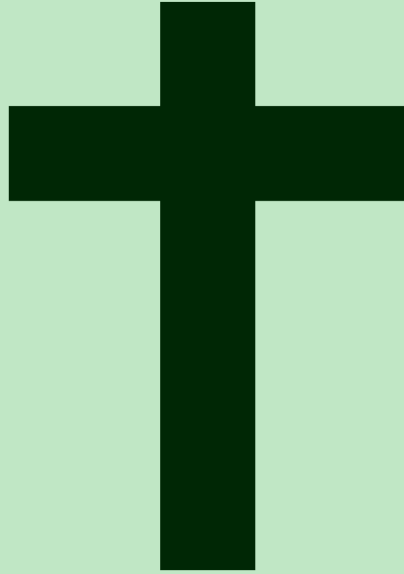

Ta lə Luwə Kunmindi
ki Sigi

New Testament in Gor

Ta lə Luwə Kunmindı ki Sigi
New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4

Contents

Matiye	1
Marki	49
Luki	80
Jan	130
Kulə'gi lə njekawkulə'gi	165
Rəman'gi	209
1 Korenti'gi	231
2 Korenti'gi	251
Galati'gi	265
Epeji'ti	273
Pilipi'gi	281
Kolosi'gi	287
1 Tesaloniki'gi	292
2 Tesaloniki'gi	297
1 Timote	300
2 Timote	307
Titi	312
Pilemon	315
Ebirə'gi	317
Jaki	335
1 Piyər	341
2 Piyər	347
1 Jan	351
2 Jan	357
3 Jan	358
Judi	359
Ta Nya'gi Kikiyə ki Tekido'a	361

Poyta ki maji ki Matiye ndangi

Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Matiye ndangi

Makitu kin or'je Poyta ki maji toki Jeju in Njekaji ki ndoki Luwə un ndu'ne ene n'a n'adi'je kaa ə adi kaa to kin. Matiye toji'je toki koji Jeju Kirisiti tola kunndu'gi ki toi me Kunminditi ki kəko. Ningə Jeju in de ki Luwə mbət'ə in Ngonn Luwə ki isi kumngayira ki ndo'gi.

Makitu Matiye el'je poy nya'gi ki Jeju ra'de, tunginn'ə lo koj'o'ti biti te'n doboy mbər'ti ki ində adi njendo'gi li'ə. In ndigi kelta do nya'gi'ti pəti ki rai nya ojido kisikidətaa lə Jeju el, nan ndigi mannaji do nya'gi'ti ki Jeju ra num, nyando'gi li'ə num to. Nya'gi ki joo kin ə Matiye əsi kagi do'ti me makitu'ti lə'ne. Matiye tudə kunəta'gi ki Jeju ndo ojido Konbe lə Luwə me kunəta'gi'ti asi ginn mi be: 1) nyando ki do mbal'ti (Rowninn'ə 5-7); 2) ta koji ki njendo'gi ki do'gi gidə in joo (10); 3) kujita ki ojido Konbe lə Luwə (13); 4) in ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti (18); 5) re konbe (25).

Kon ta'gi ki me'ti: Ginn kaw ki koji Jeju Kirisiti 1-2. Batəm lə Jeju ki nan ki Su nan'a 3-4. Nyando ki do mbal'ti 5-7. Nya'gi ki dum ra ki Jeju ra'de 8-9. Jeju ulə njendo'gi lə'ne 10. Ta'gi ki el ki nje tanro'gi 11-12. Kujita'gi ki ojido Konbe lə Luwə 13. Nya'gi ki dum ra ki ta'gi ki wal ki Parisi'gi 14-17. In ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti 18. Kin Galile'ti biti te ki Jerujalem'ti 19-23. Re lə konbe 24-25. Kon, koy ki te lo koy'ti lə Jeju 26-28.

Ginn kaw Jeju (Luk 3.23-38)

¹ Ginn kaw lə Jeju Kirisiti ki ngonnkaw *Dabidi, ki ngonnkaw *Abiraham ə to kin: ² Abiraham oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngannkon'a'gi. ³ Juda in ki Tamar oji Peresi ki Jara, Peresi oji Esirom, Esirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nason, Nason oji Salmon, ⁵ Salmon in ki Rahabi oji Bowaji, Bowaji in ki Rutu oji Obedi, Obedi oji Jese, ⁶ Jese oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji'n Salomon, ⁷ *Salomon oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Asa, ⁸ Asa oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasa, Manasa oji Amon, Amon oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngannkon'a'gi. Dəkagilo'ə'ti kin ə uwəi de'gi ki Jerujalem awi se'de bər Babilon'ti*.

¹² Loki awi se'de Babilon'ti, Jekoniyasi oji Salatiyel, Salatiyel oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər, ¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matan, Matan oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisepi ki ngaw Mari. Ningə Mari oji Jeju ki bəri'ə Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə. ¹⁷ Ulə ngirə do Abiraham'ti biti te'n do Dabidi'ti, ginn koji in do'gi gidə in so, ə in do Dabidi'ti biti kaw bər Babilon'ti, in ginn koji do'gi gidə so, taa in do kaw bər Babilon'ti biti koji Kirisiti'ti, in ginn koji do'gi gidə in so to.

* **1:11** 1.11 2 Ngar'gi 24.12-16

Koji Jeju
(Luk 2.1-7)

¹⁸ Gorow koji Jeju Kirisiti ə to kin. Kon'a Mari in njenduwə lə Jisepi ki uwə dɔ'a. Ningə, loki ingəi nan dene ki dingəm el bay ə, Mari in səm ki tɔgi lə Ndil Luwə. ¹⁹ Lo kin'ti non be, Jisepi ki njenduwə lə Mari, in de ki dana, ndigi kadi n'elta kin ki taga n'ulə'n rəsɔl dɔ Mari'ti el, adi ɔji me'ne'ti kadi n'inyəi nan ki Mari gidi kuwə par. ²⁰ Loki ɔji ta kin be me'ne'ti ningə, malayka lə Burəbe te bus me nii'ti el'ə ene: «Jisepi, ngonnkaw Dabidi, bɔl el kadi taa Mari ne'i'ti, tado ngonk ki to me'i'ti kin, in ngonk ki re ki gorow lə Ndil Luwə. ²¹ Mari a ɔji ngonk ki dingəm, ningə a ində tɔ'a nan Jeju, tado in ə in de ki a aji de'gi lə'ne me majel'gi'ti lə'de.»

²² Nya'gi kin pəti a rai nya be kadi ta ki Burəbe el ki ta njekeltakita'a'ti kete nu kin tolta'ne.

²³ Burəbe el ene:

«Oyi ngonk ki mandi ki gər dingəm el bay a in səm,

A ɔji ngonk ki dingəm,

Ningə a bari'ə Emanuwel,

Ki kər ginn'ə nan: "Luwə in se'je†".»

²⁴ Loki Jisepi ndəl dɔ bi'ti, ra toki malayka lə Burəbe el'n'ə, adi taa Mari ne'ne'ti, re si'ə kəy. ²⁵ Nan gər'ə ki dene ki dingəm'ti el, biti kadi Mari ɔji'n ngonk. Oji ngonk ki dingəm, adi Jisepi ində tɔ'a nan Jeju.

2

Nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti rei oyi Jeju

¹ Oji Jeju Betilehem*, dɔnangi ki Jude'ti, dɔkagilo konbe'ti lə ngar Erodi. Go koj'o'ti, nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti, in lo kuwə kadi'ti rei Jerujalem, ² ningə dəji eyina: «Ngar lə *Juwipi'gi ki ɔji'ə kin in ra be ə? J'oo mee li'ə te lo kuwə kadi'ti ə ji re kadi j'osi məkəsi'je nanga non'a'ti.» ³ Loki Ngar *Erodi oo ta kin, me'ə gangi mann, nan'ti ki de'gi ki Jerujalem'ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, dəji'de ke lo ki ra be ə a oji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? ⁵ Ə eli'ə eyina: «A ɔji'ə Betilehem'ti, dɔnangi ki Jude'ti, tado ta ki njekeltakita Luwə'ti el ə to kin:

⁶ "In de'gi ki Betilehem ki dɔnangi'ti ki Juda,

Kadi in gəri toki rɔta'ti,

Be lə'se in ki nda'a goto el jagi dann bebo'gi'ti ki dɔnangi ki Jude'ti, ki nda'de to'ti,

Tado ngar ki njekɔrnon de'gi lə'm, Isirayel'gi a te dann'se'ti†.»

⁷ Lo kin'ti, Erodi bər nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti gidi kuwə, dəji'de ke dɔkagilo ki ra inbe bangi ə mee te'n wa? ⁸ Ningə go'ti, ulə'de Betilehem'ti ene: «Ai dəji ta ki rɔta'ti dɔ ngonk'ti kin. Loki ingəi'ə ningə, rei eli'm'in adi m'in kaa m'aw m'osi məkəsi'm nanga non'a'ti tɔ.»

⁹ Go ta'ti lə ngar kin ningə, nje nyagər'gi osi dɔ row'ti isi awi. Ə loki isi awi ningə nyi oyi mee ki oyi'ə lo kuwə kadi'ti kakin ə ra njiyə non'de'ti. Njiyə re te dɔ kəy'ti ki ngonk to'ti ningə, ra lokati. ¹⁰ Loki oyi mee kin, rɔ'de nəl'de ngayn. ¹¹ Ə uri me kəy'ti ningə, oyi ngonk in ki kon'a Mari, ningə ɔsi məkəsi'de nanga, piti'ə. Go'ti, tei ta bɔl'gi lə'de, adi'ə ɔr, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go nya'gi'ti kin, Luwə el'de me nii'ti kadi təli gogi ki row ki dɔ Erodi'ti el. Be ə, təli awi be lə'de ki row ki rangi.

† 1:23 1.23 Eja 7.14 * 2:1 2.1 1 Samiyel 16.1 † 2:6 2.6 Mis 5.1

Anyi nan ki Jeju awi si'ə Ejipiti

¹³ Loki nje nyagər'gi awi ningə, malayka lə Burəbe te me nii'ti el Jisepi ene: «Ində taa un ngonnn in ki kon'a, ə anyi aw se'de Ejipiti. Aw si'ti non biti kadi m'in m'el'i bay taa in təl re se'de, tado Erodi a sangi kadi n'tol ngonnn kin.»

¹⁴ Jisepi ində taa kondə'ti non, un ngonnn in ki kon'a, ningə anyi aw se'de Ejipiti'ti. ¹⁵ Si'ti non biti koy Erodi, adi ta ki Burəbe el ki ndu njekeltakita'a'ti ene: «M'bar ngonnn'm kadi te me be'ti ki Ejipiti kə» kin tolta'ne.

Erodi tol ngann'gi ki kasi me be'ti ki Betilehem

¹⁶ Loki Erodi oo kadi nje nyagər'gi ədi'ə, wongi ra'a ngayn. Wongi ra'a adi un ndu'ne kadi tōli ngann'gi ki kasi ki in dō bal ki joo'ti təl ki nanga ne pəti me be'ti ki Betilehem, ki ngann be'gi ki gidi'ti. Bal kin in kigo dōkagilo'ti ki nje nyagər'gi oji'ə'n'ə. ¹⁷ Be ə, ta lə njekeltakita Luwə'ti Jeremi, ki el təl'n ta'ne. Jeremi ene:

¹⁸ «Ndu'de bar me be'ti ki Rama, non'gi ki ndingəro'gi ki əti bol ngayn. Rasel non ngann'ne'gi, Ndigi kadi de sol me'ne el, Tado gotoiš.»

Jisepi təl Ejipiti aw Najareti

¹⁹ Loki Erodi oy nga ningə, go koy'o'ti, malayka lə Burəbe te ki ro Jisepi'ti, Ejipiti'ti me nii'ti, el'ə ene: ²⁰ «Ində taa, un ngonnn ki kon'a, ə tōli awi dōnangi Isirayel'ti gogi, tado de'gi ki isi sangi kadi n'tōli ngonnn kaa oyi nga.» ²¹ Jisepi ində taa, un ngonnn ki kon'a, ə tōli awi dōnangi Isirayel'ti gogi. ²² Nan loki oo kadi Arkelosi onbe dō Jude'ti tor baw'ne Erodi'ti, bol ra'a kadi aw Jude'ti. Be ə, Luwə el'ə me nii'ti ad'a aw Galile'ti yo. ²³ Aw isi me bebo'ti ki bari'ə Najareti. Be kadi ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina: «A bari'ə de ki Najareti'ti kin təl'n ta'ne.»

3*Jan ki njera de'gi batəm*

(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)

¹ Bal'gi dər go'ti, Jan Batisi te, iləmbər diləlo'ti ki Jude ene: ² «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba.» ³ Jan Batisi ə, in de ki njekeltakita Luwə'ti Ejay elta dō'a'ti ene: «Ndu de madi bar diləlo'ti ene:

“Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*!”»

⁴ Jan ulə ku ki in ki ra ki bin jambal rō'ne'ti, ningə dō me'ne ki ndar tō. Nyakuso'a in giwiri'gi ki təji. ⁵ De'gi ki bebo Jerujalem'ti, ki dōnangi Jude'ti pəti, ki dōnangi ki kadi ba Jurden'ti pəti, rei rō Jan'ti. ⁶ Rei tōri ndu'de dō majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁷ Loki Jan oo adi *Parisi'gi ki *Sadusi'gi ngayn rei kadi ra'de batəm ningə, el'de ene: «Ingi ki mann'se majel to mann lii pir'gi be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kulə ra'se tōji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se ki majel kə. ⁹ Ningə, kadi inyəi ta kōji me'se'ti kene: “J'in ngann kaw Abiraham.” Tado, adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ¹⁰ Ki ngosine kin, kungə in

ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə'de'ti gangi nga. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə. ¹¹ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, kadi tōji toki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, nan de ki a re go'm'ti, in nje tōgi ki utəm sanyi. M'asi kadi sa ki nja'a'ti kaa m'or el. In a ra'se batəm me Ndil Luwə'ti, ki me por'ti. ¹² Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, oյ me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

Jeju ra batəm

(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

¹³ Lo kin'ti non, Jeju in Galile'ti, re ta ba Jurden'ti rə Jan'ti, kadi ra'a batəm. ¹⁴ Nan Jan ge kodi el, adi el ene: «In m'in ə kadi in, ra'm batəm, ningə in yo ta in təl re rə'm'ti kadi m'ra'i batəm bay to wa?» ¹⁵ Nan Jeju el'ə ene: «Ki ngə sine kin, in ra be, tado in kigo'ə kin ə j'a ji təl'n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jan ndigi dō'ti, ra'a'n'ə batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'ti ningə, low'ə'ti non, dōran te ta'ne, adi oo Ndil Luwə risi to dər dum be re isi dō'a'ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi te dōran'ti, ene: «In kam in Ngonn'm njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm dō'a'ti ngayn.†»

4

Su nan Jeju

(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Go'ti, Ndil Luwə ornon Jeju aw si'ə diləlo'ti, kadi Su nan'a. ² Jeju oյgi rə'ne nyakuso, kondə dəso ki kadi, dəso, ə go'ti bo ra'a. ³ Lo kin'ti, Su, njenan de'gi oյti re rə'a'ti, el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adi mbal'gi kin təli mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: De a isi ki dō'ne taa ki takul nyakuso par el, nan ki takul ta'gi pəti ki tei ta Luwə'ti to*.»

⁵ Go'ti, Su aw ki Jeju me bebo'ti ki Jerujalem, ki in bebo ki to ta dangi tado Luwə, aw si'ə jam də Kəy'ti lə Luwə taa, ⁶ ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el†.”» ⁷ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə to eyina: A nan Burəbe Luwə lə'i el‡.»

⁸ Su təl aw ki Jeju də mbal'ti ki ngal taa ngayn bay, oյ'ə konbe'gi ki dōnangi'ti ne pəti, ki nyakingə'gi ki me'ti, ⁹ ningə el'ə ene: «M'a m'ad'i nya'gi kin pəti, loki re oյsi məkəs'i nanga non'm'ti ə ulə tōji dō'm'ti.» ¹⁰ Jeju təl el'ə ene: «In *Satan, oյti kə sanyi. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “A oյsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi in gos'o§.”»

¹¹ Be ə, Su inyə Jeju ə oյti aw. Ningə malayka'gi rei rə Jeju'ti, rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Dəkagilo madi, uwəi Jan dangay'ti, ə Jeju oo ta'a ningə, təl or rə'ne aw Galile'ti. ¹³ Nan kin ə, inyə bebo ki Najareti, ə aw isi Kapernayim'ti yo. Kapernayim ki in bebo ki ra kadi ba'ti ki Galile, dōnangi'ti lə Jabulon ge ki Nepitali ge. ¹⁴ Be kadi tōlta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

¹⁵ «In de'gi ki Dōnangi Jabulon'ti ki dōnangi Nepitali'ti,

Ki sii ndəkba kadi babo'ti,

Gidi ba Jurden'ti,

† 3:17 3.17 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:6 4.6 Pa'gi 91.11-12 ‡ 4:7 4.7 Ndukun ki nja joo 6.16 § 4:10 4.10 Ndukun ki nja joo 6.13

In de'gi ki donangi Galile'ti,
 Ki in de'gi ki in Juwipi'gi el!
 Uri mbi'se oyi:
 16 De'gi ki kete sii lo ki ndul'ti,
 Oyi kunji kibo,
 Ningə de'gi ki kete sii be læ yo,
 Ki in lo ki ndul kururu,
 Lo kunji te do'de'ti*.»

17 Do gangi lowə'ti kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe læ Luwə in ndəkba rə'se'ti.»

Njendo'gi ki dokete ki Jeju bar'de
 (Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)

18 Ndo kare, Jeju ra njiyə kadi babo'ti, ki Galile ningə oo ngannkon'a'gi joo: adi in Simon ki bari'ə Piyər ingi ki ngonnkon'ne Andire ki in njendon kanji'gi, a iləi bandi me mann'ti. 19 Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» 20 Kalangiba, inyəi bandi'gi læ'de, ə awi uni go Jeju. 21 Jeju ətə ki kete nden ningə, oo ngannkon'nan'gi ki rangi joo: Jaki in ki Jan ki in ngann læ Jebede, sii me to'ti ki baw'de, isi rai go bandi'gi læ'de, ə bar'de. 22 Loki Jeju bar'de ningə, kalangi ba, inyəi baw'de Jebede ki to, ə awi uni go Jeju.

23 Jeju njiyə donangi Galile'ti ba pəti, ndo nya de'gi me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji ki ojido Konbe læ Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njeroto'gi ki dann de'gi'ti to. 24 Təbar li'ə sanan donangi'ti ki Siri ba pəti, adi rei ki de'gi pəti ki rə'de ra'de, njeroto'gi ki dangi dangi, nje ki ndil'gi ki majel rai'de ge, njedamsil'gi ge ki njerokoy njururu'gi ge, adi aji'de. 25 Bulə de'gi ngayn rei go Jeju'ti. Nje kin donangi Galile'ti ge, donangi Bebo'gi'ti ki Dogi ge, bebo Jerujalem ge, ki donangi Jude'ti ge, ki donangi ki gidi ba Jurden'ti ge.

5

Jeju ndo nya njendo'gi læ'ne do mbal'ti
 (Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

1 Loki Jeju oo bulə de'gi kin ningə, ətə aw isi do mbal'ti, adi njendo'gi li'ə rei rə'a'ti. 2 Lo kin'ti, Jeju ilə rə'ne ndo nya de'gi ene:

Maji ki rəta'ti
 (Luk 6.20-26)

3 «Majikur in læ nje ki oyi rə'de kadi n'asi el takum Luwə'ti,
 tado Konbe læ Luwə in yan'de.

4 Majikur in læ nje ki isi nonyi bone,
 tado lo ti ə Luwə a səl me'de.

5 Majikur in læ nje ki səl ləm ləm,
 tado Luwə a adi'de donangi kadikare'ti.

6 Majikur in læ nje ki bo ki kundə ra nya kigo ndu Luwə'ti in me de'ti,
 tado lo ti ə a ndanni.

7 Majikur in læ nje ki isi oyi kumtondoo læ de'gi,
 tado Luwə a ra se'de maji.

8 Majikur in læ nje ki me'de in kare do Luwə'ti,
 tado a oyi Luwə ki kum'de.

9 Majikur in læ nje ki isi sangi row lapiya,

* 4:16 4.16 Ejay 8.23, 9.1

tado a bari'de ngann'gi læ Luwə.

¹⁰ Majikur in læ nje ki de'gi isi adi'de kon tado nyara ki dana, tado Konbe læ Luwə in yan'de.

¹¹ Majikur in læ'se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tətita do'se'ti ge tado læ'm. ¹² Rai ronel, tiləi kole, tado nyakugə goji'se in ngayn dōran'gi'ti. *Njekeltakita Luwə'ti, ki rai kulə kete non'se'ti, ingəi kon kin be tō.

Nje kun go Kirisiti in kati ki kunji ki dōnangi'ti

(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)

¹³ «Ingi ə in kati ki dōnangi'ti. Ningə kin ə mbann kati goto ə, de a ra bann ə kadi kati təl mbann gogi bay wa? Maj'a goto nga; a buki'ə kə gidi lo'ti kadi de'gi njiyəi do'ti par nga.

¹⁴ «Ingi ə in kunji ki dōnangi'ti. Ningə bebo ki indəi'ə do mbal'ti taa, asi kadi a iyə rō'ne el. ¹⁵ De a ində por lambi'ti re'n kəy ə dow ngo do'ti el. A ində do nya'ti taa kadi de'gi ki me kəy'ti pəti oyi lo. ¹⁶ Be tō ə, kadi de'gi pəti oyi kunji læ'se me nyara ki maji'ti. Loki oyi nya ra'se ki maji ningə, a uləi tōji do Baw'se Luwə'ti ki isi dōran'ti.

Nyando ki do ndukun'ti læ Luwə

¹⁷ «Maji kadi in məri toki m're kadi m'buji ndukun'gi læ *Moji eke ta læ njekeltakita Luwə'ti el. M're tado buji'de el, nan m're tado təl ta'de yo. ¹⁸ Toki rōta'ti, m'el'se, kete non kadi dōran in ki dōnangi kin a gotoi kə, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti læ Luwə ki ndangi ki a or kə goto. A to be biti kadi nya'gi pəti ki ndangi me'ti rai nya. ¹⁹ De ki aldə ngonn mbərkikində ki nden be dann mad'a'gi'ti, ə ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tō ningə, a in ki du ngayn me Konbe'ti læ Luwə tō. Nan de ki təl rō'ne go'ti, ə ndo de'gi, a in kibo me Konbe'ti læ Luwə. ²⁰ Adi m'el'se: kin ə nyara ki dana læ'se utə nya njendo ndukun'gi læ Luwə ki Parisi'gi el ə, a uri me Konbe'ti læ Luwə el.

Nyando ki do wongi'ti

(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)

²¹ «Ingi, in gəri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: "A təl de el,* de ki təl madi'ne ningə, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti."» ²² Nan m'in m'el'se: «De ki ra wongi ki ngonnkon'ne, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonnkon'ne "mbo", maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti kibo læ Juwipi'gi; ə de ki bar ngonnkon'ne "man", maji kadi iləi'ə me por'ti ki biti ki non'ti. ²³ Kin ə aw ki kadikare læ'i ringiri lo kilə kadikare'ti kadi Luwə, ə me'i olo do'ti kadi ngonnkon'i aw sə'i ki ta madi ningə, ²⁴ maji kadi inyə kadikare kin non ringiri'ti, ə in re aw ulə noji nan'ti si'ə bay taa in təl re un kadikare læ'i adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangita'ti ki nje ta læ'i ə, loki in do row'ti bay kin ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə kalangi, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njerə'gi'ti, adi njerə'gi awi sə'i iləi'nu dangay'ti. ²⁶ Toki rōta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugə doboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.

Nyando ki do kuwə marum'ti

(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)

²⁷ «In gəri ndu ki el ene: "A uwə marum el†," kin maji. ²⁸ Nan m'in m'el'se: "De ki gon dene ki kumnda ə, uwə si'ə marum me'ne'ti nga."

* 5:21 5.21 Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17 † 5:27 5.27 Tekitaga 20.14; Ndukun ki nja joo 5.18

29 Kin ə kum'i ki dojikol'i'ti rai adi osi me majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kə sanyi. Tado in soti kadi ngonn rə'i kare goto, utə kadi iləi darə'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti. 30 Kin ə ji kol'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kə sanyi. Tado, in soti kadi ngonn darə'i kare goto, utə kadi iləi darə'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti.

Ta ki do gangi nan'ti lə dene ki dingəm
(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)

31 «In gəri kadi ndukun el bay tə ene: “Re de tuwə ne'ne ningə, kadi ad'a makitu gangi nan.” 32 Nan m'in m'el'se toki: “Re de tuwə ne'ne tado nya ki rangi, um in ta lə kaya ki ra el ə, de'ə kin sur'ə ta kuwə marum'ti. A re de ta dene ki ngaw'a tuwə ningə, de'ə kin təl njekuwə marum tə.”

Ta ki do kiw rə'ti

33 «Ndu ta el kaw'je'gi kete bay tə ene: “Re iw rə'i do nya madi'ti ə, ra do'ti, kadi in ra nya ki iw rə'i do'ti non Burəbe'tiŞ.” 34 Nan m'in m'el'se toki a iw rə'i el to kiw el. A iw rə'i ki dərən el, tado in kumbər kisi Luwə; 35 a iw rə'i ki dənangi el, tado in kumbər kində nja'a; a iw rə'i ki Jerujalem el, tado in bebo lə Ngar kibo; 36 a iw rə'i ki jam do'i el, tado in asi kadi in təl bin do'i kare be kaa ki nda'ti eke ki ndul'ti el. 37 Re ta lə'se in oyo ningə, rai do oyo'ti, re ta lə'se in jagi ningə, rai do jagi'ti par tə, ə ndəgi ta pəti ki a re go'ti kin in rə Su'ti.

Ta ki do dal ban'ti
(Luk 6.29-30)

38 «In gər kadi ndu ta el ene: “Re de tə kum madi'ne ningə, in kadi toki tə kum'ə tə, a re de tətə ngangı madi'ne ningə, in kadi toki tətə ngang'a tə*.” 39 Nan m'in m'el'se kadi in tanyi rə nje mendul el. Re de ində dow kət'i ki kol ə, in yəti dowə ki gəl ad'a ində bay. 40 Re de aw sə'i non njegangita'ti kadi taa ku ki goji lə'i ə, ad'a in ki ngal do'ti. 41 Re de ində təgi do'i'ti kadi njiyə nja'i dər ə, njiyə si'ə njay dər joo. 42 De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə re de tunəi nya ə ɔg'ɔ el tə.

Ta ki do ndigi njeban'gi'ti
(Luk 6.27-28,32-36)

43 «In gəri toki ndu ta el ene: “A in ndigi de mad'i, nan a ɔsi ta njeban lə'i†.” 44 Nan, m'in m'el'se: In ndigi njeban'gi lə'se, elita ki Luwə tado lə nje ki isi adi'se kon. 45 In rai be kadi in ngann lə Baw'se Luwə ki nje kisi dərən'ti. Tado adi kadi ɔsi do nje memaji'ti ki nje memajel. Adı ndi ədi do njera nya'ti ki dana, ki njera nya'ti ki dana el. 46 Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se tə par ə, nyakugə goji ri ə Luwə a adi'se wa? *Njetalambo'gi kaa rai be tə. 47 Kin ə rai lapiya ngannkon'se'gi par ə, ri ə to ta dangi ə rai wa? Tado nje gər Luwə el kaa rai be tə. 48 Ningə ingi, maji kadi in ndigi de'gi adi osi taga panyi toki Baw'se Luwə ki dərən'ti ndigi de'gi adi osi taga panyi kin be tə.»

6

Ta ki do ra ki njendoo'gi'ti

1 «Kadi oyi maji, kin ə re isi rai nya ki ndu Luwə ndigi kadi rai ningə, maji kadi rai takum de'gi'ti ki kadi oyi'se el. Re rai be ningə, Baw'se ki isi dərən'ti, a adi'se nyakugə goji lə'se el. 2 Kin ə in ra ki njendoo ə, kadi

‡ 5:31 5.31 Ndukun ki nja joo 24.1 § 5:33 5.33 Lebitiki 19.12; Kər Isirayel'gi 30.3 * 5:38 5.38 Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndukun ki nja joo 19.21 † 5:43 5.43 Lebitiki 19.18

tugə gəngi do'ti kadi de'gi oyi el. In rai toki njekədikum de'gi isi rai ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi kigo row'gi'ti kin el. Rai be kadi de'gi piti'de. Nan ki rota'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ³ Nan in, loki in ra maji ki njendoo'gi, maji kadi ji gəl'i gər nya ki ji kəl'i adi el. ⁴ Be ningə, nya lə'i ki adi kin to lo kiyə'ti, ningə Luwə ki oo nya'gi ki to lo kiyə'ti, a ugəi bang'a.»

Ta ki do kelta'ti ki Luwə

⁵ «Loki sii elita ki Luwə ningə, ononyi'se kadi rai toki njekədikum de'gi sii rai kin be el. Njekədikum de'gi ki ndigi ngayn kadi rai taa me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ki ngang'i row'gi taa elita ki Luwə. Ingi rai be kadi de'gi oyi'de. Nan ki rota'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ⁶ Nan in, loki ge kelta ki Luwə ningə, maji kadi ur kəy to'i'ti, uti takəy do'i'ti, elta ki Luwə lo kiyə'ɔ'ti kin, ningə Baw'i Luwə ki isi lo kiyə'ɔ'ti, a oo, ə a adi nya ki in dəj'ə.

⁷ «Loki isi elita ki Luwə ningə, elita ki dɔnan'ti, dɔnan'ti to de'gi ki nje gər Luwə el be el. Ingi oyi eyina, me ta'ti ki kel ngayn kin ə Luwə a oo'n do ndu'de. ⁸ Maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el, tado Baw'se Luwə gər nya'gi ki awi ki ndoo'ə, kete bay taa kadi eli si'ə ta do'ti.

Kuji kelta ki Luwə

(Luk 11.2-4)

⁹ «Ingi ə, kadi elita ki Luwə eli eyina:

“Baw'je ki isi me dɔran'ti taa,

Kadi de ki ra gər tɔ'i toki in Luwə,

¹⁰ Kadi Konbe lə'i re.

Kadi de'gi rai ndigi lə'i dɔnangi'ti ne

Toki nje ki dɔran'ti isi rai kin be tɔ.

¹¹ Adi'je nyakuso'je ki asi ta'je me ndo'ti ki bone.

¹² Inyə go majel'gi lə'je kɔ,

Toki j'in kaa j'inyəi'n go majel'gi lə nje ki rai se'je majel kɔ kin be tɔ.

¹³ Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el,

Nan kadi or'je ji Su'ti kɔ.

[Tado in ə, konbe, ki tɔgi, ki tɔbar in lə'i biti ki non'ti.]”

¹⁴ «Kin ə inyəi go majel'gi lə de'gi kɔ ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti a inyə go majel'gi lə'se kɔ tɔ. ¹⁵ A kin ə re inyəi go majel'gi ki de'gi rai sese kɔ el ningə, Baw'se a inyə go majel'gi lə'se kɔ el tɔ.

Kɔgi rɔ nyakuso

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ'se nyakuso ningə, maji kadi in sikiti kum'se sikiti sikiti to njekədikum de'gi kin be el. Ingi, sikiti kum'de kadi de'gi oyi'de toki n'ɔgi rɔ'de nyakuso. Nan toki rota'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga.

¹⁷ Ningə in, loki ɔgi rɔ'i nyakuso ningə, maji kadi togi takum'i suki suki, ə ndu do'i bulu bulu. ¹⁸ Tado kadi de'gi gəri, toki ɔgi rɔ'i nyakuso, el. Ningə, Baw'i ki isi lo kiyə'ɔ'ti par ə oo, in ki gər nya ki to lo kiyə'ɔ'ti a adi'se nya ki in dəji'ə.

Nyakingə ki dɔran'ti

(Luk 12.33-34)

¹⁹ «In mbonyi nyakingə'gi tado lə'se dɔnan'ti dɔnan'ti dɔnangi'ti ne el. Dɔnangi ki in loki nya ki səm'ti a ndusi ge, yon'gi a onyi ge, taa njebogi'gi a mbuti bolo bɔr kadi bogi ge. ²⁰ Nan kadi in sangi kadi awi ki nyakingə'gi lə'se dɔran'ti taa ki in lo ki nya ki səm'ti a ndusi el num, yon'gi a onyi

el num, taa njebog'i'gi a mbuti bolo b̄or kadi b̄ogi el num t̄o. ²¹ Tado lo ki nyakinḡo l̄e'i in s̄em'ti, me'i a in s̄em'ti t̄o.»

Kum in lambi l̄e daro
(Luk 11.34-36)

²² «Kum de ə in lambi l̄e daro'a. Kin ə re kum'i oo lo maji ninḡo, daro'i p̄eti in me kunji'ti. ²³ A kin ə re kum'i oo lo maji el t̄o ninḡo, daro'i p̄eti in me lo ki diw'ti t̄o. A kin ə re kunji ki to ro'i'ti kin t̄el diw ninḡo, a in diw ki dum kelta'a.»

Me ki ra sururu
(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ «De ki a ra kul̄əb̄ər l̄e ngar'gi joo goto: eke ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, eke kidi ki kare ə a uw̄o ki nje ki nungi t̄o. A asi kadi rai b̄ər l̄e Luw̄e num, b̄ər l̄e nar num el.»

²⁵ In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu d̄o nyakuso'se'ti ki mann kanyi'se'ti ki kadi sii ki d̄o'se taa el, taa d̄o ku k̄o'se'ti el num t̄o. Tado kisikid̄otaa ut̄e nyakuso, taa daro de ut̄e ku ki k̄o t̄o. ²⁶ Gonyi ȳel'gi ki ra nali dann n̄el'ti kin oyi, duwi ko el num, t̄eti ko el num, taa kaw̄i nya me dam'ti el num t̄o, nan Baw'se ki isi d̄oran'ti taa, adi'de nya soi maji. Eke, ingi, ut̄e ȳel'gi kin gidi banyi banyi el wa? ²⁷ Nan dann'se'ti ə asi kadi a il̄e ngonn kadi ki nden be d̄o ndo kisikid̄otaa'ti ki takul me ki ra sururu l̄e'ne wa? ²⁸ Asi el, nga ra bann be ə me'se ra sururu d̄o ku k̄o'se'ti wa? Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi. Rai kul̄ə madi el num, oji ku el num t̄o, nan ²⁹ ngar Salomon ki t̄o'a b̄ar ngayn me nyakinḡo'ti kin kaa ɔɔ ku ki ndole asi nan ki ki kare dann'de'ti el*. ³⁰ Ə kin ə Luw̄e ul̄e ku ro ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə a onyi por kin be ninḡo, ra bann ə in de'gi taa a ul̄e ku ro'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ³¹ Adi me'se ra sururu kadi eli eyina: «Ri ə j'a j'usoi wa? Ri ə j'a j'anyi wa? J'a j'inḡe ku ra ə j'a j'oi wa?» el. ³² Nya'gi kin p̄eti, in de'gi ki ḡeri Luw̄e el, ə sii sangi ki non kum de'ti. Ninḡo Luw̄e ki Baw'se ki isi d̄oran'ti ḡer maji kadi awi ki ndoo'ə t̄o. ³³ Sangi Konbe l̄e Luw̄e ki ra nya ki dana takum'ə'ti kete, ninḡo a adi'se nd̄egi nya'gi kin p̄eti d̄o'ti. ³⁴ Adi me'se ra sururu ɔjido ndo ki lo ti'ti el. Tado ndo ki lo ti'ti aw ki me ki ra sururu l̄e'ne. Ndo'gi p̄eti awi ki nya toro ki sow d̄o'de, um awi ki mad'a d̄o'ti el.

7

Takigangi d̄onan'ti
(Luk 6.37-38,41-42)

¹ Gangita d̄o de'ti el, kadi Luw̄e gangi ta d̄o'se'ti el t̄o. ² Tado Luw̄e gangi ta d̄o'se toki in gangi d̄o madi'se'gi'ti be t̄o. Ninḡo kadi ḡeri toki nya ki mb̄oji adi de'gi kin ə Luw̄e a mb̄oji'n adi'se t̄o. ³ Ra bann be ə, oo bun̄e mu ki to kum ngonnkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti kin el wa? ⁴ Kagi ki boi ə to kum'i'ti ne t̄o kin, nga ki gorow ki bann ə a el ngonnkon'i ene: «Ngonnkon'm, adi m'un bun̄e mu ki to kum'i'ti kin» wa? ⁵ In njekek̄edikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ninḡo to, a oo lo ar njay kadi un'n bun̄e mu ki kum ngonnkon'i'ti.

⁶ «Ononyi'se kadi adi nya ki ar njay busi'gi, nan be el ə a t̄eli ki d̄o'se'ti to tonyi'se. Be t̄o'a in b̄uki m̄edik̄osi'gi l̄e'se non k̄osongi'gi'ti el, nan be el ə a in njiȳe d̄o'ti, mbis̄e ki nja'de.»

* 6:29 6.29 1Ngar'gi 10

Dəji nya Luwə
(Luk 11.9-13)

⁷ «Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ⁸ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tɔ. ⁹ Nan dann'se'ti ə ngonn'o dəj'ə mapa ningə un mbal taa ad'a wa? ¹⁰ Eke dəj'ə kanji ningə un lii taa ad'a wa? ¹¹ A kin ə, ingi ki in de'gi ki majel kin mindi ə gəri row kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə ra bann be ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti taa kin taa a adi nya ki maji de'gi ki dəji'ə el wa?

¹² «Nya'gi pəti ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə rai adi'de tɔ. Tado inbe kin ə in nyando ki to me ndukun'gi'ti lə Moji num, me ta'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti ndangi num tɔ.

Ta row'gi ki joo
(Luk 13.23-24)

¹³ «Uri ki tarow ki mbəngirə, tado tarow ki tati panyi te row'ti ki tati panyi'ti ki kun'ə on el, ki nje kaw ki de'gi tuji'ti. Nga ningə, in row'ə kin ə de'gi ngayn uni. ¹⁴ Ningə tarow ki nje kaw ki de'gi kaji'ti ta'a in mbəngirə ba, uwə de'gi. Ningə row'ə kin, njekun'ə'gi in ngayn el.

Nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti ki in nje ngom'gi
(Luk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el. A rei rɔ'se'ti, a oyi gidi'de taga ne in bati'gi, nan me de'ti kəy, in jagum'gi ki njetəko nyakul'gi. ¹⁶ A in kigo kulə ra'de'ti nga ə a gəri'de. De a uje kandi nju dɔ konn par'ti el, taa de a uje kandi mbaykote dɔ konn ngan'ti el tɔ. ¹⁷ Kagi ki maji, ningə a andi kandi ki maji, ə kagi ki majel, a andi kandi ki majel tɔ. ¹⁸ Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tɔ. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majel, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ. ²⁰ Adi, a in kigo kuləra nje ngom'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti ə a gəri'de.»

Njendo'gi ki rɔta'ti
(Luk 6.46, 13.25-27)

²¹ «In nje ki sii bari m'in "Burəbe, Burəbe!" ta'de'ti ne par kin ə a uri pəti Konbe'ti lə Luwə el, nan in nje ki sii rai go ndigi'ti lə Bai ki isi me dɔran'ti taa. ²² Ndo gangita'ti ə, de'gi ngayn a eyina: "Burəbe, Burəbe! in me tɔ'i'ti el ə j'eli'n ta ki ta Luwə'ti wa? In me tɔ'i'ti el ə ji tuwə'n ndil'gi ki majel wa? In me tɔ'i'ti el ə ji ra'n nyakoji'gi ngayn ki əti bol bol wa?" ²³ Ningə lo kin'ti, m'a m'el'de ki taga wangi m'ene: "Ori rɔ'se sanyi nu, m'gər'se nja kare el, in ki in njeramajel'gi*!"

Kəy'gi joo
(Luk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rɔ'ne go'ti ningə, to to de ki njekumkar, ki ra kəy lə'ne dɔ gadi'ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, taa nəl kaa ulə ki dɔ'ti tɔ, nan kəy budi nanga el, tado ngirə in dɔ gadi'ti. ²⁶ Nan de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rɔ'ne go'ti el ningə, to to de ki mbo, ki ra kəy lə'ne dɔ nangira'ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, num taa nəl kaa ulə ki dɔ'ti tɔ, ningə kəy budi nanga mur mur, adi tor'o to dilə yiw.»

Tɔgi nyando lə Jeju
(Mrk 1.22; Luk 4.32)

* 7:23 7.23 Pa'gi 6.9

²⁸ Loki Jeju tolta ta lə'ne, nyando li'ə əti bulə de'gi bol ki dum. ²⁹ Tado ndo nya to de ki aw ki tōgi ki in rō Luwə'ti, um ndo nya to njendo'de ndukun'gi lə Luwə el.

8

Jeju aji njebanji

(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)

¹ Loki Jeju in ki dō mbal'ti isi ur ki nanga, bulə de'gi ngayn in go'ə'ti. ² Njebanji kare te re rō Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, re in ndigi ə, a adi banji lə'm ur kadi rō'm ar njay.» ³ Jeju ulə ji'ne, ɔdi'n'ə, ningə el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur, adi rō'i ar njay.» Tanan'ti non, banji li'ə ur, adi rō'a ar njay. ⁴ Go'ti Jeju el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rō'i njekujənyamosi kadikare ningə adi kadikare kujənyamosi kar rō toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya*.»

Jeju aji njekulə lə kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu

(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)

⁵ Jeju isi ur ki me be'ti ki Kapernayim ningə, de ki Rōm'ti kare ki in kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu, re rō'a'ti, non ki dō'a'ti ene: ⁶ «Burəbe, njekulə lə'm kare to monyi be non, nja'a oy njururu, adi ingə kon ngayn.» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «M'a m'aw kadi m'aj'a.» ⁸ Nan kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu təl el'ə ene: «Burəbe, m'in m'asi kadi ində nja'i ta kəy'ti lə'm el, ə elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁹ M'el be tado, m'in ki dō'm m'in ginn tōgi'ti lə nje ki dō'm'ti, ningə m'aw ki njerɔ'gi ginn tōgi'ti lə'm tō. Adi re m'el njerɔ kare m'ene: "Aw!", ningə aw; re m'el ki nungi m'ene: "Re!", ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!", ningə ra nya'a kakin tō.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta kin ta'a'ti, pit'ə, ə el nje ki ra njiyəi go'ə'ti ene: «Toki rōta'ti adi m'el'se, ko kunme ki be kin m'ingə rō de madi'ti dōnangi ki Isirayel'ti el bay. ¹¹ Nga ningə, m'el'se bay tō, de'gi ngayn in Juwipi'gi el, a in ki lo kuwə kadi'ti, lo kurkadi'ti kadi rei sii ta nyakusɔ'ti ki Abiraham, Isaki ki Jakobi me Konbe lə Luwə. ¹² Nan nje'gi ki kete ki Konbe ki dōran'ti sōw dō'de, a buki'de kō taga, me lo ki diw'ti. Lo ki a nonyi'ti ge, a ngori ngang'i de'ti ge.» ¹³ Ningə, Jeju təl el kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu kakin ene: «Maji, aw! Ningə kadi ngonn njekulə lə'i aji kigo kunme'ti lə'i kin.» Ningə dō kad'a'ti non, ngonn njekulə li'ə ingə lapiya tō.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn

(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Go'ti, Jeju aw me kəy'ti lə Piyər ningə, oo məm'ə ki dene to nanga, rō'a on por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jeju ɔdi ji'ə, ningə, rō'a ki kete tingə ngayn kakin, təl səl, adi ingə lapiya. Go'ti, ində taa ra nyakusɔ adi Jeju.

¹⁶ Loki lo səl, de'gi rei ki njemonyi'gi ngayn ki ndil'gi ki majel rai'de, rō Jeju'ti. Adi Jeju tuwə ndil'gi ki majel kakin dō'de'ti kō ki ta ki ta'ne'ti, taa aji njemonyi'gi pəti tō. ¹⁷ Be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el kakin tolta'ne. Ejay ene:

«Oy tuji'gi,

Ki monyi'gi lə'je ki dō'ne'ti*.»

* **8:4** 8.4 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tō Luwə el, Lebitiki 14.2-32. † **8:17** 8.17 Eja 53.4

Kun go Jeju
(Luk 9.57-60)

¹⁸ Ndo kare, Jeju oo bulə de'gi ngayn iləi nan gugi gid'ə, ilə ndu'ne adi njendo'gi lə'ne kadi n'gangi ba, nanyi dowə'ti ki kare. ¹⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun lə Luwə kare re rə Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, m'a m'un go'i lo'gi pəti ki a aw'ti.» ²⁰ Ə, Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, taa yəl'gi ai ki kəy lə'de tə, nan m'in *Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə də'm'ti el.» ²¹ De kare dann njendo'gi'ti lə Jeju el'ə ene: «Burəbe adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.» ²² Ningə Jeju el'ə ene: «Un go'm, ə inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de.»

Jeju ndangi nəl ad'a ra lo kati
(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Jeju ala me to'ti, ningə njendo'gi li'ə alai go'ə'ti. ²⁴ Ningə nyi, nəl kibo ngayn uwə'de bus də ba'ti, adi to aw to nduyi mann. Lo'ti kin, Jeju isi to bi. ²⁵ Nga a, njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, ndəli'ə ki non ta de'ti eyina: «Burəbe, aji'je, nan j'a j'oyi.» ²⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə boli be wa? In de'gi ki kunme lə'se in nden ba.» Ningə Jeju ində taa, ndangi nəl ingi ki ba, adi lo təl to jijiji. ²⁷ Nya kin əti de'gi bol ngayn, adi eli eyina: «De'ə inbe kam in de ki bann ə, nəl'gi ki ba'gi kaa təli rə'de go ta'ti li'ə be wa?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel də dingəm'gi'ti joo
(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Loki Jeju re te gidi ba'ti, dənangi'ti lə de'gi ki Gadara, dingəm'gi joo, ki ndil'gi ki majel rai'de tei ki dəbadi'gi'ti rei ingəi'ə. De'gi kin rai nya majel ngayn, adi de ki kadi un row kin goto.

²⁹ Lo kin'ti, iləi rə'de uri kəl eyina: «Ngonn lə Luwə, in ri ə in ge rə'je'ti wa? In re ne kadi adi'je kon kete non dəkagilo'ə'ti wa?» ³⁰ Nga ningə, bulə kəsongi'gi ngayn ra soi nya kadi lo'ti non sanyi nden. ³¹ Ə ndil'gi ki majel nonyi də Jeju'ti eli'ə eyina: «Re in tuwə'je ə, adi j'aw j'ur me kəsongi'gi'ti kam.» ³² Nga anyi, Jeju el'de ene: «Awi!» Ningə tei, awi uri me kəsongi'gi'ti, adi bulə kəsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³³ Nje ngəm kəsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ərri poy nya ki ra nya, ki nya ki te də dingəm'gi'ti ki joo ki ndil'gi ki majel rai'de kakin, pəti adi de'gi oyi. ³⁴ De'gi pəti ki me bebo'ti tei awi kadi ingəi Jeju, ə loki oyi'ə ningə, dəji'ə kadi inyə dənangi lə'de ə aw.

9

Jeju aji njerəkoy njururu
(Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)

¹ Jeju al me to'ti, ində ba gangi, aw me bebo'ti lə'ne. ² De'gi madi oti de ki rə'a oy njururu ki to me nya koti njemonyi'gi'ti, rei si'ə rə Jeju'ti. Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rə'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i, majel'gi lə'i in ki kinyə go kə.» ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi lə Luwə ki nungi elita me de'ti eyina: «De kam, elta ki mal də Luwə'ti!» ⁴ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «Tadə ri ə isi məri ta'gi ki majel ki be me'se'ti wa? ⁵ Kel de kene: “Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə” ə ngan ngayn el, eke kel'ə kene: “Ində taa, ə njiyə” ə ngan ngayn el wa? ⁶ Re in be, m'a m'oji'se kadi gəri toki m'in Ngonn de, m'aw ki təgi dənangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kə.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ⁷ Ningə dingəm ində taa, ə un row,

aw be. ⁸ Loki kum bulə de'gi oo nya kin, ra'de bol ki dum, adi uləi tɔji do Luwə'ti, ki adi de'gi tɔgi ki ətəi bol be kin.

Jeju bar Matiye kadi un go'ne
(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Loki Jeju ɔti non isi aw ningə, lo dər'ti ki isi dər, oo dingəm ki bari'ə nan Matiye, isi me kəy taa lambo'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Matiye ində taa, un go Jeju. ¹⁰ Goti, Jeju isi ta nyakuso'ti me kəy'ti lə Matiye. Nga ningə njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi, ngayn rei, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə ta nyakuso'ti. ¹¹ Loki Parisi'gi oyi Jeju isi sɔ nya ki de'gi kin ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə Njendo'se nya isi sɔ nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹² Ə Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi, el. ¹³ Ai sangi kadi gəri me ta kin: Luwə el ene: “In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el*. Tado, m're tado bar nje ki ra dana'gi el, nan m're tado njeramajel'gi yo”.»

Jeju elta do kɔgi rɔ nyakuso'ti
(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ *Njendo'gi lə Jan Batisi rei ingəi Jeju eli'ə eyina: «Ra bann ə j'in ki Parisi'gi j'ɔgi rɔ'je nyakuso, ə njendo'gi lə'i ɔgi rɔ'de nyakuso el wa?» ¹⁵ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyi kadi de'gi ki bari'de lo nyakuso taa nan'ti, a in ki rɔnel el, dɔkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti wa? Ndo a re non kadi a uni njetaa dene dann'de'ti ningə, dɔkagilo'ti kin ə a ɔgi rɔ'de nyakuso. ¹⁶ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kɔkɔ el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kɔkɔ raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay. ¹⁷ Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el tɔ. Re in be ningə, loki yiwi kandi nju a in ningə, mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi kandi nju a lo kɔ num, taa mbu ndar kaa təli nya ki tuji kɔ num tɔ. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar in ki sigi taa. Be ningə, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandi nju ki me'ti kaa a lo kɔ el num tɔ.»

Jeju aji ngonn ki dene ingi ki dene ki njemonyi mosi
(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jeju ra el'de ta kin ningə, kibo lə Juwipi'gi kare, re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: «Ngonn'm ki dene ki du oy tanan'ti ne bay. Nan re in re ində ji'i do'a'ti ə, a təl tɔsi ndəl.» ¹⁹ Jeju ində taa, un go'ə in ki njendo'gi lə'ne.

²⁰ Ningə, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo, re ndəkba rɔ Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku li'ə. ²¹ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə inbe par mindi ə m'odi kaa, rɔ'm a ingə lapiya.» ²² Jeju ilə rətəi oo'ə, ningə el'ə ene: «Uwə tɔgi ba, ngonn'm, kunme lə'i aj'i.» Ningə do kad'a'ti inbe kin par ə dene ingə lapiya.

²³ Loki Jeju re te me kəy'ti lə kibo lə Juwipi'gi kakin ningə, oo nje kɔl nal'gi ki bulə de'gi singəi səkətə dɔnan'ti, ə el'de ene: ²⁴ «Ōri rɔ'se gogi, ngonn dene oy el, nan to bi kare.» De'gi uwəi Jeju kogi. ²⁵ Loki adi bulə de'gi tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonn, ningə ngonn dene ində taa. ²⁶ Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki non ba pətəi.

Jeju adi njekumtɔ'gi joo oyi lo

* 9:13 9.13 Oje 6.6

²⁷ Loki Jeju isi aw, njekumto'gi joo uni go'ə, elita ki ndu'de ki boi eyina: «Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'je.»

²⁸ Jeju re be ningə, njekumto'gi ki joo kakin rei ro'a'ti ndəkba, ə Jeju el'de ene: «Oyi kadi uwəi kul'm toki m'asi ra nya kin inbe kare wa?» Ə njekumto'gi iləi'ə'ti eyina: «Oyo, j'oo kadi asi, Burəbe.» ²⁹ Lo kin'ti, Jeju ɔdi kum'de, ə el'de ene: «Maji, kadi nya'gi rai nya kigo kunme'ti lə'se!» ³⁰ Ningə, kum'de oo lo. Ningə, go'ti, Jeju ndəji'de ki togi'ne ene: «Oyi maji, kadi de madi gər nya ki ra nya kin el.» ³¹ Nan loki tei ki taga be par ə, uləi ngirə kelta ki do'a'ti ki go dɔnangi ki non pəti.

Jeju tuwə ndil ki majel do de'ti ki elta el
(Luk 11.14-15)

³² Loki njekumto'gi tei awi ningə, de'gi rei ki de kare ki ndil ki majel ra'a adi elta el. ³³ Jeju tuwə ndil ki majel ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin ra adi ndil bulə de'gi ngayn te saw, adi eli eyina: «J'oo nya ki be kin dɔnangi Isirayel'ti nja kare el bay!» ³⁴ Nan Parisi'gi eli eyina: «In ki togi lə ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

Jeju oo kumtondoo lə bulə de'gi
(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)

³⁵ Jeju aw ki ngann be'gi ki bebo'gi, ndo nya me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji do Konbe'ti lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njeroto'gi pəti to. ³⁶ Loki Jeju oo bulə de'gi, oo kumtondoo lə'de, tado kor ra'de, togi'de goto, rai to bati'gi ki njekul'de goto be‡. ³⁷ Be ə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan njekujə'gi in ngayn el. ³⁸ Ə elita ki Be nje ko, adi ulə ki nje ra ko'gi me ndoo'ti lə'ne.»

10

Njendo'gi lə Jeju ki dogi gidə in joo
(Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)

¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dogi gidə in joo, adi'de togi kadi tuwəi ndil'gi ki majel'gi, aji njemonyi'gi ki nje roto'gi, pəti. ² To njekawkulə'gi ki dogi gidə in joo ə to kin: In ki dəkete in Simon, ki bari'ə nan Piyər in ki ngonnkon'ne Andire; Jaki in ki Jan ki ngann lə Jebede; ³ Pilipi in ki Batilemi, Tomasi in ki Matiye, ki njetalambo; Jaki, ki ngonn lə Alpe in ki Tade; ⁴ Simon, ki in mbunə nje ro tado kingə do lə be lə'de in ki Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dogi gidə in joo
(Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)

⁵ Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dogi gidə in joo ki ndu kin ene: «Ai ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, el, taa ai me bebo'gi'ti lə de'gi ki *Sahari el to. ⁶ Ai ki ro ginn koji'ti ki *Isirayel, ki toi to bati'gi ki ndəmi be kin yo. ⁷ Do row'ti, iləi mbər toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ⁸ Ə aj'i njemonyi'gi, adi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, adi banji ur kə ro njebanji'gi ti adi ro'de ar njay, ə tuwəi ndil'gi ki majel do de'gi'ti to. In nya ki ingəi kare, ə adi de'gi kare to. ⁹ Uni ɔr, eke nar, eke silə, iləi do ndar'ti ki bədi'se'ti el. ¹⁰ Taa, uni bəl kaw mbah el num, ɔyi ku joo el num, ɔyi sa el num, uni kagi tɔsi el num to. Tado maji kadi nje ra kulə ingə nyakuso'ne ji de'gi'ti ki ra kulə dann'de'ti. ¹¹ Loki uri me ngonn be'ti, eke me bebo'ti ə, dəji ta, ə re ingəi de ki asi kadi uwə'se ro'ne'ti ningə, sii be li'ə non biti kadi awi. ¹² Loki

† 9:27 9.27 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga. ‡ 9:36 9.36 Kor Isirayel'gi 27.17; 1Ngar'gi 22.17

uri me kəy'ti ningə, rai de'gi ki me'ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi'se ki rə'de'ti ningə, kadi lapiya lə'se aw ki də'de'ti, a kin ə re uwəi'se ki rə'de'ti el to ningə, kadi təli tai lapiya lə'se gogi. ¹⁴ Loki uwəi'se ki rə'de'ti el, mbeti koo ta lə'se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke bebo kin ningə, kadi indəi bu ki nja'se'ti kə, kadi toji toki nya kare ki də'ə se nan'ti se'de goto*. ¹⁵ M'el'se toki rə'ta'ti, ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki də be'ti kin a utə yan be ki Sədom ki Gəmər bay†.

Kon ki a ingə njendo'gi lə Jeju

(Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)

¹⁶ «Oyi, m'a m'ulə'se to bati'gi dann jagum'gi'ti. Maji kadi indəi kumkədi də rə'se'ti to lii'gi be, ə səli ləm ləm to dər'gi be tə. ¹⁷ Adi kum'se ədi də rə'se'ti ki rə de'gi'ti, tado a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ki ndəy hawlay me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. ¹⁸ A awi sese non nje konbe'gi'ti, ki ngar'gi ki boi tado lə'm. Lokin'ti, ingi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki də'm'ti ki rə'se'ti. ¹⁹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangita'ti, ononyi'se kadi me'se bol, kene ke ta ri ə a eli'de wa, eke a eli'de ki kuji ki bann wa? Ta ki kadi a eli'de ningə, Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non. ²⁰ Tado in inbe'gi ə a elita el, nan in Ndil Baw'se Luwə ə a un'se kadi el'n ta.

²¹ «Ngannkon'a'gi a uni də nan awi lo təl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi təli'ə kə, ningə ngann'gi a əsi ta njekoji de'gi, ə a uni də'de awi kadi təli'de tə. ²² De'gi pəti a əsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə togi'ne ba bitə dəboy'ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi'se kon me bebo'ti ki kare ə, anyinan awi ki nungi'ti. Ningə toki rə'ta'ti, adi m'el'se, a anyinan uləi ta nja bebo'gi ki Isirayel'ti nan'ti el bay ə Ngonn de a re. ²⁴ Njendo utə njendo'ə nya el, taa bər utə be'ne el tə. ²⁵ Njendo, re asi ki njendo'ə nya be ningə, in ngayn; ə bər, re asi ki be'ne ningə in ngayn tə. Kin ə, be nje kəy inbe mindi ə, de'gi bari'ə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ningə, nje ki me kəy'ti li'ə yan'de a to bann?

Luwə ki kar'ne ba ə in de ki maji kadi de bol'ə

(Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)

²⁶ «Boli'de el, tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə a te el goto, taa nya ki to lo kiyə'ti, ki de a gər el kaa goto tə. ²⁷ Nya ki m'el'se me lo ki diw'ti, eli taa kada wangi, ə nya ki de'gi eli kətiro mbi'se'ti nyəm nyəm, iləi mbər'ə jam də kəy'ti taa tə. ²⁸ Boli de'gi ki nje təl darə'se par, um asi təl ndil'se el kin, el. Nan kadi in boli Luwə ki asi kadi tuji ndil'se in ki darə'se nan'ti me por'ti ki bitə ki non'ti kin. ²⁹ Ke de ndogi yəl'gi joo ki silə kare el wa? Nan in ki kare dann'ti ki kadi osi nanga ki kanji kadi Baw'se Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki əji də'se, bin də'se inbe kin kaa in ki tudə kare kare gər kər'ə. ³¹ Ə ingi boli nya madi el: ingi, utəi ngann yəl'gi nja banyi banyi.

³² «De ki ra ra ki un ndu'ne takum de'gi'ti wangi, toki n'in de lə'm, m'in kaa m'a m'un ndu'm non Bai'ti, ki isi dəran'ti, toki in de lə'm tə. ³³ Nan de ki ra ra ki manji ta gəri'm non de'gi'ti, m'in kaa m'a manji ta gər'ə non Bai'ti, ki isi dəran'ti tə.»

Jeju ene n're ki rə dann de'gi'ti

(Luk 12.51-53, 14.26-27)

³⁴ «Məri me'se'ti toki m're ki lapiya dənangi'ti el; m're ki lapiya el, nan m're ki rə dann de'gi'ti. ³⁵ M're ki ganginan dann ngonn ki dingəm'ti ki

* **10:14** 10.14 Ki go kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi, kində bu ki nja'ti kə, toji toki loki n'in'ti, eke be ki n'tei me'ti ki taga kin, nya kare ki də'ə se si'ə nan'ti goto. † **10:15** 10.15 Lo tum ginn nya'gi 18-19

baw'ne, ngonn ki dene'ti ki kon'ne, ngonn ki dene'ti ki mēm'ne ki dene.
³⁶ De madi, de'gi ki me kəy'ti li'ə inbe, a təli njeban'gi li'ə‡.»

Kər ta rɔ kɔ kadi ndolo'n go Jeju

(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)

³⁷ De ki ndigi baw'ne, eke kon'ne utə'm, de'ə kin asi kadi in de lə'm el. De ki ndigi ngonn'ne ki dingəm, eke ki dene utə'm, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el. ³⁸ De ki un kagidəsi lə'ne do'ne'ti el, ə un go'm el tɔ, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el. ³⁹ De ki ge kaji rɔ'ne ə, a il'ə kɔ, nan de ki isi ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm ə, a ingə'ə.

Ta ki do nyakugəgoji'ti

(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

⁴⁰ «De ki uwə'se ki rɔ'ne'ti, in m'in ə de'ə uwə'm ki rɔ'ne'ti. Ningə de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, in njekulə'm ə uwə'ə ki rɔ'ne'ti tɔ. ⁴¹ De ki uwə njekeltakita Luwə'ti ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in njekeltakita Luwə'ti ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan njekeltakita Luwə'ti inbe kin be tɔ. De ki uwə de ki dana ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in de ki dana ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan de ki dana inbe kin be tɔ. ⁴² M'el'se toki rɔta'ti, de ki adi mann ki sɔl me ngonn kala mann'ti, ki kare dann nje ki du'ti, ki dann njendo'gi'ti lə'm kin, tado kin ki in njendo lə'm ningə, a ingə nyakugəgoji'ne um a to kare el.»

11

Jan Batisi in ki Jeju

(Luk 7.18-35)

¹ Loki Jeju adi ndu kin njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo, ginn'ə gangi ningə, ɔti non, aw ndo nya'gi, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti ki donangi'ti ki non. ² Lo kin'ti, Jan Batisi ki to kəy dangay'ti, oo poy nya'gi ki Kirisiti ra, adi ulə njendo'gi lə'ne, kadi dəji ta Jeju eyina: ³ «In ə in de ki Luwə mbət'ə ki kadi re kakin eke, de ki rangi in non bay kadi ji nginə'ə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai eli Jan nya'gi ki oyi ki mbi'se ge ki kum'se ge kin: ⁵ Njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyəi maji, njebanji'gi rɔ'de ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, ə njekoy'gi indəi taa lo koy'ti tɔ, taa njendoo'gi kaa, in ki kilə'de mbər Poyta ki maji tɔ. ⁶ Majikur in lə de ki m'təl ginn kosi li'ə el.»

⁷ Loki ɔti awi, Jeju el bulə de'gi ta ki do Jan'ti ene: «In ri ə ai isi oyi dilələ'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ⁸ Eke in ri inbe par ə awi oyi wa? De ki ɔɔ ku ki ndole ngayn ə ai oyi'ə wa? Nga nje ki ɔyi ku ki ndole ngayn kaa, sii me kəy'ti lə ngar'gi tɔ. ⁹ Eke in ri inbe ə awi oyi wa? In njekeltakita Luwə'ti ə awi oyi'ə wa? Re in in ə, m'el'se m'ene oyo in njekeltakita Luwə'ti ki utə njekeltakita Luwə'ti bay. ¹⁰ In ə makitu lə Luwə elta ki do'a'ti kete ene: “M'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete kadi ra gorow nonyi'ti*.” ¹¹ Toki rɔta'ti, m'el'se, dann de'gi'ti pəti ki dene'gi oji'de kin, de kibo utə Jan Batisi goto. Nga ningə, de ki du ngayn me Konbe lə Luwə bo utə. ¹² Lo kulə ngirə do'kagilo'ti lə Jan Batisi, biti bone, Konbe lə Luwə in ginn nyara ki ki togi'ti, ningə nje togi'gi sangi kadi n'taa'ə ginn togi'de'ti. ¹³ Makitu'gi lə njekeltakita Luwə'ti pəti, ki ndukun'gi lə Moji, elita ki do nya'gi'ti ki a rai nya biti tei do Jan Batisi'ti. ¹⁴ Re in ndigi kadi in gəri ginn'ə maji ningə, Jan in njekeltakita Luwə'ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ De ki aw ki mbi'ne tado koo'n do ta ningə, kadi oo ta kin maji!

‡ 10:36 10.36 Mis 7.6 * 11:10 11.10 Mal 3.1

¹⁶ «Nan ə m'a m'un'ə kadi m'oji'n de'gi ki ngosine kin wa? De'gi ki ngosine kin, toi to ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari madi de'gi eyina: ¹⁷ "Ji kol nal kadi ndami, ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi, ə mbəti non." ¹⁸ In be ə, Jan re, so nya el num, anyi mann el num ningə, de'gi eli eyina: "Də'a majel". ¹⁹ Nga a, Ngonn de re, so nya ge, anyi mann ge ningə, de'gi eli eyina: "In nje kusə nya kədi, in nje kanyi yiwi, in madi njetalambo'gi ki njeramajel'gi," nan kum kar lə Luwə toji rə'ne kadi in nya ki dana ki gorow kuləra'a.»

Be'gi ki mbeti k'inyə row nya ra'de'gi ki majel kə
(*Mat 10.15; Luk 10.12-15*)

²⁰ Lo kin'ti, Jeju ilə rə'ne, kol ki de'gi ki me bebo'gi'ti, ki in ə in de'gi ki, ra nyakoji'gi dann'de'ti ngayn utə ndəgi lo'gi, nan inyəi gorow njiyəi ki majel kə el, ene: ²¹ «Kumtondoo in lə'se, in de'gi ki Korajen! Kumtondoo in lə'se de'gi ki Betisayda! Nyakoji'gi ki əti bol, ki Luwə oji dann'se'ti kin, re nya'gi kin rai nya me bebo Tir'ti ki bebo Sidon be ə, re de'gi ki me'ti a inyəi kuləra'de'gi ki majel mayinu. Re a inyəi row nyara'de'gi ki majel kə ki gorow kə saki, ki kəy bu por ki də'ti, uwəi ndoo. ²² In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki də Tir'ti ki Sidon a ngan to yan'se be el. ²³ Nga ningə in de'gi ki Kapernayim'ti, oyi ene Luwə a un'se aw sese taa kadi dəran'ti wa? Jagi, a təl sese ki nanga, lo ki koo'ti. Tado nyakoji'gi ki rai nya dann'se'ti kin, re rai nya Sədom'ti be ə, re bone kin bebo ki Sədom'ti a ra ki də' ne taa ne bay. ²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki də de'gi ki Sədom'ti a ngan ngayn to yan'se be el.»

Jeju in ki Baw'ne Luwə
(*Luk 10.21-22*)

²⁵ Də gangi low'ə'ti kin, Jeju un ta el ene: «Bai, ki in Be nje dəran ki dənangi, m'ulə toji də'i'ti, toki iyə'n nya'gi kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ə in te ki də'a adi de'gi ki de'gi gəri də'de el. ²⁶ Oyo, Bai†, in ndigi lə'i kadi nya kin to be.»

²⁷ Jeju el de'gi ki rai non ene: «Bai adi'm nya'gi pəti, ningə de kare ki gər Ngonn goto, in Baw ki kar'ne ba par, taa de kare ki gər Baw kaa goto tə, in Ngonn ki kar'ne ba par, ningə in de'gi ki Ngonn inbe ə ndigi kadi n'adi gəri'ə par tə.

²⁸ «Rei ki rə'm'ti, in pəti ki ərri rəgi ginn nyakoti'ti ki ər, ə m'a m'adi'se ərri kon. ²⁹ Uni jugi lə'm, ə tai nyando lə'm, tado m'in de ki sol ləm ləm, taa m'in njekulə də'm nanga num tə. Re rai be ə, a ingəi lo kərkon lə ndil'se. ³⁰ M'in, jugi lə'm ər el, taa nya ki madi'se kadi oti kaa ər kəl kəl tə.»

12

Ta lə Jeju də ndə kərkon'ti
(*Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5*)

¹ Ndə kare, Jeju ində dər me ndəə geme'gi'ti, ndə kərkon'ti lə Juwipi'gi. Njendo'gi li'ə ki in si'ə, bo ra'de adi gangi də ko'gi də njiyə'ti soi. ² Ə loki Parisi'gi oyi'de ningə, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndə kərkon'ti.» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «In tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'de ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa? ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, in ki de'gi ki go'ne'ti, soi mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti. In mapa ki kusə'a in gorow'ə'ti el ki rə'a'ti num, ki rə nje ki go'ə'ti num, nan in

† 11:26 11.26 In tə kəsikurə lə kaw'je'gi.

njekujönyamosi kadikare par ə in gorow'ə'ti kadi soi*. ⁵ Eke ta ki ndukun lə Moji ki ndangi el ene: ndo kərkon'ti, njekujönyamosi kadikare'gi isi rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el, ginn Kəy'ti lə Luwə, nan de tudə də'de'ti kadi in majel el kin, tudəi el wa? ⁶ Nga ningə kadi m'el'se, loki ji ra'ti ne kin, nya kibo ngayn utə *Kəy lə Luwə to'ti ne. ⁷ Ningə kin ə re in gəri me ta ki ene: "In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el†" kin ə, re a in gangi ta də de'gi'ti ki ta lə'de goto kin el. ⁸ Tado Ngonn de aw ki tōgi də ndo kərkon'ti.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Jeju in non, aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non. Ningə, de'gi sangi row kadi n'indəi ta də Jeju'ti, adi dəji'ə ta eyina: «*Ndukun lə Moji adi tarow kadi de aji madi'ne ndo kərkon'ti eke aj'a el wa?» ¹¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nan dann'se'ti ə, aw ki bati kareba, ə bati kakin osi be'ti ndo kərkon'ti, ə aw un'ə te si'ə taga el wa? ¹² Nga ningə re in de ningə, utə bati nja banyi banyi! M'el'se toki ndukun adi tarow kadi de ra maji ndo kərkon'ti.» ¹³ Lo kin'ti non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Ə dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji asi nan ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki Parisi'gi tei taga ningə, ai elinan ta ki də Jeju'ti, ke kadi n'rai bann ə n'a n'toli'ə wa?

Jeju in njekulə lə Luwə

¹⁵ Loki Jeju oo poy nya ki gei ra si'ə, ətə lo kin'ti non kə. De'gi ngayn uni go'ə, ningə aji njemonyi'gi pəti tə. ¹⁶ Ningə, ndəji'de ki tōgi'ne, kadi rai adi de gər'ne el. ¹⁷ Tado kadi ta ki Luwə el ki ta njekeltakita Luwə'ti, Ejay ‡ təltə'ne. Luwə el ene:

¹⁸ «Oyi njekulə lə'm ki m'mbət'ə,

Njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm ngayn kadi m'ulə ji'm də'a'ti.

M'a m'ində Ndil'm də'a'ti,

Kadi a iləmbər nyara ki dana rə ginn be'gi'ti ki dangi dangi§.

¹⁹ A kəli nan ki de el num, a ində ndu el,

De a oo ndu'ə elta tambalo'ti el*.

²⁰ A tətəi gakira ki to se ki kəti'ne nanga el,

Taa, a təl lambi ki isi oy el num tə.

A ra be biti kadi to nyara ki dana onbe†.

²¹ Ginn be'gi ki dangi dangi a indəi me'de də'a'ti.»

De'gi eyina Jeju in ngar lə ndil'gi ki majel
(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)

²² De'gi rei ki dingəm kare ki ndil ki majel ra'a adi kum'ə oo lo el num, elta el num ə, Jeju ad'a lapiya adi kum'ə oo lo ningə elta tə. ²³ Nya kin əti bulə de'gi bol ngayn, adi dəjinan ta eli eyina: «De kam in Ngonn kaw Dabidi el wa?» ²⁴ Nan loki Parisi'gi oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isi tuwə ndil'gi ki majel ki tōgi lə Beljəbul, ki in ngar lə ndil'gi ki majel.»

²⁵ Jeju gər mərta lə'de adi el'de ene: «Kin ə de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dənən'ti rəi nan ningə, konbe'ə kin a tuji. Taa, bebo eke me kəy ki de'gi ki me'ti təli dənən'ti, rəi nan, ki kadi a ra taa kaa goto tə. ²⁶ Kin ə re Satan inbe tuwə de'gi lə Satan, inbe adi de'gi li'ə təli dənən'ti rəi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. ²⁷ Re in ki tōgi lə Beljəbul ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel ə, de'gi ki go'se'ti tuwəi'de ki tōgi lə nan wa?

* 12:4 12.4 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9 † 12:7 12.7 Oje 6.6 ‡ 12:17 12.17 Ejay 42.1-4 § 12:18 12.18 Ejay 42.1 * 12:19 12.19 Ejay 42.2 † 12:20 12.20 Ejay 42.3

De'gi ki go'se'ti inbe a toji kadi ta lə'se in ta ki gorow'ə'ti el. ²⁸ A re in ki togi lə Ndil Luwə ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel to ningə, Konbe lə Luwə re te ro'se'ti nga.

²⁹ «Ningə re de uwə de ki nje togi do'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki do'a nga ningə, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ³⁰ De ki in sə'm el, in nje kosi'm ta, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje tində sanan to. ³¹ Be ə, m'el'se toki, majel'gi pəti ki de'gi a rai'de, eke kelta ki mal ki ra ki de'gi a eli do Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kə adi'de, nan kelta ki mal do Ndil Luwə'ti, Luwə a inyə go kə adi'de el ratata. ³² Kin ə re de elta ki majel osi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go kə ad'a, nan re elta ki mal osi'n ta Ndil Luwə ə, Luwə a inyə go kə ad'a ki bone'ti el num, ki lo ti'ti el num, ratata.

Ta ki te ta de'ti in ngar me'de'ti
(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)

³³ «Kin ə re kagi maji ningə, kanda maji to, a re kagi majel ningə, kanda majel to. Tado in ki kandi kagi ə de a gər'n kagi. ³⁴ In nje mann majel to lii'gi be kam, a rai bann be ə ta ki maji a te ta'se'ti, ingi ki in de'gi ki majel wa? Tado in nya'gi ki rosi me'de kin ə sii tei ta'a'ti. ³⁵ De ki maji, kuləra'a te me nya ra'ti ki maji ki uwə me'ə. Ningə de ki majel, kuləra'a ki majel te me nya ra'ti ki majel ki uwə me'ə to. ³⁶ M'el'se, ngann ta'gi ki galala pəti ki isi te ta de'gi'ti kin, a ori ginn'ə ndo gangi ta'ti. ³⁷ Tado in ki ta ki ta'i'ti ki dana ə a ori ta do'i'ti, ə in ki ta ki ta'i'ti ki dana el to ə ta a uwəi.»

Parisi'gi dəji Jeju nyakoji
(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)

³⁸ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi madi'gi uni ta eli eyina: «Njendo de'gi, ji ndigi kadi in ra nyakoji madi kare adi j'oo.» ³⁹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De'gi ki dokagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore do nyakoji lə njekeltakita Luwə'ti Jonasi, goto nga. ⁴⁰ Tado, to ki kaa ki Jonasi ra kadi mutə, kondə mutə me kanji'ti ki boi kakin ə, Ngonn de a ra'n kondə mutə, kadi mutə ginn donangi'ti to. ⁴¹ Ndo gangi ta'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa takum de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a iləi ta do'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kəš. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne. ⁴² Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki in holo, a ində taa takum de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a ilə ta do'de'ti. Tado, in doboy donangi'ti nu ə ndoki re kadi oo gosita lə Salomon. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne*.

Ndil ki majel ki təl re tor'ne'ti gogi
(Luk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majel te me de'ti, aw ilə ki diləlo ki tuti kadi n'ingə lo kisi ki rangi kadi n'or kon'ti, nan ingə el ningə, ⁴⁴ el ene: "M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki kete m'nji'ti ə m'te kakin gogi." Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo kakin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ Nga a, təl aw, oy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, ningə rei uri me de'ti kakin sii'ti. Lo kin'ti, ji kisi de kin ki do'a taa a majel ngayn utə in ki kete bay. Be ə, de'gi ki majel ki dokagilo'ti ki bone kaa a toi be to.»

‡ 12:40 12.40 Jonasi 2.1 § 12:41 12.41 Jonasi 3.5 * 12:42 12.42 1Ngar'gi 10.1-10

Jeju elta lə kon'ne'gi ki ngannkon'ne'gi ki rɔta'ti
(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Jeju isi elta bulə de'gi' ba bay ningə, kon'a ki ngannkon'a'gi rei rai taga, sangi kadi n'eli'ə ta. ⁴⁷ Nga a de madi el'ə ene: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi kadi n'eli nu ta.» ⁴⁸ Ə Jeju təl el de kakin ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ⁴⁹ Ningə un ji'ne tɔji'n njendo'gi lə'ne, ə ene: «Oyi kon'm ki ngannkon'm'gi ə sii kin. ⁵⁰ Tado de ki njera ndigi lə Bai ki isi me dɔran'ti ə, in ngonnkon'm, in konnann'm, ki kon'm.»

13

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Ndo'a'ti kin, Jeju te me kəy'ti, aw isi kadi babo'ti. ² Bulə de'gi ngayn kawinan gugi dɔ'a, adi aw al isi me to'ti. Ningə bulə de'gi pəti, rai ngangi ba'ti ne. ³ Jeju el'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti ene: «Oyi, njendoɔ kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dɔkagilo'ti ki a ilə ko nya, kandi ko'gi madi tosi ngangi row'ti adi yəl'gi rei turi pəti. ⁵ Kandi ko madi'gi, tosi dɔnangi wor'ti, adi lo kadi ingəi dɔnangi asi ta'm uləi ngirə'de'ti goto. Nan kin ə, tɔgi kalangi ba, tado ngirə'de to taa ne. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Ningə go'ti, tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi, tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi tɔgi ndəmi'de mbəl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dɔnangi'ti ki maji, adi andi. Ki nan'gi andi asi bu kare, nje ki nungi andi asi dɔ mehen, ə nje ki nungi bay andi asi dɔ mutə tɔ.» ⁹ Jeju ilə dɔ'ti ene: «Re de ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju ndo'n nya ki kuji ta'gi
(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)

¹⁰ Njendo'gi lə Jeju rei rɔ'a'ti dəji'ə eyina: «Tado ri ə el'de ta ki kujita'gi wa?» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se ta ki kujita tado ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe lə Luwə li'ə adi in gəri, nan ingi, Luwə te ki dɔ'a adi'de el. ¹² Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay kadi to mbar mbar ji'ə'ti, nan de ki nya li'ə goto, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.» ¹³ In tado kin ə, m'el'n'de ta ki kujita, tado gonyi lo maji kaa, oyi nya el num, oyi ta maji kaa, gəri me'ə el num. ¹⁴ In be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita'a'ti Ejay kin tolta'ne*. Ejay el ene:

A oyi dɔ ta maji, nan a gəri me'ə el num,
A gonyi lo maji, nan a oyi lo el num,

¹⁵ Tado me de'gi kin təl ngan ngororo.

Uti mbi'de,

Ndəmi kum'de,

Ndigi kadi kum'de oo lo el num,

Kadi mbi'de oo ta el num,

Taa kadi n'gəri nya madi kare el num tɔ,

Nan be el ə təli rei rɔ'm'ti,

Adi m'aji'de†.

¹⁶ «Nan ingi, in nje majikur, tado kum'se oo nya'gi maji num, mbi'se oo ta maji num. ¹⁷ Toki rɔta'ti, m'el'se, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ngayn, ki njera nya'gi ki dana ngayn, ndigi kadi kum'de oo nya ki ingi oyi, nan asi koo el, ndigi kadi mbi'de oo ta ki ingi oyi, nan asi koo el tɔ.»

* **13:14** 13.14 Eja 6.9 † **13:15** 13.15 Eja 6.10

Jeju or me kujita ki ojido nje kilø ko
(Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)

¹⁸ «Ingi, maji kadi gøri me kujita læ nje kilø ko kin maji. ¹⁹ Ngangi row ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki dø Konbe'ti læ Luwø, nan gøer me'ø el, ø Su re or ta ki duw me de'ti kakin ko. ²⁰ Døngangi wor ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta læ Luwø ningø, taa kalangi ba ki rønel, ²¹ nan ta kin, ulø ngirø'ne me'ø'ti el. In de ki njekuwø ki ta læ Luwø døkagilo ki nden be par. Døgagilo ki nya torø'gi eke kindøkumndoo tado ta læ Luwø re ningø, inyøi kunme læ'de ko kalangi ba. ²² Kandi ko'gi ki tosi dann konn'ti, in de ki oo ta læ Luwø, nan me ki ra sururu dø nya'gi'ti ki døngangi'ti, ki ra ta nya maji'gi uti dø ta ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningø, døngangi ki maji ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta læ Luwø, gøer me'ø adi andi maji. Dø'de ki madi'gi andi bu kare ge ki nungi andi dø mehen ge, dø mutø ge.»

Kujita ki dø jene'ti

²⁴ Jeju indø kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwø, to to de ki duw kandi nya ki maji me ndøø'ti læ'ne, ²⁵ ø kondø, loki de'gi toi bi ningø, njeban li'ø re duw jene dø nya'ti ki maji ki duw kakin, ningø øti aw. ²⁶ Loki kandi nya ki maji kakin uwø tøgi, ø kanda'gi sii tei ningø, jene kaa kanda te tø. ²⁷ Lo kin'ti, nje ra kulø'gi ai eli be'de eyina: “Be'je, in kandi nya ki maji ø ji duw me ndøø'ti læ'i tø, nga jene'gi kin tei ra wa?” ²⁸ Ø be'de el'de ene: “In njeban ø ra nya kin.” Nga a nje ra kulø'gi døji'ø eyina: “In ndigi kadi ji tøri'de ko wa?” ²⁹ Nan be nje ndøø el'de ene: “Jagi, lo tø jene'gi'ti kin, a tøri ki ko ki maji ba. ³⁰ Ø inyøi'de adi tøgi nan'ti biti kagilo kujø ko'ti, ningø ndø kuj'ø'ti ningø, m'a m'el nje kuj'ø'gi m'ene: Tøri jene'gi kin døi ki dø'a dø'a kadi to uløi por bay taa, ujøi inbe ki maji me dam'ti læ'm.”»

Kujita dø kandi kagi'ti ki bari'ø mutardø
(Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ Jeju indø kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwø to to kandi kagi madi ki bari'ø nan mutardø ki de madi un duw me ndøø'ti læ'ne kin be. ³² Kandi mutardø ø in kandi nya ki du utø ndøgi kandi nya'gi pøti, nan loki tøgi ningø, tøl kagi tanyi kibo utø kam tanyi'gi pøti ki me ndøø'ti. Tøl kagi kibo, adi yøl'gi rei rai køy to'de baji'ø'gi'ti.»

Kujita dø hum'ti
(Luk 13.20-21)

³³ Jeju el'de kujita ki rangi bay ene: «Konbe læ Luwø to tanan ki hum ki dene madi un løy'n nduji ki me keh mutø, adi nduji ki løy ba pøti in kin be.»

Jeju el ta'gi pøti ki kujita
(Mrk 4.33-34)

³⁴ Ta'gi kin pøti, Jeju el bulø de'gi ki kujita. Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. ³⁵ In be kadi ta'gi ki Luwø el ki ta njekeltakita'a'ti kin tolta'ne. Njekeltakita Luwø'ti el ene: «M'a m'te ta'm kadi m'el kujita'gi, m'a m'ilømbøer nya'gi ki toi lo kiyø'ti lotum ginn døran'ti ki døngangi'ti nu kin‡.»

Kør ginn kujita ki dø jene'ti

³⁶ Jeju inyø bulø de'gi adi'de awi ø aw be. Loki rei be, njendo'gi li'ø rei rø'a'ti, døji'ø eyina: «Or'je ginn kujita ki dø jene'ti ki ra me ndøø'ti kin adi j'oo.» ³⁷ Ø Jeju ilø'de'ti ene: «De ki njeduw ko nya ki maji kin, in Ngonn de, ³⁸ ningø ndøø, in døngangi; ø kandi ko ki maji, in nje'gi ki ndigi kadi

Luwə onbe dɔ'de'ti; jene, in nje'gi ki uni go Su; ³⁹ njeban ki njeduw'ə, in Su; kagilo kujə ko in dɔboy ndɔ; ningə nje kujə ko'gi in malayka'gi tɔ. ⁴⁰ To ki kaa ki, in ki tori'n jene bʊki por'o, dɔboy ndɔ a to be tɔ. ⁴¹ Ngonn de a ulə ki malayka'gi lə'ne kadi ɔr de'gi pəti ki nje kɔsi madi de'gi kadi osi me majel'ti, ki de'gi ki njeramajel kɔ Konbe'ti lə'ne. ⁴² *Malayka'gi a bʊki'de me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti. ⁴³ Lo kin'ti, njera nya ki dana a unji to kadi be me Konbe'ti lə Baw'de Luwə. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji.

Kujita ki dɔ nyakingə'ti ki to lo kiyə'ti ki mədikɔsi

⁴⁴ «Konbe lə Luwə to to nyakingə ki iyəi me ndɔɔ'ti, ə de madi aw te dɔ'ti kin be. De kakin təl iyə gogi, ningə rɔ'a nəl'ə ngayn, adi aw ra gati ki nya maji'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n ndɔɔ kakin. ⁴⁵ Konbe lə Luwə ki dɔran'ti to to njera gati ki isi sangi mədikɔsi ki ndole be. ⁴⁶ Loki ingə in ki gat'a in ngayn, təl aw ra gati ki nyakingə'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n mədikɔsi kakin.»

Kujita ki dɔ bandi'ti

⁴⁷ «Konbe lə Luwə to to bandi ki de a ilə me ba'ti ə a ɔy dɔkɔr kanji'gi ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi kakin rosi ningə, njendon ndɔr re'n ngang'i ba'ti, isi nanga, ningə tɔr nje ki maji maji me sukim'ti, ə inyə nje ki tei nya el bʊki'de kɔ. ⁴⁹ Kah'a'ti kakin ə, dɔboy ndɔ a in be tɔ. Malayka'gi a rei kadi ɔri kum de'gi ki njera nya'gi ki dana ki njera nya'gi ki dana el, nan'ti. ⁵⁰ A bʊki de'gi ki njera nya'gi ki majel me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti.»

⁵¹ Lo kin'ti non, Jeju dəji njendo'gi lə'ne ene: «In gəri me ta'gi kin pəti wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jeju el'de ene: «In be ə, njendo de'gi ndukun ki təl nje taa nyando ki dɔ Konbe'ti lə Luwə, to to bə nje kəy ki ingə nya'gi ki sigi ki me nya'gi'ti ki kɔkɔ lo ngəm nya'ti lə'ne kin be.»

*De'gi ki Najaretit'i uni me'de adi Jeju el
(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Loki Jeju el kujita'gi ginn'ə gangi ningə, ɔti lo ki ra'ti kin kɔ. ⁵⁴ ɔti non, aw bə ki tɔgi səm'ti. Jeju ndo nya de'gi ginn kəykwann'ti lə Juwipi'gi. Ndo'de nyando ki əti'de bɔl, adi eli eyina: «Gosi ta'gi ki nyakɔji'gi kin in'n ra wa? ⁵⁵ Man! Ngonn lə njeragi kagi dɔ kəy'ti inbe kaa am wa? Kon'a el ə in Mari wa? Ə Jaki ge ki Jisepi ge, ki Simon ge ki Judi ge tɔ el ə in ngannkon'a'gi wa? ⁵⁶ Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne tɔ el wa? Nga nya'gi kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dəji kin ɔgi'de kadi uni me'de, təl nya tugə jigi'ti rɔ'de'ti. Ə Jeju el'de ene: «Njekeltakita Luwə'ti ningə, in me bə koj'o'ti, ki dann noj'o'gi'ti par ə de'gi a kidi'ə'ti.» ⁵⁸ Lo kin'ti, Jeju ra nyakɔji'gi ngayn ki dum kadi de ra el tado mbeti kuni me'de kadi'ə.

14

Koy Jan Batisi

(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin Erodi ki nje konbe dɔ dɔnangi'ti ki Galile oo ta tɔbar lə Jeju. ² Ə el nje ra kulə'gi lə'ne ene: «De kin in Jan Batisi! In in ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki tɔgi tado ra'n nyakɔji'gi ki əti bɔl.» ³ Erodi el be, tado ndɔ ki inbe adi uwəi Jan, dɔi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado lə Erodiyadi, ki ne ngonnkon'a Pilipi, ⁴ ki Jan el'ə ta dɔ'ti

ene: «In gorow'ə'ti el kadi in ta'a ne'i'ti*.» ⁵ Me ta'ti kin, Erodi ndigi tɔl Jan, nan ɓol bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti. ⁶ Nga a, ndo rɔnel koji Erodi'ti, ngonn lə Erodiyadi ki dene, te la non de'gi'ti ki ɓari'de lo nyakuso'ti, ə nəl Erodi ngayn, ⁷ adi Erodi un ndu'ne ki kiwro kadi n'a n'ad'a nya'gi pəti ki dəji'ne. ⁸ Lo kin'ti, kon'a sul'ə, adi el ene: «Adi'm, toki ji ra'n ne inbe kin, do Jan Batisi me supira'ti.» ⁹ Me ngar tuji ɔji'n do nya ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan tado kun mindi ki un ki kiwro, taa tado de'gi ki ɓar'de lo nyakuso'ti kin tɔ ningə, un ndu'ne kadi adi'ə do Jan. ¹⁰ Be ə, adi de madi aw gangi do Jan me kəy dangay'ti, ¹¹ re'n me supira'ti, adi ngonn ki dene kakin, adi awi'n adi kon'ne. ¹² Njendo'gi lə Jan rei uni ninn'ə awi duwi, ningə awi ɔri poy'o Jeju ad'a oo.

Jeju adi nyakuso de'gi dər mi ɔi
(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

¹³ Loki Jeju oo ta kin ningə, un to ə aw ɔsi rɔ'ne ngərəngi ki kar'ne ba loki de'gi gotoi'ti. Loki bulə de'gi oyi ta'a ningə, in ki ɓebo'gi ki dangi dangi awi ki nja'de go'ə'ti. ¹⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti, oo bulə de'gi ngayn, loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, adi aji njemonyi'gi lə'de. ¹⁵ Loki kadi aw to ur ningə, njendo'gi ɔti ki rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur nga tɔ, ə inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti, ndogi nyakuso ɔi.» ¹⁶ Nan Jeju el'de ene: «Awi ki ndo kadi ai lo el, inbe'gi adi'de nya ɔi.» ¹⁷ Ə eli Jeju eyina: «Ki ji ra'n ne kin, j'aw ki mapa mi ə kanji joo tɔ par.» ¹⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Rei se'de ne adi'm'in m'oo.» ¹⁹ Ningə go'ti, adi ndu'ne kadi bulə de'gi kakin sii nanga do mu'gi'ti. Ningə ɔy mapa'gi ki mi ki kanji'gi ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi'n do nyakuso kin, ningə uwə gangi'de nan'ti, adi njendo'gi, kadi adi bulə de'gi. ²⁰ De'gi pəti ɔi nya ndanni maji. Ningə, ɔyi ndəgi mapa ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo. ²¹ De'gi ki ɔi nya kin asi dingəm'gi dər mi, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki ɔi nya se'de səm'ti el.

Jeju njiyə do mann'ti
(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

²² Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne adi ali me to'ti, kadi awi gidi ba'ti kete non'ne'ti, dɔkagilo'ti ki in a inyə'n bulə de'gi. ²³ Loki Jeju inyə'de adi awi ningə, ɔti al aw do mbal'ti, ɔsi rɔ'ne ki kar'ne ba tado kelta ki Luwə. Loki kadi ur, Jeju isi low'ə'ti non ki kar'ne ba. ²⁴ Do gangi low'ə'ti kin, to in dann bati, sanyi ki ngang'i ba nga. Nəl ulə sur to ki gogi gogi, adi pungum babo ra'de majel. ²⁵ Taginnlo'ti, Jeju in ra njiyə do mann'ti, isi aw ki rɔ njendo'gi'ti lə'ne. ²⁶ Ə loki njendo'gi oyi'ə ra njiyə do mann'ti ningə, do'de majel, adi eli eyina: «In muwə de,» ningə ɓol tɔl'de, adi uri kɔl. ²⁷ Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se ɔsi nanga nan in m'in, ə ɓoli el!» ²⁸ Lo kin'ti, Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, re in in ə, adi'm ndu'i adi m'njiyə do mann'ti m'aw rɔ'i'ti.» ²⁹ Ə Jeju el ene: «Re!» Ningə Piyər in me to'ti, ur do mann'ti, njiyə do'ti isi re ki rɔ Jeju'ti. ³⁰ Nan loki Piyər oo nəl ki isi ulə ningə, ɓol ra'a adi ulə ngirə ndu'i mann, adi non ene: «Burəbe, aji'm!» ³¹ Ə kalangi ba, Jeju ilə ji'ne uwə'n Piyər, ningə el'ə ene: «In de ki kunme lə'i in ndikiri ba, ra bann ə in tadi wa?» ³² Ningə loki ali taa me to'ti ə, ginn nəl gangi. ³³ Ə nje ki sii me to'ti ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Tokɔ rɔta'ti, in Ngonn lə Luwə inbe!»

* 14:4 14.4 Lebitiki 18.16, 20.21

Jeju adi lapiya njemonyi'gi donangi Genejareti'ti
(Mrk 6.53-56)

³⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi babo gangi ningə, tei donangi Genejareti'ti. ³⁵ De'gi ki low'ə'ti gəri Jeju, adi uləi kulə ki lo lo, donangi ki Genejareti'ti ba pəti, ə de'gi rei ki njemonyi'gi pəti rə'a'ti. ³⁶ De'gi nonyi do Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə, ningə de'gi pəti ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

15

Jeju elta ki do nyajibəlbe'ti
(Mrk 7.1-13)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə ki madi'gi in Jerujalem'ti, rei ingəi Jeju dəji'ə eyina: ² «Tado ri ə njendo'gi lə'i təli rə'de go nyajibəlbe'ti lə kaw'je'gi el wa? Ji dəji be tado togi ji'de kigo nyajibəlbe'gi el par ə sɔi nya.» ³ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nga ingi, tado ri ə in təli rə'se go mbərkikində'ti lə Luwə el tado nyajibəlbe lə'se wa? ⁴ Toki rəta'ti, Luwə el ene: «Ɔsi kurə baw'i ki kon'i.» Taa el bay ene: «De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy*.» ⁵ Nan ingi, eli eyina: «De ki el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'osi'n kɔyi in kadikare ki m'ində ta dangi tado Luwə nga,> ningə, ⁶ de'ə kin aw ki ndoo kadi ɔsikurə baw'ne el nga. Lo kin'ti, sii tuji ki ta lə Luwə tado nyajibəlbe lə'se.» ⁷ Ingi in njekədikum de'gi, ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay do'se'ti in ta ki rəta'ti. Luwə el ene:

⁸ «Ginn de'gi kin ɔsikurə'm ki ndar ta'de kare, Nan me'de in sanyi sə'm.

⁹ Tɔji ki isi uləi do'm'ti, nda'a goto, Tado nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa, In mbərkikində'gi ki in rə de'gi'ti†.»

Nya ki nje təl de nya ki to njen'ti
(Mrk 7.14-23)

¹⁰ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rə'ne'ti, ə el'de ene: «Uri mbi'se maji oyi ta lə'm, ə kadi in gəri me'ə tɔ. ¹¹ Nya madi ki in taga aw ta de'ti ki a təl'ə nya ki to njen takum Luwə'ti goto. Nan nya ki te ta de'ti ə a təl de nya ki to njen'ti.» ¹² Lo kin'ti, njendo'gi lə Jeju rei rə'a'ti eli'ə eyina: «Ta ki el kin to me Parisi'gi ngayn, kin in gər wa?» ¹³ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kagi ki ra ki Bai man el, a ɔri'ə kɔ. ¹⁴ Inyəi'de, in njekumtə'gi ə isi ndɔri njekumtə'gi. Nga ningə, re njekumtə ndɔr njekumtə ə, joo pəti a osi be'ti.» ¹⁵ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Ɔr me kujita kin adi j'oo.» ¹⁶ Ningə Jeju el ene: «Adi inbe'gi kaa in gəri nya el tɔ wa? ¹⁷ Adi m'el'se, nya'gi pəti ki ɔdi ta de, a aw te kanda'a'ti, ningə go'ti ə, te kɔ, aw be sin'ti. ¹⁸ Nan nya ki te ta de'ti, in nya ki in ngarme de'ti, ningə in kin ə in nya ki nje təl de ki to njen'ti. ¹⁹ Ngarme'de ə in lo ki mərta'gi ki majel isi tei'ti, ki təl nan, ki kuwə marum, ki kaya ki ra, ki bogi, ki mannaji ki ngom, ki kelta ki majel donan'ti. ²⁰ Ingi kin ə in nya'gi ki isi təli de nya ki to njen'ti, nan kusɔ nya par, um togi ji el, a təl de nya ki to njen'ti el.»

Dene ki Kana'ti un me'ne adi Jeju
(Mrk 7.24-30)

²¹ Jeju in low'ə'ti non, ɔr rə'ne aw donangi'ti ki Tir'ti ki Sidon. ²² Ningə nyi, dene ki Kana'ti kare te non re, ningə un ndu'ne ki taa el ene:

* 15:4 15.4 Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitiki 20.9 † 15:9 15.9 Eja 29.13

«Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm! Tado ndil ki majel adi kon ngonn'm ki dene ngayn.» ²³ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ningə njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, eli'ə eyina: «In tuwə kə go'je'ti, tado a ində ndu go'je'ti.» ²⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In ngann Isirayel'gi ki toi to bati'gi ki nanyinan be kam par ə Luwə ulə'm ki rə'de'ti.» ²⁵ Nan dene re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti ene: «Burəbe, re ra sə'm!» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi de un nyakusɔ lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁷ Ningə dene el Jeju ene: «In rəta'ti Burəbe, nga k'in ə, ngann busi'gi ki ai ginn tabilə'ti a ɔsi bunə nya'gi ki in də tabilə'ti tosi nanga tɔ.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Dene, kunme lə'i bo ngayn! Ningə kadi ingə nya ki to rə'i kin, toki dəji'n.» Ningə ngonn'o ki dene kakin, ingə lapiya nga də kad'a'ti inbe kin non tɔ.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn
(Mrk 7.31-37)

²⁹ Jeju ɔti low'ə'ti non, aw ta ba'ti ki Galile. Al aw də mbal'ti, isi nanga. ³⁰ Bulə de'gi ngayn rei rə Jeju'ti ki nje mote'gi ki njekumtə'gi, ki nje kingə tuji'gi ki nje mbiboy'gi ki elita el, taa njemonyi'gi ki rangi ngayn non bay. Rei ki njemonyi'gi kin buki'de non Jeju'ti, ningə Jeju aji'de. ³¹ In nya ki əti bulə de'gi bol ngayn, kadi nje mbiboy'gi elita num, nje kingə tuji'gi ingəi lapiya nga num, nje mote'gi njiyəi num, taa njekumtə'gi kaa oyi lo num tɔ, adi uləi tɔji də Luwə'ti lə Isirayel'gi.

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər ɔ ɔsi bay
(Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)

³² Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndə mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi ɔsi goto. Ningə m'ge kadi m'inyə'de ki me'de ki bo ba el, nan to bo ində taa tɔgi'de row'ə.» ³³ Ə njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «J'a j'in ki mapa ra diləlo'ti ne, ə bulə de'gi ki əti bol be kin a ɔsi asi'de wa?» ³⁴ Ningə Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri ki ngann kanji'gi nden dɔ'ti.» ³⁵ Ə Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ³⁶ Ningə ɔy mapa ki siri ki ngann kanji'gi kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə dɔ'ti, ningə gangi nan'ti, adi njendo'gi lə'ne, adi adi bulə de'gi ɔsi. ³⁷ De'gi pəti ɔsi nya ndanni, adi njendo'gi kawı gində'gi ki nanyi rosi kara siri. ³⁸ De'gi ki ɔsi nya, asi dingəm'gi dər ɔ, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki ɔsi nya səm'ti el. ³⁹ Go'ti, Jeju inyə bulə de'gi adi awi, ningə al me to'ti, aw dənangi Magadan'ti.

16

Parisi'gi ki Sadusi'gi, dəji nyakɔji Jeju
(Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Parisi'gi ki Sadusi'gi, rei rə Jeju'ti dəji'ə kadi ra nyakɔji ki in dɔran'ti adi'de n'oyi. Dəji'ə be, to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ² Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Loki kadi aw to ur ningə eli eyina: “Lo a to maji, tado dɔran kər njoo.” ³ Loki lo ti ki sin ba ningə, eli eyina: “Bone ndi a ədi, tado dɔran kər wuu.” In be ə, asi kadi gəri bal kum dɔran, nga ra bann be ə nyakɔji'gi ki isi rai nya dəkagilo'ti ki bone taa asi gər el wa! ⁴ De'gi ki dəkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakɔji, nan nyakɔji madı ki rangi ki kadi a oyi ore də nyakɔji lə Jonasi goto nga.» Ningə inyə'de, ə ɔti aw.

Hum lə Parisi'gi ki lə Sadusi'gi
(Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dow ba'ti ki kare, me njendo'gi oy do mapa'ti ki kadi oyi.
⁶ Nga ningə Jeju el'de ene: «Oyi maji! Indəi kumkədi do ro'se'ti, oji'n do hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi.» ⁷ Nan ingi isi mərita kin yo do'de'ti eyina: «In tado koy ki j'oyi mapa el!» ⁸ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «In de'gi ki kunme lə'se in ndikiri ba, tado ri ə isi mərita ki do mapa'ti ki oyi el wa? ⁹ In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Me'se olo do mapa'ti ki mi ki dingəm'gi dər mi soi kin el wa? Ndoki oyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm'gi dər so soi kin kaa me'se olo do'ti el num to wa? Ndoki oyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in təli wa? ¹¹ Ta ki m'el m'ene: Indəi kumkədi do ro'se'ti, ojido hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi kin, in ta ki sow do mapa el, kin ra bann be ə asi kadi gəri me'ə el wa?» ¹² Lo kin'ti nga a gəri toki el'de kadi n'indəi kumkədi do ro'de'ti, ojido hum ra mapa el, nan ojido nyando lə Parisi'gi ki Sadusi'gi.

Piyər el toki Jeju in de ki Luwə mbət'ə
(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ Loki Jeju aw te dɔnangi Sejare'ti ki Pilipi, dəji njendo'gi lə'ne ta ene: «De'gi isi elita ki do'm'ti toki, m'in Ngonn de m'in nan wa?» ¹⁴ Ə Njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekelta ki ta Luwə'ti Jeremi eke ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki do'se, eli eyina m'in nan wa?» ¹⁶ Ə Simon Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngonn lə Luwə ki nje kisi kum bal!» ¹⁷ Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur, Simon ki ngonn Jonasi, tado in de ə te ki do nya kin adi in gər el, nan in Bai ki nje kisi me dɔran'ti taa ə te ki do'a adi. ¹⁸ Nga ningə m'a m'el'i m'ene in Piyər (ki kər me'ə nan Mbal), ningə do mbal'ti kin ə m'a m'ində ngirə *Njekawnan'gi lə'm do'ti. Təgi koy a ra si'ə nya madi el. ¹⁹ M'a m'ad'i lakele Konbe lə Luwə. Ningə nya'gi pəti ki a do dɔnangi'ti ne, a do dɔran'ti to, ə nya'gi pəti ki a tuti dɔnangi'ti ne, a tuti dɔran'ti to.» ²⁰ Ningə ndəji njendo'gi ki togi'ne toki k'in ne Kirisiti, de ki Luwə mbət'ə kin, kadi eli taa de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mrk 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

²¹ In dɔkagilo'ə'ti non, Jeju ulə ngirə toji njendo'gi adi gəri toki, maji kadi n'aw Jerujalem, n'ingə kon ngayn ji ngatogi'gi'ti lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi. A təli'ne, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'ne'ti, ə n'a n'te lo koy'ti. ²² Nan do ta'ti kin, Piyər ɔr Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a ene: «Luwə a ngəmi, jagi Burəbe, a adi nya kin te do'i'ti el!» ²³ Nan Jeju təl ro'ne, el Piyər ene: «Təl gogi Satan, ɔr ro'i ko sanyi ro'm'ti! In jigi ki nje tugə'm, tado mərta lə'i in mərta ki in ro Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

²⁴ Ningə go'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo ro'ne to nya madi el, kadi in be un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁵ Be ə toki rɔta'ti, de ki ge kajı ro'ne inbe dɔnangi'ti ne a ilə ro'ne kə. Nan de ki ilə ro'ne kə tado lə'm, a isi ki do'ne taa gogi. ²⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji ə, maj'a to ra be wa? Nya madi ki de a adi ɔr'n tor ndil'ne to non wa? ²⁷ M'in Ngonn de m'a m're ki malayka'gi lə'm me toji'ti lə Bai Luwə, ningə m'a m'ugə goji de ki ra kigo kulə ra'a'ti. ²⁸ Toki rɔta'ti, adi m'el'se: de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə a oyi m'in Ngonn de ki a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rɔ'ne

(Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

¹ Ndo mehen go'ti, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jaki num, taa Jan ki ngonkon Jaki num tɔ, ə aw se'de, dɔ mbal'ti ki ngal sanyi ki ndəgə'gi. ² Low'ə'ti non, Jeju mbəl takum'ne. Ta kum'ə unji to kadi be, taa ku ki rɔ'a'ti kaa unji to kadi be tɔ*. ³ Ningə low'ə'ti non, Moji ingi ki Eli tei ki rɔ'de'ti bus, ra elita ki Jeju. ⁴ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəbe, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. Re in ge ə, m'a m'ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in nya Moji, ə ki kare in nya Eli tɔ.» ⁵ Loki Piyər ra elta ta'ne'ti ba bay ningə nyi, kilndi ki kunj'ə to, in dow dɔ'de bigum. Ningə ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, in ki nəl'm ngayn kadi m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ⁶ Loki njendo'gi oyi dɔ ta kin ningə, osi ki takum'de nanga, bol tɔl'de. ⁷ Ə Jeju re rɔ'de'ti, ɔdi'de ə el'de ene: «Indəi taa, ə adi bol ra'se el.» ⁸ Nga ningə, loki eyina n'uni kum'de ki taa ningə, oyi de madi ki rangi el, oyi Jeju ki kar'ne ba par.

⁹ Loki in dɔ mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non'de'ti ene: «Eli nya ki ra nya adi oyi kin de madi el, biti kadi m'in Ngonn de m'te dann njekoy'gi'ti.» ¹⁰ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tadɔ ri inbe ə, njendo ndukun'gi eyina maji kadi Eli re kete taa wa?†» ¹¹ Ə ilə'de'ti ene: «In ki rɔta'ti kadi Eli a re kadi ra go nya'gi pəti adi asi nan gogi.» ¹² Ningə m'in, adi m'el'se madi oyi, Eli re ə binəm, ə de'gi gəri el, adi rai si'ə nya ki me'de ge. Be tɔ a, Ngonn de kaa a ingə'n kon ji'de'ti. ¹³ Lo kin'ti, njendo'gi gəri kadi ta ki Jeju el'de kin sɔw dɔ Jan Batisi.

Jeju adi lapiya ngonn ki njedamsil

(Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli isi rei ki rɔ bulə de'gi'ti, dingəm madi kare re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: ¹⁵ «Burəbe, oo kumtondoo lə ngonn'm ki dingəm, ki damsil ra'a adi ingə kon ngayn kin. Dəkagilo'gi madi, isi tosi ki por'o ge ki me mann'ti ge. ¹⁶ M're si'ə rɔ njendo'gi lə'i, nan asi kadi adi'ə ingə lapiya, el.» ¹⁷ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dəkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann taa wa? Rei si'ə rɔ'm'ti ne.» ¹⁸ Ningə Jeju ndangi ndil ki majel ad'a te rɔ ngonn'ti, par ə tanan'ti non, ngonn ingə lapiya nga.

¹⁹ Go'ti, njendo'gi rei rɔ Jeju'ti, loki in si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tadɔ ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Asi el, tadɔ kunme lə'se in ndikiri ba. Ningə kadi m'el'se toki rɔta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, a eli mbal kam eyina: “Ōti, aw ra nu be” ə, a ɔti kadi aw ra. Nya ki a dum dɔ'se goto.» [²¹ Taa, ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ki kogi rɔ nyakuso ta.]

Jeju təl elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay

(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)

²² Ndo kare njendo'gi sii nan'ti pəti Galile'ti, ə Jeju el'de ene: «A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti. ²³ Kadi a təli m'in, nan ndɔ ki kon mutə go koy'm'ti, ə m'a te lo koy'ti.» Ta kin ɔr tɔgi njendo'gi ə təl ɔr bay.

Jeju ingi ki Piyər ugəi lambo ki me Kəy'ti lə Luwə

* 17:2 17.2 2Pi 1.16-18 † 17:10 17.10 Mal 3.23

²⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi rei tei Kapernayim'ti, nje ki isi taai lambo me Køy'ti læ Luwə rei rɔ Piyər'ti dɔji'ə eyina: «Njendo'se nya ugə lambo ki me Køy'ti læ Luwə el wa?‡» ²⁵ Ə Piyər ilə'de'ti ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te be ningə, Jeju un ta kete el'ə ene: «Mərta lə'i in ri ə Simon? Nan'gi ə in njetalambo'gi ki nje taa nyagangi'gi dɔ de'gi'ti ki ngar'gi ki dɔnangi'ti ne gangi wa? In ngann nje be'gi eke in mbah'gi wa?» ²⁶ Ə Piyər el'ə ene: «In mbah'gi.» Loki ene: «Mbah'gi», Jeju ene: «Re in be ə, ngann nje be'gi, rai kare ənn. ²⁷ Nan re in be kaa, kadi j'in ə ji təl jigi tugə de'gi kam el, ə aw babo'ti, ilə kuy, uwə'n kanji ki dɔkete ki a re un kuy, ningə te ta'a, ə a ingə silə kare ta'a'ti, kadi ugə'n lambo lə'i, lə'm tɔ.»

18

De ki in kibo me Konbe læ Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)

¹ Dɔ kad'a'ti inbe kin, njendo'gi rei dɔji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konbe'ti læ Luwə wa?» ² Ə Jeju bar ngonn ki du ad'a re ra dann'de'ti, ³ ningə el'de ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re in mbəli təli toi to ngann'gi be el ə, a uri me Konbe'ti læ Luwə el. ⁴ De ki sɔl dɔ'ne lɔm lɔm to ngonn be ə, de'ə kin a in kibo ngayn me Konbe'ti læ Luwə. ⁵ Re de uwə ngonn ki be kin rɔ'ne'ti, me tɔ'm'ti ə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rɔ'ne'ti.

Jeju ndəji de'gi dɔ majel'ti
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)

⁶ «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti kam ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi dɔi mbal kibo ngayn mində'ti, ə osi'ə iləi'ə bul ba'ti. ⁷ Kumtondoo ki dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ki nje re ki nya'gi ki isi tugəi madi de'gi jigi'ti adi osi. Toki rɔta'ti, maji kadi nya'gi ki nje tugə de'gi jigi'ti toi, nan kumtondoo in læ de ki njera kadi de osi. ⁸ Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adi osi me majel'ti ə, gangi'de ilə'de kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare eke nja'i kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, eke nja'i'gi joo pəti, ə iləi nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁹ Kin ə kum'i kare rai adi osi majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i'gi joo pəti, ə iləi nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. ¹⁰ Oyi maji! Kadi kidi ki kare dann ngann'gi'ti kin el, tado, toki rɔta'ti, malayka'gi lə'de sii ki dɔkagilo'gi pəti, takum Bai'ti ki isi dɔran'ti taa. [¹¹ Tado m'in Ngonn de m're tado kaji de'gi ki nanyinan*.]

Kujita dɔ bati'ti ki nanyi
(Luk 15.3-7)

¹² «De madi aw ki bati'gi bu, ə in ki kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mbal'ti, ə aw sangi in ki nanyi kakin. Eke kigo kɔ'ə'ti lə'se, ta ri ə a eli dɔ lo kin'ti wa? ¹³ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re ingə bati ki nanyi kin ə, rɔ'a a nəl'ə ngayn dɔ'a'ti utə nje ki dɔjikara gidə in jikara ki nanyinan el kin. ¹⁴ Be tɔ ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti, ge kadi ki kare dann ngann'gi'ti kaa nanyi kɔ el.»

Row kingə de ki ra majel

¹⁵ «Loki ngonnkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i dɔ majel'ti li'ə ki ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonnkon'i gogi. ¹⁶ A re oo ta lə'i el ningə, aw un de ki rangi kare, eke de'gi joo sə'i, aw ingə'n'ə bay. In ra be kadi "nya'gi pəti in ki kun ndu dɔ'ti kigo ta'ti læ

‡ 17:24 17.24 Tekitaga 30.11-16 * 18:11 18.11 Barta kin goto me makitu'gi'ti madi ki ndangi kete nu ki ndonn ta Gireki.

de'gi joo eke mutə ki kadi manyinaj'a†". 17 Kin ə re mbəti koo ta lə'de ə, el njekawnan'gi. Ə re mbəti koo ta lə Njekawnan'gi bay tə ningə, kadi oo'ə to de ki gər Luwə el, eke to njetalambo be. 18 Toki rəta'ti, adi m'el'se: nya'gi pəti ki a dəi dənangi'ti ne, a dəi dərən'ti tə, ə nya'gi pəti ki a tuti dənangi'ti ne, a tuti dərən'ti tə.»

19 «Toki rəta'ti, m'el'se m'adi in gəri bay: re de'gi joo dann'se'ti, indəi ndu'de nan'ti dənangi'ti ne, kadi dəji nya ri ki uwə me'de ə, Bai ki isi me dərən'ti a adi'de. 20 Tado loki de'gi joo eke mutə kawinan, me tə'm'ti ə, m'in dann'de'ti non.»

K'inyə go majel'gi lə nan kə
(Luk 17.4)

21 Lo kin'ti, Piyər ətə ki rə Jeju'ti dəj'ə ene: «Burəbe, kin ə ngonnkon'm ra sə'm majel ə, kadi m'inyə go kə nja bann m'ad'a wa? Kadi m'inyə go kə bitə nja siri wa?» 22 Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene bitə nja siri el, nan bitə nja dəsiri nja siri.»

23 «In be ə, Konbe lə Luwə to to ta kin be: Ndə kare ngar madi ge kadi nje ra kulə'gi lə'ne udəi kər nya'gi lə'ne non'ne'ti adi n'oo. 24 Ə ulə ngirə, adi rei ki in ki kadi a ad'a nar ki dum kudə kər'ə. 25 Nan dingəm kakin aw ki nya ki kadi ugə'n bəngi kin el, adi be'ə un ndu'ne kadi ndogi'ə, ne'ə ki ngann'a'gi, ki nya maji'gi li'ə ba pəti tor bəngi'ti kin. 26 Ə nje ra kulə osi nanga non be'ne'ti, non uwə nja'a ene: "Si sə'm də'ti, ə m'a m'ugə'i bəngi kin pəti." 27 Nga a, lo kin'ti, be'ə oo kumtondoo li'ə, adi inyə bəngi ki də'a'ti kin kə, ə inyə'ə adi aw kare.

28 «Loki de ki bəngi in də'a'ti kakin ene n'te ki taga ningə, ingə madikulə li'ə kare ki in, aw ki bəngi lə'ne ki nden be par də'a'ti, ə osi si'ə uwə, səkirə mind'ə, ningə el'ə ene: "Ugə'm bəngi ki də'i'ti!" 29 Ə mad'a osi nanga non'a'ti, non də'a'ti ene: "Si sə'm də'ti, ə m'a m'ugə'i bəngi kin." 30 Nan mbəti, adi aw si'ə bitə ilə dangay'ti, nginə'n ta bəngi ki kadi ugə'n'ə. 31 Loki madikulə'gi oyi nya ki ra kin ningə, to rə'de ngayn adi ai ərə poy nya'gi kin pəti be'de adi'ə oo. 32 Ə ngar bəra'ə ad'a re, ningə el'ə ene: "In nje ra kulə ki majel, m'inyə go bəngi ki də'i'ti pəti kə tado non ki in non də'm'ti. 33 Nga in, ri ə ərə kadi oo kumtondoo lə mad'i toki m'in m'oo'n kumtondoo lə'i kin be tə el wa? 34 Lo kin'ti, wongə ra be'ə də'a'ti ngayn, adi ilə dangay'ti, lo ra kulə'ti ki kon, bitə kadi ugə'n bəngi ki də'ne'ti pəti tigə. 35 Ningə Jeju ilə də'ti ene: In be tə ə, Bai ki isi dərən'ti taa, a ra'n'se, loki de madi dann'se'ti, inyə go majel kə k'inyə ki in ngarme'ə'ti adi ngonnkon'ne, el."»

19

Ta ki də gangi nan'ti lə dene ki dingəm
(Mrk 10.1-12; Luk 16.18)

1 Loki Jeju tolta ta'gi ningə, ətə Galile'ti, aw dənangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. 2 Bulə de'gi ngayn uni go'ə, adi aji'de də monyi'gi'ti lə'de. 3 Parisi'gi ətə rei rə Jeju'ti, dəji'ə ta to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, ərə də nya ki ra ki ra adi nəl'ə el eke adi tarow el wa?» 4 Ə Jeju ilə de'ti ene: «In tudəi Makitu lə Luwə ki ndangi kin el bitə wa? "Lo kulə ngirə kində nya'gi'ti Luwə ra dingəm ki dene*", 5 ningə el ene: in be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne† kadi təli dərə ki kare. 6 Lo kin'ti, a in joo el

† 18:16 18.16 Ndukun ki nja joo 19.15 * 19:4 19.4 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 5.2 † 19:5 19.5 Lo tum ginn nya'gi 2.24

nga, nan in daro ki kareba. Ningø nya ki Luwø doo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el."» ⁷ Æ eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ø Moji adi ndu ene re dingøm tuwø ne'ne ningø maji kadi ad'a makitu gangi nan ji'ø'ti wa?»
⁸ Jeju tøl el'de ene: «In tado me ngan læ'se ø Moji adi'n'se tarow kadi tuwøi ne'se'gi, nan lo kulø ngirø nya'gi'ti, in be el. ⁹ Nga ningø, adi m'el'se, re de tuwø ne'ne, tado nya ki rangi um in ta læ kaya ki ra el, ø taa dene ki rangi ø, de'ø kin tøl njekuwø marum.»

¹⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ø eli'ø eyina: «Re in kin ø in ndu ki to do dingøm'ti ki ro dene'ti ø, taa dene el in soti.» ¹¹ Æ Jeju el'de ene: «De'gi pøti gøri me ta kin el, nan nje ki Luwø adi'de ta row'ø par. ¹² De'gi madi in non, taai dene el, tado tøgi'de sangi dene goto, ningø in nya ki tei me kon'de'ti nu; nje ki madi'gi in tado kor ki ori'de kuji, ø nje ki nungi, mbeti taa dene tado Konbe læ Luwø to. De ki asi kadi gøer me ta kin ningø kadi gøer.»

Jeju njangi do ngann'gi ki du
(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du ro Jeju'ti kadi njangi do'de, ø elta ki Luwø tado læ'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Æ Jeju el ene: «Inyøi ngann'gi ki du adi rei ki ro'm'ti, um øgi'de tarow el, tado Konbe læ Luwø in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.» ¹⁵ Go'ti, Jeju njangi do'de, ø øti ilø do'ne aw lo ki rangi'ti.

Ta ki do ngonn ki basa ki njenyakingø
(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Ndo kare, dingøm kare re ro Jeju'ti, ningø døj'ø ene: «Njendo de'gi, in ri ki maji, ø kadi m'ra, ø m'a m'ingø'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁷ Æ Jeju el'ø ene: «Tado ri ø døji'm ta do nya ki maji'ti wa? De ki maji in kareba. Re in ge kur me kumngayira'gi ningø, in tøl ro'i go mbørkikindø'gi'ti.» ¹⁸ Æ dingøm kakin døji Jeju ene: «Mbørkikindø'gi ki ra wa?» Ningø Jeju ilø'ti ene: «A tøl de el, a uwø marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el\$, ¹⁹ Øsi kurø baw'i ki kon'i, taa a ndigi de mad'i to daro'i in be be*.»
²⁰ Ningø ngonn ki basa ene: «Nya'gi kin pøti, m'tøl ro'm go'ti nga. Nga ki ne kin, in ri bay ø nanyi'm kadi m'ra wa?» ²¹ Æ Jeju el'ø ene: «Re ge kadi asi nan tapi takum Luwø'ti ningø, aw, adi ndogi sø'i nya maji'gi læ'i pøti, lowø nar'a njendoo'gi, ningø a aw ki nyakingø ngayn doran'ti, ø un go'm.»
²² Nan loki ngonn ki basa oo ta'gi kin ningø, øti aw ki rønel el, tado in de ki aw ki nyakingø'gi ngayn.

²³ Æ Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Toki røta'ti, adi m'el'se, a ngan ngayn ki ro njenyakingø'ti kadi ur me Konbe'ti læ Luwø, ²⁴ ningø m'tøl m'el'se bay, in nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utø in kin bay kadi njenyakingø ur me Konbe læ Luwø.» ²⁵ Ta kin øti njendo'gi bol ngayn, adi eli eyina: «Nga kin ø in be ningø, nan ø asi kadi ingø kaji wa?» ²⁶ Æ Jeju indø manji'de ba ningø el'de ene: «Ki ro de'gi'ti lowø goto, nan ki ro Luwø'ti lo ra nya'gi pøti to.» ²⁷ Æ Piyøer un ta el'ø ene: «Nga oo, j'in ki j'inyø nya'gi læ'je pøti, ø j'un go'i kin, ri ø j'a j'ingø wa?»
²⁸ Æ Jeju ilø'ti ene: «Toki røta'ti, adi m'el'se: ndo ki nya'gi pøti a indøi ngirø'de kindø ki sigi, ø m'in Ngonn de m'a m'nji do kumbøer konbe'ti læ'm, ki de'gi a tøjim'in kin ningø, ingi ki uni go'm kin, ingi kaa a isi do kumbøer konbe'ti ki dogi gidø in joo kadi gangi ta do ginn kaw Isirayel'ti

‡ 19:7 19.7 Ndukun ki nja joo 24.1 § 19:18 19.18 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

* 19:19 19.19 Lebitiki 19.18

ki dɔgi gidə in joo. ²⁹ Ningə re de madi, inyə kəy lə'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki konnann'ne'gi, ki kon'ne, ki baw'ne, ki ngann'ne'gi eke donangi lə'ne tado lə'm ə, a ingə nya'gi kin dɔ'ti nja bu, taa a ingə kaji ki a to biti ki non'ti tɔ. ³⁰ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli nje ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli nje ki kete tɔ.»

20

Kujita dɔ nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti

¹ «Konbe lə Luwə to to be nje kəy, ki te ki sin ba kadi n'ɔy nje ra kulə'gi kadi rai kulə me ndɔɔ nju'ti lə'ne kin be. ² Ndu'de osi nan'ti ki nje ra kulə'gi, kadi adi'de nar ki lo ra kulə'ti ki ndɔ kare, ningə adi'de awi me ndɔɔ nju'ti. ³ Loki te ki kadi ki jikara ki sin ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai tambalo'ti ki kanji ra kulə, ⁴ ə el'de ene: “Ingi kaa, ai me ndɔɔ nju'ti lə'm rai kulə, ə m'a m'adi'se nyakugə goji ki asi gorow'ə'ti.” ⁵ Ningə ɔti awi. Loki te taga ki kadi ki jam dɔ be'ti num, ki kadi ki kɔti be'ti num ningə, ra kah'a'ti kakin bay. ⁶ Go'ti, te re ki kadi ra binyə bilə ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai non, ə el'de ene: “Ra bann ə sii lo kin'ti lo sol, ki kanji ra kulə wa?” ⁷ Ə iləi'ə'ti eyina: “De ki unn'je kulə'ti goto.” Ə el'de ene: “Ingi kaa, awi me ndɔɔ nju'ti lə'm rai kulə tɔ.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, njendɔɔ nju el njengəm nya li'ə ene: “In bar nje ra kulə'gi, ə adi'de nyakugə goji'de, ulə ngirə dɔ nje re gogi'ti, tɔl taa dɔ nje re kete'ti.” ⁹ Nje re ki kadi ra binyə bilə, nan nan kaa ingə nar ki lo kulə'ti ki ndɔ kare. ¹⁰ Lo kin'ti, nje re dɔ kete rei yan'de nga ningə, məri kadi n'a n'ingəi nar ki utə yan madi'de'gi, nan ingi kaa, ingəi nar ki lo kulə'ti ki ndɔ kare inbe kakin tɔ. ¹¹ Loki isi taai nar kin, barita ki njendɔɔ ¹² eli eyina: “Nje ki rei gogi ne kin, rai kulə kadi kareba par, ningə in adi'de nar ki asi nan ki yan'je, j'in ki ji ra kulə sin biti kadi ur, adi kadi ndaw'je.” ¹³ Lo kin'ti, nje ndɔɔ elta ki kare dann'de'ti ene: “Madi'm, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra sə'i goto. Ndu'je sə'i osi nan'ti dɔ nar'ti ki lo kulə'ti ki ndɔ kare el wa? ¹⁴ Taa nya lə'i, ə aw. M'ge kadi m'adi in ki re gogi nya kin, toki m'ad'i kin be tɔ. ¹⁵ In gorow'ə'ti kadi nya ki me'm ndigi ə m'ra ki nyakingə lə'm el wa? Eke in ta lə'i kadi me'i tuji tado maji ki m'ra wa?” ¹⁶ Nga ningə Jeju ilə'ti ene: In be ə, nje ki gogi a təli nje ki kete, ə nje ki kete a təli nje ki gogi tɔ.»

Jeju elta dɔ koy'ne'ti ki te'ne lo koy'ti bay

(Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jerujalem'ti, loki in dɔ row'ti, Jeju ujə rɔ'ne ki njendo'gi ki dɔgi gidə in joo gədi kare, ningə el'de ene: ¹⁸ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, ningə a uləi m'in Ngonn de ji kibo'gi'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə. A gangi ta koy dɔ'm'ti, ¹⁹ ningə a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi kogi dɔ'm'ti ge, tindəi m'in ki ndəy hawlay ge, bəri m'in kagidəsi'ti ge. Nan ndɔ mutə tum ginn'ə ndɔ koy'm'ti ə, m'a m'te lo koy'ti.»

Kon Jaki in ki Jan dəji nya Jeju

(Mrk 10.35-45)

²⁰ Go'ti, kon ngann lə Jebede re ki ngann'ne'gi rɔ Jeju'ti, ningə kon ngann'gi ɔsi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti tado dəj'ə nya kare. ²¹ Ə Jeju dəj'ə ene: «In ri ə in ge wa?» Ningə, el'ə ene: «Un ndu'i kadi ngann'm'gi ki joo kam, de kare isi dɔjikɔl'i'ti, ə in ki nungi isi dɔjigəl'i'ti tɔ, loki a isi dɔ kumbər Konbe'ti lə'i.» ²² Lo kin'ti non, Jeju ilə'ti ene: «In gəri me nya dəji

læ'se kin el. A asi kadi ingæi kôpi kon ki m'aw to m'ingæ kam kare mindi wa?» Ningæ eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» ²³ Æ Jeju el'de ene: «Kon ki m'aw to m'ingæ kam, æ røta a ingæi kare, nan ta ki ojidø kisi døjikol'm'ti eke døjigæl'm'ti; in ta læ'm kadi m'in æ m'adi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki Bai Luwæ ra go'æ kete nu tado læ'de.» ²⁴ Ndægi njendo'gi ki dægi, loki oyi ta'gi kin, rø'de næl'de ki ngann læ Jebede ki joo kin el. ²⁵ Be æ, Jeju þar'de pæti ki rø'ne'ti, el'de ene: «In gæri kadi nje konþe'gi dæ ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dønangi'ti ne, sii uwæi'de ginn tægi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetøbar kaa, onyibe dæ'de'ti þay tæ. ²⁶ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningæ, kadi tæl nje ra kulæ læ'se pæti. ²⁷ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dæketæ dann'se'ti ningæ, kadi tæl njekulæþær læ'se tæ. ²⁸ In be tæ æ m'in Ngonn de kin m're kadi de'gi taa rai kulæ adi m'in el, nan kadi m'in æ m'ra kulæ m'adi'de, taa m'adi rø'm kadi m'ugæn dæ bulæ de'gi ngayn m'ilæ'de taa tæ.»

Jeju aji njekumtø'gi joo

(Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Loki Jeju in ki njendo'gi læ'ne isi tei me þe'ti ki Jeriko ki taga, bulæ de'gi ngayn njiyæi go'de'ti muki muki. ³⁰ Ningæ njekumtø'gi joo sii ngangï row'ti. Loki oyi kadi in Jeju æ isi indæ dær ningæ, uni ndu'ne ki taa eyina: «Buræþe, Ngonnkaw Dabidi*, oo kumtøndoo læ'je!» ³¹ Bulæ de'gi ndangi'de kadi uti ta'de, nan njekumtø'gi uni ndu'de ki taa inþe þay eyina: «Buræþe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtøndoo læ'je!» ³² Lo kin'ti, Jeju ra lokati, þar'de, ningæ dæji'de ene: «In ri æ, gei kadi m'ra madi'se wa?» ³³ Æ ilæi'æ'ti eyina: «Buræþe, ji ge kadi kum'je te adi j'oo'n lo!» ³⁴ Jeju oo kumtøndoo læ'de, æ dæ kum'de, par æ tanan'ti non, kum'de oo lo, adi uni go'æ.

21

Jeju ur Jerujalem'ti ki kôsïkuræ

(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Loki Jeju in ki njendo'gi læ'ne indæi dæ þe ki Jerujalem ndækba ki þe ki Betipaje, ki kadi mbal kagi buni'gi'ti, ulæ njendo'gi joo, ² el'de ene: «Awi me ngonnþe'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inþe ki a uri ki me þe'ti par æ, a ingæi kon koro ki dæi'æ, ngonn koro ra gæd'æ'ti, ningæ tuti'æ, æ rei se'de adi'm'in. ³ Re de madi el'se nya madi æ, ilæi'æ'ti eyina: “Buræþe æ ge'de,” æ a inyæ'de kalangi ba kadi tuti'de.»

⁴ Nya kin a ra nya be kadi ta ki Luwæ el ki njekeltakita Luwæ'ti el kin tølta'ne:

⁵ «Eli de'gi ki Siyon'ti eli eyina:

Oyi ngar læ'se a re dæ'se'ti,

In de ki söl lóm lóm,

Isi dæ kon koro'ti, in ki ngonn koro*.»

⁶ Njendo'gi ai, rai tokï Jeju el'n'de. ⁷ Rei ki kon koro in ki ngonn koro kakin ningæ, læwi ku'gi læ'de gidæ'ti, ningæ Jeju ala isi dæ'ti. ⁸ Bulæ de'gi ngayn læwi ku'gi læ'de go row'ti. Nje ki nan'gi tæti mbi kam'gi, tilæi dæ row'ti. ⁹ Bulæ de'gi nje njiyæ non Jeju'ti ki nje njiyæ go'æ'ti uni ndu'de ki taa eyina:

«Ojana, Ngonnkaw Dabidi!

Kadi Luwæ njangi dæ de ki re me tæ Buræþe!

Ojana, tæji in ki dæ Nje kisi dæran'ti taa†!»

* **20:30** 20.30 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dæ'ti ginn makitu'ti nanga. * **21:5** 21.5 Ejay 62.11; Jakari 9.9 † **21:9** 21.9 Pa'gi 118.25-26

¹⁰ Loki Jeju ur Jerujalem'ti, loki me be'ti ba pəti ndigi bir bir. Adi de'gi dəji rə'de ta eyina: «In de ki bann wa?» ¹¹ Ə bulə de'gi iləi'de'ti eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwə'ti, ki Najaretə, dənangi Galile'ti.»

Jeju tuwə njeragati'gi nati Kəy'ti lə Luwə
(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹² Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ningə tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kə. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dəbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹³ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təli'ə lokiyəɔ lə njeɓogi'gi yo!» ¹⁴ Lo kin'ti non, njekumtə'gi ki mote'gi, rei rə'a'ti nati Kəy'ti lə Luwə, adi adi'de lapiya. ¹⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi nya'gi ki əti bəl ki Jeju rə'de, ki ndu ngann'gi ki isi bər nan'ti Kəy lə Luwə ene: «Ojana Ngonnkaw Dabidi!» kin ningə, me'de on'de, ¹⁶ adi eli Jeju eyina: «Oo ta ki ngann'gi ra eli kam wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyo, m'oo, nan ke in tudəi ndu Luwə ki ndangi eyina: “Ra adi ngann'gi ki du, ki nje to ta mba'ti kaa, ta'de ulə təji də'i'ti” kin el waŋ?»

¹⁷ Ningə lo kin'ti, Jeju inyə'de non, ə te me bebo'ti kə, aw Betani'ti, aw isi nu.

Jeju mann kagi mbaykote
(Mrk 11.12-14,20-24)

¹⁸ Lo ti go'ti ki sin, Jeju təl isi re me bebo'ti, bə rə'a. ¹⁹ Ə oo kagi mbaykote ki ra kadi row'ti, tə kadi n'aw ginn'ti, nan loki re ndəkba ningə, oo mbi'ə'gi par um oo kanda el. Ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andi gogi el biti ki non'ti.» Ningə low'ə'ti non, mbaykote tuti. ²⁰ Loki njendo'gi oyi nya kin, əti'de bəl ngayn, adi dəji ta eyina: «Ra bann ə low'ə'ti ne par ə kagi tuti wa?» ²¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, re awi ki kunme, ə me'se təsi el ə, in nya ki m'ra ki mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: “Təi lo kin'ti rangi, aw osi me ba'ti,” kaa nya kin a ra nya. ²² Nga ningə, nya'gi pəti ki a dəji ki kunme, me kelta'ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dəji də təgi'ti ki Jeju awi'n
(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)

²³ Jeju ur me Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, rei ki rə'a'ti, dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi rə'n nya'gi kin be wa? Ə nan tə ə adi ndu'ne ə isi rə'n wa el'je adi j'oo?» ²⁴ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kareba be tə. Re iləi m'in'ti ningə, m'in kaa m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tə. ²⁵ Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa?» Nan təli ra elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə'ə”, a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ²⁶ A kin ə re j'eli j'ene: “In de'gi ə uləi Jan” ə a in ta ki rə bulə de'gi'ti tə, tado de'gi pəti oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.» ²⁷ Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə m'in kaa m'a m'el'se təgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tə.»

Kujita də ngannkonnan'gi'ti ki joo

²⁸ Jeju elta ki rangi bay ene: «Eli'm'in ta lə'se do ta'ti kin adi'm'in m'oo. Dingəm kare aw ki ngann dingəm'gi joo, ə un ta el ki dəkete ene: "Ngonn'm, aw ra kulə me ndoo nju'ti bone." ²⁹ Ningə ngonn kakin ilə baw'ne'ti ene: "M'a m'aw el," ə isi ba biti ningə me'ə uwə ki ta, adi ində aw. ³⁰ Dingəm re ro ngonn'ti ki nja joo, el'ə kaa ta ki el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene: "Oyo, m'a m'aw bay," ə aw el. ³¹ Eke dann ngann'gi'ti ki joo kin in ki ra ə ra go ndigi'ti lə baw'ne wa?» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «In ki dəkete.» Ə Jeju el'de ene: «Tokı rəta'ti, adi m'el'se, njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya a tei Konbe'ti lə Luwə non'se'ti. ³² Tado Jan Batisi re rə'se'ti, təji'se row ki dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya'gi uni me'de. Ə ingi, oyi nya kin be kaa, me'se uwə'se ki ta go gogi ə adi inyəi gorow njiyə'gi ki majel kə, ə uni me'se el.»

*Kujita do nje ra kulə me ndoo nju'ti, ki nje me majel
(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ Go'ti, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita ki rangi bay. De kare ki njendoo nju in non, ningə ində singə gugi'n gidə gugi. Ur be kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə go'ti doı ta nan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə ningə a kanyinan nya'a, ningə otı aw mbah. ³⁴ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər'gi lə'ne kadi awi taai kandi nya ndoo kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne. ³⁵ Nan loki bər'gi rei tei ningə, nje ra kulə'gi uwəi'de tindəi ki kare ngayn, tölı ki nungı, ningə ki kon mutə, tiləi'ə ki mbal tə. ³⁶ Njendoo təl ulə ki bər'gi ki rangi, ngayn utə in ki kete inbe kin bay. Nan rai se'de ko nya inbe ki rai ki nje ki kete kakin bay. ³⁷ Ta təl ta'a'ti, dingəm təl ulə ngonn ne inbe rə'de'ti, ene: "A bəli gidi ngonn'm." ³⁸ Nan nje ra kulə nju, loki oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'ti eyina: "Darə'a inbe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adi ji tölı'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a tölı'ə yan'je'ti." ³⁹ In be ə, uwəi ngonn kakin ndəri'ə, awi si'ə gidi lo ndoo'ti taga, tölı'ə. ⁴⁰ Lo'ti kin Jeju dəji'de ene: Ndə ki dingəm ki be nje ndoo kin a re ə, ri ə a ra ki nje ra kulə nju kin wa?» ⁴¹ Ə eli'ə eyina: «A təkə de'gi ki majel kin ki təkə ki ki kon ngayn, ə a adi ndoo lə'ne nje ki rangi, ki kadi a adi'ə kanda ki dəkagilo'ə'ti ki oji.» ⁴² Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'ti lə Luwə oyi el wa? "Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, In ə təl mbal ki in təgi kəy.

In kin in kuləra Burəbe.

In nyakəji ki əti bol ə to takum'je'ti kin*."»

⁴³ Ningə adi m'el'se bay tə: «A taai Konbe lə Luwə ji'se'ti, kadi təli adi ginn de'gi ki rangi ki kadi a rai kulə ki maji. ⁴⁴ Nga ningə, de ki osi do mbal'ti kin ə, a tətı njeki njeki, a re in ə mbal kin osi do'a'ti tə ningə, a rəkıtə'ə rəkıtə rəkıtə.» ⁴⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi oyi kujita kin ningə, gəri me'ə kadi in ta ki do'de'ti ə Jeju ra el. ⁴⁶ Ə sangi row kadi n'uwəi'ə, nan bəli bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jeju to njekeltakita Luwə'ti.

22

*Kujita ki ojido bar de'gi lo nyakuso taa nan'ti
(Luk 14.15-24)*

¹ Jeju ilə rə'ne el'de ta ki kujita bay ene: ² «Konbe lə Luwə to to ngar ki ra nyakuso kibo tado ngonn'o ki aw to taa dene kin be. ³ Ngar ulə njekulə'gi lə'ne adi awi eli de'gi ki bəri'de lo nyakuso'ti, kadi rei, nan de'gi kakin

* 21:42 21.42 Pa'gi 118.22-23

mbəti. ⁴ Ngar təl ində taa ta njekulə'gi'ti ki rangi bay ene: "Ki ngosine kin, nyakuso oy nga, m'tol baw mangi'gi, ki binyə'gi ki bati'gi lə'm, ki boi mbul mbul maji, nya'gi pəti asinan, ə rei lo nyakuso taa nan'ti." ⁵ Nan de'gi ki bari'de kakin, usi'de dɔ ta'ti li'ə kin el, ki kare aw lo ndɔɔ'ti lə'ne, ki nungi aw lo gati'ti lə'ne ndəgə'gi, uwəi njekulə'gi adi'de kon ningə tɔli'de. ⁶ Ə nje ki nungi bay, uwəi njekulə'gi adi'de kon ge, tɔli'de ge.

⁷ «Lo kin'ti, wongi tɔl ngar, adi ulə ki njerɔ'gi lə'ne adi awi tɔi ko njetɔl nya'gi kakin num, tuləi bebo lə'de por num tɔ. ⁸ Ningə go'ti, ngar el njekulə'gi lə'ne ene: "Nyakuso taa nan oy nga, nan de'gi ki in ki bari'de, in de'gi ki asi ta te low'ə'ti el. ⁹ Awi ki tatərow'gi, bari de'gi pəti ki ngəi'de, adi'de rei lo nyakuso taa nan'ti." ¹⁰ Njekulə'gi awi ki gorow'gi, kawı de'gi pəti ki ngəi'de, ki maji ge, ki majel ge, adi de'gi rosi me kəy kadi de'gi sɔi nya taa nan'ti. ¹¹ Loki ngar ene n'ur kəy kadi n'oo de'gi ki bari'de kakin ningə, oo dingəm madi kare ki isi ki ku kuso nya taa nan rɔ'ne'ti el. ¹² Ə ngar el'ə ene: "Madi'm, in ra bann ə ur kəy ne ki kanji ku kuso nya taa nan rɔ'i'ti wa?" Ningə dingəm kakin ilə'ti el. ¹³ Nga a ngar el njekulə'gi lə'ne ene: "Dɔi ji'ə'gi ki nja'a'gi, ə iləi'ə taga lo ki diw'ti, ki in lo ki a non'ti ge, a ngor ngangı'ne'ti ge." ¹⁴ Toki rɔta'ti, Luwə bar de'gi ngayn, nan nje ki mbəti'gi in ngayn el.»

*Ta dɔ kugə lambo lə ngar kibo Sejar
(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Parisi'gi ingəi nan, elinan ta, kadi n'iyəi kulə n'uwəi Jeju me ta'ti ki n'a dəji'ə ə a te ta'a'ti. ¹⁶ Be ə, uləi njendo'gi lə'de in ki de'gi madi ki me kuti'ti lə Erodi, adi awi eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rɔta'ti, in njendo de'gi row ki rɔta'ti ki nəl Luwə num, in bol kum'de el num, tado in bol k'in kibo eke kəti bol lə de'gi el. ¹⁷ Ə el'je adi j'oo ta ki me'i'ti: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ¹⁸ Nan Jeju gər me majel lə'de, adi el'de ene: «In njekədikum de'gi! Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi m'in wa? ¹⁹ Ɔji'm'in silə ki kadi de a ugə'n lambo adi'm'in m'oo.» Ningə ɔji'ə silə kare. ²⁰ Nga ə dəji'de ene: «Dɔ nan ə indəi, ə tɔ nan tɔ ə ndangi silə'ti kin wa?» ²¹ Ə iləi'ə'ti eyina: «In Sejar.» Ə Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» ²² Ta ki Jeju el'de kin dum dɔ'de, adi inyəi'ə ə ɔti awi.

*Ta dɔ kində taa lə njekoy'gi lo koy'ti
(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)*

²³ Ndɔ'a'ti non, Sadusi'gi ki in de'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, rei rɔ Jeju'ti dəji'ə eyina: ²⁴ «Njendo, Moji el ene: "Re de madi oy, ki kanji k'inyə ngann'gi tor'ne'ti, maji kadi ngonnkon'a taa dene nduwə kin, oji'n ngann'gi, kadi tei tor ngonnkon'a'ti*." ²⁵ Ki ɔjido ta kin, toki dann'je'ti, ngannkon nan'gi in siri ge be. Ki dəkete taa dene, ningə oji'n ngonnkon el bay ə oy, adi inyə dene nduwə adi ngonnkon'ne. ²⁶ Nya kin ra nya be, in dɔ ki nja joo'ti, ki ki nja mutə'ti, bitı te'n dɔ ki nja siri'ti. ²⁷ Go'de'ti pəti, darɔ dene inbe re oy tɔ. ²⁸ Eke ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə, nan dann'de ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» ²⁹ Ə Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el num, taa in gəri tɔgi lə Luwə el num tɔ. ³⁰ Ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dɔran'ti. ³¹ Ki ɔjido kində taa lo koy'ti lə njekoy'gi, tudəi ta ki Luwə el'se kin el wa? ³² Luwə el ene: "M'in Luwə lə Abiraham, m'in Luwə lə

* 22:24 22.24 Ndukun ki nja joo 25.5

Isaki, ki Luwə lə Jakobi.” Luwə in Luwə lə de’gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy’gi el†.» ³³ Bulə de’gi ki oyi ta lə Jeju, nyando li’ə əti’de bol ngayn.

Ndukun ki utə ndəgi ndukun’gi
(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Loki Parisi’gi oyi kadi Jeju dum dɔ Sadusi’gi ningə, ingi kawinan. ³⁵ Ə ki kare dann’de’ti, ki in njendo ndukun’gi, iyə kulə me ta’ti, dəji Jeju ene: ³⁶ «Njendo, dann mbərkikində’gi’ti lə Luwə pəti me ndukun’ti, in ki ra ə in dɔ madi’ne’gi’ti wa?» ³⁷ Ə Jeju ilə’ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə’i ki ngarme’i ba pəti, ki ndil’i ba pəti, taa ki mərta lə’i ba pəti tɔ‡. ³⁸ In kin ə in ndukun ki dəkete ki utə mbərkikində’gi pəti. ³⁹ Ningə ndukun ki nja joo ki maj’a to’ti tɔ ə to kin: A ndigi de mad’i to darɔ’i inbe be tɔ§. ⁴⁰ Ndukun’gi lə Moji ba pəti, ki ta’gi lə njekeltakita Luwə’ti, ngirə’de in dɔ mbərkikində’gi’ti ki joo kin.»

De ki Luwə mbət’ə ki Dabidi
(Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Loki Parisi’gi kawinan kakin, Jeju dəji’de ta ene: ⁴² «Kɪ go mərta’ti lə’sə dɔ Kirisiti’ti ki in De ki Luwə mbət’ə kin, oyi kadi in ginn koji’ti lə nan wa?» Ə eli’ə eyina: «In ngonnkaw Dabidi.» ⁴³ Ə Jeju el’de ene: «Ra bann be ə Dabidi loki Ndil Luwə ra kulə me’ə’ti bar’a “Be’m” wa? ⁴⁴ Tado Dabidi el ene:

“Burəbe Luwə el Burəbe lə’m ene:
<In re isi dɔjikɔl’m’ti ne,

biti kadi m’təl njeban’gi lə’i nyakində nja’i’ti ginn togi’ti*».”

⁴⁵ «Ə re Dabidi bar’a Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti, ki in de ki Luwə mbət’ə a in ngonnkaw Dabidi wa?» ⁴⁶ Lo kin’ti, de ki asi kadi ilə ta’ti kare be goto. Ningə in dɔ ndɔ’a’ti kin nu, de kaa sangi kadi n’dəj’ə ta el nga.

23

Jeju gangi ta dɔ njendo ndukun’gi ki Parisi’gi’ti
(Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Jeju el bulə de’gi ki njendo’gi lə’ne ene: ² «Njendo ndukun’gi ki Parisi’gi, kulə lə’de in kɔr ginn ndukun lə Moji. ³ Nga ningə ingi, maji kadi in təli rɔ’sə go nya’gi’ti ki eli’sə, nan ndaji kulə ra’de’gi el, tado rai nya ki inbe’gi sii eli ki ta’de kin, el. ⁴ Dɔi nya ki ɔy indəi dɔ de’gi’ti, nan inbe’gi mbeti kun ngonn ji’de nden be kuwə’n se’de taa. ⁵ Kulə ra’de’gi pəti, rai ki kadi de’gi oyi gidi’de. Ngann ndukun’gi ki ndangi uləi me ngann buwati’gi’ti, ə de’gi dɔi nati non’de’ti ə isi ji’de’ti inbe kin, rai yan’de adi boi, taa kulə’gi ki de’gi ɔsi sil ku’gi’ti kin kaa, rai yan’de adi ngal tɔ*. ⁶ In de’gi ki gei lo kisi ki kete non de’gi’ti lo nyakusɔ’ti num ki nya kisi ki kete non de’gi’ti ginn kəykawnan’gi’ti lə Juwipi’gi num tɔ. ⁷ Taa gei kadi de’gi rai’de lapiya ki buki nan’ti lo kingənan’gi’ti lə bulə de’gi’ti num, taa kadi de’gi bari’de “Njendo de’gi” num tɔ. ⁸ Nan ingi, adi de bar’sə “Njendo”, el, tado pəti, in ngannkon’nan’gi, ningə Njendo’sə in kareba tɔ. ⁹ Bari de madi dɔnangi’ti ne “Baw’sə” el, tado Baw’sə in kareba, ə isi dɔran’ti. ¹⁰ Taa adi de bari’sə “De’gi kibo”, el tɔ, tado De kibo lə’sə in kareba, ə in Kirisiti ki in de ki Luwə mbət’ə. ¹¹ De kibo dann’sə’ti, a in nje ra kuləbər lə’sə.

† 22:32 22.32 Tekitaga 3.6, 15 ‡ 22:37 22.37 Ndukun ki nja joo 6.5 § 22:39 22.39 Lebitiki 19.18

* 22:44 22.44 Pa’gi 110.1 * 23:5 23.5 Kɔr Isirayel’gi 15.38-41

12 De ki un do'ne ki taa, a ulöi do'a ki nanga, ð de ki ulö do'ne ki nanga, a uni do'a taa to.

Kumtondoo in læ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi

13 «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekädikum de'gi! Sii uti tarow ki kaw Konbe'ti læ Luwə do de'gi'ti. Inbe'gi uri me'ti el, ningə de'gi ki gei kur me'ti kaa, ðgi'de num to.

[14 «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi. Tai nya maji'gi læ njengawkoy'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'se, toki in de'gi ki maji. Go kulə ra'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn do'se'ti†.]

15 «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekädikum de'gi! Awi mbah, anyinan ngodi dɔnangi ray'gi'ti ki lo lo, do ba'gi'ti kadi ingəi de kare go'se'ti. Ə loki ingəi'ə ningə, rai'ə adi təl asi ta kaw me por'ti ki biti ki non'ti nja joo utə inbe'gi bay to.

16 «Kumtondoo in læ'se, in nje kər de'gi tarow, ki kum'se to! Sii eli eyina: “Re de iw rə'ne ki Kəy læ Luwə ningə, to kare, a re iw rə'ne ki lər ki Kəy læ Luwə ə, maji kadi ra nya ki iw'n rə'ne.” 17 In mbo de'gi, njekumto'gi! Lər in nya ki Kəy læ Luwə, adi in yan Luwə. Eke lər ə in kibo ngayn eke, Kəy læ Luwə ki təl lər nya ki kində ta dangi'ti kin wa? 18 Təli eli bay eyina: “Re de iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw rə'ne ki kadikare ə, maji kadi ra nya ki iw'n rə'ne.” 19 In njekumto'gi! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare ki təl kadikare nya ki kində ta dangi'ti kin wa? 20 De ki iw rə'ne ki lo kində kadikare ningə, iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare num, ki nya'gi pəti ki isi do'ti num to. 21 De ki iw rə'ne ki Kəy læ Luwə ningə, iw rə'ne ki Kəy læ Luwə num, ki Luwə ki isi me'ti num. 22 De ki iw rə'ne ki dɔran ə, iw rə'ne ki kumbər ngar læ Luwə num, ki Luwə ki isi do'ti num‡.

23 «Kumtondoo in læ'se in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekädikum de'gi. Ɔri nya kare dann ki do'gi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tanyi'gi'ti, ki me ngann nya ndir tanyi'gi'ti, adi Luwə, ningə indəi nja'se do nya'gi'ti ki maji'de to me ndukun'ti læ Luwə, to nyara ki dana, ki koo kumtondoo, ki nyara ki low'ə'ti. Ki rəta'ti in kin ə in nya'gi ki kadi re a indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kə non be el. 24 In nje kər de'gi tarow, ki kum'se to! Sii ulöi nya ta ngoo mann'ti lai mann tado ngann kur'gi ki du, ə isi turi jambal me'se'ti.

25 «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekädikum de'gi! Togi gidi kala mann ki gidi kaa kusə nya adi ar, nan me kəy rosi ki nya bogi'gi ki nya ki ingəi ki gorow nyənn nyara ki majel. 26 In Parisi ki njekumto! Togi me kala mann, ningə gidə a ar njay to.

27 «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekädikum de'gi! Toi to do'bad'i'gi ki de'gi rai pon gidi'ti adi ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me'ə ki kəy rosi ki singə de'gi, ki nya'gi ki ndum ki dangi dangi. 28 In be to ə, gidi'se'ti taga ne, toji adi de'gi oyi toki in nje təl rə'se go ndu Luwə'ti, nan me'se'ti kəy ə, kədi kum de'gi ki majel ki ra, rosi.

29 «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekädikum de'gi! Indəi do'bad'i de'gi ki njekeltakita Luwə'ti adi maji, rai do'bad'i de'gi ki dana adi ndolo, 30 ningə eli eyina: “Re do'kagilo'ti læ kaw'je'gi kin j'in non ə, re j'a j'ində rə'je nan'ti se'de kadi ji təl'n de'gi ki njekeltakita Luwə'ti,

† 23:14 23.14 Barta'gi ki me nya'gi'ti kin [] goto me makitu'gi'ti ki njendanga ndangi kete. ‡ 23:22 23.22 Ejay 66.1

el.” ³¹ Lo kin’ti, inbe’gi isi toji kadi in ngannkaw nje tol de’gi ki njekeltakita Luwə’ti. ³² In ene, rai ki non’seti, toli ta nya ki kaw’seti uləi ngirə!

³³ «In de’gi ki mann’seti majel to lii pir’gi be, ra bann ə in məri kadi a anyinan, ta ta ki gangi’ti me por’ti ki biti ki non’ti wa? ³⁴ In tado kin ə, m’a m’ulə’n ki de’gi ki njekeltakita Luwə’ti, ki nje gosi’gi ki njendo de’gi ta lə Luwə, rə’seti. A toli’de ge, a bəri’de kagidəsi’gi’ti, a tindəi’de ki ndəy hawlay ginn kəykawnan’ti lə Juwipi’gi, taa a ngodi’de, in se’de bebo’ti ki kare ə a gangi se’de bebo’ti ki nungi ki kete kete. ³⁵ Lo kin’ti, de’gi ki dana ki mosi’de in ki buki kə, ulə ngirə də Abel’ti, te’n də Jakari’ti ki ngonn lə Barasi kin, ta mosi’de a in də’seti. In Jakari ki ndə ki toli’ə ngawdann lo’ti ki in Kəy’ti lə Luwə re lo ringiri kadikare’ti kin. ³⁶ Toki rəta’ti, adi m’el’seti, ta nya tol’gi kin pəti a in də de’gi’ti ki dəkagilo’ti ki bone.

Jeju elta də bebo Jerujalem’ti
(Luk 13.34-35)

³⁷ «Wah! in de’gi ki Jerujalem’ti, in de’gi ki Jerujalem’ti, in ki nje tol njekeltakita Luwə’ti, in nje tilə de’gi ki Luwə ulə’de adi’seti ki mbal toli’de. Nja bann ə, m’ge kaw’seti toki konkunjə a kaw’n ngann’ne’gi ginn bagi’ne’ti kin be, nan ədi el ə. ³⁸ Be ə ki ne kin, m’in Luwə m’a m’inyə Kəykawnan lə Luwə lə’seti kə. ³⁹ Tado adi m’el’seti madi oyi, a oyi m’in gogi el nga, biti ndə ki a eli eyina: “Njangi də in də de’ti ki re me tə Burəbe’ti*.”»

24

Jeju el toki Kəy lə Luwə a tuji
(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

¹ Jeju te me Kəy’ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njendo’gi li’ə, rei rə’a’ti, eli’ə kadi oo Kəy lə Luwə ki de’gi indəi adi əti bol kin! ² Ə Jeju un ta el’de ene: «Nya’gi kin pəti, kum’seti oo maji, nan toki rəta’ti, adi m’el’seti m’adi oyi, mbal kare ki a nanyi kadi isi də mad’a’ti ne goto, a budi’de mur mur nanga.»

Nya’gi ki a rai nya kete non dəboy ndə’ti
(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Loki Jeju aw isi də mbal kagi buni’gi’ti, njendo’gi li’ə rei rə’a’ti, dəji’ə ta ki kar’de ba eyina: «El’je adi j’oo, dəkagilo ki ra’ti ə nya’gi kin a rai nya wa? Ə nyakəji ki bann ə a toji kadi ji gər toki in dəkagilo ki kadi to re’n num, in dəboy ndə num tə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə’de’ti ene: «Indəi kumkədi də rə’seti, adi de ədi’seti el. ⁵ Tado de’gi ngayn a rei ki tə’m, a eli eyina: “M’in ə m’in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət’ə”, ningə a buki de’gi ngayn mu tə. ⁶ A oyi kaa rə’gi ki in sese ndəkba ki ngann ta’gi ki də rə’gi ki in sanyi, nan oyi maji! Adi bol ra’seti el. Kadi nya’gi kin a rei, nan in dəboy ndə el bay. ⁷ Ginn be madi a aw rə də ginn be madi’ne’ti, konbe madi a aw rə də konbe madi’ne’ti. Bo a on ge, dənangi a yəki ge, ki lo’gi ki dangi dangi. ⁸ Nan nya’gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndə ki a ra dene kin be bay. ⁹ De’gi a uni də’seti, awi sese kadi ingəi kon ge, kadi toli’seti ge. De’gi pəti ki in Juwipi’gi el a əsi’seti ta tado lə’m. ¹⁰ Lo kin’ti, de’gi ngayn a inyəi kunme’gi lə’de kə. A uni də nan ki yo ge ki ne ge, a əsi nan ta. ¹¹ Nje bar rə’de njekeltakita Luwə’ti nan ingi el, a tei, ədi de’gi ngayn buki’de mu. ¹² Majel a taa dənangi taa kadi, de’gi ngayn ndiginan lə’de a təl gogi. ¹³ Nan de ki uwə təgi’ne ba biti dəboy’ti, a ingə kaji. ¹⁴ Poyta ki maji ki də

Konbe'ti læ Luwə kin, de'gi a iləi mbər'ə ki dɔnangi pəti, kadi de'gi pəti ki gəri Luwə el oyi mannaji ki dɔ'ti. Ningə go'ti, dɔboy ndɔ a re.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki njekeltakita Luwə'ti Daniyel elta li'ə kin*, a uwə lo kisi loki ar njay'ti ə, maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin, gər ginn'ə maji. ¹⁶ Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki dɔ mbal'gi'ti. ¹⁷ De ki isi dɔ kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el. ¹⁸ De ki a in me ndɔɔ'ti a asi kadi təl re be un ku rɔ'ne el tɔ. ¹⁹ Kumtondoo ki gara goto a in læ dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndɔ'a'ti non kin. ²⁰ Elita ki Luwə kadi anyinan ngodi kin bar'a el, taa kadi in ndɔ kərkon'ti el tɔ. ²¹ Tado dɔkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, biti bone, de oo ko kon kin nja kare el, taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tɔ. ²² Re Burəbe uwə ta ndɔ'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki dɔ'ne ta goto. Nan tado læ de'gi ki inbe mbəti'de ə, a uwə'n ta ndɔ'gi kin gangi. ²³ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am bo" ə, ononyi'se kunme'se kad'a rɔta. ²⁴ Tado de'gi ki bari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a rei non to rai nya'gi ki əti bol bol, ki nyakoji'gi ki ra bol kadi n'bukɪ de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa, n'bukɪ'de mu bay, toki ingəi tarow. ²⁵ In be ə, m'el'se nya'gi kin kete be kadi gəri.

Ndɔ re Ngonn de

(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re de el'se ene: "De ki Luwə mbət'ə ə a diləlo'ti yo am" ə, ai el. Re el'se ene: "In ə iyə rɔ'ne mbunə lo'ti gogi nu am" ə uni me'se adi'ə rɔta el. ²⁷ Ningə, toki ndi təl in'n lo kuwə kadi'ti, awi'n lo kurkadi'ti kakin ə, ki re'm m'in Ngonn de kaa in be tɔ. ²⁸ Loki ninn to'ti, mal'gi a kawinan səm'ti. ²⁹ Go nya kumtondoo'gi'ti ki dɔkagilo'ə'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el, mee'gi a in ki dɔran'ti tosi ki nanga, ningə tɔgi'gi ki dɔran'ti a yəki. ³⁰ Lo kin'ti, nyakoji ki dɔ'm'ti m'in Ngonn de a te dɔran'ti, ningə ginn kaw'gi pəti ki dɔnangi'ti ne a ndingəi rɔ'de. Lo kin'ti, a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi ki dɔran'ti ki tɔgi, me kunjɪ'ti ki əti bol†. ³¹ M'a m'ulə ki malayka'gi lə'm ki tow ki bar ɔr lo hɔm dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ kadi kawi nje ki Luwə mbəti'de ki nan'ti. A kawi'de k'in ngangɪ dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungɪ'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ³³ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in takəy'ti ndəkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁴ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³⁵ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to de'ti ba biti ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti

(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

* **24:15** 24.15 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11 † **24:30** 24.30 Daniyel 7.13

³⁶ «De kare ki gər ndo eke do kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: Malayka'gi ki doran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, nya ki ra nya dokagilo'ti lə Nuwe kin ə, nya'a a ra nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de to. ³⁸ Tado kete non kadi mann kon kibo kin re, de'gi soi nya ge, anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai nan ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti‡. ³⁹ Usi de'gi el, biti kadi mann kon kibo re tuji'n'de§. Ndo ki m'in ngonn de m'a te'n bus kaa be to'a nya'gi a rai nya to. ⁴⁰ In be ə, dingəm'gi joo a rai me ndoo'ti ningə, a uni kare ə a inyəi ki nungi. ⁴¹ Dene'gi joo a uri nya nan'ti ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi. ⁴² Ə maji kadi isi do nja'se'ti, tado in gəri ndo ki Burəbe lə'se a re'n'ti el. ⁴³ In gəri maji kadi re be nje kəy gər do kadi ki njebogi a re'n kondoo'ti ə a isi do nja'ne'ti ba, um a inyə adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁴ In tado kin ə, ingi kaa, kadi sii do nja'se'ti to. Tado m'in Ngonn de m'a m're do kadi'ti ki in gəri el.

Njekuləbər ki njera nya ki dana
(Luk 12.42-46)

⁴⁵ «Njekulebər ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi, ə in de ki be'ə a ində do de'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne kadi adi'de nyakuso ki do kadi ki kadi adi'n'de. ⁴⁶ Nje ra kulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁷ Toki rəta'ti adi m'el'se, a ində do nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁸ A kin ə re in nje ra kulə ki majel ə, a el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”, ⁴⁹ Ningə ra ta kində madikulə'nə'gi'ti, ra so ge, ra anyi ge ki nje ki yiwi ra'de. ⁵⁰ Lokin'ti, be nje kəy a re ki ndo ki in ində me'ne do'ti el, ki do kadi ki gər el. ⁵¹ Be'ə a oj'ə kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njekədikum de'gi, lo non'ti ki lo ngor ngang'i'ti.»

25

Kujita do ngann mand'i'gi'ti ki dogi

¹ «Konbe lə Luwə a to to ta lə ngann mand'i'gi ki dogi ki oyi lambi'gi lə'de ə awi kadi tiləi kum de ki aw to taa dene kin be. ² Nje ki mi in mbo'gi ə nje ki mi in njekumkar'gi to. ³ Nje ki mbo'gi oyi lambi'gi lə'de nan uni hu'ə ki rangi do mad'a'ti el, ⁴ nan njekumkar'gi, oyi lambi'gi lə'de ki hu ki rangi do mad'a'ti. ⁵ Nga ningə, loki de ki aw to taa dene kakin re kalangi el, bi ra'de adi toi bi. ⁶ Ə dann lo'ti, ndu de bar ene: “Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum'ə.” ⁷ Lo kin'ti, ngann mand'i'gi kakin pəti ndəli do bi'ti, indəi do lambi'gi lə'de dana. ⁸ Ningə nje ki mbo'gi eli njekumkar'gi eyina: “Adi'je hu lambi lə'se nden, nan lambi'gi lə'je isi oyi.” ⁹ Ə njekumkar'gi eli'de eyina: “Jagi, a asi kadi j'ingi sese do'ti el, ə awi ro nje kində nya ndogi'ti ndogi yan'se.” ¹⁰ Ə loki mbo'gi awi lo ndogi hu lambi'ti nu ningə, nje taa dene re te. Nje ki sii do nja'de'ti, uri si'ə kəy taa nan'ti, adi uti takəy do'de'ti. ¹¹ Go'ti gogi bay taa nje ki nungi kakin in non rei yan'de, eli eyina: “Burəbe, Burəbe, in te takəy adi'je!” ¹² Nan nje taa dene ilə'de'ti ene: “Toki rəta'ti, adi m'el'se, m'gər'se el.”» ¹³ Lo kin'ti, Jeju ilə do'ti ene: «Be ə, maji kadi sii do nja'se'ti, tado in gəri do ndo'a eke do kad'a el.

Kujita do njekulə'gi ki mutə
(Luk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki do konbe'ti lə Luwə to to ta lə dingəm ki isi aw mbah ə bar njekulə'gi lə'ne adi'de nyakingə lə'ne kadi oyi go'ə adi'ne kin be. ¹⁵ Adi

‡ 24:38 24.38 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.6 § 24:39 24.39 Lo tum ginn nya'gi 7.7-24

de kare saki nar mi, adi ki nungi saki nar joo, ningə adi ki nungi bay saki nar kare tɔ. Adi de ki ra kigo tɔg'ɔ'ti, ɔ ɔti aw mbah. ¹⁶ Be ɔ, njekulə ki ingə saki nar mi, aw ra'n gati ɔ ingə saki nar mi dɔ'ti. ¹⁷ Be tɔ ɔ, in ki ingə joo, ra, ingə joo dɔ'ti. ¹⁸ Nan in ki ingə saki nar kare, aw ur be, duw nar'ti ki be'ə ad'a kakin.

¹⁹ «Nga ningə, dɔkagilo ngayn go'ti ningə, be nje ra kulə'gi kakin in non re. Loki re ningə, dəji'de kadi ɔji kandi kulə'gi lə'de ki rai non'ne'ti kadi n'oo. ²⁰ Lo kin'ti, in ki ingə saki nar mi kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi mi dɔ'ti ningə el'ə ene: “Be'm, saki nar ki mi ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə mi dɔ'ti kin.” ²¹ Ɖ be'ə el'ə ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi dɔ nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm rɔnel.” ²² In ki ingə saki nar joo kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi joo dɔ'ti ningə el'ə ene: “Be'm, saki nar ki joo ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə joo dɔ'ti kin.” ²³ Ɖ Be'ə el'ə ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi dɔ nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm rɔnel.” ²⁴ Ta tolta'a'ti, in ki ingə saki nar kare kakin, re non be'ne'ti el'ə ene: “Be'm, m'gər kadi in de ki ngan ngayn: lo ki duw nya'ti el kaa tɔti num, lo ki naji nya'ti el kaa ɔy num. ²⁵ Nya kin ɔ m'bol, adi m'aw m'iyə nar ki adi'm kakin nanga. Ningə ki ngosine, nya lə'i ɔ to kin.” ²⁶ Lo kin'ti be'ə el'ə ene: “In njekulə ki majel, in njedaw! In gər maji kadi lo ki m'duw nya'ti el kaa m'ujə num, lo ki m'naji nya'ti el kaa m'ɔy num. ²⁷ Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti, ɔ toki m'təl kin ningə, re m'a m'taa ki mann'a dɔ'ti. ²⁸ Tai saki nar ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki aw ki saki nar dɔgi kin.” ²⁹ Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti kadi to'ə mbar mbar, nan de ki awi'n el, in ki nden ki awi'n kaa a taai ji'ə'ti. ³⁰ Ningə in ki in njekulə ki nda'a goto, iləi'ə taga lo ki diw'ti ki kadi a non'ti ge ngor ngang'i'ne'ti ge.»

Ta ki gangi ki dɔboy'ti

³¹ Jeju el bay ene: «Loki m'in Ngonn de m'a m're me tɔji'ti ki ɔti bol, ki malayka'gi pəti go'm'ti kin ningə, m'a m'nji dɔ kumbər ngar'ti lə'm me tɔbar'ti. ³² Ningə ginn be'gi ki dangi dangi a kawinan ki non'm'ti. M'a m'ɔr kum de'gi nan'ti toki nje nyakul'gi a ɔr'n kum bati'gi ki binyə'gi nan'ti kin be. ³³ M'ində bati'gi dɔjikɔl'm'ti, ɔ binyə'gi dɔjigəl'm'ti tɔ. ³⁴ Lo kin'ti, ngar a el nje ki dɔ ji kɔl'ne'ti ene: “Rei, ingi ki Bai ində ji'ne dɔ'se'ti kin, ɔ tai Konbe ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'se lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti nu kin. ³⁵ Tado bo ra'm ɔ adi'm'in nya m'njɔ; kundə ra'm ɔ adi'm'in mann m'anyi; m'in mbah ɔ uwəi'm'in ki rɔ'se'ti; ³⁶ m'ra ki rɔ'm kare ɔ adi'm'in ku m'ulə rɔ'm'ti; rɔ'm to'm ɔ rai sə'm; m'to dangay'ti ɔ rei oyi'm'in.” ³⁷ Nga ɔ njera go ndu Luwə'ti a iləi'ə'ti eyina: “Burəbe, kadi bann'ti ɔ j'oo'i bo rai ɔ j'ad'i nya sɔ wa? Kində rai ɔ j'ad'i mann anyi wa? ³⁸ In mbah ɔ j'uwəi ki rɔ'je'ti wa? Ra ki rɔ'i kare ɔ j'ad'i ku ulə rɔ'i'ti wa? ³⁹ Rɔ'i to'i ɔ ji ra sə'i wa? To dangay'ti ɔ ji re j'oo'i wa?” ⁴⁰ Ɖ ngar el nje rago'ti'gi ene: “Tokɔ rɔta'ti, adi m'el'se, dɔkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam ningə, in m'in ɔ rai sə'm.”

⁴¹ «Ningə go'ti, ngar a el nje ki rai dɔ ji gəl'ne'ti ene: “Ɖti sanyi kɔ rɔ'm'ti, in de'gi ki ndɔl in dɔ'se'ti! Ai me por'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə Su in ki malayka'gi li'ə kin. ⁴² Tado bo ra'm, ɔ adi'm'in nya m'njɔ el; kundə ra'm, ɔ adi'm'in mann m'anyi el; ⁴³ m'in mbah ɔ uwəi'm'in ki rɔ'se'ti el; m'ra ki rɔ'm kare ɔ adi'm'in ku m'ulə

rɔ'm'ti el; rɔ'm to'm ə rai sə'm el; m'to dangay'ti ə in rei oyi'm'in el." ⁴⁴ Ningə ingi kaa a iləi'ə'ti eyina: "Nga Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya sɔ el, eke kində rai ə j'ad'i mann anyi el wa? In mbah, eke ra ki rɔ'i kare, eke rɔ'i to'i, eke to dangay'ti ə ji mbəti ra sə'i wa?" ⁴⁵ Ə ngar a ilə'de'ti ene: "Toki rɔta'ti, adi m'el'se, dɔkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam, el ə, m'in kaa rai sə'm el jagi to." ⁴⁶ Lo kin'ti, njera go'ti el, a ai lo kon'ti ki ginn'ə a gangi el, ə njera go ndu Luwə'ti a awi lo kaji'ti ki biti ki non'ti*.»

26

Kində tanan'ti tado tɔl Jeju

(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)

¹ Loki Jeju tolta kelta dɔ nya'gi ningə, el njendo'gi lə'ne ene: ² «In gəri kadi ndɔ joo par ə ndɔ ra nanyi Paki a asi, kadi de'gi a uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a bəri m'in kagidəsi'ti.»

³ Lo kin'ti non, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, kawinan nati lo'ti lə Kayipi ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. ⁴ Ningə indəi ndu'de nan'ti kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə. ⁵ Ningə elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndɔ ra nanyi'ti el, nan to de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji dɔ Jeju'ti

(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)

⁶ Jeju in Betani'ti, me kəy'ti lə Simon ki kete in njebanji, ⁷ ningə dene madi re rɔ Jeju'ti ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi. In hu ki gat'a in ngayn. Ningə loki Jeju isi sɔ nya ə, ur hu kakin dɔ Jeju'ti. ⁸ Ə loki njendo'gi oyi nya kin be ningə, nəl'de el, adi eli eyina: «Ginn ra hu kin kɔ be in ri wa? ⁹ Asi kadi de taa'n nar ki ngayn ə ra'n ki njendoo'gi.» ¹⁰ Jeju oo ta ki isi eli be, ningə el'de ene: «Tado ri ə isi njuwəi dene kin be wa? Nya ki ra dɔ'm'ti kin in kulə ki maji.» ¹¹ Njendoo'gi kam, sii sese ne ki ndɔ'gi pəti, nan m'in m'a m'nji sese ki non'ti el. ¹² Hu ki əti maji ki ur dɔ'm'ti kin, ur ra'n go darɔ'm ki a aw badi'ti. ¹³ Ningə toki rɔta'ti adi m'el'se: lo'gi pəti dɔnangi'ti ne, ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin kadi me'de olo'n dɔ'a'ti.

Judasi un dɔ Jeju

(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ De kare ki mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dɔgi gidə in joo, ki tɔ'a nan Judasi Isikariyoti aw be lə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ¹⁵ el'de ene: «Kin ə m'ulə Jeju ji'se'ti ə a adi'm'in ri wa?» Ningə ingi tudəi nar silə dɔ mutə adi'ə*. ¹⁶ Ulə ngirə low'ə'ti kin non, Judasi isi sangi dɔkagilo ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju sɔ nya Paki ki njendo'gi lə'ne

(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)

¹⁷ Ndɔ ki dɔkete lə ra nanyi kusɔ mapa ki hum ɔd'ɔ el, njendo'gi lə Jeju rei dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakusɔ Paki səm'ti j'ad'i wa?» ¹⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, kəy lə de ki be, ə eli'ə eyina: "Njendo de'gi ene: dɔkagilo lə'm in ndəkba, ningə in be lə'i ə m'a m'ra Paki'ti ki njendo'gi lə'm."» ¹⁹ Njendo'gi awi rai toki Jeju el'n'de, adi rai nyakusɔ Paki.

* **25:46** 25.46 Daniyel 12.2 * **26:15** 26.15 Jakari 11.12

Jeju el toki njendo kare a un do'ne
(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

²⁰ Loki kadi ur, Jeju isi ta nyakuso'ti ki njendo'gi la'ne ki dogi gidə in joo. ²¹ Loki isi soi nya, Jeju el'de ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, me njendo'gi tosi, adi daji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be, Burəbe?» ²³ Ə Jeju təl el'de ene: «De ki ulə ji'ne sə'm nan'ti me ngo kuso nya'ti kin ə, de'ə a ulə'm ji de'gi'ti. ²⁴ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji do'a, nan kumtondo in lə de ki a ulə ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti†.» ²⁵ Judasi ki a ulə Jeju ji de'gi'ti kakin, daji Jeju ene: «Njendo, in m'in be?» Ə Jeju ilə'ti ene: «Te ta'i'ti.»

Nyakuso lə Burəbe
(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²⁶ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, uwə tətə nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «Tai soi, in kin in daro'm.» ²⁷ Go mapa'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə do'ti, ningə təl'n adi njendo'gi ene: «Tai, anyinan pəti. ²⁸ In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi, tado k'inyə'n go majel'gi lə'de kə. ²⁹ Ningə adi m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandi nju gogi el, bitə kadi m'a m'anyi sese ki sigi me Konbe'ti lə Bai.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne
(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

³⁰ Osi pa kulə toji do Luwə'ti‡ ningə tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti. ³¹ Ningə Jeju el njendo'gi ene: «Kondo'ti ne inbe kin, ingi a mbeti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "M'a m'təl njekul bati'gi, ningə bulə bati'gi a sananyinan§ ki lo lo." ³² Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ³³ Lo kin'ti, Piyər un ta el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kə kaa, m'in m'a m'inyə'i kə el ratata.» ³⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Toki rota'ti adi m'el'i: me kondo'ti ne inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» ³⁵ Nan Piyər el'ə ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el bitə.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin to.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti
(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Go'ti, Jeju in ki njendo'gi la'ne oti rei lo'ti madi ki bari'ə Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dokagilo'ti ki m'a m'aw nu kadi m'el'ta ki Luwə.» ³⁷ Jeju adi Piyər in ki ngann lə Jebede ki joo awi si'ə. Lo kin'ti, mekon ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju, ³⁸ adi el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii lo kin'ti ne be, sii kum ba um toi bi el nan'ti sə'm.» ³⁹ Jeju oti ki kete nden ningə, osi ki ta kum'ne nanga, elta ki Luwə ene: «Bai, re to bann ə, osi kəpi kon kin ngərəngi ro'm'ti! Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.» ⁴⁰ Jeju təl re ro njendo'gi'ti ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Kin kaa asi kadi sii sə'm kum do kadi ki kare be el bitə be? ⁴¹ Sii kumngayira ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan daro in ki ton.» ⁴² Təl or ro'ne sanyi se'de ki nja joo, ningə elta ki Luwə ene: «Bai, kin ə re kəpi kon kin, maji kadi m'anyi um lo kos'ə ngərəngi ro'm'ti goto ə, kadi ra ndigi lə'i.» ⁴³ Loki təl re ro njendo'gi'ti ningə, ingə'de isi toi bi

† 26:24 26.24 Ejay 53.7 ‡ 26:30 26.30 Pa'gi 113-118 § 26:31 26.31 Jakari 13.7

bay, kum'de oy diriri. ⁴⁴ Jeju inyə'de ə təl ər ndan'ne bay, elta ki Luwə ki nja mutə, un go mindi'ne ki kete kakin bay. ⁴⁵ Go'ti, təl re rə njendo'gi'ti el'de ene: «In toi ta bi'ti ne, isi ərri kon bay wa? Asi be nga! Də kadi kuləm m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti asi nga. ⁴⁶ Indəi taa adi j'awi, njekuləm ji'de'ti ə re am!»

Kuwə Jeju

(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nanyi ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dōgi gidə in joo re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyəro'gi ge, njekuwə gəl'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatōgi'gi lə Juwipi'gi ə uləi'de. ⁴⁸ Judasi ki njekundo Jeju, el'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində kōti'm yan'ti kin ə, in darə'a inbē, ənn ə, uwəi'ə səm.» ⁴⁹ In be ə, tanan'ti ne ətə re ki rə Jeju'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i, Njendo de'gi!» Ningə, ində kōti'ne yan'a'ti. ⁵⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Madi'm, in ra nya ki in re kadi in ra.» Ningə low'ə'ti non, de'gi indəi ji'de dō Jeju'ti uwəi'ə. ⁵¹ Ningə nyi, ki kare dann nje ki in nan'ti ki Jeju, ində ji'ne dō kiyəro lə'ne, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bati gangi. ⁵² Nan Jeju el'ə ene: «Ulə kiyəro lə'i saw'a'ti gogi, tado de'gi ki nje rəi ki kiyəro a tuji'de ki kiyəro tō. ⁵³ Ke oo kadi m'asi kadi m'dəji tōgi Bai, ə tanan'ti ne a ulə ki bulə malayka'gi dər dōgi banyi banyi kadi rei rə lə'm el wa? ⁵⁴ Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu lə Luwə ki el ene nya'gi a rai nya be kin tōlta'ne wa?»

⁵⁵ Go'ti, Jeju el bulə de'gi ene: «Rei ki kiyəro'gi ki gəl'gi taa kadi uwəi m'in to nya ki m'in njebogi be! Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el. ⁵⁶ Nan nya'gi kin rai nya be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti ndangi, tōlita'de.» Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵⁷ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki tō'a nan Kayipi. In lo kin'ti ə njendo ndukun'gi ki ngatōgi'gi lə Juwipi'gi kawi nan'ti. ⁵⁸ Piyər ra njiyə'n go'de'ti sanyi nden nden, biti re ur'n go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi kadi n'oo ke nya kin a tōlta'ne bann wa.

⁵⁹ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangita'gi lə Juwipi'gi ba pəti, sangi row kadi n'ingəi de'gi ki nje tətə ta ki ngom dō'a'ti, kadi n'gangi ta koy dō Jeju'ti, ⁶⁰ nan ingəi el. De'gi ngayn ki nje tətə ta rei elita ki ngom dō'a'ti, nan asi nan'ti el. Ta tōlta'a, de'gi joo rei eli eyina: ⁶¹ «Dingəm kin el ene: "M'asi kadi m'tuji Kəy lə Luwə kə, ə m'təl m'ində gogi me ndō'ti ki mutə.» ⁶² Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi indəi taa el Jeju ene: «A elta madi dō ta'ti ki de'gi a indəi dō'i'ti kin el wa?» ⁶³ Nan Jeju ilə'de'ti el. Lo kin'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi el Jeju ene: «Ki tō Luwə ki nje kisi kumngayira, m'dəj'i kadi el'je ke in, ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn lə Luwə wa?» ⁶⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Te ta'i'ti! Nga ningə m'el'se taga wangi, m'adi oyi toki kaw ki kete non, a oyi m'in Ngonn de m'nji dōjikəl Luwə'ti ki nje tōgi, m'a m'ində dōran'ti m're me kilndi'ti*.» ⁶⁵ Ə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rə'ne'ti, ə el ene: «Elta ki mal dō Luwə'ti. In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi taa elta

* 26:64 26.64 Pa'gi 110.1; Daniyel 7.13

dɔ'a'ti el nga. Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwə'ti ki mbi'se ne. ⁶⁶ Ta lə'se ki dɔ'a'ti in ri wa?» Ningə de'gi iləi'ə'ti eyina: «In de ki sow dɔ koy.» ⁶⁷ Ningə tuwi mannta'de kum'ə'ti ge, biri ji'de ɔsi'ə'n'ə ge. Taa nje ki nan'gi tindəi kɔt'ɔ tɔ, ⁶⁸ ningə eli'ə eyina: «J'in ə ji dəji, in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, el'je ke nan ə ndəi wa.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nanga tambalo'ti, taga ne ningə, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi re rɔ Piyər'ti el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju, dingəm ki Galile'ti kin tɔ» ⁷⁰ Nan Piyər manji takum de'gi pəti ene: «Jagi, m'gər me ta lə'i ki in ge kel kin el.» ⁷¹ Go'ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi'ti be, ningə dene ki rangi kare, ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi oo'ə, ningə el nje ki rai low'ə'ti non ene: «De kam in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ.» ⁷² Ə nja kare bay Piyər manji ene: «Jagi, toki rɔta'ti, m'gər dingəm kin el!» ⁷³ Njaba go'ti ningə, de'gi ki rai se'de non, ɔti ki rɔ Piyər'ti eli eyina: «Toki rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, taa ndu'i ki isi el'n ta inbe kin kaa toji kadi in de li'ə.» ⁷⁴ Ə Piyər ilə rɔ'ne el'de ene: «M'iw rɔ'm kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingəm kin el.» Ningə tanan'ti non, kunə kunjə kare non. ⁷⁵ Nga ningə me Piyər olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non, a manji ta gəri'm nja mutə» kakin. Piyər te taga non ki mann kum'ne.

27

Awɪ ki Jeju non Pilati'ti ki in nje konbe

(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi pəti, ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi, indəi ndu'de nan'ti kadi adi tɔli Jeju. ² Be ə, dɔi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti, de ki Rɔm'ti ki in nje konbe dɔnangi Jude'ti.

Koy Judasi

(KNK 1.8-9)

³ Loki Judasi ki njekundo Jeju kadi'de oo kadi gangi ta koy dɔ Jeju'ti ningə, me'ə uwə ki ta adi təl ki nar ki silə dɔ mutə awi'n adi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi, kakin, ⁴ ningə el'de ene: «M'ra majel, m'un dɔ de ki ra nya madi el.» Ə ingi eli'ə eyina: «Ta kare ki usi'je'ti non goto. In kin in ta lə'i in.» ⁵ Lo kin'ti non, Judasi ɔti ilə nar ki adi'ə kakin me Kəy'ti lə Luwə, ə aw ilə kulə. ⁶ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi oyi nar kakin ningə eli eyina: «In gorow'ə'ti el kadi ji buki nar kin dɔ mad'a'ti ki me Kəy'ti lə Luwə gogi, tado in nar mosi.» ⁷ Be ə, go ndu'de'ti ki osi go nan'ti, uni nar kakin ndogi lo ndɔɔ lə njekuwə ngoo, rai to lo duw mbah'gi. ⁸ In tado kin ə, biti bone kaa isi bari lo kakin «lo mosi». ⁹ Lo kin'ti, ta ki njekeltakita Luwə'ti Jeremi el tolta'ne. El ene: «Taai silə dɔ mutə ba par to nar ki ngann Isirayel'gi oji dɔ'a'ti. ¹⁰ Adi nar kin ndogi lo lə njekuwə ngoo, toki Burəbe el'm*.»

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹¹ Jeju ra non nje konbe, Pilati'ti, ə nje konbe dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ə Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ¹² Kibo'gi lə

* **27:10** 27.10 Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2

njekujönyamosi kadikare'gi ki ngatögi'gi tötö ta dö Jeju'ti, nan Jeju ilö'de'ti el. ¹³ Æ non be, *Pilati el Jeju ene: «Oo ta'gi pötö ki de'gi a indöi dö'i'ti kam el wa?» ¹⁴ Ka Jeju te ta'ne ilö'ti el, adi ndöj'ö ngayn.

De'gi gangi ta koy dö Jeju'ti

(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

¹⁵ Dö bal'gi pötö, lo ra nanyi Paki'ti, nje konbe a ör dangay kare ilö taa, adi in de ki bulö de'gi döji'ö kadi ör'ö dangay'ti. ¹⁶ Ningö dökgilö'ö'ti kin, dangay madi kare ki de'gi elita li'ö ngayn ki tö'a nan Barabasi in non. ¹⁷ Pilati döji bulö de'gi ki kawinan non ene: «Nan ö in gei kadi m'inyö taa m'adi'se wa? Barabasi eke Jeju ki in De ki Luwö mböt'ö wa?» ¹⁸ Pilati döji ta be tado gөр maji kadi in jangi ö ra'de dö Jeju'ti ö ulöi'ö ji'ne'ti. ¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta'ti, ne'ö adi eli'ö ene: «Indö rö'i me ta'ti lö de ki dana kam el, tado kondö ne m'ingö kon ngayn me nii'ti tado li'ö.»

²⁰ Kibo'gi lö njekujönyamosi kadikare'gi ki ngatögi'gi lö Juwipi'gi sulöi bulö de'gi adi döji Pilati kadi ör Barabasi adi'de ö tol Jeju kö. ²¹ Nje konbe töl un ta döji'de ene: «Nan dann de'gi'ti ki joo kin ö gei kadi m'ör'ö dangay'ti m'adi'se wa?» Ningö ilöi'ti eyina: «Barabasi!» ²² Æ Pilati, döji'de ene: «Nga ri ö kadi m'ra ki Jeju ki bari'ö De ki Luwö mböt'ö wa?» Ningö pötö eli eyina: «Bөр'ö kagidösi'ti par!» ²³ Æ Pilati töl döji'de ene: «In ri ki majel ö ra wa?» Nan ulöi bilö ngayn bay eyina: «Söw dö bөр'ö kagidösi'ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi nya madi ki kadi n'a n'ra goto, taa de'gi isi rai adi ngan ki dö mad'a'ti bay, un mann togin ji'ne takum bulö de'gi'ti, ningö el'de ene: «Ta mosi de ki dana kam in dö'm'ti el. In ta lö'se†.» ²⁵ Ningö de'gi pötö ilöi'ö'ti eyina: «Kadi ta mos'ö in dö'je'ti ki dö ngann'je'gi'ti!» ²⁶ Be ö, Pilati ör Barabasi adi'de, nga ningö Jeju taa adi indöi'ö ki ndöy hawlay, ö ulöi'ö ji njero'gi'ti kadi bөri'ö kagidösi'ti.

Njero'gi uwöi Jeju kogi

(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

²⁷ Njero'gi lö Pilati öri Jeju awi si'ö me köy'ti lö ngar Pilati, natilo'ti ki bari'ö piretuwar, ningö in njero'gi pötö ö kawinan ki dö'a'ti. ²⁸ Tado kadi to uwöi'ö kogi, öri ku li'ö, ö ulöi ku ki көr rö'a'ti. ²⁹ Oji jögi konn ulöi dö'a'ti ö ulöi gakira ji kol'ö'ti tö, ningö ösi mөkөsi'de nanga non'a'ti ö mboi si'ö eyina: «Lapiya ngar lö Juwipi'gi!» ³⁰ Tuwi mann ta'de dö'a'ti, taai gakira ji'ö'ti, indöi dö'a. ³¹ Loki uwöi'ö kogi asi'de ningö, öri ku ngal ki көr kakin rö'a'ti kö, ö tölö ulöi ku'gi li'ö inbe rö'a'ti gögi, ö awi si'ö kadi bөri'ö kagidösi'ti.

Bөri Jeju kagidösi'ti

(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

³² Loki njero'gi isi tei me bebo'ti ki taga ningö, ingöi dingөm kare ki Sirenn'ti, ki tö'a nan Simon. Uwöi'ö, indöi tögi dö'a'ti adi öti kagidösi lö Jeju. ³³ Awi tei lo madi'ti kare to non, bari'ö nan Golgota, ki көr me'ö nan: «Lo kado.» ³⁴ Adi'ö yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ati kadi Jeju anyi, ö loki ödi ta'a'ti ö, mbөti kanyi. ³⁵ Njero'gi kakin bөri Jeju kagidösi'ti, ningö tugöi kiri mbara dö ku'gi'ti li'ö, lowöi nan‡. ³⁶ Go'ti, tölö sii non, isi ngөmi ta'a.

³⁷ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ö n'bөri'ö'n'ö kagidösi'ti, indöi dö'a'ti taa eyina: «De kam in Jeju, ngar lö Juwipi'gi.» ³⁸ Low'ö'ti non, bөri njebogi'gi joo kagidösi'ti. Ki kare döji kol'ö'ti ö ki nungi döji göl'ö'ti tö§. ³⁹ De'gi ki nje

† 27:24 27.24 Ndukun ki nja joo 21.6-8 ‡ 27:35 27.35 Pa'gi 22.19 § 27:38 27.38 Ejay 53.12

dər row'ə, tugəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ⁴⁰ eyina: «In ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndo'ti ki mutə kakin, re in Ngonn lə Luwə ə, aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo!» ⁴¹ Be tɔ ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun, ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: ⁴² «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el! Ngar lə Isirayel'gi kaa kam! Ki ra'je inbe ki ji ra ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i rɔta! ⁴³ Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadi taa'a ilə taa adi j'oo. Tado el ene: “M'in Ngonn lə Luwə.”» ⁴⁴ Taa baw kaya'gi ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dɔjikɔl'ɔ'ti ki nungi dɔjigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe kin tɔ.

Koy Jeju

(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

⁴⁵ Ulə ngirə kadi'ti ki ra jam dɔ be'ti, lo diw ndul kururu dɔnangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losɔl'ɔ. ⁴⁶ Dɔ kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kɔr me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kɔ wa*?» ⁴⁷ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, de kare dann'de'ti anyi ngodi, un nya ki to hɔm hɔm, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi. ⁴⁹ Nan ndəgə'gi eli eyina: «In nginə adi j'oo ke Eli a re aj'a wa?» ⁵⁰ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo bay, ningə kon'a te. ⁵¹ Ningə go'ti, ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, ində taa nu biti re nanga. Dɔnangi yəki, taa mbal'gi kaa tanyi dana tɔ. ⁵² Ta dɔbadi'gi tei, adi de'gi ngayn ki uni me'de adi Luwə indəi taa lo koy'ti. ⁵³ Go'ti gogi, loki Jeju te lo koy'ti ə, ingi awi me be'ti ki Jerujalem ki in bebo ki ar njay. De'gi ngayn oyi'de ki kum'de. ⁵⁴ Loki kibo ki dɔ kuti njero'gi'ti ki bu in ki njero'gi ki njengəm Jeju ki in si'ə oyi dɔnangi ki yəki, ki nya ki ra nya kin ə, bɔl tɔl'de adi eli eyina: «Toki rɔta'ti, de kin in Ngonn lə Luwə.»

Duw Jeju

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁵⁵ Dene'gi ngayn in non, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. In dene'gi ki uni go Jeju Galile'ti nu, kadi rai si'ə. ⁵⁶ Dann de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki in Jisepi num, taa kon ngann lə Jebede num tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw to ur, dingəm ki njenyakingə kare ki Arimate'ti, ki tɔ'a nan Jisepi in non re. In kaa in de ki təl rɔ'ne njendo'ti lə Jeju tɔ. ⁵⁸ Jisepi aw rɔ Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju, ə Pilati adi ndu'ne kadi adi'ə. ⁵⁹ Jisepi un ninn Jeju, dolo ki ta ku dolo ninn ki nda ki sigi ba, ⁶⁰ ə ilə me be ninn'ti ki adi uri kadi mbal'ti ngɔsine bay tado lə'ne n'inbe, ningə nduguru mbal kibo ilə ta'ti, ə ɔti aw. ⁶¹ Low'ə'ti kin, Mari ki Magidala in ki Mari ki kare in non, sii nanga turi kum'de par ki dɔbadi'ti.

Njero'gi ngəmi ta dɔbadi Jeju

⁶² Lo ti go'ti, ki in ndo ki re go ndo kində dɔ nya'gi dana tado ndo kɔrkon ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi awi nan'ti be lə Pilati, ⁶³ eli'ə eyina: «De kibo lə'je, me'je olo dɔ'ti toki ndo ki nje ngom de'ə kin el, dɔkagilo'ti ki ra'n ki dɔ'ne taa bay el ene: “Ndo ki kon mutə lə ndo koy'm ə, m'a m'ində taa lo koy'ti.” ⁶⁴ Ə ilə ndu'i adi de'gi ngəmi dɔbadi biti ndo ki kon mutə, nan to njendo'gi li'ə rei bogi ninn'ə, ə təli eli eyina: “Ində lo koy'ti.” Lo kin'ti, a rai kadi ta ngom kin a utə ki kete bay.» ⁶⁵ Ə Pilati el'de ene: «Njero'gi ki kadi ngəmi ta dɔbadi ə rai am, ə awi se'de adi

* 27:46 27.46 Pa'gi 22.2

ngæmi ta'a toki in gei.» ⁶⁶ Lo kin'ti, awi dɔbadi'ti, tinyøi ta'a, ningø indøi njerɔ'gi kadi ngæmi taa.

28

Jeju in lo koy'ti

(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Go ndo kørkon'ti, adi in ndo Dɔmasi ki ginn lo, Mari ki Magidala in ki Mari ki nungi awi kadi n'oyi dɔbadi. ² Lo kin'ti non be, dɔnangi yøki yøki ki øti bol ngayn, tado malayka lø Burøbe kare re nduguru mbal ta badi'ti kɔ, ø tøl isi dɔ'ti. ³ Rø'a unji to kadi, taa ku ki rø'a'ti nda to buy be tɔ. ⁴ Loki njerɔ'gi ki njengøm dɔbadi oyi'ø, bol tøl'de adi tøli toi to ninn'gi be. ⁵ Nan malayka un ta el dene'gi ene: «Boli el, tado m'gør kadi isi sangi Jeju ki de'gi børi'ø kagidøsi'ti. ⁶ Goto ne, indø taa lo koy'ti toki inbe el'n. Rei oyi loki iløi'ø'ti ø to kare kin. ⁷ Ningø kadi awi kalangi eli njendo'gi li'ø toki «Indø taa dann njekoy'gi'ti, ø aw kadi nginø'se Galile'ti. Lo kin ø a oyi'ø'ti.» In kin ø in ta ki kadi m'el'se.»

⁸ Dene'gi øti ta badi'ti ki ngodi nja'de'ti, bol ra'de, nan rø'de nøl'de ngayn. Awi øri poy nya ki ra nya kin adi njendo'gi li'ø oyi. ⁹ Nden ba go'ti, Jeju aw ingø'de, el'de ene: «M'uwø ji'se!» Ningø ingi øti ki rø Jeju'ti, uwøi nja'a, øsi mækøsi'de nanga non'a'ti. ¹⁰ Ø Jeju el'de ene: «In boli el; ø ai eli ngannkon'm'gi kadi awi Galile'ti. Lo kin ø a oyi m'in'ti.»

Ta'gi ki te ta njerɔ'gi'ti

¹¹ Loki dene'gi njiyøi dɔ row'ti isi ai, njerɔ'gi madi ki dann njengøm dɔbadi'ti, awi me bebo'ti, eli kibo'gi lø njekujønyamosi kadikare'gi nya'gi pøti ki ra nya kin adi oyi. ¹² Be ø, kibo'gi lø njekujønyamosi kadikare'gi kawinan ki ngatøgi'gi lø Juwipi'gi, uni ndu'de. Ningø go kun ndu'ti, adi njerɔ'gi nar ngayn, ¹³ ø eli'de ene: «Ta ki kadi eli ø to kin, eli eyina: «Njendo'gi li'ø ø rei bogi ninn'ø kondø'ti ne, loki j'isi ji to bi.» ¹⁴ Ø re ta kin øsi mbi nje konbe ki bebo'ti ø, j'inbe j'a gør lo ta ki kadi j'el'ø kadi j'ør'n ta dø'se'ti.» ¹⁵ Be ø, njerɔ'gi taai nar kakin, ø rai kigo ndu'ti ki adi'de. In be ø, ta kene njendo'gi bogi ninn Jeju kin, isi njiyø dann Juwipi'gi'ti biti bone.

Jeju ulø njendo'gi lø'ne

¹⁶ Njendo'gi ki døgi gidø in kare awi Galile, dɔ mbal'ti ki Jeju el'de kadi awi'ti. ¹⁷ Loki awi ø oyi'ø ningø, øsi mækøsi'de nanga non'a'ti, nan ki madi'gi tadi kadi in Jeju. ¹⁸ Ø Jeju øti ndøkba ki rø'de'ti, el'de ta'gi kin ene: «Luwø adi'm tøgi'gi pøti me dørø'n'ti, ki dɔ dɔnangi'ti ø binøm. ¹⁹ Awi ki rø ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pøti, tøli'de njendo'gi'ti løm, rai'de batøm me tɔ Baw'ti, ki Ngønn'ti, ki Ndil Luwø'ti*.²⁰ Ningø ndoi'de kadi ngæmi go nya'gi pøti ki m'døji'se kadi rai. Nga ningø, m'in, m'a m'in sese nan'ti ki ndø'gi pøti, biti dɔboy ndø'ti.»

* 28:19 28.19 Mrk 16.15; KNK 1.8

Poyta ki maji ki Marki ndangi

Ta ki do Poyta Ki maji ki Marki ndangi

Makitu kin inbe, lo tunginn'ə'ti, ɔsi kagi do Makitu Marki'ti toki in «Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti ki in ngonn lə Luwə» (1.1). Njendangi makitu kin ɔsi kagi do nya'gi ki dum kadi de ra ki Jeju ra'de ə inyə ta'gi ki Jeju el. Ra be kadi toji'n toki togi lə Jeju Kirisiti in rɔ Luwə'ti. Marki elta do nya'gi ki rai nya ɔsi gona gona ki kagilo lə'de el, nan elta do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Galile'ti, dow lo'ti ki manga be, elta ki do kaw mbah Jerujalem'ti ki nya ki ra nya Jerujalem'ti. Nden nden go'ti, Marki toji Jeju to ngonn de, ki ingə kon, adi rɔ'ne koy kadi taa'n de'gi ngayn lə'de taa (10.45); makitu re te do ta'ti kibo utə ndəgə'gi pəti kagilo'ti ki Jeju ra'n do kagidəsi'ti ningə ki kibo lə njerɔ'gi ki Rɔm'ti elta do'ti ene: «Rɔta, dingəm kam in Ngonn Luwə inbe». Kində taa lo koy'ti lə Jeju toji toki ta ki kibo lə njerɔ'gi ki Rɔm'ti el in rɔta.

Kon ta'gi ki me makitu'ti lə Marki. Kandi me ta'ti: kulə ki Jan Batisi ra 1.1-13. Kulə'gi ki Jeju ra Galile'ti 1.14-8.30. Jeju elta kete do koy' ne'ti ki kində'ne lo koy'ti 8.31-9.50. Bulə de'gi row'o kaw Jerujalem'ti 10. Ta'gi ki wal Jerujalem'ti 11-12. Ta ki ojido kadi nan kon ki a re 13. Kon lə Jeju ki kində'ə taa lo koy'ti 14-16.

Jan ki njera de'gi batəm

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jan 1.19-28)

¹ Poyta ki maji ki ojido Jeju Kirisiti, ki Ngonn lə Luwə, ə kulə ngirə to kin. ² Ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«M'in Luwə m'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete non'i'ti,

Kadi ra gorow non'i'ti.

³ Ndu de madi bar diləlo'ti ene:

Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*.»

⁴ Jan Batisi te diləlo'ti, el de'gi ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kɔ.» ⁵ De'gi pəti ki donangi Jude'ti ki bebo Jerujalem'ti, rei rɔ Jan'ti, tərindu'de do majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti. ⁶ Ku ki Jan ulə rɔ'ne'ti, in ki ra ki bin jambal, ningə do me'ne ki ndar tɔ. Nyakuso'a in giwiri'gi ki təji. ⁷ Jan el bulə de'gi ene: «De madi ki nje togi ki əti bol, ki utə'm sanyi, a re go'm'ti non. In de ki kulə sa li'ə kaa m'asi kulə do'm bo m'tuti el. ⁸ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan in a ra'se batəm, me Ndil Luwə'ti.»

Jan ra batəm Jeju

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

⁹ Dɔkagilo'ə'ti kin, Jeju in Najaret'i'ti, ki in ngonn bekon ki Galile'ti, re adi Jan ra'a batəm, me ba Jurden'ti. ¹⁰ Loki Jeju isi te me mann'ti, oo dɔran til, ningə oo Ndil Luwə, risi to dər dum be re isi do'a'ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In Ngonn'm, m'ndig'ə, ki in nya rɔnel lə'm kibo ngayn†.»

* **1:3** 1.3 Mal 3.1; Ejay 40.3 † **1:11** 1.11 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1

¹² Kalangi ba go'ti, Ndil Luwə ɔsi Jeju aw si'ə diləlo'ti. ¹³ Jeju ra ndo dɔso diləlo'ti. *Satan re rɔ'a'ti, nan'a. Jeju in nan'ti ki da'gi ki mu, malayka'gi rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.12-17; Luk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə'ti ki uwəi Jan dangay'ti, Jeju aw Galile'ti, iləmbər Poyta ki maji lə Luwə ene: ¹⁵ «Dokagilo ki Luwə ɔji kaa re nga, ningə Konbe lə Luwə kaa, in ndəkba rɔ'se'ti tɔ. Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, ə uni me'se adi Poyta ki maji.»

De'gi ki dəkete ki Jeju bar'de

(Mat 4.18-22; Luk 5.1-11)

¹⁶ Ndo kare, Jeju a dər kadi babo'ti ki Galile ningə, oo Simon in ki ngononkon'ne Andire ki in njekuwə kanji'gi, ra iləi bandi me mann'ti. ¹⁷ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ¹⁸ Kalangi ba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go'ə. ¹⁹ Jeju ɔti nden kete ningə, oo Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti, isi rai go bandi'gi lə'de. ²⁰ Kalangi ba, Jeju bar'de, ningə inyəi baw'de Jebede ki nje ra si'ə kulə'gi, me to'ti, ə ai ki Jeju.

Jeju aji de ki ndil ki majel ra'a

(Luk 4.31-37)

²¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne awi Kapernayim'ti. Jeju ur kəykawnan'ti lə *Juwipi'gi ki ndo kərkon lə'de, ningə ulə ngirə ndo nya. ²² Nyando li'ə, əti de'gi ki isi oyi dɔ'a bol ki dum, tado ndo nya ki tɔgi ki ingə rɔ Luwə'ti, um ndo nya to njendo ndukun'gi lə Luwə el. ²³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ²⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə, ge rɔ'je'ti wa? In re kadi tuji'je wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ²⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tɔgi'ne ene: «Uti ta'i, ə in te kɔ rɔ dingəm'ti kam.» ²⁶ Lo kin'ti, ndil ki majel, ndaji dingəm rururu, ki tɔgi'ne, ningə te rɔ'a'ti ki non ta'ne'ti. ²⁷ Nya kin əti de'gi bol, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ri ə ra nya be wa? Oyi nyando ki sigi, ki aw ki tɔgi'ne ngayn kin! Ningə, ndil'gi ki majel kaa, ulə'de ginn tɔgi'ne'ti, adi təli rɔ'de go ndu'ə'ti bay tɔ.» ²⁸ In be ə, de'gi sananyinan ki tɔbar lə Jeju, dɔnangi ki Galile'ti kalangi ba.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Loki tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, Jeju in ki Jaki ki Jan num, awi me kəy'ti lə Simon in ki Andire. ³⁰ Məm Simon ki dene, rɔ'a on por rigi rigi adi to nanga. Be ə, loki Jeju ur me kəy'ti ningə, kalangi ba, eli'ə ta roto li'ə. ³¹ Jeju re rɔ'a'ti, uwə ji'ə, un'ə ki taa, ningə, rɔ'a ki kete tingə ngayn kakin, təl sɔl, adi ingə lapiya nga. Go'ti, ra nyakuso adi'de.

³² Loki lo sɔl, go kadi kur'ti, de'gi rei ki njemonyi'gi ki de'gi pəti ki ndil'gi ki majel, rai'de, rɔ Jeju'ti. ³³ De'gi pəti ki me bebo'ti kawinan ki takəy'ti, takəy'ti. ³⁴ Jeju adi lapiya de'gi ngayn ki monyi ki dangi dangi ra'de, ta tuwə ndil'gi ki majel ngayn dɔ'de'ti kɔ tɔ. Ningə, adi tarow, ndil'gi ki majel kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Luk 4.42-44)

³⁵ Taginnlo'ti, loki lo tujə el bay, Jeju ində taa, te me kəy'ti aw diləlo'ti, ningə low'ə'ti non, ulə ngirə kelta ki Baw'ne. ³⁶ Simon in ki ndəgi de'gi ki

in si'ə, awi sangi Jeju. ³⁷ Loki ingəi'ə ningə, eli'ə eyina: «De'gi pəti ra sangi nu». ³⁸ Jeju el'de ene: «Adi j'awi ngann be'gi'ti, ki kadi'ti kin nga, tado, maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji nu tɔ. Tado, m're kadi m'ra kulə kin.» ³⁹ In be ə, Jeju njiyə dɔnangi Galile'ti ba pəti, ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, ningə tuwə ndil'gi ki majel tɔ.

Jeju adi lapiya njebanji
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Njebanji ɔti re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə non dɔ'a'ti ene: «Re in ndigi ə, asi kadi banji lə'm ur adi rɔ'm ar njay.» ⁴¹ Jeju oo kumtondoo li'ə, adi ulə ji'ne ɔdi'n'ə, ningə, el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur adi rɔ'i ar njay.» ⁴² Tanan'ti non banji li'ə ur, adi rɔ'a ar njay. ⁴³ Ningə kete bay ta kadi Jeju inyə'ə adi aw, ndəj'ə ki tɔgi'ne ngayn, ⁴⁴ ə el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rɔ'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi nya kar rɔ njay toki ndukun lə *Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya§.» ⁴⁵ Nan loki dingəm kakin ɔti aw ningə, iləmbər dɔ nya'ti ki Jeju ra si'ə kin, adi de'gi pəti oyi. Nya kin ra adi Jeju asi kadi ur me bebo'ti ki rangi, takum de'gi'ti jaja el nga. Be ə, isi gidi be'ti, diləlo'ti, ningə de'gi in ki lo'gi ki dangi dangi, rei rɔ'a'ti.

2

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Ndo ngayn el go'ti, Jeju təl aw Kapernayim'ti. De'gi gəri kadi in me kəy'ti non. ² De'gi kawinan ngayn, adi lo uwə'de ndingi ndingi, loki kadi de ulə nja'ne'ti kaa goto, biti ki ta kəy'ti taga. Ə, Jeju ndo'de Poyta ki maji lə Luwə. ³ De'gi madi rei ki de ki njerəkoy njururu rɔ'a'ti. Dingəm'gi sɔ, ə oti'ə. ⁴ Lo kadi awi si'ə, iləi'ə non Jeju'ti goto, tado, de'gi uwəi lo ndingi ndingi. In be ə, ali taa, ndu'i dow dɔ kəy*, sɔw dɔ lo ki Jeju si'ti, ningə ki bolo kakin ə, iləi nje monyi ki nya koti njemonyi'gi ki dɔi kulə'ti, non Jeju'ti. ⁵ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.» ⁶ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki nan'gi sii me kəy'ti non, isi mərta eyina: ⁷ «Tado ri ə de'ə kam, elta be wa? Elta ki mal dɔ Luwə'ti. Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ, de ki rangi goto.» ⁸ Tanan'ti non, Jeju gər mərta'gi lə'de kin, adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa? ⁹ Kel njerəkoy njururu kene: “Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ” ə ngan ngayn el eke, kel'ə kene: “Ində taa un tuwə lə'i, ə njiyə”, ə ngan ngayn el wa? ¹⁰ Re in be ə, m'a m'ɔji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: ¹¹ «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ¹² Ningə, dingəm indəi taa tanan'ti non, un tuwə lə'ne, ə te takum de'gi'ti pəti aw. Bol ra de'gi pəti, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti, eyina: «Jagi, j'oo nya ki be kin kete el!»

Jeju bar Lebi
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Jeju təl aw kadi babo'ti gogi. De'gi pəti rei rɔ'a'ti, ningə ndo'de nya. ¹⁴ Loki Jeju isi dər ningə, oo *Lebi ki ngonn lə Alpe, isi me kəy taa lambo'ti. Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Lebi ində taa, un go Jeju. ¹⁵ Go'ti, Jeju isi

‡ 1:44 1.44 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el. § 1:44 1.44 Lebitiki 14.2-32 * 2:4 2.4 Kəy ki elita dɔ'ti in kəy ki rai adi dɔ'a lay. In kuji ra kəy ki dɔnangi Palesitinn'ti.

ta nyakuso'ti me kəy'ti lə Lebi. *Njetalambo'gi ki njeramajel'gi ngayn, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə, ta nyakuso'ti, tado ko de'gi ki be kin ngayn ə njiyəi go'ə'ti, muki muki. ¹⁶ Loki njendo ndukun'gi lə Luwə ki me kuti'ti lə *Parisi'gi oyi Jeju isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «To, Be'se isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹⁷ Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rə ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado de'gi ki njeramajel'gi yo.»

Kelta ki Luwə ki kogi rə ta nyakuso
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Ndo kare njendo'gi lə Jan Batisi in ki Parisi'gi ogi rə'de nyakuso. Dəkagilo'ti kin ə de'gi rei rə Jeju'ti dəji'ə eyina: «Ra bann ə njendo'gi lə Jan in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ogi rə'de nyakuso, ə nje ki yan'i'gi ogi rə'de nyakuso el wa?» ¹⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakuso taa nan'ti, a ogi rə'de nyakuso ki mann kanyi wa? Dəkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin asi kogi rə'de nyakuso el. ²⁰ Nan ndo'gi a rei non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə, dəkagilo'ə'ti kin ə a ogi rə'de nyakuso.» ²¹ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kəko el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kəko raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay. ²² Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəko el tə. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi. Ningə mbu ndar'gi ki yiwi kandi nju'gi pəti a təli nya ki tuji kə. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa.

Ta lə Jeju do ndo kərkon'ti
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Jeju ində dər me ndoo geme'gi'ti, ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi. *Njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi do ko'gi do njiyə'ti. ²⁴ Parisi'gi eli Jeju eyina: «Oo nya ki to kin: njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndo kərkon'ti.» ²⁵ Jeju el'de ene: «In tudəi nya ki ngar *Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa? ²⁶ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, dəkagilo'ti ki Abiyatar ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Dabidi un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'gi'ti, ki njekujənyamosi kadikare'gi par ə in gorow'ə'ti kadi so'i, so ə adi de'gi ki go'ne'ti so'i tə.» ²⁷ Jeju təl el'de bay ene: «Luwə or ndo kərkon ində taa dangi tado maji lə de, um ra de tado ndo kərkon el. ²⁸ In be ə, *Ngonn de in be ndo kərkon.»

3

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Jeju təl aw me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi gogi bay. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ² De'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo ta kon'ti lə Juwipi'gi aw? In ta bolo ki isi sangi kadi n'indəi ta do'a'ti. ³ Jeju el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa re dana ne, takum de'gi'ti pəti.» ⁴ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Ra maji eke ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji kə wa?» Lo to jijiji, de kare kaa elta el. ⁵ Jeju gon'de ki wongi, me'ə tingə do'de'ti ngayn tado me ngan lə'de. Ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji kare. ⁶ Loki Parisi'gi

tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, awi kalangi ba ingəi nje ki kuti lə Erodi'ti tado sangi row təl Jeju.

Bulə de'gi rei rə Jeju'ti

(Mat 4.25, 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷ Jeju ɔti aw ki njendo'gi lə'ne ta babo Galile'ti. Ningə bulə de'gi ngayn rei go'ə'ti. Bulə de'gi kakin in dɔnangi Galile'ti ge, dɔnangi Jude'ti ge, ⁸ bebo Jerujalem'ti ge, dɔnangi Idume'ti ge, dɔnangi ki gidi ba Jurden'ti ge, ta de'gi ki sii gugi gidi bebo ki Tir ki Sidon ba pəti kaa rei rə'a'ti tɔ. Bulə de'gi kin rei rə Jeju'ti, tado oy poy nya'gi ki ra'de. ⁹ Jeju el njendo'gi lə'ne kadi indəi dɔ to madi dana dangi adi'ne, kadi bulə de'gi mborei'ne el. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Jeju adi lapiya de'gi ngayn, adi de'gi pəti ki ai ki monyi rə'de'ti, nagi rə'de kadi n'odi rə'a. ¹¹ Loki de'gi ki ndil'gi ki majel uwəi'de ginn tɔgi'de'ti oyi'ə ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, uni ndu'de taa ə nonyi eyina: «In Ngonn lə Luwə!» ¹² Nan, ndəji'de ki tɔgi'ne kadi rai adi de'gi gəri'ne el.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Go nya'gi'ti kin, Jeju aw dɔ mbal'ti, ɓar nje ki ge'de, ningə rei rə'a'ti. ¹⁴ Mbunə de'gi'ti ki ɓar'de kin ə Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki kadi in si'ə nan'ti ki dɔkagilo'gi pəti. In si'ə nan'ti, kadi ulə'de adi awi iləi mbər Poyta ki maji. ¹⁵ Ta awi ki tɔgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel tɔ. ¹⁶ Tɔ de'gi ki dɔgi gidə in joo ki Jeju mbəti'de ə to kin: Simon, ki Jeju ində tɔ'a nan Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngonn lə Jebede in ki ngonnkon'ne Jan, ki Jeju ɓar'de joo pəti ene Bowanerjesi, ki kər me'ə nan «ngonn lə ndangindi*», ¹⁸ Andire, Pilipi, Batilemi, Matiye, Tomasi, Jaki, ki ngonn lə Alpe, Tade, Simon, ki in mbunə nje rə tado kingə dɔ lə be lə'de, ¹⁹ ningə Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ki noj'o'gi

(Mat 12.24-32; Luk 11.15-23, 12.10)

²⁰ Jeju aw be ningə, bulə de'gi rei uti kum lo mbuki mbuki ɓay, adi lo kadi in ki njendo'gi lə'ne ingəi dɔkagilo kadi ɔsi nya kaa goto. ²¹ Loki noj'o'gi oyi poyta kin ningə, rei kadi n'ori'ə n'awi si'ə be, tado eli eyina: «Dɔ'a isi dana el.» ²² Njendo ndukun'gi lə Luwə ki in Jerujalem'ti eli eyina: «Beljəbul isi me'ə'ti. Ningə in ki tɔgi lə ngar lə ndil'gi ki majel ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ²³ Be ə Jeju ɓar'de ki rə'ne'ti ningə, ɔr'de ginn nya'gi me kujita'gi'ti ene: «Oyi kadi Satan a tuwə de'gi lə Satan bann wa? ²⁴ Kin ə, de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rə'i nan ə, konbe kin a ra taa el. ²⁵ Loki de'gi ki me kəy'ti ki kareba təli dɔnan'ti, rəi nan, me kəy'ə kin a ra tɔgi kaw kete el. ²⁶ Re Satan inbe təl dɔ'ne'ti ki rə, adi re gangi rə'ne ə, tɔg'ɔ a aw ki kete el, ginn'ə a gangi. ²⁷ Adi m'el'se, kin ə re de uwə de ki nje tɔgi dɔ'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dɔ'a nga a, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ²⁸ M'el'se toki rɔta'ti: Majel'gi pəti ki de'gi rai, kelta ki mal'gi pəti ki a te ta de'ti ki dɔ Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi de. ²⁹ Nan re de elta ki mal dɔ Ndil Luwə'ti ningə, Luwə a inyə go kɔ ad'a el ratata. De kin a oti kəy majel lə'ne kin biti ki non'ti.» ³⁰ Jeju el'de ta kin be tado njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina: «Aw ki ndil ki majel rə'ne'ti.»

* **3:17** 3.17 Bowanerjesi (ngann lə ndangindi) in tɔ ki Jeju ində dɔ Jaki'ti in ki Jan. De gər nya ki ində'n tɔ kin dɔ'de'ti el, nan de'gi madi ndəri ginnə ningə eli eyina Jeju ɓar'de ngann lə ndangindi tado in de'gi ki nyara ki ki tɔgi to mosi'de'ti.

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi ki rɔta'ti
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei rai taga, ningə adi de kare ɓar'a adi'de.
³² Bulə de'gi sii nanga gugi dɔ'a gugi. Loki rei eli'ə eyina: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi nu.» ³³ Ningə Jeju təl el'de ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ³⁴ Ningə gon de'gi ki sii gugi dɔ'a gugi kakin, ningə el ene: «Oyi ingi ki sii kin ə in kon'm ki ngannkon'm'gi. ³⁵ Tado, de ki njera ndigi lə Luwə ə in ngonnkon'm, konnann'm ki kon'm.»

4

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Jeju ulə ngirə kadi ndo de'gi nya kadi babo'ti ɓay. Bulə de'gi ngayn kawinan gugi gidə, adi al aw isi me to'ti, bo dɔ ba'ti. Bulə de'gi rai ngangɪ ba'ti ne tɔli kum'de ki dɔ'a'ti. ² Jeju ndo'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti. Me nyando'ti li'ə, el'de ene: ³ «Oyi, njendoɔ kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dɔkagilo'ti ki a ilə ko, kandi ko'gi madi tosi ngangɪ row'ti adi yəl'gi rei onyi maki. ⁵ Kandi ko madi'gi tosi dɔnangi wor'ti, adi lo kadi ingəi dɔnangi asi tam uləi ngirə'de'ti goto. Nan k'in ə tɔgi kalangi ba, tado ngirə'de to taa'ne. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Go'ti ningə tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti. Konn'gi kakin tɔgi ndəmi'de mbol adi lo kadi andi goto. ⁸ Nan kandi ko'gi madi tosi dɔnangi'ti ki maji. Be ə, tɔgi kalangi ba adi andi. Ki nan'gi andi asi dɔ mutə, nje ki nungi andi asi dɔ mehen, ta nje ki nungi ɓay andi asi ɓu tɔ.» ⁹ Go'ti ningə, Jeju el'de ene: «De ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə kadi oo dɔ ta kin maji.»

Tado ri ə Jeju ndo nya ki kujita'gi wa?
(Mat 13.10-15; Luk 8.9-10)

¹⁰ Loki bulə de'gi ai ningə, nje ki nje nanyi si'ə, ki njendo'gi li'ə ki dɔgi gidə in joo, dəji'ə kadi ɔr'de ginn kujita'gi ki ndo'n nya kadi n'gəri. ¹¹ Ə el'de ene: «Ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe li'ə adi'se. Nan ndəgi de'gi ki rai taga, ingəi nyando'gi pəti ki kujita. ¹² In be kadi, "Re gonyi lo maji kaa oyi nya el num, Re oyi dɔ ta maji kaa gəri me'ə el num, Tado re gəri me'ə ningə, A tɔli rɔ'de go Luwə'ti kadi Luwə inyə go majel'gi lə'de kɔ*."»

Jeju ɔr me kujita ki ɔjido njeduw ko
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ Jeju el'de ene: «In gəri me kujita kin el wa? A re in gəri me kujita kin el ə a rai bann ə a gəri ndəgə'gi wa?» ¹⁴ Njekilə ko, nya kilə li'ə in Poyta ki maji lə Luwə. ¹⁵ Kandi ko ki tosi ngangɪ row'ti, ɔjido de'gi madi ki oyi ta lə Luwə, ningə Satan re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kalangi ba kɔ. ¹⁶ Nga ningə, ingi ki tosi dɔnangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ningə, taai kalangi ba ki ronel. ¹⁷ Nan ta kin ulə ngirə'ne me'de el. In de'gi ki njekuwə ki ta Luwə dɔkagilo ki nden be par. Dɔkagilo ki nya toro'gi eke kindəkumndoo tado ta lə Luwə, re ningə, inyəi kunme lə'de kɔ kalangi ba. ¹⁸ Kandi ko ki tosi dann konn'gi'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə, ¹⁹ nan me ki ra sururu dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki ra ta nya maji ki dɔnangi'ti,

* 4:12 4.12 Ejay 6.9-10

ta bo nya'gi ki rangi ki dangi dangi uti do taa ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningə, ndəgi kandi ko'gi ki tosi donangi'ti ki maji, ojido de'gi ki oy Poyta ki maji, ningə tai me'de'ti, ə tei ki kandi'de to. Ki madi'gi andi do mutə ge, do mehen ge, bu kare ge.

Kujita ki ojido lambi

(Mat 5.15, 10.26; Luk 8.16-18, 11.33, 6.38)

²¹ Ningə Jeju təl el'de bay ene: «De a re ki lambi kəy ə dow ngo do'ti, eke ində ginn tirə'ti wa? A ində do nya'ti taa. ²² Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Nya kira ki to lo kiyə'ti, ginn'ə a te taga wangi. ²³ Re de aw ki mbi'ne tado koo do ta, ningə kadi oo'n maji.» ²⁴ Jeju təl el'de bay ene: «Maji kadi uri mbi'se maji oyi do ta, um oyi ki non be el. Ə kadi in gəri toki nya ki mboji adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se to taa a adi'se ngayn do'ti bay. ²⁵ Be ə de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti bay.»

Kujita ki ojido kandi nya ki duw

²⁶ Jeju təl el'de bay ene: «Konbe lə Luwə to to de ki aw duw nya me ndoo'ti lə'ne be. ²⁷ Go nya duw'ti kin, re nje ndoo to bi eke, to bi el kaa, kondə ki kada, nya ki duw, uwə ə isi togi to, ki kanji kadi njeduw'ə gəri'n row ki isi togi'n. ²⁸ Nan inbe ki dorə'ne, ra adi ko uwə ə togi, kand'a te, ningə go'ti gogi, or do'ne, ə andi. ²⁹ Ningə dokagilo ki do ko gəsirə asi lo kuji'ə'ti, de re ujə ko tado nanyi'a asi'.»

Kujita ki do kandi nya'ti ki bari'ə mutardə

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ Jeju el'de bay ene: «Ri ə j'a j'uni kadi j'oji Konbe lə Luwə wa? Eke kujita ki bann ə j'a j'uni kadi j'eli'n ta ki do'ti wa? ³¹ Konbe lə Luwə to to kandi nya ki bari'ə mutardə be. In kandi nya ki du utə kandi nya'gi pəti ki de isi duw donangi'ti ne. ³² Loki de duw'ə ningə, togi ə təl kagi tanyi kibo, utə ndəgi kagi tanyi'gi pəti. Baji'ə'gi ki toi, boi ngayn, adi yəl'gi uwəi lo kisi kum ndil'ə'ti.» ³³ Ki kujita'gi ngayn ki toi tanan be ə Jeju ndo'n de'gi ta, ra be kigo lə gər'ə'ti ki de'gi asi gəri me'ə. ³⁴ Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. Nan dokagilo ki nanyi ki njendo'gi lə'ne inbe'gi ki kar'de par ə, or'de me'ə pəti.

Jeju ndangi nəl ad'a ra lokati

(Mat 8.18, 23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Me ndo'a'ti non, doji losol'ti ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» ³⁶ Inyəi bulə de'gi, ningə njendo'gi awi ki Jeju me to'ti ki re in'ti kete. To'gi ki rangi dani'ə. ³⁷ Ningə, nəl kibo ngayn uwə'de bus do ba'ti. Pungum mann'gi indəi kadi to mbingum mbingum adi mann isi rosi to. ³⁸ Jeju lə nya gəti'n do'ne, ə to bongi to'ti, isi to bi. Njendo'gi li'ə ndəli'ə ki non ta de'ti eyina: «Njendo, j'isi j'oyi be kaa oo el wa?» ³⁹ Jeju ndəl do bi'ti, ndangi nəl, ə el mann ba ene: «Ra lokati! Adi lo to jijiji!» Low'ə'ti non nəl yogiro adi lo to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ra bann ə boli be wa? Biti bone kaa uni me'se el bay wa?» ⁴¹ Bol ra'de ngayn, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De'ə inbe kam in nan ə, nəl ki ba'gi kaa oyi ta li'ə be wa?»

5

*Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'ti ki dɔnangi Gerasa'ti
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne tei gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gerasa'ti.
² Loki Jeju in me to'ti ur nanga ningə, tanan'ti non, de madi kare ki aw ki ndil ki majel rɔ'ne'ti, te dɔbadi'gi'ti re ingə'ə. ³ De kakin ra be dɔbadi'gi'ti. Re in ki kulə gindi kaa, de kare ki asi dɔ'a lokati goto. ⁴ Dɔi'ə ki kulə gindi nja banyi banyi, ta ləi kangila gindi nja'a'ti tɔ. Nan gangi kulə gindi riw riw ta, tətɔ gindi nɔsi nɔsi tɔ. De ki asi kuwə ginn tɔgi'ne'ti goto. ⁵ Dɔkagilo'gi pətɔ, kondɔ'ti ki kada, lo njiyə in dɔbadi'gi'ti ki dann mbal'gi'ti ki wuyi ki kur ta'ne'ti. Ningə tujə rɔ'ne gangi bati bati ki gajɔ mbal'gi. ⁶ Loki oo Jeju sanyi nu bay ningə, anyi ki ngodi re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ⁷ Ningə ur kɔl ki tɔgi'ne ngayn ene: «Jeju ki Ngonn lə Luwə ki Nje kisi dɔ nya'gi'ti pətɔ, ri ə ge rɔ'm wa? Nja'i ba! me tɔ Luwə'ti, adi'm kon el!» ⁸ El ta kin be tado ta ki Jeju el'ə ene: «In ndil ki majel, te kɔ rɔ dingəm'ti kin.» ⁹ Jeju dɔj'ə ene: «Tɔ'i nan nan?» In təl el'ə ene: «Tɔ'm nan "bulə njerɔ'gi", tado ji banyi ngayn.» ¹⁰ Non ki dɔ Jeju'ti ki nja nan'ti nan'ti kadi tuwə'de kɔ me be'ti kin el.

¹¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, bulə kɔsongi'gi ngayn ra ɔsi nya kadi mbal'ti non.
¹² Ndil'gi ki majel nonyi dɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Tuwə'je adi j'aw dann kɔsongi'gi'ti kam, j'ur me de'ti.» ¹³ Jeju ndigi se'de dɔ'ti, adi tei me dingəm'ti kakin, ə awi uri me kɔsongi'gi'ti. Tanan'ti non, bulə kɔsongi'gi ki asi dər joo kare, bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, adi anyinan mann oyi. ¹⁴ Njengəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ki me ndɔɔ'gi, ɔri poy nya ki ra nya de'gi, adi de'gi awi kadi n'oyi nya ki ra nya kakin. ¹⁵ Loki de'gi kakin rei tei rɔ Jeju'ti ningə, oy dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kakin isi rɔ'a'ti. Oyi'ə kadi isi ki hangal ki maji, taa isi ki ku rɔ'ne'ti tɔ. Nya'gi kin ra adi bol ra'de ngayn. ¹⁶ Ningə de'gi ki awi lo nya'gi'ti ki Jeju ra, ɔri madi de'gi poy nya ki te dɔ dingəm'ti ki aw ki ndil'gi ki majel, ki nya ki te dɔ kɔsongi'gi'ti. ¹⁷ Be ə, uləi ngirə kadi nonyi dɔ Jeju eyina: «Nja'i ba, inyə dɔnangi lə'je, ə aw.» ¹⁸ Dɔkagilo'ti ki Jeju ra ala me to'ti gogi ningə, dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel me'ə'ti kakin dɔj'ə kadi n'aw si'ə. ¹⁹ Nan Jeju ɔdi el, ə el'ə ene: «Ɔti aw be dann noj'i'gi'ti, ɔr'de poy nya ki Burəbe ra sə'i ki koo kumtondoo ki əti bol ki ɔji dɔ'i'ti kin.» ²⁰ In be ə, dingəm kakin ɔti aw dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi, ɔr poy nya'gi ki Jeju ra si'ə. De'gi pətɔ ki oyi ta kin, əti'de bol.

*Ta lə ngonn lə Jayrusi ki ta lə dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Loki Jeju təl aw gidə ba'ti ki to ningə, bulə de'gi ngayn kawinan rɔ'a'ti kadi ba'ti. ²² Ningə dingəm kare ki dann njekundɔ kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki, tɔ'a nan Jayrusi re. Loki oo Jeju ningə, ɔsi nanga nja'a'ti, ²³ non dɔ'a'ti ki tɔgi'ne ene: «Ngonn'm ki dene ki du isi oy. Nja'i ba kadi aw ində ji'i dɔ'a'ti adi ingə kaji, ə oy el.» ²⁴ Jeju ɔti aw si'ə, ningə bulə de'gi ngayn njiyəi go'ə'ti, mborei'ə ki yo ge ki ne ge.

²⁵ Dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo in dann bulə de'gi'ti non. ²⁶ Monyi kin ad'a kon ngayn, adi anyi ngodi ngayn tɔ go de'gi'ti ki njera de'gi monyi, nan tuji nyakingə lə'ne dɔ'ti kɔ kare, ningə ingə kon ji'de'ti to kingə yo. Monyi aw ki kete kete to kaw par, nya ki to sotɔ goto. ²⁷ Dene kakin oo ta lə Jeju. Be ə, dann bulə de'gi'ti, re ki row ki gidi Jeju'ti, ɔdi ta ku li'ə. ²⁸ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə par ə m'ɔdi ə rɔ'm

a ingə lapiya.» ²⁹ Ningə tanan'ti non par ə ginn mosi li'ə gangi, adi gər me darə'ne'ti toki darə'ne ingə lapiya nga. ³⁰ Low'ə'ti non, Jeju gər me hangal'ne'ti toki togi te rə'ne'ti. Be ə, təl kum'ne gogi dann bulə de'gi'ti, dəji'de ene: «Nan ə ɔdi ta ku lə'm wa?» ³¹ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Inbe in gər maji kadi bulə de'gi mborei nu ki yo ge ki ne ge, ə in təl dəji ene: “Nan ɔdi'm bay wa?”» ³² Nan Jeju nanyi ki lo gon lo'ti gugi gidi'ne kadi n'oo dene inbe ki ra nya kin. ³³ Bol ra dene kakin ngayn, adi dadi par par, tado gər nya ki ra'a me rə'a'ti. Be ə, re osi nanga nja Jeju'ti, el'ə ta'gi ki rəta'ti pəti ki to me'ə'ti. ³⁴ Nan Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya, ə kadi ingə lapiya do monyi'ti lə'i.»

³⁵ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de'gi madi in me kəy'ti lə Jayrusi, ki in ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi, rei eli Jayrusi eyina: «Ngonn'i oy, in ndəji Njendo, el nga.» ³⁶ Loki Jeju oo ta kel'de be ningə, usə do'ti el, ə elta ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ene: «Adi bol rai el, un me'i par!» ³⁷ Jeju ɔgi kadi de'gi dani'ə, nan inyə Piyər num, Jaki num, Jan ki ngonnkon Jaki num par ə adi dani'ə. ³⁸ Loki rei tei be lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ningə, Jeju oo de'gi ki isi singəi səkitə, isi nonyi ge uri wuyi ge. ³⁹ Jeju ur me kəy'ti ningə, el'de ene: «Ra bann ə de'gi singəi donan'ti səkitə ki non be wa? Ngonn oy el, nan to bi kare.» ⁴⁰ De'gi kogi do Jeju'ti, soki'ə'n'ə. Be ə, Jeju adi de'gi pəti tei taga, ningə baw ngonn num, kon ngonn num, njendo'gi li'ə ki dani'ə num par ə ai si'ə me kəy'ti ki ngonn to'ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngonn, el'ə ene: «Talita kumi*!» Adi kər me'ə nan: «ngonn ki dene, m'el'i m'ene, ində taa!»

⁴² Tanan'ti non, ngonn ki dene ində taa, njiyə, tado bal'a in dəgi gidə in joo. Nya ki Jeju ra kin əti de'gi bol ki dum. ⁴³ Lo kin'ti, Jeju ndəji'de kadi elita nya ki ra nya kin de madi el. Ningə, el'de kadi uni nyakuso adi ngonn ki dene kakin so.

6

De'gi ki Najareti'ti tai me Jeju el (Mat 13.54-58; Luk 4.16, 22, 24)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw be ki togi'ti*, nan'ti ki njendo'gi li'ə awi go'ə'ti. ² Loki ndə kərkon lə Juwipi'gi asi ningə, Jeju ulə ngirə ndo de'gi nya me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. De'gi ngayn oyi do ta li'ə, adi əti'de bol, ningə eli eyina: «De kam, ingə nyando kin ra? Ə nan ə ad'a gosi ki əti bol be kin wa? Toģi ki ra'n nyakoģi'gi ki əti bol be kin ingə ra wa? ³ Man! Njeragi kagi do kəy'ti inbe ki in ngonn lə Mari el wa? Jaki ge, ki Joje ge, ki Judi ge, ki Simon ge, in ngannkon'a'gi el wa? Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne to el wa?» Nya'gi kin ra nya adi Jeju təl jigi non'de'ti um lo kadi uni me'de adi'ə goto. ⁴ Be ə, Jeju el'de ene: «Lo kadi de'gi a ɔsikurə njekeltakita Luwə'ti, me be koj'o'ti, dann noj'o'gi'ti, ki me kəy'ti li'ə goto.» ⁵ Lo kadi Jeju ra nyakoģi ki əti bol me be'ti ki Najareti'ti goto, nan ndə ji'ne do njemonyi'gi'ti ki nan'gi gandi gandi par, adi'de ingəi lapiya. ⁶ Ndəji Jeju ngayn tado mbəti ki mbəti kun me'de kad'a.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo (Mat 9.35, 10.1, 5-14; Luk 9.1-6)

Jeju njiyə ki ngann be'gi ki gugi do Najareti, ndo de'gi nya. ⁷ Ningə, Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo ki rə'ne'ti, ə ulə'de joo joo. Adi'de

* **5:41** 5.41 Talita kumi: in ta Arame ki Juwipi'gi isi eli to dəkagilo'ti lə Jeju. * **6:1** 6.1 Be ki Jeju togi'ti in Najareti, donangi'ti ki Galile.

togi do ndil'gi'ti ki majel to. ⁸ Jeju adi'de ndu kadi uni nya kare tado do row el, nan gol kareba par. El'de ene: «A uni nyakuso el num, bol el num, ta a biri nar me kulə do bədi'se'ti el num to. ⁹ Uləi sa nja'se'ti, ə ai ki ku kareba.» ¹⁰ Jeju el'de ene: «Lo ki tei lo madi'ti me kəy ki uwə'se rə'ne'ti, ə si'ti biti ndo kaw'se'ti. ¹¹ Ə re me bebo'ti madi, ə de'gi mbeti kuwə'se rə'de'ti, eke mbeti koyi do ta lə'se, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti†, kadi to to nya ndəji ndu'de.» ¹² Njendo'gi ai iləi mbər Poyta ki maji kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de ki majel ko. ¹³ Tuwəi ndil'gi ki majel ngayn ta uri hu do njemonyi'gi'ti ngayn, adi'de lapiya to.

Ta koy lə Jan Batisi
(Mat 14.1-2; Luk 9.7-9)

¹⁴ Ngar *Erodi oo ta lə Jeju, tado tobar li'ə asi lo'gi naki naki. De'gi ki nan'gi eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki togi tado ra'n nya'gi ki əti bol bol.» ¹⁵ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekeltakita Luwə'ti.» Nje ki nan'gi bay eli eyina: «In njekelta ki ta Luwə'ti to nje ki rei kete kin be to.» ¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, el ene: «In Jan ki ndo ki madi gangi do'a kaa ə ində lo koy'ti.»

¹⁷ Erodi el be, tado ndoki inbe adi uwəi Jan, do'i'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado Erodiyadi, ki ne ngonkon'a Pilipi, ki ində taa'a ne'ne'ti, ¹⁸ ə Jan el'ə ta do'ti ene: «In go'ti el kadi ində taa ne ngonkon'i ne'i'ti‡.» ¹⁹ Erodiyadi uwə Jan me'ne'ti ngayn, adi sangi row to'ə, nan asi el. ²⁰ Tado Erodi bol Jan, gər kadi in de ki njera nya ki dana, taa in de ki ar njay to. Be ə, Erodi ngəm'ə maji. Loki Erodi oo ta kel Jan ningə, ta kin uwə ki ta, nan be kaa, Erodi ge koo ta kel Jan par par. ²¹ Ndo ki maji ki Erodiyadi isi sangi kete kete kaa re nga. Adi in ndo ronel koji Erodi, ə Erodi adi rai nyakuso. Ningə ndo'a'ti kin, Erodi bar kibo'gi lə'ne num, bar njekundo njero'gi lə'ne num, taa bar njetobar'gi ki donangi Galile'ti to. ²² Dogagilo kuso nya'ti, ngonn lə Erodiyadi ki dene, ur kəy go'de'ti, te la. La lə ngonn ki dene kin nəl Erodi ngayn, taa nəl de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti ngayn to, adi ngar el ngonn ki dene kakin ene: «Dəji'm nya ki me'i ge par ə m'a m'ad'i.» ²³ Erodi aw biti un ndu'ne ki kiwrə ad'a ene: «Nya'gi pəti ki dəji'm, ə m'a m'ad'i. Re in dow konbe lə'm kaa a ingə.» ²⁴ Ngonn ki dene te aw taga, aw dəji kon'ne ene: «In ri ə kadi m'dəj'ə wa?» Ə kon'a el'ə ene: «Dəj'ə do Jan Batisi.» ²⁵ Ngonn ki dene təl kalangi ba aw rə ngar'ti el'ə ene: «Toki ji ra'n tanan'ti ne inbe kin, kadi adi'm do Jan Batisi me supira'ti.» ²⁶ Me ngar tuji, ojido nya'ti ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan lo kadi o'g'ə goto tado kun ndu ki un ki kiwrə, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti to kin. ²⁷ Be ə tanan'ti non, ngar un ndu'ne adi njero kare ki njengəm'ə kadi aw kəy dangay'ti gangi do Jan re'n. ²⁸ Njero aw gangi do Jan me supira'ti, re'n adi ngonn ki dene. Ningə ngonn ki dene kakin təl'n adi kon'ne. ²⁹ Loki njendo'gi lə Jan oyi poyta kin ningə, rei uni ninn'ə awi duwi.

Jeju adi nyakuso dingəm'gi dər mi soi
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

³⁰ Loki njekawkulə'gi təli lo kulə'gi'ti lə'de ningə, kawinan rə Jeju'ti, ori'ə poy nya'gi ki rai ki nya'gi ki ndoi de'gi adi'ə oo. ³¹ Bulə de'gi ngayn awi num, təli num adi lo kadi njendo'gi ingəi ngonn dokagilo nden be kadi soi nya kaa goto. Be ə, Jeju el'de ene: «In rei adi j'awi lo ki de'gi gotoi'ti

† 6:11 Ta lə kində bu ki nja'ti kə ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki do'ti ki in ginn'ti nanga. ‡ 6:18 6.18 Lebitiki 18.16, 20.21

kin kadi ɔri kon nden.» ³² Be ə, ali me to'ti tado kaw kosi rɔ'de ngərangi, lo ki de'gi gotoi'ti. ³³ De'gi ngayn oyi'de lo kaw de'ti, ə gəri'de bəti tɔ. De'gi in bebo'gi'ti ki dangi dangi, anyinan ki nja'de bur bur awi kete, lo ki Jeju ki njendo'gi isi awi'ti.

³⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti ningə, oo bulə de'gi ngayn. Loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, tado rai to bati'gi ki njekul'de goto be. In be ə, Jeju tunginn ndo'n'de nya'gi ngayn. ³⁵ Loki kadi yəti rɔ'ne ə binəm taa njendo'gi ɔti ki rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur tɔ. ³⁶ Maji kadi inyə bulə de'gi kam adi awi ki lo ndoo'gi'ti ki ngannbe'gi'ti ndogi nyakusɔ sɔi.» ³⁷ Nan Jeju təl el'de ene: «Inbe'gi adi'de nya sɔi.» Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Kadi j'aw ji ndogi mapa asi silə bujɔŋ j'adi'de sɔi wa?» ³⁸ Jeju təl el'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa? Ai dann de'gi'ti oyi.» Loki ai dann de'gi'ti, dəji ningə, təli eli'ə eyina: «Mapa in mi, ə kanji joo tɔ.» ³⁹ Jeju un ndu'ne adi'de kadi adi de'gi sii nanga ki kut'ə kut'ə dɔ mu'ti ki mbol. ⁴⁰ Be ə, de'gi uwəi nan bu bu ge, dɔmi dɔmi ge, ə sii nanga ki bara bara. ⁴¹ Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakusɔ kin. Go'ti, uwə mapa'gi kakin gangi'de nan'ti ə adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. Kanji'gi ki joo kaa, lowə de'gi pəti tɔ. ⁴² De'gi pəti sɔi nya ndanni maji. ⁴³ Ningə, njendo'gi ɔyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo. ⁴⁴ De'gi ki sɔi mapa kin asi dingəm'gi dər mi.

Jeju njiyə dɔ mann'ti
(Mat 14.22-33; Jan 6.16-21)

⁴⁵ Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne kadi ali me to'ti, ai gidi ba'ti kete non'ne'ti, ki kaw ki bebo Betisayda'ti nu. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin inbe inyə bulə de'gi kadi awi. ⁴⁶ Loki Jeju adi'de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal'ti tado kelta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul nga ningə, to in dann ba'ti, ə Jeju in ki kar'ne ba ə nanyi nanga gogi. ⁴⁸ Jeju oo kadi njendo'gi lə'ne ingəi kon ngayn lo kosi to'ti, tado nəl ulə, sur to ki gogi gogi. Taginnlo'ti ningə, Jeju in ra njiyə dɔ mann'ti, isi aw ki rɔ'de'ti, ningə ge kadi dər ta'de bay. ⁴⁹ Ə loki oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, oyi kadi in muwə de yo, adi uri kɔl. ⁵⁰ Inbe'gi pəti oyi'ə, adi bol təl'de. Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in! Ə boli el!» ⁵¹ Jeju al go'de'ti me to'ti, ningə nəl yokiro. Loki oyi nya'gi kin ningə ndil'de te saw. ⁵² Tado ki rɔta'ti, njendo'gi gəri kum nya ki Jeju ra ɔjido mapa kin el, tado me ngan lə'de.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejareti'ti
(Mat 14.34-36)

⁵³ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali gidi babo ningə, tei dɔnangi Genejareti'ti. Indəi to lə'de ngangɔ ba'ti. ⁵⁴ Loki uri nanga taa par ə, de'gi gəri Jeju ə binəm. ⁵⁵ Adi, anyinan ngodi asi be'gi ki dɔnangi'ti kin non naki, naki. De'gi iləi rɔ'de, ɔyi njemonyi'gi lə'de me tuwə to de'ti, rei se'de rɔ'a'ti, loki oyi kadi Jeju si'ti. ⁵⁶ Lo'gi pəti ki awi'ti, ngann be'gi ki bebo'gi ki lo ndoo'gi, de'gi rei ki njemonyi'gi buki'de tambalo'ti, ə nonyi dɔ Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə. Ningə, nje ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

§ 6:37 6.37 Silə kare, dɔkagilo'ti lə Jeju, in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki kare. Adi silə bu joo in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki joo.

7

Jeju ndangi Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə
(Mat 15.1-20)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə madi in Jerujalem'ti, kawinan do Jeju'ti. ² Oyi kadi njendo'gi li'ə ki ki madi'gi soi nya ji'de yoro um togi ji'de kigo row ragoti el. ³ Toki rōta'ti, Parisi'gi ki Juwipi'gi ba pōti, togi ji'de ə binəm taa soi nya, um soi nya ki ji'de ki yoro el. Adi in kində kum go nyajibəlbe'ti læ kaw'de'gi. ⁴ Be tō ə, re tēli suki'ti ningə, a ndogi mann rō'de suki suki bay ta a soi nya. Awi ki nyajibəlbe'gi ki rangi ngayn ki isi tēli rō'de go'ti bay to togi nya kaynmann'gi ki ngo'gi ki ngoo ningə kasi, ki gorow ra'a'ti.

⁵ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə dōji Jeju eyina: «Tadō ri ə njendo'gi lə'i tēli rō'de go nya jibəlbe'ti læ kaw'je'gi el wa? Ra bann ə togi ji'de el par ə soi nya ki ji'de ki yoro ba wa?» ⁶ Jeju ilə'de'ti ene: «Ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dō'se'ti in ta ki rōta'ti. In njekədikum de'gi, tadō Luwə adi Ejay ndangi ene:

“Ginn de'gi kin əsikurə'm ki ndar ta'de kare,
Nan me'de in sanyi sə'm.

⁷ Tōji ki isi uləi dō'm'ti, nda'a goto,
Tadō nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa,
In mbərkikində'gi ki in rō de'gi'ti.”*^{*}

⁸ Jeju el'de ene: «Inyəi mbərkikində læ Luwə dow kare, ə in tēli rō'se go nya jibəlbe'ti læ de'gi yo.»

⁹ Ningə, Jeju el bay ene: «To rō'se el kadi inyəi go mbərkikində læ Luwə kalangi ba kadi ngəmi go nyajibəlbe lə'se! ¹⁰ Tadō, Moji ene: “Əsi kurə baw'i ki kon'i.” Taa el bay ene: “De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy.”† ¹¹ Nan ingi, eli eyina: “Re de madi el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'osi'n kōyi ə in kōrban> (kōr me'ə nan kadikare læ Luwə).” ¹² In kin oji kadi uti tarow kadi de madi ra nya əsi'n kōy baw'ne eke kon'ne. ¹³ Gonyi row tuji ki isi tuji ta læ Luwə ki nyajibəlbe lə'se kin oyi! Nya ki isi ndoi de'gi ki kete kete. Ta nya'gi ki rangi ki toi be ngayn ki isi rai in non bay.»

Nya'gi ki a ra de adi ar njay el takum Luwə'ti
(Mat 15.10-20)

¹⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rō'ne'ti bay ə el'de ene: «Ingi pōti uri mbi'se maji kadi oyi dō ta lə'm, kadi gəri me'ə tō.» ¹⁵ Nya madi ki in taga aw me de'ti ki a təl'ə nya ki to njen'ti goto. Nan nya ki in me de'ti te taga ə a təl'ə nya ki to njen'ti. ¹⁶ [Re de madi aw ki mbi'ne kadi oo'n dō ta ningə, kadi oo.] ¹⁷ Loki Jeju inyə bulə de'gi, ə təl aw me kəy'ti ningə, njendo'gi li'ə dōji'ə kadi ər'de ginn kujita kakin. ¹⁸ Jeju el'de ene: «Adi inbe'gi kaa gəri nya el tō wa? In gəri me ta ki m'ge kel kin el wa? Nya pōti ki in taga ki aw me de'ti, nya kare ki a təl'ə ki njen'ti goto. ¹⁹ Toki rōta'ti, nya'gi kin pōti awi ngarme'ə'ti el, nan awi kanda'a'ti yo, ningə go'ti tei kō awi be sin'ti. Ta læ Jeju kin tōji kadi nyakusō'gi pōti in ki kar njay.» ²⁰ Ningə Jeju el'de bay ene: «Nya ki te rō de'ti ki taga ə in nya ki nje təl de nya ki to njen'ti. ²¹ In me de'ti kəy, in ngarme de'ti ə, mərta'gi ki majel sii tei'ti, ki kaya ki ra, ki bōgi, ki tōl nan, ²² ki kuwə marum, ki ra kumnda nya, ki mendul, ki kədinan, ki nyara ki gorow'ə'ti el, ki kōjirō, taa kulə

* 7:7 7.7 Ejay 29.13 † 7:10 7.10 Tekitaga 20.12; Ndukun 5.16

ra'gi ki to mbo to. ²³ Nya'gi ki majel kin pøti in me de'ti ə teli'ə nya ki to njen'ti.»

*Dene ki mbah un me'ne adi Jeju
(Mat 15.21-28)*

²⁴ Jeju in low'ə'ti non ningə aw dɔnangi'ti ki Tir. Aw ur me kəy'ti madi, ge kadi de'gi gəri go'ne el, nan lowə goto. ²⁵ Re inbe ki Jeju re te bay par ə, dene madi ki ndil ki majel isi adi kon ngonn'o ki dene oo ta li'ə, ə anyi re osi nanga nja'a'ti. ²⁶ In dene ki in Juwipi el, be koj'o in Penesi, dɔnangi Siri'ti. Non ki dɔ Jeju'ti kadi tuwə ndil ki majel ki isi adi kon ngonn'o kin kɔ. ²⁷ Nan Jeju el'ə ene: «Inyə adi ngann'gi ki me kəy'ti sɔi asi'de bay ta. Tado in go'ti el kadi de un nyakusɔ lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁸ Ə dene kakin ilə'ti ene: «In rɔta'ti Burəbe, nan k'in ə ngann busi'gi ki rai ginn tabilə'ti a sɔi bunə nya'gi ki tei ta ngann'gi'ti tosi nanga to.» ²⁹ Ningə Jeju el'ə ene: «Takul ta ki te ta'i'ti kin, ɔti aw be lə'i, tado ndil ki majel te me ngonn'i'ti ki dene kɔ nga.» ³⁰ Dene kakin təl aw be ningə, ingə ngonn'ne, to dɔ tirə'ti kare, tado ndil ki majel kakin te rɔ'a'ti kɔ.

Jeju adi nje mbiboy oo ta

³¹ Jeju in dɔnangi Tir, gangi Sidon, ningə ində dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi gangi bay ta re te ta mann ba Galile'ti. ³² De'gi rei ki dingəm kare ki mbi'ə boy, ki lo kelta ngan si'ə, rɔ Jeju'ti, dəji'ə kadi ində ji'ne dɔ'a'ti, kadi ingə lapiya. ³³ Jeju ɔr'ɔ ki kar'a ba aw si'ə sanyi ki bulə de'gi. Loki tulə ngann ji'ne'gi mbi njemonyi'ti ningə, tuw mann ta'ne ɔdi'n ndonn dingəm kakin. ³⁴ Go'ti ningə, Jeju un kum'ne ki dɔran'ti, ilə kon puu, ə el ene: «Epata» (kɔr me ta kin nan: mbuti). ³⁵ Tanan'ti non par ə mbi dingəm kakin mbuti, ə ndonn'o tuti adi elta ar njay njay. ³⁶ Jeju ndɔr mbi de'gi ki oyi nya kin kadi de el ta'a kete adi de ki rangi oo el. Loki ndɔr mbi'de ki nja nan'ti nan'ti kadi de ɔr poy nya kin el ningə, kadibe bay ə de'gi ɔri poy nyara'a ki kete kete. ³⁷ Nya ra Jeju əti bulə de'gi bol ngayn adi eli eyina: «Nya ra'a'gi pøti maji: Ra nje'gi ki mbi'de boy adi oyi dɔ ta, ta ra mbiki'gi adi elita to.»

8

*Jeju adi nyakusɔ de'gi dər sɔ
(Mat 15.32-39; Mrk 6.30-44)*

¹ Me ndɔ'gi'ti kin, bulə de'gi ngayn kawinan toki rangi bay dɔ Jeju'ti. Ningə, nya ki kadi sɔi goto. Be ə Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: ² «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndɔ mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi sɔi goto. ³ Re m'inyə'de m'adi awi be ki me'de bo ba a, bo a taa togi'de row'ə, tado nje ki madi dann'de'ti in sanyi ə rei.» ⁴ Njendo'gi li'ə teli eli'ə eyina: «J'a j'ingəi mapa ra diləlo'ti ne, ə a asi kadi'de sɔi wa?» ⁵ Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri.» ⁶ Go'ti ningə, Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ɔy mapa ki siri kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə dɔ'ti ningə, gangi'de nan'ti, ə adi njendo'gi lə'ne kadi adi bulə de'gi. Be ə, njendo'gi tai adi bulə de'gi to. ⁷ Ai ki ngann kanji'gi ji'de'ti to. Jeju njangi dɔ'a ə adi njendo'gi lə'ne kadi lowəi de'gi to. ⁸ De'gi sɔi nya ndanni, adi, njendo'gi kawu gində'gi ki nanyi kara siri. ⁹ De'gi ki sɔi nya, asi dər sɔ. Go'ti ningə, Jeju inyə'de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali me to'ti, awi dɔnangi Dalmanuta'ti.

*Parisi'gi dəji nyakoji Jeju
(Mat 12.38-39, 16.1-4; Luk 11.16-29, 12.54-56)*

¹¹ Parisi'gi in non rei ningə, uləi ngirə manjinan ta'ti ki Jeju. Ə dəji'ə kadi ra nyakoji madi ki in dōran'ti adi n'oyi. Dəji'ə be to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ¹² Jeju ilə me'ne hmm, ə el'de ene: «Tado ri ə de'gi ki dōkagilo'ti ki bone kin dəji kadi n'oyi nyakoji wa? Toki rōta'ti, adi m'el'se madi oyi! nyakoji madi ki kadi de a ra tado lə'de goto.» ¹³ Be ə, Jeju inyə'de, ə al me to'ti tado kaw dow ba'ti ki kare.

Hum lə Parisi'gi ki lə Erodī
(Mat 16.5-12; Luk 12.1)

¹⁴ Me njendo'gi oy dō mapa'ti ki kadi oyi. In ki ji'de'ti ki sii me to'ti in kareba par. ¹⁵ Jeju ndəji'de, ə el'de ene: «Oyi maji! Oyi go rō'se maji dō hum'ti lə Parisi'gi, ki yan Erodī tō*.» ¹⁶ Njendo'gi manjinan ta dann'de'ti eyina: «Jeju el be tado j'aw ki mapa el!» ¹⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi el'de ene: «Tado ri ə isi manjinan ta dann'se'ti dō mapa'ti ki oyi el wa? In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Ngarme'se ngan kaa bay wa? ¹⁸ Awi ki kum'se eke oyi lo el wa? Awi ki mbi'se ke oyi dō ta el wa? Me'se olo dō nya'gi'ti el wa? ¹⁹ Ndōki m'lowə mapa mi, de'gi dər mi, eke ndəgi gindi mapa ki nanyi, oyi rosi kara bann wa?» Eli eyina: «J'oyi rosi kara dōgi gidə in joo.» ²⁰ «Nga ndōki, m'lowə mapa siri dingəm'gi dər sō kin, gində'gi ki nanyi, ndōki oyi kara bann tō wa?» Ningə eli'ə eyina: «J'oyi kara siri.» ²¹ Lo kin'ti Jeju el'de ene: «In gəri el bay wa?»

Jeju adi njekumtō kare oo lo me be'ti ki Betisayda

²² Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne rei tei me be'ti ki Betisayda'ti ningə, de'gi rei ki njekumtō kare rō Jeju'ti. De'gi kakin nonyi dō Jeju'ti kadi od'ō. ²³ Jeju uwə ji njekumtō kakin, ə aw si'ə gidi be'ti. Loki nyom kum'ə ki mann ta'ne ningə, ində ji'ne dō'a'ti ə dəj'ə ene: «Oo nya madi wa?» ²⁴ Njekumtō gon lo ningə ene: «M'oo de'gi, nan to ə toi to kagi'gi ə ra njiyəi be.» ²⁵ Jeju təl ində ji'ne dō kum'ne'ti nja kare bay adi oo lo ar njay njay nga. Ingə lapiya, ta oo nya'gi pəti ar njay njay tō. ²⁶ Go'ti ningə, Jeju inyə adi aw be lə'ne, ə el'ə ene: «Ononyi təl kaw me be'ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti, De ki Luwə Mbət'ə
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ Jeju ətə low'ə'ti non ningə, awi ki njendo'gi lə'ne ngann be'gi'ti ki gidi Sejarə'ti, ki Pilipi. Loki in dō row'ti, Jeju dəji'de ene: «De'gi isi elita dō'm'ti toki m'in nan wa?» ²⁸ Ə njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli; nje ki rangi bay eyina in ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ²⁹ Ningə, Jeju təl re dəji'de inbe'gi ene: «Nga inbe'gi ki dō'se, eli eyina m'in nan wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə!» ³⁰ Jeju ndəji'de ki tōgi'ne kadi elita kete kadi de ki rangi oo el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

³¹ Go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ulə ngirə kadi ndo'de toki n'in Ngonn de n'a n'ingə kon ngayn. *Ngatōgi'gi lə Juwipi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi mbəti'ə. De'gi tōli'ə, nan ndō ki kon mutə tum ginn'ə ndō koy'ō, a te lo koy'ti. ³² El'de ta'gi kin pəti ar njay. Piyər ər Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a. ³³ Nan Jeju təl rō'ne, gon njendo'gi lə'ne ningə ndangə Piyər ki tōgi'ne ngayn ene: «In təl gogi

* **8:15** 8.15 Hum lə Parisi'gi in nyando lə'de ki ngom, ningə hum lə Erodī in mbəti kunme kadi Jeju.

Satan! Or rɔ'i kɔ sanyi rɔ'm'ti, tado merta lə'i in merta ki in rɔ Luwə'ti el, nan in merta lə de'gi.»

³⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ³⁵ Toki rɔta'ti, de ki ge kaji rɔ'ne n'inbe donangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, eke tado Poyta ki maji, a aji rɔ'ne. ³⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki donangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji, ə maj'a to ra be wa? ³⁷ Nya madi ki de a adi or'n tor ndil'ne to non wa? ³⁸ Toki rɔta'ti, re rɔ de madi sol'ɔ tado lə'm, eke tado ta lə'm takum de'gi'ti ki nje ra kaya ki njeramajel ki dokagilo'ti kin, m'in Ngonn de m'a m'ra rɔsol dɔ'a'ti tɔ, ndɔ'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə Bai, nan'ti ki malayka'gi ki ari njay.»

9

¹ Jeju el'de bay ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se: De'gi madi dann'se'ti ne, a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə ki a re ki togi'ne kam taa.»

Jeju mbəl rɔ'ne

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Ndo mehen go'ti, ningə Jeju or Piyər num, Jaki num, taa Jan num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'ti ki ngal, ki kar'de ba, sanyi ki ndəgə'gi. Low'ə'ti kin non, Jeju mbəl takum'ne. ³ Ku'gi li'ə ndoloi kənyi kənyi, taa ndai nda ki de ki donangi'ti ne ki kadi a togi ku adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin'ti non, Eli in ki Moji tei ki rɔ'de'ti bus, isi elita ki Jeju. ⁵ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə kare in yan Eli tɔ.» ⁶ Toki rɔta'ti, Piyər gər ta inbe ki kadi el el, tado, inbe ki madi'ne'gi ki joo, bol ra'de ngayn. ⁷ Ningə, tanan'ti non, kilndi re dow dɔ'de bigum. Ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, ə oyi ta li'ə.» ⁸ Ki kum ki kində jipi, njendo'gi gonyi lo gugi gidi'de, nan de kare kaa oyi'ə el. Jeju ki kar'ne ba par ə oyi'ə rɔ'de'ti. ⁹ Loki in dɔ mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ndəji'de kadi ori poy nya ki ra nya ə oyi kin de madi el, biti kadi n'in Ngonn de n'te dann njekoy'gi'ti. ¹⁰ Njendo'gi teli rɔ'de go ta'ti ki Jeju el'de, nan k'in ə, gəri me ta ki nan: «Kində taa dann njekoy'gi'ti» kin el, adi manji nan ta dɔ'ti dann'de'ti.

¹¹ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri ə njendo ndukun'gi lə Luwə eyina maji kadi Eli re kete ta wa?» ¹² Jeju ilə'de'ti ene: «In rɔta'ti kadi Eli a re kete bay taa, kadi ra go nya'gi adi asi nan gogi. Nga ra bann ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə, sɔw dɔ'm m'in "Ngonn de bay toki m'a m'ingə kon ngayn, ta de'gi a kidi m'in tɔ*" ə? ¹³ Toki rɔta'ti adi m'el'se madi oyi, Eli re, ə de'gi rai si'ə nya ki me'de ge, toki ndangi me makitu'ti sɔw'n dɔ'a.»

Jeju adi lapiya ngonn ki ndil ki majel ad'a kon

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki teli rei rɔ njendo'gi'ti ningə, oyi bulə de'gi iləi nan gugi dɔ'de gugi, ningə njendo ndukun'gi ə isi manjinan ta'ti se'de tɔ. ¹⁵ Loki bulə de'gi oyi Jeju, ningə ndəji'de ngayn, adi anyinan bur bur ki rɔ'a'ti, uwəi ji'ə rai'ə lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njendo'gi lə'ne ene: «Ta ri ə isi manjinan ta dɔ'ti se'de wa?» ¹⁷ De madi kare dann bulə de'gi'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, kete m're ki ngonn'm rɔ'i'ti, tado in ginn togi'ti lə ndil ki ra'a adi elta el. ¹⁸ Lo'gi pəti ki ndil kin in si'ə'ti ningə, ugə ilə nanga, adi pulum taa uwə

* 9:12 9.12 Ejay 53.3; Pa'gi 22.7-18

jugi jugi, ngor ngangine guru guru, ningə ndaj'a ranyi, ad'a to to kagi be. Be ə, m'dəji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dɔ'a'ti kɔ, nan ingəi tɔgi ra'a el.» ¹⁹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone in nje me ngan kadi to m'nji sese kagilo bann taa uni me'se adi m'in wa? Kadi m'a m'osi ginn'se kagilo bann bay taa wa? In rei si'ə rɔ'm'ti ne.» ²⁰ Loki rei ki ngonn rɔ'a'ti ningə, tanan'ti non inbe ki ndil ki majel oo Jeju par ə, dadi ngonn kakin nangi nangi, ə mann taa in pulum jugi jugi, ningə bi'ə ilə nanga, ad'a nduguru nanga. ²¹ Jeju dəji Baw'a ene: «Dɔkagilo ki ra'a'ti ə nya kin ulə si'ə ngirə wa?» Baw ngonn ilə'ti ene: «Ulə ngirə loki ngonn to du ba bay. ²² Ningə, kagilo'gi madi ndil ki majel kin, isi sur'ə tilə por'o ge ki me mann'ti ge kadi tɔl'ɔ, ə re asi ra nya madi ə, oo kumtondoo lə'je, in ra se'je.» ²³ Jeju təl el'ə ene: «Re asi! ... kin tado ri wa? De ki un me'ne, asi ra nya'gi pəti.» ²⁴ Tanan'ti non, baw ngonn elta ki ndu'ne kibo ene: «M'un me'm, nan kunme lə'm ə in ngayn el, ə in ra sə'm!» ²⁵ Loki Jeju oo kadi bulə de'gi isi anyinan bur bur ki rɔ'a'ti ningə, ndangi ndil ki majel ene: «In ndil ki majel ki nje boy mbi de'gi ki nje kadi de'gi elita el, m'un ndu'm kadi in te rɔ ngonn'ti kin kɔ, ə re gogi el ratata!» ²⁶ Ndil ki majel kakin ur kɔl, ra ngonn adi dadi nangi! nangi! ki tɔgi'ne ngayn, ningə te rɔ'a'ti kɔ. Ngonn təl to toki oy be, adi de'gi pəti ki oyi nya ki ra nya eli eyina: «Oy nga.» ²⁷ Nan Jeju uwə ji ngonn un'ə ur'ə taa. ²⁸ Loki Jeju təl re be ə, njendo'gi li'ə sii si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tado ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁹ Jeju təl el'de ene: «Ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ta.»

*Jeju təl elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay
(Mat 17.22-23; Luk 9.43-45)*

³⁰ Ɔti low'ə'ti non ningə, indəi dɔnangi Galile gangi. Jeju ge kadi de madi gər go'ne el. ³¹ Tado un dɔkagilo kadi ndo'n nya njendo'gi lə'ne. Be ə el'de ene: «A uləi m'in m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a tɔli m'in, ningə loki tɔli m'in, ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'm'ti ə, m'a te lo koy'ti.» ³² Njendo'gi gəri me ta li'ə kin el, ningə boli kadi dəji'ə ta dɔ'ti tɔ.

*Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Loki rei tei me be'ti ki Kapernayim, ə uri me kəy'ti ningə, Jeju un ta dəji'de ene: «Ta ri ə kete isi manjnan ta dɔ'ti dɔ row'ti wa?» ³⁴ Nan tɔli sii keke, tado, dɔ row'ti, manjnan ta, kadi n'gəri ke nan ə in kibo wa? ³⁵ Jeju isi nanga, ningə bar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, el'de ene: «Re de madi ge kadi n'in de ki dɔkete ningə, maji kadi təl rɔ'ne dɔboy de'gi'ti num, nje ra kuləbər kadi ndəg'gi pəti num tɔ.»

³⁶ Go'ti, Jeju un ngonn ki du, ur'ə dann'de'ti, ə loki uwə rɔ'ne'ti ningə, el'de ene: ³⁷ «Re de madi uwə ngonn ki be kin rɔ'ne'ti me tɔ'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rɔ'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, in m'in ə uwə'm ki rɔ'ne'ti el, nan in njekulə'm ə uwə ki rɔ'ne'ti.»

*De ki in nje kosi'm ta el in de lə'm
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Jan el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki ra tuwə ndil'gi ki majel me tɔ'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'ɔg'ɔ dɔ ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.» ³⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ononyi'se kadi ɔgi'ə dɔ, tado de kare ki a ra nya ki əti bol me tɔ'm'ti ki kadi a təl kalangi ba elta ki majel dɔ tɔ'm'ti goto. ⁴⁰ Toki rɔta'ti, de ki ɔsi'je ta el in de lə'je. ⁴¹ Taa re de madi adi mann kanyi

me ngonnn kala mann'ti par, tado kin ki in de'gi læ Kirisiti kaa, toki rōta'ti, de'ə kin a nal nyakugə goji lə'ne el.

Ndəji nan dō majel'ti

(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi dōi mbal kibo ngayn mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti. ⁴³ Kin ə ji'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kō. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti, me por'ti ki a oy el ratata kin. [⁴⁴ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tō†.] ⁴⁵ Kin ə nja'i kare rai adi osi majel'ti ə, in gang'a ilə kō. Tado, in soti kadi ingə kaji ki nja'i ki kare, utə kadi in ngəm nja'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. [⁴⁶ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num tō.] ⁴⁷ Kin ə kum'i kare rai adi osi me majel'ti ə, or'ō kō. Tado, in soti kadi ur Konbe'ti læ Luwə ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁴⁸ Lo'ti ki kode'gi oyi el, ta por ki səm'ti kaa oy el ratata tō. ⁴⁹ Toki rōta'ti, de ki ra kaa por kon'gi a ra'a adi ar njay, toki kati a ra'n nyakusō adi nəl be. ⁵⁰ Kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi wa? Nya ki kadi de a ra'n goto. Ningə maji kadi tōji hal ki maji ki ro nan'ti, ə sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.»

10

Ta ki dō gangi nan'ti læ dene ki dingəm

(Mat 19.1-9; Luk 16.18)

¹ Jeju in low'ə'ti non aw dōnangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. Bulə de'gi kawinan gugi gidə gugi bay. Ki go jibəl ra'a'ti læ Jeju, ulə ngirə ndo'de nya. ² Parisi'gi madi ɔti rei rō Jeju'ti, ningə kadi to iyəi kulə uwəi'ə'n'ə me ta'ti, dəji'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə'n ne'ne eke adi tarow el wa?» ³ Jeju dəji'de ene: «Ndukun ri ə Moji adi'se dō'ti wa?» ⁴ Ingi təli eli'ə eyina: «Moji ndōki adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, nan k'in ə, kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti*.» ⁵ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji ndangi'n mbərkikində kin adi'se. ⁶ Nan lo kulə ngirə kində nya'gi'ti, Luwə ra dingəm ki dene. ⁷ In be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne, ⁸ təli darō ki kare. Lo kin'ti a in joo el nga, nan a in darō ki kareba†. ⁹ Ningə nya ki Luwə dōo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el‡.» ¹⁰ Loki təli rei be, njendo'gi li'ə dəji'ə ta dō'ti bay. ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «Re de tuwə ne'ne, ə ta in ki rangi, in njekuwə marum par ki rō ne'ne'ti. ¹² A re in dene ə mbəti ngaw'ne ə ta dingəm ki rangi kaa, in njekuwə marum tō.»

Jeju njangi dō ngann'gi ki du

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rō Jeju'ti kadi njangi dō'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Loki Jeju oo kuləra njendo'gi lə'ne ningə, nəl'ə el adi el'de ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rō'm'ti, ononyi'se kadi ɔgi'de tarow, tado Konbe læ Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁵ Toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki ndigi kadi Luwə onbe dō'a'ti to ngonnn ki du be el ə, a ur

† **9:44** 9.44, 46 Barta ki joo kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta læ Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. * **10:4** 10.4 Ndukun ki nja joo 24.1 † **10:8** 10.8 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 2.24. ‡ **10:9** 10.9 Lo tum ginn nya'gi Jan 1.27, 2.24

konbe'ti læ Luwə el ratata.» ¹⁶ Go'ti, Jeju ɔy ngann'gi ki du kadi'ne'ti, ində ji'ne do'de'ti, ə njangi do'de.

Ta læ Jeju in ki de ki njenyakingə
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Loki Jeju ɔti osi do row'ti ningə, dingəm madi kare anyi re osi nanga ɔsi məkəsi'ne non'a'ti, dəj'ə ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁸ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ¹⁹ In gər mbərkikində'gi læ Luwə ki ene: “A tol de el, a uwə marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el, a ra nya ki majel ki de madi el, ɔsi kurə baw'i ki kon'iS.”» ²⁰ Dingəm kakin el'ə ene: «Njendo, m'ra nya'gi kin pəti, m'təl rə'm go'ti lo kulə ngirə basa'm'ti nu.» ²¹ Jeju gon dingəm kakin ki rənel, ningə el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra. Aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi læ'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn me dərən'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki dingəm kakin oo ta'gi kin ningə, kum'ə diw kururu, ə ɔti aw ki rənel el, tado in de ki aw ki nyakingə ngayn.

²³ Jeju gon lo gugi do'ne ningə el njendo'gi læ'ne ene: «A in nya ki ngan ngayn rə nje nyakingə'ti kadi ur me Konbe læ Luwə!» ²⁴ Ta læ Jeju kin ndəji'de, nan Jeju ra do'ti gərərə ba ene: «Ngann'm'gi, in nya ki ngan ngayn kadi de ur Konbe'ti læ Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe'ti læ Luwə.» ²⁶ Ta kin, əti'de bol do mad'a'ti bay, adi dəji nan dann'de'ti eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁷ Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rə de'gi'ti lowə goto, nan ki rə Luwə'ti, lo ra'a to. Tado ki rə Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁸ Piyər ilə rə'ne el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyəi nya'gi læ'je pəti kə, ə j'un go'i kin.» ²⁹ Jeju ilə'ti ene: «Toki rəta'ti adi, m'el'se, re de madi, inyə kəy læ'ne, konnann'gi ki ngannkon'ne'gi, kon'ne ki baw'ne, ngann'ne'gi eke dənangi læ'ne tado læ'm, tado Poyta ki maji ningə, ³⁰ de'ə kin, kagilo ki bone, a ingə kəy'gi, konnann'gi ki ngannkon'gi, kon'gi, ngann'gi, ki lo ndəɔ nja bu do'ti, nan'ti ki kindəkumndoo dəkagilo'ti ki bone, ta dəkagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki to biti ki non'ti. ³¹ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli ki kete tə.»

Jeju elta do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti kaa bay
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Jeju in ki njendo'gi læ'ne in do row'ti isi awi ki Jerujalem'ti. Jeju njiyə non'de'ti non'de'ti. Lo kin'ti bol ra njendo'gi li'ə ngayn, taa nje njiyə go'de'ti kaa bol ra'de tə. Jeju təl bar njendo'gi ki dəgi gidə in joo rə'ne'ti, ningə ulə ngirə kadi el'de nya'gi ki a ra'a Jerujalem'ti. ³³ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem, ningə a uləi m'in m'in Ngonn de ji kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi. A gangi ta koy do'm'ti ningə go'ti, a uləi m'in ji de'gi ki in Juwipi'gi el. ³⁴ A kogi do'a'ti num, a tuwi mann ta'de kum'ə'ti num, a tindəi'ə num, ningə a təli'ə tə. Nan ndə mutə go'ti ə a ində taa lo koy'ti.»

Nya dəji læ ngann læ Jebede
(Mat 20.20-28; Luk 22.25-27)

³⁵ Go ta'gi'ti kin ningə, ngann læ Jebede, Jaki in ki Jan rei rə Jeju'ti ndəkba, eli'ə eyina: «Njendo, ji ndigi kadi in ra nya ki j'aw to dəj'i kam

adi'je.» ³⁶ Jeju dɔʒi'de ene: «Ri ə in gei kadi m'ra madi'se wa?» ³⁷ Ningə, tɔli eli'ə eyina: «Re in ndigi dɔ'ti se'je ə, adi de kare isi dɔʒikɔl'i'ti, ə in ki nungi isi dɔʒigəl'i'ti tɔ, loki a isi dɔ konbe'ti ə de'gi a uləi tɔʒi dɔ'i'ti kin.» ³⁸ Jeju el'de ene: «In gəri me nya dɔʒi lə'se kin el. Adi a asi kadi ingəi batəm kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa? Taa, kɔpi ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ wa?» ³⁹ Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» Ə Jeju el'de ene: «Tokɔ rɔta'ti, a ingəi kon ki m'aw to m'ingə kam kare, taa batəm ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare tɔ. ⁴⁰ Nan ta ki ɔʒidɔ kisi dɔʒikɔl'm'ti eke dɔʒigəl'm'ti; in ta ləm kadi m'in ə madi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki rai go'ə kete nu tado lə'de.» ⁴¹ Loki ndəgi njendo'gi ki dɔʒi oyi ta'gi kin ningə, rɔ'de nəl'de ki Jaki in ki Jan el. ⁴² Be ə, Jeju ɓar'de pəti ki rɔ'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje'gi ki indəi'de to nje konbe'gi dɔ ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne, sii uwəi'de ginn tɔʒi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetɔɓar kaa, onyibe dɔ'de'ti ɓay tɔ. ⁴³ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi təl nje ra kulə lə'se pəti. ⁴⁴ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dɔkete dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləɓər lə'se pəti tɔ. ⁴⁵ Tado m'in Ngonn de kin, m're kadi de'gi taa, rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de num taa m'adi rɔ'm kadi m'ugə'n dɔ bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa num tɔ.»

Jeju te kum Bartime ki njekumtɔ
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Jeju in ki njendo'gi lə'ne rei tei Jeriko'ti. Loki isi tei me ɓebo'ti ki taga ki bulə de'gi ngayn go'de'ti. Njekumtɔ kare ki tɔ'a nan Bartime, in ngonnn lə Time, isi ngangɔ row'ti non isi kɔy nya. ⁴⁷ Loki oo kadi in Jeju ki Najareti'ti, ə isi ində dər ningə, un ndu'ne ki taa non ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo ləm*.» ⁴⁸ De'gi ngayn ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan njekumtɔ un ndu'ne ki taa inbe ɓay ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo ləm!» ⁴⁹ Lo kin'ti Jeju ra lokati, ene: «Bari'ə adi'm'in.» Ningə ɓari njekumtɔ kakin, ə eli'ə eyina: «Uwə rɔ'i ba, ində taa, nan isi ɓar'i.» ⁵⁰ Loki oo dɔ ta'gi kin ningə, bi ku lə'ne ilə kɔ, ə ində ratɔ aw rɔ Jeju'ti. ⁵¹ Jeju dɔʒ'ə ene: «Ri ə, ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumtɔ ilə'ti ene: «Njendo, m'ge kadi kum oo lo!» ⁵² Ə Jeju el'ə ene: «Aw! tado kunme lə'i aj'i nga». Par ə, tanan'ti non kum'ə oo lo, adi un go Jeju dɔ row njiyə'ti.

11

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi dɔ ɓe ki Jerujalem ndəkba, gidi ngann ɓe'gi'ti ki Betipaje ki Betani, ki kaw kadi mbal kagi buni'gi'ti. Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo. ² Jeju el'de ene: «Awi me ngonnn ɓe'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me ɓe'ti par ə, a ingəi ngonnn koro ki dɔi'ə adi ra. In ngonnn koro ki de ala gidə'ti nja kare el ɓay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³ A re de madi dɔʒi'se ene: “Tado ri ə ra rai nya be wa?” Ə eli'ə eyina: “Burəbe ə ge'ə, ə a təl ulə si'ə ne be kalangi ba.”»

⁴ Njendo'gi awi ningə nyi ingəi ngonnn koro ki de dɔ'a taga takəy'ti, kadi row'ti. Adi tuti'ə. ⁵ De'gi madi ki oyi'de lo tuti koro'ti dɔʒi'de eyina: «In ri ə ra rai be wa? Tuti ngonnn koro kin tado ri wa?» ⁶ Ningə njendo'gi

* **10:47** 10.47-48 Ngar Dabidi ra ɓal asi dər kare ɓay ta oji Jeju, adi ɓar Jeju k'ene «Ngonnkaw Dabidi», kɔr me'ə nan de ki ginn koji'ti lə Dabidi.

iləi'de'ti toki Jeju el'n'de, ə inyə'de adi rai. ⁷ Loki rei ki ngonn koro kakin ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti adi Jeju ala isi dō'ti. ⁸ De'gi ngayn lowi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi in mbikam'gi ki mu ə tətə tiləi. ⁹ Nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina: «Ojana! Ningə kadi Luwə njangi dō de ki re me tō Burəbe'ti. ¹⁰ Kadi Luwə njangi dō konbe ki a re, adi in konbe lə kaw'je Dabidi*. Ojana, njangi dō in ki dō Nje kisi dōran'ti taa.»

¹¹ Jeju ur Jerujalem'ti, aw me Kəy'ti lə Luwə. Loki ində kum'ne oo nya'gi pəti ki gugə gidə ningə, in ki njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo tei awi Betani'ti, tado lo sol nga.

Jeju mann kagi mbaykote
(Mat 21.18-19)

¹² Loki lo ti go'ti, te'de Betani'ti ki taga, bo ra Jeju. ¹³ Ningə oo kagi mbaykote ki mbi'ə to dō'ti sanyi nu, ningə ətə aw ginn'ti kadi n'oo ke n'a ningə kanda dō'ti kadi n'uso wa? Nan loki re ndəkba rō kagi'ti ningə, oo mbi'ə'gi par, um de oo kand'a el, tado in nanyi kandi mbaykote el bay. ¹⁴ Be ə Jeju el kagi mbaykote ene: «Kadi de sō kand'i gogi el bitə ki non'ti.» Njendo'gi li'ə oyi ndu ta ki el.

Jeju tuwə njeragati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.10-17; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹⁵ Təli rei tei Jerujalem'ti, nati Kəy'ti lə Luwə, ningə ilə rō'ne tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kō. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dōbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹⁶ Inyə de madi adi un nya re'n me Kəy'ti lə Luwə el. ¹⁷ Ningə ndo'de nya ene: «Ke ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə ki to tado ginn de'gi pəti el wa? Nan ingi, təli'ə lokiyəro'ti lə njebo'gi'gi yo†.» ¹⁸ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi ta'gi kin ningə, sangi row kadi n'təli Jeju, nan boli tado bulə de'gi ndigi nyando li'ə ngayn. ¹⁹ Loki lo sol ningə, Jeju in ki njendo'gi tei me bebo'ti taga.

Kunme ki kelta ki Luwə
(Mat 21.20-22)

²⁰ Loki lo ti ki sin, Jeju in ki njendo'gi isi indəi dər ningə, njendo'gi oyi kagi mbaykote ki tuti dō'a'ti ratata ki ngirə'ti. ²¹ Low'ə'ti non, me Piyər olo dō nya'ti ki ndō ki ra nya, adi el Jeju ene: «Njendo kibo, oo kagi ki ndōki in mann'a kaa tuti am.» ²² Ningə Jeju təl el'de ene: «Maji kadi, uni me'se adi Luwə. ²³ Toki rōta'ti, adi m'el'se, re de un me'ne adi Luwə um tadi el, re un me'ne toki nya ki dəji kin a ra nya, re el mbal kam ene: "Əti lo kin'ti rangi, aw osi me babo'ti," Luwə a ra ad'a ²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki nya'gi pəti ki dəji Luwə me kel si'ə ta'ti, maji kadi uni me'se toki ingəi ə binəm, ningə Luwə a ra adi'se. ²⁵ Loki sii elita ki Luwə, re ta to dann'se'ti ki de madi ə, maji kadi inyəi go'ə kō adi'ə, kadi Baw'se ki isi dōran'ti, inyə'n go majel'gi lə'se kō adi'se tō. [²⁶ Tado, re inyəi go majel'gi lə de'gi ki rangi kō el ningə, Baw'se ki isi me dōran'ti, a inyə go majel'gi lə'se kō el tō.]»

Ta ki dəji dō tōgi'ti lə Jeju
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

* **11:10** 11.10 Kaw'je Dabidi, kər me'ə in Dabidi ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə. Tado Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju Kirisiti. † **11:17** 11.17 Ejay 56.7; Jeremi 7.11 ‡ **11:26** 11.[26] Barta kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

²⁷ Jeju in ki njendo'gi lə'ne təli rei Jerujalem'ti bay. Loki Jeju isi njiyə nati Kəy'ti lə Luwə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə ki ngatogi'gi, rei rə'a'ti. ²⁸ Rei dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tə ə adi ndu'ne kadi in ra'n'de wa el'je adi j'oo?» ²⁹ Jeju təl el'de ene: «M'a m'dəji'se ta kare be par. Re iləi m'in'ti ningə m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tə. ³⁰ Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa eli m'in adi m'oo.» ³¹ Nan təli elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə” ə a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ³² Ke j'a j'eli j'ene: In de'gi ə uləi Jan el tə.» Toki rəta'ti, bəli bulə de'gi tə, tado de'gi pəti gəri də'de'ti kadi Jan in njekeltakita Luwə'ti ki rəta'ti. ³³ Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se təgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tə.»

12

Kujita də nje ra kulə ndəə nju'ti ki nje memajel
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Go'ti Jeju ilə rə'ne el'de ta ki kujita ene: «Dingəm kare uwə ndəə nju, ningə ində singə gugi'n gidə gugi. Ur bə kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə də'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ningə a kanyi nan nya'a, ningə ətə aw. ² Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər lə'ne kare kadi aw taa kandi nya ndəə nju kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne. ³ Nan loki bər aw ningə, nje ra kulə'gi uwəi'ə tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare. ⁴ Njendəə təl ulə bər ki rangi bay. In kaa, tindəi də'a mbuki mbuki ge, taji'ə ge tə. ⁵ Be kaa dingəm kakin təl ulə bər ki rangi bay. Bər kin uwəi'ə təli'ə, ta nje ki go'ə'ti kaa, tindəi ki madi, ə təli nje ki nungi tə. ⁶ Lo kin'ti, ngonn'o ki dingəm ki ndig'ə ngayn, in par ə nanyi ki kar'ne ba ji'ə'ti. Un'ə ulə to dəboy de rə'de'ti, ningə mərta me'ne'ti ene: “In kin in ngonn'm, adi a bəli gidə.” ⁷ Nan nje ra kulə nju kakin elinan dann'de'ti eyina: “Darə'a inbə kam ə a in nje nya nduwə, ə adi ji təli'ə, ningə ndəə nju a təl nya lə'je.” ⁸ In be ə, uwəi ngonn kakin təli'ə, iləi ninn'ə gidi ndəə'ti taga. ⁹ Lo'ti kin Jeju dəji'de ene: Dingəm ki in nje ndəə nju kin a ra bann wa? A re kadi təko nje ra kulə kin kə ə a ində nje ki rangi ta ndəə nju'ti. ¹⁰ Ndə kare in tudəi ta kin me makitu'ti lə Luwə oyi el wa?

“Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in təgi kəy.

¹¹ In kin in kuləra Burəbe.

In nyakəji ki əti bəli ə to takum'je'ti kin*.”»

¹² Lo kin'ti kibo'gi ki də Juwipi'gi'ti sangi row kadi n'uwəi Jeju, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin əji də'de, nan bəli bulə de'gi, adi inyəi'ə ə ətə awi lo lə'de.

Ta də kugə lambo ngar kibo Sejar'ti
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Kibo ki də Juwipi'gi'ti uləi Parisi'gi madi ki de'gi ki kuti'ti lə Erodi'ti rə Jeju'ti kadi to n'iyəi kulə n'uwəi'ə'n'ə ki ta ki ta'a'ti. ¹⁴ Rei eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rəta'ti, ta in bəli kum'de el num, in bəli k'in kibo eke kəti bəli lə de'gi el, in njendo de'gi row lə Luwə kigo'ə ki rəta'ti. Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbə kibo Sejar wa? Kadi j'ugəi lambo eke j'ugəi el wa?» ¹⁵ Nan Jeju

* 12:11 12.11 Pa'gi 118.22-23

gər kadi in de'gi ki nje kelta ndar ta'de'ti ne, ki me'de'ti in dangi, adi el'de ene: «Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi'm'in wa? Rei ki silə kare adi'm'in m'oo.» ¹⁶ Rei ki silə kare adi'ə, ningə dəji'de ene: «Do nan ə indəi, ə to nan tə ə ndangi silə'ti kin wa?» Eli eyina: «In ngar Sejar.» ¹⁷ Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tə.» Ta ki Jeju el'de əti'de bəl ki dum.

Ta do kində taa'ti lə njekoy'gi
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ki mad'i'gi dann'de'ti rei rə Jeju'ti dəji'ə eyina: ¹⁹ «Njendo, Moji ndangi ndu kin me makitu'ti adi'je ene: “Re de madi, ngonkon'a taa dene, ə ngonkon'a kakin oji ngon ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonkon'a'ti†.” ²⁰ Ki əjido ta kin, ngannkon nan'gi in siri, ki dəkete ta dene, ningə oji'n ngon el bay ə oy. ²¹ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə oji si'ə ngon el bay ə re oy kaa bay. Ki nja mutə re ə kah'a'ti inbe kakin bay. ²² Adi ngannkon'a'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti tigə, kaa de kare ki dann'de'ti ki oji si'ə ngon bay ta oy goto. Go'de'ti pəti, darə dene inbe re oy tə. ²³ Eke ndə ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai dene kin ne'de'ti.» ²⁴ Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el taa in gəri təgi lə Luwə el tə. ²⁵ Ndə ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dəran'ti. ²⁶ Ta ki əjido kində ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, ke in tudəi ta me makitu'ti lə Moji kin el wa? Ki əjido por ki on me ngan'ti, ə in ki kelta'a me makitu'ti lə Moji kin el wa? Kagilo'ə'ti kin, Luwə el Moji ene: “M'in Luwə lə *Abiraham, lə *Isaki, ki lə Jakobi‡.” ²⁷ Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Indəmi row ndəm ki uri mu sulə.»

Ndukun ki utə ndukun'gi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28, 20.39-40)

²⁸ Njendo ndukun kare ki oo ndu'de lo manjinan ta'ti, loki oo adi Jeju ilə ta Sadusi'gi'ti maji ngayn, əti aw rə Jeju'ti dəji'ə ene: «Dann mbərkikində'gi'ti pəti, in ki ra ə in də madi'ne'gi'ti wa?» ²⁹ Jeju el'ə ene: «Ndukun ki dəkete ki utə ndukun'gi pəti ə to kin: “Oo *Isirayel! Burəbe Luwə lə'je in Burəbe ki in kar'ne ba. ³⁰ A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki mərta lə'i ba pəti, taa ki təgi ba pəti təŞ.” ³¹ Ningə mbərkikində ki nja joo ə to kin: “A ndigi de mad'i to darə'i inbe be tə.” *Ndukun ki rangi ki utə mbərkikində'gi ki joo kin goto*.» ³² Njendo ndukun'gi lə Luwə el Jeju ene: «Maji ngayn Njendo! ta ki el in ta ki rəta'ti: Burəbe Luwə lə'je in kar'ne ba par ə in Luwə, Luwə ki rangi goto. ³³ Ningə, kadi de ndig'ə ki ngarme'ne ba pəti, ki mərta lə'ne ba pəti, taa ki təgi'ne ba pəti, ə kadi de ndigi de madi'ne to darə'ne inbe be tə. In kin in soti ngayn utə kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki num kujənyamosi kadikare'gi pəti ki kadi Luwə.» ³⁴ Loki Jeju oo kadi njendangi makitu kin ilə ta'ti ki kumkədi, ningə el'ə ene: «in sanyi el ki Konbe lə Luwə.» Go ta'gi'ti kin, de ki rangi kare ki oji me'ne'ti kadi n'dəji ta Jeju bay goto nga.

† **12:19** 12.19 Jan 38.8; Ndukun 25.5-10 ‡ **12:26** 12.26 Tekitaga 3.2,6 De'gi ki mutə kin oyi kete non Moji'ti. Toki Luwə ene n'in Luwə lə'de ə, sii kumngayira dəran'ti non. § **12:30** 12.30 Ndukun 6.4-5 * **12:31** 12.31 Lebitiki 19.18

*Kirisiti ki Dabidi**(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)*

³⁵ Loki Jeju isi ndo de'gi nya me Kəy'ti læ Luwə, dəji'de ta ene: «Ra bann be ə njendo ndukun'gi læ Luwə eli eyina Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa? ³⁶ Dabidi inbe ki dɔ'ne, loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti, el ene:

“Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:

«In re isi dojikol'm'ti ne,

Biti kadi m'təl njeban'gi læ'i nyakində nja'i'ti» ginn tog'i'ti†.”

³⁷ «Dabidi inbe ki dɔ'ne bar'a Burəbe, nga ki gorow ki bann taa Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa‡?» Bulə de'gi ngayn oyi ta læ Jeju ki ronel.

*Jeju gangi ta dɔ njendo ndukun'gi'ti læ Luwə**(Mat 23.1-12; Luk 20.45-47)*

³⁸ Me nyando'ti læ Jeju ki isi ndo bulə de'gi, el'de ene: «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki gei njiyə ki ku ngal, taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti læ bulə de'gi tɔ.

³⁹ Me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, eke lo nyakusɔ'ti, a gei lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. ⁴⁰ Taai nyamaji'gi læ njengawko'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dɔ'de'ti utə ndəgi de'gi.»

*Kadikare læ njengawko'gi ki njendoo**(Luk 21.1-4)*

⁴¹ Jeju isi sɔw non lo kilə kadikare, isi oo kilə ki de'gi isi iləi kadikare. Njenyakingə'gi ngayn adi nar ngayn ngayn. ⁴² Ningə njengawko'gi ki njendoo kare re ki ngann silə joo, to nya ki te nya el ilə tɔ. ⁴³ Adi Jeju bar njendo'gi læ'ne el'de ene: «M'el'se toki rɔta'ti, njengawko'gi ki njendoo kam re ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. ⁴⁴ Tado ndəgi de'gi pəti adi bunə nar'gi læ'de, nan njengawko'gi kin me ndoo'ti li'ə adi nyakingə ki me kəy'ti læ'ne ba pəti. In ə, bay nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rɔ'ne ə un pəti adi kin.»

13*Jeju elta læ kəykawnan ki a tuji kɔ**(Mat 24.1-3; Luk 21.5-7)*

¹ Loki Jeju isi te me Kəy'ti læ Luwə ki taga, njendo li'ə kare el'ə ene: «Njendo, oo mbal'gi ki rai kəy, ki kəy'gi ki boi boi ki əti bol ki dum kam!»

² Jeju təl el'ə ene: «Oo kəy'gi ki boi boi kam maji, mbal kare ki a nanyi kadi isi dɔ mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

*Nya'gi ki a rai nya kete non do'boy ndɔ'ti**(Mat 24.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Go'ti, loki Jeju aw isi dɔ mbal kagi buni'gi'ti, sɔw dɔ *Kəy læ Luwə. Piyər num, Jaki num, Jan num, Andire num, dəji'ə ta loki in si'ə ki kar'de eyina: ⁴ «El'je adi joo, dokagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakɔji ki bann ə a toji kadi ji gəri'n toki nya'gi kin pəti a indəi ngang'i'de wa?»

⁵ Lo kin'ti Jeju ilə rɔ'ne el'de ene: «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, adi de ədi'se el. ⁶ De'gi ngayn a rei ki tɔ'm, a eli eyina: “M'in ə m'in Kirisiti”, ningə a buki de'gi ngayn mu tɔ. ⁷ Loki a oyi kah rɔ'gi ki in sese ndəkba ki

† 12:36 12.36 Pa'gi 110.1 ‡ 12:37 12.35, 36, 37 Ngonnkaw Dabidi, kər me'ə nan de ki ginn koji'ti læ Dabidi (10.47, 11.10).

poy rɔ'gi ki in sanyi, adi ɓol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan a in doɓoy ndo el ɓay. ⁸ Ginn ɓe madi a aw rɔ do ginn ɓe madi'ne'ti, konɓe madi a aw rɔ do konɓe madi'ne'ti. Donangi a yeki ki lo lo, ta ɓo a on ki lo pɛti tɔ, nan nya'gi kin a toi to lo kulɛ ngirɛ to ndo ki a ra dene be. ⁹ Ningɛ ki ɔji do'se inɓe'gi, maji kadi sii do nja'se'ti maji, tado de'gi a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindai'se ginn kaykawnan'ti lɛ Juwipi'gi. A awi sese kadi rai non nje konɓe'gi'ti, ki non ngar'gi'ti ki boi tado lɛ'm. Lokin'ti a in tarow ki te kadi a ingɛi mannaji ki do'm'ti ki rɔ'se'ti. ¹⁰ Nga ningɛ, nya ki dokete, maji kadi Poyta ki maji osi mbi de'gi'ti ki donangi'ti ne pɛti. ¹¹ Loki a uwai'se kadi a awi sese lo gangi ta'ti, ononyi'se kadi me'se ɓol, kene ke ta ri ɔ a eli non njegangita'gi'ti wa? Ta inɓe ki Luwɛ a indɔ ta'se'ti low'ɔ'ti non kin ɔ eli'de par. Tado ingi ɔ a elita el, nan in Ndil Luwɛ ɔ a indɔ ta'se'ti kadi eli. ¹² Ngannkon nan'gi a uni do nan awi lo tol nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi toli'ɔ ko, ningɛ ngann'gi a ɔsi ta nje koji'de'gi, ɔ a uni do'de awi se'de kadi toli'de tɔ. ¹³ De'gi pɛti a ɔsi'se ta tado lɛ'm, nan de ki uwɛ togi'ne ba biti doɓoy'ti a ingɛ kaji.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mat 24.15-25; Luk 21.20-24)

¹⁴ «A oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki a in lo'ti ki maji kadi in'ti el*. Maji kadi de ki nje tudɛ nya'gi kin gɛr ginn'ɔ maji. Ningɛ nje ki sii Jude'ti a anyinan ki do mbal'gi'ti†. ¹⁵ Ndo'a'ti kin de ki isi do kay'ti a ur nanga kadi aw me kay'ti un nya madi te'n el‡. ¹⁶ De ki a in me ndoo'ti a asi kadi tɛl re be un ku rɔ'ne el. ¹⁷ Kumtondoo ki gara goto a in lɛ dene'gi ki nje sɛm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndo'a'ti non kin. ¹⁸ Elita ki Luwɛ kadi nya kin ra nya ɓar'a el. ¹⁹ Tado dokagilo'ɔ'ti kin, kon ki de'gi a ingɛi, in kon ki de oo nja kare el ɓay. Lo kulɛ ngirɛ donangi'ti ki Luwɛ indɛ'n nya'gi kin, biti ɓone de oo ko kon kin nja kare el. Taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tɔ. ²⁰ Re Burɛɓe uwɛ ta ndo'gi kin gangi el ɔ, de kare ki a isi ki do'ne ta goto. Nan ndigi be kadi n'uwɛ ta ndo'gi kin gangi tado de'gi ki inɓe mbɛti'de. ²¹ Nga ningɛ, re de el'se ene: “Oyi, Kirisiti De ki Luwɛ mbɛt'ɔ ɔ in yo am eke in ne am”, ɔ ononyi'se kun me'se kad'a rɔta. ²² Tado de'gi ki ɓari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki ɓari rɔ'de to njekeltakita Luwɛ'ti nan ingi el a rei non to rai nya'gi ki ɛti ɓol ɓol, ki nyakoji'gi ki kadi n'ɓuki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwɛ mbɛti'de inɓe kin kaa n'ɓuki'de mu ɓay, re ingɛi row ra'a. ²³ In be ɔ, kadi, in sii do nja'se'ti. M'el'se nya'gi kin pɛti kadi gɛri kete taa.

Ndo re Ngonn de

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ «Ningɛ, dokagilo'ɔ'ti kakin, go nya kumtondoo'gi'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el. ²⁵ Mee'gi a in doran'ti tosi ki nanga, ningɛ togi'gi ki me doran'ti a yeki. ²⁶ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki togi pɛti, me kunji'ti ki ɛti ɓol. ²⁷ M'a m'ulɛ malayka'gi lɛ'm kadi to do kum donangi'ti ki so, a kawi nje ki mbɛti'de ki nan'ti. A kawi'de in ngangi donangi'ti ki kare tei in ki nung'i'ti.

Nyando ki ojido kagi mbaykote

(Mat 24.32-36; Luk 21.29-33)

* **13:14** 13.14 Lo ki maji kadi in'ti el: In Kay lɛ Luwɛ. † **13:14** 13.14 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11
‡ **13:15** 13.15 Donangi Palesitinn'ti, de'gi rai kay adi do'a ta lay, ningɛ do'a ki ta ki lay kakin ɔ in lo kisi kɔrkon. Oyi 2.4.

²⁸ «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi ɓar in ndəkba nga. ²⁹ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in ta kəy'ti, ndəkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁰ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el ɓay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³¹ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti

(Mat 24.42, 25.13-15; Luk 12.36-38, 19.12-13)

³² «De kare ki gər ndɔ eke dɔ kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: *Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³³ Maji kadi oyi go rɔ'se, sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ kad'a kin el. ³⁴ A to to ta lə dingəm kare ki inyə me kəy lə'ne ə aw mbah kin be. Kete ɓay ta kadi aw, adi tɔgi kulə'gi ki me kəy'ti ji njekuləbər'gi'ti lə'ne. Adi nan nan kulə ki sɔw dɔ'a kadi ra, ningə ndəji njengəm takəy kadi isi dɔ nja'ne'ti. ³⁵ Ə maji kadi sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ kadi ki ɓe nje kəy a təl'n el. A təl lo sɔl'ɔ, eke danlo'ti, eke ndu non kunjə'ti, eke ki sin kaa, in gəri el. ³⁶ Re te pati ningə, kadi ingəi dɔ ɓi'ti el. ³⁷ Ta ki m'el'se kin, in de'gi pəti ə m'el'de: Sii dɔ nja'se'ti.»

14

Ta kɔji ki dɔ tɔl Jeju'ti

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jan 11.47,49,53)

¹ Nanyi ndɔ joo kete kadi ndɔ ra nanyi Paki ki nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el asi. Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə. ² Be'ə, elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndɔ ra nanyi'ti el nan de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji dɔ Jeju'ti

(Mat 26.6-13; Jan 12.1-8; Luk 7.36-38)

³ Jeju in me ɓe'ti ki Betani, me kəy'ti lə Simon ki njebanji. Loki Jeju isi sɔ nya, dene madi re ki ku mbal ki ɓari'ə albatir ki hu ki əti maji in me'ti. Hu kin gat'a in ngayn, rai ki mann kagi ki ɓari'ə «nar» inbe dɔrɔ'a. Dene tɔ ku hu, ningə təti hu kakin dɔ Jeju'ti. ⁴ De'gi madi dann nje ki in low'ə'ti non, rɔ'de nəl'de el adi elinan dann'de'ti eyina: «Tuji hu kin kɔ be ginn'ə in ri wa? ⁵ Asi kadi de taa'n nar ki asi silə ɓu mutə*, ə ra'n ki njendoo'gi!» To rɔ'de adi elita dene kakin ngayn. ⁶ Nan Jeju el'de ene: «Inyəi dene kin keke. Tado ri ə isi njuwəi'ə wa? Nya ki ra dɔ'm'ti in kulə ki maji.» ⁷ Njendoo'gi a in sese ki ndɔ'gi pəti, adi ndɔ ki me'se ndigi par ə a rai se'de, nan m'in, m'a m'in sese ki ndɔ'gi pəti el. ⁸ Dene kin ra nya ki asi go tɔgi'ne: ɔy hu rɔ'm'ti kete nginə'n ninn'm ki a aw ɓadi'ti. ⁹ Ningə adi m'el'se ta ki rɔta'ti: lo'gi pəti dɔnangi'ti ne ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin, kadi me'de olo'n dɔ'a'ti.

Judası un dɔ Jeju

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Judası Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dɔgi gidə in joo, aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ¹¹ Loki kibo'gi oyi ta ki ta Judası'ti, rɔ'de nəl'de ngayn

* **14:5** 14.5 Silə kare, dɔkagilo'ti lə Jeju, in nar ki lo ra kulə'ti ndɔ kare. Adi silə ɓu mutə in nar ki lo ra kulə'ti ndɔ ɓu mutə.

adi uni ndu'de kadi n'adi'ə nar. Low'ə'ti non, Judasi sangi row ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju so nya Paki ki njendo'gi lə'ne
(Mat 26.17-19; Luk 22.7-13)

¹² Ndo ki dokete lə ra nanyi kuso mapa ki hum ɔd'ɔ el, adi in ndo tɔl ngann bati'gi tado nyakuso Paki, njendo'gi lə Jeju dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki səm'ti kadi so wa?» ¹³ Ningə Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo, el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, a tɔri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti dɔ'ne'ti, ningə uni go'ə. ¹⁴ Me kəy ki ur'ti ə eli nje kəy kin eyina: “Njendo ene: Kəy ki ra ə kadi m're m'njo nya Paki'ti ki njendo'gi lə'm wa?” ¹⁵ A ɔji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, in ki ra go'ə ə binəm, ki nya'gi ki me'ti pəti. Lo kin ə a rai nyakuso Paki səm'ti kadi j'usoi. ¹⁶ Njendo'gi indəi, awi me bebo'ti kakin, ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de, adi rai nyakuso Paki indəi dɔ'a dana.»

Njendo kare ki a un dɔ Jeju
(Mat 26.20-25; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

¹⁷ Loki kadi ur, Jeju re ki njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo. ¹⁸ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju el'de ene: «M'el'se toki rɔta'ti: de kare dann'se'ti ki isi so səm' nya, a ulə'm ji de'gi'ti.» ¹⁹ Me njendo'gi ulə ngirə tuji, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be?» ²⁰ Jeju el'de ene: «In de kare dann'se'ti in ki dɔgi gidə in joo inbe kin. In ki ulə ji'ne səm' nan'ti me ngo kuso nya'ti.» ²¹ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə ɔji dɔ'a†, nan kumtondoo in lə de ki a ulə Ngonn de ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti.

Nyakuso ki ar njay lə Burəbe
(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²² Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi dɔ'a, ningə uwə təti nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «taai, in kin in darɔ'm.» ²³ Go mapa'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra oyo dɔ'ti, ningə təl'n adi njendo'gi anyinan pəti dann'de'ti. ²⁴ Jeju el'de ene: «In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi. ²⁵ Ningə m'el'se toki rɔta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi m'a m'anyi ki sigi me Konbe lə Luwə.» ²⁶ Osi pa kulə tɔji dɔ Luwə'ti, ningə tei awi dɔ mbal kagi Buni'gi'ti.

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

²⁷ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ingi a mbəti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bati'gi a sananyinan ki lo lo‡.” ²⁸ Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ²⁹ Piyər el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kɔ kaa, m'in m'a m'inyə'i kɔ el.» ³⁰ Jeju təl el'ə ene: «Tokɔ rɔta'ti, adi m'el'i, in, bone, me kondɔ'ti inbe kin, kunə kunjə a non nja joo el bay ə a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» ³¹ Nan Piyər ra dɔ ndu'ne'ti ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin tɔ.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

† 14:21 14.21 Pa'gi 22.2; Ejay 53 ‡ 14:27 14.27 Jakari 13.7

³² Go'ti, Jeju in ki njendo'gi læ'ne ɔti rei lo'ti madi ki to'a nan Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginœi m'in, dokagilo'ti ki m'a m'el'ta ki Luwæ.» ³³ Jeju adi Piyær num, Jaki num, Jan num awi si'œ. Lo kin'ti, dadi ki bol ki metuji kibo ulæ ngiræ ra Jeju. ³⁴ Adi Jeju el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii ne be, sii kum ba um, in toi bi el.» ³⁵ Jeju ɔti ki kete nden, ningæ osi ki takum'ne nanga, dœji Luwæ kadi re, to lo ra'ti œ, ɔsi dœ kadi kon kin ngærœngi rœ'ne'ti. ³⁶ Jeju ene: «Aba! Bai, nya ki dum togi goto, œ ɔsi kœpi kon kin ngærœngi kœ rœ'm'ti, nan k'in œ kadi in kigo ndigi'ti læ'm el, nan kigo ndigi'ti læ'i yo taa.» ³⁷ Jeju tæl re rœ njendo'gi'ti ki mutæ, ningæ ingæ'de, isi toi bi, adi el Piyær ene: «Simon, isi to bi inbe biti wa? Asi kadi isi kum dœ kadi'ti ki kare be el biti wa? ³⁸ Sii dœ nja'se'ti ba, elita ki Luwæ, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'œ'ti ge ra nya ki maji, nan darœ in ki ton.» ³⁹ Tæl œr rœ'ne se'de ki rangi bay, elta ki Luwæ, un go mindi'ne ki kete inbe kakin bay. ⁴⁰ Loki tæl re rœ'de'ti ningæ, ingæ'de isi toi bi bay. Kum'de œy diriri, lo ta ki kadi eli'œ kaa gœri el. ⁴¹ Jeju tæl aw, re ki nja mutæ, el'de ene: «In toi ta biti ne, isi œri kon bay wa? Asi be nga! Dokagilo re. Ngœsine a ulœi m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti nga. ⁴² Indœi taa adi j'awi, njekulœ'm ji'de'ti œ a re am!»

Judasi ulæ Jeju ji de'gi'ti

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴³ Lowæ ti non loki ta nanyi ki ta Jeju'ti ba bay ningæ, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dœgi gidœ in joo œ isi re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwæ kiyærœ'gi ge, njekuwæ gœl'gi ji'de'ti ge. Bulæ de'gi kin, in kibo'gi læ njekujœnyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi læ Luwæ, ki ngatœgi'gi, œ ulœi'de. ⁴⁴ Judasi ki njekundo Jeju, elinan se'de nya ki n'a n'ra kadi to gœri Jeju ene: «De ki m'a m'indœ ta'm kœt'œ kin œ, in darœ'a inbe, œnn œ, uwœi'œ sœm, indœi kum'se go'œ'ti maji ai si'œ!» ⁴⁵ In be œ, te inbe ki Judasi te par œ, ɔti re rœ Jeju'ti el'œ ene: «Njendo de'gi!» Ningæ, indœ ta'ne kœt'œ'ti. ⁴⁶ Nje ki nungi indœi ji'de dœ Jeju'ti uwœi'œ. ⁴⁷ Loki uwœi'œ, ki kare dann nje ki in si'œ nan'ti, œr kiyærœ læ'ne tugœ'n mbi paja læ kibo læ njekujœnyamosi kadikare'gi, bati gangi. ⁴⁸ Jeju un ta el'de ene: «To to nya ki m'in kaya de œ, in rei ki kiyærœ'gi ki gœl'gi ta kadi uwœi m'in be? ⁴⁹ Ndo'gi pœti, m'in sese nan'ti nati Kœy'ti læ Luwæ, m'ndo de'gi nya, kaa, uwœi m'in el, nan in kin to be bone kadi ta'gi ki ndangi me makitu'ti læ Luwæ toli ta'de.» ⁵⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'œ pœti anyinan œ inyœi'œ. ⁵¹ Ngonn ki basa kare, ki dolo rœ'ne ki ta ku inbe par, un go Jeju. De'gi uwœi ngonn ki basa kakin, ⁵² nan, inyœ ta ku ki dolo'n rœ'ne kakin ji'de'ti, œ anyi ki rœ'ne kare aw.

Jeju ra non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵³ Nje kuwæ Jeju, awi si'œ non kibo'ti læ njekujœnyamosi kadikare'gi. In lo kin œ kibo'gi læ njekujœnyamosi kadikare'gi ki ngatœgi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwæ, pœti kawinan'ti. ⁵⁴ Piyær ra njiyœ go'de'ti sanyi, nden nden, re ur go'de'ti, nati lo'ti læ kibo læ njekujœnyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi ta por'ti, isi nduwi. ⁵⁵ Kibo'gi læ njekujœnyamosi kadikare'gi ki nje gangi ta'gi læ Juwipi'gi, ba pœti, sangi row tœti ta madi kadi n'gangi ta koy dœ Jeju'ti, nan ingœi el. ⁵⁶ De'gi ngayn tœti ta ki ngom dœ'a'ti, nan ta ki tœti'gi læ'de aw go nan'ti el. ⁵⁷ Nje ki nagi indœi rai taa, taa tœti ta ki ngom dœ'a'ti eyina: ⁵⁸ «J'oo ta'a'ti ene: "M'a m'tuji Kœy læ Luwæ ki de'gi rai ki ji'de kam kœ, ningæ me ndœ'ti ki mutæ, m'a m'ra in ki rangi ki de

ra ki ji'ne el.»⁵⁹ Dɔ ta'ti inbe kin kaa, ndu nje tɔti ta'gi osi go nan'ti el. ⁶⁰ Ɖ kibo lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi indɔ taa dann de'gi'ti ki kawinan, dɔji Jeju ene: «A elta madi dɔ ta'gi'ti ki de'gi ra eli dɔ'i'ti kam el wa?» ⁶¹ Nan Jeju ra ta'ne mbo, te ta'ne ilɔ'de'ti el. *Kibo lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi dɔji Jeju ta ki rangi bay ene: «In, ɔ in Kirisiti De ki Luwɔ mbɔt'ɔ, ki in Ngonn lɔ Luwɔ ki de'gi isi ulɔi tɔji dɔ'a'ti kin wa?» ⁶² Ɖ Jeju el'ɔ ene: «In m'inbe, ningɔ a oyi m'in Ngonn de m'nji dɔjikɔl Luwɔ'ti ki nje tɔgi, a oyi m'in m'indɔ dɔran'ti m're me kilndi'ti.» ⁶³ Kibo lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rɔ'ne'ti, ɔ el ene: «In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi elta dɔ'a'ti bay wa? ⁶⁴ Inbe'gi oyi ndu'ɔ ki el'n ta ki mal dɔ Luwɔ ki mbi'se ne. Ta ri ɔ in mɔri dɔ'a'ti wa?» Ɖ de'gi pɔti ki in low'ɔ'ti kin gangi ta dɔ Jeju'ti, kadi in de ki sɔw dɔ koy. ⁶⁵ Nje ki nan'gi, ulɔi ginn tuw mannta'de dɔ'a'ti, ndɔmi takum'ɔ, ningɔ biri ji'de ɔsi'ɔ'n'ɔ, ɔ eli'ɔ eyina: «in ra rɔ'i to njekeltakita Luwɔ'ti be ɔ ɔji'je de ki ɔsi adi j'oo!» Low'ɔ'ti non, paja'gi uwɔi Jeju, agi ki rɔ'a'ti tindɔi kɔt'ɔ.

Piyɔr maji ta gɔr Jeju

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Loki Piyɔr in tambalo'ti, nanga ne bay, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulɔ'gi'ti me kɔy'ti lɔ kibo lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi in non re. ⁶⁷ Oo Piyɔr isi nduw por ningɔ, indɔ manj'a ba, ɔ el'ɔ ene: «In kaa, in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ el wa?» ⁶⁸ Nan Piyɔr el'ɔ ene: «Jagi m'gɔr'ɔ el, ta m'gɔr me ta lɔ'i inbe ki ra el kam el tɔ.» Go'ti Piyɔr ɔti aw ra ta ndogi'ti, ningɔ kunɔ kunjɔ non. ⁶⁹ Dene kakin ilɔ kum'ne oo'n Piyɔr, ningɔ tɔl re dɔ ta'ti kakin bay, el de'gi ki rai se'de non ene: «Dingɔm kam in ki kare dann de'gi'ti li'ɔ tɔ.» ⁷⁰ Piyɔr tɔl manji nja kare bay, ene n'gɔr'ɔ el. Ningɔ njaba go'ti, ɔ de'gi ki rai se'de non, rei eli Piyɔr bay eyina: «Toki rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ɔ tɔ, tado in de ki Galile'ti.» ⁷¹ Ɖ lo kin'ti Piyɔr iw rɔ'ne ki ta ki ngan ngayn ene: «Kadi Luwɔ ra sɔ'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gɔr dingɔm ki a elita li'ɔ kam el.» ⁷² Ningɔ tanan'ti non, ki nja joo, kunɔ kunjɔ non. Nga ningɔ, me Piyɔr olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ɔ ene: «Kete taa kadi kunɔ kunjɔ non ki nja joo a manji ta ki nja mutɔ ene gɔri'm el,» adi Piyɔr non ki mann kum'ne.

15

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi, ingɔi nan ki ngatɔgi'gi ki njendo ndukun'gi, ki nje gangi ta'gi lɔ Juwipi'gi ba pɔti, uni ndu'de ningɔ dɔi Jeju, awi si'ɔ ulɔi'ɔ ji Pilati'ti. ² Ɖ *Pilati dɔji Jeju ene: «in ngar lɔ Juwipi'gi wa?» Jeju el'ɔ ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ³ Kibo'gi lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi tɔti ta'gi ngayn dɔ Jeju'ti. ⁴ Ɖ, Pilati tɔl dɔji Jeju ta ki rangi bay ene: «A elta madi el wa? oo ta'gi pɔti ki de'gi a indɔi dɔ'i'ti kam!» ⁵ Nan Jeju te ta'ne ilɔ'ti el, adi ndɔji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jan 18.39-19.16)

⁶ Dɔ bal'gi pɔti, lo ra nanyi Paki'ti, Pilati ɔr dangay kare ilɔ taa, adi in de ki bulɔ de'gi dɔji'ɔ kadi ɔr'ɔ dangay'ti adi'de. ⁷ Dingɔm kare ki bari'ɔ nan Barabasi in dangay'ti. Uwɔi'de dangay'ti in ki madi'ne'gi ɔjidɔ tɔl ki tɔli de, lo wongi'ti ki tɔji taga dɔ nje konbe'gi'ti. ⁸ Bulɔ de'gi awi rɔ Pilati'ti, ningɔ dɔji'ɔ kadi ra nya ki isi ra kete kete kakin adi'de. ⁹ Nga a Pilati dɔji'de ene:

«Gəi kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ¹⁰ Pilati dəji ta kin be, tado gəri maji kadi in jangi ə ra kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi dɔ Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti. ¹¹ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi'de um Jeju el. ¹² Pilati dəji'de bay ene: «In gei kadi m'ra ri ki in ki in bari'ə ngar lə Juwipi'gi wa?» ¹³ Ningə təli uləi bilə eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁴ Pilati dəji'de ene: «In ri ki majel ə ra wa?» Ningə uləi bilə ngayn bay eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁵ In be ə, kadi rɔ bulə de'gi nəl'n'de, Pilati ɔr Barabasi adi'de. Ningə go'ti, adi indəi Jeju ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njerɔ'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njerɔ'gi uwəi Jeju kogi
(Mat 27.27-31; Jan 19.2-3)

¹⁶ Njerɔ'gi ɔri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, nati lo'ti ki bari'ə nan piretuwar, me lo'ti lə Pilati inbe non, ə bari ndəgi njerɔ'gi pəti adi'de rei. ¹⁷ Low'ə'ti non, uləi ku ki kər njir njir* rɔ Jeju'ti, ə oji jɔgi konn uləi dɔ'a'ti tɔ. ¹⁸ Ningə, iləi rɔ'de rai'ə lapiya eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!» ¹⁹ Tindəi dɔ'a ki kagi gakira, tuwi mann ta'de dɔ'a'ti, ə ɔsi məkəsi'de nanga, eyina n'isi n'osi dɔ'de nanga non'a'ti. ²⁰ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ɔri ku ki kər njir njir kakin rɔ'a'ti kɔ, ə təli uləi ku'gi li'ə inbe rɔ'a'ti gogi. Go'ti, tei awi si'ə taga kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

²¹ Dingəm kare ki Sirenn'ti, tɔ'a nan Simon, in baw Alegijandir ki Rupusi, in mu, ningə njerɔ'gi uwəi'ə ki tɔgi adi oti kagidəsi lə Jeju. ²² Awi ki Jeju lo madi'ti kare to non, bari eyina Golgota, kər me'ə nan: «Lo kado de.» ²³ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki bari eyina mir†, kadi Jeju anyi, nan mbəti kanyi. ²⁴ Go'ti, njerɔ'gi bəri Jeju kagidəsi'ti. Tugəi kiri mbara dɔ ku'gi'ti li'ə, lowəi nan dann'de'ti‡. ²⁵ In ki kadi ki jikara, ə bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti. ²⁶ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti eyina: «Ngar lə Juwipi'gi.» ²⁷ Bəri njebogi'gi joo nan'ti si'ə kagidəsi'ti. Ki kare dɔjikɔl'ɔ'ti, ki nungi dɔjigəl'ə'ti. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne: «Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti» kin tɔl'n ta'ne§.] ²⁹ De'gi ki nje dər row'ə, ra indəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ə eli eyina: «Man, in ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndɔ'ti ki mutə kam! ³⁰ Aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga be!» ³¹ Be tɔ ə nyi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, uwəi Jeju kogi dann'de'ti eyina: «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el! ³² Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngar lə Isirayel'gi kaa kam, ki ra'je inbe ki ji ra'n ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, adi to j'un me'je j'ad'a rɔta!» Nje ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dɔjikɔl'ɔ'ti ki nungi dɔjigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe tɔ.

Koy Jeju
(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

³³ Loki kadi ra jam dɔ be'ti, lo diw, ndul kururu dɔnangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losɔl'ɔ. ³⁴ Ningə kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo

* **15:17** 15.17 Dɔkagilo'ə'ti kin, ku ki kasi, sow dɔ ngar'gi par ə kadi ɔy. † **15:23** 15.23 Mir in hu ki rai ki nɔm kagi madi dɔnangi Palesitinn'ti non. Gata in ngayn, ningə loki de ɔy ningə, a ɔyi rɔ ninn'ti bay ta a duwi. Ta loki rɔ de tɔ'ə ngayn ningə, rai adi'ə ə rɔ'a yokiro nden. ‡ **15:24** 15.24 Pa'gi 22.19 § **15:28** 15.28 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

ene: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani?» Kør me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kə wa?» ³⁵ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ³⁶ De kare dann'de anyi ngodi, un nya ki to hem hem, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi, ə el ene: «In nginəi adi j'oyi ke Eli a re ris'ə nanga do kagidəsi'ti wa?» ³⁷ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo, ningə kon'a te. ³⁸ Go'ti ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, in ta nu biti re nanga*. ³⁹ Kibo lə kuti njerə'gi ki bu, ki ra takum Jeju'ti, oo'ə lo koy'ti ki oy, el ene: «Ki rəta'ti, dingəm kin in Ngonn lə Luwə.» ⁴⁰ Dene'gi madi rai non to, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. Dann'de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki ki bari'ə ngonn ki in kon Joje num, ta Salome num, rai non to. ⁴¹ In ingi kin ə ndolei go Jeju, ta rai si'ə me nya'gi'ti li'ə loki in Galile'ti. Ningə, dene'gi ki rangi ngayn ki rei si'ə Jerujalem'ti kaa in non bay to.

Jisepi un ninn Jeju duw

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁴² Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi a əsi nja nya'gi nan'ti indəi, adi in ndo ki non ndo kərkon'ti. ⁴³ Loki lo sol, Jisepi ki Arimate'ti, ki in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki de'gi buki'ə'ti ngayn, uti mosi'ne ku'ti in non re. In inbe kaa isi nginə Konbe lə Luwə ki kadi a re kin to. Bol ra'a el, adi aw ro Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jeju oy ə, ət'ə bol, adi ulə go nje kisi do kuti njerə'gi ki bu, ad'a re, ningə dəj'ə ene ke Jeju oy mayinu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi do njerə'gi'ti ningə, adi tarow Jisepi kadi un ninn Jeju. ⁴⁶ Jisepi ndogi ta ku dolo ninn, risi ninn Jeju do kagidəsi'ti re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ilə me be ninn'ti ki uri kadi mbal'ti, ningə nduguru mbal ilə ta'ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala in ki Mari ki kon Joje awi, ra oyi loki iləi Jeju'ti.

16

Jeju ində taa lo koy'ti el

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Loki ndo kərkon dər, Mari ki Magidala num, ki Mari, ki kon Jaki num, Salome num ndogi hu kagi ki əti mbin, tado kaw koy ro ninn Jeju'ti. ² Ndo Dəmasi, ki sin ba, loki kadi isi uwə, anyi awi do badi'ti. ³ Loki isi awi ningə, elinan dann'de'ti eyina: «Nga kin, nan ə to nduguru mbal ta'a'ti rangi adi'je wa?» ⁴ Nan loki uni kum'de ningə, oyi kadi kəkirə mbal kakin, de nduguru'ə rangi. ⁵ Dene'gi kin uri be ninn'ti ningə, nyi, oyi ngonn ki basa madi kare, ulə ku ngal ki nda ro'ne'ti, si'n ki dojikol'ti. Lo kin'ti, bol ra dene'gi. ⁶ Nan, ngonn ki basa kakin el'de ene: «In boli el, m'gər kadi isi sangi Jeju ki Najareti'ti, ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. Jeju ində taa lo koy'ti, goto ne. Oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki ngəsi sine kin, awi eli Piyər ki ndəgi njendo'gi toki a aw kadi nginə'se Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti, toki el'n'se kete.» ⁸ Dene'gi tei ki ngodi nja'de'ti ta badi'ti, dadi par par ki bol, gəri row ro'de el. Ta kaa eli de el, tado bol tol'de*.

Jeju əji ro'ne Mari ki Magidala

* **15:38** 15.38 Ku gangi lo kin gangi loki kar njay ki loki kar njay njay nan'ti. Lo ki kar njay njay, in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi par ə a un majel lə bulə de'gi kadi awi'n me'ti non Luwə'ti. Loki Jeju oy, ku kakin til dana joo, adi tarow to tado lə de'gi pəti kadi ai non Luwə'ti. Tekitaga 26.31-33. * **16:8** 16.1-8 Be ninn lə'de dənangi Palesitinn'ti in mbal ə uri kada to be ningə, iləi ninn'ti, ningə nduguruyi mbal ki rangi uti ta'a.

⁹ [Jeju ində taa lo koy'ti ki ndo Doması, sin ba. Loki ində lo koy'ti, de ki dokete ki toji rə'ne rə'a'ti in Mari ki Magidala, ki ndoki tuwə ndil'gi ki majel siri də'a'ti ko. ¹⁰ Ningə, Mari ə in nje kaw kel njendo'gi li'ə ki sii ta kuwə ndoo'ti ki ta non'ti. ¹¹ Nan loki Mari el'de toki Jeju ində lo koy'ti, adi n'inbe n'oo'ə ki kum'ne, njendo'gi tai me'ə el.

Jeju oji rə'ne njendo'gi joo

¹² Go'ti, Jeju oji rə'ne koji ki to ta dangi njendo'gi joo ki in də row'ti, isi awi ki ngannbe'gi'ti. ¹³ Loki Jeju ingə'de, təli awi ori poy'o ndəgə'gi, nan ndəgə'gi uni me'de, el tə.

Jeju oji rə'ne njendo'gi ki dəgi gidə in kare

¹⁴ Ta təltə'a'ti, Jeju oji rə'ne njendo'gi ki dəgi gidə in kare loki isi soi nya. Lo kin'ti, Jeju kəl se'de də kunme'ti el lə'de, ki kum kuti lə'de, tadə mbeti kun me'de nje ki oyi'ə toki ində lo koy'ti. ¹⁵ Go'ti, el'de ene: «Ai ki də be'gi ki dənangi'ti ne pəti, iləi mbər Poyta ki maji mbi de'gi'ti pəti. ¹⁶ De ki un me'ne, ə rai'ə batəm, ningə a ingə kaji, nan de ki mbəti kunme'ne, ta ki gangi a in də'a'ti. ¹⁷ Nyakəji'gi ki nje ki uni me'de adi Luwə a oji ə to kin: me tə'm'ti, a tuwəi ndil'gi ki majel, a eli ndonnta'gi ki mbah. ¹⁸ A uwəi lii'gi ki ji'de, ningə re anyinan nya ki nje təl de kaa, a ra se'de nya madi el. A indəi ji'de də njemonyi'gi'ti, adi nje monyi'gi ingəi lapiya.»

Jeju təl aw dəran'ti

¹⁹ Go ta'gi'ti ki Burəbe Jeju el'de, uni'ə awi si'ə dəran'ti, adi isi dəjikəl Luwə'ti. ²⁰ Go kaw'a dəran'ti, njendo'gi awi iləi mbər Poyta ki maji. Burəbe in se'de nan'ti, adi'de togi adi rai nya'gi ki əti bol bol. Nyakəji'gi kin to be, toji kadi ta lə njendo'gi in ta ki rota'ti†.]

† 16:20 16.9-20 Barta'gi kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

Poyta ki maji ki Luki ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji la Jeju ki Luki ndangi

Poyta ki maji kin toji kadi Jeju in Njekaji de'gi ki Isirayel'ti par el, nan toj'ɔ to Njekaji de'gi ki donangi'ti ne pɛti. Poy nya'gi ngayn ki Luki ɔr el'n ta me makitu'ti lɛ'ne, Matiye ki Marki kaa rai be to nan k'in ə Luki sangi ginn ta'gi ngayn ta ndangi'de, ilɔ'n ta'gi madi'gi ki rangi do nje ki Matiye ki Marki ndangi bay. Be ə Luki elta ar njay do koji Jeju'ti, do kaji'ti ki Jeju aji ngonn ki basa ki Nanyi'ti lo koy'ti, poyta'gi la Jaka ki de'gi ki do row'ti ki Emawusi. Makitu kin el bay ɔjido kujita'gi, toki kujita la de ki Samari'ti ki njeramaji, ki kujita la ngonn ki nanyi. Ta on me Jeju adi ra maji ki njemonyi'gi, nje ki isi ingəi kon, nje ki de'gi adi'de kon ki njendoo'gi.

Ronel re ki Njekaji re donangi'ti ki tɛti ki tɛtiro togi'gi la Nje majel, de asi ində manj'a oo me makitu Luki'ti kin pɛti.

Kon ta'gi ki me'ti: Koji Jan Batisi ki Jeju 1-2. Kulə'gi ki Jan Batisi ra 3. Kulə'gi ki Jeju ra ki nyando'gi ki Jeju ndo de'gi donangi Galile'ti 4-9. K'in Galile kaw Jerujalem'ti 9-19. Ta'gi ki Jeju el ki nje tan'a ro'gi Jerujalem'ti 19-20. Ta ki do tuji Jerujalem'ti ki tɛl Ngonn de 21. Kon, koy, kində taa lo koy'ti ki kaw doran'ti la Jeju 22-24.

Kulə ngirə ta

¹ Tewopil, de'gi ngayn adi ro'de, ndangi nya'gi ki rai nya dann'je'ti ne kin ki go'ə go'ə*. ² Ndangi toki, nje ki oyi nya'gi kin ki kum'de eli'je. Oyi ki kum'de lo kulə ngirə'ti nu, ə tɛli nje kiləmbər Poyta ki maji la Luwə. ³ Be ə, m'in kaa, m'sangi ginn nya'gi pɛti ki rai nya kin, lo kulə ngirə'ti nu maji maji kadi m'oo. Ningə go sang'a'ti ki m'sangi, m'oo maji ngayn kadi, m'ndangi me makitu'ti ki go'ə go'ə mad'i in kibo Tewopil. ⁴ Lo kin'ti, a gər kadi nyando'gi ki ingə'de in nyando ki rɔta'ti.

Ta koji Jan Batisi

⁵ Dɔkagilo'ti ki *Erodi in ngar ki Jude'ti, dingəm kare isi non to'a nan Jakari. Jakari in ki kare me kuti'ti la njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə Abiya. To ne'ə nan Elijabeti. In ngonn ki dene ki ginn koji'ti la *Aron. ⁶ Jakari ingi ki Elijabeti joo pɛti in de'gi ki dana takum Luwə'ti. Tɛli ro'de maji ngayn go mbərkikində'gi'ti ki gorow'gi'ti la Burəbe pɛti. ⁷ Nan ingəi ngonn el, tado Elijabeti in kuji. Ningə in dɔkagilo ki, ingi joo pɛti, bugəi nga. ⁸ Ndo kare Jakari isi ra kulə kujənyamosi kadikare takum Luwə'ti, tado in ndo ra kulə la kuti li'ə. ⁹ Ningə, kigo ra'a'ti la njekujənyamosi kadikare'gi, kagilo osi do Jakari'ti kadi ur me Kəy'ti la Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki ɛti mbin por'o†. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki ɛti mbin por'o kin, bulə de'gi ngayn rai taga ne ra elita ki Luwə. ¹¹ Low'ə'ti non, malayka la Burəbe te bus ki ro Jakari'ti, dɔjikol'ti la lo buki nduji kagi'ti. ¹² Loki Jakari oo malayka kakin ningə, ndil'ə te anyi ur kaki, bol tol'ɔ. ¹³ Nan malayka el'ə ene: «Bol el Jakari, tado Luwə oo do ndu ta ki el si'ə, ne'i Elijabeti a oji ngonn adi, a ində to'a nan Jan. ¹⁴ A in nya ronel

* 1:1 1.1 KNK 1.1 † 1:9 1.9 Tekitaga 30.7-8

lè'i kibo ngayn, taa de'gi ngayn a rai ronel dɔ koj'o'ti tɔ. ¹⁵ Tado a in de kibo takum Burəbe'ti. A anyi yiwi kandi nju el num, a anyi ndəgi yiwi'gi ki hum ɔd'ɔ el num tɔ. Loki to'n me kon'ne'ti bay, Ndil Luwə a ros'o. ¹⁶ A təl ki ngann Isirayel'gi ngayn re se'de rɔ Burəbe Luwə'ti lə'de. ¹⁷ A njiyə takum Burəbe'ti ki Ndil num, ki tɔgi lə njekeltakita Luwə'ti Eli num tɔ. A njiyə ki Ndil num ki tɔgi num kadi ulə ngann'gi ki baw'de'gi noji nan'ti. Taa kadi njedongan'gi tɔli nje kaw ki hal lə de'gi ki dana, kadi de'gi indəi dɔ rɔ'de dana tado lə Burəbe.» ¹⁸ Jakari dəji malayka ene: «Ki gorow ki bann ə m'a m'gər'n kadi in ta ki rɔta'ti wa? Tado m'in ki dɔ'm m'bugə, ta ne'm kaa bal'a al dɔ lo tɔ nga.» ¹⁹ Malayka təl el'ə ene: «M'in Gabiriyel, ki nje ra kulə takum Luwə'ti. Luwə ulə'm kadi m'el'i ta, m'ilə Poyta ki maji kin mbi'i'ti. ²⁰ Oo maji, a təl mbiki, adi a asi kelta madi el, biti kadi ndɔ ki nya'gi ki m'el'i ta'a kin rai nya bay taa. A in be, tado kunme lə'i goto dɔ ta'gi'ti ki m'el'i kin. Nya'gi kin a rai nya dɔkagilo'ə'ti ki Luwə ɔji.»

²¹ Me lo kin'ti, bulə de'gi toi ta nginə Jakari'ti, ta ndɔji'de, tado Jakari un dɔkagilo ngayn me Kəy'ti lə Luwə. ²² Loki ində lo te ki taga ki rɔ bulə de'gi'ti ningə, asi kadi el'de ta el. Loki el'de ta el, gəri kadi oo nya me ndil'ti me Kəy'ti lə Luwə. Jakari el'de ta ki ji'ne par, ə isi to mbiki be par.

²³ Loki tɔlta kulə ningə, təl aw me kəy'ti lə'ne. ²⁴ Ningə ngayn el go'ti, ne'ə Elijabeti in səm. Elijabeti iyə rɔ'ne kəy, adi de oo'ə el, asi nanyi mi, ə el ene: ²⁵ «Oyi maji ki Burəbe ra səm kin. Burəbe ində kum'ne go'm'ti, ɔr rɔsɔl dɔ'm'ti dann de'gi'ti.»

Ta koji Jeju Kirisiti

²⁶ Me nanyi'ti ki mehen, Luwə ulə malayka Gabiriyel me bebo'ti ki tɔ'a nan Najareti, dɔnangi'ti ki Galile. ²⁷ Ulə rɔ ngonn mand'i'ti madi ki gər ngaw el bay, ki dingəm kare ki tɔ'a nan Jisepi, ki ginn koji'ti lə *Dabidi ki njenduwə li'ə. Tɔ ngonn mand'i kakin nan Mari. ²⁸ Malayka ur kəy go Mari'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i Mari, in ki ingə memaji lə Luwə, Burəbe in nan'ti sə'i.» ²⁹ Ta kin əti Mari bol, adi dəji rɔ'ne ta ene ke ginn kuwəji kin in ri wa? ³⁰ Malayka el'ə ene: «Bol el Mari, tado ingə maji takum Luwə'ti. ³¹ A in səm, a oji ngonn ki dingəm, a ində tɔ'a nan Jeju. ³² A in kibo, a bari'ə Ngonn lə Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti. Ningə, Burəbe Luwə a ad'a kumbər ngar lə kaw'a Dabidi. ³³ A onbe dɔ ginn koji'ti lə *Jakobi biti ki non'ti. Ningə Konbe li'ə a ində ngang'i'ne el tɔ.» ³⁴ Mari el malayka ene: «Gorow ki bann ə nya'gi kin a rai nya wa? Tado m'gər ngaw el bay.» ³⁵ Malayka el'ə ene: «Ndil Luwə a re dɔ'i'ti, Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti a buki tɔgi'ne dɔ'i'ti. In tado kin ə, ngonn ki a oj'o in rɔ Luwə'ti, a bari'ə Ngonn lə Luwə. ³⁶ Oo noji Elijabeti ki bugə inbe kin kaa in səm tɔ. In ki de'gi bari'ə kuji kaa nyi in səm ra nanyi mehen kin. ³⁷ In səm tado nya ki dum Luwə goto.» ³⁸ Mari ene: «M'in bər lə Burəbe, maji kadi Luwə ra səm toki te'n ta'i'ti.» Low'ə'ti kin, malayka inyə Mari ə ɔti aw.

Mari aw mbah dɔ Elijabeti'ti

³⁹ Me ndɔ'gi'ti ki go'ti, Mari ində taa, aw kalangi kalangi ki dɔnangi ki mbal'gi in səm'ti, me be'ti ki dɔnangi Juda. ⁴⁰ Aw ur me kəy'ti lə Jakari, uwə ji Elijabeti. ⁴¹ Loki Elijabeti oo ndu Mari ningə, Ngonn ki me'ə'ti ɔdi rɔ'ne ndur kuti kuti. Ningə Ndil Luwə ros'o tɔ. ⁴² Lo kin'ti, Elijabeti un ndu'ne ki taa, el Mari ene: «Luwə adi njangi dɔ in dɔ'i'ti dann dene'gi'ti pəti. Ningə Ngonn ki to me'i'ti kaa maji ur'ə tɔ. ⁴³ Ra bann ə m'in kin par, Luwə buki'm'ti kədi be biti, adi kon Be'm re me kəy'ti lə'm? ⁴⁴ Loki m'oo

ndu'i ki uwə'n ji'm, ngonn ki me'm'ti ɔdi rɔ'ne ndur ki rɔnel. ⁴⁵ In nje majikur, tado kunme lə'i adi nya'gi ki Burəbe el'i taa a toli ta'de.»

Pa lə Mari

- ⁴⁶ Be ə Mari ene:
 «Ngarme'm osi pa ulə toji dɔ Burəbe'ti.
⁴⁷ Ndil'm ra rɔnel dɔ Luwə'ti ki Njekaji'm.
⁴⁸ Tado Luwə təl kum'ne oo'n bər lə'ne ki dene ki asi nya madi el.
 In be ə, kaw ki kete non,
 De'gi pəti a bari'm'in nje majikur ki dɔ lo'gi'ti ki dangi dangi.
⁴⁹ Tado Luwə ki nje togi pəti,
 Ra nya'gi ki əti bol bol tado lə'm.
 Maji kadi to'a in ki kar njay.
⁵⁰ Ningə, kadi memaji li'ə to ki dɔ bal'gi dɔ bal'gi dɔ de'gi'ti ki nje bol
 Ndil'ə.
⁵¹ Luwə oji togi'ne pəti ki taga,
 Nje ki ngarme'de rosi ki kɔjirɔ,
 Luwə tində'de sanan'de.
⁵² Sur njetogig'gi tilə'de dɔ kumbər ngar'gi'ti lə'de,
 Ningə nje sɔl dɔ'de, un dɔ'de ki taa tɔ.
⁵³ Adi nyakingə rosi ji njendoo'gi,
 Ə tuwə njenyakingə'gi ji'de kare adi awi.
⁵⁴ Ɔsi kɔy *Isirayel ki njekulə li'ə,
 Adi me'ə olo dɔ memaji'ti tado de'gi li'ə.
⁵⁵ Me'ə olo dɔ'ti toki un'n mindi'ne adi kaw'je'gi kete nu.
 Un adi Abiraham ki ginn koji li'ə ba biti ki non'ti.»
⁵⁶ Mari isi ki Elijabeti asi nanyi mutə, ningə təl aw be.

Koji Jan Batisi

- ⁵⁷ Dɔkagilo koji ngonn lə Elijabeti asi, ə oji ngonn ki dingəm. ⁵⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə ki noji'gi oyi poy maji ki Luwə ra si'ə adi rai si'ə rɔnel. ⁵⁹ Loki ndɔ ki jijoo go koji ngonn'ti asi ningə, rei kadi ujəi mət'ɔ‡. De'gi ndigi kadi n'bari'ə ki tɔ baw'a ki Jakari. ⁶⁰ Nan kon'a el'de ene: «Jagi, a bari'ə Jan.» ⁶¹ Ə de'gi eli Elijabeti eyina: «De ki ginn koji'ti lə'i ki to'a to be goto.» ⁶² Lo kin'ti, dəji baw'a ta ki ji'de eyina ke ge kadi n'bari ngonn kakin nan nan wa? ⁶³ Jakari dəji adi rei ki bar ndangi nya adi'ə, ningə ndangi nya'ti: «Tɔ'a in Jan.» Lo kin'ti, ta ndo'ji de'gi pəti. ⁶⁴ Low'ə'ti non, ta Jakari te, ndonn'o tuti adi elta ulə'n toji dɔ Luwə'ti. ⁶⁵ Nya kin ra bol de'gi pəti ki me be'gi'ti ki dɔ lo'ti ki non, taa go dɔnangi mbal'gi'ti ki Jude pəti, de'gi eli ta'a ki lo lo. ⁶⁶ De'gi ki oyi poyta kin ngəmi me'de'ti, ə eli eyina: «Ngonn kin a təl ri wa?» toki rɔta'ti, ji Burəbe in dɔ'a'ti.

Pa lə Jakari

- ⁶⁷ Ndil Luwə rosi Jakari ki baw ngonn, adi eltakita Luwə'ti ene:
⁶⁸ Toji ki dɔ Burəbe'ti, ki Luwə lə Isirayel,
 Tado re oo de'gi lə'ne, taa'de ilə'de taa.
⁶⁹ In ə te ki Njekaji ki nje togi ginn koji'ti lə Dabidi ki njekulə li'ə adi'je.
⁷⁰ Te si'ə toki ilə'n mbər ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti ar njay, dɔkagilo'ti
 ki mayinu.
⁷¹ Njekaji ki a taa'je ji njeban'gi'ti lə'je pəti,
 ki ji njekosi'je ta'gi'ti pəti.
⁷² In be ə, Luwə toji'n memaji lə'ne ki rɔ kaw'je'gi'ti,

‡ 1:59 1.59 Lebitiki 12.3

Num taa, me'ə olo do kunmindi'ti ki ar njay num to.

⁷³ Kunmindi kigo mində'ti ki un adi kaw'je *Abiraham.

⁷⁴ Kunmindi ki a ra kadi ji ra kulə li'ə ki kanji bol,
Loki a ta'je ji njeban'gi'ti lə'je.

⁷⁵ Kadi ji njiyə takum'ə'ti, me kar njay'ti num, me ki ra dana'ti num,
Dokagilo pəti ki j'isi'n ki do'je taa.

⁷⁶ In ngonn'm, a bari'nu njekeltakita Luwə'ti ki in nje kisi do nya'gi'ti pəti,
Tado a njiyə non Burəbe'ti kadi in ra row li'ə.

⁷⁷ Lo kin'ti, de'gi li'ə a gəri kaji ki aji'de ki gorow k'inyə go majel'gi'ti lə'de
ko.

⁷⁸ Luwə in nje memaji.

Ki takul memaji ki koo kumtondoo li'ə ə,
Kunji ki dōran'ti unji'n do'je'ti to kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji do de'gi'ti ki sii me lo ki diw'ti num,
Me ndil koy'ti num.

Tado kadi ndōr'je tarow, aw se'je do row kisimaji'ti.

⁸⁰ Ngonn kakin togi, təl de ki gəsirə me ndil'ti. Ra be dilə mbo'ti, biti
ndo ki te'n taga takum Isirayel'ti.

2

Koji Jeju

(Mat 1.18-25)

¹ Dokagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar Ogusiti un ndu'ne kadi ndangito
de'gi ki dōnangi'ti pəti me makitu'ti. ² Ndangito ki dokete kin in dokagilo'ti
ki Kiriniwusi in nje konbe dōnangi'ti ki Siri. ³ De'gi pəti awi kadi
ndangito'de, Nan nan kaa aw be koji'ne'ti. ⁴ In be ə, Jisepi kaa in bebo
Najaretit'i, dōnangi Galile'ti, isi aw bebo'ti lə Dabidi, ki bari'ə Betilehem,
dōnangi Jude'ti. Tado Jisepi in de ki ginn koji'ti lə Dabidi. ⁵ Awi kadi
ndangito'de nan'ti ki Mari ki njenduwə li'ə, ki ra ki sə'm.

⁶ Loki in Betilehem'ti non bay ningə, ndo koji ngonn lə Mari asi. ⁷ Mari
oji ngonn'ne ki dokete to ngonn ki dingəm. Bir ngonn kakin ki ku, ilə
me nya ngəm nya kusot'i lə da'gi, tado lo ki kadi ingəi to'i'ti me kəy to
mbah'gi'ti goto.

Njekul da'gi

⁸ Njekul da'gi in me mu'ti do lo'ti kin non, indəi bi taa isi ngəmi da'gi
lə'de kondə. ⁹ Ningə nyi oyi malayka lə Burəbe te bus ki rə'de'ti. Toji lə
Burəbe unji gugi do'de, adi bol təl'de. ¹⁰ Nan malayka el'de ene: «Boli el,
tado m're ki Poyta ki maji kadi madi'se. Poyta ki maji kin a in nya ronel
kibo ngayn tado lə de'gi pəti ki dōnangi'ti ne. ¹¹ In bone ə oji nje kaji
me be'ti lə Dabidi adi'se. Njekaji ki in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə,
Burəbe. ¹² Ningə nyakoji ki in a gəri'ə ə to kin: A ingəi ngonn ki kasi ki
biri'ə ki ku, ə iləi'ə me nya ngəm nya kusot'i lə da'gi.»

¹³ Tanan'ti non, bulə de'gi njerə'gi ki dōran'ti, tei, indəi rə'de nan'ti ki
malayka ki kare kakin, ningə osi pa piti Luwə eyina: ¹⁴ Toji in ki do Luwə'ti
ki nje kisi dōran'ti taa nu. Taa, kisimaji ki do dōnangi'ti, ki rə de'gi'ti ki
Luwə ndigi'de to.

¹⁵ Loki malayka'gi inyəi'de ə təli awi dōran'ti gogi, njengəm da'gi elinan
dann'de'ti eyina: «Adi j'awi biti ki Betilehem'ti j'oyi nya ki ra nya ə Burəbe
te ki do'a adi'je kin.» ¹⁶ Indəi kalangi awi ningə nyi, ingəi Mari ingi ki Jisepi,
nan'ti ki ngonn ki kasi ki iləi'ə me nya ngəm nya kusot'i lə da'gi. ¹⁷ Loki
oyi ngonn ki kasi kakin ningə, go'ti ori ginn nya'gi ki eli'de ojido ngonn ki

kasi kin. ¹⁸ De'gi pəti ki oyi ta ki njengəm da'gi ɔri go'ə, əti'de ɓol. ¹⁹ Mari ngəm nya'gi kin pəti me'ne'ti, mərta do'ti kigo'ə go'ə. ²⁰ Nje ngəm da'gi teli gogi ki pa, ki kulə toji do Luwə'ti ta'de'ti. Tado Luwə adi'de oyi nya'gi ki mbi'de ge, ki kum'de ge. Ningə nya'gi kakin rai nya ki gorow'ə inbe ki malayka ilə'n'de mbər'ə kakin to.

Toji Jeju me Kəy'ti lə Luwə

²¹ Loki ndo ki nja jijoo go koji ngonn'ti asi, ujəi mət'ɔ*, ningə indəi to'a nan Jeju. In to ki malayka el'de, loki kon'a ra ki səm'ə el bay, kadi to bari'ə'n'ə. ²² Ningə, loki ndo ki in ndo kar ro kigo ndukun'ti lə *Mojj asi†, Jisepi ingi ki Mari ai ki ngonn kakin Jerujalem'ti kadi toji'ə Burəbe, ²³ kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe eyina: «Ngann dər'gi ki dingəm pəti a in ki kində ji do'de'ti tado lə Burəbe‡.» ²⁴ Num taa, rei kadi adi'de kəmosi'gi joo eke ngann dər dum'gi joo kadikare'ti, kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti lə Burəbe§.

Pa lə Simeyon

²⁵ Dingəm kare in Jerujalem non to'a nan Simeyon. In de ki dana taa in de ki njera go ndigi'ti lə Luwə to. Isi nginə ta nje kaji Isirayel mayinu ba. Ningə Ndil Luwə in do'a'ti to. ²⁶ Ndil Luwə el kete ad'a gər toki a oy el biti kadi oo Kirisiti De ki Burəbe mbət'ə, ki kum'ne bay taa a oy. ²⁷ Ndil Luwə ɔs'ɔ kadi aw me Kəy'ti lə Luwə, ningə toki nje koji Jeju awi si'ə me kəy'ti kadi rai kigo ndukun'ti lə Burəbe. ²⁸ Simeyon taa Jeju ji'ne'ti, ningə ulə toji do Luwə ene: ²⁹ «Ngosine, Burəbe, inyə bər lə'i ad'a aw ki lapiya, kigo ta'ti lə'i nga, ³⁰ Tado kankum'm oo njekaji de'gi nga. ³¹ Kaji ki ində do'a dana takum bulə de'gi'ti pəti. ³² In kunji ki kadi unji do ginn de'gi'ti pəti, taa a in toji ki do de'gi'ti lə'i, Isirayel to.»

³³ Ta ki Simeyon el do Jeju'ti əti kon'a'gi ki baw'a'gi ɓol. ³⁴ Simeyon njangi do'de, ningə el Mari ene: «Maji kadi in gər maji, ngonn ki oj'o kin a in row kosi lə bulə de'gi num, row kində taa lə de'gi ngayn donangi Isirayel'ti to. Taa, re to nyakoji ki nje re ki takasinan el to. ³⁵ A adi mərta ki ngarme de'gi'ti ngayn, ginn'ə a te taga. Ningə ro'i'ti inbe, in kiyəro ki a gangi ndil'i dana.»

Ann ra oyo Luwə tado Jeju

³⁶ Dene kare ki njekeltakita Luwə'ti isi non, to'a nan Ann. In ngonn lə Panuwel, ginn koji'ti lə Aser. Loki taa dingəm mandi'ne'ti, isi si'ə asi ɓal siri ba par ə ngaw'a oy. Ningə ki ngosine kin, Ann togi ngayn nga. ³⁷ Bal'a in dojjijoo gidə in so. Njengawkoy kin in me Kəy'ti lə Luwə ki dokagilo'gi pəti gos'o. Kondo ki kada in me Kəy'ti lə Luwə, el si'ə ta, ɔgi ro'ne nyakuso. ³⁸ In be ə, dokagilo'ə'ti kin, in kaa te non re to. Osi pa ulə'n toji do Luwə'ti, taa elta ki do ngonn'ti kin de'gi pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jerujalem ji njeban'gi'ti ilə taa to.

³⁹ Loki nje koji Jeju rai nya'gi pəti kigo ndukun'ti lə Burəbe ningə, teli awi Galile me ɓebo'ti lə'de ki Najaret'i'ti gogi. ⁴⁰ Ningə, ngonn kakin togi, aw ki singə'ne. Rosi ki tər, taa memaji lə Luwə in si'ə nan'ti to.

Jeju in me Kəy'ti lə Luwə loki bal'a in dogi gidə in joo

⁴¹ Do ɓal'gi pəti, njekoji Jeju awi Jerujalem'ti lo ra nanyi'ti ki bari'ə nanyi Paki. ⁴² Loki Jeju ra ɓal dogi gidə in joo ningə, aw ki nje koji'ne'gi lo ra nanyi'ti toki sii rai kete kete go kuji ra'a'ti*. ⁴³ Ningə, loki ndo ra nanyi

* 2:21 2.21 Lebitiki 12.3 † 2:22 2.22 Lebitiki 12.6 ‡ 2:23 2.23 Tekitaga 13.2,12 § 2:24 2.24 Lebitiki 12.8 * 2:42 2.42 Tekitaga 12.1-27; Ndukun ki nja joo 16.1-8

tigə ə, nje koji'gi lə Jeju isi təli gogi, nan Jeju nanyi gogi Jerujalem ti. Nje koj'o'gi gəri toki nanyi gogi el. ⁴⁴ Njekoji'gi lə Jeju oyi eyina Jeju nanyi nja madi'de'gi'ti ki uni se'de row, adi njiyəi ndo kare bay taa uləi ngirə sang'a dann noji'de'gi'ti ki madi'de'gi. ⁴⁵ Sangi'ə, nan sangi'ə pi ingəi'ə el. Loki ingəi'ə el, təli tuwi do'de awi Jerujalem'ti gogi sang'a'ti. ⁴⁶ Sangi'ə biti ndo ki kon mutə ningə nyi, ingəi'ə, isi me Kəy'ti lə Luwə dann njendo ndukun'gi lə Luwə. Si dann'de'ti, sii ur mbi'ne oo'n ta'gi ki isi eli to, dəji'n'de ta to. ⁴⁷ De'gi pəti ki oyi ta kel Jeju kin, nyagər li'ə, ki ta ki tur li'ə, əti'de bol ngayn. ⁴⁸ Loki njekoj'o'gi oyi, əti'de bol ngayn, adi kon'a el'ə ene: «Ngonn'm, ra bann be in ra se'je nya be wa? Oo, j'in ki baw'i, ji ra ta sangi'ti ki non kum'je'ti.» ⁴⁹ Ningə el'de ene: «Sangi m'in tado ri wa? Maji kadi m'ra kulə me kəy'ti lə Bai kin, in gəri eke in gəri el wa?» ⁵⁰ Nan njekoj'o'gi gəri me ta li'ə kin el.

⁵¹ Ningə go'ti, Jeju təl aw se'de Najareti'ti gogi. Jeju təl ro'ne go ta'ti lə nje koji'ne'gi. Kon'a ngəm nya'gi pəti ki rai nya kin me'ne'ti. ⁵² Jeju togi daro'ne'ti num, me gosi'ti num to, adi ingə maji takum Luwə'ti num, takum de'gi'ti num pəti.

3

Jan iləmbər Poyta ki maji

(Mat 3.1-12; Mrk 1.1-8; Jan 1.19-28)

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar, ki bari'ə Tiber onbe bal dogi gidə in mi. Ningə Ponsi *Pilati ə in nje konbe donangi'ti ki Juda, Erodi in ngar donangi'ti ki Galile, Pilipi ki ngonnkon Erodi in ngar donangi'ti ki Iture ki donangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi in ngar donangi'ti ki Abilen to. ² Hann ingi ki Kayipi ə in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki rai kulə dəkagilo'ə'ti non. Ningə, dəkagilo'ə'ti non kin, Jan ki ngonn lə Jakari in diləlo'ti ə Luwə el'ə ta. ³ Jan aw donangi Jurden'ti pəti, iləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kə.» ⁴ Ra toki ndangi me makitu'ti lə njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«Ndu de madi bar diləlo'ti ene:

Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu.

⁵ Uti bolo be'gi adi asi nan,

Kusi do mbal'gi ki do gadi'gi adi asi ta nangi rerere;

Rai row'gi ki rugi gondi gondi adi ra njururu;

Rai row wor'gi adi osi nan'ti lay.

⁶ Lo kin'ti, de'gi pəti a gəri kaji ki Luwə aji'je*.»

⁷ Jan el bulə de'gi ki rei ro'a'ti kadi ra'de batəm ene: «In nje mann majel to lii pir be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re wa? ⁸ Maji kadi kulə ra'se'gi toji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə. Ningə, ononyi'se kadi eli me'se'ti eyina: “J'in ngann kaw Abiraham”. Tado adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ⁹ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə de'ti. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə.»

¹⁰ Bulə de'gi dəji Jan eyina: «In ri ə kadi ji ra wa?» ¹¹ Jan el'de ene: «De ki aw ki ku joo ə, maji kadi adi kare de ki awi'n el, ningə de ki aw ki nyakuso ə, maji kadi ra'n ki in ki awi'n el to.»

* 3:6 3.6 Tekitaga 40.3-5

¹² *Njetalambo'gi kaa, rei kadi Jan ra'de batəm tɔ. Ningə dəji Jan eyina: «Njendo, in ri ə kadi ji ra wa?» ¹³ Jan el'de ene: «Tai nar aldɔ in ki dəji'se kadi tai kin el.»

¹⁴ Njero'gi kaa dəji eyina: «Nga j'in, in ri ə kadi ji ra wa?» Jan el'de ene: «Indəi tɔgi dɔ de'ti tai nar li'ə el, ta, tətɪ ta ngom indəi dɔ'a'ti el tɔ. Rai dɔ nar nanyi'ti lə'se inbe kin par.»

Jan iləmbər de ki a re go'ə'ti
(Mat 3.11-12; Mrk 1.7-8)

¹⁵ Dɔkagilo'ə'ti kin, de'gi isi nginəi de ki a re, adi dəji rɔ'de ta ke Jan in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el bitɪ wa? ¹⁶ Ə Jan el de'gi pətɪ ene: «M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan de madi a re go'm'ti non, a ra'se batəm me Ndil Luwə, ki me por'ti. In de ki Tɔg'ɔ utə'm sanyi kulə sa li'ə kaa, m'asi tuti el. ¹⁷ Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, ɔy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

¹⁸ Jan adi de'gi ta kɔji'gi ki rangi ngayn, iləmbər Poyta ki maji.

¹⁹ Nya kare bay, Jan kɔl ki Erodi ki in nje konbe dɔnangi'ti ki Galile, tado taa ki taa Erodiyadi ki ne ngonnkon'ne, taa ra nya'gi ki rangi ki majel ngayn num tɔ. ²⁰ Nan, nya'gi ki go'ti el pətɪ ki Erodi ra kin kaa, təl uwə Jan dangay'ti dɔ'ti bay.

Jeju ra batəm
(Mat 3.13-17; Mrk 1.9-11)

²¹ Loki de'gi pətɪ rai batəm ningə, Jeju kaa ra batəm tɔ. Loki isi elta ki Luwə ningə, dɔran til. ²² Ndil Luwə, risi to dər dum be isi dɔ'a'ti. Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In Ngonn'm ki njendigi lə'm, ki in nya ronel lə'm kibo ngayn.»

Ginn kaw lə Jeju
(Mat 1.1-17)

²³ Jeju ulə ngirə kulə lə'ne, loki bal'a in dɔ mutə. Ki go gər'ə'ti ki de'gi gəri, Jeju in ngonn lə Jisepi, Jisepi ki ngonn lə Eli, ²⁴ Ningə Eli in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə *Lebi, Lebi in ngonn lə Melsi, Melsi in ngonn lə Yanay, Yanay in ngonn lə Jisepi, ²⁵ Jisepi in ngonn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonn lə Amosi, Amosi in ngonn lə Nahum, Nahum in ngonn lə Esili, Esili in ngonn lə Nagay, ²⁶ Nagay in ngonn lə Mati, Mati in ngonn lə Matatiyasi, Matatiyasi in ngonn lə Semeyinn, Semeyinn in ngonn lə Yosəki, Yosəki in ngonn lə Yoda, ²⁷ Yoda in ngonn lə Yowanan, Yowanan in ngonn lə Resa, Resa in ngonn lə Jorobabel, Jorobabel in ngonn lə Salatiyel, Salatiyel in ngonn lə Neri, ²⁸ Neri in ngonn lə Melki, Melki in ngonn lə Adi, Adi in ngonn lə Kosam, Kosam in ngonn lə Elmadam, Elmadam in ngonn lə Er, ²⁹ Er in ngonn lə Jeju, Jeju in ngonn lə Eliyəjar, Eliyəjar in ngonn lə Yorim, Yorim in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə Lebi, ³⁰ Lebi in ngonn lə Simeyon, Simeyon in ngonn lə Juda, Juda in ngonn lə Jisepi, Jisepi in ngonn lə Yonam, Yonam in ngonn lə Eliyakim, ³¹ Eliyakim in ngonn lə Meleya, Meleya in ngonn lə Mena, Mena in ngonn lə Matata, Matata in ngonn lə Natan, Natan in ngonn lə Dabidi, ³² Dabidi in ngonn lə Jese, Jese in ngonn lə Obedi, Obedi in ngonn lə Bowaji, Bowaji in ngonn lə Sala, Sala in ngonn lə Nason, ³³ Nason in ngonn lə Aminadabi, Aminadabi in ngonn lə Adimin, Adimin in ngonn lə Arni, Arni in ngonn lə Esirom, Esirom in ngonn lə Peresi, Peresi in ngonn lə Juda, ³⁴ Juda in ngonn lə Jakobi, Jakobi in ngonn lə *Isaki, Isaki in ngonn lə Abiraham, Abiraham in ngonn lə Tera, Tera in ngonn lə Nawor, ³⁵ Nawor in ngonn lə Serugi, Serugi in ngonn lə Rewu,

Rewu in ngonn læ Pelegi, Pelegi in ngonn læ Eber, Eber in ngonn læ Sala,³⁶ Sala in ngonn læ Kaynam, Kaynam in ngonn læ Arpasadi, Arpasadi in ngonn læ Səm, Səm in ngonn læ Nuwe, Nuwe in ngonn læ Lemeki,³⁷ Lemeki in ngonn læ Matusalem, Matusalem in ngonn læ Enoki, Enoki in ngonn læ Yərədi, Yərədi in ngonn læ Malelel, Malelel in ngonn læ Kaynam,³⁸ Kaynam in ngonn læ Enosi, Enosi in ngonn læ Seti, Seti ki ngonn læ Adam, Adam ki ngonn læ Luwə.

4

Su nan Jeju

(Mat 4.1-11; Mrk 1.12-13)

¹ Go Ndil Luwə'ti ki rosi Jeju, Jeju təl ta ba Jurden'ti re. Təl re ningə, Ndil Luwə ɔr'ɔ aw si'ə diləlo'ti. ² Su nan'a ndo dɔsɔ diləlo'ti. Ndo ki Jeju ra dɔsɔ kin, sɔ nya madi el, adi bo ra'a. ³ Non be, Su el'ə ene: «Re in Ngonn læ Luwə ə, adi mbal kin təl mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: De a isi ki dɔ'ne taa ki takul nyakusɔ par el*.»

⁵ Su aw ki Jeju dɔ lo'ti taa, ningə ki kum ki kində jipi, ɔj'ɔ konbe'gi ki dɔnangi'ti ne pəti ad'a oo. ⁶ Loki ɔj'ɔ ningə, təl el'ə ene: «M'a m'ad'i tɔgi dɔ konbe'gi'ti kin ki nyakingə'gi ki me'ti pəti. Tado in nya ki adi'm'in me ji'm'ti, ningə de ki me'm ndigi ə m'ad'a. ⁷ Re in, ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə, m'a m'ad'i ba pəti to yan'i.» ⁸ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: “A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi gos'o†.”»

⁹ Go'ti gogi, Su aw ki Jeju Jerujalem'ti, aw si'ə jam dɔ Kəy'ti læ Luwə taa. Loki aw si'ə taa, ningə el'ə ene: «Re in Ngonn læ Luwə ə, inyə ji'i taa ɔsi adi m'oo, ¹⁰ tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: “Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi to indəi kum'de go'i'ti.” ¹¹ Bay taa, a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el‡.» ¹² Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: A mbɔji Burəbe Luwə lə'i oo el§.» ¹³ Loki Su tigə ki nyanan'gi ki kadi n'nan'n Jeju ningə, ɔr rɔ'ne gogi sanyi rɔ'a'ti. ɔr rɔ'ne nginə'n dɔkagilo ki rangi.

De'gi ki Najareti'ti mbeti tai nyando læ Jeju

(Mat 4.12-17; Mrk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin'ti, Jeju təl re Galile. Re ki tɔgi ki in rɔ Ndil Luwə'ti. Tɔ Jeju bar ki dɔ lo'gi ki non pəti. ¹⁵ Ndo nya me kəykawnan'ti læ *Juwipi'gi. De'gi pəti uləi toji dɔ'a'ti.

De'gi ki Najareti'ti mbəti taai nyando læ Jeju

(Mat 13.54-58; Mrk 6.1-6)

¹⁶ Jeju aw Najareti'ti, ki in be ki tɔgi'ti. Toki isi ra'n kete kete, loki ndo kɔrkon asi ningə, Jeju aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. Jeju ində taa kadi n'tudə makitu. ¹⁷ Loki ində taa, adi'ə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay ki koi. Jeju rirə makitu kakin ningə, ingə ta ki ndangi eyina:

¹⁸ «Ndil Burəbe in dɔ'm'ti,
Burəbe mbəti'm kadi m'iləmbər Poyta ki maji njendo'gi.
Burəbe ulə'm kadi m'el dangay'gi ta te'de kəy dangay'ti,
Kadi m'el njekumtɔ'gi toki, kum'de a oo lo.
Kadi m'taa nje ki de'gi isi indəi kum'de ndoo m'ilə'de taa.

¹⁹ Kadi m'iləmbər bal memaji læ Burəbe kin.»

* 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:8 4.8 Ndu 6.13 ‡ 4:11 4.11 Pag 91.11-12 § 4:12 4.12 Ndu 6.16

²⁰ Go'ti, Jeju ko makitu kakin, ningə təl'n adi njekulə, ə isi nanga kadi elta. De'gi pəti ki me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi buki kum'de ki do'a'ti.

²¹ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Ta ki oyi kin, toltə'ne do'se'ti bone.» ²² De'gi pəti manyinaji lə Jeju, taa mbər memaji ki te ta'a'ti əti'de bol ki dum to adi elinan eyina: «M'a in ngonon lə Jisepi ro'je'ti ne el wa?» ²³ Be ə Jeju el'de ene: «M'gər kadi a eli'm'in kujita ki ene: “In njera de'gi monyi, aji ro'i inbe,” kin. A eli'm'in eyina: “J'oo poy nya'gi pəti ki in ra Kapernayim'ti kin, ə in ra be koji'ti ne be to adi j'oo.”» ²⁴ Jeju təl el'de bay ene: «Toki rəta'ti adi m'el'se, njekeltakita Luwə'ti, ki bekoj'o uwə ro'ne'ti maji goto. ²⁵ Ki rəta'ti, do'kagilo'ti lə njekeltakita Luwə'ti Eli, njengawko'gi in ngayn Isirayel'ti. Nan loki ndi ədi donangi'ti el bal mutə ki nanyi mehen, ə bo on ki donangi pəti*, ²⁶ de kare dann'de'ti ki Luwə ulə Eli ro'a'ti goto. In njengawko'gi ki Sarepta'ti, donangi ki Sidon'ti yo ə Luwə ulə Eli ki ro'a'ti†. ²⁷ Njebanji'gi kaa in ngayn Isirayel'ti do'kagilo'ti lə Elije to, nan in ki kare ki kadi Luwə or banji ro'a'ti ar njay goto. In Naman ki Siri'ti yo ə Luwə or banji ro'a'ti‡.» ²⁸ Loki de'gi ki sii me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi oyi ta kin, wongi tol'de pəti. ²⁹ Lo kin'ti, indəi taa tuwəi Jeju me bebo'ti ko, ningə ai si'ə jam do mbal'ti ki indəi bebo'ti. Rai'ti si'ə kadi n'suri'ə n'iləi'ə n'toli'ə ko. ³⁰ Nan Jeju ur dann'de'ti aw.

Dingəm ki ndil ki majel ra'a
(Mat 7.28-29; Mrk 1.21-28)

³¹ Jeju aw Kapernayim'ti, ki in bebo ki donangi Galile'ti. Jeju ndo nya de'gi ndo kərkon'ti. ³² Nyando li'ə əti de'gi bol ki dum. Əti'de bol ki dum tado elta ki togi ki in ro Luwə'ti. ³³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ³⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə ge ro'je'ti wa? Re kadi tujije wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ³⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki togi'ne ene: «Uti ta'i, ə te ko ro dingəm'ti kin.» Lo kin'ti, ndil ki majel bi dingəm ilə dann'de'ti, ningə te ro'a'ti um ad'a kon madi kare el. ³⁶ Nya kin əti de'gi pəti bol, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ta kin in ta ki bann ə əti bol be wa? De kam aw ki togi konbe do ndil'gi'ti ki majel, ndangi'de ki togi ki in ro Luwə'ti adi tei ko!» ³⁷ In be ə, toji lə Jeju sanan ki donangi ki non pəti.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn
(Mat 8.14-17; Mrk 1.29-34)

³⁸ Loki Jeju in kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, aw me kəy'ti lə Simon. Məm Simon ki dene, ro'a tingə ngayn. Be ə, dəji Jeju kadi ra nya madi tado li'ə. ³⁹ Jeju rugi ro'ne do'a'ti, ndangi ro ki tingə ngayn kakin adi yokiro. Kalangi ba go'ti, məm Simon ində taa ra nyakuso adi'de.

⁴⁰ Lo sol'ə, go kurkadi'ti, de'gi pəti ki awi ki de'gi ki monyi'gi ki dangi dangi rai'de, rei se'de ro Jeju'ti. Jeju ində ji'ne do'de'ti kare kare pəti adi ingəi lapiya. ⁴¹ Ndil'gi ki majel kaa tei ro de'gi'ti ngayn ki non ta'de'ti eyina: «In Ngonon lə Luwə!» Nan Jeju ndangi'de ki togi ki ngan ngayn, adi'de tarow kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji me kəykawnan'gi'ti
(Mrk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jeju te me bebo'ti aw diləlo'ti. Bulə de'gi ngayn sangi'ə, awi ingəi'ə. Loki ingəi'ə, ndigi kadi n'uwəi'ə nanga ro'de'ti kadi to aw lo el.

* 4:25 4.25 1 Ngar'gi 17.1 † 4:26 4.26 1 Ngar'gi 17.8-16 ‡ 4:27 4.27 2 Ngar'gi 5.1-14

⁴³ Nan Jeju el'de ene: «Maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji ki ojido Konbe lə Luwə ndəgi bebo'gi'ti tɔ, tado in ta kin ə Luwə ulə'm.» ⁴⁴ In be ə, Jeju ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi dɔnangi Galile'ti.

5

De'gi ki dɔkete ki Jeju bar'de

(Mat 4.18-22; Mrk 1.16-20; Jan 21.1-11)

¹ Ndo kare, loki Jeju in sanyi el ki kadi babo'ti ki Genejareti'ti. Bulə de'gi uwəi nan: a gugi gidə kadi n'oyi ta lə Luwə. ² Lo kin'ti, Jeju oo to'gi joo ki sii ngangı ba'ti. In to'gi ki mbaw'gi ki me'ti indəi'de ə ai to togi bandi'gi lə'de. ³ Jeju ala me to'ti ki kare ki in yan Simon, ningə el Simon ad'a inyə ngangı ba ə aw ki dana nden. Go'ti, Jeju isi nanga me to'ti ndo nya bulə de'gi. ⁴ Loki elta tigə ningə, el Simon ene: «Aw ki dana lo'ti ki mann ur'ti, ə iləi bandi'gi lə'se uwəi kanji'gi» ⁵ Simon təl el'ə ene: «Burəbe, j'ilə bandi kondɔ'ti biti lo ti, nan kanji kare kaa j'ingə el. Nan toki in in ə dəji'm, m'a m'ilə bandi toki el'm.» ⁶ Loki iləi bandi'gi lə'de, ɔyi kanji kɔy ki əti bol, adi bandi'gi lə'de kaa ge gangi. ⁷ Lo kin'ti, dəji madi'de'gi ki in me to'ti ki nungı kadi rei rai se'de. Madi'de'gi rei, adi ɔyi kanji kakin rosi to'gi ki joo. Kanji rosi to'gi adi to'gi ai to nduyi mann. ⁸ Loki Simon Piyər oo nya kin, osi, ɔsi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti el'ə ene: «Burəbe, ɔsi rɔ'i ngərangi rɔ'm'ti, tado m'in njeramajel.» ⁹ Simon ki mad'a'gi ki in si'ə, bol ra'de ɔji go kanji ki ɔyi me bandi'ti əti bol ngayn. ¹⁰ Jaki ki Jan ki ngann lə Jebede ki in madi nan ki Simon kaa bol ra'de tɔ. Jeju el Simon ene: «Adi bol rai el, kaw ki kete non, in de'gi nga ə a sangi'de.» ¹¹ Lo kin'ti, təli rei ki to'gi ngangı ba'ti, ningə inyəi nya'gi pəti ə uni go Jeju.

Jeju adi lapiya njebanji kare

(Mat 8.1-14; Mrk 1.40-45)

¹² Ndo ki rangi, Jeju in me bebo'ti kare, ningə dingəm kare ki banji rosi rɔ'a te non re. Loki oo Jeju ningə, osi ki takum'ne nanga non'a'ti, non ki dɔ'a'ti ene: «Burəbe re in ndigi ə a adi banji lə'm ur, kadi rɔ'm ar njay.» ¹³ Jeju ulə ji'ne ɔdi'n'ə ningə el'ə ene: «M'ndigi ə, kadi banji lə'i ur adi rɔ'i ar njay.» Ningə tanan'ti non par ə banji ur adi rɔ'a ar njay. ¹⁴ Go'ti, Jeju ad'a ndu'ne ene: «Ononyi kadi elta'a de madi ə aw ɔji rɔ'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi kadikare kujənyamosi kar rɔ toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya.»* ¹⁵ Tɔbar lə Jeju sanan ki lo lo adi de'gi rei kadi n'oyi ta li'ə ge kadi aji'n'de dɔ monyi'gi'ti lə'de ge. ¹⁶ Nan Jeju ɔr rɔ'ne aw lo'gi'ti ki to dilə tado kelta ki Luwə.

Jeju adi lapiya njerɔkoy njururu

(Mat 9.1-8; Mrk 2.1-12)

¹⁷ Ndo kare Jeju isi ndo nya de'gi ningə, *Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə sii dann de'gi'ti non tɔ. De'gi in ki ngann be'gi pəti ki dɔnangi Galile'ti, ki dɔnangi Jude, ki bebo Jerujalem. Burəbe ɔji tɔgi'ne me kaji nje monyi'gi'ti. ¹⁸ Lo kin'ti, de'gi madi oti de kare ki rɔ'a oy njururu me nya koti njemonyi'gi'ti rei si'ə rɔ Jeju'ti. Sangi row kadi n'awi si'ə kəy n'iləi'ə non Jeju'ti. ¹⁹ Nan gəri row ki kadi awi si'ə el, tado de'gi in ngayn. Be ə, alai taa, rai bolo dɔ kəy'ti ningə, tuyi njemonyi ki nya koti njemonyi'gi ki kulə, iləi'ə dann bulə de'gi'ti non Jeju'ti. ²⁰ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə,

* **5:14** 5.14 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el.

el dingəm ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ.» ²¹ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi iləi rɔ'de mərta ningə eli eyina: «De'ə kam in nan ə elta ki mal dɔ Luwə'ti be wa? Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ. De ki rangi goto.» ²² Jeju gər mərta'gi lə'de ki me'de'ti adi el'de ene: «Tadɔ ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa? ²³ Nya ki ra ə ngan ngayn el wa? Kel de kin kene: “Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ” ə ngan ngayn el eke kel'ə kene “Ində taa ə njiyə ə ngan ngayn el wa?” ²⁴ Re in be ə, m'a m'oji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerokoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ²⁵ Tanan'ti non, dingəm kakin ində taa takum de'gi'ti pəti, un tirə ki kete to'ti, ə te aw be ki kulə tɔji dɔ Luwə'ti ta'ne'ti. ²⁶ De'gi pəti, nya kin əti'de bol adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti. Bol rosi me'de adi eli eyina: «J'oo nya ki mbah bone.»

Jeju bar Lebi

(Mat 9.9-13; Mrk 2.13-17)

²⁷ Go'ti Jeju te ningə nyi oo de kare ki njetalambo kadi nje konbe'gi ki bari'ə Lebi isi me kəy taa lambo'ti. Loki oo Lebi ningə el'ə ene: «Un go'm.» ²⁸ Ningə Lebi inyə nya'gi pəti ə ində taa un go Jeju.

²⁹ Go'ti, Lebi ra nyakusɔ kibo ngayn me kəy'ti lə'ne bari'n Jeju. Lo nyakusɔ'ti kin, njetalambo'gi ki ndəgi de'gi ki rangi in se'de nan'ti non. ³⁰ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə'de bari'ta, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə isi sɔi nya ge anyinan nya ge ki njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi wa?» ³¹ Jeju un ta el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. ³² Ningə, m're tadɔ bar de'gi ki dana el, nan m're tadɔ bar de'gi ki njeramajel'gi yo kadi inyəi gorow njiyə'de ki majel.»

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kɔki nyando lə Parisi'gi el

(Mat 9.14-15; Mrk 2.18-20)

³³ Nje ki madi'gi eli Jeju eyina: «Taa taa, njendo'gi lə Jan Batisi in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ɔgi rɔ'de nyakusɔ taa isi elita ki Luwə tɔ, ə nje ki yan'i'gi isi sɔi nya ge, anyinan mann ge.» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakusɔ tanan'ti a ɔgi rɔ'de nyakusɔ ki mann kanyi wa? Dɔkagilo ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin, asi kɔgi rɔ'de nyakusɔ el.» ³⁵ Ndɔ'gi a re non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə to, a ɔgi rɔ'de nyakusɔ.

Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kɔki nyando lə Parisi'gi el

(Mat 9.16-17; Mrk 2.21-22)

³⁶ Jeju el'de kujita kare ene: «De a gangi ta ku ki sigi kadi ilə'n kum in ki kɔkɔ el. Re in be ə, ku ki sigi in ki gangi kɔ, ningə ta ku ki sigi kakin uwəi nan ki ki kɔkɔ el bay tɔ, adi joo pəti təl nya ki tuji. ³⁷ Taa de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi lo kɔ. Ningə mbu ndar'gi təli nya ki tuji kɔ. ³⁸ Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa. ³⁹ Loki de anyi yiwi kandi nju ki in mayinu ningə, a ge in ki in ngosine bay el nga. Tadɔ de'gi eli eyina: “Yiwi ki in mayinu ə maji”.»

6

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kərkon'ti

(Mat 12.1-8; Mrk 2.23-28)

¹ Ndo kare Jeju ra dər me ndoo geme'gi'ti. In ndo kərkon lə Juwipi'gi. Ningə, njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi do ko'gi ji'de'ti tēmi soi. ² Parisi'gi madi eli'de eyina: «Ra bann ə rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el be wa*?» ³ Jeju el'de ene: «Ingi tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin adi gəri maji. ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti so†, ningə təl'n adi de'gi ki go'ə'ti soi to. Soi mapa ki in nya ki maji kadi njekujənyamosi kadikare'gi par ə soi‡.» ⁵ Jeju təl el'de bay ene: «Ngonn de in be nje ndo kərkon.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Mrk 3.1-6)

⁶ *Ndo kərkon ki rangi, Jeju aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, ndo nya de'gi. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ⁷ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi wa? In ta bolo ki isi sangi kadi lə'i ta do'a'ti. ⁸ Nan Jeju gər mərta'gi lə'de, adi el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa, ra dana ne be takum de'gi'ti pəti.» Dingəm ində ra taa. ⁹ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo kərkon'ti wa? Kadi de ra maji eke kadi ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji ko wa?» ¹⁰ Jeju ində kum'ne gon'n'de ba pəti, ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne, ningə ji'ə təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, adi elinan ta dann'de'ti do nya'ti ki kadi n'rai ki Jeju.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo
(Mat 5.1, 10.1-4; Mrk 3.13-19)

¹² Me ndo'a'gi'ti kin, Jeju aw do mbal'ti tado kelta ki Luwə. Elta ki Luwə kondə'ti bito lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jeju bar njendo'gi lə'ne. Ningə mbunə njendo'gi'ti kin ə, mbəti'de dōgi gidə in joo, bar'de njekawkulə'gi. ¹⁴ Adi in Simon, ki ində to'a nan Piyər, ki ngonnkon'a Andire, ki Jaki, ki Jan, ki Pilipi, ki Batilemi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngonn lə Alpe, ki Simon ki bari'ə nje ro tado kingə do lə be lə'ne, ¹⁶ ki Judi ki ngonn lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju to.

Jeju aji njemonyi'gi dann bulə de'gi'ti
(Mat 4.24-25; Mrk 3.7-11)

¹⁷ Jeju in ki njendo'gi do mbal'ti re te lo'ti ki gidə asi nan maji ningə, ingə bulə de'gi njendo'gi lə'ne, ki bulə de'gi ngayn ki in dənangi Jude'ti ge, nje k'in bebo Jerujalem'ti ge, nje k'in bebo'gi'ti ki kadi ba'ti ki Tir ge, ki Sidon ge. Rei tado koo ta lə Jeju ge kadi aji'de do monyi'gi'ti lə'de ge. ¹⁸ Nje ki ndil'gi ki majel yəti hangal'de ingəi lapiya to. ¹⁹ Ningə bulə de'gi pəti sangi kadi n'odi ro'a, tado togi madi isi te ro'a'ti adi'de lapiya.

Majikur ki kumtondoo
(Mat 5.1-12)

²⁰ Jeju un kum'ne oo'n njendo'gi lə'ne ningə el'de ene: Majikur in lə njendo'gi, tado Konbe lə Luwə in yan'se. ²¹ Ingi ki bo isi ra'se bone, in nje majikur, tado lo ti ə a ndanni. Ingi ki sii nonyi bone, in nje majikur, tado lo ti ə a kogi. ²² Majikur in lə'se loki de'gi isi mbəti'se, de'gi isi tuwəi'se, de'gi isi taji'se, de'gi isi eli ta'gi ki majel do'se'ti, tado lə'm m'in *Ngonn de.

* 6:2 6.2 Tekitaga 34.21 † 6:4 6.4 1 Samiyel 21.2-7 ‡ 6:4 6.4 Lebitiki 24.9

- ²³ Ndo ki nya'gi kin tei do'se'ti ə, maji kadi rai ronel, turi jagira, tado nyakugə goji'se in ngayn doran'ti. Tado in be ə kaw'de'gi adi kon njekeltakita Luwə'ti kete.
- ²⁴ Nan in njenyakingə, in nje kumtondoo. In nje kumtondoo tado ingəi nya solme lə'se nga.
- ²⁵ Ingi ki bone ndanni, in nje kumtondoo, tado lo ti ə bo a ra'se. Ingi ki bone isi kogi, in nje kumtondoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo ge a nonyige.
- ²⁶ Ingi ki de'gi isi elita ki maji maji do'se'ti, in nje kumtondoo, tado in be ə kaw'de'gi rai ki nje bar ro'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el.

Ndigi njeban'gi
(Mat 5.39-47)

²⁷ Ningə ingi ki isi oyi ta lə'm, nan m'in m'el'se kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki nje ki isi osi'se ta. ²⁸ Njangi do nje ki isi manni'se, ə elita ki Luwə tado nje ki isi eli ta'gi ki majel do'se'ti.

²⁹ Re de ində dow kot'i ki kare ə, yəti dowə ki rangi ad'a bay. Re de taa ku ki ngal lə'i ə, ad'a in ki goji do'ti. ³⁰ De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə de taa nya lə'i ə dəji go'ə el to. ³¹ Nya'gi ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə, rai kah'a'ti inbe kin adi'de to. ³² Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se to par ə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa ndigi nje ki ndigi'de to. ³³ Kin ə rai maji ki nje ki rai'se maji par ningə, oyo ri ə kadi to de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa rai toki rai kin be to. ³⁴ Kin ə adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'se bang'a par gogi ə tunəi'se nya ningə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa, adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'de kor nya lə'de gogi par ə tunəi'de nya to. ³⁵ Nan ingi, maji kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki non par, ə adi de'gi tunəi'se nya nan kanji kadi indəi me'se do kingə'ti gogi el. In be ə a ingəi nyakugə goji kibo, taa a in ngann lə Njekisi do nya'gi'ti pəti to. Tado in njera maji ki de'gi ki gəri ra oyo el ki de'gi ki nje me majel. ³⁶ Maji kadi in njera maji ki ngayn toki Baw'se Luwə in njera maji ki ngayn kin be to.

Gangi ta do de'gi'ti el
(Mat 5.48, 7.1-12, 15.14, 10.24-25, 7.3-5)

³⁷ Gangi ta do de'ti el, ningə Luwə a gangi ta do'se'ti el to. Uwəi de ki ta el, ningə Luwə a uwə'se ki ta el to. Inyəi go majel lə'de ko, ningə Luwə a inyə go majel lə'se ko to. ³⁸ Adi, ə Luwə a adi'se to. Luwə a buki bəl ku'ti lə'se kadi rosi maji: a yəki, mbisə jigi jigi, buki kadi rosi re puu ko. Tado nya ki mboji'n adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se to.

³⁹ Ningə Jeju təl el'de ta kare me kujita'ti bay ene: «Njekumto a ndor njekumto madi'ne bann wa? A ndor'ə el, tado re ndor'ə ə a osi joo pəti me be'ti. ⁴⁰ Njendo in do be'ne'ti el, re in njendo ki be'ə ndo'ə nya berere berere maji ningə, a to to be'ne be.

⁴¹ «Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti inbe kin el wa? ⁴² Nan in, oo kagi ki boi ki to kum'i'ti kin el par ə, ki gorow ki bann ə a asi kadi el ngonkon'i ene: "Ngonkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin" wa? In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonkon'i'ti.

Kagi ki kanda
(Mat 12.33-37, 7.16-21)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto to. ⁴⁴ In ki kandi kagi ki sow do kaga kin ə a gəri'ə'n'ə. De a ujə kandi mbay do konn par'ti el, taa de a ujə kandi kom kagi do dole'ti el to. ⁴⁵ De ki maji, ingə kulə ra'ne ki maji me nyara ki maji'ti ki to me'ə'ti. Ningə de ki majel, ingə kulə ra'ne ki majel me nyara ki majel'ti ki to me'ə'ti to. Tado ta'gi ki te ta de'ti in nya'gi ki rosi ngarme'ə.

Təl rə go ndu'ti
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ «Ra bann ə bari'm'in "Burəbe, Burəbe" ə rai nya ki m'el'se el wa? ⁴⁷ De ki ra ki re rə'm'ti, oo ta lə'm, ə təl rə'ne go'ti ningə, in de ki to to de ki m'a m'el'se ta li'ə kam be. ⁴⁸ To to de ki njera kəy, ki ur be do gadi'ti adi ow maji, bay taa, ində ginn kəy'ti kin be. Loki mann in ningə, mann kon lo re un kəy kakin, nan asi kadi to kəy kakin el, tado ində adi ngan maji. ⁴⁹ Nan de ki oo ta lə'm, ə təl rə'ne go'ti el, to to de ki ində kəy lə'ne donangi'ti taa ne kare, ki kanji kur be kində ginn'ə'ti be. Loki mann kon re un kəy kakin ningə, nden ba bay par ə kəy budi nanga mur mur kə.»

7

Jeju aji ngonn njekulə lə kibo ki do njerə'gi ki bu
(Mat 8.5-13; Jan 4.46-54)

¹ Loki Jeju el ta'gi kin pəti bulə de'gi ningə, ətə aw Kapernayim'ti. ² Me be'ti kin, kibo do njerə'gi'ti ki bu aw ki njekulə lə'ne kare ki in monyi, to ta koy'ti. Ningə in ngonn njekulə ki be'ə ge ta li'ə ngayn. ³ Be ə, loki kibo lə njerə'gi kakin oo ta lə Jeju ningə, ulə ngatəgi'gi madi, ki in ngatəgi, lə Juwipi'gi, adi'de awi ingəi Jeju kadi dəji'ə adi re se'de aji ngonn njekulə lə'ne kin. ⁴ Loki rei ingəi Jeju ningə, nonyi do'a'ti ki nja nan'ti nan'ti eyina: «Dingəm kin, in de ki asi kadi in ra si'ə me nya dəji'ti li'ə kin, ⁵ tado ndigi'je j'in Juwipi'gi ngayn, taa in to ə ra kəykawnan lə Juwipi'gi adi'je.» ⁶ Ə Jeju ətə aw se'de. Awi, loki indəi do kəy ndəkba ningə, kibo lə njerə'gi kakin ulə madi'ne'gi madi adi awi eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndəji rə'i el. M'in m'asi kadi ur me kəy'ti lə'm el. ⁷ In tado kin ə, m'inbe m'oo rə'm kadi m'asi kaw rə'i'ti el. Nga ningə, m'dəji kadi elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁸ M'el be tado, m'in ki do'm m'in ginn təgi'ti lə nje ki do'm'ti, ningə m'aw ki njerə'gi ginn təgi'ti lə'm to. Adi re m'el ki kare m'ene: "Aw!" ningə aw; re m'el ki nungi m'ene: "Re!" ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!" ningə ra nya'a kakin to.»

⁹ Loki Jeju oo ta'gi kin ningə, piti kibo lə njerə'gi kakin, ningə təl kum'ne ki do bulə de'gi'ti ki a njiyəi go'ə'ti, el'de ene: «Adi m'el'se, ko kunme ki be kin, donangi ki Isirayel'ti inbe kaa, m'ingə el bay.» ¹⁰ Loki njekawkulə'gi eyina n'təli be ningə nyi ingəi ngonn njekulə kakin, ingə lapiya adi isi kare.

Jeju adi ngonn ki basa ki Nayim təsi ndəl

¹¹ Jeju ətə non aw bebo'ti ki to'a nan Nayim. *Njendo'gi li'ə ki bulə de'gi ngayn uni go'ə ai si'ə. ¹² Loki rei tei ndəkba ki tarow ki ur ki me be'ti kakin ningə, de'gi isi ai ki de ki oy kadi duwi'ə. De ki oy kakin in ngonn lə dene ki njengawkoy kare be. In ngonn'o ki dingəm ki kareba be, adi bulə de'gi ngayn ki me be'ti, isi dani dene kakin lo duw ngonn'o'ti. ¹³ Loki Jeju oo dene kakin ningə, to rə'a ngayn adi oo kumtondoo li'ə, adi el ene: «Non el.» ¹⁴ Jeju aw kadi kəsi ninn'ti, ulə ji'ne ətə'n. Njekoti ninn'gi rai

nangi, ningə Jeju el ene: «Basa, m'el'i kadi ində taa!»¹⁵ Ningə njekoy in sii taa, ə ulə ngirə kelta. Jeju təl ulə ji kon'a'ti.¹⁶ De'gi pəti, nya'gi kin əti'de bol, adi uləi təji dɔ Luwə'ti eyina: «Njekeltakita Luwə'ti kare kibo te dann'je'ti ne: Luwə re ra ki de'gi lə'ne.»¹⁷ Nya ki ra nya kin, poy'o asi dɔnangi ki Jude pəti ki ngann be'gi ki gugi dɔ'a.

Jan Batisi dəji ta ki dɔ Jeju'ti

(Mat 11.2-6)

¹⁸ Njendo'gi lə Jan ɔri'ə poy nya ki ra nya kin adi'ə oo, ə Jan bar njendo'gi lə'ne joo,¹⁹ ulə'de rɔ Burəbe'ti adi dəji'ə eyina: «In ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ki maji kadi a re kakin eke, in nanyi non bay kadi to ji nginə wa?»

²⁰ Loki rei tei rɔ Jeju'ti, eli'ə eyina «In Jan Batisi ə ulə'je ki rɔ'i'ti kadi ji dəji ke “in in ə in Kirisiti ki maji kadi a re kakin wa ke, in nanyi non bay kadi to ji nginə wa?”»

²¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe ki isi dəji'ə ta kin, Jeju isi aji njemonyi'gi ngayn num, nje mote'gi num, isi tuwə ndil'gi ki majel dɔ de'gi'ti num, taa adi njekumtɔ'gi ngayn oyi lo num tɔ.²² Ningə ulə njekulə'gi lə Jan ene: «Ai eli Jan nya'gi ki kum'se ki mbi'se oo kin. Oyi ne kadi njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyəi maji, njebanji'gi ingəi rɔ ki ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, taa Poyta ki maji osi mbi njendoo'gi'ti tɔ.²³ De ki inyə ta kunme'ne el, in nje majikur.»

Jeju elta ki dɔ Jan'ti

(Mat 11.7-11)

²⁴ Loki njekawkita'gi lə Jan təli awi, Jeju ulə ngirə kelta ki dɔ Jan'ti bulə de'gi. Jeju dəji'de ene: «In ri ə awi gonyi diləlo'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa?²⁵ A re in in el ə, in ri ə ai gonyi wa? In dingəm ki ɔɔ ku ki ndole maji kin wa? Nga nje ki ɔyi ku tɔbar, ə sii lo'gi'ti ki sol lom, sii ginn kəy'ti lə ngar'gi.²⁶ Eke in ri ə ai gonyi wa? Re in njekeltakita Luwə'ti ə ai oyi'ə ə, m'ene oyo, in de ki utə njekeltakita Luwə'ti bay.²⁷ Tado in ə in de ki njekawkita ki Makitu lə Luwə elta ki dɔ'a'ti ene: “M'a m'ulə ki njekawkita lə'm nonyi'ti. M'ulə kadi te tarow nonyi'ti*.”²⁸ M'el'se kadi in gəri toki dann de'gi'ti pəti ki dene oji'de kin, de kibo utə Jan goto. Nan ki ngosine kin, de ki in ki du ngayn me Konbe lə Luwə bo utə Jan.²⁹ De'gi pəti ki oyi ta li'ə, nan'ti ki njetalambo'gi gəri kadi Luwə ra nya ki dana, adi adi Jan ra'de batəm.³⁰ Nan Parisi'gi ki njendo ndukun'gi ɔsi nya ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'de ngərəngi, adi mbeti kadi Jan ra'de batəm.³¹ M'oo de ki kadi m'un'ə m'oji'n de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone kin el, taainan ki nan wa kaa m'gər el.³² M'oo kadi taainan nan ki ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari nan ki yo ge ki ne ge eyina: “Ji kɔl nal kadi ndami ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi ə mbəti non.”³³ Jan Batisi re, ə sɔ mapa el num anyi yiwi kandi nju el num, ningə eli eyina: “Dɔ'a majel.”³⁴ Ə Ngonn de re, sɔ nya num, anyi num, ningə təli eli eyina: “In ki nje kusɔ nya kədi ki nje nya kanyi, ki uwə madi ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi,” bay tɔ.³⁵ Nan nje taa gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə in gosi ki dana.»

Jeju aw me kəy'ti lə Parisi kare ki bari'ə nan Simon

³⁶ Parisi kare bar Jeju kadi aw sɔ sə'ne nya. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nya kusɔ'ti.³⁷ Lo kin'ti, dene kare ki me bebo'ti kin te non re. In dene ki njera kaya, ə gər kadi Jeju isi kəy lə Parisi ki bari'ə Simon kin non. Re ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi.³⁸ Dene isi go Jeju'ti, nja'a'ti, ki mann non

* 7:27 7.27 Mal 3.1

kum'ne'ti. Yom nja Jeju ki mann kum'ne, ningə bər ki bisi dɔ'ne. Go'ti, təl njuw nja Jeju, ningə ɔy hu ki ətɪ maji kakin səm'ti. ³⁹ Lo kin'ti, Parisi ki bər Jeju bə lə'ne kakin el me'ne'ti ene: «Kin ə re dingəm kin in njekeltakita Luwə'ti toki rɔta'ti ə, asi kadi a gər dene ki isi ɔd'ɔ kin, asi kadi a gər toki in njera kaya.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Simon, m'aw ki ta kare ne kadi m'el'i.» Nga a Simon ilə Jeju'ti ene: «Njendo de'gi, el'm.» ⁴¹ Ningə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare adi nar de'gi joo, ində kirə'ti. Ki kare kadi a ugə kirə ki lo kulə ki ndɔ bu mi, ə ki nungi kadi in kadi a ugə kirə ki lo kulə'ti ki ndɔ dɔ mi tɔ. ⁴² Nan loki asi kadi ugəi kirə kakin dɔ'de'ti el, dingəm ki nje nar kakin inyə kɔ kigo memaji'ti adi'de joo pəti. Eke dann de'gi'ti ki joo kin, in ki ra a ndigi dingəm ki nje nar kin ngayn wa?» ⁴³ Ningə Simon ilə Jeju'ti ene: «Ta lə'i in rɔta. M'oo kadi in in ki nar ki dɔ'a'ti in ngayn ə bə'ə inyə kɔ kigo memaji'ti kin ə a ndigi nje nar kin ngayn.» Ə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in rɔta.»

⁴⁴ Ningə təl kum'ne ki dɔ dene'ti kakin, ningə el Simon ene: «Oo dene kin wa? M're bə lə'i, ə mann ki kare kaa mbəl dɔ nja'm'ti el, nan in, nyom nja'm ki mann kum'ne, taa bər ki bisi dɔ'ne bay. ⁴⁵ In uwə'm ki rɔ'i'ti ki kində kɔtinan nan'ti el, nan in, loki m'ur kəy nu, ra kulə kində kɔti'ne yan'm'ti togi'n nja'm uwə'm ki rɔ'ne'ti. ⁴⁶ In uri hu ki ətɪ maji dɔ'm'ti el, nan in mbəl hu ki ətɪ maji gidi njam'gi'ti. ⁴⁷ Be ningə, m'a m'el'i toki in ki gorow majel'gi li'ə ki ngayn ki k'inyə kin ə, ɔji'n ndiginan ki ətɪ bɔl kin. Ningə de ki majel'gi li'ə in ki k'inyə go kɔ ngayn el, a tɔji ndiginan ki ngayn el tɔ.» ⁴⁸ Ə Jeju el dene kakin ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ kad'i.» ⁴⁹ Lo kin'ti, de'gi madi ki sii si'ə ta nyakusɔ'ti uləi ngirə kel me de'ti eyina: «De kin in nan ə aw bitɪ kadi inyə go majel lə de'gi kɔ wa?» ⁵⁰ Nan Jeju el dene ene: «Kunme lə'i aj'i, aw ki lapiya.»

8

Dene'gi ki njiyəi go Jeju'ti

¹ Go'ti, Jeju aw ki bebo'gi ki bebo'gi, ki ngann be'gi ki ngann be'gi, elta, iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido konbɛ lə Luwə. Njendo'gi li'ə ki dɔgi gidə in joo in si'ə nan'ti. ² Taa, dene'gi madi ki ndɔki Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ'de'ti kɔ ge, in ki adi'de lapiya dɔ monyi'gi'ti lə'de ge kin kaa in non tɔ. Adi in Mari ki Magidala ki ndɔki Jeju tuwə ndil'gi ki majel siri dɔ'a'ti kɔ kin num, ³ Jann ki ne Suja, ki in dingəm ki njengəm nya lə Erodɪ kin num, Sujann num, taa ndəgi dene'gi ki rangi ngayn bay tɔ. In kin ə in dene'gi ki njera ki Jeju ki nyakingə'gi lə'de.

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti (Mat 13.1-9; Mrk 4.1-9)

⁴ Bulə de'gi ki in ki bebo'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ Jeju'ti, ə Jeju el'de kujita madi ene: ⁵ «Njendɔ kare aw kadi duw ko nya. Ningə dɔkagilo ki a ilə'n ko nya, kandi ko'gi madi tosi dɔ row'ti, adi de'gi njiyəi dɔ'ti, yəl'gi turi kaki. ⁶ Kandi ko'gi madi tosi dɔnangi wor'ti, adi loki mbi'ə'gi ene n'tei ningə tɔli tuti kurum, tado loki sol ki kadi uləi ngirə'de'ti goto. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi tɔgi se'de nan'ti, tɔli ndəmi'de mbɔl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dɔnangi'ti ki maji, adi tɔgi, kandi'de tei. Dɔ'a ki kare andi asi bu bu.» Nga ningə Jeju tolta ta lə'ne kin ene: «De ki aw mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju el'n ta me kujita'ti (Mat 13.10-17; Mrk 4.10-12)

⁹ Njendo'gi læ Jeju dæji'ə eyina ke kujita kin me'ə in ri wa? ¹⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe læ Luwə adi in gəri, nan ndəgə'gi, nya kin in ki kɔji'de ki kujita, tado kadi: “Re kum'de oo lo maji kaa oyi nya el, Mbi'de oo dɔ ta maji kaa gəri me'ə el.*”»

Jeju ɔr me kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mat 13.18-23; Mrk 4.13-20)

¹¹ Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Kujita kin, me'ə ə to kin: Kandi ko, in ta læ Luwə. ¹² In ki tosi dɔ row'ti, in de'gi madi ki oyi ta læ Luwə, ningə Su re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kɔ, nan to panyata in uni me'de adi Jeju kadi ingəi kaji. ¹³ Kandi ko ki tosi dɔnangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwə ningə, taai ki rɔnel, nan lo kadi ta kin ulə ngirə'ne me'de ngan goto. Uni me'de ngonn kagilo ki nden be par, nan loki kon'gi rei ningə, inyəi go kunme lə'de kɔ. ¹⁴ Kandi ko ki tosi dann konn'ti, in de'gi ki oyi ta, nan go'ti, me ki ra sururu, ki nya maji'gi, ki koo maji rɔ ki dɔnangi'ti ne ɔgi'de kadi tɔgi gangi me kunme'ti lə'de ə gəsirəi. ¹⁵ Ningə kandi ko ki tosi dɔnangi'ti ki maji, in de'gi ki oyi ta læ Luwə ki ngar me'de ki maji, ngarme ki rɔta'ti, ningə ngəmi me'de'ti, uwəi tɔgi'de ba, adi kandi kulə lə'de te.

Kujita ki dɔ kunj'i ti
(Mrk 4.21-25)

¹⁶ «De a ində por lambi'ti kadi dow ngo dɔ'ti el, taa ində ginn tirə'ti el tɔ. A ində dɔ nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə. ¹⁷ Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Tado nya ki to lo kiyə'ti, ki ginn'ə a te el goto tɔ. ¹⁸ Maji kadi uri mbi'se maji oyi dɔ ta ki isi oyi, um kadi oyi ki non be el. Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki ində me'ne dɔ'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi
(Mat 12.46-50; Mrk 3.31-35)

¹⁹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei kadi n'oyi'ə, nan lo kadi tei rɔ'a'ti goto tado bulə de'gi ki in ngayn. ²⁰ Ə eli'ə taa eyina: «Kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, gei koyi nu.» ²¹ Ningə Jeju təl el'de ene: «Kon'm ki ngannkon'm'gi ə in de'gi ki oyi ta læ Luwə, ningə təli rɔ'de go'ti, ə rai kulə.»

Jeju ndangi nəl adi ra lokati
(Mat 8.18, 23-27; Mrk 4.35-41)

²² Ndo kare, Jeju ala me to'ti in ki njendo'gi læ'ne, ningə el'de ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» Ningə awi. ²³ Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ningə, Jeju to bi kanum. Ə nəl kibo ngayn osi dɔ ba'ti, ra adi mann rɔsi to, in ta koy'ti. ²⁴ Lo kin'ti, njendo'gi rei ki rɔ Jeju'ti, ndəli'ə ki non ta'de'ti eyina: «Njendo de'gi, Njendo de'gi, j'isi j'oyi!» Loki Jeju ndəl, ndangi nəl'gi ki pungum mann'gi adi təli toi keke, lo to jijiji. ²⁵ Ningə el njendo'gi ene: «Kunme lə'se to ra be tɔ bay ə?» Nga ningə bol ra'de, nya kin əti'de bol ngayn adi dæji nan ta dann'de'ti eyina: «De inbe kam in nan ə nəl ki mann kaa el'de ta par ə təli rɔ'de go'ə'ti be wa?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'ti kare be
(Mat 8.28-34; Mrk 5.1-20)

* 8:10 8.10 Ejay 6.9

²⁶ Jeju ingi ki njendo'gi læ'ne rei tei dɔnangi'ti ki Gerasa, ki ra ta be'ti ki Galile. ²⁷ Loki Jeju in me to'ti ur ki nanga ningə, dingəm kare ki me be'ti ki Gerasa, in non re ki rɔ Jeju'ti. In dingəm ki ndil'gi ki majel rai'ə. Asi dɔkagilo ngayn, dingəm kin ulə ku rɔ'ne'ti el num, isi be me kəy'ti el num. Lo kis'ə in dɔbadi'gi'ti par. ²⁸ Loki oo Jeju ningə, osi nangi nja'a'ti, ningə elta ki ndu'ne ki boi ene: «Jeju, ki Ngonn læ Luwə ki njekisi dɔ nya'gi'ti pəti, in ri ə ge rɔ'm'ti wa? Nja'i ba, adi'm kon el.» ²⁹ El be tado Jeju adi ndu'ne ndil ki majel kadi te rɔ dingəm'ti kin kɔ. Nja ngayn ndil ki majel kin in ki dingəm kakin ningə ra'a. De'gi dɔi'ə ki kulə gindi ge, uləi kangila gindi nja'a'ti ge, nan gangi kulə gindi'gi kin riw riw ə təti kangila gindi'gi kin nɔsi nɔsi rɔ'ne'ti kɔ, ningə ndil'gi ki majel ɔsi'ə adi aw ki diləlo diləlo. ³⁰ Ə Jeju dəj'ə ene: «Tɔ'i nan nan?» Anyi ilə Jeju'ti ene: «Tɔ'm nan bulə njerɔ'gi.» Tado ndil'gi ki majel ngayn uri me'ə'ti. ³¹ Lo kin'ti, ndil'gi ki majel kakin nonyi dɔ Jeju'ti kadi adi'de n'awi bolobe'ti ki dɔboy'o goto. ³² Bulə kɔsongi'gi rai lo'ti kin non ra ɔi nya dɔ mbal'ti, ə ndil'gi ki majel kakin nonyi dɔ Jeju'ti kadi adi'de n'awi me'de'ti. Anyi Jeju adi'de tarow kadi awi me'de'ti. ³³ Ndil'gi ki majel tei me dingəm'ti, awi uri me kɔsongi'gi'ti kakin. Ningə nyi, kɔsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³⁴ Loki de'gi ki njengəm kɔsongi'gi oyi nya ki ra nya kin ningə, anyinan awi me bebo'ti ki ngann be'gi, ɔri poy nya ki ra nya kin de'gi. ³⁵ De'gi tei ai kadi n'oyi nya ki ra nya kin. Be ə, loki rei tei rɔ Jeju'ti ningə, oyi dingəm ki ndil'gi ki majel tei me'ə'ti kakin, isi nja Jeju'ti. Oyi'ə kadi isi ki ku rɔ'ne'ti, ki hangal ki maji, adi əti'de bol. ³⁶ Nje ki rai lo nya'ti ki ra nya kin, ɔri madi'de'gi poy'o, toji row ki dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kin ingə'n lapiya. ³⁷ Lo kin'ti non be, de'gi ki dɔnangi Gerasa'ti, bol tɔl'de, adi dəji Jeju kadi inyə dɔnangi læ'de ə aw. Ə Jeju al me to'ti, təl gogi. ³⁸ Dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ'a'ti kɔ kakin dəji Jeju kadi n'aw si'ə, nan Jeju tuwə. ³⁹ Ene: «In təl aw be, ɔr poy nya'gi pəti ki Luwə ra sə'i kin adi de'gi oyi.» Be ə, dingəm aw iləmbər nya ki Jeju ra si'ə kin me bebo'ti ba pəti.

*Ta læ ngonn læ Jayrusi ki dene ki ta læ dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Mrk 5.21-43)*

⁴⁰ Loki Jeju təl re, bulə de'gi uwəi'ə ki rɔ'de maji, tado pəti isi nginəi'ə. ⁴¹ Ningə nyi dingəm kare ki tɔ'a nan Jayrusi, ki in njekundo kəykawnan læ Juwipi'gi in non re. Re osi nja Jeju'ti, non dɔ'a'ti kadi re aw be læ'ne. ⁴² Kadi aw be læ'ne tado ngonn'o ki dene ki in kareba, bal'a in dɔgi gidə in joo to ta koy'ti. Loki Jeju isi aw, bulə de'gi mborei'ə ki yo ge ki ne ge, lo kɔrkon goto. ⁴³ Dann bulə de'gi'ti kin, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo in non. Dene kin tuji nyakingə læ'ne kɔ pəti ji njera de'gi monyi'ti, nan de ki kadi ad'a lapiya goto. ⁴⁴ Dene re ndəkba rɔ Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku læ Jeju par ə, tanan'ti non, mosi gangi rɔ'a'ti. ⁴⁵ Low'ə'ti non Jeju dəji ene: «Nan ə ɔdi'm wa?» Ningə de'gi pəti manji'ə'ti eyina n'odi'ə el. Nga ə Piyər el'ə ene: «Burəbe, in de'gi ki rosi gid'i, ə mborei nu ki yo ge ki ne ge kin ə ɔdi nu.» ⁴⁶ Nan Jeju ene: «De madi ɔdi'm, m'gər kadi tɔgi te rɔ'm'ti.» ⁴⁷ Loki dene oo kadi nya ki n'ra kin Jeju gər ningə, dadi par par, osi nja Jeju'ti. Ningə takum de'gi'ti pəti, ɔr go nya ki ra adi n'od'n Jeju kin. Taa, ɔr'de go kingə ki ingə lapiya tanan'ti non par kin tɔ. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme læ'i aj'i. Aw ki lapiya.» ⁴⁹ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de kare in be læ njekundo kəykawnan læ Juwipi'gi re. Re el Jayrusi ene: «Ngonn'i oy, in ndɔji Njendo de'gi el nga.» ⁵⁰ Nan Jeju ki oo dɔ ta kin el Jayrusi ene: «Adi əti bol el, un me'i par, ə a

aji.» ⁵¹ Loki rei tei me kəy'ti, Jeju inyə tarow adi de ur kəy go ngonn'ti el. Adi Piyər num, Jan num, Jaki num, baw ngonn ingi ki kon ngonn num to par ə uri si'ə kəy go ngonn'ti. ⁵² De'gi pəti nonyi ge ndingəi rə'de ge tado ngonn, nan Jeju el'de ene: «Nonyi el, ngonn oy el, to bi to to.» ⁵³ Anyi uwəi Jeju kogi, tado gəri kadi ngonn oy. ⁵⁴ Nan Jeju uwə ji ngonn, ningə bə'r'a ene: «Ngonn'm ki dene, ində taa.» ⁵⁵ Lo kin'ti, ngonn ki dene təsi ndəl, ndil'ə re rə'a'ti adi ində taa tanan'ti non. Anyi Jeju dəji'de kadi adi'ə nya sɔ. ⁵⁶ Nya kin ra bəl njekoj'o'gi ngayn. Nan Jeju un ndu'ne kadi eli taa de madi el.

9

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo

(Mat 10.1-9, 11-14; Mrk 6.6-13)

¹ Jeju bə'r njendo'gi ki dɔgi gidə in joo, adi'de tɔgi konbɛ dɔ ndil'gi ki majel'ti pəti, taa kadi aji nje monyi'gi tɔ. ² Jeju ulə'de kadi iləi mbər Poyta ki maji ki ɔjido konbɛ lə Luwə, taa kadi adi lapiya de'gi tɔ. ³ Ningə el'de ene: «Uni nya madi tado dɔ row el num, uni kagi təsi el num, uni bəl el num, uni mapa el num, uni nar el num, taa kadi ai ki ku rə'se joo el num tɔ. ⁴ Ə me kəy ki ra ki uri'ti ningə, a si səm'ti non biti kadi awi. ⁵ A re de'gi ki me bə'ti pəti uwəi'se ki rə'de'ti el ningə, loki isi tei me bə'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti*, kadi to to nya ndəji ndu'de.» ⁶ Njendo'gi iləi dɔ'de ai ki dɔbɛ dɔbɛ, iləi mbər Poyta ki maji taa aji njemonyi'gi ki lo lo tɔ.

Ta ndɔji Erodi dɔ Jeju'ti

(Mat 14.1-2; Mrk 6.14-16)

⁷ Erodi ki in nje konbɛ dɔnangi'ti ki Galile, oo poy nya'gi ki isi rai nya. Loki oo ningə, ta ndɔj'ɔ dɔ Jeju'ti, tado de'gi madi eli eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti.» ⁸ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekelta ki ta Luwə'ti ə te.» Nje ki rangi bay eli eyina: «In de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki kete'gi kin ə ki kare ində taa dann njekoy'gi'ti.» ⁹ Lo kin'ti Erodi el ene: «Jan, in m'inbe ə ndɔki madi gangi dɔ'a, nga in nan bay ə m'nji m'oo ta'gi ki be kin dɔ'a'ti wa kaa m'gər el.» Anyi sangi kadi n'oo Jeju.

Jeju adi nyakusɔ dingəm'gi dər mi sɔi

(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44)

¹⁰ Loki njekawkulə'gi təli non rei ningə, ɔri Jeju poy nya'gi ki rai adi'ə oo. Ə Jeju ɔr'de, aw se'de gədikare kadi bebo'ti ki bari'ə Betisayda. ¹¹ Nan bulə de'gi gəri go'de, adi ai go'de'ti. Jeju uwə'de ki rə'ne'ti, el'de ta ki dɔ Konbɛ'ti lə Luwə, taa aji nje'gi ki sangi lapiya lə rə'de tɔ. ¹² Ningə loki kadi aw to ur, njendo'gi ki dɔgi gidə in joo, rei rə Jeju'ti eli'ə eyina: «Inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbɛ'gi'ti ki lo ndɔɔ'gi'ti sangi lo to ge ki nyakusɔ ge, tado lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti.» ¹³ Nan Jeju el'de ene: «Inbɛ'gi adi'de nya sɔi.» Ə njendo'gi eli eyina: «J'aw ki mapa mi ə kanji joo inbe be tɔ par, adi re in be el wa ningə kadi j'inbe j'aw ji ndogi mapa tado lə bulə de'gi kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dingəm'gi asi dər mi low'ə'ti non. Nan Jeju el njendo'gi ene: «Adi'de sii nanga, uwəi nan asi dɔ mi dɔ mi be.» ¹⁵ Njendo'gi rai toki Jeju el'n'de, adi adi'de sii nanga pəti. ¹⁶ Ə Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, ningə un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakusɔ kin. Go'ti, Jeju uwə mapa'gi kakin gangi nan'ti, ə təl'n adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. ¹⁷ De'gi pəti sɔi nya ndanni maji.

* 9:5 9.5 Ta lə kində bu ki nja'ti kɔ ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki dɔ'ti ki in ginn'ti nanga.

Ningə, njendo'gi ɔyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo bay.

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti
(Mat 16.13-21; Mrk 8.27-31)

¹⁸ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə gədikare, njendo'gi li'ə in si'ə nan'ti, ə Jeju dəji'de ene: «Bulə de'gi isi elita ki dɔ'm'ti toki m'in nan wa?» ¹⁹ Ə iləi'ə'ti eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi, nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekeltakita Luwə'ti ki kete kin, ə in ki kare dann'de'ti ində taa dann njekoy'gi'ti.» ²⁰ Ningə Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?» Anyi Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» ²¹ Jeju ilə ndu'ne ki tɔgi'ne kadi elita kin de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne taa lo koy'ti
(Mat 16.24-28; Mrk 8.34-9.1)

²² Jeju ilə dɔ ta'ti kin ene: «Maji kadi Ngonn de ingə kon ngayn, ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi a mbəti'ə. De'gi a tɔli'ə, nan ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o ningə, a te lo koy'ti.» ²³ Go'ti, Jeju el de'gi pəti ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rɔ'ne to nya madi el, kadi ndɔ'gi kare kare pəti inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁴ Toki rɔta'ti, de ki ge kaji rɔ'ne n'inbe dɔnangi'ti ne a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm, a aji rɔ'ne tɔ. ²⁵ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan kadi inbe ilə rɔ'ne kɔ eke tuji rɔ'ne ningə, maj'a to ra be wa? ²⁶ Toki rɔta'ti, re rɔ de madi sɔl'ɔ tado lə'm, eke tado ta lə'm ningə, m'in Ngonn de kaa, m'a m'ra rɔsɔl dɔ'a'ti tɔ, ndɔ'a'ti ki m'a m're'n me tɔji'ti lə'm, ki me tɔji'ti lə Bai, ki me tɔji'ti lə malayka'gi ki ari njay.» ²⁷ Toki rɔta'ti adi m'el'se, de'gi madi dann'se'ti ne a ɔyi el bay ə, a ɔyi Konbe lə Luwə taa.

Jeju mbəl rɔ'ne
(Mat 17.1-8; Mrk 9.2-8)

²⁸ Ndo jijoo go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ɔr Piyər num, Jan num, taa Jaki num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'ti kadi n'elita ki Luwə. ²⁹ Loki Jeju isi elta ki Luwə ningə, takum'ə mbəl, taa ku li'ə təl nda bal bal tɔ. ³⁰ Ningə low'ə'ti non, dingəm'gi joo a eli si'ə ta. Dingəm'gi kakin in Moji in ki Eli. ³¹ Tei me tɔji'ti, a eli si'ə ta ɔjido kaw ki a aw Jerujalem'ti kadi ɔy, tɔl'n ta kulə lə'ne. ³² Piyər in ki madi'ne'gi, bi tɔl'de kanum. Ə loki ene n'ndəli ningə, ɔyi tɔji lə Jeju ki dingəm'gi ki joo ki rai si'ə. ³³ Loki dingəm'gi kakin inyəi Jeju ə isi awi ningə, Piyər el Jeju ene: «Njendo, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə ki kare in yan Eli tɔ.» Piyər gər me ta ki isi el kin el. ³⁴ Ə loki a elta to kel ba bay ningə, kilndi in re dow dɔ'de bigum. Lo ki kilndi isi dow dɔ'de kin, bɔl tɔl njendo'gi. ³⁵ Lo kin'ti, ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, in ə in de ki m'mbət'ə, ə ɔyi ta li'ə.» ³⁶ Go ndu ta'ti kin, Jeju təl nanyi ki kar'ne ba, de oo de madi ki rangi kad'a'ti el. Njendo'gi ngəmi ta'de, taa de madi kare ki dann'de'ti non, ki ndɔ'a'ti kin elta dɔ nya'gi'ti ki ɔyi kin goto.

Jeju aji ngonn ki ndil ki majel ra'a
(Mat 17.14-18; Mrk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ki mutə in dɔ mbal'ti isi uri ki nanga ningə, bulə de'gi ngayn tiləi kum'ə. ³⁸ Ningə dann bulə de'gi'ti kakin, dingəm kare un ndu'ne ki taa ene: «Njendo de'gi, m'non ki dɔ'i'ti

kadi gon ngonn'm kin adi'm, tado in ki kar'ne ba ji'm'ti. ³⁹ Dokagilo'gi madi ningə, ndil ki majel a uwə, ra'a adi ur kol, ə yək'ə ki tōgi'ne, adi pulum taa uwə jugi jugi. A ad'a kon ratata, to nya ki a inyə el be bay taa təl inyə. ⁴⁰ Be ə, m'dəji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dō'a'ti kō, nan asi el.» ⁴¹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dokagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, ke kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann bay taa wa? Re ki ngonn'i rō'm'ti ne.» ⁴² Loki ngonn isi re ndəkba ki rō Jeju'ti ningə, ndil ki majel kakin un'ə, ot'ot nanga, yək'ə ki tōgi'ne, nan Jeju ndangi ndil ki majel ki tōgi'ne ad'a te rō ngonn'ti, adi ngonn ingə lapiya, ningə təl si'ə adi baw'a. ⁴³ Lo kin'ti, de'gi pəti, ndil'de te anyi ur kaki ojido tōgi Luwə ki əti bol kin.

Jeju təl el bay kadi n'a n'oy
(Mat 17.22-23; Mrk 9.30-32)

Loki de'gi pəti, nya'gi pəti ki Jeju ra, əti'de bol, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: ⁴⁴ «Oyi ta ki m'aw to m'el'se kin maji: A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti.» ⁴⁵ Nan njendo'gi gəri me ta kin el. Ta kin to ki ndəmə ba kadi gəri me'ə el. Ningə boli kadi dəji ta Jeju dō'ti to.

Jeju un ta lə ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi lə'ne
(Mat 18.1-5; Mrk 9.33-37)

⁴⁶ Njendo'gi uləi ngirə manjinan ta'ti kadi n'gəri ke nan dann'de'ti ə in kibo wa? ⁴⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi un ngonn ki du, ur'ə ad'a ra gədi'ne'ti, ⁴⁸ ningə el'de ene: «Re de madi uwə ngonn ki be kin ki rō'ne'ti me tō'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm ki rō'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki rō'ne'ti, in njekulə'm ə uwə ki rō'ne'ti.» Toki rōta'ti, de ki in ə in ki du ngayn dann'se'ti, in de'ə kin ə in kibo dann'se'ti.

De ki in nje kosi'm ta el in de lə'm
(Mrk 9.38-41)

⁴⁹ Jan un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki a tuwə ndil'gi ki majel me tō'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'og'ot dō ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.» ⁵⁰ Nan Jeju ilə'ti ene: «Ogi'ə dō el, tado de ki osi'se ta el in de lə'se.»

Ngonn be kare ki Samari'ti mbəti kuwə Jeju ki rō'ne'ti

⁵¹ Loki dokagilo nanyi ndəkba kadi a uni Jeju ai si'ə dōran'ti, Jeju ilə ndu'ne kadi ri ri kaa n'aw Jerujalem'ti. ⁵² Be ə, ulə njekawkulə'gi non'ne'ti kete. Njekawkita'gi awi, uri me ngonnbe'ti ki *Samari kadi rai go re lə Jeju kete. ⁵³ Nan de'gi ki ngonn be'ti kakin mbeti kuwə Jeju ki rō'de'ti tado isi aw ki Jerujalem. ⁵⁴ Loki njendo'gi li'ə, Jaki ingi ki Jan oyi ta kin ningə, eli Jeju eyina: «Burebe, in ndigi kadi ji dəji por j'ad'a in dōran'ti, osi dō'de'ti, row'de kō wa?» ⁵⁵ Ə Jeju təl kum'ne rō'de'ti, ndangi'de ene: Ndil ki ində ta me'se'ti kin ke in gəri in ndil ki to tanan bann wa? ⁵⁶ [Tado Ngonn de re kadi to kaji de'gi um kadi tuji de'gi el†.] Ningə uni row, ai ngonn be'ti ki rangi.

Kun go Jeju
(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Loki in dō row'ti, de madi el Jeju ene: «M'a m'un go'i lo'gi pəti ki a awi'ti.» ⁵⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, ə yəl'gi ai ki kəy lə'de tō, nan m'in Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə dō'm'ti el.»

† 9:56 9.56 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

⁵⁹ Go'ti, Jeju el de ki rangi ene: «Un go'm.» Ningə de kakin el ene: «Burəbe, adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.» ⁶⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de, nan in aw iləmbər Konbe lə Luwə.» ⁶¹ In ki rangi bay el ene: «Burəbe, m'a m'un go'i, nan m'dəj'i kadi adi'm tarow adi m'aw m'elta ki kadi j'inyəi'n nan ki nje ki me kəy'ti lə'm bay taa.» ⁶² Ə Jeju el'ə ene: «De ki uwə dɔ kɔsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ningə, de'ə kin Konbe lə Luwə in ki ta to'a el.»

10

Jeju ulə njendo'gi dɔ siri gidə in joo

(*Mat 9.37-38, 10.7-16; Mrk 6.8-11; Luk 9.3-5*)

¹ Go nya'gi kin, Jeju mbəti njendo'gi ki rangi dɔ siri gidə in joo, ningə ulə'de joo joo ki bebo'gi ki lo'gi ki dangi dangi ki ɔji kadi re inbe a awi'ti. ² Ningə el'de ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan Njekujə'gi in ngayn el. Ə dəji be nje ko kadi ulə ki njekujə ko'gi me ndɔɔ'ti. ³ Ningə ki ngosine kin, osi row'ə ai! M'ulə'se to ngann bati'gi be dann jagum'gi'ti. ⁴ Uni nar el num, uni bɔl el num, uni sa nja'se el num tɔ. Taa rai row'ə ta lapiya ki ra'ti el num tɔ. ⁵ Kin ə ai kadi uri me kəy'ti madi ningə, nya ki dɔkete, eli eyina: “Lapiya ki dɔ me kəy'ti kin.” ⁶ Ningə kin ə re de ki nje ndigi lapiya isi me kəy'ti kin non ningə, lapiya lə'se a aw ki dɔ'a'ti. A re de goto ningə, lapiya lə'se a təl ki rɔ'se'ti tɔ. ⁷ Sii me kəy'ti ki uwə'se ki rɔ'ne'ti kin non, nyakusɔ ki adi'se ə sɔi, mann ki adi'se ə anyinan. Tado de ki ra kulə, maji kadi ingə nyakugəgoji lə'ne. Uri kəy joo el. ⁸ Kin ə re uri me be'ti, ə be uwə'se ki rɔ'ne'ti be nje nya ki adi'se ə sɔi par. ⁹ Re de'gi ki monyi ra'de in me be'ti kin non ə, aji'de. Ə eli de'gi ki me be'ti eyina: “Konbe lə Luwə in ndəkba ki rɔ'se'ti.” ¹⁰ A re uri me be'ti, ə de'gi ki me be'ti kin uwəi'se ki rɔ'de'ti el ningə, tei ki taga tambalo'ti, ə eli eyina: ¹¹ “Bu ki me be'ti lə'se ki nanyi ginn sa nja'je'ti kaa, j'ində kɔ gogi j'adi'se. Ningə kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba.” ¹² Ə kadi m'el'se toki rɔta'ti m'adi in gəri toki ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ be'ti kin a utə yan Sɔdɔm sanyi*.

¹³ «Kumtondoo in lə'i in bebo ki Korajen! Kumtondoo in lə'i in bebo ki Betisayda! Nyakɔji'gi ki rai nya be lə'se kin, re in Tir'ti ki Sidon'ti ə nya'gi kin rai nya me'ti be ə, de'gi ki me'ti, a inyəi kuləra'de'gi ki majel kɔ mayinu. Re a uləi ku kuwə ndo rɔ'de'ti, sii bu'ti. ¹⁴ In tado kin wa, ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ'se'ti a utə Tir ki Sidon. ¹⁵ Nga ningə in Kapernayim, oo kadi a un dɔ'i taa biti kadi ɔdi dɔran, nan Luwə a təl sə'i biti kaw'se'i koo†.»

¹⁶ Jeju təl el njendo'gi lə'ne bay ene: «De oo ta lə'se, in m'in ə de'ə kin oo ta lə'm. Ə de ki ɔsi'se ngərəngi ningə, in m'in ə de'ə kin ɔsi'm ngərəngi tɔ. Ningə de ki ɔsi'm ngərəngi ə, in njekulə'm tɔ ə ɔs'ɔ ngərəngi.»

Təl njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo

¹⁷ Njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo ki Jeju ulə'de, təli lo kulə'ti ki rɔnel, ningə eli Jeju eyina: «Burəbe, ndil'gi ki majel kaa, loki ji bar tɔi ningə, uləi dɔ'de ginn tɔgi'je'ti.» ¹⁸ Jeju el'de ene: «M'oo *Satan in dɔran'ti osi ki dɔnangi'ti to təl ndi be. ¹⁹ Ningə m'adi'se tɔgi kadi njiyəi dɔ lii'gi'ti, dɔ nii'gi'ti, ki dɔ tɔgi'gi'ti pəti ki njeban awi'n. Nya madi kare ki kadi a tuji'se goto. ²⁰ Nga ningə kadi rai rɔnel tado kulə ki ndil'gi ki majel uləi dɔ'de ginn tɔgi'se'ti kin el, nan kadi rai rɔnel tado tɔ'se ki in ki ndangi me dɔran'ti taa.»

* **10:12** 10.12 Lo tum ginn nya'gi 19.24-28 † **10:15** 10.15 Ejay 14.13-15

Ronel læ Jeju
(Mat 11.25-27)

²¹ Døkagilo'ə'ti non, Ndil Luwə ra adi ronel rōsi me Jeju, adi el ene: «M'ulə tōji dō'i'ti, Bai, in Burəbe ki nje dōran ki dōnangi. M'ulə tōji dō'i'ti tado iyə kum nya kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ningə in te kum'ə adi nje ki de'gi gəri dō'de el. Bai, in inbe ə in ndigi kadi to to be. ²² Nya'gi pəti, in Bai ə adi'm'de, ningə de ki kadi gər Ngonn goto, Baw'a ki kar'ne ba par ə gər'ə, taa de ki gər Baw kaa goto tō, Ngonn'o ki kar'ne ba par ə gər'ə, ə de ki Ngonn inbe te ki dō Baw'ne ad'a tō par ə a gər'ə.» ²³ Go'ti, Jeju təl kum'ne ki dō njendo'gi el'de ki kar'de ba ene: «In nje majikur tado nya ki kum'se oo kin! ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ngayn ki ngar'gi ngayn ndigi kadi n'oyi nya ki kum'se oo kin, nan lo kadi kum'de oo goto, ndigi kadi mbi'de oo dō ta ki mbi'se oo kin, nan lo kadi oyi dō'a goto.»

Kujita dō de'ti ki Samari ki nje memaji, ki in Juwipi el
(Mat 22.34-40; Mrk 12.28-31)

²⁵ Njendo ndukun kare ində taa, ningə dəji ta kare Jeju to ta kuwə nan ki ta ene: «Njendo de'gi, in ri ə maji kadi m'ra kadi to m'ingə'n kaji ki biti ki non'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In ta ri ə ndangi me ndukun'ti wa? Ə go gər'ə lə'i in bann wa?» ²⁷ Ningə njendo ndukun kakin ilə Jeju'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki tōgi ba pəti, ki ta mər lə'i ba pəti. Ningə a ndigi de mad'i to darō'i inbe be tō.» ²⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ta ki m'dəji, ilə'm'ti maji ki dum. Ə in ra be, ningə a ingə kaji.» ²⁹ Njendo ndukun sangi kadi n'tōji toki n'in de ki dana, adi təl dəji Jeju ene: «Nan ə in de madi'm wa?» ³⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare in Jerujalem isi aw Jeriko, ningə osi ji kaya'gi'ti ki nje gangi row, adi taai nya'gi li'ə pəti ji'ə'ti, tindəi'ə adi to ta koy'ti, ningə inyəi'ə ə oti awi. ³¹ Go'ti ningə, njekujənyamosi kadikare in non re te dō'a'ti, nan loki oo'ə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³² Go'ti, de ki ginn koji'ti lə Lebi kare in non re tō, nan loki oo dingəm kakin ningə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³³ Go'ti ningə, de ki Samari'ti kare ki isi aw mbah in non re te dō dingəm'ti kakin. Loki oo'ə, oo kumtondoo li'ə ki rōta'ti. ³⁴ Be ə, re rō'a'ti, ur hu ki yiwi kandi nju ta dō'ti, dō'n do li'ə, ningə un'ə ində dō koro'ti lə'ne, aw si'ə lo to mbah'gi'ti, ində kum'ne go'ə'ti. ³⁵ Lo ti go'ti, dingəm ki Samari'ti kakin or nar ki asi ra kulə ndō joo adi nje kində kum'ne go kəy to mbah'gi'ti, ningə el'ə dō'ti ene: «Ində kum'i go'ə'ti maji, a re nya ki ində'n kum'i go'ə'ti, aldo in ki mad'i kin ningə, ndō təl'm ə, m'inbe m'a m'ugə'i.» ³⁶ Ningə Jeju dəj'ə ta dō'ti ene: «Dann de'gi'ti ki mutə kin, in ki ra ə in madi dingəm ki kaya'gi ki nje gangi row gangi'ə kin wa?» ³⁷ Ningə, njendo ndukun ene: «In in ki oo kumtondoo li'ə kin.» Nga ningə Jeju el'ə ene: «Re in be ningə, in kaa kadi aw, ə in ra be tō.»

Jeju aw be læ Marti in ki Mari

³⁸ Jeju in ki njendo'gi lə'ne in dō row'ti rei tei ngonn be'ti kare be ningə, dene madi ki tō'a nan Marti uwə Jeju rō'ne'ti me kəy'ti. ³⁹ Marti aw ki ngonnkon'ne ki dene ki tō'a nan Mari non. Ə ngonnkon'a kakin re isi nangi nja Burəbe Jeju'ti, sii oo dō ta ki Jeju isi el. ⁴⁰ Nan Marti ra ta ngann kulə'gi'ti, nja'a odi nangi el, aw yo ge ki ne ge. Ningə te pati, re el Jeju ene: «Burəbe, ra bann ə ngonnkon'm ki dene Mari inyə'm adi m'ra ta kulə'gi'ti ki kar'm ba be kaa usi el par wa? El'ə adi re ra sə'm kulə'gi.» ⁴¹ Ə Burəbe el Marti ene: «Marti, Marti, me'i osi nanga el, adi aw ki yo ge ki ne ge tado

nya'gi ngayn. ⁴² Nan nya ki soti in kareba. Ningə Mari mbəti nya ki maji utə nya'gi pəti. In nya ki de a taa ji'ə'ti el.»

11

Jeju ndo njendo'gi row kelta ki Luwə (Mat 6.9-13)

¹ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə lo madi'ti. Loki elta ki Luwə ginn'ə gangi ningə, njendo li'ə kare el'ə ene: «Burəbe, ndo'je kelta ki Luwə toki Jan Batisi ndo'n njendo'gi lə'ne kin be tɔ.» ² Ə Jeju el'de ene: «Loki sii elita ki Luwə ningə, kadi eli eyina:

“Baw'je,

Kadi de ki ra gər tɔ'i toki in Luwə,

Kadi Konbe lə'i re.

³ Adi'je nyakusɔ'je ki asi ta'je ki ndo'gi ndo'gi.

⁴ Inyə go majel'gi lə'je kɔ, tado j'inbe kaa,

J'inyə'n go majel lə de'gi pəti ki rai se'je majel kɔ tɔ.

Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el.”»

⁵ Anyi Jeju təl el'de bay ene: «Kin ə, de kare dann'se'ti ge be, aw ki madi'ne non, ə in dann lo'ti aw ində takəy do'a'ti ene: “Madi'm, tunə'm mapa mutə, ⁶ tado madi'm kare in mbah'ti re te do'm'ti, nan nya ki kadi m'ra'n'ə mbah goto.” ⁷ Ə re mad'a kakin to ki kəy non ene: “Ndoji'm el, takəy in ki kuti nga, ningə j'in ki ngann'm'gi ji to nanga tɔ, um lo kadi m'a m'ində taa m'ad'i mapa goto.” ⁸ M'el'se kadi in gəri, kin ə re ində taa ad'a mapa kin tado k'in madi nan lə'de el kaa, a ində taa kadi ad'a nya'gi pəti ki ge, tado takəy ki a ində ki nja nan'ti nan'ti kin. ⁹ Ningə m'in, m'el'se: Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ¹⁰ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tɔ. ¹¹ Baw ngonn ki ra dann'se'ti ə ngonn'o dəj'ə kanji ningə a un lii yo taa ad'a wa? ¹² Eke kadi ngonn'o dəj'ə kaw, ə a un nii yo ad'a kaa goto tɔ. ¹³ Kin ə ingi ki in de'gi ki kuləra'se majel kin mindi ə in gəri kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə, ra bann be ə, Baw'je ki isi dɔran'ti taa kin taa, a adi Ndil Luwə de'gi ki dəji'ə el wa?»

Jeju in ki ndil'gi ki majel (Mat 9.32-34, 12.22-30; Mrk 3.22-27)

¹⁴ Ndo kare Jeju tuwə ndil ki majel ki in me dingəm'ti ningə ra'a adi elta el. Loki ndil ki majel te ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta, adi əti bulə de'gi bol ngayn. ¹⁵ Ningə de'gi madi eli eyina: «In ki tɔgi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ¹⁶ Ə nje ki nungi, kadi nanyi'ə'n'ə ningə, dəji'ə kadi ra nyakɔji madi kare ki in dɔran'ti adi'de n'oyi. ¹⁷ Nan Jeju gər mərta lə'de bəti, adi el'de ene: «Kin ə, de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔi nan ə, konbe'ə kin a tuji, ningə kəy'gi a budi dɔnan'ti mur mur tɔ. ¹⁸ Kin ə re Satan inbe adi de'gi li'ə təli dɔnan'ti rɔi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. M'el be tado eli eyina in ki tɔgi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel. ¹⁹ Kin ə re m'in m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ki tɔgi lə Beljəbul ə, de'gi ki go'se'ti isi tuwəi'de ki tɔgi lə nan nga? Ingi ə a gangi ta lə'se kin. ²⁰ Re in ki tɔgi lə Luwə ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel ningə, tɔji kadi konbe lə Luwə re te rɔ'se'ti. ²¹ Kin ə de ki tɔg'ɔ in ngayn, ki aw ki nya rɔ'gi, ngəm takəy lə'ne ə, nya kare ki a ɔdi kadi nyakingə li'ə goto. ²² A re de madi ki tɔg'ɔ utə re ur go'ə'ti ə tət'ə rɔ ə, a ɔy nya rɔ'gi li'ə ki uwə kul'de kin pəti, taa a kanyi nyakingə'gi li'ə ki taa ji'ə'ti tɔ. ²³ De

ki in sə'm el ningə, in nje ta lə'm, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje sanan nya kə tə.»

Təl re ndil ki majel lo kis'ə'ti gogi
(Mat 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majel te me de'ti ningə, aw ki yo ge ki ne ge diləlo'ti tado sangi lo kisi. Loki ingə lo el ningə, təl el ene: “M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki m'te'ti gogi.” ²⁵ Loki təl re ningə, ingə lo ki in ki ra maji, ndolo. ²⁶ Ə təl aw, oy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, rei sii. Lo kin'ti, ji kisi lə de'ə kin a majel utə in ki kete inbe bay.»

Maji ki rəta'ti

²⁷ Loki Jeju a elta kin ba ningə, dene kare ilə ndu'ne dann bulə de'gi'ti ene: «Majikur in də dene'ti ki nje koj'i ki nje kad'i mba.» ²⁸ Nan Jeju ilə'ti ene: «Majikur in də de'gi'ti ki nje koo ndu Luwə ki nje təl rə'de go'ti yo taa.»

De'gi dəji nyakəji
(Mat 12.38-42)

²⁹ De'gi uwəi nan muki muki gidi Jeju'ti, adi Jeju el'de ene: «De'gi ki dəkagilo'ti ki bone kin in de'gi ki maji el. Dəji kadi to n'oyi nyakəji madi, nan nyakəji madi ki rangi ki de a ra ore'n də nyakəji lə Jonasi, goto nga. ³⁰ Tado, toki Jonasi in nyakəji tado lə de'gi ki Ninibi'ti kakin ə*, Ngonn de a in nyakəji tado lə de'gi ki bone tə. ³¹ Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki holo a in ki de'gi ki dəkagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta də'de'ti. Tado, in sanyi dənangi'ti nu ə re kadi oo gosita lə Salomon†. Nga ningə, ki ngəsine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne ³² Ndo gangita'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa non de'gi'ti ki dəkagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta də'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kə‡. Nga ningə, ki ngəsine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne.

Kunji lə darə
(Mat 5.15; Mrk 4.21; Luk 8.16)

³³ «De a ində por lambi'ti kadi iyə eke dow ngo də'ti el, nan a ində də nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə. ³⁴ Kum de ə in lambi lə darə'a, re kum'i oo lo maji ningə, darə'i ba pəti in me kunji'ti. A kin ə re kum'i oo lo maji el ningə, darə'i in me lo ki diw'ti tə. ³⁵ Ə ində manji rə'i adi kunji ki awi'n rə'i'ti təl diw el. ³⁶ Kin ə re darə'i pəti in me kunji'ti ki kanji kadi ngonn lo ki diw ndəti kad'a ningə, darə'i a unji njay njay toki lambi a unji'n də'i'ti kin be tə.»

Jeju gangi ta də Parisi'gi'ti ki njendo ndukun'gi
(Mat 23.4,6-7,13,25-27,29-31,34-36)

³⁷ Loki Jeju elta tigə ningə, Parisi kare bar'a kadi aw sə nya be lə'ne. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nyakusə'ti. ³⁸ Lo kin'ti, ta ndəji Parisi kakin ngayn kadi Jeju togi ji'ne kete non nyakusə'ti el. ³⁹ Nan Jeju el'ə ene: «In Parisi'gi, ki ne kin isi togi gidi kala mann ki gidi supira kuso nya adi ar, nan nyənn bogi ki mendul rosi me'se. ⁴⁰ In de'gi ki mbo, Luwə ra gidi nya, ə ra me nya tə. ⁴¹ Maji kadi adi ngarme'se ki kəy kərkəki kadikare'ti Luwə, ə nya'gi pəti a ari njay ki rə'se'ti.

⁴² «Kumtondoo in lə'se in Parisi'gi, tado ori nya kare dann ki dəgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam'gi ki dangi dangi kadi ndiri tanyi,

* 11:30 11.30 Jonasi 3.3-5 † 11:31 11.31 1 Ngar'gi 10.1-10 ‡ 11:32 11.32 1 Ngar'gi 10.1-10

adi LuwəŶ, ningə indəi nja'se dɔ nyara ki dana'ti ki dɔ ndigi'ti lə Luwə. Ki rɔta'ti, in kin ə in nya'gi ki maji kadi indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kɔ non be el. ⁴³ Kumtondoo in lə'se, in Parisi'gi, tado ndigi lo kisi ki kete non de'gi'ti me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, taa gəi kadi de'gi rai'de lapiya lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tɔ. ⁴⁴ Kumtondoo in lə'se ingi, tado toi to dɔbadi'gi ki nya ki toji kadi de gər'n'de goto, adi de'gi njiyəi ki dɔ'de'ti non be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin'ti, njendo ndukun kare el Jeju ene: «Njendo de'gi, me ta'ti lə'i ki a el kin, in tɔ ə isi taji'je.» ⁴⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi tɔ, tado indəi nya ki ɔy ngayn dɔ de'gi'ti, nan ngonn ji'se ki nden be kaa uni taa uwəi se'de nya ki kɔy kin el. ⁴⁷ Kumtondoo in lə'se ingi ki isi indəi badi'gi lə de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki in baw'se'gi inbe'gi ə toli'de. ⁴⁸ Lo kin'ti, isi toji toki in ndigi ki baw'se'gi dɔ kulə ra'de'ti ki rai, tado ingi toli njekelta ki ta Luwə'ti, ningə ingi in nje kində dɔbadi'de'gi tɔ. ⁴⁹ In tado kin ə, Luwə elta me tər'ti lə'ne ene: “M'a m'ulə ki njekeltakita'm'ti ki njekawkulə'gi m'adi'de, ningə a toli'de ge, a adi'de kon ge.” ⁵⁰ In be kadi dəji de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone, mosi njekeltakita ki ta'm'ti ki buki kɔ lo kulə ngirə dɔnangi'ti nu biti bone. ⁵¹ Mosi ki ulə ngirə dɔ Abel'ti nu biti te'n dɔ Jakari'ti, ki toli'ə ngawdann lo'ti ki in ringiri kadikare'ti re Kəy'ti lə Luwə*. In ki rɔta'ti kadi de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone a udəi kər nya'gi ki rai nya kin non Luwə'ti. ⁵² Kumtondoo in lə'se, ingi njendo ndukun'gi ki, tarow nyagər in ji'se'ti, ə inbe'gi uri me'ti el num, taa de'gi ki ndigi kur me lo'ti ki kadi gəri nya kaa, ɔgi'de num tɔ.»

⁵³ Loki Jeju te me kəy'ti kakin ningə, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi uləi ngirə ra tɔgi dɔ Jeju'ti ge, dəji ta'gi ki dangi dangi ge. ⁵⁴ Sangi row me ta'gi kadi to n'ingəi ta ki go'ti el ta'a'ti ningə n'uwəi'ə'n'ə.

12

Kelta ar njay toki Jeju in Ngonn de (Mat 10.26-33, 19-20)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, de'gi ki dər banyi banyi ə kawinan dɔ Jeju'ti, adi mbisəi nan ki yo ge ki ne ge. Lo kin'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Nya ki dɔkete, maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ɔji'n dɔ hum lə Parisi'gi, adi in kədikumnan lə'de. ² Tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə, a te el goto taa nya ki to lo kiyə'ti ki de a gər el goto tɔ. ³ In tado kin ə, ta'gi pəti ki a eli lo ki ndul'ti, de'gi oyi dɔ'a dann kadi nda'ti; ta'gi ki uwəi ta'se mbi nan'ti taa eli, de'gi a rai dɔ kəy'ti to iləi mbər'ə.»

⁴ Ingi ki in madi'm'gi, m'el'se kadi in boli de'gi ki a toli darɔ'se par, ə go'ti asi ra nya ki rangi el, kin el. ⁵ M'a m'tɔji'se de ki maji kadi in boli'ə. De ki maji kadi in boli'ə in de ki a tɔl darɔ'se, ningə təl aw ki tɔgi dɔ'ti non kadi ilə'se me por'ti ki biti ki non'ti bay kin. Toki rɔta'ti, in ə maji kadi in boli'ə. ⁶ De'gi isi gati ki yəl'gi mi ə silə joo adi oyi ne, nan ki kare dann'de'ti ki kadi me Luwə oy dɔ'a'ti goto. ⁷ Ki əti bol ngayn inbe bay ki kadi in gəri, bin dɔ'se inbe kin kaa, Luwə tudə'de kare kare gər kər'de, um kadi in boli nya madi el. Ingi kin, Luwə oo tor'se utə tor yəl'gi pəti. ⁸ M'el'se ta ki rɔta'ti kadi in gəri toki, de ki elta takum de'gi'ti wangi toki n'in de lə'm, Ngonn de a elta wangi takum malayka'gi'ti lə Luwə toki in de lə'ne. ⁹ Nan de ki manji ta takum de'gi'ti toki n'gər'm el, Ngonn de a manji ta takum malayka'gi lə Luwə toki n'gər'ə el tɔ. ¹⁰ De ki elta ki majel

Ŷ 11:42 11.42 Lebitiki 27.30; Ndukun ki nja joo 14.22 * 11:51 11.51 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Poyta'gi 24.20-22

osi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kə, nan de ki elta ki mal osi'n ta Ndil Luwə, Luwə a inyə go majel li'ə kə el ratata. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi awi sese ta kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, non nje konbe'gi'ti ki non njekornon'gi'ti, ononyi'se kadi me'se bol ko kene ke a asi kadi manji ta dɔ'se'ti wa, ke ta ri ə a eli wa. ¹² Tado, low'ə'ti inbe non kin, Ndil Luwə a ndo'se ta ki kadi eli.

Kujita dɔ njenyakingə'ti ki mbo

¹³ De kare dann bulə de'gi'ti el Jeju ene: «Njendo de'gi, el ngonnkon'm adi, nya nduwə ki baw'je inyə adi'je kin, kadi kanyi yan'm adi'm.» ¹⁴ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ində'm kadi to m'in njegangi ta dann'se'ti eke kadi to m'in nje kanyi'se nya goto.» ¹⁵ Ningə təl el de'gi pəti ene: «Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti oji'n dɔ mal nyakingə ki dɔnangi'ti. Tado re de ingə'n nya to ri, to ri kaa, nyakingə li'ə kin ə a ra adi si'n ki dɔ'ne taa el.»

¹⁶ Ningə Jeju təl el'de kujita madi ene: «Dingəm madi kare ki njenyakingə isi non, lo ndɔɔ'gi li'ə, kandi nya te'ti maji ngayn. ¹⁷ Ə dəji rɔ'ne ta ene: “In ri ə kadi to m'ra dana? Loki kadi to m'kaw nya ndɔɔ'ti lə'm goto.” ¹⁸ Ningə təl el ene: “Maji, nya ki m'a m'ra ə to kin: m'a m'ndu dam'gi lə'm ki kete kin kə, ningə m'a m'ur dam'gi ki boi ngayn kadi to m'kaw nya ko'gi'ti lə'm pəti pəti, nan'ti ki ndəgi nya maji'gi lə'm. ¹⁹ Ningə m'a m'el me'm'ti m'ene: «Ngosine m'aw ki nyakingə ki to mbar mbar kadi m'ra'n bal banyi banyi, ə kadi m'uwə kɔr rɔ'm, m'njo ge, m'anyi ge, m'oo'n maji rɔ'm.»” ²⁰ Nan Luwə el'ə ene: “In mbo de ki isi elta kin, kondɔ'ti ne inbe kin ndɔ'i a asi. Eke nya'gi ki isi kaw ki dɔnan'ti kin, a in yan nan wa?” ²¹ In kin ə in nya ki a te dɔ de'ti ki nje kaw nyakingə'gi ki nan'ti tado lə rɔ'ne inbe, um tado lə Luwə el.»

Kində me dɔ Luwə'ti (Mat 6.25-33)

²² Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu dɔ nyakusɔ'se'ti ki kadi isi ki dɔ'se taa el, taa dɔ ku kɔ'se'ti el num tɔ. ²³ Tado kisikidɔtaa utə nyakusɔ, taa darɔ de utə ku ki kɔ tɔ. ²⁴ Gonyi kagan'gi oyi, duwi ko el num, təti el num, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi nya'ti tado ndɔ ki lo ti'ti el num, dam lə'de kaa goto num tɔ, nan Luwə isi adi'de nya sɔi maji. Ningə ingi, oyi kadi Luwə oo nda'se utə yəl'gi el wa? ²⁵ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be dɔ ndɔ'ne'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa? ²⁶ Kin ə nya ki nden be kin kaa asi kadi rai dɔrɔ'se el ə, maji kadi adi me'se osi nanga dɔ ndəgi nya'gi'ti. ²⁷ Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi, rai kulə madi el num, oji ku el tɔ, nan ngar *Salomon ki tɔ'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa, ɔɔ ku ki ndolo asi nan se'de el*. ²⁸ Ə kin ə, Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə por a on'de kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rɔ'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ²⁹ Adi mərta aldɔ'se ojidɔ nyakusɔ'se eke mann kanyi'se el. ³⁰ Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el ki dɔnangi'ti ne kin ə isi sangi ki non kum'de'ti, nan ingi, Baw'se gər maji kadi awi ki ndoo'ə tɔ. ³¹ Nya ki kadi sangi, in Konbe li'ə yo, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin dɔ'ti. ³² Adi bol ra'se el, ingi ki toi to ngann nyakul'gi ki isi uni go be'de be kin. Tado Baw'se oo maji ngayn kadi adi'se Konbe.

Kində nyakingə rɔ Luwə'ti (Mat 6.19-21)

* 12:27 12.27 1 Ngar'gi 10

³³ «Indəi nya maji'gi lə'se ndogi'ti, ə adi nar'a njendoo'gi. Rai bəl nar ki a tuji el, indəi nyakingə'gi lə'se ki a tuji el dōnan'ti dōnan'ti dōran'ti, ki in lo ki njebogi a te'ti el num, in lo ki yon ki njetuji nya kaa goto'ti num kin. ³⁴ Tado, lo ki nyakingə lə'se in səm'ti ə me'se a in səm'ti to.

Kujita dō kisi dō nja'ti
(Mat 24.43-51)

³⁵ «Sii dō nja'se'ti ki ku ra kulə, adi por lambi'gi lə'se on maji. ³⁶ Ningə kadi toi to de'gi ki isi nginəi ta təl be'de ki aw lo taa nan'ti be. Isi nginəi taa kadi re təl taa, ə ində takəy ningə tei adi'ə. ³⁷ Majikur in dō njekuləbər'gi'ti ki, be'de təl ningə ingə'de sii dō nja'de'ti. Toki rōta'ti, adi m'el'se, be'de a un ku kulə lə'ne ulə rō'ne'ti, ə a adi'de sii nangi kadi adi'de nya sōi. ³⁸ Kin ə re təl dann lo'ti, eke ta ginn lo'ti, ə ingə de sii dō nja'de'ti ə, maji a ur'de.

³⁹ «In gəri maji kadi re be nje kəy gər dō kadi ki njebogi a re'n'ti ə, a inyə njebogi adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁰ Ə ingi kaa, sii dō nja'se'ti to, tado m'in Ngonn de m'a m're dō kadi'ti ki in gəri el.»

⁴¹ Lo kin'ti, Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, kujita ki el kin sōw dō'je eke sōw dō de'gi pəti wa?» ⁴² Ə Burəbe el'ə ene: «Njengəm nya ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi ə in de ki be'ə a ində dō me kəy'ti kadi lowə nyakuso de'gi ki dō kadi ki kadi adi'n'de. ⁴³ Njerakulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁴ Toki rōta'ti adi m'el'se, a ində dō nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kulə kin el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”, ə ra ta tində ndəgi nje ra kulə'gi'ti ki dene ki ki dingəm, ra ta kuso'ti ki ta kanyi'ti, adi yiwi ra'a ningə, ⁴⁶ Lokin'ti be nje kəy a re ki ndo ki in ində me'ne dō'ti el, ki dō kadi ki in gər el. Be'ə a o'j'ə kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njera nya ki dana el. ⁴⁷ Njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne maji, nan ində rō'ne ta ndigira'ti kin ra el, a ndəi'ə ngayn. ⁴⁸ Nga ningə, njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne el, ə ra nya ki asi ta kində wa, a ingə kində ngayn el. De ki adi'ə ngayn, a dəji'ə ngayn ngayn to, de ki adi'ə me'de adi adi'ə nya ngayn, a gei nya ngayn ji'ə'ti to.

Jeju re ki lapiya el, nan re ki gangi nan

⁴⁹ «M're ki por dōnangi'ti; ningə k'in ə, m'ndigi kadi por kakin on nga! ⁵⁰ maji kadi m'a m'osi me kon'ti to de ki osi me mann batəm'ti be. Ningə in nya ki adi'm kon me ndil'm'ti, biti kadi nya kin ra'n nya. ⁵¹ Kadi in məri me'se'ti toki m're ki lapiya dōnangi'ti el. M'el'se, m're ki lapiya el jagi, nan m're ki gangi nan yo. ⁵² Ki ngosine kin, de'gi mi ki sii me kəy'ti ki kare a gangi nan, de'gi ki mutə a osi ta nje ki joo, ə de'gi ki joo a osi ta nje ki mutə. ⁵³ Baw ngonn a osi ta ngonn'ne ki dingəm, ngonn'o ki dingəm a osi ta baw'ne; kon ngonn a osi ta ngonn'ne ki dene, ngonn ki dene a osi ta kon'ne; kon ngonn ki dingəm a osi ta məm'ne; ngonn ki dene a osi ta məm'ne ki dene†.»

Ta dō dōkagilo'ti
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Jeju el bulə de'gi ene: «Loki oyi ndi in lo kuwə‡ kadi'ti ningə, tanan'ti non eli eyina: “ndi a ədi”, ningə ndi ədi to. ⁵⁵ A re oyi nəl ki in holo ə sii ulə ningə, eli eyina: “Lo a tingə”, ningə lo tingə kaa to. ⁵⁶ In de'gi ki njekedikum de'gi, asi gəri kum nya'gi ki isi rai nya dōnangi'ti ne, eke dōran'ti, ningə ra bann be ə nyakoji'gi ki isi rai nya dōkagilo'ti ki bone taa, asi kadi indəi manji nya'gi ki isi rai nya səm'ti el wa!

† 12:53 12.53 Mis 7.6 ‡ 12:54 12.54 Jeju el ene kilndi ki lo kurkadi'ti ki nəl ki ki holo tado in be me be'ti li'ə nan ji ndangi nje ki be'ti lə'je ne to kadi ji gər'n maji.

Kulənoji nan'ti ki nje ta lə'i
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ «Ra bann be ə inbe'gi, nya ki to kadi gangi ta dana dɔ'ti ə, gangi el wa? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dɔ row'ti bay ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njerɔ'gi'ti, adi njerɔ'gi iləi'nu dangay'ti. ⁵⁹ Ningə adi m'el'i, a in te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.»

13

Maji k'inyə panjiyə ki majel kɔ

¹ Dɔkagilo'ə'ti non ə, de'gi madi rei eli Jeju eyina: Pilati adi toli de'gi ki Galile'ti dɔkagilo'ti ki isi ujəi mosi kadikare adi Luwə. ² Jeju el'de ene: Məri kadi de'gi ki Galile'ti ki ingəi nya ki to ki əti ɓol be kin in tado k'in ə in njeramajel'gi ki ngayn utəi ndəgi de'gi ki Galile'ti wa? ³ Jagi nan inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə a oyi pəti tigə tɔ. ⁴ Ke oyi kadi de'gi ki dɔgi gidə in jijoo ki ndogɔ bɔr ki Silowe osi dɔ'de'ti ə tɔl'de kin, majel lə'de utə ndəgi de'gi ki Jerujalem'ti pəti tigə wa? ⁵ Jagi! Inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə, a oyi pəti tigə tɔ.

Kujita dɔ kagi mbaykote'ti ki andi el

⁶ Go ta'gi'ti kin, Jeju el kujita kin: «Dingəm kare aw ki kagi mbaykote kare ki man me ndɔɔ kagi nju'ti lə'ne. Ndɔ kare, re kadi ujə kanda ningə ingə el. ⁷ Be ə, el nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti lə'ne ene: “Oo ɓal asi mutə nga ə m'sangi kadi m'ujə kandi mbay kam m'njɔ, nan m'ingə el. Maji kadi tugə kɔ, tado ri ə a uti'n kum lo kare wa?” ⁸ Nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti kakin el'ə ene: “Be'm, maji kadi inyə adi ra ɓal kare bay. M'a m'ɔr ginn'ə ə m'ɓuki sin binyə nja'ti. ⁹ Re ɓal ki a re kam ə andi ə, maji! A re andi el ə, a tugə kɔ mindi.”»

Kingə lapiya lə dene madi ndɔ kɔrkon'ti

¹⁰ Jeju ndo nya de'gi ndɔ kɔrkon'ti, me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kare. ¹¹ Dene kare ki ndil ki majel budi nja'a asi ɓal dɔgi gidə in jijoo isi səm'ti non. Ndil kakin dɔ'a ngonni adi lo kadi surə ta goto. ¹² Loki Jeju oo'ə ningə ɓar'a ə el'ə ene: «Dene in ki ta k'inyə ta dɔ rɔ koy njururu'ti lə'i.» ¹³ Jeju ində ji'ne dɔ'a'ti, ningə tanan'ti non par ə, dene ndajɔ ə in ra ta, ə ulə ngirə kadi ulə tɔji dɔ Luwə'ti. ¹⁴ Ningə njekundɔ kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin rɔ'a nəl'ə el tado Jeju adi lapiya de ndɔ kɔrkon'ti, adi el bulə de'gi ene: Ndɔ ra kulə in mehen*. Rei adi adi'se lapiya me ndɔ'gi'ti kin um ndɔ kɔrkon'ti el! ¹⁵ Burəbe el'ə ene: In njekədikum de'gi! de ki ra dann'se'ti ə tuti mangi lə'ne eke koro lə'ne ndɔ kɔrkon'ti, lo kusɔ nya'ti aw si'ə lo kanyi mann'ti el wa? ¹⁶ Nga dene kam ki in ngonnkaw Abiraham, ki Satan uwə ginn tɔgi'ti lə'ne asi ɓal dɔgi gidə in jijoo be kin ə, kadi m'tut'ə m'ilə ta el tado k'in ki in ndɔ kɔrkon wa? ¹⁷ Dɔkagilo'ə'ti ki Jeju isi elta kin ningə, rɔ njeban'gi li'ə sɔl'de ngayn. Nan rɔ bulə de'gi nəl'de ngayn tado nya'gi ki maji maji ki Jeju isi ra.

Kujita dɔ Konɓe'ti lə Luwə
(Mat 13.31-33; Mrk 4.30-32)

¹⁸ Go'ti ningə Jeju ene: «Ri ə tanan ki Konɓe lə Luwə wa? Ri ə m'a m'un m'ɔji'n wa? ¹⁹ To tanan ki kandi kagi madi ki a ɓari'ə mutardə ki de madi un duw me ndɔɔ'ti lə'ne. Kandi kagi kakin uwə ə tɔgi ningə təl kagi, adi

* **13:14** 13.14 Tekitaga 20.9-10; Ndukun ki nja joo 5.13-14

yəl'gi uwəi lo kisi baji'ə'gi'ti.» ²⁰ Jeju təl el bay ene: «Ri ə m'a m'un m'oji'n Konbe læ Luwə wa? ²¹ To tanan ki hum ki dene madi un løy'n nduji ki me keh mutə, ki ra adi nduji ki løy ba pəti in kin be.»

Ta dɔ row'ti ki mbəngirə

(Mat 7.13-14)

²² Dɔ row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju ndo nya de'gi bebo'gi'ti ki ngann be'gi ki ində dana gangi səm'ti. ²³ De madi dəj'ə ene: «Burəbe, de'gi nden ba par ə a aji wa?» Jeju el'de ene: ²⁴ «Uwəi tɔgi'se ba kadi uri kəy ki tarow ki mbəngirə, tado adi m'el'se, de'gi ngayn a sangi kadi n'uri nan a asi el. ²⁵ Loki be nje kəy a ində taa ə a uti takəy. Ningə ingi ki nanyi taga, a uləi ngirə kində takəy eyina: “Burəbe te takəy adi'je!”, ningə a el'de ene: “Ingi m'gər lo ki in səm'ti el.” ²⁶ Ningə a eli'ə eyina: “J'uso nya sə'i num, j'anyi sə'i num, ta ndo nya de'gi tambalo'gi'ti me bebo'gi'ti lə'je tɔ.” ²⁷ Ningə, a el'se ene: “M'gər lo ki in səm'ti el, ɔri rɔ'se kɔ rɔ'm'ti. Ingi pəti in njeramajel'gi.” ²⁸ Low'ə'ti kin, a nonyi ge, a ngori ngang'i'se ge, loki a oyi Abiraham ge, Isaki ge, Jakobi ge, ki njekeltakita Luwə'ti pəti me Konbe'ti læ Luwə. Ningə ingi a buki'se kɔ taga. ²⁹ De'gi a indəi lo kuwə kadi'ti ge, ki lo kurkadi'ti ge, manga ge, holo ge, kadi rei sii ta nyakuso'ti Konbe'ti læ Luwə. ³⁰ Nan, toki rɔta'ti, nje ki madi ki in nje ki gogi a təli nje ki kete nje ki madi ki in nje ki kete a təli nje ki gogi.»

Jeju elta ki dɔ Jerujalem'ti

³¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe kin ə, Parisi'gi madi rei rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Oti kɔ rangi lo kin'ti, tado Erodɔ ge tɔli.» ³² Jeju el'de ene: «Ai eli tal busi kam, toki bone ki lo ti, m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ə m'nji madi de'gi lapiya tɔ. Ningə ndo ki nja mutə ə m'a tolta kulə lə'm. ³³ Nan in gorow'ə'ti kadi m'un tarow lə'm me ndo'ti ki bone, ndo ki lo ti'ti ki ndo ki nja mutə, tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi njekeltakita Luwə'ti, oyi Jerujalem'ti el.

³⁴ «In de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi Jerujalem'ti, in ki nje tɔl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal tɔli'de. Nja bann ə m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be nan ɔdi el. ³⁵ Ningə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə kəykawnan læ Luwə lə'se kɔ. Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in el nga, bitɔ ndo ki a eli eyina: “Njangi dɔ in dɔ de'ti ki a re me tɔ Burəbe'ti.”»

14

Jeju adi lapiya de ndo kɔrkon'ti

¹ Ndo kare, Jeju aw me kəy'ti læ njekundo Parisi'gi kare tado kuso nya, ndo kɔrkon'ti. Parisi'gi isi ndəi manji Jeju. ² Dingəm kare ki nje monyi rɔ ti ə ra non'a'ti. ³ Jeju dəji njendo ndukun'gi ki Parisi'gi ene: «Ta row to kadi de adi lapiya de ndo kɔrkon'ti eke goto?» ⁴ Nan təli rai keke, de elta el. Jeju təl rɔ'ne rɔ nje monyi rɔ ti'ti, ad'a lapiya ə el'ə ad'a aw. ⁵ Ningə el'de ene: «Nan dann'se'ti anyi ngonn'o eke mangi li'ə osi bolo be'ti ndo kɔrkon'ti ə un'ə tanan'ti non el wa?» ⁶ Ningə lo kadi iləi'ə ta'ti kin goto.

Ta ki ɔjido nje kɔjirɔ'de lo barnan'ti

⁷ Loki Jeju oo kadi de'gi ki bari'de mbəti lo kisi ki kete ningə el'de kujita ene: ⁸ «Loki de madi bar'i lo nyakuso tanan'ti, ononyi kadi sangi lo ki kete isi'ti, dɔmaji ə, bari de ki kɔsigon li'ə utə yan'i səm'ti tɔ! ⁹ Ningə kadi nje bar'se joo pəti kakin re, el'i ene: “Ində taa ə inyə lo kisi kin adi mad'i.” Ningə ki rɔsɔl ki ngayn ə a aw kadi isi'n lo ki gogi'ti. ¹⁰ Nan loki de madi

ɓar'i, maji kadi aw isi lo ki gogi'ti, adi nje ɓar'i inɓe ə re el'i ene: "Madi'm ində taa re isi kete yo." Be ə a in kɔsikurə lə'i takum mad'i'gi'ti pəti ki ɓari'de lo nyakusɔ'ti sə'i. ¹¹ Toki rɔta'ti, de ki un dɔ'ne ta, ə a uləi dɔ'a nanga. Ningə de ki nje sɔl dɔ'ne ə, a uni dɔ'a ta tɔ.»

Bar njendoo'gi lo nya kusɔ'ti

¹² Go'ti ningə Jeju el de ki nje ɓar'a ene: «Loki ra nyakusɔ rɔnel ki ngayn be kin, ki kada eke ki losɔl'ɔ, ononyi kadi ɓar mad'i'gi ki ngannkon'i'gi ki noj'i'gi, eke nje gədi kəy ɓe lə'i ki njenyakingə'gi. Tado ingi kaa a ɓari'nu ndɔ madi'ti ə a adi'nu nya ki ndɔ ki ra adi'de kin gogi tɔ. ¹³ Nan loki ra nyakusɔ rɔnel ki ngayn be kin, maji kadi ɓar njendoo'gi ki nje'gi ki ta rɔ'de asi nan el ki nje mote'gi, ki njekumtɔ'gi. ¹⁴ Ningə rɔ'i a nəli tado a ingəi nya kadi ugəi'nu gogi el. Toki rɔta'ti, Luwə a ugəi ndɔ ki a te ki njera nya ki dana lo koy'ti.»

Bar de'gi kibo lo nyakusɔ'ti
(Mat 22.1-10)

¹⁵ Loki oyi ta kin ningə, ki kare dann de'gi'ti ki sii lo nyakusɔ'ti el Jeju ene: «Rɔnel a in ki de ki a sɔ nya me Konɓe'ti lə Luwə!» ¹⁶ Jeju təl el'ə ene: «Ndɔ kare, dingəm madi ra nyakusɔ kibo ɓari'n de'gi ngayn. ¹⁷ Dɔkagilo kusɔ nya'ti, ningə ulə njekulə lə'ne adi el de'gi ki ɓar'de kakin ene: "Rei! Nyakusɔ oy nga." ¹⁸ Nan de'gi pəti ki ɓari'de kakin, kare kare, uləi ngirə kadi dəji mesɔl. In ki dɔkete el'ə ene: "M'ndogi lo ndɔɔ ngɔsine ɓay ə kadi m'aw m'oo. Nja'i ba adi me'i sɔl dɔ'm'ti." ¹⁹ In ki rangi ene: "M'ndogi mangi'gi dɔgi ngɔsine ɓay, m'a m'aw kadi m'nan'de m'oo. Nja'i ba, adi me'i sɔl dɔ'm'ti." ²⁰ In ki rangi ene: "M'taa dene ngɔsine ɓay, lo kadi m'a m'aw goto." ²¹ Njekulə təl aw rɔ ɓe'ne'ti, el'ə ta'gi pəti ki eli'ə kin ad'a oo. Lo kin'ti wongi tɔl ɓe nje kəy kakin adi el njekulə lə'ne ene: "Ində taa kalangi aw tambalo'gi'ti ki go row'gi ɓar njendoo'gi, ki de'gi ki ta rɔ'de asi nan el, ki njekumtɔ'gi, ki de'gi ki nje mote'gi, re se'de." ²² Nden go'ti ningə njekawkulə re el ene: "Be'm, ji ra nya'gi ki dəji kakin pəti, nan lo kisi nanyi ɓay." ²³ Be'ə el'ə ene: "Ɔti aw taga dɔ row'gi'ti ki lo ndɔɔ'gi'ti, ində tɔgi dɔ de'gi'ti adi'de rei kadi me kəy lə'm rosi." ²⁴ Toki rɔta'ti adi m'el'se, de kare mbunə de'gi'ti ki m'ɓar'de kete kin ki, a ɔdi nyakusɔ lə'm kin ta'ne'ti goto.»

K'inyə nya'gi pəti tado kun go Jeju
(Mat 10.37-38)

²⁵ Bulə de'gi ngayn isi njiyə ki Jeju dɔ row'ti. Təl ilə rəti ningə el'de ene: ²⁶ «Re de madi re rɔ'm'ti ə ge'm utə baw'ne ki kon'ne el, ne'ne ki ngann'a'gi el, ngannkon'ne'gi ki konnann'ne'gi eke darɔ'ne inɓe el, a asi k'in njendo lə'm el.» ²⁷ Taa de ki un kagidəsi lə'ne ə njiyə go'm'ti el, a asi k'in njendo lə'm el tɔ. ²⁸ Toki rɔta'ti, nan dann'se'ti ə loki aw to kində ndogi ɓɔr ki ngal ningə, isi nanga ulə kɔr nyara kulə'gi nan'ti, kadi n'oo ke n'a n'asi kadi n'tolta kulə kin kare inɓe el wa? ²⁹ Nan re ində ginn kəy ə tolta'a el ə, de'gi pəti ki a oy ginn kəy kin, a kogi dɔ'a'ti. ³⁰ A eli eyina: «Oyi, dingəm ki tunginn kadi ində kəy, nan tɔg'ɔ asi kadi tolta'a el kin!» ³¹ Eke ngar ki ra ə loki isi aw kadi rɔ ki ngar madi'ne ki rangi ningə, isi nanga ə dəji ta rɔ'ne oo ke ki njero'gi lə'ne ki dər dɔgi kare kin n'a n'aw n'ilə'n rɔ madi'ne ki isi re ki njero'gi lə'ne ki in dər dɔ joo kin kare inɓe el wa? ³² Re oo kadi tɔgi'ne a asi el ningə, a ulə dəji ta ngar madi'ne, tado sangi row lapiya, loki ndan ngal ɓay. ³³ Ta lə'se kaa to be tɔ. De ki in ndəkba tado k'inyə nyakingə'gi lə'ne el, a asi k'in njendo lə'm el.

Kati ki nəl'ə goto
(*Mat 5.13; Mrk 9.50*)

³⁴ «In gəri kadi kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto, eke ri ə de a ra'n adi təl nəl gogi wa? ³⁵ Nya ki kadi de a ra'n goto. A maji tado dɔnangi el num, a maji tado nya ki a adi tɔgi dɔnangi kin el num tɔ. A buki'ə kɔ gidi lo'ti. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Ta ki ɔjido ngonn bati ki nanyi
(*Mat 18.12-14*)

¹ Njetalambo'gi ki njeramajel'gi, ɔti ki rɔ Jeju'ti kadi n'oyi dɔ ta li'ə. ² Parisi'gi ki njendo ndukun'gi barita, eli eyina: «uwə njeramajel'gi rɔ'ne'ti num sɔ nya se'de num!» ³ Ningə, Jeju el'de kujita kin: ⁴ Nan dann'se'ti ə re aw ki bati'gi bu ə ki kare nanyi ningə, a inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mu'ti, ə aw sangi in ki nanyi kin, biti kadi ingə bay taa el wa? ⁵ Loki təl ingə ningə, ki rɔnel un'ə ilə dam'ne'ti. ⁶ Ningə təl aw be. Bar madi'ne'gi ki nje gədi kəy lə'ne, el'de ene: «Rei rai rɔnel sə'm tado m'ingə bati lə'm ki nanyi!» ⁷ Be tɔ ə adi m'el'se, rɔnel a in ngayn me dɔran'ti tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ, utə nje'gi ki dana ki dɔjikara gidə in jikara ki awi ki ndoo mbəl panjiyə'de el kin. ⁸ Ke, dene ki ra ə aw ki silə asi dɔgi, ə ki kare nanyi, ningə ində por ta ngəl'ti eke utə me kəy sangi'n silə lə'ne, biti kadi ingə ta el wa? ⁹ Loki ingə nga ningə, bar madi'ne'gi, ki nje gədi kəy be lə'ne ə el'de ene: «Rai rɔnel sə'm tado m'ingə silə lə'm ki nanyi!» ¹⁰ Be tɔ ə, adi m'el'se, rɔnel in ngayn mbunə malayka'gi'ti lə Luwə tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ.

Kujita ki ɔjido ngonn ki nje kaw kaya

¹¹ Jeju təl el bay ene: «Dingəm kare aw ki ngann'gi joo. ¹² In ki du el baw'ne ene: “Bai, adi'm nya nduwə lə'm.” Be ə baw'a lowə nyakingə lə'ne ngann'ne'gi ki joo. ¹³ Nɔɔ ngayn el go'ti ningə, in ki du adi ndogi si'ə nya'gi pəti ki ingə, ə aw mbah me be'ti ki sanyi. Me be'ti kakin ə tuji ki nar lə'ne kɔ me kaya'ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki nar lə'ne kakin pəti tigə ningə, bo bo osi me be'ti kakin. Ningə ulə ngirə kadi nya'gi pəti toi rɔ'a nga. ¹⁵ Aw ra kulə be lə de madi kare me be'ti kin non. Dingəm kakin ad'a kulə ngəm kɔsongi'gi mu. ¹⁶ Bo kusɔ nyakusɔ lə kɔsongi'gi to me'ə'ti, nan de ki ad'a goto. ¹⁷ Be ə ulə ngirə kadi mərta, ningə el rɔ'ne ene: “Nje ra kulə'gi in bann be lə bai ə sɔi nya dum'de dum'de, ə m'in taa m'nji m'oy koy bo be wa! ¹⁸ M'a m'ində taa ə m'aw rɔ bai'ti m'a m'el'ə m'ene: <M'ra majel m'osi'n ta Luwə, ta m'os'i ta tɔ. ¹⁹ Masi kadi bari'm ngonn'i el. Ra'm toki kare mbunə nje ra kulə'gi'ti lə'i be.>” ²⁰ Be ə, ində taa osi row'ə təl kaw rɔ baw'ne'ti. Loki n'anyi sanyi ki kəy bay ningə baw'a oo ə, oo kumtondoo li'ə, ə ta on me'ə ngayn tado li'ə. Anyi ki ngodi tilə kum'ə, uwə rututu ə njuw ta'a. ²¹ Ngonn el baw'ne ene: “Bai m'ra majel m'osi'n ta Luwə num m'os'i inbe ta num tɔ, m'asi ta kadi bari'm ngonn'i el.” ²² Nan baw'a el nje ra kulə'gi ene: “In rei ki ku ki maji utə ndəgə'gi kalangi uləi rɔ ngonn'm'ti. Uləi ningə ngonn ji'ə'ti ə uləi sa nja'a'ti tɔ. ²³ Rei ki ngonn mangi kibo mbul mbul tɔli'ə adi j'usɔi ji rai rɔnel. ²⁴ Tado ngonn'm kin oy ə təl isi ki dɔ'ne taa. Nanyi ə in ki kingə!” Ningə uləi ngirə kadi rai rɔnel. ²⁵ Dɔkagilo'ə'ti kin, ngonnkon'a ki ngatɔgi in mu. Loki isi təl mu ə in ndəkba ki kəy ningə oo ndu nyakində'gi ki ndam'gi. ²⁶ Bar nje ra kulə kare, ə dəj'ə ene ke ri ə ra nya wa. ²⁷ Nje ra kulə kakin el'ə ene:

“Ngonnkon’i ə re ə baw’i adi tɔli ngonn mangi kibo mbul mbul tado təl ki lapiya.” ²⁸ Ngonn ki ngatɔgi ra wongi adi mbəti kaw kəy. Baw’a te taga kadi sɔl me’ə ad’a ur kəy. ²⁹ Nan el baw’ne ene: “Oo ɓal ngayn ə m’nji m’ra kulə mad’i, ndɔ kare ki m’mbəti təl rɔ’m go ta’ti lə’i goto. Nan ndɔ kare ki adi’m ngonn binyə be kaa m’ra’n rɔnel ki madi’m’gi goto. ³⁰ Nan loki ngonn’i ki tuji nyakingə lə’i dɔ kaya dene’gi’ti kin re ningə, tɔl ngonn mangi kibo mbul mbul ad’a.” ³¹ Ningə baw’a el’ə ene: “In, ngonn’m, in sə’m ne nan’ti, adi nya’gi pəti ki in yan’m in yan’i. ³² Nan in low’ə’ti kadi ji ra nyakusɔ ji ra’n rɔnel, tado ngonnkon’i kam oy ə təl isi ki dɔ’ne taa, nanyi ə in ki kingə!”»

16

Kujita ki ɔjido njengəm nya ki rɔta’ti el

¹ Go’ti ningə Jeju el njendo’gi lə’ne ene: «Dingəm kare ki njenyakingə aw ki njekində kum’ne go nya’gi’ti ki me kəy’ti lə’ne non. De’gi rei eli’ə eyina: “Njengəm nya’gi lə’i isi tuji ki nyakingə lə’i tigə.” ² Nje kəy ɓar nje ra kulə lə’ne el’ə ene: “Ta ri ə m’nji m’oo dɔ’i’ti am wa? ɔji’m go nya’gi ki ɔjido kulə lə’i ki me kəy’ti adi’m m’oo. Tado lo kadi m’a mad’i ində kum’i go nya’gi’ti lə’m ki me kəy’ti goto nga!” ³ Njengəm nya el rɔ’ne ene: “Be’m ge kadi m’ində kum go nyakingə’gi’ti ki me kəy’ti el nga kam, m’a m’ra ri nga am wa? Ndɔɔ dɔnangi ə, tɔgi’m asi el. Kaw kəy nya ə rɔ’m a sɔl’m. ⁴ M’gər nya ki m’a m’ra kadi de’gi a uwəi m’in ki rɔ’de’ti me kəy’ti lə’de loki ɓe’m adi m’ində kum’m go nya’ti el.” ⁵ Be ə, ɓe nje ɓangi ulə ɓər’gi lə’ne kare kare. El nje ɓangi ki dɔkete ene: “ɓangi lə ɓe’m in bann dɔ’i’ti wa?” ⁶ Nje ɓangi ki dɔkete kakin ene: “Ku hu ɓu kare.” Ningə el’ə ene: “Ta makitu ɓangi lə’i ə isi nanga kalangi, ndangi me’ti dɔ mi.” ⁷ Go’ti ningə el ki nungi ene: “In yan’i in bann wa?” Nje ɓangi ki nja joo el’ə ene: “Madi’m in saki geme ɓu kare.” Ningə el’ə ene: “Un makitu ɓangi lə’i ə ndangi me’ti dɔjijoo.” ⁸ Be njengəm nya ki ngom ulə tɔji dɔ’a’ti tado ra nya ki kumkədi. De’gi ki gəri Luwə el rai nya ki kumkədi ngayn me kulə ra’de’ti dann’de’ti utə ngann’gi lə kunji.»

Luwə in ki nar

⁹ Ningə adi m’el’sə: «Rai madi nan ki de’gi ki nyakingə ki ngom kin, kadi ndɔ ki goto ji’sə’ti ningə, uwəi’sə rɔ’de’ti lo kisi ki biti ki non’ti.» ¹⁰ De ki ra ki asi ta kadi de uwə kul’ə dɔ nya ki nden’ti, a asi kadi de uwə kul’ə dɔ nya ki boi’ti tɔ. De ki njera nya ki dana el me nya ki nden’ti, a ra nya ki dana el me nya ki boi’ti tɔ. ¹¹ In be ə, re de asi ra nya ki low’ə’ti el tado Mamon lə nyara ki dana el, eke nan a adi nyakingə ki rɔta’ti wa? ¹² Re de ra nya ki low’ə’ti el dɔ nya’ti lə de ki rangi, eke nan a adi yan’i ki sow dɔ’i inɓe? ¹³ Nje ra kulə madi, ki a asi ra kuləɓər lə ngar’gi joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi tɔ. A asi kadi rai ɓər lə Luwə num ɓər lə nar num el. ¹⁴ Parisi’gi ki njendigi ta lə nar, uwəi Jeju kogi loki oyi ta’gi kin pəti. ¹⁵ Ningə Jeju el’de ene: «Rai rɔ’sə to de’gi ki njera nya ki dana be takum de’gi’ti. Nan Luwə gər me’sə. Tado nya ki de’gi ɔsikurə ngayn takum’de’ti kin in nya kəw takum Luwə’ti.

Ndukun ki Konɓe lə Luwə

¹⁶ «Biti dɔkagilo’ti lə Jan Batisi, in dɔkagilo lə ndukun lə Moji ki de’gi ki njekeltakita Luwə’ti. De’gi iləi mɓər Konɓe lə Luwə to Poyta ki maji. De ki ra’a, ra ki tɔgi’ne tado kandi me’ti. ¹⁷ On el kadi dɔran in ki dɔnangi a dəri kɔ utə kadi de ɔr ngonn kur ta ki me ndukun’ti lə Luwə kɔ. ¹⁸ Dingəm

ki ra ki tuwə ne'ne ə ta in ki rangi, in njekuwə marum. Taa de ki nje taa dene ki ngaw'a tuwə kaa in njekuwə marum tɔ.

Kujita ki ojido njenyakingə in ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki njenyakingə ki njekulə ku ki ndole kas yɔl ki gat'a in ngayn in non. Ndo'gi kare kare pəti, isi ra rɔnel tado isi maji. ²⁰ Njendoo kare ki tɔ'a nan Lajar ki dobay ta rɔ'a, re to ta kəy'ti li'ə. ²¹ Ndigi kadi n'uso bunə nyakusɔ'gi ki tosi nanga ta tabilə'ti lə njemaji. Nan busi'gi kaa rei tonni ta dobay li'ə. ²² Ndo kare njendoo kakin oy, adi malayka'gi rei uni'ə awi si'ə kadi Abiraham'ti. Njemaji kaa re oy tɔ, adi duwi'ə. ²³ Njemaji ingə kon me lo ki koo'ti ngayn, un kum'ne taa ningə oo Abiraham sanyi nu ki Lajar kad'a'ti tɔ. ²⁴ Njemaji kakin un ndu'ne ki taa ningə non ene: "Bai Abiraham, oo kumtondoo lə'm! Ulə Lajar adi ulə ta ngonni ji'ne mann'ti, kadi re'n sɔli'n ndonn'm tado m'ingə kon ngayn me por'ti kin." ²⁵ Abiraham el'ə ene: "Ngonn'm, adi me'i olo dɔ'ti toki ndoki ingə maji me donangi'ti, ə Lajar ingə nya ki to to. Ngosine, bəri mann non kum'ə'ti, nan in, in me nya ki to'ti. ²⁶ Ningə kibo utə, ngosine bolo be kibo to dann'je'ti sese, adi re ji ge kaa, lo kadi j'a dər səm'ti j'aw rɔ'se'ti goto. Taa, ingi kaa, a asi kadi dəri rei rɔ'je'ti el tɔ." ²⁷ Njemaji el ene: "Re in be ningə, nja'i ba, bai, ulə Lajar ad'a aw me kəy'ti lə bai. ²⁸ Tado ndəgi ngannkon'm'gi nanyi non in mi bay, ə kadi aw ndər mbi'de kadi rei, tei lo kon'ti kin el nga." ²⁹ Abiraham el'ə ene: "Ngannkon'i'gi rai ki ndukun ki Moji ndangi ki ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi non. Maji kadi oyi dɔ ndu'de!" ³⁰ Nje maji ene: "In kin asi el bai Abiraham. Nan re, de madi in dann nje koy'gi'ti ne ə aw ingə'de ə a inyəi gorow njiyə'de ki majel kɔ." ³¹ Nan Abiraham təl el'ə ene: "Re oyi ta lə Moji el num, ta lə njekeltakita Luwə'ti el num ə, kin ə de in dann njekoy'gi'ti ə aw rɔ'de'ti kaa, a oyi ta li'ə to ta ki rɔta'ti el bay!"»

17

Ta dɔ bulə de'gi'ti

(Mat 18.6, 7; Mrk 9.42)

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Lo kadi de'gi a osi me majel'ti el goto. Kumtondoo in dɔ de'ti ki majel re ki takul'ə. ² A in soti ngayn bay tado li'ə kadi dɔ'i mbal kusi ko mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti, utə kadi ra adi ki kare dann ngann'gi'ti ki du kin osi.» ³ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti! Re ngonni'ni ra majel ə, maji kadi ndang'a dɔ'ti, re inyə kuləra'ne ə, inyə go majel li'ə kɔ ad'a. ⁴ Re ra majel sə'i nja siri me ndɔ'ti ki kare kaa, re rɔ'i'ti nja siri dəji k'inyə go kɔ ə, inyə go kɔ ad'a.

Kunme ki nden to kandi mutardə be

(Mat 17.20)

⁵ *Njekawkulə'gi eli Burəbe eyina: «Ilə kunme dɔ mad'a'ti lə'je adi'je.» ⁶ Ə Burəbe el'de ene: «Toki rɔta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi, ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, asi kadi eli kagi mbaykote kam eyina: Ɔr ki ngirə'i ba ə aw man rɔ'i me ba'ti» ə a təl rɔ'ne go ta'ti lə'se.

Kulə lə njekuləbər

⁷ «Re de madi dann'se'ti aw ki nje ra kulə madi ki in nje ndoo eke in njengəm bati'gi. Loki təl mu re ningə, ke a el'ə ene: "Re kalangi isi nanga, sɔ nya wa?" ⁸ Jagi, a el'ə ene: "Ra go nyakusɔ lə'm ki kad'a. Ningə mbəl ku ki rɔ'i'ti, ə re adi'm nyakusɔ. Loki m'njɔ nya num, manyi nya num

ningə, sɔ yan'i num, anyi yan'i num tɔ." ⁹ A ra oyo njekulə lə'ne tado təl rɔ'ne go ndu'gi'ti lə be'ne? Jagi a in be el! ¹⁰ Ta lə'se kaa to be tɔ. Loki rai nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi rai ningə maji kadi eli eyina: "J'in nje ra kulə'gi ki nda'je goto, ji ra kulə ki maji kadi ji ra."»

Jeju adi lapiya njebanji'gi dɔgi

¹¹ Dɔ row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju dər mbunə bebo Samari ki Galile'ti. ¹² Loki isi ur me ngonnn be'ti to kur bay ə, njebanji'gi dɔgi iləi ta'a. Adi ndan'de ngal si'ə jɔ, ə rai lokati. ¹³ Uləi ngirə kadi nonyi dɔ'a'ti ki ndu'de kibo eyina: «Jeju, njendo, oo kumtondoo lə'je!» ¹⁴ Loki oo'de ningə el'de ene: «Ai ɔji rɔ'se njekujənyamosi kadikare'gi*!» Dɔ row kaw de'ti ne bay par ə, ingəi rɔ'de ar njay. ¹⁵ Ki kare dann'de'ti loki oo kadi ingə lapiya nga ningə, təl dɔ nja'ne'ti, ki kulə tɔji dɔ Luwə'ti, ki ndu'ne kibo. ¹⁶ Osi nja Jeju'ti, ɔsi nati non'ne nanga, ra'a oyo. Dingəm kakin in de ki Samari'ti. ¹⁷ Jeju el ene: «Njebanji'gi ki dɔgi pəti ki rɔ'de ar njay, eke nje ki jikara awi ra wa?» ¹⁸ Mbunə'de'ti pəti, de kare ki təl re ulə tɔji dɔ Luwə'ti goto, nan de ki in Juwipi el kin ki kar'ne ba par! ¹⁹ Ningə Jeju el de ki Samari'ti kakin ene: «Ində taa aw, tado kunme lə'i aj'i.»

Ta ki ɔjido Konbe lə Luwə

(Mat 24.23-28,37-41)

²⁰ Nɔɔ kare Parisi'gi dɔji Jeju ta ki ɔjido dɔkagilo re Konbe lə Luwə. Jeju el'de ene: «Konbe lə Luwə a re to nya ki de'gi a oyi'ə ki kum'de jaja el. ²¹ A in ki k'el k'ene: "Oyi in yo bo", eke: "In ne bo el." Toki rɔta'ti Konbe lə Luwə in dann'se'ti nga.» ²² Go'ti ningə el njendo'gi ene: «Nɔɔ madi a re non ki a ndingəi ngayn kadi oyi nɔɔ kare me nɔɔ'gi'ti lə Ngonn De, nan lo kadi a oyi goto. ²³ Ningə a eli'se eyina: "Kirisiti in ne", eke "Kirisiti in nu!" kadi ai! Ononyi'se kadi anyinan ngodi ki low'ə'ti! ²⁴ Ningə, toki ndi təl ə lo ar njay njay in dow dɔran'ti ki kare te'n dowə'ti ki nungi kakin ə, nɔɔ re'm m'in Ngonn de kaa a to be tɔ. ²⁵ Nan kete non təl'ə'ti, maji kadi Ngonn De ingə kon ngayn, kadi de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone kin mbəti m'in bay taa. ²⁶ Ningə, ko nya'a ki ra nya dɔkagilo'ti lə Nuwe kin ə, be tɔ'a a ra'n nya nɔɔ re'm'ti m'in Ngonn de tɔ. ²⁷ De'gi sɔi nya ge, anyinan nya ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai ngaw ge, biti nɔɔ'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti. Go'ti ningə mann kon kibo re tuji de'gi pəti†. ²⁸ A to to nya ki ra nya dɔkagilo'ti lə Loti be tɔ: De'gi sɔi nya num, anyinan nya num, ndogi nya'gi num, lawi nya'gi num, manyi kagi'gi num ə rai kəy'gi num tɔ. ²⁹ Nan nɔɔ ki Loti te'n me bebo'ti ki Sɔdɔm, Luwə adi ndi por ki babur ki in dɔran'ti on de'gi təl'de pəti‡. ³⁰ Nɔɔ ki m'in Ngonn de m'a te'n bus kaa, be tɔ'a nya'gi a rai nya tɔ. ³¹ Me nɔɔ'a'ti kin de ki in dɔ kəy'ti ə, a ur nanga tado kəy nya'gi lə'ne ki me kəy'ti te'n taga el. Be tɔ ə, de ki ra me nɔɔ'ti kaa a təl re be el tɔ. ³² Adi me'se olo dɔ nya'ti ki te dɔ ne Loti'ti, ki ilə rəti ə ingə koy kin§. ³³ De ki sangi kadi n'aji rɔ'ne ki non'ti, a ilə rɔ'ne kɔ. Nan de ki ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm ə, a ngəm rɔ'ne ki non'ti tɔ. ³⁴ Adi m'el'se, me kondɔ'a'ti kin, de'gi joo toi dɔ tirə'ti ki kareba ningə, a uni ki kare, a inyəi ki nungi. ³⁵ Dene'gi joo, a uri nya nan'ti, a uni ki kare ə, a inyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm'gi joo, a rai kulə me nɔɔ'ti ki kare ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi.]» ³⁷ Ningə, njendo'gi dɔji'ə eyina: «Burəbe, lo ki ra'ti ə, nya'gi kin a rai nya'ti wa?» El'de ene: «Lo ki ninn to'ti ə, mal'gi a kawinan səm'ti.»

* **17:14** 17.14 Lebitiki 14.2-3 † **17:27** 17.27 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.24 ‡ **17:29** 17.29 Lotum 18.20-19.25 § **17:32** 17.32 Lo tum ginn nya'gi 19.26

18

Kujita ki ojido njegangi ta ki dene ki njengawkoy

¹ Jeju el kujita njendo'gi lə'ne kadi ndo'n'de, kadi elita ki Luwə ta ta, um kadi wongi ra'de go'ti el. ² El ene: «Njegangi ta kare isi bebo'ti madi non. Njegangi ta kakin bol Luwə el num, ta ilə koji do de'ti el num to. ³ Me bebo'ti kakin ə, dene kare ki njengawkoy si'ti non to. Dene kakin re ki dokagilo'gi pəti el'ə ene: "Gangi ta lə'm ki to mbunə'm'ti ki nje ta lə'm kin adi'm." ⁴ Njegangi ta kakin mbəti Dokagilo ngayn. Nan təl elta rə'ne ene: "Re m'bol Luwə el num, ta m'ilə koji do'de madi'ti kare el kaa, ⁵ dene ki njengawkoy kam njuwə'm ngayn. Maji kadi m'gangi ta li'ə mad'a, kadi təl re gogi ndo ki rangi'ti, to do'm bay el nga." ⁶ Burəbe el do'ti ene: «Maji kadi oyi do ta ki njegangi ta ki gorow'ə'ti el kin maji. ⁷ Ke oyi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi nje ki mbəti'de, ki sii nonyi do'a'ti kada ge kondo ge kin el wa? A isi gərərə ba do ra se'de'ti wa? ⁸ Adi m'el'se, a gangi ta lə'de kalangi ba. Nan ndo ki Ngonn De a re, ke a ingə kunme donangi'ti bay wa?»

Parisi ki njetalambo

⁹ Jeju el kujita ki do nje'gi ki oyi rə'de to de'gi ki dana ə kidi ndəgi de'gi. ¹⁰ Ene: «Dingəm'gi joo, rai Kəy'ti lə Luwə tado kelta ki Luwə; ki kare in Parisi, ki nungi in njetalambo to. ¹¹ Parisi in ra ta ə elta ki ojido rə'ne me'ne'ti ene: "Luwə lə'm, m'ra'i oyo tado m'in to to ndəgi de'gi ki nje bogi'gi eke njera nya'gi ki dana el, ki njekuwə marum, taa to njetalambo kam el. ¹² Me ndo'ti ki siri, m'ogi rə'm nyakuso nja joo. Madi Luwə ki kare me ki do'gi'ti, me nyakingə'gi'ti lə'm pəti tigə." ¹³ Nan njetalambo əsi rə'ne ngərəngi nu, kun kaa ge kun kum'ne ki dōran'ti el. Ningə ində kadi'ne ray ray ə, el ene: "Luwə lə'm oo kumtondoo lə'm tado m'in njeramajel!" ¹⁴ Adi m'el'se, in njetalambo ə təl aw be lə'ne ningə Luwə tudə de'ti ki dana, um Parisi el. Tado de ki un do'ne ta, ə a uləi do'a nanga; nan de ki sol do'ne ə, a uni do'a ta to.»

Jeju ində ji'ne do ngann'gi'ti ki du (Mat 19.13-15; Mrk 10.13-16)

¹⁵ Ngann'gi ki kasi inbe kin kaa de'gi rei se'de rə Jeju'ti kadi njangido'de. Nan loki njendo'gi oyi nya kin ningə, ndangi'de. ¹⁶ Nan Jeju adi rei ki ngann'gi ki du rə'a'ti ningə el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rə'm'ti, ononyi'se kadi o'gi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in nya de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁷ Toki rəta'ti adi m'el'se, de ki taa Konbe lə Luwə to ngonn ki du be el ə, a ur me'ti el ratata.»

Basa ki njenyakingə (Mat 19.16-30; Mrk 10.17-31)

¹⁸ Kibo lə Juwipi'gi kare, dəji Jeju ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁹ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ²⁰ In gər mbərkikində'gi lə Luwə ki ene: "A uwə marum el, a təl de el, a bogi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el, a əsikurə baw'i ki kon'i*." ²¹ Ningə dingəm təl el Jeju ene: «Nya'gi kin pəti m'təl rə'm go'ti dokagilo kulə ngirə basa'm'ti nu biti bone.» ²² Go ta'gi'ti kin Jeju el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra bay: Aw adi ndogi sə'i nyakingə'gi lə'i pəti tigə, ə lowə nar'a njendoo'gi, ə a aw ki nyakingə'gi ngayn me dōran'ti, ə

* 18:20 18.20 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

un go'm!»²³ Nan loki dingəm oo ta kin, kum'ə diw kururu, tado in de ki nyakingə li'ə in ngayn.²⁴ Loki Jeju oo'ə, un kum'ne oo'n'ə ningə el ene: «In nya ki ngan ngayn ki rə njenyakingə'gi kadi uri me Konbe læ Luwə.²⁵ In nya ki ngan ngayn inbe kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur Konbe læ Luwə.»²⁶ Nje ki si oyi do ta læ Jeju eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?»²⁷ Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki de asi ra el, Luwə asi kadi ra.»²⁸ Piyər el'ə ene: «Nga j'in, ki j'inyə nyakingə'gi læ'je pəti ə j'un go'i.»²⁹ Jeju el'de ene: «Tokı rəta'ti adi m'el'se, re tado Konbe læ Luwə, de madi, inyə kəy læ'ne, ne'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki baw'ne kon'ne, ki ngann'ne'gi,³⁰ ə, a ingə do'ti ngayn utə ki kete bay, dokagilo'ti ki bone, taa dokagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki non'ti.»

Jeju elta ki do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti

(Mat 20.17-19; Mrk 10.32-34)

³¹ Jeju bar njendo'gi læ'ne ki do'gi gidə in joo ki rə'ne'ti, ningə el'de ene: «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndangi ojido'm m'in Ngonn de, a təlita'de.³² Tado, a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi to kogi do'm'ti ge, a taji m'in ge, taa a tuwi mann ta'de do'm'ti num to.³³ Go'ti, loki indəi'ə ki ndəy ningə, a töl'i'ə. Ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti a te lo koy'ti.»³⁴ Nan nya kare ki njendo'gi gəri me ta'ti kin goto. In ta ki to lo kiyəro'ti rə'de'ti. Gəri me ta ki Jeju ge kel'de el.

Jeju adi njekumto oo lo Jeriko'ti

(Mat 20.29-34; Mrk 10.46-52)

³⁵ Loki Jeju in ndəkba ki bebo Jeriko ningə, njekumto madi isi ngangı row'ti non, isi koy nya.³⁶ Loki njekumto oo kah bulə de'gi ki isi indəi dəri bur bur ningə, dəji ta ke ri ə ra nya wa.³⁷ Eli'ə eyina: «Jeju ki Najareti ə isi indəi dər.»³⁸ Njekumto ulə ngirə kadi un ndu'ne ki ta, ə non ki to'gi'ne, ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo læ'm!»³⁹ De'gi ki nje njiyə kete non de'gi'ti ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan kadibe bay ə njekumto un ndu'ne ki taa do mad'a'ti ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo læ'm!»⁴⁰ Jeju ra lokati ə un ndu'ne kadi rei si'ə rə'ne'ti. Loki re rə'a'ti ndəkba ningə, Jeju dəj'ə ene: ⁴¹ «In ri ə ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumto el'ə ene: «Burəbe, m'ge kadi kum oo lo!»⁴² Jeju el'ə ene: «Oo lo! Kunme læ'i aj'i nga.»⁴³ Par ə, low'ə'ti non kum'ə oo lo adi un go Jeju ki kulə toji do Luwə'ti ta'ne'ti. Loki bulə de'gi oyi nya kin ningə, uləi ngirə kəsikurə Luwə.

19

Jeju ingi ki Jaka

¹ Loki Jeju ur me be'ti ki Jeriko ə isi indəi dər ningə,² dingəm ki njenyakingə kare ki to'a nan Jaka, ki in ki boi læ njetalambo'gi isi non.³ Dingəm kin sangi kadi n'oo ke Jeju in nan dana wa, nan lo kadi oo Jeju goto, tado bulə de'gi, taa in de ki goji to.⁴ Be ə, anyi ngodi kete, aw ala do kagi mbaykote'ti, kadi n'oo Jeju ki a dər ki row ki low'ə'ti kin.⁵ Loki Jeju re te low'ə'ti kakin ningə, un kum'ne ki taa, el Jaka ene: «Jaka, ur nanga ne kalangi, tado m'in m'a m'nji me kəy'ti læ'i bone.»⁶ Lo kin'ti, Jaka ur nanga kalangi, uwə Jeju rə'ne'ti ki ronel.

⁷ De'gi pəti ki oyi nya kin, barita do Jeju'ti eli eyina: «Aw isi be læ njeramajel.»⁸ Nan Jaka ra taa, el Burəbe ene: «Burəbe, m'a m'adi nusi

† 18:38 18.38 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga.

nyakingə lə'm njendoo'gi. A kin ə re m'taa nya lə'de ki aldə maji ə, m'a m'təl m'ugə ɓang'a gogi nja sɔ.»⁹ Lo kin'ti Jeju ene: «Bone Njekaji de'gi ur me kəy'ti lə'i, tado in kaa in ngonn kaw Abiraham tɔ. ¹⁰ Tado ki rɔta'ti, Ngonn de re kadi sangi de'gi ki nanyinan, aji'de.»

*Kujita dɔ ɓər'gi'ti ki mutə
(Mat 25.14-30)*

¹¹ Loki de'gi uri mbi'de sii oyi ta ki Jeju isi el'de ba ɓay ningə, Jeju un kujita kare ta'ne'ti kadi el'de. Jeju in ndəkba ki Jerujalem adi de'gi oyi kadi konbe lə Luwə a ɔdi rɔ'ne low'ə'ti non. ¹² El'de ene: «Dingəm kare ki oji'ə me maji'ti isi aw ɓe madi'ti ki sanyi kadi indəi jɔgi konbe dɔ'a'ti ɓay taa to təl. ¹³ Be ə, kete ɓay taa kadi aw, ɓar njekulə'gi lə'ne dɔgi, adi de ki ra dann'de'ti mbal ɔr kare, ningə el'de ene: “Tai, təli ji'se biti kadi m'təl m're m'ingə'n'se.” ¹⁴ Nan de'gi ki me ɓe'ti li'ə mbəti go'ə'ti, in ginn'ə'ti kan, ə uləi de'gi go'ə'ti eli eyina: “Ji ndigi el kadi de kin re isi ngar dɔ'je'ti.” ¹⁵ Be kaa, indəi jɔgi ngar dɔ'a'ti. Be ə, loki təl re ɓe ningə, ɓar nje ra kulə'gi lə'ne ki adi'de nar kakin kadi n'oo ke in ri ə rai wa. ¹⁶ De ki dɔkete re, ningə el ene: “Be'm, nar ɔr ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə dɔgi dɔ'ti kin.” ¹⁷ Ə ngar el ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me kində kum go nya'ti ki nden be, m'indəi nje konbe dɔ ɓebo'gi'ti ki dɔgi.” ¹⁸ De ki nja joo re, ningə el ene: “Be'm, nar ɔr ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə mi dɔ'ti kin.” ¹⁹ Ə ngar el'ə ko ta inbe kakin ene: “In isi to nje konbe dɔ ɓebo'gi'ti mi.” ²⁰ In ki rangi re ningə el ene: “Be'm, oo nar ɔr lə'i ki kare ki adi kaa nyi to kin, m'aw m'ngəm ta ku'ti dangi m'ad'a to. ²¹ Tado m'bol'i, in de ki ngan ngayn: nya ki ində el kaa un num, nya ki duw el kaa ujə num.” ²² Lo kin'ti ngar el'ə ene: “In njekulə ki majel. Ningə m'a m'gangi ta dɔ'i'ti ki ta ki te ta'i'ti inbe. In gər maji kadi m'in de ki ngan ngayn: nya ki m'ində el kaa m'un num, nya ki m'duw el kaa m'ujə num. ²³ Nga ra bann be ə re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti el wa? Re ində lo ngəm nar'ti ə, m'təl m're kin ə m'a m'ingə mann'a dɔ'ti.” ²⁴ Go'ti ngar el de'gi ki rai low'ə'ti non ene: “Tai nar ɔr ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki awi'n dɔgi kin.” ²⁵ Ə de'gi eli ngar eyina: “In kam aw ki nar ɔr dɔgi nga.” ²⁶ Nan ngar el'de ene: “M'el'se toki, de ki aw ki nya, a adi'ə dɔ'ti, nan de ki awi'n el, in ki nden inbe ki awi'n kin kaa a tai ji'ə'ti ɓay. ²⁷ Ningə njeban'gi lə'm, ki mbeti kadi m'in ngar dɔ'de'ti, rei se'de, tɔli'de takum'ti ne.”»

*Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-10; Jan 12.12-16)*

²⁸ Go ta'gi'ti kin, Jeju gangi kete non bulə de'gi, un row ki kaw ki Jerujalem. ²⁹ Loki Jeju re te ndəkba ki ɓe ki Betipaje in ki ɓe ki Betani, ki kaw ki kadi mbal'gi'ti ki ɓari'de mbal kagi Buni'gi kin ningə, ulə njendo'gi joo. ³⁰ El'de ene: «Awi me ngonn ɓe'ti ki ra non'se'ti kam. Loki a uri ki me ɓe'ti, a ingəi ngonn koro ki dɔ'i'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el ɓay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³¹ Ə re de madi dɔji'se ene: “Tado ri ə isi tuti ngonn koro kin wa?” Ə a eli'ə eyina: Tado “Burəbe ə ge'ə.”»

³² Nje ki Jeju ulə'de kakin awi ningə nyi, ingəi nya'gi inbe toki Jeju el'n'de. ³³ Be ə, tuti ngonn koro kakin ningə, ɓe nje koro'gi dɔji'de eyina: «Tado ri ə tuti ngonn koro kin wa?» ³⁴ Ningə njendo'gi iləi'de'ti eyina: «Burəbe ə ge'de.» ³⁵ Loki rei ki ngonn koro kakin adi Jeju ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti ə adi Jeju ala isi dɔ'ti. ³⁶ Kɔti inbe ki isi ɔti aw kete kete kin ningə, de'gi mbalayi ku'gi lə'de dɔ row njiyə'ti. ³⁷ Loki Jeju isi

re ndəkba ki Jerujalem'ti ki row ki in ki dɔ mbal kagi Buni'gi'ti kin ningə, bulə njendo'gi li'ə pəti, rɔ'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de ki taa, piti Luwə tado nyakoji'gi pəti ki ra adi oyi ki kum'de. ³⁸ Piti Luwə eyina:

«Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re me tɔ Burəbe'ti!

Kadi lapiya re ki dɔ dɔran'ti, ə tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki nje kisi dɔran'ti tɔ.»

³⁹ Parisi'gi madi ki in dann bulə de'gi'ti eli Jeju eyina: «Burəbe, ndangi njendo'gi lə'i adi uti ta'de.» ⁴⁰ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'adi oyi, re ingi uti ta'de kaa, gaji mbal'gi a singəi səkitə.»

Jeju non tado bebo Jerujalem

⁴¹ Loki Jeju ində dɔ be ki Jerujalem ndəkba ə un kum'ne oo'n'ə ningə mann non re kum'ə'ti. ⁴² Mann non re kum'ə'ti adi el ene: «Kin ə re dɔkagilo'gi ki, bone kin, in kaa in gər row lapiya kin ə re a in soti sə'i, nan kum'i te dɔ'ti el. ⁴³ Ndo'gi ki ngan a rei non kadi njeban'gi lə'i a uləi nan gugi dɔ'i, a iləi nan ki ta tɔ row'gi pəti, a uti nu nguy lo kadi a te goto. ⁴⁴ A budi'nu nanga mur mur ki de'gi lə'i. Mbal madi ki kadi de a inyə adi isi dɔ mad'a'ti goto. Tado kum'i te dɔ dɔkagilo'ti ki Luwə re'n kadi ra'n sə'i kin el.»

Jeju me Kəy'ti lə Luwə

(Mat 21.12-13; Mrk 11.15-19; Jan 2.13-16)

⁴⁵ Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ilə rɔ'ne tuwə njelaw nya'gi səm'ti kɔ. ⁴⁶ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “Kəy lə'm a in kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təli'ə lokiyəɔ'ti lə njebogi'gi yo.”»

⁴⁷ Ndo'gi pəti, Jeju ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə. Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ki njekundo de'gi me be, sangi row kadi n'təli Jeju, ⁴⁸ nan gəri row'ə el, tado bulə de'gi indəi mbi'de maji ngayn go ta'ti li'ə.

20

Tɔgi lə Jeju

(Mat 21.23-27; Mrk 11.27-33)

¹ Ndo kare, Jeju sii ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə, ilə'n mbər Poyta ki maji ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi ki ngatogi'gi, tei non rei. ² Loki rei ningə dəji'ə eyina: «El'je adi j'oo, in ki tɔgi ki in ra ə isi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tɔ a adi ndu'ne ə isi ra'n wa?» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kare kadi eli m'in. ⁴ In nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi?» ⁵ Nan təli mərta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə” a dəji'je ene ke ra bann ə j'un me'je j'ad'a el wa? ⁶ A kin ə re j'eli j'ene: “In de'gi ə uləi Jan” ə, bulə de'gi ba pəti a tiləi'je ki mbal təli'je, tado gəri maji ngayn kadi Jan in njekeltakita Luwə'ti.» ⁷ Be ə təli eli Jeju toki n'gəri de ki ulə el. ⁸ Ə Jeju ilə de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se tɔgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tɔ.»

Kujita dɔ nje ra kulə ndɔɔ nju'ti

(Mat 21.33-46; Mrk 12.1-12)

⁹ Go'ti, Jeju ilə rɔ'ne elta bulə de'gi me kujita'ti kin ene: «Dingəm kare uwə ndɔɔ nju ningə; dɔ'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju kadi to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ə kanyi nan nya'a ningə, ɔti aw mbah ki go'ə ngal. ¹⁰ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər lə'ne kare kadi aw taa kandi nya ndɔɔ nju kakin, ki in yan'ne ji njerakulə'ti adi ne. Nan loki bər aw ningə, nje ra kulə'gi, tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw.

11 Njendoo töl ulö bër ki rangi bay. Nan in kaa, tindai'ö ge taji'ö ge, ö tuwai'ö adi töl ki ji'ne kare aw. 12 Be kaa dingem kakin töl ulö bër ki nja mutö bay. Ningö in ki nja mutö kin, in kaa nje ra kulö'gi kakin tindai'ö, adi'ö do, ö tuwai'ö adi'ö aw. 13 Lo kin'ti, be njendoo daji ta rö'ne ene: "In ri ö kadi m'ra wa. M'a m'ulö ki ngonn'm ki dingem ki njendigi lö'm ngayn kin. Domaji, a boli gid'ö." 14 Nan nje ra kulö nju loki kum'de osi dö ngonn'on'ti ningö, elinan ta kin dann'de'ti eyina: "Darö'a inbe kam ö a in nje nya nduwö. Ji töl'ö j'adi ndoo nju kin töl nya lö'je!" 15 Be ö, ndöri ngonn kakin uwai'ö awi si'ö gidi ndoo'ti taga, töl'ö. Lo kin'ti Jeju daji'de ene: Eke dingem ki be nje ndoo kin a ra se'de bann wa? 16 A re kadi toko nje ra kulö nju kin kö, ö indö nje ki rangi ta ndoo nju'ti.» Loki de'gi oyi ta ki Jeju el kin ningö, eli eyina: «Jagi, nya kin a ra nya be el.» 17 Nan Jeju gon'de ba ningö el'de ene: «Ta ki makitu lö Luwö el ene "Mbal ki njera këy'gi mböti'ö,

In ö töl mbal ki in tögi këy*," kin me'ö in ri ö?

18 De ki ra ki osi dö mbal'ti kin ö, a töti njöki njöki. A re mbal kin ö osi dö'a'ti ningö, de'ö kin a rökitei'ö rökite rökite».

Ta dö lambo'ti lö ngar Sejar
(Mat 22.15-22; Mrk 12.13-17)

19 Njendo ndukun'gi ki kibo'gi lö njekujönyamosi kadikare'gi sangi row kadi n'uwai Jeju low'ö'ti ne, tado gëri maji kadi kujita ki Jeju el kin öji dö'de, nan boli bulö de'gi. 20 Be ö, indöi kum'de go Jeju'ti, ningö ulöi de'gi madi ki rai rö'de to de'gi ki dana be rö'a'ti. Ulöi de rö'a'ti kadi to me ta'ti ki a te ta'a'ti kin ningö, n'uwai'ö'n'ö n'ulöi'ö ji nje konbe'ti ki aw tögi dö'a'ti. 21 Ö de'gi kakin daji Jeju eyina: «Njendo de'gi, ji gër kadi in njekelta ki röta'ti taa in njendo nya ki röta'ti tö. Kö'r kum'de dana goto rö'i'ti, isi ndo de'gi row ki röta'ti ki nöl Luwö. 22 Ö el'je adi j'oo: In gorow'ö'ti eke in gorow'ö'ti el kadi j'ugö lambo nje konbe kibo Sejar wa?» 23 Nan Jeju gër kadi ödi kum'ö kare, adi el'de ene: 24 «Töji m'in silö kare adi'm'in m'oo, ke dö nan ö si'ti, ö tö nan tö ö ndangi'ti wa?» Ningö eli eyina: «In ngar Sejar.» 25 Nga a Jeju el'de ene: «Nya lö Sejar ö adi Sejar, nya lö Luwö ö adi Luwö tö.» 26 Lo kin'ti, lo kadi uwai Jeju ki ta ki ta'a'ti non bulö de'gi'ti goto. Ta ki ilö'de'ti öti'de bol to këti yo, adi rai ta'de mbo.

Sadusi'gi ki kindö lo koy'ti
(Mat 22.23-33; Mrk 12.18-27)

27 *Sadusi'gi ki madi rei rö Jeju'ti. Sadusi'gi in de'gi ki nje k'el k'ene njekoy'gi a indöi taa lo koy'ti el. Rei rö'a'ti daji'ö eyina: 28 «Njendo, Moji ndangi ta kin me makitu'ti adi'je ene: "Re de madi, ngonnkon'a taa dene, ö ngonnkon'a kakin öji ngonn ki dene kakin el bay ö oy ningö, kadi taa dene nduwö kin öji'n ngann'gi kadi tei tor ngonnkon'a'ti."† 29 Ningö ki öjido ta kin, ngannkon nan'gi in siri. Ki döketö ta dene, öji'n ngonn el bay ö oy. 30 Ki nja joo re ta dene nduwö kakin, ningö kah'a'ti inbe kakin. 31 Ki nja mutö re in kah'a'ti inbe kakin bay. Adi ngannkon nan'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pöti, ningö oyi adi lö koji ngonn si'ö goto. 32 Ta tolta'a'ti, darö dene inbe re oy tö. 33 Nga ke ndö ki njekoy'gi a indöi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ö dene kakin a in ne'ö wa? Tado in siri pöti taai'ö ne'de'ti.» 34 Jeju el'de ene: «Dönangi'ti ne ö dingem'gi ki dene'gi isi taai nan. 35 Nan de'gi ki Luwö oo'de kadi asi kadi a indöi taa lo koy'ti, kadi sii me bekon'ti ki sigi, a taai nan dene'ti ki dingem el nga. 36 Taa a oyi el tö,

* 20:17 20.17 Pa'gi 118.22 † 20:28 20.28 Lotum 38.8; Ndukun 25.5-10.

tado a toi to malayka'gi be. In ngann Luwə tado Luwə adi'de indəi taa lo koy'ti. ³⁷ Ningə ta k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, Moji inbe elta ar njay do'ti kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti. Loki elta oji'n do por ki on me ngan'ti, Moji bar Luwə ene: "Luwə lə Abiraham, Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi‡." ³⁸ Ningə Jeju ilə do'ti toki Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Tado takum Luwə'ti de'gi pəti sii ki do'de taa.» ³⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki nan'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, elta maji ngayn.» ⁴⁰ Tado sangi kadi n'dəji'ə ta ki rangi el nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-45; Mrk 12.35-37)

⁴¹ Jeju dəji'de ta ene: «Ra bann be ə de'gi eli par eyina Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in ngonnkaw Dabidi wa? ⁴² Tado Dabidi inbe ki do'ne el me makitu Pa'gi'ti ene:

"Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:
<Re isi dojikol'm'ti ne,

⁴³ biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'i'tiŠ»."

⁴⁴ «Ə re Dabidi bar Kirisiti De ki Luwə mbət'ə Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi ba par wa?»

Jeju gangi ta do njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə

(Mat 23.37-39; Mrk 12.38-40)

⁴⁵ Jeju el njendo'gi lə'ne takum bulə de'gi'ti ki isi oyi do nyando li'ə ene: ⁴⁶ «Indəi kumkədi do ro'se'ti ki ro njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki ndigi njiyə ki ku ngal, taa ndigi kadi de'gi rai'de lapiya ki bukinan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi to. Me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakuso'ti, a ndigi lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. ⁴⁷ Taai nyamaji'gi lə njengawkoy'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn do'de'ti utə ndəgi de'gi.»

21

Kadikare lə njengawkoy ki njendoo

(Mrk 12.41-44)

¹ Jeju un kum'ne isi oo'n njenyakingə'gi ki isi iləi kadikare lə'de me nya kadikare'ti. ² Ningə oo njengawkoy ki njendoo kare re ki ngann silə joo ilə to. ³ Ə Jeju el ene: «M'el'se toki rəta'ti, njengawkoy ki njendoo kam ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. ⁴ Tado ndəgi de'gi pəti kam, adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawkoy kin, me ndoo'ti li'ə, nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki ro'ne ə un ba pəti adi.»

Jeju elta do kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki a tuji

(Mat 24.1-2; Mrk 13.1-2)

⁵ Go'ti, de'gi madi isi elita do Kəy'ti lə Luwə eli eyina in nya ki əti bol ki dum, tado mbal'gi ki ndolo ki rai, ki nya'gi ki de'gi adi Luwə. Nan Jeju el ene: ⁶ «Nya'gi pəti ki oyi'de kin, ndo madi a re non ki mbal kare ki a nanyi kadi isi do mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

Nyakəji'gi ki a toji do kagilo kon ki a re

(Mat 24.3-8; Mrk 13.3-8)

⁷ Lo kin'ti, de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo, do kagilo ki ra'ti ə nya kin a ra nya wa? Nyakəji ki bann ə a toji kadi de'gi gəri do kagilo'ə ki a

ra'n nya wa?» ⁸ Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, adi de ədi'se el. Tado de'gi ngayn a rei ki tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti", ningə dɔkagilo'ə kaa re nga, nan maji kadi uni go'de el. ⁹ Loki a oyi kah rɔ'gi, de'gi a in ki nan ki rɔ'gi kin, adi bol ra'se el. Tado kadi nya'gi kin a rei kete bay taa, nan a in dɔboy ndɔ tanan'ti non el bay.»

¹⁰ Ə Jeju el'de bay ene: «Ginn be madi a aw rɔ dɔ ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rɔ dɔ konbe madi'ne'ti. ¹¹ Dɔnangi a yəki, yəki ki əti bol, taa me lo'gi ki dangi dangi, monyi kosi'gi ki nje tɔko de'gi a osi ge, bo a on ge. Ningə nya'gi ki əti bol ngayn a in ki dɔran'ti rei, ki nyakɔji'gi ki əti bol.

Dɔkagilo kindəkumndoo

(Mat 10.17-22; Mrk 13.9-13)

¹² «Nan kete non nya'gi'ti kin pəti, de'gi a indəi ji'de dɔ'se'ti, a adi'se kon. A awi sese lo kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, buki'se dangay'ti a awi sese non ngar'gi'ti ki boi, ki non nje konbe'gi'ti tado lə'm. ¹³ Lo kin'ti, in tarow ki te kadi ingəi ə manyinaji lə'm ki rɔ'de'ti. ¹⁴ Ningə nya ki kadi indəi dɔ'se'ti ə to kin. Ononyi'se kadi sangi ta madi indəi dɔ'se'ti kete kadi to eli'de manji ta dɔ'se'ti. ¹⁵ Tado m'inbe m'a m'adi'se ta ki gosi ki kadi eli'de. Ningə njekosi'se ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi ɔsi kum yan'se eke kadi manji el. ¹⁶ A oyi kadi baw'se'gi ki kon'se'gi, ki ngannkon'se'gi, noji'se'gi ba pəti, ki madi'se'gi a uni dɔ'se kadi adi de'gi. Ningə a gangi ta koy dɔ de'gi ngayn dann'se'ti. ¹⁷ De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm. ¹⁸ Nan bisi dɔ'se kare kaa a osi kɔ el. ¹⁹ Ningə in me kuwətoɔgiba'ti anyi a ingəi kaji.

Tuji ki a te dɔ bebo Jerujalem'ti

(Mat 24.15-21; Mrk 13.14-19)

²⁰ «Loki a oyi njerɔ'gi iləi nan gugi dɔ Jerujalem kin ningə, kadi in gəri toki dɔkagilo tuj'ə in ndəkba. ²¹ Be ə, de'gi ki sii Jude'ti, kadi anyinan boi ki dɔ mbal'gi'ti, ə kadi nje ki sii me bebo'ti, tei ki taga rangi, ningə kadi de'gi ki isi mu, kadi uri me bebo'ti el. ²² Tado a in ndɔ gangi ta ki kadi j'in pəti ki Makitu lə Luwə el ta'a a ra nya. ²³ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndɔ'a'ti non kin. Tado kumtondoo ki ngayn a ra de'gi me be'ti, ki wongi lə Luwə ki a re dɔ de'gi'ti ki me be'ti kin tɔ. ²⁴ De'gi a tɔli'de ki kiyəɔ, a uwəi'de awi se'de bər'ti dɔ be'gi'ti ki dangi dangi. De'gi ki gəri Luwə el a njiyəi dɔ Jerujalem mbisəi'ə mbaraki mbaraki, biti kadi dɔkagilo lə'de ki Luwə ɔji tɔlta'ne.

Təl Ngonn de

(Mat 24.29-31; Mrk 13.24-27)

²⁵ «Dɔkagilo'ə'ti kin, nyakɔji'gi a tei kum kadi'ti ge, ki nanyi ge, ki mee'gi ge*. Dɔnangi'ti, mann ba a in, kah a bar ki taa, adi de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, bol a tɔl'de. ²⁶ Bol a tɔl'de adi dadi par par, sii nginəi ta tuji'gi ki a tei dɔ'de'ti dɔnangi'ti. Tado tɔgi'gi ki dɔran'ti a yəki. ²⁷ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki tɔgi pəti, me kunj'i'ti ki əti bol†. ²⁸ Loki nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi rai rɔ'se, ɔri dɔ'se taa, tado kagilo taa k'ilə taa lə'se in ndəkba.» ²⁹ Ningə Jeju un kujita ndo'n'de nya ene: «Gonyi kagi mbaykote ki ndəgi kagi'gi oyi. ³⁰ Loki mbi'ə ulə ngirə kiti kin ningə, gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ³¹ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ³² Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin

* 21:25 21.25 Ejay 13.10; Ejəkel 32.7; Juwəl 3.3-4 † 21:27 21.27 Daniyel 7.13

a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³³ Dəran ki dənangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Kisi do nja'ti

³⁴ «Maji kadi sii do nja'se'ti, um adi gon nyakuso ki gon nyakanyi, ki mərta ki do nya ki dənangi'ti ne uwə me'se adi ndo kin uwə'se nanga bus el. ³⁵ Kadi uwə'se nanga toki bandi a osi'n do kanji'gi'ti kin be el. Tado in nya ki a osi do de'gi'ti pəti ki dənangi'ti. ³⁶ Ningə kadi toi bi el, elita ki Luwə ki dəkagilo'gi pəti kadi to ingəi togi dumi do nya'gi pəti ki a rai nya kin, ə kadi tei rai ki takum Ngonn de'ti.»

³⁷ Re kada kaa, Jeju ndo nya de'gi me Kəy'ti lə Luwə. A re kondə'ti to ningə, te aw do mbal'ti ki bari'ə do mbal kagi Buni'gi. ³⁸ Loki lo ti njay to ningə, bulə de'gi rei me Kəy'ti lə Luwə kadi oyi do ta li'ə.

22

Judasi un do Jeju

(Mat 26.1-5, 14-16; Mrk 14.1-2, 10-11)

¹ Nanyi mapa ki hum əd'ə el, ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba*. ² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju n'toli'ə, nan bəli bulə de'gi. ³ Ə Satan ur me Judasi'ti ki bari'ə Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dəgi gidə in joo. ⁴ Ur me'ə'ti ad'a aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo njengəm ta *Kəy lə Luwə, do row'ti ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ⁵ Lo kin'ti, rə nje ki Judasi aw ingə'de kakin nəl'de ngayn adi uni mindi'de kadi n'adi'ə nar. ⁶ Judasi ndigi də'ti, nga ningə isi sangi row ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti ə kadi bulə de'gi oyi lowə el.

Jeju adi rai go Paki

(Mat 26.17-19; Mrk 14.12-16)

⁷ Ndo kuso mapa ki hum əd'ə el asi, adi in ndo təl ngann bati'gi tado nyakuso Paki. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər ingi ki Jan ene: «Ai rai go nyakuso Paki kadi j'usoi.» ⁹ Ingi təli dəji'ə eyina: «Loki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso səm'ti wa?» ¹⁰ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai, loki isi uri ki me bebo'ti ningə, a təri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti də'ne'ti ningə, uni go'ə, uri me kəy'ti ki ur'ti. ¹¹ Loki uri go'ə'ti ningə, eli be nje kəy kin eyina: “Njendo ene kadi ji dəji ke kəy ki ra ə kadi n'a n'uso nya Paki'ti ki njendo'gi lə'ne wa?” ¹² Lo kin'ti, de kakin a oji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, ki nya'gi pəti me'ti. Lo kin ə a rai nyakuso'ti kadi j'usoi. ¹³ Piyər in ki Jan awi ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de kakin, adi rai nyakuso Paki indəi də'a dana.»

Nyakuso lə Burəbe

(Mat 26.26-29; Mrk 14.22-25; 1Ko 11.23-26)

¹⁴ Loki dəkadi asi, Jeju in ki njekawkulə'gi sii ta nyakuso'ti. ¹⁵ Ə Jeju el'de ene: «M'ndigi ngayn kadi m'njo nya Paki kin sese bay taa kadi m'ingə kon. ¹⁶ Ningə m'el'se toki rəta'ti, m'a m'njo sese ki rangi gogi el, biti dəkagilo kuso'a'ti me Konbe'ti lə Luwə.» ¹⁷ Go'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə də'ti, ningə təl'n adi njekawkulə'gi ə el'de ene: «Tai anyinan dann'se'ti, ¹⁸ Tado toki rəta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi Konbe lə Luwə re'n.» ¹⁹ Go'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə də'ti, uwə tətə nan'ti, təl'n adi'de ene: «In kin in darə'm, ki in ki kun kadi'se. Tai soi

* 22:1 22.1 Tekitaga 12.1-27

kadi me'se olo'n do'm'ti.» ²⁰ Go nyakuso'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra toki yan nyakuso kakin be to, ningə el'de ene: «Kɔpi kin in kunmindi ki sigi me mosi'm'ti ki a anyi tado lə'se†.

²¹ «Ningə kadi oyi toki de ki a ulə'm ji de'gi'ti, isi ulə ji'ne nan'ti sə'm me ngo kuso nya'ti ne. ²² Tado Ngonn de a oy toki Luwə ɔji'n kete, nan kumtondoo in lə de kin ki ulə Ngonn de ji de'gi'ti.» ²³ Lo kin'ti, njekawkulə'gi iləi rɔ'de isi dɔjinan ta dann'de'ti ke nan dann'de'ti ə kadi a ra nya ki be kin wa?

Nan a in ki boi?

(Mat 20.24-28, 19.28; Mrk 10.41-45)

²⁴ Go'ti, njekawkulə'gi uləi ngirə manjinan ta'ti ki togi'de eyina ke nan ə a in kibo dann'de'ti wa? ²⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngar'gi ki onyibe do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki donangi'ti ne, rai rɔ'de kadi n'in burəbe'gi do de'gi'ti, taa nje ki togi konbe in ji'de'ti, indəi togi do de'gi'ti kadi bari'de njeramaji'gi lə'de to. ²⁶ Nan ingi, maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el. De ki in ki togi dann'se'ti, maji kadi təl rɔ'ne de ki do du'ti, ningə kadi de ki njekundo'se, təl nje ra kulə lə'se to. ²⁷ Tado de ki nje kisi ta nya kuso'ti num, de ki nje re ki nyakuso num, dann'de'ti ki joo kin, in ki nje kisi ta nyakuso'ti ə in kibo. Ningə m'in, m'nji dann'se'ti to nje re ki nyakuso kadi'se. ²⁸ Ingi ə in de'gi ki uwəi togi'se ba sə'm me kon'ti. ²⁹ Ningə toki Luwə ki Bai adi'm Konbe kakin ə, m'in m'adi'n'se to. ³⁰ A ɔi ge, anyinan ge sə'm me Konbe'ti lə'm. Ningə a sii do kumbər gangi ta'gi'ti kadi gangi ta do ginn kaw Isirayel'ti ki dogi gidə in joo.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Mrk 14.27-31; Jan 13.37-38)

³¹ Jeju el Simon ene: «Simon, Simon, Satan dɔji tarow kadi n'siyə'se toki de a siyən ko me yatiya'ti be. ³² Nan m'in, m'elta ki Luwə tado'i, kadi ilə kunme lə'i ko el. Ningə loki a təl ki rɔ'm'ti, maji kadi ulə dingəm me ngannkon'i'gi'ti to.» ³³ Ə Piyər el Jeju ene: «Burəbe, m'nji do nja'm'ti kadi re in dangay kaa m'a m'aw sə'i nan'ti. A re in koy kaa m'a m'oy sə'i.» ³⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Piyər, adi m'el'i, bone inbe kin, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə toki in gəri'm el.»

Nar, ki bɔl, ki sa

³⁵ Jeju el njendo'gi ene: «Loki kete m'ulə'se ki kanji kadi uni nar, eke bɔl, eke sa nja'se kin nya madi du'se wa?» Ə iləi Jeju'ti eyina: «Jagi, nya madi du'je el.» ³⁶ Nga ə Jeju el'de ene: «Ningə ki ngosine kin, de ki aw ki nar ningə kadi un ji'ne'ti, in ki aw ki bɔl ə kadi un ji'ne'ti. A kin ə re de madi aw ki nya kati el ə kadi ɔr ku ki rɔ'ne'ti law kadi ndogi ə inyə nar'a ndogi'n nya kati kare uwə ji'ne'ti. ³⁷ Adi m'el'se, maji kadi nya ki makitu lə Luwə el ta'a ene: “Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti‡,” kin ra nya. Ningə nya ki kadi a re do'm'ti, a ra nya.» ³⁸ Njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbe, nya kati ə in joo kin.» Anyi el'de ene: «In be kin asi.»

Jeju elta ki Luwə do mbal kagi Buni'gi'ti

(Mat 26.36-41; Mrk 14.32-38)

³⁹ Go'ti Jeju te, ningə toki isi ra'n kete kete, un tarow isi aw ki do mbal kagi Buni'gi'ti. Njendo'gi li'ə uni go'ə. ⁴⁰ Loki rei tei do mbal'ti, Jeju el njendo'gi ene: «Elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.» ⁴¹ Anyi ɔr rɔ'ne sanyi nden, ningə ɔsi məkəsi'ne nanga, elta ki Luwə ene: ⁴² «Bai, re in

† 22:20 22.20 Tekitaga 24.8; Jeremi 31.31-34 ‡ 22:37 22.37 Ejay 53.12

ndigi ə, ɔsi kəpi kon kin ngərəngi kə rə'm'ti. Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kadi ndigi'ti lə'i taa.» ⁴³ Lo kin'ti non be, malayka kare in dərən'ti re ad'a təgi. ⁴⁴ Metuji ra Jeju, il'ə nanga el, adi elta ki Luwə ki təgi'ne, tut'ə tosi nanga dogro dogro to kər mosi be.

⁴⁵ Go kelta'ti ki Luwə, Jeju ində taa, təl re rə njendo'gi'ti ningə, ingə'de, isi toi bi ki me kon. ⁴⁶ Ə el'de ene: «In ri ə! isi to'i bi inbe biti wa? Indəi taa, ə elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.»

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-55; Mrk 14.43-49; Jan 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jeju a elta ba bay ningə, kuti de'gi tei non isi rei. Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi lə Jeju ki dəgi gidə in joo ə in non'de'ti. Re ki rə Jeju'ti kadi n'uwə ki rə'ne'ti. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «In Judasi ki kuwə ki a uwə Ngonn de ki rə'i'ti ə a ulə'n'n'ə ji de'gi'ti!»

⁴⁹ Loki nje njiyə ki Jeju oyi nya'gi ki ra ra nya be ningə, dəji Jeju eyina: «Burəbe, maji kadi ji tugə'de ki nya kati eke kadi ji ra bann?» ⁵⁰ Ningə low'ə'ti non, ki kare dann'de'ti ɔr kiyə tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dəjikəl'ɔ'ti batı gangi. ⁵¹ Nan Jeju el'de ene: «Asi be nga, inyəi'de adi rai.» Ningə ulə ji'ne ɔdi'n mbi paja kakin, adi mbi'ə təl to maji gogi. ⁵² Go'ti, Jeju un ta el kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njengəm ta Kəy lə Luwə, ki ngatəgi'gi ki rei ki də'a'ti ene: «To to nya ki m'in njebogi ə, rei ki kiyəro'gi ki gəl'gi kadi uwəi m'in be? ⁵³ Ndə'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, nan uwəi m'in el, ningə in ndə lə'se bone, in ndə ki kadi təgi'gi ki majel ɔdi rə'de me lo ki diw'ti.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mat 26.57-27.1; Mrk 14.53-15.1; Jan 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin'ti, uwəi Jeju, awi si'ə, uri si'ə kəy lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Piyər njiyə sanyi nden, ningə un go'de isi aw se'de. ⁵⁵ De'gi iləi por tambalo'ti, sii ta'ti, adi Piyər aw si ta'ti se'de. ⁵⁶ Ningə ngonn ki dene kare ki nje ra kulə me kəy'ti, oo Piyər isi kunji por'ti, ə ində manj'a ba, ningə el ene: «In ki isi kin kaa, kete in si'ə tə.» ⁵⁷ Nan Piyər manji ene: «Dene, m'gər'ə el.» ⁵⁸ Ə nden go'ti ə de ki rangi oo Piyər, ningə təl el bay ene: «In kaa in dann de'gi'ti li'ə tə.» Nan Piyər ilə de'ti kakin ene: «Jagi, m'in se'de el.» ⁵⁹ Biti asi kadi kare go'ti, ningə de ki rangi təl re də'ti bay ene: «Ki rəta'ti, dingəm kin kete in si'ə tə, tadə in de ki Galile'ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ilə'ti ene: «Dingəm, m'gər me ta lə'i ki ge kadi el kin el.» Anyi tanan'ti non inbe ki Piyər isi elta ta'ne'ti ba bay ningə, kunə kunjə non. ⁶¹ Low'ə'ti non, Burəbe ilə rəti gon Piyər, ningə me Piyər olo də ta'ti ki ndəki Burəbe el'ə ene: «Bone inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene gəri'm elŞ.» ⁶² Piyər ində lo te taga ki mann non ki tingə kum'ne'ti.

De'gi taji Jeju, tindəi'ə

(Mat 26.67-68; Mrk 14.65)

⁶³ De'gi ki njengəm Jeju, mboi si'ə ge, tindəi'ə ge. ⁶⁴ Anyi dəi kum'ə ə eli eyina: «Nan ə Indəi wa, in elta ki ta Luwə'ti ə ndon ndil adi j'oo!» ⁶⁵ Taa nyataji'gi ki rangi ngayn tei ta'de'ti ki rə'a'ti.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mat 26.59-66; Mrk 14.55-64; Jan 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ingəi nan, awi ki Jeju non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi, ⁶⁷ ningə eli'ə eyina: «Re in ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə ə el'je adi j'oo.» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'el'se kaa a uni me'se adi'm'in el. ⁶⁸ Taa re m'dəji'se ta kaa a iləi'm'in'ti el tɔ. ⁶⁹ Ningə ki ji ra'n tanan'ti ne kin, ulə ngirə bone kin, Ngonn de a isi dɔjikɔl Luwə'ti ki nje tɔgi nga.» ⁷⁰ Anyi pəti dəji'ə eyina: «Adi in ngonn lə Luwə wa?» Ə Jeju el'de ene: «Inbe'gi eli ki ta'se toki, m'in Ngonn lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin'ti, eli eyina: «In kin ji sangi kadi de madi ki rangi el taa dɔ'a'ti bay wa? J'inbe'gi j'oyi ta ki ta'a'ti inbe ki mbi'je ne nga kin.»

23

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(*Mat 27.2, 11-14; Mrk 15.1-5; Jan 18.28-38*)

¹ Go'ti, indəi taa pəti awi ki Jeju non Pilati'ti. ² Ningə lo kin'ti, iləi rɔ'de isi indəi taa dɔ Jeju'ti eyina: «Dingəm kam j'ingə isi sulə de'gi kadi buki'de mu. El'de kadi ugəi lambo ngar Sejar el. Taa ra dɔ'ti non el bay toki n'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, n'in ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jeju ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ⁴ Lo kin'ti, Pilati el de'gi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bulə de'gi ene: «M'ingə nya madi ki asi kadi m'gangi'n ta dɔ dingəm'ti kin el.» ⁵ Nan uwəi ta'de ngan eyina: «In nje sulə de'gi ki nyando lə'ne kadi tanyi rɔ. Un dɔnangi ki Jude ba pəti, ulə ngirə Galile'ti biti te'n rɔ'je'ti ne kin.»

Jeju a non Erodi'ti

⁶ Loki Pilati oo ta ningə dəji ene ke dingəm kin in de ki Galile'ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jeju in ginn konbe'ti lə Erodi ningə, ulə si'ə adi Erodi ki dɔkagilo'ə'ti kin in Jerujalem'ti non tɔ. ⁸ Loki Erodi oo Jeju ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn tado mayinu ə isi sangi kadi n'oo Jeju oji'n dɔ ta li'ə ki de'gi isi eli. Erodi ində me'ne'ti kadi Jeju a ra nyakoji'gi ad'a oo. ⁹ Ə dəj'ə ta'gi ngayn, nan Jeju il'ə'ti el. ¹⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki njendo ndukun'gi in non, isi tiləi ta dɔ Jeju ti ki tɔgi'de. ¹¹ Erodi in ki njero'gi lə'ne kidi Jeju, mboi si'ə, ningə uləi ku ki maji ngayn rɔ'a'ti, nan təl ulə si'ə rɔ Pilati'ti gogi. ¹² Ndo'a'ti non, Erodi in ki Pilati ki kete in njeban'gi lə nan, təli madi nan'gi.

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(*Mat 27.11-26; Mrk 15.1-15; Jan 18.39-19.16*)

¹³ Pilati bar kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo bulə de'gi, ¹⁴ el'de ene: «In rei ki dingəm kin adi m'in eyina in nje sulə de'gi buki'de mu, nan me ta'ti ki m'dəj'ə non'se'ti ne kin, m'ingə nya ki majel ki səki'ə'n'ə, ki asi kadi m'gangi'n ta dɔ'a'ti el. ¹⁵ Erodi kaa ingə nya madi el tɔ, tado təl ulə si'ə rɔ'je'ti gogi. Nya ki asi kadi de təl'ə'n'ə goto. ¹⁶ Be ə, m'a m'adi indəi'ə par ə m'a m'inyə taa.» [¹⁷ Tado dɔ bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, maji kadi Pilati ɔr de kare dangay'ti adi'de.]

¹⁸ Nan de'gi pəti uni ndu'de ki taa eyina: «In təl'ɔ kɔ ə ɔr Barabasi adi'je.» ¹⁹ Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai dɔ nje konbe'ti, ki tado təl ki təl de.

²⁰ Ningə toki Pilati ndigi'n kadi n'inyə'n Jeju taa, təl dəji'de ta dɔ'ti bay.

²¹ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti, bər'ə kagidəsi'ti.»

²² Pilati re se'de dɔ'ti bay ki nja mutə ene: «In ri ki majel ə dingəm kin ra wa? M'ingə nya madi rɔ'a'ti ki asi kadi de təl'n'ə el, adi m'a m'adi indəi'ə

ki ndøy hawlay par ə m'a m'inyə taa.» ²³ Nan ingi rai do ndu'de'ti, uni ndu'de ki taa, elita ki togi'de ngayn utə ki kete kadi bəri'ə kagidəsi'ti to bər inbe. Ndu'de ɔr lo hɔm. ²⁴ Be ə Pilati un ndu'ne kadi ra nya ki bulə de'gi ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr'ɔ, adi'de. Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai do nje konbe'ti, ki tado tol ki tol'de. Nga ningə ulə Jeju ji njerɔ'gi'ti kadi rai si'ə nya ki me ndigi'ti lə bulə de'gi.

Awi ki Jeju ki lo bər'ə kagidəsi'ti
(Mat 27.32; Mrk 15.21)

²⁶ Loki njerɔ'gi isi awi ki Jeju ningə, ingəi Simon, de ki Sirenn'ti, ki in mu, ningə indəi kagidəsi lə Jeju do'a'ti, adi oti go'ə'ti. ²⁷ Bulə de'gi ngayn uni go Jeju. Dene'gi indəi kadi'de nonyi, ndingəi rɔ'de tado li'ə. ²⁸ Be ə, Jeju yəti kum'ne ki do'de'ti, el'de ene: «Dene'gi ki Jerujalem, nonyi m'in el, nan kadi nonyi rɔ'se inbe'gi, ə nonyi ngann'se'gi. ²⁹ Tado ndo a re non kadi de'gi a eli eyina: “Majikur in do kuji dene'gi'ti, in do nje'gi'ti ki oji ngonn ndo kare el, ki uləi mba ta ngonn'ti el.” ³⁰ Lo kin'ti non be, de'gi a eli mbal'gi eyina: “Tosi do'je'ti!” ə a eli do gadi'gi eyina: “Iyə do'je*!”

³¹ Kin ə de ra kagi ki mbol be ningə, kagi ki tuti taa yan'a a to bann wa?»

³² Lo kin'ti, rei ki kaya'gi ki nje tol nya joo kadi toli'de nan'ti ki Jeju.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti
(Mat 27.33-44; Mrk 15.22-32; Jan 19.17-24)

³³ Loki rei tei lo'ti ki bəri'ə «Ka do de» ningə, njerɔ'gi bəri Jeju kagidəsi'ti, low'ə'ti non. Taa bəri kaya'gi ki joo kakin nan'ti ki Jeju do kagidəsi'ti to: bəri ki kare dojikol'ɔ'ti, ə bəri ki nungi dojigəl'ə'ti to. ³⁴ Ningə Jeju el ene: «Bai, adi me'i sol do'de'ti, tado gəri nya ki ra rai kam el.» Non be, njerɔ'gi tugəi kiri mbara do ku'ti li'ə lowəi nan. ³⁵ Bulə de'gi rai ra gonyi'de, ningə njekundo Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: «Aji ndəgi de'gi ənn ə, kadi aji rɔ'ne inbe adi j'oo to, toki re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə†.» ³⁶ Njerɔ'gi kakin agi ki rɔ Jeju'ti, mboi si'ə, ningə adi'ə yiwi kandi nju ki masi kad'a anyi‡. ³⁷ Ningə eli'ə eyina: «Re in ngar lə Juwipi'gi ə, aji rɔ'i inbe adi j'oo.» ³⁸ Ningə ndangi ta me nya'ti, bəri taa do Jeju'ti eyina: «In kam in ngar lə Juwipi'gi.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəri'ə do kagidəsi'ti taji Jeju ene: «In el ə ene in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? Aji rɔ'i inbe, ə aji'je sə'i to.» ⁴⁰ Nan in ki nungi ndangi madi'ne ene: «In ki ra ingə ko kon ki kare inbe kin, in bol Luwə el wa? ⁴¹ Ki oji do'je, in low'ə'ti, tado in nya ki j'inbe ji duw ə ji təti kanda, nan in, nya madi kare ki majel ki ra goto.» ⁴² Ningə in ki nje kol ki madi'ne kakin təl el Jeju ene: «Jeju, ndo ki a re to ngar ə, adi me'i olo do'm'ti.» ⁴³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Tokı rɔta'ti, adi m'el'i, bone inbe kin a in sə'm nan'ti me Paradisi'ti lə Luwə.»

Koy Jeju
(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Jan 19.28-30)

⁴⁴ Kadi kaw ki jam do be'ti be, ə lo diw ndul kururu donangi'ti biti kadi ki mutə ki losol'ɔ. ⁴⁵ Kadi ur dana, de oo'ə el nga ningə ku ki gangi lo ki me Kəy'ti lə Luwə gangi dana joo§. ⁴⁶ Ningə Jeju un ndu'ne ki taa ene: «Bai, m'inyə ndil'm me ji'i'ti.» Ningə go ta'ti kin par ə kon'a te. ⁴⁷ Loki kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu oo nya'gi ki rai nya kin be ningə, ulə toji do Luwə'ti ə el ene: «Tokı rɔta'ti, de kin in de ki dana.» ⁴⁸ Bulə de'gi ki in lo nya'ti kin,

* 23:30 23.30 Oje 10.8 † 23:35 23.35 Pa'gi 22.8-9 ‡ 23:36 23.36 Pa'gi 69.22 § 23:45 23.45 Tekitaga 26.31-33

loki oyi nya ki ra kin ningə, təli be'gi lə'de ki kadi'de ki kində, ndingəi rə'de. ⁴⁹ De'gi pəti ki gəri Jeju ki dene'gi ki in si'ə Galile'ti, rai sanyi indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya.

Kulə Jeju be ninn'ti

(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Jan 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin'ti non be ə, dingəm kare ki tə'a nan Jisepi in non re. Jisepi in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki maji, in de ki dana, ⁵¹ adi nya'gi ki ki madi'gi də'i nan'ti ə rai kin, in ndigi se'de də'ti el. Jisepi in de ki Arimate'ti, ki in bebo lə Juwipi'gi. In sii nginə ta Konbe lə Luwə. ⁵² Jisepi aw rə Pilati'ti, dəj'ə ninn Jeju. ⁵³ Be ə, aw risi ninn Jeju də kagidəsi'ti, re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ningə aw ilə me be ninn'ti ki rai kadi mbal'ti. In be ki de ilə ninn'ti el bay. ⁵⁴ Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi isi əsi nja nya'gi nan'ti, tado lo ti par ə a in ndo kərkon. ⁵⁵ Dene'gi ki in ki Jeju Galile'ti nu, rei si'ə, ndolei go Jisepi. Awi gonyi be ninn ki kadi iləi Jeju'ti kakin, ə oyi ke tanan bann ə iləi ninn'ə'ti wa. ⁵⁶ Go'ti, təli awi be, indəi də hu kagi ki əti mbi, nan'ti, tado kəy rə ninn Jeju'ti. Ningə ndo kərkon, uwəi kəy rə'de toki mbərikində el'n*.

24

Jeju ində taa lo koy'ti

(Mat 28.1-8; Mrk 16.1-8; Jan 20.1-13)

¹ Ndo Dəmasi ki sin ba, dene'gi awi dəbadi'ti ki hu kagi ki əti mbin ki indəi də'a dana tado kəy rə ninn Jeju'ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta be ninn kakin, de nduguru'ə rangi. ³ Loki uri me be ninn'ti ningə, oyi ninn Burəbe Jeju, el. ⁴ Low'ə'ti non, gəri nya ki kadi rai el, ningə nyi dingəm'gi joo ki uləi ku ki ndole rə'de'ti, tei bus ki rə'de'ti. ⁵ Bol təl dene'gi kin, adi uləi də'de ki nanga, nan dingəm'gi kakin eli'de eyina: «Ra bann ə isi sangi de ki isi kumngayira dann njekoy'gi'ti wa? ⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti. Ningə maji kadi, adi me'se olo də ta'ti ki el'se loki in'n Galile'ti bay kin.» ⁷ El ene: «Maji kadi de'gi a uləi Ngonn de ji njeramajel'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti, ningə go'ti, a ində taa lo koy'ti ki ndo ki nja mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti.» ⁸ Lo kin'ti, me'de olo də ta'ti ki Jeju el. ⁹ Be ə, loki təli dəbadi'ti, rei əri poy nya'gi kin njendo'gi ki dəgi gidə in kare ki ndəgə'gi pəti adi'de oyi. ¹⁰ Nje kəy poy nya kin kadi njekawkulə'gi oyi in Mari ki Magidala num, Jann num, Mari ki kon Jaki num, ki ndəgi dene'gi ki in se'de. ¹¹ Nan njekawkulə'gi oyi ta kin to ta nii adi tai ta lə dene'gi kakin el. ¹² Lo kin'ti non Piyər ə ində ki ngodi, aw ilə kəti'ne be ninn'ti ningə, oo ta ku'gi ki doloi ninn par ə rai nanga. Nya kin ndəji Piyər ngayn, loki isi təl ki be.

Jeju ingə njendo'gi joo də row'ti ki kaw Emawusi

(Mrk 16.12-13)

¹³ Ndo'a'ti inbe kakin, njendo'gi joo isi awi ngonn be'ti kare ki bari'ə Emawusi, ki a asi kulə metər dəgi gidə in kare ki bebo ki Jerujalem. ¹⁴ Njendo'gi ki joo kakin, ra elinan ta də nya'gi'ti ki ra nya kakin. ¹⁵ Ningə loki ra elinan ta, ra manjinan'ti kakin ningə, Jeju te uwə se'de row. ¹⁶ Nan kum'de uti də'a'ti adi gəri'ə el. ¹⁷ Ə Jeju dəji'de ene: «In ri ə ra manjinan ta də row'ti be wa?» Ningə təli rai lokati, kum'de diw kururu. ¹⁸ Ningə ki kare dann'de'ti ki tə'a nan Kilewopasi el Jeju ene: «In ki kariba par ə in de ki isi Jerujalem'ti ne ki kanji kadi oo poy nya'gi ki rai nya me ndo'gi ki ne kin.»

* **23:56** 23.56 Tekitaga 20.10; Ndukun ki nja joo 5.14

19 Æ tæl dæji'de ene: «In ri æ ra nya wa?» Æ ilæi'æ'ti eyina: «Nya ki ra nya oji'n dæ Jeju ki Najareti'ti, ki in njekeltakita Luwæ'ti ki aw ki tægi ngayn. Aw ki tægi me kulæra'ne'ti num, me ta kel'ne'ti num, non Luwæ'ti ki non de'gi me be'ti. 20 Nan kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi, ki njekundæ'gi læ'je, uwæi'æ, ulæi'æ ji de'gi'ti kadæ gangi ta koy dæ'a'ti, æ bæri'æ dæ kagidæsi'ti. 21 J'in j'oo kadæ in æ in de ki kadæ a taa Isirayel'gi ilæ'de taa. Ningæ me nya'gi'ti kin pæti, bone æ in ndæ ki nja mutæ ki nya'gi kin rai nya. 22 Nan nya kare, dene'gi madi ki me kuti'ti læ'je re eli'je nya ki ndæji'je ngayn. Tei ki ginn lo ba awi dæbadi'ti, 23 nan oyi ninn'æ el, ningæ tæli rei eli'je toki malayka'gi tei ræ'de'ti eli'de toki ra ki dæ'ne taa. 24 Æ mad'i'je'gi madi awi dæbadi'ti ningæ, oyi nya'gi toki inbe ki dene'gi eli. Ningæ inbe taa, de oo'æ el.» 25 Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «In de'gi ki nyagær læ'se goto, ngan sese kadæ uni me'se kalangi ba adi de'gi ki njekeltakita Luwæ'ti! 26 Majæ kadæ Kirisiti De ki Luwæ mbæt'æ a ingæ kon be ta kadæ a ingæ'n tæbar læ'ne.» 27 Be æ, ulæ ngiræ dæ ndukun'ti læ Moji ki dæ de'gi'ti njekeltakita Luwæ'ti pæti, ær'n'de ginn Makitu'gi læ Luwæ pæti ki elta ki dæ Jeju'ti.

28 Loki indæi dæ be ki isi awi'ti ndækba ningæ, Jeju ra dæ kum'ne to nya ki a aw ki kete be. 29 Æ gangi'æ eyina: «Kadæ ur nga, adi lo diw, ænn æ isi nangæ ræ'je'ti.» Be æ, tæ aw se'de lo kisi de'ti. 30 Loki isi ta nya kuso'ti se'de, un mapa, njangi dæ'a, ningæ uwæ tæti nan'ti, ningæ tæl'n adi'de. 31 Lo kin'ti nga a, kum'de te adi gæri'æ toki in Jeju, nan low'æ'ti non, Jeju tænn jipi adi oyi'æ el. 32 Æ tæli isi elinan eyina: «Loki isi el'je ta dæ row'ti, isi ær'je ginn nya'gi ki ndangi me Makitu'gi læ Luwæ kin, to to nya ki in por æ isi on me'je'ti be el wa.»

33 Ningæ low'æ'ti non, indæi taa, tæli ilæi dæ'de kaw Jerujalem gogi. Awi ingæi njendo'gi ki dægi gidæ in kare ki ndægæ'gi ki go'de'ti kawinan sii. 34 Æ pæti eli njendo'gi ki joo kakin eyina: «In ta ki ræta'ti kadæ Buræbe indæ lo koy'ti! Te ingæ Simon, adi Simon oo'æ ki kum'ne!» 35 Lo kin'ti, njendo'gi ki joo, ilæi ræ'de æri'de ginn nya'gi ki ingæ'n'de dæ row'ti æ el'de, ki gær ki gæri Jeju lo tæti mapa'ti.

*Jeju oji ræ'ne njendo'gi læ'ne
(Jan 20.19-23)*

36 Loki si elinan ta ba bæy ningæ, Jeju inbe te bus dann'de'ti, el'de ene: «Lapiya in sese.» 37 Lo kin'ti, bol tæl'de, ndil'de te. Mæri kadæ in ndil æ n'oyi'æ wa ænn. 38 Æ Jeju el'de ene: «Ra bann æ ndil'se goto ge, me'se tæsi ge be wa? 39 Gonyi ji'm'gi, ki nja'm'gi kin oyi. Ndil aw ki da'ne ge, ki singæ'ne ge toki oyi m'in kin el.» 40 Lo kin'ti, tæji'de ji'ne ge, ki nja'ne ge adi'de oyi. 41 Rænel dum dæ njendo'gi ki lo kadæ uni me'de goto bæy. In nya ki æti'de bol ki dum. Æ Jeju dæji'de ene: «Awi ki ngonn nyakusæ ne wa?» 42 Ningæ adi'æ ngonn dow kanji ki ndaw. 43 Æ Jeju taa, sæ takum'de'ti.

44 Ningæ go'ti, el'de ene: «Ta'gi ki ndæki m'el'se loki m'in sese bæy æ to kin: Ndæki m'el'se toki, nya'gi pæti ki ndangi me ndukun'ti læ Moji ge, ki me ta'ti læ njekeltakita Luwæ'ti, ki me pa kosi'ti kin, majæ kadæ a tolita'de be.» 45 Lo kin'ti nga æ, Jeju adi'de kur dæ'de, adi gæri me Makitu læ Luwæ. 46 Ningæ el'de ene: «In ta ki ndangi kete, toki m'in Kirisiti De ki Luwæ mbæt'æ m'a m'ingæ kon, de'gi a tæli m'in, ningæ go'ti, m'a m'indæ taa dann njekoy'gi'ti ki ndæ ki nja mutæ tum ginn'æ ndæ koy'm'ti*。」 47 De'gi a ilæi mbær ki tæ'm, ulæ ngiræ Jerujalem'ti, biti ki ræ ginn de'gi'ti pæti, kadæ de'gi inyæi gorow njiyæ'de'gi ki majel kæ, kadæ Luwæ inyæ'n go majel'gi læ'de kæ

* 24:46 24.46 Ejay 53; Oje 6.2

tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi in nje mannaji kin. ⁴⁹ Ki ɔjido'm, m'a m'ulə ki nya ki Bai un ndu'ne do'ti kadi n'a n'adi'se kin. Ningə a sii bebo'ti ne biti kadi togi ki in dɔran'ti re do'se'ti bay ta.»

Jeju aw dɔran'ti

(Mrk 16.19-20; KNK 1.9-14)

⁵⁰ Go'ti, Jeju aw ki njendo'gi lə'ne ndəkba kadi be'ti ki Betani, ningə ɔy ji'ne ki taa, njangi do'de. ⁵¹ Loki njangi do'de ningə, inyə'de ə ɔr rɔ'ne kɔ rɔ'de'ti, ningə uni'ə awi si'ə dɔran'ti. ⁵² Lo kin'ti non, njendo'gi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə tɔli gogi Jerujalem ki rɔnel ngayn. ⁵³ Dɔkagilo'gi pɛti, in ginn Kəy'ti lə Luwə, uləi toji dɔ Luwə'ti.

Poyta ki maji ki Jan ndangi

Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Jan ndangi

Poyta ki maji ki Jan ndangi toji Jeju toki in Ta lo Luwə ki to biti ki non'ti. Ta kakin «təl de ki isi dann'je'ti» (1.14). Jeju te ki do togi lə'ne, ki tobar lə'ne ki in'n Luwə ki gorow lə nya'gi ki dum ra ki in ra'de ki bari'de nyakoji'gi ningə ndo nya do'ti ar njay to (2-12). Go'ti Jeju elta ki doboy'ti njendo'gi lə'ne (13-17) do kuwə'ti ki de'gi a uwəi'ə, dəji'ə ta, bəri'ə kagidəsi'ti ningə a te lo koy'ti (18-20). Elita nya'gi kin pəti be kadi to uni me'se adi toki Jeju in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn Luwə; ningə re uni me'se adi'ə ə, a ingəi kaji ki takul'ə (20.31).

Makitu Poyta ki maji ki Jan ndangi to dangi ki ndəgə'gi, be ə Jan elta osi'n kagi do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Jurden ki Galile. Jan un nya'gi ki ji gəri'de maji toki mann, mapa, nje ngəm bati'gi ki nyakul'gi li'ə, nju ki kanda'gi, kadi or ginn rəta'gi kigo ndil'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-18. Jan Batisi ki njendo'gi lə Jeju ki dokete 1.19-51. Kulə'gi ki Jeju ra'de taga takum de'gi'ti 2-12. Ta'gi ki Jeju el njendo'gi lə'ne taa inyə'n'de 13-17. Kon ki koy lə Jeju 18-19. Kində taa lo koy'ti ki te ki Jeju te bus toji rə'ne adi oyi'ə 20-21.

Jeju in ta ki in rə Luwə'ti

¹ Lotumginn nya'gi'ti pəti, de ki in ta in non nga,

De ki in ta in nan'ti ki Luwə,

De ki in ta in Luwə.

² Lotumginn nya'ti, de ki in ta in nan'ti ki Luwə.

³ In ə Luwə un'ə ra'n nya'gi pəti.

Nya ki Luwə ra'a ki kanj'a in goto*.

⁴ De ki in ta kakin ə in nje kadi de'gi sii ki do'de taa.

Ningə kisikidətaa ki in rə'a'ti kin ə in kunji do de'gi'ti ki dənangi'ti ne.

⁵ Kunji unji do lo ki diw'ti,

nan lo ki diw uwə kunji kakin ki rə'ne'ti el.

⁶ Luwə ulə de kare ki to'a nan Jan ad'a re.

⁷ Re to nje mannaji kadi mannaji lə kunji,

Kadi de'gi pəti uni me'de adi kunji ki takul'ə.

⁸ Jan in kunji el, nan in nje mannaji lə kunji.

⁹ De ki in ta kin in ə in kunji ki rəta'ti.

Kunji ki rəta'ti ki re dənangi'ti ne,

unji do de'gi'ti pəti.

¹⁰ De ki in ta in dənangi'ti ne.

Ningə in ə Luwə un'ə ində'n de'gi ki dənangi'ti ne,

nan de'gi ki dənangi'ti ne gəri'ə el.

¹¹ De ki in ta kin re dann de'gi'ti li'ə,

nan de'gi li'ə uwəi'ə ki rə'de'ti el.

¹² Nga ningə, nje ki uwəi'ə ki rə'de'ti,

Adi in nje ki uni me'de adi'ə, adi'de togi kadi təli ngann'gi lə Luwə.

* **1:3** 1.3 Lo tum ginn nya'gi 1.3; Pa'gi 33.6, 9

¹³ Təli ngann'gi lə Luwə, kigo koji'ti ki mosi toki de'gi isi oji nan kin el num,

Kigo ndigi'ti lə de el num, nan in Luwə inbe ə ra adi təli ngann'a'gi.

¹⁴ De ki in ta, təl darə de ki rəta'ti,

Uwə lo kisi dann'je'ti.

Memaji, ki nya ki rəta'ti rosi me'ə.

J'in j'oo toji li'ə. In toji ki Ngonn ki kar'ne ba ingə ki rə Baw'ne'ti.

¹⁵ Jan un ndu'ne ki taa, mannaji li'ə ene:

«In ə in de ki m'elta li'ə kete m'ene:

“De ki a re go'm'ti, in kibo də'm'ti,

Tadə in isi ki də'ne taa kete non'm'ti.”

¹⁶ «J'ingi pəti, j'ingəi nya maji ki in rə'a'ti, kigo memaji'ti li'ə.

Adi'je majikur ki əsi go nan go nan.

¹⁷ Luwə adi'je ndukun ki gorow lə Moji†,

Nan memaji ki nya ki rəta'ti rei ki gorow lə Jeju Kirisiti.

¹⁸ De ki oo Luwə goto, nan Ngonn ki kar'ne ba,

Ki in Luwə ə isi kadi Baw'ne'ti, ə ra adi ji gər'ə.»

Ta ki Jan Batisi el də rə'ne'ti

(Mat 3.1-12; Mrk 1.2-8; Luk 3.15-17)

¹⁹ Loki *Juwipi'gi ki Jerujalem'ti uləi njekujənyamosi kadikare'gi ki

nje'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi ki rə Jan'ti dəji'ə ene: «In nan wa?» ²⁰ Ningə,

Jan el'de taga wangi, um yəti ta el ene: «M'in Kirisiti ki in *De ki Luwə

mbət'ə el.» ²¹ Nje ki uləi'de kakin təli dəji'de eyina: «Nga in nan dana

wa? In njekeltakita Luwə'ti Eli wa?» Ə Jan ilə'de'ti ene: «Jagi, m'in Eli

el.» Təli dəji'ə bay eyina: «In *Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə wa?»

Jan ene: «Jagi, m'in Njekeltakita Luwə'ti el‡.» ²² Lo kin'ti non, eli'ə eyina:

«Nga in nan dana inbe ə el'je adi j'oo, tadə maji kadi j'a ji təl ki ta madi

kadi j'aw'n ki rə nje'gi'ti ki uləi'je. Ta ri ə el də rə'i'ti inbe wa?» ²³ Non be

nga a Jan ilə'de'ti ene:

«M'in ə m'in de ki ndu'ə bar diləlo'ti ene:

“Rai gorow lə Burəbe adi ra njururu§!”

Toki njekeltakita Luwə'ti Ejay el'n.»

²⁴ Nje ki uləi'de kakin in *Parisi'gi. ²⁵ Ə təli dəji Jan Batisi bay eyina: «A

kin ə re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el num, in Eli el num, taa in

Njekeltakita Luwə'ti ki j'isi ji nginə kin el num tə ə, ra bann ə isi ra de'gi

batəm wa?» ²⁶ Ə Jan el'de ene: «M'in m'ra de'gi batəm me mann'ti, nan

de madi in mbunə'se'ti non ki in gəri'ə el. ²⁷ In a re go'm'ti, nan kulə sa ki

nja'a'ti kaa m'asi kadi m'tuti el.» ²⁸ Nya'gi kin pəti rai nya Betani'ti, dow

ba Jurden'ti, ki Jan ra de'gi batəm'ti.

Ta ki Jan Batisi el də Jeju'ti

²⁹ Lo ti də'ti, Jan oo Jeju ki isi re ki rə'a'ti ningə el ene: «Oyi *Ngonn bati

lə Luwə ki nje kər majel lə de'gi ki dənangi'ti ne kə. ³⁰ In ə in de ki m'elta

li'ə kete m'ene: “De ki re go'm'ti, in kibo də'm'ti, tadə in isi ki də'ne taa

kete non'm'ti.” ³¹ M'in ki də'm m'gər'ə kete el, nan m're m'ra de'gi batəm

me mann'ti kadi m'adi Isirayel'gi gəri'ə'n'ə.» ³² Jan mannaji ene: «M'oo

Ndil Luwə in taa, risi to dər dum be re isi də'a'ti. ³³ M'in m'gər'ə el, nan

Luwə ki ulə'm adi m're m'ra de'gi batəm me mann'ti ə el'm ene: “De ki

a oyi Ndil in taa risi re isi də'a'ti kin ə, a ra de'gi batəm me Ndil Luwə'ti.”

³⁴ Ningə m'in, m'oo nya kin ki kum, adi m'mannaj'a toki de kin in Ngonn

† 1:17 1.17 Tekitaga 31.18, 34.28 ‡ 1:21 1.21 Mal 3.23; Ndukun ki nja joo 18.15, 18 § 1:23 1.23 Eja. 40.3

lə Luwə.» ³⁵ Lo ti go'ti, Jan təl re low'ə'ti kakin bay, in ki njendo'gi lə'ne joo. ³⁶ Be ə, loki Jeju isi dər, adi kum'ə in ki dɔ'a'ti oo'ə'n'ə, ningə el ene: «Oyi Ngonn bati lə Luwə.» ³⁷ Loki njendo'gi lə Jan oyi dɔ ta kin ningə, uni go Jeju. ³⁸ Loki Jeju ilə rəti ningə, oo'de kadi isi uni go'ə, ə dəji'de ene: «In ri ə isi sangi wa?» Ə ingi iləi'ə'ti eyina: «Rabi, lo ki si'ti in ra be wa?» («Rabi» kər me'ə nan: Njendo de'gi) ³⁹ Jeju el'de ene: «Rei, ə oyi.» Be ə, awi, oyi lo ki Jeju si'ti. Ningə sii, tɔli ta ndɔ lə'de rɔ'a'ti non. Dɔkadi, in kadi ki sɔ ki losɔ'ɔ.

⁴⁰ Andire ki ngonkon Simon Piyər in de kare dann de'gi'ti ki joo ki oyi ta ta Jan'ti ə uni go Jeju. ⁴¹ De ki dɔkete ki Andire ingə, in ngonkon'a Simon. Ə el'ə ene: «J'ingə Mesi.» («Mesi» kər me'ə nan «Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.») ⁴² Ningə, aw ki Simon rɔ Jeju'ti. Ə Jeju gon'a ba ningə el'ə ene: «In Simon, ki ngonn lə Jonasi. A bari'nu Sepasi», («Sepasi», kər me'ə nan «mbal».)

Pilipi in ki Nataniyel

⁴³ Lo ti go'ti, Jeju un ndu'ne kadi n'aw dɔnangi Galile'ti. Dɔ row'ti, ingə Pilipi, ningə el'ə ene: «Un go'm.» ⁴⁴ Pilipi in de ki Betisayda'ti, ki in be lə Andire in ki Piyər. ⁴⁵ Go'ti, Pilipi aw ingə Nataniyel, ningə el'ə ene: «J'ingə de ki *Moji elta li'ə me ndukun'ti, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa elita li'ə tɔ kakin. In Jeju ki ngonn lə Jisepi ki Najareti'ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyel el'ə ene: «Ngonn be ki Najareti kam nya ki maji a te'ti tɔ wa?» Ə Pilipi el'ə ene: «Re oo.» ⁴⁷ Loki Jeju oo Nataniyel isi re ki rɔ'a'ti, elta dɔ'a'ti ene: «Oyi *Isirayel ki rɔta'ti, ki de asi kingə nya ki kədikumnan rɔ'a'ti el.» ⁴⁸ Lo kin'ti non, Nataniyel dəji Jeju ene: «In ra bann ə gəri'm wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi Pilipi bar'i, loki isi ginn kagi mbaykote'ti kin m'oo'i.» ⁴⁹ Nga a Nataniyel el Jeju ene: «Njendo de'gi, in Ngonn lə Luwə, in ngar lə Isirayel'gi.» ⁵⁰ Jeju ilə'ti ene: «Tadɔ in kel ki m'el'i m'ene m'oo'i ginn kagi mbaykote'ti kin ə un'n me'i, a oo nya'gi ki utə in kin bay.» ⁵¹ Taa Jeju təl ilə dɔ ta'ti kin bay ene: «Tokɔ rɔta'ti, m'el'se, a oyi dɔran a til, ningə malayka'gi lə Luwə a ai ki taa ge, tɔli ki nanga ge dɔ'm'ti m'in *Ngonn de.»

2

Jeju ra mann adi təl yiwi kandi nju lo taa nan'ti ki Kana

¹ Ndɔ joo go'ti, taa nan to Kana'ti ki Galile. Kon Jeju in low'ə'ti non, ² ningə bari Jeju in ki njendo'gi lə'ne low'ə'ti tɔ. ³ Dɔ gangi lo madi ə, yiwi kandi nju goto. Ə kon Jeju el'ə ene: «De'gi anyinan yiwi tigə.» ⁴ Nan Jeju il'ə'ti ene: «In ri ə in ge rɔ'm'ti ə dene? Dɔ kadi lə'm asi el bay.» ⁵ Ningə kon'a el nje lowə nya'gi ene: «Nya ri ki el'se ə rai.» ⁶ Nga ningə gum'gi mehen ki kuwə ki mbal sii non, to gum'gi ki Juwipi'gi isi ɔdi mann ki me'ti ari rɔ'de kigo kuji nyara'gi'ti lə'de kadi to awi ki ta dɔ'de el, takum Luwə'ti. Gum'gi kakin, ki kare me'ə a asi mbul joo ge mutə ge kare. ⁷ Jeju el nje ra kulə'gi ene: «Mbəli mann me gum'ti kin adi rosi» ningə mbəli mann me'ə'ti adi rosi njir. ⁸ Ningə Jeju el'de ene: «ɔdi nga, ə awi adi njekində kum'ne go nyakusɔ'gi'ti,» ə ɔdi awi adi'ə. ⁹ Njekində kum'ne go nyakusɔ'ti ɔdi mann ki təl yiwi kandi nju kakin ta'ne'ti. Gər lo ki yiwi kandi nju kin te'ti el, nan nje ra kulə'gi ki ɔdi yiwi kandi nju kin gəri maji. Nje kində kum'ne go nyakusɔ'ti bar nje taa dene ¹⁰ el'ə ene: «De'gi in nje kadi yiwi kandi nju ki nəl de'gi anyinan kete, adi loki de'gi anyinan adi ra'de bay taa tɔli dɔ in ki nəl el'ti, nga in ra bann ə ingəm yiwi kandi nju ki nəl adi isi bitɔ dɔ kadi ki ne kin wa?» ¹¹ In kin ə in nyakɔji lə Jeju ki dɔkete

ki ra Kana'ti, donangi Galile'ti. Nga a ra oji'n toji lə'ne, ningə njendo'gi li'ə uni me'de. ¹² Go nya'gi'ti kin, Jeju aw Kapernayim'ti, in ki kon'ne ki ngannkon'ne'gi ki njendo'gi lə'ne; nan k'in ə isi Kapernayim'ti ndo ngayn el.

*Jeju tuwə njera gati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.12-17; Mrk 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ Ndo ra nanyi Paki lə Juwipi'gi in ndəkba ə Jeju aw Jerujalem'ti*. ¹⁴ Low'ə'ti kin non, ingə njelaw mangi'gi, bati'gi, ki dər dum'gi nati Kəy'ti lə Luwə, taa njembəl nar'gi ki be'ne ki nje ki dabe'gi'ti sii non to. ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju ra ndəy kulə, tuwə'n'de pəti nati Kəy'ti lə Luwə kə, nan'ti ki mangi'gi ki bati'gi, taa njembəl nar'gi kaa, sanan nar'gi lə'de kə, tində tabilə'gi lə'de tilə to. ¹⁶ Ningə el njelaw dər'gi ene: «Oyi nya'gi kin pəti kə lo kin'ti rangi, ningə kadi rai me Kəy lə Bai to lo ndogi nya ki lo law nya lə'se el.» ¹⁷ Lo kin'ti, me njendo'gi olo də ta'ti ki ndangi me makitu'ti eyina: «Ta lə Kəy lə'i uwə me'm kuwə ki a tol'm†.» ¹⁸ Nan Juwipi'gi uni ta eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a toji kadi ji gəri'n toki aw ki togi kadi ra'n nya'gi ki ra kin wa?» ¹⁹ Ə Jeju el'de ene: «Toi *Kəy lə Luwə kam, ə me ndo'ti ki mutə, m'a m'təl m'ində taa gogi.» ²⁰ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ji ra bal dɔɔ gidə in mehen ə ji ra Kəy lə Luwə kam oy, ningə in a təl ində rangi me ndo'ti ki mutə wa?» ²¹ Kəy ki Jeju elta'a kin in daro'a. ²² Nga ningə, ndoki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, me njendo'gi olo də'ti toki ndoki elta kin, ə uni me'de adi ta lə Luwə ki ndangi num, uni me'de adi ta ki Jeju el kakin num to.

Jeju gər nya'gi pəti ki me de'ti

²³ Loki Jeju in'n Jerujalem, dəkagilo ra nanyi Paki'ti, de'gi ngayn uni me'de, loki oyi nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de. ²⁴ Nan Jeju ə, ta me'de el, tado gəri'de pəti maji ngayn, ²⁵ taa aw ndoo kadi de mannaji do'de'ti ad'a el to, tado inbe gər nya'gi pəti ki to me'de'ti.

3

Jeju in ki Nikodem

¹ Me kuti'ti lə Parisi'gi, dingəm kare in non, to'a nan Nikodem. In ki kare dann ki boi'gi'ti lə Juwipi'gi. ² Dingəm kin re ro Jeju'ti kondə'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, ji gər kadi Luwə uləi kadi in re ndo'je nya, tado de ki asi kadi ra nya'gi ki əti bol toki ra'n kin be ki kanji kadi Luwə in nan'ti si'ə el goto.» ³ Jeju el'ə ene: «Tokɔ rəta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a oo Konbe lə Luwə ki kanji kadi oji'ə koji ki sigi goto.» ⁴ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «De a ra bann be ə a təli oji'ə koji ki sigi, loki togi gangi nga kin wa? A asi kadi təl aw me kon'ne'ti gogi bay kadi oji'ə ki nja joo wa?» ⁵ Jeju ilə'ti ene: «Tokɔ rəta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a ur Konbe'ti lə Luwə ki kanji kadi oji'ə me mann'ti, ki me Ndil Luwə'ti goto. ⁶ Daro de ki koo ki kum, in ki koji me mosi'ti, ningə daro ki ndil, in Ndil Luwə ə oj'o to. ⁷ Ta ki m'el'i m'ene: «Maji kadi oji'se koji ki sigi» kin, adi əti bol el. ⁸ Tado nəl ulə lo'ti ki me'ə ndigi, ningə in oo kah'a ki isi bar, nan in gər lo ki in'ti el num, in gər lo ki isi awi'ti el num to. Be ə, de ki Ndil Luwə oj'o kaa in be to.» ⁹ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «Nya kin a ra nya ki gorow ki bann wa?» ¹⁰ Jeju el'ə ene: «In ki in njendo de'gi ndukun ki de'gi gəri do'i Isirayel'ti kaa in gər nya'gi kin el bay wa? ¹¹ Tokɔ rəta'ti, adi m'el'i, j'elita də nya'ti ki ji gər, taa ji mannaji do nya'ti ki j'oo ki kum'je to, nan in, in ndigi naji

* 2:13 2.13 Tekitaga 12.1-27 † 2:17 2.17 Pag 69.10

ki man lə'je el. ¹² Loki m'el'se ta do nya'gi'ti ki donangi'ti ne ə uni me'se adi'm'in el, ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in do nya'gi'ti ki dōran'ti ki m'a m'el'se ta'a wa? ¹³ De ki aw dōran'ti goto. Re in de ə, in m'in Ngonn De ki kar'm ba par ə m'ində dōran'ti m're donangi'ti. ¹⁴ Ningə toki Moji ulə'n lii ki rai'ə ki ningəkasi ta kagi'ti diləlo'ti kakin ə*, maji kadi uləi m'in Ngonn De taa kagi'ti to. ¹⁵ Tado kadi de ki un me'ne ə, de'ə kin isi ki do'ne taa biti ki non'ti. ¹⁶ Tado Luwə ndigi de'gi ki donangi'ti ne ngayn, ə adi'de Ngonn'ne ki koji kareba, kadi de ki ra ki un me'ne ə, kadi de'ə kin tuji ko el, nan kadi isi ki do'ne taa biti ki non'ti. ¹⁷ Nya ki kadi de gər, Luwə ulə Ngonn'ne donangi'ti kadi gangi'n ta do de'gi'ti ki donangi'ti el, nan ulə si'ə kadi aji'de! ¹⁸ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə, Luwə a gangi ta do'a'ti el, nan de ki un me'ne el, de'ə kin Luwə gangi ta do'a'ti nga. Tado un me'ne adi Ngonn Luwə ki kareba kin el. ¹⁹ Gorow ki takigangi re'n ə to kin: Kunji re donangi'ti, nan de'gi ki donangi'ti ndigi lo ki diw yo ə mbeti kunji, tado kulə ra'de'gi in ki majel. ²⁰ De'gi pəti ki in njeramajel, mbeti kunji, awi ki rə'a'ti el. Ningə ki rəta'ti, bəli kaw rə kunji, nan to kunji toji nyara'de'gi ki majel ki taga. ²¹ Nan de'gi ki nje təl rə'de go ndu Luwə'ti, rei ki rə kunji'ti, kadi kunji toji kulə ra'de'gi ki taga wangi. In kulə'gi ki rai'de kigo ndu Luwə'ti.»

Jan Batisi in ki Jeju

²² Go nya'gi'ti kin, Jeju ingi ki njendo'gi lə'ne ətə awi donangi Jude'ti. Si'ti se'de non ba, ra'n de'gi batəm. ²³ Jan kaa ra ra de'gi batəm Enon'ti, ki in ndəkba kadi Salim'ti non to. Tado in lo ki mann in'ti ngayn. Ningə de'gi rei ki rə'a'ti adi ra'de batəm. ²⁴ Dəkagilo'ə'ti kin, uwəi Jan dangay'ti el bay.

²⁵ Be ə, njendo'gi lə Jan ki nan'gi, manjinan ta'ti ki Juwipi kare be, do kar rə'ti kadi Luwə ər'n ta do'de'ti ko. ²⁶ Go'ti, awi ingəi Jan eli'ə eyina: «Njendo'je, de ki ndəki awi si'ə dow ba Jurden'ti ki kare, ki ndəki man'n naji li'ə kakin, in kaa ra ra de'gi batəm to, adi de'gi pəti awi ki rə'a'ti.» ²⁷ Ə Jan ilə'de'ti ene: «De ki asi kadi ingə nya madi ki rangi ki do'ne do in'ti ki Luwə inbə ad'a kin goto. ²⁸ Inbə'gi kaa asi kadi manyinaji lə'm do ta'ti ki m'el m'ene: "M'in, m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el, nan m'in de ki uləi m'in kadi m're kete non'a'ti." ²⁹ Kadi gəri toki, de ki nje taa dene ə in ngaw dene, ningə ki ɔjido basa madi ngaw dene, in, in kadi basa madi'ne'ti kadi oo ta li'ə, ə loki basa mad'a elta ə osi mbi'ə'ti ə, rə'a nəl'ə ngayn do'ti. Nga ningə, in kin ə in rənel lə'm, ningə in rənel ki ta'a asi nan berere. ³⁰ Maji kadi təbar li'ə aw ki do mad'a'ti do mad'a'ti, ə kadi m'in, m'təl ki gogi gogi.

De ki in dōran'ti

³¹ «De ki in dōran'ti in do nya'gi'ti pəti, ningə de ki donangi'ti ne in nya ki donangi'ti, adi elta do nya'gi'ti ki donangi'ti ne par. Nan de ki in dōran'ti in do nya'gi'ti pəti. ³² Mannaji do nya'gi'ti ki oo ki kum'ne ge ki mbi'ne ge. Nan de ki ndigi mannaji li'ə goto. ³³ De ki ndigi naji ki man li'ə ə, de'ə toji kadi Luwə elta ki rəta'ti. ³⁴ Toki rəta'ti, de ki Luwə ulə, el ta'gi ki ta Luwə'ti, tado Luwə ros'o ki Ndil'ne. ³⁵ Baw Ngonn ndigi Ngonn, adi inyə nya'gi pəti me ji'ə'ti. ³⁶ De ki un me'ne adi Ngonn, a isi ki do'ne taa biti ki non'ti, nan de ki təl rə'ne go ndu'ti lə Ngonn el, kisikidətaa li'ə goto, wongi lə Luwə in do'a'ti.»

* 3:14 3.14 Kər Isirayel'gi 21.9

4

Jeju in ki dene ki Samari'ti

¹ De'gi eli adi Parisi'gi oyi toki Jeju oyi njendo'gi go'ne'ti utø Jan, taa ra'de batøm utø tø, ² nga ningø toki røta'ti ø, Jeju inbe ra de'gi batøm el, nan in njendo'gi li'ø. ³ Ø loki Jeju oo kadi Parisi'gi oyi ta kin be ø, inyø dønangi Jude ø tøl aw Galile'ti. ⁴ Nga ningø kadi aw Galile'ti, maji kadi a indø dønangi ki Samari'ti gangi. ⁵ In be ø aw te bebo'ti ki bari'ø Sikar dønangi Samari'ti ki in sanyi el ki lo ndøø ki ndøki *Jakobi adi ngonn'ne Jisepi*. ⁶ In low'ø'ti inbe kin ø bolo mann læ Jakobi to'ti. Ø Jeju njiyø ør ø, tøl isi nanga ta mann'ti kakin. In dø kadi'ti ki kaw ki jam dø be'ti be.

⁷ Lo kin'ti non, dene ki Samari'ti kare re kadi ødi mann ø Jeju el'ø ene: «Adi'm mann m'anyi.» ⁸ *Njendo'gi li'ø ø awi me be'ti kadi ndogi nyakuso. ⁹ Nan dene ki Samari'ti kakin el Jeju ene: «In ta ki bann wa? In Juwipi tø, ra bann be ø a døji'm m'in ki m'in dene ki Samari'ti mann kadi anyi wa?» Dene el be tado Juwipi'gi gei kadi n'in ki Samari'gi n'indøi rø'de nan'ti dø nya madi'ti kare el. ¹⁰ Jeju el'ø ene: «Kin ø re kete in gør kadikare læ Luwø num, de ki nje døji mann kanyi kin num ø, re in ø re a døj'ø kadi a adi mann kaji kadi anyi.» ¹¹ Dene el'ø ene: «Burøbe! Aw ki nya kodi mann el tø, taa bolo mann ow tø, nga a ra bann be ø a ingø mann kaji kin wa? ¹² In oo rø'i kadi utø baw'je Jakobi ki adi'je mann kin num taa inbe in ki ngann'ne'gi anyinan ki da'gi læ'ne num kin wa?» ¹³ Jeju il'ø'ti ene: «De ki anyi mann ki ji ra'n ne kin, kundø a ra'a bay; ¹⁴ nan de ki a anyi mann ki m'a m'ad'a kin, kundø a ra'a gogi el nga. Mann ki m'a m'ad'a kin yo ø a tøl ta be mann ki mann kaji ki biti ki non'ti a te'ti.» ¹⁵ Dene el ene: «Burøbe, adi'm mann ki a elta'a kin kadi kundø ra'm gogi el, taa kadi m'tøl m're'n ne be gogi m'odi mann el nga tø.» ¹⁶ Ø Jeju el'ø ene: «Aw, bar ngaw'i ø tøl re ne.» ¹⁷ Ningø dene el Jeju ene: «De oo ngaw'm el.» Ningø Jeju el'ø ene: «Ta læ'i in ta ki røta'ti kadi el ene de oo ngaw'i el, ¹⁸ tado taa dingøm'gi mi, nan in ki isi si'ø ngøsine kin in ngaw'i el. Lo kin'ti in ta ki røta'ti ø el.» ¹⁹ Non be nga ø dene el ene: «Burøbe, m'gør kadi in njekeltakita Luwø'ti. ²⁰ Baw'je'gi øsi mækøsi'de nanga non Luwø'ti dø mbal'ti kin, ningø ingi eli eyina lo køsi mækøsi nanga non Luwø'ti in Jerujalem.» ²¹ Jeju el'ø ene: «Dene, un me'i adi'm. Døkagilo re ki kadi a øsi mækøsi'se nanga non Baw'je Luwø'ti dø mbal'ti kam el num, Jerujalem'ti el num. ²² In de'gi ki Samari'ti, øsi mækøsi'se nanga non Luwø'ti ki in gøri'ø el, nan j'in, j'øsi mækøsi'je nanga non Luwø'ti ki ji gø'ø, tado kaji in rø'je'ti j'in Juwipi'gi. ²³ Nga ningø ndø re, in ndø ki kadi nje køsikurø ki røta'ti øsi nanga non Luwø'ti, a øsikurø Baw'je Luwø me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki røta'ti. Ingi kin ø in nje køsikurø ki røta'ti ki øsi nanga non Luwø'ti ki Baw'je isi sangi'de. ²⁴ Luwø in Ndil, ningø kadi nje køsikurø, øsikurø me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki røta'ti.» ²⁵ Ø dene el'ø ene: «M'gør kadi "Mesi", De ki Luwø mbøt'ø, ki bari'ø Kirisiti kin a re. Ningø ndø ki a re ø, a ør'je me nya'gi pøti.» ²⁶ Ø Jeju el'ø ene: «In darø'm m'inbe ø m'a m'el'i ta am.»

²⁷ Lo kin'ti non be, njendo'gi læ Jeju tei non rei, ningø ndøji'de ngayn kadi oyi Jeju ra elta ki dene de, nan de ki kadi el'ø ene: «In ri ø ge ji'ø'ti wa?» eke «tado ri ø el'ø ta wa?» goto. ²⁸ Dene inyø gum mann læ'ne non be, ø anyi aw me bebo'ti el de'gi ene: ²⁹ «Rei oyi de ki el'm nya'gi pøti ki m'ra kin. A in Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø el biti wa?» ³⁰ Ningø de'gi tei me bebo'ti ki taga awi ki rø Jeju'ti. ³¹ Loki dene øti aw kin ø njendo'gi

* 4:5 4.5 Lotum 33.19; Jojuwe 24.32

eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, so nya!» ³² Nan Jeju el'de ene: «M'in m'aw ki nyakuso ki kadi m'njo ki in nyakuso ki in gəri el.» ³³ Do ta'ti kin njendo'gi daji nan ta dann'de'ti eyina: «De madi ad'a nya so wa?» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Nyakuso lə'm in ra go ndigi'ti lə Nje kulə'm, ki tolta kulə li'ə. ³⁵ In eli eyina, ki ne kin: "Nanyi so bay ə koo a asi tətı," nan m'in m'a m'el'se m'ene: uni kum'se ki taa gonyi ndoo oyi; koo tuti asi kujə nga! ³⁶ Ki ji ra ne kin, de ki nje tətı koo ingə nyakugə goji lə'ne ningə kaw kandi nya ki donan'ti tado kisikidotaa ki bitı ki non'ti kadi to de ki njeduw nya num nje tət'ə num rai ronel nan'ti. ³⁷ Tado kujita ki ene: "De kare duw ə in ki nungi tətı" kin in ta ki rəta'ti. ³⁸ M'ulə'se m'adi awi tətı koo me ndoo'ti ki ingi rai kulə el. Nje ki rangi ingəi kon'a, ningə in rei tətı kandi kulə lə'de.» ³⁹ De'gi ki donangi Samari'ti pəti ki me bebo'ti kin uni me'de adi Jeju do naji ki man'ti ki dene man do'a'ti ene: «El'm nya'gi pəti ki m'ra.» ⁴⁰ Nga ningə loki rei tei rə'a'ti, de'gi ki Samari'ti daji'ə kadi isi se'de, ə Jeju isi se'de ndo joo. ⁴¹ Ki takul ta ki ta'a'ti, de'gi ki uni me'de in ngayn inbe bay; ⁴² ningə eli dene eyina: «In ki tado ta'gi ki el'je inbe kin par ə j'uni'n me'je el, nan j'inbe j'oo ta ki ta'a'ti ki mbi'je, ningə ji gər kadi in Njekaji de'gi toki rəta'ti.»

*Nyakoji ki nja joo ki me be'ti ki Kana
(Mat 8.5-13; Luk 7.1-10)*

⁴³ Ndo joo go'ti, Jeju ətı non təl aw donangi Galile'ti gogi. ⁴⁴ Ningə inbe mannaji ene: «De ki njekeltakita Luwə'ti ki ingə kosikurə me be koji'ne'ti goto.» ⁴⁵ Nan loki re te Galile'ti, de'gi ki donangi Galile'ti uwəi'ə ki rə'de'ti maji ngayn, tado inbe'gi kaa rai lo ra nanyi'ti ki Jerujalem to adi oyi nya'gi pəti ki Jeju ra lo ra nanyi'ti ki kum'de.

⁴⁶ Jeju təl re Kana ki Galile'ti ki lo ki ndoki ra mann adi təl yiwi kandi nju'ti. Ningə dingəm kare ki in de kibo ki isi ra kulə ki ngar, ə rə ngonn'o ki dingəm to'ə Kapernayim'ti non. ⁴⁷ Loki dingəm kakin oo kadi Jeju in Jude'ti re donangi Galile'ti, re ingə, non ki do'a'ti kadi aw Kapernayim'ti aji ngonn'ne ki to ta koy'ti kin. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re oyi nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol ki kum'se el ə a asi kadi a uni me'se el ratata.» ⁴⁹ De kibo ki nje ra kulə ki ngar kakin el Jeju ene: «Burəbe, toki ngonn'm oy el bay kin in re be lə'm.» ⁵⁰ Nan Jeju el'ə ene: «Aw, ngonn'i aji nga.» Ningə dingəm un me'ne adi taa ki Jeju el do ta'ti kin el, adi osi do row'ti aw. ⁵¹ Ə loki in do row'ti isi təl, bər'gi li'ə ra tiləi kum'ə eli'ə eyina: «Ngonn'i aji!» ⁵² Ningə daji'de ke kadi ki bann ə rə ngonn to'n soti wa? Ningə eli'ə eyina: «In tagine ki kadi ki dogi gidə in mutə ə rə'a ki tingə ngayn kete kakin təl sol.» ⁵³ Lo kin'ti, baw ngonn oo kadi in do kadi'ti inbe ki Jeju el'ə'n'ə ene: «Ngonn'i aji nga» kin. Low'ə'ti non, dingəm un me'ne adi Jeju, nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə ba pəti. ⁵⁴ In kin ə in nyakoji ki nja joo ki Jeju ra loki təl'n Jude'ti re Galile'ti.

5

Jeju aji dingəm ki rə'a oy njururu

¹ Go nya'gi'ti kin, Juwipi'gi rai nanyi lə'de adi Jeju aw Jerujalem'ti. ² Nga ningə Jerujalem'ti, lo ndogi mann ki bari'ə ki ta Ebirə nan Betisata to non, ndəkba kadi tarow ndogi bər'ti ki de'gi isi awi ki nyakul'gi me bebo'ti. Tabiti'gi in mi ta lo ndogi mann'ti kakin, ³ ningə ginn tabiti'gi'ti kakin njemonyi'gi to'i'ti mbar mbar: njekumto'gi, nje mote'gi ki njerokoy njururu'gi. [Toi isi nginəi ta mann ki kadi ətı rə'ne;] ⁴ tado malayka lə

Burəbe kare a ur me mann'ti kadi bur. Nje monyi ki dəkete ki osi me mann'ti ki bur kakin ə, re monyi li'ə to'n bann bann kaa ingə lapiya. ⁵ Low'ə'ti kin, de ki monyi ra'a bal dō mutə gidə in jijoo in'ti non. ⁶ Jeju oo'ə to nanga, ningə loki eli'ə toki to me kon'ti kin be bal ngayn, dəj'ə ene: «Ge kingə lapiya wa?» ⁷ Ə nje monyi el'ə ene: «Burəbe, de ki kadi un'm ilə'm me mann'ti loki mann isi ɔdi rɔ'ne kin goto. Loki m'ene m'aw ə, de ki rangi ur me'ti non'm'ti kete.» ⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ində taa, un tuwə lə'i ə njiyə, aw.» ⁹ Ningə tanan'ti non, dingəm ingə lapiya adi un tuwə lə'ne ə njiyə, aw.

Nga ningə ndo'a'ti kin in ndo kərkon. ¹⁰ Ə Juwipi'gi eli dingəm ki ingə lapiya kakin eyina: «Bone in ndo kərkon, in go'ti el kadi oti tuwə lə'i njiyə'n.» ¹¹ Nan el'de ene: «In de inbe ki adi'm lapiya kin ə el'm ene: “Un tuwə lə'i ə aw.”» ¹² Ə dəji'ə ta eyina: «De'ə inbe ki el'i ene: “Un tuwə lə'i ə aw” kin in nan wa?» ¹³ Nan de ki ingə lapiya kaa gər'ə el, tado Jeju ur kaki dann bulə de'gi'ti ki rai low'ə'ti non kin. ¹⁴ Kagilo nden go'ti, Jeju təl ingə nati Kəy'ti lə Luwə ə el'ə ene: «Oo, ngə sine kin ingə lapiya nga. Ningə kadi ra majel el ratata nan to nya madi ki ngan ngayn te dō'i'ti bay.» ¹⁵ Lo kin'ti, dingəm aw el Juwipi'gi toki in Jeju ə adi'ne lapiya. ¹⁶ In be ə, Juwipi'gi awi ki ta ki Jeju ki ra nya kin ndo kərkon'ti. ¹⁷ Nan Jeju el'de: «Biti bone kaa Bai isi ta ra ki de'gi'ti, ningə m'in kaa maji kadi m'ra ki de'gi tɔ.» ¹⁸ Tado ta ki Jeju el kin, njekundo Juwipi'gi sangi row ki rangi dō mad'a'ti kadi n'toli'ə; tado eli eyina Jeju ra nya buji'n ndo kərkon par el, nan el bay ene Luwə in Baw'ne ki oji'ne, adi ra rɔ'ne kadi n'in de ki n'asi nan ki Luwə.

Tɔgi konbe ki Ngonn lə Luwə awi'n

¹⁹ Jeju təl un ta el'de ene: «Oyo, toki rɔta'ti, adi m'el'se, m'in Ngonn lə Luwə m'ra kadi m'asi ra nya dō rɔ'm el. In nya ki m'oo Bai ra ə m'in m'ra. Nya ki Bai ra ə, m'in Ngonn'o m'ra kah'a'ti inbe kin tɔ. ²⁰ Tado Bai ndigi'm m'in Ngonn'o adi tɔji'm nya'gi pəti ki inbe ra. A tɔji'm kulə ra'gi ki əti bol ngayn bay ki kadi a ra'se bol. ²¹ Tado toki kaa ki Bai isi un'n njekoy'gi lo koy'ti adi'de kumngayira kakin ə, m'in Ngonn'o, m'adi kumngayira de ki ra toki m'ge tɔ. ²² Bai gangi ta dō de'ti el, nan adi'm tɔgi m'in Ngonn'o kadi m'gangi'n ta dō de'gi'ti, ²³ kadi de'gi pəti ɔsikurə'm toki ɔsikurə Bai be tɔ. De ki ɔsikurə'm m'in Ngonn el, ɔsikurə Bai ki njekulə'm el jagi tɔ. ²⁴ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki oo ta lə'm, taa un me'ne adi njekulə'm num tɔ ə, de'ə kin a ingə kaji ki biti ki non'ti. Ta ki gangi a osi dō'a'ti el, nan dər dō koy nga adi in me kaji'ti. ²⁵ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, ndo a re, ningə ndo'a re nga ki kadi njekoy'gi a oyi dō ndu'm m'in Ngonn lə Luwə. Nga ningə de'gi ki a oyi dō ndu'm a si kumngayira. ²⁶ Tado toki kaa ki Bai ə in nje kadi de'gi kaji kakin ə, adi'm m'in Ngonn'o tɔgi kadi m'adi de'gi kaji tɔ. ²⁷ Adi'm m'in Ngonn'o tɔgi kadi m'gangi'n ta dō de'gi'ti, tado m'in Ngonn de. ²⁸ Ningə kadi adi əti'se bol el, tado ndo re nga ki kadi de'gi pəti ki toi be ninn'ti a oyi dō ndu'm. ²⁹ Nje ki rai nya ki maji a tei lo koy'ti tado kaw ki kaji'ti, ə njera nya ki majel a tei lo koy'ti tado kaw ki lo gangi ta'ti tɔ*.
³⁰ M'in m'ra kadi m'ra nya madi dō rɔ'm el. M'in m'gangi ta kigo ndu'ti ki m'ingə rɔ Luwə'ti. Nga ningə, ta ki gangi lə'm in ta ki gangi ki dana tado m'nji m'sangi ndigi lə'm el nan m'nji m'sangi ndigi lə njekulə'm.»

Naji ki man dō Jeju'ti

* 5:29 5.29 Daniyel 12.2

³¹ Jeju el ene: «Kin ə re in m'inbe ə m'man naji dɔ rɔ'm'ti ə re de ki a ndigi sə'm dɔ naji ki man'ti ləm goto. ³² Nan in de ki rangi ə mannaji dɔ'm'ti, ningə m'gər kadi mannaji ki dɔ'm'ti kin in ta ki rɔta'ti. ³³ In uləi ki de'gi rɔ Jan Batisi'ti, ə Jan mannaji ki rɔta'ti dɔ'm'ti. ³⁴ M'in m'aw ndoo kadi de mannaji dɔ'm'ti el, nan m'el be kadi ingəi kaji. ³⁵ Jan Batisi in lambi ki kində por'ti tado koo'n lo, ningə ingi ndigi kadi rai rɔnel kunj'ə'ti ngonn kagilo kare. ³⁶ Nan nya'gi ki rangi manyinaji dɔ'm'ti utə nya Jan sanyi: kulə'gi ki m'ra'de, adi in kulə'gi ki Bai adi'm kadi m'ra kin manyinaji dɔ'm'ti taa toji kadi Bai ə uləm. ³⁷ Bai inbe ki uləm, mannaji dɔ'm'ti. Nan k'in ə in oyi ndu'ə ndo kare el num, oyi takum'ə el num. ³⁸ Ngəmi ta li'ə el, tado m'in ki uləm kin uni me'se adi'm'in el. ³⁹ Sii sangi ginn ta lə Luwə maji maji tado oyi kadi a ingəi kaji ki biti ki non'ti me'ti; nga ningə in ta lə Luwə inbe kin ə in nje mannaji dɔ'm'ti. ⁴⁰ Nan in mbəti rei rɔ'm'ti kadi ingəi kaji ki biti ki non'ti. ⁴¹ M'in m'sangi kadi de'gi piti m'in el. ⁴² Ningə nya kare ki m'oo rɔ'se'ti, m'gər kadi in ndigi Luwə el. ⁴³ M'in m're ki tɔ Bai, nan mbəti kadi uwəi m'in ki rɔ'se'ti. Ningə kin ə de ki rangi re ki tɔ'ne inbe ə, a uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji. ⁴⁴ Ingi ki isi sangi kadi ingəi toji ki kadi inbe'gi uləi dɔnan'ti ki yo ge ki ne ge yo, um sangi kadi ingəi toji ki in rɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə kin el, ningə a rai bann be ə a uni me'se adi'm'in wa? ⁴⁵ Kadi oyi toki in m'in ə m'a m'un dɔ'se m'aw'n rɔ Bai'ti el, nan in Moji ki indəi me'se dɔ'a'ti kin ə a ində taa dɔ'se'ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re uni me'se adi Moji toki rɔta'ti dɔ ta'ti ki ndangi ə re a uni me'se adi'm'in tɔ, tado in ta ki dɔ'm'ti ə Moji ndangi†. ⁴⁷ Ə re oyi ta ki ndangi kin to ta ki rɔta'ti el ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in dɔ ta'ti ki m'el kin wa?»

6

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Go nya'gi'ti kin, Jeju ɔti non, aw gidi ba'ti ki Galile, ki bari'ə ba ki Tiberiyadi. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, tado de'gi oyi nyakoji'gi ki ətɔi bɔl ki Jeju ra dɔ nje monyi'gi'ti aji'n'de. ³ Tado nya kin ə Jeju al dɔ mbal'ti taa, ningə isi dɔ'ti nan'ti ki njendo'gi lə'ne. ⁴ Dɔkagilo'ə'ti kin, nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba.

⁵ Loki Jeju un kum'ne ningə, oo bulə de'gi ki isi rei ki rɔ'a'ti. Ə dəji Pilipi ene: «J'a j'ingəi mapa ra ə j'a ji ndogi kadi bulə de'gi kin pəti sɔi wa?» ⁶ Jeju dəji ta kin be kadi oo'n ta ki me Pilipi'ti, tado inbe gər nya ki kadi a ra bəti. ⁷ Ə Pilipi ilə'ti ene: «Kin ə re ji ndogi mapa ki nar kulə ki ndo bu joo mindi kaa asi kadi a ɔdi ta'de nden nden pəti el.» ⁸ Lo kin'ti, njendo lə Jeju kare ki tɔ'a nan Andire, ki in ngonkon Simon Piyər, el Jeju ene: ⁹ «Ngonn ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki in mapa ki rai ki ko ki bari'ə ɔrji, taa ngann kanji'gi joo tɔ. Nan in kin in nya ki kadi de elta'a kadi de'gi'ti ki banyinan be kin el*.» ¹⁰ Ə Jeju ene: «Adi de'gi pəti sii nanga.» Low'ə'ti kin, mu in ngayn səm'ti, adi de'gi uwəi lo sii'ti nanga. De'gi kin asi dingəm'gi dər mi. ¹¹ Be ə, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ'ti, ə lowə de'gi pəti ki rai low'ə'ti non kin. Un kanji lowə'de kah'a'ti kakin tɔ. Adi'de kigo me ge'ti lə'de. ¹² Loki sɔi asi'de nga a, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kawi gində'gi ki nanyi kin, kadi de inyə nya madi kɔ el.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki de'gi sɔi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara dɔgi gidə in joo. ¹⁴ Loki

† 5:46 5.46 Ndukun ki nja joo 18.15 * 6:9 6.9 2 Ngar'gi 4.42-44

de'gi oyi nyakoji ki eti bol ki Jeju ra kin ningo eli eyina: «Ki rota'ti, de kin in Njekeltakita Luwe'ti ki maji kadi to re donangi'ti kakin inbe.» ¹⁵ Nga ningo, Jeju gar kadi a rei to uni'ə ai indoi'ə ngar, adi tel or ro'ne aw gogi do mbal'ti, ki kar'ne ba.

Jeju njiyə do mann'ti
(Mat 14.22-27; Mrk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo sol, njendo'gi le Jeju awi kadi ba'ti. ¹⁷ Awi ali me to'ti, uni ta'de kaw ki Kapernayim'ti, ki in dow ba'ti ki kare. Lo kin'ti, lo ndul do'de'ti, taa Jeju kaa tel re ro'de'ti el bay to. ¹⁸ Nel ulə ki togi'ne ngayn, adi mann babo in pu pu. ¹⁹ Njendo'gi asi to asi kulə metər mi be ningo, oyi Jeju kaa ra njiyə do mann'ti isi re ki ro to'ti. Loki oyi Jeju ra njiyə do mann'ti, bol ra'de ngayn. ²⁰ Nan Jeju el'de ene: «In m'in, boli el!» ²¹ Lo kin'ti, ndigi kadi n'uni Jeju me to'ti, nan tanan'ti non par ə, to odi nangi loki isi awi'ti.

Bulə de'gi sangi Jeju

²² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki nanyinan gidi ba'ti, oyi kadi tagine to in kareba par ə njendo'gi le Jeju ali me'ti ai do ro'de, um Jeju al me'ti se'de el. ²³ Lo kin'ti non, to'gi ki rangi in Tiberiyadi'ti rei, rai lo katı, ndəkba kadi lo'ti ki ndoki Burəbe elta ra'n oyo do mapa'ti ə adi bulə de'gi soi kakin. ²⁴ Loki bulə de'gi oyi Jeju el num, njendo'gi li'ə el num ə, ali me to'gi'ti awi ki Kapernayim sangi Jeju'ti.

Jeju in mapa kusə koy el

²⁵ Loki ingəi Jeju dow ba'ti ki kare, daji'ə eyina: «Njendo de'gi, in re te ne kadi bann'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju tel el'de ene: «Rota, rota adi m'el'se, isi sangi m'in tado mapa ki soi ndanni, um in tado gar ə in gəri me nyakoji'gi ki m'ra kin el. ²⁷ Maji kadi rai kulə tado nyakusə ki a ndu'm kin el, nan tado nyakusə ki a to biti ki non'ti. In nyakusə ki m'in Ngonn de m'a m'adi'se, tado Luwe ki Baw'je ra ndaja kare ro'm'ti tado toji'm toki m'in de lə'ne.» ²⁸ Lo kin'ti, bulə de'gi teli daji'ə eyina: «In ri ə maji kadi ji ra taa kadi ji ra'n kulə ki Luwe ndigi wa?» ²⁹ Ə Jeju tel el'de ene: «Nya ki Luwe ge ro'se'ti, in kadi uni me'se adi de ki ulə.» ³⁰ Be ə eli'ə eyina: «Nyakoji ri ə a ra taa kadi j'oo ə j'un me'je wa? Kulə ri ə a ra wa?» ³¹ Kaw'je'gi soi nyakusə ki in dōran'ti ki bari'ə nan mann. Be ə ndangi me makitu'ti eli eyina: «Adi'de soi mapa ki in dōran'ti taa†.» ³² Lo kin'ti, Jeju tel el'de ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se, in Moji ə adi'se mapa ki in dōran'ti el, nan in Bai Luwe ə adi'se mapa ki rota'ti ki in dōran'ti taa. ³³ Tado mapa le Luwe ki adi de'gi, in mapa ki in dōran'ti taa ki nje kadi de'gi ki donangi'ti ne sii ki do'de taa.» ³⁴ Be ə, teli eli'ə eyina: «Burəbe, adi'je mapa kin ki ndo'gi ndo'gi adi j'uso.»

³⁵ Jeju el'de ar njay ene: «M'in mapa ki nje kadi de kumngayira. De ki re ro'm'ti bo a ra'a el biti ki non'ti, de ki un me'ne adi'm kaa, kundə a ra'a el biti ki non'ti.» ³⁶ Ningə m'el'se toki oyi m'in, nan uni me'se adi'm'in el. ³⁷ Nje ki Bai adi'm'de a rei ro'm'ti. Ningə de ki re ro'm'ti, m'a m'tuwə el jagi. ³⁸ Tado m'ində dōran'ti, m're donangi'ti tado ra ndigi lə'm el, nan kadi m'ra ndigi le njekulə'm. ³⁹ Ningə nya ki njekulə'm ki ulə'm ndigi kadi m'ra ə to kin: ndigi kadi to madi de kare dann de'gi'ti ki adi'm'de kin nanyi ko el, nan kadi m'te se'de ji koy'ti do'boy ndo'ti. ⁴⁰ In kin ə in nya ki Bai ndigi: ndigi kadi de'gi pəti ki oyi m'in Ngonn le Luwe ə uni me'de adi m'in, ingəi kaji ki to biti ki non'ti, ə kadi m'te se'de ji koy'ti do'boy ndo'ti.

† 6:31 6.31 Tekitaga 16.4, 15; Pa'gi 78.24

⁴¹ Juwipi'gi b̄arita d̄o Jeju'ti tado el ene: «M'in mapa ki in d̄oran'ti taa.»
⁴² Barita dann'de'ti eli eyina: «Jeju kam, in ngon̄n l̄o Jisepi el wa? Ji ḡer kon'a'gi ki baw'a'gi maji t̄o, nga ra bann be ə el ene n'in d̄oran'ti taa ə n're wa?»
⁴³ Jeju t̄el el'de ene: «b̄arita ta dann'se'ti el. ⁴⁴ De ki asi kadi re r̄o'm'ti ki kanji kadi Bai ki ul̄ə'm, ɔ̄r'ɔ̄ tarow goto. Ningə re Bai te tarow ad'a ə, m'in m'a te si'ə ji koy'ti d̄oboy ndo'ti. ⁴⁵ Ndangi me makitu'ti l̄o ki kare dann Njekeltakita Luwə'ti eyina: “P̄əti, Luwə a ndo'de nya‡,” ningə de ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nyando li'ə, de'ə kin re r̄o'm'ti. ⁴⁶ In kin ə t̄oji kadi de oo Bai Luwə el; in nje k'in r̄o Luwə'ti ki kar'ne ba ə oo Bai Luwə. ⁴⁷ R̄ota, r̄ota, adi m'el'se, de ki un me'ne taa, ingə kaji ki to biti ki non'ti. ⁴⁸ M'in mapa ki de s̄o ə a oy el. ⁴⁹ Dilə mbo'ti, kaw'se'gi s̄oi nyakus̄o ki in d̄oran'ti ki b̄ari'ə nan mann, kaa oyi. ⁵⁰ Nan mapa ki in d̄oran'ti kin, in mapa ki kadi de s̄o ə, de a oy el. ⁵¹ M'in mapa kisikid̄otaa ki in d̄oran'ti taa. Re de s̄o mapa kin ə, de'ə a oy el biti ki non'ti. Mapa ki m'a m'adi, in dar̄o'm ki kadi de'gi sii kumngayira.»

⁵² Lo kin'ti, Juwipi'gi manjinan ta ngayn dann'de'ti eyina: «De kin a ra bann ta kadi a adi'je dar̄o'a kadi j'uso wa?»
⁵³ Ə Jeju el'de ene: «R̄ota, r̄ota, adi m'el'se, re s̄oi dar̄o'm m'in Ngonn de el num, anyinan mosi'm el num ə, a ingəi kaji el. ⁵⁴ De ki s̄o dar̄o'm ə anyi mosi'm t̄o ningə, de'ə kin a ingə kaji ki to biti ki non'ti, ningə m'a m'te si'ə ji koy'ti d̄oboy ndo'ti. ⁵⁵ Tado dar̄o'm in nyakus̄o ki r̄ota'ti, ə mosi'm in nyakanyi ki r̄ota'ti t̄o. ⁵⁶ De ki s̄o dar̄o'm num, anyi mosi'm num t̄o ə, j'in si'ə j'in nan'ti kareba. ⁵⁷ Bai ki ul̄ə'm isi kumngayira adi m'in m'nji kumngayira ki ta kul'ə. Be ə, de ki s̄o dar̄o'm a isi kumngayira ki takul'm t̄o. ⁵⁸ In kin ə in mapa ki in d̄oran'ti taa. To to mapa ki kaw'se'gi s̄oi ə oyi kin el, nan in mapa ki de s̄o ə, de'ə kin a oy el, a isi ki d̄o'ne taa ki ndo'gi ndo'gi.»
⁵⁹ Ta'gi kin tei ta Jeju'ti loki isi ndo'n nya de'gi ginn k̄əykawnan'ti l̄o Juwipi'gi, me b̄e'ti ki Kapernayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki non'ti

⁶⁰ De'gi ngayn dann njendo'gi'ti l̄o Jeju, loki oyi ta kin ta Jeju'ti ningə, eli eyina: «Ta kin in ta ki ngan ngayn, de ki asi kadi a ind̄ə mbi'ne go'ti goto.»
⁶¹ Jeju ḡer me'ne'ti kadi njendo'gi li'ə isi b̄arita d̄o ta'ti li'ə. Be ə el'de ene: «Ta kin tugə'se jigi'ti wa? ⁶² A kin ə re oyi m'in Ngonn de m't̄el m'aw taa lo kis'i'ti ki m'nji'ti kete kin ə a rai bann wa? ⁶³ In Ndil ə in nje kadi de isi ki d̄o'ne taa. De d̄oro'ne in nya madi el. Ningə ta'gi ki m'el'se kete kin in Ndil num in kisikid̄otaa num. ⁶⁴ Nan de'gi madi dann'se'ti uni me'de adi'm'in el.» Jeju el be, tado lo kul̄ə ngir̄ə'ti b̄ay, ḡer de'gi ki a adi'ə me'de el, taa ḡer de ki njekul̄ə ji njeban'gi'ti t̄o. ⁶⁵ Jeju il̄ə d̄o'ti b̄ay ene: «In tado kin ə m'el'se m'ene: “De ki Bai ad'a tarow el, asi kadi a re r̄o'm'ti d̄oro'ne el.”»
⁶⁶ In d̄o ndo'a'ti non kin, ngayn'gi dann njendo'gi'ti li'ə t̄eli go'ə'ti, mbeti njiȳəi si'ə. ⁶⁷ Ə Jeju tu r̄o'ne ki r̄o nje ki d̄ogi gid̄ə in joo'ti el'de ene: «Nga ingi, a awi el yan'ne wa?»
⁶⁸ Nan Piȳər el Jeju ene: «Bur̄əb̄e, j'a j'aw r̄o nan'ti wa? In ə ta kaji in me ji'ti biti ki non'ti. ⁶⁹ J'in, j'un me'je p̄əti d̄o'i'ti. Ningə ji ḡer kadi in Kar njay ki Luwə ul̄ə.»
⁷⁰ Jeju t̄el el'de ene: «In m'in ə m'mb̄əti'se in ki d̄ogi gid̄ə in joo kin, nan de kare dann'se'ti, ndil Su in me'ə'ti.»
⁷¹ Lo kin'ti, Jeju isi elta ki d̄o Judasi'ti ki ngon̄n l̄o Simon Isikariyoti'ti. Tado in ə in ki kare dann njendo'gi'ti ki d̄ogi gid̄ə in joo ki a ul̄ə Jeju ji njeban'gi'ti.

‡ 6:45 6.45 Ejay 54.13

7

Ngannkon Jeju uni me'de adi'ə

¹ Go'ti, Jeju nanyi ki lo njiyə'ti dɔnangi Galile'ti, ge el kadi n'njiyə n'aw ə n'təl dɔnangi Jude'ti, tado njekundo Juwipi'gi isi sangi kadi n'toli'ə. ² Nga ningə dɔkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki kadi sii ginn *Kəyku'ti in ndəkba*, ³ ə ngannkon Jeju eli'ə eyina: «In ne ə aw dɔnangi Jude'ti adi njendo'gi lə'i kaa oyi nya'gi ki isi ra'de kin tɔ. ⁴ De ki ndigi kadi de'gi oyi'ne kam a ra nya'gi kuti lo'ti el. Nga ningə, toki isi ra nya'gi ki əti bol kin, maji kadi ra adi de'gi pəti oyi'nu.» ⁵ Nan toki rɔta'ti, ngannkon'a'gi inbe uni me'de adi'ə el. ⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ndo lə'm re el bay; nan ingi, ndo'gi pəti to maji tado lə'se. ⁷ De'gi ki dɔnangi'ti ne kin a awi sese ki ta el, nan m'in ə, me'de majel sə'm tado m'el kulə ra'de'gi ki majel ki taga. ⁸ Ingi ə awi lo ra nanyi'ti kin. M'in ə, m'a m'aw el, tado ndo lə'm nanyi bay.» ⁹ Go ta'gi'ti ki el kin, isi Galile'ti ba. ¹⁰ Nan loki ngannkon'a'gi awi lo ra nanyi'ti, in kaa oti osi dɔ row'ti tɔ ki kanji kadi de oo'ə. Aw to lo kaw ki lo kiyə'ti be.

Nyando ki lo ra nanyi kisi ginn Kəy lo'ti

¹¹ Dɔkagilo ra nanyi'ti, njekundo Juwipi'gi sangi Jeju ningə dəji eyina: «In lo'ti ki ra be wa?» ¹² De'gi manjinan ta'ti ngayn dɔ'a'ti dann bulə de'gi'ti; nje ki nan'gi eli eyina: «In de ki maji,» ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi, isi buki bulə de'gi mu'ti,» tɔ. ¹³ In be kaa de ki kadi elta li'ə ki taga wangi goto, boli njekundo Juwipi'gi.

¹⁴ Ndo'gi ki kadi ra nanyi dər te dana nga ə Jeju aw ginn Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi. ¹⁵ In nya ki ndo'gi Juwipi'gi ngayn adi dəji nan ta eyina: «In kam de ndo'ə nya el tɔ, nga ra bann ə gər nya əti bol be wa?» ¹⁶ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ'm'ti el, nan ngirə in rɔ Luwə'ti ki njekulə'm. ¹⁷ Kin ə re de ndigi kadi n'ra nya ki Luwə ndigi ə, lo kin'ti ə a gər ar njay toki nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ Luwə'ti eke in m'inbe ə m'ində ngirə wa. ¹⁸ De ki nje kelta ki tɔ'ne inbe isi sangi tɔbar lə'ne inbe. Nan de ki sangi tɔbar lə nje kulə'ne a elta ki rɔta'ti, ningə nya ki gorow'ə'ti el goto rɔ'a'ti tɔ. ¹⁹ Moji adi'se ndukun adi tai maji, nan de ki təl rɔ'ne go'ti goto. Nga ra bann ə isi sangi kadi tɔli m'in wa?» ²⁰ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «In aw ki ndil ki majel me'i'ti! Nan ə isi sangi kadi n'toli wa?» ²¹ Ə Jeju təl un ta ilə'de'ti ene: «M'ra nya kareba be, ə ingi pəti əti'se bol! ²² Moji adi'se ndu kadi ujəi mɔti ngann'gi ningə in ndu ki te rɔ Moji'ti ne par el, nan in kaw'je'gi ki kete nu ə uni ndu kin ə ingi si ujəi mɔti ngann'gi ndo kɔrkon'ti†. ²³ Kin ə re ujəi mɔti ngonn ndo kɔrkon'ti kadi to de kidi ndukun lə Moji el ə, ra bann ə me'se tɔ'se dɔ'm'ti m'in ki m'aji darɔ de ba pəti ndo kɔrkon'ti wa? ²⁴ Inyəi ta gangi ta kigo lo koo'ti lə'se, ə gangi ta ki dana.»

Jeju in Kirisiti ki Luwə mbət'ə

²⁵ De'gi ki Jerujalem'ti eli eyina: «De kam el ə de'gi isi sangi kadi n'toli'ə wa? ²⁶ Nga nyi ra elta taga wangi am, ə de el'ə ta madi el! Kibo'gi lə'je gəri bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə inbe wa ənn? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki de kin in'ti maji, nan ndo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a te bus ə, de kare kaa a gər lo ki in'ti el.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju ki isi ndo de'gi nya ginn Kəy'ti lə Luwə un ndu'ne ki taa ene: «In mərta kadi in gəri m'in maji, taa in gəri lo ki m'in'ti tɔ! Ta ri in m'inbe ə m'ulə rɔ'm el, nan Luwə ki njekulə'm in de ki asi kadi de ində me'ne dɔ'a'ti. Ingi, in gəri'ə maji el.

* 7:2 7.2 Lebitiki 23.34-36; Ndukun ki nja joo 16.13 † 7:22 7.22 Lebitiki 12.3; Lotum 17.10-13

29 M'in m'gər'ə maji tado m'ində rɔ'a'ti, taa in ə ulə'm tɔ.» 30 Lo kin'ti, de'gi isi sangi kadi n'uwəi Jeju, nan de ki kadi ində ji'ne dɔ'a'ti goto, tado ndɔ li'ə asi el bay. 31 Ningə dann bulə de'gi'ti, de'gi ngayn uni me'de adi'ə ə eli eyina: «Dokagilo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a re ə, a ra nyakɔji'gi ki utə nya dingəm kin wa?» 32 Ə ta ki bulə de'gi isi yəmi ginn mindi de'ti ɔjido Jeju kin osi mbi Parisi'gi'ti, adi Parisi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uləi njengəm dɔ lo'gi lə'de kadi awi uwəi Jeju. 33 Ə Jeju el ene: «M'a m'in sese kagilo nden be bay, ə m'a m'aw ki rɔ nje kulə'm'ti. 34 A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» 35 Ə dɔ ta'ti kin Juwipi'gi dəji nan ta eyina: «Lo ki ra be ə a awi'ti ə kadi j'a j'ingəi el wa? A aw go ngannkon'ne'gi'ti ki sananyinan dann Gireki'gi'ti kin kadi aw ndo nya Gireki'gi wa? 36 Ta ki el ene: “A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el,” kin kər me'ə nan ri wa?»

Dɔboy ndɔ ra nanyi

37 Dɔboy ndɔ ra nanyi, ki in ndɔ kibo ngayn əɛ, Jeju ində ra taa un ndu'ne ki taa el ene: «Kin ə re de madi kundə ra'a ə, kadi re rɔ'm'ti anyi mann. 38 De ki un me'ne adi'm ə, “mann ba'gi ki nje kadi de'gi si ki dɔ'de taa a uwəi bul bul ngar me'ə'ti,” toki Makitu lə Luwə el'n.» 39 Lo kin'ti, Jeju isi elta lə Ndil Luwə ki kadi de'gi ki uni me'de adi'ə a ingəi, tado dokagilo'ə'ti kin Ndil Luwə re dɔ de'gi'ti el bay, tado Jeju ur me tɔji'ti lə'ne el bay.

Bulə de'gi gangi nan tado Jeju

40 Dann bulə de'gi'ti, de'gi madi ki oyi ta kel Jeju eli eyina: «Toki rɔta'ti, de kam in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi a re kakin ə inbe!» 41 Nje ki nan'gi eli eyina: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» Nan nje ki nungi bay manji eyina: «Kadi Kirisiti in de ki Galile'ti wa? 42 Makitu lə Luwə el toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, a in de ki ginn koji'ti lə *Dabidi, ningə a te ki tarow ki Betilehem'ti, ki in ngonn be koji Dabidiš.» 43 In be ə, bulə de'gi gangi nan tado lə Jeju. 44 De'gi madi dann'de'ti ndigi kuwə, nan de ki kadi ində ji'ne dɔ'a'ti goto.

Me ngan lə njekundo Juwipi'gi

45 Njengəm ta lo lə Juwipi'gi ki awi kadi uwəi Jeju kakin, təli rei rɔ njekundo njekujənyamosi kadikare'gi'ti in ki Parisi'gi, ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi dəji'de eyina: «Nga ra bann ə rei si'ə el wa?» 46 Ə njengəm lo'gi eli eyina: «Ndo kare j'oo de elta toki dingəm kin isi el'n el.» 47 Ə Parisi'gi dəji'de eyina: «Ingi kaa inyəi rɔ'se adi ədi'se tɔ wa? 48 Oyi'de kare be dann nje ki boi'ti eke dann Parisi'gi'ti un me'ne non wa? 49 Bulə de'gi kam in de'gi ki gəri ndukun lə Moji el, in de'gi ki Luwə a tuji'de kɔ!»

50 Nikodem ki in ki kare dann Parisi'gi'ti ki kete aw rɔ Jeju'ti un ta el'de ene: 51 «Kin ə re de oo ta ki ta'de'ti el num, taa oo nya ki ra el num ə, ndukun lə'je a gangi ta dɔ'a'ti el*.» 52 Nan iləi'ə'ti eyina: «In kaa in de ki Galile'ti tɔ wa? In sangi ginn'ə maji oo, njekeltakita Luwə'ti ki kadi in de ki Galile'ti goto.» 53 Go'ti, de ki ra kaa ɔti aw be lə'ne.

8

Jeju in ki dene ki nje kuwə marum

‡ 7:37 7.37 Lebitiki 23.36 § 7:42 7.42 2 Samiyel 7.12; Mis 5.1; Mat 2.5 * 7:51 7.51 Ndukun ki nja joo 1.16

¹ [Jeju ɔti non aw dɔ mbal kagi Buni'gi'ti. ² Nan loki lo ti njay par ɔ tɔl re nati Kɔy'ti lɔ Luwə. De'gi pɔti rei ki rɔ'a'ti, ɔ isi nanga isi ndo'de nya. ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi rei ki dene ki indɔi ji'de dɔ'a'ti lo kuwə marum'ti, adi'ɔ ra takum de'gi'ti, ⁴ ningə eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, dene kam j'indɔ ji'je dɔ'a'ti lo kuwə marum'ti. ⁵ Nga ningə, Moji el'je me ndukun'ti* kadi koo dene'gi ki be kin ji tilə'de ki mbal ji tɔl'de kɔ, ɔ in, ta lə'i in ri wa?» ⁶ Elita kin be to kuləkikiyɔ kadi uwəi Jeju to indɔi taa dɔ'a'ti. Nan Jeju ulə dɔ'ne nanga ɔ isi ndangi nya ki ngonn ji'ne nanga. ⁷ Ɖ loki nanyinan ki lo dɔj'ɔ ta'ti, Jeju ɔr dɔ'ne taa el'de ene: «De ki dann'se'ti ne ki ra majel nja kare el ɔ, kadi ilə ki mbal dɔkete.» ⁸ Jeju elta be ɔ tɔl ulə dɔ'ne nanga gogi, isi ndangi nya nanga. ⁹ Ɖ loki oyi ta kin ɔ, ɔti kare kare, ulə ngirə dɔ nje ki tɔgi'ti, tɔl'n dɔ nje ki du'ti. Ta tɔlta'a'ti, Jeju nanyi ki kar'ne ba. Dene kakin ɔ ra ngawdann lo'ti; ¹⁰ ɔ Jeju un dɔ'ne ki taa el'ɔ ene: «Dene, de'gi kaa rai ra? De kare kaa gangi ta dɔ'i'ti el wa?» ¹¹ Ningə dene el'ɔ ene: «Burəbe, de kare kaa gangi ta dɔ'm'ti el,» ɔ Jeju el'ɔ ene: «M'in kaa m'gangi ta dɔ'i'ti el jagi tɔ, nga ningə aw, ɔ ra majel gogi el†.»]

Jeju in kunji ki dɔnangi'ti

¹² Jeju tɔl el'de bay ene: «M'in kunji ki dɔnangi'ti, de ki un go'm, a njiyɔ me lo ki diw'ti el, kunji ki nje kadi de'gi sii ki dɔ'de taa a unji dɔ'a'ti.» ¹³ Lo kin'ti, Parisi'gi eli'ɔ eyina: «In inbe ɔ isi mannaji ki dɔ'i'ti ɔ, mannaji lə'i in ki rɔta'ti el.» ¹⁴ Ɖ Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'inbe m'man naji dɔ rɔ'm'ti kaa m'gər kadi mannaji lə'm in ta ki rɔta'ti, tado m'in m'gər lo ki m'in'ti num, m'gər lo ki m'nji m'aw'ti num, nan ingi, gəri lo ki m'in'ti el num, in gəri lo ki m'nji m'aw'ti el num tɔ. ¹⁵ Ingi isi gangi ta kigo lo koo'ti lə de, nan m'in m'gangi ta dɔ de'ti el. ¹⁶ A kin ɔ re m'gangi ta non ɔ, in ta ki gangi ki gorow'ɔ'ti, tado m'in ki kar'm ɔ m'gangi ta el, Bai ki njekuləm in sɔ'm nan'ti. ¹⁷ Ningə me ndukun'ti lə'se inbe kaa ndangi eyina: «Kin ɔ re de'gi joo manyinaji, ɔ mannaji lə'de aw go nan'ti ɔ, ta lə'de in ta ki rɔta'ti‡.» ¹⁸ M'inbe m'man naji dɔ rɔ'm'ti, ningə Bai ki ulə'm kaa mannaji lə'ne dɔ'm'ti tɔ.» ¹⁹ Ningə dɔji'ɔ eyina: «Baw'i in lo ki ra'ti dana wa?» Ɖ Jeju ilə'de'ti ene: «In gəri m'in el, taa in gəri Bai el tɔ. Kin ɔ re in gəri m'in ɔ re a in gəri Bai tɔ.» ²⁰ Ta'gi kin te ta Jeju'ti loki isi ndo'n de'gi nya nati Kɔy'ti lɔ Luwə. Isi lo'ti ki nya'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi Luwə'ti. Nga ningə de uwə el, tado ndɔ li'ɔ asi el bay.

Jeju elta dɔ kaw'ne rɔ Baw'ne'ti

²¹ Jeju el'de ta ki rangi bay ene: «M'a m'aw, ningə a sangi m'in, nan a oyi me majel'gi'ti lə'se. Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ²² Lo kin'ti, Juwipi'gi elinan eyina: «A tɔl rɔ'ne ɔ ra bann ɔ el ene: «Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el wa?»» ²³ Ɖ Jeju el'de ene: «In, in de'gi ki dɔnangi'ti ne, ɔ m'in, m'in de ki dɔran'ti taa nu tɔ; in de'gi lə dɔnangi, nan m'in, m'in de lə dɔnangi el. ²⁴ Ningə in tado kin ɔ m'el'n kete m'ene: «A oyi me majel'gi'ti lə'se.» Kin ɔ re uni me'se adi m'in toki in m'in «Nje kisi non» el ɔ, a oyi me majel'gi'ti lə'se.» ²⁵ Ɖ dɔji'ɔ eyina: «In be kam in nan wa?» Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «M'in de ki m'el'se lo kulə ngirə'ti nu inbe kin. ²⁶ Nga ningə, ki ɔji dɔ'se, m'aw ki ta ngayn kadi m'el ge, m'gangi ge; nan ta ki m'ingə rɔ nje kulə'm'ti kin par ɔ m'a m'iləmbər'ɔ rɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne. Ningə ta li'ɔ in ta ki rɔta'ti.» ²⁷ Jeju isi el'de ta ki dɔ Baw'ne Luwə'ti nan ingi gəri me ta kin el. ²⁸ Ɖ Jeju el'de ene: «Nɔ ki a bəri m'in

* **8:5** 8.5 Lbt 20.10; Ndu 22.22-24 † **8:11** 8.11 Barta'gi kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. ‡ **8:17** 8.17 Ndu 19.15, 17.6

Ngonn de taa kagidəsi'ti kin ə, a gəri kadi m'in "Nje kisi non"; taa a gəri kadi m'ra nya madi dɔ rɔ'm el tɔ, nan in nya ki Bai ndo'm ə m'nji m'el. ²⁹ Nje kulə'm in sə'm nan'ti; inyə'm ki kar'm el, tado dokagilo'gi pəti m'ra nya ki nəl'ə.» ³⁰ Loki Jeju elta kin be, de'gi ngayn uni me'de adi'ə.

Ngann kaw Abiraham

³¹ Jeju el Juwipi'gi ki uni me'de adi'ə ene: «Kin ə re rai dɔ nja'se'ti me ta'ti lə'm ə, in njendo'gi lə'm ki rɔta'ti. ³² A gəri nya ki rɔta'ti, ningə nya ki rɔta'ti kin a taa'se ji bər'ti ilə'se taa inbe.» ³³ Ə ingi eli Jeju eyina: «J'in ngann kaw *Abiraham, ningə ji ra bər lə de ndo kare el tɔ, nga ra bann be ə in el ene nya ki rɔta'ti a taa'je ji bər'ti ilə'je taa wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se: de ki ra ki ra majel, in bər lə majel. ³⁵ Bər a isi ki de'gi ki isi ra bər lə'de kin biti ki non'ti el, nan ngonn koji'de a isi se'de biti ki non'ti. ³⁶ Adi re Ngonn lə Luwə taa'se ji bər'ti ilə'se taa ə, a in de'gi ki taa k'ilə taa ki rɔta'ti ji bər'ti. ³⁷ Nga ningə, m'gər kadi in ngann kaw Abiraham; nan isi sangi kadi toli m'in tado mbəti ta lə'm. ³⁸ M'in m'nji m'el nya ki m'oo rɔ Bai'ti, nan ingi ə, isi rai nya ki baw'se el'se tɔ.» ³⁹ Ningə iləi Jeju'ti eyina: «kaw'je in Abiraham.» Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re in ngann kaw Abiraham toki rɔta'ti ə re a rai kuləra Abiraham. ⁴⁰ M'in m'el'se nya ki rɔta'ti ki m'ingə rɔ Luwə'ti, ningə ki ngosine kin isi sangi kadi toli m'in. In kin in kulə ki Abiraham ra el jagi. ⁴¹ In isi rai kuləra baw'se.» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «J'in ngann'gi ki koji ginn kaya'ti el; Baw'je in kareba ə in Luwə.» ⁴² Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re Luwə in Luwə lə'se ə re a in ndigi m'in, tado m'te rɔ'a'ti ə m're lo kin'ti. In m'inbe ə m're ki dɔ'm el, nan in in ə ulə'm. ⁴³ Tado ri ə in gəri me ta lə'm el wa? In gəri el tado asi kadi uri mbi'se go ta'ti lə'm el. ⁴⁴ Su ə in baw'se, ningə in ndigi kadi rai ndigi lə baw'se. In de ki in nje tɔl de'gi lo kulə ngirə kosi'ti li'ə nu. In ra me nya ra'ti ki rɔta'ti nja kare el, tado nya ki rɔta'ti goto rɔ'a'ti. Kin ə re elta ki ngom ə, in kin ə in ta ki osi bo'ə'ti, tado in nje ngom num, in baw nyara ki ngom num. ⁴⁵ M'in ə, m'in nje kelta ki rɔta'ti ə mbeti kun me'se kadi m'in. ⁴⁶ Nan dann'se'ti ə asi kadi toji toki m'ra majel wa? A kin ə re m'el'ta ki rɔta'ti ə, ra bann ə kadi uni me'se adi'm'in el wa? ⁴⁷ De ki in yan Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə ingi, oyi ta lə'm el, tado in lə Luwə el.»

Jeju in ki Abiraham

⁴⁸ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli Jeju eyina: «In gorow'ə'ti kadi j'eli j'ene: in de ki Samari'ti, taa ndil ki majel isi me'i'ti tɔ.» ⁴⁹ Ə Jeju el'de ene: «Jagi, ndil ki majel goto me'm'ti, nan nya kare ki m'oo ə, m'in m'osi kurə Bai, ə in mbəti kosikurə'm tɔ par. ⁵⁰ M'in m'nji m'sangi kadi de'gi uləi toji dɔ'm'ti el. De ki isi sangi kadi de'gi uləi toji dɔ'm'ti in non, in ə a gangi ta kin taa. ⁵¹ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki təl rɔ'ne go ta'ti lə'm ə, de'ə kin a oy el ratata.» ⁵² Lo kin'ti non, Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ki ne kin, ji gər maji nga toki ndil ki majel isi me'i'ti. Abiraham oy, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa oyi tɔ, ningə in el ene: "De ki təl rɔ'ne go ta'ti lə'i ə, de'ə kin a oy el ratata." ⁵³ In utə kaw'je Abiraham ki oy kin wa? Taa njekeltakita Luwə'ti kaa oyi tɔ! In oo rɔ'i kadi in nan wa?» ⁵⁴ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re m'toji rɔ'm m'inbe ningə, in toji ki nda'a goto. Nga ningə, de ki njekulə toji dɔ'm'ti in Bai. In ki isi elita li'ə eyina in Luwə lə'se, ⁵⁵ nan gəri'ə el. M'in m'gər'ə. Kin ə re m'el m'ene m'gər'ə el ə, re m'a m'in nje ngom to ingi be tɔ. Nan m'in m'gər'ə, taa m'təl rɔ'm go ta'ti li'ə tɔ. ⁵⁶ Kaw'se Abiraham ra rɔnel ngayn tado ində me'ne'ti kadi n'a n'oo ndo

ki m'a m're'n. Nga ningə oo ndo re'm, adi ro'a nəl'ə ngayn.» ⁵⁷ Lo kin'ti, Juwipi'gi dəji Jeju eyina: «In ra bal do mi el bay ə kum'i oo Abiraham wa?» ⁵⁸ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se, kete non koji Abiraham'ti, "M'in m'nji non".» ⁵⁹ Lo kin'ti non be, kəri mbal kadi n'tiləi Jeju, nan ur dann bulə de'gi, ə te ginn Kəy'ti lə Luwə kə, aw.

9

Jeju aji njekumto kare

¹ Loki Jeju isi ində dər ningə, oo de ki kum'ə to lo koj'o'ti nu isi. ² Njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, dingəm ki kum'ə to lo koj'o'ti nu kin, kum'ə to oji'n do majel li'ə inbe eke, oji'n do majel lə njekoj'o'gi wa*?» ³ Ə Jeju el'de ene: «In ta lə majel li'ə el num, in ta lə majel lə njekoj'o'gi el num, nan kum'ə to be kadi Luwə oji'n togi'ne taga kadi de'gi gəri. ⁴ Dokagilo ki kadi to bay, maji kadi ji rai kulə lə de ki njekuləm, tado lo a ndul ə, lo kadi de a ra kulə goto. ⁵ Toki m'in'n donangi'ti ne bay, m'in kunji ki donangi'ti.» ⁶ Loki Jeju el ta'gi kin be ə, go'ti, tuw mann ta'ne nanga, loy'n nangi, or gidi kum nje kumto'ti kakin. ⁷ Ningə, el njekumto ene: «Aw togi kum'i lo ndogi mann'ti ki Silowe†.» «Silowe» kər me'ə nan «njekawkulə». Be ə, njekumto aw togi kum'ne low'ə'ti kakin, ə ta təl'ə, kum'ə oo lo maji. ⁸ Nje gədi kəy'gi li'ə, ki nje'gi ki kete isi oyi'ə lo kəy nya'ti, eli eyina: «M'a, in kam in de ki nje kisi nanga, kəy nya kakin el wa?» ⁹ Ningə nje ki nan'gi eli eyina: «In daro'a inbe.» Ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi in in el, nan in de ki nje tanan si'ə.» Ningə inbe ki do'ne el ene: «In daro'm m'inbe.» ¹⁰ Nga a dəji'ə ta eyina: «Re inbe ə, ra bann be ə kum'i oo lo wa?» ¹¹ Ə el'de ene: «Dingəm ki to'a nan Jeju ə loy nangi or gidi kum'ti, ə el'm ene: "Aw Silowe'ti togi kum'i", ə m'aw m'togi kum'm, par ə kum'm oo lo maji.» ¹² Ningə dəji'ə eyina: «Dingəm kin in ra be wa?» Ə el'de ene: «M'gər el.»

Parisi'gi dəji ta dingəm ki kete kum'ə to kakin

¹³ Lo kin'ti, ori dingəm ki kete kum'ə to kakin awi si'ə ro Parisi'gi'ti. ¹⁴ Ningə, ndo'a'ti ki Jeju loy'n nangi ki mann ta'ne or gidi kum'ə'ti adi kum'ə oo lo kakin in ndo kərkon. ¹⁵ Ə Parisi'gi dəji'ə ta ki yan'de dangi bay ke ra bann ə n'oo'n lo wa? Ə el'de ene: «Jeju or nangi ki loy kum'm'ti, ə m'aw m'togi kum'm, ə ngosine kum'm oo lo.» ¹⁶ Lo kin'ti, Parisi'gi ki madi eli eyina: «De ki ra nya kin in de ki in ro Luwə'ti el, tado ində kum'ne go ndo kərkon'ti el.» Nan nje ki nungi eli eyina: «Nga ra bann be ə, de ki njeramajel par a aw ki togi kadi ra'n nyakoji'gi ki əti bol be kin wa?» Be ə, ta kin re ki gangi nan dann'de'ti. ¹⁷ Ningə təli dəji njekumto kakin bay eyina: «Nga inbe ki do'i, ta ri ə el do de'ti ki te kum'i adi kum'i oo lo kin wa?» Ə njekumto el ene: «In njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁸ Juwipi'gi mbeti kun me'de kadi toki in de ki kete kum'ə to, ə ngosine de te kum'ə adi kum'ə oo lo. Rai biti uni njekoj'o'gi rei. ¹⁹ Ə dəji'de ta eyina: «De kam in ngonn'se inbe toki rōta'ti wa? A re in ngonn'se inbe ə, kum'ə to lo koj'o'ti inbe wa? A re kum'ə to lo koj'o'ti ə, ra bann be ə ngosine kum'ə oo lo wa?» ²⁰ Ə njekoj'o'gi eli eyina: «Ji gər maji kadi in ngonn'je inbe, taa kum'ə to lo koj'o'ti nu to. ²¹ Nan ki ojido kum'ə ki ngosine oo lo, eke nan ə te kum'ə adi kum'ə oo lo inbe kin ə, ji gər nya kare me'ti el. Ningə inbe togi gangi ənn ə dəji'ə, ə a elta ki do ro'ne'ti.» ²² Nje koj'o'gi elita kin be tado bol ki boli Juwipi'gi. Tado Juwipi'gi do'i tanan'ti kadi to de ki re el ene Jeju in

* 9:2 9.2 Tekitaga 20.5 † 9:7 9.7 2 Ngar'gi 20.20; Ejay 8.6

Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, sɔw tuwə ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kɔ.
²³ In tado kin ə, njekoj'o'gi eli eyina: «Inbe togi gangi ənn ə, dəji'ə.» ²⁴ Ə Parisi'gi bari de ki kete kum'ə tɔ kakin adi'ə re ki nja joo, ningə eli'ə eyina: «Elta ki rɔta'ti, ɔsi'n kurə Luwə. Ji gər kadi dingəm kin in njeramajel.»
²⁵ Lo kin'ti, dingəm ki kete kum'ə tɔ kakin el'de ene: «In njeramaji, kin ə in njeramajel inbe kaa m'gər nya kare me'ti el, nya kare ki m'gər maji ənn: kete kum'm tɔ, ningə ngɔsine kum'm oo lo.» ²⁶ Ningə tɔli eli'ə eyina: «In ri ə ra sə'i wa? Ə ra bann tɔ ə adi kum'i oo lo wa?» ²⁷ Lo kin'ti el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, ə in mbeti koo ta lə'm, ə ra bann ə in gei kadi m'təl m'el'se bay wa? In ndigi kadi tɔli njendo'gi li'ə tɔ wa?» ²⁸ Loki el Parisi'gi ta be ə, ingi taji'ə ə eli'ə eyina: «In ə in njendo li'ə, nan j'in, j'in njendo'gi lə Moji. ²⁹ Ji gər kadi Luwə elta ki Moji, nan de lə'i kin, ji gər lo ki te'ti el.» ³⁰ Ə dingəm kakin el Parisi'gi ene: «In nya ki əti bol ngayn kadi de ki rɔta'ti, ingi gəri lo ki te'ti el tɔ, ə de'ə kakin taa adi kum'm oo lo. ³¹ Ji gər maji kadi de'gi ki njeramajel, re elita ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta lə'de el, nan de ki nje bol Luwə, ki nje təl rɔ'ne go ndu'ə'ti, Luwə oo dɔ ta li'ə. ³² Ki mayinu inbe kin, ndɔ kare kadi j'oo nan de madi ə adi kum'de ki tɔ lo koj'o'ti nu oo lo be kin, m'oo el bay. ³³ Kin ə re dingəm kin in rɔ Luwə'ti el ə, nya madi kare ki asi kadi ra goto.» ³⁴ Lo kin'ti, eli'ə eyina: «In de ki ra me majel'ti lo koj'o'ti nu kam ə, ge kadi in ə ndo'je nya!» Ningə tuwəi'ə adi te taga. ³⁵ Jeju oo kadi tuwəi'ə, ə loki ingə, dəj'ə ene: «In un me'i adi Ngonn de wa?» ³⁶ Ə el Jeju ene: «Burəbe, Ngonn de ə in nan wa el'm adi to m'un me'm m'ad'a wa?» ³⁷ Ningə Jeju el'ə ene: «In oo'ə ki kum'i, in darɔ'a inbe ə isi elita kin.» ³⁸ Be ə, dingəm kakin el Jeju ene: «Burəbe, m'un me'm m'ad'i.» Ningə ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ³⁹ Jeju el'ə ene: «M're dɔnangi'ti ne tado gangi ta, m're kadi de'gi ki kum'de tɔ, oyi lo, ə kadi nje ki kum'de oo lo, tɔli njekumtɔ'gi tɔ.» ⁴⁰ Loki Parisi'gi madi ki rai ki Jeju non, oyi dɔ ta ki Jeju el kin ningə, dəji'ə eyina: «J'in kaa j'in njekumtɔ'gi tɔ wa?» ⁴¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re in njekumtɔ'gi toki rɔta'ti ə, re majel lə'se a goto, nan toki j'isi'n, ə oyi rɔ'se kadi kum'se oo lo kin ə, majel lə'se to tor'ne'ti ba.»

10

Kujita ki dɔ be nje bati'gi

¹ Jeju el ene: «Tokɔ rɔta'ti adi m'el'se. Kin ə re de madi ur go bati'gi'ti ki takəy el, nan in bal ki dɔ bɔr ki row ki rangi ə, de'ə kin in njebogi, in baw kaya. ² Nan de ki ur kəy go bati'gi'ti ki takəy, in ə njekul bati'gi. ³ Nje ngəm takəy bati'gi te takəy ad'a, ə bati'gi oyi dɔ ndu'ə. Ningə bar bati'gi lə'ne kare kare ki tɔ'de, te se'de taga. ⁴ Loki te ki bati'gi lə'ne pəti taga ningə, ɔti njiyə non'de'ti, ə bati'gi uni go'ə, tado gəri ndu'ə. ⁵ Bati'gi a uni go de ki rangi el. Re oyi de ki rangi ə, a anyinan sanyi kɔ kad'a'ti, tado gəri ndu de'gi ki rangi el.» ⁶ Jeju el'de kujita kin, nan gəri nya ki el'de ta dɔ'ti kin el. ⁷ Ə Jeju təl el'de bay ene: «Tokɔ rɔta'ti, adi m'el'se, m'in takəy bati'gi. ⁸ De'gi pəti ki rei rɔ'm'ti, in njebogi'gi, ki baw kaya'gi, adi bati'gi oyi ta lə'de el*.⁹ M'in takəy, re de ur kəy ki row ki rɔ'm'ti ə, de'ə a ingə kaji. A ur kəy num, a te num, taa a ingə nyakusɔ'ne num tɔ. ¹⁰ Njebogi re ə, re tado bogi, re tado tɔl nya, ə re tado tuji nya tɔ par. Nan m'in, m're kadi de'gi ingəi kaji. Ningə kadi in kaji ki to mbar mbar.

* **10:8** 10.8 Jeremi 23.1-2; Ejekel 34.2-3

11 «M'in nje njekul bati'gi ki maji. De ki njekul bati'gi ki maji, adi rō'ne tado bati'gi lō'ne. 12 Nan de ki in njekul bati'gi tado kingə nar par um in bē'de el, loki oo jagum isi re ki dō bati'gi'ti, inyə bati'gi ə anyi, adi jagum re uwə'de ge, sanan'de ge. 13 Njekul bati'gi tado kingə'n nar kin anyi, tado nya li'ə in nar par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rō'ne kon'ti tado lə bati'gi el. 14 M'in, m'in njekul bati'gi ki maji. M'gər bati'gi lə'm, ə bati'gi lə'm gəri m'in tō. 15 Gəri m'in toki Bai gəri'm ə m'in m'gər'n Bai kin be tō. Be ə, m'adi rō'm tado bati'gi lə'm. 16 M'aw ki bati'gi ki rangi non bay ki in me kəy'ti ne el. Ingi kaa, maji kadi m're se'de me kəy'ti. A oyi ndu'm ə, a təli nyakul'gi ki kareba ginn nje ngəm bati'gi'ti ki kareba. 17 Bai ndigi'm, tado m'adi rō'm kō kadi to m'təl m'ingə kingə ki rangi. 18 De ki a ində tōgi dō'm'ti kadi m'ilə rō'm kō goto. In m'inbē ə m'adi ki me ndigi lə'm. M'aw ki tōgi kadi m'adi'n num, kadi m'taa'n num. In kin ə in ndu ki m'ingə ki rō Bai'ti.» 19 Ta lə Jeju kin təl re ki gangi nan ki rangi dann Juwipi'gi'ti bay. 20 Ngayn'gi dann'de'ti eli eyina: «Ndil ki majel isi me'ə'ti, dō'a ra dana el, ə ra bann ə isi oyi ta li'ə wa?» 21 Ə nje ki nungi eli eyina: «De ki ndil ki majel isi me'ə'ti elta be el. De ki ndil ki majel isi me'ə'ti asi kadi a te kum njekumtō'gi el.»

Juwipi'gi mbeti koo mbi'de'ti toki Jeju in Ngonn Luwə

22 Dōkagilo'ə'ti kin, Juwipi'gi isi rai nanyi tər ndu dō Kəy'ti lə Luwə Jerujalem'ti. In dō kagilo kul'ti. 23 Jeju ulə lo aw ge təl ge ginn tabiti'ti lə *Salomon, nati Kəy'ti lə Luwə. 24 Juwipi'gi iləi nan gugi gidə, ningə eli'ə eyina: «Kadi bann'ti ə a el'je ta ki kadi me'je osi nanga wa? Kin ə re in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, el'je wangi adi j'oo.» 25 Jeju el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, nan uni me'se adi ta lə'm el. Nya'gi ki m'nji m'ra'de me tō Bai'ti kin manyinaji dō'm'ti. 26 Nan ingi, mbəti kunme'se kadi m'in. Mbəti tado in dann bati'gi'ti lə'm el. 27 Bati'gi lə'm oyi ndu'm, m'gər'de, ningə ingi uni go'm tō. 28 M'adi'de kaji ki to biti ki non'ti, um nanyi kō el. Taa de ki kadi ində tōgi'ne taa'n'de ji'm'ti kaa goto tō. 29 Bai ki nje kadi'm'de aw ki tōgi dō de'gi'ti pəti, adi de madi ki asi kadi ində tōgi taa'n'de ji Bai'ti goto. 30 J'in ki Bai j'in kare.» 31 Lo kin'ti, Juwipi'gi təli tiləi'ə ki mbal bay kadi n'toli'ə. 32 Ə Jeju el'de ene: «M'ra nya'gi ki maji maji ngayn takum'se'ti ki tōgi ki in rō Bai'ti, nga in ki ra ə in gəi kadi tiləi m'in ki mbal tōli m'in tado'a wa?» 33 Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «In tado nya maji ki ra ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji tōli el, nan in tado kelta ki mal. Tado in ki in de kare par ə el ene n'in Luwə†.» 34 Jeju el'de ene: «Ndangi me ndukun'ti lə'se inbē'gi eyina: "M'in Burəbe m'el'se m'ene in luwə'gi". 35 De'gi ki Luwə el'de ta lə'ne ə Luwə bar'de luwə'gi kin. Ningə gəri maji kadi de ra tōgi buji ta lə Luwə el. 36 M'in, Bai Luwə ində'm ta dangi, ulə'm dōnangi'ti, ə m'el'n m'ene m'in Ngonn lə Luwə, ningə ingi eli eyina ke m'in nan ə m'el m'ene m'in Ngonn lə Luwə wa ə, m'in nje kelta ki mal dō tō Luwə'ti, kin in tado ri wa? 37 Kin ə re m'ra kulə lə Bai el ningə to uni me'se adi m'in el! 38 A kin ə re m'nji m'ra kulə lə Bai ningə, re uni me'se adi m'in el kaa, uni me'se adi kulə'gi ki m'ra'de kakin nden taa. Uni me'se kadi gəri ə oyi toki Bai isi me'm'ti, ə m'in m'nji me Bai'ti tō.» 39 Lo kin'ti, sangi row nja kare bay kadi n'uwəi Jeju, nan te mbunə'de'ti aw.

40 Jeju təl aw gidi ba Jurden'ti, lo'ti ki kete Jan ra de'gi batəm'ti. Jeju aw isi low'ə'ti kin non. 41 De'gi ngayn rei rō'a'ti, ningə elinan eyina: «Jan ra

† 10:33 10.33 Lebitiki 24.16

nya madi kare ki ðti ðol el, nan nya'gi pæti ki el oji'n dɔ dingəm kin in nya'gi ki rɔta'ti.» ⁴² Lo kin'ti non be de'gi ngayn uni me'de adi Jeju.

11

Kində Lajar lo koy'ti

¹ Dingəm kare ki njemonyi in non, tɔ'a nan Lajar. Isi me ðe'ti ki Betani ki in ngonnbə lə Mari in ki ngonnkɔn'ne Marti. ² In darɔ Mari inbɛ kin ə a ur hu ki ðti maji nja Burəbɛ'ti num, bɔr nja'a ki bisi dɔ'ne num. Nga ningə in ngonnkɔn'a Lajar tɔ ə rɔ'a tɔ'ə. ³ Konnann'a'gi ki joo kin uləi de madi ad'a aw el Jeju ene: «Burəbɛ, njendigə lə'i basa mad'i in monyi.» ⁴ Loki Jeju oo ta kin ningə el ene: «Monyi lə Lajar kin a tɔl'ɔ el, nan in monyi ki re kadi tɔji tɔgi Luwə, taa kadi de'gi uləi tɔji dɔ'm'ti m'in Ngonn lə Luwə tɔ.» ⁵ Jeju ndigi Marti in ki ngonnkɔn'a ki dene Mari, taa ndigi Lajar tɔ. ⁶ Jeju oo maji kadi Lajar in monyi, be kaa isi lo'ti ki si'ti kin ba ndɔ joo ðay. ⁷ Go'ti, el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji təli j'awi Jude'ti gogi.» ⁸ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi, ndɔ ngayn el ne ðay ə Juwipi'gi sangi kadi n'tiləi'nu ki mbal n'toli'nu kakin ə, ge kadi təl aw Jude'ti ðay wa?» ⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ngann kadi in dɔgi gidə in joo me ndɔ'ti ki kare el wa? Ningə kin ə re de njiyə kada ə a osi el, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondɔ ə a osi, tado oo lo maji el.» ¹¹ Go ta'ti kin, Jeju ilə ta ki rangi dɔ'ti ene: «Madi'je Lajar tɔ ði, ningə m'a m'aw kadi m'ndəl'ə.» ¹² Ə njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbɛ, re in ði ə tɔ ə a ndəl ðay.» ¹³ Jeju elta lə koy Lajar, nan njendo'gi oyi toki in ta lə ði ki kare. ¹⁴ Ə Jeju el'de ar njay ene: «Lajar oy. ¹⁵ Nga ningə ki oji dɔ'se, rɔ'm nəl'm ngayn kadi m'goto low'ə'ti, kadi to ingi uni me'se adi'm'in. Ningə ki ne kin, adi j'awi dɔ'a'ti.» ¹⁶ Ə Tomasi ki isi ðari'ə «Ndungə» el ndəgi njendo'gi ene: «J'in kaa adi j'awi si'ə tɔ j'oyi si'ə.»

Jeju in nje kadi de'gi təli sii ki dɔ'de taa

¹⁷ Loki Jeju re te Betani'ti, oo kadi duwi Lajar ra ndɔ sɔ nga. ¹⁸ Betani in ndəkba ki Jerujalem, asi kulə metər mutə be par, ¹⁹ adi Juwipi'gi ngayn rei rɔ Marti'ti in ki Mari kadi sɔli me'de oji'n dɔ koy lə ngonnkɔn'de. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jeju a re non, in aw tilə kum'ə, ningə Mari taa isi yan'ne nanga me kəy'ti. ²¹ Marti ki aw tilə kum Jeju, el Jeju ene: «Burəbɛ, kin ə re in se'je ne ə re ngonnkɔn'm a oy el. ²² Nan ki ne inbɛ kin kaa m'gər kadi nya'gi pæti ki dəji Luwə ə a adi.» ²³ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonnkɔn'i a ində lo koy'ti.» ²⁴ Ningə Marti il'ə'ti ene: «In ki rɔta'ti, m'gər kadi ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti dɔboy ndɔ'ti ə, Lajar a ində taa lo koy'ti tɔ*.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «M'in nje kadi de'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi de'gi sii ki dɔ'de taa. De ki un me'ne, re oy mindi kaa, a təl isi ki dɔ'ne taa. ²⁶ Nga ningə, de ki isi ki dɔ'ne taa, ə un me'ne ə, de'ə kin a oy el ratata. M'dəj'i ke un me'i dɔ ta'ti kin wa?» ²⁷ Ningə Marti il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbɛ, m'un me'm m'ad'i toki in ə in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, in ə in Ngonn lə Luwə, in ə in de ki maji kadi a re dɔnangi'ti.»

Jeju non tado koy lə Lajar

²⁸ Go ta'ti ki Marti el kin ə, oti aw ðar ngonnkɔn'ne ki dene Mari, el'ə ta nanga yɔgiri be ene: «Njendo de'gi ra non, ə isi dəj'i kadi aw.» ²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə ində taa kalangi aw ki rɔ Jeju'ti. ³⁰ Jeju ur me ðe'ti el ðay, in lo'ti inbɛ ki Marti aw ingə'ti kete kakin ðay. ³¹ Juwipi'gi ki sii me

* 11:24 11.24 Daniyel 12.2

køy'ti ki Mari, isi soli me'ə, loki oyi'ə ində taa kalangi, te taga, oyi ene isi aw ki dɔbadi'ti kadi non wa, adi indəi taa awi go'ə'ti. ³² Loki Mari aw te lo'ti ki Jeju ra'ti, ə oo Jeju ə, osi nanga nja'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, kin ə re in se'je ne ə re ngonnkon'm a oy el.» ³³ Loki Jeju oo kadi Mari isi non, taa Juwipi'gi ki in go'ə'ti kaa isi nonyi tɔ ningə, me'ə ur mad'a, taa ndil'ə isi nanga el tɔ. ³⁴ Ə dəji'de ene: «Iləi'ə ra be wa?» Ningə eli'ə eyina: «Burəbe, re ə oo.» ³⁵ Lo kin'ti, Jeju non. ³⁶ Ə Juwipi'gi eli eyina: «Oyi tɔji ki tɔji ndigi ki ndig'ə kin.» ³⁷ Nan nje ki nungi eli eyina: «Te kum njekumtɔ, nga ra bann ə asi kadi ɔgi Lajar koy el tɔ wa?»

Jeju adi Lajar ində lo koy'ti

³⁸ Lo kin'ti, me Jeju təl ur mad'a kur ki rangi bay, adi ɔti aw ki dɔbadi'ti. Ningə in bolo mbal ə indəi mbal mad'a uti ta'a. ³⁹ Jeju el'de ene: «Ōri mbal kin kɔ», nan Marti ki konnann nje goto el Jeju ene: «Burəbe, ra ndo so nga, adi a əti.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «M'el'i m'ene ri wa? M'el'i m'ene re un me'i ə a oo tɔji lə Luwə.» ⁴¹ Lo kin'ti, ɔri mbal kɔ, ə Jeju un kum'ne ki taa ningə el ene: «Bai, m'ra'i oyo toki oo dɔ ndu'm. ⁴² M'gər kadi ta'gi ki m'nji m'el'i kin oo dɔ ndu'm dɔrɔ, nan m'elta kin be tado bulə de'gi ki gugi gidi'm kin, kadi uni me'de adi m'in toki in in ə ulə'm.» ⁴³ Go ta'ti kin ə, Jeju un ndu'ne ki taa elta ki tɔgi'ne ene: «Lajar, te taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo te taga. Ji'ə'gi ki nja'a'gi in ki ra'gi ki ta ku, taa takum'ə in ki dolo ki ku tɔ. Ə Jeju el'de ene: «Tuti'ə, ə inyəi'ə adi aw.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'tɔli Jeju (Mat 26.1-5; Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Juwipi'gi ngayn ki rai rɔ Mari'ti, ə oyi nya ki Jeju ra, uni me'de adi Jeju. ⁴⁶ Nan nje ki nan'gi awi ingəi Parisi'gi, eli'de nya ki Jeju ra. ⁴⁷ Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, ɔsi dɔ nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi nan'ti, ningə dəji nan eyina: «In ri dana ə kadi ji rai wa? Dingəm kin ra nyakɔji'gi ngayn! ⁴⁸ Kin ə re j'inyəi'ə adi ra nya'gi lə'ne kin ki non'ne'ti ə, de'gi pəti a uni me'de adi'ə, ningə de'gi ki Rɔm'ti a rei kadi tuji Køy lə Luwə, taa a tuji ginn be lə'je tɔ!» ⁴⁹ Ə Kayipi ki in ki kare dann nje kundɔ Juwipi'gi'ti, ki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, un ta el'de ene: «In gəri nya kare me nya'ti ki isi ra nya kin el! ⁵⁰ In mərta maji oyi! In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn de'gi banyi banyi, ə ginn be ki ta'a ba ingə tuji el.» ⁵¹ Nga ningə in ta ki Kayipi inbe ə el ki dɔ'ne el, nan toki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, Luwə ində taa ta'a'ti adi iləmbər'ə kete toki maji kadi Jeju a oy tado lə ginn be lə Juwipi'gi. ⁵² Ningə a oy tado lə ginn be lə Juwipi'gi par el, nan a oy kadi kaw'n ngann'gi lə Luwə ki sananyinan ki lo'gi dangi dangi kin kadi tɔli ginn de'gi ki kareba. ⁵³ In dɔ ndo'a'ti non kin, njekundɔ Juwipi'gi uni ndu'de kadi n'tɔli Jeju. ⁵⁴ In be ə, Jeju ində ngangi njiyə taga takum Juwipi'gi'ti. Ōr rɔ'ne aw ndəkba kadi diləlo'ti, me ngonk be'ti ki bari'ə Epirayim. Aw si'ti non ki njendo'gi lə'ne.

⁵⁵ Dɔkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə Paki in ndəkba, adi de'gi ngayn awi Jerujalem'ti kete non'ti kadi to rai nya'gi kigo kuji'ə'ti lə'de in Juwipi'gi kadi ari rɔ'de non Luwə'ti. ⁵⁶ De'gi kakin in ginn Køy'ti lə Luwə, ningə isi sangi Jeju, ə dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Mərta lə'se in ri wa? Kadi a re lo ra nanyi'ti el wa?» ⁵⁷ Nya kare ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi uni ndu kadi re de madi oo lo ki Jeju in'ti ə, kadi el'de adi n'awi n'uwəi'ə.

12

Mari buki hu ki ɔti maji nja Jeju'ti
(*Mat 26.6-13; Mrk 14.3-9; Luk 7.36-50*)

¹ Ndo mehen kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju aw Betani'ti ki Lajar si'ti. Lajar ki ndoki ad'a ində taa lo koy'ti. ² Lo kin'ti non, rai nyakuso ki to Jeju. Marti ɔ in nje kadi'de nyakuso, ningə Lajar in ki kare dann nje kisi ta nyakuso ki Jeju. ³ Mari un hu ki rai ki mann kagi ki bari'ə «nar», a rosi ngonn ku be, ur nja Jeju'ti, ningə go'ti, bər nja'a ki bisi d'ne. In hu «nar» doro'a ki gat'a in ngayn. Banyi'a taa me kəy. ⁴ Lo kin'ti, Judasi Isikariyoti ki in ki kare dann njendo'gi'ti lə Jeju, in ki a un dɔ Jeju, el ene: ⁵ «Tadɔ ri ɔ in ki law hu kin ndogi, taa'n nar ki lo kulə'ti ki ndɔ bu mutə be kaa in ki ra'n ki njendoo'gi el wa?» ⁶ Judasi elta kin be tadɔ to ɔ ta lə njendoo'gi to rɔ'a el, nan tadɔ in njebogi. In ɔ bɔl nar in ji'ə'ti, adi isi bogi nar ki isi buki me'ti nden nden. ⁷ Nan Jeju el ene: «Inyəi Mari keke! Nga ra nya kin be nginə'n ndoki kadi m'a m'aw'n badi'ti. ⁸ Njendoo'gi a in sese ki ndo'gi, ndo'gi, nan m'in m'a m'in sese ki ndo'gi, ndo'gi el.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'toli Lajar tɔ

⁹ Bulə de'gi ki Juwipi'gi ngayn oyi kadi Jeju in Betani'ti, adi rei. Ningə rei tadɔ lə Jeju par el, nan rei tadɔ koo Lajar tɔ ki Jeju ad'a ində taa lo koy'ti kakin tɔ. ¹⁰ In be ɔ, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uni ndu'de kadi n'toli Lajar tɔ, ¹¹ tadɔ in ta li'ə ɔ ra adi Juwipi'gi ngayn inyəi'de ɔ uni me'de adi Jeju.

Jeju ur me be'ti ki Jerujalem ki kosikurə
(*Mat 21.1-11; Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40*)

¹² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki ngayn ki rei lo ra nanyi'ti Jerujalem, oyi kadi Jeju isi re me bebo'ti kin, ¹³ ɔ oyi baji tann'gi, ɔ tei taga gidi bebo'ti, awi tiləi kum'ə. Ningə lo kin'ti, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Ojana! Njangi dɔ in ki dɔ Luwə'ti! Ningə kadi Luwə njangi dɔ de ki re me tɔ Burəbe'ti, kadi Luwə njangi dɔ ngar lə Isirayel'gi!» ¹⁴ Jeju ingə ngonn koro, ningə ala isi dɔ'a'ti toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

¹⁵ «In bɔl el, bebo *Siyon!
gon lo oo, ngar lə'i isi re,
isi dɔ ngonn koro'ti*.»

¹⁶ Dɔkete ba, njendo'gi li'ə gəri me nya'gi ki isi rai nya kin el, nan loki de'gi isi uləi toji dɔ Jeju'ti nga a kadi me'de olo dɔ'ti toki makitu lə Luwə elta li'ə kadi nya kin a ra nya dɔ'a'ti be. Ningə in nya'a kaa ɔ ra nya dɔ'a'ti kin.

¹⁷ De'gi ngayn ki ndoki in si'ə nan'ti loki ndəl Lajar ad'a te dɔbadi'ti, dann njekoy'gi'ti, manyinaji li'ə. ¹⁸ Ningə in naji ki man lə'de kin ɔ ra adi bulə de'gi awi tiləi kum'ə, tadɔ oyi kadi ra nyakoji ki ɔti bɔl ngayn kin. ¹⁹ Lo kin'ti, Parisi'gi elinan dann'de'ti eyina: «Oyi toki taga takum'se'ti ne kadi asi ra nya madi el; de'gi pəti buki nan ki go'ə'ti!»

Gireki'gi sangi kadi n'oyi Jeju

²⁰ Gireki'gi madi in dann de'gi'ti ki rei Jerujalem lo ra nanyi'ti kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti. ²¹ Gireki'gi kakin rei ndəkba rɔ Pilipi'ti ki in de ki ngonn be'ti ki Betisayda ki Galile'ti, dəji'ə eyina: «Ji ndigi kadi j'oo Jeju.» ²² ɔ Pilipi aw el Andire, nga a indəi rɔ'de nan'ti joo pəti ai eli Jeju. ²³ Jeju ilə'de'ti ene: «Ki ne kin ɔ, ndɔ asi kadi Luwə toji togi'm m'in Ngonn

* 12:15 12.15 Jaka 9.9

de ki taga nga. ²⁴ Ningə rəta, rəta, adi m'el'se, kandi koo ki kare ki osi nanga kin re oy el ə, a to ki kar'ne ba par, a re oy tə ə, a te ki kandi ko'gi ki rangi ngayn. ²⁵ De ki ndigi koo maji rə'ne, a il'ə kə, nan de ki inyə ta koo maji rə'ne dənangi'ti ne, a ngəm rə'ne tado kaji ki biti ki non'ti. ²⁶ Kin ə re de madi ge ra kuləbər lə'm ə, maji kadi un go'm, nga ningə njekuləbər lə'm kin a in sə'm lo'ti ki m'a m'in'ti. De ki nje ra kuləbər lə'm, Bai Luwə a əsigonn'o.»

Jeju elta ki də koy'ne'ti

²⁷ Jeju el ene: «Ki ne kin, ndil'm isi nanga el, eke ta ri ə kadi m'el wa? Kadi m'el m'ene: “Bai, aji'm ta də kadi'ti ki ngan ki a re də'm'ti kin wa?” Nga in tado də kadi inbe kin ə m're'n biti m'te'n ne kin. ²⁸ Bai, toji adi de'gi gəri təbar lə'i.» Ningə ndu de bar in ki dərən'ti ene: «M'adi de'gi gəri təbar lə'm nga, nan m'a m'adi de gəri bay.» ²⁹ Bulə de'gi ki rai low'ə'ti non ə oyi ndu ta kin ki mbi'de eli eyina: «In ndi ə ndangi nya.» Ningə nje ki nungi eli eyina: «Malayka kare ə el'ə ta.» ³⁰ Ə Jeju el'de ene: «Ndu ta ki oyi kin te tado lə'm m'in el, nan te tado lə'se ingi. ³¹ Ki ne kin, in dəkagilo ki kadi Luwə a gangi'n ta də de'gi'ti ki dənangi'ti ne nga, in dəkagilo ki kadi Luwə a uwə'n ngar ki isi ində togi'ne də de'gi'ti ki dənangi'ti ne, il'ə gidi lo'ti kə nga. ³² Nga ningə m'in, ndə ki de'gi a uni m'in taa ngərəngi ki dənangi'ti kin ə, m'a m'ndər de'gi pəti ki rə'm'ti.» ³³ Me ta'gi'ti kin, Jeju toji kadi gəri ke gorow ki bann ə a oy wa? ³⁴ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «J'ingəi me makitu ndukun'gi'ti lə'je toki Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə, a isi biti ki non'ti um a oy el†, nga ra bann be ə in el ene: “Maji kadi a bəri Ngonn de taa də kagidəsi'ti wa?” Ə Ngonn de'ə inbe kin in nan dana wa?» ³⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Kunji in dann'se'ti ne dəkagilo nden bay. Ningə kadi njiyəi ki non'se'ti loki kunji isi unji də'se'ti kin, kadi to lo ki diw ingə'se də row'ti el. Tado de ki njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el. ³⁶ Dəkagilo ki kunji in sese kin ə, uni me'se adi kunji, kadi to təli de'gi ki me kunji'ti.» Loki Jeju el'de ta be ningə, əti aw iyə rə'ne sanyi takum de'ti.

Juwipi'gi mbeti kunme'de kadi Jeju

³⁷ Jeju ra nyakəji'gi ki əti bol bol takum Juwipi'gi'ti kaa, uni me'de adi'ə el. ³⁸ In kin tolta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

«Burəbe, nan un me'ne də ta'gi'ti ki osi mbi'de'ti kin wa?

In nan'gi ə Burəbe toji'de togi'ne wa‡?»

³⁹ Ningə darə Ejay inbe təl ra non ər ginn nya ki asi kadi uni me'de el ene:

⁴⁰ «Luwə tə kum'de,

Kadi to oyi lo el,

Adi me'de ngan ngororo,

Kadi to gəri nya madi kare el,

Kadi to təli kum'de rə Luwə'ti el,

Nan to Luwə aji'deŞ.»

⁴¹ Ejay elta kin be tado kunji Jeju ki oo kete nu ə el'n ta də'a'ti.

⁴² Nya kare, dann njekundə Juwipi'gi'ti inbe kin, ngayn'gi uni me'de adi Jeju, nan mbeti keli ki taga tado lə Parisi'gi ki kadi a tuwəi'de kə ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi*. ⁴³ Oyi maji ngayn kadi de'gi yo ə piti'de utə kadi Luwə ta'a piti'de.

Ta ki ta Jeju'ti ə a gangi'n ta

† 12:34 12.34 Pa'gi 110; Ejay 9.6; Daniyel 7.14 ‡ 12:38 12.38 Ejay 53.1 § 12:40 12.40 Eja 6.9-10

* 12:42 12.42 9.22

⁴⁴ Jeju un ndu'ne ki taa ene: «De ki un me'ne ə, in m'in ə un me'ne adi'm el, nan in njekulə'm ə un me'ne ad'a, ⁴⁵ ningə de ki oo'm ə, oo njekulə'm tɔ. ⁴⁶ M'in, m'in kunji, ə m're dɔnangi'ti ne kadi de ki un me'ne adi'm ə, de'ə njiyə me lo ki diw'ti el. ⁴⁷ Kin ə re ta lə'm osi mbi de'ti, ə de'ə ra'n kulə el ə, in m'in ə m'gangi ta dɔ'a'ti el, tado m're dɔnangi'ti ne kadi m'aji de'gi um kadi m'gangi ta dɔ de'ti el. ⁴⁸ De ki mbəti'm num, taa ta lə'm el num ə, aw ki njegangita dɔ'ne'ti nga. Ningə in nya'gi ki m'ndo de'gi inbe kin ə, a gangi ta dɔ'a'ti dɔboy ndɔ'ti. ⁴⁹ Toki rɔta'ti, m'elta ki dɔ rɔ'm el, nan in Bai ki njekulə'm ə adi'm ndu'gi ki kadi m'el num, m'ndo num. ⁵⁰ Nga ningə, m'gər kadi mbərkkikində ki Luwə adi kin ə, in nje re ki kaji ki biti ki non'ti. Ta'gi ki m'el, m'el'de toki Bai el'm.»

13

Jeju togi nja njendo'gi lə'ne

¹ Kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju gər kadi ndɔ re nga kadi to inyə dɔnangi ə aw rɔ Baw'ne'ti. Jeju ki ndigi nje yan'ne'gi ki dɔnangi'ti mayinu, ndigi'de biti kadi tolta'a. ² Jeju in ki njendo'gi lə'ne ta nyakusɔ lo sɔl'ɔ. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin, Su ində mərta kulə Jeju ji njeban'gi'ti me Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti nga. ³ Jeju inbe ki dɔ'ne gər kadi Baw'ne Luwə ulə nya'gi pəti ji'ne'ti, ningə gər toki n'in rɔ'a'ti ə n're, adi n'ra n'təl n'aw rɔ'a'ti gogi. ⁴ Jeju ində taa ta nya kusɔ'ti, ɔr ku lə'ne ki ulə dɔ mad'a'ti, ə un ta ku dɔɔ'n bədi'ne. ⁵ Go'ti, mbəl mann me nya'ti, ə ilə rɔ'ne togi nja njendo'gi lə'ne, ə bər nja'de ki ta ku ki kete dɔɔ'n bədi'ne kakin. ⁶ Loki Jeju re te dɔ Simon Piyər'ti ə, Simon Piyər el'ə ene: «Burəbe, in ə kadi togi nja'm wa?» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki m'nji m'ra kin, tanan'ti ne in gər el, nan a gər me'ə bay.» ⁸ Be kaa Piyər el Jeju ene: «Jagi, in a togi nja'm el.» Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re m'togi njay el ə, nya madi ki ore'je nan'ti sə'i goto.» ⁹ Ningə Piyər el ene: «Burəbe, re in be ə, togi nja'm par el, nan kadi togi ji'm'gi ki dɔ'm'gi tɔ.» ¹⁰ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ndogi mann, aw ndoo togi nja'ne par, um rɔ'a'gi pəti el, tado ndəgi rɔ'a'gi ar njay. Nga ningə ingi, rɔ'se ar njay, nan in de'gi pəti ə rɔ'de ar, el bay tɔ.» ¹¹ Lo kin'ti, Jeju gər de ki njekulə'ne ji njeban'gi'ti, ə el'n ene: «In ingi pəti ə rɔ'se ar njay el.» ¹² Loki Jeju togi nja'de ginn'ə gangi ningə, un ku lə'ne ulə rɔ'ne'ti, ə təl aw isi ta nyakusɔ'ti gogi, ə el'de ene: «In gəri me nya ki m'ra sese kin wa? ¹³ Sii bari m'in Njendo de'gi, Burəbe ge, ningə in gorow'ə'ti, tado in m'inbe. ¹⁴ Nga ningə re m'in ki m'in Njendo de'gi, m'in Burəbe ge'ə m'togi nja'se ningə, ingi kaa maji kadi togi nja nan ki yo ge ki ne ge tɔ. ¹⁵ In nya ə m'ɔji'se, kadi ingi kaa ndaji, rai toki m'ra sese kin be tɔ. ¹⁶ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, bər utə be'ne el, taa ngonn njekawkulə utə njekulə el tɔ. ¹⁷ Toki in gəri nga kin ə, rai kul'ə ə, rɔ'se a nəl'se ngayn. ¹⁸ In ingi pəti ə m'nji m'elta lə'se el; m'gər de'gi ki m'mbəti'de. Nga ningə, maji kadi ta ki makitu lə Luwə el kin ra nya. Makitu el ene: “De ki isi sɔ sə'm nya, tur gaji'ne ɔsi'm*.” ¹⁹ M'el'se ta kin ngosine, kadi to ndəki nya'a a ra nya ə, gəri toki m'in “M'in Nje kisi non.” ²⁰ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki uwə de ki m'a m'ulə ki rɔ'ne'ti, in m'inbe ə uwə'm ki rɔ'ne'ti, ə de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, uwə njekulə'm ki rɔ'ne'ti tɔ.»

Jeju el toki Judasi a un dɔ'ne
(Mat 26.21-25; Mrk 14.18-21; Luk 22.21-23)

* 13:18 13.18 Pa 41.10

²¹ Go ta'gi'ti kin, ndil Jeju isi nanga el, adi ta te ta'a'ti ki taga ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti ne a ulō'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, njendo'gi li'ə gonyi kum nan, ningə dəji nan ke nan dana ə isi elta li'ə wa. ²³ Ki kare dann njendo'gi'ti, ki in de ki Jeju ndig'ə, isi kadi Jeju'ti ndəkba. ²⁴ Ə Simon Piyər ra nyakōji el'n'ə kadi dəji Jeju ke isi elta lə nan dana inbe. ²⁵ Njendo kakin ɔy ki dō Jeju'ti see, ningə dəj'ə ene: «Burəbe, de'ə in nan wa?» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In de ki m'a m'ad'a mapa ki m'gangi, m'ulə me tanyi'ti kin.» Ningə Jeju gangi mapa ulə me tanyi'ti, adi Judasi ngonn lə Simon Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa kakin taa par ə, *Satan ur me'ə'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki to me'i'ti kadi ra kakin, ra kalangi!» ²⁸ Dann de'gi'ti ki si si'ə ta nyakuso'ti kin, de ki kadi gər ke tado ri ə el'ə ta kin be wa goto. ²⁹ Toki Judasi in'n nje koti bōl nar kakin, ngayn'gi oyi toki Jeju dəj'ə kadi aw ndogi nya ki kadi n'rai nanyi Paki, eke kadi aw adi nya madi njendo'gi wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jeju ad'a kakin taa par ə te taga. Dō kad'a'ti kin, lo ndul nga. ³¹ Loki Judasi te ə, Jeju el ene: «Ki ngosine kin, de'gi uləi tōji dō'm'ti m'in Ngonn de, ningə m'in Ngonn de m'a m'adi de'gi uləi tōji dō Luwə'ti tō. ³² Kin ə re m'a m'adi de'gi uləi tōji dō Luwə'ti ə, Luwə inbe ki dō'ne a adi de'gi uləi tōji dō'm'ti m'in Ngonn de tō. Nga ningə in nya ki a ra nya ngosine. ³³ Ngann'm'gi, m'in sese ne, nan'ti dōkagilo ki nden be par. A sangi m'in, ningə toki m'el'n Juwipi'gi, m'el'se bone tō toki: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi awi'ti el.» ³⁴ M'adi'se mbərkikində ki sigi ki in ta kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge. Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge toki m'in m'ndigi'n'se kin be tō. ³⁵ Kin ə re in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge ə, de'gi pəti a gəri toki in njendo'gi lə'm.»

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.33-35; Mrk 14.29-31; Luk 22.31-34)

³⁶ Simon Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, a aw ra wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi un go'm ki ngosine'ti kin el, nan a un go'm bay.» ³⁷ Ningə Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, tado ri ə m'a m'asi kadi m'un go'i ki ngosine'ti kin el wa? M'nji dō nja'm'ti kadi m'adi rō'm kō tado lə'i!» ³⁸ Lo kin'ti, Jeju ilə Piyər'ti ene: «Adi in isi dō nja'i'ti kadi adi rō'i kō tado lə'm inbe ta? Toki rōta'ti, adi m'el'i, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

14

Jeju in row ki kaw ki rō Luwə'ti

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Maji kadi me'se bōl el, uni me'se adi Luwə, ə uni me'se adi m'in tō. ² Me be'ti lə Bai, kəy'gi in ngayn non. Kin ə re in nya ki rōta'ti el ə, re m'a m'el'se, tado m'nji m'aw kadi m'ra go lo tado lə'se. ³ Loki m'aw, ə m'ra go lo ginn'ə gangi ningə, m'a m'təl to m're kadi m'ɔy'se, m'aw sese rō'm'ti, kadi to lo ki m'in'ti, ingi kaa in'ti tō. ⁴ In, gəri row ki kaw lo'ti ki m'nji m'aw'ti.» ⁵ Lo kin'ti, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe, ji gər lo ki isi awi'ti el tō, ə ra bann be ə j'a ji gər row ki kaw'ti wa?» ⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in row, m'in rōta, m'in kisikidōtaa. Row ki rangi ki kadi de asi kaw'n rō Bai Luwə'ti goto. ⁷ Re in gəri m'in ə, a in gəri Bai tō. Nga ningə, toki ji ra'n ne inbe kin, in gəri'ə num, oyi'ə num tō.» ⁸ Ningə Pilipi el Jeju ene: «Burəbe, tōji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə par ə, inbe kin asi'je naki.» ⁹ Ə Jeju el'ə ene: «Pilipi, in mayinu ba ə m'in sese ne kin kaa in gəri'm'in el bay wa? De ki oo'm ə, oo Bai Luwə tō. Nga ra bann be ə el ene:

“Tɔji’je Baw’je Luwə adi j’oo’ə wa?” ¹⁰ Oo to ta ki rɔta’ti el kadi m’in m’nji me Bai’ti, ə Bai isi me’m’ti wa? Ta’gi ki m’nji m’el’sə kin, in m’inbe ki dɔ rɔ’m ə m’nji m’el el; in Bai ki isi me’m’ti ə isi ra kulə’gi lə’ne. ¹¹ Uni me’sə adi m’in toki m’in m’nji me Bai’ti, ə Bai isi me’m’ti tɔ kin. A re uni me’sə adi m’in dɔ ta’gi’ti ki m’nji m’el el ə, kulə ra’gi lə Luwə ki oyi ki kum’sə kin yo ə, uni me’sə nden. ¹² Toki rɔta’ti, adi m’el’sə, de ki un me’ne ə, in kaa a ra nya’gi ki m’nji m’ra’de kin tɔ. A ra nya’gi ki ɔti bol ngayn bay, tado m’in m’nji m’aw rɔ Bai’ti. ¹³ Nga ningə, nya’gi pəti ki dəji me tɔ’m’ti ə, m’a m’ra m’adi’sə, kadi m’in Ngonn, m’ra m’adi de’gi uləi tɔji dɔ Bai Luwə’ti. ¹⁴ Kin ə re dəji nya madi me tɔ’m’ti ə, m’a m’ra m’adi’sə.»

Jeju un ndu’ne kadi n’a n’ulə ki Ndil Luwə

¹⁵ Jeju ilə ta ki rangi dɔ’ti bay ene: «Kin ə re in ndigi m’in ə, a təli rɔ’sə go mbərkikində’gi’ti lə’m ə uwəi njarara. ¹⁶ Ningə m’in, m’a m’dəji Bai Luwə kadi ulə ki Njera sese ki rangi, ki a isi sese biti ki non’ti. ¹⁷ In ə in Ndil ki njera nya ki rɔta’ti, ki de’gi ki dɔnangi’ti ne asi kadi taai’ə me de’ti el, tado oyi’ə el, taa gəri’ə el tɔ, nan ingi, in gəri’ə, tado isi kadi’sə’ti ne, taa a isi me’sə’ti tɔ. ¹⁸ M’a m’inyə’sə ki kar’sə to ngann hal’gi be el, nan m’a m’təl kadi m’re rɔ’sə’ti. ¹⁹ Nanyi ngayn el kadi de’gi ki dɔnangi’ti ne a oyi m’in el ratata, nan ingi, a oyi m’in, tado m’nji ki dɔ’m taa, taa ingi kaa a sii ki dɔ’sə taa tɔ. ²⁰ Ndo’a’ti kin ə, a oyi kadi m’in me Bai’ti, ningə ingi, in me’m’ti, ə m’in, m’in me’sə’ti tɔ. ²¹ De ki njendigi’m, in de ki ngəm go mbərkikində’gi lə’m maji num, təl rɔ’ne go’ti num. Bai a ndigi de ki njendigi’m, ningə m’in kaa m’a m’ndig’ə tɔ, taa m’a m’tɔj’ɔ rɔ’m ki taga kadi gəri’m tɔ.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti el) el Jeju ene: «Burəbe, ra bann be j’in par ə a tɔji’je rɔ’i ki taga kadi ji gəri, um a tɔji rɔ’i ki taga kadi ndəgi de’gi ki dɔnangi’ti ne kin gəri nu el wa?» ²³ Jeju il’ə’ti ene: «De ki ndigi’m ə, a ngəm go ta’gi lə’m. Bai a ndig’ə, ningə j’in ki Bai Luwə joo pəti j’a ji re rɔ’a’ti, j’a j’ində be nan’ti si’ə. ²⁴ De ki ndigi’m el, təl rɔ’ne go ta’gi’ti lə’m el. Ta’gi ki isi te ta’m’ti ə isi oyi kin, in ta’gi ki m’inbe m’el ki dɔ’m el, nan in ta’gi ki in rɔ Bai’ti ki njekulə’m. ²⁵ M’el’sə ta’gi kin dɔkagilo ki m’in sese nan’ti ne bay kin. ²⁶ Njera sese, Ndil Luwə ki Bai a ulə’n adi’sə me tɔ’m’ti kin, a ndo’sə nya’gi pəti, taa a olo me’sə dɔ nya’gi’ti pəti ki m’el’sə tɔ. ²⁷ M’inyə lapiya m’adi’sə, m’adi’sə lapiya lə’m. Ningə m’in m’adi’sə toki de’gi ki dɔnangi’ti ne adi’sə el. Adi me’sə osi nanga, in boli el. ²⁸ Oyi te ta’m’ti m’el m’ene: “M’a m’aw, ə m’a m’təl m’re rɔ’sə’ti”. Ningə kin ə re in ndigi m’in ə, a rai rɔnel dɔ kaw’ti ki m’nji m’aw rɔ Bai’ti, tado in, in kibo utə’m. ²⁹ M’el’sə ta kin ngosine, kete taa kadi nya’gi rai nya, kadi to loki a rai nya ə, uni me’sə adi’ə. ³⁰ M’a m’ingə kagilo kadi m’el’sə ta ki ne’ti kin el nga, tado, ngar ki isi ində tɔgi’ne dɔ de’gi’ti ki dɔnangi’ti ne, re. Ningə in aw ki tɔgi madi dɔ’m’ti el, ³¹ nan a ingə tarow kadi ra adi de’gi gəri toki m’ndigi Bai, ə m’ra nya’gi toki Bai dəji’m kadi m’ra. Indəi taa lo kin’ti adi j’awi.»

15

Jeju in kagi nju ki rɔta’ti

¹ Jeju el ene: «M’in, m’in kagi nju ki rɔta’ti, ningə Bai in nje ra kulə me ndoo nju’ti tɔ. ² Baji nju ki in rɔ’m’ti, ə andi el ə, Bai a tugə kɔ, nan in ki andi maji ə, a tugə ngann baji’ə’gi ki majel kɔ kadi andi ki kete dɔ mad’a’ti. ³ Ningə in nyando ki m’ndo’sə, ra adi in de’gi ki ari njay nga. ⁴ Ə re uwəi rɔ’sə rɔ’m’ti ngan ə, m’in m’a m’uwə’sə rɔ’m’ti ngan tɔ. Nga ningə, to ki

kaa ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi el kakin ə, ingi kaa a asi kadi rai nya madi ki kanji kadi uwəi rɔ'se rɔ'm'ti, el tɔ. ⁵ M'in kagi nju, ə in baji'm'gi tɔ. De ki uwə rɔ'ne rɔ'm'ti ngan, ə m'in m'uwə rɔ'm'ti tɔ ə, a ra nya'gi ki maji maji ngayn, tado a asi kadi rai nya madi ki maji ki dɔrɔ'se el. ⁶ De ki uwə rɔ'ne ngan rɔ'm'ti el, a iləi'ə kɔ gidi lo'ti to baji kagi be. Baji kagi'gi ki tuti, a kəri'de kadi buki'de por'o kadi onyi por kɔ. ⁷ Kin ə re uwəi rɔ'se rɔ'm'ti ngan, ə ta ləm isi me'se tɔ ə, dəji nya ki in ndigi ə a ingəi. ⁸ Nya ki a rai kadi de'gi uləi toji dɔ Luwə'ti ki taga, in ta kadi rai kulə'gi ki maji, maji, ki dɔnan'ti, dɔnan'ti num, kadi toji toki in njendo'gi ləm ki rɔta'ti num tɔ. ⁹ Toki Bai ndigi'm nga, m'in m'ndigi'se nga be tɔ. Nga ningə, maji kadi rai dɔ nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se. ¹⁰ Kin ə re təli rɔ'se go mbərkikində'gi'ti ləm ə, a rai dɔ nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se, toki m'təl'n rɔ'm go mbərkikində'gi'ti lə Bai Luwə, ə m'ra'n dɔ nja'm'ti, me ndigi'ti ki in ndigi'm kin be tɔ.

¹¹ «M'el'se ta'gi kin be kadi rɔnel ki me'm'ti in rɔnel lə'se tɔ, ningə kadi rɔnel lə'se in rɔnel ki asi nan rerere. ¹² Mbərkikində ləm ə to kin: In ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti, toki m'ndigi'n'se kin be tɔ. ¹³ Kin ə re de un rɔ'ne ilə kɔ tado lə madi'ne'gi ə, nya madi ki rangi ki kadi a ra, toji'n ndiginan ki utə in kin goto nga. ¹⁴ Kin ə re rai nya ki m'dəji'se kadi rai ə, in madi'm'gi. ¹⁵ M'bar'se njekuləbər'gi el ratata, tado njekuləbər gər nya ki be'ə isi ra el. Nga ningə m'in, m'bar'se madi'm'gi, tado m'adi ingi gəri nya'gi pəti ki m'ingə rɔ Bai Luwə'ti. ¹⁶ In ingi ə mbəti m'in el, nan in m'in ə m'mbəti'se. Ningə, m'adi'se kulə kadi rai, rai kulə'gi ki maji maji, ki a to ratata. Ningə lo kin'ti, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dəji'ə me tɔ'm'ti. ¹⁷ Nya kare ki m'dəji'se, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti.»

De'gi ki dɔnangi'ti ne, me'de majel ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne

¹⁸ Jeju el bay ene: «Kin ə re de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'se ta ə, kadi in gəri toki in m'in ə ɔsi m'in ta kete non'se'ti. ¹⁹ Nga ningə, kin re in uwəi ki de'gi ki dɔnangi'ti ne ə, re de'gi ki dɔnangi'ti ne a ndigi'se; nan ki ne kin, in uwəi se'de el, tado m'mbəti'se, m'te sese kɔ dann'de'ti. Ningə in tado kin ə, ɔsi'se ta. ²⁰ Ə adi me'se olo dɔ ta'ti ki m'el'se kete m'ene: “Bər utə be'ne el” kin. Kin ə re adi m'in kon ə, a adi'se kon tɔ, a re təli rɔ'de go ta'ti ləm ə, a təli rɔ'de go ta'ti lə'se tɔ. ²¹ Ki ne kin, a adi'se kon tado ləm, tado gəri de ki njekulə'm el. ²² Kin ə re m're el, re m'el'de ta el ə, re de a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, lo kadi a eli eyina: “Gər ə ji gər el,” kadi de inyə'n go majel'gi lə'de kɔ goto. ²³ De ki me'ə majel sə'm ə, me'ə majel ki Bai Luwə tɔ. ²⁴ Kin ə re m'ra kulə madi ki de madi ki rangi ra nja kare el, dann'de'ti el ə, re de a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, oyi kulə ra'm'gi ki kum'de. Be kaa, me'de majel sə'm num, majel ki Bai num. ²⁵ Ningə, in nya ki ra nya be kadi ta ki ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə ene: “Me'de majel sə'm kare be par*”, kin ra nya.

²⁶ «Njera sese ki m'a m'ulə si'ə ki tɔ Bai Luwə, a re. Ningə in ə in Ndil ki nje kel nya'gi ki rɔta'ti dɔ Luwə'ti, ki a in rɔ Luwə'ti. In ə a mannaji dɔ'm'ti. ²⁷ Nga ningə, ingi kaa a manyinaji ləm tɔ, tado in sə'm nan'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu.»

* 15:25 15.25 Pag 35.19, 69.5

16

¹ «M'el'se ta'gi kin kete be pəti kadi to inyəi ta kunme lə'se el. ² De'gi a tuwəi'se kə ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. Ningə ndo'gi a rei inbe bay ki kadi nje ki a toli'se, a eli me'de'ti eyina in kulə lə Luwə ə nyi n'isi n'rai. ³ A rai be, tado gəri Bai el num, gəri m'in el num. ⁴ Nga ningə, m'el'se ta'gi kin be kete, kadi to ndo ki nya'gi a rai nya ə, me'se olo do'ti toki ndoki m'el'se. M'el'se ta'gi kin lo kulə ngirə'ti nu el, tado m'in sese nan'ti ne.

Kuləra Ndil Luwə

⁵ «Ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rə nje kulə'm'ti, nan de kare dann'se'ti ki kadi dəji'm ene: "Si aw ra wa kaa," goto. ⁶ Me'se ur mad'a tado ta'gi ki m'el'se. ⁷ Nga ningə, in ta ki rəta'ti ə m'el'se: maji ngayn tado lə'se kadi m'aw, tado re m'aw el ə, de ki Njera sese ki maji kadi a re kin, a re el. A re m'aw tə ə, m'a m'ulə si'ə m'adi'se. ⁸ Ə loki a re ə, a ra kadi de'gi ki donangi'ti ne gəri toki ndəmi ojido nyara ki majel, ki nyara ki dana, ki takigangi. ⁹ Kadi gəri toki ndəmi ojido majel ki ra, tado mbeti kun me'de kadi'm. ¹⁰ Kadi gəri toki ndəmi ojido nyara ki dana tado m'nji m'aw rə Bai'ti, ningə ingi a oyi m'in gogi el ratata. ¹¹ Kadi gəri toki ndəmi ojido takigangi, tado gangi ta do ngar'ti ki isi ində togi'ne do de'gi'ti ki donangi'ti ne nga.

¹² «M'aw ki ta'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan ki ngosine kin, a aldo'se. ¹³ Nga ningə, dokagilo ki Ndil ki nje kəji nya'gi ki rəta'ti a re ə, a ra kadi in gəri nya'gi pəti ki rəta'ti. A elta ki tə'ne inbe el, nan a el nya'gi pəti ki ingə rə Luwə'ti, ningə a ilə'se mbər nya'gi ki a rai nya lo ti'ti tə. ¹⁴ In toji tobar lə'm ki taga, tado in ta'gi lə'm, ə a ilə'se mbər'ə. ¹⁵ Nya'gi pəti ki in yan Bai, in yan'm tə. In tado kin ə, m'el'n m'ene in ta'gi lə'm, ə Ndil a ilə'se mbər'ə.»

Me kon təl rənel

¹⁶ Jeju el ene: «Nanyi dokagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dokagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi.» ¹⁷ Ə njendo'gi madi elinan dann'de'ti eyina: «Ta ki el'je ene: "Nanyi dokagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dokagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi," kin me'ə nan ri wa? Taa elta ki kare bay ene: "Tado m'nji m'aw rə Bai'ti." ¹⁸ Ə "dokagilo nden" ki elta'a kin me'ə nan ri tə wa? Ji gər me ta ki ge kel'je kin el!» ¹⁹ Loki Jeju gər kadi njendo'gi li'ə isi sangi kadi dəji'ə ta ə, el'de ene: «Sii dəji nan ta dann'se'ti ojido ta ki m'el'se m'ene: "Nanyi dokagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dokagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi," kin. ²⁰ Nga ningə, toki rəta'ti, adi m'el'se: A nonyi ge, a ndingəi ndoo ge, nan de'gi ki donangi'ti ne a rai rənel. Me kon a ra'se, nan me kon lə'se kin a təl rənel. ²¹ Loki dene aw to oji ngonn ə, in me kon'ti, tado dokagilo kon li'ə re, nan loki ngonn te rə'a'ti nga ningə, me'ə oy do kon'ti, tado rənel de ki oj'ə il'ə donangi'ti. ²² Ningə, ingi kaa, ki ngosine kin, in me kon'ti, nan m'a m'təl m'oo'se, kadi rənel a rosi me'se, ningə in rənel ki de a or me'se'ti gogi el. ²³ Ndo'a'ti kin, a dəji m'in ta do nya madi'ti el nga. Ningə, toki rəta'ti, adi m'el'se, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dəji'ə me tə'm'ti. ²⁴ Biti bone kaa, dəji nya madi me tə'm'ti el bay. Dəji ə a ingəi, kadi rənel lə'se asi nan rerere.

Jeju tətə rə de'gi ki donangi'ti ne

²⁵ «M'el'se ta'gi kin me kujita'ti, nan ndo'gi a rei non kadi m'a m'el'se ta me kujita'ti el nga, nan m'a m'el'se ta ki do Bai Luwə'ti taga wangi. ²⁶ In do ndo'a'ti kin, a dəji nya Bai me tə'm'ti, ningə m'a m'el'se el, toki m'nji m'el'ta ki Bai tado lə'se, ²⁷ tado Bai Luwə ə inbe ndigi'se. Luwə ndigi'se, tado in ndigi m'in, taa uni me'se adi toki m'ində rə'a'ti ə m're tə. ²⁸ M'ində

ro Bai'ti ə m're dɔnangi'ti ne, ningə ki ngɔsine kin, m'a m'inyə dɔnangi ə m'təl m'aw ro Bai'ti gogi.»²⁹ Ə njendo'gi li'ə eli eyina: «Oo, ki ne kin, nyi in el'je ta taga wangɪ um me kujita'ti el nga kin.»³⁰ Ningə ki ngɔsine kin, ji gər kadi in gər nya'gi pəti, taa ta'gi ki to me de'ti bay, kadi to de dəji kaa in gər kete. Lo kin'ti, j'uni me'je toki in ro Luwə'ti.»³¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Uni me'se adi'm'in nga wa?»³² Oyi, dɔ kadi isi re, ningə ki ne kin, re te ne nga ki kadi de'gi a sananyi'se ki lo kare kare. A inyəi m'in ki kar'm, nan m'in ki kar'm el, tado Bai Luwə in sə'm nan'ti ne.»³³ M'el'se ta'gi kin pəti be, kadi lapiya in me'se'ti, me kində ro nan'ti sə'm. A ingəi kon dɔnangi'ti ne, nan kadi uwəi tɔgi'se ba, tado m'təti ro nje tɔgi'gi ki dɔnangi'ti ne nga.»

17

Jeju elta ki Luwə tado lə'ne inbe num, tado lə njendo'gi lə'ne num

¹ Go ta'ti ki Jeju el kin ə, un kum'ne ki taa dɔran'ti, ningə el ene: «Bai, dɔkad'a re nga. Tɔji tɔbar lə'm, m'in Ngonn'i ki taga adi de'gi gəri, kadi to m'in Ngonn'i, m'tɔji tɔbar lə'i ki taga madi de'gi gəri tɔ.»² In, adi'm tɔgi dɔ de'gi'ti pəti, kadi to m'adi nje ki inyə'de ji'm'ti, si ki dɔ'de taa biti ki non'ti.³ Kisikidɔtaa biti ki non'ti, in ta kadi de gəri, in ki in ki kar'i ba ə in Luwə ki rɔta'ti kin num, kadi gər Jeju Kirisiti ki in de ki ulə kin num.⁴ M'tɔji tɔbar lə'i m'adi de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti gəri, ningə kulə ki adi'm kadi m'ra kaa m'tol ta'a maji tɔ.⁵ Ki ngɔsine kin, Bai, m'dəj'i kadi adi m'ingə kɔsikurə takum'i'ti toki ndɔki adi'm kete non kində dɔran'ti, ki dɔnangi'ti kin.

⁶ «M'a m'adi de'gi ki ɔy'de dann madi'de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, adi'm kin gəri'nu. In de'gi lə'i, ə inyə'de me ji'm'ti, ningə tɔli ro'de maji go ta'ti lə'i.⁷ Ki ngɔsine kin, gəri kadi nya'gi pəti ki adi'm, in ro'i'ti.»⁸ Tado m'adi'de ta'gi ki adi'm'de, ningə taai. Loki taai ə, gəri kadi m'ində ro'i'ti, adi uni me'de toki in in ə ulə'm.⁹ Ningə in tado lə'de ə m'el sə'i ta. M'el sə'i ta tado lə de'gi ki dɔnangi'ti ne el, nan tado lə nje ki inyə'de me ji'm'ti, tado nje ki inyə'de me ji'm'ti kin in de'gi lə'i.¹⁰ Ningə nya'gi pəti ki in yan'm, in yan'i, ə nya'gi pəti ki in yan'i, in yan'm tɔ. Nga ningə, ingi, tɔji tɔbar lə'm ki taga adi de'gi oyi.¹¹ M'in, m'a m'in dɔnangi'ti ne el nga, m'nji m'aw ki ro'i'ti, nan in ki dɔnangi'ti ne bay. Be ə, Bai Luwə ki nje kar njay, m'dəj'i kadi ində kum'i go'de'ti maji. Ində kum'i go'de'ti ki tɔgi lə'i, ki in tɔgi ki adi'm m'ra'n kulə kin, kadi to in kareba toki j'in sə'i j'in kareba kin be tɔ.¹² Dɔkagilo ki m'in se'de, m'ində kum go'de'ti maji ki tɔgi lə'i ki adi'm. M'dow bagi'm dɔ'de'ti, adi de kare kaa nanyi kɔ el. De ə, in in ki maji kadi a tuji kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne kakin par*.¹³ Nga ningə, ki ngɔsine kin, m'nji m'aw ki ro'i'ti, ə m'el'ta kin be toki m'in'n se'de dɔnangi'ti ne bay kin, kadi to inbe'gi ingəi rɔnel ki me'm'ti, ki in rɔnel ki asi nan rerere kin.¹⁴ M'adi'de ta lə'i ningə, de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'de ta tado k'in ki in de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin be tɔ.¹⁵ Nga ningə, m'dəj'i kadi ɔy'de kɔ dɔnangi'ti ne el, nan kadi ɔsi Su ngərəngi dɔ'de'ti.¹⁶ In de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin be tɔ.¹⁷ Maji kadi un'de ki ta ki rɔta'ti, ində taa dangi to de'gi lə'i. Ta lə'i in ta ki rɔta'ti.¹⁸ Ningə, m'in kaa, m'ulə'de dɔnangi'ti, toki ulə'm dɔnangi'ti kakin be tɔ.¹⁹ M'inbe, m'un ro'm m'ində ta dangi to de lə'i tado lə'de, kadi to ingi kaa, in ki kində ta dangi me ta ki rɔta'ti to de'gi lə'i tɔ.

* 17:12 17.12 Pag 41.10

Jeju elta ki Luwə tado læ de'gi pəti ki a uni me'de

²⁰ «M'el sə'i ta tado læ nje ki m'ulə'de kin par el, nan tado læ de'gi pəti ki a uni me'de adi'm'in, ki gorow læ ta ki a te ta nje'gi'ti ki m'ulə'de. ²¹ M'dəj'i kadi pəti, təli de'gi ki kare, toki in Bai, ində rə'i nan'ti sə'm, ə m'in m'ində rə'm nan'ti sə'i kin be. Kadi ingi kaa indəi rə'de nan'ti se'je tə, kadi to de'gi ki dənangi'ti ne uni me'de adi toki in in ə ulə'm. ²² M'in m'adi'de kəsikurə ki taa, kadi to in de'gi ki kare, toki j'in sə'i j'in'n de'gi ki kare kin be tə. ²³ M'in m'ində rə'm nan'ti se'de, ningə in, ində rə'i nan'ti sə'm tə; ə lo kin'ti, a asi kadi in de'gi ki kareba ki rəta'ti, kadi de'gi ki dənangi'ti ne gəri toki in in ə ulə'm num, in ndigi'de toki in ndigi'm be num tə. ²⁴ Oyo, Bai, nje ki adi'm'de kin, m'ndigi ngayn kadi in sə'm nan'ti, lo'ti ki m'a m'in'ti, kadi oyi kəsikurə ki m'aw'n, kəsikurə ki in taa. M'el m'ene taa kəsikurə, tado in ndigi'm kete non kində dəran'ti ki dənangi. ²⁵ Bai ki njera nya ki dana, de'gi ki dənangi'ti ne gəri nu el, nan m'in m'gər'i, taa nje ki adi'm'de kaa gəri toki in in ə ulə'm tə. ²⁶ M'a m'adi gəri'nu, ningə m'a m'adi gəri'nu ki kete bay, kadi to ko ndigi ki in ndigi'm kin to me'de'ti num, kadi m'inbe m'in nan'ti se'de num tə.»

18

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-56; Mrk 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Go ta'ti ki Jeju el ki Luwə kin ningə, ətə ki njendo'gi læ'ne, ali də lo, awi dow ngonn mann'ti madi ki bəri'ə Sedron. Low'ə'ti kin, lo ndə ki de man kagi'gi'ti to non, ə uri me'ti. ² Judasi ki njekundo Jeju, gər lo kin maji, tado in lo ki Jeju in ki njendo'gi læ'ne isi rei'ti taa taa. ³ In be ə, Judasi un də kuti njerə'gi læ nje konbe ki Rəm, aw se'de low'ə'ti kakin. Taa kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, uləi njengəm takəy læ Luwə adi in se'de non tə. De'gi kigo Judasi'ti kin ətə kiyəro'gi ki lambi'gi ki por ngəl'gi. ⁴ Lo kin'ti, Jeju ki gər nya pəti ki a re də'a'ti, ətə ki rə'de'ti, dəji'de ene: «Sii sangi nan wa?» ⁵ Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» Ə Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am.» Judasi inbe ki njekulo Jeju kakin ji'de'ti kaa ra se'de non tə. ⁶ Loki Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am» kin ə, gadi gogi, ningə tei tosi. ⁷ Jeju təl dəji'de bay ene: «Sii sangi nan wa?» Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» ⁸ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'ene, in m'inbe ə m'ra am. Ə re in m'in ə isi sangi m'in ə, inyəi ndəgi de'gi kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki te ta Jeju'ti ki rə Baw'a Luwə'ti ene: «Nje ki adi'm'de, de kare kaa nanyi kə el» kin, tolta'ne. ¹⁰ Simon Piyər ər kiyəro ki ulə saw'a'ti rə'ne'ti, tugə'n mbi paja læ kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dəjikəl'ə'ti batə gangi. Tə paja kakin nan Malkusi. ¹¹ Ə Jeju el Piyər ene: «Ulə kiyə læ'i saw'a'ti gogi! Oo kadi m'a m'anyi kəpi kon ki Bai adi'm kin el wa?»

Jeju ra non Hann'ti

(Mat 26.57-58; Mrk 14.53-54; Luk 22.54)

¹² Kutə njerə'gi læ nje konbe ki Rəm, nan'ti ki njekundo'de num, ki njengəm ta Kəy læ Luwə ki Juwipi'gi uləi'de kakin num, uwəi Jeju dəi'ə. ¹³ Də kete, awi si'ə be læ Hann* ki in məm Kayipi. Kayipi ə in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi bal'a'ti kin. ¹⁴ Nga ningə in darə Kayipi inbe

* **18:13** 18.13 Hann kaa ndəki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi tə ki bal ki 6 te 15'ti go Kirisiti'ti. Go'ti gogi kaa, Juwipi'gi buki'ə'ti to kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi inbe kakin bala'ti. Lo takigangi'ti læ Juwipi'gi ə, in ə de'gi oyi ta li'ə ngayn.

kin ə in nje kel Juwipi kene: «In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn bulə de'gi†.»

Piyər manji ta

(*Mat 26.69-70; Mrk 14.66-68; Luk 22.55-57*)

¹⁵ Simon Piyər in ki njendo kare ki dann njendo'gi'ti lə Jeju, uni go Jeju. Njendo kare ki in ki Piyər kakin gər ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, adi ur nati kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, nan'ti ki Jeju ki uri si'ə kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yan'ne taga, ndəkba takəy'ti. Lo kin'ti, njendo ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi gər'ə kakin, te taga, elta ki dene ki njengəm takəy, ə go'ti, dene inyə Piyər ad'a ur kəy. ¹⁷ Dene ki njengəm takəy kakin el Piyər ene: «In kaa in dann njendo'gi'ti lə dingəm kin tə el wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «Jagi, m'in se'de el.» ¹⁸ Kul on, adi nje ra kulə'gi ki njengəm ta lo'gi, iləi por ra nduwi. Piyər kaa ra se'de ta por'ti kakin non, a nduw se'de tə.

Hann dəji ta Jeju

¹⁹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Jeju də njendo'gi'ti li'ə ki də nyando'ti li'ə ki isi ndo de'gi. ²⁰ Ə Jeju ilə'ti ene: «M'elta de'gi taga wangi, taa ki ndo'gi, ndo'gi, m'nji m'ndo nya de'gi ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num, ginn Kəy'ti lə Luwə num, ki in lo'gi ki də Juwipi'gi pəti isi oti nan'ti. Nya madi ki m'el lo kiyə'ti goto. ²¹ Nga ra bann ə dəji'm ta bay wa? Dəji ta nje ki isi oyi m'in lo kelta'ti kin oyi, gəri ta ki m'nji m'el'de maji ngayn.» ²² Də ta'ti kin, njengəm ta lo kare ki ra se'de non, ində kəti Jeju, ə el'ə ene: «Adi in be ə kadi tur'n ta adi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti wa?» ²³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re ta ki m'el kin, majel ə, oji maj'a el adi'm m'oo, a re m'el maji tə ə, ra bann be ə ində'm wa?» ²⁴ Lo kin'ti, Hann adi awi ki Jeju ki də ki dəi'ə kin be be lə Kayipi, ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi.

Piyər təl manji bay toki n'gər Jeju el

(*Mat 26.71-75; Mrk 14.69-72; Luk 22.58-62*)

²⁵ Piyər isi ta por'ti non, isi nduw por, ə eli'ə eyina: «Man, in kaa in dann njendo'gi'ti li'ə tə el wa?» Nan Piyər manji ene: «Jagi, m'in se'de el.» ²⁶ Ki kare dann njerakulə'gi'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in noji dingəm ki Piyər tugə mbi'ə gangi, el Piyər ene: «De ki m'oo'ə si'ə, lo ndo'ti ki me kagi'gi'ti kin, in in el ə in nan?» ²⁷ Nan Piyər manji inbe bay. Ningə tanan'ti non, kunə kunjə non.

Jeju ra non Pilati'ti

(*Mat 27.1-2, 11-14; Mrk 15.1-5; Luk 23.1-5*)

²⁸ Loki in ki Jeju be lə Kayipi ə, awi si'ə kəy'ti ki boi lə nje konbe ki Rəm'ti. In sin ba bay. Ningə njekundo Juwipi'gi mbeti kur me kəy ki boi'ti, kadi to n'təli ki njen, takum Luwə'ti, kadi to n'usoi nya lo ra nanyi Paki'ti. ²⁹ In tado kin ə, *Pilati te ingə'de taga, ningə dəji'de ene: «In ri ə səki dingəm kam wa?» ³⁰ Ningə, ingi iləi'ə'ti eyina: «Kin ə re in de ki njera nya ki majel el ə, re j'a ji re si'ə, j'ulə ji'i'ti el.» ³¹ Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, taai'ə, awi gangi ta də'a'ti kigo ndukun'gi'ti lə'se, in Juwipi'gi.» Nan eli Pilati eyina: «J'in, de adi'je tarow ki kadi ji gangi'n ta koy də de'ti el.» ³² In be ə, ta ki Jeju inbe el kadi toji'n napar koy ki n'a n'oy kin təta'ne. ³³ Pilati təl ur me kəy'ti ki boi, bar Jeju, ningə dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Inbe ki dəi ə elta kin be eke de'gi ki rangi ə eli'nu ta kin ojidə'm wa?» ³⁵ Ningə Pilati el Jeju ene: «M'in ki oo'm kin m'in Juwipi wa?»

† 18:14 18.14 Jan 11.49

In de'gi ki ginn be'ti lə'i inbe num, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi num, ə rei uləi'nu ji'm'ti! Nga ningə m'dəj'i ke in ri inbe ə in ra wa?» ³⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in ngar ki dənangi'ti ne el, re m'in ngar ki dənangi'ti ne ə, re de'gi ki go'm'ti, a rə'i də'm'ti kadi de ulə'm ji njekundo Juwipi'gi'ti el; nan k'in ə m'in ngar ki dənangi'ti ne el.» ³⁷ Ningə Pilati dəj'ə ene: «Adi in ngar ta?» Ningə Jeju el'ə ene: «In ta ki in ə te tai ene m'in ngar. M'in, oji m'in, ningə m're dənangi'ti ne kadi m'man naji də nya ki rəta'ti. Nga ningə, de ki in me nya ki rəta'ti, təl rə'ne go ta'ti lə'm.» ³⁸ Lo kin'ti, Pilati dəj'ə ene: «In ri ə in nya ki rəta'ti wa?»

Gangi ta koy də Jeju'ti

(Mat 27.15-31; Mrk 15.6-20; Luk 23.13-25)

Go ta'ti ki Pilati dəji kin ə, təl te taga rə Juwipi'gi'ti el'de ene: «M'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta də de'ti kin el. ³⁹ Nga ningə, kigo jibəl ra'a'ti ki isi rai kete, kete, ə dəkagilo ra nanyi Paki ə, m'inyə dangay kare taa m'adi'se kin, in ndigi də'ti kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ⁴⁰ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Jagi, in el, in Barabasi ə ji ndigi kadi inyə taa.» Barabasi ki elita li'ə kin, in baw kaya.

19

¹ Pilati adi ndu'ne njerə'gi kadi awi ki Jeju, ningə kadi indəi'ə ki ndəy hawlay. ² Njerə'gi oji jəgi konn, uləi də'a'ti, ningə uləi ku ngal ki kər njir njir rə'a'ti tə. ³ Əti rei rə'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Lapiya, ngar lə Juwipi'gi!» Ningə buki ji'de kət'ə'ti, indəi'ə. ⁴ Nja kare bay, Pilati te rə bulə de'gi'ti el'de ene: «Maji, m'a m're si'ə taga rə'se'ti ne, kadi in gəri toki m'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta də'a'ti el.» ⁵ Lo kin'ti non be, Jeju te taga ki jəgi kon də'ne'ti num, ki ku ngal ki kər njir njir rə'ne'ti num. Ningə Pilati el'de ene: «Dingəm kaa nyi ra am!» ⁶ Nan loki, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njengəm ta lo'gi lə Juwipi'gi, oyi'ə ə, uləi bilə eli eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti! in bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, in taai'ə, awi in bəri'ə kagidəsi'ti, tado m'in, m'ingə ta madi ki asi kadi m'gangi'n ta koy də'a'ti el.» ⁷ Ningə Juwipi'gi eli Pilati eyina: «J'aw ki ndukun kare non, ə kigo ndukun'ti kakin, in de ki səw də koy, tado el ene n'in Ngonn lə Luwə*.» ⁸ Loki Pilati oo ta kin ə, ad'a bəl ki də mad'a'ti bay, ⁹ ə təl ur me kəy'ti ki boi, ningə dəji Jeju ene: «In, in ra wa?» ¹⁰ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ə Pilati el Jeju ene: «M'in ə m'dəj'i ta ə ilə'm'ti el wa? In gər kadi m'aw ki təgi kadi m'ge ə m'inyə'i taa num, m'ge ə m'bər'i kagidəsi'ti num, eke in gər el wa?» ¹¹ Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re in təgi ki Luwə inbe ə adi dərən'ti nu kin el ə, aw ki təgi madi kare də'm'ti el. Ningə in tado kin ə, de ki njekulə'm ji'i'ti, majel li'ə in ngayn utə yan'i.» ¹² Də ta'ti inbe kin ə, Pilati sangi kadi n'inyə Jeju, nan Juwipi'gi uri kəl, ə eli'ə eyina: «Kin ə re inyə taa ə, in madi Sejar ki in ngar kibo kin el. De ki ene n'in ngar ə, de'ə kin in nje ta lə Sejar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin ə, adi awi ki Jeju taga, ningə inbe isi də kumbər ngar'ti, lo'ti ki bəri'ə Gaji mbal'gi ki kində nanga, ki ta Ebirə ene «Gabata». ¹⁴ In ndə ki kadi lo ti par ə in kulə ngirə ra nanyi Paki, ningə in kadi ki jam də be'ti be. Ə Pilati el Juwipi'gi ene: «Oyi ngar lə'se.» ¹⁵ Nan uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kadi oy kə! Kadi oy kə! Bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Kadi to m'bər ngar lə'se kagidəsi'ti wa?» Ningə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi eli eyina: «De oo ngar lə'je ki rangi el, ngar lə'je in Sejar par.» ¹⁶ Lo kin'ti, Pilati ulə Jeju ji'de'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti. Njerə'gi uwəi Jeju awi si'ə.

* 19:7 19.7 Lebitiki 24.16

*De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti**(Mat 27.32-44; Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43)*

Njero'gi uwəi Jeju awi si'ə. ¹⁷ Inbe oti kagidəsi lə'ne, te'n gidi bebo'ti ki taga, kadi awi'n lo'ti ki to to «Ka do de», ki ta Ebirə ene «Golgota.» ¹⁸ In low'ə'ti kin ə njero'gi bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti. Bəri de'gi joo kagidəsi'ti si'ə, ki kare dojikol'ə'ti, ə ki kare dojigəl'ə'ti to, ningə inbe ra dana. ¹⁹ Pilati adi rai ngonn bar, ndangi nya me'ti, indəi taa do kagidəsi ki Jeju ra'ti. Nya ki ndangi me'ti nan: «Jeju ki Najareti'ti, ngar lə Juwipi'gi.» ²⁰ Loki bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin in ndəkba ki bebo, adi Juwipi'gi ngayn tudəi nya ki ndangi kin. Ndangi ki ta Ebirə num, ki ta Laten num, taa ki ta Gireki num to. ²¹ Ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi eli Pilati eyina: «Nya kin, maji kadi re a ndangi “ngar lə Juwipi'gi” be el, nan re a ndangi “dingəm kam el ene n'in ngar lə Juwipi'gi” taa in gorow'ə'ti.» ²² Nan Pilati el'de ene: «Nya ki m'ndangi ningə, ndang'a kaa m'ndangi kin.» ²³ Loki njero'gi bəri Jeju kagidəsi'ti ginn'ə gangi ningə, oyi ku'gi li'ə, kanyi ginn so, sow do'de kare kare. Ningə nanyi ku ngal ki de ur el, nan oji tanan'ti be par, ində taa re nanga. ²⁴ Ə njero'gi elinan eyina: «Adi ji tili ku ngal kin el, nan adi ji tugəi kiri mbara do'ti j'oyi ke nan ə a in yan'a wa.» Ningə in nya ki a to be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

«Kanyinan ku'gi li'ə,

Ningə tugəi kiri mbara do ku ngal'ti li'ə to» kin tolta'ne†.

Ningə in nya'a kaa nyi njero'gi rai kin.

²⁵ Kon Jeju in ki ngonnkon'ne ki dene num, Mari ki ne Kilewopasi num, taa Mari ki Magidala num rai non, ndəkba kadi kagidəsi'ti ki bəri Jeju'ti. ²⁶ Loki Jeju oo kon'ne, ə oo njendo ki Jeju ndig'ə, ra gəd'ə'ti ə, el kon'ne ene: «Dene, oo ngonn'i ə ra am.» ²⁷ Ningə go'ti, el njendo kakin ene: «Oo kon'i ə ra am.» Ningə, ndo'a'ti non, njendo kakin aw ki kon Jeju ro'ne'ti.

*Koy Jeju**(Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Luk 23.44-49)*

²⁸ Go nya'gi'ti kin, Jeju gər kadi ginn nya'gi pəti gangi nga ə, elta kin kadi tolta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə ene: «Kundə ra'm‡.» ²⁹ Ngoo ki yiwi kandi nju ki masi rosi isi non, ə njero'gi nduyi nya ki to hem hem me yiwi nju'ti ki masi kakin, uləi ta kagi'ti ki bəri'ə ijopi, ə uləi ta Jeju'ti. ³⁰ Ə loki Jeju njuw yiwi kandi nju ki masi kakin ningə, el ene: «Ginn nya'gi pəti gangi nga», ə ulə do'ne nanga, ningə kon li'ə te.

Njero kare osi kadi Jeju

³¹ In ndo ki kadi lo ti do'ti ə, in ndo kərkon. In ndo kərkon ki to ta dangi, ə, kadi to ninn'gi rai do kagidəsi'ti ba ndo kərkon'ti el§, Juwipi'gi awi dəji Pilati kadi adi budi nja'de, ə ori'de ko do kagidəsi'ti. ³² Lo kin'ti, njero'gi awi budi nja de ki dokeke num, in ki nja joo num, ki bəri'de do kagidəsi'ti nan'ti ki Jeju. ³³ Loki rei tei do Jeju'ti ə, oyi kadi in oy nga, adi budi nja'a el. ³⁴ Ningə njero kare ə osi kad'a ki ningə, ə tanan'ti non, mosi ki mann tei ta do ningə'ti kakin. ³⁵ De ki or go nya'gi kin, oo ki kum'ne, ningə mannaji li'ə in ki rəta'ti, taa inbe gər kadi in ta ki rəta'ti ə n'el to, kadi to ingi kaa uni me'se to*. ³⁶ Toki rəta'ti, nya'gi kin rai nya be kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Singə kare kaa de a tətə el‡», kin tolta'ne. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bay me makitu'ti lə Luwə eyina «A gonyi lo ki ro de'ti ki osi kad'a ki ningə‡.»

† 19:24 19.24 Pag 22.19 ‡ 19:28 19.28 Pa'gi 69.22 § 19:31 19.31 Ndukun ki nja joo 21.22-23

* 19:35 19.35 Jan 20.31 † 19:36 19.36 Tekitaga 12.46; Pa'gi 34.21 ‡ 19:37 19.37 Jkr 12.10

*Ulæi Jeju be ninn'ti**(Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Luk 23.50-56)*

³⁸ Go nya'gi'ti kin, Jisepi ki in de ki Arimate'ti, aw dæji tarow Pilati kadi n'or ninn Jeju. Jisepi in njendo læ Jeju ki ra rone lo kiyæ'ti, tado bol Juwipi'gi. Pilati ad'a tarow, adi Jisepi aw or ninn Jeju. ³⁹ Nikodem ki ndoki aw ingæ Jeju kondø kakin kaa, aw ki nduji kagi'gi ki æti maji joo tado koy rø ninn'ti. Nduji kagi'gi ki bari'de mir in ki alowæsi, polæi'de nan'ti asi kilæw domutæ be. ⁴⁰ De'gi ki joo kin, uni ninn Jeju, doloi ki ta ku len. Lo dole'ti, buki nduji kagi ki æti maji sëm'ti nden, nden, taa doloi, kigo kuji ra'a'ti læ Juwipi'gi ki isi rai ki ninn'gi læ'de bay taa ulæi be'ti. ⁴¹ Lo ki bæri Jeju'ti, kagidæsi'ti kakin, lo to non me kagi'gi'ti, ningæ me lo'ti kakin, be ki to sigi, ki de ilæ ninn'ti el bay to'ti non kadi mbal'ti. ⁴² Nga ningæ, toki kaa ki lo ti æ a in ndø kørkon læ Juwipi'gi, ulæi Jeju me be'ti kakin, tado in ndækba kad'a'ti.

20*Jeju indæ taa lo koy'ti**(Mat 28.1-10; Mrk 16.1-8; Luk 24.1-12)*

¹ Ndø Domasi ki ginn lo, loki lo to piti piti ba bay, Mari ki Magidala isi aw døbadi'ti ningæ, oo mbal ki uti ta be ninn kakin, de uwæ or. ² Æ Mari anyi ngodi, aw ingæ Piyær in ki njendo kare ki Jeju ndig'æ, el'de ene: «Uwæi Buræbe ori'æ badi'ti, ningæ ji gær lo ki ilæi'æ'ti el.» ³ Piyær in ki njendo ki kare kakin tei, isi awi ki døbadi'ti. ⁴ Anyinan ngodi joo pæti, nan njendo ki kare kakin anyi ngodi utæ Piyær, adi aw te døbadi'ti kete non'a'ti. ⁵ Loki aw te, ilæ kati'ne, gon lo ningæ, oo ta ku'gi ki doloi ninn æ rai, nan ur me be ninn'ti el. ⁶ Piyær ki in go'æ'ti, in yan'ne non re æ, ur me be'ti, oo ta ku'gi ki doloi ninn æ rai, ⁷ taa oo ta ku ki ulæi jam dø Jeju'ti tæ æ to. Ta ku'æ kin to nan'ti ki ingi ki doloi ninn kin el, nan de bir adi to yan'ne dangi. ⁸ Go'ti, njendo ki kare ki re kete kakin, ur me be'ti tæ, adi oo nya'gi ki kum'ne num, un me'ne kadi in nya ki røta'ti num tæ. ⁹ Nga ningæ, biti te low'æ'ti kin kaa, tujæ'de'ti kadi Jeju a indæ taa dann nje koy'gi'ti el bay, toki Makitu læ Luwæ el'n ta'a kete kin*. ¹⁰ In be æ, njendo'gi ki joo, tæli ilæi dæ'de awi be.

*Jeju tæji rone Mari ki Magidala**(Mrk 16.9-11)*

¹¹ Loki njendo'gi awi, Mari ra taga, kadi badi'ti ndækba, ra non. Loki ra non, ilæ kati'ne gon'n lo be ninn'ti æ, ¹² oo malayka'gi joo ki oyi ku ki nda, æ ki lo'ti ki kete ilæi ninn Jeju'ti. Ki kare isi tor'o'ti, kaw ki dæ'a'ti, æ in ki nungi isi kaw ki nja'a'ti tæ. ¹³ *Malayka'gi dæji'æ eyina: «Dene, ra bann æ ra non wa?» Æ Mari ilæ'de'ti ene: «Ori Buræbe læ'm, ningæ m'gær lo ki ilæi'æ'ti el.» ¹⁴ Loki elta be ningæ, ilæ ræti æ, oo Jeju, nan gær kadi in Jeju el. ¹⁵ Æ Jeju dæj'æ ene: «Dene, ra bann æ ra non wa? Si sangi nan wa?» Ningæ Mari oo ene in nje ra kulæ me ndø'ti ki to non kakin wa, adi el'æ ene: «Be'm, re in in æ or'æ æ, oji'm lo ki ilæ'ti, adi m'aw m'un'æ.» ¹⁶ Jeju bar'a: «Mari!» Æ Mari yæti rone ki rø'a'ti, un ndu'ne ki taa, el'æ ene: «Rabuni!» ki ta Ebiræ, ki kør me'æ nan «Njendo de'gi!» ¹⁷ Lo kin'ti, Jeju el'æ ene: «Ødi rø'm el, tado m'aw dørant'i rø Bai'ti el bay. Nga ningæ, ki ngosine kin æ, aw rø ngannkon'm'gi'ti, el'de toki m'aw rø Bai'ti ki in Baw'se tæ kin, m'aw rø Luwæ'ti læ'm ki in Luwæ læ'se tæ kin.» ¹⁸ Æ Mari ki Magidala aw ingæ

* 20:9 20.9 Pa'gi 16.10

njendo'gi el'de ene: «M'oo Burøbe ki kum'm!» Ningə el'de ta'gi ki Jeju el'ə kakin adi'de oyi.

Jeju tɔji rɔ'ne njendo'gi

(*Mat 28.16-20; Mrk 16.14-18; Luk 24.36-49*)

¹⁹ Ndo Dɔmasi'ti inbe non losɔl'ɔ, njendo'gi kawinan me kəy'ti madi, ningə uti takəy mbuki dɔ'de'ti, tado boli njekundo Juwipi'gi. Ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!» ²⁰ Ningə lo kin'ti, tɔji'de tor do ki ji'ne'ti ge, kadi'ne'ti ge adi'de oyi. Rɔ njendo'gi nəl'de ngayn, loki oyi Burøbe. ²¹ Jeju təl el'de bay ene: «M'dəji kadi lapiya in sese! Nga ningə, toki Bai ulə'm, m'in kaa m'ulə'se tɔ.» ²² Ningə go ta'gi'ti kin, Jeju to kon lə'ne dɔ njendo'gi'ti, ə el'de ene: «Tai Ndil Luwə me'se'ti. ²³ De'gi ki a inyəi go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a inyə go majel'gi lə'de kɔ tɔ, ə nje ki a mbeti k'inyə go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti ba tɔ.»

Jeju in ki Tomasi

²⁴ Loki Jeju re rɔ njendo'gi'ti kin, Tomasi ki bari'ə Ndungə, ki in ki kare dann njendo'gi'ti in se'de low'ə'ti el. ²⁵ Ə ndəgi njendo'gi eli'ə eyina: «J'oo Burøbe ki kum'je.» Nan Tomasi el'de ene: «Kin ə m'oo tor do poynti ki bəri ji'ə kin el num, m'ulə ngonn ji'm tor poynti'ti kin el num, taa m'ulə ji'm m'ɔdi'n tor do ningə ki ɔsi kad'a kin el num ə, m'a m'un me'm el jagi.» ²⁶ Ndo jijoo go'ti, njendo'gi təli ingəi nan me kəy'ti bay, ningə in kin Tomasi in se'de nga. Uti takəy mbuki dɔ'de'ti, ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!» ²⁷ Ningə el Tomasi ene: «Tomasi, ulə ngonn ji'i lo kin'ti, ə gon ji'm'gi kin oo, taa ulə ji'i ɔdi'n tor do ningə ki kadi'm'ti kin oo tɔ. Ononyi kadi tadi, maji kadi un me'i.» ²⁸ Lo kin'ti non, Tomasi el Jeju ene: «Burøbe lə'm! Luwə lə'm!» ²⁹ Ə Jeju el'ə ene: «In koo ki oo'm ki kum'i ne kin ə adi un me'i. Ningə adi m'el'i m'adi in gər toki nje rɔnel'gi ə in de'gi ki uni me'de ki kanji koo nya ki kum'de†.»

Ginn ndangi makitu kin

³⁰ Jeju ra nyakɔji'gi ki rangi ngayn inbe bay takum njendo'gi'ti lə'ne, ki in ki ndangi me makitu'ti kin el. ³¹ Nan ingi kin, in ki ndangi'de be kadi uni me'se toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn lə Luwə. Ningə loki uni me'se ə a ingəi kaji ki biti ki non'ti ki ta kul'ə.

21

Jeju tɔji rɔ'ne njendo'gi siri ta ba'ti ki Tiberiyadi

(*Luk 5.1-11*)

¹ Go'ti gogi, Jeju təl te ingə njendo'gi bay ta ba'ti ki Tiberiyadi. Row ki te ngə'n'de ə to kin: ² Ndo madi, Simon Piyər num, Tomasi ki bari'ə Ndungə num, Nataniyel num ki in de'gi ki Kana'ti ki Galile tɔ, ngann'gi lə Jebede ki joo tɔ, njendo'gi lə Jeju ki rangi in joo tɔ sii nan'ti. ³ Ə Simon Piyər el'de ene: «M'a m'aw ba kadi m'ndon kanji'gi.» Ningə ndəgə'gi eli'ə eyina: «J'in kaa j'a j'aw sə'i tɔ.» Ningə tei, ali me to'ti awi, nan kondɔ'a'ti kin, ngonn kanji kare kaa uwəi el. ⁴ Loki lo ti, Jeju re ra ta ba'ti non, nan njendo'gi gəri toki in Jeju el. ⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngann'gi, uwəi kanji nden el wa?» Ningə iləi'ə'ti eyina: «Jagi, ngonn kanji kare kaa j'uwə el.» ⁶ Ningə, Jeju el'de ene: «Iləi bandi dow tokibo'ti, ki dɔjikɔl'se'ti kin, ə a uwəi kanji'gi.» Ə loki iləi bandi ə, bandi ɔy kanji kɔy ki asi kadi ndɔri tei taga el. ⁷ Lo kin'ti, njendo ki Jeju ndig'ə el Piyər ene: «In Burøbe.» Ə loki

† 20:29 20.29 1Pi 1.8

ta ki el ene: «In Burəbe», kin osi mbi Piyər'ti taa par ə, Piyər ulə ku lə'ne rə'ne'ti, tado kete ra ki rə'ne kare, ningə osi me mann'ti. ⁸ Lo ki rai'ti kin, in sanyi el ki ngangı ba, awi asi kulə buy kare be par, adi ndəgi njendo'gi awi ki to nden nden ki ngangı ba'ti, ndəri bandi ki kanji rosi kakin go'de'ti.

⁹ Loki uri nanga ningə, oyi por ki de ulə kanji'ti, taa mapa kaa to non to. ¹⁰ Jeju el'de ene: «Rei ki kanji'gi ki uwəi'de kakin ne adi j'oo.» ¹¹ Ə Simon Piyər al me to'ti, ndər bandi ki kanji rosi kakin nanga. In kanji'gi ki boi boi inbe ə in bu ki do mi gidə in mutə (153). Kər'de inbe ki əti bol kin ə, bandi gangı el. ¹² Jeju el'de ene: «Rei soi nya.» Nga ningə, de kare dann njendo'gi'ti ki kadi dəji Jeju ene: «In nan wa?» goto, tado gəri maji kadi in Burəbe. ¹³ Jeju ətı rə'de'ti, un mapa adi'de, ningə adi'de kanji to. ¹⁴ Loki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, in te ki nja mutə nga a te ki rə njendo'gi'ti lə'ne kin.

Jeju in ki Piyər

¹⁵ Go nya kusə'ti, Jeju dəji Simon Piyər ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm utə nje'gi sii kin wa?» Ə Simon ilə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul ngann bati'gi'ti lə'm.» ¹⁶ Jeju təl dəji Simon bay ki nja joo ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ə Simon il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.» ¹⁷ Jeju təl dəji Simon bay ki nja mutə ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ningə lo kin'ti, me Piyər tuji do təl'ti ki Jeju təl dəj'ə bay ki nja mutə ene: «In ndigi'm wa?» kin, adi ilə'ti ene: «Burəbe, in gər nya'gi pəti, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm. ¹⁸ Nga ningə, toki rəta'ti, adi m'el'i: dokagilo basa'i'ti, inbe doo ndar bəd'i'ti, ə aw loki me'i ndigi, nan dokagilo ki a bugə ə, a oy ji'i taa kadi de ki rangı ə a doo ndar bəd'i'ti, ə aw sə'i lo'ti ki me'i ndigi el.» ¹⁹ Ta'gi kin Jeju el be kadi toji'n gorow koy ki Piyər a oy kadi ulən toji do Luwə'ti. Go'ti, Jeju el'ə ene: «Un go'm.»

Njendo ki Jeju ndig'ə

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo njendo ki Jeju ndig'ə, in ki ndəki, lo nyakusə'ti, ndunə rə'ne ki do Jeju'ti, dəj'ə ene: «Burəbe, nan ə a uləi ji de'gi'ti wa?» kakin. ²¹ Loki Piyər oo'ə ə, dəji Jeju ene: «Burəbe, ə in kam, in ri ə a ra'a wa?» ²² Ə Jeju el Piyər ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki do'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti. In, ta lə'i in ta kadi un go'm par.» ²³ Ta kin sanan dann ngannkon'gi'ti toki njendo kam a oy el. Nan ki rəta'ti, kadi Jeju el Piyər ene: «A oy el» kin, el'ə be el. Ta ki el'ə ə, el'ə ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki do'ne taa biti kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti.»

²⁴ In darə njendo'ə inbe kin ə mannaji do nya'gi'ti kin, ndangi'de me makitu'ti kin. Nga ningə ji gər kadi mannaji li'ə in ta ki rəta'ti.

²⁵ Jeju ra nya'gi ki rangı ngayn inbe bay. Re de ene n'ində ta'ne inbe nəm n'ndangi'n'de pəti me makitu'gi'ti ə, m'mər kadi dənangi inbe kin pəti kaa, makitu'gi kin a uwə.

Kulø'gi læ njekawkulø'gi Ta ki dɔ kulø'gi læ njekawkulø'gi

Makitu kin elta toji'n ke toki nan bann ə Burəbe awi'n dɔran'ti, adi'n togi njendo'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə kadi to teli ro'de go mbærkikində'ti li'ə ki dɔboy'ti (1.8). Be ə, njekawkulø'gi manyinaji Jerujalem'ti ojido kində ki Jeju ində taa lo koy'ti aw dɔran'ti. Kibo'gi læ Juwipi'gi adi kon njekawkulø'gi. Kadi nan kon kin ra adi njendo'gi tei iləi mbər Poyta ki maji dɔnangi Jude'ti pəti ki Samari biti par ki manga, tei Antiyosi'ti. Dann nya'gi'ti ki rai nya kin, in Piyər, Jaki, Jan, ki Jaki ki ngonn kon Jeju ə Ndil un'de ra'n kulə ngayn nan ki utə nje'gi kin, in Pol. J'oo kulø'gi ki Pol ra'de ki gorow kaw mbah'gi tado kiləmbər Poyta ki maji ki low'ə'ti non ə, ində'n ginn Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti ki Du, dɔnangi Giresi'ti ki kaw lo kurkadi'ti. Makitu kin toltə'ne ki poyta læ Pol ki uwəi'ə dangay'ti Rəm'ti, nan toji toki de a ra togi kuwə Ta læ Ndil Luwə dangay'ti el.

Kon ta'gi ki me'ti: Kində kaw dɔran'ti biti te'n buki Ndil dɔ njendo'gi'ti 1-2. Mannaji ki kadi nan kon Jerujalem'ti 3-7. Poyta ki maji te Samari'ti 8. Kunme læ Pol 9. Njekunme'gi ki in Juwipi'gi el ki dɔkete dann Njekawnan'gi'ti 10-11. Tol Jaki, te Piyər dangay'ti 12. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki dɔkete læ Pol 13-14. Kawnan kibo læ njekawkulø'gi læ Jeju Jerujalem'ti 15. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja joo læ Pol 16-18. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja mutə læ Pol 19-21. Uwəi Pol dangay'ti 22-26. Pol in Rəm'ti 27-28.

Kaw Jeju dɔran'ti

¹ Tewopil, me makitu'ti læ'm ki dɔkete*, m'ndangi ta'gi ki ojido nya'gi ki Jeju ulə ngirə ra ge, ndo de'gi ge. ² Nya'gi ki ra biti te'n me ndo'ti ki Luwə un'ə'n'ə aw si'ə dɔran'ti. Ningə kete bay ta kadi aw dɔran'ti, Jeju mbəti njekawkulø'gi læ'ne, adi'de mbærkikində'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə. ³ Go koy'o'ti, Jeju oji ro'ne njekawkulø'gi læ'ne. Oji'de ki row'gi ki dangi dangi kadi gəri toki n'ra ki do'ne taa. Ndo dɔso go'ti ningə, te bus ki ro'de'ti el'de ta dɔ Konbe'ti læ Luwə. ⁴ Ndo kare ki isi so nya se'de, Jeju el'de kadi tei gidə bebo Jerujalem'ti el. Nan kadi nginəi biti kadi Baw'ne adi'de kadikare ki un ndu'ne do'ti kadi n'a n'adi kin bay taa†. Ningə el'de ene: «In kadikare ki m'inbe m'el'se ta'a kete nga. ⁵ Jan ra de'gi batəm me mann'ti, nan ingi, me ndo'gi'ti ki ngayn el ne ə, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti.»

⁶ *Njekawkulø'gi læ Jeju ki kawinan ro'a'ti dəji'ə eyina: «Burəbe, in dɔkagilo'ti ki ngosine inbe kin ə a taa konbe adi *Isirayel wa?» ⁷ Ə el'de ene: «In ta læ'se kadi in gəri dɔ kad'a eke dɔ gangi lo'gi ki Bai oji kigo lo togi'ti læ'ne el.» ⁸ Nan a ingəi togi loki Ndil Luwə a re do'se'ti. A teli nje mannaji læ'm me bebo Jerujalem'ti num, dɔnangi Jude'ti ba pəti num, Samari'ti num, ratata dɔboy dɔnangi'ti.

⁹ Loki Jeju el'de ta'gi kin ginn'ə gangi ningə, oyi'ə isi aw ki taa me nəl'ti. Ningə kilndi re uti kum'de adi oyi'ə el. ¹⁰ Kum'de nanyi ki taa dɔran'ti, lo koo go Jeju lo kaw'a'ti, ningə, dingəm'gi joo ki uləi ku'gi ki nda bal bal tei bus ki ro'de'ti, ningə eli'de eyina: ¹¹ «De'gi ki Galile'ti, tado ri ə rai ra

* 1:1 1.1 Luk 1.1-4 † 1:4 1.4 Luk 24.49

gonyi lo ki taa dōran'ti be wa? Daro Jeju inbe ki uni'ə ta dann'se'ti awi si'ə dōran'ti kin ə, a təl re toki oyi go'ə lo kaw'a dōran'ti kin be tō.»

Kuti læ njekawkulə'gi

¹² Be ə njekawkulə'gi læ Jeju təli dō mbal kagi Buni'ti awi Jerujalem'ti gogi. Mbal kagi Buni kin in ndəkba ki bebo Jerujalem. ¹³ Loki rei tei Jerujalem'ti ningə, ali awi me kəy'ti kare ki in dō mad'a'ti taa, loki rai to lo kisi'de kete kete. Adi in Piyər num, Jan num, Jaki in ki Andire num, Pilipi in ki Tomasi num, Batilemi in ki Matiye num, Jaki ki ngonn læ Alpe num, Simon ki nje rō tado ta kingədō læ be lə'ne num taa Judi ki ngonn læ Jaki num tō. ¹⁴ Ingi pəti, ki me'de ki kareba, kawinan nəm nəm kadi elita ki Luwə ta ta, nan'ti ki dene'gi madi. Mari ki kon Jeju in dann'de'ti num taa ngannkon Jeju num tō.

Matiyasi or tor Judasi

¹⁵ Me ndo'gi'ti kin, njekunme'gi kawinan asi bu ki dō joo. Ningə Piyər ində taa dann ngannkon'ne'gi'ti el ene: ¹⁶ «Ngannkon'm'gi, maji kadi nya ki Ndil Luwə elta'a me Makitu'ti læ Luwə tōlta'ne. Tado Ndil Luwə, elta kete ki ta *Dabidi, oji'n dō Judasi ki or non de'gi ki rei uwəi Jeju. ¹⁷ Judasi in ki kare dann'je'ti, ningə aw ki kulə lə'ne ki sōw dō'ne kadi ra dann'je'ti tō. ¹⁸ Ki nar ki adi'ə tado kugə'n goji kulə ki majel ki ra kin ə, Judasi aw ndogi'n lo ndō. Me ndō'ti ki ndogi kakin ə, ində taa osi, dō'a sur ki nanga, me'ə ndu rusi adi ti'ə ala mban dōnangi'ti. ¹⁹ De'gi pəti ki dōnangi Jerujalem'ti oyi ta kin. Be ə bari lo ndō kakin ki ta be lə'de eyina: “Akeldama”, kər me ta kin nan: “Lo ndō mosi”. ²⁰ Ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

“Kadi kəy li'ə in ki k'inyə kō num,

Kadi de kare ka isi me'ti el num‡,”

Taa ndangi bay eyina:

“Kadi de ki rangi or tor'o.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti de kare mbunə de'gi'ti inbe ki njiyəi se'je nan'ti ki ndo'gi pəti ki Burəbe Jeju awi'n se'je num təl'n se'je num inbe kin. ²² Ulə ngirə dō batəm'ti læ Jan, ratata te'n dō ndo'ti ki Luwə un'n Jeju ta dann'je'ti awi'n si'ə dōran'ti. Kadi de kare dann'de'ti, in nje manjaji, nan'ti se'je toki Jeju ində lo koy'ti.»

²³ Lo kin'ti, rei ki de'gi joo oji'de, ki dəkete in Jisepi ki bari'ə nan Barsabasi, ki indəi tō'a ki rangi nan Jusitusi, ningə ki nja joo in Matiyasi. ²⁴ Ningə eli Burəbe eyina: «Burəbe, in gər ngarme de'gi pəti tigə, ə oji'je ke mbunə de'gi'ti ki joo kin, in ki ra ə mbət'ə wa? ²⁵ Mbət'ə kadi un ta kulə læ njekawkulə ki Judasi inyə ta'a ə aw lo'ti lə'ne ki sōw dō'a kadi awi'ti kin.» ²⁶ Rai buki buki, ningə buki buki osi dō Matiyasi'ti. Adi Matiyasi ore kadi njekawkulə'gi ki dōgi gidə in kare.

2

Re læ Ndil Luwə

¹ Loki ndō nanyi Pantəkoti asi ningə*, njekunme'gi pəti kawinan lo kareba. ² Tanan'ti non, kah nya madi in dōran'ti, ə to to nəl bo ki ulə ki togi'ne kin be. Kah nya kakin taa lo me kəy'ti ki sii'ti. ³ Oyi nya'gi ki toi to por ə ndonn'o'gi tei bilim bilim be, tei, kanyinan dō'de'ti kare kare. ⁴ Ndil Luwə rosi me'de pəti, adi uləi ngirə kel ndonnta'gi ki rangi, kigo kində'ti ki Ndil Luwə ndə'n ta de'ti ki ra kadi el.

‡ 1:20 1.20 Pa'gi 69.26, 109.8 * 2:1 2.1 Lebitiki 23.15-21; Ndukun ki nja joo 16.9-11

⁵ Ningə me ndo'a'gi'ti kin, *Juwipi'gi ki nje bol Luwə, in ki do be'gi ki dangi dangi ki donangi'ti ne pəti, rei sii Jerujalem'ti. ⁶ Loki oyi kah nya kin ningə, anyinan ngodi rei mbonyinan banyinan banyinan, ndil'de te saw, tado nan nan dann'de'ti, oo do ndu njekunme'gi ki sii elita ki ndonnta be lə'ne. ⁷ Nya kin əti'de bol ngayn adi ndil'de anyi ur kaki, oyi kadi in nya ki rəta'ti el, adi eli eyina: «De'gi ki isi elita kin pəti in de'gi ki in Galile'ti, ⁸ Nga bann be nan nan dann'je'ti, oo ta ki te ta'de'ti ki ndonnta be lə'ne wa? ⁹ J'in de'gi ki Partit'i, ki Medit'i, ki Elamitit'i, ki nje k'in donangi Mejopotamit'i num, ki Jude'ti num, Kapadosit'i num, taa Pon'ti ki in ngonnta be ki donangi Aji'ti num, ¹⁰ Pirijit'i num, Pampilit'i num, Ejipti, ki donangi Libit'i ki in ndəkba ki Sirenn, eke nje k'in donangi Rəmt'i. ¹¹ J'in pəti j'in Juwipi koji'gi ge ki Juwipi təl'gi ge. J'in Kireti'ti ki Arabit'i. Be ka, j'oo do ndu'de ki elita ki ndonnta be lə'je, ojidə nya'gi ki əti bol ki Luwə ra.» ¹² Ingi pəti ndil'de anyi ur kaki adi gəri ta inbe ki kadi eli el, ningə elinan mbunə'de'ti eyina: «Kər me nya ki ra nya kin nan ri ə?» ¹³ Nan nje ki nan'gi kogi do nje kel ndonnta'gi'ti ki dangi dangi ki ki ra eli, eyina: «In yiwi kandi nju ə anyinan ngayn ə ra'de.»

Piyər elta bulə de'gi

¹⁴ Piyər indəi rai taa ki ndəgi njekawkulə'gi ki dogi gidə in kare, ningə un ndu'ne ki taa elta bulə de'gi ene: «Uri mbi'se maji oyi do ta lə'm in Juwipi'gi ki de'gi pəti ki isi Jerujalem'ti ne. Maji kadi gəri nya ki isi ra nya kin to. ¹⁵ De'gi madi dann'se'ti oyi kadi in yiwi kandi nju ə ra de'gi kam. Nan jagi! Ji ra ki sin non kadi nda'ti bay! ¹⁶ Nan ngəsine nya ki ndəki njekeltakita Luwə'ti Juwəl elta'a ka ə ra nya kin:

¹⁷ “Nya'gi ki Luwə elta'a kadi a rai nya me ndo'gi'ti ki doboy'ti kaa ə toi kin:

M'a m'ulə ki Ndil'm do de'gi'ti pəti.

Ngann'se'gi ki dingəm ki nje ki dene a təli njekelta ki ta Luwə'ti,

Basa'gi lə'se a oyi nya'gi me ndil'ti,

Bugə'gi lə'se, a oyi nya'gi ki to lo kiyəro'ti me ni'ti.

¹⁸ Oyo me ndo'gi'ti kin,

M'a m'ulə ki Ndil'm do ngann njekulə'gi'ti lə'm ki dingəm ki nje ki dene.

A in nje kelta ki ta'm'ti.

¹⁹ M'a m'ra nya'gi ki de asi ra el me dərən'ti taa nu,

Ningə donangi'ti ne, m'a m'ra nyakoji'gi ki əti bol,

Adi in: mosi num, por num, sa ki su luy luy num to,

²⁰ Kete bay ta kadi ndo ki bo ngayn, ki rosi ki piti lə Burəbe kin a re,

Loki kada a təl lo ki ndul, ningə nanyi a təl mosi.

²¹ Ningə me ndo'ti kin, de'gi pəti ki bari to Burəbe a ingəi kajit'.

²² «In Isirayel'gi, uri mbi'se maji oyi ta ki m'a m'el'se. In gəri pəti kadi Jeju ki Najareti, dingəm kin ki Luwə o'jo ki taga kadi n'ndig'ə, ə Luwə ra nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki əti bol ki takul'ə dann'se'ti ne. ²³ Dingəm kin, uləi'ə ji'se'ti kigo kun ndu'ti ki Luwə un, num kigo kojitarat'i li'ə ki to kete. Ningə ingi adi de'gi ki gəri Luwə ki rəta'ti el, təl'i'ə ki row bər ki bəri'ə do kagidəsi'ti. ²⁴ Nan Luwə gangi kulə koy ro'a'ti ko ad'a ində taa lo koy'ti, tado koy aw ki togi kadi uwə ginn togi'ne'ti be ninn'ti el. ²⁵ Dabidi elta oji'n do'a ene:

“M'oo Burəbe ki dəkagilo'gi pəti non'm'ti,

Tado in dojikəl'm'ti kadi m'te m'osi el.

²⁶ In tado kin ə rənel rosi me'm adi m'osi'n pa to.

Be ə, be ninn'ti kaa, darə'm a ɔrkon ki kindəmedəti,

²⁷ In Burəbe, a tusi'm inyə'm kə koo el,

A inyə njekuləbər lə'i ki Ar njay ad'a ndum lo ki koo'ti el tə.

²⁸ In ə ɔji'm row kadi m'təl m'nji'n ki də'm taa,

Ningə a adi'm rənel me k'in nan'ti sə'm‡.»

²⁹ Piyər təl el bay ene: «Ngannkon'm'gi, adi m'el'se ta ki rəta'ti: kaw'je Dabidi oy toki rəta'ti adi duwi'ə. Dəbad'a to dann'je'ti ne biti bone. ³⁰ In njekeltakita Luwə'ti, ə gər kadi Luwə un ndu'ne ad'a ki kiwro kadi n'a n'adi de kare ki ginn kaw'ti li'ə a onbe tor'o'ti§. ³¹ Dabidi gər nya ki a ra nya lo ti'ti, adi elta kin lo koy'ti læ Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə kin kete. In ta li'ə ə Dabidi ene Luwə a inyə lo ki koo'ti el, taa a inyə darə'a adi ndum be ninn'ti el tə. ³² Jeju ki m'nji m'elta li'ə kin, Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gəri maji. ³³ Go'ti ningə, Luwə un'ə aw si'ə dərən'ti adi isi dɔjikəl'ə'ti. Ningə ngəsine Luwə ki Baw ad'a Ndil'ne toki un'n ndu'ne. Ndil kin ə, Jeju buki də'je'ti, toki oyi ngəsine ki kum'se ge, ki mbi'se ge kin. ³⁴ Toki rəta'ti, Dabidi aw dərən'ti el, nan el ene: “Burəbe el Burəbe lə'm ene: <Re isi dɔjikəl'm'ti, ³⁵ biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn təg'i'ti*.>” ³⁶ In be ə, rə Jeju inbe ki bəri'ə də kagidəsi'ti kin ə, Luwə ad'a in Burəbe num, Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə num tə. In kin ə in nya ki maji kadi de'gi pəti ki Isirayel'ti gəri maji.»

Nje ki uni me'de adi Kirisiti dəkete

³⁷ Loki de'gi oyi ta kin ningə, me'de olo wuti wuti adi dəji Piyər ki ndəgi njekawkulə'gi eyina: «Ngannkon'je'gi, in ri ə kadi ji ra wa?» ³⁸ Piyər təl el'de ene: «Inyəi gorow njiyə'se ki majel kə, ningə kadi de ki ra dann'se'ti adi rai'ə batəm me tə Jeju Kirisiti'ti, kadi majel'gi lə'se in ki k'inyə go kə. Ningə a ingəi Ndil Luwə. ³⁹ Toki rəta'ti, kunndu læ Luwə in tado lə'se num, tado læ ngann'se'gi num, tado de'gi ki sii sanyi num. Sow də de'gi pəti ki Burəbe Luwə lə'je a bar'de.» ⁴⁰ Piyər el'de ta'gi ki rangi ngayn go'ti bay kadi man'n naji, ningə ulə dingəm me'de'ti ə el'de ene: «Gangi nan ki ginn de'gi ki majel ki bone kin, kadi Luwə aji'n'se.» ⁴¹ De'gi pəti ki taai ta læ Piyər, rai'de batəm. Ndo'a'ti kakin, de'gi asi dər mutə rei orei kadi njekunme'gi ki kete.

⁴² Ulə ngirə dəkagilo'ə'ti kin, rei nəm nəm tado k'oo də nyando læ njekawkulə'gi num, lo ra madi nan'ti num, lo tətə mapa'ti num, taa lo kelta'ti ki Luwə num tə. ⁴³ Njekawkulə'gi rai nya'gi ki de asi ra el ki nyakəji'gi ki əti bol ngayn adi de'gi pəti sii ki bol me'de'ti. ⁴⁴ Nje kunme'gi indəi rə'de nan'ti kareba ə kawı nyakingə'gi lə'de dənən'ti kareba tə. ⁴⁵ Ndogi se'de nyakingə'gi ki nya maji'gi lə'de ə lowəi nan nar'a kigo ge'ti læ de ki ra. ⁴⁶ Ndo kare kare pəti, ki me ki kareba, ingəi nan Kəy'ti læ Luwə. Lowəi nan mapa me kəy'gi'ti lə'de, səi nya'gi lə'de ki rənel num, ki me ki sol ləm ləm num tə. ⁴⁷ Osi pa'gi uləi təji də Luwə'ti, ningə de'gi pəti ndigi ta lə'de tə. Ndo kare kare pəti, Burəbe adi kər de'gi ki aji'de, re də mad'a'ti par par.

3

Piyər adi lapiya de ki nja'a oy

¹ Ndo kare Piyər ingi ki Jan isi awi Kəy'ti lə Luwə tado kelta ki Luwə do kadit'i ki mutə ki losol'ɔ. ² Dəkagilo'ə'ti kin ə de'gi ai ki de ki nja'a oy lo koj'o'ti nu, indəi'ə ta Kəy'ti lə Luwə. De kakin, ndo kare kare pəti, a indəi'ə ta Kəy'ti lə Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo». Indəi'ə kadı koy nya de'gi ki isi uri me nati Kəy'ti lə Luwə. ³ Loki oo Piyər ki Jan ki isi uri ki me Kəy'ti ningə, koy'de nya. ⁴ Piyər ki Jan uri kum'de ki do'a'ti, ningə Piyər el'ə ene: «Gon'je ne!» ⁵ Nje nja koy gon'de, oji me'ne'ti kadı n'a ningə nya madi ji'de'ti. ⁶ Nan Piyər el'ə ene: «M'aw ki nar el num, ki ɔr el num kadı m'ad'i. Nan nya ki m'aw'n ji'm'ti in togi Jeju Kirisiti. Be ə kadı me to Jeju Kirisiti ki Najareti'ti, ində taa ə njiyə!» ⁷ Piyər uwə ji kol'ɔ, ə un'ə ki taa. Tanan'ti non par ə nja'a'gi ki gul nja'a'gi təli toi maji kare. ⁸ In bal ra taa ə ulə ngirə njiyə. Aw se'de nati Kəy'ti lə Luwə. Tur jagira ki ronel num ulə toji do Luwə'ti num to. ⁹ De'gi pəti oyi'ə lo njiyə'ti num, lo kulə toji do Luwə'ti num to. ¹⁰ De'gi gəri'ə maji kadı in nje mote ki kete in nje kisi ta Kəy'ti lə Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo», isi koy nya inbe ka am. Loki de'gi oyi nya ki te do'a'ti kin ningə, ndil'de anyi ur kaki adi bol ra'de ngayn.

Piyər elta bulə de'gi

¹¹ Nje nja koy kakin inyə go Piyər ki Jan el. Nya kin ra adi ndil de'gi pəti anyi ur kaki. Be ə, de'gi pəti anyinan ngodi kawinan ki do'de'ti do'de'ti takəy'ti ki bari'ə nan: «Tabiti lə Salomon». ¹² Loki Piyər oo nya kin ningə, el bulə de'gi ene: «Ngann Isirayel'gi, bann ə nya ki ra nya kin əti'se bol kədi be wa? Bann ə uri kum'se ki do'je'ti to nya ki in j'inbe ki togi'je, eke in ki takul kaw ki j'aw ki bol Luwə me'je'ti ə j'adi'n dingəm kam njiyə'n be wa? ¹³ Jagi, in Luwə lə *Abiraham, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaw'je'gi in ə ulə toji do bər'ti lə'ne Jeju, ki uləi'ə ji Pilati'ti, *Pilati un ndu'ne kadı n'ilə taa, nan ingi mbəti. ¹⁴ Oyo, ingi manji ta gər nje kar njay ki njera nya ki dana. Ningə dəji kadı ji ra maji sese ə j'ilə de ki nje tol de'gi taa tor'o'ti. ¹⁵ In be ə, adi təli in ki in nje kadı de'gi sii ki do'de taa. Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gər maji. ¹⁶ In tado kun ki j'un me'je j'adi Jeju kin ə, togi ki to me to'a'ti, adi togi dingəm ki oyi'ə, taa gəri'ə kin, kadı ində ra'n taa. Oyo, kunme ki togi'ɔ to ki takul Jeju, adi dingəm kin lapiya ki rəta'ti, in nya ki ra nya takum'se'ti pəti adi oyi. ¹⁷ Ngə sine ngannkon'm'gi, m'gər maji ngayn kadı nya ki rai kin, in kigo gər'ə'ti el, ingi ki njekəronn'se'gi pəti. ¹⁸ Nan, in ki row kin ə, Luwə tol'n ta nya ki iləmbər'ə kete ki takul njekeltakita'a'ti pəti ene: Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki n'un ndu'ne kadı n'a n'ulə, a ingə kon. ¹⁹ Ngə sine, inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, ə təli rei rə Luwə'ti kadı inyə'n go majel'gi lə'se kə. ²⁰ Ningə Burəbe a adi'se dəkagilo kərkən, a ulə ki in ki ində do'a nan'ti kete to Kirisiti, ki in De ki Luwə mbət'ə, adi in Jeju, adi'se. ²¹ Nan ngə sine kin, maji kadı Jeju isi dərən'ti, bitı kadı Luwə təl nya'gi pəti ki dənangi'ti ki sigi gogi, toki ilə'n mbər'ə me bal'gi'ti ki dər, ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ari njay ki mayinu. ²² Be ə, *Moji ene: «Burəbe Luwə lə'se a adi njekeltakita'a'ti, ki to to m'in be, a in dann ngannkon'se'gi'ti, tado lə'se, a oyi do ta'gi pəti ki a el'se. ²³ De ki mbəti təl rə'ne go ta'ti ki njekeltakita Luwə'ti kin a el ningə, Luwə a tuj'ə kə dann de'gi'ti lə'ne ki koy*." ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti, ulə ngirə do Samiyel'ti nu ki nje re go'ə'ti, elita do dəkagilo'ti ki ji isi me'ti bone kin kete. ²⁵ Ingi, ə in de'gi ki ta ki Luwə el ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti kin sow do'se, taa

* 3:23 3.23 Ndukun ki nja joo 18.15, 18, 19

kunmindi ki Luwə un adi kaw'je'gi loki un ndu'ne adi Abiraham kin sow do'se to. Luwə un mindi'ne ene: "Ginn koji'gi ki donangi'ti pəti a in ki njangi do ki takul ginn kaw lə'i†." 26 In ki tado lə'se kete, ə Luwə te'n ki njekulə lə'ne, ulə adi'se kadi njangi do'se, ki takul ra ki ra adi nan nan inyə gorow njiyə'gi lə'ne ki majel kə.»

4

Piyər ingi ki Jan rai non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

1 Loki Piyər ingi ki Jan isi elita bulə de'gi to kel ba bay ə, njekujənyamosi kadikare'gi ki madi num, kibo ki do Kəy'ti læ Luwə num ta ki de'gi madi ki mbunə kuti'ti læ *Sadusi'gi, tei ki rə'de'ti bus. 2 Wongi ra njekornon Juwipi'gi ngayn tado oyi Piyər ingi ki Jan isi ndoi nya bulə de'gi, ningə eli'de eyina: «Toki Jeju ində'n taa lo koy'ti inbe kin ə, njekoy'gi kaa a indəi taa lo koy'ti to.» 3 Uwəi'de iləi'de kəy dangay'ti ratata lo ti, tado losol nga, adi lo kadi gangi ta do'de'ti goto. 4 Ningə mbunə nje'gi'ti ki oyi ta lə'de, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de. Be ə, ra adi kər dingəm'gi re do mad'a'ti adi asi dər mi kare. 5 Lo ti do'ti ningə, njekornon Juwipi'gi num, ngatəgi'gi num ta njendo ndukun'gi num, kawinan me bebo'ti ki Jerujalem. 6 Lo kawnan'ti kin, Hann ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi in'ti non, taa Kayipi num, Jan num, Alegijandir ki ndəgi de'gi pəti ki me kəy'ti læ njekujənyamosi kadikare'ti kibo kakin num kaa in non to. 7 Adi rei ki Piyər ki Jan non'de'ti ki non Njekawnan'gi'ti, ə dəji'de ta eyina: «Ki təgi ki in ra eke me to nan'ti ə rai nya kin wa?» 8 Ningə Piyər, Ndil Luwə rosi me'ə, adi el'de ene: «In njekornon'gi ki ngatəgi'gi, 9 dəji'je ta bone ojido nya ki maji ki ji ra ki de ki nja'a oy ki kuji nya ki ji ra ə ingə'n lapiya. 10 Maji kadi ingi pəti gəri ar njay taa de'gi pəti ki Isirayel'ti kaa, kadi gəri maji to: In me to Jeju Kirisiti ki Najareti'ti ə ji ra'n nya kin. In ki takul Jeju inbe ki bəri'ə do kagidəsi'ti ə Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti inbe kin ə, dingəm kin ra'n ta non'se'ti, ki lapiya nga kin. 11 In mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, nan in ə təl mbal ki maj'a utə mad'a'gi pəti, in mbal ki nje kadi təgi kəy*. 12 Kaji in me to'a'ti ki kar'ne ba. To ki rangi ki Luwə adi de donangi'ti ne mbunə de'gi'ti kadi j'ingəi kaji goto.» 13 Ndoji njegangi ta'gi ki kibo læ Juwipi'gi ngayn loki oyi Piyər ingi ki Jan elita ki kanji bol, tado gəri'de kadi in de'gi ki kare ki kanji nyando. Nan k'in ə gəri kadi in de'gi ki in nan'ti ki Jeju mayinu. 14 Nan loki oyi dingəm ki adi'ə lapiya kakin ra taa gədi'de'ti ningə gəri lo ta ki kadi eli'de el. 15 Be ə uni ndu'de adi Piyər ingi ki Jan, taa dingəm kakin num kadi tei taga, ningə manjinan ta mbunə'de'ti eyina: 16 «Ri ə j'a rai ki de'gi kam wa? Tado rai nyakoji ki əti bol ki to ndalo'ti ar njay adi de'gi ki Jerujalem oyi poy'o. Lo kadi ji manji goto. 17 Nan k'in ə kadi poyta kin aw ki kete kete mbunə de'gi'ti el nga. Adi j'uləi ji'je kum'de'ti kadi kaw ki kete non kam, eli'de madi ta me to Jeju'ti el nga.» 18 Go ta'gi'ti kin, ai ki Piyər ingi ki Jan kəy gogi ə ogi'de ki təgi'de kadi elita eke ndoi nya me to Jeju'ti el nga. 19 Nan Piyər ingi ki Jan eli'de eyina: «Eli'je adi j'oo, ke in gorow'ə'ti, takum Luwə'ti, kadi ji təl rə'je go ta'ti lə'se yo ə j'inyə ta læ Luwə wa? 20 Ki ojido'je, j'in j'asi manji ta do nya'ti ki j'oo ki kum'je num, ki mbi'je num kin el.» 21 Loki uləi ji'de kum'de'ti ki nja joo bay ningə, inyəi'de adi ai. Toki rəta'ti, ingəi nya madi rə'de'ti ki asi kuwə'n'de dangay'ti el, tado de'gi pəti piti Luwə tado nya ki

† 3:25 3.25 Lotum 22.18 * 4:11 4.11 Pa'gi 118.22

ra nya kin. ²² Bal dingəm ki ingə lapiya ki takul nyakɔʒi ki ətɪ ɓol kin, utə dɔsɔ.

Nje kunme'gi elita ki Luwə

²³ Go k'inyə de'ti, Piyər ingi ki Jan ai ingəi madi'de'gi ki njekunme'gi, ɔri'de poy nya'gi pəti ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi eli'de. ²⁴ Loki madi'de'gi oyi ta læ'de ginn'ə gangi nga ningə, pəti ki me ki kare, elita ki Luwə eyina: «Burəbe, in ə ra dɔran ki dɔnangi, taa ra babo ki nya'gi pəti ki me'ti tɔ†. ²⁵ In ə adi Ndil Luwə elta ki ta kaw'je Dabidi ki ɓər læ'i ene: Ginn ɓe'gi ki dangi dangi tonyi rɔ ki ndangi kare be. Taa kɔjitara'gi læ'de to rɔ'de'ti kare! ²⁶ Ngar'gi ki dɔnangi'ti ne indəi dɔ rɔ'de dana tadɔ kaw rɔ, nje konɓe'gi indəi rɔ'de nan'ti, ɔsi ta Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə to Ngar. ²⁷ Toki rɔta'ti, in me ɓebo'ti kin ə, *Erodi ingi ki Ponsi Pilati, nan'ti ki ginn de'gi ki dangi dangi ki ngann Isirayel'gi indəi rɔ'de nan'ti ɔsi ta njekulə læ'i ki ar njay, ki in Jeju ki mbət'ə to Kirisiti‡. ²⁸ Nya'gi læ'de ki rai kin, in tɔl ə tɔlita kɔjitara'gi læ'i pəti ki ɔʒi kete, ki tɔgi, me ndigi'ti læ'i. ²⁹ Ngosine Burəbe, oo ji'de ki isi uləi kum'je'ti kadi indəi'je ɓol'ti kin! Adi ɓər'gi læ'i tɔgi kadi iləi mɓər ta læ'i ki me ki tinyi kati. ³⁰ Ningə, kadi ɔʒi tɔgi me tɔ njekulə'ti læ'i ki ar njay Jeju, kadi njemonyi'gi ingəi lapiya num, taa kadi nyakɔʒi'gi ki nya'gi ki de asi ra el rai nya num tɔ. ³¹ Loki tai kon ta kelta'ti ki Luwə ningə, dɔnangi yəki yikiti yikiti ginn nja'de'ti, lo ki ki kawinan'ti. Ningə Ndil Luwə rosi me'de pəti adi iləi mɓər ta læ Luwə ki rɔ ki tinyi kati.»

Nje kunme'gi indəi rɔ'de nan'ti

³² Nje kunme'gi pəti indəi rɔ'de nan'ti ki ngarme ki kare ki mərta ki kare. De kare ki ində gu'ne ki nyakingə læ'ne ki sɔw dɔ'ne goto, nya'gi pəti in dɔnan'ti kareba. ³³ Ki tɔgi ki ətɪ ɓol ngayn ə njekawkulø'gi manyinajɪ kin lo koy'ti læ Burəbe Jeju. Ningə, kare kare pəti, Luwə njangidɔ'de njangi dɔ ki ətɪ ɓol ngayn. ³⁴ Be ə de kare dann'de'ti ki nya to rɔ'a goto. Tadɔ nje'gi ki awi ki lo ndɔɔ'gi ki kəy'gi, uni ndogi ə rei ki nar'a, ³⁵ adi njekawkulø'gi. Ningə njekawkulø'gi lowəi nar kakin dann'de'ti pəti, nan nan ingə kigo nya ge'gi'ti li'ə.

³⁶ De madi kare ki tɔ'a nan Jisepi, ki in ginn kɔʒi'ti læ *Lebi, ki dɔnangi Sipir'ti, ki njekawkulø'gi indəi tɔ'a nan Barnabasi, kɔr me'ə nan: «De ki njekulə dingəm me de'gi'ti,» ³⁷ in kaa, aw ki lo ndɔɔ, ə un lo ndɔɔ læ'ne kakin ndogi, ə re ki nar'a adi njekawkulø'gi.

5

Ta ki ngom læ Ananiyasi in ki Sapira

¹ Dingəm madi kare ki tɔ'a nan Ananiyasi in ki dene læ'ne Sapira, ndogi lo læ'de tɔ. ² Ananiyasi ingi ki dene læ'ne Sapira indəi ndu'de nan'ti, iyəi nusi nar, ə awi ki ndəgə adi njekawkulø'gi. ³ Piyər el'ə ene: «Ananiyasi, ra bann ə inyə *Satan adi ur me'i'ti ətɪ ɓol be wa? Ɔr nusi nar lo ndɔɔ læ'i ngəm, ə elta ki ngom Ndil Luwə! ⁴ Ri ə ɔgi kadi ngəm nyakingə læ'i wa? A re ndogi'n ə binəm kaa, ri ə ɔgi kadi nar ki ingə kin, ra'n nya ki me'i ge wa? Nya ki mər me'i'ti kin in nya ki majel. In de'gi ə el'de ta ki ngom el, nan in Luwə ə el'ə ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, ɔsi nanga, oy. De'gi pəti ki oyi poyta kin, ɓol ra'de ngayn. ⁶ Basa'gi rei ragi ninn'ə, ə uni'ə, ai duwi'ə. ⁷ Asi ngirə kadi mutə go'ti, dene li'ə re ur kəy

† 4:24 4.24 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 ‡ 4:27 4.27 Luk 23.7-11; Ejay 61.1

ki kanji kadi gær nya ki ra nya. ⁸ Piyør døj'ə ene: «El'm ta adi m'oo, ke kør nar ki ndogi sese lo ndoo lə'se inbe ənn be?» Ə dene el'ə ene: «Oyo, kør nar ki j'ingə in be inbə.» ⁹ Lo kin'ti, Piyør el'ə ene: «Nga ra bann ə indəi ndu'se nan'ti kadi soki Ndil Burəbe wa?» Oo kah nja de'gi ki awi ki ngaw'i duwi'ə ə ɓar takəy'ti kin, in kaa a ai sə'i tɔ. ¹⁰ Tanan'ti non par ə Sapira osi nja Piyør'ti nanga, oy. Loki basa'gi ki nje kaw duw ngaw'a uri kəy ningə, ingəi ninn'ə adi uni'ə awi si'ə duwi'ə kadi ngaw'a'ti. ¹¹ Nya ki ra nya kin, ra adi *Njekawnan'gi pəti, ɓol ra'de ngayn, taa de'gi pəti ki oyi poyta kin kaa, ɓol ra'de ngayn tɔ.

Njekawkulø'gi rai nya'gi ki əti ɓol ɓol

¹² Njekawkulø'gi rai nya'gi ki əti ɓol ki nya'gi ki de asi ra el ngayn dann de'gi'ti. Nje kunme'gi pəti, kawinan lo kareba, ginn tabiti'ti læ *Salomon, ta Kəy'ti læ Luwə. ¹³ De'gi ki rangi ki uni me'de adi Luwə el ɓay ɓoli kadi rei rɔ'de'ti. Be kaa, piti njekunme'gi ngayn. ¹⁴ Dingəm'gi ki dene'gi ngayn ngayn uni me'de adi Burəbe, adi kør'de ore dɔ njekunme'gi ki dɔ'ti dɔ'ti. ¹⁵ De'gi ai biti oyi njemonyi'gi ki taga kadi row'ti, tiləi'de dɔ tirə'gi'ti eke dɔ kagi'ti ki oti'de, kadi re Piyør dər ningə, ndil'ə ur dɔ in ki ra'ti wa kare dann'de'ti. ¹⁶ De'gi ngayn indəi ɓe'gi'ti ki gidi ɓebo Jerujalem'ti, rei bur bur ki njemonyi'gi ki de'gi ki ndil'gi ki majel yəti dɔ'de. Ningə pəti ingəi lapiya.

Uwəi njekawkulø'gi dangay'ti

¹⁷ Go nya'gi'ti kin, kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki go'ə'ti ki in me kuti'ti læ Sadusi'gi, jangi ra'de ngayn dɔ njekawkulø'gi'ti. Adi uni ndu'de kadi n'a rai nya madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njekawkulø'gi iləi'de kəy dangay'ti. ¹⁹ Nan dann lo'ti, malayka læ Burəbe re te takəy dangay, loki adi tei taga ningə, el'de ene: ²⁰ «Awi me Kəy'ti læ Luwə, iləi mbər ta ki nje kadi de təl isi ki dɔ'ne taa kin adi de'gi pəti oyi!» ²¹ Njekawkulø'gi təl rɔ'de go'ti, adi lo ti ki sin ba par ə, awi Kəy'ti læ Luwə, uləi ngirə kadi ndoi nya de'gi. Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi'ti ki de'gi ki go'ə'ti, ɓari ngatɔgi'gi ki njegangi ta, ki ngatɔgi'gi læ ngann Isirayel'gi pəti. Ningə uləi kəy dangay'ti kadi rei ki njekawkulø'gi tɔ. ²² Nan loki njekulø'gi awi ningə, ngəi'de kəy dangay'ti el, adi təl rei ɔri'de poy'o eyina: ²³ «J'ingə takəy dangay in ki kuti mbuki maji num, njengəm takəy'gi ka rai takəy'ti non num tɔ, nan loki j'ur me kəy'ti ningə, j'ingə de madi el.» ²⁴ Loki kibo ki dɔ njengəm ta Kəy'ti læ Luwə ingi ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi oyi ta kin ningə, ndil'de anyi ur kaki, adi dəji nan ta dɔ nya'ti ki a ra nya go nya'ti kin. ²⁵ Ningə de madi re el'de ene: «Dingəm'gi ki adi uwəi'de dangay'ti kakin, nyi rai Kəy'ti læ Luwə non, ra ndoi nya de'gi.» ²⁶ Kibo ki dɔ Kəy'ti læ Luwə aw ki de'gi lə'ne uwə'n njekawkulø'gi re se'de, nan k'in ə ində tɔgi dɔ'de'ti el tado ɓoli kadi bulə de'gi ki kawinan dɔ nyando'ti læ njekawkulø'gi a tiləi'de ki mbal təl'i'de. ²⁷ Loki rei se'de ningə, awi se'de kəy gangita'ti kibo. Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi el'de ene: ²⁸ «J'ɔgi'se ki tɔgi'je kadi ndoi nya bulə de'gi ki tɔ dingəm kin. Ə in təl rɔ'se go ta'ti lə'je el, asi dɔnangi Jerujalem naki ki nyando lə'se, ningə gəi kadi mos'o in dɔ'je'ti ɓay.» ²⁹ Nan Piyør ingi ki ndəgi njekawkulø'gi eli'de eyina: «Təl rɔ go ta'ti læ Luwə in soti utə təl rɔ go ta'ti læ de'gi. ³⁰ Luwə læ kaw'je'gi adi Jeju ki təl'i'ə ki row ɓər'ə dɔ kagidəsi'ti kin, te lo koy'ti. ³¹ In ə Luwə un'ə, ində ad'a isi taa, dɔjikəl'ne'ti to Ngar ki utə ngar'gi pəti taa to Njekaji de'gi tɔ. Luwə ində kadi ki, tarow li'ə, Isirayel'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ, adi n'inyə'n go majel'gi lə'de kɔ tɔ. ³² J'in

nje mannaji dɔ nya'gi'ti ki rai nya kin, nan'ti ki Ndil Luwə ki Luwə adi nje'gi ki tɔli rɔ'de go ta'ti li'ə.» ³³ Loki njegangi ta'gi oyi ta kin ningə, wongi ra'de ngayn dɔ njekawkulø'gi'ti, adi ndigi tɔli'de. ³⁴ Nan in ki kare ki mbunə'de'ti ki tɔ'a nan Gamaliyel ɔsi nangi ində taa. In Parisi ki njendo de'gi ndukun, in de ki de'gi pəti gei ta li'ə ngayn. Loki ində taa dann'de'ti ningə, dəji kadi adi njekawkulø'gi ujəi rɔ'de dow kare jɔ. ³⁵ Ningə go'ti, el'de ene: «Isirayel'gi, indəi manji nya ki gei kadi rai ki de'gi kam maji taa. ³⁶ Dɔkagilo ngayn el ne bay ə, de madi ki tɔ'a nan Teda tɔji rɔ'ne kadi n'in de ki tuwəl. Ɔr de'gi asi bu sɔ go'ne'ti. Nan de'gi rei tɔli'ə adi de'gi ki go'ə'ti kakin sananyinan. De oo ta li'ə el bone. ³⁷ Go'ə'ti ningə, Judasi ki Galile'ti, te dɔkagilo ndangitɔ de'gi me makitu'ti, buki de'gi ngayn go'ne'ti ra'n wongi. Nan inbe kaa de'gi tɔli'ə tɔ, adi de'gi ki go'ə'ti sananyinan tɔ. ³⁸ Ngosine, ta ləm ə to kin: Ononyi'se kadi rai nya madi ki de'gi kam, inyəi'de adi awi lo lə'de. Nya ki kadi in gəri ə to kin, re kɔjitarə'gi lə'de ki kulə ra'de'gi in rɔ de'gi'ti ə, ginn nya'gi kin a gangi to yan ndəgə'gi be tɔ. ³⁹ Nan re nya'gi kin in rɔ Luwə'ti ə, lo kadi ingi a ɔgi'de dɔ goto. Ononyi'se kadi ai rɔ dɔ Luwə.»

Lo kin'ti, njegangi ta'gi ndigi go'ə'ti. ⁴⁰ Be ə, tɔli bari njekawkulø'gi kəy gogi, ə, adi tindəi'de, ə ɔgi'de ki tɔgi kadi elita me tɔ Jeju, ningə inyəi'de adi awi. ⁴¹ Njekawkulø'gi tei lo gangi ta'ti ki rɔnel tado k'oo ki Luwə oo'de adi asi gaki kadi ingəi kon tado lə Jeju. ⁴² Ningə ki ndɔ kare kare pəti, me Kəy'ti lə Luwə eke me kəy'gi'ti madi, njekawkulø'gi nanyi ki lo ndo nya de'gi'ti num, ki lo kiləmbər Poyta'ti ki maji, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

6

Kində nje k'oo go nyamaji'gi læ njekawnan'gi

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, kər njendo'gi in ki dɔ mad'a'ti ki kete kete. Be ə Juwipi'gi ki nje kelta Gireki bari ta dɔ Juwipi'gi'ti ki nje kelta Ebirə. Nje kel ta Gireki bari ta dɔ njengawkoj'gi lə'de ingəi nyakusɔ ki de'gi isi lowəi ki ndɔ kare kare pəti kin, to ndəgə'gi el. ² Be ə, njekawkulø'gi ki dɔgi gidə in joo kawi njendo'gi ki nan'ti, eli'de eyina: «A in nya ki go'ti el kadi j'inyə ta kelta lə Luwə, ə ji təl ji nanyi ta nya lowə'ti. ³ Tado in kin ə, ngannkon'gi, maji kadi mbəti de'gi siri dann'se'ti, ki de'gi manyinaji lə'de maji num, Ndil Luwə rosi me'de num, taa ai ki kumkədi num tɔ, kadi j'uləi kulə kin ji'de'ti. ⁴ Be kadi j'uni'n rɔ'je j'ində ta dangi tado kelta ki Luwə ki ndo nya de'gi.» ⁵ Ta kɔji'gi kin nəl njendo'gi pəti. Be ə, mbəti Etiyenn ki in de ki rosi ki kunme num, ki Ndil Luwə num tɔ. Ta mbəti Pilipi num, Pirokər num, Nikanər num, Timon num, Parmenasi num, taa Nikola ki in de ki Antiyosi'ti, ki təl Juwipi num tɔ. ⁶ Rei se'de ɔji'de njekawkulø'gi, adi elita ki Luwə tado lə'de num, indəi ji'de dɔ'de'ti, njangidɔ'de num tɔ. ⁷ Ta lə Luwə aw ki kete par par. Kər njendo'gi in dɔ mad'a'ti ngayn me bebo'ti ki Jerujalem. Taa njekujənyamosi kadikare'gi inbe ngayn kaa uni me'de adi Jeju tɔ.

Awi ki Etiyenn lo gangi ta'ti

⁸ Etiyenn in de ki rosi ki memaji num, ki tɔgi lə Luwə num, taa ra nya'gi ki dum ra ki nyakɔji'gi ki əti bol bol dann de'gi'ti num tɔ. ⁹ Ningə de'gi madi uləi ngirə kadi manjinan ta'ti ki Etiyenn. De'gi kin in nje ki me kəykwannan'ti lə Juwipi'gi. In nje'gi ki bari rɔ'de: «De'gi ki taa k'inyə taa.» Adi in Juwipi'gi ki in Sirenn'ti num, Alegijandiri'ti num, ki nje ki in Silisi'ti num taa ki dɔnangi Aji'ti num tɔ, ¹⁰ nan tɔgi ta kel'de osi go yan Etiyenn'ti

el, tado Etiyenn elta ki kumkædi ki Ndil Luwæ ad'a. ¹¹ Lo kin'ti, awi ndogi de'gi ki nar ki ji'de'ti kadi eli eyina: «J'inbe j'oo ki mbi'je kadi Etiyenn elta ki mal do ndukun'ti læ Moji num, do Luwæ num to.» ¹² Be ø, sulæi bulø de'gi num, ngatogi'gi num, taa njendo ndukun'gi num adi rei uwæi Etiyenn do ji'ø'ti, awi si'ø lo gangi ta'ti kibo. ¹³ Indæi nje mannaji'gi ki ngom adi tæti ta do'a'ti, eli eyina: «Dingøm kam ta kon ta kelta ki mal do Køy'ti læ Luwæ ki in lo ki ar njay kin el num, taa do ndukun'ti læ Moji el num to.» ¹⁴ Toki røta'ti, j'inbe j'oo ndu'ø ki el'n kadi Jeju ki Najareti'ti a tuji køy kin, ø a yæti nya kagi be'gi ki Moji adi'je. ¹⁵ De'gi pæti ki sii lo gangi ta'ti kibo, turi kum'de pæti ki do Etiyenn'ti, ningø oyi kadi takum'ø to to yan malayka be.

7

Etiyenn elta non njegangita'gi'ti

¹ *Kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi dæji ta Etiyenn ene: «Ta'gi ki de'gi eli do'i'ti kin, in ki røta'ti inbe wa?» ² Etiyenn ilø'ti ene: «In baw'm'gi ki ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi do ta ki m'a m'el'se kam maji. Me ndo'gi'ti ki kete, Luwæ ki nje piti oji rø'ne adi kaw'je Abiraham, døkagilo'ti ki si'n me be'ti ki Mejopotami'ti bay, kete bay ta kadi aw uwæ lo kisi dønangi Aram'ti, ³ Luwæ el'ø ene: “Indø taa inyø be læ'i ki nje koji'gi ø aw me be'ti ki m'a m'øj'i*.” ⁴ In be ø, Abiraham inyøn me be ki Kalde ø re uwæ lo kisi Aram'ti. Ningø go koy baw'a'ti, Luwæ ad'a indø re me be'ti ki isi'ti ngøsine kin†. ⁵ Nya nduwæ ki Luwæ adi Abiraham me be'ti kin goto. Ngonn nusi lo ki ndikiri be kaa ad'a el. Nan un ndu'ne ad'a kadi n'a n'ad'a be kam ba pæti. Taa n'a n'adi ngann kaw'a'gi tor'o'ti to. Døkagilo'ti ki Luwæ isi elta Abiraham kin, Abiraham oji ngonn el bay‡. ⁶ Ta ki Luwæ el'ø ø to kin: “Ngannkawi'gi a sii to mbah'gi dønangi'ti ki rangi num, de'gi a rai'de bær'ti num, taa de'gi a adi'de kon asi bal bu so num to.” ⁷ Go ta'gi'ti kin Luwæ el ene: “Ginn de'gi ki rai'de bær'ti kin, m'inbe m'a m'gangi ta do'de'ti. Go'ti ningø, a tei me be mbah'ti ki ra'de bær'ti kin kø, ø a tæli rei me be'ti ki indøi'ti ø awi bær'ti kin kadi rei gosi m'in§.” ⁸ Ningø Luwæ ad'a nya kunmindi ki in kujø mæti. Be ø, loki Abiraham oji Isaki ningø ndo jijoo go'ti, par ø ujø mæt'ø. Isaki ra be to tado ngonn'o Jakobi. Jakobi kaa ra be to tado ngann'a'gi ki in ginn Isirayel'gi ki døgi gidø in joo*.

⁹ «Ningø ni ki me ngann'gi'ti læ Jakobi ra adi ndogi ngonnkon'de Jisepi adi awi si'ø to bær me be'ti ki Ejipiti'ti. Nan Luwæ in si'ø nan'ti†. ¹⁰ Be ø, ør'ø me kon'gi'ti pæti. Ningø memaji læ Luwæ ki in si'ø, ad'a kumkædi takum Parawon'ti ki in ngar ki Ejipiti'ti. Adi Parawon un'ø indø to nje konbe dønangi ki Ejipiti'ti, do me køy'ti læ'ne pæti to‡. ¹¹ Døkagilo'ø'ti kin ø, bo ki bo osi dønangi Ejipiti'ti ba pæti, taa dønangi Kana'ti to. In døkagilo kumtondoo ki øti bol ngayn. Lo kadi baw'je'gi ingøi nya ndikiri soi goto§. ¹² Loki Jakobi oo kadi nyakusø to me be'ti ki Ejipiti'ti ningø, ulø ngann'ne'gi ki in kaw'je'gi adi awi ki døkete. ¹³ Loki tæl ulø'de ki nja joo ningø, Jisepi ra adi ngannkon'a'gi gæri'ø. Lo kin'ti, Parawon kaa, gær'n ginn koji læ Jisepi to*. ¹⁴ Go'ti ningø, Jisepi ulø go baw'ne Jakobi'ti ad'a re ki ginn koji li'ø ba pæti, asi de'gi døsiri gidø in mi†. ¹⁵ Jakobi aw Ejipiti'ti ningø oy ki kete non. Kaw'je'gi kaa oyi non num to‡. ¹⁶ Tæli ki singø'de rei dønangi Kana'ti, me

* 7:3 7.3 Lotum 12.1 † 7:4 7.4 Lotum 11.32, 12.5 ‡ 7:5 7.5 Lotum 12.7, 13.15, 17.8 § 7:7 7.7 Tekitaga 3.12 * 7:8 7.8 Lotum 17.10-14, 21.4 † 7:9 7.9 Lotum 37.11, 28, 39.2, 21 ‡ 7:10 7.10 Lotum 41.39-41 § 7:11 7.11 Lotum 41.54-57 * 7:13 7.13 Lotum 45.1-4, 16 † 7:14 7.14 Lotum 45.9-10, 17-18 ‡ 7:15 7.15 Lotum 46.1-7

bebo'ti ki to'a nan Sisem. Duwi'de be ninn'ti ki Abiraham ndogi ki nar ji ngann læ Hamor me be'ti ki Sisem§.

¹⁷ «Dokagilo tol kon kunndu ki Luwə un adi Abiraham in ndəkba. Ningə kor ngann Isirayel'gi banyi ki do mad'a'ti do mad'a'ti donangi Ejipiti'ti*,
¹⁸ biti dokagilo'ti ki ngar ki rangi ki gər Jisepi el on'n be donangi Ejipiti'ti*.
¹⁹ Ngar kakin uwə de'gi læ'je ra'n kulə ki aldo maji num, adi'de kon num, ta indəi togi do'de'ti adi inyəi ngann'de'gi ki kasi ko, biti kadi oyi†.
²⁰ Dokagilo'ti kin ə, oji Moji ki memaji læ Luwə in do'a'ti adi oti'ə me kəy'ti læ baw'a asi nanyi mutə‡. ²¹ Ningə loki dum do'de adi iləi'ə ko, ngonn læ Parawon ki dene te do'a'ti, ə un'ə ot'o to ngonn'ne inbe be§. ²² Be ə Moji ingə'n nyando ki ojidə kumkədi pəti ki donangi Ejipiti'ti. Adi aw ki togi me ta kel'ne'ti num, me kulə ra'ne'ti num to.

²³ «Loki bal'a in došo ningə, mərta re do'a'ti kadi n'aw n'oo ngannkon'ne'gi ki in ngann Isirayel'gi. ²⁴ Dokagilo'ti ki in'n ki ngannkon'ne'gi ə, oo de kare ki Ejipiti isi tində ki kare dann'de'ti. Be ə, re ro do ngonnkon'ne'ti adi ində de ki Ejipiti'ti kakin tol'ə. ²⁵ Moji mər kadi ngannkon'a'gi a gəri toki Luwə ə ulə'n'ə kadi n'ta do'de. Nan ngannkon'a'gi gəri el. ²⁶ Ndo ki go'ti, oo ngannkon'nan'gi joo ki in Isirayel'gi ra ro'i nan. Re ra dann'de'ti kadi ulə'de noji nan'ti. El'de ene: “In ngannkon nan'gi to, ə bann ə ra tindəi nan be wa?” ²⁷ Ningə in ki nje tində ngonnkon'ne kakin əs'ə ngərəngi, ə el'ə ene: “Nan ə indəi do'je'ti to kibo læ'je, eke njegangi ta dann'je'ti wa? ²⁸ In ge tol'm toki tagine tol'n de ki Ejipiti'ti kakin be bay wa?” ²⁹ Loki Moji oo do ta kin ningə, bol ra'a, adi aw uwə lo kisi to mbah donangi Madiyan'ti. Donangi Madiyan'ti ə Moji ta dene oji'n ngann'gi joo*.

³⁰ «Bal došo go'ti ningə, malayka te bus ro'a'ti diləlo'ti, ndəkba ki do mbal Sinay, dann ndonn por'ti me ngan'ti ki isi on por. ³¹ Loki Moji oo nya kin ningə, ndil'ə anyi ur kaki. Moji ge kadi n'oo nya kin maji adi oti re ndəkba si'ə. Low'ə'ti non ə oo'n do ndu Burəbe ene: ³² “M'in Luwə læ kaw'gi, Luwə læ Abiraham, Luwə læ Isaki, Luwə læ Jakobi.” Moji bol dadi par par adi lo kadi un kum'ne ki taa goto. ³³ Ə Burəbe el'ə ene: “Or sa nja'i'ti tado lo ki ra'ti kam in lo ki ar njay. ³⁴ M'oo kumtondoo læ de'gi læ'm me be'ti ki Ejipiti'ti. M'oo do tumə ki sii tuməi um um, ə m'ur nanga m're kadi m'taa'de m'ilə'de taa. Ningə ki ngəsi ne kin re adi m'uləi Ejipiti gogi†.”

³⁵ «Oyi maji! In Moji ki ngannkon'a'gi əsi'ə ngərəngi, ə eli'ə eyina: “Nan indəi do'je'ti to kibo læ'je eke njegangi ta dann'je'ti wa”, inbe kin ə, Luwə ulə to ngar num, taa nje taa'de ilə'de taa num, ki takul togi læ malayka ki te si'ə bus me ngan'ti, kin num to. ³⁶ In ə te se'de ki takul nyara'gi ki de asi ra el num, ki takul nyakoji'gi num, me be'ti ki Ejipiti'ti. Taa dokagilo ki isi indəi babo kasi gangi num ta dokagilo'ti ki rai bal došo diləlo'ti kin num to‡. ³⁷ Taa in darə Moji ki kare inbe kin bay ə, el ngann Isirayel'gi ene: “Luwə a te ki njekeltakita'ne'ti kare dann'se'ti inbe'gi, ki a to to m'in be§.” ³⁸ Loki ngann Isirayel'gi kawinan diləlo'ti kaa, in Moji inbe kin ə taa ta ta malayka'ti do mbal Sinay'ti, el kaw'je'gi. In ə taa ta kaji kin ro Luwə'ti, kadi adi'je*. ³⁹ Nan kaw'je'gi mbeti kadi təli ro'de go ta'gi'ti li'ə.

§ 7:16 7.16 Lotum 23.3-16; Jojuwe 24.32 * 7:18 7.18 Tekitaga 1.7-8 † 7:19 7.19 Tekitaga 1.10-11,22 ‡ 7:20 7.20 Tekitaga 2.2 § 7:21 7.21 Tekitaga 2.3, 5, 10 * 7:29 7.29 23-29; Tekitaga 2.11-15, 21-22, 18.3-4 † 7:34 7.34 30-34; Tekitaga 3.1-10 ‡ 7:36 7.36 35-36; Tekitaga 2.14, 7.3, 14.21 § 7:37 7.37 Ndukun ki nja joo 18.15-18 * 7:38 7.38 Tekitaga 19.1-20.17; Ndukun ki nja joo 5.1-33

Ningə ki bo utə, ɔsi'ə ngərəngi. Me'de in dɔ təl kaw dɔnangi Ejipiti'ti gogi.
⁴⁰ Dɔkagilo'ti ki Moji nanyi dɔ mbal Sinay'ti bay, rei rɔ Aron'ti eli'ə eyina:
 "In ra kagi yo'gi ki kadi ɔri non'je, tado ji gər nya ki ra Moji ki nje te se'je
 me be'ti ki Ejipiti'ti kin el." ⁴¹ Be ə me ndo'gi'ti kin, rai ngonn yo madi
 ki to to ngonn baw mangi be, ə iləi kadikare adi'ə. Ningə rai rɔnel ngayn
 ɔsikurə nya ki inbe'gi rai ki ji'de kin†. ⁴² Nan Luwə təl gidi'ne adi'de,
 inyə'de kɔ adi sii ta ra yo'ti, ki kɔsikurə nya'gi ki dɔran'ti to nanyi'gi ki
 kadi'gi ki mee'gi to kagi yo'gi læ'de, toki ndangi me makitu'ti læ njekeltakita
 Luwə'ti: "In de'gi ki Isirayel, bal dɔsɔ ki rai diləlo'ti kin ke da'gi ki tɔli'de
 ki ndəgi kadikare'gi adi, in m'in ə adi m'in wa? ⁴³ Jagi, oti kəy yo læ kagi
 yo læ'se Moloki yo, ki mee kagi yo læ'se Repan, yo'gi ki inbe'gi rai'de ki
 ji'se kadi ɔsi məkəsi'se non'de'ti. Tado in nya ra'se'gi kin ə, m'a m'adi
 njeban'gi læ'se a uwəi'se, awi sese sanyi to mbah'gi gidi Babilon'ti bay‡."

⁴⁴ «Me diləlo'ti, kaw'je'gi rai *kəyku kingə nan ki Luwə. Moji ra kəyku
 kakin toki Luwə un'n ndu'ne ad'a. In ra kigo kɔji'ti ki ɔj'ɔ ad'a oo. ⁴⁵ Ingəi
 kəyku kakin uni ginn kɔji'gi læ'de ki rangi, ki in kaw'je'gi ki rei go'de'ti.
 Kəyku kin in ji'de'ti, loki Jojuwe ɔrnon'de adi rei tai dɔnangi læ ginn de'gi
 ki dangi dangi ki Luwə tuwə'de non'de'ti. Kəyku kakin, to biti dɔkagilo'ti
 læ Dabidi§. ⁴⁶ Memaji læ Luwə ɔsi Dabidi adi dəji tarow kadi n'ra Kəy n'adi
 Luwə læ Jakobi*. ⁴⁷ Nan in Salomon yo ə ra kəy adi Luwə†.

⁴⁸ «Nan Luwə ki in nje kisi dɔ nya'gi'ti pəti, a isi me kəy'ti ki de ra ki
 ji'ne el. Toki njekeltakita'a'ti ene: ⁴⁹ "Dɔran in kumbər ngar læ'm, ningə
 dɔnangi in nyakində nja'm." Burəbe el bay ene: "Kəy ki bann ə, a rai adi
 m'in wa? Lo ki ra a in lo kuwə rɔ læ'm wa? ⁵⁰ Ke in m'in el ə, nan to bay
 ə, ra nya'gi kin pəti wa‡?"

⁵¹ «In de'gi ki nje tanrɔ'gi, tei me'se el num, boyi mbi'se num dɔ ta'ti læ
 Luwə to de'gi ki nje gər Luwə el be. Toi to baw'se'gi inbe be. Nya kin ə
 ra adi, sii ta rɔ ki Ndil Luwə'ti, ki dɔkagilo'gi pəti. ⁵² *Njekeltakita Luwə'ti
 ki ra ə baw'se'gi adi'ə kon el wa? Ingi ə tɔli njekiləmbər kete, ki ɔjido re
 læ in ki kareba, ki in ki dana. Ningə ngɔsine, loki Kirisiti re, ingi uni dɔ'a,
 ə tɔli'ə tɔ. ⁵³ Oyo, ingəi ndukun læ Luwə ki takul malayka'gi, nan lo kadi
 tɔli rɔ'se go'ti goto.»

Tiləi Etiyenn ki mbal tɔli'ə

⁵⁴ Loki njegangi ta'gi kibo læ Juwipi'gi oyi dɔ ta ki Etiyenn el ningə, wongi
 ra'de ngayn adi ngori ngangide mur mur dɔ'a'ti. ⁵⁵ Nan Etiyenn ki rosi
 ki Ndil Luwə, un kum'ne ta ki dɔran'ti ningə oo piti læ Luwə num, taa oo
 Jeju ki ra taa dɔjikɔl Luwə'ti num tɔ. ⁵⁶ El ene: «Oyi, m'oo dɔran til, ningə
 m'oo Ngonn De ra taa dɔjikɔl Luwə'ti.» ⁵⁷ Loki oyi dɔ ta kin ningə, uri kɔl
 ki ndu'de ki bo ə uti mbi'de dɔ ta'ti li'ə, ə buki nan dɔ'a'ti.

⁵⁸ Ndɔri'ə ai si'ə taga gidi bebo'ti, tiləi'ə ki gaji mbal tɔli'ə. De'gi kakin
 inyəi ku'gi læ'de rɔ ngonn ki basa'ti ki tɔ'a nan Sol. ⁵⁹ Dɔkagilo'ti ki isi
 tiləi'ə ki gaji mbal, Etiyenn elta ki Luwə ene: «Burəbe Jeju, taa ndil'm
 ki rɔ'i'ti.» ⁶⁰ Go'ti ningə ɔsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki ndu'ne kibo ene:
 «Inyə go majel kin kɔ adi'de!» Go ta'gi'ti kin, ningə Etiyenn oy.

8

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi

† 7:41 7.41 39-41; Kɔr Isirayel'gi 14.3; Tekitaga 32.1-6 ‡ 7:43 7.43 42-43; Amosi 5.25-27 § 7:45
 7.45 44-45; Tekitaga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * 7:46 7.46 2 Samiyel 7.1-16; 1Poyta'gi 17.1-14 † 7:47
 7.47 1 Ngar'gi 6.1-38; 2Poyta'gi 3.1-17 ‡ 7:50 7.50 49-50; Ejay 66.1-2

1 Sol in mbunə de'gi'ti ki ndigi kadi tōli Etiyenn. Me ndo'a'ti kin kindəkumndoo kibo ngayn te do Njekawnan'gi'ti ki Jerujalem. Adi njekunme'gi pəti sananyinan kigo lo'gi. Awi ki Jude'gi'ti ki Samari'gi'ti. Njekawkulə'gi inbe par ə nanyinan Jerujalem'ti. 2 De'gi ki nje bol Luwə duwi Etiyenn, nonyi'ə ki kuwəndoo ki ngayn. 3 Nan Sol, or Njekawnan'gi njan. Aw ki takəy takəy uwə dingəm'gi ki dene'gi buki'de dangay'ti. 4 Nje ki sananyinan kakin awi ki lo lo iləi mbər Poyta ki maji.

Pilipi me be'ti ki Samari

5 In be ə, Pilipi ki aw me bebo'ti ki *Samari, ilə de'gi mbər Poyta ki maji læ Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. 6 Bulə de'gi ba pəti, loki oyi ta'gi ki Pilipi el ge ki nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de ningə, uri mbi'de ki do ta'ti li'ə. 7 Tado ndil'gi ki majel tei me njemonyi'gi'ti ngayn ki non ki boi ta'de'ti. Taa, de'gi ki ro'de oy ki nje mote'gi ngayn ingəi lapiya to. 8 Rōnel ki bo ngayn to me bebo'ti kin. 9 Kete taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki to'a nan Simon isi me bebo'ti kin non. In njera mboli, adi or ndil de'gi ki me be'ti ki Samari ngayn. Nga ra ro'ne kadi n'in de madi ki əti bol ngayn. 10 Adi de'gi pəti: in do ngann'gi'ti ki du, biti ki do de'gi'ti ki togi'ti, hangal'de in ki do'a'ti. Eli eyina dingəm kam aw ki togi læ Luwə ki in togi ki əti bol ngayn. 11 Hangal de'gi in ki do'a'ti, tado in mayinu ə isi or ndil'de ki mboli ki ra lə'ne. 12 Nan loki de'gi uni me'de Pilipi ki ilə'de mbər Poyta ki maji ki ojido Konbe læ Luwə num, ki Jeju Kirisiti num to ningə, dingəm'gi ki dene'gi adi Pilipi ra'de batəm. 13 Simon inbe ki do'ne kaa un me'ne to. Loki Pilipi ra'a batəm ningə, inyə go Pilipi el. Loki oo nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol ngayn kakin ningə, inbe təl re ət'ə bol ngayn bay.

Piyər ingi ki Jan me be'ti ki Samari

14 Loki njekawkulə'gi ki sii Jerujalem'ti oyi kadi de'gi ki Samari'ti taai ta læ Luwə ningə, uləi Piyər ingi ki Jan ro'de'ti. 15 Loki rei tei Samari'ti ningə, elita ki Luwə kadi njekunme'gi ingəi Ndil Luwə. 16 Tado Ndil re do de madi'ti kare dann'de'ti el bay. In batəm par ə rai'de me to Burəbe Jeju'ti. 17 In be ə, Piyər ingi ki Jan indəi ji'de do'de'ti kadi ingəi Ndil Luwə. 18 Loki Simon oo kadi in ki gorow læ ji ki kində do'ti læ njekawkulə'gi ə Ndil Luwə re'n do nje kunme'gi'ti ningə, adi Piyər ingi ki Jan nar, 19 ə el'de ene: «M'in kaa adi'm'in togi kin to kadi to de ki m'a m'ində ji'm do'a'ti ə, ingə Ndil Luwə to.» 20 Ə Piyər el'ə ene: «Kadi nar lə'i kin tujə nan'ti ki daro'i. Tado ində me'i'ti kadi a ndogi kadikare læ Luwə ki nar. 21 Nya ki bar to'i, eke nya ki sow do'i goto me nya'ti ki ji ra'n kam, tado me'i in dana non Luwə'ti el. 22 Maji kadi tər ndu'i do majel'ti lə'i, ə elta ki Burəbe adi re to bann ə, inyə go kojitara'gi ki me'i'ti kin ko. 23 Tado m'oo kadi me'i atə kangi, taa nya ki gorow'ə'ti el dolo dolo to.» 24 Nga a, Simon el Piyər ingi ki Jan ene: «Kadi inbe'gi elita ki Burəbe tado lə'm, kadi nya madi kare me nya'gi'ti ki elita'a kin te do'm'ti el.» 25 Loki Piyər ingi ki Jan manyinaji, ə ndoi ta læ Burəbe to ningə, təli ki Jerujalem'ti gogi. Iləi mbər Poyta ki maji me ngann be'gi'ti ki Samari ngayn ki gorow gorow.

Ta læ Pilipi ingi ki kuji dingəm ki in de ki boi ki Etiyopi'ti

26 Ndo kare malayka læ Burəbe el Pilipi ene: «Ində taa aw ki holo be, do row'ti ki in Jerujalem aw ki Gaja'ti, ki in row ki diləlo'ti kin.» 27 Pilipi ində taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki donangi Etiyopi, ki in ki boi, ki njengəm nya maji'gi læ ngar ki dene ki Etiyopi'ti, ki to'a nan Kandasi. Dingəm kin aw Jerujalem'ti əsi do'ne nanga non Luwə'ti ə isi təl ki be gogi. 28 Isi me pusi'ti lə'ne, isi tudə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay.

²⁹ Lo kin'ti, Ndil Luwə el Pilipi ene: «Ōti aw ndəkba ki rə pusi'ti kin.»

³⁰ Pilipi anyi ngodi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi'ti kakin isi tudə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay. Pilipi dəj'ə ene: «In gər me ta ki isi tudə kin maji inbe wa?» ³¹ Dingəm kakin el'ə ene: «Re nje kər me'ə kadi'm goto ə m'a m'gər me'ə bann wa?» Ningə dəji Pilipi ad'a ala taa go'ə'ti, isi gəd'ə'ti me pusi'ti. ³² Ta ki isi tudə ə to kin:

«Ori'ə to bati ki de isi aw si'ə kadi təl'ə be;

To ngonn bati ki ra ta'ne mbo non nje kujə bin'ne'ti be.

In be ə, te'n ta'ne el.

³³ Uləi rəsol də'a'ti, gangi ta li'ə ki gorow ki dana el.

Nan a ər ginn koji li'ə wa?

Tadə indəi ngangı ndə kisikidətaa li'ə*.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta el Pilipi ene: «M'dəj'i kadi el'm adi m'oo, nan ə njekeltakita Luwə'ti isi elta li'ə be wa? Si elta ki də rə'ne'ti inbe eke isi elta də de madi'ti ki rangi wa?» ³⁵ Lo kin'ti nga a, Pilipi ingə row adi un ta ta'ne'ti, ningə ki row læ makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay kin, ilə'n mbər Poyta ki maji læ Jeju. ³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tei ta mann'ti, ə kuji dingəm kakin el ene: «Mann ə ra'm, nga ri ə ɔgi kadi m'ra batəm wa?»

³⁷ [Pilipi el'ə ene: «Re un me'i adi Luwə toki rəta'ti ə, nya ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ene: «M'un me'm toki Jeju Kirisiti in Ngonn Luwə.»]

³⁸ Lo kin'ti, adi pusi ra lokati, ningə ingi ki Pilipi joo pəti, uri me mann'ti adi Pilipi ra'a batəm. ³⁹ Loki tei me mann'ti ki taga ningə, Ndil Burəbe un Pilipi aw si'ə adi kuji dingəm oo'ə el. Nan in ulə row lə'ne ki rənel aw.

⁴⁰ Pilipi aw te me be'ti ki Ajoti, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti pəti ki te'ti, biti te'n Sejure'ti.

9

Sol un me'ne adi Burəbe Jeju

(KNK 22.6-16, 26.12-18)

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, mərta ki də kadi kon njendo'gi'ti læ Burəbe ki də təl de'ti to də Sol'ti bay. Be ə, aw rə kibo'ti læ njekujənyamosi kadikare'gi, ² dəj'ə makitu kadi n'aw'n kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ki me be'ti ki Damasi, kadi re n'ingə dingəm'gi ki dene'gi ki nje ndolo go nyando ki sigi kin ə n'uwə'de n're se'de Jerujalem'ti.

³ Loki Pol in də row'ti, ində də be ki Damasi ndəkba ningə, kunji madi te bus, in ki dərən'ti, unji gugi də'a. ⁴ Te osi nanga ningə, oo də ndu ta madi el'ə ene: «Sol, Sol, tadə ri ə isi adi'm kon be wa?» ⁵ Sol dəj'ə ene: «In nan Burəbe?» Ningə, Burəbe el'ə ene: «In m'in Jeju ki isi adi'm kon.»

⁶ Ində taa aw me bebo'ti ə, a eli'nu nya ki kadi a ra. ⁷ Nje ki isi ai ki Pol təli rai lokati. Bol təl'de adi lo kadi elita goto. Oyi də ndu ta, nan oyi de madi el. ⁸ Sol ində taa, te kum'ne maji, nan oo lo el, adi mad'a'gi uwəi ji'ə, ndəri'ə to ndər, ə awi si'ə Damasi. ⁹ Si low'ə'ti non ndə mutə ki kanji kadi oo lo. Sə nya el num, anyi mann el num to. ¹⁰ Ningə njendo læ Jeju kare isi Damasi'ti non, tə'a nan Ananiyasi. Burəbe bər'a me nya koo me ndil'ti ene: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ene: «M'in ne Burəbe.»

¹¹ Burəbe təl un taa el'ə ene: «Aw un row ki bari'ə row ki kəl'ti, ə dəji me kəy'ti læ Judasi, de ki tə'a nan Sol ki Tarsi'ti, isi non isi elta ki Luwə. ¹² Oo de madi ki tə'a nan Ananiyasi me nya koo me ndil'ti, ur kəy go'ə'ti ningə, ində ji'ne də'a'ti kad'a oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi el ene: «Burəbe, m'oo ta læ de kin ta de'gi'ti ngayn, ɔjido kon'gi pəti ki adi de'gi læ'i ki

* 8:33 8.33 32-33; Ejay 53.7-8

me be'ti ki Jerujalem. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tōgi ki ingə rō kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, kadi uwə de'gi ki isi eli sə'i ta, dōō'de.» ¹⁵ Nan Burəbe el'ə ene: «Aw, tado dingəm kin in nyara kulə ki m'mbət'ə kadi elta lə'm non ginn de'gi'ti ki dōnangi'ti, ki non ngar'gi'ti, ki non Isirayel'gi'ti. ¹⁶ M'inbe m'a m'ōj'ō kon'gi pəti ki a te dō'a'ti tado lə'm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində ji'ne dō'a'ti, ningə el'ə ene: «Ngonnkon'm Sol, in Burəbe ə ulə'm, in Jeju ka ki te ingəi dō row'ti ki isi re'n kakin ə ulə'm kadi m'ad'i oo lo. Ningə kadi Ndil Luwə rosi tō.» ¹⁸ Tanan'ti non, nya'gi ki toi to ngəy kanji'gi be tei kum Sol'ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə ində taa adi rai'ə batəm. ¹⁹ Go'ti, sō nya ə, təl ingə tōgi'ne gogi. Sol təl isi ki njendo'gi læ Jeju ki me be'ti ki Damasi ndō'gi jō bay.

Sol ndo ta læ Luwə Damasi'ti

²⁰ Tanan'ti non, Sol aw iləmbər me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ene: «Jeju in Ngonn læ Luwə.» ²¹ De'gi pəti ki oyi dō ta kin ta Sol'ti, ndōji'de ngayn adi eli eyina: «In kam el ə in nje kadi kon de'gi ki Jerujalem'ti ki nje bari tō kin wa? Re ra un girə kadi uwə'de, dōō'de aw se'de rō kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi el biti wa?» ²² Nan Sol uwə rō'ne ngan adi kum'ə in kete me kunme'ti li'ə. Juwipi'gi ki Damasi'ti gəri lo ta ki kadi eli'ə el, loki tōji'de kadi Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə.

²³ Nga ndō'gi go'ti ngayn el ə, Juwipi'gi ojinan ta kadi n'toli'ə ²⁴ Nan ta kōji lə'de te mbi Sol'ti. Ngəmi tarow kada ge kondō ge kadi n'toli'ə. ²⁵ Be ə, me kondō'ti madi, njendo'gi læ Sol, uni'ə me kara'ti, tuyi'ə adi osi gidi ndogi bər'ti.

Sol me be'ti ki Jerujalem

²⁶ Go'ti, Sol aw te me be'ti ki Jerujalem ə, sangi kadi n'ində rō'ne nan'ti ki njendo'gi, nan pəti bōli'ə, tado de ki un me'ne ad'a kadi in njendo ki rōta'ti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un'ə me ji'ne'ti, aw si'ə rō njekawkulə'gi'ti, or'de go kingə ki Jeju ingə Sol dō row'ti, ki k'oo ki oo Jeju el'ə ta, ki ta ki el ki taga wangi Damasi'ti me tō Jeju'ti. ²⁸ Dōkagilo'ə'ti gangi low'ə'ti non, Sol aw se'de ge, təl se'de ge nan'ti me be'ti ki Jerujalem. Elta ki kunme me tō Burəbe'ti. ²⁹ Elta ki Juwipi'gi ki nje kelta Gireki, manjinan se'de ta'ti. Nan sangi row kadi n'toli'ə. ³⁰ Loki ngannkon'gi oyi ta'a ningə, ori'ə awi si'ə Sejare'ti. Ningə adi'ə aw me be'ti ki Tarsi.

³¹ Njekawnan'gi pəti ki dōnangi Jude'ti, ki dōnangi Galile'ti, ki dōnangi Samari'ti, sii ki lapiya. Ingəi tōgi, njiyəi me bōl Burəbe'ti, taa kōr'de in ki dō mad'a'ti dō mad'a'ti ki takul tōgi læ Ndil Luwə tō.

Piyər aji Ene

³² Toki Piyər a njiyə'n ki lo'gi pəti oo'n de'gi læ Luwə, ndō kare aw te rō nje'gi'ti ki me be'ti ki Lida. ³³ Lo kin'ti, ingə dingəm kare ki tō'a nan Ene, ki to dō tirə monyi'ti ra bāl jijoo. Tado rō'a oy. ³⁴ Piyər el'ə ene: «Ene, Jeju Kirisiti adi lapiya, ində taa, kaw nya toi.» Ningə Ene ində taa tanan'ti non. ³⁵ De'gi pəti ki me be'ti ki Lida ki Saron oyi'ə, ə uni me'de adi Burəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy'ti

³⁶ Dene madi in dann njendo'gi'ti ki me bebo'ti ki Jope non, tō'a nan Tabita. Tō kin ki ta Gireki nan Dorkasi. In dene ki nje ra kulə'gi ki maji maji ngayn, taa in njera ki njendoo'gi ki nya ki me ji'ne'ti tō. ³⁷ Monyi ra'a dōkagilo'ə'ti kin adi oy. Loki ndogi'ə mann ningə, ai iləi'ə me kəy'ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida in ndəkba ki Jope. Be ə, loki njendo'gi oyi kadi Piyər in me be'ti ki Lida non ningə, uləi dingəm'gi joo rō'a'ti kadi re kalangi

ingə'de. ³⁹ Piyər ində taa aw se'de. Loki re te rə'de'ti ningə, ɔri'ə awi si'ə me kəy'ti ki taa. Njengawkoy'gi pəti iləi nan gugi də'a ki non, ningə təji ku'gi ki dangi dangi ki koji tanan'ti ki Dorkasi oji dəkagilo'ti ki si'n se'de ki də'ne taa bay. ⁴⁰ Piyər adi de'gi pəti tei taga, ə ɔsi məkəsi'ne nanga elta ki Luwə, ningə yəti rə'ne ki rə ninn'ti el ene: «Tabita ində taa.» Loki te kum'ne oo Piyər ningə, ndu rə'ne, ində isi taa. ⁴¹ Piyər ulə ji'ne un'ə'n'ə ki taa, ə, bar de'gi lə Luwə ki njengawkoy'gi, oji'de Tabita ki də'a taa. ⁴² Poy nya kin sanan ki dənangi ki Jope ba pəti, adi de'gi ngayn uni me'de adi Burəbe. ⁴³ Piyər ra ndə asi tati me be'ti ki Jope, me kəy'ti lə nje kər gidi ngirə ki tə'a nan Simon.

10

Korney ki in de ki Rəm'ti oo nya me ndil

¹ Dingəm madi isi me be'ti ki Sejare non, tə'a nan Korney. In ki boi də kuti njero'gi'ti ki bu kare, ki bari'ə «kuti ki Itali'ti.» ² In de ki njera nya kigo ndu Luwə'ti, taa, nan'ti ki de'gi pəti ki me kəy'ti li'ə, in nje kəsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti tə. Nga ra maji ki njendoo'gi ngayn, taa elta ki Luwə taa taa tə. ³ Ndə kare, ki kadi ki mutə ki losəl'ə, oo malayka lə Luwə me nya koo me ndil'ti ur me kəy'ti li'ə, ningə bar'a ene: «Korney.» ⁴ Korney ur ki kum'ne də'a'ti ki bol, ningə el'ə ene: «In ri ə Burəbe?» Nga a malayka el'ə ene: «Kelta ki Luwə lə'i ki maji ki isi ra ki njendoo'gi kin te rə Luwə'ti, ə Luwə ra maji oji'n də'i. ⁵ Ningə ki ngəsine kin, ulə dingəm'gi me be'ti ki Jope adi bari Simon ki bari'ə nan Piyər ad'a re. ⁶ Isi me kəy'ti lə Simon ki nje kər gidi ngirə ki kəy li'ə in kadi bati. ⁷ Loki malayka ki el'ə ta kin ɔti ningə, Korney ulə ngann nje kulə'gi lə'ne joo ki nje rə lə'ne kare ki nje bol Luwə mbunə nje ki in nan'ti si'ə ki dəkagilo'gi pəti adi'de rei. ⁸ Rei adi ɔr'de go nya'gi pəti ki ra nya adi'de oyi ningə, ulə'de adi ai Jope'ti.»

Piyər oo nya me ndil'ti me be'ti ki Jope

⁹ Lo ti go'ti, loki in də row'ti isi awi, indəi də bebo ndəkba ningə, Piyər ala də kəy'ti ki taa ki kadi ki dann be'ti tado kelta ki Luwə. ¹⁰ Bo ra'a adi ge kusə nya. Ningə loki isi rai nyakusə kadi sə ə, oo nya me ndil'ti. ¹¹ Oo dəran ra tagira, ningə oo nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sə be ə in ki taa isi re ki nanga. ¹² Me nya'ti kin non, da'gi ki dangi dangi in səm'ti: da'gi ki nja'de in sə ge ki nje kagi nanga ge ki yəl'gi. ¹³ Ningə, ndu ta madi te el'ə ene: «Piyər, ində taa təl sə.» ¹⁴ Nan Piyər ene: «Jagi Burəbe, m'in m'njə nya ki majel ɔd'ə, eke nya ki to njen nja kare el*.» ¹⁵ Ndu ta təl re el Piyər kel ki nja joo bay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti, kadi in oo'ə to in nya ki to njen el.» ¹⁶ Nya kin ra nya be nja mutə, ningə tanan'ti non təli ndəri'ə ki dəran'ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me nya ki oo me ndil'ti kin el, adi isi dəji rə'ne ta də'ti, ningə nyi dingəm'gi ki Korney ulə'de ki ra sangi kəy lə Simon rei rai ta kəy'ti. ¹⁸ Ningə dəji ta ki ndu'de ki boi eyina: «In me kəy kin ə Simon ki bari'ə nan Piyər isi səm'ti wa?» ¹⁹ Piyər isi mərta də nya'ti ki oo me ndil'ti kin ba bay ningə, Ndil Luwə el'ə ene: «Oo dingəm'gi mutə ra sangi'nu. ²⁰ Ində taa, ur nanga, ə aw se'de ki kanji kadi me'i təsi, tado in m'in ə m'ulə'de.» ²¹ Piyər re rə dingəm'gi'ti kakin el'de ene: «In m'in ə m'in de ki isi sangi'ə, eke in ri ə isi sangi m'in tə wa?» ²² Eli'ə eyina: «In Korney ki in ki boi də kuti njero'gi'ti ki bu, ki in de ki dana, taa in nje bol Luwə tə kin ə ulə'je. In de

* **10:14** 10.14 Lebitiki 11.1-47; Ejəkel 4.14

ki Juwipi'gi pəti elita li'ə maji. Malayka ki ar njay re te ki do ta ro'a'ti el'ə kadi ulə go'i'ti kadi re me kəy'ti li'ə kadi oo do ta ki ta'i'ti.» ²³ Piyər aw se'de ra'de mbah, adi'de lo toi'ti. Loki lo ti go'ti ningə, ində taa aw se'de. Ngannkon'gi madi ki me be'ti ki Jope dani'ə. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə tei Sejure'ti. Korney bar noji'ne'gi ki madi'ne'gi isi nginə'n'de kete. ²⁵ Loki Piyər ur me kəy'ti ningə, Korney ində taa tilə kum'ə, ə osi nanga nja'a'ti, ulə do'ne nanga. ²⁶ Nan Piyər el'ə ene: «Ində taa, tado m'in ka m'in de to.» Ningə osi koy'ə un'n'ə ki taa. ²⁷ Wali nan taa uri ki kəy ningə, Piyər oo bulə de'gi ngayn kawinan sii. ²⁸ Lo kin'ti Piyər el'de ene: «Ingi, in gəri maji toki ndukun lə'je ogi kadi de ki in Juwipi ində ro'ne nan'ti ki de ki in Juwipi el, eke kadi ur me kəy'ti li'ə. Nan Luwə el'm kadi m'oo de madi to nya ki majel, eke nya ki to njen el. ²⁹ Tado kin ə, m'mbəti'n bar lə'se el, m're ki kanji kelta madi ki rangi. Ningə toki bari'm'in, m'dəji'se m'oo ke in ri ə uləi go'm'ti wa?» ³⁰ Korney ene: «Asi ndo so bone, ki do kadi ki toki mad'a inbe kin be, adi in kadi ki mutə ki losol'ə, ə m'nji m'elta ki Luwə me kəy'ti lə'm, ningə dingəm madi ki ulə ku ki nda bal bal te ra non'm'ti, el'm ene: ³¹ «Korney, Luwə oo do ta ki isi el si'ə, taa ojido maji'ti ki isi ra ki njendoo'gi kin to. ³² Ə kadi ulə de madi Jope'ti, bar Simon ki bari'ə nan Piyər adi re. Si me kəy'ti lə Simon ki nje ra kulə ngirə, ki isi kadi ba'ti ndəkba.» ³³ Be ə, tanan'ti non par, m'ulə de ro'i'ti, ə nyi ra maji adi in re to kin. Ningə ki ngosine kin, j'in pəti j'isi non Luwə'ti ne kadi j'oo do ta'gi pəti ki Burəbe ində ta'i'ti kadi el'je.»

Piyər elta læ Luwə me kəy'ti læ Korney

³⁴ Lo kin'ti, Piyər un ta ta'ne'ti el ene: «To ki rota'ti, m'gər kadi kor kum'de dana goto ro Luwə'ti. ³⁵ De ki ra ra, dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki in nje bol ndil'ə, ki njera nya ki dana ə, uwə ki ro'ne'ti. ³⁶ Ulə ki ta lə'ne ki ro ngann Isirayel'gi'ti, ilə'n'de mbər Poyta ki maji ki ojido lapiya ki takul Jeju Kirisiti ki in Burəbe lə de'gi pəti. ³⁷ Toki in gəri, in nya ki ulə ngirə'ne Galile'ti, go batəm'ti ki Jan iləmbər'ə ə ra nya donangi Jude'ti ba pəti. ³⁸ In gəri kadi Luwə adi Jeju ki Najareti'ti Ndil Luwə ki togi kin maji. Jeju aw ki lo lo, ra maji ki de'gi, taa aji de'gi pəti ki sii ginn togi'ti lə Su to. Tado Luwə in si'ə nan'ti. ³⁹ J'in nje mannaji do nya'gi'ti pəti ki ra donangi'ti lə Juwipi'gi ki Jerujalem'ti. Bəri'ə do kagidəsi'ti, toli'ə. ⁴⁰ Nan Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndo ki nja mutə lə ndo koy'ə. Ad'a tarow adi toji ro'ne taga, ⁴¹ ki ro de'gi pəti el, nan ki ro nje mannaji'gi'ti ki Luwə mbəti'de kete. Adi in j'in ki j'usoi si'ə ge, j'anyi si'ə ge go te'ə dann nje koy'gi'ti. ⁴² Jeju un ndu'ne adi'je kadi j'ilə mbər ki ro ginn de'gi'ti, ə kadi ji toji toki in n'in anyi Luwə ində'ne to njegangi ta do nje kisikido'de ta'a'ti ki nje koy'gi. ⁴³ De'gi ki nje keltakita Luwə'ti pəti manyinaji do'a'ti eli eyina: «De ki ra ki un me'ne ad'a ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə ko me to'a'ti.»» ⁴⁴ Loki Piyər isi el ta'gi kin ba bay ningə, Ndil Luwə ur ki do de'gi'ti ki isi oyi do ta li'ə. ⁴⁵ Nya kin əti bol nje kunme'de kadi Luwə ki in Juwipi'gi ki dani Piyər, loki oyi kadi Luwə buki Ndil'ne do ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el to. ⁴⁶ Tado oyi ndu'de isi elita ki ta be'gi ki dangi dangi uləi toji do Luwə'ti. ⁴⁷ Ningə Piyər el ene: «Toki ingəi Ndil Luwə to j'in be to kin, nya ki ogi'de do ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndu'ne adi rai'de batəm me to Jeju Kirisiti'ti, ə go'ti, dəji Piyər kadi isi se'de nan'ti ndo'gi nden bay taa kadi to təl.

† 10:41 10.41 Luk 24.30, 42 ‡ 10:43 10.43 Ejay 53.5-6; Jeremi 31.34

11

Jerujalem'ti, Piyør ðji nya'gi ki rai nya

¹ Njekawkulø'gi ki ngannkon'gi ki sii Jude'ti oyi kadi de'gi ki in Juwipi'gi el ka oyi ta læ Luwə tɔ. ² Loki Piyør aw Jerujalem'ti, njekunme'de kadi Luwə, ki in nje kujə mɔti'de'gi gaki'ə ngayn, ³ eyina: «Aw rɔ de'gi'ti ki ujəi mɔti'de el, aw sɔ se'de nya!» ⁴ Lo kin'ti, Piyør ilə rɔ'ne ɔr'de go nya'gi ki rai nya ki go'ə go'ə adi'de oyi.

⁵ Piyør el ene: «M'in me bebo'ti ki Jope, ningə loki m'nji m'elta ki Luwə, m'oo nya me ndil'ti. In nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sɔ be ə in dɔran'ti, risi biti re non'm'ti. ⁶ M'ur kum ki dɔ ta ku'ti kakin m'nji m'gon, ningə m'oo da'gi ki nja'de in sɔ, ki nje kagi nanga, ki da'gi ki mu'ti ki yəl'gi ki nje nal kadi dɔran'ti. ⁷ Ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: «Piyør, ində taa, tɔl ə sɔ.» ⁸ Ə m'el m'ene: «Jagi Burəbe, nya ki to njen ɔdi ta'm nja kare el.» ⁹ Nja joo, ndu ta tɔl te dɔran'ti bay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti ə, kadi oo'ə to nya ki to njen el.» ¹⁰ Nya kin ra nya be asi nja mutə, ningə təli tuyi'ə dɔran'ti. ¹¹ Ningə tanan'ti non, dingəm'gi mutə ki uləi'de me be'ti ki Sejare'ti, ki rɔ'm'ti rei rai takəy'ti ki m'nji'ti. ¹² Ndil Luwə el'm kadi m'aw se'de um m'mbəti el. In be ə ngannkon'm'gi ki mehen kam dani'm'in, ə j'uri'n me kəy'ti læ Korney. ¹³ Korney ðji'je gorow ki n'oo'n malayka ki te ki rɔ'ne'ti, me kəy'ti læ'ne, el ene: «Ulə de madi me be'ti ki Jope kadi el Simon ki bari'ə Piyør kadi re. ¹⁴ A eli nya'gi ki a rai sə'i kadi ingə'n kaji nan'ti ki nje ki me kəy'ti læ'i.» ¹⁵ Loki m'a m'elta ba bay ningə, Ndil Luwə risi re dɔ'de'ti toki ndəki re'n dɔ'je'ti lo kulə ngirə'ti kakin be. ¹⁶ Nga ra adi me'm olo dɔ ta'ti læ Burəbe ki ene: «Jan ra batəm me mann'ti, nan ingi, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti*.» ¹⁷ Eke, toki Luwə adi'n'de kadikare ki kare inbe toki adi'n'je, j'in ki j'uni me'je j'adi Burəbe Jeju Kirisiti kin, kadi m'in m'tanrɔ Luwə wa?» ¹⁸ Loki oyi dɔ ta kin ningə, hangal'de osi nanga adi uləi toji dɔ Luwə'ti eyina: «Ginn de'gi ki dɔnangi'ti kaa Luwə adi'de kaji ki gorow k'inyə go majel kɔ.»

Kində ginn Njekawnan'gi me be'ti ki Antiyosi

¹⁹ Kindəkumndoo ki te dɔ Etiyenn'ti ra adi njendo'gi sananyinan†, ai biti tei me be'ti ki Penesi, ki Sipir, ki Antiyosi. Loki ai, elita læ Luwə Juwipi'gi par um de ki rangi el. ²⁰ De'gi madi'gi dann'de'ti non, ki in njekunme'gi ki in ginn koji'ti ki Sipir, ki Sirenn ki awi Antiyosi'ti, eli Poyta ki maji læ Burəbe Jeju ginn de'gi ki in Juwipi'gi el ki bari'de Gireki'gi tɔ. ²¹ Tɔgi Burəbe in se'de nan'ti adi de'gi ngayn təli ki rɔ Burəbe'ti uni me'de adi'ə. ²² Poy nya'gi ki ra nya kin te rɔ Njekawnan'gi'ti ki sii Jerujalem, adi uləi Barnabasi adi'ə aw Antiyosi'ti. ²³ Loki aw te rɔ'de'ti, ə oo memaji læ Luwə ki ra kulə ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi ulə dingəm me'de'ti pəti kadi rai dɔ nja'de me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. ²⁴ Barnabasi in de ki dana, Ndil Luwə ros'ɔ, taa aw ki kunme tɔ, adi bulə de'gi ngayn rei ki rɔ Burəbe'ti. ²⁵ Barnabasi aw me be'ti ki Tarsi kadi n'sangi Sol. ²⁶ Loki ingə ningə, aw si'ə Antiyosi'ti, rai bal kare səm'ti. Kawinan ki Njekawnan'gi, ndoi ta læ Luwə bulə de'gi ngayn. In me be'ti ki Antiyosi'ti ə nyi de'gi uləi ngirə bar njendo'gi de'gi læ Kirisiti'ti. ²⁷ Dɔkagilo'ə'ti non, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti in Jerujalem'ti ai biti ki Antiyosi'ti. ²⁸ In ki kare dann'de'ti, tɔ'a nan Agabusi‡, ində taa ningə elta ki takul Ndil Luwə toki bo ki bo ngayn a on dɔnangi'ti ki ta'a ba. Ningə nya kakin ra nya dɔkagilo'ti læ nje konbe kibo ki bari'ə nan Kilodi tɔ. ²⁹ *Njendo'gi uni ndu'de kadi n'uləi ki nya ki

* 11:16 11.16 1.5 † 11:19 11.19 8.1-4 ‡ 11:28 11.28 21.10

ji'de'ti, nan nan kigo tɔg'ɔ'ti kadi n'osi ginn ngannkon'de'gi ki sii Jude'ti.
³⁰ Adi nya maji'gi læ'de kakin Barnabasi in ki Sol adi awi adi ngatogi'gi.

12

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe kin ə ngar Erodi ulə ngirə kadi kon Njekawnan'gi ki nan'gi. ² Tɔl Jaki ki ngonkon Jan ki kiyərɔ. ³ Nan Loki oo kadi nəl Juwipi'gi ngayn, ningə təl adi uwəi Piyər bay. In dɔkagilo ra nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el*. ⁴ Loki uwə ilə dangay'ti ningə, adi nje rɔ'gi sɔ sɔ nja sɔ ngəmi'ə. Nga ra be kadi to n'te si'ə taga non bulə de'gi'ti go pəti Paki'ti. ⁵ Piyər to dangay'ti, nan Njekawnan'gi inyəi ta kelta ki Luwə el tado li'ə.

⁶ Me kondɔ'a'ti ki kadi re lo ti ə, Erodi te si'ə non bulə de'gi'ti kakin ningə, Piyər to bi mbunə njerɔ'gi, dɔi'ə ki kulə gindi joo. Ningə njengəm lo'gi, rai ta kəy'ti, ra ngəmi takəy dangay tɔ. ⁷ Lo kin'ti, malayka læ Burəbe kare te pati, adi kunjə taa lo me kəy dangay'ti, lo ki Piyər to'ti. Malayka ində Piyər kad'a'ti ndəl'n'ə ene: «Ində taa kalangi!» Ningə kulə gindi'gi ki ji'ə'ti tei tosi. ⁸ Malayka el'ə ene: «Dɔɔ ndar ki bəd'i'ti, ə tulə sa nja'i'ti.» Ningə Piyər ra toki el'n'ə. Malayka el'ə bay ene: «Ulə ku lə'i rɔ'i'ti ə un go'm.» ⁹ Piyər te go'ə'ti, nan gər toki in malayka ə re te si'ə toki rɔta'ti, el. Oo toki in nya ki oo me ndil'ti. ¹⁰ Loki indəi njengəm lo ki dɔkete, ki ki nja joo dəri ningə, rei tei ta tarow gindi'ti ki aw ki bebo'ti, tarow inbe te dɔrɔ'ne par non'de'ti, adi tei taga awi dɔ row'ti. Loki tei dɔ row'ti ningə, tanan'ti non, malayka inyə ə aw. ¹¹ Loki hangal'a re rɔ'a'ti ningə el ene: «M'oo toki rɔta'ti kadi in Burəbe ə ulə malayka lə'ne adi re te sə'm ji Erodi'ti, ki ta nya'gi'ti ki majel pəti ki bulə Juwipi'gi ɔji kadi rai sə'm.» ¹² Loki ɔji ta be ningə, ilə dɔ'ne aw be læ Mari ki kon Jan ki bari'ə nan Marki. De'gi ngayn kawinan me kəy'ti non isi elita ki Luwə. ¹³ Loki ində takəy ningə, ngonon njekulə ki dene ki tɔ'a nan Rodi ɔti re kadi n'oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi tarow kaa te el bai par ə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi təl ki ngodi aw el'de ene Piyər ra takəy'ti non. ¹⁵ Eli'ə eyina: «In nje woy.» Nan ra dɔ ndu'ne'ti toki in ta ki rɔta'ti. Nga a təli eli eyina: «In malayka li'ə.» ¹⁶ Low'ə'ti kin, Piyər ra ta kində takəy'ti par par. Ə loki rei tei takəy ningə, in Piyər inbe, adi gəri lo ta ki kadi eli el. ¹⁷ El'de ta ki ji'ne kadi elita el, ningə ɔr'de go te ki Burəbe te sə'ne dangay'ti adi gəri. Go'ti, el'de ene: «Awi eli Jaki ki ndəgi ngannkon'je'gi adi oyi.» Ningə te aw lo ki rangi'ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, dɔ njerɔ'gi isi dana el. Dəji nan ke ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ Ngar Erodi sang'a ngayn nan ingə el. Go'ti, dəji ta njerɔ'gi, ə un ndu'ne kadi tɔli'de kɔ. Piyər inyə dɔnangi Jude ə in aw Sejare'ti, aw isi səm'ti nu.

Koy læ ngar Erodi

²⁰ Erodi aw ki ta ki de'gi ki Tir'ti, ki Sidon. Ə de'gi ki Tir ki Sidon indəi ndu'de nan'ti rei ingəi'ə. Loki ndogi me Bilasitisi ki nje k'oo go ta læ ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dann'de'ti. Kadi lapiya to tado nya maji'gi ki dɔnangi'ti læ'de ngirə in me be'ti læ ngar Erodi. ²¹ Loki te me ndɔ'ti ki ɔji ningə, Erodi ulə ku konbe lə'ne rɔ'ne'ti, isi dɔ kumbər ngar'ti lə'ne, el bulə de'gi ta kongi kongi. ²² Bulə de'gi uləi tɔji dɔ'a'ti eyina: «In ndu luwə madi um in ndu de el.» ²³ Low'ə'ti non malayka læ Burəbe ində ɔj'ɔ tado adi kɔsikurə Luwə el. Go'ti kode'gi indəi'ə nyəngi nyəngi adi oy. ²⁴ Nan ta læ Luwə taa lo aw ki kete kete, adi kər njendo'gi re ki dɔ mad'a'ti.

* 12:3 12.3 Tekitaga 12.1-27

²⁵ Loki Barnabasi in ki Sol tōli konn kulə lə'de ki awi kadi rai ningə, inyəi febo ki Jerujalem ə awi. Uni Jan ki bari'ə Marki nan'ti se'de ə təli awi me be'ti ki Antiyosi gogi.

13

Njekawnan'gi indəi Barnabasi in ki Sol ta dangi tadə kulə læ Burəbe

¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki njendo de'gi nya læ Luwə sii dann Njekawnan'gi'ti ki Antiyosi'ti non. Adi in: Barnabasi ki Simeyon ki bari'ə Nijer, ki Lisiyusi ki be li'ə in Sirenn'ti, ki Manaye ki oti'de nan'ti ki Erodi ki isi də dənangi'ti ki Galile*, ki Sol tə. ² Ndə kare be əsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ə elita si'ə ki kəgi rə nyakusə tə. Ningə Ndil Luwə el'de ene: «Kadi ərri Barnabasi ingi ki Sol indəi'de ta dangi tadə kulə ki m'bari'de kadi rai.» ³ Nga a, loki əgi rə'de nyakusə ə elita ki Luwə ningə, indəi ji'de də'de'ti ə inyəi'de adi awi, ⁴ toki Ndil Luwə el'n'de. In be ə, Barnabasi in ki Sol awi me be'ti ki Seləsi. Ningə rai non gangi awi Sipir'ti. ⁵ Loki tei Salaminn'ti, elita læ Luwə me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Jan in kadi'de'ti to njera se'de tə. ⁶ Loki indəi də dor'gi ki be'ti ki Sipir'ti gangi ningə, ai tei me be'ti ki Paposi. Low'ə'ti non, ingəi Juwipi kare be ki tə'a nan Bar-Jeju ki in njera mboli, ki bar rə'ne njekeltakita Luwə'ti. ⁷ Isi nan'ti ki de ki boi ki tə'a nan Serjiyusi Polusi ki in nje nyagər. Serjiyusi Polusi ə Barnabasi in ki Sol əji'de adi gəri toki n'aw ki bo k'oo ta læ Luwə ta'de'ti. ⁸ Nan Elimasi ki kər ginn tə'a nan nje mboli tan'de rə. Ge kadi de ki boi kin un me'ne adi Kirisiti el. ⁹ Be ə, Sol ki bari'ə Pol, Ndil Luwə ros'ə adi ur kum'ne ki də'a'ti, ¹⁰ el'ə ene: «In ngonn læ Su, to de ki nje bal de'gi, in rosi ki mendul. In nje kəsi ta nya ra'gi ki dana pəti. A inyə taa mbir row'gi ki dana læ Burəbe el wa?» ¹¹ Ki ngəsi sine kin, Burəbe a indəi əji, kum'i a oo lo el, ningə a oo kum kadi el biti dəkagilo madi. Ningə tanan'ti non par ə kum'ə ndul kururu adi oo lo el, ra mam lo. Sangi de ki kadi ər'ə tarow. ¹² Loki de ki boi oo nya ki ra nya kin ningə, un me'ne ad'a, tadə nyando ki də Burəbe'ti ki adi'ə, əti bol ngayn.

Pol elta Lə Luwə me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi

¹³ Pol in ki madi'ne'gi ali me to'ti me be'ti ki Paposi, awi me be'ti ki Perji ki Pampili'ti, ningə Jan Marki† inyə'de ə təl aw Jerujalem'ti gogi. ¹⁴ Loki oti me be'ti ki Perji ningə, awi tei me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi'ti, ai me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki ndə kərkon, sii nanga. ¹⁵ Loki nje tudə makitu'gi, tudəi makitu ndukun ki makitu læ njekeltakita Luwə'ti ningə, ki boi ki də njengəm kəykawnan'ti læ Juwipi'gi uləi eli'de eyina: «Ngannkon'je'gi, kin ə awi ki ta kadi eli uləi dingəm me de'gi, ə kadi eli.» ¹⁶ Ə Pol ində taa, yəki ji'ne ta'de'ti kadi sii keke, ningə el'de ene: «In Isirayel'gi ki de'gi ki nje bol Luwə, kadi oyi də ta lə'm. ¹⁷ Luwə lə'je, j'in bulə Isirayel'gi, mbəti baw'je'gi, ningə ra se'de adi oji nan ki kete kete, loki sii me be'ti ki Ejipiti. Ɔr'de te se'de ki taga ki takul təg'ə ki ngayn. ¹⁸ Asi bal dəsə ki adi'de nya səi dilələ'ti‡. ¹⁹ Loki təko ginn de'gi siri ki dənangi'ti ki Kana non'de'ti ningə, təl ki dənangi kakin adi'de to nya nduwəš. ²⁰ Nya'gi pəti ki rai nya kin, a ra bal asi bu sə ki dəmi. Go'ti ningə, adi'de njegangi ta'gi biti te'n də njekeltakita Luwə'ti Samiyel. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi'de Sol ki ngonn læ Kisi, ki in ginn kaw'ti læ Benjamen, adi onbe də'de'ti

* **13:1** 13.1 Erodi Antipasi; Luk 3.1 † **13:13** 13.13 Jan Marki; 12.12,25, 13.5 ‡ **13:18** 13.18 17-18; Tekitaga 1.7, 12.51; Kər Isirayel'gi 14.34; Ndukun ki nja joo 1.31 § **13:19** 13.19 Ndukun ki nja joo 7.1; Jojuwe 14.1

bal dɔɔɔ. ²² Loki ɔr'ɔ kɔ ningə, ində Dabidi ngar'ti tor'o'ti. Dabidi ki Luwə mannaji li'ə ene: "M'ingə Dabidi ki in ngonn læ Jese, ki in de kigo me ndigi'ti læ'm. A tol kon nya'gi pəti ki me'm ndigi*." ²³ In ginn kaw'ti li'ə ə, Luwə adi Jeju ki Njekaji Isirayel te'ti, kigo ndukun'ti li'ə. ²⁴ Kete non re Jeju'ti, Jan iləmbər kadi de'gi tɔri ndu'de, ningə kadi rai batəm. Iləmbər kin ki rɔ bulə Isirayel'gi'ti ba pəti. ²⁵ Loki Jan aw kadi tɔlta kulə læ'ne ningə, el ene: "M'in de ki isi mərta dɔ'a'ti kin el. Nan in a re go'm'ti non ki kulə sa ki nja'a'ti ka m'in m'asi tuti el†."

²⁶ «Ngannkon'm'gi ki ginn kaw'ti læ Abiraham, ki nje ɓol Luwə ki dann'se'ti, in j'ingi ə Luwə ulə ki ta kaji kin rɔ'je'ti. ²⁷ De'gi ki nje kisi Jerujalem'ti ingi kibo'gi læ'de gəri de ki in Jeju kin el, taa gəri me ta'gi læ de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti, ki isi tudəi ki ndɔ kɔrkon'gi pəti kin el tɔ. Be ə loki gangi ta dɔ Jeju'ti, tɔlita ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. ²⁸ Ingəi nya madi kare ki asi kadi tɔli'ə el, nan dəji Pilati kadi tɔl'ɔ par. ²⁹ Loki tɔli kon nya'gi pəti ki ndangi me makitu'ti ɔjido'a ningə, adi risi'ə dɔ kagidəsi'ti nanga, il'ə me ɓe ninn'ti‡. ³⁰ Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti. ³¹ Asi ndɔ ngayn ki te ki rɔ de'gi'ti ki in si'ə dɔnangi Galile'ti nu, ə rei si'ə biti Jerujalem'ti, ingi kin ə in nje mannaji li'ə ki non bulə de'gi'ti§. ³² J'in kaa j'isi j'ilə'se mbər Poyta ki maji kin tɔ. Poyta ki maji ki in ta kun mindi ki Luwə un ndu'ne dɔ'ti adi baw'je'gi. ³³ Luwə tɔlta kun mindi kin ki rɔta'ti j'in ngann de'gi ki gorow te ki adi Jeju te lo koy'ti toki ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

"In Ngonn'm,
ki m'oj'i bone*."

³⁴ «Luwə ad'a ində taa lo koy'ti um ad'a ndum me ɓe ninn'ti el, toki el'n ene:

"M'a m'adi'se nya,
Ki m'un mindi'm dɔ'ti m'adi Dabidi,
Ki in nya ki asi kadi awi ki kunme dɔ'ti†."

³⁵ «In tado kin ə, el'n me makitu'ti lo madi'ti ɓay ene: "A inyə njekulə læ'i ki ar njay kadi ndum ɓe ninn'ti el‡." ³⁶ Nan Dabidi, loki ra kulə dɔkagilo'ti læ'ne kigo kɔjitarati læ Luwə ningə, oy adi duwi'ə gədi kaw'a'gi'ti, ningə ndum me ɓe ninn'ti. ³⁷ Nan in ki Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndum me ɓe ninn'ti el.

³⁸ «Kadi gəri maji ngannkon'm'gi, toki in ki takul'ə ə isi iləi'se mbər ki ɔjido k'inyə go majel kɔ, ki tɔl de ki dana takum Luwə'ti ki asi kadi ingəi me ndukun'ti læ Moji el. ³⁹ In ki takul'ə tɔ ə, re de ki un me'ne ningə, Luwə tɔl'ə de ki dana takum'ne'ti. ⁴⁰ Tado in kin ə, kadi oyi go rɔ'se maji nan to ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kin ta'a tɔl dɔ'se'ti:

⁴¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina:

"In nje kɔji rɔ'se,
Kadi oyi go rɔ'se maji,
A oyi nya ki a əti'se ɓol biti kadi a gotoi kɔ.
Tado dɔkagilo'ti læ'se, m'a m'ra nya madi.

Nya ki re de ɔr'se poy'ɔ ka, a uni me'se dɔ'ti el§."»

⁴² Loki Pol in ki Barnabasi isi tei taga ningə, dəji'de kadi ndɔ kɔrkon ki gogi ə kadi tɔli rei ndoi'de ta kin ɓay. ⁴³ Loki bulə Njekawnan'gi

* **13:22** 13.22 21-22; 1 Samiyel 8.5, 19, 10.21, 13.14, 16.12 † **13:25** 13.25 Jan 1.20,27; Mat 3.11; Mrk 1.7; Luk 3.16 ‡ **13:29** 13.29 28-29; Mat 27.22-23, 57-61; Mrk 15.13-14,42-47; Luk 23.21-23, 50-56; Jan 19.15, 38, 42 § **13:31** 13.31 1.3 * **13:33** 13.33 Pa'gi 2.7 † **13:34** 13.34 Ejay 55.3 ‡ **13:35** 13.35 Pa'gi 16.10 § **13:41** 13.41 Abakuki 1.5

sananyinan ningø, Juwipi'gi ki de'gi ki tæli Juwipi'gi ki nje bol Luwø, dani Pol ki Barnabasi, a wali nan ta se'de. Ningø Pol ki Barnabasi uløi dingøm me'de'ti kadi uwøi rø'de ba me memaji'ti læ Luwø kin.

Pol ki Barnabasi yæti rø'de ki rø ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi

⁴⁴ Ndo kørkon'ti ki gogi ningø, bulø de'gi ngayn ki me bebo'ti kawinan ki nan'ti kadi n'oyi dø ta læ Burøbe. ⁴⁵ Loki Juwipi'gi oyi bulø de'gi ningø, ni ra'de adi taji Pol, ø eli ta'gi ki majel ndøri ta li'ø. ⁴⁶ Pol ki Barnabasi eli'de ki me ki tinyi kati eyina: «In ingi ø kadi j'ilø'se mbør ta læ Luwø kin kete, nan toki mbøti ø oyi toki ingi asi ta kaji ki biti ki non'ti el, j'a ji tøl ji yæti rø'je ki rø ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ⁴⁷ Tado Burøbe læ'je un ndu'ne adi'je ene:

“M'indøi kadi in kunji tado ginn de'gi ki dønangi'ti,

Ki kadi aw ki ta kaji biti ki døboy dønangi'ti*.”»

⁴⁸ Loki ginn de'gi ki in Juwipi'gi el oyi dø ta kin ningø, rai rønæl ngayn dø'ti, adi uløi toji dø ta'ti læ Burøbe, adi de'gi pøti ki Luwø mbøti'de tado kaji ki biti ki non'ti, uni me'de. ⁴⁹ Ta læ Burøbe sanan ki dønangi ki Antiyosi'ti ki ta'a ba. ⁵⁰ Nan Juwipi'gi suløi dene'gi ki in dene'gi ki njetøbar ki me be'ti, ki nje køsikurø Luwø, ki de'gi ki boi ki me be'ti adi indøi kum Pol ki Barnabasi ndoo, ningø tuwøi'de me be'ti læ'de kø. ⁵¹ Pol ki Barnabasi indøi bu ki nja'de'ti ki dø be'ti læ'de ningø, øti ai me be'ti ki Ikoniyyom†. ⁵² Ki rø njendo'gi'ti læ Jeju ø, rø'de nøl'de ngayn, taa Ndil Luwø kaa rosi me'de to.

14

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Ikoniyyom

¹ Loki Pol ki Barnabasi awi Ikoniyyom'ti, awi me køykawnan'ti læ Juwipi'gi ki Ikoniyyom'ti to. Awi eli de'gi ta læ Luwø ki ra adi de'gi ngayn ki in Juwipi'gi ki nje ki in Gireki'gi uni me'de adi Luwø. ² Nan Juwipi'gi madi ki nje me ngan, indøi taa ki majel me de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, suløi'de dø ngannkon'gi'ti. ³ Be kaa, Pol ki Barnabasi sii Ikoniyyom'ti ndø banyi banyi. Eli ta læ Luwø ki me ki tinyi kati, indøi togi'de dø Burøbe'ti ki mannaji dø memaji'ti li'ø ki isi iløi mbør'ø, adi'de togi adi rai nyakøji'gi ki nya'gi ki øti bol. ⁴ Lo kin'ti, de'gi ki me bebo'ti gangi nan lo joo, nje ki madi'gi in go Juwipi'gi'ti, nje ki nungi in go njekawkulø'gi'ti to. ⁵ Nje ki in Juwipi'gi el, ki nje ki in Juwipi'gi ki kibo'gi læ'de indøi dø rø'de dana kadi n'adi kon Pol in ki Barnabasi, kadi n'tiløi'de ki mbal n'tøli'de. ⁶ Nan Pol ki Barnabasi oyi ta kin, adi anyinan awi iyøi rø'de bebo'gi'ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dørbi, ki ngann lo'gi ki gidi'ti. ⁷ Lo'gi'ti kin kaa, iløi mbør Poyta ki maji søm'ti to.

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Lisitir

⁸ Me be'ti ki Lisitir, dingøm kare ki nja'a oy ta ginn'ø'ti isi non. Nja'a oy lo koj'o'ti nu, adi njiyø nja kare el. ⁹ Ø ndø kare, ur mbi'ne isi oo'n ta ki Pol ra el. Ningø, Pol uwø kum'ne ki dø'a'ti oo'ø'n ba, ningø oo kadi aw ki kunme ki kadi ingøn kaji. ¹⁰ Lo kin'ti, Pol el'ø ta ki togi'ne ene: «In, ra taa dø nja'i'ti!» Ningø Dingøm uwø nangi ra ta, ra njiyø.

¹¹ Lo ki bulø de'gi oyi nya ki Pol ra kin ningø, uni ndu'de ki taa, elita ki ta Likawoni eyina: «Oyi, luwø'gi tæli rø'de de'gi'ti, rei uri nanga dann'je'ti.»

¹² Be ø, bari Barnabasi «Jøsi», ø bari Pol «Ermesi» to, tado Pol ø in njekelta.

¹³ Njekujønyamosi kadikare læ Jøsi, ki isi ta lo'ti taga gidi bebo'ti, re ki

* **13:47** 13.47 Ejay 49.6 † **13:51** 13.51 Marki 6.11

baw mangi'gi ki dɔi nya'gi ki ndolo rɔ'de'ti. Re se'de, ningə, ndu'de in nan'ti ki bulə de'gi, kadi n'iləi mosi n'adi Pol ki Barnabasi. ¹⁴ Nan loki, njekawkulə'gi, Pol in ki Barnabasi oyi poyta kin, gangi ku rɔ'de'ti, ə anyinan ki rɔ bulə de'gi'ti, uni ndu'de ki taa, eli'de eyina: ¹⁵ «Madi'je'gi, ra bann ə ra rai nya be wa? J'in kaa j'in de'gi to ingi be tɔ, ningə, re j'ilə'se mbər Poyta ki maji ningə, in kadi inyəi kagi yo'gi ki nda'de goto ki isi rai'de, ə kadi təli rɔ'se go Luwə'ti ki nje kisi kumngayira, Luwə ki njera dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti*». ¹⁶ Dɔkagilo'gi'ti ki dər kete, Luwə inyə de'gi pəti adi uni row ki me'de ndigi. ¹⁷ Be kin kaa inyə ta tɔji memaji lə'ne el: Ulə ki mann ndi dɔran'ti adi'se ge, adi'se dɔkagilo ki maji adi ingəi kandi nya ge, adi'se nyakuso ki to mbar ge, adi rɔnel rosi me'se ge.» ¹⁸ Ta'gi ki eli kin kaa, ngan se'de ngayn kadi ɔgi bulə de'gi kilə mosi nanga kadi'de.

¹⁹ Lo kin'ti, Juwipi'gi ki in Antiyosi ki Pisidi'ti, ki Ikoniom, rei, suləi bulə de'gi kakin, buki'de go'de'ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n'təli'ə, ə ndɔri'ə, awi si'ə, iləi'ə gidi be'ti, oyi eyina oy. ²⁰ Nan loki njendo'gi kawinan ki dɔ'a'ti, ində taa, təl aw me bebo'ti gogi. Ningə lo ti go'ti, in ki Barnabasi awi ki Dərbi'ti.

Pol ki Barnabasi təli gogi ki Antiyosi'ti ki Siri

²¹ Loki Pol ki Barnabasi iləi mbər Poyta ki maji Dərbi'ti, de'gi ngayn təli njendo'gi læ Kirisiti. Ningə ingi, təli uni dɔ nja'de, tei Lisitir ki Ikoniom, ki Antiyosi ki Pisidi'ti. ²² Uləi dingəm me njendo'gi'ti, adi'de ta kɔji kadi uwəi tɔgi'de ba me kunme'ti lə'de. Ningə, rai dɔ'ti non eli'de eyina: «In ki kon ki ngayn ə j'a j'oo'n Konbe læ Luwə.» ²³ Pol ki Barnabasi indəi ngatɔgi'gi dɔ Njekawnan'gi'ti pəti ki tei dann'de'ti. ɔgi rɔ'de nyakuso, elita ki Luwə, ə go'ti, inyəi'de ji Burəbe'ti ki uni me'de adi'ə. ²⁴ In non, indəi me be ki Pisidi gangi, awi tei Pampili'ti†. ²⁵ Iləi mbər poyta læ Luwə me be'ti ki Perji, ə awi tei ta ba'ti ki Atali. ²⁶ Lo kin'ti non, uni tokibo kaw Antiyosi'ti. Antiyosi ki in be ki ndəki njekornon Njekawnan'gi ki me'ti, inyəi'de ji Luwə'ti. Inyəi'de ji Luwə'ti kadi memaji li'ə in dɔ'de'ti tado kulə ki in lo ra'a'ti kin. ²⁷ Loki tei Antiyosi'ti, kawɔ Njekawnan'gi, eli'de nya'gi pəti ki Luwə un'de ra'n. ɔji'de te ki Luwə te tarow kunme adi de'gi ki in Juwipi'gi el. ²⁸ Sii ki njendo'gi dɔkagilo ngayn Antiyosi'ti.

15

Kingə nan ki Jerujalem dɔ ta kujə mɔti'ti

¹ De'gi ki nan'gi in Jude'ti rei Antiyosi'ti ndoi ngannkon'je'gi nya eyina: «Kin ə re adi ujəi mɔti ki kigo ndu'ti læ Moji el ə, a ingəi kaji el*.» ² Nyando kin re ki ta kasi nan el, ki gaki nan kibo ngayn mbunə njendo'ə'ti ki Pol ki Barnabasi. Lo kin'ti non be, uni ta'de kadi Pol ki Barnabasi, nan'ti ki ngannkon'gi madi, awi Jerujalem'ti ingəi njekawkulə'gi ki ngatɔgi'gi læ Njekawnan'gi tado ta kin. ³ Njekawnan'gi ki Antiyosi adi'de nya ki kadi ra se'de dɔ row'ti. Uni row, tei Penesi'ti in ki Samari, eli de'gi kigo'ə go'ə, gorow ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli uni me'de adi Kirisiti. Ta kin adi rɔnel ngannkon'gi pəti. ⁴ Loki rei tei Jerujalem'ti, Njekawnan'gi ki njekawkulə'gi, ki ngatɔgi'gi læ Njekawnan'gi uwəi'de ki rɔ'de'ti. Pol ki Barnabasi eli poy nya ki Luwə ra se'de adi'de oyi. ⁵ Nan de'gi ki nan'gi, ki uni me'de dann Parisi'gi'ti uni ta eli eyina: «Maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, adi'de ujəi mɔti'de ə ngəmi go ndukun'gi læ Moji bay tɔ taa.» ⁶ Lo kin'ti,

* **14:15** 14.15 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 † **14:24** 14.24 13.14 * **15:1** 15.1 Lebitiki 12.3

njekawkulø'gi ki ngatøgi'gi læ Njekawnan'gi kawinan kadi indøi manji ta kin. ⁷ Loki manjinan ta adi ndan'de ngal, ø Piyør osi nangi indø taa el'de ene: «Ngannkon'm'gi, toki in gøri, in mayinu ø Luwø mbøti'm dann'se'ti kadi m'ilø mbør Poyta'ti ki maji rø de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi oyi ø uni me'de. ⁸ Luwø ki gør me de'gi, mannaji læ'de maji ki gorow Ndil Luwø ki adi'de toki adi'n'je be tø†. ⁹ Ingi ø j'in tø, Luwø ør kum'de dana el, tado in ki takul kunme læ de ø Luwø adi ngarme de ari'n njay. ¹⁰ Ningø ki ngosine kin, tado ri ø isi sangi ta Luwø ki jugi ki iløi mindi njekunme'gi'ti wa? Nya ki j'inbe eke baw'je'gi ka j'awi ki tøgi kadi j'oti el. ¹¹ Nya ki j'uni me'je dø'ti ø to kin: In ki takul memaji læ Burøbe Jeju ø nyi j'ingøi kaji, j'in ki j'in Juwipi'gi, kah'a'ti læ'de in Juwipi'gi el kakin tø.»

¹² Ningø, de'gi pøti uti ta'de, uri mbi'de kadi oyi dø ta læ Barnabasi ingi ki Pol ki ra eli'de øjido poy nyakøji'gi ki nya'gi ki øti bol'gi ki Luwø ra'de ki takul Pol ingi ki Barnabasi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹³ Loki iløi ta nanga ningø, Jaki un ta el ene: «Ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi ta læ'm ngosine‡. ¹⁴ Simon indø taa el'je ne, adi j'oyi row ki lo tunginn'ø'ti inbe nu, Luwø indø'n kum'ne go'ti maji, kadi ør de'gi ki nan'gi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, indø'de dangi to de'gi læ'ne. ¹⁵ Ta'gi læ de'gi ki njekeltakita Luwø'ti osi go nan'ti lo kareba ki ta kin. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwø eyina:

¹⁶ “Go nya'gi'ti kin, m'a m're kadi m'ra køy læ Dabidi ki budi kin rangi.

M'a m'ra in ki sigi gogi, m'a m'ra tor'o'ti gogi tø,

M'a m'indø taa gogi.

¹⁷ Tado kadi ndøgi de'gi sangi Burøbe,

Adi in ginn de'gi pøti ki uni tøm dø'de'ti.

Burøbe elta kin be.

¹⁸ Burøbe ki nje te ki ginn nya ki indø dø'a nan'ti mayinu adi de'gi gøri§.”

¹⁹ «In tado kin ø, m'in m'oo maji ngayn kadi j'iløi kagi non de'gi'ti ki in Juwipi'gi el el, ki uni me'de adi Luwø. ²⁰ Adi ji ndangi makitu par j'adi'de kadi njenyi ki rø'de lo kusø da ki de ilø kadikare'ti adi yo'gi el, kadi sangi nan lo kaya'ti el, kadi søi da ki de mbir m'indø el, kadi søi mosi da el tø*. ²¹ Nga ningø, ulø ngirø mayinu biti bone, de'gi ki njendo madi'de'gi ndukun læ Moji in me bebo'gi'ti kare kare, num ndø kare kare ki in ndø kørkon læ Juwipi'gi, de'gi a tudøi ndukun kin me køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi tø.»

Makitu tado kulø'n kadi njekawnan'gi ki Antiyosi

²² Be ø, ngatøgi'gi læ Njekawnan'gi, ki njekawkulø'gi ki Njekawnan'gi, ndigi kadi n'mbøti de'gi ki nan'gi dann'de'ti kadi øri tor'de dani Pol ingi ki Barnabasi awi se'de Antiyosi'ti. Mbøti Judasi ki bari'ø nan Barsabasi in ki Silasi. In joo pøti, ngannkon'de'gi tai me'de maji. ²³ Ta ki ndangi Makitu'ti adi'de ø to kin:

«J'in njekawkulø'gi ki ngatøgi'gi læ Njekawnan'gi, ji ndangi makitu kin j'adi'se in ngannkon'je'gi ki sii bebo Antiyosi'ti ki donangi'gi ki Siri'ti ki Silisi ki in ginn koji læ Juwipi'gi el, ji ra'se lapiya. ²⁴ J'oo poy de'gi madi in dann'je'ti ne awi rø'se'ti tuji me'se, tøli sese gogi ki ta'gi læ'de, ningø in ingi ø j'ulø'de el. ²⁵ Be ø, j'oyi maji kadi j'indø ta'gi nan'ti kareba ji mbøti de'gi j'ulø'de ki rø'se'ti, nan'ti ki Barnabasi ki Pol ki in njendigi'gi læ'je. ²⁶ In ki iløi rø'de kø tado tø Burøbe læ'je Jeju Kirisiti. ²⁷ In kin ø, j'ulø'n Judasi ki Silasi. De'gi ki joo kin a eli'se nya'gi kin ki ta'de. ²⁸ Tado in Ndil

† 15:8 15.8 7-8, 10.44, 11.15 ‡ 15:13 15.13 12.17 § 15:18 15.18 16-18; Amosi 9.11-12 * 15:20 15.20 Tekitaga 34.15-16; Lebitiki 17.10-16; Lebitiki 18.6-23

Luwə num, j'inbe num, j'uni ndu'je kadi de ində nya ki rangi gidi nya'ti ki in nya ki nda'a to'ti kin, do'se'ti ki togi el nga. ²⁹ Ningə nya ki kadi rai ə to kin: kadi soi da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, soi mosi da el, soi da ki de mbir m'ində el, sangi nan lo kaya'ti el. Pəti toi be ningə, a rai nya ki maji. Tai lapiya lə'je j'in ngannkon'se'gi.»

³⁰ Inyəi nje ki mbəti'de adi awi Antiyosi'ti. Loki awi tei Antiyosi'ti, kawi njekunme'gi ki nan'ti, ə uləi makitu kakin ji'de'ti. ³¹ Loki tudəi makitu kakin ningə, ro'de nəl'de ngayn tado ingəi ta'gi ki adi'de togi me'ti. ³² Toki Judasi ki Silasi inbe'gi in njekeltakita Luwə'ti, uni dəkagilo ngayn uləi dingəm me ngannkon'gi'ti, mbisəi nja'de me kunme'ti. ³³ Sii se'de dəkagilo nden ə, ngannkon'gi uwəi ji'de, indəi'de ta row'ti kadi awi ki lapiya, təli ki ro njekulə'de'gi'ti gogi. ³⁴ [Nan Silasi oo maji ngayn kadi n'isi Antiyosi'ti].

³⁵ Pol ki Barnabasi sii Antiyosi'ti, nan'ti ki ndəgi de'gi ki rangi, ndoi de'gi, iləi'de mbər Poyta ki maji lə Burəbe.

Pol ki Barnabasi inyəi nan

³⁶ Nden go'ti, Pol el Barnabasi ene: «Adi ji təli j'uni do nja'je me bebo'gi'ti pəti ki j'elita lə Burəbe səm'ti kin, ə ji gon ngannkon'je'gi j'oo ke təli toi bann wa?» ³⁷ Lo kin'ti, Barnabasi ndigi kadi Jan Marki aw se'de. ³⁸ Nan Pol oo kadi in low'ə'ti el kadi Jan Marki ki ndəki inyə'de Pampili'ti, um aw se'de lo kaw kulə'ti el kin, kadi aw se'de bone bay†. ³⁹ Mindi kasinan el ki bo ngayn to dann'de'ti adi inyəi nan non be. Barnabasi un Jan Marki, ə uni tokibo aw ki Sipir'ti. ⁴⁰ Nga Pol ə un Silasi ə awi. Ngannkon'je'gi inyəi'de ji Burəbe'ti. ⁴¹ Pol njiyəi dənangi Siri'ti ki dənangi Silisi'ti uləi dingəm me Njekawnan'gi'ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re te Dərbi'ti, go'ti aw Lisitir'ti. Lo kin'ti ə, ingə njendo kare ki to'a nan Timote. Kon'a in njekunme ki in Juwipi, ə baw'a in Gireki to*. ² Ngannkon'je'gi ki Lisitir ki Ikoniom elita li'ə maji ngayn. ³ Adi Pol ndigi kuwə ji'ne'ti kaw si'ə. Be ə, aw si'ə ujə mət'ə, tado Juwipi'gi ki rai be lo'gi'ti kin, gəri'ə bəti kadi baw'a in Gireki. ⁴ Bebo'gi pəti ki tei'ti, əji ngannkon'de'gi ndukun'gi ki njekawkulə'gi ki ngatəgi'gi lə Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti uni. Ningə eli'de kadi rai go ndu'gi'ti kakin. ⁵ Njekawnan'gi ingəi togi me kunme'ti lə'de, ningə kər'de in do mad'a'ti ki ndə'gi ndə'gi.

Pol aw Maseduwann'ti

⁶ Ndil Luwə əgi'de kiləmbər Poyta ki maji ngann be'gi'ti ki Aji. Adi əti non, indəi dənangi Piriji ki dənangi Galasi dəri. ⁷ Loki rei tei ndəkba ki Misi, sangi row kadi n'awi Bitini'ti, nan Ndil Jeju əgi'de row. ⁸ Be ə, indəi dənangi ki Misi gangi, awi tei ta ba'ti ki Tirowasi. ⁹ Low'ə'ti kin ə, kondə ə, Pol oo de kare ki Maseduwann'ti me ndil'ti re ra do'a'ti. De kakin el Pol ene: «Nja'i ba, re Maseduwann'ti ra se'je.» ¹⁰ Go nya k'oo me ndil'ti lə Pol, tanan'ti non, ji sangi row kadi j'aw Maseduwann'ti, tado ji gər maji toki Luwə inbe ə bar'je kadi j'aw j'iləmbər Poyta ki maji səm'ti. ¹¹ J'al to Tirowasi'ti non, ə j'əsi ji te do dor Samotirasi'ti. Lo ti go'ti ningə, ji te Neyapolisi'ti. ¹² J'in low'ə'ti non, j'aw Pilipi'ti, ki in bebo ki dəkete ki dənangi'ti ki Maseduwann, ki in ginn konbe'ti ki Rəm. J'isi non, ji ra ndə'gi asi tati. ¹³ Ningə ndə kərkon'ti lə Juwipi'gi, ji te gidi bebo'ti taga, kadi j'aw kadi mbo'ti. J'aw'ti tado ji mərta kadi j'a j'ingə lo kelta ki Luwə səm'ti.

† 15:38 15.38 13.13 * 16:1 16.1 14.8,21

Loki j'aw ningə, j'isi nanga rɔ dene'gi'ti ki kawinan low'ə'ti, j'el'de ta. ¹⁴ Dann dene'gi'ti kakin, in ki kare isi non, tɔ'a nan Lidi. In dene ki bebo'ti ki Tiyatir. In nje law ta ku ki kər njir njir. Ningə in de ki nje bol Luwə tɔ. Si oo ta, ə Burəbe te ngarme'ə, adi ində mbi'ne maji go ta'gi'ti ki Pol isi el. ¹⁵ Nga a adi ra'a batəm nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. Ningə bar'je kadi j'aw be lə'ne ene: «Kin ə re oyi m'in kadi m'in njekunme kadi Burəbe ə, rei sii be lə'm.» Ra do ta'ti kin ngan, kadi ji ndigi go'ne'ti.

Uwəi Pol in ki Silasi dangay'ti Pilipi'ti

¹⁶ Ndo kare ji isi j'aw ki lo kelta'ti ki Luwə ə, dene ki nje ra kuləbər me kəy'ti kare re ingə'je. Dene kin aw ki ndil ndonte, adi loki ində gara ə, ingə'n nya ngayn adi be'ne'gi. ¹⁷ Un go'je ki Pol ə, elta ki ndu'ne ki boi ene: «De'gi ki rai kam in njekuləbər'gi læ Luwə ki nje kisi do nya'gi'ti pəti. Rei ra iləi'se mbər row kaji.» ¹⁸ Dene ra nya kin be ndo'ne banyi banyi go'je'ti. Be ə, ta tɔlta'a'ti, wongi ra Pol do'a'ti, adi təl ta'ne el ndil ki isi me dene'ti kakin ene: «Me tɔ Jeju Kirisiti'ti, m'un ndu'm kadi te kɔ me'ə'ti.» Ningə tanan'ti non, ndil te kɔ me dene'ti.

¹⁹ Loki be'ə'gi oyi kadi nyakingə nya lə'de ki indəi me'de do'ti, ka ginn'ə gangi ə, uwəi Pol ki Silasi awi se'de tambalo'ti, non nje konbe'gi'ti. ²⁰ Awi se'de non njegangi ta'gi'ti eli'de eyina: «De'gi ki oyi'de kam in Juwipi'gi, ə rei ki ndu ki majel me bebo'ti lə'je. ²¹ Rei ki nya jibəlbe'gi ki j'in de'gi ki Rəm'ti, sɔw do'je el, kadi to ji taa, ji ra'n kulə.» ²² Bulə de'gi indəi, buki nan do Pol'ti ki Silasi. Ningə, njegangi ta'gi, adi nginyəi ku rɔ'de'ti, tindəi'de ki gɔl. ²³ Loki indəi'de maji ə, awi buki'de dangay'ti, ningə adi ndu njengəm dangay'gi kadi ngəmi'de maji. ²⁴ Loki njengəm dangay'gi ingə ndu kin be ə, aw se'de kəy dangay'ti ki duni nu, taa ulə kangila nja'de'ti.

²⁵ Kondɔ dann lo'ti, Pol ki Silasi elita ki Luwə, osi pa uləi tɔji do Luwə'ti, ə ndəgi dangay'gi oyi ndu'de. ²⁶ Ningə, ki kum ki kində jipi, dɔnangi yəki ki tɔgi'ne ngayn. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay kaa in baki baki. Ningə tanan'ti non, takəy'gi tei num, kulə gindi'gi ki do'i dangay'gi pəti kaa tuti num tɔ. ²⁷ Lo kin'ti non, njengəm dangay'gi ində do bi'ti. Loki ində taa do bi'ti ə oo takəy'gi rai tagira, oo ene dangay'gi anyinan wa, adi ɔr kiyərə lə'ne kadi to n'tol'n rɔ'ne kɔ. ²⁸ Ə Pol un ndu'ne ki taa ngayn el'ə ene: «Tujɔ rɔ'i el, nan j'isi ne pəti.» ²⁹ Lo kin'ti, njengəm dangay'gi dəji por, ə nagi rɔ'ne ur kəy, osi non Pol'ti ki Silasi ki rɔ dadi. ³⁰ Go'ti, adi'de tei taga, ningə dəji'de ene: «Be'm'gi, in ri ə kadi m'ra ə m'a m'ingə'n kaji wa?» ³¹ Ə eli'ə eyina: «Un me'i adi Burəbe Jeju, ə a ingə kaji in ki nje ki me kəy'ti lə'i.» ³² Lo kin'ti, iləi'ə mbər ta lə Burəbe, nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. ³³ Dann kondɔ'ti inbe kin non, njengəm dangay'gi aw ki Pol in ki Silasi, togi do'gi lə'de, ə kalangi ba go'ti, adi rai'ə batəm nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə. ³⁴ Go'ti, təl aw se'de me kəy'ti lə'ne, adi'de nyakusɔ soi, rai ronel me kəy'ti tado kun ki uni me'de adi Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njegangi ta'gi uləi paja'gi lə'de ki rɔ njengəm dangay'gi'ti eyina: «Inyə de'gi kin adi awi.» ³⁶ Ə njengəm dangay'gi re el Pol ta kin ene: «Njegangi ta'gi eyina kadi m'inyə'se madi awi, ene tei awi lo lə'se ki lapiya.» ³⁷ Nan Pol el paja'gi ene: «J'in de'gi ki Rəm'ti tɔ†, ə adi de'gi indəi'je takum bulə de'gi'ti, ki kanji gangi ta do'je'ti. Ə go'ti, buki'je dangay'ti be par tɔ. Ningə ngosine, inyəi'je taa kidi kuwə be par wa? A in be el! Adi inbe'gi rei ki rɔ'de inyəi'je taa!» ³⁸ Ə paja'gi təli ki ta kin awi rɔ njegangita'gi'ti, adi bol ra njegangi ta'gi ngayn. Bol ra'de, loki

† 16:37 16.37 22.25-29, 23.27

oyi kadi Pol in de'gi ki Røm'ti. ³⁹ Be ə, indəi, rei rō'de'ti, dəji'de mesol, ə inyəi'de kadi awi, ə dəji'de kadi tei me bebo'ti kin kō nga. ⁴⁰ Loki Pol in ki Silasi tei dangay'ti ə, awi be læ Lidi. Awi oyi ngannkon'gi ki njekunme'gi, uləi dingəm me'de'ti ə awi.

17

Pol ki Silasi me be'ti ki Tesaloniki

¹ Pol in ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ə awi tei Tesaloniki'ti. Ningə Tesaloniki'ti, Juwipi'gi awi ki lo kəykawnan læ'de non. ² Be ə, Pol awi'ti, toki isi ra'n ki lo'gi pəti. Asi ndo kərkon mutə go nan'ti, Pol manjinan ta ki Juwipi'gi do ta'gi'ti ki me Makitu'ti læ Luwə. ³ Ůr'de ginn ta'gi, toji'de adi gəri toki, makitu læ Luwə el kadi Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a oy, ə go'ti, a ində taa dann njekoy'gi'ti. Ningə, Pol el'de toki in daro Jeju inbe ki n'isi n'el'de mbər ta li'ə kin ə in Kirisiti. ⁴ Juwipi'gi ki nan'gi, ta kin ra kulə rō'de'ti, adi indəi rō'de nan'ti ki Pol ki Silasi. Bulə Gireki'gi ki nje kəsikurə Luwə ki dene'gi ngayn ki in dene ki nje tōbar'gi kaa indəi rō'de nan'ti se'de tō. ⁵ Ə lo kin'ti, jangi ra Juwipi'gi, adi kawi de'gi ki ra uləi lo ki gorow kare, adi oši do de'gi nan'ti, rai ndu ki me be. Awi tei me kəy'ti læ Jason, sangi Pol ki Silasi kadi n'uwəi'de, n'awi se'de taga, non bulə de'gi'ti. ⁶ Nan loki ingəi'de el, uwəi Jason ki ngannkon'gi ki madi'gi, awi se'de non njegangi ta'gi'ti. Ningə elita ki ndu'de ki boi eyina: «De'gi ki tuji dōnangi ki ta'a ba kaa, rei tei ne. ⁷ Rei ə, Jason uwə'de rō'ne'ti be lə'ne. De'gi kin pəti, nya ra'de in nyara ki oši ta ndukun'gi læ Nje konbe ki bo Sejar. In eli toki ngar madi ki rangi in non tō'a nan Jeju.» ⁸ Ta kin adi wongi bulə de'gi ki njegangi ta'gi, ⁹ adi uwəi Jason ki ndəgi njekunme'gi adi ugəi nar bay taa inyəi'de taa.

Pol ki Silasi me be'ti ki Bere

¹⁰ Loki lo ene n'gonyi par ə, ngannkon'gi adi Pol ki Silasi awi Bere'ti. Lo ki rei tei Bere'ti ə, awi kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. ¹¹ Juwipi'gi ki Bere'ti, awi ki mərta ki maji ngayn utə nje ki Tesaloniki'ti. Taai ta læ Luwə ki ndigi ra ki maji ngayn. Ndəri ginn ta læ Luwə ki ndo'gi pəti, kadi n'oyi ke ta'gi ki Pol eli'de kin in ta ki rōta'ti inbe. ¹² Be ə, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de, taa dann Gireki'gi'ti, dene'gi ki nje tōbar, ki dingəm'gi ngayn uni me'de tō.

¹³ Nan loki Juwipi'gi ki Tesaloniki'ti, oyi kadi Pol isi iləmbər ta læ Luwə Bere'ti non ningə, təli awi go'de'ti bay, awi suləi bulə de'gi adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin'ti ngannkon'gi, sangi row kalangi ba adi Pol aw ki kadi babo'ti. Nga ningə, Silasi ki Timote ə nanyinan Bere'ti. ¹⁵ Nje ki dani Pol, dani'ə biti, awi tei si'ə Atenn'ti. Nga a, loki isi təli, Pol adi'de ndu'ne kadi Silasi ki Timote rei kalangi ingəi'ne.

Pol me be'ti ki Atenn

¹⁶ Loki Pol isi nginə Silasi ki Timote, Atenn'ti hangal'a tuji tado yo'gi ki de'gi isi rai'de, rosi me bebo kin. ¹⁷ Pol manjinan ta'ti ki Juwipi'gi, ki de'gi ki nje kəsikurə Luwə, me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa ki ndo'gi pəti, tambalo'ti, ki de'gi ki ingə'de. ¹⁸ Nje nyagər'gi ki bari'de Epikir'gi ki Sətoyisi'gi kaa manjinan ta'ti se'de tō. Ə nje ki madi'gi eli eyina: «Nje ta'gi kam ta ri ə ra eli indəi ndu be wa?» Ningə nje ki nungi eli eyina: «To to nya ki in nje kelta ki do luwə'gi'ti ki mbah ə am.» Eli be tado oyi kadi Pol isi iləmbər Poyta ki maji læ Jeju num, isi iləmbər kində taa lo koy'ti num. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi si'ə rō njegangi ta'gi'ti, ə eli'ə eyina: «To kadi el'je ta do nyando'ti ki sigi ki isi ndo kin adi ji gər wa? ²⁰ Tado in isi el'je ta'gi ki

mbi'je oo nja kare el, ə kadi ɔr ginn'ə maji adi j'oo.» ²¹ Ningə nya kare ki maji kadi in gər, de'gi ki Atenn'ti pəti, ki mbah'gi ki sii dann'de'ti, dəkagilo lə'de ki ngayn in tado k'el'n ta'gi ki sigi ə k'oo'n ta'gi ki mbah.

²² Lo kin'ti, Pol ində ra taa, dann njegangi ta'gi'ti, ə un ta el ene: «In de'gi ki Atenn'ti, m'oo kadi in de'gi ki, bar yo lə'se əti bol ki dum. Bari yo me nya'gi'ti pəti. ²³ Tado, loki m'njiyə me be'ti, m'oo nya'gi ki isi ɔsi məkəsi'se nanga non'de'ti. M'oo lo bar yo madi inbe bay ki indəi nya dɔ'ti eyina in lo lə "luwə ki in gəri'ə el," ningə in ki isi ɔsi məkəsi'se nanga non'a'ti ki kanji gər'ə kakin ə m'nji m'ilə'se mbər ta li'ə. ²⁴ In Luwə ki njera dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti, in ki in Be nje dɔran ki dɔnangi. In nje kisi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi de ra kulə madi ad'a el tɔ, tado in ə in nje kadi de isi kumngayira num, nje kadi de kon ki nya'gi pəti num tɔ*. ²⁶ Ki de ki kareba be ə ində'n de'gi pəti adi taai dɔnangi. Ində dəkagilo adi'de num, ində gangi lo kisi'de num tɔ. ²⁷ Luwə ində nya'gi kin be kadi de'gi sangi'ə'n'ə. Dɔ maji ə a ingəi'ə me mam lo'ti lə'de. Ki rɔta'ti, Luwə in sanyi el ki de ki ra dann'je'ti. ²⁸ Tado kisikidɔtaa lə'je in me ji'ə'ti. In ə in nje kadi j'odi rɔ'je, ki nje kadi ji isi kumngayira. In tado kin ə njegosita'gi lə'se ki madi'gi eli eyina: "J'in kaa j'in ngann'a'gi tɔ." ²⁹ Ə re j'in ngann'gi læ Luwə ə, maji kadi j'oo Luwə kadi in de ki to to yo ɔr'gi, ki yo nar'gi ki de'gi lenyi'de, eke yo mbal'gi ki de'gi toli'de ki gosi ki dɔ'de'ti kin be el. ³⁰ Luwə inyə go nya ki de'gi rai kete ki go lo gər'ə'ti el, dəkagilo'ti ki gəri el bay kin kɔ, nan ki ngosine kin, Luwə iləmbər kadi de'gi pəti, ki lo'gi pəti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kɔ. ³¹ Tado ɔr ndo kare ində non kadi to a gangi'n ta dɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti ki row ki dana. A gangi ta kin ki row lə de kare ki mbət'ə tado kulə kin, in toj'ɔ ki taga adi de'gi pəti gəri'ə ki row kində taa dann njekoy'gi'ti.»

³² Loki Pol elta kində taa lo koy'ti, ə ɔsi mbi'de'ti ningə, nje ki madi'gi uwəi'ə kogi, ə nje ki nungi eli eyina: «J'a j'oo ta lə'i kin ndo ki rangi'ti.»

³³ In be ə, Pol te'n dann'de'ti, aw. ³⁴ Nan be kaa, ki madi'gi dann'de'ti nanyinan go Pol'ti, uni me'de adi Jeju Kirisiti. Dann'de'ti kin, Denisi ki in ki kare dann njegangita'gi'ti in se'de non, taa dene ki bari'ə nan Damarisi ki ndəgi de'gi ki rangi kaa in se'de non tɔ.

18

Pol me be'ti ki Korenti

¹ Loki Pol in Atenn'ti ningə, aw Korenti'ti. ² Lo kin'ti non, ingə Juwipi kare ki tɔ'a nan Akilasi, ki ginn'ə in Pon'ti, in Itali'ti ki ne'ne Pirusil rei ngosine bay. Rei tado nje konbe kibo ki Rɔm'ti ki tɔ'a nan Kilodi un ndu'ne kadi Juwipi'gi pəti tei Rɔm'ti kɔ. Pol aw ingə Akilasi'gi non, ³ ningə toki kulə ki kadi rai ingəi nya in kulə ki kareba, adi in kulə koji ku ra kəy, Pol isi se'de, adi rai kulə kin nan'ti. ⁴ Ndo kɔrkon'gi pəti, Pol un ta, el me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. El ki kujə ki sangi kadi Juwipi'gi ki Gireki taai to ta ki rɔta'ti.

⁵ Nan loki Silasi ki Timote in Maseduwann'ti rei ingəi'ə*, Pol un dəkagilo lə'ne pəti tado k'elta læ Luwə. Toji Juwipi'gi kadi gəri toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. ⁶ Nan Juwipi'gi tanyi'ə rɔ, taji'ə, adi Pol jəngi bu ku lə'ne ta de'ti, ə el'de ene: «Ta mosi'se in dɔ'se'ti! M'ar njay. Ningə ki ngosine kin, de'gi ki in Juwipi'gi el ə m'a m'aw ki rɔ'de'ti nga.» ⁷ Be ə, Pol in non, aw be læ Titusi Jusitisi, ki in de kare ki nje kɔsikurə Luwə, ki kəy li'ə ndunə nan ki kəykawnan læ Juwipi'gi. ⁸ Kirisipusi, ki in njekundo

* 17:25 17.25 24-25, 7.48; 1Ngar'gi 8.27; Ejay 42.5 * 18:5 18.5 17.15

kəykawnan læ Juwipi'gi in ki de'gi ki me kəy'ti lə'ne ba pəti, uni me'de adi Burəbe. Taa de'gi ki Korenti ngayn, ki oyi ta læ Pol kaa uni me'de to, adi rai'de batəm.

⁹ Ndo kare kondə, Burəbe el Pol ta me nii'ti ene: «Bol el, elta ki nonyi'ti, um uti ta'i el. ¹⁰ Tado m'in sə'i nan'ti, de madi kare ki a ulə ji'ne kadi ɔdi toki majel goto. De'gi ki in de'gi lə'm in ngayn me bebo'ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi'n Korenti'ti bal kare ki nanyi mehen, ndo'n de'gi ta læ Luwə.

Pol ra non Galiyon'ti

¹² Dəkagilo'ti ki Galiyon in'n nje konbe ki Akay'ti, Juwipi'gi doi ta nan'ti do Pol'ti, adi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti, ¹³ eyina: «De kam isi aw ki de'gi kadi ɔsi do'de nanga non Luwə'ti, kigo ndukun'ti el.» ¹⁴ Pol ra kadi to n'el ta ningə, Galiyon un ta ta'ne'ti kete el Juwipi'gi ene: «Kin ə re in ta læ nya to, eke ta læ majel madi ki ngan ngayn ə to be ə, re m'a m'oo ta lə'se, in Juwipi'gi. ¹⁵ Nan toki in ta ki manjinan'ti ki ɔjido ta'gi, ki togi ki ndukun'gi lə'se ki sow do'se kin ə, rai dann'se'ti non. M'in m'a m'gangi ta ki be kin el.» ¹⁶ Ningə tuwə'de lo gangi ta'ti kə. ¹⁷ Ə low'ə'ti non, de'gi pəti uwəi Sositenn ki in njekundo kəykawnan læ Juwipi'gi, tindəi'ə lo gangi ta'ti non, nan usi Galiyon nya kare do'de'ti el.

Pol təl aw Antiyosi'ti

¹⁸ Pol təl isi Korenti'ti non dəkagilo asi ta'ti bay. Ningə go'ti, inyə ngannkon'gi, ə un tokibo kaw ki Siri'ti, nan'ti ki Pirisil ki Akilasi. Pol adi ngisəi do'a Sankire'ti, tado un mindi'ne adi Luwə†. ¹⁹ Awi tei Epeji, Pol inyə Pirisil ki Akilasi ə aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, manjinan ta'ti se'de. ²⁰ Juwipi'gi kin dəji Pol kadi isi se'de ndo'gi nden bay, nan Pol ndigi el. ²¹ Ningə loki ɔti isi aw el'de ene: «Ndo ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m'a m'təl to m're ro'se'ti bay,» ningə inyə'de Epeji'ti ə in me tokibo'ti ə aw. ²² Ningə un to Epeji'ti, aw Sejure'ti. Lo ki te Sejure'ti, aw uwə ji Njekawnan'gi, ə un row aw Antiyosi'ti. ²³ Pol ra ndo'gi non nden, ə təl ilə do'ne gogi. Aw te Galasi'ti ki Piriji'ti, adi togi njendo'gi pəti.

Apolosi me be'ti ki Epeji ki me be'ti ki Korenti

²⁴ Juwipi kare ki to'a nan Apolosi, ki in de ki ginn'ə in Alegijandiri'ti re Epeji'ti. In de ki bal ta to ta'a'ti, taa gər ta læ Luwə maji to. ²⁵ Ndoi'ə row ta læ Burəbe, adi iləmbər ta læ Jeju ki ronel ki ngayn, ndo de'gi nya ki do Jeju'ti ki gorow'ə'ti. Nan k'in ə, gər batəm læ Jan par. ²⁶ Ilə ro'ne, elta læ Luwə kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki me ki tinyi kati. Nan loki Pirisil ki Akilasi oyi'ə lo kelta'ti, bari'ə ro'de'ti, ɔji'ə gorow læ Luwə ar njay, adi'ə gər. ²⁷ Go'ti, ndigi kaw Akay'ti, ə ngannkon'je'gi ndigi do'ti si'ə, adi rai makitu adi njendo'gi ki Akay'ti kadi uwəi'ə ro'de maji. Loki aw te Akay'ti, kigo memaji'ti læ Luwə, ra ki nje ki uni me'de adi Luwə ngayn. ²⁸ Tado dum do Juwipi'gi ki togi ta lə'ne, taga wangi takum de'gi'ti. Toji, ki ta læ Luwə ji'ne'ti, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

19

Pol in me be'ti ki Epeji

¹ Dəkagilo'ti ki Apolosi in'n Korenti'ti, Pol ində donangi ki mbal'gi in'ti ki donangi Aji'ti gangi, ə re te Epeji'ti. Ingə njendo'gi læ Jeju ki nan'gi'ti non. Adi dəji'de ene: ² «Loki uni me'se adi Jeju kin, ingəi Ndil Luwə wa?» Ə təli iləi'ə'ti eyina: «Jagi, k'oo ka j'oo kete kadi Ndil Luwə in non el.» ³ Pol

† 18:18 18.18 Kər Isirayel'gi 6.5-18

tøl dæjji'de ðay ene: «Batøm ki bann æ ingøi wa?» Eli eyina: «J'ingø batøm læ Jan Batisi.» ⁴ Be æ, Pol el'de ene: «Oyo, Jan ra batøm Isirayel'gi kadi tōri ndu'de dō majel'gi'ti læ'de. Æ tøl el'de ðay kadi to uni me'de adi de ki a re go'ne'ti non, adi de'æ kin in Jeju*.» ⁵ Loki oyi ta'gi kin ningø, adi rai'de batøm me tō Burøbe Jeju'ti. ⁶ Be æ, Pol indø jji'ne dō'de'ti, æ Ndil Luwø risi dō'de'ti. Ningø tumginn kadi elita ki ndonnta'gi ki dangi dangi num, ta elita ki ta Luwø'ti num tō. ⁷ Dingøm'gi pøti ki rai lo nya'gi'ti kin asi dōgi gidø in joo. ⁸ Go'ti, asi nanyi mutø go nan'ti, Pol te æ aw køykawnan'ti læ Juwipi'gi, el'de ta ki me ki tinyi kati kibo. Ilømbør konbe læ Luwø, sangi uwø'de ki ta, kadi oyi to ta ki rōta'ti kadi tai ta kin tō. ⁹ Nan Juwipi'gi ki nan'gi dann'de'ti me'de ngan, adi mbeti kadi uni me'de. Elita kidi nyando læ Pol ki oji gorow ta læ Burøbe kin takum bulø de'gi'ti. Be æ, Pol inyø'de æ oti aw ki njendo'gi me køy ndo nya'ti læ de ki tō'a nan Tiranusi. Ningø ki ndø'gi kare kare pøti, ndø'de nya. ¹⁰ Nyando kin, Pol ra kul'ø asi ðal joo. Be æ, ra adi Juwipi ki de'gi ki in Juwipi'gi el ki isi dōnangi Aji'ti, oyi ta læ Burøbe. ¹¹ Luwø ra nyakōji'gi ki øti ðol ki takul Pol. ¹² Adi, de'gi oyi ta ku'gi ki kare ki ta ku ki jji'æ odi, awi odi njemonyi'gi adi ingøi lapiya num, ndil'gi ki majel kaa anyinan kō num tō.

¹³ Juwipi'gi ki nan'gi ki nje njiyø kigo ðe'gi, kadi n'tuwøi ndil'gi ki majel, ingi kaa gei kadi n'ðari tō Burøbe Jeju dō de'gi'ti ki in ginn tōgi'ti læ ndil'gi ki majel tō. Adi eli eyina: «Me tō Jeju'ti ki Pol isi ilømbør ta li'ø, m'dæjji'se kadi tei kō.» ¹⁴ De'gi ki njera nya be kakin, in siri. In ngann'gi læ Juwipi kare ki tō'a nan Seba ki in kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi. ¹⁵ Ndil ki majel tøl ilø'de'ti ene: «M'gør Jeju, taa m'gør de ki in Pol tō, nan ingi, in nan'gi wa?» ¹⁶ Lo kin'ti, de ki ndil ki majel sii me'ø'ti kakin indø ur dō'de'ti uwø'de tōsōsō. Ningø indø'de kindø ki de oo go madi'ne el, adi tei me køy'ti ki kanyi ki rō'de kare, ki ku ki gangi rō'de'ti bati bati ki mosi. ¹⁷ De'gi pøti ki ðebo Epeji'ti, ki Juwipi'gi nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el, gøri go nya ki ra nya kin maji. Ingi pøti ðol ra'de, adi øsikurø Burøbe Jeju. ¹⁸ De'gi ngayn ki in njekunme'gi rei tōrindu'de, æ eli kulø ra'de'gi ki majel ki taga non de'gi'ti. ¹⁹ Nje ki nan'gi ngayn dann njera mboli'gi'ti, rei ki makitu ra mboli'gi læ'de, kawu ki dōnan'ti æ uløi por takum de'gi'ti. Ndogi se'de makitu'gi læ'de kin asi silø dør dō mi†. ²⁰ In be æ, ki takul tōgi læ Burøbe, ta læ Luwø sanan ki lo'gi'ti ki kete kete ki tōgi'ne tō. ²¹ Go nya'gi'ti kin, Ndil Luwø øsi Pol adi un ndu'ne kadi n'aw ðebo Jerujalem'ti. Dō row kaw'a'ti, indø dōnangi Maseduwann ki Akay gangi. Ningø Pol el ene: «Re m'aw m'te ðebo Jerujalem'ti æ, maji kadi m'aw m'oo dōnangi Røm tō.» ²² Pol ulø ki njera si'ø kulø'gi joo, Timote ingi ki Erasi adi'de awi dōnangi Maseduwann'ti. Ningø inbe, isi dōnangi Aji'ti ba njaba ðay.

Nya ki ra nya Epeji'ti

²³ Dōkagilo'ø'ti kin, ta kasi nan el kibo ngayn in dō row ta'ti læ Burøbe me ðe'ti ki Epeji. ²⁴ De kare ki tō'a nan Demetriyusi, in kōdi ki njera ningø kasi'gi. In njera ngann køy yo ki dene ki a ðari'ø nan Artemisi. Kulø kin ra adi in soti ki njekulø'gi li'ø ngayn. ²⁵ Be æ, Demetriyusi kaw kōdi'gi ki de'gi pøti ki isi ki dō'de taa ki takul kulø kin nan'ti, æ el'de ene: «Madi'm'gi, in gøri kadi in ki takul kulø kin æ, j'isi j'ingøi nya maji. ²⁶ Ingi oyi ki kum'se taa ki mbi'se tō, kadi in Epeji'ti ne par el, nan dōnangi Aji'ti ba pøti, æ dingøm ki tō'a nan Pol kam tøl dō bulø de'gi basi. In el'de ene: «Kagi yo'gi ki de'gi rai ki jji'de in Luwø el.» ²⁷ In kulø'gi ki j'isi rai kin par æ de'gi a

* 19:4 19.4 Mat 3.11; Mrk 1.4,7-8 † 19:19 19.19 Mrk 6.37

oyi to nya ki kare el, nan kəy læ luwə ki dene kibo ki in Artemisi kin kaa, de'gi a oyi'ə nya madi'ti el tɔ. Lo kadi de'gi a eli eyina: "Artemisi in yo ki dene ki bo," goto. Artemisi ki de'gi ki dɔnangi Aji'ti ki ndəgi dɔnangi ba pəti ɔsikurə kin.»²⁸ Loki kɔdi'gi oyi ta'gi kin ningə, wongi ra'de ngayn, adi tunginn kadi elita ki ndu'de ki boi eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.»²⁹ Kalangi ba go'ti ningə, lo singə səkitə ki ta tat'a ba me bebo'ti. De'gi ndəri Gayusi in ki Arisitarki, de'gi ki Maseduwann'ti, ki in madi mbah læ Pol kum'de'ti, ə ngodi tɔl'de ki tambalo'ti.³⁰ Pol ndigi kadi n'tɔji rɔ'ne bulə de'gi, nan njendo'gi ɔgi'ə.³¹ Ningə basa madi Pol madi ki in de kibo ki dɔnangi Aji'ti, uləi kulə rɔ'a'ti, eli'ə kadi aw tambalo'ti el.³² Tambalo'ti, nya ki to ar njay dɔ de'gi'ti goto: Ta'gi ki isi te ta de'gi'ti in ta'gi ki dangi dangi. Ningə de'gi ngayn dann madi'de'gi'ti gəri ginn nya ki kawinan el.³³ De'gi ki nan'gi dann bulə de'gi'ti ɔri ginn nya ki ra nya kin adi Alegijandir ki Juwipi'gi indəi'ə to njekundo'de kin ad'a oo. Alegijandir ulə j'i'ne taa, dəji'n de'gi kadi rai keke, tado ge k'elta, ɔrta dɔ'de'ti.³⁴ Loki gəri'ə kadi in Juwipi ningə, ingi pəti uləi bilə ki ndu'de kibo asi ngirə kadi joo ge be eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.»³⁵ Ta tɔlta'a'ti ningə, njendo ndukun ki me bebo'ti, re ra adi lo to jijiji, bay taa el'de ene: «In de'gi ki Epeji'ti, nan ə gər kadi be ki Epeji'ti, in njengəm kəy læ Artemisi ki in yo ki dene ki in kibo kin el ə, eke nan ə gər kadi in nje ngəm mbal ki in banakum'ə ki in dɔran'ti osi el wa?»³⁶ In kin in nya ki dum manji. Maji kadi uwəi hangal'se indəi nanga, ə in mərita ta rai nya.³⁷ Ingi ə ɔri de'gi kam rei se'de ne, nga, nya madi ki majel ki rai ɔsi takəy kin goto, taa elita ki mal dɔ luwə'ti læ'je ki dene Artemisi el tɔ.³⁸ Re Demetriyusi in ki de'gi ki nje ra kulə'gi læ'ne, rai ta ki de madi ningə, ndɔ gangi ta'gi to'i non, ə maji kadi awi oyi njegangi ta'gi.³⁹ Re nya madi ki rangi to non kadi dəji ə, ndɔ ki kadi nje kində manji ta'gi kin ki gorow'ə'ti to non.⁴⁰ Nya'gi ki rai nya bone kin, asi kadi de'gi iləi ta dɔ'je'ti to nje k'aldɔ ndu'gi, tado ta madi ki j'a j'eli ə j'a j'ori ta dɔ'je'ti, ki ɔji go kawnan læ de'gi ki bone kin goto. Be ə, go ta'gi'ti ki njendo ndukun el, tuwə de'gi adi sananyinan.

20

Pol aw dɔnangi Maseduwann'ti

¹ Loki wongi læ de'gi yokiro ningə, Pol ulə bar njendo'gi, ulə dingəm me'de'ti bay ta ra'de lapiya ə ɔti aw Maseduwann'ti.² Pol ingə dɔkagilo'gi ngayn ulə'n dingəm me njekunme'gi'ti loki isi ində dɔnangi kakin gangi. Ningə gangi ki kete non aw Giresi'ti.³ Pol isi'ti non nanyi mutə. Dɔkagilo'ti ki kadi un tokibo kaw ki dɔnangi Siri'ti ningə, gər kadi Juwipi'gi uləi ta'de nanga kadi n'rai si'ə nya ki majel. Be ə, təl un row ki Maseduwann'ti.⁴ Mbunə de'gi'ti ki dani'ə a ingə Sopater ki ngonn læ Pirusi ki Bere'ti num, Arisitarki in ki Segondusi ki in de'gi ki Tesaloniki'ti num, Gayusi ki Dərbi'ti num, Timote num, taa Tisiki num in ki Tiropim ki in de'gi ki dɔnangi Aji'ti num tɔ.⁵ De'gi kin ɔti kete non'je'ti, awi nginəi'je Tirowasi'ti.⁶ J'in ə, go ndɔ'gi'ti læ mapa ki ra ki hum ɔd'ɔ el, ə j'al me to'ti me be'ti ki Pilipi j'isi j'aw. J'aw, ji ra ndɔ mi row'ə, ə j'aw j'ingə madi'je'gi Tirowasi'ti, ji ra ndɔ siri.

Pol me be'ti ki Tirowasi

⁷ Ndɔ Dɔmasi, ji kawnan tado kusɔ mapa, Pol a aw lo ti'ti, adi elta ki njendo'gi. Be ə, elta ratata dann lo dɔ'a'ti.⁸ Ji kawnan me kəy'ti ki in dɔ mad'a'ti taa. Ningə me kəy'ti kakin, lambi'gi ngayn in səm'ti non.⁹ Loki Pol isi elta adi ngal, Basa kare ki tɔ'a nan Etikusi isi penetir'ti, to bi kanum,

adi bi un'ə, in kəy'ti ki nja mutə dō mad'a'ti, te osi. Loki de'gi eyina n'uni'ə ə, basa oy. ¹⁰ Pol ur nanga, dow rō'ne dō'a'ti ə un'ə ji'ne'ti ə el'de ene: «Adi me'se gangi mann el nan to kum bay!» ¹¹ Go'ti, Pol təl ala taa gogi, gangi mapa sō. Un ta ki ta'ne'ti gogi biti taginnlo'ti, ə ɔti aw. ¹² Nga ningə, de'gi ɔri basa awi si'ə bə kumngayira, adi de'gi pəti me'de osi nanga.

Pol in Tirowasi'ti aw Mile

¹³ J'in j'aw kete ki to me be'ti ki Asosi. Me be'ti kin ə, j'a j'uni Pol nan'ti se'je. Tado kigo kōjitara'ti li'ə, ge kadi n'un row ki nja'ne. ¹⁴ Loki re ingə'je Asosi'ti, j'uni'ə me tokibo'ti nan'ti se'je ə j'awi Mitilene'ti. ¹⁵ Lo ti go'ti ningə, j'ɔti non me tokibo'ti ka bay, ji re ji te ta lo'ti ki Kiyō. Ndo ki go'ti ningə, ji te Samosi. Ndo ki nja sō bay ta ji te Mile'ti. ¹⁶ Pol ndigī kadi n'ra lo kati Epeji'ti el nan pa nya ta dōkagilo dər dō'ne'ti dōnangi Aji'ti. Ge kadi n'aw kalangi kadi re to'n bann inbē kaa, ndo Pantəkoti osi dō'ne'ti Jerujalem.

Pol elta ngatōgi'gi me be'ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol in me be'ti ki Mile ə, ulə bar ngatōgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti. ¹⁸ Loki rei tei rō'a'ti ningə, el'de ene: «In gəri row panjiyō'm dōkagilo'gi pəti ki m'in'n sese nan'ti, tunginn'ə dō ndo ki dōkete'ti ki m're'n dōnangi Aji'ti. ¹⁹ M'ra kuləbər læ Burəbē ki dō ki səl ləm ləm, me mann non'ti ki me nya nan'gi'ti ki m'ingə ki row'gi ki dangi dangi ki gorow kulə ta nanga ki in rō Juwipi'gi'ti ki madi. ²⁰ Gəri bəti, m'iyə'se dō nya madi kare el. M'ilə'se mbər Poyta ki maji ta m'ndo'se nya'gi pəti ki a ra sese maji tō, taga dann bulə de'gi'ti num, me kəy'gi'ti num tō. ²¹ M'iləmbər m'bar'n Juwipi'gi num, Gireki'gi num kadi təli rō'de go Luwə'ti ə inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kin kō, taa kadi uni me'de adi Burəbē lə'je Jeju Kirisiti tō. ²² Ki ngəsine kin, Ndil Luwə ində dō'm'ti, adi m'nji m'aw Jerujalem'ti ki kanji kadi m'gər nya ki a ra'm nu. ²³ Nya ki m'gər, me bebo'gi'ti kare kare ki m'te'ti Ndil Luwə el'm ta adi m'gər toki dangay'gi ki kon'gi isi nginəi m'in non. ²⁴ Ki ɔjido'm, kisikidōtaa lə'm in nya madi takum'ti el. Nya ge lə'm in kadi m'aw ratata m'tolta ngodi lə'm, ə kadi m'ra kuləbər ki m'ingə ji Burəbē Jeju'ti kin maji. Adi in kulə kiləmbər Poyta ki maji ki ɔjido memaji læ Luwə. ²⁵ Ningə ngəsine, m'gər kadi ingi pəti ki m'njiyə dann'se'ti ə m'ilə'se mbər Poyta ki maji ki ɔjido konbē læ Luwə kin, de kare kaa a oo'm el ratata nga. ²⁶ In bə ə, m'elta lə'm taga ar njay bōne, ta mosi'se pəti goto dō'm'ti. ²⁷ Tado kōjitara'gi læ Luwə pəti, m'iləmbər dō'ti madi oyi. Nya ki m'iyə dō'a rō'se'ti goto. ²⁸ Indəi kumkədi dō rō'se'ti inbē'gi, taa dō nyakul'gi'ti ki in Njekawnan ki Ndil Luwə adi'se kadi ngəmi'de kin tō. Maji kadi indəi kum'se go Njekawnan'gi'ti læ Luwə ki ndogi'de ki mosi'ne, to njekul nyakul'gi ki maji. ²⁹ M'gər kadi loki m'a m'goto dann'se'ti, de'gi madi ki a toi to jagum'gi ki nje mendul, a rei uri dann'se'ti ə a rai Njekawnan'gi majel. ³⁰ Ningə mbunə'se'ti inbē'gi kaa, de'gi madi a təli nje rugi ta ki rōta'ti kadi təli nje kawnan madi'gi njendo'gi'ti lə'de. ³¹ Maji kadi sii dō nja'se'ti, adi me'se olo dō'ti, toki me bal'ti ki mutə ki m'ra dann'se'ti, kondō'ti ki kada, kare kare pəti, m'inyə ta kulə dingəm me'se'ti el, ki mann non ki kum'ti. ³² Ningə ngəsine, m'ulə'se ji Luwə'ti, taa m'ndəji'se ki ta li'ə kigo memaji'ti li'ə tō. Ta kin aw ki tōgi kadi adi tōgi me kunme'ti, taa Luwə a adi'se nya maji'gi pəti ki isi ngəm tado læ de'gi pəti ki ində'de ta dangi. ³³ Lo ki m'in dann'se'ti, m'ra kumnda nar, eke ɔr eke ku læ de madi dann'se'ti el. ³⁴ Inbē'gi gəri bəti, kadi ki ɔjido kisikidōtaa lə'm, eke yan madikulə'm'gi, m'ra kulə ki j'im

m'inbe. ³⁵ M'oji'se ki lo'gi pæti, eke ki dökagilo'gi pæti kadi rai kulø be kadi indøi kum'se go nje yai'gi'ti. Ningø maji kadi me'se olo dō ta'ti ki Burøbe Jeju inbe el ki ta'ne ene: "Majikur in ngayn dō de'ti ki adi utø de ki isi taa."» ³⁶ Go ta'gi'ti ki Pol el kin ningø, òsi mækøsi'ne nanga, ø elta ki Luwø nan'ti se'de pæti. ³⁷ Ningø go'ti, ingi pæti, ßuki nan ki non'ti, ø òsi mindi Pol'ti uwøi'ø, ø orei'ø ki rō'de'ti. ³⁸ Ta li'ø ki el'de ene: «A oyi kum gogi el,» kin ør tōgi'de ngayn. Ningø dani'ø biti awi si'ø ta to'ti.

21

Kaw Pol ki Jerujalem'ti

¹ Go k'inyø nan'ti ki ngatōgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti, j'al me to'ti, ø j'aw njururu dō dor'ti ki tō'a nan Bulø de'gi. Lo ti go'ti ningø, ji te me ßebo'ti ki Rodi. J'oti Rodi'ti ø j'aw ßebo'ti ki Patara. ² J'ingø tokibo isi aw Penesi'ti adi j'al me'ti j'aw si'ø. ³ Loki j'oo dō dor Sipir ki kum'je be ningø, j'inyø ki holo be ø j'ør taa ki dōnangi Siri'ti. J'awi j'ur nanga Tir. Lo kin'ti non ki a òri nya'gi ki me to'ti nanga. ⁴ J'ingø njendo'gi me ße'ti kakin non, adi j'isi se'de asi ndō siri. Njendo'gi kakin, Ndil Luwø òsi'de adi eli Pol kadi aw Jerujalem'ti el. ⁵ Nan loki dökagilo læ'je asi ningø, j'indø taa, j'un tarow læ'je. Njendo'gi pæti, ki ne'de'gi ki ngann'de'gi dani'je biti tei se'je gidi ßebo'ti. Low'ø'ti non, j'òsi mækøsi'je nanga ta ba'ti, j'elta ki Luwø. ⁶ Go'ti, loki j'el nan ta'gi ki dōboy'ti ki kadi j'inyø'n nan, ø j'ala me to'ti ø ingi tæli ki ße'gi læ'de tō. ⁷ J'indø nganggi kaw mbah læ'je ki tokibo, loki j'in Tir'ti ji re ji te Tolemaysi'ti. Me ßebo'ti kin non, j'uwø ji ngannkon'je'gi, ø j'isi se'de ndō kare. ⁸ Lo ti dō'ti ningø, ji re ji te Sejare'ti. J'aw me køy'ti læ Pilipi ki in nje kilømbør Poyta ki maji, ki in mbunø de'gi'ti ki siri ki nje kindø kum'de go nya maji'gi'ti læ Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti*. J'isi rō'a'ti non. ⁹ Me køy'ti li'ø, ngann dene'gi sō ki gøri dingø el ßay, ki in njekelta ki ta Luwø'ti sii søm'ti non. ¹⁰ J'isi me køy'ti læ Pilipi kakin ji ra ndō ngayn nga a kadi njekeltakita Luwø'ti ki tō'a nan Agabusi in Jude'ti re ingø'je non†. ¹¹ Njekeltakita Luwø'ti kakin un ndar dō ßødi læ Pol dō'n ji'ne'gi ki nja'ne'gi, ningø el ene: «Ndil Luwø ene, me ßebo'ti ki Jerujalem, Juwipi'gi a dōi'ø to ndar dō ßødi kin be. Ningø a iløi'ø ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.» ¹² Loki j'oo ta kin ningø j'in ki ngannkon'je'gi ki Sejare'ti j'uwø nja Pol, ji døj'ø kadi aw Jerujalem'ti el. ¹³ Nan Pol ilø'je'ti ene: «Ononyi'se kadi nonyi adi me'm ganggi mann. M'in Pol m'in ndøkba kadi de'gi dōi m'in par el, nan re øjido koy kaa, m'in ndøkba kadi m'oy tado tō Burøbe Jeju Jerujalem'ti.» ¹⁴ Loki j'oo kadi Pol tøl rō'ne go ta'gi'ti ki j'el'ø el, j'in kaa ji tøl ji ta kon tō, ø ji tøl ji døj'i kadi Luwø ra ndigi læ'ne par. ¹⁵ Go ndō'gi'ti ki ji ra dōnangi Sejare'ti, ji ra go rō'je ø j'oti j'aw Jerujalem'ti. ¹⁶ Njendo'gi ki madi ki Sejare'ti awi se'je nan'ti Jerujalem'ti. Loki ji te Jerujalem'ti ningø dani'je me køy'ti ki de madi ki tō'a nan Minason, adi j'isi'ti. In de ki Sipir'ti. In ki kare mbunø njendo'gi'ti ki døkete. ¹⁷ Loki ji re ji te Jerujalem'ti, ngannkon'gi uwøi'je rō'de'ti ki rønøel ki øti ßol. ¹⁸ Lo ti dō'ti, Pol aw se'je me køy'ti læ Jaki. Lo kin'ti ø, j'ingø ngatōgi'gi læ njekawnan'gi pæti, søm'ti non. ¹⁹ Go kuwø ji'ti ki Pol uwø ji'de ningø, ør'de poy nya'gi ki Luwø ra tado ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, ki takul kulø li'ø kin, bere bere adi'de oyi. ²⁰ Go nya'gi'ti ki Pol ør'de poy'ø kin ningø, uløi tōji dō Luwø'ti, ø eli Pol eyina: «Ngonnkon'je, indø kum'i oo, Juwipi'gi dør banyi banyi ø uni me'de adi Jeju, nan pæti uwøi go ndukun læ Moji ngan. ²¹ Ningø ki ngøsine

* 21:8 21.8 6.5, 8.5 † 21:10 21.10 11.28

kin oyi ta do'i'ti toki isi ndo Juwipi'gi pæti ki sii to mbah'gi donangi'gi'ti ki rangi kadi inyæi go ndukun'gi læ Moji ko num, el'de kadi ujæi mæti ngann de'gi el num, taa nya jibælbæ'gi læ Juwipi'gi ka kadi uni go'æ el num to. ²² Adi ji mæ r do nya'ti kadi ji ra, tado a oyi poy'i kadi in re ka par am! ²³ Be æ, maji kadi ra nya'gi ki j'a j'eli kam. J'aw ki de'gi so mbunæ'je'ti ne ki uni mindi'de kadi n'indæi r do ta dangi tado læ Luwæ. ²⁴ Maji kadi or de'gi kin go'i'ti, æ ra se'de nyajibælbæ kar r do majel'ti, æ ugæ do'de kadi ngisæi do'de‡. Ningæ de'gi pæti a gæri kadi poy ta'gi pæti ki oyi ojidæ'i in ta'gi ki ngom. Tado inbæ ki do'i, tæl r do'i go ndukun'gi'ti læ Moji. ²⁵ Ki ojidæ de'gi ki in Juwipi'gi el ki uni me'de, ndukun'gi ki ji ndangi j'ulæn j'adi'de, in kadi so'i da ki ilæi kadikare'ti bari'n yo el num, kadi so'i mosi el num, da ki de mbir m'indæ el, æ kadi sangi nan kigo lo kaya'ti kaa, kadi goto dann'de'ti toŒ.» ²⁶ In be æ, lo ti go'ti ningæ, Pol aw ki de'gi ki so kakin, ar r do'ne se'de, ningæ go'ti ur nati Kæy'ti læ Luwæ, oji ndo ki ginn kar r do læ'de a gangi'n, æ kadi de ki ra dann'je'ti a re'n ki kadikare, kadi adi Luwæ.

De'gi uwæi Pol

²⁷ Loki nanyi ndækba kadi ginn ndo ki siri gangi, Juwipi'gi madi ki in donangi Aji'ti, oyi Pol Kæy'ti læ Luwæ kakin. Sulæi bulæ de'gi do'a'ti æ osi si'æ uwæi'æ, ²⁸ ningæ elita ki ndu'de ki bo eyina: «In de'gi ki Isirayel, rei osi ginn'je! De kam æ, in njendo de'gi ki lo'gi pæti kadi osi ta de'gi læ'je num, ndukun'gi læ'je num taa kæykawnan kin num to. Ningæ ki rangi bay, re ur ki de'gi ki ujæi mæti'de el nati Kæy'ti læ Luwæ kadi tæl'n lo ki ar njay kin, lo ki to njen'ti.» ²⁹ Elita kin be, tado kete oyi Tiropim, de ki bebo Epeji'ti si'æ me bebo Jerujalem'ti, adi mæri me'de'ti toki Pol re ur si'æ Kæy'ti læ Luwæ. ³⁰ De'gi rai njir donan'ti me bebo'ti ki Jerujalem'ti ba pæti. Ningæ de'gi tei ki lo njon njon isi rei bur bur. Rei uwæi Pol tei si'æ Kæy'ti læ Luwæ ki taga. Ningæ tanan'ti non uwæi takæy'gi uti. ³¹ De'gi sangi kadi n'toli Pol. Ningæ kete bay taa kadi toli'æ, poyta osi mbi ki boi'ti ki do njeræ'gi'ti ki Røm'ti kadi bebo Jerujalem ba pæti ra ki nja'ne taa. ³² Tanan'ti non par æ, indæi taa buki njeræ'gi kibo'gi ki do kuti njeræ'gi'ti ki bu, æ anyi ngodi ki r do bulæ de'gi'ti. Loki bulæ de'gi kakin oyi kibo ki do njeræ'gi'ti ki njeræ'gi ningæ, tai kon ta kindæ Pol'ti. ³³ Loki re te r do bulæ de'gi'ti, kibo ki do njeræ'gi'ti kakin oti ndækba ki r do Pol'ti, un ndu'ne adi uwæi'æ, æ adi do'i'æ ki kulæ gindi joo. Ningæ tæl dæji ta ene: «Nan in dingæm kam wa? Æ ri æ ra wa?» ³⁴ Ningæ ta ki yæti to dangi dangi dann bulæ de'gi'ti, ta læ'de un go nan el. Adi lo kadi kibo ki do njeræ'gi'ti kakin oo ta ki ræta'ti goto. Be æ un ndu'ne kadi ai ki Pol me ndogi bær'ti ki ngal, lo kisi njeræ'gi'ti ³⁵ Loki Pol re te rigi lo njiyæ'gi'ti kin ningæ, lowæ goto adi njeræ'gi uni'æ, tado bulæ de'gi bætiræi'æ ki wongi ngayn. ³⁶ Bulæ de'gi ki sii njiyæi go'æ'ti muki muki eli ki ndu'de ki boi eyina: «Kadi toli'æ!»

Pol elta ngannkon'ne Juwipi'gi

³⁷ Kete bay taa kadi njeræ'gi awi si'æ me ndogi bær'ti ki ngal ki lo kisi'de'ti, Pol dæji ta kibo ki do njeræ'gi'ti ene: «A adi'm tarow kadi m'a m'elta kare wa?» Kibo ki do njeræ'gi'ti kakin dæj'æ ene: «In gær kelta Gireki bæti wa? ³⁸ M'gær el adi m'æji m'ene in de ki Ejipiti ki ndæki me ndo'gi'ti ki gogi ne kin, sulæ de'gi adi rai wongi, æ or'de asi de'gi dær so ki nyakati'gi ji'de'ti, æ ur'n mu kin.» ³⁹ Æ Pol ene: «Jagi, m'in Juwipi ki bebo'ti ki Tarsi ki donangi Silisi'ti, m'in de ki me bebo'ti ki to'a bar, æ nja'i ba inyæ'm taa adi m'el de'gi ta.» ⁴⁰ Be æ, kibo ki do njeræ'gi'ti ad'a tarow. Pol indæ ra taa do

rigi lo njiyø'ti, buki ji'ne døji'n bulø de'gi kadi uri mbi'de. Loki lo to jijiji ningø, el'de ta ki ta Ebirø.

22

¹ Pol el ene: «Ngannkon'm'gi ki bai'gi, uri mbi'se maji kadi oyi ta ki m'aw to m'el'se ngosine kadi m'manji'n ta dō rō'm'ti kin.» ² Loki oyi kadi Pol el'de ta ki ta Ebirø ningø, tæli adi lo to jijiji inbe bay kadi n'oyi ta li'ø. ³ Be ø Pol el'de ene: «M'in Juwipi ki oji'm'in Tarsi'ti, ki dōnangi Silisi'ti. Nan oti'm'in Jerujalem'ti ne. Gamaliyel* ø in njendo'm ndukun læ kaw'je'gi kadi m'gær maji maji. Kete m'tingø bil tado læ Luwø toki rai ngosine kin be tō. ⁴ M'adi kon de'gi ki nje kun go nyando ki m'nji m'ndo kin kadi ki asi ta koy'de. M'uwø'de: dene'gi ki dingøm'gi, m'tō'de m'tilø'de dangay'ti. ⁵ Kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi ki ngatøgi'gi pøti asi kadi a manyinaji læ'm dō ta'ti kin. Inbe'gi ø m'taa makitu ji'de'ti kadi m'aw m'uwø'n ngannkon'gi ki Damasi'ti ki nje kun go nyando kin. M'uwø'de kadi m're se'de Jerujalem'ti ne m'bu'ki'de dangay'ti. ⁶ Loki m'in dō row'ti, m're ndøkba ki Damasi'ti, ningø ki kadi ki in ndøkba ki jam dō be ø, tanan'ti non par ø, kunji kibo ngayn in dōran'ti re unji gugø dō'm. ⁷ M'osi ki takum nanga, ningø m'oo ndu ta madi el'm ene: “Sol, Sol, tado ri ø isi adi'm kon be wa?” ⁸ Ø m'ilø'ti m'ene: “In nan ø Burøbe?” Ningø tøl el'm ene: “In m'in Jeju ki Najareti'ti ki isi ad'a kon.” ⁹ Nje ki in søm oyi kunji kakin maji, nan oyi ndu'de ki isi el'm ta el. ¹⁰ Lo kin'ti, m'døj'ø m'ene: “Burøbe, in ri ø kadi m'ra wa?” Nga a Burøbe el'm ene: “Indø taa aw Damasi'ti non, ø a eli'nu nya'gi pøti ki kadi ra.” ¹¹ Kunji ki øti bol ngayn kakin ra adi kum oo lo el, adi de'gi ki in søm ndøri m'in to ndør ø ai søm Damasi'ti. ¹² Ningø Damasi'ti, dingøm kare ki bari'ø nan Ananiyasi isi non. In de ki njera go ndukun'ti, adi Juwipi'gi pøti ki Damasi'ti ndigi ta li'ø ngayn. ¹³ In ø aw rō'm'ti el'm ene: “Ngonnkon'm Sol, kadi kum'i oo lo.” Ningø tanan'ti non par ø kum oo lo adi m'oo'ø. ¹⁴ Ningø el'm ene: “Luwø læ kaw'je'gi mbøti kete nu kadi in gær ndigi li'ø, ø kadi oo Nje ki ra dana, taa kadi oo ta ki ta'a'ti tō. ¹⁵ Tado a in nje mannaji li'ø dō nya'gi'ti ki oo ki kum'i num, oo ki mbi num, ki rō de'gi'ti pøti. ¹⁶ Ningø ki ngosine kin, nya ki nanyi kadi de ra goto nga. Ø indø taa, bar tō Luwø, ø ra'a batøm, adi majel'gi læ'i in ki togø kō.”»

Pol elta dō kulø'ti ki ingø

¹⁷ «Loki m'tøl m're Jerujalem'ti, m'nji m'el'ta ki Luwø me Køy'ti læ Luwø ningø, m'oo nya me ndil'ti. ¹⁸ M'oo Burøbe el'm ene: “In taa kalangi kadi te kō Jerujalem'ti, tado a taai naji læ'i ki a man dō'm'ti el.” ¹⁹ Lo kin'ti, m'el'ø m'ene: “Burøbe, de'gi kin gøri maji kadi in m'in ø kete m'in nje kaw ki lo køykawnan'ti læ Juwipi'gi, m'uwø nje ki uni me'de adi'nu, m'tindø de'gi m'tilø'de dangay'gi'ti. ²⁰ Taa loki ndøki isi tōli nje mannaji læ'i Etiyenn kin ka, m'in low'ø'ti non tō. Adi ndu'm in nan'ti ki nje tøl'ø'gi, m'inbe m'nji ta ku'gi'ti læ'de m'ngøm‡.” ²¹ Nan Burøbe el'm ene: “Aw, tado m'a m'uløi sanyi rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.”»

Pol el toki n'in de ki Røm'ti

²² Loki uri mbi'de oyi ta læ Pol biti tei dō ta'ti kin ø, uni ndu'de ki taa eli eyina: «De ki be kin in de ki kadi goto kō dōnangi'ti. In de ki kadi isi ki dō'ne taa el.» ²³ Uri køl ningø, tori ku'gi læ'de tiløi kō, ø kəri bu sananyi ki taa. ²⁴ Lo kin'ti, njekundō njero'gi un ndu'ne kadi awi ki Pol me ndogø

* 22:3 22.3 5.34 † 22:5 22.5 4-5, 8.3, 9.1-2 ‡ 22:20 22.20 7.58, 8.1

bør'ti ki ngal kadi dæji'ə ta ki ndøy kadi el nya ki ra nya ə adi de'gi isi ungi bilø dɔ'a'ti kin. ²⁵ Nan, loki dɔi Pol kadi indæi'ə ə, Pol el kibo læ njerɔ'gi kare ki ra non ene: «Adi ai ki tɔgi kadi indæi de ki Rɔm'ti ki ta kaa de gangi dɔ'a'ti el waſ?» ²⁶ Loki kibo læ njerɔ'gi oo ta kin ningə, aw el kibo ki dɔ'de'ti ene: «Ra nya ki aw to ra kin el, de kam in de ki Rɔm'ti.» ²⁷ Lo kin'ti, kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti re rɔ Pol'ti dæj'ə ene: «El'm adi m'oo, in de ki Rɔm'ti wa?» Ə Pol el'ə ene: «Oyo, m'in de ki Rɔm'ti.» ²⁸ Ə kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti el Pol ene: «M'in m'adi nar ngayn bay taa kadi m'təl'n de ki Rɔm'ti.» Nan Pol el'ə ene: «Yan'm m'in, oji m'in to koji.» ²⁹ Par ə, tanan'ti non, de'gi ki kete kadi indæi Pol, dæji'ə'n'ə ta kakin tɔri rɔ'de gogi. Kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti inbe kaa bøl ra'a tɔ, loki oo kadi Pol in de ki Rɔm'ti, ə n'adi dɔi'ə ki kulø gindi.

Pol ra non njeangita'gi'ti læ Juwipi'gi

³⁰ Kibo ki dɔ njerɔ'gi'ti sangi kadi n'gər nya inbe ki Juwipi'gi səki Pol kin ar njay. Be ə, lo ti dɔ'ti ningə, adi tuti Pol, ə adi ndu'ne kadi kibo'gi læ njeakawkulø'gi kadikare'gi ki njeangita'gi læ Juwipi'gi kawinan, ə aw ki Pol non'de'ti.

23

¹ Pol gon njeangita'gi læ Juwipi'gi ba, ə el'de ene: «Ngannkon'm'gi, me'm uwə'm ki ta nden el, dɔ ki ra'm'ti ki m'ra non Luwə'ti biti bone.» ² Ningə kibo læ njeakawkulø'gi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi adi ndu'ne de'gi ki rai kadi Pol'ti kadi indæi ta'a. ³ Ə Pol el'ə ene: «In in ə Luwə a indæi, in bər ki kɔy pon gidi'ti kadi nda kare. Si ne kadi gangi ta dɔ'm'ti kigo ndukun'ti, ningə təl aldɔ ndukun, adi ndu'i kadi indæi m'in bay.» ⁴ Nje ki rai kadi Pol'ti ndəkba eli'ə eyina: «Taji kibo læ njeakawkulø'gi kadikare'gi læ Luwə wa?» ⁵ Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in kibo læ njeakawkulø'gi kadikare'gi læ Luwə el. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: "A elta ki majel dɔ ngar'ti læ de'gi læ'i el*."» ⁶ Loki Pol gər kadi de'gi ki kawinan kin, nje ki nan'gi in Sadusi'gi, ə nje ki nungi in *Parisi'gi ningə, un ndu'ne ki taa dann njeangita'gi'ti ene: «Ngannkon'm'gi, m'in Parisi, nje koji'm in Parisi†. Ningə in tado kində ki m'ində me'm dɔ kində taa lo koy'ti læ njeakawkulø'gi kin ə rei səm lo gangi ta'ti.» ⁷ Loki Pol elta kin ə, ta ki manjinan'ti in dann Parisi'gi'ti ki Sadusi'gi, adi de'gi gangi nan. ⁸ Tado Sadusi'gi eli eyina de'gi a indæi taa lo koy'ti el, taa malayka'gi, ki ndil'gi kaa gotoi tɔ. Nan Parisi'gi eli toki nya'gi kin toi non‡. ⁹ Lo singə səkitə, ə njendangi ndukun'gi ki me kuti'ti læ Parisi'gi indæi taa elita ki tɔgi'de eli eyina: «J'in j'oo nya madi kare ki majel rɔ dingəm'ti kin el. Dɔmaji ə in ndil eke malayka inbe ə el'ə ta.» ¹⁰ Loki takasinan el aw ki kete kete, kibo læ njerɔ'gi bøl kadi de'gi kin in uwəi Pol. Be ə, un ndu'ne adi njerɔ'gi kadi rei ɔri Pol awi si'ə me ndogi bər'ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondɔ go'ti ə, Burəbe te bus rɔ Pol'ti el'ə ene: «Uwə tɔgi ba. Toki mannaji læm Jerujalem'ti, maji kadi mannaji kin Rɔm'ti tɔ.»

De'gi dɔi ta nan'ti kadi n'toli Pol

¹² Loki lo ti, Juwipi'gi uni mindi'de kadi n'usɔi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli Pol binəm taa. ¹³ Nje ki dɔi ta nan'ti kin ali dɔ dɔɔ kare. ¹⁴ Ningə ai eli kibo'gi læ njeakawkulø'gi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi eyina: «J'un mindi'je ki ngan ngayn kadi j'usɔi nya el num, j'anyi

§ 22:25 22.25 16.37 * 23:5 23.5 Tekitaga 22.27 † 23:6 23.6 26.5; Plp 3.5 ‡ 23:8 23.8 Mat 22.23; Mrk 12.18; Luk 20.27

mann el num, biti kadi ji tøl Pol binøm taa.» ¹⁵ Ningø ki ngøsine kin, ingi kadi ndu'se in nan'ti ki njegangi ta'gi, ø kadi awi ingøi kibo læ njerø'gi, eli'ø toki gøi kadi re ki Pol non'se'ti kadi indøi manji ta li'ø maji maji oyi. Nga a, loki Pol a re ø, te rø'se'ti el ðay ø j'in j'a ji tøl'ø. ¹⁶ Ngonn læ konnann Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol'ti me ndogi bør'ti ki ngal el'ø. ¹⁷ Be ø, Pol ðar njekundo kuti njerø'gi ki ðu kare el'ø ene: «Aw ki ngonn kin rø kibo'ti læ njerø'gi. Aw ki ta kare non kadi el'ø.» ¹⁸ Njekundo njerø'gi ki ðu aw ki ngonn kakin rø kibo'ti ø el'ø ene: «Dangay ki ðari'ø Pol ø ðari'm, ene m're ki ngonn kin rø'i'ti, toki aw ki ta kare non kadi el'i.» ¹⁹ Kibo læ njerø'gi, uwø ngonn kakin ji'ne'ti, ør'ø aw si'ø dow kare, ø døj'ø ene: «Ta ri ø awi'n kadi el'm wa?» ²⁰ Ngonn kakin el'ø ene: «Juwipi'gi ðoi ta nan'ti kadi n'døji nu kadi in te ki Pol lo ti'ti, non njegangita'gi'ti læ'de, toki gei kadi n'indøi manji ta li'ø maji maji n'oyi. ²¹ Nan maji kadi oo ta læ'de el. Tado de'gi ki tei ðo sò kare a toi row'ø kadi uwøi'ø. Uni ndu'de ki ngan ngayn be kadi n'usøi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'tøli'ø ø binøm taa. Ki ngøsine kin, sii ðo nja'de'ti, isi nginøi ndu par.» ²² Kibo læ njerø'gi, ilø ndu'ne adi ngonn ki basa kakin kadi elta kin kete adi de ki rangi oo el, ø inyø adi aw. ²³ Go'ti, kibo læ njerø'gi, ðar njekundo njerø'gi ki ðu in joo el'de ene: «Øsi nja njerø'gi ðu joo nan'ti, nje kal sindø'gi ðo siri, ø nje ki nungi'gi ðu joo tø. Ningø sii ðo nja'se'ti kadi ki ðojoo gidø in kare ø, uni tarow ki kaw ki Sejare'ti. ²⁴ Indøi ðo sindø'gi nan'ti uni Pol tø. Ø kadi awi tei si'ø rø nje konbe'ti Pelisi, ki kanji kadi nya madi ra'a.» ²⁵ Kibo læ njerø'gi ndangi makitu kin be adi nje konbe ene: ²⁶ «M'in Kilodi Lisiyasi ø m'ndangi makitu kin m'ad'i kibo læ'm, nje konbe Pelisi. Nya ki ðokete, m'uwø ji'i! ²⁷ Ningø dingøm kin, Juwipi'gi uwøi'ø kadi re a toli'ø, ø loki m'oo kadi in de ki Røm'ti, m'aw ki njerø'gi m'taa'ø'n ji'de'ti. ²⁸ M'sangi kadi m'gør nya inbe ki ra ø Juwipi'gi sèki'ø'n'ø, adi m'aw si'ø non njegangi ta'gi'ti læ'de in Juwipi'gi. ²⁹ Lo kin'ti ø, m'oo kadi sèki'ø øjido ndukun'gi læ'de, nan nya madi kare ki majel ki ra ki asi kadi de tøl'ø'n'ø eke uwø'n dangay'ti goto. ³⁰ Eli m'in kadi Juwipi'gi isi sangi row kadi n'tøli'ø, be ø, m'un'ø kalangi m'ulø si'ø m'ad'i. Ningø m'un ndu'm kadi awi sèki'ø rø'i'ti nu.» ³¹ Njerø'gi rai toki kibo læ'de øji'n'de, adi awi ki Pol kondø'ti ratata tei si'ø Antipatirisi'ti. ³² Lo ti ðø'ti, njerø'gi ki nje nja tøli gogi lo kisi'de'ti, ø inyøi nje sindø'gi adi awi ki Pol. ³³ Loki tei Sejare'ti, nje sindø'gi uni makitu læ nje konbe, ø øji'ø Pol tø. ³⁴ Nje konbe tudø makitu kakin, ø døjø Pol ke in de ki ðonangi'ti ki ra wa? Ningø oo kadi Pol in de ki Silisi'ti. ³⁵ Ø el Pol ene: «M'a m'oo ta ki ta'i'ti, ndø ki nje sèki'gi inbe a rei.» Ningø adi ndu'ne kadi ngømi Pol me køy ngar'ti læ Erodi.

24

Juwipi'gi indøi taa ðo Pol'ti

¹ Ndo mi go'ti, kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi ki ðari'ø nan Ananiyasi re Sejare'ti. De'gi ki dani'ø rei si'ø in ngatøgi'gi taa njenaji ðo de'gi'ti ki ðari'ø nan Tertulusi tø. Ananiyasi ki de'gi ki go'ø'ti kin awi sèki Pol rø nje konbe'ti ki ðonangi Sejare'ti*. ² Loki ðari Pol ø, Tertulusi ulø ngirø kindø ta ðø'a'ti non nje konbe'ti ene: ³ «In kibo, Pelisi, ki takul'i, ki takul gosi konbe læ'i, ki takul nya'gi ki tur ginn'de ki tado maji læ de'gi me be ø, j'isi'n ki lapiya. In kin in maji ki ji gør ki lo'gi pøti me nya'gi'ti pøti, ø j'isi rai oyo. ⁴ Ningø, kadi j'indøi kør'ti ngayn el, ji døjø kadi ur mbi, kigo me maji'ti læ'i kadi oo'n ðo ta ki j'a j'eli ta'gi kare ke joo. ⁵ J'oo

* 24:1 24.1 23.24

kadi dingəm kam in nje tuji ße. Re ki ganginan dann Juwipi'gi'ti ki lo'gi pəti dɔnangi'ti ne. In njekundo kuti læ de'gi ki Najareti'ti†. ⁶ Aw biti kadi n'təl ki *Kəy læ Luwə lo ki to njen'ti, ə j'uwə. [⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta dɔ'a'ti kigo ndukun'ti læ'je, nan njekundo njerɔ'gi ki bari'ə nan Lisiyasi, re ində tɔgi ta'ə'n'ə ji'je'ti. ⁸ Ningə un ndu'ne kadi nje kində ta dɔ'a'ti rei nonyi'ti.] Kin ə el'je ta ə, inbe a oo kadi ta'gi ki j'el dɔ'a'ti kin in ta ki rɔta'ti.» ⁹ Juwipi'gi indəi rɔ'de nan'ti ki Tertulusi eyina, ta'gi ki el dɔ Pol'ti in ta ki rɔta'ti.

Pol un ta ta'ne'ti non Pelisi'ti ki nje konbe

¹⁰ Nje konbe ra nya madi adi'n tarow Pol kadi elta. Be ə, Pol un ta ta'ne'ti ene: «M'gər kadi asi ßal ngayn ə isi gangi ta me ße'ti læ'je ne. Ningə, in kigo taa ki m'taa me'i ə m'a m'manji'n ta dɔ'm'ti non'i'ti. ¹¹ Asi kadi inbe in sangi ginn'ə ə a gər maji. Kaw ki m'aw Jerujalem'ti m'osi dɔ'm nanga non Luwə'ti kin, m'aldɔ ndɔ ki dɔgi gidə in joo el ßay. ¹² Ningə, loki m'aw kin, in me Kəy'ti læ Luwə, eke me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, eke lo madi'ti ki rangi me ßebo'ti non, de ki oo'je, j'isi ji manji nan ta ki de madi, eke oo'm m'nji m'sulə de'gi goto. ¹³ Taa de'gi inbe ki rai ne kam, asi kadi ɔji nya madi kare dɔ ta'ti ki indəi dɔ'm'ti kin, kadi in ta ki rɔta'ti, el tɔ. ¹⁴ Ningə, m'gər non'i'ti ne toki, m'nji m'ra kuləbər læ Luwə læ bai'gi. M'ra kulə kin ki gorow ki ingi ki indəi taa dɔ'm'ti kin, oyi kadi in gorow ki low'ə'ti el. M'in m'oo kadi kunme dɔ nya'gi pəti ki ndukun læ Moji elta'a, ki nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a in nya'gi ki rɔta'ti. ¹⁵ M'ində me'm dɔ nya'ti kin rɔ Luwə'ti. Ningə ingi kaa, indəi me'de dɔ'ti tɔ. Pəti, j'ində me'je'ti kadi de'gi ki njera nya ki dana ki njera nya ki dana el, a indəi taa lo koy'ti. ¹⁶ In tado kin ə, m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti kadi me'm uwə'm ki ta non Luwə'ti el num, non de'gi'ti el num tɔ. ¹⁷ Go ßal'gi'ti ki banyi banyi ki m'goto, m're ki nar kadi m'ra'n ki de'gi læ'm, taa ki kadikare kadi m'adi Luwə tɔ. ¹⁸ Lo kin'ti, in Juwipi'gi ki Aji'ti, ə ingəi m'in m'a m'ra kuji nya ra'gi ki tado kar rɔ njay me Kəy'ti læ Luwə. Lo ki ingəi m'in kin, de'gi uwəi nan gidi'm'ti el num, taa de ra nya ki biriri el num tɔ‡. ¹⁹ Nga ningə, in Juwipi'gi ki Aji'ti kakin ə re a rei non'i'ti ne kadi to indəi taa dɔ'm'ti, loki re ai sə'm ki ta madi. ²⁰ A re in be el tɔ ningə, nje kində ta dɔ'm'ti ki rai nya kakin, elita nya ki m'təl ə oyi ta'a, loki m'ra'n non nje gangi ta'ti læ Juwipi'gi kakin adi j'oo. ²¹ Ta kare ki m'un ndu'm taa non'de'ti m'ene: “In ki kadi ki m'un me'm kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə m'ra'n non'se'ti lo gangi ta'ti ne§”, kin inbe ə in ta ki kareba ki kadi rai dɔ'ti inbe taa.»

²² Pelisi ki gər row læ Kirisiti maji*, ɔr ndɔ kete, ningə el'de ene: «Ndo ki Lisiyasi ki njekundo njerɔ'gi re ə to m'ində manji ta læ'se kin ßay». ²³ Ningə adi ndu'ne adi kibo læ njerɔ'gi ki ßu, kare ki njengəm Pol kadi ngəm'ə dangay'ti. Nan k'in ə kadi inyə Pol adi ilə rɔ'ne, taa kadi inyə tarow adi de li'ə ki ra ki ge kadi n'ra si'ə kaa, kadi ra si'ə tɔ.

Pol ra non Pelisi'ti in ki ne Dirusil

²⁴ Asi ndɔ'gi go'ti, Pelisi təl rei ki ne'ne Dirusil ki in Juwipi. Loki rei, ulə adi rei ki Pol adi el'ə ta ki dɔ kunme'ti, me tɔ Jeju Kirisiti'ti. ²⁵ Nan loki Pol elta te'n dɔ nyara ki dana'ti, ki kuwə rɔ ginn tɔgi'ti, ki ta ki gangi ki a re ningə, ßol ra Pelisi adi el Pol ene: «Asi nga, ə aw to ndɔ ki m'ingə dɔkagilo ki rangi ə m'a m'bar'i ßay.» ²⁶ Ningə ɔji me'ne'ti toki Pol a adi'ne nar wa be, adi taa taa, ßar Pol adi re wal si'ə ta. ²⁷ Bal joo dər dɔ Pol'ti, ningə

† 24:5 24.5 Mat 2.23 ‡ 24:18 24.18 17-18, 21.17-28 § 24:21 24.21 23.6 * 24:22 24.22 23.24

Pørsiyusi Pøsitusi or tor Pelisi. Pelisi ndigi kadi n'ra nya ki nøl Juwipi'gi adi inyø Pol dangay'ti ba.

25

Pol ndigi kadi n'aw non nje konbe'ti kibo ki Røm

¹ Ndo mutø go k'un kulø konbe dø dønangi'ti ki kadi a onbe dø'ti, Pøsitusi in Sejare'ti aw Jerujalem. ² Lo kin'ti, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki kibo'gi læ Juwipi'gi, rei sèki dø Pol rø'a'ti. ³ Me sèki'ti, døji Pøsitusi ki non kum'de'ti kadi ra se'de ø ulø ki Pol Jerujalem. Nan ki røta'ti ø, indøi dø ta nan'ti kadi to gangi Pol dø row'ti tøl'ø. ⁴ Non be, Pøsitusi el'de ene: «Pol in dangay'ti Sejare, taa m'inbe ki dø'm kaa ndø ngayn el ø m'a m'tøl kadi m'aw Sejare'ti. ⁵ Nan, re dingøm kin ra nya ki go'ti el non ø, maji kadi kibo'gi læ'se awi søm nan'ti sèki'ø.»

⁶ Pøsitusi ra ndø ki asi jijoo, a re ngayn ø døgi be par, ø tøl aw Sejare'ti gogi. Loki tøl re ø, lo ti ki rangi go'ti ningø, aw lo gangi ta'ti, un ndu'ne adi rei ki Pol non'a'ti. ⁷ Loki Pol re, Juwipi'gi ki in Jerujalem'ti iløi nan gugi dø'a, indøi ta'gi ki ngan ngan ngayn dø'a'ti. Nan asi kadi oji nya'gi ki røta'ti ki ar njay be dø'ti el. ⁸ Be ø, Pol manji ta dø'ne'ti ene: «M'ra nya madi ki majel ki ndukun læ Juwipi'gi el num, ki Køy læ Luwø el num, taa m'osi'n ta Sejar el num tø.» ⁹ Pøsitusi ki ndigi ra nya ki nøl Juwipi'gi, el Pol ene: «In ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi gangi ta dø'i'ti dø ta'ti kin takum'ti wa?» ¹⁰ Ø Pol ene: «Jagi, in non lo gangi ta'ti læ nje konbe ki bo Sejar ø m'ra'ti, ø in lo ki a gangi ta dø'm'ti søm'ti. Toki inbe gøri'n maji, nya madi kare ki low'ø'ti el ki m'ra ki Juwipi'gi goto. ¹¹ Kin ø re m'ra nya ki dana el eke m'tøl nya ki asi koy'm, ø m'a mbøti koy el. Nan re ta'gi ki indøi dø'm'ti in ta'gi ki røta'ti el ø, de ki a ingø tarow kadi ulø'm ji'de'ti goto. M'døji kadi m'oo Sejar.» ¹² Lo kin'ti, Pøsitusi elinan ta ki njekoji ta'gi læ'ne, ø go'ti el Pol ene: «Døji kadi oo Sejar ø, a aw non Sejar'ti.»

Pol ra non Agiripa'ti ki Berenisi

¹³ Asi ndø'gi go'ti, ngar Agiripa in ki konann'ne Berenisi rei Sejare'ti tado kuwø ji Pøsitusi. ¹⁴ Rai ndø'gi asi ta'ti rø'a'ti non, adi Pøsitusi indø taa læ Pol non ngar Agiripa'ti el'ø ene: «Pelisi inyø dingøm madi dangay'ti non. ¹⁵ Adi loki m'aw Jerujalem'ti, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi, ki ngatøgi'gi læ Juwipi'gi rei sèki'ø røm'ti, ø døji'm'in kadi m'gangi ta koy dø'a'ti. ¹⁶ Ø m'el'de toki row ra'a læ de'gi ki Røm'ti in be el. De ki Røm'ti a ulø'de ji nje sæk'ø'gi'ti ki kanji kadi de'ø ingø tarow manji'n ta dø'ne'ti non nje sæk'ø'gi'ti el. ¹⁷ Be ø, rei ne, ningø, m'ndigi kadi ndø'gi dør kare el, adi lo ti ki rangi go'ti par ø m'aw lo gangi ta'ti m'adi rei ki dingøm kakin. ¹⁸ M'mør me'm'ti kadi nya madi ki ngan ki ra to non, nan loki nje sæk'ø'gi rei ningø, de oo lo nya madi ki ngan ki ra kadi indøi ta dø'a'ti be el. ¹⁹ In ta ki manji par ø manji nan'ti se'de øjidø row ra Luwø læ'de ingi be num, oji dø de madi ki tø'a nan Jeju ki oy ø Pol ene isi kumngayira. ²⁰ Ta læ'de kin, m'gør lo kujø ki kadi m'ra'ti el, adi m'døji Pol inbe m'ene ke ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi in ki gangi ta kin dø'a'ti wa. ²¹ Nan Pol ndigi kadi nje konbe kibo ki Røm'ti taa oo ta læ'ne. Be ø, m'un ndu'm kadi ngømi'ø dangay'ti, biti kadi to m'ulø si'ø madi nje konbe kibo ki Røm'ti, Sejar.» ²² Agiripa el Pøsitusi ene: «M'ndigi ngayn kadi m'oo ta læ dingøm kin tø.» Ø Pøsitusi el'ø ene: «Lo ti ø a oo ta ki ta'a'ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa in ki Berenisi rei ki de'gi ngayn go'de'ti, uri lo gangi ta'ti. Kibo læ njero'gi ki kibo'gi ki me bebo'ti in se'de. Nga a, Pøsitusi un ndu'ne adi rei

ki Pol. ²⁴ Loki Pol re, Pøsitusi un ta el ene: «In ngar Agiripa ki de'gi pøti ki sii ne, oyi de kin. In ø bulø Juwipi'gi ngayn rei saki'ø rø'm'ti, ne ge ki Jerujalem'ti ge. Loki saki'ø, uni ndu'de ki taa eyina in de ki maji kadi aji el. ²⁵ Ki rø'm'ti, m'in m'oo nya madi ki ngan ki ra ki asi koy el. Ningø, toki inbe dæji kadi n'oo nje konbe kibo ki Røm'ti, m'un ndu'm kadi m'ad'a aw. ²⁶ M'gær ta inbe ki kadi to m'ndangi me makitu'ti m'adi nje konbe kibo ki Røm'ti ojidø ta li'ø kin el. In be ø, m'adi re non'se'ti ne, kibo utø, m'adi re non'i'ti in ngar Agiripa kadi to go ta'ti ki a el'je ø, m'ingø nya ki kadi to m'ndangi. ²⁷ Tado m'oo kadi in nya ki gorow'ø'ti el kadi m'ulø ki dangay Røm'ti, kanji kelta ki de'gi indøi dø'a'ti.»

26

Pol ojita dø rø'ne'ti non Agiripa'ti

¹ Agiripa el Pol ene: «Tarow in læ'i kadi manji'n ta dø rø'i'ti.» Lo kin'ti, Pol un ji'ne ki taa, ningø ta ki el dø rø'ne'ti ø to kin: ² «Ngar Agiripa, rø'm nøl'm ngayn kadi m'ingø tarow bone, m'el'n ta dø rø'm'ti oji'n dø ta'gi pøti ki Juwipi'gi indøi dø'm'ti. ³ M'el be tado in gær nyajibølbe'gi læ Juwipi'gi ki ta ki manji'gi læ'de pøti kin maji. Ningø, m'døj'i kadi ilø me'i nanga pon, kadi oo'n ta ki m'a m'el'i kin maji. ⁴ Juwipi'gi pøti gæri nya ra'm'gi, tunginn'ø basa'm'ti nu. Gæri maji tado m'tøgi dann de'gi'ti læ'm, Jerujalem'ti. ⁵ Gæri m'in mayinu. Ningø re ndigi ø, asi kadi a manyinaj'a. Manyinaji toki m'tøl rø'm gorow ra'a'ti læ Parisi'gi, ki in kuti ki ngan ngayn dann kuti'gi'ti ki njera ta læ Luwø læ'je*. ⁶ Ningø ki ngøsine kin, rei søm lo gangi ta'ti, tado m'indø me'm maji dø nya'ti ki Luwø un ndu'ne adi kaw'je'gi kadi n'ra n'adi'de. ⁷ Ginn koji læ'je ki døgi gidø in joo, indøi me'de'ti kadi kunndu kin a tolta'ne. Be ø, rai kulø læ Luwø ki tøgi'de kondø'ti ki kada. Ningø in tado kindømedøti kin ø Juwipi'gi indøi taa dø'm'ti, ngar! ⁸ Ra bann be ø in Juwipi'gi oyi kadi in ta ki røta'ti el kadi Luwø a tøsi njekoy'gi ndøl lo koy'ti wa?

⁹ «M'inbe ki dø'm, kete m'oo kadi in go'ti ngayn, kadi m'rø ki tøgi'm, ki row ki dangi dangi kadi de ðar to Jeju ki Najareti'ti kin el. ¹⁰ Ningø in kin ø in kuløram ki m'ra Jerujalem'ti. Be ø, ki tøgi ki m'ingø ki rø kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi, m'buki'n njekunme'gi ngayn dangay'ti. Nga ningø loki gangi ta koy dø'de'ti ø, m'ndigi dø'ti. ¹¹ Taa taa, m'aw ki lo køykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi pøti, m'adi'de kon. Ningø m'indø tøgi dø'de'ti kadi manji ta gær Kirisiti. Me'm tingø'm ngayn dø'de'ti, adi m'aw biti go'de'ti, ki dø ðe'gi ki rangi, m'adi'de kon†. ¹² In go'ø'ti kin ø, m'indøn m'nji m'aw Damasi'ti kadi m'uwø'de. Kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi adi'm'in tøgi'gi, adi'm'in ndu'de'gi, kadi m'ra'n kulø kin. ¹³ Ngar, loki m'in dø row'ti, ki kadi ki jam dø ðe'ti, m'oo kunji madi ki unji utø kadi in døran'ti re gugi dø'm ki nje ki go'm'ti. ¹⁴ Ji te j'osi nanga, ningø, m'oo ndu'de madi el'm ta ki ndonn ta Ebirø ene: “Sol, Sol, tado ri ø isi adi'm kon be wa?” Tado ri ø uwø rø'i ngan to mangi ki uwø rø'ne ngan ta kindø'ti læ ðe'ne be wa? In nya ki pasira kare! ¹⁵ Lo kin'ti m'døj'ø m'ene: “In nan Burøbe?” Ningø, Burøbe el'm ene: “In m'in Jeju ki isi adi'm kon.” ¹⁶ Ningø indø ra taa dø nja'i'ti. Nya ki m'te m'ingø'i ø to kin: M'mbøti kadi tøl njekuløbær læ'm, ningø kadi mannaji dø koo'ti ki oo'm kin ge, dø koo'ti ki a oo'm ðay kin ge. ¹⁷ M'a m'taa'i m'iløi taa ji Juwipi'gi'ti ki ji ndøgi de'gi'ti ki m'a m'uløi ki rø'de'ti. ¹⁸ Tado kadi te kum'de, ør'de lo ki ndul'ti,

* 26:5 26.5 23.6; Plp 3.5 † 26:11 26.11 9-11, 8.3, 9.1-2, 22.4-5

te se'de lo kunjiti. Kadi or'de konbe'ti læ Satan, re se'de Konbe'ti læ Luwə, kadi Luwə inyə go majel'gi læ'de kə, kadi ingəi lo mbunə de'gi'ti ki Luwə ində taa dangi me kunme kadi Jeju'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, Ngar Agiripa, m'tanro nya k'oo me ndil'ti ki in dōran'ti kin el. ²⁰ M'iləmbər kunme kadi Kirisiti, ki mbər k'inyə go nya ra'gi ki majel kə. M'iləmbər kin ki rə de'gi'ti ki Damasi, ki rə de'gi'ti ki Jerujalem, ki rə de'gi'ti ki dōnangi Jude'ti ba pəti, ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ningə m'dəji'de kadi kulə ra'de tōji toki rōta'ti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kə ə təli ki rə Luwə'ti. ²¹ In tado kin ə, Juwipi'gi uwəi m'in nati Kəy'ti læ Luwə kadi n'toli'm'in. ²² Nan Luwə dow bagi'ne dōm'ti biti bone, adi m'ra ki dōm taa, m'nji mannaži ki dōm'ti non de'gi'ti ki boi ki non de'gi'ti ki du. M'iləmbər nya ki rangi el, nan in mbər nya ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki Moži ge elita'a. ²³ Eli toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a ingə kon, a in de ki dəkete ki a ində taa dann njekoy'gi'ti tə. Ningə a ində taa kadi iləmbər kunjiti kaji ki rə Juwipi'gi'ti ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»

²⁴ Pol ra mannaži ki dō'ne'ti ba bay ningə, Pəsitusi un ndu'ne ki taa el'ə ene: «Pol, dō'i majel! Nyagər læ'i ki ngayn tuži dō'i wa.» ²⁵ Nan Pol təl el'ə ene: «Kibo Pəsitusi, dō'm majel el, ta'gi ki m'el, in ta ki rōta'ti, ki kum'ə to. ²⁶ Ngar Agiripa gər ginn nya'gi kin maji, adi asi kadi m'tinyi rō'm kati m'el'ə ta. M'gər kadi nya ki dum'ə goto, tado in nya'gi ki rai nya lo kiyə'ti el. ²⁷ Ngar Agiripa, un me'i dō ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a kin eke un el wa? M'gər kadi m'un me'm m'adi dō ta'gi'ti kin.» ²⁸ Ningə Ngar Agiripa el Pol ene: «Nanyi ngayn el par ə a yəti hangal'm kadi m'təl njekun go Kirisiti ə ra am!» ²⁹ Pol ilə'ti ene: «Re in ki ngəsine'ti, eke ki biti bay ta kaa, m'dəži Luwə kadi ra be. Ningə kadi in ki kar'i par el, nan kadi in ki de'gi pəti ki isi oyi ndu'm ne kin, təli toi to m'in be tə. K'in ə kadi rai me dangay'ti kin el.» ³⁰ Lo kin'ti, Ngar Agiripa ge ki nje konbe ki dōnangi'ti ki non kin ge, Berenisi ge, ki ndəgi de'gi pəti ki in se'de, ori rō'de gogi. ³¹ Loki isi ori rō'de gogi, eli nan dann'de'ti eyina: «Dingəm kin ra nya madi kare ki asi kadi de təl'ə'n'ə eke uwə'n'ə dangay'ti el.» ³² Ə ngar Agiripa el Pəsitusi ene: «Dingəm kin, in dəži ki dəži kadi n'aw non Sejar'ti kin el ə asi kadi inyə taa.»

27

Kaw Pol Rōm'ti

¹ Loki uni ndu'de kadi j'aw ki tokibo Itali'ti, inyəi Pol ki ndəgi dangay'gi ki rangi ji njekundo kuti njero'gi ki bu, me kuti'ti læ Ogusiti, ki bari'ə nan Juliyusi kadi ngəm'de. ² J'in me to'ti ki Adirami'ti, ki a un row ki aw ngangi lo ki Aži'ti ki du. Loki j'ōti j'isi j'aw, Arisitarki ki Tesaloniki ki dōnangi Maseduwann'ti in se'je nan'ti. ³ Lo ti go'ti, ji re ji te Sidon. Lo kin'ti non, Juliyusi ki ində kum'ne go Pol'ti maji ngayn, inyə tarow ad'a kadi aw rə madi'ne'gi'ti kadi rai si'ə. ⁴ Go'ti, j'in j'ilə dō'je, j'un kadi dor ki bari'ə nan Sipir. Ji təl be, tado nəl əsi'je ki gogi gogi. ⁵ J'awi j'ində babo ndəkba kadi Silisi'ti in ki Pampili gangi. J'awi ji te Mira, dōnangi'ti ki Lisi. ⁶ Lo kin'ti, njekundo kuti njero'gi ki bu, ingə tokibo ki Alegijandiri'ti, ki isi aw Itali'ti, ə adi j'in me'ti.

⁷ Ji ra ndə ngayn dō ba'ti. Tokibo anyi ngodi nden nden ba be, ningə j'ingə kon ngayn bay taa ji te bebo'ti ki Nidi. Nəl əgi'je kaw ki kete, adi ji te ki row ki ginn dor'ti ki Kireti, kaw ki kadi Salmone'ti. ⁸ Lo kōti kete in lo təl nan. J'ōti nden nden j'ində kadi lo biti taa ji re ji te lo'ti madi ki bari'ə nan ta ba ki Maji, ndəkba kadi bebo'ti ki bari'ə nan Lase.

⁹ Kagilo dər ngayn də'je'ti. Dəkagilo kəgi rə nyakusə ki nanyi kul'ti kaa dər tə*, adi kaw ki kete lə tokibo kaa təl re ngan ki asi koy bay tə. ¹⁰ In tado kin ə, Pol ndəji'de ene: «Kaman'gi, m'oo kadi kin ə re ji ndigi kadi j'uni ta mbah lə'je ki kete ə, in mbah ki nya'gi a tuji'ti. Ningə in to ki nya'gi ki me'ti par ə a tuji el, darə'je'gi inbe ka a tuji tə.» ¹¹ Nan kibo lə kuti njero'gi ki bu oo ta lə Pol el, nan oo ta lə njekuwə ngandi to in ki be nje to yo. ¹² Ta ba kin maji kadi de isi səm'ti dəkagilo kul'ti el, adi de'gi ngayn ndigi kadi n'awi to re to bann wa ningə n'tei Penisi, ki ra də dor'ti ki Kireti. Ta ba kin tu rə'ne ki lo kurkadi'ti, in holo biti ki manga. In ə kadi n'isi'ti kadi to kagilo kul gangi də'de'ti.

¹³ Lo kin'ti, ngonn nəl madi ulə, in ki holo be re, adi oyi kadi ndigi ra lə'de a tolta'ne maji. Be ə, indəi taa tuti tokibo, ə iləi də'de ki kadi dor'ti ki Kireti ndəkba isi awi. ¹⁴ Nan nden ba go'ti par ə, nəl kibo madi ki bari'ə nan Erakilon in ki də dor'ti, re osi də'de'ti. ¹⁵ Nəl un to də'ne'ti. Lo kuwə tokibo nanga ta'a'ti goto, j'inyə rə'je ki ji'ə'ti adi aw se'je ki non par. ¹⁶ J'awi ji te holo lə dor'ti, ki bari'ə nan Koda. Lo kakin taa nəl də'je'ti, adi j'ingə tarow j'ində'n ji'je də ngonn tokibo'ti. ¹⁷ Loki nje ra kulə me tokibo'ti uni'ə indəi'ə me tokibo'ti ə, dolo tokibo kakin ki kulə bindi bindi. Ji bol kadi j'aw j'osi də'je nangira'ti ki Sirti, adi uni gindi ngo ki dəi tokibo'ti iləi'ə də mann'ti, go tokibo'ti. In be ə, nəl aw se'je ki non. ¹⁸ Nəl rə se'je ki təgi'ne ngayn, adi lo ti də'ti, dum də'de ə, buki nya'gi madi ki me to'ti kə. ¹⁹ Ndo ki nja mutə go'ti, oyi nya ki rə to'ti ki ji'de buki'de kə. ²⁰ Ndo ngayn, j'asi kadi j'oo kadi el num, j'asi kadi j'oo mee'gi el num. Nəl nanyi ki lo kulə'ti ki təgi'ne, adi de ki ində me'ne də te'ti goto.

²¹ J'usə nya el kagilo ngayn, ə Pol in ra taa dann de'gi'ti, el'de ene: «Kaman'gi, kin ə re oyi ta lə'm ə j'isi Kireti'ti ba ə, nya'gi a tuji ge, a nanyi kə ge be el. ²² Ningə ki ngə sine kin, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uwəi təgi'se ba, tado de ki a tuji dann'se'ti goto. Nya ki a tuji, in tokibo ki ginn'je'ti. ²³ Luwə lə'm ki m'nji m'ra kulə li'ə kin, malayka li'ə kare te bus ki rə'm'ti kondə'ti ne el'm ene: ²⁴ "Pol, in bol nya madi el. In bol el tado, maji kadi a ra non Sejar'ti. Ningə Luwə a aji de'gi pəti ki in me tokibo'ti adi." ²⁵ In be ə ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi iləi me'se nanga. M'un me'm m'adi Luwə lə'm kadi a te se'je toki el'n. ²⁶ Nan j'a ji toli ta'je majel də dor'ti.»

²⁷ J'in me kondə'ti ki nja dəgi gidə in sə, nəl un'je aw se'je ki də babo'ti ki bari'ə Adiriyatiki. Loki ji te dann lo'ti, nje ra kulə me to'ti oyi kadi j'in ndəkba ki dənangi. ²⁸ Loki iləi nya ki kadi de gər'n kow mann ningə, ədi nangi asi tati ji'de də joo. Loki awi ki kete sanyi nden ningə, iləi bay ə, ədi nangi asi lo tati ji de dəgi gidə in mi. ²⁹ Boli kadi j'aw j'osi rə'je mbal madi'ti, adi buki gindi ki dəi tokibo sə kə, ə isi nginəi dele kadi lo ti kalangi. ³⁰ Nje ra kulə me tokibo'gi'ti sangi row k'inyə tokibo kadi nanyinan, adi uni ngonn to indəi də ba'ti ningə, uni girə eyina n'ra n'awi kadi n'dəi go kulə gindi ki dəi non to'ti. ³¹ Nan Pol el njekundə kuti njero'gi ki bu num, njero'gi inbe num ene: «Kin ə de'gi kin sii se'je me tokibo'ti ba el ə, de kare kaa a te dann'je'ti el.» ³² Be ə, njero'gi gangi kulə ngonn to'ti kakin ə inyəi'ə adi aw.

³³ Kete bay taa kadi lo ti, Pol ulə dingəm me de'gi'ti pəti ene: «Oyi, ndə dəgi gidə in sə bone ki isi ngəmi, ki kanji kadi səi nya. ³⁴ Ningə ki ngə sine kin, m'dəji'se kadi uni nya səi, tado in kin ə a ra sese kadi to tei kaji'ti. M'el'se toki ngonn bisi də'de kare dann'se'ti a osi kə el.» ³⁵ Loki Pol el'de

* 27:9 27.9 Lebitiki 16.29-34

ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə dɔ'ti takum de'gi'ti pəti ə sɔ. ³⁶ Lo kin'ti non nga a, de'gi pəti uwəi rɔ'de ngan sɔi nya. ³⁷ De'gi pəti in bu joo ki dɔ siri gidə in mehen me tokibo'ti. ³⁸ Loki sɔi nya ndanni maji ə, buki ndəgi geme kɔ kadi to ɔlɔ kel.

³⁹ Loki lo ti, njekuwə ngandi to'gi gəri lo el. Nan nya ki oyi in ngangɪ ba ki aw tɔlta'ne dɔ nangira'ti par. Ə uni ndu'de kadi n'rai nden nden to re to bann ə n'awi ki to səm'ti. ⁴⁰ Ningə tuti gindi'gi ki dɔi tokibo'ti, buki ba, ə rai dɔ'ti non tuti kulə ki dɔi nya ləl tokibo'gi tɔ. Go'ti, ɔyi ku ki nje kuwə nəl taa. ɔyi taa kadi to nəl sur tokibo aw si'ə, ki dɔ'de nangira'ti kakin. ⁴¹ Loki isi awi ə, ɔsi tokibo adi duw nangira'ti ki tɔgi mann ki in yo ge ne ge re ɔsi nan adi ra. Non tokibo duw nangira'ti tɔti tɔti adi lo kadi ɔti kete goto. Ningə go'ə ki gogi, mann re ki tɔgi'ne ində tuji'n tɔ. ⁴² Njerɔ'gi uni ndu'de asi nan kadi to n'toli dangay'gi nan to ki madi'gi dann'de'ti indəi ur me mann'ti anyinan awi. ⁴³ Nan njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi'de dɔ kadi rai kɔjitarə lə'de. Adi ndu'ne kadi de'gi ki gəri kala mann tosi me mann'ti kete, awi ki dɔ nangira'ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəgə'gi sii dɔ kagi'gi'ti, dɔ nusi tokibo'gi'ti, uni go'de. In be ə, de'gi pəti awi tei dɔ nangira'ti ki kanji kadi nya madi ra'de.

28

Pol me be'ti ki Malti

¹ Go te ki ji te ta koy'ti nga a j'oo kadi tɔ dor ki j'in'ti kakin nan Malti. ² De'gi ki sii dɔ dor'ti kakin uwəi'je ki rɔ'de'ti ki rɔnel ki de oo gara nja kare el. Rai por ki bo ngayn adi ji ra ta'ti pəti, tadɔ ndi ədi adi kul on ngayn. ³ Pol sangi ngəngirə kadi n'buksi por'o ə, por ra adi lii pir te'ti dolo ji'ə'ti. ⁴ Loki de'gi ki me be'ti oy lii nan ji Pol'ti ningə, eli nan dann'de'ti eyina: «Ki rɔta'ti, dingəm kin in nje tɔl de'gi. Be ə, te ta mann'ti aji kaa, ta ki gangɪ læ Luwə ndigi kadi ra ki dɔ'ne taa el.» ⁵ Nan Pol siyə lii ilə me por'ti, ə ngon n rɔ'a ki nden kaa to'ə el. ⁶ De'gi pəti nginəi kadi rɔ Pol ti eke osi watɪ oy wa be. Nan loki nginəi pi nya madi ra'a el, eli eyina: «De kam in luwə.» ⁷ Lo læ kibo ki dɔ dor'ti kakin, ki tɔ'a nan Pibilusi, to kadi lo'ti non ndəkba. Ə Pibilusi uwəi'je ki rɔ'ne'ti maji ngayn, adi'je kəy ji to'ti ndɔ mutə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to monyi nanga: rɔ'a tingə ge, ndəngi mosi ge. Ə Pol ində taa aw ində ji'ne dɔ'a'ti adi ingə lapiya. ⁹ Go'ti, ndəgi njemonyi'gi ki me be'ti rei ingəi Pol adi adi'de lapiya tɔ. ¹⁰ De'gi ɔsi kurə'je non be. Nga ningə, loki kagilo asi kadi j'awi nga a, adi'je nya'gi ki j'aw ndoo'de kadi rai se'je dɔ row mbah'ti.

Kaw Pol Rɔm'ti

¹¹ Ji ra nanyi mutə non be bay taa kadi j'ilə dɔ'je ki tokibo ki in Alegijandiri'ti ki bari'ə nan Kasitor num, Polusi num. Tokibo kin, kagilo kul dər dɔ'a'ti me be'ti kin. ¹² Loki j'aw ji te Sirakusi, j'isi'ti non ndɔ mutə. ¹³ Lo kin'ti non, j'in j'un kadi ba, j'aw ji te Rejiyo. Lo ti go'ti, nəl ki in holo tunginn kulə, ə ji ra ndɔ joo ə ji te Pujol. ¹⁴ Me be'ti kin ə j'ingə ngannkon'je'gi ki dəji'je adi ji ra ndɔ siri se'de bay taa j'aw. In be ə j'aw'n ki nja'je kadi ji te'n Rɔm'ti. ¹⁵ Ngannkon'je'gi ki Rɔm'ti ki oyi poy'je, rei tiləi kum'je biti lo suki'ti ki Apiyusi ki lo kəy kusɔ nya'gi ki mutə. Loki Pol oo'de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tɔgi. ¹⁶ Go te'je Rɔm'ti, adi tarow Pol kadi isi lo lə'ne ki njerɔ kare ki kadi ində kum'ne go'ə'ti.

Pol mannajɪ læ Jeju Kirisiti Rɔm'ti

¹⁷ Ndo mutə go'ti, Pol ɓar kibo'gi læ Juwipi'gi kadi rei ingəi'ə. Loki kawinan, Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'ra nya madi m'osi'n ta de'gi læ'je el num, m'osi'n ta nya jibəlbə læ kaw'je'gi el num to. Nan Juwipi'gi uwəi m'in Jerujalem'ti iləi m'in dangay'ti ji de'gi ki Rəm'ti. ¹⁸ Go ta'ti ki de'gi ki Rəm'ti dəji m'in, ingəi nya madi ki asi kadi de gangi'n ta koy do'm'ti el, adi ndigi kadi inyəi m'in. ¹⁹ Nan Juwipi'gi odi el. Lo kin'ti, togi isi do'm'ti kadi m'dəji ki ra non Sejar'ti, ki kanji kadi m'ində'n ta do de'gi'ti læm*. ²⁰ In tado kin ə, m'dəji kadi m'ingə'se, m'el'se ta. Tado in nya kindəmedotɪ læ Isirayel ə m'to'n dangay'ti kin.» ²¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli'ə eyina: «J'ingə makitu madi ki in Jude'ti ki elta ki do'i'ti el, taa ngannkon'gi madi ki kadi rei eli'je ta'gi ki do'i'ti eke ɓari to majel ka goto to. ²² Nan ji ndigi kadi el'je ta læ'i ki ojido kuti ki in me'ti kin adi j'oo. Tado ji gər kadi ki lo'gi pəti, de'gi odi ta læ kuti kin el.»

²³ Be ə, oji nan ndo ə rei ngayn ingəi Pol lo kis'ə'ti. Pol ilə'de mbər konbə læ Luwə. Ra do ndukun'ti læ Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, manyinaji læ Jeju. Taa sangi kadi n'ɓuki'de go'ne'ti ojido to Jeju to. Eli nan ta sin biti lo sol'de. ²⁴ De'gi madi oyi kadi ta ki el'de in ta ki rɔta'ti, nan nje ki nungi mbeti kunme'de to. ²⁵ Lo ki indəi sananyinan ki ndu kasi nan el, Pol el'de ene: «Ta ki Ndil Luwə el baw'se'gi ki ta njekeltakita Luwə'ti Ejay in ta ki rɔta'ti.

²⁶ Ndil el'ə ene:

“Aw ingə de'gi kam ə el'de ene:

A oyi ta ki mbi'se, nan a in gəri me'ə el;

A gonyi lo ki kum'se, nan a oyi lo el.

²⁷ Tado ngar me'de ngirə ngororo.

Boyi mbi'de'gi, ndəmi kum'de'gi,

Tado kadi kum'de oo lo el num, mbi'de oo ta el num.

Tado kadi n'gəri nya kare el, nan to n'in n'təli rɔ'de go'm'ti adi m'aji'de†.”»

²⁸ Pol təl ilə'ti ɓay ene: «Kadi in gəri toki, ta kaji læ Luwə kin, ulə'n adi de'gi ki in Juwipi'gi el. Ningə ingi a uri mbi'de kadi oyi.» ²⁹ [Loki Pol elta kin ningə, Juwipi'gi indəi taa, ai ki ta ki manji nan dann'de'ti.] ³⁰ Pol ra ɓal joo asi nan me kəy'ti ki uwə nanyi'ti. Ningə de'gi pəti ki rei rɔ'a'ti, uwə'de ki rɔ'ne'ti. ³¹ Pol iləmbər Konbə læ Luwə num, ndo de'gi ta ki do Burəbə Jeju Kirisiti'ti ki me ki kare ki kanji kadi nya madi ɔg'ɔ do num.

* 28:19 28.19 25.11 † 28:27 28.27 26-27 Ejay 6.9-10

Makitu ki Pol ndangi adi Röman'gi Ta ki dö makitu'ti ki Pol ndangi adi Röman'gi

Pol ndangi makitu kin adi njekunme'gi ki Röm'ti. Röm in bebo ki nje konbe kibo onbe dö'ti nan'ti ki ndögö'gi döngangi'ti li'ö. Pol ndangi makitu kin adi'de kadi el'de ta ödido Poyta ki maji num, dö köji'ti ki öji kadi n'aw n'oo'de num tö.

Makitu kin rowninn'ö in joo: rowninn'ö ki kare in nyando (1-11), ningö rowninn'ö ki nungi in rakulö nyando kakin tö (12-15). Me rowninn'ö ki dökte, Pol öji toki de'gi pöti, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el kaa, pöti in njeramajel'gi, rai tögi kaji rö'de ki gorow töl rö go ndukun'ti el. Luwö adi'de kaji kare kitakul memaji li'ö ki töl'n de'gi ki njekunme'de kad'a de'gi ki dana kitakul Kirisiti (3.24-25). Be ö kandi nyando kin a adi kisikidötaa ki sigi ki Ndil adi'n'je lapiya ki tötirö. Juwipi'gi ki kete mbeti Kirisiti rai tögi kingö kisikidötaa ki sigi kin ki gorow kunme'de kadi Kirisiti toki de'gi ki in Juwipi'gi el rai kin be tö (9-11). Me rowninn makitu'ti ki nja joo, Pol öji ta dö panjiyö'ti lö njekunme'gi dann'de'ti inbe'gi num, par ki rö nje konbe'gi'ti ki de'gi pöti. Ta kibo ngayn in ndigi Luwö ki ndigi madibe lö'i.

Makitu kin tölta'ne ki kuwö ji nan ki Pol inbe uwö'n ji de'gi ngayn Röm'ti nu, piti'n Luwö nu (16).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-17. Maji kadi de sangi kaji 1.18-3.20. Re de un me'ne adi Jeju Kirisiti ö ingö kaji 3.21-4.25. Kisikidötaa ki sigi in me Kirisiti 5-8. Ndigi lö Luwö ki kadi Isirayel ra 9-11. Ta köji'gi ki ödido kisikidötaa lö njekunme 12-15. Köjitarä kaw mbah ki kuwö ji nan 16.

Kuwö ji nan

¹ M'in Pol ki njekulöbör lö Jeju Kirisiti ö m'ndangi ta kin m'adi'se. M'in ki Luwö bari'm to njekawkulö, indöm ta dangi kadi m'ilömbör Poyta ki maji li'ö. ² Poyta ki maji ki Luwö un ndu'ne ki de'gi ki njekeltakita'a'ti kete, adi eli ta'a me Makitu'ti li'ö ki ar njay*. ³ In Poyta ki maji ki ödido Ngonn'ö ki öji'ö ginn kaw'ti lö ngar Dabidi†. ⁴ Adi in Buröbe lö'je Jeju Kirisiti ki Luwö un dö'a taa adi in Ngonn'ö, ki tögi lö Ndil Luwö, löki indö'n taa dann njekoy'gi'ti. ⁵ In ki takul Jeju Kirisiti ö, Luwö ra'n sä'm maji adi m'töl'n njekawkulö li'ö kadi de'gi pöti ki döngangi'ti ne, uni me'de, töl rö'de go ta'ti li'ö kadi tö'a bar. ⁶ Ingi kaa in mbunö de'gi'ti kin tö. In de'gi ki Luwö bar'se kadi in de'gi lö Jeju Kirisiti.

⁷ Ingi pöti ki sii Röm'ti, ki Luwö ndigi'se ö bar'se to de'gi lö'ne, kadi maji ki kisimaji lö Luwö ki Baw'je in ki Buröbe lö'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti.

Pol ndigi ngayn kadi n'aw n'oo njekunme'gi ki Röm'ti

⁸ Nya ki dökte, m'ra oyo Luwö lö'm me tö Jeju Kirisiti'ti tado lö'se pöti. Tado de'gi elita ki dö kunme'ti lö'se ki dö döngangi ba pöti. ⁹ Luwö ki m'nji m'ra kulö li'ö ki me ki kare, ki gorow kilömbör Poyta ki maji lö Ngonn'ö, asi kadi a mannaji lö'm toki m'nji m'elta lö'se ki dökgilö'gi pöti. ¹⁰ Ningö m'nji m'döj'ö ki ndö'gi pöti, kadi re in ndigi li'ö ö, kadi adi'm tarow adi m'aw'n rö'se'ti. ¹¹ M'ndigi ngayn kadi m'aw m'oo'se, m'adi'se kadikare

* 1:2 1.2 Ejay 52.7, 61.1 † 1:3 1.3 Mat 1.1

lə Ndil Luwə ki kadi ra sese adi nganyi me kunme'ti lə'se. ¹² Taa, kisi'je nan'ti, kadi kunme ki kare ki j'awi kin, a ra adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ki ne. ¹³ Ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, m'ndigi kadi in gəri toki, m'sangi row ngayn kadi m'aw rō'se'ti, nan biti bone kaa m'ingə row el. M'ndigi kadi m'aw, adi m'ingə kandi kulə rō'se'ti toki m'ingə'n rō ndəgi de'gi'ti ki dōnangi'ti ne kin be tō‡. ¹⁴ Maji kadi m'ində kum go de'gi'ti pəti, njekumte'gi ki njekumte'gi el, nje nyagər'gi ki nje nyagər'gi el. ¹⁵ In tado kin ə, m'ndigi ngayn kadi m'aw m'ilə'se mbər Poyta ki maji, ingi ki sii Rōm'ti tō. ¹⁶ Tado m'in Pol, rō'm sol'm el kadi m'iləmbər Poyta ki maji. Poyta ki maji kin in tōgi lə Luwə ki kadi aji de ki ra ki un me'ne adi Jeju Kirisiti. Kaji ki ulə ngirə'ne dō Juwipi'gi'ti kete, taa re te'n dō de'gi'ti ki in *Juwipi'gi el. ¹⁷ Ki rōta'ti, Poyta ki maji tōji row ki Luwə ɔr'n ta dō de'gi'ti ki uni me'de adi'ə. In ki gorow kində me dō me maji'ti lə Luwə toki makitu lə Luwə el'n ene: «De ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki gorow kunme li'ə, a isi ki dō'ne taaŠ.»

Majel lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹⁸ Luwə isi dōran'ti taa nu, tōji wongi lə'ne dō de'gi'ti ki njeramajel, njera nya ki low'ə'ti el. Kulə ra'de'gi ki dana el uti dō nya ki rōta'ti. ¹⁹ Kuləra Luwə tōji taga wangi kadi de gər. Luwə inbe tōji de'gi kulə ra'ne ki taga. ²⁰ Toki rōta'ti, lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu, nya'gi ki to rō Luwə'ti, ki de oo'de ki kum'ne el, ki tōgi ki to biti ki non'ti, ki k'in ə Luwə, nya'gi kin toi ki taga me kulə ra'a'ti kadi de gər ki nyagər ki awi'n dō'ne'ti. Adi nya ki kadi me Luwə a sol'n dō de'ti goto. ²¹ De'gi gəri Luwə maji, nan mbeti kadi ɔsikurə num, mbeti təl ki oyo kad'a num, toki maji kadi rai. Mərta lə'de ur'de mu yo, nyagər lə'de goto, adi uləi rō'de me lo ki ndul'ti. ²² Oyi rō'de to nje gosi'gi, nan təli mbo'gi. ²³ Kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki nje koy el ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non nya'gi'ti ki de'gi rai'de to banakum de'gi'ti ki ndō madi ə a gotoi, təli'de yel'gi'ti, təli'de da'gi'ti ki nja'de in sō, ki nje ki nje kagi nanga.

²⁴ In tado kin ə, Luwə inyə'n de me nyara'gi'ti ki majel ki me'de ndigi, njenyi ki rō'de, adi uləi rōsol dō darō'de'ti inbe'gi. ²⁵ Uni nya ki rōta'ti lə Luwə mbəli nya ki ngom. Ningə gosi ə rai kulə adi nya'gi ki Luwə ində'de kin yo, ə inyəi Luwə ki nje kində nya'gi ki kōsikurə in li'ə biti ki non'ti kin. *Amen.

²⁶ In tado kin ə, Luwə inyə'n'de me nyənn darō'ti ki to rōsol. Ne'de'gi, inyəi ta sa nan lə dene ki dingəm ki gorow'ə'ti, ə təli nanyinan ta sanginan'ti ki gorow'ə'ti el. ²⁷ Dingəm'gi kaa inyəi taa sangi ne'de'gi, ə nanyinan ta sanginan'ti dann'de inbe'gi. Rai nya ki kōw ki nan, adi ingəi nyakugə go kulə ra'de ki ur se'de mu.

²⁸ Loki mbeti kadi n'gəri row lə Luwə, Luwə inyə'de adi uni row kigo nya gəri'ti lə'de ki rugi, ki asi kadi ɔr'de tarow el. Lo kin'ti, sii ta nya ra'ti ki kadi de ra el. ²⁹ Nya ra ki dana el rosi me'de, in njeramajel'gi, in njera kumnda nya lə de'gi, in nje mendul, jangi rosi me'de, in nje təl de'gi, in nje kōl, nje kədi de'gi, nya ra'de in ki gorow'ə'ti el, in nje tətə ta dō de'gi'ti, ³⁰ inbe'gi isi elita ki majel dōnan'ti, in njeban'gi lə Luwə, nje ta ki to, nje kun dō'de taa, nje kōji rō'de, mərta lə'de pəti in dō majel'ti ki ra, in nje tanrō nje kōji'de'gi, ³¹ nyagər lə'de goto, in de'gi ki oyi tor mindi'de el, in de'gi ki usi'de dō de'ti el, taa oyi kumtondoo lə de el tō. ³² Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi de'gi ki njera nya ki be kin, in de'gi ki asi ta koy, nan

toi ta ra'a'ti par par. Ningə in ra'a par ə rai el, nan de'gi ki rangi ki isi rai kaa, ndigi se'de do'ti to.

2

Ta ki gangi lə Luwə

¹ In ki isi gangi ta do mad'i'gi'ti, re in'n nan nan kaa, de a inyə go ko adi el, tado isi gangi ta do de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, nan kulə rai to to kulə ra'de be to. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta do ro'i'ti inbe. ² Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki gorow ki rōta'ti, do de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel ki be kin. ³ Nga in ki isi gangi ta do de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, ningə isi ra nya'gi ki isi rai kakin to kin, kadi oo ene, in a goto me ta ki gangi'ti lə Luwə, el. ⁴ In, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bol, ki koreme li'ə, ki kisidoti li'ə num, ki kadi in gər toki, ra maji li'ə kin isi oti kadi inyə gorow njiyəi ki majel ko el. ⁵ Isi ta ra me ngan'ti, mbəti k'inyə row nyara ki majel ko. Lo kin'ti, isi kaw wongi ki ngan do'i'ti, isi nginə'n ndo ki, Luwə ki njegangita ki dana, a re'n kadi oji'n wongi lə'ne do de'gi'ti ki njera nya ki majel. ⁶ Luwə ki nje kugə de ki ra bāngi kuləra'a*. ⁷ De'gi ki uwəi togi'de ba me nya ra'ti ki maji, isi sangi tobar, ki kōsikurə, ki isi sangi kadi n'oyi el, Luwə a adi'de kisikidōtaa ki biti ki non'ti. ⁸ Nan nje ki nje kur mu, nje tanro ta ki rōta'ti, ə təli ro'de go nya ra'ti ki dana el, Luwə a mbəti'de, a adi wongi li'ə kibo oti do'de'ti. ⁹ A adi me kon ki əti bol a ra de'gi pəti ki njeramajel. A ulə ngirə do Juwipi'gi'ti bay taa re'n do de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ¹⁰ Ningə de'gi ki njera maji, Luwə a adi'de tobar, ki kōsikurə, ki kisimaji, a ulə ngirə do Juwipi'gi'ti bay taa re'n do de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹¹ Tado kər kum nan goto ro Luwə'ti. ¹² De'gi ki in Juwipi'gi el ki rai majel ki kanji gər ndukun lə *Mojī, a tuji kigo lo gər'ə'ti el inbe kin to, nan Juwipi'gi ki gəri ndukun lə Moji bəti ə rai majel, ndukun a gangi ta do'de'ti to. ¹³ Ningə, in nje ki isi oyi ndukun mbi'de'ti be par ə Luwə isi or ta do'de el, nan in nje ki isi oyi, ə təli ro'de go'ti ə, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹⁴ De'gi ki in Juwipi'gi el, ki gəri ndukun lə Moji el, nan isi rai nya ki ndukun dəji, ki kanji gər kin, inbe'gi in ndukun ki njegangita do ro'de'ti. ¹⁵ Me lo'ti kin, toji kadi nya ki ndukun dəji kadi de ra kin, in ki ndangi ngarme'de'ti. Ningə, me'de ki uwə'de ki ta kaa mannajī do ta'ti kin, taa gangi ki isi gangi ta do ro'de'gi'ti, isi ori ta do ro'de'gi'ti kin kaa mannaj'a to. ¹⁶ Ningə toki mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə, el'n, in kin ə in nya ki a ra nya ndo'ti ki Luwə a un Jeju Kirisiti kadi a gangi'n ta do nya'ti pəti ki de'gi iyəi me'de'ti.

Juwipi'gi ki ndukun lə Moji

¹⁷ Ningə in ki isi bar ro'i Juwipi, ki ra do ndukun'ti ngan, ro'i isi n'eli do Luwə'ti lə'i; ¹⁸ ki in gər nya ki in ndigi li'ə maji, ndukun ndoi nya kadi mbəti nya ki maji dann ki majel'ti. ¹⁹ In oo ro'i maji ngayn kadi asi kər njekumto'gi tarow, oo ro'i kadi in kunji lə de'gi ki rai loki ndul'ti, ²⁰ in nje ndonya nje nyagər el'gi, nje ndonya ngann'gi ki du. In isi ra nya'gi kin be, tado oo kadi me ndukun'ti, ingə nyagər, ki ta ki rōta'ti nga. ²¹ In isi ndo nya de'gi, nan asi kadi ndo ro'i inbe el, isi iləmbər kadi de'gi bogi el, ə inbe isi bogi. ²² Isi el de'gi kadi uwəi marum el, nan inbe isi uwə marum, isi elta lə yo'gi ki ra majel, ə isi kər nya me kəy'ti lə'de. ²³ Isi ra rōnel do ndukun'ti, nan isi aldo'a, adi mbəti kōsikurə Luwə. ²⁴ Lo kin'ti,

* 2:6 2.6 5; Sopeni 1.14-18, 2.2-3

toki ndangi me makitu'ti læ Luwə, de'gi ki in Juwipi'gi el isi elita ki mal dö Luwə'ti tado kulə ra'se in ki in Juwipi'gi†.

²⁵ Ningə kadi in gəri maji toki kujə möti in nya ki nda'a to, loki de isi təl rə'ne go ndukun'ti, nan loki in təl rə'i go ndukun'ti el ə, in ki de ki ujə möti'ne el, asi nan. ²⁶ Kin ə de ki ujə möti'ne el, təl rə'ne go ndukun'ti ə, Luwə a oo'ə to de ki ujə möti'ne. ²⁷ De'ə ki, ujə möti'ne kigo darə'ti el, nan təl rə'ne go ndukun'ti kin, a gangi ta dö'i'ti. A gangi ta dö'i'ti, in ki aw ki ndukun ki ndangi me ji'ti, taa ujə möt'i tə, nan in təl rə'i go ndukun'ti el kin. ²⁸ Toki rəta'ti, k'in Juwipi, in ba gidi'ti taga ne el, taa kujə möti in me ndaja ki rə'ti kin el tə, ²⁹ nan k'in Juwipi ki rəta'ti in me'ti kəy. Ningə kujə möti, in kujə möti ki ngarme'ti. In kujə möti ki in rə Ndil Luwə'ti, um me ndukun'ti ki ndangi el. De ki ujə möti'ne, in de ki ingə toji ki rə Luwə'ti um rə de'gi'ti el.

3

De ki dana goto

¹ K'in Juwipi, maj'a to'ti, kujə möti, nda'a to'ti. ² Maj'a in ngayn me nya'gi'ti pəti, tado, in Juwipi'gi ə Luwə ulə ta lə'ne ji'de'ti kete. ³ Ə re ki madi'gi in nje ra nya ki low'ə'ti el ə, ra nya ki low'ə'ti el lə'de a ra kadi Luwə yəti ndu'ne el. ⁴ Luwə a yəti ndu'ne el jagi! Ningə maji kadi de'gi gəri toki Luwə in nje kelta ki rəta'ti, ə de'gi pəti in nje kelta ki ngom, toki ndangi me makitu'ti eyina:

«Maji kadi de'gi gəri ki ra dana lə'i me ta keli'ti,

A re awi kadi gangi ta dö'i'ti ə,

Kadi ta uwəi el, kadi in te me'ti to nje təti rə*.»

⁵ Kin ə re nya ki dana el ki j'isi ra, ra adi de gər toki Luwə in de ki dana ə, de oo ta ki kadi j'eli el. Ke Luwə in de ki dana el loki ra se'je wongi loki ji ra majel wa? M'elta kin be kigo k'oo'ə'ti lə de. ⁶ Ningə kadi in gəri toki, Luwə in de ki dana el, el jagi. Kin ə Luwə in de ki dana el ə, a asi kadi gangi ta dö de'gi'ti ki dönangi el. ⁷ Ningə kin ə, me ta ngom'ti ki isi te ta'm'ti, ra adi ta ki rəta'ti lə Luwə te ki taga, kadi Luwə ingə'n toji ningə, ginn'ə in ri ə kadi de a gangi ta dö'm'ti to njeramajel bay wa? ⁸ J'a j'eli ki kete par j'ene: «Ji rai majel j'adi nya ki maji te me'ti.» Toki de'gi madi indəi taa dö'm'ti eyina: m'in ə m'ene ji ra majel kadi nya ki maji te me'ti kakin be. Degə'gi ki elita kin asi ta kadi de gangi ta koy dö'de'ti.

⁹ Ningə in nya ki kadi de el'n ene: j'in ki j'in Juwipi'gi, j'utəi ndəgi de'gi, el. J'utəi'de el, ningə j'elita dö'ti nga j'ene: Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, pəti, in ginn təgi'ti lə majel. ¹⁰ Toki makitu lə Luwə el'n ene:

«De kare be ki kadi in de ki dana goto.

¹¹ De kare be ki kadi gər nya goto,

De kare be ki kadi sangi Luwə goto.

Pəti inyəi row ki maji, ndəmi row.

¹² De kare ki njera maji goto†,

Ki kare be kaa goto.

¹³ Row mindi'de to to be ninn ki ta'a to tagira,

Ndonn'de in ndonn kelta ki ngom,

Ndar ta'de rosi ki kəngi lii‡,

¹⁴ Isi manni de'gi mann ki to kelta'a el,

Ta'de ati kangi dö de'gi'ti§.

† 2:24 2.24 Ejay 52.5 * 3:4 3.4 Pa'gi 51.6 † 3:12 3.12 Röm 10-12; Pa'gi 14.1-3, 53.2-4 ‡ 3:13 3.13 Pa'gi 5.10 § 3:14 3.14 Pa'gi 10.7

- 15 Nja'de in nja kanyi kalangi ki lo töl de'ti,
 16 loki dëri'ti ningə, dō nja'de in nya ki tuji ki me kon.
 17 In de'gi ki gəri row lapiya el*.
 18 Bol Luwə ki nden goto me'de'ti†.»

19 Ji gər kadi nya'gi pəti ki ndukun el, el de'gi ki in ginn ndukun'ti, kadi ta de madi te elta dō rō'a'ti el, ə kadi de'gi pəti gəri go majel'gi lə'de non Luwə'ti. 20 In tado kin ə, de ki Luwə a təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki gorow təl rō go ndukun'ti goto‡. Tado ndukun to kadi oji de'gi adi gəri nya ki bari'ə majel.

Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti

21 Ki ngosine kin, Luwə toji'je gorow ki təl'n de'gi, de'gi'ti ki dana§ ki kanji ndukun. Ningə in, ndukun lə Moji ki ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti manyinaj'a. 22 Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti. Tarow kin to tado lə de'gi pəti ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, tado de'gi pəti asi nan: 23 de'gi pəti in njeramajel'gi, adi tobar lə Luwə nal'de. 24 Nan Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti kare. In kigo memaji'ti li'ə, me tō Jeju Kirisiti'ti ki taa'de ilə'de taa ginn togi'ti lə majel. 25 In Jeju Kirisiti ə, Luwə un'ə to nya kugə dō majel, me mos'o'ti ki anyi, ki gorow kunme. Luwə ra be kadi toji'n nyara ki dana lə'ne, tado majel'gi ki de'gi rai'de kete, tudə go'ə el, 26 dökagilo kisidoti li'ə. Luwə toji nyara ki dana lə'ne dökagilo'ti ki bone, kadi in nje ki ra dana, taa kadi tudə'n de'gi ki uni me'de adi Jeju təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. 27 Nya kare ki kadi de ində'n gu'ne goto, tado nya ki Luwə ra dō'ti, in təl rō go ndukun'ti el, nan in kunme kadi Jeju Kirisiti. 28 Ji gər maji kadi Luwə təl'de de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti, um in ki gorow təl rō go ndukun'ti el. 29 Luwə in Luwə lə Juwipi'gi par el. Ki rōta'ti, in Luwə lə'de par el, nan in Luwə lə ndəgi de'gi pəti tō. 30 Tado Luwə in kareba. In ə təl Juwipi'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme num de'gi ki in Juwipi'gi el ka təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme tō. 31 Loki j'uni me'je j'adi Kirisiti kin, toji kadi nda ndukun goto wa? Lo kin'ti, ji toji kadi nda'a in ngayn to kin yo.

4

Luwə tudə Abiraham de'ti lə'ne

1 Kadi j'elita lə kaw'je *Abiraham ningə, nya madi ki ingə kigo tog'o'ti inbe goto. 2 Kin ə Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi ə, asi kadi Abiraham a ində'n gu'ne inbe, nan a ində gu'ne non Luwə'ti el. 3 Tado, ta ki makitu lə Luwə el ə to kin: «Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*.» 4 Ningə nya kare, de ki ra kulə ingə'n nyakugə goji, nya ki ingə kin, ingə kare el, nan in nya ki ingə tor kulə'ti ki ra. 5 Kin ə de ra kulə madi el, nan un me'ne adi Luwə ki in nje təl de ki njeramajel, de'ti ki dana takum'ne'ti ə, Luwə a təl'ə de'ti ki dana, kigo tudə kunme li'ə ki ində dō me maji'ti lə Luwə. 6 In be ə, *Dabidi un'n ndu'ne ki taa el'n ta lə maji ki ingə ki rō Luwə'ti. Adi in de ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki kanji gon kulə ra'a'gi. 7 Dabidi ene: «De'gi ki Luwə inyə nyara'de'gi ki go'ti el, kō, Luwə bər majel'gi lə'de kō, in nje majikur'gi. 8 De ki Luwə tudə majel li'ə dō'a'ti el in nje majikur†.»

* 3:17 3.17 Röm 15-17; Ejay 59.7-8 † 3:18 3.18 Pa'gi 36.2 ‡ 3:20 3.20 Pa'gi 143.2 § 3:21 3.21 Röm 1.17 * 4:3 4.3 Lotum 15.6 † 4:8 4.8 Pa'gi 32.1-2

⁹ Maji kin in tado læ njekujömöti par el, nan in tado læ njekujömöti'gi el to. Tado j'eli j'ene: Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, tudə'n kunme li'ə oo'n'ə de'ti ki dana. ¹⁰ Eke nya kin ra nya dökagilo'ti ki ra wa? Ke in kete non kujə möti Abiraham'ti eke in go'ti wa? Nya kin ra nya kete non'ti, um in go'ti gogi el. ¹¹⁻¹² Ningə nyaköji ki dö kujə möti'ti re go'ti gogi to ndaj'a, ki kadi töji toki Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, ki takul kun ki un me'ne adi Luwə, dökagilo'ti ki ujə'n möti'ne el bay. Lo kin'ti, de'gi ki ujəi möti'de el kaa Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num, de'gi ki ujəi möti'de kaa təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num to. Ningə Abiraham təl baw de'gi pəti ki ujəi möti'de el, ki uni me'de, taa təl baw de'gi ki ujəi möti'de to. Adi in nje'gi ki uwəi kul kujə möti par el, nan uni dö nja baw'je Abiraham ki un, ə un me'ne adi Luwə kete non kujə möti'ne'ti kin‡.

Luwə un ndu'ne tado læ de'gi pəti ki uni me'de

¹³ Luwə un ndu'ne adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə toki dönangi in nya nduwə lə'de. Ningə in tado təl ki Abiraham təl rö'ne go ndukun'ti el, nan in tado təl ki Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Luwə§. ¹⁴ Kin ə re nya nduwə kin in tado læ de'gi ki nje təl rö'de go ndukun'ti par ningə, kar kunme goto, taa kunndu ki un adi Luwə kaa təl nya ki kum'ə goto to. ¹⁵ Tado ndukun ə in nje re ki wongə læ Luwə. Tado lo ki ndukun goto'ti, k'aldə ndukun kaa goto'ti to.

¹⁶ Lo kin'ti, nya nduwə ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'adi'de kin, de a ingə ki gorow kunme kadi Luwə. Be kadi in nya kadikare ki Luwə adi, ki nda'a to'ti tado læ de'gi pəti ki uni me'de to Abiraham be, um tado læ de'gi ki nje təl rö'de go ndukun'ti par el. Abiraham ki in baw de'gi pəti. ¹⁷ Makitu læ Luwə elta dö Abiraham'ti ene: «M'ra'i to baw de'gi ngayn ki dönangi'ti ne*.» Abiraham in baw'je takum Luwə'ti ki un me'ne ad'a. Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi nya'gi ki kete gotoi, toi. ¹⁸ Abiraham un me'ne adi Luwə, adi təl baw de'gi ngayn ki dönangi'ti ne toki makitu læ Luwə el'n ene: «Ginn de'gi lə'i a banyinan to mee'gi ki dōran'ti be†.» Lo kin'ti, nya ki kadi de ində me'ne dö'ti goto, nan Abiraham aw ki kindəmedöti. ¹⁹ Abiraham aw ki bal ki asi ndəkba ki bu kare, ningə gər kadi n'tögi, tögi'ne goto, taa ne'ə Sara kaa in kuji to, nan gon lo kin el, un me'ne kadi kun mindi læ Luwə ki un kin a ra nya‡. ²⁰ Abiraham ilə kunme lə'ne kə el, taa me'ə tösi dö kunndu ki Luwə un ad'a el to. Ingə tögi to kingə me kunme'ti lə'ne, ulə'n töji dö Luwə'ti. ²¹ Ningə gər dö'ne'ti maji ngayn kadi nya ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra kin, aw ki tögi kadi a ra'n. ²² In tado kin ə, Luwə tudə'n Abiraham de'ti ki dana. ²³ Ningə loki makitu ene: «Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana», kin, in tado læ Abiraham ki kar'ne par el. ²⁴ Nan in ta ki söw dö'je to. J'in ki kadi Luwə a tudə'n'je de'gi'ti ki dana, ki takul kunme lə'je. J'un me'je j'adi Luwə ki ində ki Burəbe lə'je Jeju dann njekoy'gi'ti. ²⁵ Jeju ki Luwə un'ə adi koy tado majel'gi lə'je§, ningə un'ə dann njekoy'gi'ti te si'ə kadi tudə'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

5

Kulə noji nan'ti ki Luwə

‡ 4:11-12 4.11-12 Lotum 17.9-14 § 4:13 4.13 Lotum 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18 * 4:17 4.17 Lotum 17.5 † 4:18 4.18 Lotum 15.5 ‡ 4:19 4.19 Lotum 17.1, 15-22 § 4:25 4.25 Ejay 53.4-6

¹ Loki Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme, dann'je si'ə in ki lapiya ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ² In ki takul Jeju Kirisiti, ki gorow kunme ə, j'ingə'n majikur lə Luwə. Majikur ki ji ra me'ti, j'isi ji ra ronel, tado j'ində me'je do'ti kadi j'a j'in ginn tobar'ti lə Luwə. ³ In ki utə, me kon'ti kaa ji ra ronel, tado ji gər kadi kon a re ki koreme, ⁴ ningə de ki nje koreme'ne, a ra do nja'ne'ti me nya'gi'ti ki to, ə de ki nje ki ra do nja'ne'ti, in de ki aw ki nya kindəmedoti, ⁵ ningə nya ki ində me'ne do'ti kin, a in nya ki ngom el. Tado Luwə buki ndiginan ki ində ngarme'je'ti ki gorow lə Ndil Luwə ki kar njay ki adi'je. ⁶ Kirisiti re oy tado lə njeramajel'gi, loki j'asi kadi ji ra nya madi ki dorə'je el. Ningə oy ki dokagilo ki Luwə inbe oji. ⁷ De ki dana inbe mindi kaa, ngan ngayn kadi de a adi rə'ne koy'ti tado li'ə. Re dum inbe ningə, de ki njera nya ki maji, ə de mad'a ki rangi, a uwə rə'ne ba kadi oy tado li'ə. ⁸ Lo kin'ti, Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je ki taga adi j'oo. Luwə adi Kirisiti re oy tado lə'je, dokagilo'ti ki ji nanyi'n me majel'ti ki ra bay. ⁹ Ningə, toki ngosine, kadi rə koy'ti lə Kirisiti, təl'je de'gi'ti ki dana takum Luwə'ti takul mos'o kin ningə, kibo ngayn bay, Kirisiti a aji'je ta wongi'ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kete ki j'in njeban'gi lə Luwə bay mindi ə, inbe ulə'je noji nan'ti sə'ne ki gorow koy Ngonn'o. Ningə ki ngosine kin ulə'je noji nan'ti ki rə'ne taa, inbe a aji'je me kisikidotaa'ti lə Ngonn'o el wa. ¹¹ Ningə, in in kin par el, rə'je nəl'je ngayn takum Luwə'ti, tado lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki un'ə ulə'n'je noji nan'ti ki rə'ne.

Adam in ki Kirisiti

¹² In ki gorow lə de ki kare be ki in Adam, ə majel re'n do donangi'ti, ningə majel re'n ki koy, koy odi de'gi pəti, tado de ki ra majel el goto, de'gi pəti rai majel*. ¹³ Ningə, kete taa kadi Luwə te ki do ndukun adi Moji, majel ki ra to me donangi'ti ne nga, nan toki in dokagilo ki ndukun goto bay, Luwə tudə majel'gi ki de'gi isi rai el. ¹⁴ Nya kare, koy onbe do de'gi'ti pəti, ulə ngirə do Adam'ti biti te'n do Moji'ti. Nje ki alido ndu Luwə el, toki Adam aldo ndu Luwə kin be kaa, koy onbe do de'ti. Adam in banakum de ki maji kadi a re. ¹⁵ Nga ningə, nya ki kadi de a oji'n majel lə Adam in ki kadikare memaji lə Luwə kin nan'ti goto. In ki rəta'ti kadi de'gi ngayn oyi koy majel lə de ki kare ki in Adam kin, nan memaji lə Luwə in kibo ngayn. Ningə nya ki Luwə adi bulə de'gi ngayn kare, ki gorow lə de kare be par, ki in Jeju Kirisiti kin, nda'a in ngayn. ¹⁶ Kadikare lə Luwə ki adi kin, kand'a to ta dangi ki kandi majel lə de ki kareba kin. Majel lə de ki kare kin, ndu ki osi do'ti in ta ki gangi, nan kadikare ki re go nyara go'ti el ki ngayn, kand'a in ta ki kər do'ti. ¹⁷ Kin ə re, ki tarow lə de ki kare be par, ki tarow majel li'ə, koy onbe do de'gi'ti pəti ningə, ki tarow lə Jeju Kirisiti ki kare inbe kin, j'a j'ingə'n nya ki maji ngayn ki rə Luwə'ti bay. De'gi pəti ki Luwə adi de majikur ki to mbar, ki kadikare kortadoti, a onyibe ki takul Kirisiti.

¹⁸ Nga ningə, toki ki gorow majel lə de ki kareba ki in Adam, ta ki gangi osi'n do de'gi'ti pəti kakin ə, ki gorow nyara ki dana lə de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, de'gi pəti asi kadi Luwə təl'n'de de'gi'ti ki dana, kadi sii ki do'de taa biti ki non'ti. ¹⁹ Toki, ki gorow təl rə go ta'ti el lə de ki kareba, de'gi pəti osi me majel'ti kakin ə, ki gorow təl rə go ta'ti lə de ki kareba, Luwə a ər'n ta do bulə de'gi'ti ngayn to.

²⁰ Loki ndukun te ningə, majel oji'n nan ki do'ti, nan loki majel ojinan ningə, memaji lə Luwə to mbar mbar inbe bay. ²¹ Toki majel onbe ki koy

* 5:12 5.12 Lotum 2.17, 3.6, 17-19

kakin ə, memaji lə Luwə onbe ki kaji kadi de'gi sii ki dɔ'de taa biti ki non'ti, ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti tɔ.

6

Koy dɔ majel'ti, ə kisi kumngayira me Kirisiti'ti

¹ Ta ri ə kadi j'eli nan me lo kin'ti wa? Ke kadi to ji nanyinan ki lo ra majel'ti kadi to memaji lə Luwə to'n mbar mbar ki dɔ'je'ti wa? ² Jagi, in be el. Tado j'in de'gi ki j'oyi, ji gangi nan ki majel, nga ra bann be ə kadi to ji tɛli j'isi me majel'ti bay wa? ³ In gəri maji kadi j'in pɛti ki ji rai batəm me to Jeju Kirisiti'ti, batəm kin toji kadi j'in de'gi ki j'oyi nan'ti ki Kirisiti. ⁴ Ki gorow lə batəm kin, duwi'je nan'ti si'ə, me koy'o'ti. Nga ningə, toki Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki tɔgi ki ɛti bɔl ngayn lə Baw'je Luwə kakin ə, j'in kaa j'isi ki dɔ'je taa kisi ki sigi tɔ.

⁵ Ningə, kin ə re, j'ində rɔ'je nan'ti ki Kirisiti toki rɔta'ti me koy'o'ti ə, j'a j'ində taa lo koy'ti, toki ndə'n lo koy'ti kin be tɔ. ⁶ Kadi ji gər maji toki, hal de ki to kete kin, in ki bər'ə kagidəsi'ti ki Kirisiti nga, kadi rɔ'je ki to majel kin in ki tuji kɔ, kadi j'in'n ginn tɔgi'ti lə majel el nga. ⁷ Tado de ki oy, majel onbe dɔ'a'ti el nga. ⁸ Kin ə re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə, j'uni me'je kadi j'a j'isi ki dɔ'je taa nan'ti si'ə. ⁹ Ji gər kadi Kirisiti ki ində taa dann njekoy'gi'ti kin, tɛl oy gogi el; koy aw ki tɔgi dɔ'a'ti el nga. ¹⁰ Kirisiti ki oy, oy koy majel, ningə in koy ki nja kare par, tado majel'gi pɛti. Ningə ki ngɔsine kin, isi ki dɔ'ne taa tado lə Luwə. ¹¹ Be tɔ ə, ingi kaa, maji kadi oyi rɔ'se to de'gi ki oyi dɔ majel, ningə sii ki dɔ'se taa tado lə Luwə, me to Jeju Kirisiti'ti.

¹² Maji kadi adi majel onbe dɔ rɔ'se'ti el. Kadi in tɛli rɔ'se go ndigi'ti lə darɔ el. ¹³ Adi ngonn rɔ'se madi kare ra nya ki majel el, kadi tɛl nyara kulə ki gorow'ə'ti el, el. Nan kadi uni rɔ'se ba pɛti tado kulə lə Luwə, to de'gi ki indəi taa dann njekoy'gi'ti. Kadi darɔ'se ba pɛti in tado kulə lə Luwə, kadi tɛl nyara kulə ki dana. ¹⁴ Lo kin'ti, majel a onbe dɔ'se'ti el, tado in ginn tɔgi'ti lə ndukun el, nan memaji lə Luwə ə in dɔ'se'ti.

Gangi nan ki majel tado tɛl'n rɔ go ndu Luwə'ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j'eli dɔ lo kin'ti wa? Ke j'a ji ra majel tado k'in ki j'in ginn tɔgi'ti lə ndukun el, nan j'in ginn tɔgi'ti lə memaji lə Luwə yo wa? Jagi, in be el. ¹⁶ In gər bɛti kadi kin ə re un rɔ'i kadi in ra kulə adi de madi ningə, in tɛl bər lə de'ə kin. Adi re uni rɔ'se'ti kadi rai majel ningə, in bər lə majel kadi aw sese koy'ti, a re in tɛli rɔ'se go ndu Luwə'ti tɔ ningə, tɛl rɔ go'ti kin a aw sese me nya ra'ti ki dana tɔ. ¹⁷ Ji ra oyo Luwə tado kete in bər'gi lə majel, nan ki ngɔsine kin, in tɛli rɔ'se ki me ki kare gorow nyando'ti ki maji ki ingəi. ¹⁸ Luwə taa'se ji majel'ti ilə'se taa, adi in tɛli, in ginn tɔgi'ti lə nyara ki dana nga. ¹⁹ M'elta be to ta k'el de'gi, tado re in be el ə, kasi el lə'se a ra kadi in gəri me ta kin el. Toki kete uni ngann rɔ'se'gi ba pɛti to bər'gi indəi ta nya'ti ki to njen, ki nyara ki majel, ki ki lo kaya'ti ki a aw ki de kadi tanrɔ Luwə kakin ə, maji kadi, ki ngɔsine kin, uni ngann rɔ'se'gi to bər'gi indəi ta nya ra'ti ki dana, ki a aw sese kadi ari njay. ²⁰ Dɔkagilo'ti ki in bər lə majel kin, usi'se dɔ nya ra'ti ki dana el. ²¹ Nga ningə, in ri ə kadi a ingəi me nya'ti kin bay wa? Nya kin in nya ki me'se olo dɔ'ti ə adi'se rɔsɔl, tado ta tɔlta'a in koy. ²² Ningə ki ngɔsine kin, toki Luwə taa'n'se ilə'se taa, adi in tɛli bər'gi li'ə, kulə ra'se a aw sese me kar njay'ti, kadi ta tɔlta'a ə ingəi kaji ki biti ki non'ti. ²³ Tado nyakugə

bangi majel in koy, ningə nya kadi ki Luwə adi'je kare in kaji ki biti ki non'ti, me to Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je.

7

Njekunme kadi Kirisiti in de ki in ginn tōgi'ti lə ndukun el

¹ Ngannkon'm'gi ki konnann'm'gi, in gəri maji kadi ta ki m'nji m'el'se kin, m'el'se to de'gi ki gəri ndukun maji. Ningə ndukun aw ki tōgi dō de'ti loki de isi'n ki dō'ne taa bay kin par. ² In be ə, dene ki taa ngaw, ndukun dōō'a nan'ti ki ngaw'a, loki ngaw'a isi'n ki dō'ne taa bay kin par. A kin ə re ngaw'a oy ningə, ndukun ki dōō'a nan'ti ki ngaw'a kin in dō'a'ti el nga. ³ Re ngaw'a isi ki dō'ne taa bay ə təl taa dingəm ki rangi ningə, de'gi a oyi'ə to njekuwə marum. A re ngaw'a oy ningə, ndukun in dō'a'ti el nga, adi re taa dingəm ki rangi kaa, de a oo'ə to njekuwə marum el. ⁴ Nya kin to be ki rō'se'ti tō. In ngannkon'm'gi ki oyi nan'ti ki Kirisiti, me darō'ti, in gangi nan ki ndukun, adi in lə de ki rangi nga. De'ə kin in Kirisiti ki nje kində taa dann njekoy'gi'ti, kadi kulə ra'a'gi in nya Luwə. ⁵ Toki rōta'ti, dōkagilo'ti ki kete j'isi ji ra'n ndigi lə darō'je, nyənn nya ra'gi ki majel, ki ndukun ndu'de ki taa, ɔdi rō'ne rō'je'ti, adi ji ra nya ki aw se'je ki koy'ti. ⁶ Nan ki ngosine kin, ji goto ginn ndukun'ti, tado j'oy, ji gangi nan ki nya ki kete uwə'je dangay'ti. Adi ji ra kulə ginn tōgi'ti ki sigi, ki in tōgi lə Ndil Luwə, um ji ra kulə ginn tōgi'ti ki kete ki in tōgi lə ndukun ki ndangi kin el nga.

⁷ Ta kin kər me'ə nan ri wa? Tōji kadi ndukun in majel wa? Jagi, ndukun in majel el, nan k'in ə, in ndukun ə in nje kōji'm majel kadi m'gər'ə. Kin ə re ndukun el'm ene: «A in ra kumnda el,» el ə, re m'a m'gər nya ki bari'ə kumnda el*. ⁸ Lo kin'ti, majel ingə row ki ndukun te ad'a kin kadi ində'n kumnda'gi ki dangi dangi me'm'ti. Tado kin ə re mbərkikində goto ə, majel a təl nya ki koy tō. ⁹ Kete loki ndukun goto bay, m'nji kumngayira. Nan loki mbərkikində re, majel nga a təl nje kisi kumngayira. ¹⁰ Ningə m'in, m'oy, adi mbərkikində ki kadi aw sə'm ki kaji'ti kakin, ki ɔjido'm, təl aw sə'm koy'ti yo. ¹¹ Tado majel, ingə row ki mbərkikində te ad'a kakin, adi ədi'm ki gorow lə mbərkikində, aw sə'm adi koy. ¹² Lo kin'ti, ndukun ar njay, mbərkikində ar njay, in nya ki dana, in nya ki maji tō.

De in ginn tōgi'ti lə majel

¹³ *Ndukun ki in nya ki maji, a təl kadi in row kingə koy lə'm el jagi. Ningə in majel ə in nje re ki koy dō'm'ti, ki gorow lə nya ki maji, kadi tōji'n rō'ne ki taga, taa kadi tōji'n tōgi'ne ki rō'je'ti ki in majel tō, ki gorow lə mbərkikində. ¹⁴ Ji gər kadi ndukun in nya lə Ndil, nan m'in, m'in de ki me darō'ti, ki majel ndogi'm. ¹⁵ Toki rōta'ti, m'gər kum nya'gi ki m'nji m'ra'de el. Nya ki m'ndigi ra kin ə, m'ra el, ningə nya ki nəl'm el kin taa m'ra tō. ¹⁶ Kin ə re in nya inbe ki m'ndigi ra el kin taa m'ra ningə, m'ndigi dō'ti ki ndukun kadi in nya ki maji. ¹⁷ Lo kin'ti, in m'inbe m'nji ra nya el, nan in majel ki isi me rō'm'ti. ¹⁸ Tado m'gər kadi darō'm'ti ki in darō ki ton kin, nyara ki maji a isi səm'ti el. ¹⁹ Tado m'ra nya ki maji ki m'ndigi ra kin el, ə nya ki majel ki m'ndigi ra el kin yo taa m'ra. ²⁰ Kin ə, in nya ki m'ndigi ra el yo ə m'ra ningə, in m'in ə m'nji ra el, nan in majel ki isi me darō'm'ti ə isi ra. ²¹ M'gər nya ki isi ra nya be ki kagilo'gi pəti nga: loki m'in, m'ndigi kadi m'ra maji nan, majel yo ə to adi m'ra. ²² Me'm'ti kəy kərōki ningə, m'ingə rōnel me ndukun'ti lə Luwə. ²³ Nan m'gər me

* 7:7 7.7 Tekitaga 20.17; Ndukun ki nja joo 5.21

rō'm'ti kadi tōgi madi ki rangi isi non, isi rō ki ndigi ra ki in rō'm'ti. Tōgi kin ra adi m'tel bər lə majel ki isi rō'm'ti. ²⁴⁻²⁵ Ki nyagər lə'm, m'nji m'ulə dō'm ginn tōgi ndukun'ti lə Luwə, nan me darō'ti ki ton, m'nji m'ulə dō'm ginn tōgi'ti lə majel ki ndə tōgi'ne dō'm'ti. M'in de ki nje kumtondoo, de ki kadi a taa'm ilə'm taa ji darō'ti ki in nya lə koy kin goto. Tōji in ki dō Luwə'ti ki aji'm ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti!

8

Kisikidōtaa ki tōgi lə Ndil Luwə

¹ Ki ngosine kin, de'gi ki indəi rō'de nan'ti me tō Jeju Kirisiti, ta ki gangi goto dō'de'ti nga. ² Tado tōgi lə Ndil Luwə ki nje kadi de isi'n ki dō'ne taa me kində rō nan'ti me tō Jeju Kirisiti, taa'je ilə'je taa ji tōgi'ti lə majel ki tōgi lə koy. ³ In nya ki ndukun lə Moji asi kadi ra el, tado darō de ki ton ra adi tōg'ō goto. Nan Luwə ra nya kin ki gorow lə Ngonn'ō inbe, ad'a kadi ɔr majel. Re ki darō ki tanan ki yan de ki njeramajel, gangi'n ta dō majel'ti ki aw ki tōgi dō darō de'ti. ⁴ Luwə ra be kadi ndigi ra ki dana lə ndukun lə Moji tolta'ne dō'je'ti, j'in j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə'je el, nan j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə Ndil Luwə yo kin. ⁵ Toki rōta'ti, de'gi ki sii ginn tōgi'ti lə darō'de, isi rai ndigi lə darō de, nan de'gi ki sii ginn tōgi lə Ndil Luwə, isi rai ndigi lə Ndil Luwə tō. ⁶ Ra ndigi lə darō, a aw ki de be lə koy, nan ra ndigi lə Ndil Luwə, a aw ki de ad'a ingə kajji, a ad'a ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi lə darō, in təl de njeban'ti lə Luwə. De ki njera ndigi lə darō, in de ki ulə dō'ne ginn ndukun'ti lə Luwə el, tado asi kadi a ra el. ⁸ De'gi ki sii ginn tōgi'ti lə darō'de, asi kadi a rai nya ki nəl Luwə el. ⁹ Nga ningə ingi, sii ginn tōgi'ti lə darō'se el, nan sii ginn tōgi'ti lə Ndil Luwə. Tado Ndil Luwə isi me'se'ti. Re de aw ki Ndil Kirisiti me'ne'ti el ə, in de lə Kirisiti el. ¹⁰ Re Kirisiti isi me'se'ti ə, darō'se kin a oy inbe, tado lə majel, nan Ndil Luwə adi'se kisikidōtaa, tado in de'gi ki Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹¹ A re Ndil Luwə ki nje te ki Jeju dann njekoy'gi'ti isi me'se'ti ə, Luwə ki nje te ki Jeju Kirisiti dann njekoy'gi'ti a adi darō'se ki koy təl isi kumngayira ki takul Ndil'ə ki isi me'se'ti.

¹² Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, j'awi ki bāngi dō'je'ti, ningə in bāngi lə darō kadi to ji ra'n ndigi lə darō el. ¹³ Tado re sii ta ra nya'ti kigo ndigi'ti lə darō'se ə a oyi. A re uni Ndil Luwə, tōli kulə ra'gi ki majel lə darō'se ningə, a sii ki dō'se taa tō. ¹⁴ Tado de'gi pəti ki Ndil Luwə isi ɔr'de tarow in ngann'gi lə Luwə. ¹⁵ Tado Ndil ki ingəi'ə, in kadi ra'se bər'ti el, taa kadi təl ində bōl me'se'ti bay el tō. Nan in njera'se ngann kotit'i. In ki tarow li'ə kin ə j'isi ji bari'n nya ki ndu'je ki taa boi j'ene: «Aba, Baw'je*.» ¹⁶ Ndil inbe kin ə in nje tōji ndil'je kadi gər toki j'in ngann'gi lə Luwə. ¹⁷ Ə re j'in ngann'gi lə Luwə ningə, j'in kaa j'a j'ingəi nya maji'gi ki Luwə un ndu'ne dō'ti kadi n'a n'adi de'gi lə'ne kin tō. J'a j'ingəi nya maji'gi kin nan'ti ki Kirisiti, tado j'ingəi kon nan'ti si'ə, kadi j'in nan'ti si'ə me tōji'ti li'ə.

Tōji ki a re

¹⁸ M'gər maji kadi kon ki dōkagilo'ti ki bone kin asi nan ki tōji ki Luwə a te ki dō'a kadi ji gər kin el. ¹⁹ Nyakində'gi pəti sii d'ele, isi nginəi dōkagilo ki Luwə a tōji'n tōji lə ngann'gi lə'ne. ²⁰ Tado nyakində'gi osi ginn tōgi'ti lə tōgi'gi ki nda'de goto. In ki me ndigi lə'de inbe el, nan in Luwə inbe ə ndigi be kadi in ginn tōgi'gi'ti kin. ²¹ Ningə isi indəi me'de dō'ti kadi ndo

* 8:15 8.15 Mrk 14.36

kare ə, a tei ginn tōgi'ti ki nje tuji'de ki uwə'de bər'ti kin. A tei ginn'ti kō kadi ingəi dō'de nan'ti ki ngann'gi lə Luwə, taa kadi in me tōbar'ti lə ngann'gi lə Luwə tō. ²² Ki ngosine kin, ji gər kadi nyakində'gi kin pəti isi tuməi um um to dene ki ndo ra'a be. ²³ Ningə in nyakində'gi par dōrō'de el, j'in ki j'ingəi Ndil Luwə to nya ki dōkete dann kadikare'gi'ti lə Luwə ka, ji tuməi um um tō, j'isi ji nginə kadi Luwə təl'je ngann'ne'gi'ti, kadi taa darō'je ilə taa. ²⁴ Tado Luwə aji'je, nan in ki j'isi ji nginə ta'a to nginə bay. Nga ningə, re de oo nya ki isi nginə ta'a ki kum'ne ningə, in nya ki isi nginə ta'a el nga. De ki kadi oo nya ki kum'ne, ə təl isi nginə taa to nginə bay goto. ²⁵ A re ji nginə ta nya ki j'oo ki kum'je el ningə, ji nginə ta'a ki koreme. ²⁶ In be tō ə, Ndil Luwə isi re ra'n se'je, me tōgi goto'ti lə'je. Tado ji gər kelta ki Luwə toki maji kadi j'el'n el, nan Ndil Luwə inbe isi el si'ə ta tor'je'ti ki ndu ki de asi gər me'ə el. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngarme'je, gər nya ki Ndil ndigi kadi el'ə, tado Ndil isi elta ki Luwə, tado maji lə de'gi lə Luwə, toki Luwə inbe ndigi'n.

²⁸ Ji gər kadi nya'gi pəti rai nya tado maji lə de'gi ki ndigi Luwə, adi in de'gi ki inbe bər'de kigo kōji'ti lə'ne. ²⁹ Tado nje ki Luwə gər'de kete, ə un ndu'ne dō'de'ti kadi toi to Ngonn'o Kirisiti be, kadi Kirisiti in ngonn ngatōgi lə bulə ngannkon'gi. ³⁰ Adi in nje ki Luwə mbəti'de kete, Luwə bər'de tō, nje ki Luwə bər'de, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti tō, ningə nje ki Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti, adi'de tōji tō.

Ingī ki Luwə ndigi'de, in ndigi kibo ngayn

³¹ Ta ki kadi j'eli dō lo'ti kin goto. Re Luwə in se'je ə, de ki kadi a əsi'je ta goto. ³² Luwə ki un kon dō Ngonn'ne'ti inbe kō el, nan un'ə ilə kō tado lə'je pəti, a adi'je nya'gi pəti kare nan'ti ki Ngonn'o. ³³ De ki kadi a ində ta dō de'gi'ti ki Luwə mbəti'de goto, tado in Luwə inbe ə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ³⁴ De ki kadi a gangi ta dō'de'ti goto, tado Kirisiti in nje koy. Kibo ngayn, in ə ində taa dann njekoy'gi'ti, isi dōjikol Luwə'ti, isi elta ki Luwə tado lə'je. ³⁵ De ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Kirisiti ndigi'je kin goto. In kumtondoo, eke me kon asi el, kindəkumndoo, eke bo, eke ndoo, eke tuji, eke koy, asi el. ³⁶ Makitu lə Luwə el ene:

«Tado lə'i,
koy in kadi'je'ti ndəkba ki sin ge, kada ge ki losol'ō ge.
De'gi oyi'je to da'gi ki de isi aw se'de lo təl'de'ti be†.»

³⁷ Nan me nya'gi'ti kin pəti, j'a ji təti rō ki tōgi ki ngayn ki nje ndigi'je adi'je. ³⁸ Tado m'gər maji, toki rōta'ti, kadi in koy el num, in kisikidōtaa el num, in malayka'gi el num, in tōgi lə ndil'gi ki majel el num, in nya ki bone el num, nya ki lo ti'ti el num, in tōgi'gi ki me dōnangi'ti el num, ³⁹ in tōgi'gi ki taa el num, in ki nanga el num, in nyakində madi el num, nya madi kare ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Luwə ndigi'je me tō Jēju Kirisiti ki Burəbe lə'je kin goto.

9

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi to de'gi lə'ne

¹ Me kində rō nan'ti me tō Kirisiti, ta ki m'aw to m'el kin in ta ki rōta'ti um in ta ngom el. Nga ningə, me'm ki kəy inbe kaa, ki tōgi lə Ndil Luwə, mannaji dō ta'ti kin kadi in ta ki rōta'ti. ² Me kon kibo ngayn ra'm, ningə me'm to'm ki dō ndō'gi tado ³ lə ngannkon'm'gi ki ginn kōji'ti lə'm. M'ndigi kadi darō'm inbe, Luwə man'm, kadi m'gangi nan ki Kirisiti tado maji

lō'de. ⁴ Adì in ngann Isirayel'gi kì Luwə təl'de ngann'ne'gi'ti, toji'de tɔ̄bar lə'ne adi gəri, un mindi'ne adi'de, adi'de ndukun, adi isi kawinan non'a'ti, ilə ndu'ne adi'de*, ⁵ taa in ginn koji'ti lə burəbaw'gi kì Luwə ɓar'de kete. Ingi ə Kirisiti *De kì Luwə mbət'ə te ginn koji'ti lə'de tɔ. Kirisiti kì in dɔ nya'gi'ti pəti. Maji kadi toji in dɔ Luwə'ti kì dɔkagilo'gi kì dɔkagilo'gi†. Amen.

⁶ In kin toji kadi ndu Luwə təl nya kì nda'a goto el. Toki rɔta'ti, de'gi kì ginn koji'ti lə *Isirayel in ngann Isirayel'gi dɔrɔ el, ⁷ taa de'gi kì ginn koji'ti lə Abiraham in ngann me'ə'gi pəti el, tado Luwə el Abiraham ene: «In kì ginn koji lə *Isaki ə in a ingə'n de'gi kì ginn koji'ti lə'i‡.» ⁸ Nya kin toji kadi ngann Abiraham pəti ə in ngann Luwə el, nan in ngann'gi kì oji'de kigo kun ndu'ti lə Luwə kì un adi Abiraham ə in ngann'a'gi kì rɔta'ti. ⁹ Tado Luwə un ndu'ne be ene: «Dɔkagilo'ə inbe kin be ə, m'a m're, ningə Sara a ingə ngonn kare§.»

¹⁰ Lo kin'ti, ginn'ə gangi el ɓay, Rebeka kaa in non ɓay tɔ. In kì Isaki kì kare inbe kakin tɔ ə oji'n ndungə'gi kì joo. ¹¹ Nga ningə, kete non koji ngann'gi'ti kin, loki rai nya kì maji kì nya kì majel el ɓay ə, Luwə mbəti kì kare kigo me ndigi'ti lə'ne kadi ndigi ra li'ə tɔl'n ta'ne. ¹² Luwə mbəti ngonn kare kigo ndigi'ti lə de madi el, nan in kigo ndigi'ti li'ə in Luwə kì ɓar'de, ə el'n Rebeka ene: «Ngonn kì ngatogi a ra ɓər lə in kì du*.» ¹³ Ta kin te toki makitu lə Luwə el'n ene: «M'ndigi *Jakobi, ə m'mbəti Esuwa†.»

¹⁴ Ta kì kadi j'eli dɔ lo kin'ti goto, Luwə in njera nya kì dana, nyara kì dana el goto rɔ'a'ti jagi. ¹⁵ Tado el Moji ene: «M'a m'ra maji kì de kì kadi m'ra si'ə maji, ə m'a m'oo kumtondoo lə de kì kadi m'oo kumtondoo li'ə tɔ‡.» ¹⁶ In kin in kigo ndigi'ti lə de madi el, taa in kigo kulə'ti kì ra ngayn el tɔ, nan in kigo ndigi'ti lə Luwə kì nje k'oo kumtondoo. ¹⁷ In be tɔ ə, Luwə el'n ta ngar Parawon me Makitu'ti lə'ne ene: «In m'inbe ə m'indəi lo kin'ti kadi m'oji'n togi'm kì rɔ'i'ti, ə kadi tɔ'm ɓari'n ta de'gi'ti pəti kì dɔnangi'ti ne tɔ§.» ¹⁸ Lo kin'ti, kadi jì gər toki Luwə oo kumtondoo lə de kigo me ge'ti li'ə, ə adi me de ngan kigo me ndigi'ti li'ə tɔ.

Wongi kì k'oo kumtondoo lə Luwə

¹⁹ De madi a el'm ene re Luwə ra nya kì me ndigi ningə, ke ra bann ə isi aw kì ta kì de'gi ɓay wa? Tado de kì kadi tanrɔ ndigi li'ə goto. ²⁰ Nan in de kare par in nan ə kadi manji ta Luwə'ti wa? Ngoo asi kadi a el ɓe'ne ene: «Tado ri ə ra'm adi m'to be el wa?» ²¹ Nje kuwə ngoo, asi kadi, kì hanji kì kare inbe kin, uwə'n ngoo kì gat'a in ngayn, ə kì hanji kì kare inbe kin, uwə'n in kì gat'a in ngayn el tɔ. ²² Lo kin'ti, Luwə ndigi ngayn kadi oji wongi lə'ne, ə adi de'gi gəri tɔg'ɔ tɔ, nan ore me'ne ə təl ore ɓay dɔ de'gi'ti kì asi tuji, kadi buki wongi lə'ne dɔ'de'ti, tuji'n'de kɔ. ²³ Nan, Luwə ndigi ngayn tɔ kadi n'toji tɔ̄bar lə'ne kì rɔ de'gi'ti kì asi k'oo kumtondoo, kì ra go'de kete kadi sii sə'ne me tɔ̄bar'ti lə'ne. ²⁴ Nga ningə, de'gi kin in j'ingi kì Luwə ɓar'je. ɓar'je dann Juwipi'gi'ti par el, nan ɓar'je dann ndəgi de'gi'ti kì in Juwipi'gi el tɔ. ²⁵ Ningə in ta kì Luwə inbe el me makitu'ti lə Oje ene:

«De'gi kì kete in de'gi lə'm el,
M'ɓar'de de'gi lə'm ɓone,
ə de'gi kì kete in njendigi'gi lə'm el,

* 9:4 9.4 Tekitaga 4.22; Ndukun kì nja joo 7.6; Oje 11.1 † 9:5 9.5 KNK 2.29 ‡ 9:7 9.7 Lotum 21.12 § 9:9 9.9 Lotum 18.10 * 9:12 9.12 Lotum 25.23 † 9:13 9.13 Mal 1.2-3 ‡ 9:15 9.15 Tekitaga 33.19 § 9:17 9.17 Tekitaga 9.16

M'bar'de njendigi'gi lə'm bone*.

²⁶ Nga ningə, lo'ti inbe ki de'gi eli'de'ti eyina:

“In de'gi lə Luwə el kin”,

A bari'de ngann'gi lə Luwə ki nje kisi kumngayira†.»

²⁷ Ejay iləmbər ki yan'ne tɔ, ɔji'n dɔ ngann Isirayel'gi ene: «Kin ə re ngann Isirayel'gi banyinan to nangira ki ta ba'ti be kaa, in nje ki madi'gi par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado Burəbe el ene ta lə'ne n'a n'tol ta'a kadi osi taga panyi num, kalangi ba num tɔ dɔnangi'ti ne‡.» ²⁹ Ningə in toki ta ki Ejay inbe kaa el kete ene:

«Kin ə re Burəbe lə njerɔ'gi,

Inyə de'gi madi to ginn koji lə'je el nga a,

Re j'a ji to to Sɔdɔm be,

Re j'a to tanan ki Gɔmɔr be§.»

Isirayel in ki kaji ki re ki gorow kində me dɔ ramaji'ti lə Kirisiti

³⁰ Ta ki kadi j'eli dɔ ta'ti kin ə to kin: de'gi ki gəri Luwə el, ki sangi row kadi n'in de'gi ki dana el, nan Luwə ɔr ta dɔ'de'ti adi tɔli de'gi ki dana. Tɔli de'gi ki dana ki gorow kunme kadi Kirisiti. ³¹ Nga ningə, ngann Isirayel'gi ki sangi kadi n'in de'gi ki dana ki gorow lə ndukun taa, tei lo ndukun'ti kakin el. ³² Tei low'ə'ti el tado oyi kadi in nya ki n'a n'ingəi ki row kulə ki ra yo um ki row kunme dɔ ramaji'ti lə Kirisiti el. Lo kin'ti, awi tugəi nja'de mbal'ti, awi to kosi. ³³ Toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Oyi, me bebo'ti ki Siyon,

M'ində mbal ki nje tugə de non,

In mbal ki nje tugə de k'ilə,

Nan de ki un me'ne adi, nan rɔ'a a sɔl'ɔ el*.»

10

Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, Be'de in kareba

¹ Ngannkon'gi, nya ki uwə me'm ngayn ki m'nji m'dəji Luwə tado lə Juwipi'gi, in kadi ingəi kaji. ² Tado m'asi kadi m'mannaji lə'de, toki tingəi bil tado lə Luwə, nan k'in ə in tingə ki nyagər goto me'ti. ³ Toki rɔta'ti, gəri row ki Luwə isi ɔr'n ta dɔ de'gi'ti el, adi isi sangi row kin ki dɔ'de inbe'gi. Lo kin'ti, ingi, gotoi dɔ row'ti ki Luwə isi ɔr'n ta dɔ de'gi'ti. ⁴ Tado Kirisiti ə in ta tɔlta ndukun, kadi de ki ra un me'ne ningə, Luwə ɔr ta dɔ de'ə'ti.

Kaji to tado de ki ra ki un me'ne adi Burəbe

⁵ Moji inbe elta ɔji'n dɔ kɔr ta dɔ'ti ki gorow lə ndukun ene: «De ki tɔl rɔ'ne go ndukun ningə, de'ə a aji ki row lə ndukun kakin*.» ⁶ Ningə ta ki ɔjido kɔr ta dɔ'ti ki row kunme ə to kin: «Ononyi kadi el me'i'ti ene: nan ə a aw dɔran'ti wa?» Tado Kirisiti in dɔran'ti ə re. ⁷ Taa, nan ə a aw koo wa kaa, el be el tɔ, tado Kirisiti ində taa lo koy'ti dann njekoy'gi'ti. ⁸ Makitu lə Luwə el ene: «Ta lə Luwə in kad'i'ti ndəkba, to ta'i'ti kadi el, in ngarme'i'ti. In ta kunme kin ə j'isi j'ilə mbər'ə†.» ⁹ Toki rɔta'ti, re ta te ta'i'ti toki Jeju in Burəbe, ə re un me'i toki Luwə un'ə taa dann njekoy'gi'ti ningə, a ingə kaji. ¹⁰ Tado kunme ki in ngarme'de'ti ə Luwə a ɔr ta dɔ de'ti, ningə ta ki te ta de'ti ə a aji'de tɔ. ¹¹ Tado makitu lə Luwə el ene: «De ki ra ki un me'ne ad'a ə, rɔ'a a sɔl'ɔ el‡.» ¹² Lo kin'ti, dangi dangi goto dann

* 9:25 9.25 Oje 2.25 † 9:26 9.26 Oje 2.1 ‡ 9:28 9.28 27-28; Ejay 10.22-23 § 9:29 9.29 Ejay 1.9 * 9:33 9.33 Ejay 8.14-15 * 10:5 10.5 Lebitiki 18.5 † 10:8 10.8 6-8; Ndukun ki nja joo 9.4, 30.12-14 ‡ 10:11 10.11 Ejay 28.16

Juwipi'gi'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Pəti Burəbe ki kare inbe kin ə in Burəbe lə'de. In ki nje kadi nya maji de'gi pəti ki bari to'a. ¹³ Tado makitu lə Luwə el ene: «De ki ra ki bar to Burəbe a ingə kajiš.»

¹⁴ Nga ningə, kin ə de'gi uni me'de adi'ə el ə, lo kadi a bari to'a goto, a kin ə de el'de ta li'ə el ə, lo kadi a uni me'de adi'ə goto, a kin ə de ki nje kiləmbər ta li'ə goto ə, lo kadi a oyi ta li'ə goto to. ¹⁵ A kin ə de'gi ki njekawkulə'gi gotoi ə, lo kadi de a iləmbər ta li'ə goto to. Makitu lə Luwə elta do'ti be ene: «In nya ki ronel ngayn kadi de oo nja nje kiləmbər Poyta ki maji*.» ¹⁶ Nan de'gi madi mbeti təli ro'de go Poyta'ti ki maji. Nga ningə, Ejay dəji ta do lo kin'ti ene: «Burəbe, de ki un me'ne do mbər'ti ki j'ilə kin goto†.» ¹⁷ Ji gər toki de a un me'ne ki gorow lə Poyta ki maji ki oo, nga ningə, Poyta ki maji kin, in mbər ta lə Kirisiti. ¹⁸ Ə kadi m'dəji m'oo ke Juwipi'gi oyi ta kin el biti wa? Oyi ta kin maji. Tado makitu lə Luwə elta do'ti ene:

«Ndu nje kiləmbər Poyta ki maji aw ki do be'gi pəti, taa, de'gi ki sii doboy lo'gi'ti ki donangi'ti ne pəti kaa, ta ki ta'de'ti osi mbi'de'ti to‡.»

¹⁹ Ə kadi m'dəji m'oo ke ngann Isirayel'gi gəri me ta ki bar kin el wa? Moji elta ki ta Luwə'ti do lo kin'ti ene:

«M'a m'adi jangi ra'se do de'gi'ti ki de gər ginn'de el,

M'a m'adi wongi ra'se ngayn do de'gi'ti ki in de'gi ki nyagər lə'de gotoš.»

²⁰ Ejay aw biti elta ki ta Luwə'ti ene:

«De'gi ki sangi kaa sangi'm'in el, ingəi m'in,

M'te ki do'm taga m'adi de'gi ki dəji'm'in nya madi el.»

²¹ Nan ki ojido ngann Isirayel'gi, Moji ilə do'ti ene:

«Ndo'gi pəti, m'ulə ji'm m'adi de'gi ki nje təl ro'de go ta'ti el,

De'gi ki nje tanro*.»

11

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el

¹ M'dəji kadi m'oo ke Luwə mbəti de'gi lə'ne ki in ngann Isirayel'gi kin wa? Jagi, Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el. Tado m'in ki do'm, m'in ngonn Isirayel, m'in ginn koji'ti lə Abiraham, me koji'ti lə Benjamen. ² Luwə mbəti de'gi lə'ne el, in de'gi ki mbəti'de kete mayinu. Ingi, ta ki njekeltakita Luwə'ti Eli, el me makitu'ti lə Luwə, səki'n do ngann Isirayel'gi ro Luwə'ti kin, in gəri maji. ³ Eli el ene: «Burəbe, təli njekeltakita'i'gi'ti pəti tigə, lo'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi'nu kin, budi'de nanga mur mur, in m'in ki kar'm par ə m'nanyi, ningə isi sangi kadi n'təli'm'in to.» ⁴ Nan ta ki Luwə ilə'ti ə to kin: «M'ngəm de'gi dər siri m'ində ta dangi, to de'gi lə'm, ki osi məkəsi de nanga non yo Bal'ti el*.» ⁵ Be to ə, dokagilo'ti ki bone, ngonn kuti ngann Isirayel'gi madi nanyinan, kadi sii to de'gi ki Luwə mbəti'de kigo memaji'ti lə'ne. ⁶ Luwə mbəti'de kigo me maji'ti lə'ne, um in kigo kulə ra'de'ti el. Re be el ningə, memaji lə Luwə kin a in memaji ki ro'ta'ti el. ⁷ Me ta kin ene ri wa? M'ene nya ki ngann Isirayel'gi sangi, ingəi nya'a el, ningə in de'gi ki Luwə inbe mbəti'de ə ingəi. Ningə ndəgə'gi, təli nje me ngan. ⁸ Nje me ngan toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Luwə adi hangal'de oy njum,

Adi kum'de oo lo el,

Ningə adi mbi'de boy ndəngirə to.

§ 10:13 10.13 Juwəl 3.5 * 10:15 10.15 Ejay 52.7 † 10:16 10.16 Ejay 53.1 ‡ 10:18 10.18 Pa'gi 19.5 § 10:19 10.19 Ndukun ki nja joo 32.21 * 10:21 10.21 Ejay 65.1-2 * 11:4 11.4 3-4; 1 Ngar'gi 19.10, 18

Nya kin ra nya biti bonet†.»

⁹ Nga ningə Dabidi kaa elta do lo kin'ti to ene:

«Kadi nyakusɔ rɔnel lə'de təl kuləkikiyə kuwə'de,

Kadi təl jigi tugə'de ki kadi osi,

Kadi in row kindəkɔji lə bulə de'gi, kadi in nyakugə goji'de ki majel ɔjido kulə ra'de.

¹⁰ Kadi kum'de diw adi oyi lo el,

Adi rugi gidi'de bo ki dokagilo'gi pəti‡.»

¹¹ M'dəji kadi m'oo ke jigi ki tugə Juwipi'gi ilə'de adi osi kin kadi a indəi taa el biti wa? Jagi, a indəi taa, nan ki gorow lə nya ra ki go'ti el ki rai, ə ndəgi de'gi ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra'n de'gi ki Isirayel. ¹² Nga ningə, kin ə re nya ra ki go'ti el lə Juwipi'gi ki rai, təl maji lə de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, kin ə ton lə'de təl maji lə de'gi ki in Juwipi'gi el ningə, tɔji kadi re indəi rɔ'de ta kaji'ti ki rɔ tinyi'de ningə, maji lə'de a to mbar mbar gogi bay.

Kaji lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹³ Ingi ki in Juwipi'gi el, toki m'in'n njekawkulə ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, m'el'se kadi in gəri toki m'piti kulə ki to ji'm'ti. ¹⁴ Kulə kin to kadi ke a ɔsi de'gi ki ginn koji'ti lə'm adi jangi ra'de, be kadi toki madi'gi ingəi kaji. ¹⁵ Kin ə kɔr ki Luwə ɔr Juwipi'gi gogi, in row kulə noji nan'ti lə Luwə in ki de'gi ki dɔnangi'ti ne ningə, təl'de ki rɔ Luwə'ti gogi a in nya ki maj'a in ngayn. A in kində taa lo koy'ti kaw lo kisikidɔtaa'ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dow mapa ki rai ki ko ki dokete in yan Luwə ningə, ndəgi mapa ba pəti in li'ə tɔ, a kin ə ngirə kagi in yan Luwə ningə, baji'ə'gi in yan Luwə tɔ. ¹⁷ Ningə Isirayel to to kagi buni ki be be: Luwə gangi baji'ə'gi madi kɔ, ə uni in ki in ginn koji lə Isirayel el, ki in kagi buni ki mu, re tinyəi'nu tor'de'ti dann ndəgə'gi'ti, adi ra do ngirə buni'ti ki be, isi njuw bote'ə tɔ. ¹⁸ Ningə in, in nya ki kadi in kidi'n baji kagi'gi ki gangi'de kɔ kin el. Kin ə re inyə kadi kidi'de ə, kadi me'i olo do'ti toki, in in ə ra do ngirə'de'ti um in ngirə'de ə rai do'i'ti el. ¹⁹ Dɔmaji ə, a el ene: «Gangi baji'ə'gi ə tinyəi'm'in tor'de'ti.» ²⁰ Ningə in ki rɔta'ti kadi gangi'de tado ingi, oyi tor ra maji lə Kirisiti el, ningə in, tinyəi'nu tor'de'ti tado un me'i adi Kirisiti. Nan re in be kaa, kadi ində gu'i el, adi bol rai to ra yo. ²¹ Tado kin ə, kagi ki be inbe mindi ka Luwə gangi baji'ə'gi ningə, kadi oo rɔ'i maji nan in taa a inyəi el jagi. ²² Kadi in gər toki Luwə in njera maji ə kadi in gər toki in de ki ngan ngayn tɔ: Luwə in de ki ngan ki rɔ de'gi'ti ki osi, ə in de ki njera maji ki rɔ'i'ti in tɔ. Nan k'in ə, kadi ra do nja'i'ti me ramaji'ti li'ə kin. A re in be el ə, a gangi iləi kɔ to baji kagi ki be kin be tɔ. ²³ Nga ningə, ki ɔjido ngann Isirayel'gi, kin ə inyəi ta me ngan lə'de ə, Luwə a təl kadi tinyəi'de tor'de'ti gogi tado aw ki tɔgi kadi tinyəi'n'de gogi. ²⁴ Kin ə in ki in baji kagi buni ki mu mindi, ə Luwə gangi re tinyəi ta kagi buni'ti ki be ki in lo lə'i el kin ə, ngann Isirayel'gi ki in baji kagi buni ki be kin ningə, Luwə a təl tinyəi'de maji gogi lo tor'de'ti el wa.

Ta ki do kaji'ti lə ngann Isirayel'gi

²⁵ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri ginn ta lə Luwə ki to lo kiyə'ti kin, um kadi sii day el. Be el ə a oyi rɔ'se'ti to nje gosi ki ngayn. Ningə kadi in gəri toki dow Isirayel'gi madi, me'de a ngan biti kadi de'gi ki gəri Luwə el pəti, tei kaji'ti. ²⁶ Lo kin'ti nga a nyi Isirayel'gi pəti a ingəi kaji toki makitu lə Luwə el'n ene:

† 11:8 11.8 Ndukun ki nja joo 29.3; Ejay 6.10 ‡ 11:10 11.10 9-10; Pa'gi 69.23-24

«Nje taa dɔ de'gi a in Siyon'ti ə a re,
a ɔr k'aldɔ ta lə de'gi ki ginn koji'ti lə Jakobi kɔ.

²⁷ In kin ə in kunmindɪ ki a dɔɔ'je nan'ti se'de,
loki m'a m'ɔr majel lə'de kɔS.»

²⁸ Kin ə ji gon mbəti ki Juwipi'gi mbəti Poyta ki maji kin ningə, j'a j'ene in njeban'gi lə Luwə. Ningə in kin ə in kaji lə'se. Nan re ji gon mbəti ki Luwə mbəti'de kin tɔ ningə, j'a j'ene Luwə ndigi'de bay tado lə kaw'de'gi tɔ. ²⁹ Tado Luwə adi de nya ə təl taa ji'ə'ti el, taa bar de ə təl tuwə el tɔ. ³⁰ Kete mayinu, ali ta ta Luwə'ti, nan ngɔsine, Luwə oo kumtondoo lə'se, tado kal ki Juwipi'gi ali dɔ ta. ³¹ Be tɔ ə, ingi kaa alidɔ ta bone, kadi Luwə oo'n kumtondoo lə'se. Lo kin'ti nga ningə, ingi kaa Luwə a oo kumtondoo lə'de tɔ. ³² Tado Luwə adi tarow de'gi pəti ali dɔ ta, kadi oji'n'de memaji lə'ne.

Tɔji ki dɔ Luwə'ti

³³ Ki rɔta'ti, nyakingə lə Luwə aldɔ lo, gosi, ki nyagər li'ə əti bol ki dum!
De ki kadi gər me ta ki gangi li'ə goto, de ki kadi gər koji ra li'ə goto.

³⁴ In ə Makitu lə Luwə el'n ene:
«De ki gər ta ki me Burəbe'ti goto,
De ki kadi oj'ɔ ta goto*.»

³⁵ «Taa de ki kadi un nya adi Luwə kete,
Kadi to go'ti ə Luwə ugə ɓang'a ka goto tɔ†.»

³⁶ Tado in Luwə ə ində nya'gi pəti, nya'gi pəti toi ki takul'ə, tado li'ə.
Kadi tɔbar in lə Luwə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisiti

¹ Ngannkon'm'gi, toki Luwə oji'n'je memaji lə'ne ki taga adi ji gəri, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uni darɔ'se inbe to kadikare ki kumngayira, indəi taa dangi to nya ki nəl Luwə, adi Luwə. In kin ə in gosi Luwə kigo ndil'ti ki kadi ɔsikurə. ² Ningə kadi uni gorow nyara ki de'gi isi rai dɔkagilo'ti ki bone kin el, nan kadi inyəi rɔ'se'ti adi nyagər ki sigi ki Luwə adi'se kin, mbəl'se. Lo kin'ti, a gəri kum nya ki in nya ki Luwə ndigi: adi in nya ki maji, nya ki nəl'ə, nya ki gorow'ə'ti.

³ Ki takul kadikare ki Luwə adi'm, m'el de ki ra dann'se'ti kadi uni ta rɔ'se ki aldɔ maji el, nan kadi oyi ta rɔ'se ki gorow'ə'ti, de ki ra, kigo tɔgi kunme'ti li'ə ki Luwə ad'a. ⁴ Darɔ'je in kareba, nan ngann rɔ'je'gi in dangi dangi. Ningə nan nan aw ki kulə lə'ne ki sɔw dɔ'ne. ⁵ Be tɔ ə ji banyi, nan j'in kareba me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti. J'in ki dɔ'je dɔ'je, nan j'in ngann rɔ'gi lə nan. ⁶ Ningə, Luwə adi'je kadikare'gi ki dangi dangi kigo memaji'ti li'ə ki adi'n'je. Kin ə re in kadikare kelta ki ta'a'ti ə adi ə, kadi ra'n kulə kigo kunme'ti. ⁷ Kin ə re de madi aw ki kadikare ra kulə dann de'gi ə, kadi ra kulə; kin ə de madi aw ki kadikare ndo nya de'gi ə, kadi ndo'de nya. ⁸ Kin ə de madi aw ki kadikare kulə dingəm me de'gi'ti ə, kadi ulə dingəm me'de'ti; kin ə de madi aw ki kadikare kadi nya de'gi ə, kadi adi ki menda, kin ə de madi aw ki kadikare kɔrnɔn de'gi ə, kadi ɔr ɔrnɔn'de ki rɔ ki tinyi kati; kin ə de madi aw ki kadikare k'oo kumtondoo lə de'gi ə, kadi oo kumtondoo lə'de ki rɔnel.

⁹ Maji kadi ndiginan ki dann'se'ti in ndiginan ki rɔta'ti. Ningə kadi ɔsi nya ki majel ngərəngi, ə kadi uwəi go nyara ki maji ngan tɔ. ¹⁰ Maji kadi

in ndiginan dann'se'ti ndiginan læ ngannkon nan'gi. Ningø kadi de ki ra sangi kadi n'in taa n'buki madi'ne'gi'ti. ¹¹ Kadi in de'gi ki njerakulø, daw goto rø'se'ti, ø rai kulø læ Burøbe ki rø ki tingøbil. ¹² Ningø kadi rai rønel dō nya'ti ki isi nginøi ta'a, kadi orei me'se dō kon'ti, ø uwøi tōgi'se ba me kelta'ti ki Luwø tō. ¹³ Kadi kanyi ki ngannkon'se'gi me nya'gi'ti ki to rø'de, ø kadi uwøi mbah'gi ki rø'se'ti maj'a. ¹⁴ Njangi dō de'gi ki nje kadi'se kon; njangi dō'de um manni'de el. ¹⁵ Rai rønel ki de'gi ki isi rai rønel, ø nonyi ki de'gi ki isi nonyi tō. ¹⁶ Maji kadi hal'se osi go nan'ti. Sangi row nyara ki tōbar el, nan kadi sangi row nyara ki dō'a du. Ningø kadi oyi rø'se to nje gosi ki ngayn el tō.

¹⁷ Re de ra'se'i majel ø, ugø'ø ðangi majel ki ra sø'i kin ki majel el nga. Indøi dō rø'se'ti kadi rai maji takum de'gi'ti pøti. ¹⁸ Kin ø re tarow lapiya in rø'se'ti, ø to kadi sangi ø, sangi adi lapiya to dann'se'ti ki de'gi pøti. ¹⁹ Njendigi'm'gi, kadi inbe'gi ugøi ðangi majel ki de ra sese el, nan inyøi wongi læ Luwø adi dōi de'ø. Tado Luwø el me makitu'ti læ'ne ene: «M'in ø m'in nje kugø ðangi majel ki de ra ki madi'ne.

De ki ra nya ki majel ki madi'ne,
M'in ø m'a m'øj'ø kum'ø tor'ti*.»

²⁰ Luwø ilø dō'ti ðay tō ene:
«Re ðo ra nje ban læ'i ø, ad'a nya sø,
Re kundø ra'a ø, ad'a mann anyi.
Re in ra be ningø,
A to to yal por ø øy ðuki dō'a'ti be†.»

²¹ Adi majel dum dō'i el, nan kadi dum dō majel ki maji ki ra.

13

Tøl rø go ndu'ti læ nje konbe'gi

¹ Kadi de ki ra kaa tøl rø'ne go ndu'ti læ nje konbe'gi ki sii dō ðe'ti. Tado konbe ki to bann bann kaa in Luwø ø in nje kadi de, ningø nje ki sii dō ðe'ti, in Luwø ø indø'de. ² In tado kin ø, de ki indø gu'ne ki nje konbe, isi dōsi ta ndu Luwø. Nje ki isi indøi gu'de ki nje konbe'gi'ti, si ndøri ta ki gangi læ Luwø rei ki dō'de'ti. ³ Ningø, de'gi ki njera nya ki maji ø, isi ðoli nje konbe'gi el, nan in de'gi ki njera nya ki majel ø isi ðoli'de. Ø re ge kadi in ðol nje konbe el ningø, ra nya ki maji par ø a piti. ⁴ Tado nje konbe in de ki isi ra kulø adi Luwø kadi kulø ra'se in kuløra ki maji. A kin ø re isi ra nya ki majel ningø, in ðol nje konbe, tado in kare ø aw ki nya kati el. Loki nje konbe gangi ta dō de'ti ningø, isi ra kulø læ Luwø, indø øj'ø ø øji wongi læ'ne dō de'ti ki njera nya ki majel ad'a gøx. ⁵ In tado kin ø, maji ngayn kadi de ulø dō'ne ginn tōgi'ti læ nje konbe'gi. Ningø kadi ulø dō'ne ginn tōgi'ti tado ðol wongi læ Luwø par kareba el, nan tado kadi me de uwø ki ta el. ⁶ In ginn'ø kin tō ø isi ugøi lambo, tado de'gi ki isi taai lambo ji'se'ti, in de'gi ki Luwø adi'de kulø kin kadi rai. ⁷ Lo kin'ti, maji kadi adi de ki ra nya ki maji kadi adi'ø: Adi lambo de ki maji kadi adi'ø, adi nyagangi'gi ki dō'se'ti de ki maji kadi adi'ø, in ðoli de ki maji kadi in ðoli'ø, ø osikurø de ki maji kadi osikurø tō.

Ndiginan ki yo ge ki ne ge

⁸ Adi ðangi nya læ'de madi to dō'se'ti el. ðangi ki kadi to dō'se'ti ningø, kadi in ðangi ndiginan ki kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge par ta. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti læ Luwø ilø taga

* **12:19** 12.19 Ndukun ki nja joo 32.35 † **12:20** 12.20 Tøta'gi 25.21-22

bal. ⁹ M'el be, tado ndukun'gi læ Luwə el ene: «A uwə marum el, a tɔl de el, a bogi el, a ndingə nya læ mad'i el». Ningə ndukun'gi kin, ki ndəgi ndukun'gi ki rangi pəti, a ingə'de me ndukun'ti ki kare ki ene: «A ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be» kin*. ¹⁰ De ki nje ndigi de, a ra nya madi kare ki majel ki de madi'ne el. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti læ Luwə'ti læ taga bal.

Kisi do nja'ti tado təl Kirisiti

¹¹ In gəri dɔkagilo ki j'isi'ti ne kin maji, kadi in dɔkagilo ki kadi ndəli dɔ bi'ti nga. Tado dɔkagilo ki kete ki j'uni me'je dɔ ra maji'ti læ Luwə kin, kaji in sanyi se'je bay, nan ki ngɔsine kin, kaji in rɔ'je'ti ndəkba nga. ¹² Lo ki konndɔ'ti nanyi ngayn el nga, lo ki ti in ndəkba, ə maji kadi j'osi nya ra'gi ki me lo ki diw'ti ngərəngi, ə adi j'oti nya rɔ'gi ki kadi ji rɔi kada. ¹³ Adi panjiyə'se in kigo row'ti ki maji, to de'gi ki nje njiyə kada wangi. Kadi in de'gi ki nje kusɔ nya kədi el num, gon kanyi yiwi el num, kadi in nje kaya ki ra el num, nje k'oo maji rɔ'de el num, nje kɔl ki njera jangi el num. ¹⁴ Maji kadi oti Burəbe Jeju Kirisiti rɔ'se'ti to nya rɔ læ'se. Ningə kadi adi ndigi ra læ darɔ uwə me'se el, nan to in rai majel ki in ndigi rai el.

14

Kadi de gangi ta do ngonkon'ne'ti el

¹ De ki in ton me kunme'ti, maji kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti hum kadi in gangi ta do nya'ti ki to me'ə'ti el. ² Dɔmaji ə de madi, aw ki kunme ki sɔ'n nya'gi pəti kare, um kadi me'ə uwə ki ta el, ningə in ki nungi, ki kunme li'ə in ki ton, on mbi kam par tɔ. ³ Lo kin'ti, maji kadi de ki nje kusɔ nya'gi pəti, kidi de ki nje kusɔ nya'gi madi el kin el, ningə de ki nje kusɔ nya'gi madi el, maji kadi kidi de ki nje kusɔ nya'gi pəti el tɔ, tado in kaa Luwə uwə ki rɔ'ne'ti tɔ. ⁴ In nan ə kadi gangi ta do nje ra kulə'ti læ de ki rangi wa? Re uwə rɔ'ne ba ta kulə'ti eke osi nanga kaa, in kin in ta læ be'ə. Ningə a uwə rɔ'ne ba taa, tado Burəbe aw ki tɔgi kadi ad'a uwə'n rɔ'ne ba.

⁵ De madi a el ene ndɔ'gi madi utə nan, ə de ki nungi a ene ndɔ'gi asi nan pəti tɔ. Nan maji kadi de ki ra kaa aw ki me ki kare dɔ ndu'ti li'ə ki ra dɔ'ti. ⁶ De ki oo kadi ndɔ madi utə ndəgi ndɔ'gi madi kin, el tado kɔsi'n kurə Burəbe, ə de ki sɔ nya'gi pəti, sɔ kadi ɔsi'n kurə Burəbe tɔ, tado ra oyo Luwə dɔ'ti. Taa de ki sɔ nya'gi pəti el kaa, ra tado kɔsigon Burəbe, tado ra oyo Luwə dɔ'ti tɔ. ⁷ Toki rɔta'ti, de ki dann'je'ti ki kadi isi ki dɔ'ne taa kisi læ'ne inbe goto, taa de ki dann'je'ti ki kadi oy koy læ'ne inbe ka goto tɔ. ⁸ Re j'isi ki dɔ'je taa ə in tado læ Burəbe, a re j'oyi ə j'oyi tado læ Burəbe tɔ. Adi kin ə re in kisikidɔtaa, eke in koy kaa, j'in nya læ Burəbe. ⁹ Tado Kirisiti oy, ində taa lo koy'ti kadi in be njekoy'gi ki nje kisi kumngayira'gi. ¹⁰ Nga in, ra bann ə isi gangi ta do ngonkon'i'ti wa? Ra bann ə isi kidi ngonkon'i wa? Kare kare pəti, j'a ji tei j'awi takum Luwə'ti kadi a gangi ta dɔ'je'ti. ¹¹ Tado ndangi me Makitu'ti eyina:

«M'in Burəbe, toki m'nji'n ki dɔ'm taa, m'el'se toki:
De'gi pəti a ɔsi məkəsi'de nanga non'm'ti,
de'gi pəti a uləi tɔji dɔ Luwə'ti*.»

¹² Lo kin'ti, de ki ra a tudə kɔr kuləra'ne ki sɔw dɔ'ne inbe non Luwə'ti.

¹³ Adi ji tai kon ta gangi ta dɔnan'ti. Ningə kadi sangi row kadi iləi jigi non ngonkon'se'ti el. Iləi jigi adi tugə ilə, eke aw si'ə adi osi me nya ki

* **13:9** 13.9 Tekitaga 20.13-17; Ndukun ki nja joo 5.17-21; Lebitiki 19.18 * **14:11** 14.11 Ejay 45.23

majel'ti el. ¹⁴ M'gər, ar njay ki takul Burəbe Jeju, toki nya ki to njen goto. A re de madi oo kadi nya madi in ki to njen ningə, to njen tado lə de'ə inbe kin. ¹⁵ Re tuji me ngonkon'i tado lə nya ki isi so ningə, isi njiyə ki gorow ndiginan'ti el jagi. Gon rə'i maji, kadi ta lə nyakuso par ə adi de ki Kirisiti oy tado li'ə kin awi'n tuji'ti el. ¹⁶ Kadi nya ki in nya ki maji ki rə'se'ti, təl nya ki kadi ndəgi de'gi elita ki majel də'ti el. ¹⁷ Tado Konbe lə Luwə in ta lə nyakuso ki nya kanyi el, nan in ta lə nyara ki dana, ta lə lapiya ki ronel ki Ndil Luwə ki ar njay adi'je. ¹⁸ De ki isi ra kulə lə Kirisiti kigo row'ə kin, in de ki njera nya ki nəl Luwə num, de'gi ndigi ta li'ə num tə.

¹⁹ Adi ji sangi row ki kadi re ki lapiya num, row ki kadi ji tōgi nan'ti me kunme'ti num. ²⁰ Maji kadi tuji kulə lə Luwə tado lə nyakuso el. In ki rəta'ti kadi nyakuso'gi pəti de a so, nan in gorow'ə'ti el kadi de so nya ki kadi təl jigi tugə ngonkon'a ilə me nya ki majel'ti. ²¹ Maj'a ki ngayn, in kadi de so da el num, anyi yiwi kandi nju el num, kadi ra nya madi kare ki kadi tugə ngonkon'a lə adi osi el. ²² Kunme lə'i ki ra də'ti kin, in ngəm'ə to yan'i non Luwə'ti. Majikur in də de'ti ki me'ə uwə ki ta də row'ti li'ə el. ²³ Nan de ki me'ə uwə ki ta də nya'ti ki isi so, ta ki gangi in də'a'ti, tado in de ki kuləra'a in kigo kunme'ti el. Nga ningə, ji gər kadi nya'gi pəti ki de ra'de kigo kunme'ti el, in majel.

15

Kadi de sangi row nya ki kadi adi ronel madi'ne

¹ J'in ki j'awi ki tōgi me Ndil'ti, maji kadi ji gəti nje'gi ki in ton, ki kanji sangi row nya ki nəl me'je. ² Maji kadi de ki ra dann'je'ti sangi kadi ra nya ki nəl ngonkon'ne. Ra nya ki nəl'ə ki tado maji li'ə kadi tōgi'n me ndil'ti. ³ Kirisiti ki də'ne, sangi nya ki nəl rə'ne el, nan toki Makitu lə Luwə el'n: «Nya taji'gi ki maji kadi aw ki də'i'ti, təl ki də'a'ti yo*.» ⁴ Nga ningə, nya'gi pəti ki ndangi me Makitu'ti dəkagilo'ti ki kete kin, ndangi kadi to təl nyando tado lə'je. Makitu ndo'je kadi koreme ki kuwətōgiba lə'je re ki kindəmedoti. ⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki koreme ki kuwətōgiba ra adi ta'se asinan maji toki Jeju Kirisiti ndigi'n. ⁶ Lo kin'ti, a uləi tōji də Luwə'ti ki in Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poyta ki maji tado lə de'gi pəti

⁷ Uwəi nan rə nan'ti yo ge ne ge toki Kirisiti uwə'n'se rə'ne'ti kin be, kadi Luwə ingə'n təbar. ⁸ Toki rəta'ti, m'el'se, Kirisiti təl nje ra kulə lə Juwipi'gi kadi təl'n ta ndukun ki Luwə un adi kaw'de'gi. ⁹ Taa re kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, uləi tōji də Luwə'ti tado memaji li'ə, toki Makitu lə Luwə el ene:

«M'a m'pit'i dann ginn be'gi'ti ki dangi dangi,
Taa m'a m'osi pa m'ulə'n tōji də'i'ti tə†.»

¹⁰ Ningə təl el bay ene:

«In ginn be'gi ki dangi dangi, rai ronel ki de'gi lə Burəbe‡.»

¹¹ Bay to:

«Uləi tōji də Burəbe'ti, in ginn be'gi pəti,
Osi pa, piti'ə'n'ə, in ginn de'gi pəti‡!»

¹² *Njekeltakita Luwə'ti Ejay el tə ene:

«De ki ginn koji'ti lə Jese kare a re,
In ə a ində taa kadi a onbe də ginn be'gi'ti ki dangi dangi,

* 15:3 15.3 Pa'gi 69.10 † 15:9 15.9 Pa'gi 18.50; 2 Samiyel 22.50 ‡ 15:10 15.10 Ndukun ki nja joo 32.43 § 15:11 15.11 Pa'gi 117.1

Ningə in tō ə ginn bē'gi kin a indəi me'de dō'a'ti*.»

¹³ Kadi Luwə ki in nje re ki nya kindəmedōti, adi rōnel, ki lapiya li'ə tan'se binyə'ti, me kunme'ti. Ningə kadi tōgi Ndil Luwə adi kindəmedōti lə'se aw ki kete kete tō.

Kulə lə Pol

¹⁴ Ngannkon'm'gi ki oji dō'se, m'in ki dō'm, m'gər maji, kadi mərta ki maji rosi me'se, nyagər ki dum'se goto, taa asi gaki kadi adinan ta kōji yo ge ki ne ge tō. ¹⁵ Be kaa, ki madi'gi, m'ndangi makitu ki tōg'ō to'ti m'adi'se kadi m'olo'n me'se. Ningə m'ra be ojidō maji ki Luwə ra sə'm. ¹⁶ Luwə ra adi m'un rō'm m'ilə kō tado kulə lə Jeju Kirisiti ki rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə, kadi de'gi ki in Juwipi'gi el təli kadikare ki nəl Luwə, kadikare ki Ndil Luwə in dō'ti. ¹⁷ Asi kadi m'ində gu'm me tō Jeju Kirisiti'ti oji'n dō kulə lə Luwə. ¹⁸ Nga ningə, re m'elta ningə, m'elta dō nya'ti kareba par, adi in kun ki Kirisiti un'm ra'n kulə adi de'gi ki in Juwipi'gi el təli rō'de go ndu'ə'ti kin. Kirisiti ra kulə ki ta ki ta'm'ti num, ki kuləra'm num, ¹⁹ taa ki tōgi nyakōji'gi ki nya'gi ki əti bōl, ki tōgi lə Ndil Luwə. Be ə, in Jerujalem'ti biti te Iliri'ti, m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ki lo'gi pəti. ²⁰ Ningə m'ndigi ngayn kadi m'iləmbər Poyta ki maji lo ki tō Kirisiti bər'ti el bəy par, kadi m'ində ngirə kulə lə'm dō kulə'ti ki de madi ində ngirə kete el. ²¹ Loki m'ra be kin ningə, m'ra toki Makitu lə Luwə el'n ene:

«De'gi ki de ilə'de mbər ta li'ə el a oyi'ə,
ə de'gi ki ta li'ə osi mbi'de'ti el, a gəri me ta kin tō†.»

Kōji ra lə Pol

²² In kin ə in nya ki ogi'm tarow ki dōkagilo'gi pəti kadi m'aw rō'se'ti. ²³ Nan ki ngōsine kin, m'aw ki lo madi ki kadi m'ra kulə'ti go lo'gi'ti kin el nga. In be ə, asi bəl ngayn bōne, m'ndingə kadi m'aw rō'se'ti. ²⁴ M'a m'aw dōkagilo'ti ki m'a m'aw'n Esipanyi'ti. Tado, m'ində me'm'ti kadi kaw'm ə, m'a m'te dō'se'ti kadi m'oo'se, ningə kadi rai sə'm adi m'aw m'te'ti. Nan k'in ə, m'a m'oo'se kadi nyənn'ə or dō'm'ti nden bəy taa m'a m'gangi m'aw. ²⁵ Ningə ki ndəkba ne kin, m'nji m'aw Jerujalem'ti tado ra ki de'gi lə Luwə ki sii nu. ²⁶ Tado de'gi lə Luwə ki sii dōnangi Maseduwann'ti ki dōnangi Akay'ti uni ndu'de kaw'i nya kadi n'rai ki njendoo'gi ki dann de'gi'ti lə Luwə ki sii Jerujalem'ti. ²⁷ Uni ndu'de rai nya kin, ningə in nya ki maji kadi rai se'de be inbē. Tado kete, de'gi ki in Juwipi'gi el ingəi nya maji kigo Ndil'ti rō'de'ti in ki in Juwipi'gi, ningə ngōsine maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, rai ki Juwipi'gi ki nya ki in nya maji lə darō ki to ji'de'ti tō. ²⁸ Be ə, re m'ra kulə kin ginn'ə gangi, adi m'ulə kandi nyakaw kin ji de'gi'ti lə Luwə ki Jerujalem ningə, m'a m'aw Esipanyi'ti ki row ki dō'se'ti. ²⁹ M'gər kadi kaw'm ki m'a m'aw ki rō'se'ti, m'a m'aw ki njangi dō lə Kirisiti ki to mbar mbar.

³⁰ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki takul ndiginan lə Ndil Luwə, kadi indəi rō'se'ti nan'ti sə'm, rōi ki kelta ki Luwə tado lə'm. ³¹ Elita ki Luwə kadi taa'm ji nje me ngan'gi'ti ki Jude, taa kadi to kadikare ki m'a m'aw'n Jerujalem kin kaa, de'gi lə Luwə tai ki rōnel tō. ³² Lo kin'ti, m'a m'aw m'te rō'se'ti ki rōnel, ningə re Luwə ndigi ningə, m'a m'uwə'n kōr rō'm rō'se'ti nden tō. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi lapiya in nan'ti sese pəti. Amen!

* 15:12 15.12 Ejay 11.10 † 15:21 15.21 Ejay 52.15

16

Kuwə ji nan

¹ M'ulə konnann'je Pebe ki in nje kogo nyamaji'gi læ njekawnan'gi dann njekawnan'gi'ti ki me be'ti ki Sankire kin ji'se'ti*. ² M'dəji'se kadi uwəi'ə ki rə'se'ti me tə Burəbe'ti, uwəi'ə rə'se'ti kuwə ki asi ta tə de læ Luwə. Adi rə'se, rai si'ə me nya'gi'ti pəti ki aw ki ndoo'ə, tado in dene ki ra ki de'gi ngayn, taa m'inbe ki do'm kaa ra sə'm tə. ³ Uwəi ji Pirisika in ki Akilasi adi m'in, in madikulə'm'gi me tə Jeju Kirisiti†. ⁴ Ingi ə uni rə'de, iləi kə, aj'i m'in. Ningə in m'in ki kar'm ə m'ra'de oyo el, nan in *Njekawnan'gi pəti, ki in Juwipi'gi el ə rai'de oyo. ⁵ Uwəi ji Njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de adi'm'in tə. Uwəi ji njendigi lə'm Epayineti adi'm'in, in ə in de ki dokete ki un me'ne adi Kirisiti dənangi Aji'ti. ⁶ Uwəi ji Mari ki in de ki ra kulə ngayn tado lə'se kin adi'm'in. ⁷ Uwəi ji noji'm'gi Andironikusi in ki Juniyasi ki in madi dangay'gi lə'm kin adi'm'in. In njekawkulə'gi ki de'gi gəri go'de maji ngayn dann madi'de'gi'ti, taa dəyinan nan'ti me tə Kirisiti non'm'ti inbe bay. ⁸ Uwəi ji nje ndigi lə'm me tə Burəbe'ti Ampilyatusi adi'm'in. ⁹ Uwəi ji madikulə'je me tə Kirisiti, Urben in ki njendigi lə'm ki ngayn Setasi adi'm'in. ¹⁰ Uwəi ji Apelesi ki in de ki toji kadi ki adi dəyinan me tə Kirisiti ki taga kin adi'm'in. Uwəi ji de'gi ki me kəy'ti læ Arisitobul adi'm'in tə. ¹¹ Uwəi ji noji'm Erodiyən adi'm'in, taa uwəi ji de'gi ki me kəy'ti læ Narsisi ki uni me'de adi Burəbe adi'm'in tə. ¹² Uwəi ji Tirpen in ki Tirpoji ki in dene'gi ki rai kulə læ Luwə ngayn kin adi'm'in, taa uwəi ji njendigi'm Persidi ki in dene ki ra kulə læ Luwə ngayn tə kin adi'm'in. ¹³ Uwəi ji Rupusi‡ ki in de ki Luwə mbət'ə kin adi'm'in, taa uwəi ji kon'a ki in kon'm tə kin adi'm'in. ¹⁴ Uwəi ji Asenkirti num, Pilegon num, Ermesi num, Patirobasi num, Ermasi num, ki ndəgi ngannkon'je'gi ki in se'de kin adi'm'in. ¹⁵ Uwəi ji Pilologi in ki Juli adi'm'in, uwəi ji Nere in ki konnann'a adi'm'in, taa uwəi ji Olimpasi ki de'gi læ Luwə pəti ki in si'ə adi'm'in tə. ¹⁶ Uwəi ji nan kare kare ki kuwə nan rə nan'ti ki toji kadi in ngannkon'nan'gi ki me Kirisiti'ti. Njekawnan'gi læ Kirisiti pəti uwəi ji'se.

Ta ki dəboy'ti

¹⁷ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti kadi indəi kumkədi də rə'se'ti oji'n də de'gi ki nje re ki gangi nan dann'se'ti, ki nje buki de'gi mu kadi tanyi rə nyando ki ingəi. Maji kadi ɔri rə'se rə'de'ti kə. ¹⁸ Tado ko de'gi ki be kin, isi rai kulə læ Burəbe lə'je Kirisiti el, nan isi rai kulə tado kanda'de yo. Ki kujita'gi ki ta'de'ti, ki to nan pe pe, ə isi ədi de'gi ki kum'de tujə də nya ki majel'ti el. ¹⁹ Ki oji də'se, de'gi pəti gəri təl rə go ta'ti lə'se. Lo kin'ti, m'ra rənel oji'n də'se. Nga ningə m'ndigi kadi kum'se tujə də nya ki maji'ti, ə kadi kum'se ar njay kadi ɔri rə'se kə me nya ki majel'ti. ²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rəkitə də *Satan ginn nja'se'ti ngəsine. Maji kadi memaji læ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

²¹ Madikulə'm Timote§ uwə ji'se, taa noji'm'gi Lusiyusi num, Jason in ki Sosipater num uwəi ji'se. ²² Ningə m'in Tertiyusi ki nje ndangi makitu læ Pol kin, m'uwə ji'se me kində rə nan'ti læ Burəbe. ²³ Gayusi* ki m'nji be li'ə uwə ji'se, ki Njekawnan ki sii me kəy'ti li'ə. Erasi† ki m'nji be li'ə uwə ji'se. Erasi ki in njengəm nar ki me bebo'ti ki ne uwə ji'se, taa ngonnkon'je Kartusi kaa uwə ji'se tə. [²⁴ Kadi memaji læ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.]

* **16:1** 16.1 KNK 18.18 † **16:3** 16.3 KNK 18.2 ‡ **16:13** 16.13 Mrk 15.21 § **16:21** 16.21 KNK 16.1-3 * **16:23** 16.23 KNK 19.29; 1Ko 1.14 † **16:23** 16.23 2Ti 4.20

Kulə tɔji ki dɔ Burəbe'ti

²⁵ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki asi kadi adi'se tɔgi ki gorow lə Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti ki m'ilə'se mbər'ə. Ki row lə Poyta ki maji kin, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti lo kulə ngirə'ti mayinu, ²⁶ nan ngɔsine ginn'ə te taga wangi kin. Ginn'ə te ki taga wangi ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ki takul makitu ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. Ndangi kigo ndu'ti lə Luwə ki njekisi biti ki non'ti kadi de'gi ki in Juwipi'gi el adi indəi me'de dɔ ra maji'ti lə Luwə, ə kadi təli rɔ'de go ndu'ə'ti kigo kunme'ti. ²⁷ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jeju Kirisiti'ti. Amen! Ta goto nga!

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi korenti'gi

Makitu kin, Pol ndangi adi Korenti'gi to njekul de'gi lə Luwə ə ndigi kul njekawnan ki inbe ində ginn'de bebo Korenti'ti be. Kagilo'ə'ti kin, Korenti in burəɔ ngann be'gi ki Rɔm on dɔ'de dɔnangi Akay'ti. Korenti in bebo ki gati ki ra ki me'ti to mbar mbar. Nyamaji ki ɔjido nyajibəlbə'gi to'i'ti ngayn tɔ. Ra yo'gi ki dangi dangi num, ra kaya kaa ɓar tɔ'de ki dum tɔ. Me nya'gi'ti ki majel kin ə, njekawnan ki indəi ginn'de ngɔsine ɓay kin a sangi row kadi panjiyə'de to ki go Poyta ki maji'ti ki ingəi. Ginn'ə kin ə ndangi makitu uləi adi Pol kadi tɔji'de gorow taa nan, ki ta ki dɔ kuso da ki de'gi ɓari yo, ta ki dɔ kadikare'gi ki dangi dangi ki Ndil Luwə kanyi njekawnan'gi kadi rai kulə dɔnan'ti dann'de'ti. Njekawkulə Pol təl lə'de'ti ɔjido nya'gi kakin ningə təl ra dɔ'ti non el'de ta dɔ ganginan ki dann njekawnan'ti, hal kaya ki ra, səkinan lə njekunme'gi dann'de'ti non njegangita ki dɔnangi'ti ne, kon mudɔ nam lə Burəbe, ki kində taa lo koy'ti. Me nya'gi'ti kin pəti Pol tɔji hal ki panjiyə ki ndigi to'ti ki kadi njekunme'de kadi Kirisiti awi'n (13).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-9. Ganginan'gi ki dann njekawnan'ti 1.10-4.21. Panjiyə ki majel lə njekunme'gi dann njekawnan'ti 5-6. Ta dɔ taa nan'ti 7. Taa k'inyə taa lə njekunme ngang'a to non 8-10. Kadi burnan goto lo kawnan'ti, ningə ndiginan 11-14. Te lo koy'ti 15. Mbon nyamaji'gi ki nan'ti tado nje ki Jerujalem, kɔjitarə kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ Par ki rɔ'm'ti m'in Pol ki Luwə ɓari'm kigo me ndigi'ti li'ə kadi m'in njekawkulə lə Jeju Kirisiti. Nan'ti ki ngonkon'je Sositenn*, ² j'uwə ji njekawnan'gi ki sii Korenti'ti†, j'uwə ji nje ki Luwə ɔr'de me majel'ti kɔ ki gorow kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, j'uwə ji nje ki Luwə ɓar'de to de'gi ki kar njay lə'ne, j'uwə ji de'gi pəti ki, me lo'gi'ti ki dangi dangi, isi ɓari tɔ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Burəbe lə'de ki Burəbe lə'je. ³ Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Ramaji Lə Luwə me Kirisiti'ti

⁴ M'ra oyo Luwə lə'm ki ndɔ'gi ndɔ'gi tado lə'se. M'ra'a oyo ɔjido memaji li'ə ki to dɔ'se'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. ⁵ Tado me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti kin ə maji uri'n'se me kujita'ti ki me nya gər'ti. ⁶ Naji ki man ki dɔ Kirisiti'ti in ki man ki tɔgi dann'se'ti, ⁷ adi kadikare madi kare ki du'se goto. Isi nginəi ndɔ ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti a te'n bus. ⁸ Kirisiti inbe ki dɔ'ne a adi'se tɔgi kadi uwəi rɔ'se ba biti dɔboy ndɔ'ti. A adi uwəi rɔ'de ba kadi ndɔ təl Burəbe Jeju Kirisiti ə in ki ta dɔ'se'ti el. ⁹ Tado Luwə ki nje ɓar'se, ulə'se nan'ti ki Ngonn'o Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je, in Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti. ¹⁰ Ngannkon'm'gi, m'ndəji'se me tɔ Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti kadi adi ndu'se in nan'ti. Adi gangi nan goto dann'se'ti. Maji kadi adi ta mər'se'gi ki hangal'se'gi in nan'ti kareba. ¹¹ Tado ri ə m'elta kin

* 1:1 1.1 KNK 18.17 † 1:2 1.2 KNK 18.1

be wa ngannkon'm'gi? M'el be tado de'gi ki Kolowe'ti eli m'in ta gakinan lə'se adi'm'in m'oo. ¹² Ningə nya ki m'ge kadi m'el'se, m'oo toki dann'se'ti de madi ene: «M'in de lə Pol», ki nungi ene: «M'in de lə Apolosi†», ki rangi ene: «M'in de lə Piyər», ə in ki rangi bay ene: «M'in lə Kirisiti». ¹³ Eke Kirisiti gangi rə'ne'gi dana wa? Ke in Pol ə bəri'ə dɔ kagidəsi'ti tado lə'se wa? Ke rai'se batəm me tɔ Pol'ti wa? ¹⁴ M'ra oyo Luwə toki ra adi m'ra batəm de madi kare dann'se'ti el. De'gi ki m'ra'de batəm in Kirisipusi§ ingi ki Gayusi par. ¹⁵ De madi kare ki a ene rai'ne batəm me tɔ'm'ti goto. ¹⁶ De'gi ki m'ra'de batəm bay tɔ ə in nje ki me kəy'ti lə Stepanasi. Ki rangi to non ningə, m'oo el nga. ¹⁷ In tado kiləmbər Poyta ki maji ə Kirisiti ulə'm, um in tado ra batəm el. Kiləmbər Poyta ki maji kin in ki gosita ki ta'ti el. Re in ki gosita ki ta'ti ningə, koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti a təl nya ki nda'a goto.

Kirisiti in tɔgi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbər koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki isi awi tuji'ti. Nan ki rə'je'ti j'in ki j'ingəi kaji ningə in tɔgi lə Luwə. ¹⁹ Makitu lə Luwə ene: «M'a m'tuji tər lə nje tər'gi, ningə nje nya gəri'gi, m'a m'row ta nyagər lə'de kadi təl nya ki kare*.» ²⁰ Nje tər in ra be? Njendo ndukun in ra be? Nje manji ta in ra be dɔkagilo'ti kin? Tər lə de ki dɔnangi'ti ə Luwə təl'ə nya ki mbo'ti. ²¹ In be tado tər ki dɔnangi'ti ne asi kadi aw ki de'gi adi gəri tər lə Luwə el. In be ə Luwə ndigi ngayn kadi n'aji de'gi ki uni me'de adi'ə. De'gi ki adi'ə me'de ki gorow kiləmbər Poyta ki maji ki de oo ə to to ta mbo yo. ²² *Juwipi'gi dəji kadi n'oyi nyakɔji, Gireki sangi tər tɔ. ²³ Ki sow dɔ'je ningə, j'iləmbər Kirisiti ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti. Mbər kin təl jigi tugə Juwipi'gi, ə in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ. ²⁴ Nan ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ki Luwə bar'de ningə, mbər lə Kirisiti kin ə in tɔgi ki tər lə Luwə tado lə'de. ²⁵ Tado ta mbo lə Luwə kin in tər ki utə tər lə de'gi, ə tɔgi goto lə Luwə kin in tɔgi ki utə tɔgi lə de'gi tɔ.

²⁶ Ngannkon'gi, indəi kum'se maji oyi. Dann'se'ti ki Luwə bar'se kin, nje tər'gi kigo darɔ'ti in ngayn el, nje tɔgi'gi in ngayn el, nje tɔbar'gi in ngayn el tɔ. ²⁷ Ningə kadi in gəri toki Luwə mbəti nya'gi ki nje tɔgi el ki dɔnangi'ti ne kadi ulə'n rɔsɔl dɔ nya'gi'ti ki nje tɔgi. ²⁸ Luwə mbəti nya'gi ki kum'ə goto, nya ki de'gi kidi'de dɔnangi'ti, nya'gi ki in nya madi el, tado row'n ta nya'gi ki de'gi oy nda'de. ²⁹ Be kadi de madi ində gu'ne non Luwə'ti el. ³⁰ In Luwə ə ulə'se nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. Nan ki bone in tər lə'je ki in rɔ Luwə'ti. In ə, ki gorow li'ə, Luwə ɔri'n ta dɔ'je'ti, adi j'ar njay, taa'je ilə'je taa ji majel'ti. ³¹ In be toki Makitu lə Luwə el'n ene: «De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne†.»

2

Kiləmbər Poyta ki maji lə Pol

¹ Ngannkon'gi, loki m'aw dann'se'ti, m'ilə'se mbər poyta ki rɔta'ti lə Luwə, ki to lo kiyə'ti, in ki nyagər ki aldə'se eke ki tərta ə m'ilə'n'se mbər kin el. ² Tado loki m'in dann'se'ti, nya ki rangi ki m'un ndu'm dɔ'ti goto. M'sangi kadi gəri Kirisiti par kareba. Adi in Kirisiti ki bəri'ə kagidəsi'ti. ³ Loki m'in dann'se'ti, m'in me tɔgi goto'ti. M'el'se ta me dadi'ti ki bol. ⁴ Nya ki m'ndo'se ki mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se kin, in ki ta nyagər lə de el. In kigo kɔji tɔgi'ti lə Ndil Luwə. ⁵ Be kadi kunme kadi lə'se ulə

‡ 1:12 1.12 KNK 18.24 § 1:14 1.14 KNK 18.8 * 1:19 1.19 Ejay 29.14 † 1:31 1.31 Jeremi 9.23

ngirə'ne dɔ nya gər'ti lə de el, nan dɔ tɔgi'ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, j'in kaa ji ndo njekunme'gi ki tɔgi me ndil'ti ki me tər tɔ. Nan k'in ə in tər lə de'gi ki dɔnangi'ti ne el. Taa in tər lə njetɔgi'gi ki dɔnangi'ti ne ki ndo madi ə a tuji kin el tɔ. ⁷ J'iləmbər tər lə Luwə. Tər ki to lo kiyə'ti bitɪ bone. In tər ki Luwə ində dɔ'a dana kete non kində dɔnangi'ti tado tɔbar lə'je. ⁸ Tər ki de kare ki dann nje tɔgi'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ki gər goto. Re kum'de te dɔ tər'ti kin ə re a bəri Burəbe ki nje tɔbar kagidəsi'ti el. ⁹ Ningə, toki makitu lə Luwə el'n, in nya ki kum'de oo el, in nya ki mbi de oo el, in nya ki de mər me'ne'ti el tɔ. In nya ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə de'gi ki ndigi'ə*. ¹⁰ Nga ningə, Luwə te ki dɔ'a adi'je ki gorow lə Ndil. Tado Ndil oo ginn nya'gi pəti. Ndigi ra'gi lə Luwə ki to lo kiyə'ti kaa Ndil oo. ¹¹ Ki ɔjido de, de madi ki gər nya'gi ki to rɔ madi'ne'ti goto. In ndil ki to rɔ de'ti kin par ə gər nya'gi ki to rɔ'a'ti. In be ə, yan Luwə kaa to be tɔ. Ndil Luwə ki kar'ne ba par ə gər nya'gi ki to rɔ Luwə'ti. ¹² Nga ningə, ndil ki in me'je'ti j'ingi kin in ndil ki dɔnangi'ti ne el, nan in Ndil ki in ta rɔ Luwə'ti nu, kadi ji gəri'n nya'gi ki Luwə adi'je kigo memaji'ti li'ə. ¹³ Ningə, j'el taa ki row nyagər lə de el, nan ki row lə Ndil Luwə. In be ə, j'isi j'or ginn nya ki rɔta'ti lə Ndil, j'adi de'gi kigo Ndil'ti. ¹⁴ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, asi kadi ingə nya ki rɔta'ti ki in rɔ Luwə'ti el. Tado in Ndil Luwə par kareba ə adi de gər nya'gi ki rɔta'ti kin. ¹⁵ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti asi gangi ta dɔ nya'gi'ti pəti, ningə de ki rangi asi gangi ta dɔ'a'ti el. ¹⁶ Makitu el ene: «Nan ə gər mərta lə Burəbe wa? Ke nan ə asi kɔj'ɔ ta wa*?» De'ə goto, nan j'in, j'awi ki mərta lə Kirisiti.

3

Gangi nan ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ Ngannkon'gi, ki rɔta'ti ə, ta ki m'el'se kete kin m'el'se to de'gi kigo darɔ'ti, to de'gi ki in ngann'gi ki du me kunme me tɔ Kirisiti'ti. M'el'se ta to de'gi kigo ndil'ti el. ² In tado kin ə, m'adi'n'se nyakusɔ ki ngan el, m'adi'se mba yo. Tado tɔgi'se asi kadi sɔi nya ki ngan el. Bitɪ bone kin kaa asi kadi sɔi nya ki ngan el, ³ tado in de'gi kigo darɔ'ti bay. Toki ni ki gakinan in dann'se'ti, in de'gi ki go darɔ'ti el wa? Ningə panjiyə'se to to panjiyə de ngəndul be tɔ el wa? ⁴ Loki de madi ene n'in de lə Pol, ningə ki nungi ene n'in de lə Apolosi kin ke in njiyə kigo darɔ'ti el eke in ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol in nan'gi wa? Apolosi ki Pol in njekuləbər'gi lə Luwə. In njekuləbər'gi ki gorow lə'de ə uni me'se adi Burəbe. De ki ra dann'je'ti ra kulə lə'ne toki Luwə adi'n'ə. ⁶ M'in m'duw ko, Apolosi in njera mann dɔ'ti, ningə Luwə ə in njera kadi uwə. ⁷ Nje man ko ki njera mann dɔ'ti in nya madi el. De ki kadi tɔ'a bar dɔ'ti in Luwə ki njera kadi tɔgi. ⁸ Nje duw'ə ki njera mann dɔ'ti asi nan. Ningə de ki ra dann'de'ti a ingə nyakugə goji ki asi ta kulə li'ə ki ra. ⁹ Tado j'in madikulə'gi lə nan me kulə'ti lə Luwə. Ningə ingi, in ndɔɔ lə Luwə, in kəy kində'gi li'ə. ¹⁰ Kigo memaji'ti lə Luwə ki ulə'n kulə lə'ne ji'm'ti, m'ində ngirə kulə dann'se'ti to nje kində ngirə kulə ki maji. Ningə ki ngɔsine kin de ki rangi ində ta ji'm. K'in ə, kadi de ki ində ta kulə kin ə, ində kum'ne go kində'ti ki a ində maji. ¹¹ De a ində ngirə kulə kin rangi el nga. Ngirə kulə kaa ə to ne ə in Jeju Kirisiti par. ¹² Nga ningə re de ində ta kulə kin ki nar ɔr, eke nar arjan, eke ki mbal ki ndolo, ində ki kagi, eke bunə mu, eke ki kadi nya kaa, a to ki taga. ¹³ Tado ndɔ gangi ta'ti ə, nya'gi pəti ginn'de a te, ningə por a nan tɔgi kulə'gi pəti

* 2:9 2.9 Ejay 64.3, 52.15 † 2:16 2.16 Ejay 40.13

kadi de'gi a oy maj'a ki maj'a el. ¹⁴ Re kulə ki de ində dɔ ngirə'ti kin, ngan ra taa ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne. ¹⁵ A kin ə, kulə kin por on'a to ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne el. De kin a ingə kaji, nan in kaji ki a te'n ta por'ti jati jati. ¹⁶ Gəri toki in kəy kisi Luwə el wa, ningə Ndil Luwə isi me'se'ti el wa? ¹⁷ Re de tuji *Kəy lə Luwə ningə, Luwə a tuji de'ə kin tɔ. Tado Kəy lə Luwə ar njay, ningə ingi ə in Kəy lə Luwə. ¹⁸ Maji kadi de ndam ki rɔ'ne el. Kin ə re dann'se'ti, de madi oo rɔ'ne to nje tər kigo tamər'ti ki dɔnangi'ti ne ningə, maji kadi de'ə kin təl rɔ'ne mbo'ti. Təl rɔ'ne mbo'ti kadi to ingə'n tər ki rɔta'ti. ¹⁹ Tado tər ki dɔnangi'ti ne Luwə oo kadi in dɔ majel. Be ə makitu lə Luwə ene: «Luwə uwə nje tər'gi ki ta me ta ngom'gi'ti lə'de.» ²⁰ Taa təl el bay tɔ ene: «Luwə gər mərta lə nje tər'gi, ningə oo kadi in nya madi el.» ²¹ Maji kadi de madi un de'gi ində'n gu'ne el, tado nya'gi pəti in yan'se. ²² In Pol, eke Apolosi, eke Piyər, eke dɔnangi, eke kisikidɔtaa, eke koy, eke nya'gi ki bone eke ki lo ti'ti, nya'gi kin pəti in yan'se. ²³ Ningə ingi, in nya Kirisiti, ə Kirisiti in yan Luwə tɔ.

4

Kuləra njekawkulə'gi

¹ Ningə, maji kadi oyi'je, m'in eke Apolosi, to njekuləbər'gi lə Kirisiti. Oyi'je to njengəm nya'gi lə Luwə, nya ki rɔta'ti ki to lo kiyə'ti. ² Nga ningə, nya ki be nje nya a ge rɔ njengəm nya'ti, in nje ra nya ki low'ə'ti par. ³ Ki ɔjido'm, ta kadi ingi, eke njegangita dɔ de'gi'ti, gangi ta ki dɔ'm'ti kin ra'm bɔl el. Ta m'inbe ki dɔ'm, m'gangi ta dɔ rɔ'm'ti el tɔ. Tado m'ra nya ki majel el. ⁴ Ningə, in kin ə a ra kadi m'in de ki Luwə təl'm de ki dana takum'ne'ti el. Burəbe inbe ə a gangi ta dɔ'm'ti. ⁵ Nya kin ə, maji kadi in gangi ta dɔ de'ti kete non dɔkagilo'ə'ti el. Nginəi dɔkagilo ki Burəbe a re ə, nya'gi ki toi lo kiyə'ti me lo ki diw'ti, a ulə kunjɔ dɔ'de'ti kadi toi taga wangi takum de'gi'ti. Ningə a te ki ginn ndigira lə de ki ra ki to me'i'ti. Lo kin'ti, Luwə a ulə tɔji dɔ de'ti ki ra, kigo kulə ra'a'ti. ⁶ Ngannkon'gi, m'el'se ta kigo kuj'ə'gi ki dangi dangi ɔjido Apolosi num, ɔjido'm m'inbe num, kadi ndoi nya rɔ'je'ti. M'ra be kadi de ra yan'ne adi aldɔ ndu ki makitu lə Luwə el kin el. Be kadi uni de indəi kadi'se, ndəri nan el. ⁷ Ke nan ə in njera kadi in to dangi dann de'gi'ti wa? Ke in Luwə ə in nje kadi nya'gi pəti ki awi'n kin el wa? Nga ə re in Luwə ə adi nya'gi pəti ki awi'n kin ningə, ra bann be ə isi ində'n gu'i to nya ki in inbe ə ingə ki dɔrɔ'i be wa? ⁸ Ki ngɔsine kin, ingəi nya asi'se nga, in njenyakingə'gi. Kin isi onyibe ki kanji kadi j'in sese dɔ'ti. M'ndigi kadi in bekon ki rɔta'ti inbe ə onyibe ə, adi j'on'n sese. ⁹ Ningə, to toki j'in ki madi'gi ki njekawkulə'gi kin, Luwə ində'je go de'gi'ti gogi be. Ji to to de'gi ki gangi ta koy dɔ'de'ti be. Tado Luwə inyə'je ji de'gi'ti adi ji təl nya ko'gi takum de'gi'ti pəti. Takum malayka'gi'ti ki takum de'gi'ti. ¹⁰ J'in, ji təl mbo'gi tado lə Kirisiti, ningə ingi, in nje kumkar'gi me tɔ Kirisiti'ti. J'in nje tɔgi el, nan ingi, in nje tɔgi'gi. J'in, de'gi isi kidi'je, ningə ingi, de'gi isi buki'se'ti. ¹¹ Biti bone ka j'isi j'ingə kon. Nyakusɔ'je goto, mann kanyi'je goto, ku kɔ'je goto. De'gi isi adi'je kon, j'ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darɔ'je j'inbe, ji ra kulə j'or rɔgi ta j'ingəi nyakusɔ'je me'ti*. De'gi taji'je kaa, ji njangi dɔ'de, rai'je kon kaa j'uwə tɔgi'gi ba. ¹³ Eli ta'gi ki majel dɔ'je'ti kaa, j'ulə dingəm me nan'ti. Biti bone kaa de'gi oyi'je to sin ki k'ɔsi k'ilə kɔ. Oyi'je to ton de'gi ki nda'de goto.

* 4:12 4.12 KNK 18.3, 20.34

14 M'el'se ta to ngann'm'gi ki njendigi lə'm. In tado kulə'n rəsol də'se'ti ə m'ndangi'n ta kin m'adi'se el, nan in kadi m'te'n kum'se maji də nya'gi'ti. 15 Ningə, re nje kornon'se'gi ki me kunme tə Kirisiti'ti in dər dəgi kaa, baw'se kigo ndil'ti in kareba. Tado m'in ə m'in baw'se ki nje kilə'se mbər Poyta ki maji me tə Jeju Kirisiti'ti. 16 In be ə, m'dəji'se kadi oy go nja'm maji. 17 M'ulə Timote† ki rə'se'ti tado ta kin. Timote ki in ngonn'm ki njendigi lə'm, ngonn'm ki nje ra nya ki low'ə'ti me ta'ti lə Burəbe. Timote a olo me'se də nyando'ti lə'm me kisikidətaa me tə Kirisiti'ti. Kujə ki m'nji m'ndo'n Njekawnan'gi ki lo'gi pəti. 18 De'gi madi toji rə'de kadi n'in de'gi ki tuwel, oy toki m'a m'təl to m'te rə'se'ti gogi el nga. 19 Nan re Luwə ndigi ə dəkagilo ngayn el par ə m'a m'te rə'se'ti non. Ningə degə'gi ki nje toji rə'de kadi n'in de'gi ki tuwel kin, m'a m'oo'n ta kel'de par el, nan m'oo'n kulə ki togi'de asi ra tə. 20 Tado Konbe lə Luwə in me ta ki kel'ti el, nan in me togi'ti. 21 In ri ə in ndigi dana wa? In ndigi kadi m'aw rə'se'ti ki gəl ji'm'ti eke kadi m'aw ki ngarme ki rosi ki ndiginan, ki in ngarme ki sol ləm ləm wa?

5

Kaya ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

1 De'gi eli ki lo lo adi m'oo toki kaya ki maji kelta'a el to dann'se'ti. De'gi ki gəri Luwə el kaa, de ingə ko kaya ki be kin dann'de'ti el. J'oo kadi de kare dann'se'ti isi sangi ne baw'ne*. 2 Ə ingi, isi toji rə'se. Nya kin, in nya ki kadi adi'se ndingə rə. Ningə kadi de ki be kin a tuwəi'ə dann'se'ti kə. 3 Ki əjido'm, m'in sanyi sese, nan toki m'in sese nan'ti me ndil'ti, m'gangi ta də de'ə'ti kin me tə Jeju Kirisiti'ti. M'gangi ta də'a'ti toki m'in sese nan'ti be. 4 Ningə loki a kawinan ə m'in sese nan'ti me ndil'ti, togi Burəbe ləje Jeju a in nan'ti se'je də ta ki gangi'ti kin. 5 De ki be kin, maji kadi inyəi'ə ji Satan'ti, kadi tuji nyənn'gi lə darə'a kə ningə ndil'ə ingə kaji ndə təl Burəbe Jeju'ti. 6 Nya ki kadi toji rə'se, m'in m'oo el jagi. Ke in gəri el wa? Hum ki nden be ki de ləy'n nduji, a ra adi nduji in. 7 Maji kadi ərri hum ki kəkə dann'se'ti kə, kadi in nduji ki ləy ki sigi. In nduji ki ləy ki sigi tado hum goto dann'se'ti. Hum ki kəkə goto dann'se'ti, tado Kirisiti ngonn bati ra nanyi taa k'ilə taa ləje in ki kujə m'ində. 8 Adi ji rai nanyi taa kulə ta kin ki hum ki kəkə el. Adi ji rai ki hum majel el, adi ji rai ki hum mendul el. Nan adi ji rai ki nduji ki ləy ki hum goto me'ti, ki in nduji ki ar njay, ki rəta'ti. 9 Me makitu'ti ki m'ndangi kete madi'se kin, m'el'se kadi ndoləi nan ki de'gi ki njera kaya'gi el. 10 Ningə, m'el be tado lə de'gi pəti ki dənangi'ti ne ki njera kaya'gi, eke njekuyi'gi, eke nje bogi'gi, eke nje kəsi də'de nanga non yo'gi'ti, el. Re in be ningə, a tei kə dann'de'ti. 11 Nya ki m'el'se, sow də de ki ene n'in ngonnkon, ningə isi ta ra kaya'ti, isi ta ra mal nar'ti, isi ta kəsi də'ne nanga non kagi yo'ti madi, isi ta taji nya'ti, eke gon yiwi eke isi ta bogi'ti. De ki be kin ə kadi indəi rə'se nan'ti si'ə el. 12 In ta lə'm m'in kadi m'gangi ta də de'gi'ti ki in njekunme'gi el el. Ningə, in nje ki in dann njekawnan'gi'ti ə kadi gangi ta də'de'ti. 13 Nje ki in njekunme'gi el, in Luwə ə a gangi ta də'de'ti. Tuwəi de ki nje mendul dann'se'ti kə†.

6

Ta ki gangi ki dann nje kunme'gi'ti

† 4:17 4.17 KNK 16.1 * 5:1 5.1 Lebitiki 18.8; Ndukun ki nja joo 23.1 † 5:13 5.13 Ndukun ki nja joo 17.7

¹ Loki ta to dann'se'ti, ingi ki uni me'se adi Jeju, in tæli uni ta læ'se awi non njegangi ta'gi'ti ki nje kunme'de el yo, nan non de'gi'ti læ Luwæ el wa? Ra bann æ fæli el wa? ² Ke in gæri kadi de'gi ki kar njay læ Luwæ æ a gangi ta dæ de'gi ki dænangi'ti ne el wa? Kin æ in gæri kadi in ingi æ a in gangi ta dæ de'gi'ti ki dænangi'ti ne ningæ, ra bann be æ asi kadi in gangi ngann ta'gi ki majel be ki toi dann'se'ti kin el wa? ³ Ke in gæri kadi in j'ingi æ j'a ji gangi ta dæ malayka'gi'ti el wa? æ kin æ in be ningæ, ra bann be æ j'asi kadi ji gangi ngann ta'gi ki toi dann'je'ti bone kin el wa? ⁴ Ginn'æ in ri æ, loki ngann ta'gi ki be kin toi dann'se'ti ningæ, uni ai ræ de'gi'ti ki usi'de el kadi gangi ta dann njekawnan'gi'ti wa? ⁵ M'el'se ta kin be kadi ræ'se söl'se. Ningæ, ke de madi kare be ki njekumkar, ki kadi gangi ta dann ngannkon'ne'gi'ti ki njekunme'gi goto biti wa? ⁶ æ kadi ngannkon nan'gi ki me Kirisiti'ti uni nan rei non de'gi'ti ki gæri Luwæ el! ⁷ Ki ræta'ti æ, kaw inbe ki ai ki nan lo gangi ta'ti kin, tæji kasi el læ'se ki taga nga. Ke ra bann æ in ndigi kadi sii dæ'ti ki nje ki rai sese nya ki low'æ'ti el kin el wa? Ke ra bann æ inyæi adi tuji nya læ'se par el wa? ⁸ æ, ingi yo ta in tæli isi rai nya ki low'æ'ti el, isi bogi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti. ⁹ In gæri kadi njera nya'gi ki dana el, a oyi Konbe læ Luwæ el, eke in gæri el wa? Maji kadi ædi ræ'se el, tado njera kaya'gi, ki njera yo'gi, ki njekuwæ marum'gi, ki dingæm'gi ki nje sanginan'gi, ¹⁰ ki nje bogi'gi, ki njekuyi'gi, ki gon yiwi'gi, ki nje taji nya'gi, ki nje taa nya læ de'gi dæ tægi'ti ge, de'gi kin pæti a oyi Konbe læ Luwæ el. ¹¹ Nya'gi kin æ in kulæra de'gi madi dann'se'ti kete. Nan ngæsine, in de'gi ki Luwæ tægi'se adi ari njay, Luwæ indæ'se ta dangi tado li'æ, Luwæ tæl'se de'gi ki dana takum'ne'ti ki tæ Buræbe læ'je Jeju Kirisiti, taa ki takul Ndil'æ tæ.

Daræ'je in Kæy kisi Ndil Luwæ

¹² De'gi madi eli eyina: «Ta row to kadi m'ra nya'gi pæti ki me'm ndigi kare.» In ki ræta'ti, «tarow to kadi m'ra nya'gi pæti ki me'm ndigi kare, nan nya'gi pæti maji sæ'm dærc el. Ta row to kadi m'ra nya'gi pæti ki me'm ndigi kare.» Nan m'ndigi kadi nya madi aw ki tægi dæ'm'ti el. ¹³ Nyakuso in tado me'de, æ me'de to tado nyakuso tæ, nan Luwæ a tuji'de joo pæti kæ. Nan daræ de in tado kaya el. Daræ de in tado Buræbe, ningæ Buræbe kaa isi tado de tæ. ¹⁴ Toki Luwæ adi Buræbe indæ taa lo koy'ti kakin æ, a adi j'in kaa j'a j'indæ taa lo koy'ti tæ. A adi j'indæ taa lo koy'ti ki takul tæ'æ.

¹⁵ Ke in gæri kadi daræ'se'gi in ngann ræ Kirisiti el wa? Ke m'a m'un ngann ræ Kirisiti kadi m'tæl'æ ngann ræ kaya dene'ti wa? Jagi m'a m'ra be el. ¹⁶ Ke in gæri kadi de ki ulæ ræ'ne nan'ti ki kaya dene, tæli daræ ki kareba si'æ el wa? Tado makitu læ Luwæ ene: «De'gi ki joo kin a tæli daræ ki kare*.» ¹⁷ Nan, de ki ulæ ræ'ne nan'ti ki Buræbe, in nan'ti si'æ kareba me ndil'ti tæ. ¹⁸ In tado kin æ, kadi mbæti sangi dene kaya'ti. Tado, ndægi majel'gi ki de ra'de, in gidi ræ'a'ti taga ne, nan de ki isi sangi dene kaya'ti, isi ra majel æsi'n ta daræ'ne inbe. ¹⁹ Ke in gæri kadi daræ'se'gi in Kæy læ Ndil Luwæ el wa? Ndil ki in me'se'ti kin in ræ Luwæ'ti. Daræ'se in yan Luwæ, um in yan'se el. ²⁰ Luwæ ugæ dæ'se ki gati ki ngayn. Be æ maji kadi ulæi tæji dæ Luwæ'ti me daræ'se'ti.

7

Ta ki dæ taa nan'ti

¹ Ta ki ojido ta'gi madi ki eli'm'in me makitu'ti ki ndangi adi m'in. M'oo maji ngayn kadi dingæm te kadi dene'ti el. ² Nan kadi de osi me kaya ki

* 6:16 6.16 Lotum 2.24

ra'ti el, maji kadi dingəm ki ra kaa aw ki dene lə'ne ki ɔji dɔ'ne, ə dene ki ra kaa kadi aw ki dingəm lə'ne ki ɔji dɔ'ne tɔ. ³ Maji kadi dingəm ki ra kaa adi ne'ne nya ki maji kadi ad'a, ningə kadi dene kaa adi ngaw'ne nya ki maji kadi ad'a tɔ. ⁴ Tado dene aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ngaw'a ə aw ki tɔgi dɔ'ti. Be tɔ ə, dingəm kaa aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ne'ə ə aw ki tɔgi dɔ'ti. ⁵ Maji kadi ɔgi nan rɔ'se el. Re ɔgi nan rɔ'se ningə, kadi in kigo mindi'se ki osi nan'ti kadi uni rɔ'se elita ki Luwə. Ningə go'ti ə, in tɔli ai nan'ti gogi. Be kadi *Satan ingə row nan'se el. Ingə row nan'se loki asi kuwə rɔ'se ngan el. ⁶ Ta ki m'el'se kin, in ndu ə m'adi'se el, nan in gorow madi ə m'ɔji'se. ⁷ M'ndigi ngayn kadi dingəm'gi pəti toi to m'in be, nan k'in ə, nan nan kaa aw ki kadikare lə'ne ki Luwə ad'a. *Kadikare'gi in dangi dangi: de kare aw ki kadikare nya madi, ə in ki nungi aw ki kadikare nya ki rangi tɔ.

⁸ M'el buwə'gi ki njengawkoj'gi, toki to maji ngayn kadi isi dɔrɔ'de to m'in be. ⁹ Nan kin ə re, asi kadi uwəi rɔ'de ngan el ə, maji kadi taai dene, eke taai dingəm ki rangi. Tado, taa nan in soti kadi de ində tɔgi dɔ nyənn'ti lə darɔ.

¹⁰ Ki ɔjido de'gi ki taai nan ə binəm, maji kadi dene te ji ngaw'ne'ti el. Ningə, ndu kin in m'in ə m'un el, nan in Burəbe ə un. ¹¹ A re dene te ji ngaw'ne'ti ə, a taa dingəm ki rangi el. Re in be el tɔ ningə, kadi təl aw ji ngaw'ne'ti gogi. Ə kadi dingəm kaa tuwə'n ne'ne el tɔ*.

¹² Ki ɔjido ndəgi de'gi ningə, in m'in ə M'el'de ta, um in Burəbe el. M'el kadi re, ngonkon ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki dene ki gər Kirisiti el, ə dene kakin ndigi kadi n'isi si'ə ə, maji kadi tuwə el. ¹³ Ə re dene ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki ngaw'ne ki gər Luwə el, ə ngaw'a kakin ndigi kadi n'isi si'ə kaa, maji kadi mbət'ə el tɔ. ¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə el a in ki kar njay ki takul ne'ne. Ningə dene ki gər Luwə el kaa, a in ki kar njay ki takul ngaw'a tɔ. Re in be el ningə, ngann'de'gi a in ki kar njay el. Nan ki rɔta'ti, in ki kar njay. ¹⁵ A kin ə re, in ki gər Luwə el, ndigi mbəti nan ningə, tarow to tado li'ə. Tado go'ə'ti kin, nya madi ki dɔ ngonkon eke konnann nan'ti ki nje gər Luwə el goto. Luwə bar'se kadi sii ki nan ki lapiya. ¹⁶ De gər el, ki gorow kisi nan'ti kin, dɔmaji ə, in dene a aji ngaw'i, eke in dingəm a aji ne'i.

Ki ra dɔ nja'ti me bar'ti lə Luwə

¹⁷ Kadi nyara de ki ra in kigo kadikare'ti li'ə. Kadikare ki Burəbe ad'a kigo kisə'ti ki dɔ'a taa, kete taa kadi Luwə bari'n'ə. In kin in ta ki m'ndangi madi *Njekawnan'gi pəti. ¹⁸ Kin ə re de madi ujə mɔti'ne kete taa kadi Luwə bar'a ningə, kadi təl ra rɔ'ne to nje kujə mɔti el bay be el. A kin ə re de madi ujə mɔti'ne el bay, ə Luwə bar'a ningə, kadi təl aw ujə mɔti'ne el nga. ¹⁹ Madi in gəri toki kujə mɔti in nya madi kare el. Taa kujə mɔti el kaa in nya madi el tɔ. Nya ki maji kində kum go'ti, in ngəm go mbərkikində'gi lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nan nan kaa isi me ji kisi'ti lə'ne ki isi'n kete taa kadi Luwə bari'n'ə. ²¹ Kin ə in bər kete taa kadi Luwə bar'i ə, kadi in mərta dɔ k'in bər'ti kin el. Re tarow to kadi ɔr kuləbər mindi'ti kaa, maji kadi ra me bər'ti inbe kin ra'n kulə ki maji. ²² Tado bər ki Burəbe bar'a, in de ki kuləbər ɔr mində'ti nga, in de lə Burəbe. Be tɔ ə, de ki in be rɔ'ne ki Luwə bar'a, təl bər lə Kirisiti. ²³ Kadi in gəri toki ugəi dɔ'se ki gati ki ngayn, um kadi in tɔli bər'gi lə de'gi el. ²⁴ Ngannkon'gi, kadi nan nan kaa, isi ki goji kisə'ti ki si'n kete taa kadi Luwə bari'n'ə.

* 7:11 7.11 10-11; Mat 5.32; Mrk 10.11-12; Luki 16.18

Ta ki dɔ de'gi'ti ki taai nan el bay, ki njengawkoy'gi

²⁵ Ki ɔjido de'gi ki taai nan el bay, m'ingə ndu madi rɔ Burəbe'ti kadi m'adi'de el. Ningə, m'a m'el'de ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo. M'in ki Luwə oo kumtondoo lə'm, ə təl'm de'ti ki asi kadi uwəi kul'ə.

²⁶ Nya ki m'in m'oo maji ngayn kadi de ra ə to kin: Dɔkagilo ki j'isi'ti nya kin ə dingəm isi ki kar'ne par ə, m'oo kadi in so'ə'ti, tado in dɔkagilo ki ngan ngayn. ²⁷ Be ə, re in taa dene nga a maji kadi isi si'ə par. A kin ə re in taa dene el bay ə, isi par um in sangi row taa dene el. ²⁸ Ningə, kin ə in taa dene ə, in majel ə in ra el. Ta re ngonn ki mandi taa dingəm kaa, in majel ə ra el tɔ. Nan de'gi ki nje taa nan a ingəi kon ki ndo'gi pəti me kisikidɔtaa'ti lə'de. In be ə, m'ndigi kadi uri me kon'ti kin el.

²⁹ Ngannkon'gi, nya ki kadi m'el'se ə to kin: dɔkagilo ki non'je'ti nanyi ngayn el nga. Ə kadi kaw ki kete non kam, nje taa dene'gi toi to nje taa dene'gi el be. ³⁰ Kadi nje ki isi nonyi nan toi to de'gi ki nonyi nan el be, kadi nje ki isi rai ronel toi to de'gi ki isi rai ronel el be, kadi nje ki ndogi nya'gi toi to de'gi ki ai ki nya madi el be, ³¹ kadi nje ki sii maji ki nyakingə ki dɔnangi'ti toi to de'gi ki sii maji el be. Tado dɔnangi ki nya maji ki me'ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m'ndigi kadi adi me'se ra sururu dɔ nya madi'ti el. Tado de ki taa dene el bay isi adi me'ə ra sururu dɔ kulə'ti lə Burəbe. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl Burəbe. ³³ Nan de ki taa dene, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dɔnangi'ti ne. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl ne'ne yo tɔ. Adi in de ki mərta li'ə tɔ joo. ³⁴ Be tɔ ə, dene ki taa dingəm el, eke ngonn ki mandi kaa to be tɔ. Isi adi me'se ra sururu tado kulə lə Burəbe, kadi n'in de'gi ki maji me darɔ'de'ti num, me ndil'de'ti num. Nan dene ki taa dingəm, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dɔnangi'ti ne. Si sangi kadi n'ra nya ki nəl ngaw'ne yo tɔ. ³⁵ In tado maji lə'se ə m'el'n'se ta kin um in kadi m'ɔgi'n'se dɔ nya madi el. Ningə, m'ndigi kadi rai in ki gorow'ə'ti ki maji, kadi tinyi rɔ'se kati me kində rɔ nan'ti ki Burəbe, um ki me ki joo el. ³⁶ Kin ə re, dingəm in njenduwə lə ngonn ki mandi nga, ə oo kadi re n'taa el ə, lo kadi uwə darɔ'ne ginn tɔgi'ne'ti goto ə, ra si'ə nya ki majel ə, maji kadi taai nan par um in majel el. ³⁷ Nan kin ə re, go nduwə'ti ə, de un ndu'ne kadi n'taa dene el, ə uwə rɔ'ne ngan sangi dene kin el tɔ, ki kanji tɔgi ki kində dɔ'ti num, ki go ndigi'ti li'ə inbe num ə, de'ə ra maji. ³⁸ In be ə, re dingəm ki njenduwə lə ngonn ki mandi ə taai nan si'ə par kaa maji. A kin ə re, təl inyə go'ə adi taai nan el ə maji ngayn bay tɔ.

³⁹ Dɔkagilo ki dingəm isi ki dɔ'ne ta bay ə, kadi dene inyə ngaw'ne el. Nan re ngaw'a oy ningə, kulə goto mində'ti. Tarow to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nan k'in ə kadi in dingəm ki me Kirisiti'ti taa. ⁴⁰ Ningə, kigo k'oo'ə'ti lə'm, m'oo kadi re njengawkoy kin isi dɔ'ne'ti par ə maji ngayn. M'el be tado, m'in kaa m'gər kadi m'aw ki Ndil Luwə me'm'ti tɔ.

8

Ta dɔ da'ti ki bari yo

¹ Ki ɔjido da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, m'oo kadi j'ingi pəti, j'in nje nyagər toki rɔta'ti. Nan nyagər in nje re ki kɔjirɔ. Ndigi nan anyi in njera ki de kad'a tɔgi me kunme kadi'ti li'ə. ² Re de madi oo rɔ'ne to nje nyagər ningə, de'ə kin gər nya ki rɔta'ti el bay. ³ Nan re de ndigi Luwə ningə, Luwə gər de'ə kin.

⁴ Eke kadi de sɔ da ki iləi kadikare'ti bari yo eke sɔ el wa? Ta ki kadi j'eli ənn: Ji gər kadi yo madi kare goto dɔnangi'ti ne. Taa, Luwə ki rangi

goto, Luwə in kar'ne ba par ə isi non. ⁵ De'gi isi bari nya'gi madi dōran'ti, eke dōnangi'ti ne yo'gi. Ə re, isi bari'de luwə'gi, ə adi luwə'gi ki burəbe'gi banyi nan kaa*, ⁶ ki rō'je'ti j'ingi ə, Luwə in kar'ne ba ə isi non. Luwə ki Baw, ki nje kində nya'gi pəti, ki j'isi ki dō'je taa ki takul'ə. Taa Burəbe in kareba tō, in Jeju Kirisiti. In ki gorow li'ə ə Luwə ində'n nya'gi pəti. Taa, j'isi ki dō'je taa ki gorow li'ə tō.

⁷ Nan de'gi ki nan'gi gəri ki be kin el. Ki madi'gi, rai yo'gi ki ndō'a ndō'a, adi ki bone inbe kin kaa, loki isi soi da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, soi toki in da lə yo'gi ki rōta'ti kakin tō. Mərta lə'de, tōg'ō goto, adi oy rō'de to de'gi ki to njen. ⁸ In nyakuso ə in nje kaw se'je rō Luwə'ti el. Re j'usoi el ə, nya kare ki du'je goto; a re j'usoi ə, nya kare ki j'ingəi dō mad'a'ti goto tō. ⁹ Re in be kaa, kadi oy go rō'se maji. Oy go rō'se maji, kadi taa ki Kirisiti taa'se ilə'se taa kin, təl row ki kadi adi nje ki in ton'gi, tosi me majel'ti el. ¹⁰ Toki de ki ton, oyi in ki gər nya maji, isi sō nya kəy ra yo'ti. Loki oyi kin, ke a ra kadi mərta lə de aw ki kete kete me kuso da'gi'ti ki iləi kadikare'ti bari yo el wa? ¹¹ In be ə, ngonkon ki yai, ki Kirisiti oy tado li'ə kin, a tuji ki gorow nyagər lə'i. ¹² Majel ki isi rai osi ta ngannkon'se'gi, isi rai adi dō mərta'gi lə'de kin, in majel ki isi rai ndəri Kirisiti tō. ¹³ In be ə, re in ki tado nyakuso ə kadi ngonkon osi me majel'ti wa ningə, m'a m'njo da el, kadi m'adi ngonkon osi me majel'ti el.

9

Nya ki maji kadi de ra ki nya ki maji kadi de ingə

¹ M'dəji'se m'oo ke m'in de dōrō'm el wa? Ke m'in njekawkulə el wa? Ke m'oo Jeju ki Burəbe lə'je ki kum el wa? Ke ingi, in kandi kulə lə'm me tō Burəbe'ti el wa? ² Re ndəgi de'gi ə oy m'in to njekawkulə el kaa, ki rō'se'ti m'in njekawkulə. Tado nya ki toji kadi m'in njekawkulə, in kində rō nan'ti lə'se ki Kirisiti kin.

³ Ta ki kadi m'ro'n ki nje kində ta dō'm'ti ə to kin: ⁴ Ke maji kadi kulə ki j'isi rai kin, j'ingəi nya low'ə'ti j'usoi ki j'anyi el wa? ⁵ Ke maji kadi j'ingəi dene madi to ne'je toki ndəgi njekawkulə'gi ki ngannkon Burəbe ki Piyər isi rai el wa? ⁶ Ke sōw dō'je j'in ki Barnabasi* par kadi to ji ra kulə taa j'ingəi nya j'usoi wa? ⁷ Eli'm'in adi m'oo: ke ndō kare oyi njerō ki ra kulə rō lə'ne ki nyakingə lə'ne inbe in non wa? Eke nan ə ndōo nju ningə sō kandi nya ndōo kakin el wa? Eke nan ə ul bati'gi ningə anyi mba'de el wa?

⁸ Ta kin m'el kigo ta kel de'gi'ti par wa? *Ndukun lə *Moji kaa elta kin be tō ene: ⁹ «Ndukun lə Moji ene: De a dōo ndugidu ta mangi'ti el, dōkagilo'ti ki ra njiyō dō ko'ti kadi kanda te†.» In tado lə mangi'gi ki da kin ə Luwə awi'n ki mərta kin wa? ¹⁰ Ke in tado lə'je j'inbe kin ə Luwə el'n ta kin el wa? Ki rōta'ti in tado lə'je ə el'n ta kin. Tado maji kadi de ki nje ndōo, ində me'ne dō'ti toki ndōo kin n'a n'ingə nya low'ə'ti. Taa kadi de ki nje kində ko gər toki n'a ningə nya dō ji'ne. ¹¹ Toki ji duw nya lə ndil dann'se'ti kin, in go'ti el kadi ji təti kanda ki kadi maji ki darō'je rō'se'ti wa? ¹² Re de'gi madi ingəi nya kin ningə, ra bann be ə j'in kin bay taa kadi j'a j'ingə el wa?

Re in be kaa, j'ində tōgi kin dō'se'ti el. J'ore me'je dō nya'gi'ti pəti kadi j'ilə kagi non Poyta'ti ki maji lə Kirisiti kin el.

¹³ In gəri maji kadi de'gi ki nje ra kulə me Kəy'ti lə Luwə, soi nya ki me Kəy'ti lə Luwə. In gəri maji nje ra kulə kadi njekujənyamosi kadikare, soi

* 8:5 8.5 10.20-21 * 9:6 9.6 KNK 9.27, 11.22-25, 30 † 9:9 9.9 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ti 5.18

nya kadikare kin‡. ¹⁴ Be to ə, de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, Burəbe un ndu'ne kadi ingəi nyakuso'de me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji kin§.

¹⁵ Nan m'in, m'ində togi kin do de'ti el. M'ndangi ta kin kadi m'dəji'n go nya madi el to. Re in koy kaa, m'ndigi koy par. In nya rənel lə'm, de madi ki kadi taa ji'm'ti goto. ¹⁶ Ningə, Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə kin in nya ki kadi m'a m'ində'n gu'm el. In kulə ki isi do'm'ti, maji kadi m'ra. Ningə kumtondoo in lə'm, loki m'iləmbər Poyta ki maji kin el. ¹⁷ Re in kulə ki m'ra ki do'm m'inbe ə, maji kadi m'a m'ingə nya kugəgoji'm. Nan toki in kulə ki uləi ji'm'ti kadi m'ra, m'ra toki si'n do'm'ti kadi m'ra'n kakin. ¹⁸ Nya kugəgoji lə'm in ri wa? Nya kugəgoji lə'm in Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə. M'iləmbər ki kanji kadi m'ingə nya ki maji kadi m'ingə low'ə'ti.

¹⁹ M'in de dərɔ'm, m'in bər el. Nan be kaa, m'ra rɔ'm bər'ti lə de'gi pəti kadi m'ingə'n de'gi ngayn m'adi Kirisiti. ²⁰ Loki m'in dann Juwipi'gi ə, m'təl rɔ'm Juwipi'ti kadi m'ingə'n Juwipi'gi. M'in ginn ndukun'ti lə Moji el, nan loki m'in dann de'gi'ti ki in ginn ndukun'ti lə Moji ə, m'ra rɔ'm to de ki in ginn ndukun'ti se'de kadi m'ingə'n'de, ²¹ Re m'in dann de'gi'ti ki gəri ndukun lə Moji el ə, m'ra rɔ'm to de ki gər ndukun lə Moji el be kadi to m'ingə'n'de. Nan ki rɔta'ti ə, m'in ginn ndukun'ti lə Luwə, tado m'təl rɔ'm go ndukun'ti lə Kirisiti. ²² Re m'in dann nje yai'gi'ti ə, m'ra rɔ'm nje yai'ti kadi m'ingə'n nje yai'gi m'adi Kirisiti. M'təl rɔ'm nya'gi'ti pəti rɔ de'gi'ti pəti kadi to de'gi madi ingəi kaji. ²³ M'ra nya'gi kin pəti tado lə Poyta ki maji. M'ra kadi m'ingə'n nya maji ki el ta'a to.

²⁴ In gəri kadi de'gi ki nje kanyi ngodi, pəti anyinan ngodi do bangi'ti, nan kareba dann'de'ti par ə ingə nyakugəgoji, eke in gəri el? Maji kadi anyinan ngodi ki gorow'ə'ti kadi ingəi nya ngodi lə'se. ²⁵ Nje kanyi ngodi'gi, lo nanrɔ'ti lə'de, de ki ra kaa ində do rɔ'ne'ti kadi to n'ingə'n jəgi kəsikurə. Ningə in jəgi kəsikurə ki ndo madi ə a tuji, nan j'in, jəgi kəsikurə lə'je a tuji el biti. ²⁶ In be ə, m'in m'nji m'anyi ngodi, ningə, m'anyi ngodi lə njekumto'gi ki non be el. Taa m'nji m'ro to, ningə rɔ ki m'nji m'ro, m'bir ji'm m'ndə'n nəl el to. ²⁷ M'nji m'ində do rɔ'm'ti, kadi m'ul'ə ginn togi'm'ti. M'ulə ginn togi'm'ti kadi, mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə kin, lo ti ə ɔri'm'in kə el.

10

Nyakəji do Isirayel'ti diləlo'ti

¹ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri toki kaw'je'gi pəti njiyəi ginn kilndi'ti*, ta gangi dann Babo Kasi'ti to†. ² Luwə ra'de batəm me kilndi'ti num, me babo'ti num, tado indəi rɔ'de nan'ti ki Moji. ³ Pəti, soi nyakuso ki in dɔran'ti‡. ⁴ Ta ingi pəti, anyinan mann ki in dɔran'ti to. Anyinan mann ki te me mbal'ti ki in dɔran'ti, ki isi dann go'de§. Mbal kakin in Kirisiti. ⁵ Be kaa, ngayn'gi dann'de'ti, kulə ra'de nəl Luwə el, adi oyi, ninn'de ra dɔnan'ti diləlo'ti. ⁶ Nya'gi kin pəti rai nya be, kadi in nyando lə'je. In nyando lə'je, kadi, bo nya ki majel ra'je toki ra'n'de kete kin el nga*. ⁷ Rai yo toki de'gi madi dann'de'ti rai, el. Makitu lə Luwə el ene: «De'gi sii nanga soi ge anyinan ge, ningə go'ti, indəi taa ndami nan†.» ⁸ Ji buki rɔ'je me kaya'ti ki ra el, toki de'gi madi dann'je'ti rai. Kaya ki ra kin ə adi

‡ **9:13** 9.13 Lebitiki 6.9, 19; Ndukun ki nja joo 18.1-3 § **9:14** 9.14 Mat 10.10; Luk 10.7 * **10:1** 10.1 Tekitaga 13.21-22, 14.19-20 † **10:1** 10.1 Tekitaga 14.22-29 ‡ **10:3** 10.3 Tekitaga 16.35 § **10:4** 10.4 Kər Isirayel'gi 20.8-11 * **10:6** 10.6 Kər Isirayel'gi 11.4 † **10:7** 10.7 Tekitaga 32.6

de'gi dər dɔ joo gidə in mutə oyi ndɔ kareba be‡. ⁹ Ononyi'se kadi ji nanyi Kirisiti toki nje ki madi dann kaw'je'gi'ti nanyi'ə'n'ə, ə adi lii'gi tonyi'de tɔli'de kin, el§. ¹⁰ Ononyi'se kadi ji barita toki, nje ki madi'gi dann'de'ti rai, adi malayka ki nje tuji de'gi, tɔ'n ko'de kin el*. ¹¹ Nya'gi kin te dɔ kaw'je'gi'ti be, kadi təl nyando lə'je. Ningə, ndangi me makitu'ti be, kadi ɔji'je, j'in ki j'in ndəkba ki dɔkagilo ki dɔboy'ti. ¹² In be ə, de ki oo kadi n'ra dɔ nja'ne'ti maji ningə, kadi ində kumkədi dɔ rɔ'ne'ti. Ində kumkədi kadi osi me majel'ti el.

¹³ Nya nan ki a te dɔ'se'ti ki kadi in nya nan ki isi te dɔ ndəgi de'gi'ti pəti el goto. Ningə, Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti, a inyə tarow kadi nya nan ki aldɔ'se te dɔ'se'ti el. Dɔkagilo ki nya nan te dɔ'se'ti ningə, a adi'se tɔgi kadi uwəi rɔ'se ba me'ti. A ilə row kadi tei me'ti kɔ.

Kadi njekunme'gi rai madi nan ki yo ki ra el

¹⁴ In be ə, njendigi lə'm, maji kadi anyinan sanyi kadi yo'ti ki ra. ¹⁵ M'el'se ta to nje tər'gi. Kadi inbe'gi indəi manji ta ki m'el'se kin oyi. ¹⁶ Loki j'isi j'anyinan mann nju, ji njangi dɔ'a taa j'anyinan. Eke in kin, in ra madi nan dɔ mosi Kirisiti'ti el wa? Eke mapa ki j'isi ji lowəi nan dann'je'ti j'usɔi kin in madi nan dɔ darɔ Kirisiti'ti el wa? ¹⁷ Be ə, mapa in kareba, ningə re ji banyi kaa, ji təli darɔ ki kare me mapa'ti ki ji ra madi nan dɔ'ti. ¹⁸ Oy ta lə ngann *Isirayel kigo darɔ'ti: Nje ki sɔi da'gi ki kujə mindi'de kadikare'ti kin, ke rai madi nan ki Luwə non ringiri'ti ki adi kadikare'ti kin el wa‡? ¹⁹ Ta ki m'ndigi kadi m'el dɔ lo kin'ti ə to kin: Da ki iləi kadikare'ti bari yo eke yo inbe ki dɔ'ne, ke in nya madi wa? ²⁰ In nya madi el. Ningə, toki de'gi adi kadikare kin ndil'gi ki majel§, um adi Luwə el*, m'ndigi kadi rai madi nan ki ndil'gi ki majel el. ²¹ In go'ti el kadi anyinan me kɔpi'ti lə Burəbe, ningə in təli anyinan me kɔpi'ti lə ndil'gi ki majel bay tɔ. Taa in go'ti el kadi sɔi nan'ti ki Burəbe, ə in təli sɔi ki ndil'gi ki majel bay tɔ. ²² Ke ji ndigi soki Burəbe kadi jangi ra'a dɔ'je'ti wa? Eke tɔgi'je utə yan Burəbe wa?

Me nya'gi'ti pəti, kadi Luwə ingə kɔsikurə'ti

²³ De'gi madi eli eyina: «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» In ki rɔta'ti, nan nya'gi pəti maji ki de dɔrɔ el. «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» Nan nya'gi pəti maji ki njekawnan'gi el. ²⁴ Kadi de madi dann'se'ti sangi maji lə rɔ'ne par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi tɔ taa.

²⁵ Nya'gi pəti ki de'gi isi indəi ndogi'ti suki'ti, kadi sɔi ki kanji kadi me'se uwə'se ki ta. ²⁶ Tado, dɔnangi ki nya'gi ki me'ti pəti in yan Burəbe†. ²⁷ Re de ki njekunme el, bar'se ki nyakusɔ, ə re ai low'ə'ti ningə, kadi sɔi nya'gi pəti ki adi'se um dəji ginn'ə, nan to me'se uwə'se ki ta dɔ'ti. ²⁸ A re de madi el'se ene in da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, kadi sɔi el. Sɔi el tado lə de ki el'se, taa tado lə me'se ki uwə'se ki ta tɔ. ²⁹ Me kuwə ki ta ki m'el ta'a kin, in ingi el, nan in me kuwə ki ta lə de'ə ki nje kelta kin. Ra bann be ə, me kuwə ki ta lə de ki rangi par a ilə kagi non nya'ti ki tarow to kadi m'ra wa? ³⁰ Re nyakusɔ to, ə m'ra oyo dɔ'ti taa m'njɔ ə, ra bann be ə de a el'm ta ki majel dɔ'ti wa?

‡ **10:8** 10.8 Kor Isirayel'gi 25.1-18 § **10:9** 10.9 Kor Isirayel'gi 21.5-6 * **10:10** 10.10 Kor Isirayel'gi 17.6-14 † **10:16** 10.16 Mat 26.26-28; Mrk 14.22-24; Luk 22.19-20 ‡ **10:18** 10.18 Lebitiki 7.6, 15-16 § **10:20** 10.20 1Ti 4.1 * **10:20** 10.20 Ndukun ki nja joo 32.17 † **10:26** 10.26 Pa'gi 24.1

³¹ In be ə, re in nyakuso ə soi, re in nya kanyi ə anyi, eke nya ri ki rai, maji kadi rai adi Luwə ingə kəsikurə me'ti. ³² Maji kadi nya madi kare me kulə ra'se'ti, təl jigi tugə Juwipi'gi el num, tugə de'gi ki in Juwipi'gi el el num, taa tugə Njekawnan'gi lə Luwə el num tɔ. ³³ In tado ki be kin ə, m'inbe ki do'm, m'ində tɔgi do rɔ'm'ti, kadi m'nəl de'gi pəti me nyara'm'gi'ti pəti. M'sangi maji lə'm m'inbe el, nan kadi to de'gi ingəi kaji.

11

¹ Ndaji'm'in toki m'in kaa m'ndaji'n Kirisiti be tɔ.

Maji kadi dene doo do'ne dokagilo kawnan'ti

² M'ulə toji do'se'ti, tado taa taa, me'se isi olo do'm'ti. M'ulə toji do'se'ti bay tɔ, tado ngəmi go nya'gi ki m'ndo'se maji toki m'el'n'se. ³ Ningə nya ki m'ndigi kadi in gəri ə to kin: Kirisiti in do dingəm'ti, dingəm in do dene'ti, ningə Luwə in do Kirisiti'ti tɔ. ⁴ Ə re dingəm ki ra, ki isi elta ki Luwə, eke isi elta ki ta Luwə'ti ki do'ne ki doo ningə, ulə rɔsɔl do de'ti ki isi do'a'ti. ⁵ A kin ə re in dene ki ra ki isi elta ki Luwə, eke elta ki ta Luwə'ti ki kanji doo do'ne ningə, ulə rɔsɔl do ngaw'ne'ti. Tado to toki ngisə do'ne be. ⁶ Re dene doo do'ne el ningə, kadi uɟə do'ne. A re in nya ki rɔsɔl kadi dene uɟə yingə do'ne ningə, maji kadi doo do'ne. ⁷ In go'ti el kadi dingəm doo do'ne, tado in banakum Luwə, taa in nya kəsikurə li'ə tɔ*. Ningə dene in nya kəsikurə lə dingəm tɔ. ⁸ In be, tado in dingəm ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dene um in dene ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dingəm el. ⁹ Ningə, Luwə ra dingəm tado lə dene el, nan in dene ə Luwə ra'a tado lə dingəm†. ¹⁰ In tado kin ə, kadi dene doo do'ne tado malayka'gi. Do ki doo, toji kadi dene in ginn tɔgi'ti. ¹¹ Ningə, ki takum Burəbe'ti, dene a isi ki kanji dingəm el, taa dingəm a isi ki kanji dene el num tɔ. ¹² Tado Luwə ɔr dene rɔ dingəm'ti, ningə dene ə oji dingəm tɔ. Ningə nya'gi pəti in rɔ Luwə'ti. ¹³ Ningə, inbe'gi in mərta do'ti oyi ke in gorow'ə'ti kadi dene elta ki Luwə ki kanji doo do'ne wa? ¹⁴ Ke ji gəri kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi dingəm aw ki bin do ki ngal el wa? ¹⁵ Nan ki rɔ dene'ti ə, bin do ki ngal in nya kəsikurə li'ə, tado Luwə ad'a bin do ki ngal kadi in nya doo do'a. ¹⁶ A kin ə re, de madi manji ta kin ningə, kadi de'ə gər toki j'awi ki jibəl ra'a ki rangi el. J'in be el num, njekawnan'gi lə Luwə el num tɔ.

Nyakuso lə Burəbe

¹⁷ M'aw to m'ulə ji'm do nya'ti kare ki to kin. Ningə in nya ki m'a m'ulə'n toji do'se'ti el, tado loki kawinan ningə, nya'gi ki to lo ra'ti el yo ə sii ta'ti isi rai, um rai nya ki kadi aw sese ki kete kete el. ¹⁸ Nya kare, m'oo kadi loki mbonyinan k'in'se njekawnan ə, gangi nan to dann'se'ti. Ningə, m'gər kadi ta'gi ki m'oo kin, in ki rɔta'ti a to dann'ti non. ¹⁹ Maji kadi gangi nan to dann'se'ti inbe tɔ ta. Tado gangi nan kin ə, a ra kadi de'gi gəri, nje'gi ki in de'gi lə Luwə toki rɔta'ti dann'se'ti. ²⁰ Ningə, loki in kawinan, in nyakuso lə Burəbe ə isi soi el. ²¹ In nyakuso lə Burəbe el tado, dokagilo kuso nya'ti ə, nan nan nagi rɔ'ne ki ta nya kuso'ti lə'ne ki in be kadi sɔ. Ra adi nje ki nan'gi sii ki bo, ə nje ki nungi, yiwi ra'de tɔ. ²² Eke me kəy'gi lə'se ki kadi sii'ti soi ge anyinan ge goto wa? Ke in k'oo ə oyi nda njekawnan'gi lə Luwə el wa? Ke rai be kadi uləi rɔsɔl do nje'gi'ti ki nya lə'de goto wa? Ta ri ə kadi to m'el'se me lo kin'ti wa? Kadi m'ulə toji do'se'ti wa? Jagi, ki ɔjido lo kin ningə, m'a m'ulə toji do'se'ti el.

* **11:7** 11.7 Lotum 1.26-27 † **11:9** 11.9 8-9; Lotum 2.18-23

²³ Tado nyando ki m'ingə rɔ Burəbe'ti ə m'ndo'se ə to kin: Me kondɔ'ti ki kadi uləi Burəbe Jeju ji nje tɔl'ɔ'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ'ti. ²⁴ Loki ra oyo Luwə dɔ'ti nga ningə, uwə tətɪ nan'ti ə el'de ene: «In kin in darɔ'm ki to tado lə'se. Rai in kin be kadi me'se olo'n dɔ'm'ti.» ²⁵ Go nyakusɔ'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra kah'a'ti lə mapa kakin bay, ningə el'de ene: «Kɔpi kin in kunmindi lə Luwə ki sigi me mosi'm'ti. Dɔkagilo'gi pəti ki a anyinan ningə, kadi me'se olo'n dɔ'm'ti.» ²⁶ Ningə, dɔkagilo'gi pəti ki a sɔi mapa kin, eke a anyinan kɔpi kin ə, iləimbər koy Burəbe bitɪ kadi re'n. ²⁷ In tado kin ə, de ki sɔ mapa eke anyi kɔpi lə Burəbe ə ndər ginn rɔ'ne kete el ningə, aw ki ta dɔ'ne'ti dɔ darɔ Burəbe'ti ki dɔ mos'o'ti. ²⁸ Be ə, maji kadi de ki ra ndər ginn rɔ'ne kete bay taa sɔ darɔ Burəbe num anyi mos'o num. ²⁹ Tado de ki sɔ num anyi num ki kanji mərta me'ne'ti kadi in darɔ Burəbe ningə, inbe ə isi ɔr ta ki gangi re'n dɔ'ne'ti. ³⁰ Nya kin ə ra adi nje monyi'gi ki nje tɔgi goto'gi in ngayn dann'se'ti. Ningə ngayn'gi dann'se'ti oyi tɔ. ³¹ Re j'inbe ji gangi ta dɔ rɔ'je'ti ningə, j'a j'osi me ta ki gangi'ti lə Luwə el. ³² Ningə, ki gorow lə ta ki gangi kin, Luwə ində'n'je ɔji'je kadi ta uwə'je nan'ti ki njekunme'gi el.

³³ In be ə, ngannkon'm'gi, loki in kawinan kadi sɔi nya ningə, nginəi nan. ³⁴ Re de madi bɔ ra'a ə, maji kadi sɔ nya me kəy'ti lə'ne. Be kadi kawnan lə'se ɔr ta ki gangi re'n dɔ'se'ti el. Ki ɔjido ndəgi ta'gi, ndɔ ki m'te dann'se'ti ə m'a m'ində dɔ'a nan'ti bay.

12

Kadikare lə Ndil

¹ Ki ngɔsine kin ngannkon'm'gi, m'ge kadi in gəri kadikare'gi ki dangi dangi lə Ndil, um kadi sii day dɔ'ti el. ² Dɔkagilo'ti ki in gəri Luwə el bay, njiyəi to njekumtɔ'gi go yo'gi'ti ki mbi boy. ³ In be ə, m'el'se kadi ari njay. De kare ki Ndil Luwə ɔr non'a ki a ene: «Ndɔl in dɔ Jeju'ti» goto. Taa de madi ki a ene: «Jeju in Burəbe» kanji kadi Ndil Luwə ɔr non'a kaa goto tɔ. ⁴ Kadikare'gi in dangi dangi nan Ndil Luwə ki nje kadi'de in kareba. ⁵ Kuləbər'gi to dangi dangi, nan Burəbe in kareba. ⁶ Kulə ra'gi to ta dangi dangi, nan Luwə ki kareba ə ində me njera'a'ti pəti. ⁷ Luwə adi kadikare kigo Ndil'ə'ti de ki ra kadi ra maji ki bulə de'gi pəti. ⁸ In be ə, ki gorow lə Ndil Luwə ki kare inbe kin, Luwə adi de madi kuji kelta ki kumkədi, ə adi ki nungi kuji kelta ki nyagər. ⁹ Ki madi, Luwə ad'a kunme kadi, ningə ki nungi adi kadikare kadi lapiya nje monyi'gi ki gorow lə Ndil ki kare inbe kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadikare ra nya'gi ki əti bɔl bɔl; adi ki nungi, kadikare kelta ki ta Luwə'ti; ki nungi, kadikare kər row ninn Ndil Luwə ki ndil'gi ki ngom nan'ti; adi ki nungi, kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bay, kadikare kər ginn ta'gi ki dangi dangi tɔ. ¹¹ Kadikare'gi inbe pəti kin, in ki gorow lə Ndil ki kare inbe kin ə Luwə adi'n de ki ra kigo me ndigi'ti lə'ne.

¹² Toki darɔ de in kareba, nan aw ki ngann rɔ'gi ngayn, ngann rɔ'gi ki ngayn kin, re banyi nan to ri kaa, in darɔ ki kare. De'gi pəti ki indəi rɔ'de nan'ti ki Kirisiti kaa toi be tɔ. ¹³ Tado j'in pəti, Juwipi'gi ki Gireki'gi; bər'gi ki de'gi ki in de'gi dɔ rɔ'de; j'ingəi batəm me Ndil'ti ki kareba. Taa j'anyinan mann me Ndil'ti ki kare inbe kin tɔ. ¹⁴ Darɔ de in ngonn rɔ ki kareba el, nan in ngann rɔ'gi ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ene: «M'in ji el, adi m'in ki kare dann ngann rɔgi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə ɔr nja kɔ dann ngann rɔ'gi'ti el. ¹⁶ Kin ə re mbi ene: «M'in kum el, adi m'in ki kare dann ngann rɔ'gi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə ɔr

mbi kɔ dann ngann rɔ'gi'ti el. ¹⁷ Kin ə re darɔ pɛti in kum ə, de a oo ta bann wa? Kin ə re darɔ pɛti in mbi ə, de a ɛti banyi nya bann wa? ¹⁸ Ki rɔta'ti, Luwə ində ngann rɔ'gi kare kare ki kulə ki sow dɔ'de kigo ndigi'ti lə'ne. ¹⁹ Kin ə re ngann rɔ'gi pɛti in ngonn rɔ ki kareba ningə, de a elta lə darɔ el. ²⁰ Ngann rɔ'je'gi in ngayn nan darɔ'je in kareba. ²¹ Ningə lo kadi kum el ji ene: «M'ge'i el», goto; taa lo kadi dɔ el nja ene: «M'ge'i el», goto tɔ. ²² Ngann rɔ'je'gi madi ki toi to nya ki tɔgi'de goto be kin, ai ki nda'de ngayn. ²³ Ningə, ngann rɔ'je'gi ki j'oyi'de to nya madi el me rɔ'gi'ti kin ə, j'oyi go'de ngayn. Ə nje ki j'oyi'de to nya ki maji kelta'a el kin ə ji ngəmi'de maji tɔ. ²⁴ Ngann rɔ'je'gi ki ingəi kɔsikurə, gəri kɔsikurə el nga. Luwə ində'je ki ngann rɔ'je'gi ki dangi dangi, ningə ngann rɔ'je'gi ki kɔsikurə du'de, Luwə ɔsi kurə'de ngayn. ²⁵ Luwə ra be kadi gangi nan goto me darɔ'ti. Ningə kadi ngann rɔ'je'gi ki dangi dangi indəi kum'de go nan'ti pɛti. ²⁶ Adi re ngonn rɔ kare ingə kon ningə, ndəgi rɔ'je'gi pɛti ingəi kon si'ə nan'ti. A re ngonn rɔ kare ingə kɔsikurə ningə, ndəgi rɔ'gi pɛti ingəi kɔsikurə si'ə nan'ti tɔ.

²⁷ Ngosine in darɔ Kirisiti, ningə ingi kare kare pɛti, in ngann rɔ darɔ ki sow dɔ'se. ²⁸ In be ə, dann njekawnan'gi'ti, Luwə ində njekawkulə'gi to de'gi ki dɔkete dɔ njekawnan'gi'ti; ki nja joo, ində njekeltakita'a'gi'ti; ki nja mutə, ində njendo de'gi nya. Ningə go'ti, Luwə adi kadikare'gi ki dangi dangi, adi in kadikare ra nyakɔji'gi ki ɛti ɓol ɓol, ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi, ki kadikare ra ki nje kawnan'gi, ki kadikare kɔrnɔn de'gi, ki kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi. ²⁹ Pɛti in njekawkulə'gi el, pɛti in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti el, pɛti in njendo de'gi nya el, pɛti in njera nyakɔji'gi ki ɛti ɓol ɓol el. ³⁰ Pɛti ai ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi el, pɛti ai ki kadikare k'el ndonnta'gi ki dangi dangi el, pɛti in nje kɔr ginn ta'gi ki dangi dangi el. ³¹ Indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi ingəi kadikare ki bo utə ndəgə'gi, ningə m'a m'ɔji'se row ki maji ngayn utə ndəgə'gi.

13

Ndigi nan

¹ Kin ə m'el ndonn ta lə de'gi ki dangi dangi, eke ndonn ta lə malayka'gi mindi kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə m'to to ningə kasi ki ɓar kənyi kənyi eke gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m'aw ki kadikare k'elta ki ta Luwə'ti, eke kadikare gər ginn nya'gi ki to lo kiyə'ti pɛti tigə, eke m'aw ki nyagər'gi pɛti, eke m'aw ki kunme kadi ki tɔg'ɔ in ngayn asi kadi m'ɔri'n mbal lo ki ra'a'ti kete kaa, re m'aw ki ndiginan el ə m'in nya madi el. ³ Re m'adi nyakingə'gi lə'm pɛti njendoo'gi, re m'ulə darɔ'm por tado kingə'n tɔɓar kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə, nya kare ki m'a m'ingə me'ti goto.

⁴ De ki nje ndigi aw ki koreme, in nje ramaji, in njera ta nya el, in nje tɔji rɔ'ne el, in nje kində gu'ne el tɔ. ⁵ De nje ndigi a ra nya ki rɔsol el, a sangi nya tado maji lə rɔ'ne par el, a ra wongi kalangi el, taa a uwə de me'ne'ti el tɔ. ⁶ De nje ndigi a ra rɔnel dɔ nyara ki dana el'ti el, nan a ra rɔnel dɔ nya ki rɔta'ti yo. ⁷ De ki nje ndigi in nje k'inyə go majel kɔ, in njengəm go kunme kadi, aw ki kindəmedɔti, in nje koreme'ne dɔ nya'gi'ti pɛti.

⁸ Ndigi nan a tuji el. Keltakita Luwə'ti a goto ndɔ madi, kelta ki ndonnta'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər ginn nya'gi ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ. ⁹ Ningə nyagər lə'je asi nan berere el, taa ta ki ta Luwə'ti ki j'isi j'eli kaa asinan berere el tɔ. ¹⁰ Loki nje kasi nan pɛti a te bus ningə, nya'gi pɛti ki asinan el a gotoi.

¹¹ Loki m'in ngonnn bay, ta kel'm in ta kel ngonnn ki du, merta ləm in merta lə ngonnn ki du, eke kojita ləm in kojita lə ngonnn ki du. Nan loki m'təl de ki tōgi, m'inyə nyara lə ngonnn ki du kə. ¹² Ki bone kin, j'isi j'oyi nya'gi to nya ki k'oo me kətironḡi'ti be, adi j'oyi piti piti ba bay, nan ndo madi a re non kadi j'a j'oyi'ə ki kum'je jaja. Dəkagilo'ti ki bone m'gər nya'gi pəti el bay, nan ndo madi a re non kadi m'a m'gər toki Luwə gər'm rōta'ti be tō. ¹³ Ki bone kin nya'gi ki mutə kin toi lo tor'de'ti, adi in: kunme kadi num, kindəmedoti num, ndiginan num tō, nan in ki bo ngayn dann'de'ti in ndiginan.

14

Kadikare'gi ki dangi dangi ki Luwə adi njekunme'gi

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, sangi row ndiginan ki rō ki tinyi kati. Ningə, kadi sangi row kadikare'gi kigo Ndil'ti tō. Kibo utə, in kadikare keltakita Luwə'ti. ² De ki isi elta ki ndonnta'gi ki rangi ki de'gi gəri el, isi elta ki de'gi el, nan isi elta ki Luwə, tado de ki gər dō ta li'ə ki isi el goto. In ki takul Ndil Luwə ə isi el'n ta ki to lo kiyə'ti kin. ³ Ningə, de ki isi elta ki ta Luwə'ti, isi elta ki de'gi kadi awi ki kete kete me kunme kadi'ti lə'de. Si ulə dingəm me'de'ti taa isi sol me'de tō. ⁴ De ki nje kelta'gi ki dangi ki de gər dō'a el, isi ra rō'ne inbe me kunme'ti lə'ne, nan de ki nje keltakita Luwə'ti isi ra ki njekawnan'gi pəti adi tōgi me kunme'ti lə'de.

⁵ M'ndigi kadi ingi pəti eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dō'a el, nan ndigi ləm ki ngayn in kadi elitakita Luwə'ti. Tado de ki njekeltakita Luwə'ti, in dō de'ti ki nje kel ndonnta'gi ki rangi ki de gər dō'a el. A re de madi or me ta lə nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi kakin adi njekawnan'gi pəti tōgi me kunme'ti lə'de inbe taa. ⁶ Ngannkon'gi, kin ə bone m're rō'se'ti ə m'elta ki ndonnta'gi ki in gəri el ningə, maj'a in ri tado lə'se wa? Kin ə re ta ləm ki m'el, te ki dō nya ki to lo kiyə'ti adi'se el num, adi'se nyagər el num, oji'se nya ki a ra nya lo ti'ti el num, ta adi'se nyando el num tō ningə, nya kare ki maji ki m'ra madi'se goto.

⁷ In kah'a'ti lə nyakində'gi toki pa'gi ki tow nal'gi ki kende'gi kakin be tō. Kin ə ndu'de bar dangi dangi maji el ə, ra bann ə de a gəri'n ndu nal ki ndu kende wa? ⁸ Kin ə nje kəl tow kəl adi ar njay el ə a ində dō rō'ne dana kadi aw rō wa? ⁹ Be tō ə, in nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər el kaa toi be tō. Kin ə ta ki eli, de gər dō'a el ə, ra bann be ə a gər me'ə wa? A gər me'ə el tado isi elita lə'se me nəl'ti kə kare. ¹⁰ Kadi in gəri toki ndonnta'gi in ngayn me dōnangi'ti. Ningə ta'gi ki dangi dangi kin pəti, kər me'de to non. ¹¹ Kin ə re m'gər me ta ki de a el'm el ningə, de'ə kin a oo'm to mbah rō'ne'ti, ə m'in kaa m'a m'oo'ə to mbah rō'm'ti tō. ¹² Be tō ə, toki isi sangi kadikare'gi kigo Ndil'ti, sangi ki rō ki tinyi kati, nan k'in ə kadi in kadikare ki a ra ki njekawnan'gi adi tōgi ki taa me kunme'ti lə'de.

¹³ Ningə de ki nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dō'a el kin, maji kadi dəji Luwə kumkədi kər ginn'ə kadi de'gi gəri. ¹⁴ Tado re m'elta ki Luwə ki ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər me'ə el ə, me Ndil'ti m'elta ki Luwə, nan nyagər ləm ra kulə el. ¹⁵ Ningə nya ki kadi m'ra ə to kin: M'a m'elta ki Luwə me ndil'ti, nan m'a m'elta ki nyagər tō. M'a m'osi pa me ndil'ti, nan m'a m'osi pa ki nyagər tō. ¹⁶ Kin ə m'ra oyo Luwə me ndil'ti par, ki kanji kadi de ki isi mbunə nje kawnan'gi'ti gər dō'a el ningə, bann be ə a ra «Amen» dō'ti wa? ¹⁷ Re in ra oyo Luwə lə'i maji ngayn kaa, lo kadi ra maji ki de ki isi mbunə njekawnan'gi'ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə m'gər'n kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el mutə'se pəti. ¹⁹ Nan non njekawnan'gi'ti ə, m'ndigi k'el kur ta'gi mi ki de'gi gəri dɔ'a kadi m'ndo'n nya njekawnan'gi, maji utə kadi m'elta ngayn ki ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el.

²⁰ Ngannkon'm'gi, ononyi'se kadi ta kel'se to to ta kel ngann'gi ki du be. Re ɔjido majel ningə, toi to ngann'gi ki du, nan re ɔjido ta ki k'el ə, maji kadi ta kel'se in ta kel de'gi ki tɔgi gangi. ²¹ Ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə eyina: «M'a m'elta ginn de'gi kin ki ndonn ta ki mbah, m'a m'ndumə to mbah'gi kadi m'el'n'de ta. Be kaa, a oyi dɔ ta lə'm el*.»

²² In be ə kadikare k'elta ndonnta'gi ki dangi dangi ki de oo dɔ'a el in nyakɔji tado de'gi ki gəri Luwə el, um in tado nje ki uni me'de el. Ningə, kadikare k'elta ki ta Luwə'ti in nyakɔji tado nje ki uni me'de um in tado de'gi ki gəri Luwə el el. ²³ Kin ə toki Njekawnan'gi pəti kawinan, ningə eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər dɔ'a el, ə de'gi madi ki gəri ta lə Luwə maji el bay, eke nje ki uni me'de adi Luwə el, rei lo kawnan'ti kin ə a bari'se mbo'gi el wa? ²⁴ Kin ə re njekunme'gi pəti elitakita Luwə'ti, ə njekunme'gi el, eke de ki gər ta lə Luwə maji el bay ur kəy kaa, ta'gi ki ta Luwə'ti ki de'gi pəti eli kin a uwə ki ta, taa a ra kadi gər toki n'in njeramajel tɔ. ²⁵ Mərta'gi ki me'ə'ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nanga non Luwə'ti ene: «Ki rɔta'ti, m'gər kadi Luwə in dann'se'ti ne.»

Maji kadi njekunme'gi rai nya'gi ki row'ə row'ə lo kawnan'gi'ti lə'de

²⁶ Ngannkon'm'gi, ri'gi ə maji ra lo kawnan'gi'ti lə'se wa? Loki kawinan, de madi osi pa, de madi ndo nya, de madi ɔr ginn nya ki to lo kiyə'ti, de madi el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el, ningə de madi ki rangi isi non to nje mbəl ta kakin tɔ. Kadi nya'gi kin pəti ra ki njekawnan'gi adi tɔgi me kunme'ti lə'de. ²⁷ Re de'gi madi gei k'el ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el ningə, maji kadi in joo el ə mutə be par taa. Ningə kadi elita ɔsi go nan go nan, ə kadi nje kər ginn ta kakin to tɔ taa. ²⁸ Re de ki kadi ɔr ginn ta lə'de kin goto dann njekawnan'gi'ti ningə, maji kadi sii ta'de mbo. Elita ki darɔ de inbe num ki Luwə num me'de'ti par. ²⁹ Ki ɔjido de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, maji kadi de'gi joo eke mutə inbe elita dann'de'ti, ningə ndəgə'gi indəi manji ta lə'de oy. ³⁰ Re Luwə elta ki de madi ki rangi dann nje kawnan'gi'ti ningə, maji kadi njekeltakita Luwə'ti ki kete uti ta'ne dɔ kelta'ti. ³¹ Tado ingi pəti, asi kadi elitakita Luwə'ti ɔsi go nan go nan kadi ndoi nan nya, uləi dingəm me nan'ti. ³² *De'gi ki njekeltakita Luwə'ti awi ki tɔgi dɔ kadikare'ti ki Luwə adi'de. ³³ Tado Luwə in Luwə ki njera nya ki ta'a ala mban el, nan in Luwə ki nje kadi de'gi kisimaji. Toki njekawnan'gi isi rai dann'de'ti lo'gi'ti ki dangi dangi, ³⁴ maji kadi dene'gi sii ki ta'de mbo dann njekawnan'gi'ti. De adi'de tarow kadi elita el. Ningə, kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti toki ndukun el'n. ³⁵ Re nya madi ki gəri ginn'ə ar njay el to ningə, kadi dəji ngaw'de'gi me kəy'ti. Tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi dene elta dann njekawnan'gi'ti. ³⁶ In ingi par ə ta lə Luwə ulə ngirə'ne rɔ'se'ti kete wa? Eke ingi par ə re te dann'se'ti wa? ³⁷ Re de madi mər me'ne'ti kadi n'in njekeltakita Luwə'ti, eke n'in nje kaw ki kadikare lə Ndil ningə, maji kadi de'ə gər toki nya'gi ki m'ndangi m'adi'se kin in rɔ Burəbe'ti. ³⁸ Re de madi mbəti kadi gər nya'gi kin ningə, to taga kadi Luwə gər de'ə kin el tɔ.

³⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, sangi row kadi elita ki ta Luwə'ti, ningə ononyi'se kadi ɔgi dɔ kel ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el. ⁴⁰ Nan k'in ə kadi nya'gi pəti rai nya gorow'ə'ti um alai mban el.

* 14:21 14.21 Ejay 28.11-12

15

Ta kində taa lə Jeju Kirisiti lo koy'ti

¹ Ngannkon'm'gi, m'olo me'se dɔ Poyta'ti ki maji ki ndɔ ki m'ilə'se mbər'ə kete kakin. In ta ki taai ə uwəi go'ə sə'm biti bone. ² In Poyta ki maji kin ə adi'se kaji, loki uwəi go'ə sə'm toki ndɔki m'ilə'n'se mbər'ə. Re in be el ningə, kunme lə'se in nya ki pasira kare.

³ Tado nyando ki dɔkete ki madi'se in nyando ki m'inbe ə m'taa. Adi in Kirisiti ki oy tado majel'gi lə'je toki makitu lə Luwə el'n*. ⁴ Duwi'ə ra ndɔ mutə ningə te lo koy'ti toki ndangi me Makitu'ti lə Luwə†. ⁵ Te bus ki rɔ Piyər'ti taa ki rɔ njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo tɔ‡. ⁶ Go'ti gogi ningə, te bus ki rɔ ngannkon'nang'gi'ti ki asi bu mi ki gidə ki kawinan. De'gi ngayn dann de'gi'ti kin sii ki dɔ'de taa bay. Ki madi'gi dann'de'ti ə oyi. ⁷ Go'ti bay, te bus ki rɔ Jaki'ti taa ki rɔ njekawkulə'gi'ti pəti tɔ. ⁸ Go'de'ti pəti ningə, te ki rɔ'm'ti bus, m'in ki m'in ngonn ki kɔr§. ⁹ M'in ki du dann njekawkulə'gi'ti pəti, tado m'asi kadi de bari'm nje kawkulə el. M'asi el, tado m'in nje kadi kon Njekawnan'gi lə Luwə*. ¹⁰ Nan in ki takul memaji lə Luwə ə m'təl'n de ki be kin bone. Ningə memaji li'ə tado lə'm in nya ki pasira el tɔ. Tado m'ra kulə m'utə ndəgi njekawkulə'gi pəti. K'in ə in m'in ki dɔ'm ə m'ra kulə kin el, nan in memaji lə Luwə ə in sə'm. ¹¹ In be ə, re in m'in eke ndəgi njekawkulə'gi kaa, in Poyta ki maji ki kare inbe kin ə j'isi j'ilə'se mbər'ə kadi uni me'se.

Ta kində taa lə nje koy'gi lo koy'ti

¹² J'in j'isi j'iləmbər kində taa lə Kirisiti lo koy'ti, ə de'gi madi dann'se'ti eyina: «Nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el» tɔ kin, in ta ki bann dana? ¹³ Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti kaa ində taa lo koy'ti el tɔ. ¹⁴ Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, j'iləmbər pasira kare, taa kunme lə'se ka in nya ki pasira tɔ. ¹⁵ Re in ki rɔta'ti, kadi nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ə j'ingi j'eli j'eyina: «Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti» ningə, lo kin'ti, j'i təl nje mannaji ki ngom dɔ Luwə'ti. Tado Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti el. ¹⁶ Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti ka ində taa lo koy'ti el tɔ. ¹⁷ Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, kunme kadi lə'se in nya ki pasira kare, sii me majel'ti lə'se ba bay. ¹⁸ Ningə nje'gi ki oyi me tɔ Kirisiti'ti kaa ta'de tinyi kɔ tɔ. ¹⁹ Re nya kindəmedɔti lə'je ki j'uni me'je dɔ'ti me tɔ Kirisiti in tado nya'gi ki bone par ningə, j'in nje kumtondoo ki utə ndəgi de'gi pəti.

²⁰ Nan k'in ə, Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti toki rɔta'ti. In kandi ki dɔkete lə nje'gi ki oyi. ²¹ Ningə, toki in ki gorow lə de ki kare ə koy re'n dɔ de'gi'ti me dɔnangi'ti kakin ə, ki gorow lə de ki kare, nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti tɔ. ²² Toki koy ɔri'n go de'gi'ti pəti me tɔ Adam'ti kakin ə, de'gi pəti a təli kadi sii ki dɔ'de taa me tɔ Kirisiti tɔ†. ²³ Kin ə, kində taa lo koy'ti kin a in kigo lowə go lowə. Kirisiti a ində taa kete tɔ kandi ki dɔkete, ningə dɔkagilo təl'ə'ti, nje'gi ki uni me'de adi'ə a indəi taa lo koy'ti tɔ. ²⁴ Go nya'gi'ti kin pəti ningə dɔboy nya'gi a re. Kirisiti a tujj ndil'gi ki majel, ki tɔgi konbe'gi, ki tɔgi ndil'gi ki majel, bay taa a təl ki konbe adi Luwə ki Baw. ²⁵ Tado, maji kadi Kirisiti a onbe biti kadi Luwə ulə njeban'gi li'ə ginn nja'a'ti‡. ²⁶ Ningə, njeban ki dɔboy'ti ki a tuj'ə in koy.

* **15:3** 15.3 Ejay 53.5-12 † **15:4** 15.4 Pa'gi 16.10; Oje 6.2 ‡ **15:5** 15.5 Luk 24.34, 36; Mat 28.16-17; Mrk 16.14; Jan 20.19 § **15:8** 15.8 KNK 9.3-6 * **15:9** 15.9 KNK 8.3 † **15:22** 15.22 Lotum 3.17-19; Ròm 5.12-21 ‡ **15:25** 15.25 Pa'gi 110.1

²⁷ Tado makitu læ Luwə ene: «Luwə ulə nya'gi pəti ginn nja'a'ti§.» Ningə k'el k'ene «nya'gi pəti in ginn tɔg'ɔ'ti» kin oji kadi Luwə in ginn tɔgi'ti læ Kirisiti tɔ el. In Luwə ə ulə nya'gi pəti ginn tɔgi'ti læ Kirisiti. ²⁸ Dɔkagilo ki nya'gi pəti in ginn tɔgi'ti læ Kirisiti ningə, Ngonn inbe ki dɔ'ne a ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti læ Luwə ki njekulə nya'gi pəti ginn tɔg'ɔ'ti, kadi Luwə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti tɔ.

²⁹ Re in be el ningə, nje'gi ki adi isi rai'de batəm tado njekoy'gi'ti kin a rai be tado kingə ri me'ti wa? A ingəi ri me'ti loki nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el wa? ³⁰ Taa j'inbe kaa, ki tado ri ə ki ndɔ'gi pəti j'uləi rɔ'je ji koy'ti wa? ³¹ Ki rɔta'ti, ngannkon'm'gi, ki ndɔ'gi kare kare pəti m'ra ta koy'ti. Ningə m'ingə rɔnel ki takul'se ki kində rɔ nan'ti lə'je me tɔ Jezu Kirisiti, ki in Burəbe lə'je. ³² Me bebo'ti ki Epeji, m'ro ki da'gi ki mu. Ningə re in ki gorow nyara læ darɔ par ə, in ri ə m'a m'ingə me'ti wa? Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, adi «j'usoi ge j'anyinan ge nan lo ti ə j'a j'oyi*.» ³³ Ədi rɔ'se el, «Ndole nan ki njeramajel ə a təl njeramajel tɔ». ³⁴ Maji kadi in təli mərta ki maji, ə inyəi ta ra majel. Tado de'gi madi ngayn dann'se'ti gəri Luwə el. M'elta kin be kadi adi'se rɔsɔl.

Darɔ ki ində taa lo koy'ti

³⁵ De'gi madi a dəji ta eyina ke ki gorow ki bann ə de'gi a indəi taa lo koy'ti wa? Eke a indəi taa ki darɔ ki bann wa? ³⁶ In mbo de'gi, kandi ko ki diw kin, re oy el ə, a uwə el tɔ. ³⁷ Ningə in darɔ nya inbe ki diw kin ə a uwə el, nan in kanda ki me'ti. Dɔmaji ə in kandi tei, eke kandi nya madi ki rangi. ³⁸ Luwə inbe ad'a darɔ kigo me ndigi'ti lə'ne. Ningə kandi nya ki ra ra kaa, Luwə ad'a kadi rɔ ki sɔw dɔ'a.

³⁹ Darɔ'gi pəti toi dangi dangi um taainan el. Darɔ de'gi to ta dangi, darɔ da'gi to ta dangi, darɔ yəl'gi to ta dangi, taa darɔ kanji'gi to ta dangi tɔ. ⁴⁰ Nyakində'gi ki dɔran'ti, ndolo'de in dangi taa nyakində'gi ki dɔnangi'ti ne ndolo'de in ta dangi tɔ. ⁴¹ Kadi ɔsi ta dangi, nanyi nda ta dangi, taa mee'gi ndonyi'de to ta dangi tɔ. Ningə darɔ mee'gi inbe kin kaa ndonyi'de to dangi dangi bay tɔ.

⁴² Be ə, kində taa læ koy'ti læ nje koy'gi kaa to be tɔ. Darɔ de ki duw in darɔ ki a ndu'm, nan darɔ ki a ində taa lo koy'ti in darɔ ki a ndu'm el. ⁴³ Duwi'ə to darɔ ki dangi'ti, nan a te lo koy'ti ki darɔ ki kɔsikurə; duwi'ə to darɔ ki tɔg'ɔ goto, nan a te ki darɔ ki tɔgi. ⁴⁴ Duwi'ə to darɔ de, nan a te lo koy'ti ki darɔ kigo Ndil'ti. Toki darɔ kigo lo de'ti to kakin ə, darɔ kigo ndil'ti kaa to non tɔ. ⁴⁵ In be ə, makitu læ Luwə ene: «Adam ki dɔkete in de ki nje kisi ki dɔ'ne taa†», ningə Adam ki dɔboy'ti in Ndil ki nje kadi de'gi kaji. ⁴⁶ In Adam kigo Ndil'ti ə re kete el, nan in in kigo darɔ'ti ə re kete, ningə in kigo Ndil'ti uti go'ə. ⁴⁷ Adam ki dɔkete in de ki dɔnangi'ti ne, tado in bu dɔnangi ə Luwə uwə. Nan Adam ki nja joo in dɔran'ti taa ə re. ⁴⁸ Be ə, de ki Luwə ra'a ki bu dɔnangi ta nan ki nyakində'gi ki dɔnangi'ti ne, ə de ki in dɔran'ti taa, ta nan ki nyakində'gi ki dɔran'ti taa tɔ. ⁴⁹ Ningə, toki ji tai nan ki de ki rai'ə ki bu dɔnangi kakin ə, j'a tai nan ki in ki in dɔran'ti taa tɔ.

⁵⁰ Ngannkon'm'gi, m'el'se madi oy toki darɔ ki mosi asi kadi oo Konbe læ Luwə el, taa darɔ ki ndum asi kadi te lo'ti ki dum ndum, el tɔ. ⁵¹ M'ge kadi in gəri nya ki to lo kiyə'ti kin: J'in pəti j'a j'oyi el, nan j'in pəti j'a mbəli rɔ'je. ⁵² Tow ki dɔboy'ti a bar ningə, to to bəlkum ki kində sipi be par ə de'gi pəti a mbəli. Loki tow a bar ningə, nje koy'gi a indəi taa ki rɔ

ki a dum ndum, ningə j'in, j'a mbəl rə'je. ⁵³ Tado maji kadi rə ki ndum təl rə ki dum ndum, taa rə ki koy kadi təl rə ki dum koy num tə. ⁵⁴ Loki rə ki ndum a təl rə ki dum ndum, ə rə ki koy a təl rə ki dum koy ningə, ta ki makitu lə Luwə ene:

«Rə tətə koy bitit‡» kin tolta'ne.

⁵⁵ «In koy, tətə rə lə'i in ra wa?»

In koy, kəngi in ra wa§?»

⁵⁶ Kəngi koy in majel, ningə təgi majel in ndukun tə. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji tətə rə ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

⁵⁸ Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uwəi təgi'se ba, rai do nja'se'ti me kulə'ti lə Burəbe kanji kər kə. Tado kon ki isi ingəi me kulə'ti lə Luwə kin in kare pasira el.

16

Nyakaw tado njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Ki ojido nyakaw tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti*, m'dəji'se kadi rai toki m'oji'n Njekawnan'gi ki dənangi Galasi'ti kin be tə. ² M'el'se kadi ndo ki dokete lə ndo'gi ki siri pəti, kadi de ki ra dann'se'ti, ər nya me nya'ti lə'ne ində taa dangi tado kulə kin. Kadi ər kigo təg'ə'ti ki Luwə adi'n'ə. Rai be kadi m're bay taa in kawi nya, el. ³ Ningə, dokagilo ki m'a m'te dann'se'ti ə, m'a m'ulə ki de'gi ki inbe'gi mbəti'de, Jerujalem'ti. M'a m'adi'de makitu ji'de'ti kadi awi ki kadikare'gi lə'se. ⁴ A kin ə re to kadi m'inbe m'aw ki rə'm ningə, a awi sə'm nan'ti tə.

Koji kaw mbah lə Pol

⁵ M'a m'te rə'se'ti non ki tarow ki Maseduwann'ti. Tado, m'a m'ində dənangi ki Maseduwann gangi†. ⁶ Dəmajə ə, m'a m'ra ndo'gi rə'se'ti. Be el ə bar kaa a gangi do'm'ti rə'se'ti, kadi to indəi m'in ta row'ti adi m'aw lo ki maji kadi m'aw'ti. ⁷ Kaw'm kin, m'ge kadi re Luwə ndigi sə'm do'ti ningə, m'ra sese ndo'gi asi tati. Kadi m'oo'se ki nja'm taa par el. ⁸ Ningə, m'a m'nji me bebo'ti ki Epeji bitə dokagilo Pantəkoti'ti. ⁹ Nje bangi lə'm in ngayn Epeji'ti, nan tarow to tagira non'm'ti bətəngi kadi m'ra kulə lə'm‡.

¹⁰ Re Timote re te dann'se'ti ningə§, rai'ə adi in ki rənel dann'se'ti, tado in ka isi ra kulə lə Burəbe to m'in be tə. ¹¹ Kadi de madi kare dann'se'ti kid'ə el. Ningə kadi indəi'ə ta row'ti kadi re te rə'm'ti ki maji. Tado m'nji m'nginə ki ndəgi ngannkon'je'gi. ¹² Ki ojido ngonkon'je Apolosi, m'ulə dingəm me'ə'ti ngayn kadi aw rə'se'ti, ində rə'ne nan'ti ki ngannkon'gi ki isi awi ki rə'se'ti, nan me'ə ndigi kaw ki ngə'sine'ti kin el bay*. Ndo ki ingə row ə a aw bay.

Ta ki koji ki doboy'ti ki kuwə ji nan

¹³ Sii do nja'se, ə rai lo rə'se'ti me kunme'ti lə'se, rai dingəm ə uwəi təgi'se ba. ¹⁴ Maji kadi rai kulə'gi pəti me ndigi nan'ti.

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in gəri Stepanasi ki de'gi ki me kəy'ti li'ə maji†. In de'gi ki dokete ki uni me'de dənangi'ti ki Akay. Ningə, kigo me ndigi'ti lə'de, uni rə'de kadi rai ki de'gi lə Luwə. Be ə, m'dəji'se nya kare bay. ¹⁶ Maji kadi, in təli rə'se go ta'ti lə de'gi ki be kin, ə in təli rə'se go ta'ti lə de'gi ki indəi rə'de ta kulə'ti isi rai se'de tə.

‡ 15:54 15.54 Ejay 25.8 § 15:55 15.55 Oje 13.14 * 16:1 16.1 Rom 15.25-26 † 16:5 16.5 KNK 19.21 ‡ 16:9 16.9 8-9; KNK 19.8-10 § 16:10 16.10 4.17 * 16:12 16.12 KNK 18.24 † 16:15 16.15 1.16

¹⁷ Rɔ'm nəl'm ngayn dɔ re'ti lə Stepanasi, ki Portunatus, ki Akaykus. Tado, rai nya'gi ngayn adi m'in tor'se'ti. ¹⁸ Uwəi hangal'm indəi nanga toki rai sese kakin be tɔ. Maji kadi gəri kɔsikurə de'gi ki be kin.

¹⁹ Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti uwəi ji'se. Akilasi in ki Pisisil‡, nan'ti ki njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de uwəi ji'se ngayn tɔ. ²⁰ Ngannkon'gi pəti uwəi ji'se. Maji kadi uwəi ji nan mbunə'se'ti ki rɔnel.

²¹ Ningə, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ta kuwə ji kin ki ji'm. ²² Re de madi dann'se'ti ndigi Luwə el ningə, kadi Luwə man'a. Maranata, Burəbe re. ²³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju in nan'ti sese. ²⁴ M'ndigi'se kare kare pəti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi kin toji toki lo ngan mbunə Pol'ti ki njekawnan. Takasinan el ində mbunə njekawnan'ti ki Pol ojido kojitara kaw mbah lə Pol ki inbe yəti rangi num ta ojido togi ki ingə kadi in njekawkulə. Ki gorow təm go ta, rai adi takasinan el kakin goto mbunə'de'ti nga. Kulənoji ki maji yo ə təl to dann Pol'ti ki njekawnan gogi nga. Be ə Pol ndangi makitu kadi ɔr'n ginn nya ki ra ta adi kulənoji ki dann'de'ti ki njekawnan ngan ki adi yəti'n kojitara kaw mbah lə'ne. Elta ronel lə'ne ki ojido noji ki uləi nan'ti ningə elta ra'n rə ndoo tado nyamaji'gi ki kadi rai ki njekunme'gi ki donangi Jude'ti ki sii me ndoo'ti. Go'ti elta ɔrta do'ne'ti toki n'in njekawkulə. Togi ki kadi n'ra'n kulə to njekawkulə kin n'ingə ki rə Burəbe'ti (10.8).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-11. Kulənoji ki to mbunə Pol'ti ki njekawnan 1.12-7.16. Mbon nyamaji'gi kinan'ti tado njekunme'gi ki sii Jude 8-9. Pol un ta el ɔr'n ta do'ne'ti toki n'in njekawkulə 10-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə, nan'ti ki ngonkon Timote, j'uwə ji'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki sii Korenti'ti, taa j'uwə ji de'gi lə Luwə ki sii donangi'ti ki Akay'ti ki ta'a ba pəti to*. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə

³ J'ulə toji do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Baw'je ki memaji li'ə to mbar mbar, ki in Luwə ki nje solme me nya'gi'ti pəti. ⁴ In ə in nje sol me'je do kon'gi'ti ki dangi dangi, kadi j'in kaa ji sol me de'gi ki kon'gi ki dangi dangi tei do'de'ti to. Kadi ji sol me'de ki me sol ki j'ingə rə'a'ti. ⁵ Be to ə, toki j'ingə'n kon lə Kirisiti ngayn, Kirisiti sol me'je ngayn to. ⁶ Re j'isi j'ingə kon ə, in kadi me'se sol'n, taa in tado kaji lə'se to. Re me'se sol ə, in kadi adi'se me sol to. Nga ningə, me sol kin a ra kadi to uwəi togi'se ba me kon'ti toki j'isi j'ingə kon kin be to. ⁷ Lo kin'ti, j'ində me'je do'se'ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rə'se nan'ti se'je do kon'ti, isi indəi rə'se nan'ti se'je do me sol'ti ki j'isi j'ingə to.

⁸ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri go kon ki te do'je'ti donangi Aji'ti kin. De'gi adi'je kon kadi ki dum kelta'a, in kon ki aldo singə'je. De ki ində me'ne do'ti kadi n'a n'isi ki do'ne taa goto. ⁹ J'in j'ində me'je'ti kadi j'in de'gi ki gangi ta koy do'je'ti nga. Ningə in be kadi j'uwə'n kul rə'je'gi inbe el, nan kadi j'uwə'n kul Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti. ¹⁰ In in ə taa'je ta ko koy'ti kin, ningə a nanyi ki lo taa'je kilə taa'ti bay. In ə j'ində me'je do'a'ti, kadi a taa'je ta ko koy'ti kin bay. ¹¹ Ningə, inbe'gi kaa isi indəi rə'se ta'ti to, me kelta'ti ki Luwə tado lə'je. Luwə a ra se'je maji ki row nya ki de'gi ngayn dəji tado lə'je. Lo kin'ti, maji kin a təl nya ra oyo lə de'gi ngayn tado lə'je to.

Pol yəti ndu'ne ojido kaw mbah lə'ne

* 1:1 1.1 KNK 18.1

12 Nya ki adi'je ronel, me'je uwø'je ki ta el, ji gər kadi njiyø'je dann de'gi'ti ki gəri Luwə el, in ki hal ki sol lom lom, ki nya ra ki røta'ti ki in rø Luwə'ti. Ningə in njiyø ki ji njiyø ki gosi læ de el, nan ki ra maji læ Luwə. Kibo ngayn, in ki panjiyø kin ə ji njiyø'n ki rø'se'ti. 13 Ta ki ji ndangi j'adi'se kin, in ta madi ki rangi el, nan in nya ki tudøi ə in gəri me'ə inbe kin par. Nga ningə, m'gər kadi a gəri me'ə ar njay bay. 14 Toki in gəri nden nga kin, a in gəri ar njay, ndø tøl Burəbe Jeju'ti ki j'a j'in nya ronel læ'se toki a in nya ronel læ'je kin be tø. 15 Ki me ki tinyi kati kin ə, m'ndigi kadi in gøi ə m'te dø'se'ti kete, kadi m'adi'se ingøi ra maji ki nja joo. 16 Nga ningə kadi m'indø dø'se'ti taa, m'aw dønangi Maseduwann'ti, ə m'indø Maseduwann'ti ə†, m'tøl m're dø'se'ti gogi bay kadi to rai sə'm me nya ge'gi'ti læ'm kadi m'aw Jude'ti. 17 Ndu'm ki m'un kin, m'un ki non be par el, taa ndigi ra'gi læ'm in kigo mərta'ti læ de kadi to m'el m'ene «oyo» ə m'tøl m'ene «jagi» el. 18 Luwə in nje ra nya ki low'ø'ti asi kadi mannaji læ'm: ta'gi ki j'eli sese in «oyo» num «jagi» num el. 19 Tado Jeju Kirisiti, Ngonn læ Luwə ki j'in ki Silasi ge ki Timote ge‡ j'ilø'se mbər ta li'ə kin in «oyo» num «jagi» num el. In de ki ta ki a ingø rø'a'ti in «oyo» par. 20 Ningə kun ndu'gi læ Luwə pøti, Kirisiti ə in nje tøji de k'ene «oyo» in ki røta'ti, taa in ki gorow li'ə tø ə j'isi j'eli'n j'ene «Amen», tado kulə'n tøji dø Luwə'ti tø. 21 Ningə in Luwə ə in nje kadi'je num, ingi num, tøgi me kində rø nan'ti me tø Kirisiti'ti. In ə mbøti'je indø'je ta dangi tado læ'ne. 22 In in tø ə indø ndaja læ'ne rø'je'ti to nya læ'ne, taa indø Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je døkete dann nya maji'gi'ti ki indø taa dangi tado læ'je, kadi a adi'je.

23 M'in m'døji Luwə kadi gangi ta ndø'm, re m'ngom: ningə in kadi m'tuji me'se el, ə m'tøl m're'n Korenti'ti gogi el. 24 Ningə ji sangi row kadi j'indø tøgi dø'se'ti kadi uni me'se el jagi, tado isi uwøi tøgi'se ba me kunme'ti ne nga. Nya ki j'isi ji sangi, in kində rø nan'ti sese dø kulø'ti kadi ingøi ronel.

2

1 Ki ojido'm, m'oo maji ngayn kadi m'tøl m'aw rø'se'ti gogi el, nan to m'tuji me'se. 2 Tado re m'tuji me'se ə, de ki a adi'm ronel goto. De ki a adi'm ronel ə, in ingi ka ki m'a m'tuji me'se kakin par. 3 Ningə, in ginn'ə kin ə, m'ndangi'n makitu'ti to ndangi m'adi'se* kadi to m'aw ki rø'm el. M'aw ki rø'm el nan to de'gi ki kadi adi'm'in ronel, tøli tuji me'm to tuji yo. M'gər maji ngayn, ki øji dø'se, kadi ronel læ'm in ronel læ'se pøti. 4 In ki me kon ki ngayn, ki me ki ur mad'a, ki mann non ki tø kum ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in kadi m'tuji'n me'se el, nan kadi in gəri ndigi ki m'ndigi'se.

Me Pol sol dø de'ti ki nje tuji me'ə

5 Re de madi in nje ginn me ki tuji nga ə, in m'in ə tuji me'm el nga, nan in ingi pøti ə tuji me'se. Ki kadi j'eli j'adi aldø maji el ə, tuji me de'gi madi dann'se'ti nga. 6 Ningə ko de ki be kin, ta bulø de'gi ki kawinan ki dø'a'ti inbe kin ka as'a naki. 7 In be ə, ki ngøsine kin, kadi adi me'se sol dø'a'ti, ə uløi dingəm me'ø'ti, nan to metuji ki aldø maji in uti dø'a. 8 Lo kin'ti, m'døji'se kadi øji'ə ndigi ki in ndigi'ə adi gər. 9 Nga ningə, ginn ndangi ki m'ndangi makitu m'adi'se in kadi m'nan me'se m'oo ke tøli rø'se go ta'ti me nya'gi'ti pøti wa. 10 Loki me'se sol dø de'ti ki ra nya ki majel, m'in kaa

† 1:16 1.16 KNK 19.21 ‡ 1:19 1.19 KNK 18.5 * 2:3 2.3 7.8

me'm sol do'a'ti to. Nga ningø, re me'm sol, loki nya madi to kadi me'm sol do'ti ø, in tado læ'se ø me'm sol'n takum Kirisiti'ti. ¹¹ Tado kadi *Satan ingø tarow do'je'ti el, tado ji gøri ndigi ra'gi li'ø bøti.

Me Pol ra sururu

¹² Loki m'aw m'te Tirowasi'ti kadi m'ilømbø Poyta ki maji læ Kirisiti, m'oo kadi Burøbe te tarow ta'ti panyi adi'm, ¹³ nan me'm ra sururu, tado m'ingø ngonkon'm Titi el. In be ø, m'inyø njekunme'gi, ø m'un tarow kaw Maseduwann'ti†.

Tøti rø me kindø rø nan'ti ki Kirisiti

¹⁴ J'uløi toji do Luwø ki øy'je ki dokagilo'gi pøti adi j'in me rø'ti ki Kirisiti tøti kin. Luwø un'je iløn mbø læ Kirisiti ki lo'gi pøti adi de'gi gøri'ø to nom kagi ki bany'a øti maji ki sanan ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin'ti, ji to to nom kagi ki bany'a øti maji, ki Kirisiti un adi Luwø be. J'øti maji, tado de'gi ki isi sangi kaji num, tado de'gi ki isi ai tujit'num to. ¹⁶ Ki rø de'gi madi'ti, in banyi koy ki isi aw se'de koy'ti, nan ki rø nje ki nungi'ti, in banyi kaji ki isi aw se'de kaji'ti to. Eke nan ø asi kadi ra kulø kin wa? ¹⁷ J'in ji to to ndøgi de'gi ngayn ki isi uni ta læ Luwø to nyara gati kin el. J'eli ta ki røta'ti, ki in rø Luwø'ti, takum Luwø'ti me kindø rø nan'ti me to Kirisiti'ti.

3

Børkulø'gi ki me kunmindi'ti ki sigi

¹ Kadi m'døji m'oo ke j'isi ji sangi kadi ji toji rø'je inbe kaa bay wa? Ke kadi ji rai toki de'gi madi isi rai, isi taai makitu lo ki rangi'ti kadi mannaji do'de'ti ki rø'se'ti, ingi ki taai makitu ji'se'ti awi ki lo rangi'ti kin be wa? ² Makitu ki kadi mannaji do'je'ti ø, in darø'se inbe'gi. In makitu ki ndangi ngarme'je'ti, ki de'gi pøti gøri num isi tudøi num. ³ To ki taga kadi in makitu ki Kirisiti ndangi, adi'je ji'je'ti, uløn'je. Kirisiti ndangi ki mann ndangi nya makitu'ti el, nan ndangi ki Ndil Luwø ki nje kisi kumngayira; in makitu ki ndangi do mbal'ti el, nan ndangi ngarme de'ti*.

⁴ In kin ø in me tinyi kati ki j'aw'n takum Luwø'ti ki takul Kirisiti. ⁵ Ningø j'a j'el j'ene in ki togi'je'gi inbe ø ji ra'n nya madi el, nan in ki togi ki in rø Luwø'ti. ⁶ In Luwø inbe to ø adi'je togi, adi ji tøl'n nje ra kuløbø'gi me kunmindi'ti ki sigi. In kunmindi ki in ginn Ndukun'ti el, nan in ginn Ndil Luwø'ti. Tado *Ndukun ki ndangi in nje re ki koy, nan Ndil Luwø in nje re ki kaji.

⁷ Kete ndukun in ki ndangi ki gaji ta'gi kare kare go nan'ti do bar mbal'ti, ø kunji tøbar læ Luwø unji do'ti kin. *Møji ki nje re ki ndukun kakin, takum'ø on por wor wor, ki lo kadi ngann Isirayel'gi gonyi takum'ø goto†. Ningø takum'ø ki on por kin, unji dokagilo nden be par ø ginn'ø gangi. Ø re ra kulø ki Ndukun ki nje re ki koy adi kunji be ningø, ⁸ ra kulø ki Ndil Luwø a øti bol ki dum bay. ⁹ Re kulø læ Ndukun ki a aw ki de'gi me ta ki gangi'ti adi kunji ningø, kulø ki kadi Luwø tøl'n de'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti a adi kunji ki øti bol ngayn bay. ¹⁰ J'asi kadi j'eli j'ene, tøbar ki dokete, kunj'ø goto non tøbar'ti ki bone kin, ki in kunji ki utø in ki kete sanyi. ¹¹ Kin ø nya ki lo ti ø a indø dør ø ingø tøbar ningø, nya ki a to biti ki non'ti tøbar li'ø a øti bol ki dum. ¹² Nya ki j'isi nginø ta'a kin ø ra adi j'awi ki me ki tinyi kati. ¹³ J'in ji ra toki Møji ra'n kin el. Møji ki ilø ku takum'ne'ti kadi ngann Isirayel'gi oyi ta toltø kunji ki lo ti ø a goto

† 2:13 2.13 12-13; KNK 20.1 * 3:3 3.3 Tekitaga 24.12; Jeremi 31.33; Ejækøl 11.19, 36.26 † 3:7 3.7 Tekitaga 34.29

kin el‡. ¹⁴ Nyagər lə ngann Isirayel'gi goto, dɔ'de boi boi. Ningə biti bone kin ka, loki isi tudəi Kunmindi ki kəkɔ ə, ku kin to ba inbe bay. To ba, de un kum'de'ti el, tado in ki kində rɔ nan'ti ki Kirisiti ə ku kin a goto'n kɔ takum'de'ti. ¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tudəi makitu'gi ki Moji ndangi kin ə, ku madi uti kum'de dɔ nyagər'ti inbe bay. ¹⁶ Nan toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Loki Moji tur rɔ'ne ki rɔ Burəbe'ti par ə un ku kɔ takum'ne'ti§. ¹⁷ Tado Burəbe in Ndil, ningə loki Ndil Burəbe in səm'ti, low'ə'ti kin ə taa k'inyə taa in səm'ti tɔ. ¹⁸ Ningə j'in pəti, ku in ki goto kum'je'ti kɔ, adi ji toji tɔbar lə Burəbe rɔ'je'ti toki kətirongi a toji'n ndil de be. Lo kin'ti, ji mbəl ji to to Burəbe inbe be. Burəbe ki in Ndil adi tɔbar li'ə unji dɔ'je'ti unji kunji ki əti bol ki dɔ mad'a'ti, dɔ mad'a'ti.

4

Kirisiti in nan'ti ki njekawkulə'gi

¹ Toki in kulə ki Luwə ə adi'je kigo memaji'ti li'ə, tɔgi'je goto ta'ti el. ² J'in ji mbəti nyara ki lo kiyə'ti, ki nya ki to rɔsɔl ki de'gi isi rai. Panjiyə'je in ki lo kədikum nan'ti el, taa ji mbir ta lə Luwə dow kare el tɔ. Loki ji toji nya ki rɔta'ti ki taga ə, ji sangi kadi ji taa me de'gi takum Luwə'ti to taa yo. ³ Nga ningə, re Poyta ki maji ki j'isi j'iləmbər'ə kin, to lo kiyə'ti ə, to lo kiyə'ti tado de'gi ki isi awi tuji'ti, ⁴ tado nje ki uni me'de el. Ingi ki ngar nje kində tɔgi'ne dɔ dɔnangi'ti ne, uti kum nyagər lə'de nga adi lo kadi oyi kunji Poyta ki maji lə nje toji tɔbar lə Kirisiti kin goto. Kirisiti ki in banakum Luwə inbe. ⁵ Toki rɔta'ti, j'isi j'iləmbər rɔ'je j'inbe el, nan in Jeju Kirisiti ki Burəbe ə j'isi j'iləmbər'ə. Nga ningə j'inbe j'in bər lə'se tado lə Jeju. ⁶ Tado Luwə ki nje k'el k'ene: «Kadi kunji unji dann lo ki diw'ti*» kin ə adi kunjə unji ngann me'je'ti, kadi ji gəri'n tɔbar li'ə ki unji takum Kirisiti'ti kin.

⁷ Ningə nya maji lə Ndil kin, j'oti darɔ'je'ti ki yai ki to to ngoo ki kuwə ki hanji be kin. In be kadi to ar njay toki tɔgi ki əti bol kin in rɔ Luwə'ti um in rɔ'je'gi'ti el. ⁸ Kon'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ'je'ti, nan budi singə'gi el; me'je gangi mann, nan j'ore me'je ngan inbe kin. ⁹ De'gi indəi kum'je ndoo, nan Luwə inyə'je kɔ el; tɔti'je nanga, nan tɔli'je el. ¹⁰ Darɔ'je isi oti koy lə Kirisiti ki lo'gi dɔkagilo'gi pəti, kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti. ¹¹ Tado j'in ki j'isi ki dɔ'je taa, j'isi ta koy'ti ki dɔkagilo'gi pəti tado lə Kirisiti. In be kadi de'gi oyi toki Kirisiti isi ki dɔ'ne taa darɔ'je'ti ki ndɔ madi ə a oy kin. ¹² Lo kin'ti, j'in j'a j'ində taa lo koy'ti kadi to j'isi'n kumngayira ba tɔ.

¹³ Toki in ndil kunme ki kareba ə isi ra kulə me'je'ti, makitu lə Luwə el ene: «In tado kun ki m'un me'm m'adi Luwə ə m'elta li'ə†.» Ningə j'in kaa in tado kun ki j'uni me'je j'adi Luwə ə j'elita li'ə tɔ. ¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki te ki Burəbe Jeju lo koy'ti kin, a te se'je lo koy'ti ki Kirisiti tɔ. A te se'je kadi ində'je num, ingi num kadi'ne'ti. ¹⁵ Nya'gi pəti ki te dɔ'je'ti in tado maji lə'se. Ningə, lo kin'ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dɔ de'gi'ti ki kete kete. Aw ki kete kete kadi to de'gi ki nje kelta ki Luwə, rai'ə oyo ge, piti'ə ge, toi mbar mbar ki dɔ'ti.

¹⁶ In tado kin ə, j'ingə'n tɔgi par par. Re darɔ'je ki k'oo ki kum ne kin ə tɔg'ɔ isi təl ki gogi kaa, ndil'je isi ingə tɔgi ki rangi ki ndɔ'gi ndɔ'gi. ¹⁷ Tado kon'gi ki j'isi j'ingəi'de bone kin, in kon ki dɔkagilo li'ə in nden be par, taa ɔlɔ kəl kare tɔ, loki j'un j'ində kadi toji ki əti bol, ki biti ki non'ti ki a re

‡ 3:13 3.13 Tekitaga 34.33 § 3:16 3.16 Tekitaga 34.34 * 4:6 4.6 Lotum 1.3 † 4:13 4.13 Pa'gi 116.10

go nje'gi'ti kin. ¹⁸ Nya ki j'isi j'anyi ngod'o, in nya ki de oo ki kum'ne kin el, nan in nya ki de oo ki kum'ne el yo. Nya ki de oo ki kum'ne, ndo'a in ngayn el, nan nya ki de oo ki kum'ne el, a to biti ki non'ti.

5

Daro ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re daro'je ki j'in me'ti donangi'ti ne, ki to to *køyku be kin tuji ə, j'awi ki daro ki sigi ki in køy ki Luwə ra adi'je me dōran'ti non, ki in køy ki de ra ki ji'ne el. In køy ki a to biti ki non'ti. ² Tado kisi ki j'isi me daro'ti ki in køyku kin, j'isi tuməi um um, tado ji ge ngayn kadi j'uləi daro'je ki dōran'ti ro'je'ti ki to to køy ki biti ki non'ti do mad'a'ti. ³ Be ə loki re daro'je ki donangi'ti goto ə de a oo'je ki ro'je kare el. ⁴ Tado kisi'je me daro'ti, ki in køyku kin, ji tumə um um, nya aldə singə'je. Ningə ji ndigi kadi j'ori ro'je ko me daro'ti kin el, nan ji ndigi kadi j'uləi daro ki dōran'ti do'ti, kadi daro ki kumngayira tu do daro ki koy. ⁵ Ningə in Luwə inbe ə ində kadi nya'gi kin a rai nya be do'je'ti. In in ə ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dokete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

⁶ Lo kin'ti, j'uwəi togi'je ba ki dokagilo'gi pəti. Ningə ji gər kadi loki j'in me daro'ti ki donangi'ti ne kin bay ə, j'in gidi køy'ti lə'je, sanyi ki Burəbe. ⁷ Toki rōta'ti, in ki takul kunme ə j'isi j'aw'n, um in kum'je ə oo lo ə j'isi j'aw'n el. ⁸ J'uwə togi'je ba ə j'isi j'aw'n, ningə ji ndigi ngayn kadi j'inyə daro kin, ə j'aw j'ində be kadi Burəbe'ti. ⁹ Nga ningə, re j'isi'n me daro'ti kin, eke ji tus'ə j'inyə, nya ki uwə me'je, in ta kadi ji nəl Burəbe. ¹⁰ Tado maji kadi j'a ji te kare kare kadi ji ra non Kirisiti'ti, lo gangi ta'ti li'ə. De ki ra kaa a ingə nya ki sow do'ne, kigo kulə ra'a'ti ki un daro'ne ra'n: ki re in'n kulə ki maji eke kulə ki majel.

¹¹ Ginn nya ki kadi ji bol'n Burəbe, ji gər maji, in ə j'isi sangi row kadi ji buki'n de'gi go'je'ti. Luwə gər'je ar njay, ningə m'gər kadi ingi kaa, ki kadi elita ki ngom el ə, in gəri m'in ar njay to. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j'elita do ro'je'ti rangi bay taa kadi in gəri'je, el, nan j'un sese tarow kadi ro'se nəl'se do'je'ti. Lo kin'ti, a ingəi ta ki kadi a turi de'gi'ti ki isi indəi gu'de ki nyara ki gidi'de'ti ne kare, um nyara ki ngarme'de'ti el kam. ¹³ Re in rōta'ti kadi j'in de'gi ki do'je goto ə, in tado lə Luwə ə do'je goto'n, a re j'in nje kumkar'gi to ə, in tado lə'se ə j'in'n nje kum kar'gi to. ¹⁴ Toki rōta'ti, ndiginan lə Kirisiti onbe do'je'ti, j'in ki ji gər toki de kareba oy tado de'gi pəti, adi de'gi pəti oyi kin. ¹⁵ Oy tado de'gi pəti, kadi de'gi ki sii ki do'de taa, sii tado lə'de inbe'gi el nga, nan tado lə de ki oy ə ində taa lo koy'ti tado lə'de kin.

¹⁶ Nga ningə, j'a j'oo'de kigo k'oo'ə'ti lə'de el biti nga. Re kete j'in, j'oo Kirisiti kigo k'oo'ə'ti lə'de ka, ki ngosine kin, j'a j'oo'ə be el ratata nga. ¹⁷ Re de ində ro'ne nan'ti me to Kirisiti'ti ə, in nyakində ki sigi. Nya'gi ki kəkə dəri kə, nya'gi ki ro'a'ti pəti, təli nya ki sigi. ¹⁸ Ningə nya'gi kin pəti in ro Luwə'ti, ki nje təl kulə'je noji nan'ti sə'ne, ki row lə Kirisiti. Luwə ki adi'je kulə kulə de'gi noji nan'ti si'ə inbe. ¹⁹ Tado in Luwə ə, ki row lə Kirisiti, ulə'n de'gi ki donangi'ti, noji nan'ti sə'ne, ki kanji tudə majel'gi lə'de ki rai. Nga ningə, ində taa kulə noji nan'ti ta'je'ti kadi j'iləmbər'ə.

²⁰ J'in de'gi ki Luwə ulə'je to nje ra kulə tor Kirisiti'ti. Nga ningə, Luwə un'je bari'n'se ki ro'ne'ti. Me to Kirisiti'ti, j'uwə ngonnn mbay nja'se ba, uləi noji nan'ti ki Luwə. ²¹ Kirisiti ki ra majel el, nan Luwə buki majel'gi

læ'je ki dɔ'a'ti. ɔy ki dɔ'a'ti, kadi ki row li'ə, Luwə təl'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

6

¹ Toki j'ində rɔ'je nan'ti ki Luwə dɔ kulə'ti, ji dəji'se kadi kidi ra maji læ Luwə ki ingəi kin el. ² Tado Luwə inbe el ene:

«Dɔkagilo'ti ki maji, m'oo dɔ ndu'i,
Ndo ki in ndo kaji de'gi, m're m'osi kil'i.»

Nga ningə, dɔkagilo ki maji nga ə to kin, ndo kaji de'gi nga ə re kin*.

³ Kadi to kulə ki j'isi ra kin ta goto dɔ'ti, ji sangi row kadi ji tugə de madi jigi'ti el. ⁴ Nya ki j'isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nya'gi'ti pəti, toki rɔta'ti, j'in njekuləbər'gi læ Luwə. J'uwə togi'je ba ə ji təl j'uwə bay, me kon'gi'ti, me kumtondoo'ti, me bol'ti, ⁵ ginn kində'ti læ de'gi, me dangay'ti, ki me sulə'ti ki de'gi suləi bulə de'gi dɔ'je'ti. Me kulə'ti ki aldo singə'je, lo to bi goto, me bo'ti, kaa j'uwə togi'je ba†. ⁶ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi læ Luwə me kar njay'ti, me gər Luwə'ti, me koreme'ti, me ramaji'ti. Ndil Luwə in se'je nan'ti, ji ndigi de'gi ndigi ki rɔta'ti, ki kədinan goto'ti. ⁷ Ji toji kadi j'in njekuləbər'gi læ Luwə me kiləmbər ta'ti ki rɔta'ti, ki j'ilə ki togi læ Luwə. Nya kati læ'je, ki dər rɔ læ'je, in nyara ki dana takum Luwə'ti. ⁸ De'gi osi kurə'je ge uləi rɔsɔl dɔ'je'ti ge, elita ki majel dɔ'je'ti ge, elita ki maji ge. J'isi j'elta ki rɔta'ti kin ka oyi'je to nje ngom'gi, ⁹ gəri'je bəti, nan oyi'je to de'gi ki gəri'de el be, j'a ji njiyə ki dɔ'je taa, nan oyi'je to njekoy'gi. Uwəi'je dangay'ti ki kanji təl'je, ¹⁰ tuji me'je ka rɔ'je nəl'je par par. J'in njendoo'gi, nan ji təl de'gi ngayn nje nyakingə'ti, to to nya ki nya læ'je goto be, nan ki rɔta'ti ə, nyakingə'gi pəti in yan'je.

¹¹ In de'gi ki Korenti'ti, j'el kann kumta, ji te me'je ki rɔ'se'ti. ¹² Ji toji'se ndigi ki ji ndigi'se ki taga, nan in ingi ə tei me'se adi'je el. ¹³ Lo kin'ti, m'el'se ta toki baw ngann'gi a el'n ngann'ne'gi ta kin be. Ningə ji dəji'se kadi ingi kaa, tei me'se adi'je toki j'in ji te'n me'je j'adi'se kakin be tɔ.

Gangi nan ki majel

¹⁴ Maji kadi uləi dɔ'se ki non be par ginn jugi'ti ki kareba ki nje ki gəri Luwə el kam el. Nya ki rɔta'ti ki nya ki majel a indəi rɔ'de nan'ti el; kunji ingi ki lo ki diw asi kadi a indəi rɔ'de nan'ti el. ¹⁵ Lo kadi Kirisiti ingi ki Su ta'de asi nan goto; de ki njekunme kadi Luwə ingi ki de ki nje kunme'ne kadi Luwə el, nya ki a uwəi nan dɔ'ti goto. ¹⁶ Nya ki a oro *Kəy læ Luwə ki kagi yo'gi nan'ti goto. Tado j'in ə, j'in Kəy læ Luwə ki nje kisi kumngayira ba toki Luwə inbe el'n ene:

«M'a m'ra be dann'de'ti, ə m'a m'njiyə se'de nan'ti,
m'a m'in Luwə læ'de, ə in a in de'gi læ'm tɔ‡.»

¹⁷ In tado ki be kin ə, Burəbe el'n ene:

«In gangi nan ki de'gi ki gəri m'in el,
ɔdi nya ki to njen el,

ə m'in m'a m'uwə'se ki rɔ'm'ti§.»

¹⁸ Burəbe ki Nje togi pəti el bay ene:

«M'a m'in Luwə ki Baw'se, ə in, a in ngann'm'gi ki dingəm ki ki dene k'el
Burəbe ki nje togi pəti*.»

* **6:2** 6.2 Ejay 49.8 † **6:5** 6.5 KNK 16.23, 19.29, 21.30 ‡ **6:16** 6.16 Lebitiki 26.12; Ejəkel 37.27
§ **6:17** 6.17 Ejay 52.11; Ejəkel 20.34 * **6:18** 6.18 2 Samiyel 7.14; Ejay 43.6

7

¹ Nje ndigi'gi lə'm, toki j'ingəi kunndu'gi ki Luwə un adi'je be kin, maji kadi j'inbe'gi, j'ari rə'je njay də nya'ti ki a njenyi ki darə'je ki ndil'je. Ningə adi j'indəi rə'je ta dangi me bol Luwə'ti.

Rənel lə Pol

² Indəi'je ngarme'se'ti! De madi ki ji ra si'ə nya ki low'ə'ti el goto, de ki ji tə ko nya li'ə goto, taa de ki j'ədi'ə ji taa nya li'ə kaa goto tə. ³ Ningə m'elta kin be kadi m'gangi'n ta də'se'ti el, tado m'el kete nga toki j'ində'se ngarme'je'ti kadi re in koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴ M'tinyi me'm kati ngayn ki rə'se'ti, m'ində gu'm ngayn tado lə'se. M'ingə mesəl ngayn, rə'm nəl'm ki dum, me kon'gi'ti ki j'ingəi'de.

⁵ Loki ji re ji te dənangi Maseduwann'ti nu kin, lo kərkon goto, j'ingəi kon'gi ki dangi dangi: rə gugi gidi'je, bol rosi me'je. ⁶ Nan Luwə ki njekulə dingəm me de'gi'ti ki nje səl də'de, adi'je təgi ki row re lə Titi. ⁷ Nga ningə, in re lə Titi par ə adi'je təgi el, nan in təgi ki adi'ə kin tə ə adi'je təgi. Titi el'je toki in ndigi ngayn kadi oyi m'in, taa mann non re kum'se'ti num, ta on me'se num tado lə'm. Lo kin'ti, m'ingə rənel ngayn də mad'a'ti bay.

⁸ Re makitu ki m'ndangi m'adi'se kete kin tuji me'se kaa, m'ndingə rə'm də'ti el. Re m'ndingə rə'm də'ti ə, in tado k'oo ki m'oo kadi tuji me'se dəkagilo madi'ti*. ⁹ Ningə ki ngə'sine kin, rə'm nəl'm tado me'se ki tuji kin el, nan tado k'in ki metuji lə'se aw sese adi inyəi gorow njiyə'se ki majel kə. Me'se ki tuji kin ə in nya ki Luwə ndigi, adi j'in j'el toki nya madi ki majel kare ki ji ra sese goto. ¹⁰ Tado metuji ki nəl Luwə, re ki k'inyə gorow njiyə ki majel kə, kadi te ki de kaji'ti, ki kanji kadi de ndingə rə'ne də me'ti ki tuji kin. Nan metuji ki de inyə'n row nya ra'ne ki majel kə el, a re ki koy. ¹¹ Ki ngə'sine kin, inbe'gi oyi kandi metuji ki nəl Luwə kin ki kum'se: Ra adi toi bi də rə'se'ti el! Dəji me səl ki rə tinyi'se num, ndingəi rə'se ngayn num, bol təl'se num, in ndigi ngayn kadi oyi m'in num, ta on me'se tado lə'm num, taa ta'se in də de'ti ki ra nya ki gorow'ə'ti el kakin num tə. Təji me nya'gi'ti pəti toki ɔjido ta kin ingi, ari njay. ¹² Nga ningə, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado lə de ki ra nya ki low'ə'ti el kin el num, taa tado lə de ki nya ki gorow'ə'ti el kin tuji me'ə el num tə. Nan in kadi inbe'gi, oyi tingə ki in tingəi bil tado lə'je kin ki kum'se, takum Luwə'ti. ¹³ In kin ə in nya ki adi'je təgi. Ningə j'ingə təgi par el, nan j'ingə rənel kibo ngayn inbe bay tə, loki j'oo nəl ki rə Titi nəl'ə tado kuwə ki ingi pəti uwəi hangal'a indəi nanga me hal'se'ti ki təji. ¹⁴ Kində ki m'un'se m'ində'n gu'm ki rə'a'ti kin, rə'm səl'm el. To ki ka ki j'el'se ta ki rəta'ti ki ndə'gi, piti ki ji piti'se non Titi'ti təji rə'ne ki taga kadi in ta ki rəta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, rə'a nəl'ə ngayn bay də'se'ti, loki me'ə olo də təlro go ta'ti lə'se pəti, ki kuwə ki uwəi'ə ki rə'se'ti ki buki nan'ti ki bol. ¹⁶ Rə'm nəl'm ngayn adi m'ində me'm də'se'ti me nya'gi'ti pəti.

8

Kaw nya tado ra'n ki njekunme'gi ki Jerujalem

¹ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri maji ki Luwə ra ki Njekawnan'gi ki dənangi Maseduwann'ti kin. ² Kon'gi ki dangi dangi te də'de'ti, nan be kaa rə'de nəl'de ki aldo maji, adi me ndoo'ti lə'de ki ngayn inbe kin kaa, uni nya maji'gi lə'de ngayn ki me ki kare. ³ M'man naji lə'de də'ti toki uni kigo təgi'de'ti, ki madi'gi uni ki aldo təgi'de inbe bay. Ningə in ki me ndigi lə'de inbe ə adi. ⁴ Dəji'je ə təl dəji bay, kadi j'adi'de tarow kadi n'ingi

* 7:8 7.8.2.3

kaa n'ulöi ji'de me nyakaw'ti tado lö de'gi lö Luwö ki sii Jerujalem'ti kin to*. ⁵ Rai nya ki aldö in ki j'indö me'je dö'ti kadi a rai. Uni rö'de inbe adi Buröbe kete, ningö go'ti, uni adi'je to, kigo ndigi'ti lö Luwö. ⁶ In tado kin ö, j'ulö'n dingäm me Titi'ti kadi töl aw tölta kulö nyakaw tado ra maji kin, toki ulö'n ngirö dann'se'ti nga kin. ⁷ Nga ningö, toki in nje nya ki to mbar me nya'gi'ti pöti, adi in me kunme'ti lö'se, me kuji kelta'ti lö'se, me nyagör'ti lö'se, me tingö bil'ti ki kanji to bi dö rö'se'ti, ki me ndigi nan'ti ki ji toji'se row'ö, maji kadi toji toki kulöra maji'gi lö'se kin in nyakingö lö'se ki to mbar mbar. ⁸ Ningö m'el'se toki in ndu ö m'un madi'se el; re m'el'se ta tingöbil lö madi'se'gi ö, in kadi ingi, oji ndiginan lö'se ki röta'ti adi de'gi gori, me nyakaw'ti kin. ⁹ Tado in gori memaji lö Buröbe lö'je Jeju Kirisiti maji. Kirisiti ki in njenyakingö, nan ra rö'ne njendoo'ti tado lö'se, kadi me ndoo'ti li'ö, ingi, töli nje nya'gi. ¹⁰ In ta kigo k'oo'ö'ti lö'm ki m'oo ö m'el dö'ti. Ningö in ta ki söw dö'se inbe'gi maji, tado ingi, ö in de'gi ki döketi ki rai kulö kin öal'ti ki dö. In de'gi ki döketi me ra'a'ti par el, nan in de'gi ki döketi me kun ndu'ti tado ra'a. ¹¹ Ö ki ngö'sine kin, maji kadi töli ta kulö kin, tado kadi, kigo togi'se'ti, kulö ki rai nga num, ndigi ra'a num, sii nan'ti lay. ¹² Tado, löki de adi nya ki me ki kare, Luwö taa nya li'ö ki adi kin kigo tog'ö'ti ki me köy'ti, um nya ki awi'n el par ö, Luwö a indö me'ne dö'ti el. ¹³ Ningö in ta kadi ji ra'se kadi ösi me ndoo'ti el. Ösi me ndoo'ti kadi in soti ki madi'se'gi el, nan in ta kadi ösi nan yo. ¹⁴ Ki ngö'sine kin, ki nya lö'se ki to mbar kin, ösi kadi a rai ki nje ki yan'de to rö'de, ningö ndö ki nya lö'de a to mbar ö nya to rö'se ö, a rai sese to. Lo kin'ti ö a ösi nan, ¹⁵ toki makitu lö Luwö el'n ene:

«De ki öy ngayn, de öo pa nya li'ö el, ningö de ki öy ngayn el, nya ki du'ö goto†.»

Titi ki madi'ne'gi madi awi Korenti'ti

¹⁶ J'ulöi toji dö Luwö'ti ki ra adi ta lö'se to rö Titi toki to'n rö'm kin be to. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j'indö non'a'ti kadi töl aw rö'se'ti. Ningö kete öay taa ka, inbe ki dö'ne to rö'a ngayn tado lö'se, adi in ki me ndigi li'ö inbe ö ösi awi'n rö'se'ti. ¹⁸ J'ulö ngonkon'je kare j'adi aw si'ö. In ngonkon'je ki Njekawnan'gi ki dangi dangi elita li'ö maji öji'n dö kadi rö li'ö tado Poyta ki maji. ¹⁹ Öay to, in de ki Njekawnan'gi ki dangi dangi ulöi ji'de dö'a'ti kadi aw se'je tado tado kulö nyakaw tado ra maji kin. In kulö ki j'un rö'je tado'a kadi to Buröbe ingö'n kösikurö, taa kadi ji toji'n ndigi ra maji ki rosi me'je kin to. ²⁰ Ki öjido nar ki de'gi adi'je ngayn kadi j'in ö j'indö kum'je go kulö'ti ki kadi rai, j'indö kumkedi dö'ti kadi de'gi öyi'je to de'gi ki röta'ti el, el. ²¹ Ji sangi kadi ji ra nya ki nöl Luwö par el, nan ji sangi kadi ji ra nya ki nöl de'gi to. ²² Nje kaw ki rö'se'ti kin, j'ulö ngonkon'je kare si'ö non öay. In de ki nja ngayn, ji nan'a, adi j'oo tingöbil li'ö. Ningö ki ngö'sine kin, to rö'a ngayn kadi n'in me kulö'ti kin to, tado taa ki taa me'se. ²³ Ningö ki öjido Titi, in madi njiyö lö'm, taa in madikulö'm ki rö'se'ti to. Ningö, ngannkon'je'gi ki dani'ö, in ngann njekawkulö'gi lö njekawnan'gi ki dangi dangi ki kadi Kirisiti ingö'n kösikurö to. ²⁴ Toji de'gi kin adi gori toki in ndigi'de ndigi ki röta'ti. Lo kin'ti, njekawnan'gi ki dangi dangi a gori toki in ndigi de ndigi ki röta'ti, taa toji ki j'ösi j'ulöi dö'se'ti takum'de'ti kin kaa in ki röta'ti to.

* **8:4** 8.4 1-4; Röm 15.26 † **8:15** 8.15 Tekitaga 16.18

9

Luwə ndigi de ki adi nya ki ronel

¹ Ki ojido nyakaw ki kadi ji ra'n ki de'gi læ Luwə ki sii Jerujalem'ti, maji kadi m'ndangi ta do'ti m'adi'se, m'oo ta ki kadi m'ndangi bay el nga. ² M'gər ndigi ramaji ki rosi me'se kin, adi m'piti'se ki taga takum de'gi'ti ki donangi Maseduwann'ti*. M'el'de m'ene: «Ngannkon'je'gi ki donangi Akay'ti sii do nja'de'ti bal'ti ki dər.» Ningə tingəbil læ'se kin ra adi Njekawnan'gi ngayn ndəli. ³ Lo kin'ti, m'ulə ngannkon'je'gi ki ro'se'ti kadi piti ki ji piti'se oji'n do lo kin, təl nya ki kare el. Ningə toki m'el'n, m'ndigi ngayn kadi sii do nja'se'ti toki rəta'ti inbe to. ⁴ Tado kin ə re de'gi ki donangi Maseduwann'ti awi sə'm ro'se'ti, ə sii do nja'se'ti el ningə, j'in ki ji taa me'se kin, j'a təl de'gi ki ro'de sol'de, nga ningə, rəsəl kibo ngayn a in do'se'ti inbe'gi. ⁵ In tado kin ə, m'oo maji ngayn kadi m'dəji ngannkon'je'gi madi kin kadi awi kete non'm'ti, ro'se'ti, kadi kawi nja kadikare me ndigi ki uni ndu'se do'ti kin. Loki in ki kəsi nja'a nan'ti pəti ə de oo ə, a in nya kadi ki me ndigi, um in nya ki de ində togi do madi'ne'ti ə adi'n el. ⁶ Ningə kadi in gəri toki:

De ki duw nya nden be,
a təti nden be to;
ə de ki duw nya ngayn,
a təti ngayn to.

⁷ Kadi de ki ra adi kigo kəj'ə'ti ki oji me'ne'ti, um ki ndingə ro eke ki togi madi ki kində do'ti el. Tado Luwə ndigi de ki adi ki ronel. ⁸ Luwə aw ki togi kadi adi maji'gi ki dangi dangi ndogi'se mann'ti. Lo kin'ti, a awi ki nya'gi pəti ki kadi ra sese ki dəkagilo'gi pəti. A to'se mbar mbar kadi uni rai kulə'gi ki maji. ⁹ Toki makitu læ Luwə el'n ene: «Kanyi nyakingə lə'ne ki me ndigi adi njendoo'gi, ramaji li'ə to ki ndo'gi ndo'gi†.»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko nya njeduw nya ki nje kadi nyakusə de so, a adi'se ko nya ki to mbar mbar, taa a ra kadi togi to. Lo kin'ti, ramaji læ'se a te ki do'ne ki taga wangi. ¹¹ Nga ningə a in njenyakingə'gi me nya'gi'ti pəti, kadi rai maji ki me ndigi læ'se ki kete kete. Ningə a ra kadi de'gi ki a uləi ji'se adi j'adi'de kin, a təli ki oyo adi Luwə to. ¹² Kadikare læ'se kin, a ra ki njekunme'gi par el, nan a ra kadi de'gi təli ki oyo ngayn adi Luwə to. ¹³ Loki in oyi maji læ kulə kin ə, a uləi toji do Luwə'ti tado təl ki təli ro'se go Poyta'ti ki maji læ Kirisiti, manyinaj'a ki taga kin, ki maji ki rai se'de ə kanyi nya maji'gi læ'se adi'de num adi ndəgi de'gi pəti num kin to. ¹⁴ A elita ki Luwə tado læ'se, toji ndiginan lə'de ki ro'se'ti, oji'n do maji læ Luwə ki ində nangi ripi ripi ki do'se'ti kin. ¹⁵ Toji in ki do Luwə'ti tado kadikare li'ə ki de oo ngang'a el kin.

10

Pol ro do kulə'ti ki to me ji'ə'ti

¹ De'gi eyina m'in Pol, loki m'oo kum'se ə m'səl do'm, a re m'in sanyi to ningə, m'un do'm taa, m'ra madi ngan sese. Nan m'dəji'se ki takul sol lom lom ki memaji læ Kirisiti, ² kadi rai m'in adi m'ra m'adi ngan sese el, dəkagilo'ti ki m'a m're'n dann'se'ti. Tado m'ində do'm'ti kadi m'a m'ra m'adi ngan ki de'gi madi ki isi eli eyina j'isi ji ra kulə læ de'gi kare kin. ³ In ki rəta'ti kadi j'in de'gi, nan j'isi ro ko ro ki de'gi si roi nan kin el.

* 9:2 9.2 1.16 † 9:9 9.9 Pa'gi 112.9

⁴ Nan nyarɔ'gi ki j'isi rɔ'n, in ki in rɔ de'ti el, nan in nyarɔ'gi ki tɔg'ɔ in rɔ Luwə'ti, kadi tuji tɔgi'gi ki ngan ngan. Ji tuji'n mɔrta'gi lə de'gi ki in mɔrta'gi ki gorow'ə'ti el, ⁵ ji budi nya'gi pəti ki re ki kundɔtaa ki ɔgi gər Luwə. J'a ji ra kadi mɔrta'gi lə de'gi in mɔrta ki kadi təl re se'de go ndu'ti lə Kirisiti. ⁶ Nga ningə, j'in ndəkba kadi j'ində ba kal de'gi madi ki a təli rɔ'de go ta'ti el j'ɔji'de, ndɔ'ti ki ingi pəti a təli rɔ'se maji go ta'ti.

⁷ Gonyi nya'gi ki to takum'se'ti ne kin! Re de madi gər ar njay kadi n'in de lə Kirisiti ə, maji kadi ində nya kare kin dɔ'ne'ti tɔ: re in de lə Kirisiti ə, j'in kaa j'in de'gi lə Kirisiti tɔ. ⁸ A re m'ra rɔnel ki aldɔ lo nden, ɔji'n dɔ tɔgi ki Burəbe adi'je kadi j'ɔsi'n ginn'se ki kete, um kadi ji tuji'n'se el kin kaa, rɔ'm sɔl'm el. ⁹ M'ndig'i kadi de oo'm m'to to de ki nje kadi'se bɔl me makitu'gi'ti lə'm ki m'ndangi m'adi'se kin el. ¹⁰ Tado de'gi madi eli eyina: «Pol, re oo makitu'gi ki ndangi ə, in ta'gi ki ngan ngan, tɔgi'de to, nan loki re ki darɔ'ne ə, de oo tɔg'ɔ el, taa ta k'el'ə ka nda'a goto tɔ.» ¹¹ Ningə kadi de ki elta kin gər dɔ'ne'ti maji toki, kah'a'ti inbe ki oo'n'je me makitu'ti ki j'isi sanyi ji ndangi kakin ə, re ji re ki rɔ'je ka, kulə ki j'a ji ra a to be tɔ.

¹² Toki rɔta'ti ə, j'in j'asi nan ki de'gi madi ki inbe'gi oyi rɔ'de nya madi'ti kin el, eke j'a j'uni rɔ'je j'ɔji kadi de'ti el tɔ. Nya kare, kun ki isi uni ndu'de inbe'gi par ə rai kulə, isi gonyi loki rɔ'de inbe'gi par kin, ra adi nyagər lə'de goto. ¹³ Nga ningə, ki ɔjido'je, j'a j'ɔji rɔ'je ki aldɔ lowə el, nan j'a j'ɔji rɔ'je kigo ngang'i kulə'ti ki Luwə adi'je ə adi j'aw biti ji te'n rɔ'se'ti kin. ¹⁴ Toki re j'ene j'aw biti ji te rɔ'se'ti ə, ji tɔji rɔ'je ki aldɔ ngang'i lowə el. Tado j'aw biti ji te rɔ'se'ti dɔkete ki Poyta ki maji lə Kirisiti, toki rɔta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, ji tɔji rɔ'je ki aldɔ ngang'i kulə lə'je el, j'ində gu'je ki kulə lə de'gi ki rangi el. Nan j'ində me'je'ti kadi kunme lə'se a aw ki dɔ mad'a'ti, kadi j'ingəi row ji ra'n kulə'gi ki əti bɔl ngayn dann'se'ti. J'a ra kigo ngang'a'ti ki Luwə ɔji'je kadi ji ra. ¹⁶ J'a j'iləmbər Poyta ki maji go dɔnangi'gi'ti ki sanyi gidi'se'ti, ki kanji kadi ji tɔji rɔ'je ki kulə lə de'gi ki rangi ki rai ngang'i lo'ti lə'de ki sɔw dɔ'de. ¹⁷ De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne*. ¹⁸ In de ki Burəbe ə oo'ə nya madi'ti ə nda'a to'ti um in de ki inbe oo rɔ'ne nya madi'ti ə nda'a to'ti el.

11

Pol ingi ki njekawkulə'gi ki nje ngom

¹ Re asi kadi ɔsi ginn'm nden me dɔ majel'ti lə'm ningə, m'ene oyo ɔsi ginn'm be! ² Jangi ra'm tado lə'se, ningə in jangi ki in rɔ Luwə'ti. M'uwə dɔ'se tado lə dingəm kareba be, ki in Kirisiti, kadi to m'te sese non'a'ti to ngonni ki mandi ki ar njay, ki gər ngaw el bay. ³ Nan m'bol kadi mɔrta'gi lə'se, təl mɔrta'gi ki tuji, kadi indəi ngang'i dɔɔ ki dɔi nan nan'ti ki Kirisiti maji ar njay, adi ɔsi'se ngərəngi, toki lii ədi'n Ebi ki ta ngom lə'ne kin be*. ⁴ De madi ki rangi a in non kadi re ilə'se mbər Jeju ki rangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kete, a adi'se ndil ki rangi ki in ki ingəi kete kin, eke a adi'se Poyta ki maji ki rangi ki in ki taai kete kin kaa, a in kadi ɔsi ginn'ə ki tɔgi'se par. ⁵ Nya kare, m'in m'oo nya ki njekawkulə'gi ki oyi rɔ'de toki ngayn kin utəi m'in el. ⁶ Dɔmaji ə m'aw ki kuji kelta ngayn el, nan ki ɔji do nyagər ə, m'in me'ti non. In nya ki j'ɔji'se taga wangi me nya'gi'ti pəti ki row'gi ki dangi dangi.

⁷ Ningə kadi m'dəji'se m'oo ke Poyta ki maji lə Luwə ki m'inbe m'ilə'se mbər'ə ki dɔ ki kulə nanga kadi m'un dɔ'se taa, taa m'ilə'se mbər'ə

* **10:17** 10.17 Jeremi 9.23; 1Ko 1.31 * **11:3** 11.3 Lotum 3.1-6, 13

kare ki kanji kingə nya low'ə'ti kin, in nya ki low'ə'ti el ə m'ra wa? ⁸ M'taa nya ji Njekawnan'gi'ti ki rangi, ki ingi ə rai sə'm ə m'ra'n kulə dann'se'ti. ⁹ Dɔkagilo'ti ki m'ində'n dann'se'ti, ə nya to'n rɔ'm kin, de madi ki m'iyə goto. In ngannkon'je'gi ki in dɔnangi Maseduwann'ti ə rai sə'm me nya'gi'ti ki to rɔ'm. Me nya'gi'ti pəti, m'uwə tɔgi'm ba kadi m'ɔy de madi el, ningə, m'a m'nanyi ki lo kuwə tɔgi'm ba'ti inbe kin. ¹⁰ M'el wangi toki de madi ki kadi a ɔgi'm kində gu'm ki ta kin dɔnangi Akay'ti goto. Ningə m'el ki row lə ta ki rɔta'ti ki in rɔ Kirisiti'ti ə isi me'm'ti kin. ¹¹ Tado ri ə m'elta kin be wa? M'el be tado in ndigi ə m'ndigi'se el, el. Luwə gər maji kadi m'ndigi'se!

¹² Nya ki m'ra kin, m'a m'nanyi ki lo ra'a'ti ki non'm'ti, kadi m'ɔgi'n de'gi madi kin row. De'gi ki isi sangi row kadi indəi gu'de toki n'asi nan se'je. ¹³ Ko de'gi kin in njekawkulə'gi ki nje ngom'gi, in njerakulə'gi ki rɔta'ti el, ki təli rɔ'de njekawkulə'gi'ti lə Kirisiti. ¹⁴ Ningə in nya ki əti de bɔl el, tado Satan inbe ki dɔ'ne kaa isi təl rɔ'ne malayka'ti ki aw ki kunji. ¹⁵ In nya ki mbah el, kadi njerakulə'gi lə Su təli rɔ'de to njekuləbər'gi'ti lə Luwə ki rɔta'ti. Nan a təli ta'de kigo kulə ra'de'ti ki majel.

Kon'gi ki ingə Pol

¹⁶ M'təl m'el bay, kadi de oo'm to de ki dɔ'a goto el. A re be el ningə, in ndigi kadi m'in de ki dɔ'm goto, kadi m'in kaa m'ində'n gu'm nden tɔ, toki isi rai ki de'gi madi ki isi indəi gu'de, ə in ndigi se'de kin be tɔ. ¹⁷ Ta ki m'aw to m'el kin, m'el kigo ndigi'ti lə Burəbe el, nan m'el kigo dɔ majel'ti lə'm. Ningə m'gər kadi in nya ki asi kində tɔgi. ¹⁸ Tado de'gi ngayn isi indəi gu'de kigo k'oo'ə'ti lə'de, adi m'in kaa m'a m'ində kuləkikiyə tɔ. ¹⁹ Ingi ki in de'gi ki kum'se ar njay, ə ki me ndigi lə'se inbe, təli isi ɔsi ginn de'gi ki dɔ'de majel. ²⁰ ɔsi ginn'de adi sii rai'se bər'ti, adi isi ɔi'se, adi isi taai nya ji'se'ti, oyi tor'se el, buki ji'de kum'se'ti indəi'se. ²¹ M'elta kin ki rɔsɔl, ningə in nya ki tɔji kadi j'in de'gi ki tɔgi'je goto. Lo kin'ti, m'elta to de ki dɔ'a majel be: nya ki de'gi madi oyi to nyakində gu'de, m'in kaa m'ində'n gu'm tɔ. ²² Re eyina n'in Ebirə'gi wa? M'in kaa be tɔ. Re eyina n'in ngann Isirayel'gi wa? M'in kaa be tɔ. Re eyina n'in ngann kaw *Abiraham wa? M'in ka be tɔ. ²³ Re eyina n'in njekulə'gi lə Kirisiti wa? M'a m'elta to de ki dɔ'a goto be m'ene m'utə'de me'ti sanyi. Tado m'ra kulə m'utə'de num, m'ra dangay m'utə'de num, m'ingə kində m'utə'de num, m'in ta koy'ti ndəkba ki dɔkagilo'gi pəti num tɔ. ²⁴ Asi nja mi, *Juwipi'gi indəi m'in ta dɔ mutə gidə in jikara†, ²⁵ asi nja mutə, de'gi ki Rɔm'ti tindəi m'in ki gɔl, de'gi tiləi m'in ki mbal nja kare kadi n'toli m'in, mann uwə'm nja mutə, m'ra kondɔ kare ki kadi kare ginn mann'ti‡. ²⁶ Me kaw mbah'gi'ti lə'm ki ngayn, asi kadi mann mbo a uwə'm, asi kadi kaya'gi ki nje gangi row rai m'in, asi kadi ngannkon'm Juwipi'gi tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kadi nje gər Luwə el tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kur me bebo'ti, nya ki majel te dɔ'm'ti, asi kadi nyara'm diləlo'ti, asi kadi ba uwə'm, asi kadi ngannkon'm'gi ki in ngannkon'm'gi ki rɔta'ti el rai m'in§. ²⁷ M'ra kulə'gi madi ki m'ɔr rɔgi me'ti, nya'gi ki ngan ingəm; dɔkagilo'gi ngayn bi ɔdi kum el, bɔ ra'm num, kundə ra'm num, taa taa m'ɔgi rɔ'm nyakusɔ, kul on'm, m'aw ki rɔ'm kare. ²⁸ Ki kanji k'el nya'gi madi, nya ki uwə me'm ki ndɔ'gi, m'mər ta dɔ Njekawnan'gi'ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə tɔgi de madi goto ə, m'in kaa tɔgi'm goto tɔ, kin ə de madi inyə row lə Kirisiti ə, sɔ'm singə'm'ti mur mur. ³⁰ Kin ə re in ta kində tɔgi ə, m'ində gu'm ki tɔgi

† 11:24 11.24 Ndukun ki nja joo 25.3 ‡ 11:25 11.25 KNK 16.22, 14.19 § 11:26 11.26 KNK 9.23, 14.5

goto lə'm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Burəbe Jeju, Luwə ki kəsikurə in dɔ'a'ti bitɪ ki non'ti, gər kadi m'elɪta ngom el. ³² Loki m'te Damasi'ti, nje konbe ki ginn ngar Aretasi'ti adi de'gi toi tatorow'gi'ti ki bebo'ti kadi uwəi m'in. ³³ Nan uni m'in me kara'ti, tuwi m'in ki bolo bər adi m'in taa ki ngal ndogɪ bər ki gugɪ gidə bebo m'osi nanga. In be ə m'te'n ji'ə'ti*.

12

Nya'gi ki Burəbe adi Pol oo me ndil'ti

¹ M'gər tokɪ kində gu in nya ki nda'a goto yan'ne, be kaa m'a m'elɪta dɔ nya'gi'ti ki Burəbe adi m'oo me ndil'ti ki nya'gi ki te ki dɔ'a adi m'gər. ² M'gər dingəm kare ki njekunme'ne me tɔ Kirisiti, ki asi bəl dɔgɪ gidə in sɔ bone, Luwə un'ə aw si'ə bitɪ me dɔran'ti ki nja mutə. Ningə dingəm kin, Luwə un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər*. ³ M'gər kadi dingəm kin Luwə un'ə, nan un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un'ə aw si'ə bitɪ Paradisi'ti lə'ne, adi oo ta'gi ki dum kelta'a. In ta'gi ki adi de madi tarow kadi təl el rangɪ el†. ⁵ M'a m'ində gu'm ki ɔjido de'ə kin, nan ki ɔjido'm, m'a m'ində gu'm ə, m'ində me tɔgɪ goto'ti lə'm kin par. ⁶ A re kadi m'ində gu'm kaa, de a oo'm to de ki dɔ'a goto el, tado in ta ki rɔta'ti ə m'a m'el. Nan m'mbətɪ kində gu'm, nan panyata de oo'm to de ki ngayn ki aldo nya ki oo'm m'nji m'ra eke oo ta'm'ti. ⁷ Ningə kadi m'ində gu'm ki nya k'oo me ndil'ti ki əti bəl kin el, m'ingə mote madi rɔ'm'ti: malayka lə Satan kare ə ingə kulə kadi to ində'm kadi m'ində gu'm el. ⁸ Asi nja mutə, m'non dɔ Burəbe'ti kadi ɔr kon kin rɔ'm'ti kɔ. ⁹ Nan Burəbe el'm ene: «Memaji lə'm asi naki, tado m'nji m'ɔji tɔgɪ'm me tɔgɪ goto'ti lə'i.» Adi m'a m'ində tɔgɪ'm ki tɔgɪ goto lə'm, kadi tɔgɪ Kirisiti in dɔ'm'ti. ¹⁰ In tado kin ə, tɔgɪ'm goto kaa m'ra rɔnel num, de'gi taji m'in ge, adi m'in me kon ge, indəi kum ndoo ge, adi m'in kon ge tado lə Kirisiti kaa, m'ra rɔnel par, tado loki tɔgɪ'm goto kin ə, in ə m'ingə tɔgɪ'ti.

Me Pol osi nanga el tado lə Korenti'gi

¹¹ Ngəsine m'təl de ki dɔ'a majel, ningə in ingɪ ə indəi tɔgɪ dɔ'm'ti adi m'təl njedɔ majel. Ingi ə re a manyinaji dɔ'm'ti, tado re m'in nya madi el kaa, nya ki njekawkulə'gi ki nganyi ngayn kam utəi m'in goto. ¹² Nya'gi ki toji kadi m'in njekawkulə rai nya dann'se'ti adi oyi: m'uwə tɔgɪ'm ba me nya'gi'ti ki ngan, m'ra nyakɔji'gi ki nya'gi ki əti bəl, ki tɔgɪ'gi ki əti bəl takum'se'ti. ¹³ In ri ə ndəgɪ Njekawnan'gi ki rangɪ ingəi utəi'se wa? Nya kare ki m'gər ə, in kɔy ki m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el kin par. Nga ningə, kadi me'se sɔl dɔ'm'ti ki ɔjido nya ki low'ə'ti el kin!

¹⁴ Ki ngəsine kin, nja'm in ta row'ti kadi m'aw m'oo'se ki nja mutə‡. Ningə kaw'm ki m'a m'aw kam, m'a m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el, tado in darɔ'se inbe ə m'nji m'sangi, um m'sangi nyakingə lə'se el. Tokɪ rɔta'ti, in baw ngann'gi ə a ngəmi nyakingə tado lə ngann'de'gi, um in ngann'gi ə a ngəmi nyakingə'gi tado lə baw'de'gi el. ¹⁵ Ningə ki ɔjido'm, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra nya kɔ dɔ'se'ti. Darɔ'm inbe ba pəti, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra kɔ tado lə'se. M'gər kadi re m'ndigi'se ngayn be kin ə, ingɪ a in ndigi m'in ngonn ndigi el.

¹⁶ De'gi madi a eli eyina in ki rɔta'ti kadi m'in nya kɔy ki dɔ'se'ti el, nan a eli tokɪ m'in njekədikum de'gi, m'te sese ki ta ngom m'taa nya lə'se.

* **11:33** 11.33 32-33; KNK 9.23-25 * **12:2** 12.2 KNK 9.30, 11.25; Gal 1.21 † **12:4** 12.4 3-4; Luk 23.43 ‡ **12:14** 12.14 Kaw'a ki dɔkete tɔ ə ki nja joo tɔ. KNK 18; 2Ko 13.2

17 Eke dann de'gi'ti ki m'ulə'de ki rə'se'ti kin, de madi ki m'un girə dɔ'a'ti m'taa'n nya ji'se'ti in non wa? 18 M'dəji Titi m'ad'a aw dann'se'ti, ningə m'ulə ngonkon'je kare m'adi aw si'ə tɔ̄s̄. Eke Titi un girə taa'n nya madi ji'se'ti wa? Titi a un girə ta nya ji'se'ti el, tado j'in se'de'gi kin, j'in de'gi ki ndil ki kareba ə isi ɔr'je tarow, taa j'isi j'un gorow ki kareba tɔ.

19 Mayinu ba, isi oyi ene j'isi ji sangi kadi j'or ta dɔ'je'ti ki non'se'ti, nan jagi, in non Luwə'ti, me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti ə j'isi j'el'n ta. Ningə nya'gi kin pəti, njendigi'gi lə'm, in kadi ɔsi ginn'se ki kete me kunme'ti lə'se. 20 Toki rɔta'ti, m'bol kadi loki m'aw m'te dann'se'ti ə, m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el. Ə re m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el ə, nya ki m'ra a nəl'se el tɔ. M'bol kadi m'aw ə, m'tor ta kolnan'ti, ki ta jangi ki ra'ti, ki ta wongi'ti, ki ta nii'ti, ki nya taji'ti, ki ta kel nan ta'ti, ki ta kɔji rɔ'ti, ki ta nyara ki biriri'ti. 21 M'bol kadi ki re'm dann'se'ti me ndɔ'gi'ti ki a re kin, Luwə ulə rɔsɔl dɔ'm'ti takum'se'ti. M'bol kadi m'aw m'ra ta non'ti tado de'gi madi ngayn ki kete rai majel, nan inyəi gorow njiyə ki to njen kɔ el ə, sii ta nyakow'ti, ki ta sangi nan kaya'ti, ki ta nya ki to lo ra'ti el ba.

13

Ta kɔji'gi ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

1 In kaw ki nja mutə* nga ə m'a m'aw dann'se'ti am. Nga ningə, j'a j'oo go ta lə de'gi ki rai majel toki Makitu lə Luwə el'n ene: «Ta'gi pəti a in ki kunndu dɔ'ti ki mannaji lə de'gi joo eke mutə†» kakin. 2 Ə m'el de'gi ki ndɔki rai majel kete ki nje'gi ki rangi pəti, toki re m'təl m'aw dann'se'ti gogi ə, de ki m'a m'nji si'ə dɔ majel'ti li'ə goto. Ningə ta kin in ta ki ndɔki m'el kete, kaw'm dann'se'ti ki nja joo kin nga, nan ki bone m'in sanyi sese kin kaa, m'təl m're dɔ'ti bay. 3 M'a m'nji sese dɔ'ti el, tado isi sangi kadi oyi nya ki tɔji kadi Kirisiti elta ki row ki rɔ'm'ti. Kirisiti ki, ki rɔ'se'ti aw ki tɔgi, isi ɔji tɔgi'ne dann'se'ti. 4 In ki rɔta'ti kadi de'gi bəri Kirisiti kagidəsi'ti tado tɔg'ɔ ki goto, nan isi ki dɔ'ne taa ki tɔgi lə Luwə. Be tɔ ə, j'in kaa, tɔgi'je goto me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti, nan j'a j'isi ki dɔ'je taa, nan'ti si'ə ki tɔgi lə Luwə, takum nan'ti.

5 Indəi manji rɔ'se inbe'gi oyi ke isi njiyəi to njekunme'gi inbe wa? A gəri kadi Kirisiti in dann'se'ti non. A re be el ningə, asi kadi oyi lo inbe ki ra'ti dana me kində manji rɔ'ti lə'se kin el tɔ ənn. 6 M'gər maji kadi a gəri toki j'in ji gər lo ki ji ra səm'ti. 7 J'elta ki Luwə kadi rai nya madi kare ki majel el. Ji sangi kadi j'ɔji toki j'in ə j'ingə me'ti el, nan ji sangi kadi j'oo'se rai nya ki maji. Toki re to to nya ki j'in j'osi'ti be kaa, kadi j'oo'se rai nya ki maji. 8 Tado j'aw ki tɔgi madi ki kadi j'osi'n ta ta ki rɔta'ti el. J'aw ki tɔgi ki kadi ji ra'n kulə ki rɔta'ti par. 9 Loki tɔgi'je goto nan ingi tɔgi'se in ngayn ə j'ingə rɔnel. Ningə nya ki j'isi dəji Luwə, in ta kadi tɔgi ki kete. 10 In tado kin ə, m'in sanyi sese kaa, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi to re ndɔ ki m'te dann'se'ti ə, m'ra madi ngan sese ki tɔgi ki Burəbe adi'm kin el. Tɔgi ki Luwə adi'm kadi m'osi'n ginn'se kadi awi ki kete yo, um kadi m'tuji'n'se el.

11 Ki ne kin, ngannkon'm'gi, maji kadi sii ki rɔnel, rai kulə kadi awi ki kete kete, kadi uləi dingəm me nan'ti, adi ndu'se ɔsi go nan'ti, ə sii ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi de'gi ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

12 Uwəi ji nan kare kare pəti ki kore nan rɔ'ti. Nje kunme'gi pəti uwəi ji'se.

§ 12:18 12.18 8.18 * 13:1 13.1 12.14 † 13:1 13.1 Ndukun ki nja joo 19.15; Mat 18.16; 1Ti 5.19; Ebr 10.28

¹³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti, Luwə ki nje ndigi de'gi, ki Ndil Luwə ki njekuwə de'gi nan'ti, in nan'ti sese pəti. Ta goto nga!

Makitu ki Pol ndangi adi Galati'gi

Ta do makitu'ti ki Pol ndangi adi Galati'gi

Pol ndangi makitu kin kadi ndəji'n Njekawnan'gi ki donangi Galati'ti ojido kulə'gi lə de'gi madi ki in lo ki rangi'ti ə rei eke nje ki tandi mbunə njekawnan'ti ə isi ndoi nyando'gi ki ngom. Degə'gi kin tanyi rə tōgi Pol ki in njekawkulə. Ningə eli toki de'gi ki in Juwipi'gi el, row kareba ki a ingəi kaji in təlro go ndukun lə Moji. Pol ilə'de ta'ti ki tōgi; el'de toki k'in ki n'in'n njekawkulə ki n'ra'n ne kam n'ingə njerəngi ki rə Kirisiti'ti taa de a ingə kaji ki row lə kunme kadi Kirisiti (3.7) um ki row təlro go ndukun'ti lə Moji el. Kirisiti ta njekunme'gi ji təlro go ndukun'ti lə Moji ilə'de taa, ningə ngosine maji kadi kandi Ndil Luwə kujə rə'ne taga wagila wagila me kisikidətaa'ti lə'de. Konta'gi ki nan'gi ki toi me makitu Galati'ti sii nan'ti nər ki nje ki me makitu'ti ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Rəm'ti.

Ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-10. Pol elta ər'n ta do'ne'ti tōji'n toki n'in njekawkulə inbe 1.11-2.21. Nje ki uni me'de adi Luwə, Luwə təl'de to de'gi ki dana takum'ne'ti 3-4. Taa nan kilə nan taa ki kulə ki to do njekunme'de kadi Kirisiti'ti kadi to rai 5-6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti in ki Luwə ki Baw ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann nje koy'gi'ti. M'in njekawkulə kigo ndigi'ti lə de'gi el, taa ki takul de madi el tə. ² J'in ki ngannkon'm'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne, ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi ki sii donangi Galasi'ti*. ³ Ji dəji kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti. ⁴ Jeju ki, inbe ilə rə'ne kə ugə'n də'je kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'je kə, kadi to nya'gi ki majel ki donangi'ti ne awi ki tōgi də'je'ti el. Jeju Kirisiti ra be tadə in go ndigi'ti lə Luwə ki Baw'je. ⁵ Kadi tōji in lə Luwə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Poyta ki maji in kareba

⁶ Luwə ə in nje bar'se ki takul memaji lə Kirisiti, nga kin, in təli gidi'se kalangi ba adi'ə, ə in təli rə'se go Poyta'ti ki maji ki rangi yo†. In nya ki əti'm bol ngayn. ⁷ A oy toki Poyta ki maji ki rangi to non bay, nan Poyta ki maji ki rangi goto. In de'gi par ə isi yəti də'se ki nyando'gi lə'de ki rangi, kadi n'yəti ginn Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁸ Kin ə re de madi ki rangi, eke in j'inbe, eke malayka'gi ki dərən'ti, re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a. ⁹ Ta kin m'el'se kete nga, nan m'təl m're də'ti ngosine kadi m'el'se bay: re de madi re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki m'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a.

¹⁰ Ningə ki ngosine kin, m'nji m'sangi kadi m'ingə maji rə Luwə'ti um m'nji m'sangi kingə maji rə de'gi'ti el. M'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi el. Re m'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi bay ningə, m'a m'in njekuləbər lə Kirisiti el.

Poyta ki maji ki in rə Kirisiti'ti

* 1:2 1.2 KNK 16.6 † 1:6 1.6 2.3-5, 12-14

11 M'el'se madi in gəri ngannkon'm'gi, toki Poyta ki maji ki m'il'ose mbər'ə kin in rə de'ti el. 12 In Jeju Kirisiti ə te ki də'a adi'm m'gər, um in de madi ə adi'm el num, ndo'm el num tə.

13 Dəkagilo'ti ki kete m'in me kun go Luwə'ti lə *Juwipi'gi, m'gər kadi oyi poy kulə ra'm'gi ki m'ra bəti. M'ində kum Njekawnan'gi ndoo kində ki aldo maji, taa m'sangi kadi m'tuji'de kə tə. 14 Me kun go Luwə'ti lə Juwipi'gi, m'ra yan'm ki kete kete madi utə yan madi'm Juwipi'gi ki bal koji'de in nan'ti sə'm. M'ra m'utə'de tado m'tingə bil tado nyajibəlbe lə kaw'm'gi‡. 15 Nan Luwə ki ər'i'm ində'm ta dangi loki m'in me kon'm'ti bay, bari'm kigo memaji'ti li'ə. 16 Loki oo maji ngayn kadi te ki də Ngonn'o adi'm, kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, m'aw m'taa ta koji rə de madi'ti el§. 17 Taa, m'aw Jerujalem'ti m'ingə nje'gi ki in njekawkulə'gi ki kete non'm'ti el tə. Kalangi ba, m'ində taa m'aw dənangi Arabi'ti, taa m'təl m're Damasi'ti. 18 Bal mutə go'ti bay taa, m'aw Jerujalem'ti kadi m'ingə Piyər m'gər'ə. M'ingə m'nji si'ə ndə dəgi gidə in mi*. 19 Ningə lo kin'ti, m'oo njekawkulə ki rangi el. De ki m'oo'ə in Jaki† ki ngonnkon Burəbe lə'je Jeju Kirisiti par. 20 Ki non Luwə'ti, ta ki m'ndangi m'adi'se kin in ta ki rəta'ti um m'elta ngom el. 21 Go'ti m'oti m'aw dənangi Siri'ti ki dənangi Silisi'ti. 22 Ningə dəkagilo'ə'ti kin, Njekawnan'gi lə Kirisiti ki dənangi Jude'ti oyi darə'm ki kum'de el. 23 Poyta lə'm par ə oyi ki ndu mbər eyina: «De ki kete isi ində kum'je ndoo kaa, ngə sine kin in nga ə a iləmbər Poyta ki maji ki ndəki ndigi kadi n'tuji kə kaa.» 24 Lo kin'ti, uləi təji də Luwə'ti tado lə'm.

2

Kingə nan lə njekawkulə'gi Jerujalem'ti

1 Bal dəgi gidə in sə go'ti, m'təl m'aw Jerujalem'ti gogi bay. J'aw nan'ti ki Barnabasi. M'adi Titi aw se'je nan'ti tə*. 2 M'təl m'aw Jerujalem'ti gogi tado Luwə te ki də adi'm kadi m'aw gogi. M'aw m'bar ngatəgi'gi lə njekawnan'gi ki Jerujalem'ti gədi kare, m'ər'de ginn Poyta ki maji ki m'nji m'iləmbər'ə dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. M'ər'de ginn'ə be kadi kulə'gi ki m'ra kete ki in ki nanyi kadi m'ra bay kin in ki ndangi kare el. 3 Ningə, madikulə'm Titi ki in sə'm in Gireki. Nan de ki asi kində təgi də'a'ti ad'a uje mōti'ne goto. 4 Ta lə kujə mōti, in ta lə de'gi ki rai rə'de to ngannkon'gi be nan in ngannkon'je'gi el†, rei uri dann'je'ti kigo ngəin'ti ndigi kadi Titi uje mōti'ne. Degə'gi kin ndigi kadi n'oyi ke ki gorow ki bann ə ji təl'n de'gi ki taa k'inyə taa wa? Ji təl de'gi ki taa k'inyə taa me kində rə nan'ti ki Kirisiti. Ndigi kadi to j'isi ba to bər'gi ginn ndukun'ti. 5 J'in j'inyə'de kadi dumi də'je el, kadi ta ki rəta'ti lə Poyta ki maji kin to'n tado lə'se. 6 Ningə de'gi ki in kibo lə njekawnan'gi, ki adi ta lə'de ə de'gi isi rai kulə in non. K'in ə usi'm də k'in kibo'ti lə'de el. Tado Luwə oo de madi toki in ki ngayn utə mad'a el. Taa de'gi kakin ndəi təgi də'm'ti el tə. 7 Nya ki gəri ənn: gəri kadi in Luwə ə ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ji'm'ti. Adi'm toki adi'n Piyər in nje kiləmbər Poyta ki maji dann Juwipi'gi'ti kakin be tə. 8 Luwə ində Piyər adi in njekawkulə rə Juwipi'gi'ti, ə ində'm adi m'in njekawkulə rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tə. 9 Jaki in ki Piyər ki Jan in de'gi ki de'gi gəri'de kadi in kagi ngawdann ki adi təgi njekawnan'gi. Ningə inbē'gi kin ka gəri kadi to ki rəta'ti, Luwə

‡ 1:14 1.14 13-14; KNK 8.3, 22.3-5, 26.9-11 § 1:16 1.16 15-16; KNK 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18 * 1:18 1.18 KNK 9.26-30 † 1:19 1.19 2.9; KNK 15.13 * 2:1 2.1 KNK 11.30, 15.2 † 2:4 2.4 1.7

ə ulə kulə kin ji'm'ti m'in ki Barnabasi, kigo me maji'ti li'ə. In be ə, ji rai madi nan se'de ji toji'n k'in kare lə'je kadi j'in j'aw rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ə ingi awi rə Juwipi'gi'ti tə. ¹⁰ Nya ki dəji'je, in kində kum go njendoo'gi'ti. Ningə in kin in nya ki m'ində kum go'ti maji m'nji m'ra tə‡.

Pol ndangi Piyər me bebo'ti ki Antiyosi

¹¹ Nan loki Piyər re Antiyosi'ti§, ra nya ki gorow'ə'ti el, adi m'ndang'a takum de'gi'ti. ¹² Nya ki ra nya, kete non kadi de'gi madi ki Jaki ilə'de'ti rei tei, Piyər sə nya nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Nan loki rei tei, Piyər ər rə'ne gogi, mbəti kusə nya ki de'gi ki sə se'de nya kete kakin. Mbəti kusə se'de, tado bol njekujəmōti'de ki oo'de. ¹³ Ra adi nje kawnan'gi ki nan'gi ki in Juwipi'gi, ndangi Piyər me tulə rə nan'ti kin tə. Biti kadi Barnabasi inbe ki dō'ne osi me hal kədikumnan'ti lə'de kakin tə. ¹⁴ Loki m'oo kadi nya ra'de un gorow ki rəta'ti lə Poyta ki maji el, m'ndangi Piyər takum'de'gi pəti m'ene: «Re in ki in Juwipi, inyə nyara Juwipi'gi, ə in ra nya lə Juwipi'gi el, ə ra bann ə in ge kində tōgi dō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el kadi rai nya lə Juwipi'gi.» ¹⁵ J'in ningə, j'in Juwipi kojibe'gi, um j'in ndəgi de'gi ki njeramajel'gi kam el. ¹⁶ Ji gər kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti par, um ki gorow ra go ndukun'ti lə *Moji el. In be ə, j'in kaa, j'un me'je j'adi Jeju Kirisiti kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti. Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Kirisiti um ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji el. Tado de kare ki Luwə a ərta dō'a'ti ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji goto*. ¹⁷ Ki ngosine kin, j'in Juwipi'gi, toki ji sangi row kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme me tə Kirisiti. Toki ji ra be ə de'gi oyi'je to ki j'in njeramajel'gi tado ji təl rə'je go mbərkikində'ti lə Moji el ə lo kin'ti, Kirisiti in nje ra kulə lə majel wa? Jagi in be el. ¹⁸ Nya kin toji kadi, re m'təl m'aw go ndukun'gi'ti ki m'inyə'de kə kete kin ningə, m'inbe m'nji m'gangi ta dō'm'ti to nje k'aldə ndukun. ¹⁹ Ki ɔjido ndukun ə, m'oy koy ki in ndigi lə ndukun, kadi m'nji ki dō'm taa tado lə Luwə. M'in ki bər kagidəsi'ti nan'ti ki Kirisiti. ²⁰ Ningə kisi'm ki dō'm taa, in m'in ə m'nji ki dō'm taa el, nan in Kirisiti ə isi me darə'm'ti. Kisikidətaa lə'm ki me de'ti, m'nji me kunme kadi Ngonn lə Luwə'ti. Ngonn Luwə ki ndigi'm ə adi rə'ne tado lə'm. ²¹ M'a mbəti memaji lə Luwə el. Tado re in ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji ə Luwə ər'i'n ta dō de'ti ningə, koy lə Kirisiti in nya ki ndangi pasira kareba.

3

Ndukun ki kunme kadi

¹ In nje dō ki ra dana el ki Galati'ti! Ɔri ginn koy lə Kirisiti dō kagidəsi'ti ar njay adi oyi tə, nga de ki bann ə yəti dō'se be wa? ² M'el'se nya kare m'adi gəri: In tado Poyta ki maji ki taai, ə uni me'se adi kin, ə Luwə adi'n'se Ndil'ne um in tado ra go ndukun'ti lə Moji el. ³ Ra bann ə dō'se ra dana el be wa? Lo kulə ngirə'ti, uwəi kul Ndil Luwə, ningə ki ngosine kin in gei kadi uwəi kul darə nga wa? ⁴ Nga kon ki ingəi kədi be kin in kareba ki ndangi wa? Re in kareba ningə, Luwə ki nje kadi'se Ndil ki kar njay adi'se tado ri wa? ⁵ Luwə adi'se Ndil'ne taa ra nyakoji'gi ki əti bol dann'se'ti tə. Eke ra be tado təl ki in təli rə'se go ndukun'ti lə Moji wa? Jagi in be el, ra tado kun ki j'un me'je j'adi Poyta ki maji ki j'oo.

‡ 2:10 2.10 KNK 11.29-30 § 2:11 2.11 KNK 11.19-26 * 2:16 2.16 Röm 1.17, 3.20,22; Pa'gi 143.2

Kunme lə Abiraham

⁶ Be ə *Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*. ⁷ Maji kadi in gəri maji toki de'gi ki uni me'de adi Luwə ə in ngann'gi lə Abiraham ki rəta'ti†. ⁸ Makitu lə Luwə el bal ngayn kete toki de'gi ki in Juwipi'gi el, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme lə'de. Poyta ki maji kin in ki k'el Abiraham toki Luwə a njangi dō de'gi pəti ki dōnangi'ti ne ki takul'ə‡. ⁹ In be ə, nje kunme'de, Luwə a njangi dō'de toki njangi'n dō Abiraham ki nje kunme'ne be.

¹⁰ De'gi pəti ki oyi kadi Luwə a ɔrta dō'de'ti ki takul təl rō go ndukun'ti, ta ki gangi in dō'de'ti. Ta ki gangi in dō'de'ti, tado makitu lə Luwə ene: de ki ra ki ində kum'ne go ndukun'gi'ti ki in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kin ki dōkagilo'gi pəti el ningə, ta ki gangi in dō'a'ti§. ¹¹ Ji gər maji kadi de ki Luwə təl'ə ki dana takum'ne'ti ki takul təl rō go ndukun'ti goto. Tado makitu lə Luwə ene: «De ki un me'ne adi Luwə ə in de ki dana, ningə ki takul kunme li'ə ə a ingə'n kaji tō*.» ¹² Ki rəta'ti, ndukun in ki kunme kadi in nya'gi ki dangi dangi. *Ndukun ene: «De ki ra go ndukun'gi'ti ə a ingə kaji kigo təl rō go'ti†.» ¹³ Kirisiti taa'je ilə'je taa ta mann'ti lə ndukun. Kirisiti ɔr ton'gi, mann ki re a osi dō'je'ti, Kirisiti un dō'ne'ti tor'je'ti. Tado makitu lə Luwə ene: «De ki bəri'ə dō kagidəsi'ti in de ki Luwə mann'a‡.» ¹⁴ In be kadi njangi dō ki Luwə un mindi'ne kadi n'adi Abiraham kin, de'gi ki in Juwipi'gi el kaa ingəi ki takul memaji lə Jeju Kirisiti. Ningə, kadi ki gorow lə kunme kadi, j'ingəi Ndil ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi'je.

Ndukun in ki kunmindi

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'a m'un nya kare ki j'isi j'oyi ki ndō'gi pəti dōnangi'ti ne kadi m'oji'n'se nya kin: loki de ilə ndu'ne, dō'ti, de mad'a ki rangi ki asi kadi tuji kunndu kin, eke kadi ilə ki rangi dō'ti goto. ¹⁶ Ningə, kunndu ki Luwə un adi Abiraham, ki de ki ginn koji'ti li'ə kaa in be tō. Makitu lə Luwə ene: «Luwə un mindi'ne adi'de ki ginn koji'ti lə Abiraham§,» adi in de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, um makitu ene: «Luwə un mindi'ne adi de'gi ki ginn koji'ti lə Abiraham,» to de'gi ki banyinan el. ¹⁷ Nya ki m'ge kadi m'el ə to kin: Luwə un mindi'ne adi Abiraham, kadi n'ra dō'ti. Ningə asi bal bu sō ki dō mutə go'ti bay taa, ndukun re. Ndukun ki re go gogi kin ra tōgi kadi tuji kunndu ki Luwə ulə'n adi Abiraham kete kin el. ¹⁸ Re Luwə adi nya de'gi ki gorow təl rō go ndukun'ti ningə, tōji kadi in kigo kunndu'ti ə Luwə adi'n nya de'gi el. Nga j'oo kadi in ki gorow kun mindi ə Luwə adi'n majikur re dō Abiraham'ti.

Kulə lə ndukun

¹⁹ Re in be ningə, ke kuləra ndukun ki Luwə adi Juwipi'gi in ri wa? Luwə adi ndukun kadi gəri majel ra'de'gi ki isi rai takum Luwə'ti. Biti kadi nginən re ngonni ki ginn koji'ti lə Abiraham. Ə re ngonni ki ginn koji'ti lə Abiraham kakin re tō ningə, ndukun aw ki tōgi el nga. Loki Luwə ndigi kadi ndukun, in malayka'gi ə Luwə ulə'n'de ki gorow lə de ki kare ki ra mbunə Luwə'ti ki de'gi*. ²⁰ Nan loki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki njangi dō n'adi Abiraham, in Luwə inbe ə ra ki rō'ne, um in de madi ə ra mbunə'de'ti ki Abiraham el. ²¹ Eke in kin oji kadi ndukun ɔsi ta kunndu lə Luwə wa? Jagi ɔs'ɔ ta el. Re ndukun madi to non, asi kadi adi de'gi

* **3:6** 3.6 Lotum 15.6; Röm 4.3 † **3:7** 3.7 Röm 4.16 ‡ **3:8** 3.8 Lotum 12.3 § **3:10** 3.10 Ndukun ki nja joo 27.26 * **3:11** 3.11 Abakuki 2.4 † **3:12** 3.12 Lebitiki 18.5; Röm 10.5 ‡ **3:13** 3.13 Ndukun ki nja joo 21.23 § **3:16** 3.16 Lotum 12.7 * **3:19** 3.19 KNK 7.53

kaji ningə, m'gər kadi re ndukun a ɔrta dɔ de'gi'ti non Luwə'ti. K'in ə ndukun ki be kin goto. ²² Makitu læ Luwə ene: De'gi pəti ki dɔnangi'ti in ginn tɔgi'ti læ majel. To be kadi kunndu ki Luwə un adi nje k'un me'de k'ad'a, tɔlta'ne me kunme kadi Kirisiti'ti.

²³ Kete taa kadi dɔkagilo kunme kadi Jeju Kirisiti re, j'isi to dangay'gi ginn tɔgi'ti læ ndukun. J'isi ginn'ti biti kadi Luwə te ki dɔ kunme kadi Jeju Kirisiti adi'je. ²⁴ Dɔkagilo'ə'ti kin ndukun to to nje kində kum'ne go'je'ti biti kadi Kirisiti re'n. Lo kin'ti nga a Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Kirisiti. ²⁵ Go kunme'ti, j'in ginn tɔgi'ti læ ndukun ki kete isi ində kum'ne go'je'ti kakin el nga. ²⁶ Tado ingi pəti, in ngann'gi læ Luwə ki takul kunme me tɔ Jeju Kirisiti. ²⁷ Ingi pəti, rai'se batəm læ Kirisiti, adi toi to Kirisiti inbe be. ²⁸ Ngəsine, dangi dangi goto mbunə de'gi'ti. Juwipi eke Gireki goto; bər eke bər el goto; dene eke dɔngəm goto. Pəti, in kareba me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti'ti. ²⁹ Re in de'gi læ Jeju Kirisiti ningə, in ginn koji læ Abiraham tɔ. A ingəi nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə tɔ.

4

In bər el nga, nan in ngonn Luwə

¹ Nya ki kadi m'adi in gəri ə to kin: ta læ ngonn ki kadi ndɔ'a ə in ə a ingə nya nduwə læ baw'ne. In ə in bə nyakingə'gi pəti, nan loki nanyi ngonn bay, oo rɔ'ne kadi n'to ta dangi ki bər el. ² In ginn tɔgi'ti læ njekində kum'de go'ə'ti kigo nya'gi'ti li'ə, biti kadi dɔkagilo ki baw'a ɔji asi bay taa, a adi'ə nya'gi li'ə. ³ J'ingi kaa to be tɔ. Loki ji gəri Jeju Kirisiti el, ji nanyinan ginn bər'ti læ tɔgi ndil'gi ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne*. ⁴ Nan loki dɔkagilo asi, Luwə ulə Ngonn'o adi re. Ngonn ki dene oj'o ginn ndukun'ti læ Juwipi'gi. ⁵ Re kadi taa dɔ de'gi ki sii ginn tɔgi'ti læ ndukun ilə'de taa, kadi to təl'de ngann'gi'ti læ Luwə. ⁶ In ngann'gi læ Luwə ki rɔta'ti, be ə Luwə ulə Ndil ngonn'o me'de'ti. Ndil ki isi bər nya Aba! Bai†. ⁷ In be ə, in bər'gi el nga, in ngann'gi læ Luwə. Ə re in ngann'gi læ Luwə ningə, Luwə a adi'se nya nduwə'gi pəti ki ngəm tado læ ngann'ne'gi kigo memaji'ti li'ə.

Pol bol kadi Galati təli awi ginn ndukun'ti gogi

⁸ Kete, loki in gəri Luwə el bay, isi rai bər læ yo'gi ki dangi dangi, nan ki rɔta'ti ə in luwə'gi el. ⁹ Nga ki ngəsine kum'se te dɔ Luwə'ti, adi Luwə gər'se to yan'ne'gi nga, ə ra bann be ə in ndigi təli kaw ginn tɔgi ndil'gi ki tɔgi'de goto kakin bay wa? Tado ri ə in ndigi təl k'aw ra bər lə'de bay wa? ¹⁰ Sii ndəi kum'se go ndɔ'gi madi'ti, go nanyi kə'ti, go dɔkagilo'gi'ti, kigo bal'gi madi'ti bay! ¹¹ M'bol kadi kulə ki m'ra dann'se'ti be kin to kare rɔ'm'ti ki ndangi.

¹² Ngannkon'm'gi, m'uwə ngonn mbay nja'se ba, toi to m'in be, tado m'in ka m'to to ingi be tɔ. In gəri maji, nya madi ki low'ə'ti el kare ki rai sə'm goto. ¹³ Kadi me'se olo dɔ'ti, toki in ki gorow læ monyi ə m'ilə'n'se mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se dɔkete. ¹⁴ Me rɔto'ti læ'm, asi kadi re a kidi'm'in ge, inyəi'm'in ge, nan rai nya kin sə'm el. In uwəi'm'in rɔ'se'ti to kuwə yo. Nan oyi m'in to malayka læ Luwə eke Jeju Kirisiti inbe ki dɔ'ne be yo. ¹⁵ Dɔkagilo'ə'ti kin rɔ'se nəl'se ngayn, nga ngəsine rɔnel kakin aw ra be. M'gər maji kadi dɔkagilo'ə'ti kin re ingəi row kadi ɔri kan kum'se adi m'in ka re a ɔri adi m'in. ¹⁶ Ningə ke bone m'təl njeban lə'se tado k'el ki m'el'se ta ki rɔta'ti wa? ¹⁷ De'gi ki isi ədi'se kin, mərta lə'de tado lə'se ki isi rai

* 4:3 4.3 4.9; Kol 2.8, 20 † 4:6 4.6 Mrk 14.36; Rɔm 8.15

nya kin in merta ki majel. Isi ndigi kadi gangi'se nan'ti sə'm kadi n'awi sese go'de'ti yo. ¹⁸ Maji kadi ji tingəi me nyara'gi'ti ki maji ki dokagilo'gi pəti. Dokagilo ki m'goto sese kaa maji kadi uwəi nyara ki maji ba um inyəi taa el. ¹⁹ Ngann'm'gi, m'ingə kon ki rangi bay tado lə'se to dene ki nje ndo be, biti kadi in təli de'gi ki tōgi gangi me ta'ti lə Kirisiti. ²⁰ M'ndigi kadi m'in sese nan'ti ki ngosine inbe kin, kadi m'el'se ta ki ndu ki sow kel'n'se ta. Tado me'm ra sururu tado lə'se.

Kunmindi ki joo, Agar in ki Sara

²¹ Ingi ki in ndigi kadi sii ginn tōgi'ti lə ndukun, eli'm'in nya kin adi m'oo: Oyi ta ki ndukun el kin el wa? ²² Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Abiraham oji ngann'gi ki dingəm joo: ki kare, kon'a in bər ə ki nungi kon'a in bər el tō. Dene ki bər tō'a nan Agar, ə in ki bər el tō'a nan Sara tō.» ²³ Ngonn lə dene ki bər, oji'ə toki oji ndəgi ngann'gi pəti ki donangi'ti, nan ngonn lə dene ki bər el, koj'o to ta dangi. Luwə un ndu'ne adi kete dō koji ngonn'ti kinš. ²⁴ Me ta'gi'ti kin Luwə oji'je nya kare kadi ji gər. Dene'gi ki joo kin oji dō kunmindi'gi joo ki Luwə un: Kunmindi ki dō mbal Sinay'ti in Agar ki a oji bər'gi. ²⁵ Agar in mbal Sinay ki Arabi'ti, to to bebo ki Jerujalem ki dokagilo'ti ki bone kin be. To be tado Jerujalem ki de'gi ki me'ti pəti in bər'gi ginn tōgi'ti lə ndukun. ²⁶ Nan Jerujalem ki taa, in ki taa k'inyə taa. In ə in kon'je tō. ²⁷ Tado ndangi eyina: «In kuji de ki dene ki oji ngonn el, in ra ronel, in ki gər to ndo ngonn el, ra ronel, turi jagira tado dene ki ngaw'a mbət'ə a aw ki ngann'gi ngayn utə in ki isi ki ngaw'ne*.» ²⁸ Nan in ngannkon'm'gi, in ngann'gi ki oji'se kigo kunndu'ti lə Luwə to Isaki be. ²⁹ Nan mayinu ngonn ki oji'ə ki gorow ki de'gi isi oji nan ində kum ngonn ki de'gi oji'ə kigo Ndil Luwə'ti ndoo. To tanan be bone tō. ³⁰ Eke ta ri ə makitu lə Luwə el wa? Makitu lə Luwə el ene: «Tuwə dene ki bər ki ngonn'o kō, tado ngonn lə dene ki bər a in to kingə nya nduwə nan'ti ki ngonn lə dene ki bər el.» ³¹ Ngannkon'm'gi, ki ojidō'je, j'in ngann'gi lə dene ki bər el, nan j'in ngann'gi lə dene ki kare ki in de doro'ne yo.

5

Kirisiti taa'je inyə'je taa

¹ Kirisiti taa'je ilə'je taa kadi j'in ki taa k'ilə taa ki biti ki non'ti. Rai dō nja'se'ti, inyəi rō'se kadi de madi təl ilə jugi bər mindi'se'ti el nga. ² Oyi maji, m'in Pol m'el'se ta taga wangi: Re adi ujəi mōti'se bay ningə, Kirisiti a təl nya ki kare. ³ M'ndor mbi'se ki nja joo bay, de ki ra ki adi ujəi mōt'ō, maji kadi ində ta'ne dəm go ndukun'gi'ti. ⁴ In de'gi pəti ki oyi kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow lə ndukun lə Juwipi'gi, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. A asi kingə ramaji lə Luwə el biti. ⁵ Ki sow dō'je, j'ində me'je'ti kadi Luwə a or ta dō'je'ti tado j'uni me'je j'adi Jeju Kirisiti. In kin ə j'isi ji nginə ki tōgi lə Ndil Luwə. ⁶ Re de madi ində rō'ne nan'ti me to Jeju Kirisiti'ti, ə ujə mōti'ne, eke ujə mōti'ne el kaa, in nya ki kar'a goto. Nya kibo ngayn in ta lə kunme, me kulə ndigi nan'ti. ⁷ Lo kulə ngirə'ti, rai kulə ki maji awi ki kete kete, nga ki ngosine kin nan ə ogi'se ra kulə ki rōta'ti kakin nga wa? ⁸ Luwə ki bar'se kadi in de'gi li'ə, oji'se kadi rai be el. ⁹ De'gi eli eyina: «Ngonn hum ki nden ra nduji ki lōy adi in.» ¹⁰ Tado ingi ki j'indəi rō'je nan'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti, m'gər maji kadi ingi kaa

‡ 4:22 4.22 Lotum 16.15, 21.2 § 4:23 4.23 Lotum 17.16; Rom 9.7-9 * 4:27 4.27 Ejay 54.1 † 4:30 4.30 29-30; Lo tum ginn nya'gi 21.9-10

mərta to m'in be tɔ. Taa m'gər maji kadi de ki yəti dɔ'se kin, re de'ə in nan nan kaa Luwə a gangi ta dɔ'a'ti. ¹¹ Ngannkon'm'gi, ki sow dɔ'm, re m'nji m'iləmbər kadi, ri ri kaa, de ujə mɔti'ne bay taa Luwə ɔr ta dɔ'a'ti ningə, Juwipi'gi a indəi kum'm ndoo el nga. A indəi kum ndoo el, taa re koy lə Kirisiti dɔ kagidəsi'ti a in nya kɔw tado lə'de el tɔ. ¹² Ki rɔ nje yəti dɔ'se'ti, maji kadi re a ujəi yan'de to kujə inbe ba pəti par.

Adi Ndil ki ar njay ɔr non'se

¹³ Ngannkon'm'gi, yan'se ki sow dɔ'se ənn: Luwə bar'se kadi in ki taa k'ilə taa. K'in ə, kadi taa k'ilə taa kin in row ki kadi rai nya lə darɔ toki me'se ndigi el. Nan kadi rai kuləbər adi nan ki yo ki ne me ndigi nan'ti. ¹⁴ Tado ndukun'gi pəti tɔlita'de me ta'ti ki ene: «A in ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be» kin*. ¹⁵ Re rai nya to da'gi ki mu be, donyi nan, adi nan do'gi ə, gonyi rɔ'se maji nan a tuji nan. ¹⁶ In be ə, m'el'se m'ene: Inyəi Ndil Luwə ki ar njay adi ɔr non'se ningə a rai nyənn'gi lə darɔ el. ¹⁷ Tado nyənn'gi lə darɔ kakin isi rɔi ki Ndil Luwə, ningə Ndil Luwə isi rɔ ki nyənn'gi lə darɔ tɔ. Tɔgi'gi ki joo kin isi rɔi nan dann'de'ti, ningə lo kadi rai nya ki me'se ndigi goto. ¹⁸ Re Ndil Luwə ɔr'se tarow ə, ndukun aw ki tɔgi dɔ'se'ti el. ¹⁹ Nya'gi ki majel lə darɔ toi taga wangi: Adi in nya ki to njen, ki kaya, ²⁰ ra yo'gi, ra mboli, kɔsinan ta, kotanan el, jangi, wongi, nii, gangi nan, kɔr kum nan, ²¹ kumnda, gon yiwi, kusɔ nya kədi ki ndəgi nyara'gi ki tanan be kin. M'el'se toki m'el'n kete, njera nya'gi ki be kin a oy Konbe lə Luwə el.

²² Ningə, kuləra lə Ndil Luwə in: ndiginan, rɔnel, kisimaji, kisidoti ki nan, memaji, ramaji ki ra nya in low'ə'ti, ²³ ki sɔl lɔm lɔm, kulə darɔ ginn tɔgi'ti. Ndukun ɔsi ta kulə ra'gi kin el. ²⁴ De'gi pəti ki in yan Kirisiti, təti rɔ darɔ ki ndigi ra'gi li'ə pəti dɔ kagidəsi'ti. ²⁵ Re in Ndil Luwə ə adi'je kisikidɔtaa ningə, maji kadi j'adi Ndil ə ɔr'je tarow. ²⁶ Ononyi'se kadi j'in nje kundɔ taa. Maji kadi j'adinan wongi el, taa kadi jangi ra'je dɔnan'ti el tɔ.

6

Ki ra ki nan yo ki ne

¹ Ngannkon'm'gi, re oyi de madi isi ra nya ki go'ti el, ingi ki awi ki Ndil Luwə me'se'ti, rai si'ə kadi təl re dɔ row'ti ki maji. Nan k'in ə kadi ɔji'ə ki mindi ki sɔl lɔm taa. M'elta kin de ki ra dann'se'ti kadi oo rɔ'ne maji nan a ɔsi me nyanan'ti. ² Rai kadi tai nya ki koy dɔnan'ti yo ki ne. Re rai be ningə, a in nje təl rɔ go ndukun'ti lə Kirisiti. ³ Re de madi oo rɔ'ne to n'in de ki tuwəl nan in de ki kare ningə de'ə kin isi ədi rɔ'ne to kədi. ⁴ Kadi nan nan ka ində manji kulə ra'ne oo. Re maji ningə, kadi ra rɔnel dɔ kulə'ti ki inbe ra um kadi un rɔ'ne ində kadi ndəgi de'gi'ti tado kulə ra'de el. ⁵ Oyo, kadi ji gəri toki nan nan ra ta kulə ra'ne'ti.

⁶ Maji kadi de ki nje taa nyando ki in rɔ Luwə'ti, kanyi nyakingə'gi lə'ne pəti ki de ki njendo'ə nya. ⁷ Ədi rɔ'se el, de a mbo ki Luwə el. Nya ki de duw a təti kand'a. ⁸ Kin ə re de duw nya kigo darɔ'ti ningə, kand'a ki a təti in koy. A kin ə re de duw nya kigo Ndil Luwə'ti tɔ ningə, kand'a ki a təti in kaji ki to biti ki non'ti. ⁹ Lo kin'ti, maji kadi j'inyəi ta ramaji el. Loki j'uwəi rɔ'je lo ra'a'ti ningə, j'a ji təti kand'a ki maji dɔkagilo'ə'ti. ¹⁰ In be ə, loki j'ingə dɔkagilo ramaji ningə, maji kadi ji rai maji ki de'gi pəti. Kibo ngayn in nje ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

* 5:14 5.14 Lebitiki 19.18

Ta ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

¹¹ Gonyi nya ki m'ndangi m'adi'se kin. M'ndangi boi guri guri ki ji'm m'inbe. ¹² In nje ki ndigi kadi n'nəli de'gi ki dɔnangi'ti ne ə isi indəi tɔgi dɔ'se'ti kadi uɟəi mɔti'se. Rai be kadi de'gi adi'de kon tado ta koy lə Kirisiti dɔ kagidəsi'ti el. ¹³ Inbe'gi ki nje kujə mɔti kin, uni go ndukun'gi lə Juwipi'gi ba pəti el. Ndigi kadi ingi yo ə uɟəi mɔti'se kadi in nya kɔjirɔ lə'de dɔ'se'ti. ¹⁴ Ki ɔjido'm m'inbe, m'ində gu'm ki kagidəsi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, um m'ində gu'm ki nya ki rangi el. Tado ki takul koy lə Jeju Kirisiti dɔ kagidəsi'ti, nya'gi ki dɔnangi'ti ne təli nya ki koy tado lə'm, toki m'inbe m'təl nya ki koy tado lə nya'gi ki dɔnangi'ti ne be tɔ. ¹⁵ Ningə re de uɟə mɔti'ne eke uɟə mɔti'ne el ka, in nya ki kar'a goto. Nya ki bo ngayn in ta kadi de təl nyakində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisimaji ki memaji lə Luwə in dɔ de'gi'ti pəti ki uni gorow ki sigi, ki de'gi pəti ki in de'gi lə Luwə.

¹⁷ K'aw ki kete kin, kadi de tulə'm nan'ti el nga. Tado m'aw ki ndunə dɔ'gi ki ɔji go kon lə Kirisiti darɔ'm'ti. ¹⁸ Ngannkon'm'gi, kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese. Amen.

Makitu ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Makitu kin to to makitu ki Pol ndangi ulə'n kadi njekawnan'gi ki dangi dangi ki sii donangi Aji'ti ki Du tudəi be. Mbunə njekawnan'gi'ti kin Epeji in'ti non. Me makitu'ti kin Pol ɔsi kagi do ta'ti ki Luwə oji me'ne'ti kadi «n'mbon'n nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki donangi'ti pəti ginn Burədo'ti ki kareba ki in Kirisiti» (1.10). Me njekawnan'ti lə Kirisiti Juwipi'gi ki Juwipi'gi el indəi rɔ'de nan'ti to de'gi ki kareba, darɔ ki kare ki Kirisiti in do. Kində rɔ nan'ti ki ulə ngirə'ne do bar ki Kirisiti bari'n de'gi kete non nya'gi'ti pəti kadi in lə'ne, ki kaji ki aji'de kitakul memaji lə'ne. Kində rɔ nan'ti kin in rɔta ki row lə Ndil Luwə ki isi me njekunme'gi'ti ningə njekuləbər'gi lə Kirisiti rai kində rɔ nan'ti kin adi togi ki taa. Rowinn makitu ki nja joo toji gorow ki maji kadi kində rɔ nan'ti to'n dann njekawnan'ti ki njekunme'gi'ti ki ndo'gi ndo'gi. Maji kadi njekunme'gi ndiginan, iləi koji donan'ti yo ki ne ningə rai oyo Luwə me nya'gi'ti pəti.

Ta'gi ki me'ti: Kaji in ki row lə Kirisiti 1-2. Kində rɔ nan'ti lə njekawnan 3.1-4.16. Kisikidɔtaa ki sigi me Kirisiti in ndigi 4.17-6.24.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ə m'ndangi makitu kin madi'se in de'gi lə Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Jeju Kirisiti, ki sii me be'ti ki Epeji. ² M'dəji kadi Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi memaji ki lapiya in do'se'ti.

Ramaji lə Luwə ki takul Kirisiti

³ Piti ki do Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki adi'je majikur, adi in majikur ki dangi dangi kigo Ndil'ti ki in dɔran'ti, me to Kirisiti'ti. ⁴ Be ə, loki Luwə ra dɔran ki donangi ki nya'gi ki me'ti el bay, mbəti'je me Kirisiti'ti to ngann koti lə'ne kadi j'ari njay ki kanji ta madi do'je'ti takum'ə'ti. Nya'gi kin toji kadi Luwə ndigi'je. ⁵ Toki Luwə ndigi'n'je kakin ə, ində'n'je kete non dɔkagilo'gi'ti, kadi ji təli ngann'a'gi ki takul Jeju Kirisiti, kigo memaji'ti li'ə tado lə'je. Nya kin ə Luwə ge. ⁶ Adi j'osi pa j'uləi toji do Luwə'ti, tado memaji li'ə ki əti bol. Memaji kin, adi'je kare ki takul Ngonn'o ki ndig'ə ngayn. ⁷ Me Kirisiti'ti, ki takul mosi ki anyi do kagidəsi'ti, j'in ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go ko to. Be ə, Luwə oji'n'je memaji lə'ne ki ngayn me nyakingə'ti pəti. ⁸ Oyo, Luwə adi ramaji li'ə ki to mbar mbar nanyi sə'je, nanyi ki əti bol. Be ə, adi'n'je tər ki nyagər ki ngayn. ⁹ Ningə kigo ra maji'ti lə Luwə ki ngayn, adi ji gəri kojitara li'ə ki to lo kiyə'ti. Kojitara kin, rago'ə kete kadi n'a ra ki takul Kirisiti. ¹⁰ Kojitara lə Luwə kin, in kadi kaw nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki donangi'ti ne pəti, ginn togi'ti lə nje konbe ki kareba ki in Kirisiti. Nya kin, a ra nya dɔkagilo'ti ki Luwə inbe oji.

¹¹ Luwə adi nya'gi pəti rai nya toki inbe oji'n eke ndigi'n kete. Be ə, mbəti'n'je kete kigo kojitara'ti li'ə, adi ji təli de'gi li'ə kigo kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti. Ningə adi'je nya ki un'n mindi'ne kadi n'adi'je to. ¹² Luwə ra be kadi j'osi pa j'uləi toji do kəti bol'ti li'ə, J'ingi ki j'indəi me'je do Kirisiti'ti ki in Mesi De ki Luwə mbət'ə dəkete.

¹³ In me Kirisiti'ti tɔ ɛ, ingi kaa, oyi dɔ ta ki rɔta'ti, ki in Poyta ki maji ki aji'se. Ningɛ go'ti, uni me'se adi Kirisiti, ɛ Luwɛ indɛ ndunɛ ki ndaja lɛ'ne rɔ'se'ti. Ndunɛ kakin in Ndil Luwɛ ki un'n ndu'ne dɔ'ti kete nu. ¹⁴ Ndil Luwɛ kin tɔji kadi j'a j'ingɛi ndɛgi nya nduwɛ'gi pɛti ki Luwɛ a adi'je. Nya nduwɛ'gi kin j'a j'ingɛi pɛti ndɔ ki Luwɛ a taa'je ilɛ'je taa ji majel'ti ratata. Adi j'osi pa j'ulɛi tɔji dɔ Luwɛ'ti ki ɛti bol.

Pol elta ki Luwɛ tado kunme lɛ nje ki Epeji'ti

¹⁵ In kin ɛ, m'in ka loki m'oo poy kunme lɛ'se ki uni adi Burɛbe Jeju, ki poy ndigi lɛ'se ki isi ndigi de'gi lɛ Luwɛ pɛti, ¹⁶ ndɔ ki m'oo'n ta inbe kin nu, ra adi m'inyɛ ta ra oyo Luwɛ tado lɛ'se el me kelta'gi'ti lɛ'm ki m'nji m'el si'ɛ. M'nji m'ɓar tɔ'se ta ta. ¹⁷ M'dɛji kadi Luwɛ lɛ Burɛbe lɛ'je Jeju Kirisiti, Baw ki nje tɔji, adi'se ki takul Ndil Luwɛ, tɛr, ki gɛr ginn nya ki to lo kiyɛ'ti, kadi in gɛri'ɛ'n'ɛ ar njay. ¹⁸ M'dɛj'ɛ kadi ra adi hangal'se to ar njay, kadi in gɛri nya kindɛmedɔti ki adi'se dɔkagilo'ti ki ɓari'n'se. Ta kadi in gɛri nya nduwɛ ki a adi'se ki in nya nduwɛ ki maji ngayn. In nya nduwɛ ki indɛ ta dangi tado lɛ'se, ki ndɛgi de'gi pɛti ki in yan'a'gi. ¹⁹ Ningɛ a gɛri tɔgi ki ɛti bol utɛ tɔgi'gi pɛti ki Luwɛ ɔji tado lɛ'je j'in ki j'uni me'je j'adi'ɛ. Ningɛ tɔgi kakin, Luwɛ ɔji ki taga me tɔgi'ti ki ɛti bol. ²⁰ Tɔgi ki ɛti bol kin, Luwɛ tɔji taga, dɔkagilo'ti ki adi Jeju Kirisiti indɛ taa dann njekoy'gi'ti, ɛ ad'a isi dɔjikɔl'ɔ'ti me dɔran'ti. ²¹ Low'ɛ'ti kin, Jeju onbe ki tɔgi lɛ nje konbe'gi pɛti ki me dɔran'ti, tɔgi ki utɛ, ta tɔ'a in dɔ tɔgi'ti pɛti tɔ, tɔgi lɛ nje konbe'gi pɛti ki me dɔran'ti, tado dɔkagilo ki ngɔsine kin par el, nan biti dɔkagilo'ti ki a re. ²² Oyo, Luwɛ ulɛ nya'gi pɛti ginn tɔgi'ti lɛ Kirisiti. Loki indɛ dɔ nya'gi'ti pɛti ningɛ, mbɛt'ɛ ad'a in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti. ²³ *Njekawnan'gi toi to ngann rɔ'a'gi be. Kasi nan gaki lɛ Kirisiti rosi Njekawnan'gi ki dɔkagilo'gi pɛti. Ningɛ Kirisiti kaa, kasi nan gaki lɛ Luwɛ ros'o tɔ.

2

Kaji in ki takul memaji

¹ Ki ɔjido'se, kete in de'gi ki koy tado nyara'gi ki gorow'ɛ'ti el, tado majel'gi lɛ'se. ² Majel'gi lɛ'se kin ra adi mayinu gorow nya ra'se'gi in go hal nyara lɛ de'gi ki dɔnangi'ti, uni go ngar lɛ tɔgi lɛ ndil'gi ki majel ki me nɛl'ti. Ndil ki majel kin ɛ, isi ra kulɛ ngɔsine me de'gi'ti ki nje kɔsi ta Luwɛ. ³ J'ingɛi kaa, ndɔki mayinu j'in mbunɛ de'gi'ti kin tɔ. Adi ji njiyɛi kigo ndigi'ti lɛ nyɔnn'gi darɔ, j'isi ta nya ra'ti ki kadi ji tɔli kon ndigi ra lɛ darɔ, ki mɛrta'gi lɛ'je ki majel yo. Be ɛ kigo jibɛl kisi'je ki dɔ'je taa'ti, ji toi to ndɛgi de'gi kin be, adi wongi lɛ Luwɛ in dɔ'je'ti tɔ.

⁴ Nan Luwɛ in nje k'oo kumtondoo ki ɛti bol, adi ndigi'je ngayn. ⁵ Be ɛ, j'ingɛi ki ndɔki j'in de'gi ki koy ki takul majel'gi lɛ'je kin, tɛl'je adi j'in nje kisi ki dɔ'je taa ki Kirisiti. Oyo in ki takul memaji ɛ ingɛi kaji. ⁶ Ki takul kindɛ rɔ nan'ti lɛ'je me tɔ Jeju Kirisiti'ti, Luwɛ adi j'indɛ taa si'ɛ nan'ti dann nje koy'gi'ti, ɛ adi j'onyibe nan'ti si'ɛ me dɔran'ti tɔ. ⁷ Luwɛ ra be kadi ɔji'n kadi de'gi pɛti gɛri tado dɔkagilo'gi ki a rei, memaji li'ɛ ki dɔboy'o goto, ki ɔji ki takul Jeju Kirisiti ki gorow ramaji li'ɛ tado lɛ'je. ⁸ In takul memaji ki gorow lɛ kunme ɛ, ingɛi kaji um in kigo kɔji ta ra'ti lɛ'se el. Nan in Luwɛ ɛ adi'se kaji kin kare. ⁹ Kaji kin in ki takul kulɛ ra'se madi ki maji el. In be el, kadi de madi indɛ'n kadi'ne el. ¹⁰ Oyo, j'in kulɛra ji Luwɛ. Indɛ'je kigo kindɛ rɔ nan'ti lɛ'je me tɔ Jeju Kirisiti kadi ji rai kulɛ'gi ki maji me kisikidɔtaa'ti. Ningɛ kulɛ'gi kakin, inbe indɛ dɔ'a nan'ti kete kadi ji rai'de.

K'in kare me Kirisiti'ti

¹¹ Adi me'se olo do'ti, toki ndoki kete, in Juwipi koji'gi el, adi *Juwipi'gi ki nje bar ro'de nje kujø moti'de, ki in nya ki de'gi rai ki ji'de adi awi ki ndunø ro'de'ti, bar'se nje kujø moti'de'gi el. ¹² Kadi me'se olo do'ti toki dokagilo'ø'ti kin, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. In mbunø de'gi'ti læ Luwø ki in Isirayel'gi el. Ingi gotoi me kunmindi'ti ki Luwø un adi de'gi læ'ne kin. Sii donangi'ti ne, indøi me'se do nya madi'ti el num, do Luwø'ti el num. ¹³ Nan ngosine ki takul kindø ro nan'ti læ'se me to Jeju Kirisiti, ingi ki ndoki mayinu in sanyi, in teli de'gi ki ndøkba ki takul mosi Kirisiti. ¹⁴ Tado in Kirisiti inbe ø re ki kisi ki nan ki lapiya mbunø'je'ti. In ø ra adi Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el teli de'gi ki kareba. Koy'o do kagidøsi'ti ør ban ki to dann'je'ti kete ko. ¹⁵ Jeju Kirisiti tøl ndukun'gi læ *Moji nya'gi ki kare'ti, ki row ra kulø'gi. Ningø, un ginn de'gi ki joo kin tøl indøn ginn de'gi ki kare ki sigi ki gorow kindø ro nan'ti si'ø læ'de. Be ø, adi lapiya to'n mbunø'de'ti. ¹⁶ Jeju ndigi kadi ginn de'gi ki joo kin ulø'de noji nan'ti ki Luwø, kadi teli darø ki kareba. Ningø ki takul koy'o do kagidøsi'ti, tuji'n nya ki ra adi in njeban'gi læ nan kin ko. ¹⁷ Re ilømbør Poyta ki maji ki ojido lapiya adi ingi ki in sanyi, taa tado læ nje'gi ki in ndøkba to. ¹⁸ In ki takul Jeju ø j'in pøti ki j'in, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el, j'asi kadi ji rei takum Luwø'ti ki takul Ndil ki kareba inbe kin.

¹⁹ Be ø, ingi ki in Juwipi'gi el, in mbah'gi el, eke nje dør ki nja'de ta el nga. Nan ngosine, in ngann nje be ki mbunø de'gi'ti læ Luwø. In ngann'gi ki me Køy'ti læ Luwø. ²⁰ Ingi toi to mbal'gi ki Luwø indøn køy be. Ningø ngirø køy kakin in ki kindø do njekawkulø'gi'ti ki njekeltakita Luwø'ti. Ø Kirisiti inbe ø in mbal ki do kum køy'ti. ²¹ In me kindø ro nan'ti læ'je ki Kirisiti'ti ø mbal ra køy'gi kare kare uwøi nan maji. Ningø køy kakin aw ki taa mad'a'ti ki kete kete kadi tøl køy ki ar njay me Burøbe'ti. ²² In me kindø ro nan'ti ki Jeju Kirisiti ø, ingi ki in Juwipi'gi el ka, indøi ro'se nan'ti ki ndøgi de'gi læ Luwø kadi teli køy ki Luwø sii me'ti ki takul Ndil'ø.

3*Pol nje kilømbør Poyta ki maji ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el*

¹ In ki tado kin ø, m'in Pol, m'in dangay tado Poyta ki maji læ Jeju Kirisiti, tado læ'se in de'gi ki in Juwipi'gi el. ² M'gør maji kadi oyi poy kuløbør ki Luwø, kigo me maji'ti li'ø, ulø ji'm'ti tado maji læ'se. ³ Luwø te ki do nya'gi ki to lo kiyø'ti adi'm m'gør. In nya'gi kin ø m'ndangi'de m'uløn madi'se. ⁴ Loki tudøi makitu ki m'ndangi m'uløn madi'se kin ningø, inbe'gi a oyi nyagør ki ojido Kirisiti ki to lo kiyø'ti, ki Luwø te ki do'a adi m'gør ar njay kin. ⁵ Toki røta'ti, nya'gi ki Luwø te ki do'a adi njekawkulø'gi, ki de'gi ki njekeltakita'a'ti ki indø'de ta dangi to nje ra kulø læ'ne, ki takul Ndil Luwø kin, te ki do'a be adi kaw'je'gi ki kete el. ⁶ Ningø nya ki to lo kiyø'ti kakin, ki takul kindø ro nan'ti læ'de ki Jeju Kirisiti ø, de'gi ki in Juwipi'gi el, a ingøi nya nduwø nan'ti se'je j'in ki j'in Juwipi'gi; in se'je nan'ti me darø'ti ki kare, taa kunndu ki kare inbe kin to tado læ'de me to Kirisiti'ti, ki takul Poyta ki maji.

⁷ M'tøl njekuløbør læ Poyta ki maji kin. In kin in kadikare ki Luwø adi'm kigo memaji'ti li'ø ki takul kuløra tøg'ø. ⁸ M'in ki nda'a'm goto utø njekunme'de kadi Kirisiti pøti tigø. Ningø re in be kaa, Luwø oo maji ngayn kadi m'in ø, ulø kulø kilømbør Poyta ki maji læ Kirisiti ji'm'ti tado de'gi ki in Juwipi'gi el. In nyakingø kibo ki utø nyagør læ de'gi læ Kirisiti pøti tigø. ⁹ Ningø m'ingø kadikare ki kadi m'tøji'n de'gi pøti ar njay, ke gorow ki

bann ə, Luwə a tɔl'n ta nya ki un ndu'ne dɔ'ti, ki to lo kiyə'ti kin wa. Luwə ki njera nya'gi pəti, iyə dɔ nya kin ki de'gi ki dɔkagilo'ti ki mayinu. ¹⁰ Ningə ngosine ki takul Njekawnan'gi, nje konbe'gi ki nje tɔgi'gi ki me nəl'ti taa, asi kadi gəri nyagər lə Luwə. Nyagər kin, Luwə tɔji ki row'gi ki dangi dangi. ¹¹ Nya kin tɔlta'ne kigo kɔjitarə'ti lə Luwə ki to ki biti ki non'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Kɔjitarə kakin, tɔlta'ne ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹² Me kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti ə, j'ingəi tarow ki gorow lə kunme kadi ji ndɔti ki rɔ Luwə'ti ki me ki tinyi kati. ¹³ In be ə, m'dəji'se kadi adi me'se tuji tado lə kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se kin el. Nan kadi in ginn rɔnel lə'se yo taa.

Ndigi ki Kirisiti ndigi'je

¹⁴ Tado kin ə, m'nji m'osi məkəsi'm nanga non Baw'je ki dɔran'ti, ¹⁵ ki takul'ə ki kar'ne ba ə, ginn kɔji'gi ki dɔran'ti eke ki dɔnangi'ti ne sii ki dɔ'de taa. ¹⁶ M'dəji Luwə kigo nyakingə'ti li'ə ki ngayn kigo Ndil'ti, kadi adi'se in njekunme'gi tɔgi kadi nganyi ki takul Ndil'ə me'se'ti. ¹⁷ Kadi Kirisiti ra lo kisi lə'ne ngarme'se'ti ki takul kunme. Nya dəji lə'm in kadi ndiginan ra sese adi nganyi, ningə kadi ginn'se uwə nangi ngan me'ti tɔ. ¹⁸ Be ə, a asi kadi in gəri ki ndəgi de'gi lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisiti in ndigi ki əti bɔl, ki de asi kadi a mboji ngal'a ge tat'a ge kow'ə ge ki ngal'a ki ta ge el ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi in gəri ndigi lə Kirisiti ki utə nyagər'gi pəti, ningə kadi Luwə inbe rosi'se ki rosi ki betete lə'ne.

²⁰ Luwə ra nya'gi ki takul tɔgi ki isi me'je'ti. Ningə, loki ji dəji'ə nya madi ə, ra utə nya ki ji dəji'ə, eke, in ki j'isi məri to mər bay. ²¹ Kadi tɔji in dɔ'a'ti mbunə Njekawnan'gi'ti ki takul Jeju Kirisiti, tado ginn de'gi'ti pəti, ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. *Amen!

4

K'in darɔ ki kare me Kirisiti'ti

¹ M'ulə dingəm me'se'ti, m'in ki m'in dangay tado lə Burəbe, kadi gorow kisikidɔtaa lə'se asi ta bər ki Luwə bər'se. ² Kadi awi ki sɔl dɔ, ki hal ki sɔl ləm ləm, ki koreme, ə kadi sii dɔ'ti ki nan me ndigi nan'ti. ³ Uwəi rɔ'se ngan kadi ngəmi go k'in'se kare me Ndil Luwə'ti, ki gorow kisi nan ki lapiya. ⁴ Darɔ in kareba, taa Ndil Luwə kaa, in kareba tɔ. In be tɔ ə, Luwə bər'se kadi awi ki nya kindəmedɔti kareba tɔ. ⁵ Burəbe in kareba, kunme in kareba, ta batəm kaa in kareba tɔ. ⁶ Luwə in kareba, ningə in ə, in Baw'je pəti, taa in dɔ nya'gi'ti pəti, ra kulə ki takul de'gi pəti, ningə isi me de'gi'ti pəti tɔ.

⁷ Nan, de ki ra ra dann'je'ti, ingə kadikare ra kulə ki sow dɔ'ne, kigo kadi'ti ki Jeju Kirisiti ndigi kadi'n'je. ⁸ In be ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

«Loki in aw me lo'gi'ti ki taa nu, uwə dangay'gi,
Adi aw se'de kum'ne'ti,
Ningə adi kadikare de'gi.»

⁹ Ningə k'el kene: «In aw me lo'gi'ti ki taa», kin, to ar njay kadi kete bay ta kadi aw taa, Kirisiti ur aw ginn dɔnangi'ti, me lo'gi'ti ki bo nu tɔ. ¹⁰ Nje k'aw nanga inbe kin ə, in nje k'aw lo'gi'ti ki taa gidi dɔran'gi'ti tɔ. Nya kin ra nya be kadi Ndil'ə in me nya'gi'ti pəti. Ta kadi onbe dɔ nya'gi'ti pəti me lo'gi'ti pəti tɔ. ¹¹ In ə adi kadikare de'gi, nje ki nan'gi adi in njekawkulə'gi, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, nje nan'gi kadi in de'gi ki njekul Njekawnan'gi, ningə kadi nje ki nan'gi in njendo de'gi tɔ. ¹² Ki

gorow kin ə, ra adi de'gi lə Luwə a asi kadi rai kulə li'ə, kadi Njekawnan'gi toi to daro Kirisiti ki togi ki kete kete be. ¹³ Ki row kin ə, j'in pəti, j'a tei k'in kare me kunme'ti, ki gər Ngonn lə Luwə'ti. Ningə j'a təli Njekawnan'gi ki togi gangi, ə j'a togi par par biti kadi j'a toi to Kirisiti be. ¹⁴ Be ə, j'a toi to ngann'gi ki nəl nyando'gi ki ngom isi aw se'de ki yo ge ki ne ge be el, to tokibo ki pungu mann ba si ra'a be el nga. Ningə de'gi ki nje kədi de'gi ki ta'gi ki ngom'gi lə'de kin, a rai'je kadi ji ndəm row ki takul nyando'gi lə'de ki ngom kin el to. ¹⁵ Nan kadi ji ndiginan yo ge ki ne ge me k'el nan ta ki rōta'ti, kadi ji togi me nya'gi'ti pəti, biti kadi ji toi to Kirisiti inbe be, in ki in ki boi ki do Njekawnan'gi'ti. ¹⁶ Me Kirisiti'ti ə daro ba pəti in ki rōti nan'ti maji ki takul dokur'gi lə ngirə ki ra. Loki ngonn ro ki ra, ra kulə lə'ne maji ningə, a ra kadi daro ba pəti a togi taa taa ningə gəsirə me ndigi nan'ti.

Kisikidōtaa me Kirisiti'ti

¹⁷ In be ə, m'el'se ta kin, ə m'təl m're do'ti bay me to Burəbe'ti. Ononyi'se kadi row njiyə'se to to nya de'gi ki gəri Luwə el kam be, tado kulə ra'de in kigo mərta'gi'ti lə'de ki nda'a goto. ¹⁸ Lo ki ndul onbe do nyagər'ti lə'de. In sanyi kadi kisikidōtaa'ti ki sigi ki Luwə adi. Toki rōta'ti, gəri el tado me ngan lə'de. ¹⁹ In de'gi ki nya ki majel ki a rai ə rō'de a sol'de do'ti goto. Dokagilo'gi lə'de pəti in kadi rai nya'gi ki majel. Be ə, nyara'de ki dangi dangi ki to njen kin, degə'gi kin, nanyi ki lo ra'a'ti ki non'de'ti.

²⁰ Nan ingi, in kigo row'gi ki be kin ə, ndoi kadi gəri Kirisiti el. ²¹ Toki rōta'ti oyi ta ki sow do'a nga, ningə, ingi ki in njekunme'gi, ndoi'se nya'gi ki awi nan'ti ki rōta ki de a ingə ro Jeju'ti. ²² Re in be ningə, sow kadi mbəti nya ra'se'gi ki mayinu kigo lo koki de'ti, ki ndigi ra'gi li'ə ki majel ki a aw ki de tuji'ti. ²³ Maji kadi inyəi adi Ndil Luwə yəti mərta lə'se. ²⁴ Maji kadi təli de'gi ki sigi ki Luwə ində'de kigo mərta'ti lə'ne, kadi kisikidōtaa lə'se in dana ə ar njay ki row lə rōta.

²⁵ Tado kin ə, kadi inyəi ta kel ta ki ngom ko, ə kadi de ki ra, elta ki rōta'ti madi'ne, tado j'in pəti j'in ngann ro ki kare. ²⁶ Re wongi ra'se ə, kadi wongi kin aw sese adi rai majel el. Ononyi'se kadi isi me wongi'ti ba biti kadi kadi ur do'se'ti. ²⁷ Adi tarow Su kadi dum do'se el. ²⁸ Kadi de ki in njebogi kete ə inyə ta bogi lə'ne, ningə kadi ra kulə ki ji'ne kadi ingə'n nya ə ra'n ki de ki nya to rō'a ²⁹ Kadi ta ki majel ki a tuji me madi'se'gi te ta'se'ti el. Nan kadi ta ki maji ki a ra ki njekunme'gi ki rangi ə te ta'se'ti. Ta ki be kin ə a ra maji ki de'gi ki nje k'oo do ta lə'se. ³⁰ Ononyi'se kadi adi me Ndil Luwə tuji. Ndil Luwə kin ə Luwə adi'se kadi toji kadi in yan'a'gi. Ningə Ndil kin adi me'je tinyi kati toki ndo madi a re non, ki Luwə a taa je ilə'je taa ki ratata me majel'ti.

³¹ Ori hal'gi ki kati bangi pəti me'se'ti ko. Ngəmi majel madi me'se'ti el, ki wongi, ki kol nan, ki taji nan. Ningə kadi hal mendul goto me'se'ti to goto. ³² Kadi rai maji ki nan ki yo ki ne. Ningə kadi ta on me'se tado lə nan, ə inyəi go majel ki madi'se'gi rai sese ko toki Luwə inyə'n go majel'gi lə'se ko, me to Kirisiti be to.

5

Kisikidōtaa me kunji'ti

¹ Ingi ngann'gi ki Luwə ndigi'se ə, maji kadi ndaji'ə. ² Maji kadi isi ki do'se taa me ndigi nan'ti, toki Kirisiti ndigi'je ə adi rō'ne Luwə koy'ti tado lə'je, to kadikare eke nya mosi ki əti Luwə maji be. ³ Be ə, ta k'in se de'gi'ti lə Luwə, kadi kaya ki ra ki ndəgi nya'gi ki toi njen kaa gotoi dann'se'ti

num tɔ. Elita nya'gi ki be kin dann'se'ti el to k'el el. Taa kadi kumnda goto dann'se'ti tɔ. ⁴ In gorow'ɔ'ti el kadi ta'gi ki to njen ki ta ki minə madi'gi te ta'se'ti. Nan kadi ta ki a te ta'se'ti, in ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi in gəri nya'gi kin maji: njera kaya'gi num, njera nya'gi ki to njen num, njera kumnda nya'gi ki asi nan ki yo ki ra num kin, a oy Konbe lə Kirisiti eke lə Luwə el. ⁶ Kadi adi de madi ədi'se ki ta'gi ki nda'de goto el. Tado in ki takul nya'gi ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re'n dɔ de'gi'ti ki nje təl rɔ'de go ta'ti li'ə el. ⁷ Be ə, maji kadi indəi rɔ'se nan'ti se'de dɔ nya madi'ti el. ⁸ Toki rɔta'ti, ndɔki mayinu sii me lo ki ndul'ti, nan ngɔsine, ki takul kində rɔ nan'ti lə'se ki Burəbe, in de'gi ki lo ki ar njay'ti, ə maji kadi nya ra'se in nyara lə ngann'gi ki lo ki ar njay'ti. ⁹ Tado kandi kuləra ki maji lə de ki in lo ki ar njay'ti in: nya ra'gi ki maji, ki nya ra'gi ki dana, ki nya ra'gi ki rɔta'ti. ¹⁰ To ngann'gi ki lo ki ar njay'ti, maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi ɔri mbunə nya ki nəl Burəbe ki nya ki nəl'ə el nan'ti. ¹¹ Kadi nya madi ki ore'se nan'ti ki nya ra'gi ki majel ki lo ndul'ti kin goto. Nan tei ki ginn'de taga to te yo taa. ¹² Tado nya'gi ki ko de'gi kin isi rai lo kiyə'ti, in nya'gi ki to rɔsɔl ngayn kadi de elta'a. ¹³ Ningə loki de ɔr ginn nya'gi ki isi rai ə, kulə ra'de'gi ki majel to taga ar njay njay. ¹⁴ Tado nya'gi pəti ki ginn'de te lo kunji'ti teli lo kunji. In be ə, makitu lə Luwə ene:

«Ndəl dɔ bi'ti, in nje to bi,
Ində taa dann njekoy'gi'ti,
Ə Kirisiti a adi kunji lə'ne a unji dɔ'i'ti.»

¹⁵ Kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti me ji kisikidɔtaa'ti lə'se. Kadi nya ra'se in nyara lə de'gi ki nje tər'gi um, nyara lə mbo'gi el. ¹⁶ Dɔkagilo ki j'isi'ti kin in dɔkagilo ki majel, ə kadi dɔkagilo'gi pəti ki Luwə adi'se ə, rai nya'gi ki maji ta ta um adi dər kare el. ¹⁷ Tado kin ə, kadi toi to de'gi ki kur dɔ'de goto be el, nan kadi in gəri nya ki in ndigi lə Burəbe.

¹⁸ Adi yiwi kandi nju ra'se el tado yiwi ki ra a aw ki de kaya ki ra'ti. Nan kadi rosi ki Ndil Luwə ki ar njay yo taa. ¹⁹ Maji kadi elinan ta me pa'gi'ti, osi pa'gi lə Luwə ki ndəgi pa'gi ki Ndil adi'se. Osi pa'gi kin uləi tɔji dɔ Burəbe'ti ki ngarme'se ba pəti. ²⁰ Dɔkagilo'gi pəti, kadi rai oyo Luwə ki Baw me nya'gi'ti pəti, me tɔ Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti.

Kulə noji ki to mbunə dene'gi'ti ki dingəm'gi

²¹ Uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə nan ki yo ki ne, tado koji ki k'ilə dɔ Kirisiti'ti ki awi. ²² In dene'gi, kadi nan nan ulə dɔ'ne ginn tɔgi'ti lə ngaw'ne toki isi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə Burəbe be. ²³ Tado ngaw in ki boi dɔ dene'ti, toki Kirisiti in ki boi dɔ Njekawnan'gi'ti kin be tɔ. Kirisiti in Njekaji Njekawnan'gi ki in darɔ'a'gi. ²⁴ Be ə, toki Njekawnan'gi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə Kirisiti kakin ə, dene'gi kaa, kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngaw'de'gi me nya'gi'ti pəti tɔ.

²⁵ Ningə in ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi toki Kirisiti ndigi'n Njekawnan'gi ə adi rɔ'ne koy'ti tado lə'de kin be. ²⁶ Adi rɔ'ne koy'ti kadi təl Njekawnan'gi de'gi ki ar njay ta k'in'de de'gi'ti lə Luwə, go tɔgi ki tɔgi'de ki mann num ki ta lə'ne num tɔ. ²⁷ Jeju ge kadi n'te ki Njekawnan'gi takum'ne'ti ki kɔsikurə ki əti bol, ki kanji yoro num, ki ngirə rɔ'de'gi ra ju ju el num, kadi nya madi ki asi nan el goto rɔ'de'ti num tɔ. Ge kadi Njekawnan'gi ari njay ki kanji ta madi dɔ'de'ti. ²⁸ Be tɔ ə, maji kadi ngaw dene'gi ndigi ne'de'gi toki isi ndigi darɔ'de in be be. De ki nje ndigi ne'ne, ndigi darɔ'ne inbe. ²⁹ Toki rɔta'ti, de ki ɔsi rɔ'ne ta nja kare goto. Nan j'in pəti j'uli'de ki nyakusɔ, ə j'indəi kum'je go'de'ti to kində yo taa. In be ə, Kirisiti isi ra'n ki Njekawnan'gi, ³⁰ tado j'in ngann darɔ'a'gi. ³¹ Tado kin ə,

dingəm a inyə'n baw'ne in ki kon'ne, ningə tinyəi nan ki ne'ne, ə in joo pəti təli daro ki kare. ³² Nyando kibo to me ta'ti kin, nan m'el'se kadi in ta ki ojido Kirisiti ki Njekawnan'gi. ³³ Nya ki maji kadi de ra ə to kin, kadi ngaw dene ki ra ndigi ne'ne to daro'ne inbe be, ə kadi dene təl ro'ne go ta'ti lə ngaw'ne to.

6

Ta lə ngann'gi ki baw de'gi

¹ Ngann'gi, ingi ki ndəi ro'se nan'ti ki Burəbe, maji kadi təli ro'se go ta'ti lə nje koji'se'gi, tado in kuləra ki maji. ² Osi kurə baw'i ki kon'i, tado in kin in mbərkikində ki dəkete ki Luwə adi ki kunndu do'ti ki ene: ³ «A isi maji me donangi'ti ningə ndo'i a in ngayn to.»

⁴ Ningə in baw'gi, kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de bol'ti el, nan kadi ngəmi'de me nyando'ti ki maji, ki me kində koji'ti kigo ta'ti lə Burəbe.

Ta lə bər'gi ki be'de'gi

⁵ In bər'gi, maji kadi təli ro'se go ta'ti lə be'se'gi ki donangi'ti ne ki kəsikurə ki ngayn, ki bol, ki ngarme ki ar njay toki in Kirisiti inbe ə, isi təli ro'se go ta'ti li'ə be. ⁶ Ononyi'se kadi rai kulə lə'se dəkagilo'ti ki de'gi indəi kum'de go'se'ti par, toki isi rai kulə kadi ingəi maji takum de'gi'ti yo be. Nan maji kadi rai kulə to bər'gi lə Kirisiti ki isi rai ndigi lə Luwə ki me'de ki kareba be. ⁷ Maji kadi rai kulə ki ronel, to nya ki in kulə lə Burəbe ə isi rai be, um in kulə lə de'gi el. ⁸ In gəri bəti toki nan nan a ingə nyakugə goji lə'ne ro Burəbe'ti kigo maji'ti ki ra, re in bər eke in de doro'ne.

⁹ In be bər'gi, ingi kaa, kadi adi row nya ra'se maji ki ro'de'ti to. Maji kadi inyəi ta kində'de bol'ti kə, ə kadi in gəri toki be'de num, be'se num in kareba, ə isi me dōran'ti taa nu, ə kor kum de dana goto ro'a'ti.

Ro do kunme'ti

¹⁰ Kadi ji tol'n ta ta'gi, maji kadi təli de'gi ki nje togi'gi ki takul kində ro nan'ti lə'se ki Burəbe ki in nje togi ki ngayn. ¹¹ Maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti ro'se'ti, kadi rai dingəm non kədinan'gi'ti lə Su. ¹² Tado in de'gi ki awi ki daro ki mosi ə j'a ji ro'i se'de el, nan j'isi ro'i ki ndil'gi ki majel ki nje'gi kibo ki do'de'ti, ki nje konbe donangi'ti ki rosi ki majel. J'isi ro'i ki ndil'gi ki majel ki dangi dangi pəti ki nje konbe me lo'gi'ti ki dōran'ti nu. ¹³ Tado kin ə, maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti ro'se'ti, kadi loki ndo'gi ki majel rei ningə, rai gərərə ba. Ningə kadi go ro'ti ə, rai taa ba. ¹⁴ Maji kadi rai taa ba! Ningə kadi ta ki rōta'ti ə doi bədi'se'ti to ndar be, ə kadi nyara ki dana to to bar handi ki kadi doi gu'se'ti be. ¹⁵ Maji kadi kində kalangi kaw kiləmbər Poyta ki maji ki nje kadi lapiya, to to sa kulə nja'ti lə'se be. ¹⁶ Me nya'gi'ti pəti, maji kadi uni kunme adi to to dər lə'se be, in ki takul'ə ə a ndəi nyakati'gi lə Su ki sii te to por be təli kə. ¹⁷ Kaji ki Luwə aji'je to to jōgi ro ki j'uləi do'je'ti be, ə kadi j'uni ta lə Luwə to kiyəro ki Ndil Luwə adi'je be to. ¹⁸ Nya'gi kin pəti, dəji Luwə me kel si'ə ta'ti. Eli si'ə ta ki dəkagilo'gi pəti ki takul Ndil Luwə ki ar njay. Rai ki kisi do nja'ti, ə kadi nanyi ki lo ra'a'ti par par. Elita ki Luwə tado lə de'gi lə Luwə pəti. ¹⁹ Elita ki Luwə tado lə'm to, kadi loki m'te'n ta'm ningə kadi inbe ində taa ta'm'ti, kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə ki to lo kiyəro'ti, kanji bol. ²⁰ In tado Poyta ki maji kin ə, m'taa'n tor Kirisiti m'to'n ki kulə gindi ji'm'ti key dangay'ti. Be ə, elita ki Luwə kadi m'elta ki kanji bol, toki maji kadi m'eli'n.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

²¹ M'ndigi kadi in gəri nya ki sɔw dɔ'm, ki nya m'nji m'ra. In be ə, Tisiki ki in ngonkon'm ki njendigi lə'm, ki in njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti me Burəbe'ti, a el'se nya'gi pəti ki ɔjido'm. ²² In tado kin ə, m'ul'ə rɔ'se'ti kadi in gəri ji kisi'je, ningə kadi ulə dingəm me'se'ti tɔ. ²³ Kadi lapiya, ki ndiginan, ki kunme lə Luwə ki Baw ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, in dɔ ngannkon'je'gi'ti. ²⁴ Kadi, memaji lə Luwə in nan'ti ki de'gi pəti ki nje ndigi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki ndigi ki to ki dɔkagilo'gi pəti.

Makitu ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Njekawnan ki Pilipi'ti e in njekawnan ki dokete ki Pol nde ginn'de donangi Eropi'ti. Pol ndangi makitu kin adi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Njekawkulø Pol elta do nya'gi'ti ki tei do'a'ti kagilo ki isi'n ki do'ne ta ne kin ningø tøl ra oyo njekawnan'gi tado ra ki rai si'ø ki nyamaji'gi ki ji'de'ti. Ta lø k'in kare ki kisimaji lø Njekawnan'gi uwø me Pol tado njendo nya ki ngom yøki Njekawnan'gi. De'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti ingøi kisikido'taa ki sigi ki rø Luwø'ti. Kisikido'taa ki sigi kin utø nya'gi ki rangi pøti. Re njekunme'gi sii dann kagilo'ti ki ngan mindi kaa, kisikido'taa kin adi'de lapiya ki ronel. Ginn'ø kin ø njekawkulø, re in dangay'ti kaa, ra tugi ndangi'n makitu adi njekawnan ki Pilipi'ti el'de kon ta kin ene: «Rai ronel ki ndo'gi ndo'gi me Burøbe'ti» (4.4).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1: 1-11. Nya'gi ki tei do Pol'ti inbe 1.12-26. Kirisiti in nyandaji lø njekunme'gi 1.27-2.18. Ta ki do Timote'ti ki Epapiroditu 2.19-30. Kirisiti ø asi pøti um ndukun lø Moji el 3.1-4.9. Ra oyo tado ra ki nan ki nyamaji ki ji'ti 4.10-23.

Kuwø ji nan

¹ In m'in Pol, nan'ti ki Timote, j'in njekuløbør'gi lø Jeju Kirisiti ø ji ndangi makitu kin j'adi'se in de'gi lø Luwø ki me kindø rø nan'ti me tø Kirisiti'ti, ki sii Pilipi'ti*. Makitu kin sow do'se, ingi ki njekørnon'se'gi, ki diyakirø'gi. ² Ningø kadi memaji ki kisimaji lø Baw'je Luwø ingi ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol elta ki Luwø tado lø njekunme'gi ki Pilipi'ti

³ Dokagilo'gi pøti ki me'm olo do'se'ti ø, m'ra oyo Luwø. ⁴ Taa dokagilo'gi pøti ki kadi m'el'n ta ki Luwø tado lø'se pøti ø, m'el si'ø ki ronel tø. ⁵ Ronel løm in tado ra ki rai søm me kulø kilømbør Poyta'ti ki maji, lo kulø ngirø'ti nu biti bone†. ⁶ M'gør maji kadi Luwø ki indø ngirø kulø ki maji me'se'ti kin, a awi'n biti ta tolta'a'ti, ndø tøl Jeju Kirisiti'ti. ⁷ In gorow'ø'ti kadi m'aw ki mørta ki be kin tado lø'se pøti, tado m'indø'se dann me'm'ti. Ingi, indøi rø'se nan'ti søm do maji'ti ki Luwø ra søm. Indøi rø'se nan'ti søm pøti me k'in'm dangay'ti, ki me rø'ti ki m'rø ki tugi'm tado Poyta ki maji‡. ⁸ Luwø asi kadi manna'gi løm toki, ingi pøti m'ndigi'se ndigi lø Jeju Kirisiti, m'ør mann do'ti soti.

⁹ Nga ningø, nya ki m'døji Luwø, in kadi ndiginan lø'se in ki do mad'a'ti do mad'a'ti, nan'ti ki nya gøri ki røta'ti ki me kør kum nya ki maji ki nya ki majel nan'ti kadi ar njay. ¹⁰ Lo kin'ti, a gøri go nya ki nda'a to'ti ki maji ra. Ø a in de'gi ki kar njay, ki ndø tøl Kirisiti'ti, de asi kadi aw ki ta madi do'se'ti el. ¹¹ Ningø a in de'gi ki nyara ki dana, ki in rø Kirisiti'ti a to mbar mbar rø'se'ti, tado tøbar ki toji lø Luwø.

Poyta ki maji aw ki kete kete

¹² Ngannkon'm'gi, m'ndigi kadi in gøri toki nya ki te do'm'ti kin ra adi Poyta ki maji aw ki kete to kaw yo. ¹³ In be ø, de'gi pøti ki nje ra kulø ki nje konbe ki boi, ki ndøgi de'gi, gøri kadi in tado kulø lø Kirisiti ø m'ton

* 1:1 1.1 4.15; KNK 16.12 † 1:5 1.5 KNK 16.13-15 ‡ 1:7 1.7 1.13

dangay'ti. ¹⁴ Nga ningə, to'm dangay'ti, ra adi ngannkon'm'gi ngayn, uni me'de adi Burəbe, ə ingəi tōgi dō mad'a'ti kadi elita lə Luwə ki kanji bol. ¹⁵ In ki rōta'ti kadi de'gi madi iləimbər tō Kirisiti ki hal ta ki ra, ki hangal n'in, nan de'gi ki nan'gi, iləimbər'ə ki hangal ki maji tō. ¹⁶ De'gi ki awi ki hangal ki maji kin, rai kulə kin ki ndiginan. Ningə gəri kadi m'in lo kin'ti ne, m'nji m'ro tado Poyta ki maji. ¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləimbər tō Kirisiti ki ndigi ra ki sōw dō'de. Ningə nya ki me'de'ti ki osi'de adi isi iləimbər tō Kirisiti kin in nya ki dana el. Sangi kadi n'adi m'in kon dō mad'a'ti, me dangay'ti ki m'in'ti. ¹⁸ Ningə re in ki me ki maji eke in ki majel ə isi iləimbər tō Kirisiti ə, in kin de aw go'ti el. M'gər kadi isi iləimbər tō Kirisiti, ningə m'ra rōnel dō'ti, ə m'nanyi ki lo ra rōnel dō'ti. ¹⁹ Tado m'gər kadi in nya ki isi ra nya kadi ta tōl ta'a ə m'ingə'n kaji. M'ingə'n kaji ki takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm num, ki takul tōgi ki Ndil Jeju Kirisiti adi'm num. ²⁰ Ki oji go nya ki m'nji m'ngəm ta'a dfele, ki m'nji m'ində me'm dō'ti, nya ki rō'm a sōl'm dō'ti goto. M'tinyi me'm kati kadi re in bone eke ndō'gi pəti, m'a m'toji k'in kibo lə Kirisiti kadi de'gi oyi darō'm'ti. Re in me kisidōtaa'ti lə'm eke me koy'm'ti. ²¹ Ki darō'm'ti, kisikidōtaa lə'm in tado Kirisiti, ə koy'm in maji lə'm tō. ²² Ningə, re kisi'm ki dō'm taa bay, a adi'm tarow kadi m'ra kulə madi ki to soti ə, lo kin'ti, m'gər nya ki kadi m'mbətə el, ke in kisikidōtaa eke in koy wa kaa m'gər el. ²³ Nan nya'gi joo isi ndōri'm'in yanan: m'ndigi kadi m'tusi dōnangi kin m'inyə, ə m'aw m'nji kadi Kirisiti'ti. In kin ə in nya ki to soti ngayn. ²⁴ Ningə kisi'm dōnangi'ti ne, maj'a to'ti ngayn tado lə'se. ²⁵ Nga ningə, m'gər maji, ujə'm roy kadi m'a m'nji dōnangi'ti ne bay, m'a m'in kadi'se'ti ne pəti bay tado kaw kete lə'se, tado rōnel lə'se me kunme'ti. ²⁶ Lo kin'ti, loki m'təl m'te dann'se'ti ə, ki takul'm, a gəri row tōji ki isi me tō Kirisiti'ti kin ar njay.

²⁷ Nan k'in ə, kadi panjiyə'se in kigo Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, kadi re m're dann'se'ti, eke m'in sanyi sese kaa, m'oo ta ki dō'se'ti maji. Kadi m'oo poy'se toki uwəi tōgi'se ba me ndil'ti ki kare, indəi rō'se nan'ti, rōi ki me ki kare kigo me'se'ti ki uni adi dō Poyta'ti ki maji. ²⁸ Ningə inyəi tarow adi njeta'gi lə'se uləi bol kare me'se'ti el. Loki inyəi tarow adi uləi bol me'se'ti el, a to taga kadi in de'gi ki uni row ki kaw tuji'ti, ə ingi, uni row kaji tō. Ningə pəti, in ndigi lə Luwə kadi to to be. ²⁹ Tado ki ojidō Kirisiti, Luwə ra sese maji adi uni me'se adi'ə par el, nan adi ingəi kon tado li'ə tō. ³⁰ Ningə ki ngōsine kin, ingi uləi rō'se me rō'ti ki kete m'nji m'ro kakin tō. Rō kin, bone ge kin kaa m'nji ta'ti ne m'nji m'ro toki in gəriš.

2

Kirisiti təl rō'ne njekuləbər'ti

¹ Toki ka ki Kirisiti ulə'n dingəm me'se'ti, toki ingəi tōgi me ndigi nan'ti, toki Ndil dō'n'se nan'ti, toki me'se to'n dō nan'ti, isi oji k'oo kumtondoo lə'se ki rō nan'ti, ² m'dəji'se kadi adi'm'in rōnel me kuwə nan me'se'ti lə'se kin. Adi ndiginan ki kare inbe kin ə uwə me'se, adi me'se in kare, indəi rō'se nan'ti. ³ Rai nya madi kare ki hal ni ki ra el, taa hal kōji rō el tō. Nan ki dō ki sōl lōm, kadi de ki nungi oo madi'ne to kibo dō'ne'ti. ⁴ Kadi de madi sangi maji lə rō'ne inbe par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi to taa. ⁵ Kadi panjiyə'se ki rō nan'ti in panjiyə de'gi ki nje kində rō'de nan'ti me tō Kirisiti.

6 Kirisiti ki, lo kulə ngirə'ti nu, re oo nya'gi ki rə'a'ti pəti ə, in Luwə inbe par, nan sangi kadi n'uwə majirə'ne ki ji kasi ki asi nan ki Luwə kin el.

7 Or tɔɔbar kin dɔ'ne'ti kɔ to k'or yo,
Ra rə'ne njekuləbər'ti,
Təl rə'ne to de'ti,
Adi de'gi gəri'ə me nya'gi'ti pəti toki in de.

8 Sol dɔ'ne,
Təl rə'ne go ta'ti bitɔ oy'n,
Koy ki dɔ kagidəsi'ti.

9 In tado kin ə, Luwə un dɔ'a taa ad'a ra ngaw,
Ad'a tɔ ki in dɔ tɔ'gi'ti pəti.

10 Tado kunme me tɔ Jeju'ti,
Nyakində'gi pəti ki dɔran'ti,
Dɔnangi'ti ki ginn dɔnangi'ti
Ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti,

11 Ə kadi ta te ta de'gi'ti pəti toki Jeju Kirisiti in Burəbe,
Kadi tɔ Luwə ki Baw'je bari'n*.

Kulə lə njekunme'gi dɔnangi'ti ne

12 Njendigi'm'gi ki maji, to ki ka ki rai go ndu'm'ti ki ndo'gi ndo'gi, dɔkagilo ki m'in'n dann'se'ti, kadi rai ki dɔkagilo ki oyi m'in dann'se'ti par el, nan dɔkagilo ki m'goto'n dann'se'ti ne inbe kin kaa, kadi rai kulə dɔ kaji'ti lə'se ki bol Luwə, ki dɔ ki sol. 13 Tado Luwə inbe ə ində ndigira me'se'ti num, ɔsi'se adi rai num, kigo kɔjira'ti li'ə. 14 Rai nya'gi pəti ki kanji barta ki kanji kɔl, 15 kadi ta madi goto dɔ'se'ti, kadi in de'gi ki kar njay, kadi in ngann'gi lə Luwə ki inyəi adi nya ki majel kare be ka rati rə'je'ti el, dann de'gi'ti ki uri mu sulə ki, de'gi ki ndigi kuləra ki majel par, ki me dɔnangi'ti ne. Kadi unji dann'de'ti to por ki unji dɔ dɔnangi'ti, 16 loki a iləi'de mbər ta kaji. Lo kin'ti, m'a m'un'se kadi m'ində'n gu'm, ndo təl Kirisiti'ti. Tado m'anyi ngodi ki rə'm to'm ki ndangi kare el. 17 Re kadi mosi'm ɔsi nanga dɔ kulə'ti ki m'ra, kadi ki m'un'n kunme lə'se to kadikare m'adi Luwə ə, m'ra rɔnel, ningə kadi rɔnel lə'm kin in rɔnel lə'se pəti. 18 Ningə ingi kaa, kadi rai rɔnel tɔ, ə adi rɔnel lə'se in rɔnel lə'm tɔ.

Pol ulə Timote ingi ki Epapiroditɔ ki rɔ njekunme'ti ki Pilipi

19 M'gər dɔ'm'ti maji kadi me tɔ Burəbe Jeju'ti, nanyi ngayn el kadi m'a m'ulə ki Timote rə'se'ti non kadi re ki poy'se adi'm kadi m'in kaa m'ingə'n tɔgi tɔ. 20 Timote ki kar'ne ba ə kanyi sə'm ta ki uwə me'm, adi ta on me'ə ə isi mərta dɔ'se'ti. 21 Ndəgə'gi pəti, kanyi ngodi tado maji lə rə'de inbe par ə uwə me'de, um ngodi lə Jeju Kirisiti el. 22 Nan in, tɔji ki taga adi de'gi gəri'ə to ngonni ki nje njiyə nja baw'ne'ti. Ində rə'ne ta kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji sə'm. 23 M'gər kadi in ə m'a m'ulə ki rə'se'ti loki m'a m'oo ta ki dɔ'm'ti ar njay. 24 Taa m'gər dɔ'm'ti maji, kadi me tɔ Burəbe'ti, dɔkagilo ngayn el ə, darɔ'm m'inbe, m'a m're kadi m'oo'se.

25 Ningə ki ngosine kin, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'ulə ngonni'je Epapiroditɔ, ki in madikulə'm ki madi rɔ lə'm rə'se'ti gogi. In ki uləi'ə kadi re ki nya'gi ki m'aw ndoo'ə, kadi ra sə'm. 26 Epapiroditɔ ndigi ngayn kadi n'oo'se pəti, ningə sangi ki rɔ tinyi'ne, tado monyi ra'a, adi oyi ta'a. 27 Monyi ra'a, ki koy'o in ndəkba, nan Luwə oo kumtondoo li'ə. Ningə in kumtondoo li'ə par el, nan in kumtondoo lə'm tɔ ə Luwə oo, kadi m'ingə

* 2:11 2.11 10-11; Ejay 45.23 † 2:15 2.15 Ndukun ki nja joo 32.5 ‡ 2:25 2.25 4.18

metuji ki rangi dɔ mad'a'ti bay el. ²⁸ M'sangi kadi m'ulə rɔ'se'ti gogi kalangi, kadi re oyi'ə ə, ingəi rɔnel, ə kadi m'in kaa me'm osi'n ki nanga tɔ. ²⁹ Lo kin'ti, maji kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti ki rɔnel ngayn, me tɔ Burəbe'ti. Ko de'gi ki to in be kin, maji kadi ɔsigonn'de. ³⁰ Tado nanyi nden ba kadi ingə koy tado kulə lə Kirisiti. Un rɔ'ne ilə kɔ, kadi re ra sə'm tor'se'ti, me nya'ti ki inbe'gi asi kadi rai adi'm'in el.

3

Row ki ra dana ki rɔta'ti non Luwə'ti

¹ Ki ngɔsine kin ngannkon'm'gi, maji kadi rai rɔnel me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. Nya ki a ɔgi'm kadi m'təl m'el'se ko ta ki kare ki m'el'se kete nga kin goto. Ningə ki rɔ'se'ti ə, in nya ki maji sese to maji yo. ² Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki rai rɔ'de to busi'gi be kam, ki rɔ de'gi'ti ki in nje ra kulə ki me'de ki majel, ki rɔ de'gi'ti ki nje k'oo mɔti ki kujə to nya ki ngayn. ³ Njekujəmɔti'de'gi ki rɔta'ti in j'ingi, tado j'isi ji gosi Luwə ki row lə Ndil'ə, rɔ'je nəl'je ngayn kadi j'ində rɔ'je nan'ti ki Jeju Kirisiti, ningə j'uwəi kul rɔ'je el tɔ. ⁴ Nan ki rɔta'ti, m'aw ki ta ki asi kadi m'uwə'n kul rɔ'm. Kin ə de madi oo kadi n'asi kuwə kul rɔ'ne ə, m'in m'asi kuwə kul rɔ'm m'utə de'ə kin. ⁵ Ujəi mɔti'm ndɔ ki kon jijoo lə ndɔ koji'm, m'in ngonn *Isirayel, ginn koji'ti lə Benjamin, m'in Ebirə ki me mosi'ti, ningə ki ɔjido ndukun, m'in me kuti'ti lə *Parisi'gi. ⁶ Ki ɔjido tingəbil, m'in njekində kum njekawnan'gi ndoo, ki ɔjido təl rɔ go ndukun'ti, m'in ki kanji ta madi dɔ'ti*. ⁷ Nga ningə, nya'gi kin ki kete m'oo'de to nya ki ngayn, ngɔsine m'oo'de to nya ki kɔ kare tado lə Kirisiti. ⁸ M'oo'de to nya ki kɔ kare, loki m'un'de m'ɔji kadi nyamaji'ti ki əti bol ki in gər ki m'gər Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'm. Tado lə Kirisiti, m'inyə nya'gi pəti kɔ, m'oo'de to nya ki dɔ yiwi be. M'ra be kadi m'in'n nan'ti ki Kirisiti, ⁹ kadi m'in me ji'ə'ti. Ningə kadi in ki takul ki ra wa m'ra dana me ndukun'ti el, nan kadi in ki takul kuləra Kirisiti. Kadi in ki takul kɔrtadɔti ki Luwə ɔr ki gorow kunme kadi Kirisiti. ¹⁰ Nya ki uwə me'm, ində'n ta kadi m'gər Kirisiti, taa kadi m'gər tɔgi kin ki ində'n taa lo koy'ti. Ningə kadi m'ingə ko kon li'ə kin, ə kadi m'oy ko koy li'ə kin tɔ. ¹¹ Be kadi to re to bann ə, m'ində taa lo koy'ti, dann njekoy'gi'ti.

Kanyi ngodi sɔw dɔ nya ki j'isi j'anyi ngod'o

¹² Toki rɔta'ti, nya ki m'nji m'anyi ngodi tado'a kin, m'ində ji'm dɔ'ti el bay, taa m'in de ki gəsirə gəsirə el bay tɔ. M'nanyi ki lo kanyi ngodi'ti kadi m'ində ji'm dɔ'ti, tado m'inbe ki dɔ'm, Jeju Kirisiti ində ji'ne dɔ'm'ti. ¹³ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi m'ində ji'm dɔ nya'ti ki m'nji m'anyi ngod'o kakin el bay, ningə nya kare ki m'ra, me'm oy dɔ nya'gi ki go'm'ti, m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti kadi ji'm ɔdi nya ki in non'm'ti kin yo. ¹⁴ M'anyi ngodi sɔw dɔ nya ki in non'm'ti, kadi m'ingə nya kugəgoji ki Luwə bar'je kadi adi'je dɔran'ti ki gorow lə Kirisiti. ¹⁵ J'in ki ji tɔgi gangi me ndil'ti, maji kadi mərta lə'je ra nanga dɔ loki m'el ta'ti kin. Nga ningə, kin ə re nya madi to, ə ndu'se asi nan dɔ'ti el ningə, Luwə a te kum'se dɔ'ti. ¹⁶ Re in ri ə ra nya kaa, adi ji njiyəi nan'ti toki j'in nu biti ji tei ne kin. ¹⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi ndaji'm'in, ə kadi kum'se in go nja de'gi'ti ki isi njiyəi kigo lo njiyə'gi'ti toki in gəri. ¹⁸ Tado ngayn'gi, njiyə'de ɔsi ta koy Kirisiti dɔ kagidəsi'ti. Ningə in ta ki m'el'se ki dɔkagilo'gi pəti, nan m'təl m'el'se bone bay, ki mann non kum'ti. ¹⁹ In de'gi ki ta tɔlta'de in tuji, tado luwə lə'de in kanda'de,

* 3:6 3.6 KNK 8.3, 22.4, 26.9-11

taa tɔbar lə'de in me nya'ti ki to rɔsol'ti tɔ, ningə nya ki uwə me'de, in nya ki dɔnangi'ti ne par. ²⁰ Nan j'in ə, j'in ngannjebe'gi ki dɔran'ti. Dɔran ki in lo ki j'isi ji nginə njekaji'je, Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kadi ində'ti to re ingə'je. ²¹ Jeju a mbəl darɔ'je ki tɔg'ɔ goto, ki a oy kin, kadi təl to to darɔ'a ki aw ki tɔji ki ətɪ bɔl kin be. A ra kulə kin ki tɔgi ki awi'n kadi uwə'n nya'gi pəti ginn tɔgi'ne'ti.

4

¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, m'ndigi ngayn kadi m'təl m'oo'se. Ingi, in nya rɔnel lə'm, in jɔgi kɔsikurə ki isi dɔ'm'ti. Lo kin'ti, njendigi lə'm, maji kadi uwəi tɔgi'se ba to kin be, njiyəi nan'ti ki Burəbe.

Ta kɔji tado kisi ki nan ki lapiya

² M'uwə nja Ebodi in ki Sentisi, m'dəji'de kadi adi me'de in kare me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. ³ Nga ningə in madikulə'm ki maji, m'dəji' kadi ra se'de adi ndu'de osi go nan'ti, tado in dene'gi ki indəi rɔ'de nan'ti sə'm, rɔi tado Poyta ki maji. Rɔi, nan'ti ki Kileman ge ki ndəgi madikulə'm'gi ki rangi pəti ki Luwə ində tɔ'de me makitu kaji'ti.

⁴ Rai rɔnel ki dɔkagilo'gi pəti me njiyə nan'ti ki Burəbe. M'təl m'el'se bay, rai rɔnel! ⁵ Maji kadi de'gi pəti gəri ra maji lə'se. Burəbe a re ngosine. ⁶ Ningə, kadi adi me'se ra sururu dɔ nya madi'ti el. Me nya'gi pəti ki to rɔ'se, maji kadi indəi non Luwə'ti, eli si'ə ta, nonyi dɔ'a'ti, ə rai'ə oyo tɔ. ⁷ Nga ningə, lapiya lə Luwə ki utə nyagər lə de, a ngəm ngarme'se ki mərta'gi lə'se me kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti.

⁸ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, maji kadi nya'gi pəti ki in nya ki rɔta'ti, nya ki de'gi piti, nya ki in nya ki dana, nya ki ar njay, nya ki de'gi ndigi, nya ki de'gi ɔsikurə, nya ki tɔ'a bar, nya ki de'gi uləi tɔji dɔ'ti, ə kadi uwə me'se. ⁹ Nya ki m'ndo'se, nya ki ingəi rɔ'm'ti, nya ki oyi ta'm'ti, ki nya ki oyi rɔ'm'ti, maji kadi uni rai kulə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

Pol ra oyo Pilipi'gi tado nya ki uləi adi'ə

¹⁰ Rɔ'm nəl'm ngayn me kində rɔ nan'ti ki Burəbe, loki m'oo tɔji ki taga bɔne toki me'se to dɔ'm'ti. Me'se kin to dɔ'm'ti be mayinu, nan tarow ki kadi tɔji'm'in adi m'gər ə ingəi el. ¹¹ Nga ningə, m'elta kin be tado nya ki to rɔ'm, el jagi. Tado m'in de ki m'gər lo ra rɔnel dɔ nya'ti ki to ji'm'ti. ¹² M'gər kisi me ndoo'ti, taa m'gər kisi me nyakingə'ti tɔ. Me nya'gi'ti pəti, ki lo'gi pəti, m'gər kisi me ndann'ti ki me bɔ'ti, me nya tombar'ti ki me nya torɔ'ti. ¹³ M'asi kadi m'dɔɔ me'm me nya'gi'ti pəti ki takul Kirisiti ki nje kadi'm tɔgi. ¹⁴ Nga ningə, in nya ki maji ə rai kadi indəi rɔ'se nan'ti sə'm dɔ kon'ti lə'm. ¹⁵ In Pilipi'gi, inbe'gi gəri maji toki, lo kulə ngirə kiləmbər Poyta'ti ki maji, loki m'aw kadi m'inyə dɔnangi ki Maseduwann'ti*, Njekawnan madi ki rangi ki kadi un nya adi'm tor nya ki m'in m'un m'adi kin goto. De'ə, in ingi par. ¹⁶ Loki m'in Tesaloniki'ti, uləi ki nya ki m'aw ndoo'ə asi nja joo kare, rai sə'm†. ¹⁷ Ningə in kadikare ə m'nji m'sangi ji'se'ti el, nan m'nji m'sangi kadi kər ramaji lə'se aw ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti. ¹⁸ Ki ngosine kin, nya'gi ki m'aw ndoo'ə ka m'ingə pəti tɔ nga. M'ingə ki to mbar mbar rɔ'm'ti, nya ki nal'm goto, loki Epapirodititi adi'm nya ki adi'ə kadi adi'm kin. Nya ki adi'm'in kin to to kadikare ki banyinan ətɪ maji, ki Luwə taa, kadikare ki nəl'ə. ¹⁹ Lo kin'ti, Luwə a adi'se nya'gi pəti ki ai ndoo'ə, kigo nyakingə'ti li'ə ki ətɪ bɔl ki

* 4:15 4.15 2Ko 1.16 † 4:16 4.16 15-16; KNK 17.1; 2Ko 11.9

gorow læ Jeju Kirisiti. ²⁰ Ningə kadi kosikurə in ki do to Luwə'ti ki Baw'je ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Kuwə ji nan ki doboy'ti

²¹ Uwəi ji njekunme'gi pəti me to Jeju Kirisiti'ti adi'm'in. Ngannkon'm'gi ki in sə'm ne uwəi ji'se. ²² Taa njekunme'gi pəti uwəi ji'se to. Kibo ngayn in nje ki isi rai kulə me kəy'ti læ nje konbe ki boi Sejar.

²³ Kadi memaji læ Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti. Ta goto nga.

Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Ta ki do Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Makitu kin tanan ki nje ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Epeji'ti me lo'gi madi'gi'ti: Makitu ki ndangi adi nje ki Kolosi eke nje ki Epeji, Pol ndangi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Ta'gi ki toi me makitu'gi'ti ki joo kin nu, nya'gi ki rai nya kagilo ndangi'de'ti nu taainan.

To toki njendo de'gi nya ki ngom uri dann njekawnan'gi'ti be, rei ki burnanmbukitu dann'de'ti. Kigo nyando'ti la'de, eli toki togi'gi kigo ndil'ti rai kulə ngayn ningə de a ra togi tət'i'de rə, konbe do'de'ti ki row təlro go ndukun'ti la Moji taa. Makitu la Pol el toki ndukun'gi la Moji asi konbe do nyənn'gi'ti la daro de el (2.23). Ki takul koy Ngonn Luwə do kagidəsi'ti kareba ə de a ingə'n kaji (1.20). Njekunme'gi in ngann rə daro ki in njekawnan'gi ki Kirisiti in do'de. Ningə kadi njekunme'gi ndiginan yo ki ne. Ndiginan yo ki ne kin doo'de nan'ti doo ki asi nan berere (3.14-15).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-8. Kirisiti inbe ki do'ne me hal'a'ti ki kuləra'a 1.9-2.19. Kisikidətaa ki sigi me Kirisiti'ti 2.20-4.6. Dəboy ta 4.7-18.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə la Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti la Luwə, nan'ti ki ngonkon'je Timote ə ji ndangi makitu kin, ² j'adi'se in de'gi la Luwə ki sii me be'ti ki Kolosi, in ngannkon'je'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Kirisiti'ti. Kadi Luwə ki Baw'je adi'se ramaji ki lapiya.

Pol ra oyo Luwə tado la Kolosi'gi

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Burəbe la'je Jeju Kirisiti, dokagilo'gi pəti ki j'isi j'el si'ə ta tado la'se. ⁴ Ji ra'a oyo tado j'oo poy kunme la'se ki uni adi Jeju Kirisiti, ki ndigi ki in ndigi de'gi pəti ki in de'gi la Luwə. ⁵ Kunme ki ndiginan kin, ginn'de in do nya kindəmedəti la'se ki Luwə isi ngəm me dōran'ti adi'se. In gəri nya kindəmedəti kin ki takul kiləmbər Poyta ki maji ki in ta ki rəta'ti kin. ⁶ Poyta ki maji kin aw biti te rə'se'ti. Ningə asi dōnangi ba pəti, te ki kandi nya, ə aw ki kete kete toki to'n dann'se'ti kin be to, ulə ngirə me ndo'ti inbe ki oyi poyta ki əjido memaji la Luwə, taa gəri memaji kin toki nya ki rəta'ti. ⁷ In Epirasi, ki in madi'je ki ngayn me kulə'ti ə ndo'se nya'gi kin. In de ki nje ra nya ki low'ə'ti me k'in ə njekuləbər la Kirisiti dann'se'ti. ⁸ Ningə in ə el'je ta do ndigi nan'ti ki Ndil Luwə adi'se.

Kelta ki Luwə tado la Kolosi'gi

⁹ Be ə, j'in kaa, ndo'ti inbe ki j'oo'n poyta la'se kin, j'inyə ta kelta ki Luwə tado la'se el. Ji dəj'ə kadi adi'se gəri ndigi li'ə maji ki takul gosi ki nyagər ki Ndil'ə adi'se. ¹⁰ Lo kin'ti, panjiyə'se a in panjiyə de'gi la Burəbe ki nəl'ə me nya'gi'ti pəti, a in panjiyə ki aw ki kete kete me kuləra ki maji'ti, ə a togi me gər Luwə'ti par par to. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi'se togi me nya'gi'ti pəti ki takul tog'ə ki əti bol, kadi uwəi togi'se ba me nya'gi'ti pəti, ki kisidəti ki koreme to. ¹² Rai oyo Luwə ki Baw'je ki rənel toki adi'se asi kingə nya nduwə ki isi ngəm me bekon'ti li'ə ki ndolo, tado de'gi ki in yan'a'gi. ¹³ In ə, or'je ginn togi'ti la lo ki diw, re se'je me Konbe'ti la Ngonn'o ki njendigi li'ə. ¹⁴ Ki takul Ngonn'o kin ə, j'in'n ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi la'je

in ki k'inyə go kɔ tɔ. ¹⁵ Ngonn kin, in banakum Luwə ki de asi k'oo'ə el. In Ngonn dər nyakində'gi pəti. ¹⁶ Toki rɔta'ti, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi pəti ki me dɔran'ti num, ki dɔnangi'ti ne num tɔ. Nya'gi ki de oo'de ki kum'ne, ki nya'gi ki de oo'de ki kum'ne el, re in ngar'gi, eke nje konbe'gi ba pəti kaa, ki tɔgi ki utə, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi kin pəti num, taa in ki tado li'ə num tɔ. ¹⁷ Kirisiti in non nyakində'gi'ti pəti. Ningə in ki takul'ə ə, nya'gi pəti ki Luwə ra'de, rai ki dɔ'de taa tɔ. ¹⁸ Kirisiti inbe in kibo dɔ Njekawnan'gi'ti, ki in darɔ'a. Inbe ə in kulə ngirə nya, in de ki dɔkete ki te dann nje koy'gi'ti. Be tado me nya'gi'ti pəti, in ki dɔkete. ¹⁹ Tado Luwə ge kadi nya'gi pəti ki rɔ'ne'ti asi nan berere rɔ Kirisiti'ti. ²⁰ Ningə in ki takul Kirisiti ə Luwə ndigi kadi de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne uləi noji nan'ti sə'ne. In ki takul mosi Ngonn'o ki anyi dɔ kagidəsi'ti kin ə, Luwə adi lapiya re'n dɔnangi'ti ne eke dɔran'ti. ²¹ Ningə ingi ki kete in mbah'gi takum Luwə'ti, in njeban'gi li'ə tado ta mərta'gi lə'se, ki nya ra'se'gi ki majel. ²² Nan ngosine Luwə ulə noji nan'ti sese ki takul darɔ Kirisiti ki gorow koy'o, kadi ra adi tei takum Burəbe'ti to de'gi ki ar njay num, ki kanji yoro num, ta ki kanji ta madi dɔ'se'ti num tɔ. ²³ Ningə, maji kadi rai dɔ nja'se'ti me kunme'ti. Kunme kin ə in ginn kəy ki ngan ki rai dɔ'ti, ki kanji kadi nya madi ɔr'se aw sese sanyi ki nya kindəmedɔti lə'se ki Poyta ki maji adi'se kin. Poyta ki maji ki in ki kiləmbər'ə kadi de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne kin. Ningə in ə m'in Pol m'in njerakulə.

Kon lə Pol tado Njekawnan'gi

²⁴ Ngosine, rɔ'm nəl'm tado kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se. Toki rɔta'ti, me rɔ'm'ti, ki tado maji lə *Njekawnan'gi ki in darɔ Kirisiti, m'tolta kon'gi ki nanyi kadi Kirisiti ingə. ²⁵ Ki tado Njekawnan'gi ə m'təl'n njekuləbər lə'de. In Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti kadi m'ra'n sese. Kulə kin in kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Luwə kin ba pəti madi'se. ²⁶ In nya ki to lo kiyə'ti ki rɔ ginn de'gi'ti pəti ki dɔkagilo'gi pəti, nan ngosine te ki dɔ adi de'gi lə'ne gəri. ²⁷ Tado Luwə ndigi kadi gəri nya ki ɔji kadi ra ə in nya ki maji ki əti bol kin. In nya ki k'ində dɔ'a dana tado maji lə de'gi pəti ki in Juwipi'gi el. Nya ki to lo kiyə'ti ki Luwə te ki dɔ'a in Kirisiti ki isi me'se'ti; ki ta kin ə me'se in ki k'ində dɔ toji'ti ki əti bol ki a re. ²⁸ In Kirisiti kin ə, j'isi j'iləmbər Poyta ki maji li'ə ki row ndɔr mbi de'gi pəti, ki row ndo'de nya ki takul kumkədi ki Luwə adi'je. Tado kadi ingi pəti təli de'gi ki tɔgi gangi me tɔ Kirisiti'ti. ²⁹ Tado kin ə, m'nji m'ra'n kulə num, m'nji rɔ'n num, ki tɔgi Kirisiti ki isi ɔdi rɔ'ne rɔ'm'ti.

2

¹ Toki rɔta'ti m'ndigi ngayn kadi in gəri rɔ ki ngan ngayn ki m'nji m'ro tado lə'se, tado lə Lawodise'gi, taa tado lə ndəgə'gi pəti ki oyi m'in ki kum'de el kin tɔ*. ² Rɔ kin, m'ro kadi m'ulə'n dingəm me'de'ti, ə kadi indəi rɔ'de nan'ti kareba me ndigi nan'ti, taa kadi ingəi nyagər ki a adi'de me ki tinyi kati, kadi gəri nya lə Luwə ki to lo kiyə'ti, ki in Kirisiti kin num tɔ. ³ In rɔ Kirisiti'ti kin ə de a ingə gosi'gi ki nyagər'gi'ti. ⁴ M'elta kin be kadi de madi ədi'se ur'se ki bal ta ki ta'ne'ti el. ⁵ In ki rɔta'ti, kadi darɔ'm in sanyi sese, nan ndil'm in nan'ti sese. Ningə rɔ'm nəl'm ngayn kadi m'oo'se, rai dɔ nja'se'ti, taa uwəi tɔgi'se ba me kunme kadi Kirisiti'ti tɔ.

Nya'gi pəti in rɔ Kirisiti'ti

* 2:1 2.1 4.13

⁶ Nga ningø, toki taai Jeju Kirisiti, ki Burøbe me'se'ti, maji kadi njiyøi si'ø nan'ti. ⁷ Uløi ngirø'se rø'a'ti, ø adi kisikidøtaa lø'se in køy ki indøi dø'a'ti. Ningø kadi rai dø nja'se'ti me kunme'ti kigo nyando'ti ki ingøi, ø kadi rai oyo Luwø ki dønang'ti dønang'ti tø. ⁸ Indøi kumkødi dø rø'se'ti, kadi de madi ødi'se ki nyagør ki ngom, ki nda'a goto ki in nyagør lø de'gi ki dønang'ti ne kin el. In nyagør ki ngirø in dø nyajibølbe'ti lø de'gi ki dø tøg'i ndil'gi'ti ki majel ki dønang'ti ne, um in dø Kirisiti'ti el†. ⁹ Tado nya'gi pøti ki rø Luwø'ti, ta'de asi nan berere darø Kirisiti'ti. ¹⁰ Nga ningø ingi ingøi nya'gi kin pøti asi nan rø Kirisiti'ti, nya ki du'se goto. Kirisiti ki in kibo dø nje konbe'gi'ti pøti, ki tøg'i'gi'ti ki utø pøti.

¹¹ In me kindø rø nan'ti ki Kirisiti kin ø tøli de'gi ki nje kujø møti'de. Ningø in kujø møti ki de ø ujø ki ji'ne el, nan in kujø møti ki Kirisiti inbe ø ujø, kadi øri'n nyønn lø darø ki isi aw sese ki majel'ti kin kø. ¹² Ki row lø batøm ki rai, duwi'se nan'ti ki Kirisiti, ningø uni'se nan'ti si'ø taa lo koy'ti tø tado uni me'se dø tøg'i'ti lø Luwø ki te si'ø dann njekoy'gi'ti. ¹³ Ingi ki kete, in de'gi ki koy tado majel'gi lø'se, in de'gi ki in *Juwipi'gi el, ujøi møti'se el tø, nan ngøsine, Luwø tøl adi sii kumngayira nan'ti ki Kirisiti. Luwø inyø go majel'gi lø'se pøti kø. ¹⁴ Luwø buji nyara'je'gi ki to me makitu'ti, ki isi saki dø'je, taa øsi'je taa ki gorow lø ndukun'gi kin tø; Luwø tuji'de kø ki gorow bær'de dø kagidøsi'ti. ¹⁵ In be ø, Luwø ør'n tøg'i ndil'gi ki majel ki tøg'i ki isi onyibe kø‡, ulø røsol dø'de'ti takum de'gi'ti, adi me njiyø tøti rø'ti lø Ngonn'o, ki in Kirisiti, njiyøi to dangay'gi. ¹⁶ Lo kin'ti, adi de madi gangi ta dø'se'ti tado nyakusø eke nya kanyi el, taa øjido ndø ko nanyi eke ndø kørkon lø Juwipi'gi el. ¹⁷ Nya'gi kin pøti in ndil nya'gi ki a rei, nan nya ki røta'ti, in darø Kirisiti. ¹⁸ Ononyi'se kadi adi de madi tøl rø ki tøti lø'se kin yan'ne'ti. Adi in de'gi ki njera rø'de njedø søl, isi øsi dø'de nanga non malayka'gi'ti, in de'gi ki nje k'oo nya ki koo me ninn'ti to nya ki ngayn. In de'gi ki mæta lø'de in mæta ki ra dø'de'ti inbe par, adi isi indøi gu'de. ¹⁹ Degø'gi kin, mbeti kuwø ki Kirisiti ki in kibo, in dø kin. Nan toki røta'ti, in ki takul Kirisiti ki in dø kin ø ngann rø'gi pøti ingøi nya ki kadi ra se'de. In ki takul'ø ø døkur'gi ki ngirø'gi sii tanan'ti isi rai kulø. Ningø in Luwø ø in njera kadi darø kin tøg'i. ²⁰ Ingi ki koy nan'ti ki Kirisiti, adi'se taa k'inyø taa ji tøg'i ndil'gi'ti ki majel ki me dønang'ti. Nga ra bann ø, to toki ji kisikidøtaa lø'se, sii ginn tøg'i'ti lø nya'gi kin bay be wa? Tado ri ø tøli rø'se ginn ndu'gi'ti ki ene: ²¹ «Un nya kin el! Ødi nya kin ta'i'ti el! Adi ji ødi nya kin el! ...» bay wa? ²² Nya'gi kin pøti in nya'gi ki a tuji kø go kulø'ti ki de ra'n. Ningø in mbærkikindø'gi ki nyando'gi kigo nya gæri'ti lø de'gi. ²³ Toki røta'ti, kunndu'gi kin, toki øø ø, in nya ki tøj'i gosi, tado tøj'i row køsi dø nanga lø de ki ra, row søldø ki row kindø tøg'i dø darø rø'ti, nan k'in ø in ndukun'gi ki nda'de goto, toi tado tøl nyønn darø par.

3

Kisikidøtaa ki sigi ki Kirisiti

¹ Toki uni'se taa lo koy'ti nan'ti ki Kirisiti, maji kadi sangi nya'gi ki taa dørang'ti, ki in lo ki Kirisiti si'ti, døjikøl Luwø'ti kin*. ² Mørita dø nya'gi'ti ki dørang'ti, um dø nya'gi'ti ki dønang'ti ne el. ³ Tado in de'gi ki oyi, ningø kaji lø'se in ki kiyø nan'ti ki Kirisiti rø Luwø'ti. ⁴ Døkagilo ki Kirisiti ki in kisikidøtaa lø'se a te ningø, ingi kaa a tei si'ø me tøj'i'ti ki taa lo.

Kisikidøtaa ki kete ki in ki bone

† 2:8 2.8 Gal 4.3 ‡ 2:15 2.15 1.16 * 3:1 3.1 Pa'gi 110.1

⁵ Maji kadi adi nya'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, ki to rɔ'se'ti oyi: adi in sangi nan ki lo kaya'ti, ki nyara ki to njen, ki nyənn lə darɔ ki ɔti ɓol, ki ɓo nya'gi ki majel, ki ra ta nyakingə, ki in yo ki ra. ⁶ In nya'gi kin ə isi re ki wongi lə Luwə dɔ de'gi'ti ki nje tanrɔ. ⁷ In kin ə, in panjiyə'se'gi ki kete, loki sii me majel'ti ɓay. ⁸ Nan ngɔsine, maji kadi mbəti nya'gi kin pəti, adi in wongi ki ra, ki nyara ki dɔ tɔgi'ti, ki mendul, ki nya taji, ki ta'gi ki gorow'ə'ti el ki isi te ta'se'ti. ⁹ Ononyi'se kadi elinan ta ngom. Tado in de'gi ki ɔri koki de rɔ'se'ti kɔ, ki kulə ra'a'gi nga. ¹⁰ Ningə ngɔsine uləi de ki sigi rɔ'se'ti, de ki Luwə ki njekində nya'gi isi təl'ə ki sigi'ti taa taa, kadi taainan si'ə, kadi te gər'ə'ti ki rɔta'ti. ¹¹ Me kisikidɔtaa'ti ki sigi kin, kɔr kum nan goto, mbunə de'gi'ti ki in Juwipi'gi eke nje'gi ki in Juwipi'gi el, mbunə njekujəmɔti'de'gi ki njekujəmɔti'de'gi el. K'el k'ene mbah eke de ki kum'ə te el, goto, k'el k'ene ɓər eke de dɔ rɔ'ne, goto. In Kirisiti par ə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti.

¹² In de'gi ki Luwə mbəti'se, in de'gi li'ə ki ndigi'se. In tado kin ə, maji kadi ai ki k'oo kumtondoo lə nan rɔ'se'ti, kadi in nje ramaji, nje sɔl dɔ'de, kadi in de'gi ki sɔl ləm ləm, nje kore me'de. ¹³ Maji kadi sii dɔ'ti ki nan. A re de madi aw ki ta ki to rɔ'a dɔ ngonkon'ne'ti ə, maji kadi inyəi go kɔ yo ki ne adi nan, toki Kirisiti inyə'n go majel'gi lə'se kɔ kin be tɔ. ¹⁴ Nya ki in dɔ nya'gi'ti pəti, in kadi ndiginan in ku rɔ'se. In ə a ra kadi kində rɔ nan'ti lə'se a in ki rɔta'ti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisiti onɓe ngarme'se'ti. In tado lapiya kin ə Luwə ɓari'n'se, kadi in tɔli darɔ ki kare. Ningə kadi in njera oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisiti rosi me'se ki maji li'ə ki ɔti ɓol. Ningə kadi ndoi nan nya'gi ki ndəji nan'gi ki yo ki ne ki gosi ki ngayn. Nga ningə, kadi osipa, uləi tɔji dɔ Luwə'ti ki oyo ki ra me Pa'gi'ti, ki me pa kulə dingəm me nan'ti, ki me pa'gi'ti ki Ndil Luwə adi'se. ¹⁷ Nya'gi pəti ki isi rai, ki ta'gi pəti ki isi eli, maji kadi in me tɔ Burəbe Jeju'ti, nga ningə kadi rai oyo Luwə ki Baw ki takul'ə.

Kisi njekunme'gi me kəy'ti

¹⁸ In dene'gi ki nje ngaw, maji kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə ngaw'se'gi toki maji kadi rai takum Burəbe'ti. ¹⁹ In ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi. Adi rɔ'se ati'se dɔ'de'ti el. ²⁰ In ngann'gi, maji kadi tɔli rɔ'se go ta'ti lə njekoji'se'gi me nya'gi'ti pəti, tado in nya ki nəl Burəbe. ²¹ Ningə in baw ngann'gi, ononyi'se kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de ɓol'ti el, tado re in be ə, me'de a tuji. ²² In ɓər'gi, maji kadi in tɔli rɔ'se go ta'ti lə ɓe'se'gi'ti ki dɔnangi'ti ne kin. Ningə, ononyi'se kadi rai to kulə kədikum nan taga ne par kadi nəl'i'de, nan kadi rai ki me ki kare, ki ɓol Ndil Burəbe. ²³ Kulə ki to bann ki isi rai ə, kadi rai ki me ki maji to kulə lə Burəbe ə sii rai, um to kulə lə de, el. ²⁴ Ningə kadi in gəri toki Burəbe a adi'se nyamaji ki ngəm tado lə de'gi lə'ne kin, to nyakugə go ji'se. Tado Burəbe ki rɔta'ti in Jeju Kirisiti. ²⁵ Ki rɔta'ti, de ki ra nya ki low'ə'ti el, a tɔti kandi nya ki low'ə'ti el lə'ne kin, tado kɔr'de dana goto rɔ Luwə'ti.

4

¹ Ingi ki awi ki ɓər'gi, maji kadi rai'de maji, ki gorow ki dana. Ningə kadi ingi kaa in gəri toki, awi ki Be'se dɔran'ti non tɔ.

Ta kɔji ki dɔ kawkul'ə'ti

² Maji kadi uwəi tɔgi'se ba me kelta'ti ki Luwə, kadi kelta ki Luwə ra adi sii dɔ nja'se'ti, rai oyo Luwə ki dɔnan'ti dɔnan'ti. ³ Nga ningə, elita ki Luwə ki tado lə'je tɔ, kadi Luwə te tarow non'je'ti kadi j'elta li'ə, kadi

j'ilə'n mbər nya ki to lo kiyə'ti ojido Kirisiti, ki m'to'n dangay'ti kin. ⁴ Elita ki Luwə kadi m'elta lə Kirisiti kin ar njay, toki maji kadi m'el'n. ⁵ Maji kadi kum'se ədi dɔ panjiyə'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el. Ningə kadi dɔkagilo ki Luwə adi'se kin, rai kulə, um adi dər kɔ kare el. ⁶ Maji kadi ta kel'se in ta kel ki maji ki dɔkagilo'gi pəti, ki kadi de ingə nya ki to si'ə soti me'ti. Kadi in gəri lo kuji yəti ta kadi de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el.

⁷ Ngonnkon'm ki njendigi lə'm, Tisiki a el'se ta'gi pəti ki dɔ'm'ti adi oyi. Tisiki* in njekuləbər ki ra dɔ nja'ne'ti, taa in madikulə'm me kulə'ti lə Burəbe num tɔ. ⁸ Nga ningə, m'ul'ə rɔ'se'ti be kadi adi'se poy'je adi oyi num, taa kadi ulə dingəm me'se'ti num tɔ. ⁹ Onejim† ki in ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki ji ndig'ə ngayn kin, a uwə si'ə row. Onejim in de rɔ'se. Ingi ki Tisiki a eli'se nya'gi pəti ki isi rai nya rɔ'je'ti ne adi oyi.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

¹⁰ Madi dangay lə'm Arisitarki‡ uwə ji'se, taa Marki§ ki ngonnann Barnabasi*, ki ingəi takɔji'gi ki ojido'a kin kaa uwə ji'se tɔ. Re aw te rɔ'se'ti ə, kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji. ¹¹ Jeju, ki isi bari'ə Jusitusi uwə ji'se tɔ. Mbunə Juwipi'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti kin, ingi kin par ə sii rai sə'm kulə ki oji dɔ konbe lə Luwə. Ingi kin ə in tɔgi'm ki ngayn. ¹² Epapirasi† ki in de lə'se uwə ji'se tɔ. Epapirasi in njekulə lə Jeju Kirisiti, ki inyə ta rɔ el ki tado lə'se, me kelta'ti ki Luwə. Elta ki Luwə kadi rai dɔ nja'se'ti, kadi in de'gi ki tɔgi gangi me Ndil'ti, taa kadi rai dɔ nja'se'ti ba kadi rai ndigira'gi lə Luwə pəti tɔ. ¹³ M'mannaji lə Epapirasi toki adi rɔ'ne kon ngayn tado lə'se, tado lə Njekawnan'gi ki Lawodise'ti num, taa nje ki Iyerapolisi'ti num tɔ. ¹⁴ Madi'je ki ngayn, Luki, ki in nje ra de'gi monyi ingi ki Dəmasi uwəi ji'se tɔ‡. ¹⁵ Uwəi ji ngannkon'je'gi ki Lawodise'ti, nan'ti ki Nimpa ingi ki Njekawnan'gi me kəy'ti li'ə adi'je tɔ. ¹⁶ Loki tudəi makitu kin ningə, uləi adi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti kadi tudəi tɔ. Nga ningə in ki nje ki Lawodise'ti a uləi adi'se kin, in kaa tudəi tɔ. ¹⁷ Ningə kadi eli Arsiipi§ adi ində kum'ne go kulə'ti lə Burəbe ki ingə kin, kadi ra kul'ə maji. ¹⁸ Ta kuwəji kin in m'in Pol inbe ə m'ndangi. Kadi me'se oy dɔ'm'ti el, toki m'to dangay'ti ne. Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese. Ta goto nga!

* 4:7 4.7 KNK 20.4; Epe 6.21-22 † 4:9 4.9 Plm 10-15 ‡ 4:10 4.10 KNK 19.29, 27.2 § 4:10 4.10 KNK 12.12, 25, 13.13, 15.37-39 * 4:10 4.10 KNK 9.27, 11.22, 30 † 4:12 4.12 1.7 ‡ 4:14 4.14 2Ti 4.10, 11; Plm 24 § 4:17 4.17 Plm 2

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin adi Njekawnan'gi ki indɔ ginn'de kagilo ngayn el bay me bebo'ti ki Tesaloniki. Tesaloniki in burɔdɔ be'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti ki Rɔm onbe dɔ'de. Go k'ɔr ki Timote ɔr poyta ki maji ki ɔjido njekawnan, Pol ndangi makitu kadi ra'n oyo Luwɔ tado kuwɔtɔgiba lɔ'de me kunme'ti, me ndigi'ti me kindɔmedɔti tɔ. Ta ki dɔ tɔl Jeju Kirisiti'ti tulɔ de'gi nan'ti. Be ɔ Pol un ta el ɔr'n ginn'ɔ adi ar njay. Njekawnan'gi indɔi me'de dɔ tɔl Burɔbe'ti nan tɔl el bay ɔ ra adi de'gi dɔji nan ta ki ta'a ta'a eyina: «Nɔdɔ ki ra'ti ɔ Burɔbe a tɔl re wa? Ri ɔ a te dɔ njekunme'gi'ti ki oyi kete non re'ɔ'ti wa?» Pol indɔ hangal Njekawnan'gi bo toki Burɔbe a tɔl re inbe (4.16), ningɔ njekunme'gi pɔti a sii ki dɔ'de taa nan'ti si'ɔ (5.10). Kagilo ki re'n el bay, Luwɔ ndigi kadi njekunme'gi rai kulɔ adi'ne kum'de in kete ki rɔnel. (5.14,15).

Kon ta'gi ki me'ti: Ra oyo ki piti 1-3. Kisikidɔtaa kigo ndigi'ti lɔ Luwɔ 4.1-12. Tɔl Burɔbe 4.13-5.11. Kulɔ'gi ki kadi njekunme'gi rai 5.12-22. Dɔboy ta 5.23-28.

Kuwɔji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ingi ki Timote*, ɔ ji ndangi makitu kin j'adi'se in Njekawnan'gi lɔ Luwɔ ki Baw'je, ki indɔi rɔ'se nan'ti ki Burɔbe Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti†. Kadi memaji ki kisimaji lɔ Luwɔ in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwɔ tado kunme lɔ Tesaloniki'gi

² Ji ra oyo Luwɔ ta ta tado lɔ'se pɔti, loki j'isi j'elita ki Luwɔ ji bar tɔ'se. ³ Takum Luwɔ'ti ki Baw'je, me'je sii olo dɔ kunme'ti lɔ'se ki sii kum ba, ki ndiginan lɔ'se ki tingɔbil, ki kuwɔtɔgiba me kindɔmedɔ Burɔbe'ti lɔ'je Jeju Kirisiti‡. ⁴ Tado ji gɔr kadi Luwɔ mbɔti'se, in ngannkon'je'gi ki ndigi'se. ⁵ Toki rɔta'ti, Poyta ki maji ki j'ilɔmbɔr'ɔ dann'se'ti, in me ta ki kel'ti par el, nan in ki tɔgi ki Ndil Luwɔ adi'je ki me ki tinyi kati ki uwɔ'je ki ta el. Ingi in gɔri panjiyɔ'je ki ji njiyɔ'n dann'se'ti tado maji lɔ'se kin bɔti. ⁶ Ningɔ ingi, ndaji'je j'in num, Burɔbe num nga, tado taai ta lɔ Luwɔ ki rɔnel ki Ndil'ɔ adi'se, me kon'gi'ti ki ngayn nga§. ⁷ Lo kin'ti, in tɔli nyandaji tado lɔ njekunme'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti* ki dɔnangi Akay'ti†. ⁸ Kah ta lɔ Burɔbe bar in rɔ'se'ti, te dɔnangi Maseduwann'ti ki dɔnangi Akay'ti par el, nan poy kun ki uni me'se adi Luwɔ kin sanan ki lo'gi pɔti. Sanan sanan ki j'awi ki ndoo kadi j'elita'a bay taa el. ⁹ De'gi kare kare elita ki dɔ'ti ɔjido kuwɔ ki uwɔi'je ki rɔ'se'ti, ki tɔl ki in tɔli gidi'se adi kagi yo'gi lɔ'se, ɔ tur kum'se dɔ Luwɔ'ti ki rɔta'ti, ki nje kisi kumngayira ba, kadi rai bɔr li'ɔ kin. ¹⁰ Kadi rai bɔr li'ɔ, nginɔi ngonn'o ki un'ɔ taa dann njekoy'gi'ti. Ngonn'o Jeju ki nje taa'je ta wongi'ti ki a re.

2

Kulɔ ki Pol ra Tesaloniki'ti

* **1:1** 1.1 KNK 15.22, 16.1 † **1:1** 1.1 KNK 17.1-9; 1Te 2.1-2 ‡ **1:3** 1.3 1Ko 13.13 § **1:6** 1.6 KNK 17.5-9 * **1:7** 1.7 2Ko 1. 16 † **1:7** 1.7 2Ko 1.1

¹ Ngannkon'm'gi, inbe'gi in gəri maji kadi in kare ki ndangi ə j'awi'n rɔ'se'ti el. ² Taa in gəri maji bay to kadi kete non kaw'je ki rɔ'se'ti, de'gi adi'je kon ge taji'je ge Pilipi'ti, nan be kaa Luwə adi'je togi adi j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə me rɔ'gi'ti ki ngayn*. ³ Toki rɔta'ti, ta lə Luwə ki j'isi j'ilə'se mbər'ə, ngirə in do nya ki go'ti el'ti el num, in do row nyara'ti ki ar njay el'ti el num, taa ji sangi row kadi ji to de madi pe pe el num to. ⁴ Ningə in Luwə ə oo'je kadi j'asi, ə ulə kiləmbər Poyta ki maji ji'je'ti kadi j'ilə mbər'ə. Nga ningə, j'ilə mbər'ə kilə ki kadi ji nəl'n de el, nan kadi nəl Luwə ki nje k'oo ngarme de maji maji. ⁵ Inbe'gi in gəri maji kadi ndo kare j'eli'se ta ki ji to'n'se pe pe el jagi, ke ji to'se ki ta'gi kadi j'ingəi'n nya madi ji'se'ti el num to. Lo kin'ti, Luwə asi kadi mannaji lə'je. ⁶ Ji sangi kadi de piti'je el. Ji sangi piti lə'se el num, ji sangi piti lə de'gi madi ki rangi el num to. ⁷ Ningə ki rɔta'ti, k'in'je njekawkulə'gi lə Kirisiti kin, asi kadi j'a j'ində'n togi do'se'ti, nan loki j'in dann'se'ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rɔ'je kon ngann'gi'ti ki sii indəi kum'de go ngann'de'gi'ti be. ⁸ Ji ndigi'se ndigi ki j'isi'n do nja'je'ti kadi j'adi'se Poyta ki maji lə Luwə par el, nan j'isi'n do nja'je'ti kadi j'un rɔ'je inbe j'adi'se. Ingi, in təli nya ki gat'a in ngayn ki rɔta'ti.

⁹ M'gər kadi ngannkon'gi, me'se a olo do kon'ti ki j'ingəi me kulə ki ra'ti ki do k'or rɔgi'ti lə'je. Ji ra kulə kondə ge kada ge kadi ji təl nya k'oy do de madi'ti dann'se'ti el. Ji ra be ə j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi in manyinaji lə'je, taa Luwə kaa asi kadi mannaji lə'je to toki, panjiyə'je ki rɔ'se ingi ki uni me'se adi Kirisiti, in panjiyə ki ar njay, in panjiyə ki dana, ki kanji ta madi do'ti. ¹¹ In gəri toki ndəki, kare kare pəti, ji ra'se toki baw ngann'gi a ra'n ki ngann'ne'gi be. ¹² Ndəki j'ulə dingəm me'se'ti, j'adi'se togi, taa ji dəji'se ki nja nan'ti nan'ti kadi panjiyə'se in panjiyə ki toji kadi in de'gi lə Luwə. Luwə ki bar'se kadi indəi rɔ'se nan'ti sə'ne do Konbe'ti ki do tobar'ti lə'ne.

Kunme ki kon lə de'gi ki Tesaloniki'ti

¹³ Ginn nya ki j'isi ji ra'n oyo Luwə ki ndo'gi ndo'gi ə to kin: loki j'ilə'se mbər Poyta ki maji lə Luwə ə osi mbi'se'ti, taai ta kin to ta lə de par kare el, nan taai'ə toki in ta lə Luwə toki rɔta'ti. Ningə ta kin isi ra kulə me'se'ti ingi ki uni me'se adi Kirisiti. ¹⁴ Ngannkon'm'gi, ingi uni do nja *Njekawnan'gi lə Luwə, me to Kirisiti Jeju'ti, ki sii Jude'ti. Ingi kaa ingəi kon ji ngannkon'se'gi'ti ki bəkoji'se'ti, ko kon ki ingi ingəi ji Juwipi'gi'ti†. ¹⁵ *Juwipi'gi ki təli Burəbe Jeju ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, taa j'in k adi'je kon to. Kulə ra'de nəl Luwə el, in njeban'gi lə de'gi pəti‡. ¹⁶ Ogi'je kadi j'ilə mbər Poyta ki maji de'gi ki in Juwipi'gi el, kadi ingəi kaji. Rai be təli ta majel'gi lə'de ki rai ki dəkagilo'gi pəti pəti. Nan ta təl ta'a'ti, wongi lə Luwə osi do'de'ti.

Pol ndigi kadi n'təl n'aw Tesaloniki'ti bay

¹⁷ Ngannkon'm'gi, ki ojidə'je, j'inyəi'se dəkagilo ki nden be, ningə j'in sanyi sese, kum'je ə oo nan el, nan me'je in nan'ti. Ji sangi ki rɔ tinyi'je kadi ji təl j'oo'se, tado j'aw ki bo'ə ngayn. ¹⁸ In tado kin ə, ji sangi kadi j'aw rɔ'se'ti, ningə m'in Pol inbe ki do'm, m'sangi row nja ngayn, nan *Satan ilə kagi non'je'ti. ¹⁹ Nya ki in nyakindəmedəti lə'je, nya ronel lə'je, jəgi kəsigon ki j'a j'ində'n gu'je non Burəbe Jeju'ti ndo re'ə'ti, in ingi kin. ²⁰ Toki rɔta'ti, ingi in nya tobar lə'je ki nya ronel lə'je.

* 2:2 2.2 KNK 16.19-24, 17.1-9 † 2:14 2.14 KNK 17.5-6 ‡ 2:15 2.15 KNK 9.23-29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

3

Timote aw kulə Tesaloniki'ti

¹ J'asi kadi j'ore me'je, ji nginə biti el, adi j'un ndu'je kadi j'isi ki kar'je ba Atenn'ti*, ² ə j'ulə ki ngonkon'je Timote, ki in madi kulə'je me kulə'ti lə Luwə, ɔji'n dɔ kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, kadi adi'se tɔgi ə ulə dingəm me'se'ti me kunme'ti lə'se. ³ In be kadi de madi dann'se'ti inyə rɔ'ne adi kon ki ngosine isi ingəi kin dum dɔ'a el. Tado inbe'gi in gəri maji kadi in nya ki sɔw dɔ'je kadi a ra'je. ⁴ Dɔkagilo ki j'in sese bay, j'eli'se kete j'ene de'gi a indəi kum'je ndoo, ningə in nya kakin ə isi ra nya kin, adi in gəri maji. ⁵ In tado kin ə, toki ka ki m'asi kadi m'ore me'm, m'nginə biti el, m'ulə Timote ki rɔ'se'ti kadi dəji ta dɔ kunme'ti lə'se oo. M'bol kadi Su, njenan de'gi, nan'se adi kulə lə'je təl nya ki kare rɔ'je'ti.

⁶ Ningə ki ngosine kin, Timote təl rɔ'se'ti re te rɔ'je'ti ne†, ə adi'je poyta ki maji ngayn ɔjido kunme lə'se ki ndiginan ki to dann'se'ti. Timote el'je toki me'se to dɔ'je'ti maji ngayn ki ndɔ'gi pəti, taa el'je bay kadi in ndigi ngayn kadi oyi'je toki j'in kaa j'isi sangi ngayn kadi j'oo'n'se kakin be tɔ. ⁷ Lo kin'ti ngannkon'gi, me ndigəro'gi'ti, ki me kon'gi'ti lə'je pəti, j'ingə tɔgi ki rɔ'se'ti ɔjido kunme lə'se. ⁸ Ki ngosine kin, ji təl j'ingə tɔgi kisi kumngayira, tado uwəi tɔgi'se ba me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. ⁹ Ji gər nya inbe ki kadi ji ra taa kadi ji ra'n oyo Luwə ngayn ɔji'n dɔ'se, ɔjido rɔnel ki adi j'ingə takum Luwə'ti kin el. ¹⁰ Kondɔ ki kada, j'isi ji dəji Luwə ki rɔ tinyi'je kadi adi'je tarow adi ji təl j'oo'se, ə kadi ji təl'n ta nya ki du'se me kunme'ti lə'se tɔ.

¹¹ Kadi Luwə ki Baw'je, ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tei tarow ki kaw rɔ'se'ti adi'je. ¹² Ningə kadi Burəbe ra adi ndiginan ki to dann'se'ti, ki isi ndigi de'gi pəti kin aw ki kete kete, to to ndigi ki j'in j'isi ji ndigi'se kin be. ¹³ Taa kadi adi me'se bol el, kadi ndɔ ki Burəbe Jeju a re ki malayka'gi lə'ne ə, kadi ari njay, ta goto dɔ'se'ti non'a'ti in Luwə ki Baw'je.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ Ngannkon'gi, dɔ ndəgi ta'gi'ti, ji ndo'se panjiyə ki kadi njiyəi kadi nəl Luwə, ningə in panjiyə kakin tɔ ə isi njiyəi, nan ji təl ji dəji'se bay, taa j'ulə dingəm me'se'ti me kində rɔ nan'ti ki Burəbe Jeju, kadi rai adi maji ki dɔ mad'a'ti bay. ² Ingi, in gəri ndu ki in rɔ Burəbe Jeju'ti ki j'adi'se kin maji. ³ Nya ki Luwə ndigi rɔ'se'ti, in ta kadi ari rɔ'se njay, ɔgi rɔ'se sangi nan kaya'ti. ⁴ Kadi de ki ra dann'se'ti, gər lo taa dene ki gorow ki ar njay, ki adi kɔsigon, ⁵ ki kanji kadi nyənn darɔ aw si'ə adi ra toki de'gi ki gəri Luwə el isi rai kin be. ⁶ Ki ɔjido lo kin, kadi de madi ra majel ki ngonkon'ne eke kadi əd'ə el, tado de'gi ki njera nya ki be kin, ban'a a uwə'de ki rɔ Luwə'ti, adi j'el'se kete, ə ji təl j'el bay nga. ⁷ Tado Luwə bar'je kadi j'ar njay, um bar'je kadi ji sangi nan kaya'ti el. ⁸ In be ə, de ki ɔsi nyando kin ngərəngi, in de ə ɔs'ɔ ngərəngi el, nan in Luwə ə ɔs'ɔ ngərəngi. Luwə inbe ki nje kadi'se Ndil'ne kin.

⁹ Ki ɔjido ndigi ki kadi ngannkon nan'gi ndiginan, awi ki ndo kadi ji ndangi makitu dɔ'ti j'adi'se el, tado inbe'gi, Luwə ɔji'se row ndiginan dann'se'ti yo ki ne adi in gəri. ¹⁰ Ningə in ka tɔ ə isi ɔji ki rɔ ngannkon'je'gi'ti pəti ki dɔnangi Maseduwann'ti ki ta'a ba kin*, nan ngannkon'm'gi, j'ulə dingəm me'se'ti kadi rai adi maji ki dɔ mad'a'ti bay.

* 3:1 3.1 KNK 17.15-16 † 3:6 3.6 KNK 18.5 * 4:10 4.10 2Ko 1.16

11 Kadi nya ki uwə me'se ngayn, in kisi ki nan ki lapiya, kadi de ki ra dann'se'ti ore kum'ne do kulə'gi'ti lə'ne, ningə kadi rai kulə ki ji'se inbe'gi ə ingəi nya toki j'ilə'n ndu'je j'adi'se. 12 Lo kin'ti, de'gi ki in njekunme'gi el, a piti'se me kulə ra'se'ti, ningə a awi ki ndoo nya madi ki to rə'se ji de madi'ti el to.

Njekoy'gi ki nje kisi kumngayira ndo təl Burəbe'ti

13 Ngannkon'gi, ji ndigi kadi sii day do ta'ti ki do njekoy'gi'ti el. Kadi sii day el, ndingəi rə'se to ndəgi de'gi ki awi ki nya kindəmedot'i el kin el. 14 Toki ka ki j'un me'je j'adi Jeju ki oy, ə ində taa lo koy'ti kakin ə, j'un me'je kadi nje ki oyi nan'ti ki Jeju, Luwə a un'de lo koy'ti ki nan'ti ki Jeju. 15 Ningə ta ki kadi j'eli'se ə to kin, in ta lə Burəbe. J'in ki j'a j'isi kumngayira ba ndo təl Burəbe'ti, j'a j'aw dəran'ti non nje ki oyi'ti el. 16 Tado Burəbe inbe a ində mbər loki ndu njekundo malayka'gi, ki ndu tow lə Luwə a bar ə, Burəbe inbe a ində dəran'ti re, ningə de'gi ki uni me'de me to Kirisiti ki oyi, a indəi taa lo koy'ti kete, 17 nga ningə go'ti, j'ingi ki j'isi ki do'je taa bay, Luwə a oy'je nan'ti se'de me kilndi'ti, kadi j'ingə Burəbe ngaw dann ran'ti. Lo kin'ti, j'a j'isi nan'ti ki Burəbe ki ndo'gi ndo'gi†. 18 Maji kadi uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge ki ta'gi kin.

5

Kisi do nja'ti nginə ndo təl Burəbe

1 Ngannkon'gi, ki ojido dokadi ki dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitu do'ti j'adi'se el. 2 Inbe'gi in gəri maji ngayn kadi ndo lə Burəbe a re to njebogi ki a re bogi kondot'i kin be. 3 Loki de'gi a eli eyina nan: «Lapiya to nga, j'isi maji nga!» kin ningə, in ə tuji a te uwə'de nanga bus, toki to ndo a ra'n dene ki nje sə'm kin be. Ningə de ki a te anyi ta nya'ti kin goto. 4 Nan in ngannkon'm'gi, sii me lo ki diw'ti ə kadi to nya kin a uwə'se nanga bus to njebogi be el. 5 Tado pəti, in ngann'gi ki me kunj'i'ti, ngann'gi ki lo ki kad'a. J'in de'gi lə lo ki kondə el num, j'in de'gi lə lo ki diw el num. 6 Ə adi ji toi bi to ndəgi de'gi be el, adi j'isi do nja'je'ti, j'adi kum'je ar. 7 Nje to bi'gi, toi bi kondə, ə nje kanyi yiwi'gi, yiwi ra'de kondə to. 8 Nan j'ingi ki j'in de'gi lə lo ki kad'a, maji kadi j'in nje kum kar'gi. Adi j'uləi kunme ki ndiginan to bar handi be gu'je'ti, ə kindəmedo kaji'ti to jəgi taa nya do'je'ti be. 9 Tado Luwə bar'je kadi wong'i li'ə ində'je el, nan kadi j'ingəi kaji ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. 10 Kirisiti ki oy tado lə'je, kadi re j'isi kumngayira, eke j'oy kaa, ji təl j'ində be nan'ti si'ə. 11 In tado kin ə, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ge, rai ki nan ki yo ge ki ne ge kadi togi me kunme'ti lə'se, toki isi rai kete nga kin be.

Ta kəji ki do'boy'ti ki kuwəji nan

12 Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi oyi tor de'gi ki isi rai kulə dann'se'ti, adi in nje ki isi indəi kum'de go'se'ti kigo ndu Burəbe'ti, isi ndəji'se kin. 13 Maji kadi toji'de ge ki gei ta lə'de ki taga wangi, ki ndiginan adi'de gəri, tado kulə ki isi rai. Maji kadi sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.

14 Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi ndəji de'gi ki sii njiyəi ngalala, uləi dingəm me nje ki me'de tuji'ti, əsi ginn nje ki togi'de goto, ə sii do'ti ki de'gi pəti. 15 Kadi oyi maji, kadi de madi ugə kirə majel ki mad'a ra si'ə ki majel el, nan kadi adi kum'se in go maji ki ra'ti ki ndo'gi pəti. Rai maji ki nan dann'se'ti inbe'gi num, ki rə de'gi'ti pəti num.

† 4:17 4.17 1Ko 15.51-52

¹⁶ Adi rɔ'se nəl'se ki ndɔ'gi pɔti, ¹⁷ elita ki Luwə ki kanji k'inyə taa, ¹⁸ rai' oyo Luwə me nya'gi'ti pɔti. In kin ə in nya ki Luwə ndigi rɔ'se'ti, ingi ki indəi rɔ'se nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti.

¹⁹ Ningə maji kadi, Ndil Luwə ki isi me'se'ti kin, ɔgi'ə el, kadi ɔr'se tarow, ²⁰ taa ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kaa, kadi kidi el tɔ. ²¹ Nan kadi indəi manji nya'gi pɔti, ningə uni ki maji dann'ti. ²² ɔgi rɔ'se ra majel'gi ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə inbe ki nje kadi de'gi lapiya, ɔr'se ki ta'a ba, ində'se ta dangi tado li'ə. Ningə kadi ngəm ndil'se, ki rɔ'se, ki darɔ'se, kadi ndo təl Burəbe Jeju Kirisiti'ti ə, in ki ta madi dɔ'se'ti el. ²⁴ Luwə ki bar'se in njera nya ki low'ə'ti, adi inbe bay ə a ra nya'gi kin.

²⁵ Ngannkon'gi, elita ki Luwə tado lə'je. ²⁶ Uwəi ji ngannkon'je'gi pɔti ki kuwə nan rɔ'ti rututu.

²⁷ M'dəji'se me tɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti, kadi tudəi makitu kin mbi ngannkon'je'gi'ti pɔti.

²⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pɔti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Ta do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin asi nanyi'gi bann wa ba be go nje ki kete'ti. Takasinan el ki ojido tøl Burøbe tulø njekunme'gi ki Tesaloniki nan'ti bay. Njekunme'gi kin isi nginøi tøl Burøbe kagilo kisikidøtaa lø'de; Ki madi'gi eli eyina Burøbe re ø binøm nga. Pol toji toki kete ta kadi Burøbe a re, «nje mendul» ki isi tanro Luwø, ki el toki n'inbe ø n'in Luwø, a te bus ø binøm ta. A ra adi tanro Luwø rosi donangi. Be ø maji kadi njekunme'gi uwøi togi'de ba, rai kulø lø'de kum'de in kete um inyøi ta ra maji el (3.12-13).

Kon ta'gi ki me'ti: Takigangi ki doboy'ti lø njeramajel'gi 1. Tøl Burøbe 2. Bar nan ki lo kelta'ti ki Luwø kum ki kete ki ki lo kulø'ti to 3.1-15. Majikur 3.16-18.

Kuwøji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ki Timote, ø ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi lø Luwø ki Baw'je, ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti*. ² Kadi memaji ki lapiya lø Luwø ki Baw'je ki Burøbe lø'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Takigangi ki a re ndø tøl Jeju'ti

³ Ngannkon'gi, maji kadi ji ra oyo Luwø ki dokagilo'gi pøti tado lø'se. Ningø in gorow'ø'ti kadi ji ra be tado kunme lø'se aw kete ki togi'ne ngayn, taa ingi pøti, ndiginan ki dann'se'ti kaa in ki do mad'a'ti do mad'a'ti to. ⁴ Ningø in tado kin ø, j'un'se j'isi j'indøn gu'je ki ro Njekawnan'gi'ti lø Luwø, tado kuwøtogiba ki kunme lø'se me kindøkumndoo'ti ki me kon'ti ki te do'se'ti.

⁵ Kon'gi kin toji kadi Luwø in njegangi ta ki dana, ningø a toji kadi in de'gi ki asi ta kadi oyi Konbe lø Luwø ki isi ingøi kon'a kin to. ⁶ Toki røta'ti, Luwø in de ki dana, adi a adi kon de'gi ki nje kadi'se kon to, ⁷ ningø ingi ki adi'se kon, a ingøi lo kørkon se'je, loki Burøbe Jeju a te dørn'ti bus to re ki malayka'gi lø'ne ki nje togi. ⁸ A re me por'ti ki on bilim bilim kadi adi kon de'gi ki gøri Luwø el, ki de'gi ki nje mbøti Poyta ki maji li'ø, in Burøbe lø'je Jeju. ⁹ Kon ki a ingø'de, in tuji ki biti ki non'ti. A in sanyi ngayn takum Burøbe'ti, ki gidi togi'ti li'ø, ¹⁰ loki a re ndø'a'ti kin kadi de'gi li'ø uløi toji do'a'ti, kadi de'gi pøti ki a uni me'de adi'ø piti'ø. Nga ningø, ingi kaa a in dann'de'ti non to, tado ingi taai mannaji ki ji man dann'se'ti.

¹¹ In tado kin ø, ji isi j'elta ki Luwø ki ndø'gi pøti tado lø'se, kadi Luwø oo'se to de'gi ki asi ta kulø ki bar'se tado'a. Kadi Luwø ra sese ki togi'ne kadi ndigi ra maji ki to me'se'ti kin toltane maji ø kadi kunme lø'se isi kumngayira ba to. ¹² Lo kin'ti, a uløi toji do Burøbe Jeju'ti, ningø in a ulø toji do'se'ti to, kigo memaji'ti lø Luwø lø'je ki, Burøbe Jeju Kirisiti.

2

Nya ki a ra nya kete non re Burøbe'ti

* 1:1 1.1 1Te 1.1

¹ Ngannkon'gi, ki ojido re læ Buræbe Jeju Kirisiti, ki do'je ki a osi nan ro'a'ti, nya ki ji doji'se o to kin: ² loki de madi a el'se ta ene in ta ki in ro Luwæ'ti, eke a el'se ene in ta eke makitu ki in ro'je'ti ene: ndo læ Buræbe re nga o, adi ta kin yæti do'se el num, adi ra'se bol el num. ³ Adi de madi ædi'se ki gorow madi el. Maji kadi tanro Luwæ, ki in tanro ki doboy'ti kin do'a te, ta de ki njeban læ Luwæ ki in de ki tuji sow do'a kin ka, do'a te taga bay to ta ndo kin a re. ⁴ De ki nje tanro kin a indæ kadi ro ki nya'gi pæti ki to Luwæ bar do'ti, eke nya ki de'gi isi osi mækæsi'de nanga non'a'ti. De kin a aw biti kadi isi me Kæy'ti læ Luwæ, a ene n'inbe o n'in Luwæ. ⁵ M'gær kadi me'se a olo do'ti toki ndoki m'in'n sese nan'ti bay kin, m'el'se ta kin. ⁶ Nga ningæ, ki ngosine kin, in gæri nya ki uwæ de ki nje tanro Luwæ kakin nanga kadi to dokagilo'æ bay taa a te ki do'ne taga. ⁷ Tado togi ki majel ki nje tanro Luwæ isi ra kulæ ne, nan nanyi kadi de ki uwæ nje tanro kin nanga inyæ row ad'a bay taa, ⁸ nje tanro a te ki do'ne taga. Ningæ lo kiyæ'ti kin, Buræbe Jeju a to kon ki ta'ne'ti tuji'n'æ ko, a tæl'æ nya ki ko kare'ti ki togi ki a re'n. ⁹ Ki ojido nje tanro Luwæ, in a re ki togi læ *Satan, a te ki togi'gi ki dangi dangi, a ra nyakoji'gi, ki nya mboli'gi ki ngom. ¹⁰ A ra nya'gi ki gorow'æ'ti el ki dangi dangi tado kædi'n kum de'gi ki kadi a awi tuji'ti. De'gi ki kadi awi tuji'ti tado mbeti ta nya ki rota'ti, mbeti ndigi nya ki rota'ti ki kadi aji'de. ¹¹ In tado kin o, Luwæ ulæ ki togi ki kadi ur se'de mu, kadi uni me'de adi nyara ki ngom. ¹² Lo kin'ti, takigangi a osi do de'gi'ti pæti ki uni me'de do ta ki rota'ti, o oyi maji ro'de me nyara ki dana el'ti yo kin.

Kuwætogiba me kunme'ti

¹³ Ngannkon'gi njendigi læ Buræbe, ki ojido'je, maji kadi ji nanyi ki lo ra oyo Luwæ'ti tado læ'se, tado Luwæ mbæti'se lo kulæ ngiræ'ti nu kadi ingæi kaji ki row læ Ndil ki nje kor majel ko num, ki row læ kunme kadi ta ki rota'ti num. ¹⁴ In tado nya kin o Luwæ bari'n'se ki row læ Poyta ki maji ki j'ilæ'se mbær'æ, kadi ingæi kosigon læ Buræbe læ'je Jeju Kirisiti. ¹⁵ In be o, ngannkon'gi, maji kadi rai do nja'se'ti, o kadi uwæi nyando ki ji ndo'se ki ta'gi eke ki makitu ki ji ndangi j'adi'se kin do'se'ti maji. ¹⁶ Maji kadi Buræbe læ'je Jeju Kirisiti inbe ki Luwæ ki Baw'je, ki ndigi'je o adi'je mesol ki kindæmedoti ki maji ki gorow memaji li'æ kin, ¹⁷ sol me'se o kadi adi'se togi kadi rai maji me nya'gi'ti pæti ki isi rai ki me ta'gi'ti pæti ki isi eli.

3

Elita ki Luwæ tado læ'je

¹ Ngannkon'gi, ki kadi m'tol'n do ta, elita ki Luwæ tado læ'je, kadi ta læ Buræbe sanan aw kalangi kalangi ki lo'gi, o kadi ingæ kosigon toki ingæ'n ro'se'ti kin be to. ² Elita ki Luwæ bay kadi taa'je ilæ'je ta ji de'gi'ti ki nje do majel ki nje mendul kin to, tado in de'gi pæti o awi ki kunme, el. ³ Ningæ Buræbe in de ki nje ra nya ki low'æ'ti, adi a adi'se togi num, a ngæm Su do'se'ti num. ⁴ J'in ji ta me'se, me to Buræbe'ti kadi isi rai nya ki j'ilæ'n ndu'je j'adi'se kadi rai, ningæ sii ta'ti isi rai ki kete bay. ⁵ Maji kadi Buræbe adi me'se in ki do ndigi Luwæ'ti num ki do kuwætogiba'ti læ Kirisiti num to.

Maji kadi de ki ra ra kulæ

⁶ Ngannkon'gi, j'ilæ ndu'je j'adi'se me to Buræbe Jeju Kirisiti'ti kadi osi ro'se ngærangi ko kadi ngannkon'je'gi'ti pæti ki isi njiyæi galala, tæli ro'de go nyando'ti ki ji ndo'se kin el. ⁷ Ingæ in gæri row ki kadi ndaji'je maji. Ji

njiyø dann'se'ti galala to nje daw'gi el. ⁸ De madi ki ji døj'ø kadi adi'je nyakuso'gi goto. Kondo ki kada, ji ra kulø me kon'ti ki me kor røgi'ti, kadi j'in nya ki oy dø'de madi'ti el. ⁹ Toki røta'ti, in nya ki maji kadi j'ingø rø'se'ti inbe, um sów wa sów døj'e el, el. Nan ji ra be kadi j'in nya ndaji ki rø'se'ti. ¹⁰ Ji gø r kadi loki j'in dann'se'ti, j'adi'se ndu kin j'ene re de madi ge ra kulø el ø, kadi so nya el to. ¹¹ Nga ningø j'oo kadi de'gi madi dann'se'ti isi njiyøi galala, mbeti ra kulø, ø rai ta kindø rø'de me nya'gi'ti læ madi'de'gi. ¹² Ko degø'gi kin, j'ilø ndu'je j'adi'de, ø j'adi'de ta køj'i me to Burøbe Jeju Kirisiti'ti kadi tinyi rø'de kati, rai kulø toki de'gi isi rai, kadi ingøi nyakuso me'ti, soi. ¹³ Ningø ki øji dø'se, ngannkon'gi, kadi øri el ta ramaji'ti. ¹⁴ Re de madi mbøti tøl rø'ne go ndu'gi'ti ki j'adi'se kin ningø, maji kadi oyi de'ø kin maji, ø kadi de madi te kad'a'ti el, adi rø'a sol'ø. ¹⁵ Nga ningø kadi oyi'ø to njeban læ'se el, nan kadi ndøji'ø to ngonkon'se.

Ta'gi, ki døboy'ti

¹⁶ M'døji kadi Burøbe ki nje lapiya, inbe adi'se lapiya ki døkagilo'gi pøti, me nya'gi'ti pøti. Kadi Burøbe in nan'ti sese pøti. ¹⁷ Ta kuwø ji nan kin, in m'in Pol inbe ø m'ndangi ki ji'm. In be ø m'nji m'indø'n ji'm ginn makitu'gi'ti læ'm pøti; in nya ndangi læ'm m'inbe. ¹⁸ Ningø kadi memaji læ Burøbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pøti. Ta goto nga.

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote

Makitu'gi ki joo ki Pol ndangi adi Timote eke nje ki kare ki adi Titi in makitu'gi ki Pol ulə'n sow dɔ'de inbe'gi ki joo kin um njekawnan'gi el. Makitu'gi ki mutə kin eli ta'gi ki ɔjido nya'gi ki maji kadi njekɔnon njekawnan'gi rai dann njekawnan'gi'ti. Ginn'ə kin ə bari makitu'gi kin eyina «makitu'gi lə njekul njekawnan'gi» adi in makitu'gi ki ndangi kadi njekul njekawnan'gi.

Me makitu'ti kin Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tɔgi'ne ba me kunme'ti ə oro rɔ'ne nan'ti ki njendo de'gi nya ki ngom ki isi tuləi njekawnan'gi nan'ti kin el. Maji kadi oo go rɔ'ne maji adi de'gi ki ta goto dɔ'de'ti ki asi rai kulə ə mbəti'de to njekɔnon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi, ningə kadi dene'gi ki de'gi manyinaji dɔ'de'ti maji, rai se'de me kulə'ti. Təl ɔji ta Timote kadi gəri'n toki bann ə a ra'n kulə ki ɔjido'a ta k'in ə njekuləbər lə Kirisiti.

Kon ta'gi ki me'ti; Kandi me ta'ti 1.1-2. Ndəjinan ɔjido njendo de'gi nya ki ngom 1.3-20. Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə ki re non Luwə'ti 2. Ta ki ɔjido njekɔnon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi 3. Mbərkində'gi kadi Timote 4. Ta ki ɔjido dene'gi ki njengawkoy ki ngatɔgi'gi 5. Sangi go nyakingə ki rota'ti 6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ki Njekaji'je kigo ndu'ti lə Jeju Kirisiti ki in nya kindəmedɔti lə'je. ² M'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i in Timote* ki in ngonn'm ki rota'ti, ki gorow kunme ki un adi Jeju Kirisiti. M'uwə ji'i, ningə kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Ta dɔ nyando'ti ki ngom

³ Toki ndɔki m'ilə'n ndu'm m'ad'i, loki m'un tarow ki dɔnangi Maseduwann'ti†, isi bebo Epeji'ti non‡. Isi'ti non kadi ndɔr mbi de'gi madi ki njendo de'gi nya ki ngom, kadi inyəi ta'a. ⁴ Kadi ko de'gi kakin inyəi taa su'gi'ti ki kudə ki kɔr ginn noji§ ki ginn'ə gangi el, tado lo tɔlta nya kin pəti in gakinan par. A ra se'je maji dɔ kulə'ti ki Luwə ulə ji'je'ti ne, ki gorow kunme kin el. ⁵ Ndu kin a re ki ndiginan ki ngarme'ti ki ar njay njay, ki me ki maji ki uwə de ki ta el, ki kunme ki rota'ti tɔ. ⁶ De'gi madi mbeti gorow ta kɔji ki maji kin ə təli nanyinan ta ta ki manji'ti ki nda'a goto. ⁷ Rai rɔ'de njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə, nan toki rota'ti, inbe'gi kaa gəri me ta ki isi eli el num, taa gəri ginn nyando ki isi ndoi ki tɔgi'de kin el num tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndukun lə Luwə in ndukun ki maji loki de gər lo ra'n kulə ki gorow'ə'ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: In de'gi ki njera nya ki dana ə ndukun re'n tado lə'de el, nan re tado lə nje mendul, ki nje tanrɔ, ki nje mbəti Luwə, ki njeramajel, ki de'gi ki njera nya ki nəl Luwə el, ki nje ki boli nya'gi ki ar njay lə Luwə el, ki njetɔl baw'de'gi ki kon'de'gi. *Ndukun

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 2Ko 1.16 ‡ 1:3 1.3 2Ko 1.8 § 1:4 1.4 Lotum 4-5; 9-11

re tado njetol de'gi. ¹⁰ Nje ra kaya'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan, ki nje ndogi de'gi bər'ti, ki nje ngom'gi, ki de'gi ki njetoti ta'gi. Re tado læ de'gi pəti ki njera nya ki ɔsi ta nyando ki rɔta'ti læ Luwə. ¹¹ Nyando kin in kigo Poyta'ti ki maji ki Luwə ulə ji'm'ti. In Poyta ki maji ki toji tɔbar læ Luwə ki nje maji.

Memaji læ Luwə tado læ Pol

¹² M'ra oyo Burəbe Jeju Kirisiti ki adi'm tɔgi kadi m'ra'n kulə li'ə. M'ra'a oyo tado k'oo ki oo adi m'in nje ra nya ki low'ə'ti ə ulə kulə kin ji'm'ti. ¹³ M'in ki kete m'in njekelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti, m'in nje kadi kon de'gi li'ə, ki nje taj'a. Nan Luwə, oo kumtondoo læ'm, tado m'ra nya kin pəti kigo gər'ə'ti el, me kunme'ti el*. ¹⁴ Burəbe læ'je, kigo memaji'ti li'ə ki to mbar mbar tado læ'm adi'm kunme ki ndiginan ki gorow kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti. ¹⁵ Ta kin in ta ki rɔta'ti ki maji kadi de'gi pəti taai ki me ki kareba: Jeju Kirisiti re dɔnangi'ti tado kaji njeramajel'gi. Njeramajel'gi kin, m'in majel læ'm utə'de pəti. ¹⁶ Nan Luwə oo kumtondoo læ'm. Ra be kadi Jeju Kirisiti toji kisidoti li'ə sə'm, m'in ki majel læ'm utə de'gi pəti. Tado kadi in nya ndaji læ de'gi ki a uni me'de adi'ə kadi ingəi kaji ki to biti ki non'ti.

¹⁷ Kadi toji ki tɔbar in
læ Ngar ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi,
Ki njekoy el,
Ki dum k'oo ki kum,
Ki in kar'ne ba in Luwə. Amen.†

Pol ulə dingəm me Timote'ti

¹⁸ Ngonn'm Timote, ndu ki m'ad'i ə to kin: Kigo ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli dɔ'i'ti kete, m'ndigi kadi uwə ta'gi kin sə'm, rɔ'n rɔ ki maji. ¹⁹ Rɔ rɔ ki maji, ki me ki maji ki uwə de ki ta el. De'gi madi mbeti kadi me'de uwə'de ki ta, adi kunme læ'de tuji. ²⁰ Dann de'gi'ti kin, Imene ingi ki Alegijandir in'ti non. M'ulə Imene‡ ingi ki Alegijandir§ ji Satan'ti, kadi ndoi kelta ki mal dɔ Luwə'ti gogi el nga.

2

Nyando ki dɔ kelta'ti ki Luwə

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, m'dəji kadi de'gi dəji nya Luwə, kadi eli si'ə ta, kadi kɔyi'ə nya, kadi rai'ə oyo tado de'gi pəti. ² Maji kadi elita ki Luwə tado ngar'gi, ki nje konbe'gi pəti, kadi j'isi maji jəge me be'ti, me dɔnan'ti ki Luwə, ki buki nan'ti. ³ In kin ə in nya ki maji ki nəl Luwə læ'je ki Njekaji'je. ⁴ Tado Luwə læ'je ge kadi de'gi pəti ingəi kaji ə tei me gər ta'ti ki rɔta'ti. ⁵ Toki rɔta'ti Luwə in kareba, taa Nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə in kareba tɔ. In de, in Jeju Kirisiti. ⁶ In ki re adi rɔ'ne koy'ti kadi ugə'n dɔ de'gi pəti. In kin ə in mannaji ki Jeju man dɔkagilo'ti ki Luwə oji. ⁷ In ki tado kin ə, Luwə ində'm nje kiləmbər taki njekawkulə. Ta ki m'el kin in ta ki rɔta'ti um in ta ngom el. Luwə ində'm kadi m'in njendo ta ki ojido kunme ki ta ki rɔta'ti ginn de'gi ki dangi dangi ki in *Juwipi'gi el.

Ta ki ojido dingəm'gi ki dene'gi me kəykawnan'ti

⁸ In be ə, m'ndigi kadi dingəm'gi elita ki Luwə ki lo'gi pəti ki ji ki kɔy taa* ki me ki ar njay ki wongi goto'ti, ki gaki goto'ti.

* **1:13** 1.13 KNK 8.3, 9.4-5 † **1:17** 1.17 Amen in ta Ebirə ki kər me'ə nan in rɔta'ti, kadi in be.

‡ **1:20** 1.20 2Ti 2.17 § **1:20** 1.20 2Ti 4.14 * **2:8** 2.8 Tekitaga 9.29; 1Ngar'gi 8.22

⁹ Be tɔ ə, maji kadi dene'gi kaa ku kɔ'de in kigo row'ti ki dana, ki ndojita el, kadi to low'ə'ti. Ningə kadi parei rɔ'de ki kuwə bisi dɔ'de nəm nəm ki ɔr ki gat'a in ngayn, mɔdi ki gat'a in ngayn, ki ku ki gat'a in ngayn el. ¹⁰ Nan kadi uləi kulə ra'gi ki maji ki toji maji kadi dene'gi ki eyina n'in njera kuləbər lə Luwə yo taa. ¹¹ Dɔkagilo nyando'ti me kəykawnan'ti, maji kadi dene isi keke oo dɔ nyando um elta el, ki kulə dɔ ginn tɔgi'ti. ¹² Bay taa, madi tarow dene kadi ndo nya de ki dingəm el num, kadi aw ki tɔgi dɔ'a'ti el num, nan kadi isi keke um elta el. ¹³ Tado Adam ə Luwə ra'a kete bay ta ra Ebi. ¹⁴ In Adam ə Su əd'ə el, nan in dene ə əd'ə adi aldo ndu Luwə†. ¹⁵ Be kaa, dene a aji ki gorow lə ngonn ki koji, toki re uwə tɔgi'ne ba me kunme'ti, me ndiginan'ti, ki me kar njay'ti, ki hal ki aldo maji el.

3

Njekornon njekawnan'gi

¹ Ta ki m'aw to m'el kam in ta ki rɔta'ti: Re de madi sangi kadi n'in njekornon njekawnan'gi ningə, in kulə ki maji ə ndigi ra. ² Ningə maji kadi de ki njekornon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi dɔ'ne'ti, in ngaw dene ki kareba, in de ki njekuwə rɔ'ne ginn tɔgi'ne'ti, in de ki njegosita, in njera nya ki gorow'ə'ti, in de ki njera mbah, taa maji kadi in de ki asi ndo nya de'gi tɔ. ³ Maji kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el num, in de ki njetonrɔ el num, nan in de ki sɔl lom lom, de ki nje ge kɔl el. Taa kadi in njera ta nar el tɔ. ⁴ Maji kadi in de ki asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne, ningə kadi ra adi ngann'a'gi in nje tɔl rɔ'de go ta'ti, ki njebukinan'ti. ⁵ Tado re de asi kində kum'ne go me kəy'ti lə'ne el ə, ra bann ə a ində kum'ne maji go njekawnan'gi'ti lə Luwə wa? ⁶ Maji kadi in njekunme ki sigi el, nan to kɔjirɔ aw si'ə adi osi me takigangi'ti toki Su osi'n me'ti be. ⁷ Maji kadi de'gi ki njekunme'gi el kaa, elita ki maji dɔ'a'ti, kadi tɔl nya kidi el, taa kadi osi me kuləkikiyə'ti lə Su el tɔ.

Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi

⁸ *Nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in de'gi ki njera nya ki rɔta'ti, maji kadi in de'gi ki njekelta mindi'de joo el. A in gon kanyi yiwi kandi nju el, ke a in njera ta nyakingə ki gorow'ə'ti el, el tɔ. ⁹ Maji kadi ngəmi ta lə Luwə ki te ki dɔ'a me kunme'ti kin ki ngarme ki ar njay kanji kuwə de ki ta. ¹⁰ Kete non kulə'ti, maji kadi nanyi'de oyi taa. Go nan koo'ti, re in ki kanji ta madi dɔ'ti ningə, asi kadi in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kare.

¹¹ Dene'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi kaa, maji kadi in njera nya ki asi kadi de'gi buki'de'ti, in nje kel de'gi ta ki majel ndil de'ti el, ta kadi in de'gi ki asi kuwəi rɔ'de ginn tɔgi'de'ti tɔ. A in de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me kulə ra'de'gi'ti pəti.

¹² Maji kadi de'gi nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi in nje dene ki kare, kadi in de'gi ki indəi kum'ne go ngann'de'gi'ti, kigo me kəy'ti lə'de maji. ¹³ Tado nje ki rai kulə kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi maji, ingəi kɔsikurə, ta asi kadi elita ki me ki tinyi kati kibo ki ulə ngirə'ne dɔ kun'ti ki, uni me'de me tɔ Jeju Kirisiti'ti.

Nya ki Luwə te ki dɔ'a

¹⁴ M'ində me'm dɔ'ti kadi me ndɔ'gi'ti ki ngayn el ne, m'a m'aw m'ingə'i. Nan m'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i, ¹⁵ kadi re nja'm nanyi bay kaa, gəri'n row ra kulə lə'i me Kəy'ti lə Luwə. Adi in njekawnan'gi lə Luwə ki

† 2:14 2.14 Lotum 2.7-22, 3.1-6

nje kisi kumngayira. Toki kagi ngawdann kəy ingi ki ngirə kəy in tɔgi kəy, be tɔ ə, njekawnan'gi in tɔgi nyando ki rɔta'ti lə Luwə.

¹⁶ Nya ki Luwə te ki dɔ'a adi'je ə j'ində me'je dɔ'ti in nya kibo ngayn ki dum manji,

Nya'gi ki in ki te dɔ'a ɔjido Jeju Kirisiti ə toi kin:

Ɔji rɔ'ne to de kigo darɔ'ti,

Ningə, Ndil Luwə bar'a de ki dana,

Malayka'gi oyi'ə,

De'gi iləimbər ki ɔjido'a dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi,

De'gi uni me'de adi'ə ki lo'gi pəti dɔnangi'ti.

Luwə un'ə aw si'ə dɔran'ti me kɔsikurə'ti.

4

Ta dɔ njendo de'gi nya ki ngom

¹ Ndil Luwə elta ar njay ene: Dɔkagilo ki dɔboy'ti, de'gi madi a inyəi go kunme lə'de kɔ, kadi dɔyinan ki ndil'gi ki nje kədi de'gi. Taa a dɔyinan ki nyando ki in rɔ ndil'gi'ti ki majel. ² Njendo de'gi nya ki ngom ki njekədikum de'gi ki ta ki ndar ta'de'ti ne, ki me'de uwə'de ki ta dɔ majel'ti el, a ədi'de kadi buki'de mu. Njendo de'gi nya ki ngom kakin in de'gi ki me'de ri tonni. ³ Ko degə'gi kakin ɔgi kadi de'gi taai nan, taa ɔgi kadi de'gi sɔi nya'gi madi tɔ. Nan Luwə ində nyakusɔ'gi pəti kadi de'gi ki uni me'de adi'ə, ki gəri ta ki rɔta'ti, sɔi nya'gi kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rɔta'ti, nya'gi pəti ki Luwə ra'de maji. Nya ki kadi de mbəti goto. K'in ə kadi kusɔ'a in ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tado ta lə Luwə, ki kelta ki Luwə təli nya'gi kin pəti ki kar njay'ti.

⁶ Loki re ɔr ginn nya'gi kin ki taga adi ngannkon'i'gi oyi ningə, a in njekuləbər ki maji lə Jeju Kirisiti. A tɔji kadi in de ki ul rɔ'i ki ta'gi ki ɔjido kunme, ki nyando ki rɔta'ti ki ndolo go'ə maji.

Pol ulə dingəm me Timote'ti

⁷ Maji kadi ɔsi su'gi ki kudə ki kum'ə goto ngərəngi. In su'gi ki ɔsi ta ta lə Luwə. Ində dɔ rɔ'i'ti kadi isi'n me bol Luwə'ti. ⁸ K'ində dɔ rɔ'ti tado k'ingə nya me'ti, to ngodi ki kanyi kin maj'a in non, nan k'in ə, in ngayn el. Nya ra kigo bol Luwə'ti a ra maji ki de me nya'gi'ti pəti. Tado kunndu in səm'ti, adi in kaji ki dɔnangi'ti ne ki in ki dɔran'ti. ⁹ Ta kin in ta ki rɔta'ti ki maji kadi de'gi taai ki me ki kare. ¹⁰ Rɔ'je ki j'isi j'adi kon, ki rɔ ki j'isi ji rɔi, in tado me'je ki j'ində dɔ Luwə'ti ki nje kisi kumngayira. In ə in Njekaji de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, adi in nje'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

¹¹ In kin ə in nya ki kadi ində mbər'ə adi de'gi ə ndo'de tɔ.

Nyandaji tado njekunme'gi

¹² Adi de madi kidi tado k'in ki in basa el. Nan kadi in nyandaji tado njekunme'gi, me takel'ti, me panjiyə'ti, me ndiginan'ti, me kunme'ti, ki me kar njay'ti.

¹³ Biti kadi m'təl'n m're m'ingə'i, m'ndəj'i kadi ində rɔ'i ta tudə Makitu'ti lə Luwə, ta kiləmbər ta'ti, ki ta ndo de'gi ndu Luwə'ti. ¹⁴ Ononyi kadi kidi kadikare ki Luwə adi kigo memaji'ti lə'ne. Adi ki gorow lə de'gi ki njekeltakita'a'ti, ki elita dɔ'i'ti, ki gorow lə ngatɔgi'gi ki njekɔnon njekawnan'gi, ki indəi ji'de dɔ'i'ti. ¹⁵ Maji kadi ində rɔ'i ta kulə'ti kin ra ki me ki kareba. Ra be kadi de'gi oyi kaw ki kete lə'i to taga takum'de'ti.

¹⁶ M'ndəj'i kadi kum'i ədi dɔ rɔ'i'ti inbe, taa dɔ nyando'ti lə'i num tɔ. Uwə

togi ba me'ti. Re ra be ningə, a aji rɔ'i inbe taa a aji de'gi ki nje k'oo do nyando lə'i to.

5

Hal Timote ki rɔ njekawnan'gi'ti

¹ Ononyi kadi ndangi de ki bugə, nan kadi oj'ɔ ta ki ndu'i ki sol to baw'i ə isi el'ə ta be. Basa'gi kaa, maji kadi in ra'de to ngannkon'i'gi ki me darɔ'ti be to. ² In ra ki dene'gi ki bugəi to kon'i'gi ta nganmandi'gi to konnann'i'gi be to. In ra nya kin pəti ki mərta ki ar njay non'de'ti.

Njengawkoy'gi

³ Maji kadi ində kum'i go njengawkoy'gi'ti ki rɔta'ti ki bukinan'ti, ingi ki de ki njera se'de goto. ⁴ Re njengawkoy aw ki ngann'ne'gi eke ngannkaw'ne'gi non ningə, maji kadi, ngann'a'gi eke ngannkaw'a'gi ndoi nyara kigo row'ti lə Luwə do njekoji'de'gi'ti. Sow do'de kadi oyi go njekoji'de'gi toki njekoji'de'gi oyi go'de kete be to. Tado nyara ki be kin ə nəl Luwə. ⁵ Njengawkoy ki rɔta'ti, in in ki de ki njera si'ə goto, ki isi ki kar'ne ba, ində me'ne do Luwə'ti par. Dɔkagilo'gi pəti, kondɔ ki kada, isi elta ki Luwə, dəj'ə kadi ra si'ə. ⁶ Nan njengawkoy ki isi ta koo majiro'ne'ti me kaya'ti ki ra, re ra'n ki do'ne taa non kaa, in de ki koy me ndil'ti. ⁷ Nya'gi ki kadi ində'de mbər'ə ə tokin, kadi sii ki do'de taa ki kanji ta madi do'ti. ⁸ Re de madi oo go noji'ne'gi el, kibo utə, oo go de'gi ki me kəy'ti lə'ne el, in de ki ilə kunme lə'ne kɔ. De ki gər Luwə el kaa in soti utə bay.

⁹ Njengawkoy, kete taa kadi ndangi to'a mbunə nje'gi'ti ki njekawnan'gi isi oyi go'de, maji kadi bal'a asi do mehen k'aw ki kete non, taa kadi in dene nje ra nya ki low'ə'ti ki kete in nje ngaw ki kare. ¹⁰ Maji kadi de'gi gəri'ə oji go kuləra'a ki maji. Maji kadi in de ki kete in nje koti ngann'gi num, njerambah'gi num, nje togi nja de'gi ki kar njay lə Luwə num*, in njera ki de'gi ki nya ki to te do'de'ti num. Taa in nje ra kulə'gi ki maji ki gorow'gi ki dangi dangi num to. ¹¹ Ononyi kadi ndangi to njengawkoy'gi ki rɔ'de to mbol bay me makitu'ti. Ndangi to'de el tado loki bo ta dingəm ra'de ningə, a inyəi k'un rɔ lə'de tado kun go Kirisiti kɔ, ə a taai ngaw. ¹² Ra'a ki be kin a re ki ta ki gangi do'de'ti, tado manji ta kunme lə'de ki kete. ¹³ Nya ki rangi bay a təli njedaw'gi. Ningə kulə ra'de kibo ngayn in kulə lo galala ki takəy lə de'gi par. In njedaw'gi par el, nan indəi taa bar go daw'ti, taa in nje kində gəngi do ta'ti lə de'gi to. Nya ki lagi'de el kaa, iləi ta'de səm'ti. Ningə takel'de kaa to biriri to. ¹⁴ In tado kulə ra'gi ki be kin ə, maji kadi njengawkoy'gi ki rɔ'de to mbol bay taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngann'gi ə indəi kum'de go me kəy'ti lə'de to kadi njeban ingə row el'n takimal do'je'ti el. ¹⁵ M'elta kin be tado njengawkoy'gi ngayn ki rɔ'de to mbol bay iləi kunme lə'de kɔ ə uni go *Satan. ¹⁶ Re njekunme ki dene madi aw ki njengawkoy'gi me kəy'ti lə'ne non ningə, maji kadi inbe ngəm'de. Loki ra be ningə in nya koti ki ɔy ə un do njekawnan'gi'ti, kadi njekawnan'gi rai ki njengawkoy'gi ki rɔta'ti ki de ki njera se'de goto.

Njekornon njekawnan'gi

¹⁷ Maji kadi ngatogi'gi ki nje ra kulə maji dann njekawnan'gi'ti ingəi kɔsikurə ki nyakugə goji ki asi ta kulə lə'de nja joo. Kibo utə, in nje'gi ki sii adi rɔ'de kon tado kojitara, ki ndo de'gi ta lə Luwə. ¹⁸ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «De a dɔɔ ndugidu ta mangi'ti el, dɔkagilo'ti ki

* 5:10 5.10 Luk 7.44

a njiyə dɔ ko'ti kadi kand'a te.» Taa makitu lə Luwə el ɓay to ene: «Maji kadi de ki nje ra kulə ingə nyakugə goji ki asi ta kulə ki ra†.»¹⁹ Re de madi elta ki majel dɔ ngatogi'ti, ə de'gi joo eke mutə manyinaj'a el ningə, ononyi kadi in ndigi si'ə dɔ'ti.²⁰ Nje ki rai majel, maji kadi in ndangi'de takum kosi'gi'ti kadi ndəgə'gi ɓoli.

²¹ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti, taa takum malayka'gi'ti ki Luwə mbəti'de, kadi in təl rɔ'i go ta'gi'ti ki m'el'i. In təl rɔ'i go'ti ki kanji kun ki madi'gi ə k'inyə nje ki nungi, ki kanji kɔr kum de'gi dana.²² Nya ki maji kadi in gər ə to kin: Oti kadi ində ji dɔ de'ti kalangi ba kadi təl nje ra kulə dann njekawnan'gi'ti. Maji kadi ində rɔ'i nan'ti ki de dɔ majel'ti li'ə el. Ningə, inbe ar rɔ'i njay dɔ majel'ti.

²³ Ningə, maji kadi anyi mann ki ndul inbe kareba par el, nan kadi anyi yiwi kandi nju nden be nden be to kinyi tado monyi ki me'i'ti ki ra adi rɔ'i ta kati el ki dɔkagilo'gi pəti kin.²⁴ De'gi madi'gi ginn majel lə'de to taga kete ɓay taa kadi ta ki gangi re dɔ'de'ti. Nan nje ki nungi, majel lə'de to lo kiyə'ti biti kadi ta ki gangi taa a ɔr ginn'de ndɔ ki gogi'ti.²⁵ Kuləra'gi ki maji kaa to be tɔ. Nje ki madi to taga wangi. Ningə nje ki nungi, re to taga wangi el kaa, a toi lo kiyə'ti ratata el tɔ.

6

Ta dɔ ɓər'gi'ti

¹ De'gi pəti ki uni me'de ki in ɓər'gi, maji kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ɓe'de'gi. Uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ɓe'de'gi kadi de elta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti el, taa dɔ nyando'ti ki ji ndo'se kin el tɔ.² In go'ti el kadi ɓər'gi ki ɓe'de'gi in njekunme'gi, uni girə dɔ k'in ngannkon me ta'ti lə Luwə ə mbeti kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ɓe'de'gi. K'in'de ngannkon nje ndiginan me ta'ti lə Luwə kakin ə maji kadi rai kulə adi'de ki kete non ɓay, tado in ngannkon de'gi ki njekunme'gi ə sii rai kulə adi'de.

Njendo de'gi nya ki ngom ki ra ta nyakingə

³ Ta ki m'aw to m'el'i kam, in ta ki maji kadi in ndo de'gi ə ndəji'de kadi rai kul'ə. Re de madi ndo de'gi nya ki rangi, ə inyə gorow ta ki rɔta'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki gorow nyando kigo kunme'ti lə'je kin ningə,⁴ in de ki k'un dɔ taa tɔl'ɔ, taa in de ki isi day tɔ. Nya ki gər in ta ki manji ki to rɔ'a'ti to monyi. In nje sangi ta me ta ki manji dɔ ta'gi ki kar'de goto. Ningə lo kin ə, jangi'gi, ki gakinan'gi, ki tajinan'gi, ki ta ki təti dɔnan'ti tei'ti.⁵ Ta ki manji ki ginn'ə gangi el, mbunə de'gi'ti ki kur dɔ'de goto, ki ngonn mərta ki nden ki ɔjido ta ki rɔta'ti goto dɔ'de'ti, te lo kin'ti non. Ningə məri kadi, kunme kadi Luwə in row k'ingə nya.⁶ Toki rɔta'ti, kunme kadi Luwə in nyakingə kibo ngayn, re de ra rɔnel dɔ nya ki to me ji'ə'ti.⁷ Toki ji re'n me dɔnangi'ti ki ji'je kare, be tɔ'a j'a ji təl'n ki ji'je kare.⁸ In be ə, re j'ingəi nyakusɔ'je ki ku rɔ'je ningə, kadi ji ra rɔnel dɔ'ti.⁹ De'gi ki sangi kadi n'təli njenyakingə ki ngayn ki row'gi ki dangi dangi, osi me kuləkikiyə'ti me nyanan'ti. Osi me kuləkikiyə'ti ki gorow ra ta nya ki to mbo, ki ki majel, ki aw ki de'gi me nya'ti ki majel, ki me tuji'ti.¹⁰ Tado ra ta nar in ngirə majel'gi pəti. Nje ki madi uni rɔ'de ba pəti indəi taa sangi nar'ti, adi ndəmi sanyi gorow kunme'ti. Ningə inbe'gi ki dɔ'de adi kon ndil'de.

Rɔ rɔ ki maji

† 5:18 5.18 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ko 9.9; Mat 10.10; Luk 10.7

¹¹ Nan in ki in de lə Luwə, anyi rangi kadi nya'gi'ti kin, maji kadi in sangi row nyara ki dana, ki ɓol Luwə, ki kunme, ki ndiginan, ki koreme, ki sol lom lom. ¹² Ro ro ki maji ki ojido kunme, uwə kisikidɔtaa ki to biti ki non'ti sɛm, tado Luwə ɓari kadi ingə kisikidɔtaa kin, dɔkagilo'ti ki un ndu'i taa man'n naji ki maji dɔ'ti non bulə de'gi'ti. ¹³ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki njekində nya'gi pəti, taa ki non Jeju Kirisiti ki un ndu'ne ki taa mannaji ki rɔta'ti non Ponsi Pilati'ti*, ¹⁴ kadi in ngəm go mbərkikində ki ingə kin maji, me kar njay'ti ki kanji ta madi dɔ'i'ti biti kadi Burəbe Jeju Kirisiti təl re'n. ¹⁵ Burəbe Jeju Kirisiti a re dɔkagilo'ti ki Luwə oji, Luwə ki nje majikur, ki in ki kar'ne ba aw ki togi konbe, In Ngar lə ngar'gi ki Burəbe lə burəbe'gi, ¹⁶ In ki kar'ne ba in Njekoy el, Isi me kunji'ti ki de asi kadi te kadi'ti el. De kare ki dɔnangi'ti ne ki oo'ə ki kum'ne goto. De ki asi k'oo'ə goto. Tɔbar ki togi ki to biti ki non'ti in li'ə! Amen!

Ta ki ojido njenyakingə'gi

¹⁷ In njenyakingə'gi ki dɔnangi'ti ilə ndu'i adi'de kadi indəi gu'de el. El'de kadi uwəi kul nyakingə'gi ki a tuji kam el, nan kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi'je nya'gi pəti, ji'ə ɔy el, kadi j'isi'n me rɔnel'ti. ¹⁸ El'de kadi rai maji, kadi ki nyakingə'de in kuləra ki maji. Ningə kadi in de'gi ki ji'de ɔy el, kadi lowəi nyakingə'gi lə'de adi de'gi ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningə, isi kawi nyamaji'gi lə'de indəi lo ngəm nya'ti ki maji ki ngan tado ndo ki lo ti'ti, kadi ingəi kaji ki rɔta'ti.

Ta ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

²⁰ In Timote, maji kadi ngəm nya'gi pəti ki Luwə ulə me ji'i'ti kin sɛm. ɔsi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki k'el ki nda'a goto, ki ɔsi ta ta lə Luwə, ɔsi rɔ'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki manji kigo nya gər'ti ki ngom ki dɔnangi'ti ne. ²¹ De'gi madi uwəi kul nyagər kin, adi ndəmi gorow kunme lə'de. Kadi memaji lə Luwə in sese.

* 6:13 6.13 Jan 18.36-37, 19.11

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote

Pol ndangi makitu kin kagilo ki in key dangay'ti. Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə tōgi'ne ba me kagilo'ə'ti ki nje tusi kunme lə'de k'inyə kə banyinan ki do mad'a'ti do mad'a'ti. Maji kadi Timote elta lə Luwə ningə ndo'de nya ulə'n dingəm me'de'ti ningə kadi inbe ore me'ne. Maji kadi in ngəm makitu ki ndangi ki ar njay lə Luwə kadi ori tarow me kisikidotaa'ti lə'i nu kadi in nyando lə'i nu (3.14-16). Maji ndaji kunme, kuwətogiba, kisidoti, ki ndigi lə Pol ki te doboy ndo kisikidotaa'ti li'ə (4.6-7).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki oyo ki ra Luwə 1.1-7. Poyta ki maji in kon 1.8-2.13. Kulə dingəm me nan'ti tado kiləmbər Poyta ki maji ki ronel 2.14-4.8. Ta'gi ki ojido Pol inbe ki kuwə ji nan 4.9-22.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njejawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə. Kulə ra'm in kadi m'iləmbər ta kaji ki Luwə un ndu'ne adi do'ti ki takul kində rə nan'ti me tə Jeju Kirisiti. ² M'ulə ki makitu kin mad'i in Timote* ki in ngonndigi lə'm. M'uwə ji'i ə m'dəji kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Pol ra oyo Luwə

³ M'ra oyo Luwə ki m'nji m'ra kulə mad'a ki ngarme ki ar njay ki uwə'm ki ta toki kaw'm'gi† rai kete be tə. Kondo ki kada loki m'nji m'elta ki Luwə ningə, me'm olo do'i'ti. ⁴ Loka me'm olo do non'ti lə'i‡, bo k'oyi ra'm ngayn kadi ronel lə'm rosi. ⁵ Me'm olo do kunme'ti lə'i ki rəta'ti. Kunme kin in rə kawi Loyisi'ti kete bay taa to rə kon'i Enisi'ti tə. M'tadi el kadi kunme kin in ngarme'i'ti tə.

Pol dəji Timote kadi ingə kon sə'ne tado Poyta ki maji

⁶ Tado kin ə, m'olo me'i do ta'ti kin kadi ində kum'i maji go kadikare'ti lə Luwə ki ingə kigo memaji'ti li'ə, loki m'ində ji'm do'i'ti. ⁷ Toki rəta'ti, Ndil ki kar njay ki Luwə adi'je, in Ndil bol el, nan in Ndil ki rosi ki tōgi ki ndiginan. Taa in Ndil kində do rə'ti tə. ⁸ Adi rə'i sol'i tado man naji do Burəbe'ti lə'je el. Taa adi rə'i sol'i do'm'ti, m'in ki m'in key dangay'ti tado li'ə kin el tə. Nan kadi ingə kon sə'm tado Poyta ki maji kigo tōgi'ti ki Luwə adi. ⁹ Luwə ki aji'je in be'je, kadi kisikidotaa lə'je in kisikidotaa ki ar njay. Ra nya kin be tado kulə ra'je'gi el, nan in kigo ndigi'ti ki memaji'ti li'ə. Memaji kin Luwə adi'je me tə Jeju Kirisiti'ti kete taa kadi ində donangi. ¹⁰ Memaji kakin j'oyi ki kum'je ngosine ki takul re lə Njekaji'je Jeju Kirisiti. In ə koy təl nya ki kare'ti. Ningə ki takul Poyta ki maji, ra adi ji gəri kaji ki kisi kumngayira ki ar njay njay tə. ¹¹ In tado Poyta ki maji kin ə Luwə ində'm to nje kiləmbər num, njejawkulə num, taa njendo de'gi nya num tə. ¹² In kin ə, in ginn k'ingə kon lə'm ki ngosine kin. Nan rə'm sol'm do'ti el. Toki rəta'ti, m'gər Luwə ki m'un me'm m'ində do'a'ti kin bəti. M'gər maji kadi tōgi Luwə asi gaki kadi ində kum'ne go nya'ti ki adi'm biti doboy ndo'ti. ¹³ Nyando ki ingə rə'm'ti, un to nyandaji me kunme'ti ki me ndigi

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 Plp 3.4-5 ‡ 1:4 1.4 1Ti 1.3

nan'ti me to Jeju Kirisiti ki adi'je me kində rə nan'ti si'ə. ¹⁴ In ngəm go nyando ki adi'nu ki takul Ndil Luwə ki isi me'je'ti maji.

Kuwə rə ba lə Onejipər

¹⁵ In gər kadi nje ki dənangi Aji'ti mbeti m'in. Pijel in ki Hermojenn in mbunə'de'ti tə. ¹⁶ Ki ɔjidɔ Onejipər, kadi ra maji lə Burəbe in dɔ me kəy'ti li'ə. Toki rəta'ti, ulə dingəm me'm'ti taa taa. Ta rə'a səl'ɔ dɔ'm'ti me k'in'm kəy dangay'ti kin el tə. ¹⁷ Dəkagilo ki te Rəm'ti, sangi'm ki rə ki tyni kati kadi ingə'm. ¹⁸ M'kəy Burəbe Jeju kadi adi Burəbe Luwə oo kumtondoo lə Onejipər ndɔ gangi ta'ti. Taa inbe ki dɔ'i, in gər utə ndəgi de'gi pəti, kulə'gi pəti ki Onejipər ra adi'm dənangi Epeji'ti.

2

Njerɔ lə Kirisiti ki maji

¹ In ngonm'm Timote, maji kadi uwə tɔgi ba me memaji'ti ki j'ingəi ki takul kində rə nan'ti me to Kirisiti kin. ² Ningə nyando ki ingə rə'm'ti takum bulə de'gi'ti, maji kadi in ndo de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti ki asi gaki kadi ingi kaa, uni ndoi de'gi ki rangi kete tə. ³ Ingə kon sə'm to njerɔ ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁴ Njerɔ madi dann njerɔ'gi'ti ki ge kadi n'nəl kibo ki dɔ'ne'ti, ki ində rə'ne ta nya'gi'ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kanyi ngodi ki a ingə nya kugə goji'ne loki re anyi ngodi kigo ndukun'ti el goto. ⁶ Nje ndɔɔ ki nje ra kulə ki tɔgi'ne ə a ra ronel dɔ kandi ko'ti kete. ⁷ Maji kadi in mərta dɔ ta'ti ki m'el'i kin maji ningə, Burəbe a adi tər kadi in gər'n ndəgi nya'gi pəti tigə.

Adi me'i olo dɔ Jeju Kirisiti'ti

⁸ Adi me'i olo dɔ Jeju Kirisiti'ti ki in ginn kaw'ti lə *Dabidi, Jeju Kirisiti ki ində taa dann nje koy'gi'ti kigo Poyta'ti ki maji ki m'nji m'ilə mbər'ə. ⁹ In tado Poyta ki maji inbe kin ə, m'nji m'ingə'n kon. Dɔi m'in ki kulə gindi to de ki nje tɔl de be. Nan ta lə Luwə de ki asi dɔ'a goto. ¹⁰ Be ə, m'tugə ta'm njaki dɔ nya'gi'ti pəti tado nje'gi ki Luwə mbəti'de, kadi ingi kaa, ingəi kaji ki in me to Jeju Kirisiti'ti, nan'ti ki kəsikurə ki ratata tə. ¹¹ Ta ki m'a m'el kam in ta ki asi kadi de uwə kul'ə:

Re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə,
J'a j'isi kum ba nan'ti si'ə tə.

¹² Re j'uwəi tɔgi'je ba si'ə ə,
J'a j'onyibe nan'ti si'ə tə.

Re j'ene ji gəri'ə el ə,
In kaa a ene n'gər'je el tə.

¹³ Re j'in nje ra nya ki low'ə'ti el ə,
In nje ra nya ki low'ə'ti.

Tado a manji ta gər rə'ne el ratata.

Njera kulə ki rə'a səl'ɔ el

¹⁴ Maji kadi nanyi ki lo kolo me'de dɔ ta'gi'ti kin taa taa. Ki non Luwə'ti, el'de ki tɔgi kadi gakinan dɔ ta'gi'ti ki nda'de goto kin el. In kin a ra nya madi el, nan a tuji de'gi ki nje ko dɔ'a to tuji yo. ¹⁵ Ində dɔ rə'i'ti kadi in te non Luwə'ti to de ki asi, njera kulə ki rə'a səl'ɔ dɔ kulə'ti li'ə el, iləmbər Poyta ki maji ki rəta'ti lə Luwə ki gorow'ə'ti. ¹⁶ Mbəti ta ki manji'gi ki nda'de goto ki ɔsi ta kunme. Toki rəta'ti, nje'gi ki ta'gi ki be kin nəl'de, ndan'de ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Nyando lə'de to to dobay ki aw ki kete kete kin be. Imene* ingi ki Piletə in mbunə de'gi'ti kin tə. ¹⁸ In sanyi kadi

* 2:17 2.17 1Ti 1.20

ta'ti ki rɔta'ti. Ningə eli eyina, nje koy'gi indəi taa lo koy'ti nga. In be ə, tuji ki kunme lə nje ki nan'gi. ¹⁹ Be kaa, ngirə kəy ki ngan ki Luwə ində kin isi lo kisə'ti. Luwə ndangi ta'gi kin dɔ'ti ene: Burəbe gər de'gi lə'ne bəti. Maji kadi de ki ra ki bar tɔ Burəbe, kadi anyi sanyi kadi majel'ti. ²⁰ Me kəy ki bɔ'ti, de a ingə ngoo'gi ki ra ki ɔr eke ki ningə kasi par el, nan a ingə nje ki madi'gi ki rai'de ki kagi eke hanji tɔ. Nje ki nan'gi, in tado ra kulə ndɔ madi'gi par. Nje ki nungi, in tado ra kulə ki ndɔ'gi pəti tɔ. ²¹ Re de madi ar rɔ'ne njay dɔ majel'gi'ti kin, a to to nyara kulə kɔsigon, ki kində ta dangi, ki nda'a to'ti tado be'ə, ki ra go'ə kete tado kulə'gi pəti ki maji.

Nje ra kulə lə Burəbe

²² Maji kadi ɔr rɔ'i kɔ me nyənn'gi'ti lə darɔ ki dɔkagilo basa'ti. In sangi row ra nya ki dana, ki kunme, ki ndiginan, ki kisi ki nan ki lapiya, ki nje ki isi elita ki Burəbe ki me ki ar njay. ²³ Mbəti ta ki manji'gi ki pasira ki nda'a goto. Ta ki manji'gi ki be kin a re ki gaki nan. ²⁴ Toki rɔta'ti, de ki nje ra kuləbər kadi Burəbe, in de ki a gaki el. Nan in de ki a ɔji ndiginan lə'ne ki rɔ de'gi'ti pəti num, de ki asi ndo de'gi nya num. A in de ki a isi dɔ ta'ti ki njeramajel'gi tɔ. ²⁵ Ki mindi ki sɔl lɔm ə a ilə'n ta de'gi'ti ki nje kɔs'ɔ ta. Dɔmaji ə Luwə a ra adi inyəi gorow njiyə'de kadi tei me gər ta ki rɔta'ti, taa a təli uni hangal ki maji gogi. ²⁶ A tei me kuləkikiyə'gi'ti lə Su ki uwə'de dangay'ti, ginn tɔgi'ne'ti kadi rai ndigi li'ə.

3

Nya'gi ki a rai nya dɔboy ndɔ'gi'ti

¹ Maji kadi in gər toki me ndɔ'gi ki dɔboy'ti, kagilo'gi ki ngan a rei. ² De'gi a təli nje ra ta nya, nje ndigi nar. A in nje kində gu'de, nje kun dɔ'de taa, ki nje kelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti. A in nje təl rɔ'de go ta'ti lə nje koji'de'gi el. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə el tɔ. Taa a iləi koji dɔ nya'gi'ti lə Luwə el tɔ. ³ K'oo tor de goto rɔ'de'ti, k'oo kumtondoo goto rɔ'de'ti, elita ki majel ndil de'ti, panjiyə'de a ala mban. In nje ra nya ki to ki de'gi kanji koo kumtondoo, taa a in nje kɔsi ta nyara ki maji tɔ. ⁴ A in njekundo nan, nje ra nya ki dɔ tɔgi'ti, kundo ta a təl'de njekumtɔ'gi'ti. A ndigi rɔnel ki dɔnangi'ti utə Luwə. ⁵ A ɔji gidi rɔ'de'ti toki n'in nje bɔl Luwə, nan toki rɔta'ti, manji ta gər tɔgi lə kunme. ɔr rɔ'i kɔ kadi ko de'gi'ti ki be kin. ⁶ Mbunə ko de'gi'ti kin, a ingə nje ki isi uri me kəy'ti lə dene'gi ki nje tɔgi goto, uwəi'de me kuləkikiyə'gi'ti lə'de. Dene'gi kakin rosi ki majel, inyəi rɔ'de adi nyənn'gi ki dangi dangi lə darɔ. ⁷ Si ta ndo nya'gi'ti ki dɔkagilo'gi pəti, nan lo kadi asi tei me gər ta ki rɔta'ti goto ratata. ⁸ Toki dɔkagilo'ti ki kete, Janesi ingi ki Jambiresi ɔsi ta *Moji kakin ə*, nje'gi kin kaa ɔsi ta, ta ki rɔta'ti tɔ. In de'gi ki nya'gi lə'de aw se'de me nyara ki majel'ti yo, ki kunme lə'de kaa, nda'a goto tɔ. ⁹ Lo k'aw kete lə'de ki ngayn a goto, tado de'gi a gəri nyara'de'gi ki majel toki ndɔ'gi'ti ki kete, de'gi gəri nya ra'gi ki majel lə Janesi ingi ki Jambiresi kin be tɔ.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nyando ki ingə rɔ'ne'ti

¹⁰ Nan in, ində kum'i oo'm me nya'gi'ti pəti: Me nyando'ti lə'm, me panjiyə'm'ti, me kojitara'gi'ti lə'm, me kunme'ti lə'm, me kisidoti lə'm, me ndigi nan'ti lə'm, taa me kuwətɔgiba'ti lə'm tɔ. ¹¹ In gər row ki de'gi indəi kum ndo tado Poyta ki maji, ki kon'gi ki ngayn ki m'ingə me bebo'ti ki Antiyosi, ki Ikoniyom, taa me be'ti ki Lisitir tɔ†. To ki rɔta'ti m'ingə

* 3:8 3.8 Tekitaga 7.11, 22 † 3:11 3.11 KNK 13-14

kon ngayn inbe, nan taa taa, Burøbe isi ori'm me nya'gi'ti kin ko. ¹² To ki røta'ti, de'gi pøti ki gei njiyø me bol Luwø'ti ki takul kindø rø nan'ti lø'de me to Jeju Kirisiti a ingøi kon. ¹³ Nan de'gi ki nje mendul, ki njendon te'gi a awi kete kete me majel ki ra'ti par par. Me kuløra'de'gi'ti, a ødi ndøgi de'gi toki inbe'gi kaa de'gi ki rangi ødi'de be to. ¹⁴ Nan ki øjido'i, maji kadi uwø go nya'gi pøti ki in ndo ø in ta to nya'gi ki røta'ti kin søm. Tado in gø de'gi ki ingø nyando kin rø'de'ti bøti. ¹⁵ Døkagilo ki in ki du'i ba bay ø in gø ta'gi ki ndangi ki ar njay lø Luwø kin. Ta'gi kin a asi kadi'nu nyagø ki røta'ti, ki a te sø'i kaji'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ Tado Makitu ki ndangi lø Luwø pøti, Luwø adi Ndil'ne ki ar njay ra ki de'gi adi ndangi. Ningø nda'a to'ti tado ndo nya de, kadi øji'de adi mbøti nyara ki majel, tado ndaji de ad'a ra dana, tado ndo nya de kadi panjiyø in dana non Luwø'ti. ¹⁷ In be kadi de lø Luwø in ki kasinan berere me nya'gi'ti, kadi ra'n kulø'gi pøti ki maji.

4

Ilømbø Poyta ki maji

¹ In be ø, takum Luwø'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti ki a gangi ta dø de'gi'ti ki sii ki dø'de taa ke nje koy'gi, ki tado tøl re li'ø ki Konbe li'ø: ² m'døj'i kadi ilømbø Ta kin par par, døkagilo'ti ki maji eke in ki majel. Ør de'gi tarow, ndøji'de dø hal'ti ki majel, ulø dingøm me de'gi'ti ki takul nyando lø'i, ki kisidøti ki kanji k'inyø ta. ³ Tado døkagilo a re non, de'gi a mbeti nyando ki røta'ti, ø a rai nya'gi kigo me ge'gi'ti lø'de. A sangi njendo de'gi nya ngayn ki a gugi dø'de gugi kadi ndoi'de nya'gi ki mbi'de ndigi k'oo. ⁴ A uti mbi'de dø ta'ti ki røta'ti, ø tøli rø'de go Su ki kudø'ti yo. ⁵ Nan in, maji kadi indø dø rø'i'ti me nya'gi'ti pøti. Uwø rø'i ba me kon'gi'ti. Maji kadi in ra kulø kilømbø Poyta ki maji lø'i kin maji. Indø kum'i go ra kuløbø'ti lø Luwø maji to.

Pol tolta ngodi

⁶ Ki øjido'm, døkagilo re kadi m'ilø rø'm kadikare'ti m'adi Luwø nga. Døkagilo koy løm re nga. ⁷ M'rø rø ki maji, m'tøl ta ngodi løm, m'ngøm go kunme løm. ⁸ Ngøsine, nya kugøgoji nje tøti rø'gi, adi in nyara ki dana ki a to ratata isi nginøm. Burøbe ki in njegangita ki dana, a adi'm ndo gangita'ti. A adi'm m'in par el, nan de'gi pøti ki ndigi tøl'ø, ø sii nginøi ndø'a øele.

Poyta'gi ki døboy'ti

⁹ M'døj'i kadi indø dø rø'i'ti, ø re kalangi ingøm. ¹⁰ Tado Dømasi inyøm ko, ø aw Tesaloniki'ti, tado nya maji'gi ki dønangi'ti, ki døkagilo'ti ki bone uwø me'ø. Kiresansi aw dønangi Galasi'ti. Ningø Titi aw Dalmasi'ti to*. ¹¹ Luki ki kar'ne ba par ø nanyi søm ne. In re ki Marki kum'i'ti adi'm tado a ra søm maji ngayn me kuløbø'ti ki in ji'm'ti. ¹² M'ulø Tisiki me øebo'ti ki Epeji. ¹³ Døkagilo ki a re ø, un ku kul løm ki m'inyø me køy'ti lø Karpusi, me øe'ti ki Tirowasi§ kin ji'i'ti re'n adi'm. Øy makitu'gi løm ji'i'ti to. Kibo utø, in makitu ndar'gi kin. ¹⁴ Alegijandir* ki kodi ko nya'gi adi'm kon ngayn, nan Burøbe a ugø kigo kulø ra'a'ti. ¹⁵ In kaa, maji kadi indø kumkødi dø rø'i'ti rø'a'ti to, tado mbøti ta'gi lø'je ki tøg'i'ne ngayn. ¹⁶ Ndo gangi ta'ti løm ki døkete, de kare ki re ra go'm'ti goto: de'gi pøti inyøi m'in

‡ 3:14 3.14 1.5, 2.2 * 4:10 4.10 Kol 4.14; Plm 24; 2Ko 8.23; Gal 2.3; Tit 1.4 † 4:11 4.11 KNK 12.12,25; Kol 4.10 ‡ 4:12 4.12 KNK 20.4; Epe 6.21-22; Kol 4.7-8 § 4:13 4.13 KNK 20.6 * 4:14 4.14 1Ti 1.20

kɔ. Kadi Luwə tudə majel kin dɔ'de'ti el. ¹⁷ Nan Burəbe in sə'm nan'ti. In ə adi'm tɔgi kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə m'tɔl'n ta'a, kadi de'gi pəti ki in *Juwipi'gi el oyi dɔ'a. In ə ɔri'm kɔ ta bɔl'ti. ¹⁸ Burəbe a ɔri'm kɔ ta nya'gi'ti ki majel pəti. Ningə a aji'm tadɔ Konbe li'ə ki dɔran'ti tɔ. Tɔji in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! *Amen.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika num, Akilasi num adi'm. Taa uwə ji de'gi ki me kəy'ti lə Onejipɔr tɔ†. ²⁰ Erasi nanyi bebo Korenti'ti. Tiropim in ki monyi adi m'inyə Mile'ti‡. ²¹ In sangi row kadi re kete non nanyi kul'ti. Ebulu, ki Pudansi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngannkon'je'gi pəti uwəi ji'i.

²² Kadi Burəbe in sə'i, ningə kadi memaji li'ə nanyi sese pəti tɔ.

Makitu ki Pol ndangi adi

Titi

Ta ki do makitu ki Pol ndangi adi Titi

Pol ndangi makitu kin adi Titi ki in Juwipi el nan un me'ne adi Kirisiti. Titi isi Kireti'ti kadi oo go njekawnan'gi ki gorow'ə gorow'ə ningə kadi ində de'gi ki ta goto do'de'ti to ngatogi'gi dann Njekawnan'gi'ti. Kadi ndangi nje ki sii mbiri Poyta ki maji, yəti'ə basi nya ki rangi'ti ningə inbe in təl nyandaji ki rə njekawnan'gi'ti pəti me takel'i'ti num, me kuləra'i'ti num. Luwə aji de'gi ki uni me'de kitakul k'oo kumtondoo li'ə, ningə adi'de Ndil. Be ə, njekunme ki ra ra kadi togi me kində rə'ne rigi rigi ta ramaji'ti kadi ra.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Ta ki ojido ngatogi'gi 1.5-9. Nyando ki dana 1.10-2.15. Kulə dingəm me njekawnan'gi'ti 3.1-11. Dəboy ta 3.12-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Luwə, m'in ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'in njekawkulə kadi de'gi ki Luwə mbəti'de uni me'de. Taa kadi m'oji'de kadi gəri nya ki rəta'ti kigo ndu Luwə'ti to. ² Be kadi indəi me'de do kaji'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ki nje ngom el, un ndu'ne adi'je do'ti kete non nya'gi'ti pəti. ³ Luwə oji ta lə'ne adi de'gi gəri ki takul kulə ki ulə ji'm'ti kadi m'ilə mbər dəkagilo'ti ki inbe; oji. M'ilə mbər kigo ndu'ti li'ə in ki Njekaji'je.

⁴ M'ndangi makitu kin m'ad'i in Titi* ki in ngonn'm ki rəta'ti. In ngonn'm ki rəta'ti me kunme'ti, ki j'in kareba do'ti. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə ki Baw ingi ki Jeju Kirisiti ki Njekaji'je in nan'ti sə'i.

Kulə ki kadi Titi ra me be ki Kireti'ti

⁵ M'inyə'i gogi dənangi'ti ki Kireti kadi to toлта kulə'gi ki nanyi. Ningə kadi ində ngatogi'gi do nje kawnan'gi'ti me bebo'gi'ti kare kare pəti. Ində'de kigo kəji'ti ki ndəki m'oji. ⁶ Ningə maji kadi ngatogi in de ki kanji ta do'ti, in ngaw dene ki kareba, kadi in de ki ngann'a'gi in njekunme'gi, ki kadi de ində taa do'de'ti ojido hal ki majel eke do ngan el. ⁷ Maji kadi njekərnnon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi do'ti, tado in njengəm nya lə Luwə. Kadi in nje toji rə'ne el, in nje wongi el, in gon kanyi yiwi kandi nju el, in nje rə el, taa kadi in nje ge nya kigo row'ti ki dana el, el to. ⁸ Maji kadi in njera mbah, kadi in nje ndigi nyara ki maji, in nje kelta ki gorow'ə'ti, in de ki dana, in de ki ar njay, in njekuwə rə'ne ginn togi'ne'ti. ⁹ Maji kadi uwə rə'ne ngan me ta'ti ki rəta'ti, ki aw nan'ti ki nyando ki ingə. Lo kin'ti, a asi kadi ulə dingəm me ndəgi de'gi'ti ki nyando ki rəta'ti. Taa a asi kadi oji nje'gi ki sii ndoi nya'gi ki rangi kadi gəri toki ndəmi row to.

¹⁰ De'gi ngayn dann Juwipi'gi'ti in nje mbəti təl rə'de go ta'ti ki rəta'ti, sii tudəi ta'gi ki biriri, sii ədi de'gi ki ta ki nda'a goto. ¹¹ Adi uti ta'de do ta'gi'ti lə'de. Tado turi do de'gi me kəy'gi'ti ngayn ki nyando ki kadi de ndo el. Rai be kadi ingəi nyakingə ki gorow'ə'ti el ji de'gi'ti. ¹² De kare dann'de'ti, adi in njekeltakita'de'ti inbe'gi ene: «De'gi ki Kireti'ti in nje kelta ki ngom ki ndə'gi pəti, in de'gi ki mann'de majel, in njera ta me'de, ki njedaw'gi.» ¹³ Ningə ta ki el kin in ta ki rəta'ti, ə maji kadi ndangi'de ki

* 1:4 1.4 2Ko 8.23; Gal 2.3; 2Ti 4.10

ro tinyi, kadi in njekunme ki rōta'ti. ¹⁴ Um kadi tēli rō'de go su'gi ki kudə'ti lə *Juwipi'gi kigo mbərkikində'ti lə de'gi ki nje mbəti ta ki rōta'ti kam el. ¹⁵ Ki rō de'gi'ti ki ar njay, nya'gi pəti ari njay to, nan ki rō de'gi'ti ki ari njay el, ki de'gi ki njekunme'de el, nya ki ar njay goto rō'de'ti. Nya ki ar njay goto rō'de'ti, tado nyagər lə'de, ki me'de'ti uwə'de ki ta adi tuji. ¹⁶ De'gi kin, elita ta'de'ti ne toki n'gəri Luwə, nan kulə ra'de manji ta gər'ə. In njera nya ki to njen, in nje tanrō'gi, asi kadi rai nya madi kare ki maji, el.

2

Ta do de'gi'ti ki togi, ki ngann basa'gi ki mand'i'gi, ki bər'gi

¹ Ningə ki sōw dō'i, maji kadi in ndo nya ki aw nan'ti ki nyando ki rōta'ti. ² In bugə'gi kadi in de'gi ki njekuwə rō'de ginn togi'de'ti, kadi asi ta kōsikurə, kadi in de'gi ki njera nya ki gorow'ə'ti, kadi awi ki kunme ki togi to, kadi in de'gi ki awi ki ndiginan me'de'ti, kadi in nje kore me'de.

³ El bugə dene'gi kah'a'ti inbe kin be to. El'de kadi panjiyə'de in panjiyə de'gi ki ari njay, kadi in nje kelta ki majel do de'gi'ti el, taa kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el to. Ningə, kadi in njendo nya ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dene'gi ki do du'gi kadi ndigi ngaw'de'gi ki ngann'de'gi. ⁵ Kadi in njera nya ki gorow'ə'ti, in nje ngəm rō'de ar njay, in nje kində kum'de go me kəy'gi'ti lə'de maji, in de'gi ki maji, in njekulə dō'de ginn togi'ti lə ngaw de'gi. Re rai be ningə, de'gi elita ki mal do ta'ti lə Luwə el.

⁶ El ngann basa'gi ki ngann mand'i'gi to, kadi awi ki hal ki maji me nya'gi'ti pəti. ⁷ Ningə inbe ki dō'i, maji kadi in nyandaji me nyara'gi'ti ki maji tado lə'de. Kadi nyando lə'i in nyando ki low'ə'ti ki a re ki bukinan'ti. ⁸ Kadi ta keli in ta kel ki ar njay, ki de asi kadi a el yan'ne o'si'n kad'a el. Re in ra be ningə, nje kōsi ta a gəri nya ki kadi rai el, kadi awi ki ta ki majel kare kadi eli dō'je'ti el.

⁹ El bər'gi kadi uləi dō'de ginn togi'ti lə be'de'gi me nya'gi'ti pəti. Kadi be'de'gi ingəi maji rō'de'ti. Kadi manji ta be'de'gi'ti el, ¹⁰ taa kadi bogi'de el to. Kadi nanyinan ki lo ki ra dann'ti ki asi nan berere, kadi be'de'gi adi'de me'de. Be ə, me nya'gi'ti pəti, a adi de kōsikurə do nyando'ti lə Luwə ki Njekaji'je.

Memaji lə Luwə

¹¹ Luwə toji memaji lə'ne, ki in ginn kaji lə de'gi pəti ki taga wangi. ¹² Memaji lə Luwə kin ndo'je kadi ji tusi nyara kigo bol Luwə'ti el, ki nyənn nya lə dōnangi j'inyəi kō. J'inyəi kō kadi j'isi ki dō'je taa dōkagilo'ti ki bone kin me njiyə'ti kigo row'ti ki dana, ki təl rō go ndu Luwə'ti. ¹³ Ji rai be ta kadi ji nginəi maji ki j'indəi me'je dō'ti, kadi ji nginəi ndo ki Luwə lə'je kibo, ki Njekaji'je Jēju Kirisiti a te'n me toji'ti lə'ne. ¹⁴ Kirisiti ki un rō'ne adi tado lə'je, kadi ugə'n dō'je ta nya ra'ti ki majel pəti. Gangi dō'je kadi ji tēli de'gi li'ə ki k'ar njay. De'gi ki k'ar njay, ki tingəi bil me nyara'gi'ti ki maji. ¹⁵ In kin ə, in nya ki kadi in ndo de'gi, kadi ulə'n dingəm me'de'ti. Togi kōrnōn de'gi ki awi'n kin, kadi ndangi'n'de ki rō tinyi kati. In ra adi de madi kid'i el.

3

Panjiyə njekunme'gi

¹ Olo me njekunme'gi kadi uləi dō'de ginn togi'ti lə ngar'gi ki nje konbe'gi. Kadi tēli rō'de go ta'ti lə'de, ningə kadi rai do nja'de'ti ta ra nya'gi'ti ki maji maji pəti. ² El'de kadi elita ki majel do de madi'ti el, kadi

in nje ge kol el, kadi in njekulə de'gi noji nan'ti, kadi de'gi pəti gəri sol lom lom lə'de tɔ. ³ Tado j'inbe kaa, kete do'je goto, j'in nje təl rɔ go ta'ti el, ji ndəm row, j'in ginn togi'ti lə nyənn'gi lə darɔ, ki k'oo majiro'gi ki dangi dangi. J'isi ta ra me ndul'ti ki ta ndingə nya'ti, de'gi mbeti'je taa j'inbe kaa ji mbəti nan tɔ. ⁴ Nan loki Luwə ki Njekaji'je toji maji ki ndigi lə'ne ki taga tado lə de'gi kin ə j'ingəi kaji. ⁵ Luwə aji'je ki gorow kulə ra'je'gi ki dana el, nan in kigo k'oo kumtondoo li'ə inbe. Aji'je ki tarow lə mann batəm koji ki sigi, ki tarow lə Ndil Luwə ki təl'je de'gi ki sigi'ti*. ⁶ Ndil Luwə buki Ndil ki kar njay kin do'je'ti ki ta'a ba, ki takul Jeju Kirisiti ki Njekaji'je. ⁷ Luwə buki Ndil ki k'ar njay do'je'ti kigo memaji li'ə, kadi təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti kadi ji nginə'n kaji ki to biti ki non'ti ki j'ində me'je do'ti.

⁸ Ta kin ə in ta ki asi kadi ra kul'ə. Ningə m'ndigi kadi ra do'ti ngan, kadi de'gi pəti ki uni me'de adi Luwə, indəi rɔ'de ta nyara'gi'ti ki maji maji. In kin ə in nya ki maji ki nda'a to'ti tado lə de'gi pəti. ⁹ Ningə, ta ki manji nan'ti ki to mbo, ki k'or ginn noji'gi, ki gangi nan, ki kol nan do ndukun'gi'ti kin, in nya ki nda'de goto, ə maji kadi osi rɔ'i ngərəngi ko kadi'de'ti†. ¹⁰ De ki nje re ki gangi nan dann njekawnan'gi'ti, maji kadi ndor mbi'ə nja kare, ndor ki nja joo, a re oo ta lə'i el ningə, maji kadi os'ɔ ngərəngi. ¹¹ In gər maji kadi de ki be kin, in de ki ndəm row. Ə re nanyi ki lo ra majel'ti ningə, isi gangi ta do rɔ'ne'ti inbe.

Ta'gi ki doboy'ti

¹² Ndo ki m'a m'ulə Artemasi eke Tisiki‡, ə te rɔ'i'ti ə, kadi in kalangi re ingə'm Nikopolisi'ti. Tado m'un ndu'm kadi nanyi kul osi do'm'ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ində kum'i go Jinasi'ti, ki nje gər ndukun'gi ingi ki Apolosi§ maji. Ra se'de do row mbah'ti lə'de. Ra se'de kadi nya madi du'de el. ¹⁴ Maji kadi de'gi ki in de'gi lə'je, ndoi k'aw kete me nyara'gi'ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki de'gi ki nya to rɔ'de. Ningə, kisikidɔtaa lə'de a in kare ki ndangi el tɔ.

¹⁵ De'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne uwəi ji'i. Uwə ji njendigi'gi madi'je'gi, ki in njekunme'gi.

Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese pəti.

* 3:5 3.5 Jan 3.5 † 3:9 3.9 1Ti 1.4 ‡ 3:12 3.12 2Ti 4.12 § 3:13 3.13 KNK 18.24; 1Ko 16.12

Makitu ki Pol ndangi adi Pilemon

Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilemon

Makitu kin in makitu ki Pol ndangi adi Pilemon ki ojido'a inbe ta dangi. Pilemon in njekunme, in ngatogi me be'ti. Onejim in ber le Pilemon e te key le be'ne anyi. Dokagilo madi ingei nan ki Pol. Kitakul Pol e Onejim un me'ne adi Kirisiti. Ngosine Pol ad'a tel aw ro Pilemon'ti gogi ningo el Pilemon kadi uwae ki ro'ne'ti um oo'e to ber par el nga, nan oo'e to ngonkon me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Oyo ki Pol ra Luwe ojido kunme le Pilemon 4-7. Pol naji Onejim 8-22. Dobby ta 23-25.

Kuwae ji nan

¹ M'in Pol ki m'in dangay'ti tado Poyta ki maji le Jeju Kirisiti, nan'ti ki ngannkon'gi Timote, j'ule ki makitu kin j'uwae'n ji'i in Pilemon. In njendigi ki ngayn ta in madikulaje to*. ² J'uwae ji konnann'je Apiya, taa Arsihi ki in madi ro le'je tado le Kirisiti kin to†. Ningo j'uwae ji Njekawnan'gi ki sii me key'ti le'i in Pilemon to. ³ Kadi memaji ki kisimaji le Baw'je Luwe in ki Burabe le'je Jeju Kirisiti in sese.

Ndigi nan ki kunme le Pilemon

⁴ M'ra oyo Luwe le'm tado dokagilo'gi peti ki m'nji m'el si'e ta ningo, me'm olo do'i'ti in Pilemon. ⁵ Tado m'oo poy'i kadi in ndigi ngann'gi le Luwe peti. Kunme ningo, adi me'i Burabe Jeju Kirisiti to. ⁶ M'in daji kadi kindo ro nan'ti le'i se'je do kunme'ti te ki kandi nya ngayn. Kunme kin a toji kadi de'gi gari kul'gi peti ki maji ki j'asi ra ki takul kindo ro nan'ti le'je ki Jeju Kirisiti. ⁷ Ngonnkon'm, m'ingae ronel ki mesol ngayn tado ndigi le'i, tado ngann'gi le Luwe ingei mesol ki gorow ndigi le'i kin.

Nya daji le Pol tado Onejim

⁸ In be e, re m'ingae togi me to Kirisiti'ti kadi m'oj'i nya ki maji kadi ra kaa, ⁹ m'ge kadi, ki takul ndiginan ki to dann'je'ti, m'in daji nya to daji yo. Toki oo'n, m'in Pol m'bugae, ta dokagilo'ti kin m'in me key dangay'ti tado le Jeju Kirisiti, ¹⁰ m'daj'i nya kare tado ngonn'm ki me Kirisiti'ti Onejim. Ngosine, m'in tel baw'a kigo ta'ti le Jeju me key dangay'ti ne‡. ¹¹ Kete in de ki nda'a goto takum'i'ti, ningo ngosine tel de ki nda'a to tado le'je joo peti.

¹² M'tel m'ule ki ro'i'ti gogi, in ki in de daro'm. ¹³ M'ge ngayn kadi m'in ngam'e ro'm'ti ne kadi ra kule adi'm tor'i'ti, dokagilo'ti ki m'in'n dangay'ti tado Poyta ki maji le Jeju. ¹⁴ Ningo m'ndigi ra nya madi ki kanji ko yan'i, el. Merta le'm in kadi ra maji le'i in kigo me ndigi'ti le'i inbe, um in ki togi ki kindo do'ti el.

¹⁵ Domaji e, Onejim gangi nan sa'i dokagilo ki nden be, kadi re inge gogi ningo, isi sa'i biti. ¹⁶ A inge gogi to ber el nga. A oo'e to de ki gat'a in ngayn utae ber. A oo'e to ngonkon'i ki nje ndigi le'i me Kirisiti'ti. M'ndig'e ngayn, nan m'in ger kadi ndigi ki in a ndig'e a utae yan'm bay, kigo daro'ti, eke kigo row'ti le Luwe.

* **1:1** 1.1 13, 22, 23 † **1:2** 1.2 Kol 4.17 ‡ **1:10** 1.10 Kol 4.9

¹⁷ In be ə, re oo'm to madikulə'i ningə, uwə rɔ'i'ti toki in m'inbe ə uwə'm rɔ'i'ti be. ¹⁸ Re ra sə'i nya madi ki low'ə'ti el, eke aw ki bangi lə'i dɔ'a'ti kaa, ində dɔ'm'ti. ¹⁹ M'in Pol inbe ə m'in ndangi ta kin ki ji'm. M'a m'ugə'i bangi kin. Maji kadi in gər toki m'aw ki bangi dɔ'i'ti, adi in darɔ'i inbe. ²⁰ Oyo Ngonkon'm, m'dəj'i kadi ra kulə kin adi'm me tɔ Burəbe'ti. In ra adi me'm sɔl me tɔ Kirisiti'ti.

²¹ Me'm olo dɔ təl rɔ go ta'ti lə'i dɔkagilo'ti ki m'nji m'ndangi'n makitu kin mad'i. Ningə m'gər kadi a ra toki m'dəj'i. Be el ə, a ra utə in ki m'dəj'i kin bay. ²² Ningə m'dəj'i kadi ində dɔ kəy madi dana adi'm. Tado m'ində me'm dɔ'ti kadi, takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm kin, a ra adi nje konbe'gi a inyəi m'in ta adi'se.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

²³ Epirasi uwə ji'se. In sə'm nan'ti kəy dangay'ti ne tado lə Jeju Kirisiti§. ²⁴ Madi kulə'm'gi, Marki* in ki Arisitarki†, ta Dəmasi‡ in ki Luki§ uwəi ji'se tɔ.

²⁵ Kadi maji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

§ 1:23 1.23 Kol 1.7, 4.12 * 1:24 1.24 2Ti 4.11 † 1:24 1.24 KNK 19.29, 27.2; Kol 4.10 ‡ 1:24 1.24 Kol 4.14; 2Ti 4.10 § 1:24 1.24 Kol 4.14

Makitu ki ndangi kadi Ebirə'gi

Ta ki do makitu'ti ki ndangi kadi Ebirə'gi

Makitu kin in ki ndangi kadi kuti njekunme'gi ki in Juwipi koji'gi. Njendanga ndigi ndəji'de kadi uwəi go kunme lə'de ba um inyəi go'ə ko el. Jeju utə malayka'gi. In ngonn lə Luwə. In memaji lə Luwə ki te ki do'a kagilo'ti ki do'boy'ti. Luwə ində burədo njekujənyamosi kadikare ki biti ki non'ti. Ta k'in'ə kibo lə njekujənyamosi kadikare kakin ə, ulə'n'je noji nan'ti ki Luwə ki gorow kadi ki adi rə'ne nja kareba. Be ə ində'n ngangı kujənyamosi kadikare da'gi ki ra kulə me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Maji kadi ji ra kaji jagi jagi el. Kagilo kindəkumndoo'ti, nya ki te do njekunme'gi'ti ki me Kəki Kunmindı'ti, in nyakoji ki ra təgi kulə dingəm me njekunme'gi'ti ki do'kagilo'ti lə Kirisiti, kadi uwəi təgi'de ba. Maji kadi j'uri kum'je ki do Jeju'ti, in ki j'ində kunme lə'je do'a'ti lo tumginn'ə'ti biti do'boy'o'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti: Kirisiti in tekido ki do'boy'ti lə Luwə 1.1-3. Kirisiti utə malayka'gi ki njekeltakita Luwə'ti 1.4-4.13. Kirisiti in kibo lə njekujənyamosi kadikare ki rəta'ti 4.14-7.28. Kirisiti in nje ra mbunə'je'ti ki Luwə ojido kunmindı ki sigi 8.1-9.22. Kirisiti in njekujənyamosi kadikare ki asi nan berere. 9.23-10.39. Maji lə kunme kadi Kirisiti 11-12. Kisikidəta lə njekunme 13.1-19. Kelta ki Luwə ki kuwə ji nan 13.20-25.

Luwə elta de'gi ki takul Ngonn'ne

¹ Do'kagilo'ti ki kete, Luwə elta ki kaw'je'gi nja banyi banyi, taa ki row'gi ki dangi dangi to ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti. ² Ningə ki ngəsine kin, do'kagilo ki do'boy'ti, Luwə el'je ta ki takul Ngonn'ne. In ki takul'ə ə Luwə ra'n dəran ki dənangi ki nya'gi pəti ki me'ti, taa ad'a inbe nya'gi pəti to. ³ Kunji ki əti bol lə Luwə oji rə'ne ki taga rə Ngonn'on'ti. Ningə taainan ki darə Baw'ne inbe ar njay njay. Kitakul ta li'ə ki aw ki təgi, ra adi nya'gi toi lo to'de'ti me dənangi'ti ne. Loki ar rə de'gi njay do majel'gi'ti lə'de nga ningə, aw isi do'jikol Luwə'ti ki nje təgi ki əti bol, me dəran'ti*. ⁴ Be ə, Ngonn Luwə in kibo utə malayka'gi sanyi. Taa Luwə ad'a to ki in do'de'ti pəti to.

Ngonn Luwə in do malayka'gi'ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

In ngonn'm,
Adi m'in m'təl baw'i bone goto.

Taa, ta ki ene:
M'a m'in baw'a
ə in, a in ngonn'm kin, te ta'a'ti ki rə malayka'ti madi el ratata to†.

⁶ Nan do'kagilo'ti ki Luwə aw kadi ulə Ngonn'ne ki kareba me dənangi'ti ningə, el ene:

Kadi malayka'gi lə'm pəti əsi məkəsi'de nanga non'a'ti.

⁷ Luwə elta ki ojido malayka'gi ene:
Malayka'gi rai kulə adi m'in to nəl'gi be,

* **1:3** 1.3 Pa'gi 110.1 † **1:5** 1.5 Pa'gi 2.7; 2 Samiyel 7.14

taa to ndonn por'gi be to‡.

⁸ Ningə ki ojido Ngonn'o, Luwə ene:

«In Luwə, a onbe ratata.

Nya ra ki dana in gəl Konbe ki a on'n be do de'gi'ti lə'i.

⁹ In nje ndigi nyara ki dana, ə nje mbəti nyara ki go'ti el to.

Be ə, in ki in Luwə, Luwə lə'i, mbəti dann ngar mad'i'gi'ti,

Ur hu ronel do'i'ti‡.»

¹⁰ Ningə təl el bay to ene:

«In in Burəbe ə, lo kulə ngirə nya'gi'ti, ra dɔnangi,

ningə dɔran in nyara ji'i to.

¹¹ Nya'gi kin pəti a gotoi, nan in, a isi lo kisi'ti ratata.

Dɔran ki dɔnangi a ngisi to ku be.

¹² A ko'de toki de a ko'n tuwə kam be,

oyo, a mbəli'de toki de a mbəl'n ku kam be.

Nan in, a mbəl el ratata.

Ningə a isi ki do'i taa, ki do bal'gi, ki do bal'gi*.»

¹³ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:

«Re isi dojikəl'm'ti,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'ti goto.»

¹⁴ Ki ojido malayka'gi, in ndil'gi ki nje ra kulə kadi Luwə par. Luwə ulə'de kadi rai ki de'gi ki a aji'de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə el'je el

¹ Be ə, maji kadi nyando'gi ki j'ingəi kin, adi ji rai ji ndami el, re ji rai ji ndami ə, j'a ndəmi row. ² Ji gər kadi ta ki ndəki malayka'gi rei eli kaw'je'gi in ta ki rəta'ti*. Ningə de'gi pəti ki nje kaldə ndu kin num, nje təl rə'de go'ti el num, Luwə adi'de kindəkəji ki maji kadi ingəi. ³ Toki rəta'ti, j'inbe'gi kaa j'a n'ali kindəkəji lə Luwə kin el, re j'oyi ta kaji ki əti bol be kin to nya ki kare. Ta kaji kin, Burəbe Jeju inbe ə iləmbər'ə dəkete. Ningə nje'gi ki oyi ta'a'ti, rei manyinaj'a adi'je, toki in ta ki rəta'ti. ⁴ Luwə inbe ki do'ne mannaji do ta kel'de'ti kadi in ta ki rəta'ti ki takul nyakəji'gi ki əti bol num, nya ra'gi ki de asi ra el num, ki mboli'gi ki ra ki row'gi ki dangi dangi num to. Taa Luwə toji nya ki rangi bay, adi nje mannaji'gi kakin, kadikare'gi ki dangi dangi kigo Ndil Luwə, kigo ndigi'ti li'ə.

Jeju oyi tado de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti

⁵ J'isi j'elita dəkagilo'ti ki sigi ki a re. Ningə dəkagilo ki sigi kakin, in malayka'gi ə, Luwə a adi togi do'ti el. ⁶ Makitu lə Luwə ene:

«In Luwə, nda de in ri ə kadi to me'i olo do'a'ti be wa?

Eke, ngonn de in ri kadi ində kum'i go'ə'ti wa?

⁷ Ra'a adi malayka'gi in do'a'ti me ngonn dəkagilo ki nden be,

Ningə ulə jəgi piti ki kəsikurə do'a'ti.

⁸ Jsi kurə kadi onbe do nyakində'gi'ti pəti†.»

Loki Luwə ulə nya'gi pəti ginn togi'ti lə de, nya madi kare ki inyə taga goto. Ningə ki ngəsi kin, j'oo kadi onbe do nya'gi'ti pəti el bay. ⁹ Nan j'oo Jeju ki kete, malayka'gi utəi'ə tado dəkagilo nden, kadi ki takul memaji lə Luwə, ki ad'a oy tado lə de'gi pəti. Ningə in tado kon ki koy ki Jeju ingə kin ə, Luwə ulə'n jəgi piti ki kəsikurə do'a'ti.

‡ 1:7 1.7 6-7; Ndukun ki nja joo 32.43; Pa'gi 104.4 § 1:9 1.9 8-9; Pa'gi 45.7-8 * 1:12 1.12 10-12; Pa'gi 102.26-28 * 2:2 2.2 10-12; Pa'gi 102.26-28 † 2:8 2.8 6-8; Pa'gi 8.5-7

¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə in njera nya'gi pəti, taa nya'gi pəti in yan'a'gi tɔ. Luwə təl Jeju de ki asi nan berere'ti ki gorow kon'gi ki ingə, kadi de'gi ngayn ki təli ngann'a'gi, indəi rɔ'de nan'ti si'ə dɔ toji'ti li'ə tɔ. Tado Jeju in nje kornon'de k'aw se'de kaji'ti. ¹¹ Ningə Jeju ki nje təl de'gi ki kasi nan berere'ti dɔ majel'gi'ti lə'de, taa nje'gi ki təli'de ki kar njay'ti ba pəti, Baw'de in kareba, adi in Luwə. Be ə, rɔ Jeju sɔl'ɔ el kadi ɓar'de ngannkon'ne'gi. ¹² Jeju el Luwə ene:

«M'a m'elta ki ɔjido'i ngannkon'm'gi,
Takum bulə de'gi'ti lə'i, m'a m'osi pa m'ulə'n toji dɔ'i'ti.»

¹³ Ningə el ɓay:

«M'a m'un me'm m'adi Luwə ba pəti, ɓay taa:

m'ra nya ki de'gi pəti ki Luwə adi'm'de, ki toi to ngann'm'gi beŋ.»

¹⁴ Toki de'gi kakin awi ki darɔ ki mosi kakin ə, Jeju inbe kaa, təl rɔ'ne de'ti ki rɔta'ti to in be tɔ. Nga ra be kadi ki takul koy'o, Su ki aw ki togi lə koy ji'ne'ti, təl nya ki kare. ¹⁵ Jeju oy kadi taa de'gi ilə'de taa tɔ. De'gi ki dɔkagilo kisikidɔtaa lə'de pəti, sii to ɓər'gi me ɓol koy'ti. ¹⁶ Toki rɔta'ti, Jeju re kadi ra ki malayka'gi el, nan re kadi ra ki de'gi ki ginn koji'ti lə *Abiraham. ¹⁷ In be ə, me nya'gi'ti pəti, maji kadi in to to ngannkon'ne'gi be, kadi təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'de ki oo kumtondoo lə de'gi, taa in nje ra nya ki low'ə'ti dɔ kulə'ti ki Luwə ad'a tɔ. In ə, a ɓər majel lə de'gi num. ¹⁸ Oyo, Jeju inbe ki dɔ'ne ingə nya nan num, ingə kon num tɔ. Be ə, ngɔsine kin, asi kadi a ra ki nje'gi ki nyanan'gi tei dɔ'de'ti.

3

Jeju in kibo dɔ Moji'ti

¹ Ngannkon'm'gi ki njekunme'gi, ingi ki Luwə ɓar'se nga kadi uwəi nan dɔ maji'gi'ti li'ə ki in dɔran'ti, maji kadi uri kum'se ki dɔ Jeju'ti. In ə, Luwə ulə to njekawkulə adi'je, adi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In ki takul'ə ə, j'uni'n me'je, ə j'isi j'elita dɔ'ti taga takum de'gi'ti. ² Toki rɔta'ti, Luwə mbəti Jeju kadi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In nje ra nya ki low'ə'ti ki rɔ Luwə'ti ki nje mbət'ə, kadi ra kulə kin, toki ndɔki *Moji ra'n dɔ nja'ne'ti me kulə'gi'ti pəti ki ra me Kəy'ti lə Luwə kin be tɔ*. ³ Toki rɔta'ti, Jeju asi ta piti ki utə nya Moji sanyi toki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kɔsikurə utə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne el goto. Nga ningə njera nya'gi pəti in Luwə. ⁵ Moji in nje ra nya ki low'ə'ti me kulə'gi'ti pəti ki ndɔki ra me Kəy'ti lə Luwə. Nan k'in ə in ngonn njekulə kare. Kulə li'ə in kadi el de'gi ta ɔjido nya'gi ki Luwə a el me ndɔ'ti ki lo ti'ti. ⁶ Nan Kirisiti ra dɔ nja'ne'ti, asi kadi j'uwə kul'ə to Ngonn lə Luwə, ki Luwə un'ə ində dɔ kəy'ti lə'ne. J'in ə, j'in kəy'gi li'ə, re j'uwəi togi'je ba, taa ji rai ronel dɔ nya kindəmedɔti lə'je tɔ.

Korkon lə de'gi lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbi'se oyi dɔ ta ki Ndil Luwə el:

Dɔkagilo ki ɓone kin, re oyi ndu Luwə ningə,

⁸ ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndɔki kaw'se'gi tanyi m'in rɔ kin be, dɔkagilo'ti ki nanyi m'in me dilələ'ti.

⁹ Oyo in dɔkagilo'ti ki kaw'se'gi indəi kadi'de sə'm ə nanyi m'in go ɓal'ti ki dɔsɔ'ti ki m'ra nya'gi m'adi oyi ki kum'de kin.

¹⁰ In be ə, wongi ra'm ngayn ki ginn koji kin,
Adi m'el m'ene, me'de nanyi ki lo ndəm ta row'ti.

Lo kadi gəri nya ki m'nji m'nginə rɔ'de'ti goto.

¹¹ Be ə, me wongɪ'ti lə'm, m'un'n mindi'm m'ene:

A uri me be kɔrkɔn'ti ki m'nji m'ra tado lə'de kam el ratata†.

¹² Be ə, ngannkon'm'gi, maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, kadi de madi kare dann'se'ti aw ki me ki majel eke me ngan ki kadi aw si'ə adi təl gidi'ne adi Luwə ki nje kisi kumngayira el. ¹³ Toki bone Luwə nanyi ki lo kel'se ta'ti bay kin, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ki ndo'gi kare kare pəti, dɔkagilo'ti ki isi oyi dɔ ndo bar bone bay kin. Rai be kadi majel ədi de kare dann'se'ti adi təl nje me ngan el. ¹⁴ Toki rɔta'ti, j'in ki kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti. Nan k'in ə, kunme ki ndoki j'uni me'je j'adi'ə, ji təli njekunme'gi kin, kadi j'uwəi ba bitɪ ta tɔlta nya'gi'ti. ¹⁵ Makitu lə Luwə ene:

Dɔkagilo'ti ki bone kin, re oyi ndu Luwə ə,
ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndoki kaw'se'gi tanyi'n rɔ diləlo'ti kin
be.

¹⁶ Ke nan'gi ə, oyi ndu Luwə ə təli tanyi rɔ diləlo'ti wa? In nje'gi ki Moji ɔrnon'de ə te se'de me be'ti ki Ejipiti inbe kin. ¹⁷ Eke nje'gi ki ra tɔ ə, wongɪ ra Luwə se'de bal dɔ sɔ wa? Wongɪ ra Luwə ki nje'gi ki rai majel ə ninn'de ra dɔnan'ti bisiri bisiri diləlo'ti kin. ¹⁸ Eke nje ki ra tɔ ə, Luwə iw rɔ'ne kadi a uri be kɔrkɔn'ti el ratata wa? In nje ki mbeti kadi təli rɔ'de go'ə'ti kin‡. ¹⁹ J'oo kadi asi kur me be kɔrkɔn'ti lə Luwə el, tado mbeti kadi uni me'de adi'ə.

4

¹ Be ə, toki dɔkagilo kunmindi kur me be kɔrkɔn'ti lə Luwə nanyi bay kin ə, maji kadi j'indəi kumkədi dɔ rɔ'je'ti kadi de madi kare nja'a nanyi gogɪ el. ² Tado j'in kaa, toki iləimbər Poyta ki maji adi kaw'je'gi inbe kin tɔ ə, iləimbər kin adi'je tɔ. Nan k'in ə, Poyta ki maji ki kaw'je'gi oyi kin, to to nya ki kare rɔ'de'ti, tado taai ki kunme el. ³ Ningə j'in ki j'uni me'je, j'a j'asi kadi j'uri me be kɔrkɔn'ti kin, toki Makitu lə Luwə el'n ene:
Me wongɪ'ti lə'm, m'iw rɔ'm m'ene:

A uri me be kɔrkɔn'ti lə'm el ratata*.

Nga ningə, toki rɔta'ti, Luwə tɔlta kulə lə'ne mayinu lo tunginn dɔnangi'ti. ⁴ Toki rɔta'ti, makitu lə Luwə elta ɔji'n dɔ ndo ki nja siri ene: «Luwə ɔr kon me ndo'ti ki nja siri dɔ kulə'gi'ti pəti ki ra'de†.» ⁵ Makitu lə Luwə el bay ene: «A uri me be kɔrkɔn'ti lə'm ki m'nji m'ra tado lə de kin el ratata‡.»

⁶ Nje'gi ki iləimbər Poyta ki maji adi'de kete, uni me'de dɔ ta'ti ki Luwə el'de el. Adi lo kadi a uri me be kɔrkɔn'ti lə Luwə kin goto. Re to be kaa, tarow to tagira bay kadi nje ki rangɪ a uri'ti. ⁷ In be ə, Luwə ində dɔ ndo ki rangɪ dana, bar'a ene: «Ndo ki bone». Luwə el ta'gi kin bal ngayn kete go ta'gi'ti ki kaw'je'gi mbeti ta'a'ti. El ta'gi kakin ki ta *Dabidi, me makitu Pa'gi'ti li'ə ki ndangi kete ene:

«Bone kin ə, oyi ndu Luwə ə,

ononyi'se kadi adi me'se ngan,» toki m'el'n'se kete.

⁸ Toki rɔta'ti, re Jojuwe ɔr non Isirayel'gi aw se'de me be kɔrkɔn'ti lə Luwə ə, Luwə a elta lə ndo kɔrkɔn ki rangɪ gogɪ el nga§. ⁹ Be ə, ndo kɔrkɔn ki rangɪ lə de'gi lə Luwə to non bay. A in ndo kɔrkɔn ki tanan ki ndo ki nja siri ki Luwə ɔr'n kon kin be. ¹⁰ Tado de ki ur lo kɔrkɔn'ti lə Luwə ə, a ɔr kon dɔ kulə'ti lə'ne, toki Luwə ɔr'n kon dɔ kulə'ti lə'ne kin

† 3:11 3.11 7-11; Pa'gi 95.7-11 ‡ 3:18 3.18 16-18; Kɔr Isirayel'gi 14.1-35; Pa'gi 95.11 * 4:3 4.3 Pa'gi 95.11 † 4:4 4.4 Lotum 2.2 ‡ 4:5 4.5 Pa'gi 95.7-8 § 4:8 4.8 Ndukun ki nja joo 31.7; Jojuwe 22.4

be tɔ. ¹¹ Be ə, maji kadi j'indəi tɔgi dɔ rɔ'je'ti kadi j'uri me be kɔrkɔn'ti kin. Adi j'indəi kumkədi dɔ rɔ'je'ti kadi de madi kare dann'je'ti tɔl nje mbəti ta ki ta Luwə'ti adi osi toki kaw'je'gi osi kete kin be el nga.

¹² Ta lə Luwə in ta kisi kumngayira, aw ki tɔgi ngayn tɔ. Ta'a ati utə kiyəɔ ki ta kat'a in dow joo. Ta lə Luwə a ur rɔ'je'ti miriki miriki. A aw ɔdi dann ngarme'je ki ndil'je nu. Ningə ta rɔ'je'gi ki rɔti ta nan, ki mbiti kaa aw ɔdi tɔ. Kɔjitarə'gi lə'je ki maji, ki ki majel ki mərta'gi ki dɔ ngarme'je'ti kaa, ta lə Luwə te ki ginn'ə. ¹³ Nya kare ki mbunə nyakində'gi'ti lə Luwə ki iyə rɔ'ne takum'ə'ti goto. Nya'gi pəti naji rɔ'de takum'ə'ti ar njay njay. Ningə in non Luwə'ti tɔ ə nan a ɔr ginn kulə ra'ne'gi.

Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi

¹⁴ Adi j'uwəi kunme lə'je ki j'eli ta dɔ'ti non de'gi'ti taga kin ba, tado, toki rɔta'ti, j'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki aw ki tɔgi, ki ində dɔran gangi. Adi in Jeju Kirisiti ki Ngonn lə Luwə. ¹⁵ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'je kakin, asi gaki kadi ingə kon se'je dɔ tɔgi kasi'gi'ti el lə'je. Toki rɔta'ti, inbe kaa, nanyi'ə me nya'gi'ti pəti to j'in be tɔ. Nan k'in ə, in osi me majel'ti nja kare el. ¹⁶ Adi j'ɔti ndəkba ki non kumbər konbɛ'ti lə Luwə ki nje memaji, ki me ki tinyi kati. Lo kin'ti ə, Luwə a inyən go majel'gi lə'je kɔ num, taa memaji li'ə kaa a nanyi se'je num, kadi to ra se'je dɔkagilo'ti ki me'je ge.

5

¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, Luwə ə mbəti'de dann de'gi'ti. Ningə Luwə ində'de kadi rai kulə lə'ne tado maji lə de'gi kakin. Kulə lə'de in kadi adi kadikare num, taa ujəi nyamosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə de'gi ki rai num tɔ. ² Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe ki dɔ'ne kaa, aw ki kasəl'gi lə'ne ngayn tɔ. Be tɔ ə, a asi kadi oo kumtondoo lə nje ki gəri el ə rai majel ki de'gi ki ndəmi tarow. ³ In tado kasəl'gi li'ə kakin ə, a ujə mosi kadikare adi Luwə tado majel'gi lə'ne inbe num, taa tado majel'gi lə de'gi num tɔ*. ⁴ Ra kulə to njekujənyamosi kadikare in kɔsigonn, nan k'in ə de a ində rɔ'ne ki dɔ rɔ'ne tado k'ingən kɔsigonn kin el. De a ingə kɔsigonn kin ki takul ɓar ki Luwə ɓar'a taa. Nya kin ə ra, dɔkagilo'ti ki ɓari'n *Aron.

⁵ Be tɔ ə, yan Kirisiti kaa to be tɔ. In inbe ə adi rɔ'ne tɔbar kadi n'təli'n kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki utə ndəgə'gi el. Nan ingə ji Luwə'ti ki el'ə ene:

«In ə, in ngonn'm,

Ulə ngirə ɓone, m'in m'təl Baw'i.»

⁶ Me Makitu'ti lə Luwə, loki rangi'ti, Luwə el ɓay ene:

«In njekujənyamosi kadikare ki a isi ratata,

To Melkisedeki be†.»

⁷ Dɔkagilo'ti ki Jeju in dɔnangi'ti ne ɓay, elta ki Luwə ki row'gi ki dangi dangi, taa el si'ə ta nja banyi banyi ki səl dɔ, ki ndu'ne kibo taa ki mann non kum'ne'ti, Luwə ki asi kadi ta'a ta koy'ti‡. Ningə Luwə oo dɔ ndu'ə tado kulə ki ulə dɔ'ne ginn tɔg'ɔ'ti. ⁸ Toki rɔta'ti, In Ngonn Luwə inbe, nan ki gorow kon'gi'ti kin pəti, ndo kadi tɔl rɔ'ne go Luwə'ti. ⁹ Loki Jeju tɔlta kulə'gi pəti ki ra kadi ra nga ningə, Jeju tɔl row kaji ki a to ratata tado de'gi pəti ki nje tɔl rɔ'de go'ə'ti. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə ində kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi to Melkisedeki be.

* **5:3** 5.3 Lebitiki 9.7 † **5:6** 5.6 5-6; Pa'gi 2.7, 110.4 ‡ **5:7** 5.7 Mat 26.36-46; Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46

Ndangi nan tado tusi row ki maji k'inye ko el

¹¹ Nya'gi toi ngayn kadi j'eli do ta'ti kin, nan k'in ə, lo kadi j'or me'ə kadi ar njay do'se'ti adi gəri goto, tado ngan sese ngayn kadi in gəri me nya'gi kalangi. ¹² Toki rōta'ti, dokagilo ki rai me ta'ti lə Luwə kin in ngayn nga, adi maji kadi teli njendo de'gi ndu Luwə nga. Nan biti bone kaa, in gei kadi de'gi ki rangi ə ndoi'se nya ojido ta lə Luwə ki ndoi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin bay. Gei mba to ngann'gi ki kasi be bay um nyakuso lə ngatogi'gi ki tog'ɔ to'ti el. ¹³ De ki nanyi ki lo kanyi mba kon'ne'ti in ngonn ki kasi. Gər k'elta do nya'ti ki rōta'ti el. ¹⁴ Nga ningə, nyakuso ki tog'ɔ to'ti in tado ngatogi'gi. Tado kigo kulə'gi'ti ki isi rai ki ndo'gi kare kare pəti me kisikidōtaa'ti lə'de, asi kadi ori mbunə nya ki maji ki nya majel nan'ti.

6

¹ Tado nya kin ə, maji kadi ji rai do nya'gi'ti ki ndoki ji ndoi'de kete lo kulə ngirə'ti nu ojido Kirisiti par el nga. Nan ki ngə sine kin, adi ji turi kum'je do nya'ti lə de'gi ki togi gangi. Adi ji teli ji rei kadi ndoi'je nya'gi ki lo kulə ngirə'ti adi in: tusi kinyei gorow njiyə'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti ko, ² ki kunme kadi Luwə kin el nga to nyando'gi ki ojido batəm'gi ki dangi dangi, ki kində ji do'ti, ki kində njekoy'gi taa lo koy'ti, ki takigangi ki biti ki non'ti lə Luwə. ³ J'a ji ndoi nan nya lə de'gi ki togi gangi nga, re Luwə adi'je tarow.

⁴ Adi j'uni to nyando, ta lə nje'gi ki teli osi me panjiyə'de'ti ki kete: kum'de in ki te ki takul kunji lə Luwə. Nanyi kadikare ki dōran'ti oyi num, taa ingəi Ndil Luwə num to. ⁵ Ndigi Poyta ki maji lə Luwə kadi in ta ki maji ngayn, taa gəri nya ki ojido togi'gi ki a rei nan'ti ki dokagilo ki Luwə a ulə'n ngirə konbe ki a re num to. ⁶ Nan re in be kaa, teli osi me panjiyə'de'ti ki majel ki kete kin gogi. Ko de'gi kakin, lo kadi de a təl re se'de ki nja joo bay kadi inyei gorow njiyə'de goto. Toki rōta'ti, bəri Ngonn lə Luwə do kagidəsi'ti toki rangi bay. Ningə uləi rōsol do'a'ti takum de'gi'ti.

⁷ Adi j'uni nyando ki do lo ndo'ɔ'ti, loki dōnangi anyi mann ndi ki isi ədi ki dokagilo'gi pəti, ə te ki kandi ki maji adi nje'gi ki de'gi ndoi adi'de to ningə, toji ki taga kadi Luwə njangi do lo ndo'ɔ kakin. ⁸ Nan re dōnangi uwə tone'gi ki konn'gi yo ningə, in dōnangi ki nda'a goto. Luwə a mann'a toltə dōnangi kin in kadi uləi por do'a'ti par.

⁹ Ngannkon'je'gi ki njendigi'gi lə'je, re j'elita kin be mindi kaa, ji gər me'je'ti maji kadi in, in do row ki maji'ti. Do row ki a te sese kaji'ti. ¹⁰ Toki rōta'ti, Luwə in njera nya ki dana ki dokagilo'gi pəti. Adi me'ə a oyi do nya ki maji'ti ki rai el. Rai ki njekunme madi'gi, ningə sii ta ra'a'ti ne bay. Nya ra'gi ki maji ki isi rai kin toji kadi in ndigi Luwə. ¹¹ Nan ndigi lə'je in kadi de ki ra dann'se'ti uwə togi'ne ba, ə nanyi ki lo ra maji'ti toki sii rai kin biti ndo ki dōboy'ti. Ningə a ingəi nya'gi pəti ki indəi me'se do'ti. ¹² Ji ndigi kadi teli nje yai'gi el. Nan kadi ndaji panjiyə nje'gi ki uni me'de adi Luwə ə ai ki koreme. Nje'gi kin ə, ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'adi'de.

Nyakində me do'ti ki rōta'ti

¹³ Loki Luwə un ndu'ne adi Abiraham, dann go kunndu lə'ne kakin ki kiw rō me to'ne'ti inbe. Toki rōta'ti, de ki rangi ki utə kadi iw rō'ne ki to'a goto. ¹⁴ Luwə ene: «M'a m'njangi do'i toki rōta'ti, ə m'a m'adi ginn kaw'gi banyinan*.» ¹⁵ Abiraham ngəm go ndukun lə Luwə ki koreme. Be

* 6:14 6.14 Lotum 22.16-17

ə, ingə'n nya ki Luwə un ndu'ne ad'a. ¹⁶ Loki de'gi iwi rɔ'de ningə, iwi rɔ'de ki tɔ de ki boi utə'de. Kiw rɔ kakin a tɔji kadi ta'gi ki n'eli in ta'gi ki rɔta'ti. Adi a ində gangi ta'gi ki ta'de asi nan dɔ'ti el. ¹⁷ Ningə Luwə ge tɔji nje'gi ki a ingəi nya maji'gi ki un'n ndu'ne kakin ki taga ar njay bay, kadi ndukun'gi lə'ne a yəti el. Be ə, dann go kun mindi lə'ne ki kiw rɔ bay. ¹⁸ Kun mindi in ki kiw rɔ in nya'gi ki joo ki de a yəti'de el. Be ə me kun mindi'ti eke me kiw rɔ'gi'ti lə Luwə kin, a in ta'gi ki ngom el ratata, adi ta'gi kin ulə dingəm me'je'ti ngayn, j'ingi ki j'inyəi nya'gi pəti kadi j'uwəi nya kindəmedɔti, ki adi'je kin ba. ¹⁹ Nyakində me dɔ'ti kin ra adi kisikidɔtaa lə'je to to kəy ki kində dɔ mbal'ti be. In nya ki de a tadi dɔ'ti el num, taa in nya ki ngan num tɔ, ningə ində ku gangi loki me Kəy'ti lə Luwə ki to dɔran'ti gangi, ə ur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi. ²⁰ In lo kin ə, Jeju ur'ti kete non'ti ge to nje te tarow non'ti ge. Jeju təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ratata to Melkisedeki be.

7

Melkisedeki njekujənyamosi kadikare

¹ Melkisedeki kakin in ngar ki bebo Salem'ti, taa in njekujənyamosi kadikare lə Luwə ki in dɔ nya'gi'ti pəti. In ə ingə Abiraham loki təl lo tətɔ rɔ'ti ki tətɔ ngar'gi, ə njangi dɔ'a tɔ. ² In ə, Abiraham ad'a ki kare me nya ki dɔgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n ta rɔ'ti. Ki dɔkete, kɔr me tɔ ki nan Melkisedeki in «ngar ki njera nya ki dana». Bay taa, Melkisedeki in ngar ki bebo Salem'ti tɔ, kɔr me tɔ kakin nan: «Ngar ki nje lapiya*.» ³ Makitu lə Luwə elta lə baw Melkisedeki eke ta lə kon'a el, num taa elta lə ginn kaw'gi el num tɔ. Bay taa, elta dɔ koj'o'ti eke dɔ koy'o'ti el ratata num tɔ. Tanan ki Ngonn lə Luwə, ningə in njekujənyamosi kadikare ki a isi ki dɔkagilo'gi pəti.

⁴ In gəri maji kadi Melkisedeki in de ki nda'a in ngayn. Be ə, kaw'je Abiraham inbe kaa, ad'a ki kare me ki dɔgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n lo rɔ'ti†. ⁵ Nan de'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi, ki sii rai kulə kujənyamosi kadikare, tɔgi isi dɔ'de'ti, kigo ndukun'ti lə Moji, kadi taai ki kare me ki dɔgi'ti me nya'gi'ti pəti ki ingəi ji ngann Isirayel'ti adi in ngannkon'de'gi, ki in ginn kaw'ti lə Abiraham. ⁶ Melkisedeki in ginn koji'ti lə Lebi el, nan Abiraham ad'a nya kare me ki dɔgi'ti me nya'gi pəti ki ingə. Adi Melkisedeki njangi dɔ Abiraham ki Luwə un ndu'ne ad'a. ⁷ Ningə toki rɔta'ti, ngatɔgi ə a njangi dɔ ngonn ki du. ⁸ Ginn kaw'gi lə Lebi ki nje taa ki kare me ki dɔgi'ti, me nya maji'gi'ti ji ndəgi Isirayel'gi'ti, in de'gi ki a oyi. Nan ki ojido Melkisedeki, Makitu lə Luwə el kadi in, isi kumngayira. ⁹ Ki dɔboy'ti, ta ki kadi j'eli ənn: dɔkagilo'ti ki Abiraham adi ki kare me ki dɔgi'ti me nyakingə'ne'gi'ti pəti kin, Lebi ki ginn kaw'a'gi in nje taa ki kare me ki dɔgi'ti me nya'gi'ti pəti kin kaa, adi tɔ. ¹⁰ Toki rɔta'ti, dɔkagilo'ti ki Melkisedeki ingə'n Abiraham kin, oji Lebi el bay, nan k'in ə, in mosi kaw'ne Abiraham'ti nga.

¹¹ Me ndukun'ti lə ngann Isirayel'gi, in de'gi ki ginn koji'ti lə Lebi ə maji kadi de'gi mbəti'de adi rai kulə kujənyamosi kadikare'gi. In njekujənyamosi kadikare'gi to Aron be. Nan row ra kulə kujənyamosi kadikare lə'de to asi nan berere el. Re in be el ə, de a sangi njekujənyamosi kadikare ki rangi to Melkisedeki be bay el nga. ¹² Nga ningə, re row ra kulə kujənyamosi kadikare ki ginn kaw'ti lə Lebi yəti ningə, in go'ti kadi ndukun kaa yəti tɔ. ¹³ Ningə Burəbe lə'je ki ta'gi kin ojido'a, in ginn kaw'ti

* 7:2 7.2 1-2; Lotum 14.17-20 † 7:4 7.4 KNK 2.29

lə Lebi el, nan in ginn kaw'ti ki rangi. Ningə ginn kaw'ti kin, de madi ki ra kulə to njekujənyamosi kadikare dɔ ringiri lo'ti goto. ¹⁴ De'gi pəti gəri kadi oji Burəbe lə'je ginn koji'ti lə Juda. Ningə ki ojido ginn koji kin, Moji elta madi dɔ'ti el, loki elta ki ojido njekujənyamosi kadikare'gi.

Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki tanan ki Melkisedeki

¹⁵ Ngosine nya'gi toi ar njay nga. Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki in ginn koji'ti lə Lebi el, ki to to Melkisedeki be re. ¹⁶ In təl njekujənyamosi kadikare ki gorow lə ndukun kigo koji ki darɔ'ti el, nan kigo tɔgi kisikidɔtaa'ti ki a to ratata. ¹⁷ Toki rɔta'ti, Makitu lə Luwə el ene: «In njekujənyamosi kadikare ki ratata, toki ndɔ ki Melkisedeki isi'n be.»

¹⁸ Be ə, kunndu'gi ki kete, in ki buji kɔ tado tɔg'ɔ goto, taa nda'a kaa goto tɔ. ¹⁹ Ndukun'gi lə Moji asi kadi rai adi de'gi asi nan berere takum Luwə'ti el. Nga ningə nya kindəmedɔti ki maji utə ndukun'gi lə Moji in ki kadi'je. Ningə ki takul'ə j'asi kadi ji re ki rɔ Luwə'ti. ²⁰ Nya ki rangi bay, nya'gi kin pəti rai nya ki takul kiw rɔ lə Luwə. Nan ndəgə'gi tei njekujənyamosi kadikare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹ Nan ki ojido Jeju, Luwə iw rɔ'ne, loki el ene:

«M'in Burəbe m'a m'iw rɔ'm m'a m'ɣyɔti mindi'm el, nan m'a m'el m'ene: in njekujənyamosi kadikare ki ratata.»

²² Be ə, ki row kiw rɔ lə Luwə kin, ji tinyi me'je kati kadi j'ingəi kunmindi ki sigi ki maji utə in ki kete kin sanyi ki takul Jeju.

²³ Nya ki rangi bay, njekujənyamosi kadikare ki ginn koji'ti lə Lebi banyinan. Nan k'in ə, koy tɔl'de taa taa adi lo kadi rai kulə kujənyamosi kadikare kin ratata goto. ²⁴ Nan Jeju in nje kisi ratata, ningə kulə kujənyamosi kadikare li'ə a toki non'ne'ti tɔ. ²⁵ In be ə, Jeju asi kadi kaji ki ratata de'gi ki nje re ki rɔ Luwə'ti ki takul'ə. Toki rɔta'ti, in nje koy el adi a elta ki Luwə ki dɔkagilo'gi pəti tado lə'de.

²⁶ Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki maji kadi j'ingəi. In ar njay num, ra nya ki majel nja kare el num, taa Luwə ɔs'ɔ ngərəngi kadi njeramajel'gi'ti num tɔ. Ningə, un'ə ində adi isi ngərəngi dɔran'ti nu, dɔ nya'gi'ti pəti. ²⁷ Jeju to to ndəgi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kam el, adi in nya ki nda'a goto rɔ'a'ti kadi uje nya mosi ki ndɔ'gi kare kare'gi pəti ki kadi Luwə inyən go majel'gi lə'ne inbe num, taa kadi inyən go majel'gi lə bulə de'gi pəti kɔ tɔ. Jeju uje nya mosi kadikare nja kareba par ə asi naki. Adi in kadikare darɔ'a inbe ki adi dɔ kagidəsi'ti kin. ²⁸ Tado ndukun lə Moji ində ji'ne dɔ de'gi'ti madi ki kulə ra'de asi nan el, to njekujənyamosi kadikare'gi kibo. Nga ningə kiw rɔ lə Luwə ki re go ndukun'ti, ində ji'ne dɔ Ngonn'o'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, in ki asi nan biti ki non'ti.

8

Jeju in njekujənyamosi kadikare kibo

¹ Ta ki bo utə ki kadi j'eli dɔ ta'ti kin ə to kin: J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki be kin non, ki isi me dɔran'ti, dɔjikɔl lo kisi Konbe'ti lə Luwə, ki nje tɔgi ki əti bol*. ² Isi nje ra kulə lə'ne adi Luwə me lo'ti ki ar njay, ki me *kəyku ki rɔta'ti ki Burəbe inbe ə ra um in de ə ra el.

³ Kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi, kare kare pøti, kulø læ'de in kadi adi nya'gi Luwø num, rei ki kadikare mosi'gi num tō. Be tō ø, in gorow'ø'ti kadi Jeju kaa, aw ki nya kadi adi kadikare'ti tō. ⁴ Toki rōta'ti, re Jeju in dōnangi'ti ne ningø, a in njekujønyamosi kadikare el, tado njekujønyamosi kadikare'gi ki isi rai kulø kin kigo ndukun'ti læ Moji, sii dōnangi'ti ne ø binøm nga. ⁵ *Njekujønyamosi kadikare'gi kakin, isi ra kulø me køyku'ti læ Luwø. Nan køy kin in ndil nya par ki rōta'ti ki to dōran'ti. Toki rōta'ti, loki Moji ulø ngirø kadi ra køyku læ Luwø, Luwø el'ø ene: «Ur mbi maji oo'n dō ta ki m'a m'el'i kam: maji kadi ra køyku læ Luwø kin toki ndøki m'øj'i dō mbal'ti†.» ⁶ Nan ngøsine, Jeju aw ki kulø ki nda'a in ngayn utø kulø læ njekujønyamosi kadikare'gi. Adi in ø, in nje ra mbunø lo'ti tado kunmindi ki maji utø, ki ngirø in ki kindø dō kunndu'ti ki maji utø tō.

Kunmindi ki kōkō ki ki sigi

⁷ Re kunmindi ki kete asi kadi tolta'ne ndaki nga ø‡, Luwø a aw ki ndoo kindø kunmindi ki rangi ki njajoo el nga. ⁸ Nan, Luwø køl ki de'gi læ'ne tado majel'gi ki rai, ene:

Oyi ndø'gi a rei non,
ki m'a m'un mindi'm ki sigi,
ki de'gi ki Isirayel'ti num,
ki de'gi ki Jude'ti num tō.

⁹ Kunmindi kin, a to to kunmindi,
ki ndøki m'un ki kaw'de'gi el,
ndøki m'uwø'n ji'de
kadi m'te'n se'de dōnangi Ejipiti'ti ki taga kin.
Lo kadi rai dō nja'de'ti søm me kunmindi'ti kin goto.
Be ø, m'in Burøbe, m'a m'tøl gidi'm madi'de tō.

¹⁰ Burøbe ene:
Kunmindi ki m'a m'un madi
de'gi ki Isirayel'ti go ndø'gi'ti kin ø to kin:
M'a m'adi'de nyagør
kadi gøri ndukun'gi læ'm,
M'a m'ndangi ndukun'gi kakin ngarme'de'ti.
M'a m'in Luwø læ'de,
ø a in de'gi læ'm tō.

¹¹ De madi kare ki a aw
ndo'de ki me be'ti læ'ne,
eke ngonkon'ne kadi gøri'm goto,
tado de'gi pøti,
ulø ngirø dō de'gi ki tōgi'ti biti te'n dō ngann'gi ki du'ti,
a gøri m'in.

¹² M'a m'inyø go ra go'ti el'gi læ'de kō,
me'm a oyi dō majel'gi'ti læ'de ratata§.

¹³ Loki Luwø elta dō kunmindi ki sigi'ti ningø, in kin øji kadi tøl in ki kete to nya ki kōkō'ti. Ningø j'in pøti ji gøri kadi re nya to kōki ningø nanyi ngayn el kadi a goto.

9

Row kōsi mækōsi nanga non Luwø'ti ki kete

¹ Kunmindi ki kete kaa, aw ki ndukun'gi ki tōji de'gi gorow gosi Luwø, eke aw ki lo køy ki dōnangi'ti ne tō. ² *Køyku læ Luwø ki gangi me'ø joo in

ki ra. Me kəy'ti ki dəkete, ki bari'ə lo ki ar njay, lo kində lambi ki baji'ə in siri isi me'ti. Taa, tabilə ki mapa kadikare ki kadi Luwə in dɔ'ti, isi'ti non tɔ. ³ Ningə kəy ki nja joo ki ku gangi lo ra ta'ti, in lo ki bari'ə Lo ki ar njay njay njay utə ndəgi lo'gi. ⁴ Lo kin'ti ə buki nduji kagi'ti ə iləi por dɔ'ti adi on ningə bany'a əti mbin in ki k'ilə nya'ti ki ra ki ɔr. Sanduki kunmindi ki gidə in ki ra ki ɔr in'ti. Me sanduki'ti kakin ə, ku madi ki nyakusɔ ki bari'ə mann rosi me'ə in səm'ti. Ku kakin gidə in ki ra ki ɔr tɔ. Ə kagi tɔsi lə Aron ki ndɔki uwə mbi'ne in me'ti tɔ. Ningə bar mbal'gi ki ndangi ta'gi ki ɔjido kunmindi'gi in me'ti tɔ. ⁵ Dɔ sanduki'ti kakin ə, tɔli kagi'gi joo ki toi to *Malayka'gi ki bari'de eyina seruben'gi, ki ai ki kɔsigonn ngayn indəi'de dɔ'ti. Malayka'gi kakin naji bagi'de dɔ lo siyə mosi kadikare ki ɔji go k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ. Nan k'in ə, in dɔkagilo ki kadi de ɔr'n ginn ta'gi kin pəti el bay.

⁶ Kəyku kakin in ki gangi lo joo. Njekujənyamosi kadikare'gi uri me kəy'ti ki dəkete ki ndɔ'gi kare kare pəti tado ra kulə lə'de*. ⁷ Nan me kəy'ti ki nja joo, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki kar'ne ba par ə, a ur'ti nja kare me bal'ti ki kare. Lo kin'ti ə a re ki mosi da kadi adi kadikare'ti Luwə kadi inyə'n go majel'gi lə njekujənyamosi kadikare kibo inbe kin kɔ num, ta nya ndəgi bulə de'gi ki rai kigo me ndigi'ti lə'de el num tɔ†. ⁸ Ndil Luwə ki ndɔ'je ki takul nya'gi kin kadi dɔkagilo'gi pəti ki me kəyku lə Luwə ki dəkete kin to'n ba bay ningə, takəy kur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kin in ki te el bay. ⁹ Nyakɔji'gi kin in ndil nya'gi ki dɔkagilo'ti ki bone. Kɔr me'ə nan: kadikare'gi ki nya mosi'gi ki j'isi j'adi Luwə kin asi kadi rai adi me de ki nje ra kulə kadi Luwə ki asi nan berere el. ¹⁰ Toki rɔta'ti, nya'gi kin in ndukun'gi ki ɔjido nyakusɔ eke nya kanyi ki kuji nyara'gi ki ɔjido togi ji ki mann par. Nya'gi kin in kuji nyara lə de'gi ki dɔnangi'ti ne. Nda'de to'ti tado dɔkagilo ki nden be par, biti dɔkagilo'ti ki Luwə a ində'n ginn ndukun'gi ki sigi.

Kirisiti adi rɔ'ne kadikare'ti

¹¹ Nan Kirisiti re to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi adi'je nya maji'gi ki toi ne nga. Kirisiti ur me kəyku'ti kibo ngayn num, asi nan berere num tɔ. In kəyku ki de'gi ə rai ki ji'de el num, taa in kəy ki goto dɔnangi'ti ne num tɔ. ¹² Kirisiti ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin nja kareba par. Ur me kəy'ti kakin ki mosi bal binyə eke ki mosi ngann mangi'gi el, nan ki mosi'ne inbe. In ki row kin ə, Kirisiti ugə'n dɔ'je nja kareba par ratata dɔ majel'gi'ti. ¹³ Toki rɔta'ti, kigo nyajibəlbe'ti, de'gi a tɔli bal binyə'gi ki ngann mangi'gi, ə a siyəi mosi'de'gi ki bu ngonn kon mangi ki kulə por dɔ'ti dɔ de'gi'ti ki rai majel‡. Rai nya'gi kin be kadi de'gi kakin tɔli ki kar njay gogi kigo nyajibəlbe'ti. ¹⁴ Re nya kin in ki rɔta'ti kadi mosi da'gi awi ki togi ningə, mosi Kirisiti, tog'ɔ a utə mosi da'gi sanyi ngayn bay. Nan Kirisiti inbe un rɔ'ne adi Luwə to nya kadikare ki ar njay ki togi lə Ndil Luwə ki nje kisi ratata. Mos'o kakin a togi ngarme'je adi ar njay kadi ji ra nya'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti el. Nga ningə, j'a j'asi kadi j'a ra kulə j'adi Luwə ki nje kisi kumngayira ba.

Kunmindi ki sigi me mosi'ti

¹⁵ Be ə, Kirisiti in nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə ki row kunmindi ki sigi. Tado kadi nje'gi ki Luwə bar'de ingəi nya nduwə ki a to ratata ki Luwə un ndu'ne adi'de. Nya kin a ra nya, tado Kirisiti oy ningə mos'o taa de'gi

* 9:6 9.6 Kɔr Isirayel'gi 18.2-6 † 9:7 9.7 Lebitiki 16.2-34 ‡ 9:13 9.13 Lebitiki 16.14-16; Kɔr Isirayel'gi

ilə'de taa ta nya'gi'ti ki majel ki isi rai nya dɔkagilo'ti ki in ginn togi'ti lə ndukun ki kete.

¹⁶ J'ingəi kadi re de ra makitu kunmindi ki ɔjido lowə nya nduwə tor'ne'ti ningə, maji kadi de'ə kakin a oy bay taa, noj'o'gi a lowəi nan nya nduwə. ¹⁷ Toki rɔta'ti, re de in ki dɔ'ne taa bay ə, nda makitu kunmindi ki ɔjido nya nduwə goto. Loki de'ə kakin oy nga ningə nda'a to. ¹⁸ Be tɔ ə, kunmindi ki kete ka, lo kadi aw ki togi ra kulə kete goto non mosi'ti ki anyi. ¹⁹ Loki Moji ɔr me ndukun'gi pəti toki ndangi'n me makitu'gi'ti ki mi non bulə de'gi ki Isirayel'ti pəti ningə, un mosi ngann mangi'gi ki mosi bal bati'gi ki pote'de ki mann ji'ne'ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngayn ki bari'ə nan ijopi. Baji kagi kakin in ki bir ginn'ə ki ku ki rai ki bin bati'gi adi sɔl lɔm lɔm ə kər njir njir tɔ. Ningə kagi kakin ə, ulə me mosi'ti ə siyə dɔ makitu'gi'ti ki ndangi ndukun'gi me'ti num taa dɔ bulə de'gi'ti num tɔ. ²⁰ Dɔkagilo siyə mosi'ti, Moji ene: «In kin in mosi Kunmindi ki Luwə un ndu'ne dɔ'ti adi'se, kadi təli rɔ'se go'tiŋ.» ²¹ Be tɔ ə, siyə'n mosi kakin dɔ kəyku'ti lə Luwə ki dɔ nyara kulə'gi'ti pəti ki me'ti tɔ. ²² Toki rɔta'ti, kigo ndukun'ti, nya'gi pəti nje ki nanyi in boi el, a təli'de ki k'ar njay'ti ki takul mosi par. Ningə ki kanji mosi ki siyə, k'inyə go majel'gi a goto tɔ.

Kun rɔ kadi lə Kirisiti ɔr majel'gi kɔ

²³ Nya'gi ki taainan ki nya'gi ki rɔta'ti ki dɔran'ti pəti maji kadi in ki təl'de ki k'ar njay'ti ki row kin. Ningə ki ɔjido nya'gi ki rɔta'ti ki me dɔran'ti inbe kaa, gei nya kadikare mosi ki maji utə mosi da'gi sanyi. ²⁴ Toki rɔta'ti, Kirisiti ur me kəyku'ti lə Luwə ki de'gi rai ki ji'de el ki in ndil nya ki rɔta'ti ki me dɔran'ti. Nan in aw me dɔran'ti, ɔji rɔ'ne takum Luwə'ti, isi el si'ə ta tado lə'je. ²⁵ Jeju aw me dɔran'ti kadi adi rɔ'ne kadikare'ti Luwə nja banyi banyi el. Nan kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin ki bal'gi kare kare pəti, ki mosi da'gi. ²⁶ Re in be el ə, Kirisiti a ingə kon nja banyi banyi lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti nu. Nan toki rɔta'ti, Kirisiti re nja kareba dɔkagilo ki dɔboy'ti, kadi bɔr majel kɔ, ki takul darɔ'a ki un adi Luwə nya mosi'ti. ²⁷ Ningə in ki kində dɔ'a dana kete, kadi de ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koy'o'ti, Luwə a gangi ta dɔ'a'ti. ²⁸ Be tɔ a, Kirisiti adi rɔ'ne nja kareba par, kadi bɔr majel lə bulə de'gi. Ningə a ɔji rɔ'ne ki nja joo bay, nan k'in ə, in tado bɔr majel el nga, nan kadi aji nje'gi ki isi nginəi ndo təl'ə.

10

Kirisiti adi rɔ'ne nya mosi'ti nja kareba par

¹ Ndukun'gi lə Moji in ndil nya'gi ki rɔta'ti ki a rei, um in darɔ nya'gi inbe el. Be ə, lo kadi ari de'gi ki isi rei rɔ Luwə'ti njay goto. Re ujəi nya mosi kadikare ki bal'gi kare kare pəti ka lowə goto. ² Re in be el ə, nje'gi ki isi ujəi nyamosi kadikare adi Luwə gosi'ə kin, Luwə a ar'de njay dɔ majel'gi lə'de kɔ pəti nja kareba par. Lo kadi me'de a olo dɔ majel'gi'ti lə'de gogi bay a goto. Ningə ginn kujənyamosi kadikare kaa, a gangi tɔ. ³ Nan toki rɔta'ti, ki row kujənyamosi inbe kin ə, me de'gi olo'n dɔ majel'gi'ti lə'de bal'gi kare kare pəti. ⁴ Tado mosi ngann mangi'gi ki mosi bal binyə'gi asi kadi bɔr majel'gi kɔ el.

⁵ In be ə, loki Kirisiti isi re me dɔnangi'ti, el Luwə ene:

«In ge nyamosi el num, kadikare el num tɔ,
nan uwə darɔ'm.

⁶ In ra rɔnel dɔ kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num,
taa kujənyamosi kadikare'gi tado bɔr majel n'eli el num tɔ.

⁷ Ningə m'el m'ene:

Oo Luwə m'in ne, m're dɔnangi'ti kadi m'ra ndigi lə'i,

Toki ndangi me makitu'ti ki kar njay ɔji'n dɔ'm*.»

⁸ Ta ki dɔkete ki Kirisiti el ə to kin: «Ndɔki kete in ge kujənyamosi kadikare'gi el num, kadikare'gi el num, kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num, taa kujənyamosi kadikare'gi tado bɔr majel'gi el num tɔ, nya'gi kin pəti nəli nu el». Nga kin ə, kujənyamosi kadikare'gi kin pəti, in ki ra'de kigo ta'gi'ti ki in ki ndangi kigo ndukun'ti. ⁹ Kirisiti təl el bay ene: «Oo, m're dɔnangi'ti kadi m'ra go ndigi lə'i». Kirisiti buji nya mosi'gi ki kete, ə un rɔ'ne to nya mosi ki sigi ində tor'ti. ¹⁰ Jeju Kirisiti ra nya ki Luwə ndigi. Be ə, adi darɔ'ne nya mosi'ti, nja kareba par, kadi taa'n'je ilə'je taa dɔ majel'ti.

¹¹ Ningə njekujənyamosi kadikare'gi kare kare pəti, awi ki nja'de taa, ndɔ kare kare pəti tado ra kulə lə'de non Luwə'ti. Adi kadikare nya mosi ki kare inbe kin ki dɔkagilo'gi pəti. Nan nya mosi kin asi bɔr majel'gi lə de'gi el ratata†. ¹² Nan Kirisiti, adi rɔ'ne nya mosi'ti nja kareba par tado bɔr majel'gi, ə aw isi dɔjikɔl Luwə'ti ki non'ne'ti. ¹³ Ngɔsine ki isi dɔjikɔl Luwə'ti, biti kadi Luwə təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'ti be. ¹⁴ Be ə, ki takul nya mosi ki kare inbe kin, təl'n de'gi ki ar'de njay dɔ majel'ti ki kasi nan berere'ti ratata.

¹⁵ Ndil Luwə ka mannaj'a ar njay tɔ, ningə ta ki dɔkete ki el ə to kin:

¹⁶ «Burəbe ene:

Kunmindɔ ki m'a m'un se'de,

Go ndɔ'gi'ti kin ə to kin:

M'a m'ində ndukun'gi lə'm dɔ ngarme'de'ti,

M'a m'ndangi'de me'de'ti, me mərta'gi'ti lə'de.»

¹⁷ Ningə təl el bay ene:

«M'a m'adi me'm olo dɔ majel'gi'ti lə'de el num,

taa dɔ kulə ra'de'gi'ti ki gorow'ə'ti el num tɔ‡.»

¹⁸ Nga ningə loki majel'gi in ki k'inyə go kɔ, nda'a nya mosi ki kadi de a ra bay taa a bɔr'n majel goto.

Ji rei ndəkba ki rɔ Luwə'ti

¹⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, ji gər kadi tarow in ki te non'je'ti kadi j'uri loki ar njay njay njay'ti utə mad'a'gi ki takul mosi Jeju Kirisiti ki anyi. ²⁰ Te tarow ki sigi ki a to ratata ki takul ku gangi lo ki ində gangi, adi in darɔ'a inbe ki adi nya mosi'ti dɔ kagidəsi'ti. ²¹ J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in ki kində dɔ Kəy'ti lə Luwə. ²² Adi ji rei ndəkba ki rɔ Luwə'ti ki me ki rɔta'ti, ki kunme, ki tadi el, ki me ki ar njay ki uwə'je ki ta el, ki darɔ ki togi ki mann ki ar njay. ²³ Adi ji nanyi dɔ nya kindəmedɔti ki j'isi j'iləi mbər'ə kin ngan, tado nya'gi ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra n'adi'je, a ra tado in nje ra nya ki low'ə'ti. ²⁴ Adi j'indəi kum'je go nan'ti yo ge ki ne ge, ki gorow kulə dingəm me nan'ti kadi ji ndiginan num, ji rai nya'gi ki maji num tɔ. ²⁵ Adi j'inyəi ta re lo kawnan'gi'ti lə'je el toki nje ki nan'gi isi rai be kin. Nan adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge, tado toki oyi, ndɔ re lə Burəbe in ndəkba.

* **10:7** 10.7 5-7; Pa'gi 40.7-9 † **10:11** 10.11 Tekitaga 29.38 ‡ **10:17** 10.17 Jeremi 31.33-34

²⁶ Ji gər ta ki rɔta'ti ə binəm. Ningə, go gər ta ki rɔta'ti kin ə, ji ra majel kigo me ndigi'ti lə'je ə, kadikare mosi ki rangi ki a bər majel'gi lə'je goto nga. ²⁷ Nya kareba ki nanyi tado lə'je, in nginə ki rɔ dadi par par takigangi lə Luwə ki por ki əti bol ki a on nje mbət'ə'gi. ²⁸ Re de madi mbəti kadi təl rɔ'ne go ndukun'gi'ti ki Moji ndangi ə, a ingə koy ki kanji k'oo kumtondoo, re de'gi joo eke mutə manyinaji dɔ mbəti təl rɔ go ndukun'gi'ti li'ə kin. ²⁹ Toki rɔta'ti, de ki kidi Ngonn lə Luwə ə, a ingə kində kɔji ki ngan ngayn bay. Nya ki ra kin ɔji kadi ilə kɔji dɔ mosi kunmindi ki ar'a njay. Taji Ndil Luwə ki ra'je adi ji gər memaji li'ə. ³⁰ Toki rɔta'ti, ji gər Luwə ki ene: «M'in ə, m'in nje dal ban num, taa nje kadi nya de ki ra ra kigo kulə ra'a'ti num tɔ!

«Taa ilə dɔ'ti bay ene:

Burəbe a gangi ta dɔ de'gi'ti lə'ne§.»

³¹ In nya ki əti bol ngayn kadi de osi me takigangi'ti lə Luwə ki nje koy el.

³² Adi me'se olo dɔ nya'ti ki ra nya kete, dɔkagilo'ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go'ti par ə, ingəi kon ngayn, nan k'in ə uwəi tɔgi'se ba ta rɔ'ti kibo kin. ³³ Nje ki nan'gi dann'se'ti, de'gi taji'de ge adi'de kon ge takum bulə de'gi'ti. Ningə nje ki nungi in ndəkba kadi ɔsi ginn nje'gi ki isi ingəi ko kon'gi kin. ³⁴ Toki rɔta'ti, ingəi kon ki nje'gi ki in kəy dangay'ti. Taa ndigi ki rɔnel kadi de'gi taai nya maji'gi lə'se dɔ tɔgi'ti, tado in gəri kadi awi ki nya'gi ki Luwə un mindi'ne kadi n'ra n'adi'se, ki nya'gi ki nda'de utə nya maji'gi lə'se, taa a toi ratata tɔ. ³⁵ Ononyi'se kadi inyəi ta kunme lə'se, tado ki gorow kunme kin, a ingəi nyakugə goji kibo ngayn. ³⁶ Maji kadi nanyi ki lo kuwətɔgiba'ti, kadi rai nya ki Luwə ndigi ə ingəi nya ki un'n ndu'ne kadi n'a n'ra.

³⁷ Toki rɔta'ti, makitu lə Luwə el ene:

«Dɔkagilo ki goji ngayn'ti, nanyi ngayn el nga, nje re a re toki rɔta'ti, a ɔr ndɔ awi'n kete el.

³⁸ Ningə, Luwə ene, de ki njera nya ki dana ta kum'ne'ti, a isi ki dɔ'ne taa ki takul kunme.

Nan re təl gogi me majel'ti ə, rɔ'm a nəl'm si'ə el*».

³⁹ Nan, j'in dann'de'gi'ti ki nje təl gogi ki tado nanyi kɔ el. Nan j'in mbunə nje'gi'ti ki uni me'de, ə in dɔ row kaji'ti kin.

11

Ta dɔ kunme'ti lə kaw'gi Isirayel'gi

¹ Tado kunme kadi Luwə, in gorow k'ingə nya ki de ində me'ne dɔ'ti, taa in nya ki ra adi de tinyi me'ne kati dɔ nya'gi ki rɔta'ti ki oo ki kum'ne el. ² In ki takul kunme lə'de ə, kaw'je'gi ki kete, me Luwə nəl'ə dɔ'de'ti.

³ Ki takul kunme ə, ji gəri'n kadi dɔran ki dɔnangi ki nya'gi ki me'ti, Luwə ra'de ki ta ki ta'ne'ti. Be ə, Luwə ra nya'gi ki j'oo'de, ki takul nya'gi ki j'oo'de el. ⁴ Ki takul kunme ə, Abel adi'n kadikare Luwə. Kadikare li'ə maji utə yan Kanyi. Ki takul kunme lə Abel ə, Luwə ndigi'n kadikare'gi li'ə, ə mannaji li'ə kadi in de ki njera nya ki dana. Toki rɔta'ti Abel oy inbe, nan ki takul kunme li'ə, nya'gi ki ra'de isi eli'je ta biti bone*.

⁵ Ki takul kunme ə Luwə un'n Enɔki ki rɔ'ne'ti ki kanji kadi oy. Lo kadi de ingə goto, tado Luwə un'ə aw si'ə rɔ'ne'ti dɔran'ti nu. Makitu lə Luwə ene: «Kete bay taa kadi Luwə un'ə aw si'ə dɔran'ti, Enɔki nəl Luwə†.»

§ 10:30 10.30 Ndukun ki nja joo 32.35 * 10:38 10.38 Abakuki 2.3-4 * 11:4 11.4 Lotum 4.3-10
† 11:5 11.5 Lotum 5.24

⁶ De ki a nəl Luwə ki kanji kunme goto. Ningə de ki isi re ndəkba ki rɔ Luwə'ti, kadi gər me'ne'ti maji toki Luwə isi non toki rɔta'ti num, taa isi ugə goji nje'gi ki isi sangi'ə num tɔ.

⁷ Ki takul kunme ə, Nuwe ra'n tokibo kadi aji'n rɔ'ne num, aji'n ginn de'gi ki me kəy'ti lə'ne num. Ra be tado Luwə ndəj'ə dɔ nya'gi'ti ki a rai nya, ki de'gi oyi ki kum'de el bay nan Nuwe un me'ne dɔ ta'ti ki Luwə el'ə. Ki gorow kunme lə Nuwe kin ə, ta ki gangi re'n dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti. Ningə ki takul kunme li'ə ə, Luwə tel'n'ə de'ti ki njera nya ki dana‡.

⁸ Ki takul kunme lə Abiraham ə, loki Luwə bar'a ningə, ndigi ta'a'ti. Abiraham ndigi ta bar'ti lə Luwə ə ində taa osi dɔ row'ti ə aw me be'ti ki gər nja kare el, ki un ndu'ne kadi n'a n'ad'a nya nduwə'ti. ⁹ Ki takul kunme ə, in aw isi'n to mbah dɔnangi'ti ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ad'a. Abiraham aw isi ginn *kəyku'ti nan'ti ki *Isaki in ki *Jakobi. Ingi kaa, in nje k'ingə nya nduwə inbe ki kare ki Luwə un'n ndu'ne adi Abiraham kin tɔ§. ¹⁰ Abiraham nginə kadi n'isi me bebo'ti ki ngirə ngan maji, ki Luwə inbe mərta dɔ row ra'a'ti kete bay taa, ində bebo kakin ki darɔ'ne inbe tɔ.

¹¹ Ki takul kunme lə Sara ki in kuji dene tɔ ə, dəkagilo'ti ki bugə yipi ə binəm mindi kaa, Luwə ad'a tɔgi ad'a oji ngonn, tado tadi el toki Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti ə un ndu'ne kadi n'a n'ra. ¹² In be ə, ki takul de ki kare inbe ki bugə yipi adi ndɔ'a nanyi ngayn el dɔnangi'ti inbe kin ə, ginn koji ki banyinan to mee'gi ki dɔran'ti eke nangira ki ta ba'ti ki dum tudə kɔr'de, tei'ti.

¹³ De'gi pəti ki uni me'de adi Luwə kakin oyi ki kanji kadi ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'ra n'adi'de kakin. Nan k'in ə, oyi nya'gi ki ndɔ ki a rai nya num, rai rɔnel dɔ'ti ngayn num tɔ. Ningə gəri maji kadi n'in mbah'gi ki nje njiyə ki nja'de taa dɔnangi'ti ne. ¹⁴ Nje bar rɔ'de mbah'gi ki nje nji'ə mbah'gi dɔnangi'ti kin, oji ki taga ar njay kadi isi sangi be ki sɔw dɔ'de toki rɔta'ti. ¹⁵ Məri ta dɔ be'ti ki tei me'ti kin el, tado re mərta dɔ'ti ə, nya ki a ɔgi'de kadi təli awi me'ti gogi goto. ¹⁶ Toki rɔta'ti, isi sangi be ki sɔw dɔ'de ki maji utə be ki tei me'ti, adi in be ki dɔran'ti. In be ə, rɔ Luwə sɔl'ɔ el kadi bari'ə Luwə lə'de, be ə, ində dɔ bebo madi dana tado lə'de.

¹⁷ Ki takul kunme lə Abiraham ə, Luwə ge kadi n'a n'oo nya ki Abiraham a ra, adi dəj'ə kadi adi Isaki nya mosi'ti. Be ə, Abiraham in ndəkba kadi adi ngonn'o ki kareba inbe kin. Nya'gi kin rai nya go kun'ti ki Luwə un'n ndu'ne ad'a kin*. ¹⁸ Toki rɔta'ti Luwə el'ə ene:

«In ki takul Isaki ə, a ingə'n ginn koji lə'i ki m'un mindi'm mad'i†.»

¹⁹ Abiraham el toki Luwə asi gaki kadi a ndəl Isaki lo koy'ti. In be ə, Luwə təl ki ngonn'o ad'a, to nya ki Isaki oy ə ndəl lo koy'ti be.

²⁰ Ki takul kunme ə, Isaki njangi'n dɔ Jakobi'ti in ki Esuwa ɔjido ji kisi'de ki lo ti'ti. ²¹ Ki takul kunme ə, Jakobi, loki in ndəkba kadi oy, njangi dɔ ngann'gi lə Jisepi kare kare pəti. Ində tɔgi'ne dɔ kagi tɔsi'ti lə'ne, ɔsi'n məkəsi'ne nanga non Luwə'ti. ²² Ki takul kunme ə, loki Jisepi in ndəkba kadi oy, elta te'ti ki ngann Isirayel'gi a tei dɔnangi Ejipiti'ti kɔ. Ningə adi ngann Isirayel'gi ndu'gi ki ɔjido singə ninn'ne‡.

²³ Kitakul kunme lə njekoji Moji ə, iyəi'ə nanyi mutə go ndɔ koj'o'ti. Njekoj'o'gi oyi kadi ngonn kakin kurə ngayn. Be ə, bɔli el kadi mbəti ra go ndukun'ti lə ngar. ²⁴ Ki takul kunme lə Moji ə, loki tɔgi gangi nga ningə, mbəti kadi de'gi gəri'ə to ngonn koji Parawon ki dene. ²⁵ Moji oo maji

‡ **11:7** 11.7 Lotum 6.13-22 § **11:9** 11.9 8-9; Lotum 12.1-5, 23.4, 35.12,27 * **11:17** 11.17 Lotum 22.1-14 † **11:18** 11.18 Lotum 21.12 ‡ **11:22** 11.22 Lotum 50.24-25; Tekitaga 13.19

ngayn ta kum'ne'ti kadi n'ingə kon nan'ti ki de'gi lə Luwə, utə kadi n'isi me maji'ti dann majel ki ra'ti, tado ngonn dəkagilo ki nden be. ²⁶ Moji oo kadi de'gi kidi'ə to Kirisiti be, in nya ki nda'a to'ti ngayn utə nya maji'gi ki Ejipiti'ti, tado ur kum'ne do nyakugə goji'gi'ti ki a ingə me ndo'gi'ti ki a re. ²⁷ Ki takul kunme ə, Moji ɔti'n me be ki Ejipiti kɔ, ki kanji kadi bol wongi lə ngar. Ningə kum'ə in kete do row'ti li'ə to nya ki oo Luwə ki dum k'oo ki kum kin, ki kum'ne be. ²⁸ Ki takul kunme kadi Luwə ə, Moji ində'n ndo ki a bari'ə nan Paki, ə adi Isirayel'gi siyəi mosi takəy'gi'ti lə'de, kadi malayka ki nje tuji ngann dər'gi ki Ejipiti'ti, tuji ngann dər'gi lə Isirayel'gi el.

²⁹ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, gangi Babo Kasi to dɔnangi ki tuti kurum be. Ningə, loki de'gi ki Ejipiti nanyi kadi n'rai to Isirayel'gi be ningə, mann ba kakin, tuw do'de penəm. ³⁰ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, loki njiyəi gugi do ndogi bər ki do bebo Jeriko'ti ndo siri ningə, ndogi bər kakin budi nanga mur mur. ³¹ Ki takul kunme ə, Rahabi ki in kaya dene ingə koy ki nje kosi ta Luwə el, tado uwə nje kində manji be'gi ki ro'ne'ti maji.

³² Ningə ngosine m'aw ki ndoo kadi m'el nya ki rangi do'ti el nga. M'asi kadi m'el m'aw'n ki kete bay nan dəkagilo asi'm el kadi m'el ta'gi ki ɔjido Jedyon, Baraki, Samson, Jepite, Dabidi, Samiyel ki de'gi njekeltakita Luwə'ti. ³³ Ki takul k'un ki de'gi kin uni me'de adi Luwə ə, tati ro ginn de'gi ki rangi'gi, gangi ta ki dana ge, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi de'gi, taa teli bol'gi nje togi goto'gi'ti num to. ³⁴ Toli por'gi ki kon'de əti bol adi oyi bəm bəm num, tei ta koy'ti lə kiyəro ki de'gi gei toli'de num to. Taa me togi goto'gi'ti lə'de ki ngayn, ingəi togi ki aldo maji. Dəkagilo ro'gi'ti, teli gon ro'gi ki əti bol, adi indəi ngodi nja nje ro'gi'ti ki mbah. ³⁵ Ki takul kunme ki dene'gi madi uni me'de adi Luwə kin ə, ingəi de'gi lə'de ki oyi ə ndəli.

Ningə nje ki nan'gi mbeti taa k'ilə taa, adi de'gi adi'de kon biti te'n koy do'de'ti. Rai be kadi ingəi te lo koy'ti ki doboy'ti ki maji utə in ki tanan'ti ne kin. ³⁶ Nje ki madi'gi teli nyakogi'gi, tindəi'de ki ndəy'gi. Doi nje ki nungi ki kulə gindi, ə buki'de kəy dangay'ti. ³⁷ Tiləi'de ki gaji mbal'gi toli'de ge, tujəi'de gangi'de dana joo ge, toli'de ki kiyəro ge. Nje ki nan'gi uləi lo ta gəngi gəngi, ningə ku kə'de'gi in ngirə binyə'gi eke ngirə bati'gi. Nya'gi pəti nal'de. Adi'de kon ngayn num, taa rai'de majel ki əti bol num to. ³⁸ De'gi kakin in de'gi ki maji ngayn, nan k'in ə de'gi ki dɔnangi'ti ne oyi'de to de'gi ki nda'de goto be. Adi toi to de'gi ki ro tuwə'de be lə'de be adi njiyəi ki diləlo'gi'ti ki do mbal'gi'ti, awi ki bolo mbal'gi'ti ki bolo be'gi'ti.

³⁹ Ingi pəti Luwə mannaji lə'de maji ki takul kunme lə'de, nan k'in ə, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi'de kin el bay. ⁴⁰ Toki rɔta'ti, Luwə ində do nya madi dana ki maji utə tado lə'je. In be ə, lo kadi Luwə təl'de ki kasi nan berere'ti ki kanji j'in kete goto.

12

Kuwətoḡiba me ngodi'ti

¹ J'ingi kaa, toki nje mannaji do kunme'ti lə'je gugi gidi'je gugi kakin ə, adi ji mbeti nya'gi pəti ki a ɔgi'je kaw kete. Kibo utə adi ji mbeti majel ki isi bindi'je bindi bindi kin. Adi j'anyi nan ngodi ki kuwətoḡiba me nan k'oo ngodi'ti ki to non'je'ti kin. ² Adi j'uri kum'je do Jeju'ti, ki in nje kində ginn kunme lə'je, taa in njera'a kadi asi nan berere to kin. Ndigə kadi oy

dɔ kagidəsi'ti ki kanji kadi gon rɔsɔl ki ko koy'gi ki be kin ki a rei. Toki rɔta'ti, oo rɔnel ki a ingə kete. Be ə, ngɔsine kin isi dɔjikɔl Luwə'ti ki isi dɔ kumbər ngar'ti lə'ne.

³ Oyo, adi me'se olo dɔ Jeju'ti, ki de'gi ki njeramajel'gi adi'ə kon ki əti ɓol, nan oo to nya ki kare. Jeju ra be kadi inyəi rɔ'se adi me tuji'gi taai tɔgi'se el. ⁴ Me rɔ'ti lə'se ki isi rɔi ki majel ki ra, uwəi tɔgi'se ba me rɔ'ti biti te koy dɔ'se'ti el ɓay. ⁵ Me'se oyi dɔ ta kɔji'ti ki Luwə adi'se ki to me makitu'gi'ti ki ar njay, to to ta kɔji ki baw ngonn adi ngonn'o ki ene: «Ngonn'm, ononyi kadi kidi kində kɔji ki Luwə isi indəi oji, Ningə, loki kɔl sə'i ə, adi ɔr tɔgi el.

⁶ De ki Luwə ndig'ə, a ɔj'ɔ nya'gi ki ra majel ad'a oo ki kində kɔji, Ningə de'gi pəti ki Luwə gəri'de to ngann'ne'gi, Ində'de ki ndəy tɔ*.»

⁷ In kadi kum'se te dɔ nyara'gi'ti ki majel ki isi rai, ə isi ingəi kon. Luwə ra'se to ngann'ne'gi be. Tado in nya ki gorow'ə'ti kadi baw ngonn ɔji Ngonn'ne nya'gi ki majel ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində ngann'ne'gi pəti ɔji'de, re ində'se ɔji'se el ningə, tɔji kadi in ngann'a'gi ki rɔta'ti el, nan in ngann lə'de ki rangi yo. ⁹ Adi me'je olo dɔ baw'je'gi kigo darɔ'ti ki dɔnangi'ti ne, ki indəi'je ɔji'je, ə j'isi təli rɔ'je go ta'gi'ti lə'de tado kində ki indəi'je ɔji'je. Be ə, maji kadi ji təli rɔ'je go Baw'je ki dɔran'ti ki utə baw'je'gi ki dɔnangi'ti ɓay, kadi j'ingəi kaji. ¹⁰ Baw'je'gi indəi'je ɔji'je tado ngonn dɔkagilo ki ndikiri ba par, kigo koo'ti ki oyi maji takum'de'ti. Nan Luwə ində'je ɔji'je tado maji lə'je ki rɔta'ti. Ge kadi ji təli de'gi ki ari njay to in be tɔ. ¹¹ Toki rɔta'ti, tanan'ti ne, kində kɔji a adi'de rɔnel el, a re ki metuji yo. Nan me ndɔ'gi ki rangi'ti, nje'gi ki nje təl rɔ'de go'ti, a təli de'gi ki njera nya ki dana num, de'gi ki nje kisi ki lapiya num tɔ.

¹² In be ə, maji kadi mbəti kadi in de'gi ki nje tɔgi goto'gi, ə kadi təli de'gi ki nje tɔgi'gi. ¹³ Maji kadi uni gorow ki ra njururu, kadi nje mote'gi tɔi dɔ row'ti el, nan kadi ingəi lapiya.

Kisikidɔtaa ki maji lə njekunme

¹⁴ Maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi sii ki lapiya ki de'gi pəti. Ningə kadi kisikidɔtaa lə'se in me nya ra'ti ki ar njay. Re njiyəi me nya ra'ti ki ar njay el ə, de madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, kadi de madi dann'se'ti tur gidi'ne adi memaji lə Luwə kin el. Kadi de madi kare dann'se'ti təl to to kagi ki ati ki mann'a majel, ki a tɔgi ningə, a tuji de'gi ngayn ki mann'ne ki majel kin be el. ¹⁶ Kadi de madi kare dann'se'ti in njera kaya el. Taa kadi de madi kare dann'se'ti in nje kidi nya'gi ki kɔr kində ta dangi tado Luwə el. Ononyi'se kadi rai to Esuwa ki, un k'in ngonn dər lə'ne ndogi'n nyakusɔ ki nja kare par kin el. ¹⁷ In gəri ɓəti ndɔ'gi'ti ki rangi go nya'ti ki ra kin, ge kadi n'ingə njangi dɔ ji baw'ne'ti, nan lowə goto. Esuwa sangi row ki mann non ki kum'ne'ti kadi n'aw ki baw'ne kadi yəti kɔjitarə lə'ne, nan lowə goto.

¹⁸ In rei ndəkba kadi nya madi'ti ki de asi kədi, to mbal Sinay ki tingə to to por ki on bilim bilim, eke kilndi ki ndul kururu, eke lo ki ndul, eke nəl ki ulə ki tɔgi'ne, ¹⁹ eke ndu tow, eke ndu ta madi, el. Loki Isirayel'gi oyi dɔ ndu kin ningə, dəji kadi n'oyi ta ki rangi kare dɔ mad'a'ti gogi el nga. ²⁰ Toki rɔta'ti, tɔgi Isirayel'gi asi kadi rai go ndukun'ti ki Luwə adi'de ene: «De ki ra ra, de eke da, ki ɔdi mbal ə, a tiləi'ə ki gaji mbal tɔli'ə†,» kin el. ²¹ Nya ki oyi əti ɓol ngayn adi Moji ene: «Bol ra'm ngayn adi m'dadi‡.»

* **12:6** 12.6 Tər ta'gi 3.11-12 † **12:20** 12.20 Tekitaga 19.12-13 ‡ **12:21** 12.21 Ndukun ki nja joo 9.19

22 Nan ingi rei ə, rei ndəkba ki rɔ mbal Siyon'ti, taa ki rɔ bebo'ti lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba. In Jerujalem ki dɔran'ti, loki malayka'gi dər banyi banyi isi rai rɔnel'ti. 23 Rei ndəkba ki lo kawnan'ti lə nje'gi ki toi to ngann'gi ki ngatɔgi'gi lə Luwə, ki tɔ'de in ki ndangi me dɔran'ti. Rei ndəkba ki rɔ Luwə'ti ki njegangita dɔ de'gi'ti pəti. Taa rei ki rɔ de'gi'ti ki njera nya ki dana ki ndɔki kete ki oyi, ki təli asi nan berere toki Luwə be. 24 Rei ndəkba ki rɔ Jeju'ti ki buki mosi'ne kadi təl'n'je ki k'ar njay'ti. In nje ki ra mbunə de'gi'ti ki Luwə tado kunmindi ki sigi ki Luwə uləm adi'je. Ningə mos'o ki buki kakin elta ki tɔgi'ne utə yan Abel.

25 Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, Ononyi'se kadi mbəti k'oo dɔ ta lə nje kel'se ta! Isirayel'gi ki dɔkagilo'ti ki kete, mbeti k'oo dɔ ta lə Moji ki nje k'el'de ta dɔnangi'ti ne, kində kɔji nal'de el. Ningə j'ingi, Luwə ki isi me dɔran'ti nu ə isi el'je ta. Re ji təli gidi'je ta ta'ti li'ə ə, kindəkɔji a ɔdi'je kɔdi ki rɔta'ti! 26 Luwə ki dɔkagilo'ti ki kete ndu'ə yəki dɔnangi kakin ə, un ndu'ne dɔkagilo'ti ki bone bay ene: «Nja kare bay m'a yəki dɔnangi bay, nan k'in ə, a in dɔnangi par el, dɔran kaa m'a yək'ə tɔš.» 27 Kur ta ki ene: «Nja kare bay» kin tɔji kadi nya'gi ki Luwə ində'de kin a tuji'de pəti kɔ kadi gotoi. Ningə nya'gi ki dum tuji par ə a nanyi.

28 Ningə j'ingi, konbe ki j'ingəi in konbe ki de ki a asi tuwə'je me'ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kulə kunme lə'je j'adi'ə kigo row'ti ki nəl'ə, ki tɔji ki kulə dɔ'a'ti ki bol. 29 Toki rɔta'ti, Luwə lə'je in por ki nje row nya'gi raki.

13

Kulə dingəm me nan'ti ki dangi dangi

1 Maji kadi nanyi ki lo ndigi nan'ti ki yo ge ki ne ge to ngannkon nan'gi be. 2 Adi me'se oy dɔ kuwə mbah'gi ki rɔ'se'ti el. Tado nje ki madi'gi, lo kuwə mbah'gi'ti kin ə, uwəi malayka'gi ki rɔ'de'ti kanji kadi gəri go*. 3 Adi me'se olo dɔ de'gi'ti ki toi kəy dangay'ti, to nya ki inbe'gi kaa, in dangay'gi nan'ti se'de be tɔ. Adi me'se olo dɔ nje'gi'ti ki de'gi adi'de kon, to nya ki inbe'gi ə darɔ'se si ingə kon be tɔ.

4 Maji kadi taa nan ingə kɔji ki k'ilə dɔ'ti rɔ de'gi pəti. Ningə kadi nje taa nan'gi, dingəm ki dene ngəmi rɔ'de tado lə nan. Tado Luwə a gangi ta dɔ njera kaya'gi'ti ki njekuwə marum'gi. 5 Me kisikidɔtaa'ti lə'se, ononyi'se kadi rai ta nar ki aldɔ maji. Rai rɔnel dɔ nya'ti ki awi ji'se'ti. Tado Luwə inbe, ene:

«Jagi, m'a m'inyə'i kɔ el ratata†.»

6 In be ə, j'a j'asi kadi j'eli ta ki me ki tinyi kati j'ene:

«Burəbe in njera sə'm,
nya ki a ra'm bol goto,
nya ki de a ra sə'm goto‡!»

7 Adi me'se olo dɔ nje kɔr non'se'gi'ti ki eli'se ta lə Luwə kete. Nanyi ki lo mərta dɔ ji kisi'de ki dɔ'de ta'a'ti biti koy'de'ti, ə ndaji kunme lə'de. 8 Jeju Kirisiti isi non be tor'ne'ti ba, kete nu bone ki lo ti, biti ki non'ti. 9 Ononyi'se kadi nyando'gi ki mbah ki dangi dangi ədi'se adi toi dɔ row'ti ki maji. Nya ki a maji, in kunme kadi maji lə Luwə ə ulə dingəm me'se'ti um in ndukun'gi ki ɔjido nyakusɔ, ki a ulə dingəm me'se'ti el kin el. Tado ndukun'gi kin, nje'gi ki isi njiyəi go'ti, nya ki ra se'de maji me'ti non goto.

§ 12:26 12.26 Aje 2.6 * 13:2 13.2 Lotum 18.1-8, 19.1-3 † 13:5 13.5 Ndukun ki nja joo 31.6, 8; Jojuwe 1.5 ‡ 13:6 13.6 Pa'gi 118.6

¹⁰ J'awi ki ringiri lo kadikare lə'je non. Njekujənyamosi kadikare'gi ki ra rai kulə me *Kəyku'ti lə Luwə, awi ki tɔgi kadi soi nya ki in ki k'ilə dɔ ringiri'ti lə'je kin el. ¹¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, re ki mosi da'gi lo'ti ki ar njay njay njay utə ndəgə'gi, kadi adi kadikare k'inyə go majel lə de'gi kɔ. Nan darɔ ninn da'gi in ki k'ilə por dɔ'ti gidi be'ti. ¹² Be ə, Jeju kaa, oyi gidi bebo Jerujalem'ti, kadi ar de'gi njay dɔ majel'ti lə'de ki mosi'ne§. ¹³ Adi j'awi j'ingəi'ə gidi be'ti, ə adi ji ndigi kidi'gi lə de'gi to in be. ¹⁴ Tado dɔnangi'ti ne j'awi ki be lə'je ki kadi j'isi'ti ratata el. Be ə, j'isi sangi kadi j'ingəi in ki a re lo ti'ti. ¹⁵ Ki row lə Jeju Kirisiti, adi j'uləi tɔji dɔ Luwə'ti ki dɔkagilo'gi pəti, to nya mosi be, adi in kadikare pa'gi ki tei ta'je'ti, ə gəri'ə kadi in Burəbe. ¹⁶ Adi me'se olo dɔ ra nya'gi ki maji'ti taa taa, ə maji kadi kanyi nya maji'gi lə'se ki madi'se'gi tɔ. Tado kadikare'gi ki be kin ə, maji takum Luwə'ti.

¹⁷ Maji kadi təli rɔ'se go nje kɔr non'se'gi'ti, ə uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə'de. Sii indəi kum'de go'se'ti ki dɔkagilo'gi pəti, tado Luwə a dəji'de kadi ɔji'ə go k'ində ki isi indəi kum'de go'se'ti kin kad'a oo. Be ə, re təli rɔ'se go'de'ti ningə, a rai kulə lə'de ki rɔnel. Re in be el ə, a rai kulə lə'de ki barta, adi nya ki a ra sese maji me'ti non goto.

¹⁸ Elita ki Luwə tado lə'je. Ji gər ar njay kadi me'je uwə'je ki ta dɔ nya madi'ti el. Toki rɔta'ti, ndigi lə'je in kadi panjiyə'je'gi maji ki dɔkagilo'gi pəti. ¹⁹ M'dəji'se ki ngarme'm ba pəti kadi elita ki Luwə ki kadi m'təl m're dann'se'ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji nan

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki gorow mosi kunmindi ki a to ratata. Kirisiti ki in Burəbe lə'je, in ki in njekul ba'gi'ti kibo. ²¹ Kadi Luwə kakin ra adi asi rai kulə ki maji par par, kadi rai ndigi li'ə. Kadi ində kuləra ki nəl'ə me'je'ti ki takul Jeju Kirisiti. Ningə kadi de'gi piti'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! *Amen!

²² Ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi tai ta kulə dingəm me nan'ti kin ki kisidɔti. Toki rɔta'ti, makitu lə'm ki m'ndangi m'ulə'n m'adi'se inbe kaa, ngal ngayn el tɔ. ²³ M'ge kadi m'el'se madi in gəri toki ngonnkon'je ki me kunme'ti Timote te kəy dangay'ti*. Re re kalangi ingəm ə, m'a m'aw si'ə nan'ti kadi m'oo'se.

²⁴ Rai lapiya njekornon'se'gi ki *Njekawnan'gi pəti. Njekawnan'gi ki dɔnangi Itali'ti kaa uwəi ji'se tɔ.

²⁵ Kadi memaji lə Luwə in sese nan'ti pəti.

Makitu ki Jaki ndangi Ta ki do makitu'ti ki Jaki ndangi

Makitu kin in ki kulə'n sow do «ginn kaw ki doḡi gidə in joo pəti ki sananyinan donangi'ti» (1.1) adi in njekawnan pəti ki in de'gi lə Luwə ki sii to mbah be donangi'ti. Njendanga adi gosi ra'a, ki takoji'gi kadi uwəi toḡi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme dann de'gi'ti ki njeramajel ki nje kadi kon de'gi. Makitu kin elta do kisikidətaa ki ndo kare kare lə de, ke toki bann ə de a uwə'n toḡi'ne ba me nyanan'gi'ti to nyakingə be, ndoo be, k'oo go ndonn lo kelta'ti, kibo ngayn, in ta lə kunme ningə rakul'ə'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1. Kunme ə tər 1.2-8. Ndo ə nyakingə 1.9-11. Nan k'oo ə nyanan 1.12-18. K'oo do ta ə ra go'ti 1.19-27. Ndəji nan do karkum nan'ti 2.1-13. Kunme ə ra kul'ə 2.14-26. K'oo go ndonn lo kelta'ti 3. Njekunme ə nya'gi ki donangi'ti 4.1-5.6. Mbərkində'gi ki dangi dangi 5.7-20.

Kuwə ji nan

¹ M'in Jaki, ki njekuləbər lə Luwə ki lə Burəbe Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi ginn kaw lə *Isirayel ki doḡi gidə in joo pəti*, ki sananyinan me donangi'ti ki ta'a ba, m'uwə ji'se.

Kuwətəgiba me nyanan'gi'ti

² Ngannkon'm'gi, loki nya'gi ki dangi dangi tei do'se'ti ningə, maji kadi oy to nya ronel kibo. ³ Tado inbe'gi gəri bəti, loki kunme kadi Luwə lə'se, utə toḡi nyanan'gi kin ningə, a te ki kuwətəgiba. ⁴ Ningə maji kadi kuwətəgiba lə'se, toltə'ne maji, kadi in de'gi ki kasinan berere, kadi nya ki majel ilə bal rə'se'ti el, taa kadi nya kare kaa du'se el to.

⁵ Re de kare dann'se'ti, tər duw'ə ningə, kadi dəji Luwə, ningə a ad'a. Tado Luwə in nje kadi de'gi pəti nya kare ki non, ki menda, ki kanji ndor mbi'de. ⁶ Ningə kadi de'ə kin dəji ki tadi el, nan ki kunme ta. Tado de ki nje tadi, to to pulum mann, ki nəl un'ə, isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge be. ⁷ Kadi de ki be kin gər me'ne'ti, toki a ingə nya madi kare rə Luwə'ti el. ⁸ Tado in nje me joo, gər row nya ra'ne el.

Njendoo ki njenyakingə

⁹ Maji kadi in ngonnkon'm ki njekunme ki in njendoo, in ra ronel do kun'ti ki Luwə un do'i ki taa. ¹⁰ Be to ə, kadi in njekunme ki in njenyakingə, in ra ronel do sol'ti ki Luwə sol do'i to. Tado njenyakingə a jəro to puti kam be. ¹¹ Loki kadi əsi ki toḡi'ne ningə, kam ndolo, put'ə jəro adi maji li'ə goto, be to ə njenyakingə a goto'n, ta nya'gi'ti li'ə ki isi ra†.

Nyanan'gi

¹² Nje ronel in de ki uwə toḡi'ne ba me nyanan'ti. Tado loki dum do nya'gi pəti ningə, a ingə jəgi kaji ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ¹³ Loki nyanan te do de'ti ningə, kadi ene: «In Luwə ə nan'm el, tado majel asi nan Luwə el, ta Luwə inbe a nan de el to.» ¹⁴ Toki nyanan te do de'ti

* **1:1** 1.1 Ginn kaw lə Isirayel ki doḡi gidə in joo, in njekunme'de kadi Jeju Kirisiti pəti ki sii lo'gi'ti ki dangi dangi. † **1:11** 1.11 Tekitaga 40.6-7

ningə, in kumnda li'ə inbe ə əd'ə, ɔr'ɔ aw si'ə me'ti. ¹⁵ Nga ningə kumnda in səm toki dene in'n səm be ə oji majel, nga ningə loki majel tɔgi gangi ə te koy. ¹⁶ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi ədi rɔ'se ki ta'gi ki ngom, el. ¹⁷ Nya kadi ki maji ki kadikare ki asinan berere, in rɔ Luwə'ti ki njera kunjig'gi ki dɔran'ti. Luwə mbəl rɔ'ne el, taa kumndil'ə a yəti rɔ'ne el, toki kum ndil a yəti'n rɔ'ne kigo kadi be el tɔ. ¹⁸ In kigo me ndigi li'ə inbe, ə oji'n'je koji ki sigi ki ta ki rɔta'ti. Oji'je koji ki sigi kadi j'in nyakində'gi ki dɔkete dann nyakində'gi'ti li'ə.

K'oo dɔ ta ə ra go'ti

¹⁹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi oyi ta ki m'a m'el'se kam maji: kadi de ində kalangi oo dɔ ta, nan kadi elta kalangi el, taa ra wongig'gi kalangi el tɔ. ²⁰ Tado wongig'gi lə de a ra nya ki dana non Luwə'ti el. ²¹ Ginn nya kin ə, kadi mbəti nyara'gi ki to njen, ki kulə ra'gi ki majel ki aldo maji, ki re kigo mendul. Ningə taai ta lə Luwə ki duw me'se'ti, ki dɔ ki səl ləm, tado in ta ki asi kaji'se.

²² Ta lə Luwə kin kadi oyi mbi'se'ti par el, nan kadi oyi ə təli rɔ'se go'ti taa. Loki sii ta k'oo dɔ'ti to k'oo par ningə, in kədi ə sii ədi rɔ'se inbe'gi. ²³ Tado re de oo dɔ ta, ə ra go'ti el ningə, to to de ki gon ta kum'ne me kotirongig'gi'ti be. ²⁴ Loki gon rɔ'ne ə ɔti aw ningə, tanan'ti non par ə me'ə oy dɔ rɔ'a'ti ki kete oo. ²⁵ Nan de ki ndər ginn ndukun lə Luwə ki asinan berere, ki ta'gi lə'je, taa isi uwə rɔ'ne ba me'ti um ra rɔnel dɔ k'oo dɔ'a'ti par, adi me'ə oy dɔ'ti el, nan ra go'ti, de'ə kin a ingə majikur me kulə'ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki de madi oo rɔ'ne to nje kun go Luwə, nan asi kuwə ndonn'ne ginn tɔgi'ne'ti el ningə, isi ədi rɔ'ne to kədi, kun go Luwə li'ə in nya ki kareba. ²⁷ M'el'se kadi in gəri toki kun go Luwə ki ar njay ki ki rɔta'ti ki Luwə ki Baw'je ndigi, in k'oo go ngann hal'gi ki njengawko'gi me kon'gi'ti, ki isi te dɔ'de'ti, ki k'osi rɔ ngərəngi kadi nya'gi'ti ki to njen ki dɔnangig'gi'ti ne.

2

Kɔr de dana in majel

¹ Ngannkon'm'gi, ingi ki uni me'se adi Burəbe Jeju Kirisiti ki toji in li'ə, maji kadi kɔr kum nan goto dann'se'ti, tado in nya ki uwə nan ki kunme el. ² To kin ə bone, de ki njenyakingə kare, ulə ku ki ndolo maji rɔ'ne'ti, ki ningə ki ra ki ɔr ji'ne'ti, re ur lo kawnan'ti lə'se. Ningə de ki njendoo, ki ulə ngisi ku rɔ'ne'ti, re ur me'ti tɔ. ³ Loki iləi kum'se oyi njekulə ku ki ndolo ningə, buki'ə'ti ə eli'ə eyina: «Re, isi nanga lo ki maji'ti kin». Ningə eli njendoo eyina: «Ra ki taa non» eke «Isi nja'm'ti nanga ne be.» ⁴ Toki isi rai be ningə, ke oyi kadi in k'ɔr ə isi ɔri kum nan dann'se'ti, ə isi təli nje gangi ta dɔ de'gi'ti ki kɔjitara'gi lə'se ki majel el wa?

⁵ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uri mbi'se oyi ta kin: Ke oyi kadi Luwə mbəti njendoo'gi ki dɔnangig'gi'ti ne kadi təli njenyakingə kigo k'un ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, el wa? Mbəti'de kadi ingəi Konbe ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ⁶ Ningə ingi isi kidi'de. Ke njenyakingə'gi kakin ə isi adi'se kon el wa? Taa isi ai sese non nje gangita'gi'ti tɔ el wa? ⁷ In inbe'gi kin ə isi elita ki mal dɔ tɔ'ti ki maji ki Luwə ində dɔ'se'ti el wa?

⁸ Toki rɔta'ti, re tɔlita ndukun lə Luwə ki utə ndəgə'gi ki ndangi me Makitu'ti ene: «A in ndigi de mad'i to rɔ'i inbe be ningə, rai gorow'ə'ti.»

⁹ Nan re rai kigo kɔr kum nan dann nan'ti ningə, in majel ə isi rai, ndukun lə Luwə uwə'se ki ta to nje kaldɔ ta'gi. ¹⁰ Tado re de təl rɔ'ne

go ndukun'gi'ti lə Luwə pəti, nan aldɔ ndukun ki kare ningə, təl nje kaldɔ ndukun'gi pəti. ¹¹ Tado nje k'el k'ene: «A uwə marum el,» kakin ə el ene: «A təl de el tɔ.» Ə re uwə marum el, nan təl de ningə in təl nje kaldɔ ndukun*. ¹² Ginn'ə kin ə, kadi ta kel'se'gi, ki nya ra'se'gi, tɔji kadi in de'gi ki maji kadi gangi ta dɔ'se'ti ki ndukun ki nje taa k'ilə taa. ¹³ Tado de ki nje k'oo kumtondoo lə de'gi el, Luwə a oo kumtondoo li'ə ndɔ gangi ta'ti el tɔ. Ningə k'oo kumtondoo in nya ki uti dɔ takigangi.

Kunme kadi Luwə ki kanji ra kul'ə in ki koy

¹⁴ Ngannkon'm'gi, loki de madi ene n'in n'aw ki kunme, ningə tɔji kunme kadi Luwə lə'ne, ki kuləra'a, el, ke maj'a in ri wa? Maj'a goto. Kunme kadi Luwə ki be kin asi kaj'a el. ¹⁵ To kin ə bone, ngonkon ki dingəm eke ki dene awi ki rɔ'de kare, taa asi kingə nyakusɔ'de ki ndɔ'gi pəti el tɔ. ¹⁶ Ningə de madi dann'se'ti el'de ene: «Ai ki maj'a, kadi rɔ'se tingə rututu, ə sɔi nya me'se ndann.» Ki kanji kadi adi'de nya ki kadi ra se'de, ke maj'a in ri wa? ¹⁷ Kunme kadi Luwə kaa to be tɔ, re tɔji rɔ'ne me kulə ki ra'ti el ningə, in nya ki koy.

¹⁸ De madi ene: «In aw ki kunme kadi Luwə, m'in m'aw ki kulə'gi ki ra. M'a m'el'ə m'ene: Maji kadi ɔji'm kunme kadi Luwə lə'i ki kanji kulə'gi ki ra adi'm m'oo, ə m'in m'a m'ɔj'i kunme kadi Luwə lə'm ki kulə'gi ki m'ra m'adi oo.» ¹⁹ Un me'i toki Luwə in kareba el wa? In nya ki maji, ningə kadi gər toki ndil'gi ki majel kaa uni me'de be tɔ. Bol ra'de adi dadi non'a'ti. ²⁰ In de ki dɔ'i goto, in ndigi kadi gər ke in tado ri ə kunme ki kulə goto a ra nya kare el wa? ²¹ Ke oo kaw'je *Abiraham, Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, tado ndigi kadi n'tɔl ngon'ne *Isaki non ringiri'ti lə Luwə, n'ad'a kadikare'ti el wa? ²² Oo, kunme kadi Luwə li'ə ai nan'ti ki kulə ra'a'gi. Kulə ra'a'gi tolita kunme kadi Luwə li'ə adi asi nan berere. ²³ In be ə tɔl'n ta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Abiraham un me'ne adi Luwə, loki Luwə oo kunme li'ə ningə tudə to de ki dana.» Adi bar'a madi'ne†. ²⁴ Oyi maji nga, toki Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, um in ki takul kunme li'ə par kareba el.

²⁵ Adi me'se, olo dɔ Rahabi'ti ki in kaya dene. Uwə njekawkitag'gi lə Isirayel rɔ'ne'ti, ningə ra se'de adi tei uni row ki rangi anyinan awi. In tado kuləra'a kin ə Luwə təl'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti‡.

²⁶ Be ə, toki j'oo'n kadi darɔ ki kon goto'ti in ki koy kakin ə, kunme kadi Luwə ki kulə ra'a'gi gotoi kaa in ki koy tɔ.

3

Kadi njendo de'gi nya oy go ndonn'de

¹ Ngannkon'm'gi, kadi njendo de'gi nya in ngayn dann'se'ti el, tado in gəri kadi Luwə a gangi ta ki ngan ngayn dɔ'je'ti, j'in njendo de'gi nya, utə ndəgi de'gi. ² J'in pəti ji rai majel ki gorow'gi ki dangi dangi. Re de madi ra majel me ta kel'ne'ti el biti ningə, in de ki asi nan berere, asi kuwə rɔ'ne ba pəti ginn tɔgi'ne'ti. ³ Re j'uləi jam ta sində'gi'ti kadi təli rɔ'de go ndigi'ti lə'je ningə, j'awi ki tɔgi dɔ rɔ'de'ti ba pəti tɔ. ⁴ Oyi tokibo'gi, re in tokibo ki bo to ri kaa, ə nəl kibo ɔs'ɔ ki tɔgi'ne to ri kaa, ki ngonngaw'a ki nden ki bari'ə tole inbe kin ə njekuwa ngaw tokibo, a awi'n ki tokibo lo'ti ki me'ə ndigi kaw'ti si'ə. ⁵ In be ə, ndonn de kaa to be tɔ. In ngonngaw ki nden ba, nan ɔji rɔ'ne kadi asi ra nya'gi ki ətə bol. Toki oy kadi ngonngaw

* 2:11 2.11 Tekitaga 20.13, 14; Ndukun ki nja joo 5.17, 18 † 2:23 2.23 Lotum 15.6; Ejay 41.8

‡ 2:25 2.25 Jojuwe 2.1-21

por ki nden be par asi kadi on ku kibo. ⁶ In be tɔ ə, ndonn de kaa to to por be, in lo kisi lə majel dann ngann rɔ'je'gi'ti, isi təl darɔ'je ba pəti nya ki to njen'ti, isi ində por ndɔ kisikidɔtaa'ti lə de, por kin in lo por'ti ki nje kon biti ki non'ti.

⁷ De asi kuwə ginn da'gi ki dangi dangi pəti ki me mu'ti, ki ginn yəl'gi, ki ginn da'gi ki nje kagi nanga, ki ginn da'gi ki sii me ba'ti, ginn tɔgi'ne'ti. ⁸ Nan ndonn'je, de kare ki asi kuwə ginn tɔgi'ne'ti goto, in nya ki nje tuji loki dum kuwə nanga ginn tɔgi'ti. Kəngi ki nje tɔl de rosi ndonn'je betete. ⁹ Ki ndonn'je ə j'isi j'uləi tɔji dɔ Burəbe'ti ki Baw'je, ningə ki ndonn'je ki kare inbe kakin ə j'isi ji manni de'gi ki Luwə ində'de adi taainan si'ə tɔ*. ¹⁰ Ta'je ki kare inbe kin ə j'isi j'uləi tɔji dɔ Luwə'ti, ningə ta'je ki kare inbe kakin ə isi mann de'gi tɔ. Ngannkon'm'gi, maji kadi rai be el. ¹¹ Ke mann ki nəl ingi ki mann ki ati a tei nan'ti ta bolo'ti ki kare wa? Jagi a tei ta bolo'ti ki kare el. ¹² Ngannkon'm'gi, ke oyi kadi kagi mati asi kadi andi sinyə eke mbaykote asi kadi andi mati wa? Re in be el ningə, in be tɔ ə ta bolo ki mann ki ati isi te'ti, mann ki nəl asi kadi a te'ti el nga.

Kumkədi ki dɔnangi'ti ki kumkədi ki dɔran'ti

¹³ Nan dann'se'ti ə in nje kumkədi ki nje nyagər wa? De'ə kin kadi tɔji kulə ra'ne me panjiyə'ti ki maji, ki dɔ ki sɔl lɔm ki kumkədi. ¹⁴ Nan kin ə re, ni ki ati kangi ki jangi in me'se'ti ningə, oji rɔ'se kare el, ta kadi elita ki ngom ɔsi ta, ta ki rɔta'ti el tɔ. ¹⁵ Ko kumkədi ki be kin, in kumkədi ki dɔnangi'ti ne, in kumkədi lə de, in lə Su, um in kumkədi ki in rɔ Luwə'ti el. ¹⁶ Tado loki ni ki jangi in'ti ningə, nyara ki gorow'ə'ti el, ki ko nya ra'gi ki majel pəti in'ti non tɔ. ¹⁷ Nan ki ɔjido kumkədi ki in rɔ Luwə'ti, dɔkete, in kumkədi ki ar njay, taa in kumkədi tɔgi el, in kumkədi ki sɔl lɔm, in kumkədi kulə noji nan'ti, in kumkədi ki rosi ki k'oo kumtondoo, isi te ki kandi ki maji maji, gangi nan goto rɔ'a'ti, taa kədikum nan ka goto rɔ'a'ti tɔ. ¹⁸ De'gi ki nje sangi row kisimaji, isi duwi ko nya me kisi maji'ti, ningə kandi lə'de ki a ujəi in nyara ki dana.

4

Ndigi nya'gi ki dɔnangi in kɔsi ta Luwə

¹ Nga ingi, rɔnan'gi, ki kɔlnan'gi ki toi dann'se'ti tei ra wa? Loki tei səm'ti, in me nyənn'gi'ti lə darɔ'se ki toi me rɔ'se'ti, ə isi rɔi nan. ² Sii rai kumnda nya'gi, nan asi kadi ingəi el, ningə isi tɔli de'gi, isi ndingəi nya, nan lo kadi ingəi goto, lo kin'ti, tɔli nje kɔlnan ki nje rɔnan. In kɔyi nya, ə ingəi el, tado in gəri kɔy Luwə el. ³ Ə re kɔyi nya Luwə kaa, adi'se el, tado nya kɔy lə'se in nya kɔy ki majel, isi kɔyi nya Luwə kadi re ingəi ningə, in tindəi sananyi kɔ dɔ k'oo majiro'ti lə darɔ. ⁴ In njekuwə marum! Gəri kadi ndigi nya'gi ki dɔnangi'ti in ban lə Luwə el wa? Re de madi isi uwə madi ki nya'gi ki dɔnangi'ti ningə, isi ra rɔ'ne njeban'ti lə Luwə. ⁵ Oyi kadi ta lə Luwə ki ndangi me Makitu'ti in kare ki ndangi wa? Makitu lə Luwə el ene: «Jangi ra Luwə ngayn dɔ Ndil'ti ki ində me'je'ti.» ⁶ Nan memaji ki adi'je, in nya kibo ngayn utə nya'gi pəti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de'gi ki nje kun dɔ'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje sɔl dɔ'de*.» ⁷ In be ə, kadi sɔli dɔ'se ginn tɔgi'ti lə Luwə, tanyi rɔ Su, ə a anyi kɔ sanyi rɔ'se'ti. ⁸ Rei ndəkba rɔ Luwə'ti, ə Luwə a re ndəkba rɔ'se'ti tɔ. In njeramajel'gi, togi ji'se adi ar njay; in nje me joo, ɔri majel me'se'ti kɔ. ⁹ Maji kadi in gəri toki in nje kumtondoo, uwəi ndoo rɔ'se ə nonyi ki mann

* 3:9 3.9 Lotum 1.26-27 * 4:6 4.6 Tər ta'gi 3.34

kum'se; kadi ko'gi læ'se tøl non, kadi rønæl læ'se tøl ndoo ki kuwæ. ¹⁰ Maji kadi soli dō'se non Luwæ'ti æ Luwæ a un dō'se taa.

Kadi de gangi ta dō ngonkon'ne'ti el

¹¹ Ngannkon'm'gi, maji kadi elita ki majel dōnan'ti el, de ki isi elta ki majel dō ngonkon'ne'ti, eke isi gangi ta dō'a'ti ningø, in ndukun læ Luwæ æ isi elta ki majel dō'ti num, isi gangi ta dō'ti num. Ningø re isi gangi ta dō ndukun'ti læ Luwæ æ, in nje tøl rō'i go ndukun'ti el, nan in njegangita dō'ti yo. ¹² Ji gær toki Luwæ ki kar'ne ba par æ in nje kadi ndukun ki njegangita. In ki kar'ne ba æ aw ki tōgi kadi aji'n de num tuji'n de num tō. Nga in, in nan kadi in gangi ta dō ngonkon'i'ti wa?

Nje k'aw ki kōjitara

¹³ Ki oji dō'se nga, ingi ki nje k'el k'ene: «Bone eke lo ti æ j'a j'awi me bebo'ti ki be, j'a ji ra bal kare sēm'ti, j'a ji ra gati, j'ingø'n nar.» ¹⁴ Eli be, nga in de'gi ki gæri nya kare ki a ra nya me ndō ki lo ti'ti dō kisikidōtaa'ti læ'se el tō. Toi to kunji mann ki su luy luy adi oo'æ, ningø njaba par æ goto kin be†. ¹⁵ Ta ki re a eli æ to kin: «Toki re Luwæ ndigi, æ j'isi ki dō'je ta æ, j'a ji ra nya ki yo, j'a ji ra nya ki ne.» ¹⁶ Nan ngosine, isi oji rō'se me kōjitara'ti læ'se ki dō'se. Kōji rō ki be kin in kōji rō ki majel. ¹⁷ Re de gær row ra maji bœti, nan ra el ningø, in majel ki ra.

5

Kon ki a re dō nje nyakingø'gi'ti

¹ Ingi ki in njenyakingø! ki oji dō'se nga ningø, maji kadi nonyi æ ndingøi rō'se ki ndu'se ki boi, tado kon'gi ki a rei dō'se'ti. ² Nyakingø'gi læ'se ndumi kō, yon'gi onyi ku'gi læ'se. ³ Or'gi ki nar'gi læ'se nonyi niki, ningø non'de a mannaji o'si'n'se ta. A on darō'se to por be. In mbonyi nyakingø'gi ki dōnan'ti dōnan'ti, dōkagilo ki j'in'ti, ki in dōkagilo ki dōboy'ti. ⁴ De'gi ki nje ra kulø me ndō'ti læ'se, ogi'de nyakugø goji læ'de, adi nonyi, ndu non'de aw biti osi mbi Burøbe'ti læ njerō'gi. ⁵ Kisi'se dōnangi'ti ne, sii me k'oo maji rō'ti, soi ge anyinan ge me maji'ti. Boi, mbol'se to to da'gi ki uli'de adi a nginøi ndō tøl'de be. ⁶ De'gi ki rai nya madi el, gangi ta dō'de'ti, tōli'de, æ tanyi'se rō el.

Koreme nginø'n re Burøbe

⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi orei me'se biti, kadi Burøbe re'n. Oyi nje ndōō, a nginø kandi nya ki maji ngayn ki a te dōnangi'ti, ki koreme dō'ti ngan. A ore me'ne biti kadi ndi binø ædi, ndi ki dōboy'ti ædi, bay ta kadi ujø ko læ'ne. ⁸ Be tō æ, ingi kaa, kadi orei me'se, uwæi tōgi'se ba, tado Burøbe in ndøkba.

⁹ Ngannkon'm'gi, barita dōnan'ti el, kadi Luwæ gangi'n ta dō'se'ti el. Oyi njegangita ra takøy'ti. ¹⁰ Ngannkon'gi, maji kadi oyi go nja njekeltakita Luwæ'ti ki kete nu ki elita me tō Burøbe'ti to nyandaji læ'se, ki ojidō kon ki koreme. ¹¹ J'elita dō njekuwø tōgi'de ba me kon'gi'ti j'ene in nje rønæl. Kadi me'se olo dō kuwætōgiba'ti læ Jobi dann kon'gi'ti pœti ki te dō'a'ti. Oyi kadi go'ti gogi Luwæ ad'a ingø maji, tado Luwæ in nje memaji ki ngayn, ki nje k'oo kumtondoo*.

¹² Ngannkon'm'gi nya kibo ngayn, ki kadi gæri æ to kin: maji kadi iwi rō'se el, ke in ki ndi, ke in goji ki kusō, ke in kiw rō madi ki rangi. Re in

† 4:14 4.14 13-14; Tær ta'gi 27.1 * 5:11 5.11 Jobi 1.20-22, 2.10, 42.10-17

oyo ə eyina oyo, re in jagi ə eyina jagi tɔ par, kadi osi me takigangi'ti lə Luwə el.

¹³ Re, de madi dann'se'ti, ingə kon wa? Kadi non dɔ Luwə'ti. Eke re rɔ'a nəl'ə wa? Kadi osi pa ulə'n toji dɔ Luwə'ti. ¹⁴ Re, de madi dann'se'ti, rɔ'a to'ə ə, kadi bar ngatɔgi lə Njekawnan kadi elita ki Luwə tado li'ə ki oyi'ə ki hu me tɔ Burəbe'ti. ¹⁵ Kelta ki Luwə ki kunme a aji de ki nje rɔ to, Burəbe a un'ə taa, ningə re ra majel kaa, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kɔ. ¹⁶ Be ə, kadi tɔri ndu'se dɔ majel'gi'ti lə'se ki rɔ nan'ti. Ningə elita ki Luwə tado lə nan, kadi ingəi lapiya dɔ rɔto'gi'ti lə'se. Kelta ki Luwə lə de ki dana, tɔg'ɔ in ngayn. ¹⁷ Oy Eli in de to j'in be tɔ, nan elta ki Luwə ki rɔ tinyi'ne kadi ndi ədi el, ningə ndi ədi dɔnangi'ti el bal mutə ki nanyi mehen tɔ. ¹⁸ Ə, təl elta ki Luwə gogi toki sigi, ə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi'ti, adi dɔnangi te ki kandi nya'gi†.

Dɔboy ta

¹⁹ Ngannkon'm'gi, toki re de madi dann'se'ti ndəm gorow ki rɔta'ti, ur mu, ə de madi ki rangi ɔr'ɔ təl re si'ə dɔ row'ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi gəri toki de ki təl ki njeramajel dɔ row'ti ki ndəm re si'ə go row'ti ki dana kin, a aji njeramajel ta koy'ti, taa Luwə a inyə go majel'gi li'ə ngayn kɔ.

† 5:18 5.18 1 Ngar'gi 17.1, 18.1, 18.42-45

Makitu ki dɔkete ki Piyər ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki sii dow lo'gi'ti ki manga lə Aji ki Du. Ginn ndangi makitu kin in kadi ulə dingəm me'de'ti dann kindəkumndoo'ti ki kadi nan kon tado kunme. Koy, kində taa lo koy'ti ki təl Jeju Kirisiti, in ə in ngirə ki ngan ki rai dɔ'ti kadi uwəi togi'de ba me kunme'ti ki kindəmedɔti. Toki in njekujənyamosi kadikare'gi lə Ngar ə in ginn de'gi ki ari njay, maji kadi tinyəi nan ki Njekaji'de ki ndogi'de ki gati ki ngayn. Maji kadi uwəi togi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme. Loki Burəbe a re ningə a ugə goji'de.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Ta ki ojido kindəmedɔti, kunme ə ndiginan 1.3-12. Bar nan kadi kisikidɔtaa in ki ar njay 1.13-2.10. Hal lə njekunme, kibo ngayn in ki isi'n dann kon'ti 2.11-4.19. Ra kulə ki maji dann njekawnan'ti 5.1-11. Kuwə ji nan 5.12-14.

Kuwə ji nan

¹ M'in Piyər ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi'se in nje ki Luwə mbəti'se, ki sananyinan, adi sii to mbah'gi dɔnangi'gi'ti ki Pon, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Baw mbəti'se kete, kigo kojitarə'ti li'ə, kadi in de'gi lə'ne ki takul Ndil'ə, kadi təli rɔ'se go Jeju Kirisiti'ti, ə kadi mos'o togi'se adi ari njay*. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki dɔ'se'ti.

Ra oyo Luwə tado kaji ki te ki dɔ'a ki takul Jeju Kirisiti

³ Tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tado memaji li'ə ki ngayn ki oji'n'je k'oji ki sigi, ki gorow k'ində Jeju Kirisiti taa dann nje koy'gi'ti. Lo kin'ti, j'awi ki nya kindəmedɔti ki to biti ki non'ti, ⁴ tado j'awi ki nya maji'gi ki Luwə ngəm dɔran'ti tado lə'je. In nya ki a ndum el num, a uwə yoro el num, taa ndolo'ə a goto el num tɔ. ⁵ Nya'gi kin Luwə ngəm'de dɔran'ti tado lə'se, ingi ki togi'ə isi ngəm'se ki takul kunme tado kaji, adi in kaji ki in ndəkba kadi dɔ'a a te ndɔ ki dɔboy'ti. ⁶ Re dɔkagilo'ti ki bone, kadi nyanan'gi ki dangi dangi adi mekon isi ra'se dɔkagilo'ti nden be mindi kaa, in kin ə isi adi'se rɔnel. ⁷ Lɔr ki in nya ki a tuji kaa, nanyi'ə me por'ti kadi oyi'ə ke inbe dɔrɔ'a wa. Be tɔ ə, nyanan'gi kakin isi nanyi kunme kadi Luwə lə'se ki gat'a utə lɔr, kadi oyi ke in ki rɔta'ti inbe wa. Re in ki rɔta'ti ningə, a ingəi piti, ki tɔbar, ki kɔsikurə loki Jeju Kirisiti a te busi. ⁸ Jeju ki oyi'ə ki kum'se el, nan in ndigi'ə, oyi'ə el bay, nan uni me'se adi'ə. Ningə isi rai rɔnel, adi in rɔnel kibo ngayn, ki dum kelta'a. ⁹ Tado ingəi nya ki uni me'se adi tado'a, adi in kaji rɔ'se. ¹⁰ Ki ojido kaji kin, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndəri ginn'ə, taa dəji ta dɔ'ti ngayn tɔ. Adi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti dɔ kadikare'ti ki Luwə ində dɔ'a dana kete adi'se. ¹¹ De'gi ki *njekeltakita Luwə'ti sangi kadi n'gəri ke dɔkagilo ki ra, ə nya'gi ki bann ə a rai nya dɔkagilo'ə'ti ki Ndil Kirisiti oji'de wa? Tado Ndil Kirisiti ki me'de'ti tɔji'de dɔkagilo kin kete, loki elta dɔ kon'gi'ti ki Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə a ingə ki tɔji ki a re go kon'ti†. ¹² Luwə

* 1:2 1.2 Tekitaga 24.3-8; Lebitiki 16.14-15 † 1:11 1.11 Pa'gi 22; Ejay 53; Luk 24.25-26

adi njekeltakita'a'ti gëri toki, mbër ki n'indë ta'de'ti kin in tado maji lë'de inbë'gi el, nan in tado maji lë'se ë ilëimbër kin. Ngösiine nje kilëmbër Poyta ki maji ilëi'se mbër kin ki takul tögï lë Ndil Luwë ki Luwë ulë'n adi in döran'ti re. Mbër kin, malayka'gi ki dö'de kaa sangi kadi n'gëri ginn'ë tö.

Kindëmedöti ki a ge nyara ki ar njay

¹³ Tado kin ë, kadi adi mërtä'gi lë'se isi kum, adi kum'se ar njay kadi ori mbunë nya ki maji ki nya ki majel nan'ti. Kadi kindëmedöti lë'se ba pëti in dö kadikare'ti ki Luwë a adi'se, loki Jeju Kirisiti a te bus. ¹⁴ Maji kadi in nje tël rë'se go ta'ti lë Luwë, um uni go nyënn lë darö ki kete ki isi ndrë'se, loki sii day dö rë'se'ti bay kin el. ¹⁵ Ningë, toki Luwë ki bar'se in nje k'Ar Njay kakin ë, ingi kaa, kadi ari njay me panjiyë'se'gi'ti pëti tö. ¹⁶ Tado Makitu lë Luwë el ene: «A in de'gi ki k'ar njay, tado m'in ki k'Ar Njay.» ¹⁷ Re me kelta'gi'ti lë'se ki Luwë, isi bari'ë Baw'se, in ki in Luwë ki njegangita dö de'ti ki ra kigo kulë ra'a'ti um, ör kum'de dana el ningë, maji kadi nya ra'se in kigo böf Luwë'ti, dökgilö'ti ki sii to mbah'gi döngi'ti ne kin. ¹⁸ Ningë in gëri maji toki in ki nar eke lör ki in nya'gi ki a tuji kin, ë Luwë ugë'n dö'se me nyara'gi'ti ki majel, ki kaw'se'gi inyëi adi'se kin el. ¹⁹ Nan in ki mosi Kirisiti ki gat'a dum ndögï, ë Luwë ugë'n dö'se. Kirisiti ki to to ngonn batï ki nya madi ra'a el, ta nya ki majel öd'ö el tö. ²⁰ Luwë mbët'ë, indë dö'a dana kete non kulë ngirë döngi'ti nu tado kadikare kin, ningë te ki dö'a dökgilö'ti ki döboy'ti, tado maji lë'se. ²¹ Ingi ki takul Kirisiti ë, uni me'se adi Luwë, ki te si'ë dann nje koy'gi'ti, ë ad'a töbar, kadi kunme, ki kindëmedöti lë'se in ki dö Luwë'ti.

Njiyë to ngann'gi lë Luwë me ndiginan'ti

²² Toki ari rë'se njay, ki gorow tëlro go ta'ti ki röta'ti, kadi in ndigi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti, ki kanji këdikum nan, maji kadi in ndiginan dann'se'ti, ki yo ki ne, ki me ki k'ar njay. ²³ Koji ki oji'se sigi, in ki tarow lë baw'se'gi ki njekoy'gi kin el, nan in ki takul nya duw ki a oy el, ki takul ta lë Luwë ki isi kumngayira bitï ki non'ti. ²⁴ Tado Makitu lë Luwë el ene:

«De'gi pëti toi to mbi mu be,
ningë maji'de pëti, to to puti kam be tö:
Mu tuti, put'ë jörö,

²⁵ Nan ta lë Burëbe to lo to'ne'ti bitï ki non'ti§.» Ta kin in Poyta ki maji ki ilëi'se mbër'ë.

2

Mbal koy el ki de'gi ki k'ar njay

¹ Maji kadi mbëti nyara'gi ki majel pëti, ki ta'gi ki ngom, ki këdikumnan, ki jangi, ki kel nan ta ndil nan'ti. ² Adi bö ta lë Luwë ra'se, toki bö mba a ra'n ngann'gi ki kasi kin be. Ta lë Luwë to to mba ki döro'a ki a ra'se adi tögï, ë tei kaji'ti. ³ Toki makitu lë Luwë el'n: «Nanyi Burëbe ki rë'se adi oyi maj'a ki ngayn*.» ⁴ Rei ki rö Burëbe'ti ki in mbal ki isi kumngayira, in ki de'gi mbëti'ë to nya ki majel, nan Luwë mbët'ë tado gat'a in ngayn ki rö'a'ti. ⁵ Ingi kaa, in mbal'gi ki sii kumngayira. Kadi ösi rë'se ki nan'ti kadi in tëli *Këy lë Luwë kigo ndil'ti, kadi in kuti njekujönyamosi tado kujönyamosi kadikare kigo ndil'ti ki nël Luwë ki takul Jeju Kirisiti. ⁶ Tado ndangi me makitu'ti lë Luwë eyina: «Oyi m'mbëti mbal ki gat'a in ngayn,

‡ 1:16 1.16 Lebitiki 19.2 § 1:25 1.25 Ejay 40.6-8 * 2:3 2.3 Pa'gi 34.9

m'ində bebo Siyon'ti. In mbal ki dökum lo'ti. De ki un me'ne ad'a ə nya ki rōsol a te dō'a'ti el†.» 7 Mbal kin in mbal ki gat'a in ngayn rō'se'ti ingi ki uni me'se adi'ə. Nan ki rō de'gi'ti ki uni me'de adi'ə el, in mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, ki təl mbal ki dökum kəy'ti. In mbal ki nje tugə de jigi'ti ki nje kadi de osi‡. 8 Tugəi'ə jigi'ti osi tado mbeti kunme'de kadi ta ki rōta'ti. Ningə in nya ki maji kadi a re dō'de'ti be§. 9 Nan ingi, in ginn de'gi ki mbəti'se, in njekujənyamosi'gi lə Ngar, in ginn de'gi ki k'ar njay, in de'gi ki Luwə ində'se dōji'ne kadi iləimbər kulə'gi ki əti bol ki ra. In ki bər'se lo ki ndul'ti te sese lo ki kunji'ti lə'ne ki ar njay*. 10 Ingi ki kete in de'gi lə Luwə el, nan ngə sine in de'gi li'ə, ingi ki kete ingəi k'oo kumtondoo lə Luwə el, nan ngə sine ingəi k'oo kumtondoo li'ə†.

Kisi njekunme dann de'gi'ti ki gəri Luwə el

11 Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, toki in mbah'gi ki sii dənangi'ti to be lə'se el, m'ulə dingəm me'se'ti kadi mbəti nyənn nyara lə daro ki to rō'se'ti, isi rō ki rō'se ki me'ti. 12 Maji kadi awi ki hal ki maji dann de'gi'ti ki uni me'de el, kadi re isi təti ta dō'se'ti to njeramajel'gi be mindi kaa, oyi kulə ra'se'gi ki maji ningə uləi toji dō Luwə'ti ndo'ti ki a re. 13 Tado lə Luwə, maji kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə de'gi pəti ki sii dō konbē'ti, adi in ngar kibo ki isi dō konbē'ti pəti, 14 ki nje konbē'gi ki ginn'ə'ti, ki ində'de kadi indəi njera nya'gi ki majel oji'de, ə osikurə njera nya'gi ki maji. 15 Tado in ndigi lə Luwə kadi rai nya ki maji uti ta ta ki kel ki dō day'ti lə de'gi ki mbo. 16 Kadi kulə ra'se in kuləra de'gi ki taa k'ilə taa, ningə kadi taa k'ilə taa lə'se təl nya kuti dō majel el, nan kadi kulə ra'se in kuləra njekulə'gi lə Luwə. 17 Kadi osikurə de'gi pəti, ndigi ngannkon'se'gi ki njekunme, awi ki bol Luwə, osikurə ngar.

Bər'gi ki njekunme

18 In njekuləbər'gi, kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə be'se'gi ki bol ki rōta'ti. Kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə nje ki hal'de maji ki səl ləm ləm par el, nan kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə nje ki hal'de ngan to. 19 Tado in nya ki maji kadi, ki takul bol Luwə, de dō me'ne ngan me kon'gi'ti ki isi ingə ki kanji kadi ra nya madi ki dana el. 20 Loki indəi'se k'ində nyara ki majel, ə dōi me'se ngan, eke tōbar ri ə to'ti non wa? Nan kin ə re in nyara ki maji ki isi rai ə re ki kon dō'se'ti, ə dōi me'se ngan me'ti ningə, in nya ki maji ki non Luwə'ti. 21 In tado nya kin ə Luwə bəri'n'se, tado Kirisiti inbe ki dō'ne kaa ingə kon tado lə'se. Ningə inyə nyakoji kin adi'se kadi to uni dō nja'a. 22 Kirisiti ki ra majel el, taa ta ki ngom te ta'a'ti nja kare el to. 23 Loki de'gi taji'ə, təl taji'de gogi el; loki de'gi adi'ə kon, təl tan'de rō el. Nan inyə rō'ne ji Luwə'ti ki njegangita ki dana. 24 Kirisiti ki oy majel'gi lə'je daro'ne'ti dō kagidəsi'ti kadi j'oyi dō majel'ti ə j'isi ki dō'je taa tado nyara ki dana. In ki takul ndunə dō'gi li'ə ə ingəi lapiya. 25 Tado kete toi to bati'gi ki ndəmi row be‡, nan ngə sine, in təli ki rō njekul'se'ti ki njengəm rō'se gogi.

3

Ta ki ojido dene'gi ki ngaw'de'gi me kəy'ti

1 Be to ə, in dene'gi, maji kadi uləi dō'se ginn tōgi'ti lə ngaw'se'gi, kadi re nje ki nan'gi dann'de'ti mbeti kunme kadi ta lə Luwə kaa, ingəi'de adi Luwə ki takul panjiyə'se, ki kanji kadi eli'de ta. 2 Tado isi oyi nya ra'se'gi

† 2:6 2.6 Ejay 34.9 ‡ 2:7 2.7 Pa'gi 118.22 § 2:8 2.8 Ejay 8.14 * 2:9 2.9 Tekitaga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Ndukun ki nja joo 4.20, 7.6. † 2:10 2.10 Oje 1.6,9, 2.1,23,25 ‡ 2:25 2.25 Ejay 53.4-6

ki to ar njay ki buki ki isi buki'de'ti. ³ Maji kadi mandi ki ra lə'se in ki gidi rə'ti taga ne el. Adi in do ki kuwə ki ndoji ta, ki ningə'gi ki ra ki ɔr, ki ku'gi ki gati'de in ngayn. ⁴ Maji kadi mandi ki ra lə'se in ki ngarme'ti kəy, ki in mandi ki a tuji el ki hal ki sol lom lom, ki kisimaji ki in nya ki gat'a in ngayn non Luwə'ti. ⁵ In be ə, dene'gi ki k'ar njay ki kete nu, ki indəi me'de do Luwə'ti rai mandi, uləi do'de ginn togi'ti lə ngaw'de'gi. ⁶ J'oo dene kare to Sara ki təl rə'ne go ta'ti lə *Abiraham adi bar'a be'ne. Ngə'sine in təli ngann'a'gi, toki re rai nyara ki maji, ki kanji kadi nya madi kare ində'se bol'ti. ⁷ Be ə, in ngaw dene'gi kaa maji kadi sii ki ne'se'gi, indəi kum'se go'de'ti maji, tado in de'gi ki togi'de goto. Ɔsi kurə'de tado a ingəi kadikare kisikidə'taa lə Luwə nan'ti sese. Rai be kadi nya madi kare ogi'se tarow kelta ki Luwə el.

Row ndiginan lə ngannkon'nan'gi

⁸ Ta tolta'a, maji kadi ingi pəti, mərta lə'se in kare, taa kadi ta on me'se tado lə nan, kadi in ndiginan to ngannkon'nan'gi, kadi in nje k'oo kumtondoo lə nan, ki nje sol do'de. ⁹ Maji kadi ugəi ɓangi majel ki majel el, ta ɓangi nya taji ki nya taji el to. Maji kadi in nje njangi do yo taa, tado in kin ə in nya ki Luwə bar'se tado'a. Luwə bar'se kadi ingəi njangi do ki un mindi'ne kadi n'adi'se.

¹⁰ Ningə nya ki Makitu lə Luwə el ə to kin:

«De ki ndigi kadi n'isi ki do'ne taa maji,
ə n'oo maji ndo'ne'gi ki donangi'ti ne ə,
maji kadi ngəm ndonn'ne do kelta'ti ki majel,
ə ngəm ta'ne do kelta ngom'ti to.

¹¹ Kadi ɔsi rə'ne ngərəngi kadi majel'ti ə ra nya ki maji, kadi sangi kisimaji ə uwə rə'ne ba me'ti.

¹² Tado kum Burəbe in do de'gi'ti ki dana, taa mbi'ə to tagira kadi oo'n do ta ki isi eli si'ə to, nan isi ɔsi ta njera nya ki majel*.»

Kuwəto'giba me kon'ti

¹³ Nan ə a ra'se majel, loki tingəi bil me ramaji'ti wa? ¹⁴ Re de'gi adi'se kon tado nyara ki dana ki rai ningə, in nje rənel, ə kadi boli'de el, taa kadi mərta lə'se aw ki yo ge ne ge el. ¹⁵ Nan kadi ɔsikurə Kirisiti ki in Burəbe me'se'ti. Kadi in ndəkba ki dokagilo'gi pəti kadi de ki ra ki dəji'se ginn kindəmedəti lə'se ə eli'ə. ¹⁶ Ningə kadi eli'de ki mindi ki sol lom, ki bukinan'ti. Kadi awi ki mekuwə me to Kirisiti'ti ki ta ki ar njay, kadi re isi təti ta do'se'ti to njeramajel'gi be ka, nje kelta ki majel do nya ra'ti ki maji ki isi rai kin, rə'de sol'de. ¹⁷ Re in kin ə in ndigi lə Luwə ningə, k'ingə kon tado nyara ki maji in soti utə nyara ki majel.

Jeju Kirisiti ingə kon tado de'gi pəti

¹⁸ Tado Kirisiti inbe ingə kon nja kareba ki non'ti tado majel'gi lə de'gi. In ki in de ki dana, nan ingə kon tado lə njera nya ki dana el, kadi re se'de rə Luwə'ti. Toli'ə me darə'a'ti, nan Ndil Luwə təl tos'ɔ ndəl adi isi ki do'ne taa. ¹⁹ In ki togi Ndil kakin ə awi'n biti ilə'n mbər Poyta ki maji ndil de'gi ki sii dangay'ti koo. ²⁰ Adi in ndil de'gi ki ndəki kete tanyi rə Luwə, loki isi'n se'de do'ti dokagilo'ti ki Nuwe isi ra'n tokibo. Me tokibo'ə'ti kin, kər de'gi nden ba, adi de'gi jijoo par ə awi'ti ə aji ki takul mann ki un'de ki taa†. ²¹ Mann kin ɔjido batəm ki isi aji'se ngə'sine. In tado k'or yoro'gi ki rə de'ti kə el, nan in k'un rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ar njay. Aji'se ki

* 3:12 3.12 10-12; Pa'gi 34.13-17 † 3:20 3.20 Lotum 6.1-7.24

takul kində Jeju Kirisiti taa lo koy'ti. ²² Ində taa lo koy'ti aw dōran'ti, isi dōjikol Luwə'ti, onbe dō malayka'gi, ki konbe'gi, ki togi'gi.

4

Gangi nan ki majel

¹ Toki Kirisiti ingə kon me darə'ne'ti, ingi kaa kadi awi ki mərta kin me'se'ti to nya kati lə'se. Tado de ki ingə kon me darə'ne'ti in de ki goto me majel'ti ki ra nga. ² Goto me'ti kadi ndəgi ndo'gi ki nanyi non'a'ti, kisikidōtaa li'ə in kigo ndigi'ti lə Luwə um ki ndigi'ti lə darə el. ³ Adi asi be, dōkagilo ngayn sii ta nya ra'ti ki majel to de'gi ki gəri Luwə el be. Rai majel me kaya'ti, me nyənn'ti lə darə, me gon yiwi ki kanyi'ti, me kuso nya kədi'ti ki me kanyi nya kədi'ti, ki me yo ki ra'ti ki in nyara el. ⁴ Nje kunme'de kadi Luwə el, oyi kadi in nya ki go'ti el kadi mbəti buki rō'de me nya ra'ti ki majel ki aldō lo kin se'de, ə isi taji'se. ⁵ Nan a ɔri ginn nya ra'de ki majel non Luwə'ti ki in ndəkba kadi a gangi ta dō nje kisi ki dō'de taa ki nje koy'gi ba pəti. ⁶ In tado kin ə nje koy'gi kaa iləi'de mbər Poyta ki maji lə Luwə kadi go ta ki gangi'ti ki Luwə gangi dō'de'ti to de'gi pəti, kadi sii ki dō'de taa ki takul Ndil toki Luwə inbe isi'n ki dō'ne taa be.

Maji kadi njekawnan'gi sii kumngayira

⁷ Dōboy nya'gi pəti in ndəkba, ə kadi sii ki kumkədi ki kum ki ar njay kadi elita ki Luwə. ⁸ Ningə kete non nya'gi'ti pəti, kadi in ndiginan ndigi ki tingəbil dann'se'ti yo ki ne. Tado ndiginan uti dō bulə majel'gi*. ⁹ Maji kadi uwəi nan ki rō nan'ti me kəy'ti lə nan ki yo ki ne, ki kanji barta. ¹⁰ Toki Luwə adi'n de ki ra dann'se'ti kadikare, maji kadi nan nan kaa un kadikare ki Luwə ad'a ra'n kulə tado maji lə ndəgə'gi, to de'gi ki njengəm nya ki maji, adi in njengəm kadikare'gi ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re de isi elta ningə, kadi elta ki ta Luwə'ti, re de isi ra kuləbər ningə, kadi ra ki togi ki Luwə ad'a, kadi Luwə ingə tōbar me nya'gi'ti pəti ki takul Jeju Kirisiti ki tōbar ki togi in li'ə ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi. *Amen. ¹² Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, re nyanan ki ngan ngayn te dō'se'ti kaa, kadi əti'se bōl adi oy to nya ki mbah el. ¹³ Nan kadi rai rōnel yo tado kon ki ingə Kirisiti, ə isi ingəi si'ə, kadi to in me rōnel'ti kibo ngayn, ndo'ti ki a re me tōbar'ti lə'ne. ¹⁴ Re de'gi taji'se tado lə Kirisiti ningə, in nje rōnel, tado Ndil tōbar, ki in Ndil Luwə isi dō'se'ti. ¹⁵ Maji kadi de madi dann'se'ti ingə kon ki be kin el, adi in kon tōl de, eke kon bōgi, eke kon nyara ki majel, eke kon k'ində rō ta'ti lə de'gi. ¹⁶ Nan re ingə kon tado k'in ki in njekunme ningə, kadi rō'a sol'ə el, kadi ulə tōji dō Luwə'ti to kulə tado tō Kirisiti ki bār dō'a'ti. ¹⁷ Tado in dōkagilo kadi ta ki gangi ulə ngirə'ne, ningə a ulə ngirə dō de'gi'ti lə Luwə. Nga kin ə re a ulə ngirə'ne dō'je'ti ningə, de'gi ki nje mbəti təl rō'de go Poyta'ti ki maji lə Luwə kam dōboy'de a to bann wa? ¹⁸ Makitu lə Luwə ene: «Re ngan ki de ki dana ngayn bay taa kadi ingə kaji, ningə de ki nje mendul ki njeramajel, ke yan'a a to bann wa?» ¹⁹ Be ə, kadi nje ki isi ingəi kon kigo ndigi'ti lə Luwə, inyəi rō'de ji Nje kində nya'gi'ti, ki in nje ra nya ki low'ə'ti ə nanyinan ki memaji ki ra'ti.

5

Kulə lə njekornon njekawnan'gi

¹ Ki ngəosine kin, m'ulə dingəm me ngatōgi'gi'ti ki sii dann'se'ti. M'in ki m'in ngatōgi madi'de, ki m'oo lo kon'gi ki ingə Kirisiti ki kum'm, m'in,

* 4:8 4.8 Tər ta'gi 10.12; Jak 5.20 † 4:18 4.18 Tər ta'gi 11.31

m'a m'in lo tɔbar'ti ki dɔ'a a te tɔ. ² Kadi uli njekawnan'gi to bati'gi ki Luwə ulə'de ji'se'ti. Kadi uli'de kigo kində dɔ'ti el, nan kigo me ndigi'ti toki Luwə ndigi'n. Uli'de tado k'ingə'n nar el, nan kadi in ki kadi rɔ ki tingəbil. ³ Kadi rai ngar dɔ nje'gi'ti ki Luwə ulə'de ginn ji'se'ti kin el, nan kadi in nyandaji tado lə'de yo taa. ⁴ Ningə loki Njekul bati'gi kibo a ində lo te bus ningə, a ingəi jɔgi tɔbar ki ndolo'ə a goto el. ⁵ Be tɔ ə, in ngann'gi, maji kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə ngatɔgi'gi. Ningə ingi pəti, kadi dɔ sɔl to dann'se'ti ki rɔ nan'ti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrɔ de'gi ki nje kun dɔ'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje sɔl dɔ'de*.» ⁶ Maji kadi sɔli dɔ'se ginn tɔgi ji Luwə'ti ki nje tɔgi, kadi to un dɔ'se taa dɔkagilo'ə'ti ki ɔji. ⁷ Ɔri mərta'gi lə'se buki dɔ Luwə'ti, tado in ə isi ində kum'ne go'se'ti. ⁸ Maji kadi sii dɔ nja'se'ti ki kum ki k'ar njay, tado njeban lə'se, Su a njiyə ki lo lo, non to bɔl ki a sangi de kadi to n'ruwə be. ⁹ Rai dɔ nja'se'ti ngan me kunme'ti lə'se, tanyi'ə rɔ. Tado gəri bəti, ngannkon'se'gi ki njekunme'gi pəti ki dɔnangi'ti, isi ingəi ko kon ki isi ingəi kin tɔ. ¹⁰ A ingəi kon dɔkagilo nden be, nan Luwə ki memaji pəti in li'ə, ki ɔar'se ki me tɔji'ti lə'ne ki dɔboy'o goto, ki me tɔ Kirisiti'ti, a təl ində'se maji gogi, a adi ngirə'se ngan, a adi'se tɔgi, taa a adi rai dɔ nja'se'ti ba tɔ. ¹¹ Kadi tɔgi in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. Amen!

Dɔboy ta ki kuwə ji nan

¹² Ngonn makitu ki m'ndangi m'adi'se kin, njera sə'm kadi m'ndangi in Silben†, ki m'oo'ə to ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti. M'ndangi m'adi'se kadi m'ulə'n dingəm me'se'ti, ə m'ɔji'se m'adi in gəri toki dɔyinan ki memaji ki rɔta'ti lə Luwə. ¹³ *Njekawnan'gi ki Babilon'ti, ki in nje ki Luwə mbəti'de, uwəi ji'se, taa ngonn'm Marki‡ kaa uwəi ji'se tɔ. ¹⁴ M'dəji'se kadi uwəi ji nan kuwə ji ki tɔji ndigi lə ngannkon'nan'gi. Ningə kadi kisimaji lə Luwə in sese nan'ti, pəti me tɔ Kirisiti'ti.

* 5:5 5.5 Tər ta'gi 3.34 † 5:12 5.12 KNK 15.22,40 ‡ 5:13 5.13 KNK 12.12,25, 13.13, 15.37-39

Makitu ki nja joo ki Piyər ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki nja joo ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki njendo de'gi nya ki ngom sangi tuji kunme lə'de ningə ko degə'gi kakin ɔsi ginn'de kadi njenyi ki rɔ'de tɔ. Kadi rɔi ki nyando ki a tuji'de kin, njendangi makitu ndigi kadi njekunme'gi uwəi tɔgi'de ba me gər Luwə'ti ki rɔta'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti; ndoi rɔ'a'ti ki row lə njemanaji'gi ki oyi'ə nu oyi dɔ ta li'ə nu. Maji kadi oyi toki re lə Jeju Kirisiti ki in kalangi el, in nya ki tɔji kisidɔti ki ndigi lə Luwə. In ndigi kadi de'gi pəti mbəli ji kisikidɔta lə'de me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Bar ki Kirisiti bar njekunme 1.3-21. Tanrɔ njendo de'gi nya ki ngom 2. Təl Burəbe 3.

Kuwə ji nan

¹ M'in Simon Piyər ki nje ra kuləbər, ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'ndangi makitu kin m'ulə'n madi'se in nje'gi, ki gorow nyara ki dana lə Luwə, eke Njekaji'je Kirisiti, ingəi kunme ki maji ngayn to yan'je be. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki dɔ'se'ti, ki gorow gər ki in gəri Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

Bar ki Luwə bar'je ki mbəti ki mbəti'je

³ Me tɔgi Luwə'ti kin ə Burəbe adi'n'je nya'gi pəti ki j'awi ndoo'ə tado kisikidɔta lə'je me kində rɔ nan'ti lə'je si'ə. Toki rɔta'ti, ra adi ji gər in ki bar'je kadi j'in nan'ti si'ə dɔ kɔsikurə'ti li'ə ki kuləra'a ki maji. ⁴ In be ə, ki takul kɔsikurə ki tɔgi kin, Luwə adi'je kunmindi'gi ki ɔjido nya'gi ki bo bo ki maji'de in ngayn tɔ. Ningə loki ingəi nya ki Luwə un'n ndu'ne ə, a aji rɔ'se me nyənn nya'ti ki nje tuji de'gi ki dɔnangi'ti ne. Ningə a indəi rɔ'se nan'ti ki Luwə dɔ ji kis'ə'ti. ⁵ Tado kin ə, uwəi tɔgi'se ba pəti dɔ kunme'ti lə'se, iləi panjiyə ki maji dɔ'ti, ningə dɔ panjiyə'ti ki maji, iləi gər Luwə ki rɔta'ti dɔ'ti. ⁶ Dɔ gər Luwə'ti ki rɔta'ti, maji kadi iləi kində dɔ rɔ'se'ti dɔ'ti, dɔ kində dɔ rɔ'se'ti, iləi kuwətɔgiba dɔ'ti, ningə dɔ kuwətɔgiba'ti, iləi nyara kigo lo ɓol Luwə'ti dɔ'ti. ⁷ Dɔ nyara kigo ɓol Luwə'ti, maji kadi iləi ra madi ki nan ki ngannkon'gi dɔ'ti, ningə iləi ndiginan dɔ ra madi ki nan ki ngannkon'gi dɔ'ti. ⁸ Re awi ki hal'gi kin me'se'ti ngayn ningə, a adi'se tɔgi me kulə ki ra'ti. Ə a asi kadi awi ki kete kete me gər Burəbe lə'je Jeju Kirisiti'ti. ⁹ Nan re de madi aw ki hal'gi kin rɔ'ne'ti el ə, lo kadi a oo lo ar njay goto. Ə a to to de ki njekumtɔ be. Me'ə oyi dɔ'ti kadi Luwə ar rɔ'a dɔ majel'gi'ti li'ə ki sii me'ə'ti kete kɔ. ¹⁰ In be ə, ngannkon'gi ki dingəm ki nje ki dene, uləi rɔ'se ki nan'ti ki tɔgi'se ba pəti kadi uwəi bar ki Luwə bar'se ki mbəti ki mbəti'se ində'se ta dangi kin ngan. Re rai be ningə, nya ki a ra nya kadi a ɔsi me majel'ti a goto. ¹¹ Be ə, tarow Konɓe ki a to ratata, adi in Konɓe lə Burəbe lə'je eke Njekaji'je Jeju Kirisiti a te tati panyi panyi non'se'ti.

¹² Tado kin ə, m'ge kadi m'olo me'se dɔ nya'gi'ti kin ta ta. Toki rɔta'ti in gəri'de nga adi in nganyi me ta ki rɔta'ti ki taai kin ə binəm. ¹³ Nan m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti kadi m'tɔsi hangal'se ndəl ki row kolo ki m'nji m'olo me'se dɔ nya'gi'ti kin ki dɔkagilo'gi pəti, ki m'nji'n ki dɔ'm

taa dɔnangi'ti ne bay. ¹⁴ M'gər kadi dɔkagilo koy'm nanyi ndəkba. Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi'm gər. ¹⁵ M'a m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti ki row'gi ki dangi dangi kadi re go koy'm'ti kaa, asi kadi oloi me'se dɔ nya'gi'ti kin par par.

Ta lə de'gi ki nje k'oo tɔji lə Kirisiti

¹⁶ Toki rɔta'ti, loki j'adi in gəri ta lə re me tɔgi'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, j'ində ngirə'je dɔ su'gi'ti ki kudə ki ngom lə de'gi kam ə j'eli'n'se ta'gi kin el. Nan j'oo ndolo li'ə ki əti bol ki kum'je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Baw'je ad'a kɔsikurə num, taa ulə tɔji dɔ'a'ti num tɔ, dɔkagilo'ti ki ndu Luwə ki nje tɔgi kin ene: «In kam in Ngonn'm, njendigi lə'm, ki rɔ'm nəl'm dɔ'a'ti ngayn.» ¹⁸ Ningə ndu ki in dɔran'ti kin, j'inbe j'oo dɔ ndu kin ki mbi'je, loki j'in ki Jeju nan'ti dɔ mbal'ti ki ar njay*.

¹⁹ Bay taa, ji tinyi me'je kati dɔ ta'ti lə Luwə ki te ta de'gi ki njekeltakita'a'ti tɔ. Maji kadi uri mbi'se go ta'ti kin maji, tado a adi rai nya'gi ki maji. Toki rɔta'ti, ta kin to to por lambi ki unji lo ki ndul kururu'ti. Unji ratata ta ginn lo'ti ningə kunji lə Kirisiti a unji ngarme'se'gi toki mee ki taginnlo'ti adi lo unji'n dɔ dɔnangi'ti kin be.

²⁰ Kete non nya'gi'ti pəti, maji kadi in gəri ta kin ar njay: de madi kare ki asi kadi or me ta ki in ki ndangi me Makitu'ti lə Luwə kin dɔrɔ'ne goto.

²¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki eli, eli kigo ndigi lə'de madi kare ki elta ki ta Luwə'ti kigo me ndigi lə'ne ki sow dɔ'ne goto. Nan in ki takul Ndil Luwə ə de'gi eli ta ki ta Luwə'ti.

2

Njendo de'gi nya ki ngom

¹ Dɔkagilo'ti ki kete kaa, nje bar rɔ'de de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti nan ingi el in dann ngann Isirayel'gi'ti non; be tɔ ə, njendo de'gi nya ki ngom a tei dann'se'ti tɔ. A rei ki nyando'gi ki ngom dann de'gi'ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki'de kɔ, ningə a mbəti Burəbe ki nje taa'de ilə'de taa ji majel'ti. Lo kin'ti, a ndɔri tuji ki a re tanan'ti ne ki dɔ'de'ti. ² De'gi ngayn a unɪ go'de me kaya'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de a ra adi de'gi a indəi nja'de dɔ nya ki rɔta'ti, uwəi nanga. ³ Ningə toki gəi nyakingə ki ngayn, a ədi'se ki ta'gi ki ta'de'ti kadi ingəi nya ji'se'ti. Nan maji kadi gəri toki ta ki gangi ki dɔ'de'ti, Luwə ində dɔ'a nan'ti mayinu nga, taa isi dɔ nja'ne'ti kadi a tuji'de tɔ. ⁴ Toki rɔta'ti, malayka'gi ki nje ra majel, Luwə un kum'ne dɔ majel'gi'ti lə'de el, nan buki'de me bolobe'ti ki dɔboy'o goto lo ki diw'ti, dɔɔ'de ki kulə gindi adi toi sii nginəi takigangi. ⁵ Ningə de'gi ki dɔkagilo'ti ki dɔkete kin kaa, Luwə un kum'ne dɔ majel'gi'ti lə'de kɔ el tɔ. Loki adi mann kon lo kibo ngayn re kadi tuji de'gi ki nje me majel'gi kɔ kin, Nuwe ki nje kiləmbər nya ki rɔta'ti num, de'gi ki me kəy'ti li'ə ki in siri kin num par tɔ ə ɔr'de kɔ me tuji'ti*. ⁶ Luwə gangi ta koy dɔ de'gi'ti ki Sɔdɔm ki Gɔmɔr, row'de ki por raki kadi de'gi ki in nje bol Luwə el oyi toki in nya ki a ra'de lo ti'ti†. ⁷ Nan Loti ki in de ki dana, Luwə te si'ə me tuji'ti kin kɔ. Loti ingə kon me ndil'ne'ti ɔji'n dɔ de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki kaya'gi ki njera nya ki me'de ndigi‡. ⁸ De'gi ki, in ki in de ki dana isi dann'de'ti, loki oo kulə ra'de'gi ki to kadi rai el ki isi rai, ki ta kel de'gi ki isi eli ə, ki ndɔ'gi pəti lapiya lə ndil'ə goto. ⁹ In be ə, Luwə gər'n lo te ki de'gi ki nje təl rɔ'de go ndu'ə'ti me kon'ti tɔ, gər'n lo kuwə de'gi ki njera nya ki dana kadi adi'de kon ndɔ gangi ta'ti tɔ. ¹⁰ Kibo ngayn, de'gi ki kadi a adi'de kon

* **1:18** 1.18 17-18; Mat 17.1-5; Mrk 9.2-7; Luk 9.28-35 * **2:5** 2.5 Lotum 6.1-7.24 † **2:6** 2.6 Lotum 19.24 ‡ **2:7** 2.7 Lotum 19.1-16

in nje k'oo maji rɔ'de'gi ki sii kidi tɔgi konbe lə Luwə. In de'gi ki njekuwe kul rɔ'de, ningə nya ində taa ki ngan ta'de'ti, adi boli el kadi eli ta'gi ki mal dɔ nyakində'gi'ti lə Luwə ki sii dɔran'ti to tɔji'gi li'ə. ¹¹ *Malayka'gi inbe ki in dɔ nya'gi'ti pəti num, awi ki tɔgi ngayn num kin kaa eli ta'gi ki mal dɔ'de'ti takum Burəbe'ti el. ¹² Nan ko degə'gi kin rai nya to da'gi ki hangal'de goto, adi awi ki non be par, kadi de uwə'de tɔl'de kam be. Elita ki mal dɔ nya'gi'ti ki gəri'de el. Ningə a ingəi koy oyi to da'gi ki mu be. ¹³ A ujəi kandi kulə ra'de'gi ki dana'ti el. In de'gi ki nəl'de ngayn kadi oyi maji rɔ'de dann kadi nda'ti. Kisi'de ta nyakusɔ'gi'ti sese, loki isi ədi'se ki ngann ta'gi ki ta'de'ti kin in nya ki to njen, in nya ki to rɔsɔl.

¹⁴ Re ene gon kum'de ə, ɓo sangi nan kaya'ti ə rosi me'de. Ningə rai majel pi asi'de el; uwəi de'gi ki tɔgi'de kigo ndil'ti goto kuləkikiyə'ti lə'de num. Nya ki uwə me'de in ra ta nyakingə ki ngayn. In de'gi ki Luwə mann'de. ¹⁵ Loki tusi row ki rɔta'ti inyəi kakin ə, uri mu, uni row kigo Balam'ti ki ngonn lə Bewor. Balam ki nəl'ə ngayn kadi ta nar ki gorow'ə'ti el, ¹⁶ nan Luwə ndɔr mbi'ə tado kaldɔ ta li'ə. Koro ki in da, elta el, nan eltakita Luwə'ti to de be, gangi'n ta dɔ kulə ra'ti ki majel li'əŠ. ¹⁷ De'gi kin toi to mann ki in kam be, toi to kilndi ki nəl ndɔr'ɔ aw si'ə kam be. Luwə ində dɔ lo ki diw kururu dana tado lə'de. ¹⁸ Eli ta'gi ngayn ki kum kar'a goto ki dɔnan'ti. Uni kulə ra'de'gi kigo k'oo nyənn darɔ'ti, ədi de'gi ki ngosine ɓay, tei pati pati ta kuwə madi'ti ki de'gi ki nje njiyə njiyə ki gorow'ə'ti el. ¹⁹ Uni ndu'de toki in row kingə dɔ, nga ningə inbe'gi in ɓər'gi lə nyara ki nje tuji lo. Tado de ki ra kaa in ɓər lə nya ki uwə ginn tɔgi'ne'ti. ²⁰ Ki ɔjido de'gi ki tei kɔ ginn nyara'gi'ti ki to njen ki dɔnangi'ti ne ki gorow gər Burəbe lə'je ki in Njekaji'je Jeju Kirisiti kin, re təli awi uləi dɔ'de ginn nya'gi'ti kin gogi ɓay, adi onyibe dɔ'de'ti ə, ji kisi'de ki gogi ne kin a majel ngayn utə in ki kete ɓay. ²¹ Tado in soti ngayn tado lə'de kadi gəri row nyara ki rɔta'ti el, kadi gəri ɓay taa təli tusi mbərkikində ki ar njay ki ingəi kin inyəi. ²² Ningə in kujita ki rɔta'ti ki ene: «Busi təl aw ta tɔmon'ti lə'ne gogi*,» eke «kɔsongi, te ki lo ndogi mann'ti be par ə təl aw rogi ɓər'ti gogi.»

3

Burəbe Jeju Kirisiti a təl re

¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, in kin in makitu ki nja joo nga ə m'ndangi m'adi'se kin. Ningə me makitu'gi'ti ki joo ki m'ndangi m'adi'se kin, m'sangi kadi m'olo me'se dɔ mərta'ti ki maji ki nyando'gi. ² M'dəji'se kadi adi me'se olo dɔ ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki in de'gi ki dana eli kete kin num, taa dɔ mbərkikində'ti lə Burəbe lə'je, Njekaji'je, ki njekawkulə'gi adi'se kin num tɔ. ³ Nya ki dɔkete, maji kadi indəi dɔ'se'ti maji toki me ndɔ'gi'ti ki dɔboy'ti ə, a oyi de'gi ki kulə ra'de in kulə mbo ki nan par ki a tei kadi mboi sese. A rai nya'gi kigo nyənn'gi ti lə darɔ'de, ⁴ ningə a eli eyina: «In el ə el ene n'a n're wa? Nga ra bann be ə j'oo'ə el wa? Kaw'je'gi oyi mayinu, nan nya'gi pəti toi toki toi lo kulə ngirə'de'ti nu inbe kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin'ti, gəri ɓəti, nan mbəti kadi gəri toki in Luwə ə ində dɔran ki dɔnangi ki ta ki ta'ne'ti mayinu. Luwə gangi dɔnangi nan'ti ki mann, ningə adi dɔnangi te ra dangi dann mann'ti. ⁶ Ə in be tɔ ə, ndɔ ki Luwə tuji'n de'gi ki kete kɔ ki mann kon kibo ngayn*. ⁷ Nga ningə ki ɔjido dɔran ki dɔnangi ki ɓone kin, ta lə Luwə ki kare inbe kin el toki

Luwə ində'de adi sii ngingəi por ki kadi a on'de. Toi isi ngingəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji'n de'gi ki nje mbəti təl rɔ'de go ndu'ə'ti. ⁸ Nga ningə nya kare ki kadi in njendigi'gi lə'm indəi dɔ'se'ti maji, in kadi in gəri toki ki rɔ Burəbe'ti, ndo kare to to bal ki dər, ə bal ki dər to to ndo ki kare be tɔ. ⁹ Burəbe ɔy diriri lo tɔlta kunndu'ti lə'ne el, toki de'gi madi məri kin el. In kisi ə isi dɔ'ti sese, tado ndigi kadi de madi kare kaa tuji el, nan kadi de'gi pəti ingəi dɔkagilo kadi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ. ¹⁰ Ndo lə Burəbe a re toki njebogi a re'n kam be. Ningə ndo'a'ti kin, dɔran a goto kɔ ki tɔgi ki kah ki əti bol ngayn. Nyakində'gi ki dɔran'ti por a row'de kɔ, ningə dɔnangi ki nya'gi ki de'gi rai'de me'ti kin, Luwə a gangi ta dɔ'de'ti. ¹¹ In be ə, toki nya'gi kin pəti a gotoi, eke kadi ingi a in de'gi ki toi bann wa? A in de'gi ki panjiyə'se in dana, de'gi ki nje bol Luwə. ¹² Maji kadi ingi a ngingəi ndo lə Luwə, ningə kadi sangi row kadi re kalangi. Ndo'a'ti kin, in ndo ki por a on dɔran row'ə raki, ningə nyakində'gi ki dɔran'ti a lenyi me por'ti. ¹³ J'ingi ə, toki Luwə un'n ndu'ne adi'je, j'a ji ngingəi dɔran ki sigi ki dɔnangi ki sigi† ki kadi nyara ki rɔta'ti a onbe me'ti.

¹⁴ In tado nya kin ə, njendigi'gi lə'm, me ngingə ndo re Burəbe'ti kin, maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi in de'gi ki k'ar njay, de'gi ki ta goto dɔ'de'ti non Luwə'ti, kadi lapiya in dann'se'ti si'ə. ¹⁵ Maji kadi in gəri toki kisidoti lə Burəbe kin adi'se dɔkagilo kadi ingəi kaji. Ningə in ko ta inbe kin to ə ngonkon'je, njendigi lə'je Pol ndangi'n makitu adi'se ki gosi ki Luwə ad'a. ¹⁶ Ningə inbe kin tɔ ə in ta ki ndangi me makitu'gi'ti lə'ne pəti, loki elta ki dɔ ta'gi'ti ki m'el kin. Ta'gi li'ə ki madi, lo gər me'ə ngan ngayn, adi de'gi ki isi day, de'gi ki rai dɔ nja'de'ti me kunme'ti el, mbiri me ta li'ə toki mbiri ndəgi ta'gi ki me Makitu'ti lə Luwə kakin be tɔ. Ra'a ki be kin a re ki tuji dɔ darɔ'de'ti inbe'gi.

Ta kɔji ki dɔboy'ti

¹⁷ Ki ɔji dɔ'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndəji'se nga. Ningə maji kadi adi kum'se ədi dɔ rɔ'se'ti, um adi de'gi ki nje mbəti təl rɔ'de go ndu Luwə'ti, ki uri mu kam, ndɔri'se go'de'ti, ki ta ngom'gi lə'de, adi inyəi dɔ row ki maji ki rai'ti kin kɔ el. ¹⁸ Nya ki kadi rai, in ta kadi awi ki kete kete me nya ra'ti ki nəl Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki in Njekaji'je, ki me gər'ə'ti. Ningə kadi de'gi uləi tɔji dɔ'a'ti, bone ki lo ti, biti ki non'ti! *Amen!

Makitu ki dɔkete ki Jan ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Jan ndangi

Makitu kin tɔji toki nya to rɔ Jan, ɔ ta'a on me'ɔ tado de'gi madi'gi isi tulɔi njekunme'gi nan'ti. Ko degɔ'gi kin eli eyina ngonnn Luwɔ tɔl de el ningɔ eyina Jeju in de ki Luwɔ mbɔt'ɔ el tɔ. De ki un me'ne adi ta kin, ra tɔgi kindɔ rɔ'ne nan'ti ki Luwɔ ki Jeju Kirisiti el taa ra tɔgi kindɔ rɔ'ne nan'ti maji ki ndɔgi njekunme'gi el tɔ. Kirisiti Jeju in ngonnn Luwɔ ki tɔl de. De ki gɔr ta kin el in njeta lɔ Kirisiti. Luwɔ in kunjɔ nu in ndigi nu: De ki in lɔ Luwɔ ɔ isi me kunjɔ'ti ki me ndigi'ti. In kin ɔ, in tarow ki kadi de uwɔ'n nam ki Luwɔ ki ndɔgi njekunme'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Kunjɔ ki lo ki diw 1.5-2.27. Ngann'gi lɔ Luwɔ 2.28-3.24. Njekeltakita Luwɔ'ti ki ngom 4.1-6. Ndiginan me kunme'ti ki kulɔ'ɔ'gi 4.7-5.12. De ki un me'ne ɔ in lɔ Luwɔ 5.13-21.

Ta Kaji

¹ Nya ki in lo kulɔ ngirɔ nya'gi'ti*, nya ki j'oo ki mbi'je, nya ki j'oo ki kum'je, nya ki ji gon maji maji, nya ki ji'je ɔdi, in ta kaji ki biti ki non'ti. ² Kaji kin ɔdi rɔ'ne adi j'oo'ɔ ki kum'je; ji mannaji li'ɔ. Ningɔ in tado kin ɔ, j'isi j'ilɔ'se mbɔr kaji ki kete in rɔ Baw'je Luwɔ'ti, ɔ go'ti, in ki te ki dɔ'a k'adi'je. ³ Nya ki j'oo ki kum'je num, j'oo ki mbi'je num, ɔ in kaa j'ilɔ'se mbɔr'ɔ tɔ. Lo kin'ti, ji rai madi nan'ti se'de dɔ me kasi nan'ti ki j'aw'n ki Baw'je Luwɔ num, ki Ngonn'o Jeju Kirisiti num kin. ⁴ Ningɔ ji ndangi makitu kin j'adi'se kadi rɔnel lɔ'je asi nan rerere.

Njiyɔ me kunjɔ'ti

⁵ Luwɔ in kunjɔ, ngonnn lo ki duw ki nden be ka goto rɔ'a'ti, ningɔ in kin ɔ in ta kilɔmbɔr'ɔ ki j'ingɔi ta Jeju Kirisiti'ti ɔ j'in j'ilɔ'se mbɔr'ɔ. ⁶ Kin ɔ re j'eli j'eyina me'je in nan'ti ki Luwɔ, ningɔ j'awi non ji njiyɔi me lo ki diw'ti bay ɔ, j'in nje ngom'gi, nya ki rɔta'ti goto rɔ'je'ti. ⁷ A re ji njiyɔi me kunjɔ'ti toki Luwɔ inbe in'n me kunjɔ kin be ɔ, ji rai madi nan ki nan num, taa mosi Jeju ki Ngonn'o ar'je njay dɔ majel'gi'ti lɔ'je pɔti kɔ tɔ.

⁸ Kin ɔ re j'eli j'eyina ji rai majel el ɔ, j'isi j'ɔdi rɔ'je j'inbe'gi, taa nya ki rɔta'ti goto rɔ'je'ti tɔ. ⁹ Nan re ji tɔr ndu'je dɔ majel'gi'ti lɔ'je ɔ, Luwɔ ki in de ki nje ra nya ki low'ɔ'ti num, in de ki dana num kin a inyɔ go majel'gi lɔ'je kɔ, taa a ar'je njay dɔ ra go'ti'el'gi lɔ'je pɔti kɔ tɔ. ¹⁰ A kin ɔ re j'eli j'eyina j'in njeramajel'gi el ɔ, ji bari Luwɔ nje ngom, ningɔ ta li'ɔ ka goto me'je'ti tɔ.

2

Kirisiti, njera se'je

¹ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi osi me majel'ti el. A kin ɔ re de madi osi me majel'ti ɔ, j'awi ki njenaji'je ki ta dɔ'je ki isi kadi Baw'je'ti non, adi in Jeju Kirisiti, ki in de ki dana. ² Tado in in ɔ, un rɔ'ne ilɔ kɔ adi koy to kujɔnyamosi kadikare'ti tado k'ugɔ dɔ majel'gi lɔ'je. Ningɔ in tado majel'gi lɔ'je par el, nan tado majel'gi lɔ de'gi pɔti ki dɔnangi'ti.

* 1:1 1.1 Jan 1.1

Təl rə go ndukun'ti kibo ngayn, ki in ndiginan

³ Re ji təl rə'je go ndukun'gi'ti ə, j'asi kadi j'eli ki me ki tinyi kati toki ji gəri Luwə. ⁴ De ki el ene: «M'gər Luwə», nan təl rə'ne go mbərkikində'gi'ti li'ə el, de'ə kin in nje ngom, ta ki rəta'ti goto rə'a'ti. ⁵ Nan re de təl rə'ne go ndu Luwə'ti ə, ndigi Luwə adi asinan rerere ki rəta'ti. Lo kin'ti, j'a ji gəri ki me ki tinyi kati kadi me'je in nan'ti ki Luwə. ⁶ De ki el ene me'ne in nan'ti ki Luwə ə, maji kadi de'ə kin njiyə toki ndo ki Jeju njiyə'n kin be.

⁷ Madi'm'gi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se el, nan in mbərkikində ki to mayinu, ki ingəi lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu inbe kin*. Mbərkikində ki mayinu kin, in ta inbe ki osi mbi'se'ti kete nu kin. ⁸ Nan m'təl m'el bay tə m'ene in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se. Ningə k'in ə ki rəta'ti, de oo ki rə Kirisiti'ti num ki rə'se'ti num, tado lo ki diw dər kə, adi kunji ki rəta'ti nga ə isi unji.

⁹ De ki ene n'isi n'njiyə me kunji'ti, nan ra də'ti non isi osi ngonnkon'ne ta ə, de'ə kin in me lo ki diw'ti inbe bay. ¹⁰ De ki ndigi ngonnkon'ne, in me kunji'ti, nya madi kare ki to rə'a'ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nan de ki isi osi ta ngonnkon'ne, in me lo ki diw'ti; isi njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el, tado lo ki diw diw kum'ə'ti.

Kosi rə ngərəngi ki nya ra'gi ki dənangi'ti ne

¹² Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado majel'gi lə'se in ki k'inyə go kə ki takul Jeju Kirisiti. ¹³ Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandi'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado təti rə Su.

¹⁴ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in Baw'je. Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandi'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado togi'se in ngayn, ta lə Luwə uwə lo kisi me'se adi təti rə Su. ¹⁵ Adi nya ra'gi ki majel ki dənangi'ti ne kin uwə me'se el, taa adi mərta'gi ki dənangi'ti ne uwə me'se el num tə. Kin ə re nya ra'gi ki dənangi'ti ne uwə me de ə, de'ə kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tado, nya ra'gi ki majel ki dənangi'ti ki in: nyənn ra ndigi lə darə, ki kumnda, ki kində gu ki nyakingə'gi ki dənangi'ti ne kin, nya'gi kin pəti in rə Baw'je Luwə'ti el, nan in dənangi'ti ne. ¹⁷ Nga ningə dənangi ki nyənn nya ra'gi ki majel ki me'ti kin pəti a dəri, nan de ki njera go ndigi'ti lə Luwə a isi ki də'ne taa biti ki non'ti.

¹⁸ Ngann'm'gi, j'in dəboy ndə'ti nga. Ningə eli adi oyi toki njeban lə Kirisiti a re, nga ningə ki ngə sine kin, de'gi ngayn ki in njeban'gi lə Kirisiti a njiyəi ne. Lo kin'ti, ji gər kadi j'in dəboy ndə'ti nga. ¹⁹ In de'gi ki tei dann'je'ti ne ə awi, nan k'in ə in de'gi lə'je ki rəta'ti el. Kin ə re in de'gi lə'je ki rəta'ti ə re a sii se'je ne. Nan tusi'je inyəi'je be ə awi, kadi toji ki taga toki de kare dann'de'ti ki in de lə'je ki rəta'ti goto.

²⁰ Ingi ə, ingəi Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se, ə ra adi in gəri nya ki rəta'ti. ²¹ Nga ningə, kin ə m'ndangi makitu m'adi'se ə, in tado gər ə in gəri nya ki rəta'ti el el, nan in tado gər ki in gəri nya ki rəta'ti kakin ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in gəri maji kadi nya ki ngom a te me nya ki rəta'ti el tə. ²² Nan ə in nje ngom wa? Nje ngom in de ki nje k'el k'ene: «Jeju in Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə el» kin. Njeban lə Kirisiti, in de ki mbəti Baw in ki Ngonn. ²³ Nga ningə, de ki mbəti Ngonn, de'ə kin uwə Baw Ngonn ki rə'ne'ti el jagi tə.

* 2:7 2.7 Jan 13.34

²⁴ Ingi ə, maji kadi ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji. Kin ə re ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji ə, a in nan'ti kareba ki Ngonn num ki Baw'a num. ²⁵ Ningə kunndu ki Kirisiti un adi'je in kaji ki biti ki non'ti.

²⁶ Nya ki m'ra do'ti ngayn ə m'ndangi'n makitu kin m'adi'se in ta lə de'gi ki isi sangi kadi n'bukise me mu'ti kin. ²⁷ Nga ningə ingi, Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se kin isi me'se'ti, adi awi ki ndoo kadi de ndo'se nya el. Ki rəta'ti, Ndil Luwə ndo'se nya'gi pəti, ningə ndo'se nya ki rəta'ti um ndo'se ngom el. In tado kin ə, kadi rai nya ki ndo'se, doyinan ki Kirisiti.

²⁸ Oyo, ngann'm'gi, uni me'se in nan'ti ki Kirisiti, kadi ji tinyi me'je kati loki a te bus, taa kadi j'uləi do'je nanga ki rəsol non'a'ti, ndo re'ə'ti el tə.

²⁹ Toki in gəri kadi Kirisiti in de ki dana, maji kadi indəi do'se'ti tə toki de ki njera nya ki dana in ngonn lə Luwə.

3

¹ Oyi ndigi ki əti bol ki Baw'je Luwə ndigi'je kin! Ndigi'je ndigi ki bari'n'je ngann'ne'gi. Ningə j'in ngann'a'gi toki rəta'ti inbe kaa tə! Kin ə re de'gi ki gəi nya'gi ki donangi'ti ne ngayn gəri'je el, təji kadi gəri Luwə el. ² Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, ki ngəsine kin j'in ngann'gi lə Luwə, nan nya ki j'a ji təl, to lo kiyə'ti bay. Ningə nya kare, ji gər kadi ndo ki Kirisiti a te bus ə, j'a ji tanan si'ə, tado j'a j'oo darə'a inbe toki rəta'ti. ³ Nga ningə, de ki ra ki aw ki kindəmedəti me Kirisiti ki be kin ar njay toki Kirisiti inbe ar njay kin be.

⁴ De ki ra ki ra majel, əsi ta ndukun lə Luwə, tado majel ki ra in tanro ndukun lə Luwə. ⁵ In gəri maji kadi Kirisiti re tado k'or majel'gi lə'je, ningə in, de oo majel rə'a'ti el. ⁶ Lo kin'ti, de ki ra do Kirisiti'ti, in de ki a nanyi ki lo ra majel'ti el, nan de ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de ki oo Kirisiti el num, gər'ə el num tə.

⁷ Ngann'm'gi, indəi kumkədi do rə'se'ti, adi de ədi'se el. Kin ə re de ra nya dana ə, in de ki dana toki Kirisiti in de ki dana kin be tə. ⁸ De ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de lə Su, tado Su in njeramajel lo kulə ngirə nya'gi'ti nu. Ningə ki re Ngonn lə Luwə in kadi tujj kulə ra'a'gi.

⁹ De ki təl rə'ne ngonn Luwə'ti, in de ki a inyə ta majel ki ra, tado təgi ki in rə Luwə'ti in rə'a'ti. Asi kadi a nanyi ki lo ra majel'ti el, tado Luwə in Baw'a. ¹⁰ Row ki kadi de a gər'n ngann'gi lə Luwə ar njay dann ngann'gi'ti lə Su ə to kin: De ki mbəti ra nya ki dana num, mbəti ndigi ngonnkon'ne num in de lə Luwə el.

Ndigi nan

¹¹ Mbər ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge*. ¹² Ningə kadi rai toki Kanyi ra'n kin el. Kanyi in de lə Su ə təl ngonnkon'ne. Ningə in tado ri ə təl ngonnkon'ne wa? Təl'ə tado kuləra'a in Kanyi majel, nan kuləra ngonnkon'a in kuləra ki dana†.

¹³ Ngannkon'm'gi, kin ə re de'gi ki nya ki donangi'ti ne nəl'de ngayn ədi ta lə'se el ə, adi əti'se bol el. ¹⁴ J'in, ji gəri kadi ji tei me koy'ti j'uri me kaji'ti, tado ji ndigi ngannkon'je'gi. In be tado de ki ndigi ngonnkon'ne el, in de ki isi ginn təgi'ti lə koy. ¹⁵ De ki me'ə majel ki ngonnkon'a in de ki nje təl de'gi. Nga ningə gəri maji kadi de ki nje təl de'gi, kaji ki biti ki non'ti goto rə'a'ti. ¹⁶ Nya ki kadi ji gər'n nya ki bari'ə ndiginan ə to kin: Jeju Kirisiti un rə'ne lə kə tado lə'je, in be ə, j'in kaa maji kadi j'uni rə'je j'iləi kə tado lə ngannkon'je'gi tə. ¹⁷ Nya kare, kin ə re de aw ki nyakingə'gi

* 3:11 3.11 13.34 † 3:12 3.12 Lotum 4.1-8

ki dɔnangi'ti ne, ɔ oo ngonkon'ne me ndoo'ti, nan uti kum'ne dɔ'a'ti oo kumtondoo li'ə el ningə, ndigi Luwə to ra be rɔ'a'ti wa? ¹⁸ Ngannkon'm'gi, adi ji ndiginan ki bal ta ki ta'gi ki ta'je'ti ne par el, nan adi ji ndiginan ki kulə ji kadi nan, me nya ra'ti ki rɔta'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, j'a ji gəri kadi j'in de'gi lə ta ki rɔta'ti, nga ningə, takum Luwə'ti, j'a j'iləi me'je nanga. ²⁰ Toki rɔta'ti, re me'je uwə'je ki ta kaa, ji gər kadi Luwə utə'je taa, gər nya'gi pəti tɔ. ²¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, kin ɔ re me'je gangi ta dɔ'je'ti el ɔ, j'a j'elita ki Luwə ki me ki tinyi kati. ²² Nya'gi pəti ki ji dəj'ə, j'a j'ingəi rɔ'a'ti, tado ji təl rɔ'je go mbərkikində'gi'ti li'ə num, ji ra nya'gi ki nəl'ə num.

²³ Nga ningə, ndu ki un adi'je ɔ to kin: in ta kadi j'un me'je j'ad'a ki to Ngonn'o Jeju Kirisiti, taa kadi ji ndiginan ki yo ge ki ne ge toki Kirisiti adi'n'je ndu'ne‡. ²⁴ De ki ngəm mbərkikində'gi kin, in de ki ra dɔ Luwə'ti num, Luwə isi me'ə'ti num tɔ. Nya ki kadi ji gər'n toki Luwə isi me'je'ti, in ki takul Ndil'ə ki adi'je.

4

Gər Ndil Luwə ki ndil ki majel

¹ Nje ndigi'gi lə'm, de'gi ki isi eli eyina n'awi ki ndil me'de'ti kin, uni me'se pəti adi'de el, nan kadi nanyi'de oyi bay taa ke ndil ki awi in ndil ki in rɔ Luwə'ti wa. Tado nje ngom'gi ngayn ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti, sananyinan dɔnangi'ti ne. ² De ki ra ki gər kadi Jeju Kirisiti təl rɔ'ne de'ti aw ki Ndil Luwə me'ne'ti, ningə in kin ɔ in row ki kadi gəri Ndil Luwə. ³ Ningə de ki mbəti kadi gər toki Jeju Kirisiti təl rɔ'ne de'ti, aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, nan in ndil njeban lə Kirisiti yo ɔ awi'n me'ne'ti. Eli adi oyi ki mbi'se toki njeban lə Kirisiti a re, ningə ki ngosine kin, re in dɔnangi'ti ne nga.

⁴ In ngann'm'gi, in de'gi lə Luwə, ningə in təti rɔ de'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti kin, tado Ndil ki awi me'se'ti utə nje ki isi dɔnangi'ti ne. ⁵ Nje kakin in lə dɔnangi, nya kin ɔ, elita to de'gi ki dɔnangi'ti ne be, adi de'gi ki dɔnangi'ti oyi ta lə'de. ⁶ Nga ningə, j'in, j'in de'gi lə Luwə adi de ki gər Luwə ɔ a oo ta lə'je, nan de ki in de lə Luwə el, a oo ta lə'je el. Lo kin'ti, j'a ji gəri Ndil ki rɔta'ti ki ndil ki ngom.

Ndigi nan in rɔ Luwə'ti

⁷ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, j'in ji ndiginan ki yo ge ki ne ge, tado ndiginan in rɔ Luwə'ti. De ki nje ndigi madi'ne in ngon lə Luwə, taa in de ki gər Luwə tɔ. ⁸ Nan de ki ndigi madi'ne el, gər Luwə el, tado Luwə in de ki nje ndigi de'gi. ⁹ Oyi tɔji ki Luwə tɔji'je ndigi ki ndigi'je kin: Luwə ulə Ngonn'o ki kareba be dɔnangi'ti ne kadi toki gorow li'ə ɔ j'isi'n ki dɔ'je taa. ¹⁰ Oo nya ki in ndigi ɔ tokin: in j'in ɔ ji ndigi Luwə el, nan in in ɔ ndigi'je, ɔ ulə Ngonn'o ki un rɔ'ne ilə kɔ adi koy to nya kujənyamosi kadikare'ti tado kugə'n dɔ majel'gi lə'je*.

¹¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, kin ɔ Luwə ndigi'je be ningə, maji kadi j'in kaa ji ndiginan ki yo ge ki ne ge tɔ. ¹² De ki oo Luwə ki kum'ne goto, nan kin ɔ ji ndiginan ki yo ge ki ne ge ɔ, Luwə isi me'je'ti, ningə ndigi de'gi li'ə tɔji rɔ'ne ki taga rɔ'je'ti tɔ.

¹³ Nya ki a ra kadi ji gəri'n toki j'isi me Luwə'ti num Luwə isi me'je'ti num in Ndil'ə ki adi'je. ¹⁴ Nga ningə, j'in j'oo ki kum'je num, ji man naj'a num toki Baw'je Luwə ulə ki Ngonn'o kadi in Njekaji de'gi ki dɔnangi'ti

‡ 3:23 3.23 Jan 13.34, 15.12,17 * 4:10 4.10 2.2

ne. ¹⁵ Kin ə re de gər kadi Jeju in Ngonn lə Luwə ə, Luwə isi me'ə'ti num, in isi me Luwə'ti num. ¹⁶ Ningə j'in, ji gəri maji num, j'uni me'je j'adi num toki Luwə ndigi'je. Luwə in nje ndigi de'gi, adi de ki njiyə me ndigi nan'ti, Luwə in me'ə'ti num, in in me Luwə'ti num tɔ. ¹⁷ Kin ə re ji ndiginan j'adi osi row bal ə, j'a ji tinyi me'je kati ndɔ gangi ta'ti. J'a ji tinyi me'je kati tado ji kisikidɔtaa lə'je dɔnangi'ti ne to to nya Kirisiti be tɔ. ¹⁸ Bol goto me ndigi nan'ti, ndiginan ki rɔta'ti ɔr bol kɔ. Bol in nya ki toji kində koji ki kadi a re, ningə de ki nje bol in de ki ndiginan goto rɔ'a'ti.

¹⁹ J'in ə, ji ndig'ə tado in Luwə ə ndigi'je kete. ²⁰ Kin ə re de madi el ene: «M'ndigi Luwə», ningə təl ɔsi ta ngonkon'ne ə, in de ki nje ngom kare. Kin ə re ngonkon'i ki oo'ə ki kum'i ne kin in ndigi'ə el ə, Luwə ki oo'ə ki kum'i el kin asi kadi a in ndigi'ə el tɔ. ²¹ Mbərkikində ki j'ingəi rɔ Luwə'ti el ene: «De ki ndigi Luwə ə, maji kadi ndigi ngonkon'ne tɔ.»

5

Kunme kadi Ngonn Luwə in ngirə ndiginan

¹ De ki ra un me'ne adi Jeju Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonn lə Luwə. Nga ningə, de ki ndigi baw ngonn, ndigi ngonn'o ki oj'o tɔ. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kulə ki mbərkikində'gi li'ə ningə, lo kin'ti ə j'a ji gər'n toki ji ndigi ngann'a'gi. ³ Tado ndigi Luwə in ta kadi ji ngəmi go mbərkikində'gi li'ə. Ningə mbərkikində'gi li'ə ɔy el tɔ, ⁴ tado ngann'gi lə Luwə pəti təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne. Ningə nya ki ji təti'n rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne in kunme lə'je. ⁵ Nan ə asi kadi təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi'ti ne wa? De'ə ə in de ki un me'ne adi Jeju in Ngonn lə Luwə kin par.

Naji ki man ki dɔ Jeju'ti

⁶ In Jeju Kirisiti ə re dɔnangi'ti ne ki mann batəm lə'ne num ki mosi koy'ne num. Re ki mann par el, nan re ki mann in ki mosi. Ningə Ndil Luwə ə in nje mannaji, tado Ndil in ta ki rɔta'ti. ⁷ Ningə ki ne kin, nje mannaji'gi in mutə, ⁸ adi in Ndil Luwə num, mann num, taa mosi num tɔ. Ningə nya'gi ki mutə kin ndu'de in nan'ti. ⁹ Ji taa mannaji lə de'gi maji, nan mannaji lə Luwə tɔg'ɔ in ngayn inbe bay tɔ; ningə in mannaji ki man dɔ Ngonn'on'ti. ¹⁰ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə aw ki mannaji kin me'ne'ti, nan de ki taa ta lə Luwə el, ra'a nje ngom'ti, tado taa naji ki man ki Luwə man dɔ Ngonn'on'ti kin el.

Kaji ki biti ki non'ti

¹¹ Naji ki man ki kadi ji gəri maji in kaji ki biti ki non'ti ki Luwə adi'je kin. Ningə in kaji ki adi'je ki takul Ngonn'o. ¹² De ki in me Ngonn'ti ingə kisikidɔtaa, nan de ki in me Ngonn lə Luwə'ti el, kisikidɔtaa li'ə goto. ¹³ Nga ningə, ki ne kin, m'ndangi makitu kin m'adi'se, in ki uni me'se adi Ngonn lə Luwə, kadi in gəri toki ingəi kaji ki biti ki non'ti.

Kelta ki Luwə tado njeramajel'gi

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə nya kigo ndigi'ti li'ə ə, a oo dɔ ndu'je, ningə lo kin'ti, j'a ji tinyi me'je kati. ¹⁵ Toki ji gər kadi oo dɔ ndu'je, ji tinyi me'je kati kadi j'a j'ingəi nya ki ji dəj'ə tɔ.

¹⁶ Kin ə de madi oo ngonkon'ne me majel'ti ki asi kadi te koy ə el, maji kadi elta ki Luwə ə Luwə a aj'a. In de'gi ki majel'gi lə'de a te koy el ə ta kin sɔw dɔ'de. Ta kare, majel madi in non a te koy, ningə in ko majel ki be kin ə m'dəji'se kadi elita ki Luwə dɔ'ti el. ¹⁷ Nya ra ki gorow'ə'ti el pəti in majel, nan majel pəti ə te koy el. ¹⁸ Ji gər kadi de'gi ki in ngann'gi lə

Luwə, a nanyinan ki lo ra majel'ti el, tado Ngonn Luwə ngəm do'de, Su asi ra se'de nya madi el. ¹⁹ Ji gər kadi j'in de'gi lə Luwə, nan donangi ba pəti in ginn togi'ti lə Su. ²⁰ Ji gər bay to kadi Ngonn Luwə re, adi'je nyagər ki kadi ji gər'n Luwə ki rəta'ti. Ningə j'in, j'ində rə'je nan'ti ki Luwə ki rəta'ti ki takul Ngonn'o Jeju Kirisiti. In ə in Luwə ki rəta'ti, in ə in kaji ki biti ki non'ti.

²¹ Ngann'm'gi, ogi rə'se kun go kagi yo'gi.

Makitu ki nja joo ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Jan ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi mbəti ki Dene lə Luwə ki ngann'a'gi adi to to ki in njekawnan lo madi'ti ki njekunme'gi ki me'ti be. Maji kadi in ndiginan yo ki ne ningə kadi uwəi tōgi'de ba me rō'ti ki isi rōi ki de'gi ki isi ndoi de'gi nyando'gi ki ngom ki lo lo.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Maji ki ur mad'a lə ndigi 4-6. Ndəji nan ki ojido nyando'gi ki ngom 7-11. Dəboy ta 12-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatōgi lə njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in Dene ki Luwə mbəti, taa madi ngann'i'gi ki in se'de'gi, m'ndigi'se ndigi ki rōta'ti. Ningə in m'in par ə m'ndigi'se el, nan in de'gi pəti ki gəri nya ki rōta'ti ə ndigi'se. ² Ji ndigi'se tado nya ki rōta'ti uwə me'je, ningə in nya ki a to me'je'ti biti ki non'ti. ³ Ningə ji dəji kadi memaji, ki k'oo kumtondoo, ki lapiya lə Baw'je Luwə in ki Ngonn'o Jeju Kirisiti in sese nan'ti kadi isi me nyara ki rōta'ti ki me ndigi nan'ti.

Nya ra ki rōta'ti in ki ndiginan

⁴ Rōm nəl'm ki dum biti kadi m'oo toki ngann'i'gi madi isi njiyəi do row'ti ki rōta'ti, toki Baw'je Luwə dəji'n'je. ⁵ Ningə ki ngosine kin, Dene ki njendigi lə'm, nya ki m'dəj'i, in ta kadi ji ndiginan ki yo ge ne ge. In mbərkikində ki sigi ə m'ad'i el, nan in ndukun ki j'ingəi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin*. ⁶ Ndigi nan in njiyə go mbərkikində'gi'ti lə Luwə. Nga ningə, mbərkikində ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə'ti nu, in ta kadi njiyəi me ndigi nan'ti.

⁷ Nje kədi de'gi k'ilə'de kə ngayn sananyinan ki lo pəti dōnangi'ti ne, ningə mbeti kadi n'eli toki Jeju Kirisiti təl'de toki rōta'ti. Lo kin'ti a oyi'de ki nje ngom'gi, ki njeban lə Kirisiti. ⁸ Indəi kumkədi do rō'se'ti inbe'gi, kadi kandi kulə ra'se nanyi kə kare el, nan kadi ingəi nyakugə goji'se ki asi low'ə'ti berere. ⁹ Ningə de ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti el, nan to ra dow kare, in de ki nya madi ki dō'a nan'ti ki Luwə goto ne. De ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti, in de ki dōyinan nan'ti ki Luwə ki Baw ki Ngonn'o num. ¹⁰ Kin ə re de madi re rō'se'ti ki nya ki rangi um ki nyando kin el ə, uwəi'ə ki rō'se'ti el num, uwəi ji'ə el num. ¹¹ Tado re uwəi ji'ə ə, rai madi nan si'ə do kulə ra'a'ti ki majel.

Ta ki dəboy'ti

¹² M'aw ki nya'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya me makitu'ti el. Tado m'ində me'm'ti kadi m'a m'aw rō'se'ti kadi m'el'se ta ki ta'm, kadi to rōnel lə'je osi taga bal. ¹³ Ngann'gi lə konnann'i ki in njekawnan'gi ki ne, ki in de'gi ki Luwə mbəti'de uwəi ji'i.

* 1:5 1.5 Jan 13.34, 15.12,17

Makitu ki nja mutə ki Jan ndangi

Ta ki do makitu'ti ki nja mutə ki Jan ndangi

Makitu kin, in ki ndangi k'ulə'n kadi njekornon njekawnan, ki in Gayusi, kadi piti'n ra maji li'ə ki ra ki ndəgi njekunme'gi ningə kadi təl ndəji'n'ə ojido Diyotirəpi to.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-4. Piti ki Jan piti Gayusi 5-8. Ndəji nan ki ojido Diyotirəpi 9-10. Mbər ki Jan ində adi Gayusi ojido Demetriyusi 11-12. Dəboy ta 13-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatəgi lə *Njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in njendigi lə'm ki ngayn Gayusi, ki m'ndig'i ndigi ki rəta'ti. ² Madi'm ki ngayn, m'ndig'i kadi nya'gi pəti ki rə'i'ti awi maji ki kete kete. M'dəji kadi darə'i in ki lapiya toki ndil'i in'n ki lapiya kin be to.

Gayusi in njera nya ki maji

³ Toki rəta'ti, rə'm nəl'm ngayn, tado ngannkon'je'gi ki rei tei ne, manyinaji do nya ki rəta'ti ki oyi rə'i'ti. Elita do njiyə'ti ki isi njiyə me nya ki rəta'ti. ⁴ Nya ki adi'm rənel ngayn in ta kadi m'oo toki ngann'm'gi isi njiyəi do row'ti ki rəta'ti. ⁵ Madi'm ki ngayn, isi toji toki in nje ra nya ki low'ə'ti me k'ində'ti ki isi ində kum'i go ngannkon'je'gi'ti, ki in mbah'gi inbe bay. ⁶ Ngannkon'je'gi kin, manyinaji ndigi ki in ndigi'de kin ki takum Njekawnan'gi'ti. Kadi nanyi ki lo ra'ti se'de ra ki asi ta to Luwə kadi uni ta mbah lə'de ki kete. ⁷ In tado to Kirisiti ə osi do row'ti ki kanji taa nya ji de'gi'ti ki gəri Luwə el. ⁸ J'ingi ə, maji kadi j'osi ginn de'gi ki be kin, kadi j'indəi rə'je nan'ti se'de do kulə kiləmbər nya ki rəta'ti ki isi rai.

Hal Diyotirəpi

⁹ M'ndangi ngonn makitu m'adi Njekawnan'gi, nan Diyotirəpi ki in de ki ge kadi n'in taa n'isi do de'gi'ti ra kulə ki ta lə'm el. ¹⁰ In kin ə, ndo ki m'a m'te rə'se'ti ə, m'a m'el kuləra'a ki majel kin ki taga, in ki isi ində do'je lo'ti wor wor ki ta'gi ki majel. Ningə nya kare ki to ngayn, inbe mbəti kuwə ngannkon'je'gi ki mbah ki rə'ne'ti, taa de'gi ki ndigi kadi n'uwəi'de ki rə'de'ti kaa əgi de do'a to. De'gi ki uwəi'de ki rə'de'ti ə, in tuwə'de ko dann Njekawnan'gi'ti. ¹¹ Nje ndigi lə'm ki ngayn, ndaji majel ki ra el, nan kadi ndaji maji ki ra. De ki njera maji in de lə Luwə, nan de ki njeramajel in de ki gər Luwə el.

¹² Re in Demetriyusi ə, in de'gi pəti ə manyinaji ki maji do'a'ti. Nya ra ki rəta'ti ki in rə Luwə'ti, ki isi təl rə'ne go'ti inbe kin kaa mannaji li'ə. Taa j'inbe kaa ji mannaji li'ə to. Ningə in gər kadi naji ki man lə'je in mannaji ki rəta'ti.

¹³ M'aw ki nya'gi ngayn kadi to m'el'i, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya ki kagi ndangi nya el. ¹⁴ Tado m'ində me'm'ti kadi kagilo ngayn el ə j'a j'oo nan, kadi j'eli nan ta ki ta'je. ¹⁵ M'dəji kadi isi ki lapiya. Madi'je'gi ki ne uwəi ji'i. Ningə kadi uwə ji madi'je'gi ki non kare kare adi'je to.

Makitu ki Judi ndangi

Ta ki do makitu'ti ki Judi ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi njetudə'ə'gi ki in de'gi ki de gər ta'gi ki ojido'de ar njay el. De'gi madi'gi in non in nje sanan nyando ki ngom tuləi de'gi ki Judi ulə ki makitu adi'de kakin nan'ti. Ko degə'gi kakin rai rə'de to njekunme'gi ki rəta'ti be. Njendangi makitu ulə dingəm me njetudə'ti kadi tinyəi ki kunme kadi Luwə toki njekawkulə'gi ndoi'de. Maji kadi rai ki nan yo ki ne ki togi lə Ndil Luwə.

Ta ki me makitu'ti kin tanan ki ta ki me makitu'ti lə Piyər ki nja joo ki rowninn'ə in 2 kin be.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-2. Nje sanan nyando ki ngom ki takigangi ki ojido'de 3-16. Uwəi kunme ki ndiginan səm 17-23. Təji in do Luwə'ti 24-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Judi, njekuləbər lə Jeju Kirisiti, ki m'in ngonkon Jaki*, ə m'ndangi makitu kin m'adi ingi ki Luwə bər'se, ki Baw'je Luwə ndigi'se, ki Jeju Kirisiti ngəm'se to nya lə'ne kin. ² Ningə kadi k'oo kumtondo, ki lapiya, ki ndiginan lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti.

Njendo de'gi nya ki ngom

³ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndingə ngayn kete kadi m'ndangi makitu madi'se ojido kaji ki j'in kareba do'ti kin. Ningə ki ngə'sine kin, in togi madi ki isi do'm'ti kadi m'ndangi makitu kin m'adi'se, m'ulə'n dingəm me'se'ti kadi rəi do kunme'ti ki Luwə adi de'gi lə'ne nja kareba par go'ə gangi kin. ⁴ M'el be tado de'gi madi ki takigangi ki do'de'ti in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kete nu kin, turi dann'se'ti, isi mbiri ta memaji lə Luwə kin, təli'ə ta ra kaya'ti lə'de, taa mbeti de ki in kar'ne ba ə in Njekundo'je, ki in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin to.

⁵ M'gər kadi in gəri nya'gi pəti maji, nan m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti toki, loki Burəbe te ki de'gi lə'ne be bər'ti Ejipti, go'ti, to ko nje'gi ki rai rə'de to njekunme el†. ⁶ Ningə m'ndigi kadi m'olo me'se do'ti bay toki, malayka'gi ki rai do togi'ti ki Luwə adi'de kin el, nan mbeti lo kisi'de, Luwə uwə'de dangay'ti lo'ti ki diw, doo'de ki kulə gindi ki kadi a toi biti ki non'ti, tado takigangi ki boi ki a re. ⁷ In be to ə, Sədom ki Gəmə'ə ki be'gi ki gugi gidi'de, ki uni rə'de uləi me kaya ki ra'ti, kah'a'ti lə malayka'gi inbe kakin to, adi sangi nan ki lo sangi nan'ti el kin, Luwə uwə'de dangay'ti me por'ti ki biti ki non'ti. Ningə in kin in ndəji nan ki to tado lə de'gi pəti.

⁸ In be ə, njendo de'gi nya ki ngom kakin, me do majel'ti lə'de, buri ki rə'de, kidi togi lə Luwə, taji malayka'gi ki eyina toji'gi. ⁹ Nya kare, Misel ki in kibo lə malayka'gi§, loki isi manjinan ta'ti ki Su, isi koli nan do ninn Moji'ti kin kaa*, sangi kadi n'gangi ta madi to nya taji do'a'ti el, nan ta ki el ə, el ene: «Kadi Burəbe indəi oji†.» ¹⁰ Nan de'gi ki njendo de'gi nya ki ngom kin, nya ki gəri'ə el kaa taji'ə, nga ningə, nyagər ki oji'de to yan

* **1:1** 1.1 Mat 13.55; Mrk 6.3 † **1:5** 1.5 Tekitaga 12.51; Kər Isirayel'gi 14.29-30 ‡ **1:7** 1.7 Lotum 19.1-25 § **1:9** 1.9 1Te 4.16; Daniyel 10.13,21, 12.1; TNT 12.7 * **1:9** 1.9 Ndukun ki nja joo 34.6 † **1:9** 1.9 14-15

da'gi be par kin ə, in nya ki kadi tuji'de to tuji yo. ¹¹ Tuji in do'de'ti, tado uni row læ Kanyi‡; tado ta læ nar ə uri mu to Balam§ be; tuji tado tanyi ro to Kore* in ki de'gi læ'ne be. ¹² Kisi'de sese ta nya kuso'ti læ ngannkon nan'gi, ra adi nyakuso læ'se tæl nya ki to njen. Soi ge anyinan ge adi asi'de ki kanji rōsol, gonyi ta rō'de inbe'gi. Toi to kilndi ki næl ɔr'ɔ aw si'ə adi lo kadi ədi goto kin be, toi to kagi'gi ki nanyi kandi'de'ti kaa andi el, adi loki de ɔr'de ki ngirə'de ba kə ə, tæli oyi koy ki nja joo kin be. ¹³ Manji kulə ra'de'gi ki to rōsol ki taga to punggi ba ki buki pulum'ne nganggi ba'ti kin be. Taa toi to mee'gi ki gəri lo k'aw'de el, ki lo ki diw kururu to tado læ'de biti ki non'ti kin be.

¹⁴ In ingi ə njekeltakita Luwə'ti Enoki† ki in kaw'je ki nje nja siri go Adam'ti elta ki ta Luwə'ti ndon ndil do'de'ti ene: «Oyi, Burəbe a re ki malayka'gi ki ar njay dər dōgi banyi banyi, ¹⁵ kadi ganggi ta kibo do de'gi'ti pəti. A uwə njeramajel'gi pəti dangay'ti ɔji'n do kulə ra'de'gi ki majel pəti ki rai ɔsi ta Luwə, taa ɔji'n do ta'gi ki maji k'el el pəti ki eli do Luwə'ti to.»

¹⁶ In de'gi ki rōnel læ'de goto, isi barita ki dōkagilo'gi pəti. Rai nya'gi ki me'de ndigi, ta ki isi te ta'de'ti in ro ki kōji, ningə re oo'de isi toi'de pe pe kin ə, in kadi ingəi nya ki to soti ki daro'de ro de'ə'ti kin.

Ta kōji ki ro nje ndolo go Kirisiti'ti

¹⁷ Nga ningə, ki ɔji do'se, in njendigi'gi læ'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi me'se olo do ta'ti ki njekawkulə'gi læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti eli'se kete nu kin. ¹⁸ Eli'se eyina: «Dōkagilo ki dōboy'ti ə a ingəi de'gi ki a uwəi'se kogi num, a njiyəi kigo ndigi ra'ti ki majel ki me'de'ti num to.» ¹⁹ Kadi in gəri, in ingi ə in nje re ki ganggi nan. Ningə mərta'gi læ'de in mərta kigo daro'ti, um in mərta ki in ro Ndil Luwə'ti el. ²⁰ Nan ingi, njendigi'gi læ'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi ngirə kisikidɔtaa læ'se in do kunme'ti ki rōta'ti læ'se kin. Elita ki Luwə ki tōgi Ndil'ə. ²¹ Ningə kadi uwəi tōgi'se ba me ndigi'ti ki Luwə ndigi'je. Uwəi tōgi'se ba in nginəi re Burəbe læ'je Jeju Kirisiti ki me memaji'ti li'ə, a adi'se kaji ki biti ki non'ti kin. ²² Nje ki me'de isi tosi, maji kadi oyi kumtondoo læ'de. ²³ Aji'de ki row nagi nan ta por'ti taa. Nje ki rangi bay, maji kadi oyi kumtondoo læ'de, nga ningə oyi ro'se maji kadi rati ro'se ki kulə ra'de'gi ki majel kin el, nan kadi ɔsi kulə ra'de'gi ki majel ngərəngi. ɔsi ngərəngi, biti kadi ku ro'de ki kulə kigo daro'ti tæl'ə nya ki to njen'ti kin kaa kadi ɔsi ngərəngi bay.

Kulə tōji do Luwə'ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kulə tōji in ki do Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə, in ki asi kadi ngəm'se adi osi me majel'ti el, in ki kadi a ra adi tei rei me kunj'ə'ti ki rōnel kadi nya madi ra'se el, in ki Njekaji'je ki row læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti kin, kadi tōbar, ki k'əti bol, ki tōgi, ki konbe, in li'ə, dōkagilo'ti ki dər, ki dōkagilo ki bone, ki dōkagilo ki a re biti ki non'ti! *Amen.

‡ 1:11 1.11 Lotum 4.3-8 § 1:11 1.11 Kər Isirayel'gi 22.1-35 * 1:11 1.11 Kər Isirayel'gi 16.1-35
† 1:14 1.14 Lotum 5.18, 21-24

Ta Nya'gi Kikiyø ki Tekido'a Ta ki do makitu'ti læ Ta nya'gi kikiyø ki tekido'a

Makitu kin elta do nyakoo me ndil'ti ki Jeju Kirisiti toji Jan do dor'ti ki Patimosi. Ki gorow læ nyatoji'gi ki kun nyakoji'n ø kelta'a, makitu kin elta solme ki ro njekunme'gi'ti ki isi ingøi kon tado kindækumndoo ki kadi nan kon. Makitu kin adi me'de tinyi kati toki in Luwø ø uwø nya'gi pøti ki rai nya donangi'ti ne me ji'ne'ti. Døboy'ti, a tøtirø njeban'gi læ'ne nan'ti ki Satan ningø a budi'de mur mur kitakul Burøbe ki in Kirisiti. De'gi læ Luwø ki tinyøi nan si'ø, a ingøi doran ki sigi ki donangi ki sigi. A in nan'ti ki Ngonn Bati lo nyakuso taa nan'ti ningø a sii si'ø Jerujalem'ti ki sigi biti ki non'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki nyakoo me ndil'ti ki do'kete 1. Makitu ki ndangi kadi njekawnan'gi ki siri 2-3. Makitu ndar ki bir kutita'a ki nyakosidonya ki siri 4.1-8.1. Tow gaji'gi ki siri 8.2-11.19. Køki lii ki da'gi ki joo 12-13. Ki ro Ngonn Bati'ti do mbal Siyon'ti 14.1-5. Takigangi 14.6-20. Tuji'gi ki do'boy'ti 15. Køpi wongi ki siri læ Luwø 16. Bulø de'gi læ Babilon 17.1-19.4. Nyakuso taa nan læ Ngonn Bati 19.5-10. Takigangi do da'gi'ti ki joo 19.11-20. Ro tøti Satan 20. Doran ki sigi, donangi ki sigi ki Jerujalem ki sigi 21.1-22.5. Jeju a tøl 22.6-21.

¹ Makitu kin in nya ki to lo kiyø'ti ki Jeju Kirisiti te ki do'a. Ningø in Luwø ø ad'a kadi toji kuløbør'gi læ'ne, kadi gøri nya ki a ra nya ndøkba. In be ø, Jeju Kirisiti ulø ki malayka læ'ne kare adi aw te ki do'a adi njekulø li'ø Jan gø. ² Jan mannaji do nya'gi'ti pøti ki oo kin toki in ta læ Luwø, toki in ta ki røta'ti ki Jeju Kirisiti te ki do'a.

³ Majikur in do de'ti ki tudø makitu kin, ki do de'gi'ti ki nje koo do ta'gi ki te ta Luwø'ti kin, ø tøli ro'de go'ti. Tado do'kagilo ki nya'gi kin a rai nya in ndøkba.

Ta ki sow do Njekawnan'gi ki Siri ki donangi Aji'ti

⁴ M'in Jan, ø m'ndangi makitu m'adi'se in *Njekawnan'gi ki Siri ki sii donangi Aji'ti*.

M'døji kadi Luwø ki isi non bone, ki isi mayinu, ki in nje re num, kadi ndil'gi ki Siri ki rai non kumbør ngar'ti li'ø num, ⁵ taa kadi Jeju Kirisiti ki in nje mannaji ki in nje ra nya ki low'ø'ti, ki in de ki do'kete ki indø taa dann njekoy'gi'ti, ki in Ngar læ ngar'gi ki donangi'ti ne kin num, pøti kadi memaji ki lapiya in sese nan'ti.

Jeju Kirisiti ndigi'je, ø taa'je ginn togi'ti læ majel ki mosi'ne, ⁶ ør'je indø'je ta dangi to ngar'gi, tøl'je njekujønyamosi kadikare'ti kadi ji ra kulø j'adi Luwø ki Baw'a. M'døji kadi toji ki togi in li'ø ki do'kagilo'gi ki do'kagilo'gi, *Amen!

⁷ Oyi'ø, isi re me kil ndi'ti,
de'gi pøti a oyi'ø ki kum'de†,
nje inbe ki nje køsi kad'a ki ningø kin ka a oyi'ø ki kum'de,
ginn kaw'gi ki dangi dangi ki donangi ne a nonyi ndoo tado li'ø.
Oyo, Amen!

* 1:4 1.4 2Ko 1.8 † 1:7 1.7 Daniyel 7.13; Jakari 12.10

⁸ Burøbe Luwø ene: «M'in Alpa ki Omega, nje kisi non bone, Nje kisi mayinu, ki nje re, m'in Nje togi pøti.»

Jan oo Kirisiti me ndil'ti

⁹ M'in ngonkon'se Jan, ki m'in sese nan'ti me kon'ti, m'in dann'se'ti ingi ki Luwø indø'se to ngar'gi, m'in m'uwø togi'm ba sese me kindø rø nan'ti ki Kirisiti. De'gi iløi m'in dangay'ti dø dor'ti ki Patimosi tado ta lø Luwø ki m'ilømbør'ø, taa tado mannaji ki m'man dø ta ki røta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dø'a. ¹⁰ Ndo'a'ti kin, in ndø lø Burøbe, ø Ndil Luwø re ur døm'ti, adi m'oo ndu ta madi te go'm'ti ki togi'ne to ndu tow be, ¹¹ el'm ene: «Nya ki oo kin, ndangi me makitu'ti, ø go'ti, ulø'n adi Njekawnan'gi ki Siri, adi in Epeji, ki Simirnø, ki Pergam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladelpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin'ti, m'yøti røm kadi m'oo de inbe ki ra el'm ta kin ø, m'oo lambi'gi ki rai'de ki ør in Siri. ¹³ Ningø dann lambi'gi'ti kakin, de madi ki to to *Ngonn de be isi'ti non. Ulø ku ngal rø'ne'ti, ø dø bødi'ne ki kulø ki rai ki ør. ¹⁴ Dø'a ge, ki bisi dø'a ge, ndai bal bal to buy, eke bu wa be. Kandi kum'ø on to por be. ¹⁵ Nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kodi ho kam be, ø ndu'ø ø to to pungu ba kam be tø. ¹⁶ Uwø mee'gi siri ji kol'ne'ti, ningø kiyøro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num, te ta'a'ti. Kum'ø unji to kadi ki dann kada kam be. ¹⁷ Loki m'oo'ø ø, m'osi nja'a'ti to de ki oy, m'to. Nan indø ji kol'ne døm'ti ene: «Bol el, m'in ki døkete, ø m'in ki døboy'ti tø§, ¹⁸ m'in nje kisi kumngayira ba, m'oy, nan m'tøl m'nji kumngayira ba, kadi m'nji biti ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi. M'aw ki lakele lø koy ki lo ki koo ji'm'ti. ¹⁹ Ningø, kadi ndangi nya ki oo, nya ki isi ra nya ngøsine, ki nya ki a ra nya go'ti gogi. ²⁰ Nga ningø, ki øjido mee'gi ki siri ki oo ji kol'm'ti, ki lambi'gi ki siri ki rai'de ki ør, k'ør me'de ø to kin: mee'gi ki siri, in malayka'gi lø Njekawnan'gi ki siri, ningø lambi'gi ki siri, in Njekawnan'gi ki siri tø.»

2

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Epeji'ti

¹ Nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti siri ki rai'de ki ør el'm m'in Jan ene: «Ndangi makitu kin adi malayka lø Njekawnan'gi ki Epeji'ti, el'ø toki nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti ki siri ki rai'de ki ør el ene: ² M'gør nya ra'gi lø'i, m'gør kulø rai, ki kuwøtogiba lø'i. M'gør kadi in ilø bandi tanan'ti ki nje me majel'gi el. De'gi madi ki isi bari rø'de njekawkulø'gi, nan in njekawkulø'gi el kin, nan'de adi gø'r'de to nje ngom'gi. ³ In nje kuwø togi ba, ingø kon tado løm, nan be kaa, inyø ta'a el. ⁴ Nga ningø, nya kare ki m'aw'n sø'i ki ta dø'ti, in ta lø k'inyø ki inyø ta ndigi ki in ndigi'm kete kin kø. ⁵ Ø adi me'i olo dø lo ki osi'ti, tør ndu'i ki ngøsine kin, ø tøl re dø nja'i'ti ki kete gogi. Re inyø panjiyø'i ki ngøsine kin kø el ø, m'a m're kadi m'un lambi lø'i lo kis'ø'ti kin kø. ⁶ Ningø ki ngøsine kin, nya kare ki m'oo maji, rø'i'ti, mbøti kuløra Nikolayiti'gi, toki m'in m'mbøti'n kulø ra'de kakin be tø. ⁷ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø el Njekawnan'gi kin!

«De ki nje tøti rø, m'a m'ad'a sø kandi kagi koy el ki ra me Paradisi'ti lø Luwø*.»

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Simirnø'ti

‡ **1:15** 1.15 13-15; Daniyel 7.9, 13, 10.5-6 § **1:17** 1.17 16-17; Ejay 44.6, 48.12, 49.2; Ebr 4.12. * **2:7** 2.7 Lotum 2.8-9

⁸ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Simirnø'ti: Ta ki de ki døkete, ki in de ki dōboy'ti tō, de ki oy nan tøl isi kumngayira ba, el me'ti ø to kin: ⁹ M'gør kon læ'i ki ndoo læ'i, nan ki rōta'ti, in njenyakingø. Taa m'gør ta'gi ki majel ki nje ki bari rō'de eyina n'in *Juwipi'gi, nan ki rōta'ti, in Juwipi'gi el, isi eli dō'i'ti: in køykawnan læ *Satan. ¹⁰ A ingø kon, nan maji kadi in bøl el. Su a buki de'gi madi dann'se'ti dangay'ti kadi nan'n tōgi'se, a ingøi kon asi ndō dōgi, nan uwøi kul'ø biti koy, ø m'a m'adi'se jōgi tōti rō, ki in kaji ki biti ki non'ti.

¹¹ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dō ta ki Ndil Luwø isi el njekawnan'gi kin maji!

De ki nje tōti rō, koy ki nja joo a te kad'a'ti el.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Pergam'ti

¹² Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Pergam'ti: Ta ki de ki nje koti kiyøro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num tō, el me'ti ø to kin: ¹³ M'gør lo ki isi'ti kin; in lo ki Satan onbe søm'ti, nan be kaa, biti bone, in uwø rō'i rō'm'ti adi ngan, tusi kunme læ'i inyø el. Døkagilo inbe ki ndō ki tōli njekuløbør læ'm ki nje ra nya ki low'ø'ti, Antipasi, lo'ti inbe ki Satan isi'ti kin kaa, manji ndu'i el. ¹⁴ Ningø, nya kare ki m'aw'n sø'i ki ta dō'ti, in ta læ de'gi læ'i ki madi ki uwøi go nyando ki to to yan Balam be ngan kin. Balam ki nje kōji ngar Balaki kadi iyø kulø uwø'n ngann Isirayel'gi ki row kusō da ki iløi kadikare'ti bari yo'gi num, sangi nan kaya'ti num†. ¹⁵ In be tō ø, in kaa aw ki de'gi ki nje kuwø go nyando læ Nikolayiti'gi non tō. ¹⁶ Ø kadi tōr ndu'i. A re in be el ø, m'a m're ngøsine kadi m'ro ki deg'gi kin ki kiyøro ki te ta'm'ti kin.

¹⁷ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dō ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

De ki nje tōti rō, m'a m'ad'a mann ki in nyakusō ki kiyø lōki, m'a m'ad'a kōsi mbal ki nda, ki in ki ndangi tō'ti ki sigi‡, ki in tō ki de gør el søm'ti. De ki mbal kin ødi ji'ø par ø gør tō kin.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti

¹⁸ Makitu kin ndangi adi malayka læ njekawnan'gi ki Tiyatir'ti: Ta ki Ngonn læ Luwø el ki in de ki kandi kum'ø on to por be, taa nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kōdi ho kam be, el ø to kin: ¹⁹ M'gør kulø ra'i'gi, ki ndiginan ki to rō'i'ti, ki kunme læ'i, ki ra kulø kadi de'gi, ki kuwøtōgiba læ'i. Nya ra'i'gi ki gogi ne banyinan utø in ki kete'gi. ²⁰ Nan nya kare ki m'aw sø'i ki ta dō'ti, in k'inyø ki inyø Jejabel, ki ene n'in dene ki njekeltakita Luwø'ti kin, adi isi buki njekulø'gi læ'm mu'ti: isi øsi'de ki me kaya ki ra'ti, ki me kusō da'ti ki iløi kadikare'ti bari yo. ²¹ M'inyø døkagilo m'ad'a kadi inyø'n gorow njiyø'ne kō, nan mbøti k'inyø gorow kaya ki ra. ²² In be ø, m'a m'ilø nanga dō tirø rō kon'ti, nan'ti ki nje sangi nan kaya'gi'ti. A re inyøi ta panjiyø'de'gi ki majel kin kō wa taa, to m'inyø ta nya ki m'ōji kadi m'ra se'de kin. ²³ M'a m'adi ngann'a'gi oyi. Ningø, lo kin'ti, Njekawnan'gi pøti a gøri kadi m'in de ki m'gør merta'gi, ki ndigi ra'gi læ de'gi. De ki ra dann'se'ti, m'a m'ra'a kigo kulø ra'a'ti§. ²⁴ Nga ningø, in ndøgi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti, ki uwøi go nyando ki ngom kin, el, taa mbøti taai nyando ki ingi bari'ø «nya kiyø kuruki læ Satan» kin el tō, m'el'se kadi in gøri toki m'a m'indø nya ki k'øy madi ki rangi dō'se'ti el

† 2:14 2.14 Kør Isirayel'gi 31.16; Kør Isirayel'gi 22-24 ‡ 2:17 2.17 Tekitaga 16.14-15,33-34; Ejay 62.15 § 2:23 2.23 Pa'gi 7.10, 62.13; Jeremi 17.10

nga. ²⁵ Nga ningø, nya kare ø, maji kadi, nya ki rai dø'ti kin, uwøi ba, biti kadi m're.

²⁶ De ki nje tøti rø, de ki uwø go kulø'gi løm biti døboy'ti, m'a m'ad'a tøgì konbe dø ginn de'gi'ti ki dangi dangi. ²⁷ A on'de ðe ki gøl gindi, a tøn dø'de toki de a tøn ngoo hanji kin be. ²⁸ In be ø, m'inbe kaa m'ingø'n tøgì ki rø Bai'ti. Taa m'a m'ad'a mee ki njekuwø ta ginn lo'ti tø*.

²⁹ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø si el Njekawnan'gi kin!

3

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Sardì'ti

¹ Makitu kin ndangi adi malayka lø Njekawnan'gi ki Sardì'ti: Ta ki nje ndil'gi ki siri lø Luwø ki mee'gi ki siri el me'ti ø to kin: M'gør kulø ra'i'gi: ra rø'i adi de'gi oyi'nu to de ki isi kumngayira, nan ki røta'ti ø, in de ki koy. ² Isi dø nja'i'ti, adi tøgì ndøgø'gi ki isi oyi, tado m'oo kulø rai kare ki asi nan takum Luwø'ti goto. ³ Adi me'i olo dø nyando'ti ki oo dø'a ge ingø ge kin, ningø kadi ra dø nja'i'ti ø tør ndu'i. Kin ø re ndøl dø ði'ti el ø, m'a m're m'uwøi nanga bus to njebogì be ki kadi in gøer dø kad'a el. ⁴ Nga ningø, de'gi madi'gi dann'se'ti Sardì'ti non inbe, njenyi ku'gi lødø ki majel ki ra. A uløi ku ki nda rø'de'ti kadi dani'm'in, tado in de'gi ki asi. ⁵ De'gi ki nje tøti rø, a uløi ku ki nda rø'de'ti, ningø m'a m'buji tødø kø me makitu kaji'ti el. M'a m'gør'de to de'gi løm takum Bai'ti ki takum malayka'gi'ti li'ø. ⁶ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Piladelpi'ti

⁷ Makitu kin ndangi adi malayka lø Njekawnan'gi ki Piladelpi: Ta ki nje k'ar njay, de ki røta'ti, in ki uwø lakele lø *Dabidi ji'ne'ti, in ki uwø te ø de asi kut'ø el, in ki uwø uti ø de asi te el, el me'ti ø to kin: ⁸ M'gør kulø rai, m'gør kadi tøgì in ngayn el, nan ngøm ta løm maji, manji ndu'i el. Nga ningø, ki ne kin, m'te takøy non'i'ti nga, de ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningø nya ki m'a m'ra ki de'gi ki køykawnan'ti lø Satan, ki in nje ngom'gi, ki eyina n'in Juwipi'gi, nan in Juwipi'gi ki røta'ti el ø to kin. M'a m'indø tøgì dø'de'ti kadi rei øsi dø'de nanga non'i'ti. Lo kin'ti, a gøri kadi m'ndig'i. ¹⁰ Toki ngøm'n ndu ki m'ad'i kadi uwø'n tøgì ba, m'in kaa m'a m'ngøm'i døkagilo kon'ti ki a re dø de'gi'ti ki døngangi'ti ne pøti kadi nan'de kin tø. ¹¹ M'a m're ndøkba, ø uwø nya ki to ji'i'ti kin ngan, kadi de madi taa nyakugø goji lø'i el.

¹² De ki nje tøti rø, m'a m'ra'a to kagi ngawdann køy me Køy'ti lø Luwø løm, ningø a te taga el ratata. M'a m'indø tø Luwø løm num tø ðebo li'ø ki in Jerujalem ki sigi kin num dø'a'ti. Jerujalem ki in døran'ti rø Luwø'ti løm, re ur nanga. Taa m'a m'indø tøm ki sigi dø'a'ti tø.

¹³ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti

¹⁴ Makitu kin ndangi adi malayka lø Njekawnan'gi ki Lawodise'ti: Ta ki de ki in Amen, de ki nje mannaji ki nje ra nya ki low'ø'ti, de ki røta'ti ki in dø nyakindø'gi'ti lø Luwø pøti, el me'ti ø to kin: ¹⁵ M'gør kulø rai; m'gør kadi søl el num, in tingø el num. Kin ø re søl el ø, re a tingø! ¹⁶ Nan ki ne kin, søl el num, in tingø el num, to hoy hoy, adi m'a m'tømon'i kø. ¹⁷ In el

* 2:28 2.28 26-28; Pa'gi 2.8-9; Kør Isirayel'gi 24.17

ene in njenyakingə, ra gati ingə'n nya ngayn, aw ndoo nya madi el. Nga ningə, in nje kumtondoo, in dangiti, nya lə'i goto, ra ki rə'i kare, kum'i oo lo el kin ə, oo el. ¹⁸ In be ə, m'ad'i ta kəji kadi re ndogi sə'm ɔr ki por ndir'ə maji kin kadi ndu'n, kadi ndogi sə'm ku ki nda uti'n də rə'i ki to kare kin kadi rə'i səl'i el, ə kadi ndogi nya k'ilə kum'ti ilə kum'i'ti kadi kum'i oo lo maji gogi. ¹⁹ De'gi pəti ki m'ndigi'de, m'ndangi'de ə m'ində'de m'ɔji'de. Maji kadi in tingəbil, ə tər ndu'i. ²⁰ Oo maji, m'in m'ra takəy'ti, m'ində takəy. Re de oo də ndu'm ə te takəy ə, m'a m'ur kəy go'ə'ti, m'a m'njo si'ə num in a sə sə'm num.

²¹ De ki nje tətə rə, m'a m'ad'a isi sə'm də kumbər ngar'ti lə'm, toki m'in m'tətə rə ə m'aw m'nji ki Bai də kumbər ngar'ti li'ə kin be tə. ²² De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n də ta ki Ndil Luwə isi el Njekawnan'gi kin!

4

Kulə təji də Luwə'ti me dərən'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ə, m'oo nya ki rangi me ndil'ti bay: m'oo tarow te dərən'ti, ningə ndu de ki el'm ta kete kakin, təl bər to tow be el'm ene: «Re taa ne, ə m'a m'təji nya ki a ra nya lo ti'ti». ² Tanan'ti non, Ndil Luwə tətə'm uwə'm aw sə'm dərən'ti. Ningə nyi, m'oo kumbər ngar te isi, ə de madi isi də kumbər ngar'ti kakin. ³ De'ə ndolo to mbal'gi ki bari'de jasipi ki sarduwann be. Ngabirəndi ki kunj'ə to to mbal emerodi be unji gugi kidi kumbər ngar kakin. ⁴ Ningə kumbər'gi də joo gidə in sə sii gugi gidi kumbər ngar kakin, ə ngatəgi'gi də joo gidə in sə ki ɔy ku ki nda sii də kumbər'gi'ti ki də joo gidə in sə kakin, uləi jəgi kəsikurə ki rai ki ɔr də'de'ti. ⁵ Kunji'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi tei kumbər ngar'ti. Lambi'gi siri onyi takum Ngar'ti, adi in ndil'gi lə Luwə ki siri. ⁶ Non kumbər ngar'ti, nya madi ki tanan ki mann ba ki ar njay to bər be ra səm'ti.

Nya'gi ki nje kisi kumngayira in sə, kum'de rosi rə'de ki kete ge ki gogi ge, sii dana non kumbər ngar'ti num, gugi gid'ə num. ⁷ Nya ki nje kisi kumngayira ki dəkete tanan ki bəl, in ki nja joo tanan ki ngonn baw mangi, in ki nja mutə, takum'ə to to takum de be, ningə in ki nja sə, to to kore ki isi nal be tə. ⁸ Nya'gi ki nje kisi kumngayira kin, ki kare aw ki bagi'ne mehen mehen, ə kum'ə rosi lo də bag'a'ti ge ginn bag'a'ti ge. Kondə ge ki kada ge sii ta k'osi pa'ti eyina: Nje k'Ar njay, nje k'Ar njay, nje k'Ar njay in Burəbe Luwə ki nje təgi pəti. In ki isi mayinu, isi bone, in ki a re. ⁹ Dəkagilo'gi pəti ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sə kakin osi pa, uləi təji də nje kisi də kumbər ngar'ti, dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi, ɔsikurə, rai'ə oyo, ¹⁰ ngatəgi'gi ki də joo gidə in sə ɔsi məkəsi'de nanga non nje kisi də kumbər ngar'ti, ɔsikurə nje kisi ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi, buki jəgi kəsikurə'gi lə'de non Ngar'ti ningə eli'ə eyina: ¹¹ Burəbe Luwə lə'je, in asi kadi de'gi uləi təji də'i'ti, ɔsikurə'i, taa asi k'ingə təgi tə, tado in ə ra nya'gi pəti, nya'gi ki k'oo ki kum kin toi kigo ndigi'ti lə'i.

5

Makitu lə Ngonn bati

¹ M'oo makitu ki kur gidi nan'ti to dala jikəl nje kisi də kumbər ngar'ti. In makitu ki ndangi nya me'ti ge gidi'ti ge, ningə uwəi lo siri ki nya kuwə makitu'gi. ² M'oo malayka ki nje təgi kare un ndu'ne ki taa ene: «Nan asi kadi tətə nya kuwə makitu'gi ə te makitu kin wa?» ³ Nan ki me dərən'ti, ki dənangi'ti eke ginn dənangi'ti, de ki asi kadi te makitu kin, eke kadi ilə kum'ne me'ti ə tudə goto ne. ⁴ Lo kin'ti, m'non ngayn, tado de asi k'ingə

de ki asi kadi te makitu kin ø ilø kum'ne me'ti el. ⁵ Ningø de kare dann ngatøgi'gi'ti el'm ene: «Non el, øø bøl ki ginn koji'ti lø Juda, de ki te ginn Dabidi'ti, ki tøti rø, in asi kadi ør nya kuwø makitu'gi ki siri ø te makitu kin.»

⁶ Lo kin'ti non, m'oo Ngonn bati ra taa dana non kumbør ngar'ti, ningø nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø ki ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø gugi gid'ø. Ngonn bati kakin to to nya ki de ujø mind'ø be. Gaj'a'gi in siri, taa kum'ø'gi in siri tø, to ndil'gi ki siri lø Luwø ki ulø'de ki dønanngi'ti ba pøti.

⁷ Ngonn bati isi re ndøkba ki rø nje kisi dø kumbør ngar'ti kadi taa makitu ji'ø'ti. ⁸ Tanan'ti non, ki nje kisi kumngayira ba ki sø ki ngatøgi'gi ki døjoo gidø in sø øsi mækøsi'de nanga non Ngonn bati'ti. De ki ra uwø kende ki kopi'gi ki rai ki ør ki nduji kagi ki øti maji ji'ne'ti. Nya'gi kin in ta'gi ki de'gi lø Luwø isi eli ki Luwø. ⁹ Nje kisi kumngayira ba ki sø ki ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø, øsi pa ki sigi eli eyina:

«In asi kadi un makitu,

ø ør nya kuwø'gi.

Tadø de'gi toli'nu, in ugø dø ginn kaw'gi ki dangi dangi,

Ndonn ta'gi ki dangi dangi,

De'gi ki dangi dangi,

Ginn be'gi ki dangi dangi ki mosi, adi Luwø.

¹⁰ Ginn de'gi ki dangi dangi kin,

Indø'de taa dangi to ngar'gi,

Tøl'de njekujønyamosi kadikare'ti tadø Luwø lø'je,

Ningø ingi onyibe dønanngi'ti ne*.»

¹¹ Lo kin'ti, m'gon lo ø, m'oo ndu bulø malayka'gi ngayn, ki in dør banyi banyi dør døgi bigum†, gugi gidi kumbør ngar, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ba, ki ngatøgi'gi. ¹² Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina:

«Ngonn bati ki de'gi toli'ø,

asi kadi ingø tøgi, ki nyakingø, ki gosi, ki ngangi, ki køsikurø, ki tøbar, ki kulø tøji!»

¹³ Taa m'oo ndu nyakindø'gi pøti ki døran'ti, ki dønanngi'ti, ginn dønanngi'ti, ki me babø'ti øsi pa eyina:

«Kulø tøji, ki køsikurø, ki tøbar, ki tøgi,

in lø nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi!»

¹⁴ Lo kin'ti non be, nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sø eli eyina: «Amen!» Ningø ngatøgi'gi øsi mækøsi'de nanga non nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki ngonn bati, øsi kurø'de.

6

Ngonn bati in ki nya kuwø makitu'gi siri

¹ M'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki døkete lø nya kuwø makitu'gi ki siri ør, ningø m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki døkete dann nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki sø un ndu'ne ki taa, ndu'ø øar to ndangindi be ene: «Re!» ² M'gon lo, ningø m'oo sindø kare ki nda. Nje kala uwø kagi kondiro ji'ne'ti, adi'ø jøgi køsikurø. In de ki tøti rø, nan aw to tøti rø ki rangi øay. ³ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja joo ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja joo el ene: «Re!» ⁴ Lo kin'ti, sindø ki rangi, ki kør to ør te re. Nje kala aw ki tøgi kadi ør'n lapiya dønanngi'ti kø, kadi de'gi toli nan dann'de'ti. Adi'ø kiyøro ki ngal.

* **5:10** 5.10 Pa'gi 33.3, 98.1; Ejay 42.10 † **5:11** 5.11 Daniyel 7.10

⁵ Loki Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja mutə ɔr ningə, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja mutə el ene: «Re!» Ə m'gon lo ningə, m'oo sində kare ki ndul. Nje kala uwə nya mboji nya ji'ne'ti. ⁶ Ningə m'oo ndu ta madi in ki dann nje kisi kumngayira'gi ki so ene: «Geme ngonn ngo mboji nya kare be par in lo kulə ki ndo kare, ə ɔrji ngonn ngo mboji nya mutə be par in lo kulə ki ndo kare to; nan ɔdi hu in ki yiwi kandi nju el.» ⁷ Loki Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja so ɔr ningə, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja so el ene: «Re!» ⁸ Ə m'gon lo ningə, m'oo sində kare ki bal'a to to mbi kam be. Nje kala to'a nan «Koy», ə lo ki koo isi njiyø go'ə'ti. Adi'de togi do dow donangi'ti ki kare me ki so'ti kadi tuji de'gi ki me'ti ki ro'gi ki bo'gi ki monyi ki njetoko de'gi ki da don'gi ki donangi'ti ne. ⁹ Go'ti, loki Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja mi ɔr ningə nyi, m'oo ndil de'gi ki ndoki toli'de ə rai ginn ringiri kadikare'ti lə Luwə. In de'gi ki toli'de tado ta lə Luwə ki rai do'ti ngan, manyinaj'a. ¹⁰ De'gi kakin uni ndu'de ki taa, elita ki togi'de eyina: «Burəbe, in ki in nje k'Ar njay, in ki in de ki rota'ti, a nginə biti dokagilo'ti ki ra taa a gangi ta do de'gi'ti ki donangi'ti, ɔji'n do mosi'je ki buki ko kin wa?» ¹¹ Ningə lo kin'ti non, adi de ki ra ku ngal ki nda, ningə daji'de kadi orei me'de nden bay, biti kadi to ndəgi ngannkon'de'gi, ki madi kulə'de'gi, ki nanyinan non, kadi to a toli'de to ingi be kin, kor'de re do mad'a'ti, toltə'a bay taa. ¹² Ningə m'oo Ngonn bati uwə nya kuwə makitu ki nja mehen ɔr, ə donangi yəki yəki ki əti bol ngayn. Kadi təl ndul kururu to ku soro be, ə nanyi ba pu təl to to mosi be to. ¹³ Mee'gi in doran'ti tosi ki nanga to kandi mbaykote ki gəsirə el bay, ə nəl gang'a ki nanga kin be. ¹⁴ Doran a goto ko to tuwə ki de a koo gidi nan'ti kin be; ningə mbal'gi, ki do dor'gi a ndui ro'de ko. ¹⁵ Ngar'gi ki donangi'ti ne, ki nje tobar'gi, kibo'gi lə njero'gi, ki njenyakingə'gi, ki nje togi'gi, ki ndəgi de'gi pəti, bər'gi ki de'gi ki kare, a anyinan kadi iyəi ro'de bolo lo'gi'ti ki gidi mbal'gi'ti ki təti. ¹⁶ A eli mbalbo'gi ki mbal'gi ki təti eyina: «Tosi do'je'ti, iyəi'je sanyi takum nje kisi do kumbər ngar'ti, ki ta wongi'ti lə Ngonn bati*. ¹⁷ Tado ndo wongi ki bo re nga, de ki asi kadi ene m'in ə m'ra am goto†.»

7

De'gi ki 144.000 ki Luwə ində ndunə lə'ne non'de'ti

¹ Go nya'gi'ti kin, m'oo malayka'gi so rai taa do kum donangi'ti ki so. *Malayka'gi kakin uwəi nəl'gi ki so ki donangi'ti ne kadi to uləi donangi'ti el num, do ba'ti el num, taa do kagi'gi'ti el num to. ² M'təl m'oo malayka madi ki rangi bay in ki lo kuwə kadi'ti be, uwə nya kosidonya lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba ji'ne'ti. Ningə un ndu'ne ki taa el malayka'gi ki so ki ingəi togi kadi rai nya ki low'ə'ti el ki nyakində'gi ki donangi'ti ne ki me ba'ti ene: ³ «Ononyi'se kadi rai nya ki low'ə'ti el ki nyakində'gi ki donangi'ti, eke me ba'ti, eke do kagi'gi'ti, biti kadi j'ində nya kosidonya to ndunə non njekulə'gi'ti lə Luwə bay taa.» ⁴ Adi m'in kor de'gi ki in ki k'ində ndunə lə Luwə non'de'ti in de'gi dər bu ki do so gidə in so do'ti, ginn koji'gi'ti lə ngann Isirayel'gi pəti. ⁵ Adi in: ginn koji'ti lə Juda, de'gi dər dəgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Ruben, de'gi dər dəgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Gadi, de'gi dər dəgi gidə in joo; ⁶ ginn koji'ti lə Aser, de'gi dər dəgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Nepitali, de'gi dər dəgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Manasa, de'gi dər dəgi gidə in joo; ⁷ ginn koji'ti lə Simeyon, de'gi dər

* 6:16 6.16 Oje 10.8; Luk 23.30 † 6:17 6.17 Juwəl 2.11; Soponi 2.2-3

dɔgi gidə in joo; ginn koji'ti lə *Lebi, de'gi dər dɔgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Isakar, de'gi dər dɔgi gidə in joo; ⁸ ginn koji'ti lə Jabulon, de'gi dər dɔgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Jisepi, de'gi dər dɔgi gidə in joo; ginn koji'ti lə Benjamen, de'gi dər dɔgi gidə in joo.

Ginn de'gi ki dangi dangi

⁹ Go'ti, m'gon lo ə, m'oo bulə de'gi ki əti bol ngayn ki de asi kadi tudə kər'de el. In de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ginn de'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. De'gi kin rai non kumbər ngar'ti, ki non Ngonn bati'ti, rai ki ku ngal ki nda rɔ'de'ti, taa uwəi baji tann'gi ji'de'ti tɔ. ¹⁰ Ningə uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kaji in rɔ Luwə'ti lə'je ki in nje kisi dɔ kumbər ngar'ti in ki Ngonn bati.» ¹¹ Malayka'gi pəti iləi nan gugi gidi kumbər ngar, ki ngatɔgi'gi ki nya'gi ki nje kisi kum ba'gi, osi ki takum'de nanga non kumbər ngar'ti, ɔsikurə Luwə, ¹² eli eyina: «Amen! Kulə toji, ki tobar, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kɔsikurə, ki tɔgi, ki ngangɔ in lə Luwə lə'je ki dɔkagilo ki dɔkagilo! Amen!» ¹³ Lo kin'ti non, ki kare dann ngatɔgi'gi'ti un ta el'm ene: «De'gi ki ɔyi ku ngal'gi ki nda kin in nan'gi wa? Ə in ra be ə rei wa?» ¹⁴ Ə m'ilə'ti m'ene: «Burəbe, in ə gər maji!» Ningə el'm ene: «In de'gi ki tei me kindəkumndoo'ti kibo. Ingɔ togi ku ngal'gi lə'de, rai adi nda me mosi Ngonn bati'ti. ¹⁵ In tado kin ə, uwəi rɔ'de rai non kumbər'ti lə Luwə, gosi'ə kondɔ'ti ge kada ge me Kəy'ti li'ə. Ningə nje kisi dɔ kumbər ngar'ti a dow bagi'ne dɔ'de'ti ginn kəy kisi'ne'ti. ¹⁶ Bo a ra'de el ratata, kundə mann a ra'de el ratata, taa por kadi eke kunji nya madi a ndaw'de el ratata tɔ, ¹⁷ tado Ngonn bati ki nje ra ngawdann lo'ti non kumbər ngar'ti a in nje k'ul'de, kadi a aw se'de lo mann kumngayira'ti kadi anyinan. Luwə a bər mann non kum de'ti mbonyi mbonyi*.»

8

Nya kuwə makitu ki nja siri

¹ Loki Ngonn bati ɔr nya kuwə makitu ki nja siri, loki dɔran'ti təl to ndingɔ asi ngann kadi dɔ mutə. ² Ningə m'oo malayka'gi ki siri rai takum Luwə'ti, adi adi'de tow'gi siri.

³ Malayka madi kare re ulə rɔ'ne ra kadi ringiri'ti, uwə bay por ki nduji kagi ki əti maji in me'ti ji'ne'ti. In bay ki rai'ə ki ɔr, ningə adi'ə nduji kagi'gi ngayn ki əti maji, kadi awi'n ki ta'gi ki de'gi lə Luwə isi eli ki Luwə. Awi'n dɔ ringiri ɔr'ti ki ra non kumbər ngar'ti. ⁴ Ningə sa nduji kagi ki əti maji su ji malayka'ti takum Luwə'ti aw ki taa ki ta'gi ki de'gi lə Luwə isi eli ki Luwə. ⁵ Ningə go'ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki əti maji in me'ti kakin, buki kɔrpor'gi ringiri'ti rosi, ə ugə ilə nanga, par ə tanan'ti non, ndangindi'gi ki ndu de'gi, ki təlndi'gi tei, taa dɔnangɔ yəki tɔ.

Tow'gi ki sɔ ki dɔkete

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwəi tow'gi ki siri ji'de'ti indəi dɔ rɔ'de dana kadi kɔli'de.

⁷ Malayka ki dɔkete kɔl tow lə'ne ə, kɔsi ndi, ki por ki pole nan ki mosi ədi ki dɔnangɔ'ti. Ningə lo kin'ti non be, dow dɔnangɔ ki kare me ki mutə'ti on por, kagi kare me ki mutə'ti on por, taa mbi kam kare me ki mutə'ti on por tɔ.

⁸ Malayka ki nja joo kɔl tow lə'ne, nya madi ki boi to mbal ki ra taa be, on por, bingə osi me ba'ti, adi dow ba ki kare me ki mutə'ti təl mosi.

* 7:17 7.17 Ejay 25.8, 49.10; Pa'gi 23.1-2; Ejəkel 34.23

⁹ Nyakindø'gi kare me ki mutø'ti me ba'ti oy, taa tokibo'gi kare me ki mutø'ti tuji tō.

¹⁰ Malayka ki nja mutø køl tow læ'ne ø, kækirø mee kare ki on to por be, in dōran'ti osi nanga dō ki kare me ki mutø'ti læ mbo'gi ki wol mann'gi.

¹¹ Tō mee kakin nan «nya ki ati.» Ki kare me ki mutø'ti læ mann'gi teli ati kangi, ningø de'gi ngayn ki anyinan mann'gi kin oyi tō, tado tøl ki teli ati kangi.

¹² Malayka ki nja sō køl tow læ'ne, dow kadi ki kare me ki mutø num, dow nanyi ki kare me ki mutø'ti num, taa mee'gi kare me ki mutø'ti ingøi kindø adi lo kadi dann'de'ti ki kare me ki mutø'ti unji goto. Dow lo ki kada kare me ki mutø'ti num, dow lo ki kondō kare me ki mutø'ti num, kunji goto dō'de'ti*.

¹³ M'tøl m'gon lo bay ningø, m'oo yøl kore kare ki nal taa sanyi dann nøl'ti un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne ene: «Kumtondoo! Kumtondoo! Kumtondoo a in dō de'gi'ti ki dōnangi'ti ne, loki ndøgi malayka'gi ki nanyinan mutø kin a kōli tow læ'de.»

9

Tow ki nja mi bar

¹ Malayka ki nja mi køl tow læ'ne ø, m'oo mee kare in dōran'ti osi nanga. Adi mee kakin lakele ta bolobe ki dōboy'o goto. ² Te ta bolobe ki dōboy'o goto ningø, sa por su'ti te ki taga to sa por ki me pur'ti ki boi be. Sa kakin uti kum kadi ki dōran. ³ Bøti'gi tei me sa por'ti kakin, sananyinan dōnangi'ti. In bøti'gi ki adi'de tōgi ki to to yan nii be. ⁴ Øgi'de kadi rai nya ki low'ø'ti el ki mu ge ki kam ge kagi'gi ge, nan kadi rai nya ki low'ø'ti el ki de'gi ki awi ki nyakōsidōnya to ndunø læ Luwø nati non'de'ti el kin par. ⁵ Adi'de tarow kadi tōli de'gi kin el, nan kadi adi'de kon ngayn to kadi yo par asi nanyi mi. ⁶ Døkagilo'ø'ti kin, de'gi a sangi koy, nan a ingøi koy el. A ndigi kadi n'oyi, nan koy a anyi sanyi kō kadi'de'ti.

⁷ Bøti'gi kin, toi to sindø'gi ki de dō nya rō rō'de'ti, adi in ndøkba lo k'aw rō'ti kin be. Nya'gi ki dō'de'ti toi to jøgi kōsikurø ki rai ki ør be, ningø takum'de to to takum de'gi be tō. ⁸ Bisi dō'de to to bisi dō dene'gi be, ø ngang'i'de to to ngang'i bøl be tō. ⁹ Ningø toi to nya ki de ulø nya rō ki ra ki gindi non gu'de'ti be, ø kah bagi'de bar to kah pusi rō'gi ki sindø'gi banyi banyi ndōri'de ki ngodi go'de'ti sōw lo rō kin be*. ¹⁰ Ta bongi'de ati to ta bongi nii be, ningø in bongi'de'ti kin ø awi ki tōgi ki kadi rai nya ki to ki de'gi nanyi mi. ¹¹ Awi ki malayka to ngar dō'de'ti bolobe'ti ki dōboy'o goto. Tō ngar læ'de kakin nan «Abadon» ki ta Ebirø, ø «Apoliyon» ki ta Gireki tō. Kør me tō kin nan «Nje tuji lo». ¹² Kon ki døkete dør nga, ningø nanyi kon'gi ki rangi joo kadi rei go'ti bay.

¹³ Malayka ki nja mehen køl tow læ'ne, ningø m'oo ndu de madi in ringiri'ti ki rai ki ør ki isi non Luwø'ti, in dō kum'ø'gi'ti ki sō re. ¹⁴ Ningø ndu kakin el malayka ki nja mehen ki uwø tow ji'ne'ti ene: «Inyø malayka'gi ki sō ki dōi'de ki kulø gindi dō ba Epirati'ti kin taa.» ¹⁵ Ningø inyø malayka'gi ki sō kakin taa. In malayka'gi ki sii dō nja'de'ti tado dō kadi inbe kin, me ndø'ti inbe kin, me nanyi'ti inbe kin, ki me bøl'ti inbe kin tō, kadi to tuji de'gi ki kare me ki mutø'ti kō, dōnangi'ti ba pøti. ¹⁶ Adi m'in kør njerø'gi læ'de ki ai ki sindø in dør dōgi bigum bu joo. ¹⁷ Nga ningø nyi, m'oo sindø'gi ki nje kal de'gi me ndil'ti: awi ki nya rō ki dōo non gu'de

* **8:12** 8.12 10-12; Ejay 14.12; Jeremi 9.14; Tekitaga 10.21-23 * **9:9** 9.9 Juwøl 2.4-5, 1.6

ki kər to por be, to to bal dōran be, taa to to bal kədi mann sində be tō. Dō sində'gi kakin to to dō bəl be, ningə por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi. ¹⁸ In ki nya tuji lo'gi ki mutə, ki in por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tōgi'de'gi, ki tei ta'de'ti kin ə ko de'gi ki kare me ki mutə'ti dōnangi'ti ne ba pəti a tō'n. ¹⁹ Tado tōgi sində'gi in ta'de'ti num bōngi'de'ti num tō. Bōngi'de to to lii ki rai ki ningə kasi be, ningə ta bōngi'de to to dō be kadi rai nya ki low'ə'ti el ki de'gi. ²⁰ Nga ningə, ki ɔjido ndəgi de'gi pəti ki tei ta koy'ti lə nya'gi ki nje tuji lo kin ə, mbeti kadi inyəi kulə ra'gi ki majel. Nanyinan ki lo k'osi məkəsi'de nanga non ndil'gi'ti ki majel, ki non kagi yo'gi'ti ki rai'de ki ɔr ge, ki nar ge, ki ningə kasi ge ki gaji mbal ge eke ki kagi ge ki asi k'oo lo el num, asi k'oo dō ta el num, taa asi njiyə el num tō kin. ²¹ Taa inyəi ta tōl de'gi el num, ta ra kumə el num, ta kuwə marum el num, ta bōgi el num tō.

10

Malayka in ki ngonn makitu

¹ Go'ti, m'oo malayka ki rangi kare ki nje tōgi in dōran'ti risi ki nanga. Kilndi tu dō'a, taa ngabirəndi isi dō'a'ti to jōgi ngar be, ə takum'ə ɔsi to kadi be, ningə nja'a'gi toi to bar por be. ² Uwə ngonn makitu ji'ne'ti, ində nja kəl'ne dō ba'ti, ə ində nja gəl'ne dōnangi'ti tō. ³ Un ndu'ne ki taa ki tōgi'ne, non to bəl be, ningə go ndu'ə'ti, ndangindi siri bar. ⁴ Ə loki m'aw kadi m'ndangi ndu'de me makitu'ti ə, m'oo ndu ta madi ki in dōran'ti el'm ene: «Ngəm ndu ta lə ndangindi'gi kin me'i'ti, um m'ndangi me makitu'ti el.»

⁵ Lo kin'ti, malayka ki m'oo'ə, nja'a kare in dō ba'ti, ə nja'a kare in dōnangi'ti kakin, un ji kəl'ne ulə ki dōran'ti, ⁶ ningə un mindi'ne ki tō Luwə ki nje kisi ki dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi, ki nje kində dōran, ki dōnangi, ki babo, ki nya'gi ki me'de'ti ene: «Dōkagilo ki rangi kadi de a inyə adi dər goto nga. ⁷ Ndo ki malayka ki nja siri a ulə ngirə kadi kəl tow lə'ne kin ə, Luwə a tolta ndigi ra lə'ne ki to lo kiyə'ti, toki el'n taa njekuləbər'gi lə'ne ki in njekeltakita'a'ti*.»

⁸ Ndu de ki kete m'oo in ki dōran'ti kakin təl el'm ta ki rangi bay ene: «Aw taa ngonn makitu ki te me'ə kin ji malayka'ti ki ində nja'ne kare dō ba'ti ə ində ki kare dōnangi'ti kin.» ⁹ M'aw ndəkba ki rō malayka'ti kakin, m'dəj'ə kadi adi'm ngonn makitu ningə, ilə'm'ti ene: «Taa sō, a ati kangi kanda'i'ti, nan a nəl ta'i'ti to təji be.» ¹⁰ M'taa ngonn makitu kakin ji malayka'ti m'njō, ningə nəl ta'm'ti to təji be, nan loki m'tur me'm'ti ə, ati kanda'm'ti kangi. ¹¹ Ningə go'ti eli m'in eyina: «Maji kadi eltakita Luwə'ti ki el ɔji'n dō nya'gi ki a ra ginn de'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ki ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ngar'gi, ngayn kin bay.»

11

Nje mannajj'gi ki joo

¹ De ta gakira ki tanan ki kagi mbōji nya be, ningə el'm ene: «Ində taa mbōji *Kəy lə Luwə num, ringiri num, taa in tudə de'gi ki nje k'osi məkəsi'de nanga non Luwə'ti me kəy'ti kin tō. ² Nan tado lo ki taga ne lə Kəy lə Luwə ə, kadi inyə dow kare, mbōji el, tado in lo ki in ki kadi de'gi ki gəri Luwə el, ki a tuji ki bebo ki ar njay lə Luwə asi nanyi dōsō gidə in joo. ³ Ningə m'in m'a m'ulə ki nje mannajj'gi lə'm ki joo ki ku kuwə

* **10:7** 10.7 Tekitaga 20.11; Ndukun 32.40; Daniyel 12.7; Amosi 3.7

ndoo rɔ'de'ti kadi eli de'gi ta ki ta Luwø'ti ndo dər ki bu joo ki do mehen (1260).»

⁴ Nje mannaji'gi ki joo in kagi buni'gi ki joo, ki lambi'gi ki joo ki rai takum Be nje dɔnangi'ti. ⁵ Kin ø re de madi ge kadi n'ra se'de nya ki low'ø'ti el ø, por a te ta'de'ti kadi tuji njeban'gi lø'de ko. In be ø, de ki ge kadi n'ra se'de nya ki low'ø'ti el ø a ingø'n koy oyi. ⁶ Nje mannaji'gi kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔran kadi ndi ødi el, dɔkagilo ki a eli de'gi ta ki ta Luwø'ti kin. Awi ki tɔgi kadi teli mann ki ndul mosi'ti, taa kadi adi kon'gi ki dangi dangi de'gi ki dɔnangi'ti ne, dɔkagilo ki ra ki me'de ndigi tɔ.

⁷ Nan loki a manyinaji lø'de ningø, da ki a te boloøe'ti ki dɔboy'o goto a ilø'de rɔ, a tøti'de rɔ, a tøl'de. ⁸ Ninn'de a ra tambalo'ti me bebo'ti ki a bari'ø ki tɔ ki elita'a ki ta ki ta Luwø'ti dɔ'a'ti eyina Sɔdɔm ki Ejipiti. In bebo ki ndoki bəri Burøbe kagidəsi'ti gidi be'ti. ⁹ De'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn be'gi ki dangi dangi a rei kadi gonyi ninn'de ndo mutø ki nusi, ningø a øgi kadi de duw'de. ¹⁰ Rɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne a nøl'de ngayn tado koy ki oyi kin. A rai ronel ngayn, a mbøli nan kadikare'gi, tado de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ki joo kin adi'de kon ki aldo maji.

¹¹ Nan go ndo'gi'ti ki mutø ki nusi kin ø, kon ki in rɔ Luwø'ti re ur me'de'ti, adi indøi sii taa. Lo kin'ti, de'gi ki kete ra gonyi'de kakin, bol tøl'de. ¹² Ningø oyi ndu de madi ki bar ki tɔgi'ne ngayn in dɔran'ti ene: «In rei taa ne!» Ningø indøi, awi ki dɔran'ti me kilndi'ti, takum njeban'gi'ti lø'de ki isi gonyi go'de. ¹³ Tanan'ti non, dɔnangi yøki yøki ki øti bol, adi dow bebo ki kare me ki dɔgi'ti budi nanga mur mur. Ko de'gi tɔ dər siri me'ti. In de'gi ki sii ki dɔ'de taa, me'de gangi mann adi uløi tɔji do Luwø'ti ki nje kisi dɔran'ti.

¹⁴ Tuji ki nja joo dər, ningø in ki nja mutø a re non ndøkba.

Tow ki nja siri

¹⁵ Malayka ki nja siri køl tow lø'ne ningø, ndu de'gi bar ki tɔgi ngayn dɔran'ti ene: «Konbe ki do dɔnangi'ti in yan Burøbe lø'je, in ki Kirisiti ki in *De ki Luwø mbøt'ø kin nga. A onbe ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. ¹⁶ Ningø ngatɔgi'gi ki dojoo gidø in sɔ ki sii do kumbør'ti non Luwø'ti, osi ki ta kum'de nanga non Luwø'ti, uløi tɔji dɔ'a'ti ¹⁷ eyina:

“Burøbe Luwø ki nje tɔgi pøti,
In ki isi non bone, in ki isi non mayinu,
j'ulø tɔji dɔ'i'ti tado un kulø k'øti bol lø'i ki ji'i'ti,
Indø'n ginn konbe lø'i.

¹⁸ Ginn be'gi ki dangi dangi indøi ki wongi,
Nan ki ngøsine kin, in wongi lø'i nga ø isi tɔji rɔ'ne.
Dɔkagilo gangi ta do njekoy'gi'ti re nga,
Dɔkagilo ki kadi ugø'n do nja njekuløbør'gi lø'i
Ki in njekeltakita'i'ti re nga,
Dɔkagilo k'ugø do nja de'gi lø'i,
Ki nje k'aw ki boli me'de'ti,
Ki du'gi ki ki tɔgi'gi, re nga.

In dɔkagilo ki kadi tuji'n de'gi ki nje tuji dɔnangi.”»

¹⁹ Go'ti, me dɔran'ti, ta Køy lø Luwø te, adi sanduki kunmindi isi ki taga. Lo kin'ti, ndi tøl ge, ndangi nya ge, ndu de'gi bar ki taa, dɔnangi yøki, taa ndi kosi ki øti bol ødi tɔ.

12

Dene in ki da ki bari'ə diragon

¹ Nyakoji madi ki ət̄i bol te dōran'ti. Ningə in dene ki kadi uti dō rō'a to ku, ə nanyi isi ginn nja'a'ti. Mee'gi dōgi gidə in joo ə indəi rō'de nan'ti to jōgi kōsikurə sii dō'a'ti. ² Dene kakin nanyi'a ngayn el kadi oji ngonn, ə loki to ndo ra'a ə, un ndu'ne ki taa non. ³ Nyakoji madi ki rangi bay te dōran'ti. Ningə in kəkirə da madi ki bari'ə diragon, kər to por be ə te ra. Dō'a in siri, ə gaj'a in dōgi tō, ningə jōgi'gi kōsikurə sii dō'a'gi'ti kakin kare kare. ⁴ Un bōngi'ne ə, utə'n gaji ki kare me ki mutə'ti lə mee'gi dōran'ti buki'de ki nanga. Re ra ta dene'ti ki aw to oji ngonn kakin kadi to oji ngonn taa ə, n'ruwə ngonn kin n'usō'a. ⁵ Dene oji ngonn ki dingəm ki kadi to a isi dō ginn be'gi'ti pət̄i ki dōnangi'ti ne, a on'de be konbe li'ə a ngan to gindi be. In tado kin ə, loki oji ngonn taa par ə, uni ngonn kakin awi si'ə kadi Luwə'ti, kadi kumbər ngar'ti li'ə. ⁶ Nga ningə dene taa anyi yan'ne aw diləlo'ti ki in lo ki Luwə ində dō lo madi dana səm'ti kadi to isi'ti adi to ngəmi'ə ki nyakusō asi ndō dər ki bu joo ki dō mehen (1260).

⁷ Lo kin'ti, rō in dōran'ti. Misel in ki malayka'gi lə'ne rōi ki da ki bari'ə diragon kakin. Diragon kaa in ki malayka'gi lə'ne indəi se'de ki rō tō, ⁸ nan rō tət'ə. Lo lə'de in ki malayka'gi lə'ne goto dōran'ti nga. ⁹ Ōsi kəkirə diragon iləi'ə nanga. In ki in bōgə lii ki bari'ə Su ge Satan ge, in ki in nje kədi de'gi pət̄i ki dōnangi'ti ne. Ōsi'ə iləi'ə nanga, nan'ti ki malayka'gi ki go'ə'ti.

¹⁰ Lo kin'ti, m'oo ndu'de madi bar ki tōgi'ne ene: «Dokagilo kaji re nga, dokagilo kadi Luwə oji tōgi'ne re nga, dokagilo Konbe li'ə re nga. In dokagilo ki tōgi in ji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə nga. Tado de ki njekində ta dō ngannkon'je'gi'ti kaa ōsi'ə dōran iləi'ə nanga. In ki nje kində ta dō'de'ti kondō'ti ge kada ge non Luwə'ti lə'je. ¹¹ Nan ingi tət̄i'ə rō kitakul mosi Ngonn bati num, kitakul ta lə Luwə ki manyinaj'a num. Boli rō'de el, in ndəkba ngayn kadi ndigi kaji rō'de el. ¹² In tado kin ə, maji kadi in dōran ra rōnel, ə ingi ki sii me dōran'ti kaa rai rōnel tō! Nga ningə in dōnangi, in ki babo, tuji in lə'se, tado Su ur nanga ki rō'se'ti non, wongi tōl'ō, tado gər kadi dokagilo lə'ne nanyi ngayn el nga.»

¹³ Loki diragon oo kadi ōsi'ne iləi'ne nanga ə, ər ngodi kigo dene'ti ki nje k'oji ngonn ki dingəm. ¹⁴ Nan adi dene uwə bagi'ne joo to bagi kəkirə kore be, kadi ində aw osi lo'ti ki Luwə ində dō'a dana ad'a diləlo'ti, kadi to ngəmi'ə ki nyakusō asi bal mutə ki nusi, sanyi, kadi lii ki rai ki ningə kasi ndət̄i kad'a el. ¹⁵ Lo kin'ti, lii ki rai ki ningə kasi ulə mannta'ne to mann ba be kigo dene'ti non kadi to tōgi mann kakin ində aw si'ə. ¹⁶ Nan dōnangi re rō lə dene, te ta'ne tur'n mann ba ki diragon tōmon kakin yiki. ¹⁷ Lo kin'ti, wongi tōl diragon dō dene'ti, adi aw rō dō ginn koji'ti li'ə, ki in nje tōl rō'de go mbərkikində'gi'ti lə Luwə, nje ki ra dana dō nya ki rōta'ti ki Jeju te ki dō'a ki taga.

¹⁸ Go'ti, aw ulə rō'ne ra ta babo'ti.

13

Da'gi ki joo

¹ M'oo da madi kare ki gaj'a in dōgi, ə dō'a in siri te me babo'ti. Jōgi kōsikurə isi ta gaj'a'gi'ti kare kare, ningə tō kelta ki mal dō Luwə'ti ə isi

jam do'a'gi'ti to. ² Da ki m'oo'ə kakin tanan ki kaga be, ningə nja'a'gi toi to nja da ki bari'ə ursi kin be, ə ta'a to to ta bəl be to. Diragon təl ki togi'ne, ki kumbər ngar lə'ne, ki togi konbe ki əti bəl ad'a. ³ Jam do'a kare to to nya ki ingə do ki asi koy be, nan ngosine do kakin idi nga. Lo kin'ti, de'gi ki donangi'ti ne pəti, kuləra da kin əti'de bəl, adi uni go'ə. ⁴ Ōsi məkəsi'de nanga non diragon'ti, tado təl ki togi adi da kakin. Ningə ōsi məkəsi'de nanga non da'ti to eyina: «Nan ə asi kəji rə'ne kadi da'ti kin wa? Nan ə asi kadi rə si'ə wa?»

⁵ Adi tarow da kadi te ta'ne el'n ta'gi ki ngan ngan ki ta'gi ki mal do to Luwə'ti. Ningə ingə tarow kadi ra'n ndigi lə'ne nanyi došo gidə in joo (42). ⁶ Ulə rə'ne el ta'gi ki mal do Luwə'ti, taji'a taji, taji lo kis'ə ge, taa taji de'gi pəti ki sii dōran'ti to. ⁷ Adi'ə tarow kadi rə'n ki de'gi lə Luwə kadi tət'i'de rə, taa adi'ə togi do ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi*. ⁸ De'gi pəti ki donangi'ti ne ōsi məkəsi'de nanga non'a'ti. Adi in de'gi ki lo kulə ngirə dōran'ti ki donangi'ti nu, ə tə'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el. De ndangi tə'de me makitu kaji'ti lə Ngonn bati ki de'gi tōli'ə kin el.

⁹ «De ki aw ki mbi'ne ə, kadi oo'n do ta ki m'aw to m'el kin maji: ¹⁰ De ki sōwdə dangay ə, a aw dangay'ti; de ki sōwdə tuji ki kiyəro ə, a tuji ki kiyəro to. Ningə in do kadi ki kadi de'gi lə Luwə uwəi togi'de ba, ə kadi awi ki kunme to.»

¹¹ Go'ti, m'oo da madi ki rangi te nanga. Gaj'a in joo to gaji ngonn bati be, ningə elta to diragon be to. ¹² Da kakin ra kulə ki togi da ki dəkete pəti takum'ə'ti. Ningə ində togi do de'gi'ti adi ōsi məkəsi'de nanga non da'ti ki dəkete ki ingə do ki asi koy, nan do kakin təl idi kin. ¹³ Da ki nja joo kin ra nyakəji'gi ki əti bəl. Aw biti ra adi por in dōran'ti, ur donangi'ti, takum de'gi'ti pəti. ¹⁴ Ədi de'gi ki donangi'ti ne buki'de mu'ti ki nyakəji'gi ki adi'ə kadi ra takum da'ti ki dəkete. Ōsi'de kadi to tōli kagi yo madi ōsikurə da ki ingə do kiyəro ə təl aji gogi kin. ¹⁵ Da ki nja joo ingə togi kadi ra adi kagi yo kōsikurə da ki dəkete kin təl nya ki isi kumngayira, kadi to elta, ə adi tōli de'gi pəti ki a mbeti kōsi məkəsi'de nanga non kagi yo kōsikurə da ki dəkete'ti. ¹⁶ Da ki nja joo ində togi do de'gi'ti pəti, ngann'gi ki de'gi ki togi, njenyakingə'gi ki njendoo'gi, de'gi ki kare ki bər'gi, kadi taai ndaja ji kəl'de'ti el ə ji gəl'de'ti. ¹⁷ Kin ə re de aw ki ndaja to da kin eke kər nya'gi ki toji tə'a el ə, a asi kadi ndogi nya el num, gati'n el num to.

¹⁸ In dəkagilo kumkədi. De ki aw ki nyagər, a asi kadi gər me kər nya ki ojidə da kin, tado in kər nya ki toji de madi. Kər nya kakin in kər nya ki bu mehen ki do mehen gidə in mehen (666).

14

Ngonn bati in ki de'gi ki ugəi do'de

¹ M'gon lo bay, ə m'oo Ngonn bati ra taa do mbal Siyon'ti, ningə de'gi dər bu ki došo gidə in so (144.000) ki awi ki tə'a num, to Baw'a Luwə num, ki ndangi nati non'de'ti in si'ə. ² M'oo kah nya madi ə in ki dōran'ti to kah mann ba ki isi lo kam be, ə to kah ndi ki ndangi nya ki togi'ne ngayn kam be. Kah nya ki bar ə m'oo kin, bar to kah kundu'gi ə de'gi ra indəi be. ³ Ningə bulə de'gi kin pəti osi pa ki sigi non kumbər ngar'ti, ki non nya'gi'ti ki nje kisi kum ki so, ki non ngatogi'gi'ti. De ki asi kadi ndo pa kin goto. De'ə, in de'gi ki dər bu ki došo gidə in so (144.000), ki in de'gi ki in ki kugə do'de donangi'ti kin par. ⁴ In de'gi ki njenyi ki rə'de ki majel

* 13:7 13.7 5-7; Daniyel 7.8, 25, 11.36, 7.21

el, sangi dene'gi el, tado gəri dene el. Uni go Ngonn bati lo'gi pəti ki aw'ti. In de'gi ki in ki kugə do'de dann de'gi'ti ki donangi'ti ne to kandi nya ki dokete ki kun kadi Luwə num kadi Ngonn bati num. ⁵ In de'gi ki de oo ta ki ngom ta'de'ti el. Taa ki kanji ta madi do'ti.

Malayka'gi iləimbər ta ki gangi ki a re

⁶ Go'ti, m'oo malayka kare ki nal dann nəl'ti taa sanyi ngayn. Poyta ki maji ki biti ki non'ti in ji'ə'ti kadi ilə mbi de'gi'ti ki sii donangi'ti ne, adi in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn de'gi ki dangi dangi. ⁷ Malayka kakin un ndu'ne ki taa ene: «Uləi do'se ginn togi'ti lə Luwə, ə uləi toji do'a'ti, tado dokagilo takigangi li'ə re nga. Ősi məkəsi'se nanga non njera dōran ki donangi'ti, njera babo ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwə'ti.»

⁸ Malayka ki rangi bay un go in ki kete kakin ningə el ene: «Osi nga, osi nga, *Babilon ki in be ki boi. In ki adi ginn be'gi pəti yiwi kandi nju kaya ki ra lə'ne ki əti bol adi'de anyinan.» ⁹ Malayka ki rangi bay ki nja mutə un go'de ningə el ene: «De ki Ősi məkəsi'ne nanga non da'ti, ki non kagi yo'ti li'ə, ə taa ndaja non'ne'ti, eke ji'ne'ti ə, ¹⁰ in kaa a anyi yiwi kandi nju wongi lə Luwə ki kilə mann'ti el ki Luwə a buki me kəpi wongi'ti lə'ne kin tō. Ko de'gi ki be kin a ingəi kon takum malayka'gi'ti ki kar njay ki takum Ngonn bati'ti. A ingəi kon kin me por'ti ki me nya'ti ki on por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi'de kon kin a su taa ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. Ningə kondə ki kada, lo kadi de'gi ki nje kəsi məkəsi'de nanga non da'ti ki non kagi yo'ti li'ə, ə taai ndaja nati non'de'ti eke ji'de'ti kin a Őri kon el. ¹² In dokagilo ki kadi de'gi ki in yan Luwə, ki njengəm mbərkikində'gi lə Luwə, ki nje kunme'de kadi Kirisiti, uwəi togi'de ba.»

¹³ Go'ti m'oo do ndu madi in dōran'ti el'm ene: «Ndangi ta kin ene: Nje majikur'gi ə in de'gi ki isi oyi me ndo'ti ki bone me kulə'ti lə Burəbe. Ndil Luwə el ene: in nje majikur'gi tado uwəi kər ro'de do kon'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de'gi ki maji ki rai a ndolo go'de.»

Takigangi ki do de'gi'ti ki donangi'ti ne

¹⁴ M'gon lo ə m'oo kilndi ki nda, ningə de ki tanan ki Ngonn de isi do'ti. Őgi ngar ki ra ki Őri isi do'a'ti, ningə uwə ngorongi ki ta'a ati ji'ne'ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi te me Kəy'ti lə Luwə, ningə un ndu'ne ki taa ki togi'ne el nje kisi do kilndi'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i uje'n ko, tado ko ki donangi'ti gəsirə asi kujə nga.» ¹⁶ Ningə lo kin'ti, nje kisi do kilndi'ti ulə ngorongi lə'ne uje'n ko'gi ki donangi'ti ne.

¹⁷ Go'ti, malayka ki rangi bay te me Kəy'ti lə Luwə, dōran'ti ki ngorongi ki ati ngayn ji'ne'ti tō.

¹⁸ Go'ti, malayka ki rangi bay ki aw ki togi do por'ti, te ki do ringiri'ti, ə un ndu'ne ki taa ki togi'ne ngayn el nje kuwə ngorongi ji'ne'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i uje'n do nju'gi ki donangi'ti kin, tado kanda'gi gəsirəi nga.» ¹⁹ Ə malayka ulə ngorongi lə'ne donangi'ti uje'n do nju'gi ki donangi'ti, ningə bi ilə me be mbore kandi nju'ti, ki in be ki boi ki wongi lə Luwə in me'ti. ²⁰ Mbisəi kandi nju kakin me be mbore kandi nju'ti, gidi bebo'ti gogi, ningə mosi lo te me be mbore kandi nju'ti kakin ki taga, in biti Ődi ta sində'gi taa, ə ngal'a asi kilometər bu mutə kare.

15

Malayka'gi ki siri ki nya tuji lo'gi ki doboy'ti ji'de'ti

¹ M'oo nyakoji madi ki rangi kibo, to eti bol dōran'ti. Malayka'gi siri uwai nya tuji lo'gi siri ji'de'ti to. In doboy nya tuji lo'gi, tado in ingi e wongi lə Luwə a tol'n ta'ne.

² Go'ti, m'oo mann ba ki to to nya ki bari'ə kirisital be, pole nan ki por. Ningə do mann'ti kakin, nje tēti rō da, ki kagi yo li'ə, ki kōr nya ki toji to'a, uwai kende lə Luwə ji'de'ti. ³ Osi pa lə *Moji ki njekuləbər lə Luwə, ki pa lə Ngonn bati eyina:

«Burəbe Luwə ki nje togi pəti,
Kulə ra'a'gi bo ngayn, eti bol ki dum!

In Ngar do ginn be'gi'ti pəti,

Nyara'gi lə'i in nyara ki dana, ki ki rōta'ti*.

⁴ In Burəbe, nan ə asi kadi bol ndil'i el wa?

Nan ə a mbəti kulə toji do'i'ti wa?

Tado in ki kar'i ba ə in de ki ar njay,

Ginn be'gi pəti a rei kadi əsi məkəsi'de nanga non'i'ti.

Tado kulə ra'i'gi ki dana toi ki taga takum'de'ti†.»

⁵ Go'ti, m'oo ta Kəy lə Luwə ki *kəyku kulə noji lə Luwə in me'ti, te ta'ne dōran'ti. ⁶ Malayka'gi ki siri ki uwai nya tuji lo'gi ki siri ji'de'ti tei, me Kəy'ti lə Luwə ki taga. Ōyi ku len ki nda ki sigi ba, nda ki eti bol, ningə doi rō'de ki ndar ər. ⁷ Ki kare dann nya'gi'ti ki nje kisi kumngayira ki so adi malayka'gi ki siri kōpi'gi ki rai'de ki ər siri, to kōpi'gi ki wongi lə Luwə ki nje kisi dōkagilo'gi ki dōkagilo'gi, rosi. ⁸ Sa rosi Kəy lə Luwə to nya ki toji tobar ki togi lə Luwə. De asi kadi ur me Kəy'ti lə Luwə el biti kadi nya tuji lo'gi ki siri ki malayka'gi ki siri uwai ji'de'ti kin tolita kulə lə'de bay taa.

16

Kopi wongi'gi lə Luwə ki siri

¹ M'oo ndu ta madi ki te ki togi'ne me Kəy'ti lə Luwə, el malayka'gi ki siri ene: «Ai mbəli kōpi wongi lə Luwə ki siri dōnangi'ti.» ² Malayka ki dōkete aw mbəl kōpi lə'ne dōnangi'ti. Lo kin'ti non, dobay ki eti bol, ki to ngayn osi do de'gi'ti ki nje kaw ki ndaja lə da num, kōsi məkəsi'de nanga non kagi yo'ti li'ə num.

³ Malayka ki nja joo mbəl kōpi lə'ne do ba'ti, adi mann təl to to mosi de ki oy be. Lo kin'ti, nya'gi pəti ki ədi rō'de ki sii me ba'ti oyi.

⁴ Malayka ki nja mutə mbəl kōpi lə'ne do mann mbo'gi'ti, ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwə'ti, adi tēli mosi. ⁵ Ningə m'oo ndu malayka ki aw ki togi do mann'gi'ti el ene: «In Nje kar njay, in ki isi bone, in ki isi mayinu. In toji be toki in njegangita ki dana. ⁶ Tado ingi buki mosi de'gi lə'i ki mosi de'gi lə'i ki njekeltakita'i'ti kō, ə adi'de mosi inbe kaa to kadi anyinan. Asi ta kadi nya kin ra'de be inbe.» ⁷ Ningə go'ti, m'oo ndu ta madi in ki do ringiri'ti el ene: «Oyo, Burəbe Luwə ki nje togi pəti, takigangi lə'i in ta ki gangi ki rōta'ti num, in ta ki gangi ki dana num.»

⁸ Malayka ki nja so mbəl kōpi lə'ne do kadi'ti, ad'a togi kadi buki'n por'ne do de'gi'ti kadi on'de. ⁹ Ningə lo kin'ti, kunji kadi ki dum kelta'a on de'gi. De'gi kin elita ki mal do Luwə'ti ki aw ki togi do nya tuji lo'gi'ti kin, ə mbeti kinyə panjiyə'de'gi ki majel kō ə kulə toji do Luwə'ti.

¹⁰ Malayka ki nja mi mbəl kōpi lə'ne do kumbər ngar'ti lə da, adi konbē li'ə təl loki ndul kururu. De'gi ingəi kon ki ngori ngang'i'de mur mur.

* 15:3 15.3 Tekitaga 15.1 † 15:4 15.4 Jeremi 10.7; Pa'gi 86.9

11 Nan be kaa, mbeti kinyø row kulø ra'de'gi ki majel kɔ, elita ki mal dɔ Luwø'ti ki dɔran'ti, par par, tado kon ki isi ingøi, tado læ dobay ki rɔ'de'ti.

12 Malayka ki nja mehen mbøl kɔpi læ'ne dɔ ba'ti ki bari'ø Epirati. Ba kakin ø inyø lo kadi ngar ki nje k'in lo kuwø kadi'ti dər'ti. 13 Go'ti, m'oo ndil'gi ki majel mutø ki toi to kann'gi be, tei ta diragon'ti num, ta da'ti num, ta nje bar rɔ'ne njekeltakita Luwø'ti num tɔ. 14 In ndil'gi ki majel ki njera nyakoji'gi. Ningø awi rɔ ngar'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pøti, kawide tado rɔ ki a re ndo ki bo'ti læ Luwø ki nje tɔgi pøti.

15 Ningø Burøbe el ene: «Oyi, m'a m're to njebogi be. Nje rønøl ø in de ki isi kum, taa ngøm ku'gi læ'ne maji tɔ, kadi to de oo'ø ki rɔ'a kare ø rɔ'a a sol'ɔ'n'ø el.»

16 Ndil'gi ki majel kawi ngar'gi kakin lo'ti madi ki bari'ø ki ta Ebirø nan Armagedon*.

17 Malayka ki nja siri mbøl kɔpi læ'ne dann nøl'ti, ningø ndu'de bar me Køy'ti læ Luwø, in ki lo kisi kumbør ngar'ti, el ene: «Ginn nya'gi gangi nga!»

18 Lo kin'ti, nya'gi ɔdi rɔ'de, adi in tølndi'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi, taa dɔnangi yøki yøki ki øti bøl ngayn tɔ. Lo kulø ngirø kisikidɔtaa'ti læ de'gi nu kin, de oo ko dɔnangi ki yøki be kin nja kare el bay. 19 Køkirø bebo gangi rɔ'ne dana mutø, ningø bebo'gi ki me be'gi'ti ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne budi ki nanga. Me Luwø oyi dɔ bebo Babilon'ti el, Luwø ad'a anyi kɔpi, ki yiwi kandi nju wongi li'ø ki ngan ngayn isi olo wunyø wunyø me'ti. 20 Dɔ dor'gi pøti anyinan, adi de oo mbal'gi el. 21 Køkirø kosi'gi ki ɔyi to mbalbo be indøi taa tosi dɔ de'gi'ti. De'gi elita ki mal dɔ Luwø'ti ɔji'n dɔ køkirø kosi'gi ki nje tuji lo, tado tuji lo tuji ki øti bøl ngayn.

17

Takigangi ki dɔ dene'ti ki nje ra kaya ki dum

1 Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi kɔpi'gi ki siri ji'de'ti re el'm ene: «Re, m'a m'toji ta ki gangi ki a re dɔ dene'ti ki nje ra kaya ki dum, ki isi kadi mann ba'gi'ti kin, m'adi oo. 2 Ngar'gi ki dɔnangi'ti ne buki rɔ'de ta sanga lo kaya'ti, ningø bulø de'gi ki dɔnangi'ti anyinan yiwi kandi nju kaya li'ø adi ra'de tɔ*.»

3 Be ø, Ndil Luwø un'm aw søm dilølo'ti. Ningø m'oo dene kare isi dɔ da'ti ki kør njir njir, ki tɔgi kelta ki mal dɔ Luwø'ti rosi rɔ'a. Da kakin dɔ'a in siri ø gaja'gi in dɔgi tɔ. 4 Dene ɔɔ ku'gi ki ndolo, ki kør njir njir, ningø, ningø ɔr'gi, ki ningø ki gat'a in ngayn, ki mædikosi'gi, rosi rɔ'a. Uwø kɔpi ki rai ki ɔr, ki nya'gi ki maji koo el, ki nyara kaya'gi li'ø ki to njen rosi me'ø. 5 Nya ki isi nati non'a'ti, in nya ki ndangi eyina: «Babilon ki boi, kon kaya dene'gi, ki be nya ra'gi ki maji koo el ki dɔnangi'ti ne.» 6 M'oo kadi dene kakin mosi de'gi læ Luwø ra'a yiwi'ti. Adi in mosi de'gi ki tøl'de tado k'in'de nje mannaji læ Kirisiti. Loki m'oo'ø, in nya madi ki øti'm bøl. 7 Ø malayka el'm ene: «Ra bann ø øti bøl wa? M'a m'øri ginn nya ki to lo kiyø'ti ɔjido dene in ki da ki dɔ'a in siri ø gaj'a'gi in dɔgi, ki oti dene gidi'ne'ti kin. 8 Da ki oo'ø kin kete in non, nan ngøsine goto nga. A te koo kadi aw tuji'ti. Nga ningø, de'gi ki dɔnangi'ti ne ki lo kulø ngirø dɔran ki dɔnangi'ti nu, tɔ'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el kin, loki oyi da kin ø, a øti'de bøl, tado kete in non, nan ngøsine goto, ningø a tøl to re gogi.

9 «In dɔkagilo kumte ki dɔkagilo kaw ki gosi. Dɔ da ki siri in mbal'gi ki siri ki dene isi dɔ'ti. Taa in ngar'gi ki siri tɔ. 10 Nje ki mi osi, in ki nja

* 16:16 16.16 Njegangita'gi 5.19; Ngar'gi 23.29 * 17:2 17.2 1-2; Jeremi 51.7, 13; Ejay 23.17

mehen isi dɔ kumbɛr ngar'ti dɔkagilo'ti ki ji ra'n ne kin, ningɛ in ki nja siri re el bay. Ndo ki a re ɔ, a isi dɔ kumbɛr ngar'ti dɔkagilo ki nden be par. ¹¹ Da ki kete in non, ɔ ngosine goto kin, inbe ɔ in ngar ki nja jijoo. In ki kare dann ngar'gi'ti ki siri, ningɛ isi aw ki tuji'ti. ¹² Gaji da ki dɔgi ki oo, in ngar'gi ki dɔgi ki sii dɔ kumbɛr ngar'ti el bay, nan a ingɛi tɔgi kadi onyibe kadi kare be ki da. ¹³ Mɛrta lɛ'de ingi ki dɔgi kin pɛti in kareba, adi in ta kadi uni tɔgi'de ki konbe lɛ'de rai kulɛ adi da. ¹⁴ A rɔi ki Ngonn bati, nan Ngonn bati a tɛti'de rɔ, tado in Burɛbe lɛ burɛbe'gi, in Ngar lɛ ngar'gi. Nga ningɛ nje ki bari'de, nje ki mbeti'de, ki nje ra nya ki lowɛ'ti, a tɛti rɔ si'ɛ tɔ.»

¹⁵ Malayka tɛl el'm bay ene: «Mann'gi ki oo'de loki kaya dene isi'ti kin, in ginn de'gi ki dangi dangi, in bulɛ de'gi ki dangi dangi, in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da'gi ki dɔgi ki oo'de, ki darɔ da inbe, a osi ta kaya dene, a tɔri ku'gi ki rɔ'a'ti kadi ra ki rɔ'ne kare. A sɔi da'a taa a adi por on'a tɔ. ¹⁷ Tado Luwɛ indɛ ndigira lɛ'ne me'de'ti kadi rai go'ti. Ta'de a in nan'ti kareba kadi adi tɔgi konbe lɛ'de rai kulɛ adi da, biti kadi ta'gi ki ta Luwɛ'ti tolita'de.

¹⁸ «Nga ningɛ, dene ki oo'ɛ, in bebo ki boi ki isi dɔ ngar'gi'ti ki dɔnangi'ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go'ti, m'oo malayka madi ki rangi in dɔran'ti isi ur ki nanga. Aw ki tɔgi kibo, ningɛ kunjɛ unji, taa dɔnangi pɛti. ² Malayka kakin un ndu'ne ki taa el ene: «Babilon osi, Babilon osi, Babilon ki boi osi; ningɛ ki ngosine kin, tɛl lo kisi ndil'gi lɛ Su, ki lo kiyɛrɔ lɛ ndil'gi ki majel pɛti. In in ɔ yɛl'gi pɛti ki toi njen, ki da'gi ki njera nya ki maji koo el, rai to lo be lɛ'de. ³ Tado ginn be'gi pɛti anyinan yiwi kaya ki ra li'ɛ ki dum kin. Ngar'gi ki dɔnangi'ti ne sangi'ɛ kaya'ti, ningɛ njera gati'gi ki dɔnangi'ti ne, ndui ki mandi ki ra li'ɛ ki dum kelta'a kin.»

⁴ Go'ti, m'oo ndu ta madi ki in dɔran'ti el ene: «Tei kɔ me bebo'ti kin in de'gi lɛ'm, nan to in indɛi rɔ'se nan'ti si'ɛ dɔ majel ra'a'gi'ti, kadi to tuji ki a re dɔ'a'ti kin ingɛ'se si'ɛ. ⁵ Tado majel'gi li'ɛ oji nan, awi biti tei rɔ Luwɛ'ti, adi me Luwɛ olo dɔ radanael'gi'ti li'ɛ. ⁶ Rai si'ɛ nya ki ndo ki in ra ki de'gi kin tɔ. Rai si'ɛ be nja joo. Me kɔpi ki mbɛli yiwi'gi'ti adi de'gi anyinan kin ɔ, buki'ti nja joo adi'ɛ anyi tɔ. ⁷ Kah'a'ti inbe ki rɔ'a nɛl'ɛ'n'ɛ me rɔ ki toji'ti num, oo'n maji rɔ'ne num kakin ɔ, maji kadi adi'ɛ ingɛ kon ge, ndingɛ ndoo ge tɔ. Tado in el me'ne'ti ene: “M'nji dɔ kumbɛr ngar'ti to ngar, ningɛ m'in njengawkoy el, tado m'a m'uwɛ ndoo koy el ratata.” ⁸ In tado kin ɔ, nya tuji lo'gi ki toi isi nginɛi'ɛ kin a buki nan dɔ'a'ti pɛti ndo kareba. Adi in koy, ki kuwɛ ndoo yo, ki bo bo, ningɛ por a on'a tɔ. Tado Burɛbe Luwɛ ki gangi ta dɔ'a'ti in Nje tɔgi*.»

⁹ Lo kin'ti, ngar'gi ki nje sang'a kaya'ti, ki nje koo maji rɔ'de si'ɛ, a nonyi ge, a uwɛi ndoo yo'ɛ, loki a oyi sa por ki on'a su ki taa. ¹⁰ A rai sanyi, tado boli kon ki isi ingɛ kin, ningɛ a eli eyina:

«Kon ri ɔ to be ɔ! kon ri ɔ to be ɔ!
in Babilon, bebo ki boi, ki nje tɔgi!

Kadi kadi kareba be par ɔ ta ki gangi osi dɔ'i'ti be wa?»

¹¹ Nje njiyɛ ra gati dɔnangi'ti ne, nonyi tado li'ɛ num, uwɛi ndoo yo'ɛ num tɔ, tado de kare kaa ndogi se'de nya gati'gi lɛ'de el. ¹² Nya gati'gi, ki

* **18:8** 18.8 4-8; Ejay 48.20; Jeremi 50.8, 51.6, 45; 5; Lotum 18.20-21; 6; Pa'gi 137.8; Jeremi 50.7-8, 29; Ejay 47.7-9

or'gi, ki nar'gi, ki mbal ki gata in ngayn, ki mædikosi'gi, ki len'gi, ki ku ki kær njir njir'gi, ki ku'gi ki ndoløi, ki kagi'gi ki banyi'de øti maji'gi ki nya'gi ki rai'de ki ngangì kædi'gi, ki kagi'gi ki gati'de in ngayn, ki ningø kasi'gi, ki gindi'gi, ki nya'gi tæli mbal'gi ki ndolo, ¹³ ki kadi kagi ndir tanyi'gi, ki hu kagi'gi ki øti maji, ki nom kagi'gi ki øti maji, ki nduji kagi'gi ki øti maji, ki yiwi, ki hu, ki nduji, ki geme'gi, ki mangi'gi, ki bati'gi, ki sindø'gi, ki pusi rø'gi, ki bær'gi, ki dangay'gi. ¹⁴ Kandi kagi ki ndil'i ndigi kuso kaa anyi sanyi kadi'ti. Nyakingø'gi læ'i ki nya koo maji rø'gi læ'i tæli nya ki tuji kø, ningø de a ingø'de gogi el ratata. ¹⁵ Njera gati'gi ki rai gati kete me bæ'ti kin ingøi nya, øsi rø'de ngærøngi, tado boli kon'gi ki isi ingø kin. Nonyi, uwøi ndoo yo'ø, ¹⁶ ningø eli eyina: «Kon ri ø to be ø! kon ri ø to dø bebo'ti kin be ø! In ki kete øø ku len, ki ku ki kær njir njir, ki kær pir pir, ki ør ge, ki ningø ki gat'a in ngayn ge, ki mædikosi ge, rosi rø'a. ¹⁷ Nan me kadi ki kare inbe par ø nyakingø'gi kin pæti gotoi kø!»

Njekuwængaw tokibo'gi, ki de'gi ki me to'ti, ki njerakulø dø tokibo'ti, ki njera gati dø ba'ti, øsi rø'de ngærøngi, ¹⁸ ningø loki oyi sa por ki isi su ø, eli eyina: «De oo bebo ki øti bol to bebo kin be el bay!» ¹⁹ Øyi bu ki dø'de'ti, ningø nonyi, uwøi ndoo yo'ø, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kon ri ø to be ø! kon ri ø to dø bebo'ti kin be ø! In nyakingø'gi li'ø anyi de'gi pæti ki awi ki tokibo'gi dø ba'ti isi ingøi. Nan me kadi ki kare inbe par ø nyakingø'gi kin pæti gotoi kø!»

²⁰ In døræn, ra rønæl dø tuji'ti ki ingø kin! In de'gi læ Luwø, ki njekawkulø'gi, ki njekeltakita Luwø'ti, rai rønæl, tado ta ki Luwø gangi dø'a'ti kin, in ingi ø Luwø gangi ta ad'i'se.

²¹ Lo kin'ti non, malayka ki nje tøgi kare un mbal ki to to kækirø mbal kusi ko be, ugø ilø ba, ningø el ene: «In ki tøgi kakin tø ø, a ugøi Babilon, bebo ki boi kin kadi iløi'ø kø, kadi de a oo'ø gogi el ratata. ²² De a oo ndu kende'gi, ki de'gi ki nje kosi pa'gi, ki nje køl nal'gi, ki nje køl tow'gi, bæ læ'i gogi el ratata. De a ingø kodi ra nya madi, eke a oo ndu mbal kusi ko el ratata. ²³ De a oo por lambi onbe læ'i el, taa de a oo ndu nje taa nan sigi el tø, tado njera gati'gi læ'i ø in nje tobar'gi ki øti bol dønangi'ti ne, taa mboli ki ra læ'i ø, buki'n ginn de'gi ki dangi dangi ki dønangi'ti ne kø.» ²⁴ In Babilon'ti ø mosi njekeltakita Luwø'ti, ki mosi de'gi læ Luwø, ki mosi de'gi pæti ki tujøi mindi'de dønangi'ti ne, anyi'ti.

19

Pa tæti rø ki bar me døræn'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ø, m'oo dø ndu ki bar to ndu bulø de'gi ki ngayn be døræn'ti ene: «Aleluya! Kaji, ki tobar, ki tøgi in yan Luwø læ'je. ² Takigangi li'ø in ta ki gangi ki røta'ti, in takigangi ki dana, tado gangi ta dø kaya dene'ti ki tuji loki dønangi'ti ne ki kaya ki ra læ'ne. Luwø ad'a ugø bangi tøl ki tøl njekulø'gi li'ø.» ³ Ningø tæli eli bay eyina: «Aleluya! Tøji ki dø Burøbe'ti! Sa por bebo su ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi!» ⁴ *Ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø, øsi mækøsi'de nanga non Luwø'ti ki Nje kisi dø kumbør ngar'ti, øsikurø, ningø eli eyina: «Amen! Aleluya! Tøji ki dø Burøbe'ti!»

Lo taa nan læ Ngonn bati

⁵ Go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dø kumbør ngar'ti be el ene: «Uløi tøjø dø Luwø'ti læ'je, ingi pæti ki in njekulø'gi li'ø, ingi ki in nje bolo'gi, in ngann'gi ki de'gi ki tøgi.» ⁶ Ningø m'oo dø ndu ki bar to ndu bulø de'gi ki ngayn be. Ndu kakin bar to kah mann ba ki isi lo be, taa bar to kah ndangindi

ki bar ki tɔgi'ne ngayn kam be tɔ, ene: «Aleluya! Uløi tɔji dɔ Burøbe'ti, tado Luwø l'je ki nje tɔgi pøti indø ngirø konbe l'ne. ⁷ Adi ji rai rønol, ji turi jagira ø j'uløi tɔji dɔ'a'ti, tado dɔkagilo taa nan lø Ngonn bati re nga, ningø dene li'ø kaa isi dɔ nja'ne'ti tɔ. ⁸ Adi'ø ku ki ndolo ngayn ki rai ki kulø len.» Ku len ki nda ki sigi ba ki elita'a, tɔji kulø ra'gi ki dana lø de'gi lø Luwø.

⁹ Malayka kare el'm ene: «Ndangi ta ene: Nje'gi ki bari'de lo taa nan'ti lø Ngonn bati in nje rønol'gi.» Ningø ilø'ti bay ene: «In kin ø in ta'gi ki røta'ti lø Luwø.»

¹⁰ M'osi nanga nja'a'ti kadi m'osi kurø, nan el'm ene: «Ononyi kadi in ra nya kin! M'in njekulø madi to ngannkon'i'gi ki rai dɔ nja'de'ti me nya ki røta'ti ki Jeju te ki dɔ'a, kin be tɔ. In Luwø ø maji kadi øsikurø!» Tado nya ki røta'ti ki Jeju te ki dɔ'a kin ø, adi bulø de'gi elita ki ta Luwø'ti.

Rɔ ki tøti lø Kirisiti ki in de ki Luwø mbøt'ø

¹¹ Go'ti, m'oo dɔran te ta'ne, ningø sindø ki nda ø te ra. De ki nje kala, tɔ'a nan Njeranya ki lowø'ti num, De ki røta'ti num. In Nje gangi ta, ki Nje rø rø ki dana. ¹² Kandi kum'ø'gi tei por bilim bilim, ningø nya'gi ki ndolo ndolo sii dɔ'a'ti ngayn to jøgi køsikurø, taa tɔ ki ndangi dɔ'a'ti in tɔ ki in ki kar'ne ba par ø gør tɔ. ¹³ Ku ngal ki uløi mosi'ti, ningø tɔ'a nan «Ta lø Luwø.» ¹⁴ Njero'gi ki dɔran'ti uni go'ø, sii dɔ sindø'gi'ti ki nda, ningø øyi ku len ki nda ki sigi ba, ki nya ki majel ød'ø el. ¹⁵ Kiyøro ki ta'a ati kol kol, ki maji tugø'n ginn be'gi ki dangi dangi te ta'a'ti. Onbe dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ki tɔgi ki ngan to gindi be. Njiyø dɔ nju'ti, tala mbasi mbasi me be mbore kandi nju'ti, ki yiwi wongi lø Luwø ki nje tɔgi pøti in me'ti. ¹⁶ Ndangi tɔ kare ku'ti li'ø num, nja'a'ti num eyina: «Ngar lø ngar'gi, Burøbe lø burøbe'gi.»

¹⁷ Go'ti, m'oo malayka kare ra taa me kadi'ti. Un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne, el yøl'gi pøti ki isi nali dann nøl'ti sanyi ene: «Rei, kawinan tado nyakuso kibo lø Luwø! ¹⁸ Rei soi da ngar'gi, ki da kibo'gi lø njero'gi, ki da njero'gi inbe, ki da sindø'gi ki njekal'de'gi, da de'gi pøti, de'gi ki kare'gi, ki bær'gi, ngann'gi, ki de'gi ki tɔgi'gi.»

¹⁹ Go'ti, m'oo da ki m'elita li'ø kete, ki ngar'gi ki dɔnangi'ti ne, ki njero'gi lø'de, kawinan kadi røi ki nje kisi dɔ sindø'ti in ki njero'gi lø'ne. ²⁰ Lo kin'ti, uwøi da kakin dangay'ti, nan'ti ki nje ngom ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwø'ti. Nje bar rø'ne njekeltakita Luwø'ti ki ra nyakøji'gi lø'ne takum da'ti, buki'n de'gi ki nje kaw ki ndaja lø da rø'de num, øsi mækøsi'de nanga non kagi yo'ti li'ø num, mu'ti. Uwøi'de, buki'de joo pøti kum ba me dilø por'ti, ki in por ki nje kon rigi rigi. ²¹ Kiyøro ki te ta nje kisi dɔ sindø'ti tøl njero'gi lø'de pøti, adi yøl'gi pøti soi da'de ndanni.

20

Bal ki dør kare

¹ Go'ti, m'oo malayka kare ki in dɔran'ti isi ur ki nanga, uwø lakele ta boløbe ki døboyo goto num, kulø gindi ki boi ngayn num ji'ne'ti. ² Uwø diragon, bugø lii, ki in Su ki bari'ø Satan, dɔ'a ki kulø gindi kakin kadi to bal dør kare. ³ Malayka un'ø ilø boløbe'ti ki døboyo goto, uti ta'a ki lakele, øri nya ta'a'ti nalangi, kadi to ingø row buki'n de'gi mu'ti el, biti kadi ginn bal ki dør kare gangi. Go'ti ø, maji kadi inyøi'ø taa ngonn dɔkagilo ki nden be.

⁴ Go'ti, m'oo kumbør ngar'gi sii, ø adi nje kisidøti tɔgi kadi gangi ta. Ningø m'oo ndil de'gi ki ndøki gangi dɔ'de ki kiyø tado mannaji lø Kirisiti,

ki mannaɟi ta læ Luwø kin tɔ, taa nje ki mbeti kɔsi mækəsi'de nanga non da'ti num, non kagi yo'ti li'ə el num, adi in de'gi ki taai ndaja læ da nati non'de'ti el num, ji'de'ti el num kin. De'gi kin tæli sii ki dɔ'de taa gogi, ningə a onyibe ki Kirisiti bal dər kare. ⁵ In njekoy'gi ə, a tæli sii ki dɔ'de taa gogi el, biti kadi bal ki dər kare kin ginn'ə gangi bay taa. Lo kin'ti, in kində taa ki dɔkete læ njekoy'gi lo koy'ti. ⁶ Nje ki me kində taa ki dɔkete lo koy'ti kin in nje majikur, in de'gi læ Luwø. Koy ki nja joo aw ki tɔgi dɔ'de'ti el, a in njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwø in ki Kirisiti, ningə a onyibe nan'ti ki Kirisiti bal dər kare.

Rɔ tæti Satan

⁷ Loki bal ki dər kare a asi ə, a ɔri Satan kəy dangay'ti li'ə, ⁸ ningə a aw kadi ədi ginn be'gi ki dangi dangi ki dɔkum dɔnangi'ti ki sɔ, adi in Gogi ki Magogi*. A ɔsi nja'de nan'ti kadi aw rɔ'n. Banyinan to nangira ki ta babo'ti be. ⁹ Uni lo ki dɔnangi'ti ki ta tata, iləi nan gugi gidi lo kisi de'gi læ Luwø ki bebo ki Luwø ndigə, nan por a in dɔran'ti kadi osi dɔ'de'ti on'de. ¹⁰ Nga ningə, Su ki in nje kədi'de, a uni'ə kadi iləi'ə dilə por'ti, me nya'ti ki nje kon por rigi rigi, go da'ti in ki nje bar rɔ'ne njekeltakita Luwø'ti. Lo kin'ti, a ingəi kon ki dum kelta'a, kondɔ'ti ge ki kada ge, ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi.

Takigangi ki dɔboy'ti

¹¹ Go'ti, m'oo kumbər ngar kibo, nda, ki de ki nje kisi dɔ'ti. Dɔran in ki dɔnangi anyinan kɔ takumə'ti, ki kadi de a oo'de gogi el ratata. ¹² Ningə m'oo njekoy'gi, de'gi ki tɔgi ki ngann'gi ki du, rai taa non kumbər ngar'ti kakin. Lo kin'ti, makitu'gi in ki te. Makitu madi ki rangi kare in ki te, ningə in makitu kaji. Njekoy'gi ingəi takigangi kigo lo kulə ra'de'gi'ti ki rai. In takigangi kigo lo ta'ti ki ndangi me makitu'ti. ¹³ Babo təl ki nje koy'gi ki oyi me'ə'ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tæli ki njekoy'gi ki ngəmi'de adi gogi. Ningə de'gi pəti ingəi takigangi kigo lo kulə ra'de'gi'ti ki rai. ¹⁴ ɔyi koy ki lo ki koo buki'de dilə por'ti. Dilə por kin ə in koy ki nje nja joo. ¹⁵ Nga ningə de ki tɔ'a in ki ndangi me makitu kaji'ti el, a iləi'ə dilə por'ti kin tɔ.

21

Dɔran ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹ M'oo dɔran ki sigi ki dɔnangi ki sigi, tado dɔran ki kɔkɔ ki dɔnangi ki kɔkɔ gotoi kɔ, taa babo kaa de oo'ə el tɔ. ² Ningə m'oo bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki sigi ə in dɔran'ti rɔ Luwø'ti, to dene ki ra mandi maji isi'n dɔ nja'ne'ti isi nginə ngaw'ne kam be. ³ Ningə m'oo ndu ta madi in ki dɔ kumbər ngar'ti, elta ki tɔgi'ne ene: «Oyi lo kisi Luwø ə re isi dann de'gi'ti kin. Luwø a isi dann'de'ti, ningə ingi a in de'gi li'ə. A isi dann'de'ti to Luwø læ'de. ⁴ A bər mann non mbonyi mbonyi kum'de'ti. Koy a goto, ndingə ndoo a goto, kuwə ndoo a goto, kon a goto, tado dɔran ki dɔnangi ki kɔkɔ ki nya'gi ki me'ti gotoi kɔ.»

⁵ Lo kin'ti non be, nje kisi dɔ kumbər ngar'ti el ene: «Ki ngɔsine kin, m'ra nya'gi pəti toki sigi nga.» Ningə təl el'm ene: «Ndangi nya'gi kin, tado ta'gi læ'm in ta'gi ki rɔta'ti, in kankum ta.» ⁶ Ningə ilə dɔ'ti bay ene: «Ginn ta gangi nga! M'in Alpa ki Omega, lo kulə ngirə nya ki lo tɔlta nya. De ki kundə ra'a ə, m'a m'ad'a mann ki ngirə in dɔ kaji'ti kada anyi kare. ⁷ Ningə de ki nje tæti rɔ, m'a m'ada kadikare kin: m'in m'a m'in Luwø li'ə, ə in a in ngonn'm tɔ. ⁸ Nga ningə, nje bol'gi, njekunme'gi el, ki nje ra nya

* 20:8 20.8 Ejəkel 38-39

ki low'ə'ti el, ki nje tɔl de'gi, ki njera kaya'gi ki njera mboli'gi, ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki nje ngom'gi, pəti, lo lə'de in me dilə por'ti, ki in por ki on rigi rigi. Lo kin ə, in koy ki nja joo.»

Jerujalem ki sigi

⁹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwəi kɔpi'gi ki siri ki rosi ki nya tuji lo'gi ki siri ki dɔboy'ti ji'de'ti, re el'm ta ene: «Re, m'a m'toj'i njenduwə lə Ngonn bati, adi in ne'ə m'adi oo'ə».

¹⁰ Ndil Luwə tət'i'm uwə'm, ə malayka aw sə'm taa dɔ mbal'ti ki boi, ngal, ningə tɔji'm bebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki in dɔran'ti rɔ Luwə'ti, ur nanga. ¹¹ Tɔbar lə Luwə unji dɔ'a'ti. Kunjə to to kunjə mbal ki gata in ngayn kin be, ndoloi to kunjə mbal ki bari'ə jasipi kin be, taa de oo lo me'ti to bər be tɔ. ¹² Ndogi bər ki gugi gidə ndər num, ngal num. Takəy kur me'ti in dɔgi gidə in joo. Ningə malayka'gi dɔgi gidə in joo ngəmi takəy'gi ki dɔgi gidə in joo kakin. Ningə ndangi tɔ ginn kɔji lə ngann Isirayel'gi ki dɔgi gidə in joo, kare kare, takəy'gi'ti ki dɔgi gidə in joo kakin. ¹³ Kaw ki lo kuwə kadi'ti takəy in mutə, lo kurkadi'ti takəy in mutə, manga takəy in mutə, holo takəy in mutə tɔ. ¹⁴ Ndogi bər ki gugi gidi kəy, ngirə in ki kində dɔ ki mbal'gi'ti dɔgi gidə in joo, ki tɔ njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in joo lə Ngonn bati in ki ndangi səm'ti, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kel'm ta kakin uwə nya mbɔji nya ji'ne'ti, adi in gakira ki rai'ə ki ɔr tado mbɔji'n bebo, ki takəy'ə'gi, ki ndogi bər ki gugi gidə. ¹⁶ Bebo kin dowə'gi ki sɔ asi nan, adi ngala asi nan ki tata. Malayka mbɔji bebo kakin ki gakira lə'ne, asi kun nja de dər dɔgi gidə in joo (12.000). Mbɔji ngala num, tata num, kawa ki taa num, asi nan. ¹⁷ Mbɔji ndogi bər ki gugi gidi bebo kakin ə, ɔji ngal ji de te kikil'ə'ti bu ki dɔ sɔ gidə in sɔ, ki go nya mbɔji nya'ti ki malayka isi mbɔji kete kete. ¹⁸ Nya'gi ki indəi ndogi bər kakin in mbal ki bari'ə jasipi, ningə bebo inbe in ki kində ki ɔr dɔrɔ'a, adi ndolo to bər be. ¹⁹ Ginn ndogi bər ki gugi gidi bebo kakin in ki ra rɔ'a ki mbal'gi ki dangi dangi ki gati'de in ngayn, kadi ndoloi. Ginnə ki dɔkete in ki ra ki mbal ki bari'ə jasipi, ki nja joo in ki ra ki mbal ki bari'ə sapir, ki nja mutə in ki ra ki mbal ki ndolo, ki bari'ə agati, ki nja sɔ in ki ra ki mbal ki bari'ə emerodi, ²⁰ ki nja mi in ki ra ki mbal ki bari'ə onisi, ki nja mehen ki mbal sarduwann, ki nja siri ki mbal kirisoliti, ki nja jijoo ki mbal beril, ki nja jikara ki mbal topaji, ki nja dɔgi ki mbal kirijopiraji, ki nja dɔgi gidə kare in ki mbal yasenti, ki nja dɔgi gidə in joo ki mbal ametisiti. ²¹ Takəy'gi ki dɔgi gidə in joo lə ndogi bər, in mədikəsi'gi dɔgi gidə in joo tɔ. Ningə ta ndogi ki ra in ki ra ki mədikəsi kare par ki dɔ'ne. Tambalo ki bebo'ti in ki ra ki ɔr ki dɔrɔ'a, adi de oo lo me'ti to bər be. ²² De oo Kəy lə Luwə me bebo'ti kin el. Kəy ə, in Burəbe Luwə inbe ki nje tɔgi pəti tɔ, Ngonn bati tɔ. ²³ Bebo kakin aw ndoo kadi eke nanyi ki kadi oo'n lo el jagi, tado kunjə Luwə unji dɔ'a'ti, ningə Ngonn bati in lambi ki kadi oo'n lo. ²⁴ Ginn be'gi ki dangi dangi njiyəi kunjə'ti, ə ngar'gi ki dɔnangi'ti ne rei ki nyakingə'gi lə'de me'ti tɔ. ²⁵ Takəy'gi ki kur me bebo'ti kin a rai tagira ba ki ndo'gi pəti, de a uti'de el, tado lo a ndul me be'ti kin el. ²⁶ Nga ningə, de'gi a rei ki nyakingə'gi ki nya tɔbar'gi lə ginn be'gi ki dangi dangi me'ti. ²⁷ Nya madi kare ki to njen a ur me'ti el, taa de ki njera nya'gi ki maji koo el, ki nje ngom a ur me'ti el tɔ. In de'gi ki tɔ'de in ki ndangi me makitu kaji'ti lə Ngonn bati par ə a uri me'ti*.

* 21:27 21.27 23-27; Ejay 60.19-20, 60.3-5, 60.11, 52.1; Ejəkel 44.9

22

¹ Malayka toji'm mann ba kaji, ki ndolo to bær be ki isi uwø ki togi'ne lo kisi Luwø'ti in ki Ngonn bati. ² Nga ningø, dana ngawdann bebo'ti, ki dann baji mann'ti ki to joo, kagi kaji ki te ki kandi'ne nja døgì gidø in joo me bal'ti ki kare ra non. Nanyi kare ø te ki kandi'ne, nanyi kare ø te ki kandi'ne, ø mbi'ø in kin kaji ginn be'gi ki dangi dangi to. ³ Nya madi ki kadi to Luwø a mann'n'ø goto.

Kumbær ngar kisi Luwø in ki Ngonn bati a in me bebo'ti, ningø njekulø'gi læ Luwø a awi non'a'ti kadi to gosi'ø. ⁴ A oyi takumø, ningø to'a a in ki ndangi nati non'de'ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, de a aw ki ndoo kunji lambi el num, kunji kadi el num, tado Burøbe Luwø a buki kunji'ne dø'de'ti, ningø a onyibe ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi.

Re Jeju Kirisiti

⁶ Go'ti, malayka el'm ene: «Ta'gi kin in ta'gi ki røta'ti, in kankum ta. Ningø Burøbe Luwø ki nje kadi gosi de'gi ki njekeltakita'a'ti, ulø ki malayka læ'ne kadi toji njekuløbær'gi læ'ne nya'gi ki a rai nya ndøkba adi'de gøri.»

⁷ Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngøsine, ningø de ki njengøm go ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin in nje rønøl.»

⁸ M'in Jan, m'oo nya'gi kin ki kum num, ki mbi'm num. Ningø go koo'ø'ti ki m'oo ki kum ge, ki mbi'm ge, m'osi nanga nja malayka'ti ki toji'm nya'gi kakin kadi m'osi kurø. ⁹ Nan in el'm ene: «Ononyi kadi ra nya kin. M'in njekulø to in be, to ngannkon'i'gi ki in de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, ki de'gi pøti ki njengøm go ta'gi ki me makitu'ti kin maji, be to. In Luwø ø maji kadi osikurø.»

¹⁰ Ningø ilø'ti bay ene: «Ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin, ononyi kadi iyø adi to, tado dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya in ndøkba nga.» ¹¹ Nga ningø kadi de ki njera nya ki lowø'ti el, kadi nanyi ki lo ra nya ki lowø'ti el'ti læ'ne, ø de ki nje ra nya'gi ki to njen nanyi ki lo ra'a'ti to. Ningø de ki nje ra nya ki dana kadi nanyi ki lo ra nya ki dana'ti to. De ki nje kar njay nanyi ki lo kar njay'ti to.

¹² Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngøsine! M'a m're ki nyakugø goji kadi m'adi de ki ra kigo kulø'ti ki ra. ¹³ M'in Alpa ki Omega, m'in ki Dokete ki ki Døboy'ti, m'in Lo kulø ngirø nya ki Lo toltø nya*.»

¹⁴ Nje rønøl'gi ø in de'gi ki nje togi ku'gi læ'de kadi to ingøi tarow kuso kandi kagi koy el, ø kadi uri ki takøy me bebo'ti. ¹⁵ Ningø kadi de'gi ki nje ra kulø læ busi'gi, ai gidi bebo'ti, nan'ti ki de'gi ki nje mboli, ki de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki de'gi ki njetolde'gi, ki de'gi ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki de'gi ki ndigi ngom in njekelta ki ngom to.

¹⁶ «M'in Jeju, m'ulø ki malayka læ'm kadi mannaji nya'gi ki røta'ti kin ki rø Njekawnan'gi'ti. M'in de ki ginn koji'ti læ Dabidi, m'in Ngawnden ki njekuwø taginnlo'ti.»

¹⁷ Ndil Luwø in ki dene ki nje ngaw eli eyina: «Re!»

Ø kadi de ki oo dø ndu ta'gi kin ene: «Re!»

Kadi de ki kundø mann ra'a, re, ø kadi de ki ge kanyi mann kaji, ingø kare um ndogi el to.

Tøltø ta

¹⁸ M'in Jan m'ilø ndu'm dø ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin be: De ki ilø nya madi dø'ti, Luwø a buki tuji'gi ki in ki kelta'a me makitu'ti kin dø kon'ti li'ø. ¹⁹ A re de ør nya madi me ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to

* 22:13 22.13 12-13; Ejay 40.10, 62.11; Pa'gi 28.4; Jeremi 17.10

me makitu'ti kin tɔ ə, Luwə a ɔr nya maji ki sow do'a kɔ me kagi koy el'ti num, me bebo'ti ki ar njay num. Adi in kagi koy el in ki bebo ki ar njay ki in ki kelta lə'de me makitu'ti kin†. ²⁰ Ningə de ki nje kaw ki ndu do ta'gi'ti kin toki in ta'gi ki rɔta'ti el ene: «Oyo, m'a m're ngosine.»

Amen! Re, Burəbe Jeju! ²¹ Kadi memaji lə Burəbe Jeju in nan'ti sese pəti.

† 22:19 22.19 Ndukun ki nja joo 4.2, 13.1